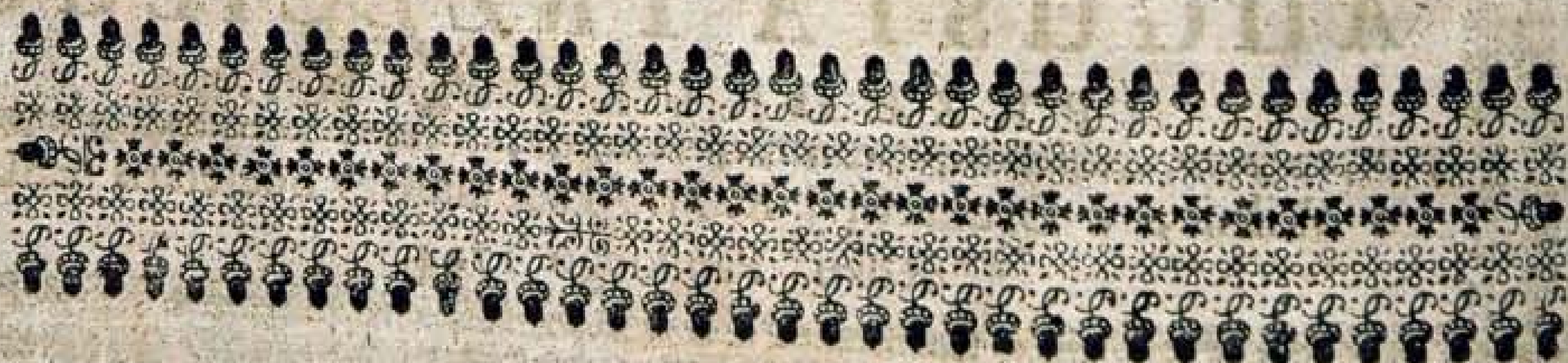
STATUT
WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO,

Náprzod, zá Náiáśnieyszego Hospodárá
KROLA JEGO MOSCI
ZYGMUNTA III.
w Krákowie w Roku 1588.
Drugi raz w Wilnie, w Roku 1619. z pokazániem zgody y rożnice Státutow Koronnych y W. X. L.
Trzeći raz, zá Náiáśnieyszego K. J. M.
WŁADYSŁAWA IV.
w Warszawie, w Roku 1648. z przydániem Konstytucyi od Roku 1550. do 1647.
Czwarty raz, zá Náiáśnieyszego
KROLA JEGO MOSCI
JANA TRZECIEGO
w Wilnie w Roku 1698.
Z przyłożeniem pod Artykuły Konstytucyi Seymowych od Seymu Roku 1550. aż do Seymu Roku 1690. Oboygu Národom służących,
(Textu samego niwczym nie nárusząiąc)
Teraz záś piąty raz, zá szczęśliwie panuiącego Náiáśnieyszego
KROLA JEGO MOSCI
AUGUSTA TRZECIEGO
PRZEDRUKOWANY,

w Wilnie, w Drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis JESU,
Roku Pańskiego 1744.







AUGUST III.

Z BOZEY ŁASKI KROL POLSKI, WIELKI XIĄZE LITEWSKI, RUSKI, PRUSKI, MAZOWIECKI, ZMUDZKI, KIJOWSKI, WOŁYNSKI, PODOLSKI, PODLASKI, INFLANTSKI, SMOLENSKI, SIEWIERSKI, y CZERNIECHOWSKI, á DZIEDZICZNY XIĄZE SASKI y ELEKTOR.



Znaymuiemy tym Liſtem Przywilejem Naſzym, komu to wiedźieć należy, iż proſzeni będąc od niektorych Panow Rad y Urzędnikow Naſzych, abyśmy Statut Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego Typografii Naſzey Wileńſkiey przy Akademii Societatis **JESU** *będącey przedrukować pozwolili, y na to Przywiley naſz oſobliwy dali; do proźby śię pomienionych Panow Rad Naſzych y Urzędnikow przychylaiąc, tudźieſz publiczney Obywatelow Pańſtwa Naſzego potrzebie dogadzaiąc, tym ninieyſzym Liſtem Przywileiem Naſzym pozwalamy pomienioney Typografii Naſzey, Statut Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, podług exemplarza oſtatniey edycyi za świętey pamięci JANA Trzećiego Krola Polſkiego, Anteceſsora Naſzego, w Wilnie w teyże Drukarni Roku tyśiąc ſześćſet dźiewięćdźieśiątego trzeciego, wydrukowanego, znowu przedrukować, y bez wſzelkiey Oſob iakiegokolwiek ſtanu przeſzkody przedawać. A ponieważ pomieniona Typografia koſzt ſwoy właſny na drukowanie, y wydanie łożyć ma, tedy ſurowie zabraniamy y roſkazuie-*

)a2(*my, aby*

my, aby śię żaden z Typografow, tak w Koronie, iako y w Wielkim Xięstwie Litewskim, y inszych Państwach Naszych przerzeczonego Statutu drukować, y ná świat wydawać neważył dotąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u śiebie przedrukowany rosprzeda y spienięży. A to pod winą tyśiąc Czerwonych Złotych, y utracenia tych Ksiąg; ktorey winy połowa Skarbowi Naszemu, á połowa stronie ukrzywdzoney, to iest przerzeczoney Typografii będźie należała. Pod też winy podpadać maią, y podpadaią postronni Typografowie y Bibliopole, ieżeliby pomieniony Statut u śiebie przedrukowawszy, do Państw Naszych przywożić, y on przedawać ważyli śię. O czym w obec wszystkim y káżdemu z osobna subsellium *y Magistratowi w Miastach Naszych wiadomo czyniąc, roskazuiemy, aby pomienioną Typografią Naszę Wileńską, przy Akademii* Societatis JESU *będącą, przy teyże wolnośći y Przywileju zachowali, y od wszelkich przeszkod bronili, nie czyniąc inaczey, dla Łaski Naszey Krolewskiey. Na co dla lepszey wiary Ręką śię Naszą podpisawszy, Pieczęć Wielkiego Xięstwa Litewskiego przyćisnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie Dnia XVIII. Mieśiąca Septembra, Roku Pańskiego tyśiąc śiedmsetnego czterdźiestego czwartego, Panowania Naszego dźieśiątego.*

AUGUSTUS REX.



FELIX OWSIANY Cześnik Powiatu Wołkowyskiego,
J. K. M. y Pieczęći Wielkiey W. X. L. Sekretarz mpp.



JAN III. z BOZEY ŁASKI KROL POLSKI, WIELKI XIĄŻE LITEWSKI, RUSKI, PRUSKI, ZMUDZKI, MAZOWIECKI, PODOLSKI, PODLASKI, WOŁYNSKI, INFLANTSKI, KIJOWSKI, CZERNIECHOWSKI, SIEWIERSKI Y SMOLENSKI.

O Znaymuiemy tym listem Przywileiem Nászym, komu to wiedźieć należy, iż proszeni będąc od niektorych Pánow Rad y Urzędnikow Nászych, ábyśmy Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego Typografii Wileńskiey, Akademii Societatis JESU przedrukowáć pozwolili, y ná to Przywiley Nasz osobliwy dáli; do prożby śię pomienionych Pánow Rad Naszych y Urzędnikow, oraz też y do Konstytucyi w Roku Tyśiąc sześć set czterdźiestym śiodmym ferowaney przychylaiąc, tym ninieyszym listem Przywileiem Nászym, pozwalámy pomienioney Typografii, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, podług Exemplarzá ostátniey edycyi, zá świętey pámięci WŁADYSŁAWA czwartego, Krola Polskiego, Antecessora Nászego, w Warszawie, Roku Pańskiego Tyśiąc sześć set czterdźiestego osmego, wydrukowánego, przydawszy podobnym sposobem nowe do Artykułow Státutu Wielkiego Xięstwa Litewskiego á Data pomienionego Roku Konstytucye Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu służące (w czym Typografia Wileńska laborare tenebitur) znowu przedrukowáć y przedawáć bez wszelkiey Osob iákiegokolwiek stanu przeszkody. A poniewaź pomieniona Typografia koszt swoy własny ná drukowánie y wydánie łożyć ma; tedy surowie zábrániámy y roskazuiemy, áby śię żaden z Typografow tak w Koronie, iáko y w Wielkim Xięstwie Litewskim, y inszych Państwach Nászych, przerzeczonego Státutu drukowáć y na świat wydawáć nieważył, dotąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u śiebie przedrukowany rosprze-

ny roſprzeda y ſpienięży. A to pod winą tyśiąca czerwonych złotych y utracenia tychże Ksiąg. Ktorey winy połowa ſkarbowi Naſzemu, á druga ſtronie ukrzywdzoney, to ieſt przerzeczoney Typografii będźie náleżała. Pod też winy podpadać maią, y podpadaią poſtronni Typografowie y Bibliopole, ieżeliby pomieniony Statut u śiebie przedrukowawſzy, do Páńſtw Náſzych przywoźić, y on przedawać ważyli się. O czym w obec wſzyſtkim y káżdemu z oſobna Magiſtratowi w Miaſtach Náſzych wiádomo czyniąc, roſkazuiemy, áby pomienioną Typografią Wileńſką Akádemicką przy teyże wolnośći y Przywileiu záchowáli, y od wſzelkich przeſzkod bronili, nie czyniąc inaczey, dla łaſki Naſzey Krolewſkiey. Na co dla lepſzey wiáry, ręką się Naſzą podpiſawſzy, Pieczęć Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego przyćiſnąć roſkazaliśmy. Dan w Wilanowie, Dnia wtorego Mieśiąca Maia, Roku Tyśiąc ſześć ſet Dźiewięćdźieśiątego pierwſzego, Panowánia Náſzego ſzeſnaſtego.

JAN KROL.

KAZIMIERZ MICHAŁ PAC, Kawaler Maltański,
Piſarz Wielki W. X. L. Poznański, Stwołowicki
Commendater.

JASNIE WIELMOZNYM IchMościom PP.
JEGOMOSCI PANU
KAZIMIERZOWI, JANOWI,
HRABI ná Bychowie, Dąbrownie, Záſłáwiu,
SAPIEZIE
WOJEWODZIE WILENSKIEMU,
HETMANOWI WIELKIEMU W. X. L.
Zdźitowſkiemu, Borćiańſkiemu, Mereckiemu, &c. Staroście.
Y JEGOMOSCI PANU
BENEDYKTOWI, PAWŁOWI,
HRABI na CZEREI
SAPIEZIE
PODSKARBIEMU WIELKIEMU, PISARZOWI ZIEMSKIEMU W. X. L.
Oſzmiańſkiemu, Roſławſkiemu, Retowſkiemu, Olkinickiemu, &c. Staroście.
JASNIE WIELMOZNI, á NAM WIELCE MOSCIWI PANOWIE.

D*Rogi Depozyt dopiero* ex injurioſa vetuſtate, *ponowionym drukiem wyſwobodzony do rąk Waſzych Jaśnie Wielmożnych Themis Litewſka oddáie. Słuſznie Statut y Konſtytucye W. X. L. drogim depozytem názwałem; bo w nich wolna Rzeczpoſpolita ma wſzyſtko, czym się kolwiek przed poſtronnemi zaſzczyca Nacyami. Tu złotey wolności kleynot, tu Szláchecki caɫość Fortuny, tu ſtanow Rzeczypoſp: doſtoynośc, iáko w ſwoim zrzenica oku, zawarta, tym iáśniey całe Rzeczypoſpolitey* corpus *oświeca, im pilniey tego depozytu, iáko wláſnego oka Senatorſka czuyność przeſtrzega. Wiemy iáko ſkarby Koronne, te zwłaſzcza, w ktorych ieſt ſumma* omnium rerum maximarum, *w ktorych przednieyſze Inſignia y Kleynoty Maieſtatu Krolewſkiego bywáią chowane: bo* in corde regni, *pod wielką oſtrożnością, pod wielkiemi warunkami, pod wielą przednich Senatorow kluczami y pieczęćiami (iáko prawo każe) bywaią ſtrzeżone. Temu záś, w ktorym* vita, ſubſtantia, *honor Oyczyzny, Depozytowi to kaſztel niedobyty, to* ſecuritatis *naypewnieyſze* præſidium, *pod*

Jáśnie Wielmożnemi Waszemi wiekować Imionami; w Jaśnie Wielmożnym Domu Waszym, iáko in Domo Solis *wystáwionemu (boć ten pokład w zaniechanym szkodliwie bywa chowany ćieniu) świátłem S. Sprawiedliwośći, świát oyczysty oświecać. Y słusznie ten drogi praw W. X. L. zbior w ręku Waszych iako w naybeśpiecznieyszym schowaniu składamy; bo ieśli według Filozofow,* res ab iisdem principiis conservantur, à quibus producuntur; *toć y ten kleynot nie może náleżyćie nigdźie być chowany, iáko w Jáśnie Wielmożnym Domu Waszym, w ktorym śię ználazł. Wszakże ta, ktora Synow swoich* præclara *iuż* in sago, *iuż* in Toga molimina *w pamiętnym sercu nośi, Rplta, to przed cáłym dźiśiá wyznawa świátem; że ten skarb nieśmiertelney pámięći LEW SAPIEHA Wielki W. X. L. Pieczętarz, Jaśnie Wielmożny Wasz Przodek, w Domu swoim Jaśnie Wielmożnym iáko* in prædivite *cnot Senatorskich y Rycerskich* gazophylacio *znalazł, á ná ozdobę y wspárćie Oyczystych swobod, Naiáśnieyszemu ZYGMUNTA III. ofiárował Maiestatowi,* Lumen Justitiæ in solio, *álbo raczey* in Sole Polono *wystawuiąc,* in decus Maiestatis & Libertatis. *A ieśli według wyroku Prawdy nieomylney,* ubi est thesaurus, ibi & cor: *Nad ten depozyt, skarb żaden barźiey nie uiął Krolewskiego serca; bo żaden barźiey Krolewskiey nie zászczyćił Dostoynośći: gdyż* Jura & Leges sunt Regnorum summa præsidia & firmamenta Maiestatum. *W złotym niegdy schowániu pod złoćistymi y perłowymi zamkami Księgi Homerowe woźił po Azyi Krol Macedoński. Ten zaś wieczny SAPIEZYNSKIEY ku Naiáśnieyszym Maiestatom y Oyczyznie uprzeymośći moniment w Krolewskim sercu Krol świątobliwy złożywszy, z sercem go oraz Krolewskim Jaśnie Wielmożnym Przodkom Waszym Nieśmiertelney pamięći godnym w straż y opiekę poruczył. Weyrzawszy bowiem pilniey w dźieie przeszłych wiekow, znaydźiemy ten drogi Depozyt, oraz z affektem Krolow Panow zawsze w Domu Waszym, znaydźiemy Jaśnie Wielmożnych Przodkow Waszych Praw Oyczystych* Tutores, Custodes, Judices & Vindices; *á*

co ktoś

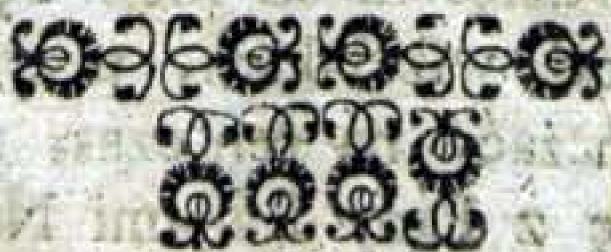
co ktoś o ſtarym Areopagu napiſał, to Waſzemu Jaśnie Wielmożnemu Domowi Oyczyzna cała, y ſama Sprawiedliwość S. przypiſać może: On ieſt Juris & Æquitatis perfectiſsima Idea, *On ieſt* ſvaviſſimum Juris rigoris temperamentum, ſcientiæ Juris Dicaſterium, *On* Legum & iuris æquiſſimus interpres, *On* exemplar Juſtitiæ, Superûm veneratione digniſſimum. *Ktoż godnie y wſpomnieć może owych wielkich Woiewodow W. X. L. Hetmanow, Pieczętarzow, Kaſztellanow, ktorych mądrością ſzczęśliwie zawſze y z ukontentowaniem Rzeczypoſpolitey ſądzone ſłyneły Aſſeſſorye, walne Seymowe Sądy zdobiły się, rządziły y wſpierały Trybunały. Nie znały, áni uznaią nigdy grubey niepamięci,* magna Nomina, *rzeknę raczey* togæ Litvanæ Numina, *Praw y Sprawiedliwości S. columina Wielcy SAPIEHOWIE, ſławią obecne y naſtępuiące będą ſławiły czaſy, PAWŁA SAPIEHĘ Dźiedźica na Olſzanách, Podkanclerzego W. X. L. KAZIMIERZA SAPIEHĘ Podkanclerzego y Marſzałka W. X. L. JANA SAPIEHĘ Marſzałka W. W. X. L. ktory w poſelſtwie od ZYGMUNTA III. do Ceſarza Ferdynanda II. dla oſobliwey wymowy y w Prawach Oyczyſtych biegłości,* Os Sarmatiæ *od Poſłow Hiſzpańſkiego y Floreńckiego był názwány. Wſpomina dotąd (á ſamym wſpomnieniem do náleżytey się praw obſerwancyi pobudza) Oyczyzna, dwuch Dadźibogow, Woiewodow, Smoleńſkiego y Mińſkiego, y PAWŁA Nowogrodzkiego, żyć będą ná ſercach* liberorum Civium, *iáko ná wiecznym ſpiſane Dyamenćie, nieśmiertelne Imiona Jaśnie Wielmożnych JANOW, MIKOŁAIOW, KRZYSZTOFOW SAPIEHOW, Mińſkich, Podlaſkich, Nowogrodzkich Woiewodow,* Cuſtodes *y owſzem* Factores legum, *ktorzy ku wiernemu Praw záchowániu ſobie y Oyczyznie Prawá, ná ſamych Praw záchowanie czynili. A nieśmiertelney pamięci J. W. Rodźica Waſzego, oraz* Patris Patriæ, *Woiewody Wileńſkiego, Hetmana W. W. X. L. gorliwośći o Oyczyzny y Praw Oyczyſtych* integritatem, *świeżą krwią znáczny ná nieprzyiáćioł pogranicznych karkach zwyćięſkim żelazem piſany charakter, y* illite-

rati populi, *czytaią. Ten tedy Praw W. X. Litewſkiego drogi Depozyt w Domu Waſzym Jaśnie Wielmożnym znaleźiony y przez tak wiele lat (raczey wiekow) nienáruſzenie dochowany, do Was dźiedźicznym prawem należy: y iáko Wam należący Litewſka Themis, oraz Akademicka Wileńſka oddaie Typografia. Oddaie do rąk doświádczonych, bo SAPIEZYNSKICH, ktorych ta nayprzednieyſza y uſtawiczna zabawa,* reddere unicuiq; quod ſuum eſt. *Oddaiećie Jaśnie Wielmożni MM. PP. Oyczyſtym Prawom* debitam obſervantiam, *Naiaśnieyſzym Maieſtatom* reverentiam, Concivibus benevolentiam, ſubditis gratiam. *Y ztąd ieſzcze ten Depozyt do Was należy, że Waſzą powagą ſtanęło, áby w ſtołecznym W. X. L. Mieśćie nieiáko śię odradzaiąc przez uſługę Typografii Akademickiey, Jaśnie Wielmożnemu W. MM. PP. Honorowi zdawna uprzeymie życzliwey, dawny ſwoy pozor odebrał. Przywiley I. K. Mśći P. N. M. za poważną waſzą inſtancyą ná innowacyą tey księgi wydany obligował nas wiecznie, y do powinney Jaśnie Wielmożnemu Waſzemu Imieniowi wdźięczności, y do oddania do rąk tych tego Depozytu, od ktorych to mamy: że oddać y ofiárowáć możemy. Gdyż ten Przywiley ná reimpreſſyą Státutu W. X. L. otrzymuiąc, uczyniliśćie to y iáko* æquiſſimi legum Zelatores, *y iáko mądrzy Senatorowie: wiedząc dobrze, że nie więkſza ieſt,* condere leges, *á niżeli* conditas, ne vetuſtate obruantur, conſervare. *Odbieraycież Jaśnie Wielmożni MM. Pánowie ten iáko własny w dobroczynną Protekcyą Depozyt. Dopieroż, gdy* legũ theſaurus, *ſtarożytnośćią dobrze przebrany, przez ręce waſze* deſideria Civiũ *ukontentuie y ubogáći; Oyczyzna cała, Iaśnie Wielmożne Imiona waſze* in capite libri *praw Oyczyſtych położone nieśmiertelną wdźięcznośćią, potomne czaſy Was y Iaśnie Wielmożne Potomſtwo Waſze, uprzeymym Affektem, łaſkawe Nieba pomyślnemi będą koronowały ſzczęśliwośćiami.*

Tego uprzeymie życzy.
J. W. W. M. M. Panow y Dobrodźieiow,
wdźięczna Dobrodźieyſtw
Typografia Wileńſka Akademii Societatis JESU.

SIGISMUNDUS TERTIUS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNUS DUX LITVANIÆ, RUSSIÆ, PRUSSIÆ, SAMOGITIÆ, MAZOVIÆ, LIVONIÆQUE,
Nec non eadem gratiâ Svecorum, Gottorum, Vandalorumq; designatus REX, & Magnus Finlandiæ Princeps, &c. &c.

SIGNIFICAMUS præsentibus literis nostris, quibus interest universis & singulis, quòd cum in Comitiis hisce felicissimæ Coronationis nostræ, nomine Ordinum Magni Ducatûs Litvaniæ, fidelitatis priùs & subjectionis juramento nobis sanctè præstito, supplicatum inter cætera esset, ut Leges sive Statuta Magni Ducatûs Litvaniæ, ex Prædecessorum Nostrorum Serenissimorum Regum Poloniæ mandato atq; commissione quàm plurimorum doctissimorum virorum Jurisperitorum, curâ, studio, labore, atque diligentiâ, ad unanimem consensum omnium statuum, Ordinum, tam spiritualium, quàm sæcularium Principum, Baronum, atque Nobilium Ducatûs illius conscripta habentur idiomate Polonico & Ruthenico imprimendum & excudendum curaremus. Cum ex manuscriptis legibus juris cognoscendi, quædam difficultas & perniciosa varietas sæpenumero exoriretur. Cui quidem supplicationi eò libentiùs assensum præbuimus; quò legibus & imperia fundata, Resp: societatemq; humanam stabilitam esse, & privatorum opes contineri intelligamus. Id quò eædem ad conservandam Rempub: utiliores sunt, eò maiori in imprimendo fide, industria, virtute atque experientia indigere videntur. Quandoquidem Magnifici Leonis Sapiehæ, Magni Ducatûs Litvaniæ Procancellarii eximia in rebus virtus, dexteritas, vigilantia perspecta & comprobata Nobis sit, & maximè, quòd Respub: ad custodiam legum libertatumq; omnium suarum eundem locaverit: Ideo præ cæteris eidem Magnifico Leoni Sapieha Legum sive Statutorum Magni Ducatûs Litvaniæ idiomatibus Polonico & Ruthenico Typis excudendi & in lucem edendi curam committendam esse duximus. Quemadmodum & præsentibus committimus, ita, ut ne quispiam alius, præter eundem Magnificum Leonem Sapieha, aut cui ipse commiserit, Statuta Magni Ducatûs imprimendi, cudendi licentiam sibi præsumere audeat, idque sub pœna 5000. florenorum Hungaricalium, & omnium librorum impressorum amissione. Cuius mulctæ medietas fisco Nostro, medietas verò Magnifico Leoni Sapieha cedere debebit. Quod & præsentibus literis cautum esse volumus. In quorum fidem præsentes subscriptas Sigillo Magni Ducatûs Litvaniæ consignari jussimus. Datum Cracoviæ, 11. Februarii ANNO Domini M.D.LXXXVIII. Regni nostri Primo.





Przywiley KROLA Jego Mśći Konfirmacyi Statutu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego.

ZYGMUNT III. MIŁOSCIĄ BOZĄ KROL POLSKI, WIELKIE XIĄZE LITEWSKIE, RUSKIE, PRUSKIE, ZMUDZKIE, MAZOWIECKIE, INFLANTSKIE,

TĄZ BOZĄ MIŁOSCIĄ NAZNACZONY KROL SZWEDZKI, GOTSKI, WANDALSKI, y WIELKIE XIĄZE FINDLANSKIE, &c.

CZyniemy iáwno tym Náſzym liſtem wſzyſtkim poſpolićie y káżdemu z oſobná ninieyſzym y ná potym będącym: Iż Pánowie Rády y Urzędnicy Náśi y Poſłowie Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ná Seymie Walnym ſzczęśliwey Koronacyi Náſzey będąc, imieniem wſzyſtkich ſtánow Obywatelow Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego podáli Nam ku potwierdzeniu Statut, to ieſt odpráwowánia Sądow przez Deputatow od ſtanu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, y ná Seymikach Powiátowych, ná to obranych y wyſadzonych popráwiony, ná Seymie Elekcyi Náſzey pod Warſzawą przeglądány, proſząc, ábyśmy ten Státut od nich nowo popráwiony przy inſzych práwách y wolnośćiach ich, Przywileiem Náſzym potwierdźili, y wſzyſtkim ſtanom Wielk: Xięſt: Litewſk: wydáć y ku używániu przywieść roſkazali, ukazuiąc Nam z Konſtytucyi y Uchwał Seymowych, żeśmy to uczynić powinni.

MY Hoſpodar znáiąc być powinność Náſzę, iżeśmy tym Páńſtwom, ná ktorych Nas Pan BOG z łáſki y woli ſwey świętey, zá dobrowolnym obudwu Národow, Korony Polſkiey, y Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego obraniem poſadźić raczył, powinni Práwá, wolnośći y ſwobody ich, nie tylko cáło trzymáć y nieporuſzenie, ále iák naywięcey przymnażáć, ſprawiedliwość y obronę czynić, pomniąc też y ná to, iáko te obá ſławne Národy, Polſki y Litewſki, opuśćiwſzy śiła inſzych ſławnych y zacnych Pánow, ktorzy o te Páńſtwa z wielkimi obietnicámi nie iedno przymnożenia praw, ſwobod y wolnośći Szláchecskich, ále rozſzerzenia tych Páńſtw y przyczynienia im wielkich pożytkow ſtaráráli śię, do Nas chęć y wolą ſwą ſkłoniwſzy, Nas Hoſpodárá zá Páná ſobie zwierzchnego ná Koronę Polſką y ná Wielkie Xięſtwo Litewſkie wźiąć woleli, czego My wdźięczni od nich będąc y chcąc im zawżdy Praw, wolnośći, y ſwobod wſzelákich, przykładem Przodkow Náſzych przybawiáć y przymnażáć, ná ten czas, z powinnośći Náſzey Hoſpodarſkiey námowiwſzy śię z Pány Rádami Náſzymi, y ze wſzyſtkiemi

ſtánámi

ſtanámi oboyga Národow ná Seymie walnym Koronacyi Náſzey będącymi, ten Statut Prawa Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ku używániu ná wſzyſtkie potomne czaſy wydaiemy, według ktorego iuż iákośmy ſami Hoſpodar, ták y wſzyſtkie inſze ſtany, Obywatele Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, záchować śię mamy, y pod tąż przyśięgą Náſzą, ktorąśmy ná wſzyſtkie Prawa wolnośći Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego uczynili, ślubuiemy y obiecuiemy, y iuż we wſzyſtkich Ziemiach, Powiátách, Urzędach y Sądach wſzelakich, do Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego náleżących, wſzyſtkie ſprawy ſądowe, porządkiem w tym Státućie nowo popráwionym, opiſanym, odprawowáć śię począć máią w Roku przyſzłym tyśiąc pięćſet ośmdźieśiąt dźiewiątym, o Trzech Krolach święćie Rzymſkim, ná Rokach Sądowych Ziemſkich, ále y ná potym zawżdy, gdy iedno tego potrzeba będźie, wolność popráwowánia tego Statutu, wcale im záchowuiemy. A iżby tym rychley wſzyſtkim ku wiádomośći y używaniu przyiść mogł: Przeto ten Státut nowo popráwiony, y z Przywileiami Ziemſkiemi, piſmem Polſkim y Ruſkim drukowáć y w Powiáty rozeſłáć roſkazáliśmy, iákoż dla lepſzey pewnośći y potwierdzenia tego Statutu, ten Naſz Przywiley, ná Seymie Koronácyi Naſzey ręką Náſzą podpiſawſzy, y pieczęć Náſzę Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego do niego przywieśić kazáwſzy, Stánom Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego daliśmy, wſzakże ten Statut nowo popráwiony związkom y ſpiſom Unii niwczym przećiwnym być, y nic ſzkodźić y ubliżać nie ma. Piſan w Krákowie, látá Bożego Národzenia 1588. Mieśiąca Stycznia 28. dniá.

SIGISMUNDUS REX.

Lew Sapieha Podkanclerzy
Wielk: X. Litewſkiego.
Gabryel Woyna Piſarz W. X. L.

C NAIA-

NAIASNIEYSZEMU PANU,
PANU,
ZYGMUNTOWI III.
Z ŁASKI BOZEY KROLOWI

Polskiemu, Wielkiemu Xiążęciu Litewskiemu, Ruskiemu, Pruskiemu, Zmudzkiemu, Mázowieckiemu, Inflantskiemu, &c. &c. y inszych. Tákże z łaski Bożey KROLOWI Dźiedźicznemu Szwedzkiemu, Gotskiemu, Wandalskiemu, y Wielkiemu Xiążęciu Findlanskiemu, &c. &c. &c.

Pánu, á Pánu, Pánu Miłośćiwemu.

Były te czásy, Naiaśnieyszy Miłośćiwy Hospodaru KROLU, gdy w tym zgromadzeniu á pospolitowaniu ludzkim, ktorą my Rzeczapospolitą nazywamy, nie práwem iákim opisanym, ábo Státutem, ále tylko swoim zdániem y upodobániem, władzą swoię Panowie y Krolowie tego świátá nad ludźmi rośćiągali. Ale iż częstokroć od przystoyney swoiey powinnośći odstępowali, y na swoy tylko pożytek rzeczy naćiągaiąc, o pospolite dobro wszystkich mało dbali, ztąd to było urosło, że ludźie brzydząc się ich pánowaniem, y zwierzchnośćią, y nie Pánami, ále tyránami onych nazywáiąc, na samym tylko Státućie y práwie opisanym wszystko bespieczeństwo y dobro Rzeczypospolitey zasadzali. A przeto on wielki y zacny Filozof Grecki Aristoteles powiedźiał, że tam bellua, *á ponaszemu dźiki zwierz Panuie, gdźie Człowiek według upodobania swego władzą swoię rośćiąga, á gdźie zaśię Prawo ábo Státut gorę ma, tam sam BOG wszystkim władnie. A ta tego iest przyczyna, że Prawo iest, iáko ie drugi mędrzec wystawił, onym prawdźiwym rozsądkiem á mądrym umysłu człowieczego baczeniem, ktorym Pan BOG náturę człowieczą obdarować raczył, áby według tego przystoynego á mądrego baczenia żywot ludzki ták spráwował, iákoby śię zá tym, co iest poczćiwego zawżdy udawał, á co niepoczćiwego, áby śię tego wystrzegał. Lecz iż nie wszystkich ták przyrodzenie spráwiło, áby więcey rozumu, á niżli namiętnośći swoich, á bestyalskich popędliwośći násládować mieli, to wędźidło ábo musztuk ná zuchwalce Pan BOG, y Prawo iego święte włożyło, áby ći zá nieucznćiwe spráwy swoie słuszne káránie, á cnotliwi przystoyną zápłatę odnośili. Y ten to iest cel, y koniec wszystkich praw ná świećie, tym wszystkie Państwa y Krolestwa stoią, y w cáłośći swey záchowane bywáią, gdźie źli pomstę, á dobrzy zapłatę odnoszą. Czego iż śię zawżdy ći lękaią, ktorym swawola miła, á rozum im nieprzyiáćielem, radźiby to wędźidło z śiebie zrzućili, á prawa wszystkie áby im nie panowały, radźiby wniwecz obroćili. Pokazało śię to na on czas w owych Krolewicach*

y młodźie-

y młodźienia ſzkác h Rzymſkich, ktorzy (gdy Senatorowie narádzali śię, áby ćięſzki ćiężar pánowánia Krolewſkiego, ábo tyráńſkiego z śiebie złożyli, á práwem opiſanym áby śię rządźili) wſzelákim ſpoſobem temu zábiegáli Młodźieńcy, áby żadnego tákiego práwá nad ſobą nie uznawáli. Bo powiedźieli práwo być głuche, y tákowe, ktore śię uprośić nie da, ieśli w czym Człowiek wykroczy, nie ma braku miedzy ubogim á bogátym; á u Páná iednák ieſt mieyſce łáſki y zachowánia, ieſt wzgląd ná oſoby; á ták lepiey pod ſamą Krolewſką zwierzchnośćią żyć, á niżli śię w tákie niebeſpieczeńſtwo wdawáć, żeby ná ſamey tylko niewinnośći żywotá, y poſtrzegániu praw ſzczęśćie ſwoie Człowiek ſadźić miał. Táka powiádáią myśl ieſt, y záwżdy będźie ludźi ſwawolnych á nieukroconych, ktorym groza praw ieſt nie miła, á wſzeteczney ich ſwawoli záwżdy przećiwna. Co my wſzyſtko upátruiąc, Naiaśnieyſzy Miłośćiwy KROLU, zá ſzczęśliwy Narod u śiebie być poczytamy, ktorym Pan BOG tákie Pany, y Przodki Wáſzey Krolewſkiey Miłośći dáć raczył, że nie tylko, áby według woli y upodobánia ſwego nád námi zwierzchność ſwoię Krolewſką rośćiągáć mieli: ále y ſámi nam powodem do tego byli, abyśmy ſobie Práwá, iáko naywiękſze ſtroże poſpolitey wolnośći tworzyli, y więkſzey władzy zwierzchnośći Krolewſkiey nád ſobą nie dopuſzczáli, iedno pokiby im pełną granicę pánowánia ich nád námi práwá zámierzyły. Zá co iáko ſławę nieśmiertelną w pámięćiach náſzych ſobie zoſtáwili, ták pogotowiu W. K. M. náſz Miłośćiwy Pan, Imię ſwoie wielce ſławne miedzy námi raczyłeś uczynić, że Státut nowy, á ná wielu mieyſcach od ludźi mądrych, á w práwach biegłych z Narodu náſzego ná to obránych poprawiony ná tym pierwſzym wſtępie Pánowánia ſwoiego raczyłeś nam potwierdźić, á iżby iuż wſzyſtkie Sądy w tym Páńſtwie Wáſzey Krolewſkiey Miłośći, ſławnym Wielkim Xięſtwie Litewſkim ták były odpráwowáne, z łáſki ſwoiey Krolewſkiey raczyłeś nam pozwolić. Przeto ia imieniem wſzyſtkiey Rzeczypoſpolitey, Wáſzey Krolewſkiey Miłośći ſwoiemu Miłośćiwemu Pánu, pokornie zá ták Miłośćiwą łáſkę dźiękuię. A iżem tę prácę przed śię wźiął, ábym ten Státut w druk podał, tenże Wáſzey Krolew: M. ofiáruię iáko naywyżſzemu Strożowi wſzyſtkich praw y wolnośći náſzych, Páná BOGA proſząc, áby on duchem mądrośći, y wſzeláką dźielnośćią Wáſzę Krolewſką M. obdárzyć raczył, żebyś nam W. K. M. ták ſzczęśliwie á długo pánował, iákoby y chwałá Páná BOGA Wſzechmogącego przez Wáſzę Krolewſką Miłość pomnożona, y wſzyſtka Rzeczpoſpolita w cáłośći y w pokoiu byłá zachowána, á ták świątobliwe nád námi W. K. M. Pánowánie tu ná tym świećie ſławą nieśmiertelną, á po śmierći żywotá wiecznego zápłatą było nagrodzone. Z tym nayniſzſze ſłużby moie, z wiernym poddáńſtwem łáſce W. K. M. pilnie zálecam. Piſan w Brześćiu, Roku od národzenia Syná Bożego 1588. Mieśiącá Grudniá pierwſzego dniá.

Wáſzey Krolewſkiey Miłośći
Páná, Páná mego Miłośćiwego
Nayniſzſzy ſługá, y wierny poddány

LEW SAPIEHA
Podkánclerzy W. X. L.

Wſzem w obec ſtanom Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, LEW SAPIEHA Podkanclerzy W. X. L. Staroſtá Słonimſki, Markowſki, y Miádźielſki, powolne y życzliwe ſłużby ſwoie ofiáruię.

POſtrzegali to wſzyſtkich wiekow ludźie mądrzy, że w káżdey Rzeczypoſpolitey, człowiekowi poczćiwemu nic nie ma być droſzſzego nad wolność. A niewolą tak śię ma brzydźić, że nie tylko ſkarbámi, ále y śmierćią onę od śiebie odganiáć powinien. A przeto ludźie poczćiwi, nie tylko máiętności, ále y gardł ſwoich przećiwko káżdemu nieprzyiaćielowi nádſtáwić nie załowali, áby pod ich okrutne opánowanie nie przychodźili, á z wolności ſwoiey będąc złupieni, według woli y myśli ich iáko Niewolnicy nie muśieli żyć. Ale iuż máłoby y ná tym było, żeby Człowiek z niewoli od poſtronnego nieprzyiaćiela był wolny, gdyby domowego nieprzyiaćiela nad ſobą ćierpieć muśiał. Tedy ten munſztuk ábo wędźidło ná pohámowanie káżdego Zuchwalca ieſt wynaleźione, áby śię boiąc prawá, od káżdego gwałtu y zbytku pohámował, á nad ſłabſzym y chudſzym nie paſtwił śię, y ućiſkáć go nie mogł. Bo dla tego Práwá ſą poſtanowione, áby możnemu y potężnemu nie wſzyſtko było wolno czynić, iáko Cycero powiedźiał: Iż ieſteśmy Niewolnikámi praw, dla tego, żebyśmy wolności używáć mogli. A ieśliż Człowiekowi uczćiwemu niemaſz nic milſzego nád to, gdy w Oyczyznie ſwey beſpiecznie mieſzkaiąc nie boi śię, áby go kto ná dobrey ſławie iego zmazáć, ábo ná ćiele y ná zdrowiu obráźić, ábo też ná włáſney máiętności iego ukrzywdźić mogł; tedy to niczemu inſzemu, iedno práwu przyczytáć ma, za ktorym od káżdego, w pokoiu śiedźi, á żadney uśilności, obleżenia y ukrzywdzenia ná ſobie nie ponośi. Bo ten cel y ſkutek wſzyſtkich praw ieſt y ma być ná świećie, áby káżdy dobrą ſławę ſwą, zdrowie, y máiętność w cáłośći miał, á ná tym wſzyſtkim żadnego uſzczerbku nie ćierpiał. Y to ieſt náſzá wolność, ktorą śię my miedzy inſzymi národami Chrześćiáńſkiemi chwalemy, że Páná, iżby według woli ſwey, á nie według praw náſzych pánował, nad ſobą nie mamy, á iáko ſławy uczćiwey, ták żywotá y máiętności wolno używamy. Bo ktobykolwiek z tych trzech rzeczy w czym nas ukrzywdźić, y według upodobania ſwego, á nie według praw náſzych nád námi paſtwić śię miał, tenby iuż nie Pánem náſzym, ále ſkáźićielem praw y wolności náſzych był, á my byśmy niewolnikami iego być muśieli. Y ſłuſznie záprawdę mamy zá co Pánu BOGU dźiękowáć, że pod panowaniem Krolow Ich-Mośćiow y Wielkich Xiążąt Panow náſzych, tę władzą y wolności w ręku ſwoich mamy, á práwá ſami ſobie tworząc, iáko náwięcey możemy, y wolności ſwoiey we wſzyſtkim poſtrzegamy. Bo nie tylko ſąśiád, á ſpolny náſz Obywatel oyczyzny, ále y ſam Hoſpodar Pan Náſz żadney zwierzchnośći

nád

nád námi záżywać nie może, iedno tylko wiele mu prawo dopuszcza. Przeto máiąc tákowy skarb w rękach nászych, ktory żadną summą przepłácony być nie może, przystoi káżdemu poczćiwemu człowiekowi, áby o nim wiedźiał, á będąc dobrze świádomy, áby iáko sam śiebie y popędliwośći swey hámował, y według prawa pisánego sprawował śię, á nikogo nie krzywdźił: ták ieśliby od kogo był ukrzywdzony, áby wiedźiał, gdźie obrony y lekarstwa w krzywdźie swey szukać ma. Bo iáko ieden Senator Rzymski drugiego strofował, że práwá Oyczyzny swey nie umiał, ták káżdy Obywatel godźien iest nágánienia, ktory wolnośćią śię chwali, á praw swoich umieć y rozumieć niechce, ktorym prawem wszystkę wolność swoię obwarowáną ma. A ieśli ktoremu národowi wstyd praw swoich nieumieć, pogotowiu nam, ktorzy nie obcym iákim ięzykiem, ále swoim włásnym práwá spisáne mamy, y káżdego czásu czego nam potrzeba ku odporu wszelakiey krzywdy wiedźieć możemy. A iż ta trudność przedtym nie pomału do tego zawadzała, że nie káżdy y Statut mogł mieć, dla trudnego y długiego przepisowania, tedy y w tym tey potrzebie káżdemu Obywatelowi folguiąc, y ku pożytkowi Rzeczypospolitey czyniąc, ważyłem śię tę pracę ná śiebie podiąć, á kosztu y nákładu swoiego nie żáłuiąc, ábym to w druk podał, á drogę łácnieyszą y snadnieyszą káżdemu ku wiádomośći prawa pokazał, gdyż to iuż w rękach swych káżdy kiedy zechce mieć może. Proszę, raczćie W. M. tę pracę odemnie wdźięcznie przyiąć, á máiąc wolnośći swoie prawem dobrze obwárowane, tego postrzegać, ábyśćie do Sądow y do Trybunáłow, nietylko ludźi dobrych, á tych praw nászych dobrze umiejętnych obierali, ále boiących śię Páná BOGA y cnotliwych, ktorzyby nie dla pożytku swego, á ku szkodźie bliźniego, dla łakomstwa swego y dla podarkow prawá wykręcali, ále prostym trybem idąc, świętey prawdy y sprawiedliwośći postrzegali, á tę wolność, ktorą śię ćieszemy, w cáłośći nam záchowali. Z tym śię łásce y miłośći W. M. braterskiey poruczam.



D PO-

PORZĄDEK

Iáko przy Krolu I.M. w Senaćie Rádá Korony Polſk: y W.X.L. mieyſce ſwe záśiáda.

ARCYBISKUPI.
Gnieznieńſki,
Lwowſki.

BISKUPI.
Krakowſki,
Kuiawſki,
Wileńſki, Alternata
Poznańſki,
Płocki,
Wármińſki, Alternata
Łucki,
Przemyſlſki,
Zmudzki,
Chełmińſki,
Chełmſki,
Kijowſki,
Kámieniecki,
Wendeńſki,
Smoleńſki.

KASZTELAN
Krákowſki,

WOIEWODOWIE KORONNI.
Krákowſki, Alternata
Poznáńſki,
Wileńſki,
Sendomierſki,
Kaſztel: Wileńſki,
Woiewoda Kaliſki,
Trocki,
Sieradzki,
Kaſztelan Trocki,
Woiew: Łęczycki,
Stároſta Zmudzki,
Woiewoda Brzeſki,
Kijowſki,
Inowłocławſki,
Ruſki,
Wołyńſki,
Podolſki,
Smoleńſki,
Lubelſki,
Połocki,
Bełſki,
Nowogrodzki,
Płocki,
Witebſki,
Mazowiecki, Alternata
Podláſki,
Rawſki,
Brześciańſki, Alternata
Chełmińſki,
Mśćiſławſki,
Malborſki,
Bracławſki,
Pomorſki,
Mińſki,
Derpſki,
Wendeńſki,
Parnawſki,
Czerniechowſki.

KASZTELANI WIĘKSI.
Poznańſki,
Sendomierſki.
Káliſki,
Woynicki,
Gnieźnieńſki,
Sierádzki,
Łęczycki,
Zmudzki,
Brzeſki,
Kijowſki,
Inowłocławſki,
Lwowſki,
Wołyńſki,
Kámieniecki,
Smoleńſki,
Lubelſki,
Połocki,
Bełſki,
Nowogrodzki,
Płocki,
Witebſki,
Czerſki,
Podláſki,
Rawſki,
Brześćiáńſki,
Chełmińſki,
Mśćiſławſki,
Elbieńſki,
Bracławſki,
Gdáńſki,
Mińſki,
Derpſki,
Wendeńſki,
Parnawſki,
Czerniechowſki.

KASZTELANI MNIEYSI.
Sądecki,
Miedzyrzecki,
Wiślicki,
Biecki,
Rogożyńſki,
Radomſki,
Záwichoſtki,
Lędzki,
Srzemſki,
Zárnowſki,
Małogoſki,
Wieluńſki,
Przemyſlſki,
Halicki,
Sánocki,
Chełmſki,
Dobrzyńſki,
Połániecki,
Przemęcki,
Krzywieńſki,
Czechowſki,
Nákielſki,
Roſpierſki,
Biechowſki,
Bydgoſki,
Brzeźińſki,
Kruſzwicki,
Oświećimſki,
Kámieńſki,
Spićimerſki,
Inowłocki,
Kowalſki,
Sántocki,
Socháczowſki,
Wárſzawſki,
Goſtyńſki,
Wiſki,
Ráciąſki,
Sierpſki,
Wiſſogrodzki,
Rypieńſki,
Zákroczymſki,
Ciechanowſki,
Liwſki,
Slońſki,
Lubaczowſki,
Konarſki Sieradzki,
Konarſki Łęczycki,
Konarſki Kuiawſki.

URZĘDNICY WIELCY.
Marſzáłek Koronny,
Márſzáłek Litewſki,
Kanclerz Koronny,
Kánclerz Litewſki,
Podkanc: Koronny,
Podkanc: Litewſki,
Podſkarbi Koronny
Podſkarbi Litewſki
Marſzáłek Nadworny Koronny,
Márſzáłek Nadworny Litewſki.

Referendarze też przy Krolu máią moc zdánie ſwe w Rádźie powiedźieć.

KROTKA

KROTKA DEKLARACYA.

O Urzędźie, włádzy, y prerogatywach niektorych Ich-Mćiow Pánow Senatorow, gwoli tym, ktorzy to wiedźieć prágną.

ARCYBISKUP GNIEZNIENSKI, *Legatus natus*, Korony Polſkiey naypierwſzy Senátor, ktorego zowią *Regni Primas, & primus Princeps*, nie tylko ma władzą nád wſzyſtkim Duchowieńſtwem, ále też pierwſze mieyſce záśiáda w Senáćie, zdánie iego ieſt wielkiey powagi, bo czáſu *Interregnum*, to ieſt, niebytnośći Krola J. M. przez odiazd ábo y śmierć, pp. Senátorom do námowy y ſpolney rády o rzeczach Rzeczypoſpol: náleżących ziázd ſkłada, Poſelſtw cudzoźiemſkich ſłucha, dźień y mieyſce ná obránie nowego Krola náznácza, obránego ogłaſza, y ná głownym Seymie, ktory bywa w Krákowie odpráwowany, ná Krolestwo namáſzcza y koronuie.

Koronę, Berło, y inſze ápparámenta do Koronowánia Krolewſkiego náleżące, Podſkarbi Koronny w Krákowie w Zamku chowa, do czego Káſztelan Krákowſki, Woiewodowie, Krákowſki, Poznáńſki, Wileńſki, Sendomirſki, Káliſki, Trocki, klucze mieć powinni, ktorzy otwieráć nie máią, áż zá wſzyſtkich Stanow pozwoleniem, y kiedy Pan Podſkarbi Urząd ſwoy obeymuie, ábo zdawa.

BISKUPI, wprzod wſzyſtkich Senátorow świeckich w Senáćie śiádáią: tá bowiem w przodkach národu Korony Polſkiey byłá pobożność, że Duchowieńſtwo przez ktore wiárą Chrześćiáńſką ſą oświeceni, pierwſzym mieyſcem uczćili.

WOIEWODOWIE, káżdy z nich ieſt *Princeps creatus*, naypierwſze mieyſce w Senáćie Swieckim porządkiem ſwym záśiádáiący. Jeſt też iákoby Hetmanem ſwego Woiewodztwa, ktorego Urzędu ſwego władzy nie záżywa, tylko pod czás ruſzenia Poſpolitego z gwałtowney potrzeby y niebeſpieczeńſtwá ná Páńſtwo.

KASZTELANOW, w niektorych Woiewodztwách ieſt cztrech, trzech, á námniey dwoch, ktorzy tákże pod czas ruſzenia poſpolitego, nád Szláchtą ſwego Powiátu władzę máią, y ſwego Woiewody ſą námieſtnikámi.

MARSZAŁKOWIE, KANCLERZE, PODSKARBIOWIE, ći mieyſca ſwe záśiádáią w Senáćie bez Alternáty, ktorych władza każdemu nie ieſt tayná.

PIECZĘTARZE, ſą pierwſzymi expektántámi, do wſzyſtkich innych naywiękſzych doſtoieńſtw, iák się otworzą.

O Alternaćie.

BISKUP Poznáńſki z Wileńſkim, Warmińſki z Łuckim Biſkupem alternatą w Senáćie mieyſca ſwe záśiáda. Tákże Woiewoda Krákowſki z Woiewodą Poznáńſkim, álternaty w záśiádaniu przeſtrzegáią: ktora rozumie się nie codźienna, ábo dożywotniá, ále Seymem się odmieniáiąca, to ieſt, iednego Seymu śiedźi wprzod Biſkup Poznáńſki, á po nim Wileńſki, drugiego Seymu wprzod záśiádá Wileńſki, á wedle niego Poznáńſki. Ták Łucki Biſkup z Warmińſkim, ták też y Woiewodowie dwa pomienieni; á inſi wſzyſcy iuż bez álternaty ábo odmiány mieyſca ſwe záśiádáią.

O Senatorach z Inflant, godźi się wiedźieć, że nie według *Conſt: A.* 1598. ále według *anni* 1677. *ſub generali titulo* Xięſtwa Inflantſkiego, poſtanowieni ſą 3. to ieſt, Biſkup, Woiewoda, y Káſztelan.

Do Czytelniká.

ABy záżywáiącym Státutu, żaden nie urastał ſzkrupuł; daie śię przeſtroga, że, ponieważ ſtáre exemplárze częśćią przez woynę y ognie, częśćią przez używanie, czas wytráwił, tenże, á nie inny, bez żadney odmiány ábo umnieyſzenia Rozdźiáłow, Artykułow, Párágrafow, znowu z Druku wychodźi STATUT W.X.L. A że w oſtátniey edycyi Warſzawſkiey, Konſtytucye Seymowe od Roku 1550. do 1647, pod pewne Artykuły należyćie przydano; przeto y teraz, dla większey Czytelnika wygody, według woli Náiáśnieyſzego K. I. M. P. náſzego miłośćiwego, w Przywileiu wyrażoney, okrom dawnych, poźnieyſze Konſtytucye od lát wzwyż miánowanych, áż do Seymu Roku 1690, do Artykułow, do ktorych śię mogły referowáć przyłączono; ták iáko pożyteczniey być rozumieli świádomcy Práw oyczyſtych, ktorzy ten wybor pilnie á pracowićie ſpiſali. Innych záś, tu relacyi nie máiących, nie cytuią; gdyż w wielkość księgi uroſzſzy, więceyby ćiężáru, niżeli pożytku przymnożyły. Znaydźieſz ná końcu oſobny Reieſtr, ktory nie tylko nowym, lecz y dawnieyſzym przydatkom ſłuży. Ty-

Tytuły Czternáſtu Rozdźiáłow Státutowych, y co śię w ktorym z nich zamyka, te ſą.

Rozdźiał.		*ma Artykułow,*	*fol.*
1.	O Perſonie J. K. M.	35.	1.
2.	O Obronie Ziemſkiey.	27.	37.
3.	O Wolnośćiách Szlácheckich y o rozmnożeniu Wielk: X. Litewſkiego.	51.	60.
4.	O Sędźiách y o Sądach.	105.	113.
5.	O Odpráwie, Poſagu, y o Wiánie.	22.	224.
6.	O Opiekách.	15.	241.
7.	O Zápiſach, y o Przedáżach.	31.	253.
8.	O Teſtámentach.	9.	274.
9.	O Podkomorzych w Powiátách, y o Práwách źiemnych, o Gránicach, y o Miedzach.	32.	280.
10.	O Puſzczy, o łowach, o drzewie bartnym, o Jeźiorách, y Siánożęćiach.	18.	307.
11.	O Gwałtach, y Boiách, y Głowſzczyznách Szlácheckich.	68.	317.
12.	O głowſzczyznach, y o náwiązkách ludźi proſtych, o tákich ludźiách, y czeládźi, ktora od Pánow ſwych odchodźi, tákże y o ſługach przykaznych.	24.	370.
13.	O grábieżach y náwiązkách.	14.	391.
14.	O Złodźieyſtwie ſtánu wſzelákiego.	37.	397.

P R Z E S T R O G A.

Te Litery, ktore przy állegacyach pod Artykułámi położone ſą, *H. L.* máią być rozumiáne: Statut Herburta po Łácinie, *P. H.* Státut Herburta po Polſku wydanego, f. liczbę karty zkąd te Allegacye z tych Státutow ſą wybráne. A bez tych liter wzwyż pomienionych, Konſtytucye od Roku 1550. áż do Roku 1690. na Wálnych Seymach uchwalone.

Summáryusz Státutu W. X. L. 14. Rozdźiáłow, y iák wiele iest káżdego Rozdźiału Artykułow, y o czym ktory Artykuł opiewa.

Pierwszy Rozdźiał 35. Artykułow záwierá w sobie.

23. Artykuł.
Listy otworzone káżdemu máią być wrocone.
24. Artykuł.
O zbiciu, zelżywości, álbo y zábiciu Posłáńca Nászego Hospodárskiego ábo Woźnego przy włásnych listach Nászych Hospodárskich.
25. Artykuł.
O listy záręczne.
26. Artykuł.
O Odpowiednikách nieośiádłych.
27. Artykuł.
O listach żelaznych komu máią być dáwáne.
28. Artykuł.
Komuby szło o cześć, iáko prętko spráwiedliwość uczyniona być ma.
29. Artykuł.
O Mytach nowych, y o wolności záśadzenia Miásteczek, y o budowániu mostow ábo grobel w Imionách Szlácheckich.
30. Artykuł.
O niebrániu Myta od Szláchty, y podwod ich.
31. Artykuł.
O przeczyścieniu rzek portowych.
32. Artykuł.
Ktoby pod kim co uprośił, á temu wprzod dano.
33. Artykuł.
Ktoby ná co listy uprośił, á tego w dźierżeniu nie był, y o expektatywach.
34. Artykuł.
O niedáwániu dwuch Dostoieństw álbo Urzędow iedney Osobie.
35. Artykuł.
Aby śię w Dworach Nászych Hospodárskich żaden nie stánowił.

ROZDZIAŁ WTORY
O obronie Ziemskiey,
Artykułow 27. w sobie záwierá.

1. Artykuł.
O powinności iáko wszyscy Obywatele tuteyszego Państwa służbę Ziemską służyć máią.
2. Artykuł.
O postánowieniu y obronie Ziemskiey.
3. Artykuł.
O niewyzwoleniu z woyny listami Nászemi, y też kogo wyzwolić wolno.
4. Artykuł.
O Imionach zástawnych, kto z nich służbę Ziemską służyć ma.
5. Artykuł.
O Chorążych Ziemskich, Dwornych, y Powiátowych.
6. Artykuł.
O zbieraniu y ciągnieniu Szláchty ná woynę.
7. Artykuł.
Wszystka Szlachta Powiátowa powinna śię stáwić pod Chorągiew.
8. Artykuł.
O Szláchćie, ktorzy w rożnych Powiátach Imiona máią.
9. Artykuł.
O Duchownych iáko máią służbę Ziemską służyć.
10. Artykuł.
Aby śię po szykowániu z woyska nie rozieżdżali, y o stánowiskach.
11. Artykuł.
Ktorzy dla niemocy swey ná woynę iechać nie mogą.
12. Artykuł.
O Synach, y o zástępowániu woyny ieden zá drugiego.
13. Artykuł.
Ktoby omieszkał ná rok do woyska przyiechać.

14. Artykuł.

14. Artykuł.
Ktoby z bitwy uciekł.
15. Artykuł.
Ktorzy ná woynie Koni, Zbroi, Broni, komu pożyczáią.
16. Artykuł.
Po czemu od popisu brać.
17. Artykuł.
O Chorążych, áby źiemian w domu nie osádzywali, y nie odpuszczali.
18. Artykuł.
O náiazd ná domy y ná grunty Szláchcckie.
19. Artykuł.
O żywności ná woynie komuby nie stawało.
20. Artykuł.
O obrániu Widza od Hetmaná ná żywność, y co mu dáwáć.
21. Artykuł.
O gwałt ábo náchod woienny w Obożie.
22. Artykuł.
O ludźiach pieniężnych, máią z Imion swych służbę Ziemską służyć.
23. Artykuł.
O przyimowaniu ludźi służebnych przybyłych, iáko się oni w ciągnieniu záchować máią.
24. Artykuł.
O niedawaniu pieniędzy ná Roty stanom niżey opisanym.
25. Artykuł.
O błędnych ná woynie.
26. Artykuł.
Jáko woynie służący, daleko w woysku od Hetmaná stánowić się máią.
27. Artykuł.
O záwściągnieniu bránia żywności przez ludźi swawolnych.

ROZDZIAŁ TRZECI
O Wolnościách Szláchcckich y rozmnożeniu W.X.L.
Artykułow 51. w sobie záwiera.

1. Artykuł.
O rozmnożeniu Wielkiego Xięstwa Litewskiego.
2. Artykuł.
O Wolnościách Szláchcckich.
3. Artykuł.
O záchowániu w pokoiu wszystkich poddánych Nászych Obywatelow tego Páństwá z strony rożnego rozumienia y używániá Nábożeństwa Chrześciáńskiego.
4. Artykuł.
My Hospodar obiecuiem rozmnażáć W. X. L. y coby rozebrano y odeszło, záś ku niemu przywrocić.
5. Artykuł.
O niedánie Szláchty, y ich Imion, ludźi, gruntow, y wszelákich wolności, y też niedánia listow y Przywileiow przeciw temu Státutowi.
6. Artykuł.
O Seymie walnym, o Seymikach Powiátowych, y wypráwowaniu ich, y posłaniu z nich Posłow Ziemskich ná walny Seym, y o wolnych Woźnych, od woyny. Także y o przyieżdżaniu Panow Rad, Urzędnikow Ziemskich y Szláchty.
7. Artykuł.
O pieniądze strawne Posłom Ziemskim, wypráwuiąc ich ná Seym walny.
8. Artykuł.
O Seymiku álbo ziezdźie głownym w Słonimie, przed Seymem Wielkim walnym.
9. Artykuł.
O składániu Seymikow po Seymie walnym, y o dáwaniu darmo z Kancellaryi spraw Seymowych.
10. Artykuł.
Aby Szláchcic bezprawnie nie był imany.
11. Artykuł.
Aby Pánowie Szláchtę o poczciwość ich sami nie sądźili.
12. Artykuł.
Około niedáwaniá Cudzoźiemcom Dostoieństw, y Urzędow wszelákich, á Przychodniom z inszych Páństw y ośiadłości nie dawać.

13. Arty-

13. Artykuł.

O záchowániu w cáłości Dostoieństw y Urzędow tego Páństwa wszelákich.

14. Artykuł.

O nieodeymowánie Dostoieństw y Urzędow ná záoczne obmowienie.

15. Artykuł.

O dzierżeniu starych ustaw, á nowych bez Seymu walnego nie ustáwiáć.

16. Artykuł.

O wolności wyiáchánia z Páństw Naszych do inszych Páństw Chrześciáńskich, krom Ziem nieprzyiácielskich, y o Opiekunach tákich Imion.

17. Artykuł.

Po śmierci Oycow, Márek, y innych Krewnych y Bliskich ich, Dzieci, Potomkow, bliskich, dziedzictwa, spadki, wysługi, y wszelákiego nábycia, nie oddaláć; y o spadku ná Nas Hospodara, y bezpotomnych.

18. Artykuł.

O niedaniu Dostoieństw, Urzędow, ludźiom narodu prostego.

19. Artykuł.

O wywodźie Szláchectwa zá przymowką.

20. Artykuł.

O poięciu przez Szláchcica nieszláchcianki, y o Potomstwie tákich ludźi.

21. Artykuł.

O Cudzoźiemcu náganionym o Szláchectwo y o nábyciu przezeń ośiádłości.

22. Artykuł.

Jeśliby ten, kto przygánił, sam nie był Szláchcic.

23. Artykuł.

O náganienie Szláchcica zábitego.

24. Artykuł.

O Szláchcie, ktorzy Imiona swe poprzedawszy, lichwą się bawią.

25. Artykuł.

O Szláchcie, ktoraby w mieście ośiádłość przyięłá.

26. Artykuł.

O nieprzywłászczánie wolności Szláchecckich ludźiom prostego stanu.

27. Artykuł.

Gdyby Szláchcic Szláchcicowi przymowkę iáką uczynił, ták o Szláchectwo iáko y o insze rzeczy w oczy y záocznie.

28. Artykuł.

O przymowkę żeby miał być nieuczćiwey Mátki Synem, y o przymowce Białymgłowom Szláchecckim.

29. Artykuł.

O wyzwoleniu od płátow nowych, od podwod, budowániá Zamkow, y mosczeniá mostow, ták też o stacyi po drogach.

30. Artykuł.

Jeśliby ktory z poddánych Naszych ná Xiążętach, Pánach, álbo ná kim innym wysłużył Imienie leżące.

31. Artykuł.

O niepozwánie Swieckich w Duchowne práwo, o rzeczy świeckie.

32. Artykuł.

O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Swieckich z stány Duchownymi, tákże Duchownych z stany świeckimi.

33. Artykuł.

O práwo gruntow między stanami Duchownymi y Swieckimi.

34. Artykuł.

O pozywánie Opiekunow álbo Exekutorow testamentu Duchownych Osob.

35. Artykuł.

O Mieszczánach miasta Naszego Wileńskiego, y o inszych miástach Naszych, iáko Szláchcie sprawiedliwość z nich czyniona być ma.

36. Artykuł.

O miárach y łokciach áby były rowne, y cená trunkom y rzeczom strawnym áby byłá stánowioná przez Urząd Grodzki.

37. Artykuł.

O Mieszczánach, iż nie máią ná targu Wieśniákow grabić.

38. Artykuł.

O sługi y ludźie Szláchecckie y Czeladź domową, ktora do miást wchodźi.

39. Arty-

39. Artykuł.
Kniehiń, Pań, Wdow, Xiężeń, Panien, Dźiewek, nie mamy ni zá kogo gwałtem dawać.
40. Artykuł.
Ociec y Mátka Dźiećiom, zá żywota swego z musu nie powinni Imion postępować, krom tego coby sami chćieli po swey dobrey woli.
41. Artykuł.
Wszystkim stanom Narodu Szlácheckiego, wolno imionámi swemi iáko chcąc száfować.
42. Artykuł.
O wolnośći Szláchćie, imiona leżące y inne máiętności swe Nam Hospodarowi zápisować.
43. Artykuł.
Kto czego zá Krola Káźimierza, Alexandra, y zá Krola Jego Mośći Zygmunta, y wtorego Zygmunta Augusta był w dźierżeniu, ten to wiecznie ma dźierżeć.
44. Artykuł.
Ktoby imienie od Nas Hospodara dáne u kogo odeymował.
45. Artykuł.
Coby komu przez list dáno, ábo uproszono, á onby tego nie używał, y w milczeniu był przez dawność źiemską dźieśięć lat, ktoby też w cudzey źiemi był.
46. Artykuł.
My Hospodar ślubuiem iednaką spráwiedliwość czynić wszystkim; á przesądu My y Pánowie Rady Nászе brać nie máią, y o tymże o poczciwość My sami Hospodar sądźić mamy.
47. Artykuł.
O tych, ktorzy iádąc w drogę ná polach śię stánowią, á w Zbożu szkodę czynią.
48. Artykuł.
O wywożenie przypráw woiennych y wszelákiego żelazá do źiemi nieprzyiaćielskiey.
49. Artykuł.
O Domach Szlácheckich w Mieśćie Wileńskim, y w inszych miástach Nászych Hospodarskich.
50. Artykuł.
O odmiánach, gruntami Nászemi z gruntami Szlácheckiemi.
51. Artykuł.
O Monopolii, to iest, niedáwania iedney Osobie w Arędę, y záwiedanie pożytkow wszystkiey Rzeczypospolitey náleżących.

ROZDZIAŁ CZWARTY
Záwiera w sobie Artykułow 105.
O Sędźiách y o Sądach.

1. Artykuł.
O wolnym obierániu Urzędu Ziemskiego, Sędźiego, Podsędka, y Pisarza w káżdey Ziemi y Powiećie.
2. Artykuł.
O Sędźiách, iákowi máią być wybieráni.
3. Artykuł.
O mocy y władności Sądu Ziemskiego, iż káżdy y wszelkiego stánu powinien śię przed nim stánowić, y o tym, ktoby przed nim nie stał, ábo stawszy z prawa przed wyrokiem zszedł.
4. Artykuł.
Aby Osoby Urzędowe same sądźili, nie kto inszy ná ich mieyscu, y o tym gdyby z nich kto záchorował, ábo swoie właśne sprawy w inszym ábo w tymże Powiećie miał, y o dáwániu listow upominalnych.
5. Artykuł.
Ustawa o przesądach, y o pámiętnym Sędźiemu y Podsędkowi, tákże Urzędowi Grodzkiemu y inszym Urzędnikom Nászym.
6. Artykuł.
Ustáwa dochodow Pisarzom Ziemskim y Grodzkim, y o pozwach Pisarzowi w iego rzeczy, tákże y inszym Urzędnikom, y też przećiw Urzędnikom.
7. Artykuł.
O bespieczności Sędźiego, Podsędka, Pisarza, Ziemskich, tákże Urzędu Grodzkiego, potemuż Sądu Podkomorskiego y Kommissarskiego.
8. Artykuł.
O ustáwieniu Woźnych y o przyśiędze ich.

9. Artykuł.

9. Artykuł.

Sprawa y Urząd Woźnego.

10. Artykuł.

O dochodźie ábo zápłácie Woźnemu.

11. Artykuł.

O beſpieczności Woźnego będącemu ná ſpráwach Urzędu iego náleżących, także y ſtronie przy nim będącey.

12. Artykuł.

O Pieczęci Náſzey Hoſpodarſkiey, Ziemſkiey, y też o Pieczęciách Urzędowych, ktoremi co ma byc pieczętowáno.

13. Artykuł.

O Księgach Ziemſkich y Grodzkich, gdźie máią być chowane, y o mieyſcu ná odpráwowánie Sądow Ziemſkich, y też o wydáwaniu komu potrzeba ukáże wypiſow ábo widymuſow.

14. Artykuł.

O przeſądach y pámiętnym w imionach Książęcych, Páńſkich y Ziemiáńſkich ták Duchownego iáko Swieckiego ſtánu.

15. Artykuł.

O bróniu widzowego, oględnego y innych dochodow w imionách Książęcych, Páńſkich y Ziemiáńſkich.

16. Artykuł.

O ziecháníu Sądu Ziemſkiego zá trzy dni przed Rokámi, y o pilności ſtron ku prawu.

17. Artykuł.

Jáko y przy kim pozwy pozywać ſię, y iáko, á gdźie co oświádczáć.

18. Artykuł.

O pozwach y o roku, iáki zá pozwy będźie ſkłádany, y o grabieżach.

19. Artykuł.

O zbijániu pozwow, y o znoſzeniu pozwow z imienia.

20. Artykuł.

O zgubie pozwu.

21. Artykuł.

O dawániu miedzy ſtrony kopii z liſtow, Przywileiow, y innych zápiſow u Sądu ná prawie pokłádanych.

22. Artykuł.

Ktoby zá pozwy ná pierwſze y drugie Roki krom obłożney choroby, ábo ſłużby Náſzey Hoſpodarſkiey y Rzeczypoſpolitey nie ſtał: także y o tym, ktoby będąc pozwany á roſpráwiwſzy się umarł.

23. Artykuł.

Ktoby zá chorobą ábo zá poſługą Náſzą Ziemſką, zá pozwy ſtać nie mogł.

24. Artykuł.

Ktoby kogo pozwawſzy ná Roki ſądowe ſam bez ſłuſzney przyczyny nie ſtał, áboby komu ná prawie iákiego dowodu ábo wywodu nie doſtawało.

25. Artykuł.

Ktoby kogo przed Sąd, ábo przez iednánie ku práwu pozwał.

26. Artykuł.

Iż w pozwach Náſzych Ziemſkich nie ma nikt rzeczy nieuczciwych y obráźliwych dobrey ſławie piſać.

27. Artykuł.

Kto imiona ſwe w rożnych Powiátach ma, á do kilku rożnych Sądow z imion rożnych ná iedne Roki zárazem będźie pozwany.

28. Artykuł.

O krzywdach gości przyieżdżych cudzoźiemſkich.

29. Artykuł.

O tych, ktorzyby nie máiąc ośiádłości w tym Páńſtwie ábo Powiecie ktorym, á tam przyiechawſzy z ſtrony ábo z innego Powiátu, zbytek ábo iáką ſzkodę uczynili.

30. Artykuł.

Co máią ſądźić Woiewodowie, Stároſtowie, y Dźierżawcy, y o ich pozwach, o co máią być dáwáne, y o ſkázániu zá nieſtániem ſtron, y o gorącym uczynku.

31. Artykuł.

O opatrzności więźienia ná Urzędach Náſzych y o bróniu poturemnego od Więźniow.

32. Artykuł.

O nieczynieniu folgi w więźieniu.

33. Artykuł.

O Roczkach Grodzkiemu Sądowi poſtánowionych, y o dawności pozwánia do Grodu o wybicie ſpokoynego dźierżania.

34. Artykuł.

34. Artykuł.

O pozwach Grodzkich, y o roku zá nimi záwitym.

35. Artykuł.

O zámieszkániu czásu pozwánia o głowę Szláchecką do Grodu, y o náiazd domowy, y inne uczynki krwawe.

36. Artykuł.

O przyśiędze Starostow Zamkow, y Dworow Nászych Hospodarskich sądowych.

37. Artykuł.

O ustánowieniu przez Woiewodow, Starostow sądowych, Urzędnikow ich sądowych Grodzkich, y o dowodzeniu z nimi sprawiedliwośći.

38. Artykuł.

Aby Sąd Grodzki Roczkow nie omieszkiwał, chcąc to mieć, áby sprawiedliwość bez odwłoki káżdemu ukrzywdzonemu dochodźiłá.

39. Artykuł.

O krzywdach w rzeczach krwáwych Sądowi Grodzkiemu náleżących, komuby śię dźiáły od Woiewodow, Stárostow sądowych y ich Urzędnikow Grodzkich sądowych z ich ośiádłośći.

40. Artykuł.

O popráwieniu obłądzenia ábo skazu nieprawnego Urzędu Grodzkiego y Ziemskiego, zá niestániem strony pozwáney uczynionego, y o niedopuszczenie áppellacyi, y gdźie o to Urząd pozywáć.

41. Artykuł.

O zły przewod práwá przez stronę, y gdźie o to pozywáć.

42. Artykuł.

Roki záwite w ktorych rzeczach máią być skłádane.

43. Artykuł.

O Pozwach Nászych Ziemskich y Grodzkich, iáko długo trwáć máią.

44. Artykuł.

Ktoby kogo od Sądu náleżnego do innego Powiátu, álbo Urzędu y Sądu wyzwał.

45. Artykuł.

O tákowych, ktorzyby nie máiąc w ktorym Powiećie ośiádłośći drugiego ośiádłego pozwali, á szłoby im obudwum stronom o iednę rzecz, tákże y o tym, ktory nigdźie ośiádłośći nie ma.

46. Artykuł.

O Rokach, ná ktore Sędźia, Podsędek, y Pisarz zieżdżáć śię, y pozwáni przed nimi stánowić śię powinni, á pod ktorym czásem Roki sądzone być nie máią.

47. Artykuł.

O sądzeniu Rokow Ziemskich, y Roczkow Grodzkich pod czásem Seymow walnych, y o obrániu Urzędnika sądowego w Poselstwie.

48. Artykuł.

Ktorymby śię dźiáły iákie krzywdy od Urzędnikow, sług, boiar, y poddánych czyichkolwiek.

49. Artykuł.

O tym, ieśliby śię komu krzywda stałá od czyiey Zony, ábo Synow, ábo Dźiewek.

50. Artykuł.

Ktoby máiąc imienie zástawne ábo z práwa w przezysku podáne, w sąśiedztwie komu gwałt ábo szkodę uczynił.

51. Artykuł.

Ktoby máiąc od kogo imienie árędą, w sąśiedztwie komu gwałt álbo szkodę uczynił.

52. Artykuł.

O przyieżdżaniu stron ná Roki Ziemskie y Roczki Grodzkie, także ná Sąd Podkomorzego y Kommissarski bez wielkiey zgrai, y o rozdawániu gospod.

53. Artykuł.

O porządku przychodzenia stron do Sądu ná Urzędach Nászych Ziemskich y Grodzkich.

54. Artykuł.

Jáko strony u Sądu zá pozwy záchowáć śię máią, á Sąd żeby z głowy swey nic nie sądźił.

55. Artykuł.

O zástępowániu u Sądu iednemu zá drugiego.

56. Artykuł.

O zleceniu rzeczy y o dáwaniu mocy innym zá śiebie u práwa mowić.

57. Artykuł.

Ktoby sam nie mogł álbo nie umiał u práwá mowić, y o przydániu Prokuratora ludźiom ubogim.

58. Artykuł.

O Prokuratorach, iákie Osoby y gdźie nimi nie máią być.

B2 59. Artykuł.

59. Artykuł.

O káraniu fałszywych, á podstępnych Prokuratorow, y ktemu, iż wolno stronie Prokuratora swego u prawa podpieráć, y samemu mowić, y drugiego Prokuratora ná iego mieysce ustánowic.

60. Artykuł.

Przyczyny niestánia Prokuratorow, iż to im y stronom ich szkodźić nie będźie.

61. Artykuł.

Czego Prokurator bez strony swey sprawowáć nie może.

62. Artykuł.

Ktoby ná kogo przed prawem słowem ábo ręką śięgnął, pchnął, ábo ránił, ábo zábił.

63. Artykuł.

O tym, gdyby Woiewodá, Stárosta ábo Sędźiá, Podsędek y Pisarz, ták Zamkowy iáko y Ziemski Urząd, álbo Podkomorzy, Kommissarz, śiedząc ná Sądźie, kogo sromočił ábo się ná kogo ręką targnął.

64. Artykuł.

Jeśliby kto ná Roki Ziemskie ábo Roczki Grodzkie w tym Powiećie, gdźie iest ośiádłym, przyiechawszy, á czasu odpráwowánia Rokow kogo zranił, gwałt ábo szkodę iáką uczynił.

65. Artykuł.

Iż zápozwány słowy niepotrzebnemi, tákteż y z strony inney przypowiedźiáwszy się z prawem swym krom pozwu, nie ma práwá rozrywáć.

66. Artykuł.

Jáko Bráćią niedźielną ábo Uczestnikow to iest Siábrow pozywáć.

67. Artykuł.

O krzywdach, ktoreby się Xiążętom, Pánom, Szláchćie y ich sługom y poddánym od Woiewodow, Starostow, Dźierżawcow y Ciwunow, Leśniczych y Mostowniczych Nászych, od ich Osob ábo od Urzędnikow ich, bądź też od poddánych Nászych dźiáły.

68. Artykuł.

O Miesczánach y o ludźiách Nászych w krzywdach ich od Szláchty.

69. Artykuł.

O Miesczánach Prawa Maydeburskiego.

70. Artykuł.

O Uczestnikach, ktorzy iákiey rzeczy dochodźić zechcą, iż drugich swoich Uczestnikow ná iedne Roki sądowe Ziemskie, iáko ná rok záwity pozywáć máią.

71. Artykuł.

O dochodzeniu bliskością álbo y iákim innym práwem Imion w rożnych Powiátach leżących.

72. Artykuł.

Ktoby będąc pozwány o imienie, á stronie swey żałobney nieprzyznawałby zá Potomka tey Osoby, po kim czego szuka.

73. Artykuł.

O tym, iż będąc kto z ktorego imienia o co do Urzędu pozwánym, nie może go nie rosprawiwszy się inszemu pusczać.

74. Artykuł.

O záręki ná rzecz sądzoną.

75. Artykuł.

Ktoby po prawie y przyśiędze tegoż szukał, co przed práwem utráćił.

76. Artykuł.

O Swiádkach, iácy máią być u práwa przyimowáni.

77. Artykuł.

O dowodach, y odwodach.

78. Artykuł.

Ktorzy ku świádectwu przypusczeni nie máią być.

79. Artykuł.

O Swiádkach, coby kto chćiał o nich mowić.

80. Artykuł.

Ná swych Swiádkach po práwie nikt niczego szukać nie ma.

81. Artykuł.

Swiádectwem trzech ábo dwuch Swiádkow ma strona rzecz swą odźierżeć, y ktoby też odstawiwszy dowod, puśćił stronę ná przyśięgę.

82. Artykuł.

O dowodach listownych.

83. Artykuł.

O Kommissyach Nászych Hospodárskich, w iákich rzeczach máią być dáwáne.

84. Artykuł.

84. Artykuł.
O Roki zápłáty pieniężney z Sądu ſkazáney.

85. Artykuł.
O polubownym ſądźie.

86. Artykuł.
O odzywániu z Sądu do głownych Sędźiow.

87. Artykuł.
O odezwach, gdźieby kilku Bráći ábo Uczeſtnikow pozwali kogo ku práwu, á potym od Sądu odezwali ſię po ſkazániu, ieśliby ieden z nich ziednał ſię, á drudzy, ktorzy ſię nie iednáli, mogą odezwu pilnowáć.

88. Artykuł.
W czym odezwu Sąd dopuśćić nie może.

89. Artykuł.
O Roku záwitym zá áppellácyami, y o tym ktoby nieſſuſznie áppellował.

90. Artykuł.
Ktorego czáſu od Urzędow Náſzych odzew być ma.

91. Artykuł.
O przemilczenie dawnośći Ziemſkiey o imienie leżące, y o przezyſk z práwa ſkázány.

92. Artykuł.
O gwałtowne wybićie z ſpokoynego dźierżenia.

93. Artykuł.
O nápomnieniu Urzędowym około zápłáty ſummy pieniędzy z práwa ſkazáney pierwey, niż Woźny poiedźie zá to wwiązywáć.

94. Artykuł.
O odpráwie ſummy pieniędzy z práwá przyſądzoney, gdźieby iey kto według ſkazánia Urzędowego nie zápłáćił, y też o wwiązánie w imienie przyſądzone.

95. Artykuł.
O tym, ktoby Urzędowi ktoremu wwiązánia niepoſtąpił po Sądźie ktorego Urzędu, á nie po Trybunalſkim.

96. Artykuł.
O tákowych, ktoby pod czáſem przewodu práwa miedzy dwiema Oſobami on trzeći wwiązánia Urzędowi bronił.

97. Artykuł.
O wykonániu wwiązánia y odpráwy ná imieniu winnego w inſzych Powiátach, gdźieby ośiádłośći inſzey y máiętnośći iego w tym Powiećie, gdźie ſkaz wyſzedł, nie ſtało.

98. Artykuł.
Jákim ſzácunkiem odprawa ſummy pieniędzy z prawa ſkazanych ná imieniu leżącym czyniona być ma.

99. Artykuł.
O zápłáćie ſummy pieniędzy z práwa ſkazáney.

100. Artykuł.
O odięciu imienia, ábo ludźi, gruntow, po wwiązániu Urzędowym.

101. Artykuł.
O bróniu win przez Urzędy Náſze w tym Státucie, y ná zápiſach dobrowolnych ná Urzędy opiſanych.

102. Artykuł.
O pozywániu przez ſamych Pánow o krzywdy ich ſług, boiar y poddánych.

103. Artykuł.
Jáko Piſarz w piſaniu ſpraw ſądowych záchowáć ſię ma.

104. Artykuł.
O Woźnym, ktorego zowią po łáćinie Generał.

105. Artykuł.
O potwarzach.

ROZDZIAŁ PIĄTY
Zawiera w ſobie Artykułow 22.
O odpráwie Poſagu y o Wiánie.

1. Artykuł.
Ktorym obyczáiem Oćiec wydáiąc Dźiewkę ſwą zá Mąż ma obwarowáć y upewnić zápiſanie Wiána od Zięćia.

C

2. Artykuł.

ROZDZIAŁ SZOSTY

Záwiera w ſobie Artykułow 15.

O Opiekunach.

5. Artykuł.

5. Artykuł.
Jeśliby Opiekun co niesprawą, ábo niedbałością swą Dźiećiom utráćił.
6. Artykuł.
Opiekun może Dźiećinney krzywdy u práwa dochodźić, ále nie mocny nic utráćić.
7. Artykuł.
Ktoby Dźieći niedorosłe do prawa pozwał.
8. Artykuł.
Dźieći niedorosłe nie máią u prawa odpowiádać, iedno w sześćiu rzeczach.
9. Artykuł.
O Bráci niedźielney dorosłey y niedorosłey.
10. Artykuł.
Opiekunowie nie mogą imienia Dźiećinnego przedáć, utráćić, áni graniczyć.
11. Artykuł.
Starszy Syn dorosły nie może Bráci niedorosłych imienia oddáláć ábo záftáwiáć, okrom części swey, chybá dlá długow Rodźicow swych.
12. Artykuł.
Starśi Bráćiá nie mogą imienia niedźielonego utracać, áni záſtáwiáć, tylko to, co ná ich część náleżeć będźie.
13. Artykuł.
O Bráci lat dorosłey ile ichkolwiek będźie, iáko śię imieniem dźielić y im száfowáć máią.
14. Artykuł.
Opiekun dźierżąc imienie w Opiece, nie ma nic zá swą winę tego imieniá utrácać.
15. Artykuł.
Gdyby Opiekunowie, począwszy krzywdy Dźiećinney u práwá dochodźić, sámi pomarli.

ROZDZIAŁ SIODMY
Záwierá w sobie Artykułow 31.
O Zápisach y o Przedażach.

1. Artykuł.
O Zápisach imion Oyczystych y Máćierzystych y wszelákim obyczáiem nábytych.
2. Artykuł.
Jeśliby komu Zápis potrzebá uczynić krom Rokow Ziemskich.
3. Artykuł.
Wárunek ná przenieśienie z Grodu do Ziemstwa.
4. Artykuł.
Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zápisowáć, czego w ręku nie ma.
5. Artykuł.
Ktoby komu zápisał imienie ábo ziemię po swym żywoćie, á ten, komuby zápisano, tego śmierći nie doczekał y pierwey umarł.
6. Artykuł.
Ktoby ná ktorą rzecz dał Zápis przed Urzędem zeznány, ten Zápis ma przy mocy zostać u káżdego prawa.
7. Artykuł.
O Zápisach, ktore máią być u práwá przyimowane krom zeznánia Urzędowego, y o pożytkach kupieckich.
8. Artykuł.
O Zápisach ludźi prostych, wolnych, pochożych, y ná árendę dánych.
9. Artykuł.
Ktoby pod kim szukał bliskośći, á tenby dźierżał imienie zá zápisem słusznym.
10. Artykuł.
O imienie dłużne y o dawność Ziemską.
11. Artykuł.
O długi dwuch álbo kilku ná iednym imieniu.
12. Artykuł.
Każda zastawá y dług pożyczony dawnośći nie ma.
13. Artykuł.
O sposobie dowódu záſtáwy imienia leżącego, gdyby kto kogo ku bräniu pieniędzy pozwał.
14. Artykuł.
O odkłádánie summy zá záſtawę.

15. Artykuł.

15. Artykuł.
O długach, ieśliby kto pożyczywszy co komu drugiemu sam umarł, á on, ktory pożyczył, żyw został.
16. Artykuł.
O pośiągániu spadkow Rodzicom po Dźieciách ich.
17. Artykuł.
O Przywileiách y inszych wszelákich Zápisach, iáko ich Zony zostawszy się po Mężach używać máią.
18. Artykuł.
Gdyby kto komu dawszy ná śiebie Zápis, á w tym nie uiściwszy się umarł.
19. Artykuł.
Rok práwu o záſtawę ma być położony záwity.
20. Artykuł.
Jeśliby kto imienie ábo iáką rzecz ruchomą záſtawną drugiemu w większey summie zaſtáwił.
21. Artykuł.
O imienie záſtawne ná rok pod ſtráceniem.
22. Artykuł.
O odięcie imienia záſtawnego.
23. Artykuł.
Ktoby kogo pozwał o imienie, á pozwányby u práwá Zawodcę ſtáwił.
24. Artykuł.
O Listy ná długi, ná imiona y ná záſtáwy zginione.
25. Artykuł.
Jeśliby kilka Person iednym liſtem komukolwiek opisali się.
26. Artykuł.
Jáko wiele bez liſtu wyznánego ma pożyczyć.
27. Artykuł.
Ktoby iáką rzecz ruchomą záprzedał ná rok.
28. Artykuł.
O rzecz ruchomą w záſtawie do czásu pewnego, á nie ná upad.
29. Artykuł.
Ktoby komu Konia álbo Wołu zaſtáwił bez roku.
30. Artykuł.
O rzeczach záſtawnych zginionych w czyim schowániu.
31. Artykuł.
O zápowiádániu rzeczy ruchomych w záchowániu czyim będących.

ROZDZIAŁ OSMY
Záwiera w sobie Artykułow 9.
O Teſtámentach.

1. Artykuł.
Kto może y nie może o rzeczách swych ruchomych Teſtament czynić.
2. Artykuł.
O Teſtamentach ná rzeczy ruchome y ná imiona nábyte, iáko máią być sprawowáne.
3. Artykuł.
O wolności zápisać ná Kośćioł imion nábytych.
4. Artykuł.
Jeśliby się komu przydało ná woynie, ábo li w drodze, ábo też w cudzey źiemi Teſtáment czynić.
5. Artykuł.
Ktorzy Pieczętarzami y Swiádkami przy czynieniu Teſtámentu być nie mogą.
6. Artykuł.
Z ktorych przyczyn Teſtament zá mocny u prawa przyimowan być nie ma.
7. Artykuł.
Przyczyny, dla ktorych Oćiec Synow ábo Corek wyrzec się może.
8. Artykuł.
Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, áni Niewolnikowi swemu nic zápisać, wolnym go nie uczyniwszy.

9. Artykuł.

9. Artykuł.
Każdy ſługa putny y Mieſzczánin miáſt nieuprzywileiowánych, y też Człowiek proſty, iáko Teſtáment czynić ma.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY
Záwiera w ſobie Artykułow 32.
O Podkomorzych w Powiátach, y o Prawach źiemnych, o Granicach y o Miedzach.

1. Artykuł.
O uſtánowieniu Podkomorzych w Powiátach, y o przyśiędze ich.

2. Artykuł.
O powinnośći, y władzy Urzędu Podkomorſkiego.

3. Artykuł.
Około obeſſaniá Sąśiádow granicznych y zobopolnych ku wyiechániu ná grunt pienny.

4. Artykuł.
O tákich Gruntach Náſzych Hoſpodárſkich, ktoreby czáſu gràniczeniá miedzy gruntami piennymi Szláchcckiemi były przyległemi ku granicy gruntow Szláchcckich.

5. Artykuł.
O Roku záwitym ná wyiazd Podkomorzego, y ktoby ná nim zá przyczynámi prawnemi nie ſtał.

6. Artykuł.
Aby Podkomorzy powinnośći Urzędu ſwego doſyć czynił.

7. Artykuł.
O odezwach od Sądu Podkomorzego.

8. Artykuł.
O rożnicy w tákich gruntach, ktoreby były ná gránicy ſpolney dwuch Powiátow.

9. Artykuł.
O dochodach Podkomorzego, y o Księgach iego.

10. Artykuł.
O uſtánowieniu przez Podkomorzego Komornikow.

11. Artykuł.
O tym gdźieby w grunćie źiemnym od ſamego Podkomorzego krzywda śię komu dźiała, ábo Jemu od kogo.

12. Artykuł.
O odięćie imienia w gránicach.

13. Artykuł.
O tákim, ktoby bez przyczyn ſłuſznych práwnych ná roku zá pozwy Podkomorzego nie ſtał.

14. Artykuł.
O Swiádkach, iácy máią być przypuſzczeni do świádectwa.

15. Artykuł.
Ktoby komu Swiádki gánił.

16. Artykuł.
O źiemię obrębną y też zobopolne źiemie iáko máią dowod czynić.

17. Artykuł.
Ktoby miał wieść prawo z Woiewodą, Staroſtą, y Dźierżawcą, o źiemię ſwą, á tenby miał imienie w tymże Powiećie, gdźie ieſt Urzędnikiem.

18. Artykuł.
Ktoby komu granice, álbo miedze zepſował.

19. Artykuł.
O Las zobopolny y o przerobki.

20. Artykuł.
O Rzekę gdźie gràniczy.

21. Artykuł.
Kiedyby kto ſwym ſtáwem inſzy Staw álbo Siánożęć zátopił, álbo Groblą ku cudzemu brzegu przyſypał.

22. Artykuł.
Kto ná czyiey źiemi pośieie Zboże, iáko ma zápowiádáć Woźnym, áby nie zwoźił do prawa.

23. Artykuł.

23. Artykuł.
Ktoby ziemię w dzierżaniu miał, á drugi práwem nie przekonawszy żyto pożął, ábo żęte pobrał, álbo bicie uczynił, álbo Sochę porąbał.
24. Artykuł.
O wwiązánie w imienie zá dług, álbo zá inszą przyczynę, iáko się maią sprawowáć.
25. Artykuł.
O imienie, ktore zezwoliwszy się dadzą do rąk Nászych Hospodarskich.
26. Artykuł.
O imienie nierozdźielne miedzy Bráćią, álbo Bliskiemi.
27. Artykuł.
U cudzego Człowieka nie ma nikt źiemi zákupowáć bez woli Páná iego.
28. Artykuł.
O porękach ludźi prostych.
29. Artykuł.
Ktorzy ludźie przychodzą ná wolą, á záśiedźiawszy wolą uciekáią precz.
30. Artykuł.
O náleźieniu Skarbu záchowánego w źiemi ábo w iákim położeniu.
31. Artykuł.
O Portach wodnych, y o towárách zátonęłych ná wodźie.
32. Artykuł.
O drogach starowiecznych.

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY

Záwiera w sobie Artykułow 18.

O Puszczą, o Łowy, o Drzewo Bartne, o Jeźiorá, y o Siánożęć.

1. Artykuł.
O Łowy.
2. Artykuł.
Cena Zwierzom dźikim.
3. Artykuł.
O Bárcie, o Jeźiora, o Siánożęći, kto ma w czyiey Puszczy.
4. Artykuł.
Ktoby cudze Jeźiora w swey Puszczy powłoczył.
5. Artykuł.
Ktoby zastał Człowieka czyiego w swoiey Puszczy y pográbił.
6. Artykuł.
Ktoby miał spor o Barcie ábo wchody w Puszczą.
7. Artykuł.
Ktoby komu Jeźioro ábo Staw, ábo Sadzawkę zwłoczył, ábo Młyn spalił.
8. Artykuł.
O Gniazdo Sokole, ábo Łábędźie.
9. Artykuł.
O Bobrowe gony.
10. Artykuł.
O Chmielis̈kach.
11. Artykuł.
O przynętach ptaszych.
12. Artykuł.
Ktoby przynęty złodźieyskim obyczáiem popsował.
13. Artykuł.
Ustawa Drzewu bartnemu.
14. Artykuł.
Cena Pszczołom.
15. Artykuł.
O porąbániu Gáiu.

16. Artykuł.

ROZDZIAŁ JEDENASTY

Záwiera w sobie Artykułow 68.

O Gwałtách, o Boiach, y o Głowszczyznách Szláchcckich.

24. Artykuł.
O ránie w obronie zádaney, álbo nieumyślnie.
25. Artykuł.
Sługa, ktoryby Páná swego broniąc kogo ránił álbo zábił.
26. Artykuł.
O zábićie Człowieka przyieżdżego y bezplemiennego.
27. Artykuł.
O głowszczyznách, o ochromieniu członkow, y o náwiązkach Szláchecki.
28. Artykuł.
Ktoby Szláchćica wźiął do więźienia swego swawolnie, y nad nim śię pastwił, álbo go w więźieniu umorzył.
29. Artykuł.
Jeśliby kilka Person Szláchecki o zábićie iednego Szláchćica obwiniono było.
30. Artykuł.
Jeśliby Szláchćic Szláchćica ná drodze rozbił.
31. Artykuł.
Jeśliby Szláchćic Kupcow, álbo inszych ludźi prostego stanu ná drodze rozbił.
32. Artykuł.
O rozboiu tákim, ktoryby śię stał od poddánych Nászych, ábo czyich sług, boiar, y poddánych.
33. Artykuł.
O rozboiu, ktoryby śię stał od Tatarow.
34. Artykuł.
O Niewieśćie brzemienney ná śmierć skazáney.
35. Artykuł.
Ktorzy máią być wolni od kárániá zá mężoboystwo, y o szálonych.
36. Artykuł.
Ktoby Złoczyńcow, Rozboynikow, Złodźieiow iawnych, ludźi wywołánych u śiebie w Domu przechowywał.
37. Artykuł.
O krzywdach od sług y bez służby mieszkáiących, tákże od boiar y od poddánych.
38. Artykuł.
Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.
39. Artykuł.
O kárániu ludźi stánu prostego zá zábićie Szláchćica.
40. Artykuł.
O pochwałkę ná zdrowie y pożogę.
41. Artykuł.
Jeśliby szkoda komu, álbo gwałt stał śię w czyim Domu, iáko y ná drodze, z wiádomośćią Gospodarza domowego.
42. Artykuł.
O Gośćiu ták zwánym w Dom, iáko y niezwánym.
43. Artykuł.
Ktoby ná czyie Imienie, ná wieś, ná ludźie násławszy, álbo sam náiechawszy, gwałtem pobił, pograbił.
44. Artykuł.
Ktorym Bráći rodzonym będźie Oćiec zábity, álbo z nich samych ktorykolwiek, ábo Mátka, Siostra, ábo Oycu y Matce Dźiećię.
45. Artykuł.
Kto z Bliskich ma kárániá zá głowy, y głowszczyzny dochodźić.
46. Artykuł.
O Mężatce zábitey kto prawem czynić ma.
47. Artykuł.
O boy, rány Szláchćica lát niedorosłego.
48. Artykuł.
O tákim, ktoby komu gwałt, záboystwo, boy, ábo szkodę uczyniwszy, pierwey rozsądku prawnego umarł.
49. Artykuł.
O Mieszczáninie, y o inszym człowieku prostego stánu, ktoryby Szláchćica ránił.
50. Artykuł.
O okázániu Szláchectwa zá skazániem náwiązki.

51. Artykuł.

ROZDZIAŁ DWANASTY

Záwierá w sobie Artykułow 24.

O Głowszczyznách, y o náwiązkach ludźi prostych, y o takich Ludźiach y Czeládźi, ktora od Panow swych odchodźi, tákże y o Sługach swych przykáznych.

6. Artykuł.
O głowſzczyznách y náwiązkach mieyſkich miáſt uprzywilciowányeh y mnieyſzych.
7. Artykuł.
O głowſzczyznách y náwiązkach Zydowſkich.
8. Artykuł.
O noſzeniu Zydowſkim.
9. Artykuł.
Zyd, Tátárzyn, káżdy Biſurmanin ná Urząd przełożonym być y Chrześcian w niewoli mieć nie ma.
10. Artykuł.
O głowſzczyznach y náwiązkách Tátarom.
11. Artykuł.
Człowiek wolny zá żaden wyſtępek w niewolą wydány być nie ma.
12. Artykuł.
O Człowieku oyczyſtym.
13. Artykuł.
O záśiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego.
14. Artykuł.
O Poddánych oyczyſtych, Czeládźi dworney oyczyſtey, kupney, ábo poimaney, tákże y o ſługach przykáznych y ludźiach przychożych, ktorzy od Pánow ſwych uciekáią.
15. Artykuł.
O Człowieka oyczyſtego y Czeládź niewolną, ktoby ią wykradł.
16. Artykuł.
O imaniu Zbiega Człowieka, álbo Czeládnika właſnego w potrafieniu ná drodze.
17. Artykuł.
Jáko Czeládź dworna álbo poimána zbiegła ma być zápowiádáná y wydawáná.
18. Artykuł.
O Czeladź dworną y poimaną, ktora ućiecze do Páná ſwego.
19. Artykuł.
O wolnych ludźiach, ktorzy śię w głod przedáią w niewolą, y o przedaży od inſzych Czeládźi niewolney.
20. Artykuł.
Ktoby w głod Czeladź ſwą wygnał.
21. Artykuł.
Niewolnicy iácy być máią.
22. Artykuł.
Jeśliby kto do kogo ſługę przykazał, á ten ſługa záſzkodźiwſzy ućiekł od niego.
23. Artykuł.
Jeśliby ſłudzy zá roſkázániem Páńſkim Złodźieia ábo iákiego Złoczyńcę Páná ſwego gonić y imać niechćieli.
24. Artykuł.
O ložnych, y o tych, ktorzy będąc bez ſłużby y nieośiádłemi, do miáſt Náſzych Hoſpodarſkich, Xiążęcych y Páńſkich przychodzą.

ROZDZIAŁ TRZYNASTY
Záwierá w ſobie Artykułow 14.
O Grabieżach y Náwiązkach.

1. Artykuł.
O pograbienie ſtádá Swierzopiego, y o cenie iego.
2. Artykuł.
Jákim ſpoſobem máią śię záchowáć o Iſpaſz, y o grabieże ná Spaſzach.
3. Artykuł.
Ktoby pod Szláchcicem, álbo Szláchcianką grabież uczynił.
4. Artykuł.
O Grabież Człowieka Xiążęcego, Páńſkiego y Ziemiáńſkiego.
5. Artykuł.
Cena Koniom roboczym domoroſſym.
6. Artykuł.
Cena Bydłu wielkiemu y máłemu domoroſſemu.

B

7. Artykuł.

7. Artykuł.

Cena Ptakom domowym.

8. Artykuł.

Cena Ptakom chowanym ná myśliſtwo.

9. Artykuł.

Cena Zbożu, Siánu, y rzeczom ogrodnym.

10. Artykuł.

Cena rzeczom domowym ſtrawnym.

11. Artykuł.

Cena rzeczom w domu robionym, odźieży náleżącym y inſzym.

12. Artykuł.

Cena Pſom.

13. Artykuł.

Jeśliby Pies nie przywiązány ukąśił, álbo obraźił, y też ktoby Pſa zábił.

14. Artykuł.

Ktoby w Domu ſwoim miał Pſa, álbo Bydlę, ktoreby w ſąśiedztwie ſzkodźiło.

ROZDZIAŁ CZTERNASTY
Zawiera w ſobie Artykułow 37.
O złodźieyſtwie ſtánu wſzelákiego.

1. Artykuł.

O poimániu z licem ſługi y poddánego czyiego, gdźie ma być wiedźiony.

2. Artykuł.

O czynieniu ſprawiedliwośći ze wśi w obwinieniu złodźieyſkim.

3. Artykuł.

O poimániu z licem w miáſtách Náſzych Hoſpodarſkich, y o zwodach złodźieyſtwa, z czymkolwiek kto poimany będźie.

4. Artykuł.

O tym, coby śię ſtáło ná Targu, álbo ná Jármarku y Kiermáſzu.

5. Artykuł.

Jáko ma w czyim Domu lice záſtać.

6. Artykuł.

O imaniu Złodźieia potrafiwſzy ná drodze.

7. Artykuł.

O ważnośći lica, zá co Złodźiey gardłem ma być karány.

8. Artykuł.

Dla pokoiu poſpolitego záſtanowienie od złodźieyſtwa.

9. Artykuł.

O gonieniu ſládem w iákieykolwiek rzeczy pokradźioney.

10. Artykuł.

Jeśliby ktokolwiek Szláchcica ośiádłego, álbo nieośiadłego niewinnie y bez lica o złodźieyſtwo obwinił.

11. Artykuł.

O obwinieniu w złodźieyſtwie Szláchcica lát zupełnych niemáiącego, tákże y o proſtych ludźiach.

12. Artykuł.

O powołániach.

13. Artykuł.

Ktoby Złodźieia przylicznego, wiádomość o nim máiąc, u śiebie w Domu chował.

14. Artykuł.

O pokrádźieniu Swirná álbo Kleći Páńſkiey y Szláchecſkiey, y też Kleći Chłopſkiey.

15. Artykuł.

O lice, ktore śię naydźie w Domu Człowieka podeyrzánego, ábo też y niepodeyrzánego.

16. Artykuł.

O Złodźieiu, ktorego ná złodźieyſtwie nie w Domu poimáią.

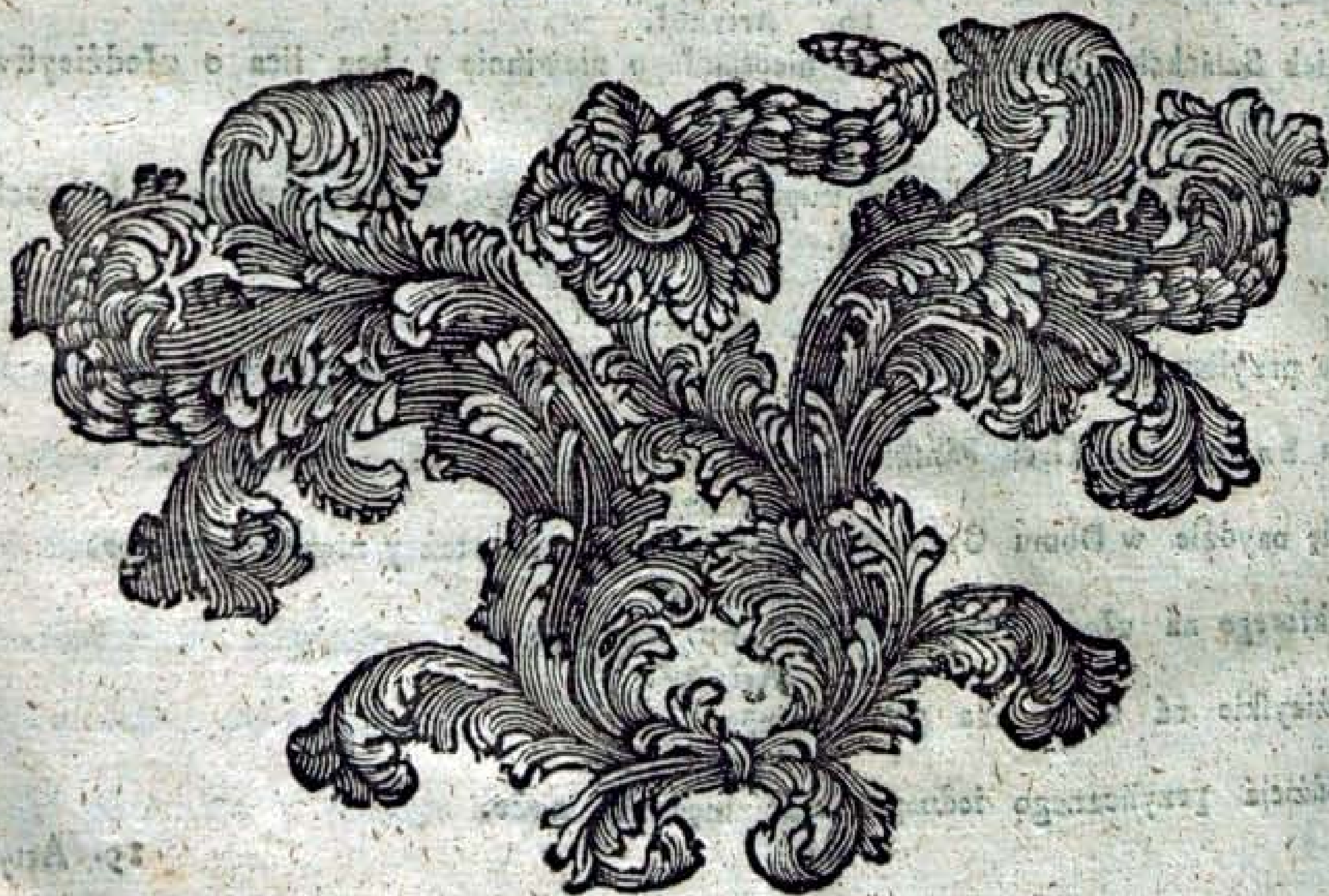
17. Artykuł.

O znáki złodźieyſkie ná Człowieka podeyrzánego.

18. Artykuł.

Trzykroć Złodźieiá przylicznego iednego dniá męczyć może.

 19. Artykuł.





Rozdział PIERWSZY O Personie Naszey Hospodarskiey.

ARTYKUŁ I.

Wszyscy Obywatele Wielkiego Xięstwa Litewskiego; tym jednym Prawem pisanym, y od nas danym sądzeni być mają.

1 NAprzod *a* my Hospodar obiecujem, y ślubujem, pod tąż przysięgą, ktorąśmy uczynili wszytkim Obywatelom wszytkich Ziem, Państwa naszego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Iż Wszytkich Xiążąt, Panow Rad Duchownych y Swieckich, Panow Chorągiewnych, szlachtę, miasta, wszytkich poddanych Naszych, y wszytkich Stanow w tym Państwie Naszym w Wielkim Xięstwie Litewskim, y innych wszytkich Ziem zdawna ku temu Państwu przysłuchających, począwszy od wyższego Stanu aż do niższego, tymi jednymi prawy y Artykułami, w tymże Statucie niżey pisanemi, y od nas danemi, sądźić y sprawować mamy. (*Roz: 14. Art: 3. y 54. R. 3. Art: 42.*)

2 §. Także cudzoźiemce y zagraniczniki Wielkiego Xięstwa Litewskiego przyieżdże, y jakimkolwiek obyczajem przybyłe ludźie, tymże prawem mają być sądzeni, y na tych Urzędźiech gdźie kto wystąpi.

a ZYGMUNT III. w Krakowie na Koronacyey swey Koronie Polskiey y W. Xięstwu Litewskiemu Prawa y Statuta potwierdza, y według nich sądźić obiecuje, Roku 1588. Tit: *Confirmationis Jurium generalis fol: 447.*

ARTYKUŁ II. 2.

My Hoſpodar ſlubujem nikogo nie karać na zaoczne powiadania choćiayby śię dotykało Majeſtatu naſzego Hoſpodarſkiego obrażenia, abo zdrady Rzeczypoſp: A ktoby też na kogo co nieſprawiedliwie w tych rzeczach wiodł, około obrażenia Majeſtatu naſzego Hoſpodarſkiego, abo zdrady Rzeczypoſp: á nie dowiodł, tym ſam karan być ma.

Roz: 3. Art: 14.

TEż [a] przerzeczonym Prałatom, Xiążętom, Panom Radom Duchownym y Swieckim, Panom Chorągiewnym, Szlachćie, y Miaſtom źiem Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, y wſzytkich innych Ziem zdawna y teraz do tego Pańſtwa W. Xięſtw Lit: należących, obiecujem ſłowem Naſzym Hoſpodarſkim, iż na żadnego człowieka wydanie abo oſoczenie, jawne, tajemne, podeyrzane, tych Stanow wyżey mienionych, ktorąkolwiek winą pieniężną, krwawą, więźieniem, abo doſtojeńſtw, urzędow, abo imienia odeymowaniem, winić, y karać nie mamy, y nie będźiem, ażby pierwey na Seymie w ſądźie jawnym rządem y poſtępkiem prawa, kiedy żałobnik, to jeſt, powod y odpor, obżałowany oczywiśćie ſtaną y doſtatecznie na koniec będą pokonani, ktorzy po ſądźie y po takowym pokonaniu winni, mają być karani winą w Artykulech niżey opiſanych, mianowićie naznaczoną. [b] §. A ktoby też kolwiek kogo obmawiając, w tych rzeczach około obrażenia Majeſtatu naſzego, abo zdrady Rzeczypoſp: winił, ku ſromoćie á zelżywośći, á ſzłoby temu obwinionemu o cześć, abo o gardło, abo o ktorekolwiek karanie. [c] Tedy ten kto na kogo mowi y wiedźie, á nie dowiedźie, tym karaniem ſam karan być ma.

a Zaocznie bez Prawa nikogo ſądźić ani karać nie mamy, KAZIMIERZ *w Wiślicy* Roku 1368. H. P. fol: 27.

In Crimine læſæ Majeſtatis jaki poſtępek Prawa ma być Przećiw Wyſtępnym *& contra Rebelles Conſt:* 1588. *fol:* 456. *Tit: Proceſſus contra Rebelles* y *folio* 455. *Tit: De Crimine læſæ Majeſtatis.*

O Praktykantach y o Proceſsie przećiwko takowym Conſt: 1593. fol: 636. Tit O Praktykantach.

O odkryciu Praktyki jeśli Delator uſtał ſowitey winie podlega Conſt: 1607. *folio* 826. *Tit:* Aſſekuracya na odkryćie Praktyk.

b w Koronie kiedy kto kogo niewinnie pomowi 100. grzywien, y na co przyśięże obżałowany ſzkody zapłaći, á na dnie w Wieży w ſwym Powiećie Niedźiel 12. śiedźieć ma 1565. O rzeczach ktore śię poczćiwośći tyczą *fol:* 100. A jeśliby był proſtego ſtanu gardło traći, 1588. *De Crimine læſæ Majeſt: fol:* 455. O rzeczach ktore śię poczćiwośći tyczą, *fol:* 465.

c *Pœna talionis* iść nie ma, gdźie śię pozwany odprzyśięga, Conſt 1588. *fol:* 465. *Tit.* O Rzeczach.

ARTYKUŁ

ARTYKUŁ III. 3.

Obrażenie Naszego Majestatu Hospodarskiego, w czym się rozumieć ma, y jako za to karać.

1 KIedyby [a] kto zmowę, albo spiknienie, albo bunt uczynił na zdrowie Nasze Hospodarskie, choćiayby Pan BOG uchował iżby ona zmowa nie była uczynkiem popełniona, takowy za słusznym dowodem, jako o tym niżey w Artykule piątym tego Rozdźia-
2 łu jest opisano, cześć, gardło, y Imienie traći. §. Też Majestat Nasz obrażon bywa z tey przyczyny, gdyby się kto buntował, pokoy pospolity wzruszając przećiw Nas Hospodara, abo ku szkodźie Rzeczypospolitey, [b] Mincę bez woli naszey bił, albo po zeyśćiu z tego świata naszym Hospodarskim, także y potomkow naszych Krolow Polskich y Wielkich Xiążąt Lit: chcąc kto ośieść y opanować to Państwo Wielkie Xięstwo Lit: y Hospodarem na nim być, y Woysko, lud służebny zbierał, wywodźił.
3 §. Ktoby też z nieprzyjaćielmi naszymi porozumienie miał, list do nich abo Posły, radząc przećiw nam Hospodaru, y Rzeczyposp: abo ostrzega-
4 jąc słał, y tym nieprzyjaćiołom jaką pomoc dawał. §. [c] Ktoby też Zamek nasz nieprzyjaćielowi zdradą podał, krom przyczyny, głodu gwał-
5 townego. §. Ktoby też ludźie nieprzyjaćielskie w Państwo nasze Wielkie Xięstwo Lit: zdradliwie przywiodł, á toby na niego słusznie á sprawiedliwie było przewiedźiono, takimże dowodem jako niżey napisano. Takowy z prawa y rozsądku naszego z Pany Radami naszymi Wielkiego
6 Xięstwa Lit: cześć y gardło traći. §. A synowie takowego zdrayce dorośli, y ktorzyby też za dowodem słusznym okazali się być wiadomemi tey zdrady oycowskiey, także cześć y gardło traćić mają. [d] A ći synowie, ktorzyby nie byli lat zupełnych dorosłych, albo drudzy dorosłymi będąc, á tey zdrady Oycowskiey nie byli wiadomi, takowi cźći y gardła nie będą traćić, jednakże y takowi niedorośli y dorośli, á zdrady niewiadomi, synowie, za takowy występek Oyca swego, od wszytkich Imion oyczystykh, wysłużonych, y ktorymkolwiek obyczajem nabytych wiecznie odpaść mają, ale wszytkie imiona zdrayce naszego tagowego mimo dźieći y bliskich, na Rzeczpospolitą y na Nas Hospodara ku stołu naszemu Wielkiemu Xięstwu przy-
7 padać będą. §. A Zony takowych zdradźiec, ktore niebędąli wiedźieć takowey zdrady mężow swoich, á z tego się wywiodą przysięgami swoimi, takowe imion swoich oyczystych y maćierzystych, y wiana przed uczynkiem tey zdrady im od mężow ich opisane-
8 go nie tracą. §. A dźiewki też tych zdradźieć, aczkolwiek poczćiwośći swojey nie tracą, ale do imion oyczystych nieprzyidą, tylko po śmierći matek swoich do imion maćierzystych, y do wiana mat-

czynego weſpołek y z ſynami, jako wyżey opiſano niewinnemi, wedle prawa ich przyrodzonego przychodźić mają.

a Gdyby kto uczynił bunty przeciwko Rzeczypoſpolitey, porozumiewając śię z nieprzyjaćielem, wynośił tajemnicę Rzeczypoſpolitey, podawał Zamki na zmowie, abo jakikolwiek wyſtępek uczynił; K. J. M. z Pany Radami, y z ośmią Deputatow z Koła Poſelſkiego ſądźić go ma, przy więkſzey częśći Konkluzya á winny według wyſtępku karany ma być 1588. *De Crimine læſæ Majeſt: fol:* 455. *De Proceſſu contra Rebelles* tegoż Roku *fol:* 471.

b Ktoby o fałſzywą monetę miał być pozwany, *Forum* na Trybunał Inſtygator czynić ma *ſub pœna banitionis* odwod y dowod z świadkami 1598. O Monećie fałſzywey *fol:* 468. y od W. X. L. O Monećie 1601. y na X. L. *fol:* 742. O Monećie fałſzywey 1607. *fol:* 837.

c Ktorzy Zamki podają Hetman może karać, abo odeſłać na Seym 1601. *Tit:* O tych ktorzy Zamki poddają, *fol:* 832. O tych ktorzy do Woyſk cudzych wyjeżdzają, abo gdyby obcemu Panu przyśięgę uczynił, na czći, zdrowiu, majętnośći, karany być ma, tamże.

d Synowie za Oyca karani być nie mają, Dobra Oyczyſte na Krola zabrane być mają 1368. KAZIMIERZ *w Wiślicy* H. P. *fol:* 555.

ARTYKUŁ IV. 4.

O obrażenie Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego iż każdy obwiniony ſprawować śię winien, y o tym kto przeſtrzeże, y gdźie takowych ſądźić. Także o słowie w mowieniu, abo piſaniu o Hoſpodaru.

TEż kiedyby kto jakiegożkolwiek ſtanu, był znaleźion jawnie 1
podeyźrzany, iż Majeſtat naſz Hoſpodarſki, obraźił, takowemu
żaden Przywiley, ani zacność, ani doſtojeńſtwo nie ma pomagać,
ani śię on im ſzczyćić może, aby śię nie miał ſprawować, y gdźie
będźie Prawem pokonan, aby nie miał karan być. §. A ktoby w 2
czas przed uczynkiem miłując P. BOGA y Pana ſwojego y Rzeczpoſpolitą,
ſprawiedliwie przeſtrzegł, abo objawił takowe rzeczy, ten
ma łaſkę naſzę Hoſpodarſką mieć, y czći podwyżſzenia godźien będźie.
a Wſzakże o taki wyſtępek koło obrażenia Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego,
gdźie komu idźie o cześć y o gardło, takowych ſzlachtę
poddanych naſzych nigdźiey indźiey jeno na Seymie wielkim walnym,
z Pany Radami naſzymi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, My Hoſpodar
ſądźić y wedle wyſtępku każdego ich tym karaniem, jako wyżey
opiſano, karać rozkażem. §. A gdźieby też kto zaocznie co obraźli- 3
wego o nas Hoſpodaru mowił, także ktoby oſobę naſzę Hoſpodarſką,
jawnie y przez liſty ſwoje jawne piſania, abo z podpiſaniem własney
ręki ſwey ſzkalował, tedy o to przed Nas Hoſpodara na rok
zawity ma być pozwan, y pokażeli śię słuſznym dowodem, według
Prawa, ſzlachćic tego Państwa, za jego y tych świadkow przyśięgą,

że co

że co uſzczypliwego o nas Hoſpodaru mowił abo piſał nieprawdźiwie, tedy za to powinien będźie w Zamku wierzchnym Wileńſkim w więźieniu uczćiwym śiedźieć ſześć niedźiel, á nie więcey, wſzakże może być mniey za łaſką naſzą Hoſpodarſką, á nieośiadli tam gdźie My Hoſpodar naznaczemy, wſzakże nie indźiey, jedno w Wielkim Xięſtwie Lit: A takową ſprawę na pierwſzym roku też nie indźiey jedno w Wielkim Xięſtwie Lit: z Pany Radami naſzymi ſądźić mamy, w żadną limitacyą takiey ſprawy nie wpuſzczając. Co jeśliby śię na pierwſzym roku nieſkończyło, tedy już w tym obwiniony wolen być ma. A pokażeli śię niewinność obwinionego. Tedy ten kto tako-
4 wego pomowił, ſam tey winie podlega. [b] §. A dla tego My Hoſpodar, tego kto takowe mowienie, abo piſanie nam oznaymi, mianowi-
5 ćie w pozwie piſać rozkażemy. §. A wſzakże, jeśliby kto z głupſtwa abo ſzaleńſtwa wyſtąpił, za to My Hoſpodar brać śię nie będźiem.

[a] O obrażenie Majeſtatu *Forum* na Seym, Delator może być człowiek proſtego ſtanu, termin ſześć niedźiel od położenia pozwu rokiem zawitym, K. J. M. żałobę y odwody z obu ſtron wyſłuchawſzy, czas ma naznaczyć, aby PP. Rada w Niebytności jego wotowali, do czego z Koła Poſelſkiego ośm oſob za przyśięgą mają być deputowani, á Dekret przez Marſzałka przy K. J. M. ferowan być ma. Conſt: 1588. *De Crimine læſæ Majeſtatis fol:* 455.

[b] Rokoſzanom Krol ZYGMUNT III. wſzytkie *in genere* urazy darował. Conſt: 1609. *fol:* 1.

Krol przy ſprawach obrażenia Majeſtatu ſwego nie ma zaśiadać. Conſt: Seymu Elekt: Anno 1669. *fol:* 888. *Tit:* Deklaracya Dekretu.

Nie ośmiu ale dwanaśćie Deputatow *ex Gentibus* do takich ſpraw być powinno. Conſt: A. 1670. *fol:* 15. *Tit:* Poſtępek prawny.

Na jednym Seymie takie ſprawy expediowane być powinne. *Ibid:*

Mandaty w takich ſprawach & *perduellionis* tylko *ex Senatûs conſulto*, ſtronom potrzebującym mają być wydane, z ktorych Kancellarye ſprawić śię powinne. *Ibid:*

Perduellibus Gleyty *ex Senatûs Conſulto* wydawane być nie mają Conſt: A. 1662. *fol:* 2. *Tit: de reddenda ratione.*

ARTYKUŁ V. 5.

O dowodźie obrażenia Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego.

1 JAko [a] w każdym uczynku za ktory gardłem karzą, potrzeba dowodow jawnych y jaſnych, tak też y w obrażeniu Majeſtatu Naſzego, nie lada za oſkarżeniem, abo obmowieniem mamy śię na poddanych naſzych ſkwapiać, ale kto na kogo o obrażenie Majeſtatu wiedźie, ma dowieść świadectwem, wiary godnymi niepodeyrzanemi ludźmi, dobrymi ſzlachtą, śiedmią świadkami, y ich, y ſwoją przyśięgą, y to przy ſłuſznych prawnych dowodźiech, y jawnych á pewnych znakach tego tako-
2 wego uczynku. §. A jeśliby kto kogo obmowił w tym uczynku, á zwłaſzcza gdźieby go mienił, że nam Hoſpodaru na zdrowie ſtał, abo Rzecz-

 poſpo-

poſpolitą zdradźić y ku upadku przywieść chćiał, á na to śię gotował y uſadzał, á takowy powiadacz y ſok, jeśliby takim jawnym świadectwem nie dowiodł, ſam odſądzeniem poczćiwośći y gardłem ma być karan.

a W Koronie, w ſprawie o obraźie Majeſtatu K. J. M. gdźieby dowody jaſne y doſtateczne nie były, obżałowany bliżſzy do odwodu, á gdźieby śię przez przyśięgę obżałowany odwiodł, Powodowa ſtrona karaniu nie popada. A jeśliby śię pokazało, iżby pozwany potwarnie był odnieśion, proſtego ſtanu człowiek za pomowiſko gardło traći; á Szlachćic 100. grzywien winy, ſzkody na co obżałowany przyśięże, y w Wieży Niedźiel 12. w ſwym Powiećie śiedźieć ma, według Conſt: 1565. *Tit:* O rzeczach ktore śię poczćiwośći tyczą 1588. *De Crimine læſæ Majeſt: fol:* 455.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby z Pańſtwa naſzego do źiemie nieprzyjaćielſkiey ućiekł.

TĖż *a* uſtawujem ktobykolwiek z poddanych naſzych ućiekł z 1
Pańſtwa naſzego do źiemię nieprzyjaćielſkiey umyſłem złym na
zdradę, á ku ſzkodźie nam Hoſpodaru y Rzeczypoſpolitey,
taki cześć traći. A dźieći aczkolwiek dla tego wyſtępku oyca ſwoiego
poczćiwośći ſwojey nie tracą, ale od imion oyca ſwojego odpadają,
ktore do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego przywrocone być mają, jakoż wſzytkich takowych imion po zdraycach jakichkolwiek na nas
Hoſpodara przypadłych, My Hoſpodar nigdy nikomu oddawać nie
mamy, aby śię na wſzytkie potomne czaſy zdrada takowago wyſtępnego pokazywała, á każdy ktoby co takowych dobr u nas Hoſpodara ſobie
uprośił, á będąc o to upomniony, zaśię do ſtołu naſzego Hoſpodarſkiego puśćić niechćiał, tedy y ten ſam za takiego bezecnego rozumian być
ma. A wſzakże dźieći tego zdrayce, jeśliby co mieli właſnego nabyćia
ſwojego, abo przed tym uczynkiem oyca ſwojego od niego oddźieleni
byli, tedy przy tym zoſtać mają. Takimże obyczajem y żony, jeśli
będą niewiedźiały takowey zdrady mężow ſwoich, takowe w tym będą
zachowane, jako w trzećim Artykule tego Rozdźiału o takich jeſt napiſano. §. A jeśliby ten zdrayca ućiekając do źiemie nieprzyjaćiel- 2
ſkiey był poiman, ten gardło y poczćiwość traći, á iż już zapłatę ſwoję
weźmie, dźieći jego jako przy czći tak y przy imionach oyca ſwojego
zoſtać mają. Także y żony przy majętnośći im należącey.

a Ktorzyby do Woyſk cudzych wyjeżdzali, Chorągwie przećiw Pańſtwu rozwijali, y broni podnośili, cześć, majętność y gardło tracą 1601. O tych co do Woyſk cudzych wyjeżdzają, *fol:* 732. Ktorzyby ze złośći przez winy ućiekł, á niechćiał być posłuſzny Prawu, á ućiekſzy czyniłby Obywatelom, y Kroleſtwu ſzkody, Dobra jego nieruchome do Skarbu mają być oddane, KAZIMIERZ Wielki 1368. *Tit:* O Gleytach H. P. 556.

ARTYKUŁ VII. 7.

Jeśliby oćiec od Dźieći ućiekł do źiemie nieprzyjaćielſkiey. także y ktory bliſki, y o tym ktoby takowego poimał abo zabił.

1 Też

1 TEż [a] ustawujem, jeśliby oćiec od dźieći ućiekł do źiemie kto-
rego nieprzyjaćiela Naszego, y tego Państwa naszego W. X. Lit:
á dźieći na imieniu zostawił po sobie, tedy imiona jego, na nas
Hospodara y na Rzeczposp: spadają, albowiem za występek oyca ich
2 już są oddaleni od imion. §. A wszakże ktoryby syn był dźielny Roz:
od oyca swojego, y pierwey tey częśći swojey w dźierżaniu był, niżli 1. Art:
ućiecze oćiec jego, y mieszkałby na tym krom oyca nie w jednym do- 4.
mu, á tey zdrady y uczynku oyca swojego nie wiedźiał, y nie byłby
podeyzrzany, y wywiodł śię z tego przyśięgą swoją, tedy takowi sy-
nowie y corki od poczćiwośći swojey, y imion oyczystych y maćie-
3 rzystych nie odpadają. §. A jeśliby ktory przyrodzony brat, abo
stryi, abo ktoryli bądz z rodu, ućiekł do źiemie nieprzyjaćiela nasze-
go y źiem pogańskich nieprzyjaćielskich, tedy dźielnica, to jest, część
jego, będźieli wydźielona, abo nie wydźielona, spadywa na Rzeczpo-
spolitą, y na nas Hospodara do stołu naszego, á bliźny żaden ku temu
niczego nie ma mieć. A wszakże to braćiey y bliskim, jako poczći-
4 wośći, tak y częśćiom imienia ich szkodźić nie ma. §. A ktoby ta-
kowego zdraycę ućiekającego zabił, abo żywego do nas y Urzędu na-
szego przywiodł, takowego poczćiwośći to szkodźić nie ma, ale jeszcze
za to godźien będźie łaski naszey Hospodarskiey. A jeśliby takowego
zdradliwego ućiekania nie dowiodł, tedy sam tym ma być karan, jako
o dowodźie y karaniu wyżey około obrażenia Majestatu Naszego jest
5 opisano o tym, kto na kogo co wiedźie, á nie dowiedźie. §. A go-
niąc kto za takim zdraycą, ma śię pierwey na ktorymkolwiek urzędźie
6 bliskim w tym gonieniu opowiedźieć, iż za tym zbiegiem goni. §. A Roz:
ten Artykuł ma śię śćiągać na wszytkich tych jakiegokolwiek narodu 4. Art:
y stanu ludźi, ktorzyby w tym występku poimani byli, tak przez Staro- 29.
sty graniczne, jako y insze osoby, ktoreby za nim goniły, y na ktory U-
rząd takowy zdrayca poimany będźie dan, ma być w więźieniu zatrzy-
man do seymu, á na Seymie tymże prawem ma być sądzon, okrom na-
rodu ludźi stanu prostego, ktorzy y bez Seymu sądzeni y karani być
mają na urzędźie tym, gdźie poiman będźie.

a Karanie zdrayc, zbiega, zabraniem Majętnośći na Krola prawem wie-
cznym, wyjąwszy oprawę żony y dźieći wydźielonych. O Gleytach, KAZIMIERZ
w Wyślicy 1368. H. P. 555. 556.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeśliby zdrayca komu imienie zastawił, abo Przedał Pierwey niżli z źiemie ućiekł.

TEż [a] gdyby ktory zdrayca pierwey niż do źiemie nieprzy- 1.
jaćielskiey ućiecze, będąc jeszcze w Państwie naszym przedał
abo zaprzedał komu jakie imienie, abo ludźie abo źiemię, te-

dy ten, kto kupi, abo zakupi, okażeli na to listy słuszne Urzędowe, iż za temi tego imienia w dźierżeniu urzędownie jest. Tedy ten takowe imienie kupione wiecznośćią, y zakupione do oddania jemu summy pieniężney, dźierżeć z pokojem ma. A jeśliby takowego dowodu prawnego słusznego nie okazał, tedy to kupione, abo zakupione imienie traći. §. A o gołych długach słusznemi prawnemi zapisy na imiona zbiegłego wnieśionych, chociażby jeszcze kto przed ućieczeniem według zapisow ku dźierżeniu imienia nie przyszedł, tak śię rozumieć ma, iż ten kto śię z takowymi długami okaże, ma przyśiąc na tym, że o umyśle jego takowym złym nie wiedząc, tę summę pieniędzy dał, tak za tym od summy swojey oddalon być nie ma, zachowując w tym przy mocy [b] pierwsze zapisy, jako o tym w Rozdźiale śiodmym niżey opisano jest. §. A gdźieby śię trafiło, żeby ten, kto do źiemie 2
nieprzyjaćielskiey ućiecze, odbiegł imienia, á przez niego u kogożkolwiek zakupnego, abo takowego, o ktoreyby kto jego, bądź bliskośćią samego tego imienia, abo jakich krzywd, szkod, z niego uczynionych pozyskując, wprzod ućieczenia jego pozywał, tedy na zakupnym imieniu My Hospodar tylko summy, ktorą on zbiegły na nim miał, patrzać mamy. A wźiąwszy summę, imienie temu puszczone być ma, komu 3
Roz: wieczność jego wedle prawa należeć będźie. §. A o takowe imienie: 4
4. Art: ktoregoby bliskośćią kto dochodźił, abo krzywd, szkod, z niego poczy-
17. nionych pozyskawał, My Hospodar przez Instygatora, abo umocowa-
y 48. Roz: nego naszego, na tymże Urzędźie, do ktoregoby on zbiegły był pozy-
5. wan rozspawę wedle prawa pospolitego przyjąc mamy, za obwieszcze-
Art: niem y złożeniem nam roku przez list otworzony tego to urzędu,
18. ktorego będą pozwy o to wprzod zaszły, ktory list ma być pokładan na tymże imieniu, o ktore prawo idźie, przed początkiem rokow źiemskich, abo roczkow Grodzkich za sześć niedźiel, á dźierzący od nas takowe imienie, co nayrychley ma nam o tym liśćie urzędowym dać znać. §. A jeślibyśmy z jakich przyczyn na pierwsze roki, abo rocz- 5
ki ku takiey sprawie nikogo od nas nie posłali, tedy urząd tę rzecz jeszcze do drugich roczkow odłożywszy, powtore to nam listem swym oznaymić ma, á to już będźie Rok zawity, na ktory gdźiebyśmy nikogo nie posłali, urząd ma daley według prawa słuchając dowodu sądźić y skazować, y nam to listem swym sądowym oznaymić przez tę stronę żałobliwą. A my Hospodar jako będąc strożem sprawiedliwośći od Pana BOGA postanowionym, uznamyli, z Pany Radami naszymi, sąd urzędowy słuszny, według tego śię ku stronie żałobney zachować będźiem winni.

[a] A gdźieby ktore dobra na Nas słusznie przypadły, á byłby na nich dług, tedy naprzod ma być z tychże dobr nieodwłocznie takowy dług zapłacony, Const: 1588. *Tit:* O Kadukach, *fol:* 458.

[b] Pierwszego zapisu summa y przezysku naprzod iść ma, Const: 1588. O ważnośći zapisu *fol:* 467.

Przywileje

Przywileje o pośledź z Kancellaryey wydane, przed pierwszemi wagi żadney mieć nie mają 1613. Przywileje na Przywileje, *fol:* 10. na W. X. Lit:

ARTYKUŁ IX. 9

O spokoynym y uczćiwym zachowaniu przy Dworze Naszym Hospodarskim.

1 Ustawujemy, Gdyby kto będąc przy Dworze naszym á nie poważając przystoynie zwierzchnośći naszego Majestatu, śmiał tego się ważyć, á na kogo drugiego na Pałacu naszym targnąć słowy bystremi, uszczypliwemi, sławie dobrey y uczćiwośći szlacheckiey szkodliwemi, á o toby śię ukrzywdzony do nas ućiekł z żałobą, tedy my o tę rzecz obrażonemu, sprawiedliwość nieodwłoczną zarazem na zajutrz, á naydaley trzećiego dnia mamy z Pany Radami naszymi, przy nas na ten czas będącemi uczynić, y naydźieli śię w tym winnym, mamy tego za naszę winę więźieniem na Zamku sześć niedźiel karać. A żałobney stronie o przymowkę sprawiedliwość wedle Roz: 4. Art: 7.
2 prawa uczynić. §. A ktoby na kogo przed nami Krolem, abo choćia y nie przed oblicznośćią Naszą, ale na pałacu w Zamku, y na dworze naszym, targnął śię ręką, y dał komu drugiemu policzek takowy przez urząd dworu naszego, ma być zaraz przyśćignion, y niespuszczając z zamku, abo dworu naszego stanowion przed nami y sądzon, á naydźieli śię z prawa, że on y początek uczynił, y uderzył, za tę winę naszę ma być karan więźieniem, śiedzeniem na Zamku naszym gdźie będźie wola nasza w tym Państwie naszym ćwierć roku. A onemu obrażonemu nawiąskę według stanu jego sowito ma zarazem bez składania żadnych rokow zapłaćić. A jeśliby przy policzku roskrwawił, tedy nawiąskę także sowito płaćić ma, y przez pułroka więźienie wi- Roz: 11. Art: 24.
3 nien ćierpieć będźię. §. Ktoby też przed nami Hospodarem korda, szable, albo jakiey inney broni dobył y ranił, ten gardło traći. A gdźieby od tey rany umarł, albo zabit był zaraz, ten gardło y poczćiwość traći, á głowczyzna, albo nawiąska sowito z imienia y majętnośći jego ma być płacona y odprawowana bez odwłoki. [a] A choćiáyby kto tárgnąwszy śię ná kogo y dobywszy broni przed námi nie zabił y nie ránił nikogo, ten rękę traći. A ktoby w Zamku, ná pálácu, ábo dworze tym, gdźiebyśmy sámi osobą naszą Hospodarską byli, ná kogo drugiego broni ku zwádźie dobył, takowy choćiáyby nie ránił, tedy w wieży ná zamku ćwierć roku bez wszelákiey folgi káran będźie. A jeśliby ránił, tedy zá dowodem rękę traći, á z imienia, álbo majętnośći ruchomey ránnemu nawiąska sowito odpráwiona być ma. A jeśliby kto tak szkodliwie był ránion iżby niemogł być żyw, tedy zá tákiego rannego szlachćic y wszelakiego stanu y dostojeństwa człowiek ma być przez nás, álbo urząd nász dworny ślubem záwiązán do rospráwy poki ten ránny

z tych rán álbo umrze, albo żyw zoſtanie. A jeśliby od tych ran umarł
Roz: tedy ten ktory ránił z prawa za dowodem gárdłem ma być káran, á głow-
11. czyzná z imienia, albo majętnośći winnego płacona ſowito będźie. §. 4
Art: 57. A gdźieby kto nie tylko ná páłacu y we dworze, albo w mieśćie, na uli-
cy, albo w domu, y na ktorymkolwiek mieyſcu w mieśćie tym, gdźie my
ſami perſoną náſzą Hoſpodárſką będźiem, kogo ránił, zbił, álbo ná
śmierć zábił, tedy ten tákieyże winie podlec má, jakoby ná páłacu náſzym
to uczynił. §. Jeśliżby kto będąc o táki wyſtępek przez urząd náſz dwor- 5
ny zákazan nie uſprawiedliwiwſzy śię precz zjáchał, tedy tákowy zá do-
wodem y pokonániem ſtrony żałobney według práwá ma być z Páńſtwá
wywołány, á za uczynek popełniony przed oblicznośćią náſzą, albo zá u-
jechánie przez ślub, czći oſądzon. Ale potomkowie zá wyſtęp oyca ſwe-
go żadney winie nie podlegają, tylko ſtronie obráżoney, wedle winy od
práwá na imieniu y majętnośći jego czyniona być ma. §. A ktoby przed 6
zákazániem ujachał, á o toby do zákazu oczywiſtego nie przyſzło, ma po
obwinionego pozew naſz dworny tylko ná dwie niedźiele dan być y kłá-
Roz: dźion ten pozew po ośiadłego ná bliżſzym imieniu jego, [b] á po nie ośiá-
4. dłego pozew taki wydány ma być przybijan u bram zamkowych y miey-
Art: 98. ſkich, y przy Kośćielech y przez woznych obwoływan, y rok jemu ku ro-
y Roz: ſprawie także zá dwie niedźieli náznáczájąc, á nie ſtánieli y zá pozwem,
11. Art: to tákże wyżſzey opiſáne wywołánie y karánie inſze według uczynku
57. przećiw niemu śćiągáć śię ma. §. Wſzákże gdźieby ſzło o jaką rzecz, 7
co śię czći dotycze, tedy to áż ná Seymie z Pany radami naſzymi tute-
cznego Páńſtwá ſądźić mamy. A będźieli taki ſwawolny ná takim uczyn-
ku gorącym poimán, á tenby winę odſądzenia czći y gardła zá ſobą ćią-
gnął, tedy tákowy, jáko ten, ktory ſam ſobie tym uczynkiem wolność ſwą
ſzláchecką zgwałćił, ma być w więźieniu łżeyſzym do Seymu oſadzon,
á potym ná Seymie pierwſzym ku rozſądkowi tey rzeczy ſtawion.

a Jeśli przed námi kord ábo miecz wyimie y kogo rani, ma być okrom łáſki káran, á jeśli wyjąwſzy nie ráni, ná łáſce naſzey, KAZIMIERZ *w Wyślicy*, H. P. *fol*: 9.

b Po nieośiádłego pozew w Páráfiey ma być kłádźion, gdźie miał ośiádłość, ábo gdźie śię rodźił, álbo gdźie przemieſzkiwa, 1538. *De Impoſſeſſionatis f.* 465. H. P.

ARTYKUŁ X. 10.

O Pohámowániu chodzenia y ſtrzelánia niepotrzebnego z ruſznic, y z łukow przy dworze náſzym Hoſpodarſkim, y przy każdym urzędźie náſzym ſądowym.

JEſzcze [a] my też widząc w wielu ludźiach zuchwálſtwá y ſwowo-
Roz: leńſtwá zbyteczne, á chcąc to ſrogośćią práwa poſpolitego obwaro-
4. Art: wać y záwśćiągnąć. §. Uſtawujemy, áby żaden jákiegokolwiek ſta- 1
62. nu będąc, nie śmiał przy dworze ták náſzym Hoſpodárſkim gdźie kie-
dy dworem náſzym mieſzkáć będźiem, tak na páłacach jako na dworze
náſzym

náſzym jáko y po mieśćie zbroyno, y z żadnemi innemi broniámi chodźić, zwłaſzczá z ruſznicą, hárkábuzem, z łukiem, y z żadną inną ſtrzelbą, okrom mieczá, kordá, ſzáble, ſzpady y inſzey ręczney broni. Y dla tegoż káżdy przyjeżdżając do Miáſtá tego gdźie mieſzkáć będźiemy, winien będźie ruśnice przed Miáſtem wyſtrzelić, y ſkoro przyjechawſzy ruśnicę, hárkábuzy, łuki y inną ſtrzelbę w goſpodźie pochowáć, y z nimi po Mieśćie, y na páłac do urzędow naſzych, ták w dźień jáko y w nocy chodźić, y ſtrzelby żadney ná mieśćie y w goſpodźie czynić nie mają. A gdźieby kto kogo jaką ſtrzelbą na páłacu ábo ná dworze naſzym Hoſpodárſkim ránił, ten z práwá zá to gárdłem káran być má. A jeśliby kto kogo w Mieśćie ná ulicy, ábo w goſpodźie ſtrzelbą ránił, ten ma w wieży ná dnie pułroká śiedźieć, y rány ſowito płáćić. A jeśliby ná páłacu, ábo dworze náſzym, tám gdźie My dworem náſzym będźiem, á ſtrzelbą zábił, táki poczćiwość y gárdło tráći, wſzakże to dźieciom y potomkom jego nic ſzkodźić nie będźie, tylko głowſzczyzná z imienia, ábo májętnośći jego płáconá być má. A jeśliby kto kogo w Mieśćie tym gdźie my Hoſpodar dworem naſzym będźiem, ná ulicy, ábo w goſpodźie ſtrzelbą jáką zábił, ten gárdłem káran, á dźiećiom, ábo bliſkim zábitego głowſzczyzna trojáka, wedle ſtanu jego z imienia y májętnośći tákiego mężoboyce płácona być ma.
2 §. A ktoby nád tę uſtáwę y zakaz naſz śmiał z ruſznicą, ábo z łukiem po mieśćie, ábo do dworu náſzego przychodźić, choćiáyby z niey nic ſtrzelał nie ránił, nie zábił, przećie táki broń tę ná Urząd náſz tráći, á ktemu winy ná urząd Márſzałká náſzego, ábo temu urzędu, do ktoregoby z bronią táką przyſzedł, winien będźie dwánaśćie kop groſzy zápłáćić, y poki to zápłáći w więźieniu śiedźieć, á ktoby nie miał czym winy tey zápłáćić, ten niedźiel dwanaśćie w więźieniu śiedźieć ma. Wſzakże dla nápráwy do rzemieślniká ruśnice nie nábite á łuki nie náłużone bez ſtrzał, przynośić y názad odnośić wolno. A około przyćiągnienia do roſpráwy w tákim obwinieniu my Hoſpodár y urzędy náſze dworne zachowáć śię mają według Artykułu wyżey opiſánego w tymże
3 Rozdźiele dźiewiątego. §. A iż urzędy náſze ſądowe zá poruczeniem náſzym ſzafując ſpráwiedliwośćią ludzką mieyſce náſze Hoſpodárſkie záśiádáją. [b] Przeto beſpieczność ich warując, chcemy mieć, áby tákiże pokoy z ſtrony nie używániá tey ſtrzelby pomienioney był záchowány záwżdy, ták przy ſądźiech Grodzkich, Ziemſkich, y Podkomorſkich y Komiſárſkich. A przećiw wyſtępnych z tey uſtáwy przy urzędźiech náſzych tákie karánie ma być wykonywáne, jáko tu w tym Artykule niżey opiſano. To jeſt, gdźieby kto z ruśnicą, ábo z łukiem po mieśćie chodźić, ábo do urzędu naſzego ſądowego przychodźić śmiał, choćiáżby z niey nie ſtrzelał, nie ránił, nie zábił, táki táką winą káran być ma, jakoby to przy dworze náſzym Hoſpodárſkim uczynił, ktorych win jeśliby zarázem zápłáćić niechćiał, tedy to ná imieniu jego porządkiem Stá-
 tutowym

tutowym odpráwiono być ma. § A ktoby z ruśnice abo z łuká, 4
y jákąkolwiek ſtrzelbą ránił kogo, bądź ná mieśćie, w goſpodźie, ábo
przed ſądem, ten ma náwiąſkę ſowitą wedle ſtánu ránnego zá dowo-
dem z rozſądku tegoż urzędu, pod ktorego odpráwowániem ſądow
toby śię ſtáło, zápłáćić, będąc winien ku roſprawie ſtánowić śię zárá-
zem zá zakázem urzędowym: A ktemu zá to ſwowoleńſtwo w wieży
źiemney ćwierć roku śiedźieć w dworze naſzym ſądowym tegoż po-
wiátu, A ktoby przez zakaz nie uſprawiedliwiwſzy śię ujachał, ábo
więźienia podjąć niechćiał, ten gdy będźie o to pozwan ná rok pier-
Roz: wſzy zawity, do tegoż urzędu pod ktorego ſądem to śię ſtánie, ſo-
1. witey winie wzwyż miánowáney podlegáć ma. A gdźieby y zá po-
Art: zwem nie ſtał, ábo y ſtánąwſzy, á práwem w tym przekonány bę-
1. dąc, doſyć ſkazániu urzędowemu z ſtrony więźienia czynić niechćiał,
ten ná wywołánie do nas Hoſpodárá odeſłan być ma, á z Káncellá-
ryey náſzey zárázem wywołánie ma być dáne, wywoływájąc ze wſzyt-
kich Páńſtw náſzych, y poſtępek przećiwko niego ma być czynion,
jáko w inſzych Artykulech o wywołáńcách jeſt opiſano. §. Jeśliby 5
kto táką bronią z ruśnice, ábo z łuká, y jákążkolwiek Strzelbą zábił,
á byłby ná gorącym uczynku poiman, ábo zá zákázem urzędowym
w práwo śię wdawſzy, á ſłuſznym práwnym dowodem w tym prze-
konan, tákowy gárdło tráći, á głowſzczyzná trojáka wedle ſtánu za-
bitego dźiećiom, ábo bliſkim jego, z májętnośći onego mężoboyce le-
żącey y ruchomey płácona y odprawowána być ma. Y gdźieby śię
to ſtáło pod urzędem Ziemſkim ná Rokách Ziemſkich, tedy tákiego
ná gárdle ſkazánego urząd Ziemſki, y Sąd Podkomorſki y Komiſar-
ſki, ma do urzędu Grodzkiego ná pokaranie według uczynku jego
odeſłáć, á Urząd Grodzki winien będźie to wypełnić, folgi w tym
nieczyniąc pod przyśięgą ſwą ná Urząd jego uczynioną. A jeśliby
táki obwiniony przez zakaz nie uſpráwiedliwiwſzy śię precz zjáchał,
ten będąc pozwánym do urzędu Grodzkiego, y práwem ſłuſznym
przekonány, tákże gárdło tráćić má, á głowſzczyzna czworáko od-
práwiona być ma ná májętnośći jego. A gdźieby y zá pozwem nie
ſtał, ten już tym ſámym uczynkiem y nieposłuſzeńſtwem ku práwu,
nie tylo gárdło, ále y cześć tráćić będźie, za odeſłaniem urzędo-
wym z rozſądku náſzego Hoſpodarſkiego, y Pánow Rad tego Páń-
ſtwa ná Seymie, zá dowodem ſtrony powodowey według práwá ná
koniec uczynionym támże przed urzędem náſzym Grodzkim, ná onym
roku zápozwánym. A nieośiádły człowiek w tym Páńſtwie náſzym,
gdyby bądź u dworu náſzego Hoſpodárſkiego, ábo pod urzędem náſzym
ktorym ſądowym w ktorą winę wzwyż mienionych popádł, á nieuſprá-
wiedliwiwſzy śię przed zakazem, ábo y po zakáźie urzędowym, ábo po
ſpráwie y ſkazániu doſyć nie uczyniwſzy, y więźienia niewykonawſzy
precz odjachał, tákowy gdźiekolwiek może być pod ktorym urzędem
pośćignion

poścignon, tam przez ten urząd zá okazániem ſądowym ná liśćie przewodu práwnego onego urzędu od ktorego zniknął, temi winami wyżey opiſánemi wedle ważnośći wyſtępku ſwego karan być ma. A gdźieby ſzło o uczynek krwawy o zaboyſtwo, tákowy nieośiadły zá dániem ſpráwy od urzędu náſzego, pod ktorym śię to ſtanie, poczćiwośći y gárdła przez nas Hoſpodárá ná Seymie odſądzon być ma, á za rány wywołaniem z Páńſtw náſzych karan będźie.

a W Koronie ktoby ná Seymach, zjazdách, Rokach, jednániu, z ruſznicą chodźił 200. grzywien ma być karány, á nieośiádły rok w wieży śiedźieć ma. *ſub pœna infamiæ*, 1611. Deklaracya beśpieczeńſtwá poſpolitego, *fol;* 3. y ná W. X. L.

b Ná zjezdźiech Ziemſkich, Grodzkich, Podkomorſkich y Seymikách tákże ktoby kogo w Kośćiele, ábo w domu jego z ruſznice ránił, ábo zábił *tacto termino*, wolno pozwáć do Grodu, jeśli śię pokaże z inkwizycyey winnym má doſyć uczynić *ſub pœna banitionis*, á ludźi proſtego ſtanu, urząd Grodzki y Mieyſki (zoſtawiając przy mocy Statut Toruńſki, o gwałty w Miáſtach przez Szláchćicá popełnione) ma imáć y gárdłem karáć, Conſt: 1611. Deklarácyá poſpolitego beśpieczeńſtwá, *fol:* 3. y ná W. X. L. tá Conſt: śćiąga śię.

c Conſt: W.X.L. *Anni* 1601. *fol:* 759. *Tit:* O Ruſznicach to mieć chce, ktoby z jákieykolwiek ſtrzelby zábił, ábo ránił, *ſecuritatem Judiciorum violando* pod czas Sądow Trybunalſkich, Ziemſkich, Grodzkich, y innych poſpolitych zjazdach, *ipſo facto ſine evaſione* gardłem & *pœna infamiæ* karany być ma.

ARTYKUŁ XI. 11.

Ktoby przećiw wyrokowi Náſzemu mowił.

1 TEż *a* uſtáwujem, kiedybyśmy my Hoſpodár z Pány Radami náſzymi z wyroku náſzego ſkazánie uczynili, á ktoby śmiał przećiw temu wyrokowi náſzemu, y po ſkazaniu co przećiwnego mowić, tedy tákowy jákiegożkolwiek ſtanu człowiek ták wyſokiego jáko y niżſzego ma śiedźieć ná zamku náſzym ſześć niedźiel, á to nikomu nie ma być odpuſzczono. *b*

a 1564. Mieśiącá Márcá oſtatniego dnia 1589. O utwierdzeniu Dekretow, ktoby śię przećiwił Dekretowi 100. grzywien płaćić połowicá ſtronie, á połowicá do Skarbu, á prokurator tydźień w wieży śiedźieć ma 1578. 1607 o Dekretach Trybunału.

b Referendarze terminaty Dekretow podpiſowáć y do Káncellaryey odſyłáć mają, Dekretow zgodnych nie mają podpiſowáć, áni przyimowáć Conſt: 1641. *fol:* 7. & 8. *Tit.* O Porządku.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby z przygody do źiemie ſąśiad Náſzych ućiekł, y o dawániu takim Gleytu, ktory wiele rázy ma być dawan.

1 UStáwujemy *a* też, jeśliby kto z jakiey przygody przypadłey Roz:
krom obráženia Májeſtatu náſzego y zdrady Rzeczypoſp: zjachał 4. Art:
do źiemie ſąśiádá náſzego, wyimując źiemię nieprzyjáćielſką, ta- 20.
ki poczćiwośći y gárdła, áni imienia nie tráći, jedno ma śię temu ſpra- R. 1.
wowáć od kogo będźie obwiniony, y łáſki náſzey przenaydowáć zá A. 4.

 gleytem

gleytem náſzym. [a] A ten Gleyt náſz ná urzędźiech y wſzędźie, gdźie ſię obracáć będźie, á oſobliwie po miáſtach, targách, y przy Kośćielech ma dawáć obwoływać, y przybijaniem cedul oznáymowáć, y rok wyśćia gleytu opowiádáć, á to dlá tego, áby ſobie tym lepſzą beśpiecznośc mieć mogł. A jeśliby w tym czáśie nie przeprawił ſobie łáſki náſzey Hoſpodarſkiey, y temu komu záwinił nie ſprawił ſię, tedy mają tákiego z granic Páńſtwa náſzego, zá tymże gleytem náſzym przepuśćić, lecz nie do źiemie nieprzyjaćielſkiey, á to mają czynić przed
R. 4. wyśćiem gleytu. §. A nam Hoſpodaru wolno będźie gleyt dalſzy
A.31. R. 3. dać jeſzcze raz drugi, á naydaley y trzeći, jakoby śię od wywołania
A.51. przed rokiem y ſześćma niedźielmi za tymi gleyty wywołany z ſtroną ſwą przećiwną rozprawił, y łaſkę naſzę Krolewſką ſobie przejednał. Y choćiayby kto więcey nad tó gleytow [b] z Kancellaryey náſzey odźierżał, tákowy gleyt żadney mocy y ważnośći, jáko ku zwłoce ſprawiedliwośći otrzymany mieć nie będźie. §. Toż śię ma rozumieć o dawaniu gleytow y tym ktorzyby zá nieſtaniem ſwym przed námi Hoſpodarem, ábo przed ſądem głownym, bądź też do ſądu Grodzkiego Ziemſkiego, abo zá nie poſtąpieniem w wiązánia według tego Statutu [c] do wywołania przychodźili. [d] *Vide Roz:* 11. *Art:* 4. *Roz:* 4. *Art:* 30. *y* 96.

a Jeśliby kto za przygodą albo dla niebeśpieczeńſtwa z Páńſtwá wyjechał, czći nie traći, oboyga płći ludźiom, gleyt ma być dány, aby śię uſprawiedliwił, albo ſprawiedliwośći prośił, *Jan Albrycht* 456. H. P. 556.

a Ten ktory otrzymywa Gleyt, pozwáwſzy do znieśienia Bánnicyey, ma okazáć, iż żadnego poſtępku prawnego nie omieſzkał czynić o zły przewod prawá, á gdźie nie okaże tego, Gleyt nic nie waży, Conſt: 1557. *f.*9. V. Podnieśienie.

b Bánnicye y Sublewacye z Kancellaryey W. X. L. Pieczętarze dawáć mája 1598. O Banicyach *fol:* 695. Gleyty ná Bannicye *ex perſonali controverſia* w Trybunałach approbowane nie mają być wydawane, á wydane nie mają być ważne, *fol:* 12. *Tit:* O Sublewacyách.

c Kto będźie wywołany w Litwie, ábo w Koronie, ten w Litwie, jako y w Koronie nie ma być przyjęty, 1589. *Infames & proſcripti. fol:* 530.

d Jako Banit ma Bannicyą w Trybunale z śiebie znośić, Conſt: 1616. *fol:* 7. Conſt: 1641. *Tit:* O znoſzeniu Banniciey.

Znowu poſtanowiono, że Bannit *& infames publicati*, ná ktorych Kondemnaty na Seymie, w Trybunale Koronnym lub W. X. L. y w ſądach inſzych *minoris ſubſellii* ſtanęły, mieyſca y protekcyey nigdźie mieć nie mogą. Conſt: *Anni* 1659. *fol:* 47. *Tit: Infames.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

O zgwałcenie y złamanie Gleytu, *De ſalvo conductu.*

TEż [a] uſtawujemy, Jeślibýsmy My Hoſpodar Gleytem ſwoim kogo ubeśpieczyli, á tenby gleyt jawnie y znacznie był obwołan, za ktorymby on obwiniony na ſprawę do nas, ábo do urzędu náſzego przyjachał, á ktoby tákiego pod tym czaſem ranił, tedy

dy zá rány ſowitą nawiąſkę płáćić, á za złamanie Gleytu, pułroka ná dnie w wieży śiedźieć ma. A jeśliby zabił bez jego początku y przyczyny, taki ſam ma być karan gardłem, jako ten ktory [b] Gleyt náſz Hoſpodarſki zgwałćił, á głowſzczyzna ſowita z majętnośći jego leżącey
2 y ruchomey, dźiećiom, abo bliſkim jego ma być płacona §. Tymże o- R. 11.
byczajem, ktoby zá gleytem przyjechawſzy, á ſam ſpokoynie y ſkromnie A.10.
śię nie zachował, á kogo bez dania przyczyny, á nie w obronie zdrowia R. 4.
ſwego ránił ábo zábił, y jakikolwiek gwałt uczynił, ten ſam ſobie gleyt A.63.
złamał, y zá taki uczynek y ſwowoleńſtwo ſwoje, cześć y gardło traći, á o to nie będźieli poiman ná gorącym uczynku, pozew iść ma do Grodu ná rok zawity, y zoſtanieli w tym ſprawa winnym, tedy urząd Grodzki
3 ná gárdło go ma ſkázáć. §. A gdzieby takowy po uczynku zniknął, R. 4.
precz z jáchał nie rozpráwiwſzy śię, takowy cześć traći, y ma być wy- A.29.
wołan wiecznym wywołániem ze wſzytkich Páńſtw náſzych, żeby śię do nich nigdy nie wracał. A gdźieby śię takowy gdźie w ktorym Páńſtwie náſzym znalazł kiedykolwiek, przećie to káranie wyżey pomienione przez urząd náſz Grodzki, pod ktorymby był przyśćignion wykonano być ma. A głowſzczyzna, rany y ſzkody ná imieniu mają być odpráwione, abo w niedoſtatku imienia na majętnośći ruchomey jeśliby ktora w Páńſtwie náſzym zoſtała. A toż śię ma rozumieć y o poſłach cudzoźiemſkich, ktorzy do nas Hoſpodara w poſelſtwie przyjeżdżają.

a W winę gleytowego liſtu żaden nie wpada, jedno za takowym, ktory będźie obwołan, y ktoryby śię onym jawnie bronić chćiał *Zygmunt w Krakowie*. 1539. H. P. *fol:* 557.

b. Poddanym przećiwko Pánom, áni oſobom Prywatnym Przećiwko Szlachćie gleyty dawáne być nie mają, Conſt: 1588. *fol:* 468. *Vide Conſt:* 1560. *fol:* 5. §. Gleyty żadne.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Mandaćiech w ktorych rzeczach z Kancellaryey náſzey mają być dawáne.

1 NAprzod [a] Mandaty mają być dawane, o obrażenie Majeſtatu R. 3.
náſzego Hoſpodárſkiego y o zdradę Rzeczypoſpolitey. Też A.11.
ktoby w woyſku kogo zabiwſzy, abo gwałt jaki co nieśie za R. 4.
ſobą winę krwáwą uczyniwſzy ućiekł. Ktoby też pokoy poſpolity A.65.
wzruſzył, jako jeſt wyżſzey w Artykulech o obrażenie Májeſtatu náſzego Hoſpodárſkiego ſzerzey opiſano. Ktemu gdźieby kto ná Pánow Rád náſzych Wojewod, Káſztelanow, Stároſt, Podkomorzych, y ná urząd ſądowy Grodzki abo Ziemſki, abo Komiſarſki, będącym ná ſpráwach náſzych Hoſpodárſkich y Ziemſkich, ábo ná ſądźie śiedzących, á nie poważając mieyſca zwierzchnośći náſzey Hoſpodárſkiey tárgnął śię ręką, y kogo z tych ſtanow wyżey mienionych ránił,

ránił, ábo zábił, tedy tákowy ma być pozywan przed nás Ho-
ſpodará mándatem náſzym ná Seym, á tam ná Seymie z rozſąd-
ku náſzego, gdźie śię to pokaże, cześć y gardło traći. A gdźie-
by nie ránił, áni zábił jedno słownie obelżył, tedy taki ma być po-
zwán do ſądu głownego Trybunalnego, á ten ſąd zá dowodem ſłu-
ſznym ma go ſkazáć ná więźienie do wieże ná ſześć niedźiel, kto-
R. 3. re więźienie nie ma być odpuſzczone. § [b] Też liſty Mándáty 2
A.33. y 50. náſze mają być dawáne w rzeczach y pożytkach ſtołu y ſkárbu ná-
R. 4. ſzego Hoſpodárſkiego należących, to jeſt, o dochody y pożytki z
A.33. dobr náſzych przychodzące, y czynienia z nich liczby. Y też o
krzywdy y ſzkody poddanych náſzych od urzędnikow náſzych, kto-
reby śię ſtały z ukrzywdzeniem ſkarbu náſzego od urzędnikow ná-
ſzych. Jeſzcze też mándaty mają być dawáne w tych rzeczach, o
ktorych w Trybunale, to jeſt, w Artykule głownych ſądow, do
mándátow náſzych drogá jeſt ukazana, ktemu też mándaty mają
być dawáne o myto, gdźieby Stároſtowie, ábo dźierżawcy náſzy, á-
bo mytnicy náſzy Hoſpodarſcy, myto nowe nie bywáłe jákimkolwiek
názwiſkiem názwáne w Mieśćiech, we wśiach, ná drogách, ná mo-
śćiech, y tárgowe ná tárgach wymyślali y bráli, ábo nád uſtawę
y przywileja náſze myt podwyżſzali, y wyćiągali, abo od podwod
náſzych Hoſpodarſkich y ſzlacheckich myto po drogách y w Miá-
ſteczkach bráli, [c] zá mándatem każdy rok má być záwity pokłádan,
R. 4. A.30. od podania oczywiſtego, ábo położenia ná imieniu mandatu. §. Je- 3
śli będźiem w tuteyſzym Páńſtwie zá cztery niedźiele, á jeśli zá gra-
nicą tego Páńſtwá będźiem zá ośm niedźiel, á o inſze żadne rzeczy
krom tych wyżſzey pomienionych, y w Trybunale opiſánych Arty-
kułow, mandaty nikomu kwoli z Kancellaryey náſzey nie mają być
dawáne, á jeśliby były wydane, tedy ſtrona o inſzą rzecz krom tych
mianowanych, mandatem náſzym pozwana będąc, nie powinná będźie
przed námi ſtánowić śię, á zá nieſtaniem żadna ſkaźń y odprawa ná
tákiego dáwána być, y wydána mocy żadney mieć nie ma, dla cze-
go pieczętarze y piſárze náſzy poſtrzegájąc w tym doſtojeńſtwá y po-
wagi Majeſtatu náſzego, y zatrudnienia ſprawiedliwośći ludzkiey
mają tego pilnować, aby nád to zámierzenie, mándaty z Kancellaryey
náſzey nie wychodźiły. §. [d] A jeśliby pozwány przed námi ſtá- 4
nął o to, że go nieſłuſznie mandatem pozwano okazał, tedy ten kto
go wyzwał, ſam abo prokurator jego, nie ſchodząc z práwá ma zá-
płáćić winy ſto kop groſzy, ktorey winy połowica ſtronie, á druga
R. 4. połowicá do ſkárbu náſzego być ma. A co śię tknie braniá myt przez
A.42. Xiążąt, Pánow Szláchtę, ná imionach ták podrożnego, jáko y targo-
wego mytá, także y ná przewoźiech, bądź nowych nie zwykłych
bez dániny náſzey, ábo też podwyżſzając nád uſtáwę, y Przywileje
náſze, tákowych ktoby to uczynił, wolno będźie pozwać o to do

ſądu

ſądu Ziemſkiego tego Powiatu w ktorym śię to dźiáć będźie ná rok záwity według Artykułu dwudźieſtego dźiewiątego, w tymże Rozdźiále opiſanego. [e] A krom tych przyczyn ták mándaty jáko y pozwy náſze żadne zá dworem náſzym nikomu dawáne być nie mają.

Pozwy y Mandáty zadworne, ná Ziemſkich Membranach wynieśione ſą znieśione, Conſtit: *Anni* 1611. *fol:* 47. *Tit.* O Pozwiech zadwornych.

Evocatio Szlachćica za Dworem Mándatem K. J. M. *mulctatur pœna* kop 200. Lit: Winy y wſzytkie nákłady pozwánego *prævio Juramento ipſius in inſtanti* u tegoż Sądu Zadwornego *decerni debent. Conſt: Anni* 1598. *fol:* 698. *Tit:* O Pozwiech zádwornych W. X. Lit:

Mandaty ſine Delatore o Dobra Krola J. M. nie mają być dane *Ibidem.* Inſtygatorowi wolno pozwáć *ſine Delatore* o Dobrá Krola Jego Mośći y o prowentá *Ibidem.*

a 1557. Inſtigator nie ma pozywáć za Dworem, ábo ná Seym, tylko o rzeczy oſobne Zwierzchnośći, pożytkom, y imionom Náſzym należące pod winą 100. grzywien §. Naprzod 1557. R. 4. Art. 3. O káraniu wyſtępnych, 1592. 1598. O Pozwiech Zadwornych W. X. L. O prowenta Krolewſkie 1567. *fol:* 133. *Tit:* *Fiſcus* może pozywáć.

b Po śmierći Stároſty ábo Dźierżáwce Spiſow Inwent: luſtrow: Prowentow, Arendy, &c. Skarbowi ſłużące Podſkarb: W. X. L. należą, y kogo on użyje do tego 1607. O urzędźie Podſkárb:

Pozwy zadworne *ratione Injuriarum,* ktore Sądowi Ziemſkiemu, ábo Grodzkiemu należą, nie mają być wydawane oprocz rożnic miedzy Mieyſkiemi á Szlacheckiemi gruntami. Conſt: 1631. *Tit:* O Mandatach.

c Kto nie wnieśie raty z dobr K. do Skarbu, *forum* za Dworem, *termino.* Niedz: zawity, pod utraceniem dźierżawy y bánnicyey ſowito zapłátá. O Proceſsie Skárbo: 1607. ná X, Lit:

d Ktoby nieſłuſznie kogo zá Dworem pozwał, 200. kop zápłáći obżało: 1598. O pozwiech zá Dw. X. L. odpráwę Staroſta uczyni w 6. niedźiel pod dwojakim karániem przećiw niedbal: Staroſt: opiſanym.

e O dobra frymarkowe Krol ma ſądźić w Litwie, y takowe ſprawy do Krolá odſyłane być mają. Conſt: 1589. *fol:* 531.

Pozwy albo mandaty, w ſprawach do ſądzenia Seymu należących, tygodniem przed Seymikami przed Seymowemi podawane być mają w tym Grodźie, *ubi bona conſiſtunt citati* y relacya podania zeznana być powinna, á tę relacyą Aktor ſam *coram actis* w tym Grodźie *approbare* powinien, ktory Mandat ná Seymiku pomienionym produkowany, y od Marſzałka konnotowany być ma. Conſt. *Anni* 1667. *fol:* 64. *Tit:* Kontumacye Seymowe Koronne y W. X. Lit:

ARTYKUŁ XV. 15.

O pozywanie Szlachty o zabránie bezpráwne imion gruntow naſzych Hoſpodarſkich.

1 KToby [a] z poddánych náſzych tego Páńſtwá Wielk: Xięſtwa Litew: jakiegokolwiek ſtanu będąc, co dobr náſzych Krolewſkich, ludźi, gruntow y inſzych pożytkow bezprawnie y bez daniny náſzey, zabrawſzy zátrzymał, ábo coby potym zá Pánowania naſzego do ſtołu náſzego ſpadało, á to byłoby zátájono, tedy w tákich rzeczach Wojewodowie, Staroſtowie y dźierżawcy naſzy, mają tákowych dźierżących właſność náſze imieniem náſzym R. 3. A. 33. y 50. R. 4. A. 83.

R. 4. Krolewſkim przed nas Królá pozwáć. §. [b] Zá ktorym pozwaniem 2
A.86. jeśliby śię on ſzlachćic ná Komiſarze brał, tedy my z ſtrony náſzey Ko-
R. 3. miſarzow wyſłáć powinni będźiemy. A ſzláchćicowi Komiſarzow
A.11. y 50. tákże z ſtrony ſwey wywieść wolno, y gdźieby śię ći Komiſarze z o-
bu ſtron zgodźili, już áppellácya do nas nie ma być. A jeśliby śię
nie zgodźili, tedy już do nas Hoſpodara áppellácyá obiemá ſtronom
wolna, á My zá tą áppellácyą tu w Wielkim Xięſt: Lit: ſądźić bę-
dźiem z Pány Rádámi náſzymi, ktorzy przy nas będą. [c]

a Dźierżawcá gdy Dobrá K. komu przedał, zbył, záfrymárczył, zoſtawił, K. poſſeſſorá, á poſſeſſor záſtępcę pátrzeć ma *forum* zá Dworem 1562. O záſtępcy wyjąwſzy ktoby miał konſens K.J.M. ktoreby śię Práwu nie ſprzećiwiły 1550. A iż wiele Dobrá Szláchcckie W.X.L. przed Unią wieczne ktoby ſobie uprośił, y to do Práwá przywodźił, zá pokazániem wieczney dyſpozycyey u tegoż Práwa pozwanemu Tyśiąc złotych odliczyć powinien. *Contumax Actor pœnæ banitionis* podlega. Conſt: 1633. *fol:* 39. *Tit:* O dobrach.

b Kommiſarze ná rozeznánie dobr: K. á Szláchec: wyſyłáni być mają, 1550. áby też co raz, á ktoby Kommiſarze nieſłuſznie pozwał káżdemu 14. grzywien ſowito ma płáćić, 1557. á w Kor: gdyby Kommiſſ: ná rok nie przyjechał Podpiſawſzy śię ná liſt Obwieſz: 100. grzywien płáćić, wyjąwſzy choroby zá przyśięg: *forum* ná Tryb: mogą też być w onym powiećie nieośiedli 1588. O Kommiſſ:

c Konſtitucyá X. L. *Anni* 1607. *fol:* 859. *Tit:* O Metrykách wárowáno, Iż z Metryk, álbo Kśiąg Káncelláryi Krolewſkiey, o majętność ſwą dźiedźiczną pod pretextem dobr: Krola J.M. álbo R. P. nikt ruſzány y gábány być nie ma. Konſt: *unionis* 1569. R. 3. *Art:* 12. 43. 45.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Ktoby Liſty ábo Pieczęći Náſze Urzędowe fałſzował, czym ma być karan. *Falſitas.*

Kiedyby kto liſty, ábo pieczęći náſze fałſzował, ábo ná 1
kſztałt ręki náſzey, ták też Káncierzá, Podkánclerzego y Piſárzow náſzych dwornych, Ziemſkich, Grodzkich, y Podkomorſkich tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwt: Lit: Liſty, ábo przywileją jákie zmyśliwſzy podpiſował. Abo ktoby też pieczęći náſze y urzędow náſzych ſobie rył, u śiebie ich chował, y ich używał, táki z práwá zá okázaniem, jawnośćią pewną y dowodem ſłuſznym niczym inſzym, tylko ná gárdle ogniem karan być ma. §. Ktemu, jeśliby 2
też kto wypiſy y pieczęći urzędowe przeprawowal, teſtamenty, zapiſy, cerografy ná długi, liſty ná záſtawy fałſzował, ábo odbierając pieczęći od liſtow ku drugim przykładał ku pomocy y pożytku ſobie á ku ſzkodźie ſtrony ſwey przećiwney, á toby śię ná práwie nálazło y okazáło, ten tę rzecz, o co te liſty idą, y o co zá nimi práwo wiedźie traći,
R.11. y gárdłem przećie zá to ma być karan. §. [a] A ktoby liſty fałſzowane 3
A.37. y 38. ná jáką rzecz nábytą okazał, ktoreby po czyjey śmierći z imieniem, ábo z czymkolwiek do rąk przyſzły, y z tákimi liſty czego używał, ábo jeſzcze pozyſkował, ten bliżſzy przyśiąc ná tym, iż tákie [b] liſty po

śmierći

śmierći tych, od ktorych śię mu doſtáły z imieniem, ábo ktorąkolwiek rzeczą doſtały śię, y zá tym to ſtronie poczćiwośći y gárdłu ſzkodźić nie będźie. A o tę rzecz, o co práwo idźie przećie może mowić, y práwem postępowáć, y ku liſtom mowić, jeśli będą przećiw práwu, ále nie dotkliwie. A gdźieby kto przyśiądz ná tym nie chćiał, ten jako imienie y káżdą rzecz, ná co te liſty należą, tráći, ták y ſam gárdłem káran być ma.

a Kiedyby kto liſty w fałſzu podeyrzane ná ſądźie pokładał, ma miánowáć 18. Szlách: ośiadł: wiary dobrey y cáłey, z ktorych przećiwnik ma 6. obráć, á ći przyśięgą że nie fałſz powod 14. grzywien ſtronie, á Sądowi 3. zapła: *Zyg: w Krakow:* 1552 H. P. 272.

b Ważność zapiſow, y pierwſzość nie od daty, ále od przyznania idźie Konſt: 1588. *fol:* 768.

Ktoby pod cudzym imieniem fałſzywe Rekognicye czynił, abo prokurátorem śię być miánował, ma być karany, jáko gwałtownik domu *Stat: Sigm:* 1583. *fol:* 76. O fałſzywym zeznaniu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O fałſzowániu monety, o Myncy y o Złotárzách.

1 TEż ktoby *a* monetę náſzę fałſzował, przeprawował, y obrzezował, ták też Mincárze náſzy, ktorzy złoto, śrebro, y inſzą máteryą náleżącą y przyſłucháj ącą ku Myncy fáłſzowaliby, zlewáli, mieſzáli ku pożytkowi ſwemu, á ku ſzkodźie Rzeczypoſp: á tegoby śię ná nich doświádczono, ći máją być ná gárdle ogniem

2 karáni bez miłośierdźia. §. Po temuż y złotarze, ktorzy złoto, śrebro fáłſzują y miedzy to mieſzáją, miedź, cynę ábo ołow, á w tym byliby doznani, tedy ſámi ná gardle ogniem máją być karáni, á z ich májętnośći temu komu ſzkodę uczynili ma być płácono. Wſzákże robotá tá y máteria bez ktoreyby rzemiosło to ich ſpráwowáne być nie mogło, według zwykłośći tey, to fáłſzem rozumiáno być nie ma.

a Szlachćic o fałſz powołány, á pokazáłoby śię to nań, gárdło tráći, dobra zábráne, á te nikomu dáwáne być nie mają. *Zygm: w Krák:* 1527. H. P. 84.

1598. 1601. 1607. O fałſzywey monećie, może być człowiek proſtego ſtanu delatorem y X. L. 1611. ná Bánity y zábránie majęt: delatorowi połowicá, 1616. Podſkarb: ma dągládáć.

Moneta Litewſka jako dobra, wſzędźie ma być brana, Konſt: 1588. *fol:* 471. *Tit:* O Monećie.

Monety obcey wnośić krom Czerwonych złotych y Tálerow, á ſwojey z Korony wywoźić nikt nie ma *ſub pœna Confiſcationis & vitæ ex informatione Regia irroganda Conſt:* 1620. *fol:* 11. *Tit:* Moneta.

Moneta *exotica* nie ma być udawáná *ſub pœna Confiſcationis ſummæ &* 100. *Marc: forum quodvis Offic: & Judic: ſine appellat: Conſt:* 1631. *fol:* 13. O Menicy.

Ná fałſzerzow Menice, winy opiſane, *in toto* reaſſumowano, zlecają Staroſtom, áby przećiwko onym, według praw dáwnych, poſtępowali *Conſt: Anni* 1659. *fol:* 13. *Tit:* O Menicach.

C2 ARTY-

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Nie ma nikt ni zá kogo ćierpieć, tylko káżdy ſam zá śię.

Ustáwujemy [a] też, iż nikt ni zá czyikolwiek uczynek nie ma karan y ſkázowan być, tylko ten, ktory ſam, w czym winien zoſtánie, gdyż tego práwo Boże y ſpráwiedliwość Chrześćiańſka uczy, jákoż tak chcemy mieć, áby ni oćiec zá ſyná, áni ſyn zá oycá, krom obrażenia májeſtatu náſzego y Rzeczypoſp: zdrády, jáko o tym wyżey około tego jeſt opiſano, áni żoná zá męża, áni mąż zá żonę, tákże brát zá bratá, oćiec y Mátká zá corkę, corká zá mátkę ábo oycá, śioſtrá zá śioſtrę, y żaden przyrodzony, y ſługá zá Páná, Pán zá ſługę, y żáden inſzy, ni zá czyi wyſtępek y uczynek nie był karan, tylko káżdy ſam zá ſwoy wyſtępek ma ćierpieć y karan być.

a Oćiec zá wyſtępki Synowſkie, ani Syn zá Oycowſkie, nie ma być karan, H. P. *fol.* 555.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby wiele zá máło uprośił, ábo bez dániny wźiął,

R. 9. A: 3. Ktoby [a] też wiele zá máło uprośił, á toby náń ſłuſznie u práwá było przewiedźiono y znaydźiono więcey niżli uprośił, táki tę wyſługę ſwą od nas dáną wſzytkę tráći. A ktoby y dobrze uprośił, á bez dániny náſzey co ktey wyſłudze ſwey wźiął, y ktemuż przywroćił, przedśię tę wyſługę y to zábranie tráći, á ſpada to zás ná Rzeczpoſp: y ná nas Hoſpodárá, [b] A ktoby ku oyczyſtemu imieniu ſwemu, ludźie, ábo źiemię, puſzczą, łowy y jeźiorá bez dániny náſzey zábrał, á toby śię u práwá pokazáło, tedy ma káżdego człowieká, jáko wiele wźiął ſwymi oyczyſtymi nawiązáć,
R. 3. A. 50. y źiemiámi, y káżdą źiemię źiemią. §. [c] A wſzákże nie ná gołą
R. 4. powieść y obmowę, ále zá oglądániem y wywiedzeniem ſłuſznym
A. 83. y ſpráwiedliwym práwnym poſtępkiem y dowodem przez ludźi cnotliwych y wiáry [d] godnych Komiſarzow tubylcow, rownośćią práwá, jednákimi dowodámi, wdájąc śię my Hoſpodár w tákie rzeczy o grunt źiemny, y w rowne práwo z ſzláchtą, jáko o tym niżey opiſano.

a Używánie dobr Krol: bez woley jego *dźierżący*, dobrá tráći 1550. A iż wiele Dźierżący, záſtęp: ma pátrzáć. 1562. O Záſtępcy.
b Dobrá Rzeczypoſpolitey do ktorych, ábo puſzcz y jeżior *Ordo Equeſtris* zdawná má wſtępy *in eodem uſu* zoſtawają *caſu differentiarum cognitio per Commiſſarios* ma być, *Conſt:* 1633. *fol:* 72. *Tit:* O wchodach.
c Z Metryk ná dobra dźiedźiczne dowod nie ma iść, *Conſt:* 1607. *f.* 859. *Tit:* O Metryk:
d Miedzy Dobrámi K. á Ziemſkiemi Krol Kommiſſarzow náznaczáć ma, á ktoby co *extraordinarie* otrzymáł, nie ważno, *Conſt:* 1633. *fol:* 4. *Tit:* O Rożnicach.

ARTYKUŁ XX. 20.

O rzecz źiemną miedzy imiony Náſzymi Xiążęcymi Páńſkimi, Szláchecſkimi, My Hoſpodár tym jednym práwem ſądźić śię mamy.

Też

1 TEż My [a] Hoſpodár, obiecujemy y chcemy, áby to przez R. 9. A. 12.
Nás y potomkow Náſzych wiecznie było trzymano, iż gdźie- R. 3.
by ſię trafiło w imionach Náſzych ſpor y rożnica miedzy A. 63.
grunty náſzymi, y też miedzy grunty Kośćielnemi podawánia náſze- R. 4. A. 3.
go. A tákże miedzy grunty Náſzemi á ſzlácheckiemi, y miedzy te-
mi imiony, ktore wyſzły z dániny náſzey docześnie, iż w tey rzeczy
źiemney mamy My y potomkowie náſzy Wielkie Xiążętá Litewſkie,
tákże jednym prawem, jáko y poddani Náſzy Wielkiego Xięſtwá ſą-
dźić śię, á nie ináczey, á czyi dowod ſłuſzny będźie wedle práwá,
2 ten ku dowodu przypuſzczon má być, §. [b] A gdźieby nam z prá-
wá od Podkomorzego, ábo od Kommiſſarzow dowod był ſkázan, tedy
ten ſzlachćic ná mieyſce Staróśćinne ku przyśiędze ma ze wſzytkiey
włośći Náſzey, ku temu mieyſcu, o ktore ſpor idźie, przyległych,
kogo záchce ſam śiedmi człowiekow obráć rodźicow, ábo záśiedźia-
łych ludźi tey wśi gdźie ſpor idźie, dobrze wiadomych gruntow y
granic tey wśi, ktorzy ná ten czas przy tym gräniczeniu będą. [c]
A Stároſtowie, ábo dźierżáwcy y Cywunowie będą ich powinni ſtá-
wić. A przećie świádki z obu ſtron ſtáwieni być mają wedle Arty-
kułu dwunaſtego y ſzeſnaſtego w Rozdźiele dźiewiątym.

[a] X. Lit: Krol J. M. obiecuje wſzytkich tym práwem ſądźić, 1588. *Tit: Confirm: gen: Jurium.*

[b] Kommiſſ: ná rozeznanie dobr: K. á Szlacheck: wyſyłáni być mają, 1550. w Koronie Kommiſſ: gdy podpiſawſzy liſt Obwieſzcz: nie przybędźie 100. grzywien płáci, oprocz choroby zá przyśięgą 1588. O Kommiſſyách.

[c] Kommiſſarze, jeśli ktorá ſtroná znáki ſłuſzne ukaże, mają jey probácyą przez ſtárce nákázáć, jeśli żadna, mają bez przyśięgi, według ſumnienia gránicę uczynić. *Ibidem fol:* 459.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O liśćiech zápowiednych, iż nie mają być z Káncellaryey Náſzey wydawáne.

1 TEż [a] obiecujem, iż liſtow Náſzych zapowiednych ná przedłu- R. 3. A. 51.
żenie ſpráwiedliwośći ludzkiey jakokolwiek powśćiągájąc, abo R. 4.
zátrzymywájąc one od tych czáſow nápotym do wſzelakich A. 30.
ſądow My ſámi y potomkowie Náſzy Wielkie Xiążętá Lit: dawáć nie
2 będźiem, krom tylko tych przyczyn niżey opiſánych. §. Pierwſza,
gdyby kto o Rzeczpoſpolitą u nieprzyjáćioł Náſzych w więźieniu
3 był. §. Drugá, kiedyby kto ná ſłużbie Náſzey y Rzeczypoſpo-
litey w poſelſtwie do źiem cudzych, ábo ná gräniczenie Páńſtw ná-
ſzych z Páńſtwy, ábo źiemiami ſąśiádow Náſzych zágránicznych ták-
że y w rzeczách náſzych Krolewſkich włáſnych zá gránice Páńſtw
Náſzych poſtán był, tákowym tylko liſty Náſze mają być do ſtrony
y do urzędu dawáne. A w inſzych rzeczách krom tych miánowánych
przyczyn, choćiayby y liſty wydáne były komu, tedy wſzelákie urzędy

Náſze ſądowe, tákich liſtow zápowiednych ku krzywdźie jedney ſtrony otrzymánych nie powinni przyimowáć, áni ich posłuſznym być.

a Liſty K. ſprawied: hámujące, zá nikczemne być mają. *Kazim: w Nieſſow:* 1459. jedno tym, ktorzy ſą ná posłudze Rzeczypoſp: ábo ná woynie, *Kazim: zá się w Korczynie* 1451. Sędźia ktory je przeimie 14. grzywien kárany będźie. *Alexan: w Piotrkowie.* 1504. H. P. 450. 451. *Zyg: Aug:* 1550. Około inhibicyey. *R.* 4. *A.* 4. ȝ 24.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O urzędnikách dwornych Wojewodách Stároſtách ukráinnych, y o ludźiách służebnych, że śię z prawá wymawiáć nie mają.

R. 4. A. 3. ȝ 45. R. 3. A. 32. ZAbiegájąc *a* My Hoſpodár przedłużeniu ſpráwiedliwośći ludzkiey. Uſtáwujemy, iż urzędnicy náſzy dworni, Pánowie pieczętarze, Márſzałkowie, Podſkárbiowie, Piſárze, Sekretarze, y wſzyſcy inni urzędnicy y ſłudzy náſzy dworni, tákże Wojewodowie, Stároſtowie ukrainin, y też ludźie służebni, jezdni y pieſzy, w polu y ná Zamkách będący, ktorzy bez ruſzenia poſpolitego zá pieniądze służą, ták rotmiſtrze ſámi, jáko y towárzyſze ich, będąc z imion ſwych do ktoregożkolwiek urzędu, ábo y przed Májeſtat náſz, wedle práwa pozwáni pod czáſem pokoju w X. Lit: nie mają y nie będą moc z odkazu práwnego zábáwą tákich ſłużb ſwych wymawiáć śię, y My Hoſpodár tákowych liſty náſzymi wyzwaláć nie mámy, ále káżdy z nich powinien będźie poſtępkiem práwnym, ábo ſám, ábo przez umocnionego ſwego, zá pozwy ſtánowić y uſpráwiedliwić śię, *b* wyjąwſzy te, ktorzy ná ſłużbie Rzeczyp: ábo poſelſtwie w ſpráwách źiemſkich zabawieni będą. R. 9. A. 5. §. Co on po zwroceniu z tey posługi ná pierwſzych rokách będąc pozwány, jáwnie okázáć y uſpráwiedliwić śię ná drugą posługę nie odjeżdżając, ma. A jeśliby ná tych drugich rokách tego znácznie wedle práwá, iż ná posłudze tákowey był, nie okazał, á to ku zwłoce ſtronie uczynił, tedy y urząd ná tych rokach wtorych, jáko ná roku záwitym ſąd ten nie przypuſzczájąc ſtrony pozwáney, ku odwodu ſtronę powodową, ku dowodu przypuśćiwſzy tę rzecz, o co pozwáno ná upad ná nim wſkázáć zá dowodem wedle práwá y tego Státutu ma.

a Krol z káżdego Stároſty obiecuje ſpráwiedliwość czynić, *Káz: w Nieſſ:* H. P. 31.

b 1555. 1578. 1601. 1609. Zołnierze wyjęći od Sądow 1611. Exempty Zołn: wyjąwſzy gwałt 1616. 1618. wyjąwſzy ſprawy do zápiſu, o wybićie y rzeczy już oſądzone y ná X. L.

Zádne Exempty, bez atteſtacyey Hetmanow u ſądow żádnych przyimowáne być nie mają. *Conſt: Anni* 1667. *fol:* 63. *Tit:* Znieśienie Kondemnat.

Et *Conſt: Anni* 1654. *fol:* 30. *Tit: Diſciplina militaris. Et Conſt: Anni* 1662. *fol:* 17. *Tit:* Znieśienie Kondemnat.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Liſty otworzone káżdemu mają być wrocone.

Też

1 TEż [a] ktoby liſty náſze, ábo urzędowę otworzone w żáłobie
ſwey do kogo przynioſł, bądź do Kniáźiá, ábo Páná, ábo do
dźierżawce, ábo źiemiánin do źiemiániná, ábo do mieſzczan.
Tedy tákie liſty mają być dawáne, á zárazem y kopia przy liśćie zá
pieczęćią woźnego, jeśli Pánu, ábo urzędnikowi w ręce dádzą, tedy
2 záraz wyczytáwſzy liſt tákowy, má go wroćić temuż woźnemu. §.
A ktobykolwiek z nich on liſt otworzony przeczytawſzy u śiebie zá-
trzymał, y kopią z niego wźiąwſzy pod pieczęćią woźnego, onemu
záśię tego liſtu niechćiał wroćić, tedy tákowy zá ſwe ſprzećiwień-
ſtwo Nam Hoſpodáru w winę w pada w dwánaśćie rubli groſzy. A zá
záchowánie liſtow Wojewodźinych, Stárośćinych, y urzędu Ziemſkie-
go, onemu urzędu ſześć rubli groſzy á ſtronie drugą ſześć rubli gro-
3 ſzy ma zapłáćić. §. A wſzákoż liſty otworzone obyczájem ſłuſznym
mają być dawáne przez woźnego Powiátowego, y przed ludźmi ſtron-
nemi ſzláchtą. A pozwáć o to záhámowánie liſtu, ná rok záwity do
tego urzędu, od ktorego liſt będźie. A o liſt Náſz Hoſpodárſki, ábo
Pánow Rád Jch-Mośći do ſądu Ziemſkiego.

[a] *Zygm: Aug:* Originały liſtow wrácáć ſtronie káże, Roku 1565. H.P. 407.

Liſtow do Wojewod Moſkiewſkich oprocz Wojewodow, Podwojewodzych, Kaſztellánow, Podkomorzych, Stároſtow, Sędźiow, żáden prywátny nie ma piſać, uymując tytuły *ſub pœna Perduellionis Conſt:* 1637. *fol:* 9. *Tit:* Zátrzymánie.

Znieśiono tę potym *in perpetuum* Konſtitucyę, o piſániu do Moſkwy, y wárowano, áby jey Drukarze ták w Koronie, jáko y w W. X. L. nie ważyli śię Przedrukowywáć *ſub pœna colli, in Judicio Tribunalitio utriusq; Gentis, & Judicio, etiam Caſtren: ad inſtantiam cujuſvis ſine quavis appellatione, repetenda;* *Conſt:* *Anni* 1661. *fol.* 7. *Tit:* Znieśienie Konſt:

ROZDZIAŁ XXIV 24.

O zbićiu, zelżywośći, ábo y zábićiu poſłáńcá náſzego Hoſpodárſkiego, ábo woźnego przy właſnych liśćiech náſzych Hoſpodárſkich.

1 UStáwujemy, [a] ktoby poſłáńcá náſzego Hoſpodárſkiego, ábo R. 4.
też woźnego zá liſty náſzymi Hoſpodárſkimi, ſam ten do ko- A. 9.
goby liſty należały, ábo przez ſług y poddánych ſwych, y przez y 11.
kogokolwiek zbił. Abo liſty od niego wźiąwſzy zdárł, ábo poſłáń-
cá náſzego, lub też woźnego, bądź też ſtronę przy nich będącą,
liſty, mándáty, pozwy, jeść przymuśił, y tym nas Hoſpodárá y zwierz-
chnośći náſzey nie uczćił. Tedy ten zá ſłuſznym dowodem, puł roká
ná zamku náſzym wyſokim Wileńſkim śiedźieć, á tego poſłáńcá, ábo
2 woźnego ſowito náwiązáć według ſtanu jego powinien będźie. §. [b]
Wſzákże dworzánin poſłániec náſz, tákże y woźny przy podániu tá-
kich liſtow náſzych, y przy wſzelákiey ſpráwie, ná ktorą kto z nich po-
ſłán będźie, ma mieć przy ſobie ſtronę dwuch ſzláchćicow dla podpo-
ry ſwey. [c] A ktoby poſłáńcá náſzego, ábo woźnego zá liſty náſzymi
do

do kogo poſłánego, ábo też ſtronę ná śmierć zábił, tákowy z práwá
zá dowodem ſłuſznym, gárdłem karán, á głowſzczyzna z imienia, á je-
śliby imienia nie miał, tedy z máiętności jego ruchomey troiáká,
R. 9. wedle ſtanu zábitego płácona być ma. §. A pozwáć o táką zelży- 3
A.10. wość, bićie, ábo záboyſtwo ná rok záwity, przed ſąd głowny Trybu-
nalny, ktory w tym roku ná ſpráwách ſądowych záśiádáć będźie,
ná ktorymżekolwiek mieyſcu, nie pátrząc ná to, w ktorym powiećie ob-
winiony ośiádłość ſwą mieć będźie, á ten ſąd głowny bez wſzelákiey
folgi to ſądźić, y winnego zá wyſtęp wedle tego Artykułu kárać ma.
§. Jeśliby kto z tych pomienionych rzeczy poſłáńcu náſzemu, ábo 4
woźnemu, bądź też ſtronie, ſłudzy, ábo poddáni, ábo ktożkolwiek, z do-
mu tego, do kogo będźie dworzánin, ábo woźny poſłan, uczynili, te-
dy w pozwie ma być opiſano, jeśli to z roſkazánia ſámego Páná u-
Art: czynili, iżby ſam ſtał. A jeśliby nie z jego roſkazánia, tedy aby tych
25. obwinionych, ſam, ábo przez umocowánego ſtánowił, y tych ſług, á-
R. 1.
Art: bo poddánych, y káżdego tákowego, ktoby z domu jego uczynił, cho-
19. ćiáyby y nie przyporęczni byli, ſtáwić powinien będźie. A pokażeli śię
R. 4.
A.36. to z práwá zá ſłuſznym dowodem, że to będźie ſam uczynił, ábo z jego
y 37. właſnego roſkazánia w domu, ábo z domu jego, ábo we wśi w imie-
R.11.
A.14. niu to uczyniono, tedy we wſzytko ten ſam goſpodarz domowy we-
R.12. dle wyſtępku ſwego popáść ma. §. A gdźieby ten ſam Pan, ktore- 5
R.11.
A.25. muby winá dáná, nie znał śię do tákiego roſkazánia, tedy nie zgoła,
ále od tego przyśięgą odwiodſzy śię, będźie wolen. Jednákże z tych
obwinionych ſług y poddanych ſwoich, y przez kogokolwiek toby śię
ſtáło, tamże zárazem ná roku zápozwánym, ſąd głowny ſpráwie-
R. 4. dliwość poſtępkiem prawnym czynić ma. Jeśliby, choćiáy ſługa,
A.41. ále ſzláchćic to uczynił, teyże winie wyżey miánowaney podlęże, á
y 49. jeśli nie ſzláchćić, gárdłem karán być ma. §. Jeśliby kto nie mogł 6
tákich obwinionych ku práwu ſtánowić, zá zniknieniem ich, tedy bę-
dźie winien przyśięgę ná tym uczynić, iż to bez woley y roſkazániá
jego ſtáło śię, tákże bez woley y wiádomości jego, ten, ábo ći obwinieni
zniknęli y poućiekáli, á zá tákim odwodem, ſam od obżáłowánia wo-
len będźie. A tych obwinionych ſtronie ukrzywdzoney, wolno będźie,
gdźie może pośćignąć, y ſpráwiedliwości z nimi dowodźić. A tá-
kiemu pozwaniu nie oczywiſtemu, dwoje roki do ſądu głownego ſłu-
żyć máją, á to dla tego, jeśli w niewiádomości onego, ktory będźie po-
zwan, ná imieniu jego pozew był położon, á nie mogłby z jácháć, á-
bo obwinionych ſtáwić ná pierwſzy rok, á zá drugim pozwem, y ná
drugim roku, gdy ſtánie, má przyśiąc, że nie mogł ſtánowić śię ná
pierwſzym roku, zá nie prędkim przynieśieniem jemu wiádomości o
pozwie, zwłáſzczá gdy przyidźie ſamey oſobie ná przyśięgę, przeto tá
przyśięgá niewiádomości pozwu, ma być poſpołu z tą jáko wyżey
R. 4. opiſano, iż bez roſkazánia y wiádomości jego to śię ſtało. §. A tym- 7
A.11. że obyczajem poſtępowáć máją, gdyby w niebytności ſámego Páná
ná imie-

ná imieniu, co z tych rzeczy posłáńcu náſzemu ábo woźnemu ábo ſtro-
8 nie, zá liſty náſzymi uczyniono. §. Jeśliby kto będąc w tákiey rzeczy R. 4.
pozwan, y ná drugim roku bez ſłuſznych práwnych przyczyn, ſam ábo A.30.
przez umocowánego ſwego nie ſtał, y według tego ártykułu uſprá-
wiedliwić się niechćiał, przećiw tákowego ſąd głowny záchowáć się
ma, według tego jáko w ártykulech ná ſąd Grodzki około rzeczy
krwáwych, wyjętych zá nieſtániem ſtron pozwánych jeſt opiſáno.

a Jeśliby kto woźnego gdy urząd ſwoy ſprawuje zabił, ránił, zbił, ma być karan jáko gwałtownik beśpiecz: Sadowego 1578. woźnych beśpieczeńſtwo.

b Ktoby Senatora &c. ná drodze, we wśi, w Miáſteczku najechác śmiáł, &c: táki kéraniu, obráźie M. K. winien, *Zygm: w Krak:* 1510. Tenże K. 1539. to práwo znioſł, á według Statutu karánie poſtanowił, H. P. 77. 78.

c *Roz: 4. Art: 11.* Gdyby woźnego przy podaniu pozwow y liſtow K. tákże Urzędowych zbił y jeść przymuśił, o to pozwáć do Ziemſtwa, do Grodu, y do Trybunału.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O liſty záręczne.

1 TEż *a* obiecujemy, y mamy dawáć o beſpieczność zdrowiá
poddánym náſzym, ſzláchćie zá pochwałkámi zwáśnieniem
czyimkolwiek przećiwko nich, ná káżdego, z wielkich y ro-
wnych aż do niżſzych ſtanow z Káncelláryey náſzey liſty záręczne
y zakłády ná nich kárác y opiſowáć miedzy ſzlachtą z obu ſtron
ſobie rownych, ma być zákład, ábo záręka pokładána, ták wielka, já-
kiey żałobna ſtroná potrzebowáć będźie, áż do dźieśiąći tyśięcy kop
groſzy. A gdźieby ſzláchćic przećiw oſobie ſtanu wyżſzego y możniey-
ſzego, záręcznego liſtu potrzebował, tákowemu ma być zaręka w liśćie
opiſáná tákże wielká, áż do dźiećiąći tyśięcy kop groſzy, á tá záręká po-
kładána być ma w liśćiech záręcznych, o beśpieczność zdrowia ſámych
2 oſob ſzlácheckich. §. A ktoby zá pochwálką ſwoją, ábo zwaśnieniem
ſwoim, obnieśion będąc urzędownie liſtem náſzym, ábo urzędu ná-
ſzego záręcznym, á przez ten zákład náſz kogo ſam, ábo z náprawy
ſwojey przez kogokolwiek innego, zábił, tedy z prawá zá ſłuſznym do-
wodem, gárdłem má być káran bez miłośierdźia, choćiayby y ná gorą-
cym uczynku nie był poiman. A tey záręki ná liśćie opiſáney, poło-
wicá ná nas Hoſpodárá do ſkárbu náſzego Ziemſkiego W. X. L. á dru-
ga połowicá ná dźieći, potomki, ábo bliſkie zábitego, y ná imieniu
3 przećiwnego odpráwiona być ma bez żádney folgi. §. A choćiayby y
nie zábił, ále przećię ránił, ábo boy przez zárękę uczynił, ten tákże
w zárękę w pada, á náwiąſkę wedle ſtanu y ſzkody, zá dowodem ſłuſz-
nym płáćić będźie powinien. A tey zaręki tákże połowicá nam do ſkar-
bu Ziemſkiego, á druga połowicá ſtronie żáłobney odpráwiona być ma. R. 4.
4 §. A wſzákże gdźieby ſzláchćic w záręki popádły ták wielkiey mąjętno- A.98. R. 5.
ści A.18.

ści leżącey y ruchomey nie miał, na czymby tá wſzytká záręká od-
práwiona być miáłá. Przeto ile májętnośći mieć będźie, tey poło-
wicá do ſkárbu Ziemſkiego, á druga połowicá ſtronie podána być ma,
á oſtátek záręki ná ſobie ſamey, wedle porządku tego Státutu odprá-
wiono być ma, y nie mamy tákowych zákładow odpuſzczáć, á to dla
záwśćiągnienia ſwawoleńſtwá y złośći ludzkiey, y dla záchowánia po-
koju poſpolitego. §. A jeśliby ten, ktory za rękę wynioſł ſam, ábo 5
z náprawy ſwojey przez kogokolwiek innego, zaboyſtwo, ábo zránie-
nie onemu, ná kogo zárękę wźiął, uczynił, ten ſam tákowąż winą
ma być karan. A w niebytnośći náſzey, w tuteyſzym Páńſtwie, Wo-
jewodowie y Stároſtowie ſądowi, gdźie Xięgi leżą, będą modz liſty
ſwe záręczne wydawáć ſzláchćie pod pieczęćiami ſwemi, po temuż
jáko wyżey jeſt opiſáno. §. A ná Wojewod y Stároſt ſądowych w 6
niebytnośći náſzey w tym Páńſtwie Wielkim X. Lit: urząd náſz źiem-
ſki ſądowy, liſty záręczne, y krom rokow ſądowych ſzláchćie dáwáć
ma pod tákimiż zákłády. §. Wſzákże to przećię wárujemy, iż gdźie- 7
by po wynieśieniu záręki trafiło śię to, żeby ſłudzy, bojárze, poddáni
obu ſtron, gdźie na targu, ná drodze, ábo w kárczmie, w niebytnośći
Pánow ſwych, powádźiwſzy śię miedzy ſobą, zaboyſtwo, ábo boy,
rány, jedná ſtroná drugiey uczyniłá, tedy jedna ſtroná drugiey pod
záręki nie podlega, jedno ſpráwiedliwośći nie odwłoczney poſtępkiem
R.11. práwá, dowodźić ſobie máją. §. A jeśliby ktora ſtrona przy obżáło- 8
A.19. wániu ſwym dowiodłá tego práwnie, iż ſamey oſobie jego obelży-
wość, zránienie, boy, ábo zaboyſtwo ſtáło śię oſobie ubeſpieczoney
zákłady, tedy pozwany, gdźieby przećiw niemu ſłuſzny dowod nie
pokazał śię bliżſzy będźie odprzyśiąc śię, że to bez roſkazánia y wiado-
R. 4. mośći jego ſtáło śię. §. Wſzákoż z tych ſług y poddánych ſwych, kto- 9
A.48. rzy pomienieni o ten wyſtępek będą, ma ſtáwić ná tym urzędźie, y
R.11. A.13. zárázem ſpráwiedliwość z nich ukrzywdzoney ſtronie czynioná od u-
rzędu być ma, y podług záſługi karánie odnioſą. A gdźieby ſzło nie
o te oſoby, ktorym zákłády ſłużą, ále o ſługi y poddáne, żeby śię tá-
ki boy, ábo zaboyſtwo ſtało z wolą onego, tedy zá dowodem y prze-
konániem práwnym, náwiąſká y głowſzczyzná, trojáko má być płáco-
na, według ſtanu káżdego tákowych ukrzywdzonych.

a Liſty záręczne miedzy Szláchtą z Káncell: K. mają być dawane, 1588. o nie dawániu Gleytow.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O odpowiednikách nie ośiádłych.

R. 4. A.29. R.11. A. 4. TEż a ustáwujemy, ktożkolwiek nie ośiádły, bądź tubylec Páń- 1
ſtwá náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, jáko y cudzo-
źiemiec, komużkolwiek inſzemu odpowiedź oblicznie, ábo

y przez

y przez liſt, ábo też záocznie uczynił, tákowy odpowiednik ma być
ſtáwion przez zakaz od nas Hoſpodárá, ábo od urzędu zamkowego
ábo źiemſkiego przed práwem, gdźiebykolwiek przy ktorym urzę-
dźie to śię dźiáło. [b] Y jeśliby ten oney odpowiedźi przed urzędem
náń dowiodł wedle práwá, to jeſt bądź to piſmem jego włáſney ręki,
ábo świadectwem trzech ábo dwu ſzláchćicow, tedy táki odpowie-
dnik nie ośiádły, ma być ná zamku náſzym oſadzon, y śiedźieć ma
1 dwánáśćie niedźiel. §. A wſzákoż y wyśiedźiáwſzy dwánaśćie niedźiel, R. 9.
nie ma być z tego więźienia wypuſzczon, áż śię pierwey rękojeſtwem A.30.
uiśći, áby ten przećiw kogo odpowiedź uczynił, w pokoju od niego R. 7.
był. A gdźieby żałobnik dowodu piſmem, ábo świadkámi ná tę odpo- A.13.
wiedz mieć nie mogł, á ku przyśiędze brał śię, tedy obżáłowány bliżſzy
śię będźie odprzyśiądz, y od tego wolen być ma, że mu nie odpowiádał.

a W Kor: gdyby Szláchćić ſobie rownemu odpowiedź poſłał ma być ná zápłaćie ſzkod, jáko Aktor przyśię: z winą 100. grzywien ſkazány, á gdyby kto będąc pozwany kriminal: bronił śię odpowiedźią, ma z ksiąg pokazać, inaczey nie poydźie mu wymowka, że to w obronie śię ſtáło 1588. o odpowiedźi

b Odpowiedniká zá odpowiedźią w Grodźie ktoby *poſt elapſas ſex ſeptimanas* znioſł, żádnym penom *ratione homicidii* jáko y inſzych *à quopiam* windykowánych nie podlega, á *ratione damnorum in Conſt:* 1588. *expreſſorum, forum* Ziemſtwo, *Conſt:* 1633. *fol.* 41. *Tit:* Dekláracya,

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O liśćiech Zeláznych, komu máją być dawáne.

1 TEż [a] uſtáwujem, iż liſty żeláznе z Kancelláriey náſzey nie
máją być dawáne, tym ktorzy májętności ſwoje ná zbytkách
márnie utráćili, y zá tákimi zbytecznymi utrátámi w długi
popádli. Ale tym mámy dáwáć tákowe liſty, ktorzy w długi przy-
ſzli y w uboſtwo popádli, z Bożego dopuſzczenia, to jeſt, iżby o-
gniem pogorzeli, ábo májętności ich ſtonęły, ároby od rozboju, ábo
od nieprzyjáćielá náſzego zábráni byli, ábo ktoby też dla Rzeczy-
poſpolitey ku utráćie y uboſtwu, y ku długom przyſzedł, tákże kup-
com y innym ludźiom upádłym (okrom żydow) wſzákże dalſzego
czáſu wolności nie mamy tymi liſty użyczáć, y dáwáć, tylko w nay-
więkſzey rzeczy y ſummie, trzy látá, á w tym czáśie ma śię ten o
2 zapłátę ſtáráć. §. [b] A wſzákże komubyśmy chćieli tákowego liſtu R. 4.
żeláznego użyczyć, tedy z Káncelláryey naſzey, ten ma być ode- A.29.
ſłán do urzędu náſzego należącego, ſkąd jeſt, przed ktorym urzędem
kto tákiego liſtu żeláznego potrzebuje, ma rękojemſtwo ſłuſzne poſtá-
wić ludźi dobrych ośiádłych y uiśćić śię im, y ich májętnośćiámi,
iż nie zniknie w tych lećiech, y jáko ná liśćie jemu náznáczono. A
ná oſtátni dźień wyśćia roku, będą powinni rękoymi onego ná tym-
że urzędźie poſtáwić, á dłużnicy długow ſwych, y onego iſtcá u tego
urzędu

urzędu upominać śię náydowáć y dochodźić będą. A jeśliby rękoymie nie postánowili, tedy sámi zá listy, ábo zá dowodem práwnym te długi powinni będą płáćić. §. Wszakże gdźieby w tym czáśie ná
R. 11. liśćie zámierzonym, ten człowiek dłużny umárł, tedy poręcznicy do-
A. 54. wiodszy tego wypisem urzędownym, po ktorym táki dłużnik umrze, w tey rzeczy wolni będą. A ći komu co winno będźie, mają tych długow swych pátrzyć ná májętnośći onego zmárłego dłużniká swego według práwá, ktore do tego mieć będą.

a W Koronie Listy żelazne Mieś: y żydom przećiw Szlachćie z strony nie płácenia długow nie máją być dáwáne á miedzy Mieszcz: y inszemi osobámi bez słuszney przyczyny w práwie opisáney dawáne nie máją być z Kancell: K. 1588. O nie dawániu Gleytow.

b Gleyty, ábo Listy żelazne nie máją byc dawáne z Káncelláryey K. J. M. 1. Sługom y poddánym przećiwko Pánom. 2. Mieszczanom y wszytkim Obywátelom Miást: ták też prywátnym osobom przećiwko Szláchćie y ich poddánym. 3. żydom przećiwko Szláchćie y poddánym ich, *Constit: Anni* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O nie dawániu Gleytow.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Komuby szło o cześć, jáko prętko spráwiedliwość uczyniona być ma.

R. 3. A. 46. R. 4. A. 65. TEż *a* obiecujemy, y będźiem powinni káżdemu z poddánych nászych komuby szło o cześć, prędką á nie odwłoczną spráwiedliwość uczynić, ná pierwszym blisko przyszłym Seymie wálnym z Pány Rádami nászymi Wielkiego Xięstwá Litewskiego bez wszelákiey odwłoki. A jeślibyśmy ná pierwszym Seymie dla zátrudnienia spraw Rzeczyposp: tego sądźić nie mogli, tedy już ná drugim Seymie koniecznie to skończyć mamy, á do rozsądku nászego wszeláká przymowká, ábo obwinienie poczćiwośći onego obwinionego nic nie ma szkodźić. §. A choćiáyby umárł, ábo zábit był, nie
R. 7. A. 18. R. 11. A. 56. doczekawszy tego rozsądku nászego, tedy to jemu, áni potomkom jego nic szkodźić nie má, z służby nászey Krolewskiey y źiemskiey, tákowi przygánieniem nie máją śię wymawiáć.

a Spráwy Kryminał Litew: ná Seymie Wálnym, káżdego tygodnia w dźień jeden wtorkowy máją być sądzone. 1581. Krym: Litew: á ktoby kogo pozwał o rzecz ktora śię poczćiwośći tycze, obiedwie stronie máją być gotowe, żeby pokazał rzecz swą jásną ktorą zadaje obżałowánemu, á obżałowány niewinność swoję, 1565. o rzeczach ktore śię poczćiwośći tyczą.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O mytách nowych, y o wolnośći zásadzenia miásteczek, y o budowániu mostow, ábo grobel w imionách szláchechkich.

R. 1. A. 4. TEż *a* ustáwujem y przykázujemy, áby żáden człowiek w tym Páństwie nászym Wielkim Xięstwie Litewskim nie śmiał nowych myt wymyśláć, áni ná drogách, ni ná mośćiech,

ni ná

ni ná groblách, áni ná rzekách, áni ná przewoźiech, áni ná tárgách, áni ná miasteczkách y stodołách, ábo kárczmách, ná gośćińcách w imionách swych, krom ktore bywáły z stárodawna ustáwione, ábo mieliby ná to listy przodkow nászych, ábo nász. A ktobykolwiek śmiał myto podrożne, y ná tárgách nowe, jákiezkolwiek sam bez dániny nászey w imieniu swym zmyśláć y ustáwiáć, ábo nád stary zwyczáy, y dáninę nászę podwyższáć, tedy to imienie w ktorym to będźie kto czynił, gdźieby śię to okázáło zá słusznym dowodem, tráći, y spada to imienie ná Rzeczpospolitą y ná nas Hospodára do stołu
2 nászego Wielkiego X. Lit: § [b] A ktorzy zdawná zá przywilejámi R. 9. A. 31.
y listámi nászymi, myto y mostowe ná imionách swych biorą, ći włásnym nakłádem swym w tych imionách swych po drogách, gáćie, mosty, groble, rowy, náprawowáć máją. A gdźieby kto gáći, mostow, grobel, náprawionych niemiał, á dla tegoby przejazd był trudny, á komuby śię ná tych mieyscach szkodá stálá, temu tenże Pán kto myto bierze szkodę winien będźie opráwić, y z nakłádem co szukájąc szkody nałoży. A Stárostowie, dźierżawcy, ábo mytnicy nászy, jeśliby tákże biorąc myto, drog ná imionách nászych nie náprawowáli, tedy szkodę y nakład temu, kto pozyskując co nałoży winni będą
3 płáćić. §. A ktorzyby też Xiążętá, Pánowie, Ziemiánie, szláchtá, stáre drogi stáwami swemi zatopili, ábo záorali przywłaszczájąc sobie pożytki, tákie drogi nowe mają być położone, nie ku krzywdźie ludźiom przejeżdżym, ále co może być náprośćiey, y ták, áby były náprawowáne, żeby z wozy ćięszkimi wszędźie bespieczny przejazd był. A ktemu insze stárodawne drogi ná imionách, y ná grunciech swych ná mieyscach potrzebnych y Ignących popráwowáć, mosty mośćić, gáćie gáćić te ktore z stárodawna ludźmi to robili, y wprzod będą powinni
4 §. A gdźieby ná czyim imieniu, ábo grunćie zły przejazd był, á szláchćic chćiałby to náprawowáć, á z tego sobie zá nakład swoy pożytek mieć, tedy ten ma śię do nas Hospodárá ućiec, á my dowiedźiawszy śię tego przez Kommissárzow nászych ku temu imieniu przyległych mámy mu dáć y ustánowić od kupcow, y innych przejezdnych ludźi okrom stanow od tego tym Statutem wyzwolonych, jáko o tym niżey nápisano, myto, ábo płát wedle ważnośći nakładu jego y łáski nászey
5 Hospodárskiey. §. Ták też urzędnicy y mytnicy nászy, po drogách, R. 1.
miasteczkách, y po wśiach nászych Hospodárskich, y też Xiążęcych, A. 30.
Páńskich źiemiańskich, gdźie przed tym mytá nie bieráno, czásu Kiermaszow y schodow, żadnych myt y targowego wymyśláć y bráć nie mają. A jeśliby ważyli śię uczynić, tedy máją gwałtu dwanaśćie R. 4.
6 kop groszy y szkody z nawiązką opráwić. §. A ná rzekách porto- A. 4.
wych, y ná ktorych port może być, gdźiekolwiek w Páństwie Nászym Wielkim Xięst: żaden stanow nowych stawić y grobel sypáć ku przekáźie

przekáźie portu y spustu nie máią. c A jeśliby kto záiął, tedy mieysce wolne ku portu ma zostáwić, ták też y jázy ná rzekach portowych, gdźie z stárodawna bywáły, ktoby stáwił, tedy przed się ma mieysca zostáwiáć, ták słuszne, áby jazem, ábo támowániem nikomu się szkodá nie stáłá. §. A tákowych rzeczy Wojewodowie, Stárostowie, y dźierżawcy nászy, káżdy w dźierżáwie swey máją doyźrzeć, á nowych myt, áby ná rzekách portowych, ná stáwiech y ná groblách nie było, tákież ná jázach, áby przechody słuszne bez zawad na rzekach były zostawiane. §. A ktoby z obywatelow tego Páństwá naszego, jákiegokolwiek stanu y narodu szláchecklego, dla przymnożenia sobie pożytku chćiał ná grunćie swym miásteczko nowe sadźić, to mu będźie wolno uczynić y targowe w nim wedle dawnego zwykłego obyczáju, jáko się to w miásteczkách inszych Xiążęcych y Páńskich záchowuje, ustánowić. 7 8

a Clá żaden upornie nikt nie ma sobie ustáwiáć bez pozwolenia K. pod utrácenieni májętności tey gdźie tákie Cło wybierał, *Káźim Jágieł:* 1447. *Alexand: w Rad:* 1508, *H.P.* 95. 96. Támy, groble nowe y jázy są zniesione. 1607. *Const:* 1598. *fol:* 521. *Tit:* Bespieczeństwo.

Xiądz Pleban Rudnicki, Myta od szláchty bráć nie ma oprocz Kupcow, pod winą 100. grzywien, *forum* Trybunał *in composito Judicio. Const:* 1647. *fol:* 13. *Tit:* Zniesienie Mytá.

Mytá według Instruktarzá Celnicy wybieráć máją Konst: 1601. 1611. 1631. *fol:* 14. *Tit:* o Mytá.

Mytnicy, Celnicy, Zupnicy, mają być osiedli y Chrześćianie, Const: 1616. *fol:* 14. *Tit:* o Mytách. Zydźi trzymáć nie mają, Konst: 1589. *Tit:* Zydźi *fol:* 530,

Pisárze ná Myćie Wielkiego Xięstwa Litewskiego kwitowego tylko dwá grosze bráć máją, *sub pœna* 100. kop Lit: Konst: 1589. *fol:* 530. *Tit:* Wolność od Ceł.

Ani Koronny Kupiec w Litwie, áni Litewski w Koronie raz oddáwszy ná gránicy swey myto, płácić nie powinien, Konst: 1589. *fol:* 555. *Tit:* Clá w Wielkim X. Lit.

Wolnośći ná mytá stáre, Wilná y innych Miást W. X. L. dáne według Przywilejow ich, przy mocy wiecznymi czásy zostawione, *Ibidem sub fine.*

b Mieszczánie Wileńscy Most ná Wiliey budowáć máją, Konst: 1621. *fol:* 25. *Tit:* Most Wileński.

c Clá Morskie *ex Dominio Maris* Kro: J. M. y Rzeczypospolitey należą, áby do porządku przyszły stáráć się máją, *non derogando Juribus aliorum*, *Const:* 1637. *fol:* 8. *Tit:* Clá.

Clá Krolewieckie Lágubowskie zniesione są, Konst: 1641. *fol:* 17. *Tit:* o Cłach y druga Konst: 1642. *fol:* 20. *Tit:* Abrogácya.

Clá ná Rzece Dźwinie zniesione w Kryszborku jednak Kupcy płáćić máją, Konst: 1641. fol: 16. *Tit:* o Zniesieniu.

Kupcy Litewscy z Brześćiá do Korony idący, od wszelakich towarow Clá w Koronie płáćić mają, tož wzajemnie Kupcy Koronni w W. X. Lit: czynić powinni Konst: *Anni* 1676. *fol:* 22. *Tit: Indemnitas* Ceł Kor:

Ktokolwiek z Wojewodztwá Brzeskiego w Melnickim Grodźie jurament wykonany, ná spuszczenie włásnego zbożá, autentyczny pokaże, już więcey do drugiego nie ma być poćiągány. *Ibid: fol:* 13. *Tit:* o Kondem:

Miastom Wielkiego Xięstwa Litewskiego wszytkie práwá y Przywileje, *intuitu*

intuitu liberæ defluctationis, á mianowićie Konftitucyą *Anni* 1673 *fub Tit: Reaffumptio* dawnych Konftytucyi, reaffumowano, y *pœnam* tyśiąca kop Litewfkich, ná każdego ktoryby jákieykolwiek kondycyey człowieka, lądem, álbo wodą z towarámi idącego, (oprocz Cel Krolewfkich ftarych y Rzeczypofp: ná Seymach uchwalonych) śmiał infeftowáć, *irremiffibiliter extendendam* założono, y *forum poft Curiam Regis* ukrzywdzonemu, lub fkárbowi W. X. L. (ktory przez Dworzan fwoich, tych depaktacyi powinien będźie przeftrzegáć) naznaczono, gdźie y *damna*, y *litis expenfæ refundi* mają, ktore z okazyey tákowych depaktacyi byłyby podjęte. *Salvis Conftitutionibus & Privilegiis ante unionem. Conft: Anni* 1677. *fol:* 15. *Tit: Reaffum:* dawnych Konft:

O Mośćie Wileńfkim ná rzece Wiliey *Conftitutio Anni* 1621. *fol:* 25.

Reaffumowano tę Konftitucyą, naznáczając grofz od wozá. *Anni* 1670. *fol:* 54. *Tit:* Moft. O tymże Mośćie y náprawieniu brukow *Conft: Anni* 1677. *fol:* 15. *Tit:* Moft. & *Anni* 1676. *fol:* 11.

Kupiec żaden *irritamenta luxûs* wwoźić nie powinien do Páńftw Rzeczyp: mianowićie teletow, złotogłowow, y innych złotem tkanych materyi, y żadney roboty z ćiągnionego y nitkowego złota, áni famego złotá y śrebrá ćiągnionego, y towarow ze złotem, Tureckich y Perfkich, áni kleynotow z dyamentami, rubinami y infzemi drogiemi kámieńmi, áni pereł, áni śreber złocifty ch y tákich robot, ktoreby drożfze były, á niżeli wálor famego śrebra, ábo krufzcu, áni pafztow Genueńfkich, á to *fub pœna confifcationis, ad inftantiam cujufvis, delatori per medium cum fifco dividenda.* O co *forum* z Mieszczany Dobr Krolewfkich, *in foro civili, cum appellatione* zá Dworem, á z Dobr Ziemfkich w Grodźie, *fine appellatione.* Materye tylko jedwábne *omnis generis* wwoźić y przedawáć wolno, tákże fukná Olędérfkie, náydroższe ná złotych dźieśięć, y zdáwná zwyczayne fzkarłaty, pułfzkarłáćia, pułgranáćiá. Te jednák máterye złoćifte, ktorych już náwieźli, do dwuch lat przedawáć im wolno, ále ná apparaty Kośćielne. Ktorá Konftitucya fłuży y W. X. L. *Conft: Anni* 1655. fol: 37. *Tit: Lex fumptuaria durante bello.*

Reaffumowano tę Konftitucyą *fub confifcatione* towárow, y rok jeden czafu do wyprzedania ich prolongowáno. *Conft: Anni* 1659. *fol:* 15. *Tit:* Cło Koronne.

W Koronie znowu Konftitucyą pomienioną *An:* 1655. reaffumowano, y áby *in toto* obferwowana byłá in *perpetuum* wárowano, á ná to wyprzedanie towarow zákazánych, rok tylko jeden czáfu kupcom pozwolono. *Conft: A.* 1683. *fol: 6.*

O Kupcach Cudzoźiemfkich, dáwne práwá y Konftitucye Miaftom W. X. L. reaffumowáno y poftánowiono, áby tákowi Kupcy nie wprzod handel prowádźili, ážby Krolowi y Rzeczypofp: y Miaftu *fuper fidelitatem* przyśięgę wykonali, y aby Cłá y myta, donatywy, Kontrybucye, y inne do fkarbu Podatki, nie zaftaniając śię żádnemi protekcyami y libertacyami kamienic, zárowno, z obywátelámi y Kupcami Miaft Płáćili, y do Miaftá oddawáli y jurifdikciey onego podlegali, *fub pœna confifcationis* towarow, czego Urzędy Grodzkie y *Magiftratus civiles, ferio fub pœnis, contra negligentes Officiales defcriptis*, doyrzeć y exekucyą reálną czynić powinni. Konft: 1678. *fol:* 16. *Tit:* Kupcy cudzoźiemfcy.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O nie bróniu mytá od fzláchty y podwod ich.

1 TEż *a* z łáfki dobroći náfzey Hofpodárfkiey, Xiążętom Pánom Rádnym, Duchownym y świeckim, fzláchćie w tym Páńftwie náfzym dájemy wolnośc tę ná wodách, ná drogách, to jeft, fuchym gośćińcem y wodnym, ná tárgách y ná mośćiech, R. 1. A. 29.

ták po imionách náſzych, jáko y po ich właſnych ſpuſzczáć, prowádźić y przedáwáć dobrowolnie z ich właſnych gumien káżdemu jego roboty práwdźiwey jego zboże, á nie kupne, od tego myto nie ma być bráne, ták też y od podwod ich ſzláchećkich, ktore z ich właſnymi rzeczami y zbożem chodzą, od tego wſzytkiego myto y moſtowe bráne być nie ma. §. A jeśliby co kupionego zbożá, y 2
innych rzeczy przy tym było, od tego máją myto płáćić. [b] A wſzákże ſámi oſobámi ſwemi, ábo gdźieby ich ſámych przy tym nie było, tedy ſludzy ich, ábo ſpráwcy od nich poſłáni przy tym, wiáry godni ná myćiech náſzych głownych, gdźie będźie urząd Grodzki, ábo mieyſki, przed urzędem tym, przy bytnośći ſpráwce, ábo piſárzá mytnego, á gdźie urzędu tákiego nie máſz, tedy przed ſpráwcą mytnym máją przyśiądz, iż jeſt práwdźiwey jego roboty domowey. § 3
A co też przykupiono, rotą tákową, jáko jeſt niżey nápiſano, y gdy ná jedney komorze przyśięgá uczyniona będźię, tedy już ná inſzych komorách nie potrzebá będźie przyśięgać, ále przepuſzczono ma być zá kwitem, z oney pierwſzey komory wźiętym. §. A podwody bez 4
przyśięgi mają być przepuſzczone tylko zá liſty y pieczęćiámi Pánow ſwych. Tymże obyczajem y o leſne towáry, y inne goſpodárſtwo wſzelákie ma śię rozumieć, y má być bez mytnie przepuſzczono. Tákże y od tego myto ná ſzláchćie bráne być nie ma, kto z nich co kupiwſzy ná ſwą właſną potrzebę ná odchod domowy, á nie ná przedáżą nikomu innemu obcemu, ábo y poddanym ſwoim, bądź z miaſt náſzych Hoſpodárſkich, abo z zágránicznych Páńſtw powieźie. §. A ná mośćiech ſtárodawnych, gdźie będźie co przed tym da- 5
wano, tylko od podwod tákich, ktore zboże przekupując ná przedáżą bez liſtow Panow ſwych wożący, ći wedle ſtárodawnego obyczáju máją dawáć moſtowe. §. A przyśięgá tákowym ſpoſobem 6
ma być czyniona, Ja N. Przyśięgam Pánu BOGU wſzechmogącemu w TROYCY jedynemu, iż ten towar, ábo zboże ktore ſpuſzczam, ábo wiozę, y tu opowiadam, jeſt właſny moy, ábo Páná mego, goſpodárſtwá domowego, nie ſkupiony, áni z cudzego imienia ſpoſobiony, ále jeſt z wláſnego imienia ſwego, ábo Páná mego, ták mi Pánie Boże pomoż. §. A tymże obyczájem mają 7
przyśięgáć odmieniwſzy tylko ſłow tych że z záſtáwnego imienia, ábo z dźierżáwy dożywotney te towáry, ábo zboża ſpuſzcza, ábo wieźie, nie zákrywájąc w tym kupcow wſzelákiego ſtanu, ktorzy zwykli láſy u inſzych zákupowáć y pod tytułem ich ſpuſzczáć, wzgorę idąc, iż ten towar wiozę, ábo prowádzę ná właſną potrzebę domową ſwą, ábo Páná ſwego nie ná żadną przedaż, áni ná hándel, ále ná właſny odchod domu ſwego, ábo Páná ſwego, czego ja, ábo Pan moy obcym ludźiom, áni ſwym poddánym przedáwáć nie ma ták mi Boże pomoż.

a Clá od zboż Szlácheckich nie bráć pod winą 100. grzy: 1581. 1588. o Mytách ná Rzekách 1596. Káranie kto nieſłuſzne Myto bierze y ná X. L. 1598. Rzeki Portowe wolne 1613. Targowe od poddánych Szlácheckich bráć nie máją, 1616. O Mytách wodnych, kto więcey wyćiągá 500. grzywien płáćić winien.

Dla gwáłtowney potrzeby Rzeczypoſp: pozwoliłá Szláchtá X. L. Myto abo Cło płáćić od zboż, Towárow, Bydłá y wſzytkiego co zá gránicę prowádzą wodą, álbo lądem, Konſt: 1629. *fol:* 18. *Tit: Auctio ſubſidiorum.*

Y drugi raz ná lat dwie, okrom zboż włáſnych, *Conſt:* 1631. *Tit: Auctio Sum:*

b Cło od zbożá Szlacheckiego nie ma być bráne zá przyśięgą, *ſub pœna* 100. *Marc: forum in officio quovis, Conſt:* 1581. *fol:* 373. *Tit:* Clá od zboż.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O przeczyśćieniu rzek portowych.

1 OBaczájąc [a] pożytek niemnieyſzy ludźi narodu ſzlácheckiego, tákże y miaſt náſzych głownych, do ktorychby śię łátwiey żywnośći y inſze potrzeby ſpuſtem wodnym ſprowadzáć mogły. Uſtáwujemy, iż jeśliby w ktorym kráju, w tym Páńſtwie náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim rzeká portowa byłá, ktorąby do miaſt náſzych głownych ſpuſt mogł być, á przeczyśćieniaby potrzebowáłá, tedy Stároſtowie y dźierżawcy dobr náſzych, gdźie tá rzeká przez grunty náſze idźie, poddánym náſzym powinni będą onę rzekę wyczyśćić, y port náprawić, ták jákoby śię ná komiegi, wićiny, náczynia wodne y płoty, drzewá ná budowánie y ná drwá godne, bez zá-
2 wády przechodźić mogły. [b] §. Po temuż y wſzytkie ſtany, ták duchowne jáko y świeckie, od naywyżſzey áż do niżſzey oſoby powinni będą záchowáć śię, y tákowe rzeki portowe przez imienie y grunty ich idące wyczyśćiáć y náprawowáć, jáko śię wyżey pomieniło, gdyż to nie bez pożytku ich będźie, bo coby miał ná ſtu podwodách do miáſtá náſzego głownego żywnośći od wychowánia jego zoſtáłe dla przedáży poſłáć, to może naczyniem wodnym przez kilka człowieká odpráwić. A kto puſzcze ſwe nád portem ma, puſzczájąc drzewá ná budowánie, y ná drwá godne, wielki pożytek ſobie przy-
3 báwi. §. A gdźieby przez imienie ſpolne táká rzeká ſzłá, á jedenby uczeſtnik, ábo ile ich chćieli tę rzekę do ſpuſtu wypráwić. A drudzyby uczeſtnicy ich do tego jednemu, ábo kilku ich dopomoc, y do wyczyśćienia tákiey rzeki przyczynić śię niechćieli. Tedy ći, ktorzy wyczyſzczą, máją tam Podkomorzego powiatowego wywieść, á Podkomorzy ma ten nakład ich zá dowodem ſłuſznym oſzácowáć, y nam to ná liśćie ſwym oznáymić, A my Hoſpodár mámy temu, ábo tym oſobom, ktorzy te rzeki wyczyſzczą, zá nákład ich dáć myto wybieráć od tych ktorzy tą rzeką zboże y inſze towáry ſpuſzczáć ná przedaż będą. Wſzákże poty tego mytá im pozwolić mamy, poki nákład ſwoy ná to wyczyśćienie rzeki uczyniony wybiorą. R. 1. A. 29.

a Kommiſſárzow náznáczono, áby port przed Gilią do Krolewcá był przekopany, 1611. Rzeki *navigabiles* ku ſpuſzczeniu towárow wolne być máją, *Conſt:* 1550. *fol:* 6. §. Rzeki wſzytkie.

Specificantur ktore Rzeki mäją być wolne Konſt: 1598. *fol:* 693. *Tit:* Rzeki Portowe.

Rzeki Niewiáży port w Kieydánach groblámi nie ma być hámowány, Konſt: 1581. *fol:* 381. *Tit:* Niewiáża.

Przeprawienie jey Kommiſſarzom polecone, Konſt: 1598. *fol:* 697. *Tit:* Około drog Rzeki Dźwiny port, ná ktorym Cłá od towárow Szláchęckich *tolluntur*, Konſt: 1598. *fol:* 699. *Tit:* Port Rzeki.

Ryżanie powinni ją wyczyśćić, *ſub pœna* 1000. *Marc: delatori ſolvenda, & damnorum refuſione, forum* za Dworem, Konſt: 1607. *fol:* 862. *Tit:* O Przeczyſzczenie.

Rzeki do portu godne, káždemu uprzątáć wolno, Konſt: 1613. *fol:* 23. *Tit:* O Rzekach portowych.

Rzekę Swiętą ktoby chćiał przeczyśćić *conceditur*, Konſt: 1581. *fol:* 530. *Tit:* S. Rzeka.

Ná Rzekách Niemnie, Gielu, Ruſznic, Muſzy, Niemanku, támy *tolluntur propter monopolia tollenda, Conſt:* 1607. *fol:* 861. *Tit:* o Támach.

Rzekę Wilią Mieſzczanie Wileńſcy y Kowieńſcy podjęli śię przeczyśćić, y co zá to, Konſt: 1607. *fol:* 864. *Tit:* Wyczyſzczenie.

Rzek Portowych żáden budynkiem nie ma impediowáć pod nágrodą ſowitą, jeśliby śię komu przez to ſzkodá ſtała, & *ſub pœna* 1000. *Marc: forum* w Koronie Trybunał, á w Litwie wſzędźie miedzy ſpráwámi obligowemi, lubo w Grodzie, Ziemſtwie, Konſt: 1631. *Tit:* O Rzekách.

Rzeki Bereziny do Wiliey przekopánie, Kro: Jeg: Mośći *Władyſławowi conceditur. Commiſſarii* ná poſtanowienie Cłá *aſſignantur*, do lat pewnych. *In Poſterum* ten port, Stároſtwu Boruſzowſkiemu *adjungitur*, Konſt: 1631. *Tit:* Przekopánie.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

Ktoby pod kim co uprośił, á temu wprzod dano.

R. 7. A. 5. R. 3. A. 44. UStáwujemy *a* też, ktoby pod kim imienie, ludźie, grunty, u nas Hoſpodárá uprośił, y w przywilejuby to ſobie opiſał, á u tegoby pod kim to on ſobie uprośił, pierwey było nádáno, ábo ná przywileju náſzym nápiſano, y to mu potwierdzono, y tego on używáł, y w dźierżeniu był. *b* Tedy tákowy pierwſzy Przywiley, ábo liſt przy mocy ma oſtáć, á zá nim ten, komu dano tę rzecz, odźierżeć y pożywáć ma według liſtow, y potwierdzeniá náſzego pierwſzego. A poślednie liſty w niwecz obrocone będą, ták śię ma rozumieć y o liśćiech ná urzędy.

a Kto będźie miał pierwſze práwo, y zapis do dobr, tego lepſze práwo, 1588. O ważnośći Zapiſow.

b Przywileje ná Przywileje dane, wági mieć nie máją, Konſt: 1613. *fol:* 10. *Tit:* Przywileje.

ARTY-

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

Ktoby ná co liſty uprośił, á tego w dźierżeniu nie był y o Expektátiwách.

1 TEż uſtáwujemy, jeśliby kto u nas Krolá imienie, ábo ludźie, R. 7.
ábo źiemie uprośił, y w liśćie dániny náſzey jemu to było opi- A.10.
ſáno, á tego w dźierżeniu y używániu nie był do dźieśiąći lat, y 11.
2 tedy y liſty náſze, y datá tákowá potym żádney mocy mieć nie má. §.
a Ták też ſpráwując śię wedle praw Chrześćiáńſkich, y też oſtrzegá- R. 4.
jąc, áby miedzy poddánymi náſzymi niebeśpieczność y roſterki nie A.30.
mnożyły śię, uſtáwujemy, áby od tego czáſu żádne liſty, ktore po łá- R. 3.
ćinie Expektátywámi zowią, żádney mocy nie miáły, á choćiáyby od A.61.
3 nas były komu dáne, przed śię dźierżáne być nie máją. §. Niżli b je- R. 3.
śliby kto ſám po ſwey dobrey woli przed Námi Hoſpodárem z wolą A.16.
náſzą Hoſpodárſką ná to przyzwolił, á dźierżáwy ſwey co zá żywotá R. 7.
ſwego w dźierżenie komu puśćił, tego zárázem przy żywoćie ſwym A. 1.
ma uſtąpić, y to ludźiom w lećiech doroſłym y godnym.

Jure Regni privilegia præſcribunt triennio, H. P.

a Expektátiwy *ſolida*, abo ſpolne dzierżenia przećiw práwu poſpolitemu dáne, nie máją być dźierżáne, 1550. *Sig: Aug:* Konſt: *fol:* 4.

b Wyjąwſzy dożywoćia y Konſenſy práwu nie przećiwne, *Tamże.*

Dożywoćie Oycom dáne z dźiećmi, gdyby Oćiec umárł jeden, w dożywoćiu zoſtáje, Konſt: 1562. *fol:* 20. §. Dożywoćia.

Dożywoćie dwum braći dane, gdy jeden drugiemu uſtąpi, nie jeſt expektátywą, *Conſt: Ibidem.*

Dożywoćie mężowi dáne z żoną, gdy jeden umrze, pozoſtáły przy dożywoćiu zoſtánie, *Conſt: Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O nie dawániu dwoch doſtojeńſtw, ábo urzędow jedney oſobie.

1 ZA prozbą a wſzech ſtanow Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego,
bacząc My Hoſpodár z lepſzym pożytkiem y ozdobą Rzeczy-
poſpolitey, gdyż dignitárſtwo y urzędy dwá ſądowe jedney
oſobie dawáne nie będą. Przeto uſtáwujemy y mieć chcemy, y peł-
nić obiecujemy. Iż jedney oſobie by nayzácnieyſzey y nayzáſłużeń-
ſzey dwuch dignitarſtw w łáwicy Rády náſzey, tákże dwuch urzę-
dow Ziemſkich y dwornych, y Staroſtw ſądowych od tego czáſu, y
2 ná wſzytkie potomne czáſy dáwáć nie mamy. §. A ktoby jákież- R. 4.
kolwiek dignitárſtwo w Rádźie náſzey, ábo jáki urząd dworny źiemſki, A. 2.
bądź też Stároſtwo ſądowe przećiw temu Státutu otrzymał, takowe- R. 3.
go władzy nikt podlec nie będźie powinien. b Y owſzem ktokol- A.12.
wiek go przed nas Hoſpodárá ná Seym pozwie, tedy ná pierwſzym
roku

roku jáko ná záwitym ſtánąć má, y ſtánieli, ábo nie ſtánie, My Hoſpodár támże ná tym roku onego dignitárſtwá, ábo urzędu ſądowego, o ktory będźie pozwan odſądźić mamy, á inſzemu dáć. A temu, kto go o to pozowie, tenże pozwány ſto kop groſzy zápłáćić powinien będźie, y to ná májętnośći jego odpráwiono być má, nie ſkłádájąc Rokow Statutowych.

a Dignitárſtwá y Urzędy nie máją być dáwáne, áż pierwey przyśięgę odda Lip: 1. dniá w Przywil: około Uniey W. X. L. przyśięgły y ośiadły być má, á dwuch Urzędow y mieyſc żaden trzymáć nie ma 1569. *w Lub:* 11. *Aug: Dignit:* 1607. Wákantye, ktore pod Seym przypádáć będą, w tydźień Seymu rozdawáne być mają y ná W. X. L.

b *Forum* ná Trybunał, tamże o Wákáncyách, 1607.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Aby śię w dworzech Naſzych Hoſpodárſkich żáden nie ſtánowił.

R. 3. A. 29. TEż *a* uſtáwujem, iż żáden Pan, y nikt z poddányh náſzych ſwowolnie w dworzech náſzych w Wielkim X. Litew: jeżdżąc drogámi, nie máją śię ſtánowić, y ſtácyey ná śię, y ná konie ſwe z dworow náſzych bráć ſtawow, y ſadzawek, jeźior náſzych włoczyć. A gdźieby kto ná przećiw tey uſtáwie náſzey uczynił, w dworzech śię náſzych ſtánowił, ſtácyą ſobie y koniom ſwym z dworow náſzych brał, ſtáwy, ſádzawki, jeźiorá włoczył. Tedy zá ſłuſznym dowodem z práwá w tym pokonány, ma ná zamku dwánaśćie niedźiel śiedźieć, á ſzkody opráwić.

a Aby śię w Dworzech náſzych nikt ſtánowić nie ważył 1609. w Wárſzáwie w Artykuł: Hetmáńſkich, 11. Párag: z początku.



ROZDZIAŁ



W T O R Y

O obronie Ziemſkiey.

A R T Y K U Ł I. I.

O powinności, jáko wſzyſcy obywatele tuteyſzego Páńſtwá ſłużbę źiemſką ſłużyć máją.

1 UStáwujem też z przyzwoleniem PP. Rad náſzych y wſzytkich Stanow poddánych náſzych Páńſtwá tego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego iż wſzytkie ſtany duchowne [a] y świeckie, Xiążętá, Pánięta, y urzędnicy źiemſcy, dworni, dworzánie y źiemiánie, ſzláchtá chorągiewná, y wdowy, też Tátárowie y [b] mieſzczánie miaſt náſzych májące imioná źiemſkie, káżdy od wyżſzego áż do niżſzego ſtánu nikogo nie wyimując, látá zupełne máiąc, czáſu potrzeby z nami y potomki náſzymi, ábo przy Hetmániech náſzych, winni będą oſobámi ſwemi woynę ſłużyć, y wypráwowáć ná ſłużbę wojenną, kiedybykolwiek potrzebá byłá [c] wedle uchwały źiemſkiey Seymow walnych, jáko ná on czás będźie potrzebá ukázowáć, á zwłáſzczá gdyby ruſzenie poſpolite uchwalone było, to jeſt, jáko ludźi oyczyznych y przychodniow, z máiętności jáko oyczyſtych, máćierzyſtych, kupnych, wyſłużonych, y jákokolwiek nábytych. R. 3. A. 4. R. 5. A. 7.

2 §. A wdowy, śieroty, y dźieći lat zupełnych nie májące, máją wypráwowáć według ważności imion ſwych, konno y zbroyno, jáko ná Seymie poſtánowią, á ná mieyſcu namienionym przez liſt náſz, ma śię káżdy ſtáwić oczywiſto, y dáć śię popiſáć y ſzykowáć Hetmánowi náſzemu Wielkiemu tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego ná ten dźień, ktory przez nas ku temu popiſu będźie położon y objáwion.

R. 6. §. [d] A jeśliby kilká bráćiey nie dźielney było, tedy bráćia máją mie- 3
A. 1. dzy ſobą godnego lat doroſłego wybrawſzy posłáć, ktory z imienia
nie dźielnego ma woynę ſłużyć tymże obyczájem jáko wyżey opiſano.
§. Chcemy też mieć y uſtáwujemy, áby wſzyſcy poddáni náſzy, mie- 4
ſzczánie, czáſu gwałtowney potrzeby z inſzemi ludźmi náſzymi woy-
nę ſłużyli, ábo z dozwoleniem náſzym ná woynę wypráwowáli we-
dług poſtánowienia Seymowego. §. A ktoby z tych poddánych ná- 5
ſzych, ſzláchty, rycerſtwá wſzelákiego, tákże y wſzelakiego ſtanu,
májąc imioná źiemſkie, woyny nie ſłużył, ábo przyjechawſzy ná rok
położony nie popiſał śię, á choćby y popiſowáł á ſzyku nie doczekał,
ábo y ſzykowawſzy śię bez woley náſzey, ábo Hetmáná náſzego wiel-
kiego precz odjáchał, [e] ten imienie ſwe tráći ná Rzeczpoſpolitą, y
R. 3. ná nas Hoſpodárá, pod tym obyczájem, jákoby woyny nie ſłużył [f]
A. 12. Y dla tegoż my Hoſpodár obiecujem ten urząd, Hetmáńſtwo wiel-
kie, godnym y doświadczonym ludźiom narodu ſzlácheckiego, ro-
dźicom ſtárodawnym tuteyſzego Páńſtwá náſzego Wielkiego Xięſtwá
Litewſkiego dáwáć, y to mieyſce záſadzáć.

a Duchowni ktorzy oyczyſte dobrá máją, *Káźim:* 1368. Swietcy obywátele, ktorzy w rożnych imieniach májętności trzymáją. *Zygm: w Krák:* 1510. woynę ſłużyć máją, *H.P.* 559 56.

b Mieſzczánie ktorzy dobrá źiemſkie trzymáją woynę ſłużyć máją, *Alex: w Rádom:* 1505. H. P. 802.

Podſtárośćiowie od poſpolitego ruſzenia wolni máją w Zámkách rezidować *ſub pœna de expeditione, Conſt:* 1621. *fol:* 9. §. A iż zátym.

c Obiecujemy iż poddánym náſzym na woynę nie kážemy bez Seymu, *Káź: w Nieſſ:* 1454. Woyny ábo ruſzenia poſp; mimo pozwolenie Seymowe nie zaczynáć *Step:* 1567. o Woynie *Tit: Literæ Confir:* oprocz gwałtu, 1597. Lecz do zágáſzenia.

Szláchta ktorzy w Mieśćie mieſzkáją, á z lichwy żyją, woyne ſłużyć máją, *ſub pœna confiſcationis bonorum. Conſt:* 1578. *fol:* 335. *Tit:* O Szláchćie.

d Syn doroſły nie wydźielony zá Oycá, brát zá brátá, ſłużbę wojenną ſłużyć może, *Káźim: w Nieſſ:* 1454. 561. H. P.

e W Koronie jeśliby chorzał, á przyśiądz niechciał że chorzał, imienie tráći, *Zyg: w Bydgoſzczy* 1520. H.P. 563. Zdraycą *Zyg: w Krák:* 1510. H. P. 561.

f Hetmáńſka powinność podczás *Interregni, Conſt:* 1632. *Tit:* Konfederácyá. Hetmáńſka przyśięga, *ſub Interregno Conſt:* 1587. *fol:* 416. §. *Ego Nicolaus.* Hetmánow Koronnego y Litewſkiego, w Inflanćiech, władza jáká być ma, 1581. *fol:* 510. *Tit:* O Władze.

Hetman ná żádne prywatne potrzeby, Seymiki, y zjázdy Rot záżywáć niema, *ſub pœna bannitionis. Conſt:* 1591. *fol:* 613. *Tit: Diſciplina.*

Krol żadnych Woyſk záćiągáć, *ſine conſenſu Reipub:* nie powinien, *Conſt: Anni* 1648. *fol:* 17.

O tymże *in Pactis Conventis* Krolow *Anni* 1668. 1674.

Wpiſanemu ráz w regeſtr, jáko w ćiągnieniu, ták y w obozie z pod jedney do drugiey chorągwie, choćby w jednym Wojewodztwie y Ziemi, wyjeżdżáć śię nie godźi: y żáden Duktor nie powinien przyimowáć tákich w regeſtr ſwoy, y pod chorągiew *ſub pœnis contra deſertores Caſtrorum ſancitis.* O co

termin

termin y *forum* w Obozie Generálnym. *Conſt: Anni* 1676. *fol:* 12. *Tit:* Pospolite Ruſzenie.

Hetman Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego każdey chorągwi powinien termin prędki, ná ktorym ma do obozu ſtanąć, náznáczyć, miarkując czas *juxta diſtantiam loci*, y wedle tego, ják nayproſtſzy gośćiniec, nie krążąc do obozu śćiągnąć śię może, ktorego terminu gdźieby kto omieſzkał, przed ſądem Hetmáńſkim zárazem *ad inſtantiam* ukrzywdzonego *rationem reddere*, y za omieſzkanie y pogotowiu zá bránie pieniężnych ſtácyi, pobocznych chlebow, zgod ſtánowiſk, álbo okupow, z Dzierżaw Miaſt y wsi, bez wſzelakiey folgi, ná gárdle kárany być ma. *Conſtit: Anni* 1655. *folio* 7. *Titulo Diſciplina militaris.*

Hetmáni Koronni nie máją chleba pokazywáć żołnierzom w Dobrách Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego *ſub ſolutione in triplo* ſzkod poczynionych *in Juditio Tribunalitio Lublinen: facienda. Conſt: Anni* 1655. *fol:* 30. *Tit:* O Przechodzeniu Zołn: Koron:

Hetmáni obudwu Národow, y Wodzówie nie powinni ludźi w ſłużbie Rzeczypoſp: będących, áni *de toto* áni *per partes*, ácz nigdy, ále oſobliwie *ſub tempus Electionis Regiæ*, ná mieyſce *Electionis* ſprowádźáć; ináczey *pro hoſtibus Patriæ cenſendi*. O co z nimi *forum* w Generalnym Kapturze, *ad inſtantiam cuiuſvis Nobilis poſſeſſionati* w Konfederat: General: Warſzaw: *ſub Interregno Anni* 1648. *fol:* 11.

Ani Pułkownicy, Rotmiſtrze Towarzyſtwa ſwego w záciągu Rzeczypoſp: będącego. *Ibid:*

Reaſſumowano potym to w Konfederacyach poźnieyſzych Generalnych *ſub Interregnis Anni* 1668. & 1674.

Hetmanow Wielkich Wielkiego Xieſt: Lit: władzą, przy dawnych Prawach Statutu Wielkiego Xięſt: Lit: zachowano. *Conſt: Anni* 1677. *fol:* 9. *Tit:* Władza Wiel: Hetm:

Hetmanow W. Xięſt: Lit: Likwidacye, na Seymach, nie *per Deputatos*, lecz *in facie Ordinum* czytane *publicè* być powinno, w ktorych nic więcey, tylko coby na Wojenne potrzeby *effectivè* wydali, kłáść mają. *Conſt: Anni* 1676. *fol:* 10. *Tit:* Likwidacye Długow.

ARTYKUŁ II. 2.

O poſtánowieniu y obronie źiemſkiey.

1 OBiecujemy y uſtáwujemy wiecznemi czáſy, iż gdy będźie potrzebá, przećiwko ktorego nieprzyjáćielá náſzego obrony źiemſkiey temu Páńſtwu náſzemu Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu, ábo wálkę wieść, tedy my Hoſpodár z Pány Rádámi náſzemi, nic nie mamy y nie będźiem tego mogli uczynić, áni ſzerebczyzny áni płátu żadnego, a y nijákiego poboru uſtánawiáć, ták ná poddánych, Kniáſkich, Páńſkich, y źiemiáńſkich, jáko też y ná miáſtách, y poddánych náſzych Hoſpodárſkich, áż Pierwſzy Seym wielki wálny złożywſzy, ná ktory Seym zá roſkazániem y liſty náſzymi będą powinne wſzytkie ſtany, Seymowi należące zjecháć śię, y tám śię ná Seymie My Hoſpodár z Jch-Mośćią Pány Rádámi y poſły źiemſkiemi, z poradą, y zgodnym przyzwoleniem ich tákowe rzeczy o woynie námáwiáć y ſtánowić mámy, y jáki ſpoſob ſpolnie zá uchwałą R. 3. A. 15.

uchwałą wszytkich stanow ná Seymie námowion y postáwion będźie, tákowym porządkiem, y odpráwowáć się ma, á nie ináczey. A bez Seymu y pozwolenia wszytkich stanow wszczynáć y wieść nie mámy.

a Podatkow ani Poborow żádnych na dobra K. Rad: Duch: y Swiec: w Litwie, y Pol: oprocz Seymu y PP. Rad stanowić nie mamy, *Steph:* 1576. Lit: *Confir fol:* 194.

W W. X. L. nie godźi śię nikomu z podatkow Dźierżawy swojey należących Rzeczyposp: wytrącać pretensie swoje, takie kto ma u Rzeczyposp: *lege perpetuâ cavetur. Conſt: Anni* 1661. *fol:* 3. *Tit:* Trybunał skarbowy.

ARTYKUŁ III. 3.

O nie wyzwoleniu z woyny listy náſzymi, y też kogo wyzwolić wolno.

TEż *a* ustáwujem, iż my nie mamy żadnego z woyny od służby Ziemskiey, ták słownym roſkazániem, jáko y przez listy náſze wyzwaláć y z woyſká odpuſzczáć, ták też y Hetmánowie náſzy wyzwáláć y z woyſká odpuſzczáć nie będą mogli, krom tych urzędnikow y ſług náſzych, ktorych My Hoſpodár ná on czás dla posług náſzych y ſpraw źiemſkich zostáwim. A wſzákże y ći poczty wſzytkie wedle uchwały Seymowey winnni ſtáwić y wypráwowáć. §. *b* A co się dotycze Stároſt y dźierżáwiec ukráinnych, ći czáſu wálki tákże powinni z imion ſwych w woyſko jáko inſzá ſzláchtá poczty ſwe ku służbie Ziemſkiey wypráwowáć y ſtáwić. A ſámi oni, á zwłáſzczá ći ktorychbyśmy w woyſko liſty náſzymi y Pánowie Rádá, ábo Hetman náſz, iść nie kazáli, tácy poczty ſwe, co z urzędow powinni ſtáwić máją dlá obrony, y potrzeb zamkowych przy ſobie ná onych zamkách ſwych, ktore od nas trzymają zoſtáwić. 1
2

a Wolnośći od poſpolitego ruſzenia ná Woynę Kánc: y Podkán: wydawáć nie ma, *Alex: w Piotr:* 1504. *H. P.* 194.

Exempty Zołnierzom y inſzym w Legácyách poſłánym, zá átteſtácyą *in perſonalibus* przyimowáne być máją. *Conſt:* 1638. *fol:* 11. *Tit:* Exempta.

Exempty Zołnierza do Moſkwy záciągnionego, ápprobowane *juxta Conſt:* 1628. *Conſt:* 1633. *fol:* 13. *Tit:* Exempty.

b Chorych ſtarych y tych, ktorzy ná potrzebie Rzeczyposp: ſą, y Podłta: Zamkow granicznych wyzwalamy, 1538. *Zyg: w Piotr:* około wyzwolenia záchowámy śię. 1550.

Wići jedne, Dwor y ſłudzy náſzy, ktorzy przy nas będą wolni, *Zygm: Aug:* 1563. tákże ktorzy dla nauk do cudzych źiem wyjechali, opiek, *idoneas perſonas* ſtáwić máją. 1576. 30. Maji Pozwolenie Woyny.

Zołnierze od ſądow exempti, okrom do Zapiſow, *Conſt:* 1564. *fol:* 48. §. Od okázowánia.

O tymże Konſtitucya 1565. *fol:* 106. *Tit:* Okázowanie.

Zołnierze exempty, okrom przeſądzonych w ſprawach do Zapiſu Mężoboyſtwá,

ſtwá, gwáłty, najazdy, y gwałtowne wybićia, Konſt: 1567. *folio* 137. *Titulo* Zołnierze.

Ktoby śię exemptem záłożył, á ná woynie nie był, ſpráwę tráći. Konſt: 1581. *fol:* 381. *Tit:* Exempcyá. *Reaſſumuntur Conſtit: Anteriores* 1621. *folio* 18. O Exemptách *Conſt:* 1627. *fol:* 5. *Tit:* Exempty.

Podſtárośćiowie od Poſpolitego ruſzenia wolni, máją w Zamkách rezydowáć, *ſub pœna de expeditione*, *Conſt:* 1621. *fol:* 9, *Paragrapho* A iż zátym.

ARTYKUŁ IV. 4.

O imionách záſtáwnych, kto z nich ſłużbę Ziemſką ſłużyć ma.

TEż [a] uſtáwujem, jeśliby ktory Pan ábo ſzláchćic, jeden dru- R. 8.
giemu imienie w ſumie pięniędzy záſtáwił, tedy ten kto zá- A. 3. R. 5.
kupił, y w dźierżeniu będźie ſłużbę Ziemſką z tego záſtępo- A. 7.
wáć má, y powinien będźie. R. 3. A. 4.

a Kto trzyma dobra, ten ſłużbę wojenną ſłużyć ma, *Zygm:* 1544. *H. L.* 20. Służbę wojenną powinni ſłużyć nie ośiedli z pieniędzy, Arendarze y Záſtáwnicy, Konſt: 1621. *fol:* 13. §. Záſtáwnicy.
Dobrá Ziemſkie dźiedźiczne, ná ktorych jeſt *ſervitium bellicum* od ſtanu Szlácheckiego, żádnym pretextem nie máją być alienowáne wiecznemi czáſy, Konſt: 1635. *fol:* 8. *Tit:* O Dobrách.

ARTYKUŁ V. 5.

O Chorążych źiemſkich, dwornych, y Powiátowych.

1 CHorąſtwá [a] we wſzytkich źiemiách, w powiećiech, Wielkie- R. 3.
go Xięſtwá Litewſkiego, gdźie do tego czáſu bywáły tákim A. 12. R. 4.
rządem y ſpoſobem máją być záchowáne. Iż My Hoſpodár, A. 1.
Chorążych inákſzych nie mamy uſtánawiáć, tylko zacnych ludźi, y 37.
godnych, roſtropnych, rodźicow włáſnych tego Páńſtwá y [b] ośiá-
2 dłych w tym powiećie. §. Wſzákże tego urzędu Chorąſtwá ináczey dawáć nie mamy, zá obrániem ná to pewnych oſob przez obywátelow káżdey źiemie y powiátu, tym porządkiem, jáko obieránie urzędnikow ſądowych, źiemſkich, w tym Státućie jeſt opiſáne. A z tych oſob obránych, y nam od ſtanow podánych, kogo śię nam z Pány Rádámi náſzemi nayprzyſtoyniey zdáć będźie, tego My z zwierzchnośći náſzey Hoſpodárſkiey, na ten urząd przełożem, y przywile-
3 jem náſzym utwierdźiem. § A Chorąży, kiedy Chorągiew będźie R. 9 A. 1
trzymáć, má mieć ná ſobie zbroję dobrą, y helm, ábo ſzyſzak, y broń, á koń pod nim áby był dobry, á Chorągiew ſam Chorąży w Huſie ſwym ná ſzyku y ku potrzebie ma dźierżeć, y ſtátecznie śię w tym urzędźie ná potrzebách náſzych, y źiemſkich ma záchowáć według cnoty y powinnośći ná Chorążych náleżącey, nie záſádzając mieyſcá ſwego R. 9.
4 inſzym, pod ſtrátą urzędu, okrom obłożoney choroby. §. A Chorą- A. 6.

gwie máią im być dawáne z ſkárbu náſzego, wedle dawnego obyczáju. A Chorąży Ziemſki y dworny, ći máią być w urzędźiech ſwych według dawnego obyczáju zachowáni. A w źiemi Zmudzkiey według dawnego zwykłego obyczáju.

a Rycerſki człowiek káżdy Szláchcic: y proſtego ſtanu, pod ſwą chorągwią ſtáwić śię ma, *Káź: Wielk:* 1368. *H. P.* 572.
b Urzędniey ośiedli być máją, *Zygm: Aug:* 1550.

ARTYKUŁ VI. 6.

O zbieraniu y ćiągnieniu Szláchty ná woynę.

R. 3. A. 6. TEż *a* my Hoſpodár dla porządnieyſzego ćiągnienia ná woynę áby w tym ſzkodá ludźiom nie byłá, ták uſtáwujemy. Iż gdyby z uchwały Seymu wielkiego wálnego, przyſzło do poſpolitego ruſzenia wſzytkich. Tedy Chorąży dawſzy wiadomość o tym ſzláchćie każdy w ſwym Powiećie ma wyjecháć ſam, y przez liſty ſwe oznáymić ſzláchćie mieyſce ku zjáchániu ná gránice onego Powiatu jáko przyſtoi ćiągnienia ku zbieraniu woyſká náznáczonego, y oznáymić dźień, ktorego dniá u niego ſtánowić śię máją, A takowe liſty máją być obwoływáne, w mieśćie ná tárgách, przy Kośćielech, y wſzędźie przepiſy z nich przybijane być máją. A oni powinni będą to uczynić, y do niego śię nie wymawiájąc w tym czáśie y ná to mieyſce, jáko im náznáczono będźie, od niego y z poczty ſwemi jáko woynę ſłużyć powinni zjácháć śię, y támże Chorąży zjechawſzy śię z nimi, y májąc o káżdym z nich dobrą wiádomość y pieczą, máją poſpołu ćiągnąć, co náyprośćiey ku mieyſcu do popiſu náznáczonemu. §. A Káſztelán też jeśliby z jákich przyczyn zárázem z ſzláchtą w Powiećie ſwym zjácháć śię nie mogł, tedy ma co náyrychley w drodze z Chorążym y z Powiátnikámi, śćiągáć śię. A *b* tám z Káſztelanem śćiągnąwſzy śię, má Chorąży on Powiát, ſzláchtę oddáć y opowiádáć Káſztelanowi, y oznáymić, jeśli wſzytkie ſpełná, czyli kogo nie máſz, á kto jeſt. §. A gdźie w ktorym Powiećie Káſztelána niemáſz tedy do Márſzałká, ktory w tym tákąż moc mieć będźie jáko y Káſztelan. Y gdy już z Káſztelanem ábo Márſzałkiem śćiągnąwſzy śię Chorąży z ſzláchtą, tedy wſzyſcy ſpołem pod Káſztelánową, ábo pod Márſzałkową ſpráwą ćiągnąć máją do Wojewody tego Wojewodztwá, y śćiągnąwſzy śię z nim Káſztelán, ábo Márſzałek z Chorążym, máją zdáć y opowiádáć ſzláchtę Wojewodźie kogo nie máſz, á záczym. Gdźie już wſzyſcy, jáko Pánowie Wojewodowie, Káſzteláni z Márſzałkámi, y z Chorążymi, máją ćiągnąć ná mieyſce od nas náznáczone ábo ku Hetmánu, gdźie roſkázano będźie, y w jednym mieyſcu záwżdy przy Wojewodźie ſtánowić śię, á nie po rożnu,

4 będąc w posłuszeństwie y sprawie Panow Wojewod swoich. §. *c* A
w tym ćiągnieniu máją tego z pilnośćią strzedz y bronić powinni,
áby Powietnicy jego nikomu żádney szkody w drodze y stánowiskách
stojąc ni w czym nie czynili, ále sobie y koniom swym, żá pieniądze
tárgiem nie ustáwą, żywność kupowáli. Krom pasze wolne czásu
letniego ná śiánożęćiách y ná polách prostych, zboża, nie tráwiąc, y
5 dármo nie biorąc. §. A ktoryby nád zákaz śmiał komu szkodę u- R. 2.
czynić, tedy Wojewodá, ábo Kasztelan, poki do Hetmáná nie doćiągnie A. 18.
ma im z tákowymi spráwiedliwość czynić y odprawę ná winnym y
ná májętności jego, sam zárázem nie przewłaczájąc czynić, á Po-
wietnicy, szláchtá, będą powinni onego we wszytkim, jáko wyżey o-
pisáno, posłuszni być. A przeto nie posłusznym, y przećiwnym, ták-
że winnym, záchowáć śię y karáć ich máją osądźiwszy, o nim práwo,
y co z práwá zásłuży, ućierpieć má. A poki śię Chorąży y szláchtá
zá Kásztelanem ábo Marszáłkiem śćiągną, poty Chorążemu szlá
chtę o szkody w ćiągnieniu przez nich komu uczynioną, zásádźiw-
szy przy sobie kilu szláchćicow sądźić y według skazánia odpráwę czy-
6 nić wolno będźie. §. *c* A gdźieby szło o rzecz krwáwą, to jest o gár-
dło, to má być odłożono ná sąd Hetmáński. Wszákże obwiniony w
tákiey rzeczy, má być przez Chorążego do rospráwy ślubem záwią-
zan. Jeśliby też kto z poddánych nászych szlachty, według tey ustá-
wy nászey do Chorążego zjácháć, y z nim społem ćiągnąć nie chćiał,
tedy tákowy zá oznáymieniem Chorążego, ma być od Páná Hetmá-
ná w obozie więźieniem karan, według baczeniá Hetmáńskiego. A
szkodę jeśliby komu tákowy w drodze uczynił, sowito będźie wi-
7 nien, zá dowodem żáłobnego zápłáćić. §. A Ziemia Zmudzka do
woyská przyćiągnąć ma według dáwnego obyczáju, pod spráwą Stá-
rosty swego Zmudzkiego.

a Zołnierze w ćiągnieniu záchowáć śię máją *juxta Constitutionem* 1620: *Const:* 1624. *fol:* 1. *Tit:* Supplement.
Zołnierze W. X. L. to jest Rotmistrze powinni być *possessionati* z Chorągwiámi ná mieysce náznáczone prosto dwie mile ná dźień uchodźić, bez zbytkow Stácyi, Podwod bráć nie máją, w dobrách Szlacheckich także Dworách y w dźierżawách Krolewskich stáwáć nie powinni, Const: 1633. *fol:* 15. *Tit: Disciplina.*
Noclegow nie odmieniáć áni skracać máją *sub pœna infamiæ.* Od zwrácającey śię Podwody: pieniądze ktoby brał *pœna capitis, Const:* 1635. *fol:* 12. y 13. *Tit: Disciplina.*
Ciż Rotmistrze, nie powinni ludźi w służbie nie będące do Kompániey na chleb przybieráć, *Const: ibidem.*
Zołnierze nie máją gránic Koronnych z W. X. L. przechodźić, áni Stácyi wybieráć *sub pœnis in Const:* 1628. 1593. 1601. 1620. 1626. *de disciplina militari sancitis Const:* 1641. *fol:* 22. *Tit:* O Zołnierzu.

b Kásztelán áby rządna wyprawá byłá doglądáć ma H.L. 19.

c Szláchtá Powiatow, z Kásztelánem niech ćiągnie, y ten spráwiedliwość ukrzywdzonym czynić ma, 1510. *Zyg: w Byd:* H. P. 570.

Zołnierze nigdźie nie máją miewáć leży w dobrách Szlacheckich, áni Duchownych, á o ſzkody Piſarz polny, może pieniądze zátrzymáć *ad ſatisfactionem, Conſt.* 1588. *fol:* 48. *Tit:* O Zołnierzách.

d Seymo: powágą Hetmanowi Koron: á Lit: w Lit: władzá zupełna jeſt dána karáć przeſtępne, 1590. *Diſciplina milit:* 1581. O władzy Hetmáńſkiey. Hetman kogokolwiek więźieniem ſkarze ná gárdle, poczciwośći, tak ma być wáżno, jákoby to na Seymie było uczyniono, *Conſt:* 1590. *fol:* 570. §. Tákże teź.

Hetman, z Rotmiſtrzámi y Porucznikámi, ktorych może záſádźić, wyſłuchawſzy zdánia ich, á pod czás według zdánia ſwojego może Zołnierzá ſkaráć, zwłaſzcza w nágłym ráźie, y bez námow: Rotmiſtrzow, *Conſt:* 1593: *fol:* 630. *Tit* Dekláracya.

Reaſſumuntur wſzytkie Konſtitucye o władzey Hetmáńſkiey, *Conſt:* 161. *fol:* 21. *Tit.* Supplement.

Hetman *diſciplinam militarem* ma záchowáć. *Conſt:* 1624. *fol:* 1. §. Supplement Woyſk.

ARTYKUŁ VII. 7.

Wſzytká Szláchtá Powiátowa powinni śię ſtáwić pod Chorągiew.

CHcemy [a] też mieć, y przykázujem grożno, áby wſzyſcy poddáni Náſzy, jáko Stároſtowie, dźierżáwcy, Podkomorzy, y inſzy urzędnicy Ziemſcy, Powiátowi, ták Rycerſtwo, ſzláchtá, y káżdy ſtan ſzláchecki, woynę ſłużyć powinni będąc, ná woynie nigdźie indźiey śię nie ſzykowáli áni ſtánowili oſobámi ſwemi, y poczty jedno pod Chorągwią ſwą Powiátową, w ktorym ſą Powiećie ośiádłymi. 1 §. A jeśliby ktory z nich ſłużył nam Hoſpodáru u dworu náſzego, ábo pieniądze żołnierſkie brał, ábo też u ktorego z Pánow Rad náſzych, ábo urzędnikow, ábo też u kogo innego, tedy ten powinien będźie pod Chorągwią ná mieyſcu ſwoim poſtáwić brátá, ábo krewnego ſwego, ábo ták dobrego ſzláchćicá jáko ſam, áby tym mieyſcá ſwego nie opuśćił y nie omieſzkał pod ſtráceniem imienia. 2 A ten poczet jego, záwżdy ma być miedzy inſzą ſzláchtą przy Chorążym, y pod ſpráwą Chorążego, á nie przy nim włáſnym. §. A Pánowie Rádá y urzędnicy Náſzy Ziemſcy y dworni, Xiążętá, Pánięta y ći máją śię ſtánowić ná mieyſcách ſwych, według ſtárodawnego obyczáju, jáko niżey o tym opiſano. 3

a Káżdy pod ſwoją Chorągwią, powinien śię ſtáwić czaſu naznaczonego, pod gárdłem y utratą majętnośći, H. L. 20. Urzędnicy do popiſu nie mają zamieſzkiwáć pod 200. kop winy, 1613. na X. L. 1598. O Wybráńcach W. X. L. 1590. káżdego Roku Starofta popiſowáć ma wybráńce w majętnośći K.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O ſzláchćie ktorzy w rożnych Powiećiech imiona máją.

Uſtáwu-

1 UStáwujemy [a] też, ktora ſzláchtá poddáni náſzy máją w rozných Powiećiech imioná ſwe, tákowy má w tym Powiećie w ktorym będźie náygłownieyſze imienie ſwe, ze wſzytkich imion ſwych oyczyſtych, wyſłużonych, kupionych y Ziemſkich, ſam ſtáć y poczet ſwoy ſtáwić. A inſze ſtany według wyżſzego Artykułu śiodmego záchowáć ſię máją.

[a] Ktoby miał rożną máiętność, doſyć że ſię w Wojewodztwie jednym pokaże, 1587. Konf: General: Warſzaw: A ktoby.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Duchownych jáko máją ſłużbę źiemſką ſłużyć.

1 UStáwujemy, [a] iż wſzyſcy Duchowni z imion ſwych świeckich R. 8.
y Kośćielnych nádánych, z ktorych ſłużbá Ziemſká wojenná A. 3.
bywáłá, ták z imion ſwych oyczyſtych, kupionych, y zákupionych, ſzlacheckich, woynie powinnych, ſłużbę Ziemſką wojenną máją ſłużyć, tym obyczájem, wypráwując z tych imion ſwych poczty, y przy nim zá ſwoję oſobę ſzláchćicá, człowieká dobrego, woynie godnego, wedłud uchwały Ziemſkiey Seymowey. A te poczty ſwoje pod Chorągwią ſtáwić máją Powiátową, miedzy obywatele tych Powiátow, w ktorych kto z nich ktore imioná głownieyſze máją.
2 §. Też zá pozwoleniem wſzytkich ſtanow, á zá prozbą Kollegi- R. 3.
átow Kollegium Wileńſkiego, z imion tych, ktore od kogokolwiek A. 4.
ná to Kollegium nádáne, ábo jákimkolwiek ſpoſobem nábyte do te- R. 5.
go czáſu máją od wypráwowánia ná ſłużbę Ziemſką wojenną wolny- A. 7.
mi czynimy. Ale jeśli co więcey imion do tego Kollegium Wileńſkiego jákimkolwiek ſpoſobem po wydániu tego Státutu potym nábyli, z tákich imion rowno jáko ſzláchtá Wielkiego Xięſtwá Litew-
3 ſkiego wypráwowáć będą powinni. § Wſzákże gdźieby ná Seymie ſpolnym, podátek táki ná obronę Rzeczypoſp: był uchwalon. Tedy oni ze wſzytkich dobr ſwoich Kollegiáckich, jákimkolwiek obyczájem przed tym, y teraz nábytych, tákowy podátek wydáć będą powinni.
4 §. A ſpráwy ſądowe ze wſzytkich tych dobr ſwoich, ktore teraz nábyte máją, odpráwowáć będą tymże ſpoſobem, jáko inſze ſtány Duchowne.

[a] A w Koronie Duchowni, ktorzy dobrá oyczyſte trzymáją, ábo woynę ſłużyć ábo bliſkim ſwym puśćić máją, czego pod ſtráceniem, 1368. *Káź: w Wiślicy.* H. P. 559. Duchowni z dobr Oyczy: woynę ſłużyć máją, *Zyg: w Warſz:* 1607. Duch: w Kor: Duch: w Kor: y W.X.L: w rok po expedicyey *Sacri* ná obronę Rp. Annaty, jáko do Rzymu dáją, táką do ſkárbu K. dáć powinni, tamże O Annatách.

[d] Duchowni Konſtitucyą o Dobrach źiemſkich *non alienandis & non de Religioſis Nobilibus,* tákże *Patrimoniis ſpiritualium Nobilium* przyjęli: *Conſt:* 1635. *fol:* 8. *Tit:* Ordynácyá Rzeczypoſpolitey.

ARTYKUŁ X. 10.

Aby śię po ſzykowániu z woyſká nie rozjeżdżáli, y o ſtánowiſkách.

TEż [a] uſtáwujem, Iż káżdy poddány náſz, popiſawſzy śię w 1
ſzyk, obyczájem wyżey piſánym z temiż [a] końmi y z broniámi, z ktoremi śię pokázał przy nas, ábo przy Hetmánie náſzym, powinien będźie woynę ſłużyć ná tychże koniách, z temiż broniámi, áż do zupełnego roſpuſzczenia woyſká náſzego. §. A 2
ktoryby poddány náſz, choćia popiſawſzy śię, y ſzykowáwſzy śię bez woley y wiádomośći Hetmáńſkiey, z woyſká precz [b] pojechał, ábo co pocztu ſwego powinnego do domu ſwego odpuśćił, tákowy imienie tráći jákoby woyny nie ſłużył. §. A jeśliby ten kto pieniędzy u 3
kogo na ſłużbę wojenną [c] bráwſzy, á byłby człowiek nie ośiádły, á to też uczynił, táki káżdy cześć ſwą tráći, jákoby z bitwy ućiekł. §. A ná 4
popiśie ma káżdego koniá Hetman náſz kázáć y ſzerść napiſáć, y piątno ktore ná koniu będźie w regeſtrze námálowáć. [d] A ſtánowiſká ſwe powietnicy ná woynie przy Chorążym w jednym mieyſcu, á nie rożno mieć mają.

a Zołnierz koniá popiſanego bez dozwolenia Hetmáńſkiego, odmieniáć, przedawáć nie ma, pod utrátą żołdu. Ryſztunkow, bárwy w karcz: záſtáwiáć, ná nie gráć pod gárdłem nie ma. Art: Wojenny ná Seymie w Wárſz: 27. 28. Roku 1609.

b Towárzyſz gdyby z Woyſka wyjechał bez wiádomośći Hetmáńſkiey, jako ſam Rotmiſtrz karany będźie, *w Wárſz:* 1591. *Diſciplina Milit: fol:* 613. o władzey Hetmáná Koronnego, tákże W. X. L. 1589. *fol:* 511. *Declaratio, Conſt: de Diſciplina Milit:* 1597. *fol:* 640.

c Hetman ma go wzdáć ná wywołanie y karać O żábronieniu podwod y nie ſtanowieniu śię ná ſłużbę w Koronie y W. X. L. 1609. *fol:* 891.

d Zołnierze ſtánowiſk, ſtácyi wybieráć y żadnych krzywd czynić w dobrách Duchownych y świeckich nie mają, *forum* Trybunał *peremptorie pœna* 1000. *Marc: pro damnis ſalvâ Cont:* 1624. *fol:* 1. *Tit:* Supplement. Oſobliwą Conſtitucyą o tym X. L. ſłużącą 1626 *fol:* 6. *Tit: Diſciplina* y Konſtitucyą 1628. *Tit:* O Zołnierzách.

Zołnierz ani ſtanowiſká, áni noclegow, w Dobrach Ziemſkich Szlácheckich odprawowáć nie má, áni od Hetmánow y Regimentarzow aſſygnácyi do nich przymowáć, áni Hetmani y Regimentarze dáwáć je powinni, *ſub pœna triplicis refuſionis damnorum ad inſtantiam* ukrzywdzonych, w Trybunale *inter cauſas militares Conſt: Anni* 1652. *fol:* 10. *Tit:* Porządek około záchowania.

Zołnierze jedni drugim ná ſtanowiſka y aſſignacie náſtępowáć nie mają, áni pobocznych ſtácyi wybieráć áni żádnych pieniędzy, ani grábieży, fantow, podwod brać, áni do kupowánia korzeni, win, piw, gorzałek poćiągáć; ále śię tylko tym do żywnośći Kontentowáć mają, co może ubogi człowiek w domu mieć, do woza, także nie powinni nic bráć. *Ibidem.*

W Kor: Zołnierzom záćiągu Cudzoźiemſkiego, gdy śię z ſtánowiſká ruſzyć będą mieli. Krol Kommiſſarzá ſzlácheicá dobrze ośiadłego Polſkiego do prowadzenia podá, aby ich jak náyprośćiey prowadźił, Reymenty, Kornety,

Kom-

Kompanie blisko siebie trzymał, y we wszytkim tey Konstitucyey przestrzegając, krzywd y szkod czynić nie dopuszczał, á o rządźie dobrym z Oberszterem, ábo z Officierem znośił się. *Ibidem*

W Kor: W jedney wśi lub miasteczku więcey nie ma stáwać chorągwi, jedno dwie jedna po drugiey, á trzećia już takie stanowisko ominąć powinna, na co Rotmistrz, Kapitan pierwszey y drugiey chorągwi, lub substitut ich ma dać attestacyą, że tam Chorągiew nocleg lub pokarm odprawiła, *sub pœna triplicis refusionis damnorum* uczynionych od wszytkich chorągwi, ktoreby tam potym stały, zá werifikacyą dwuch *ex communitate* starszych przez przyśięgę ze wśi lub z miasteczka ukrzywdzonych. Teyże winie ma podlegáć chorągiew Rotmistrz, Kapitan lub Substituci ich, gdyby za ukazaniem attestacyey dwuch chorągwi staneli w tey wśi lub Miasteczku, w ktorych już dwie chorągwie wprzod stały, także jeśliby Rotmistrz, Kapitan, lub ich Substituci, y zgoła wszyscy żołnierze, przećiw ktoremukolwiek punktowi prawa wzwyż napisanego wystąpili: á to lub w sądźie woyskowym, lub ná Trybunale, *inter causas Milit: Ibid:*

W Kor: Na ioźnych y z Chleba przy Chorągwiách bawiących się *reassumitur Constitutio* o swawolnikach. *Ibidem.*

W Koro: Konstitucye An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. y inne wszytkie práwa na swáwolniki postanowione tákże y na tákich, ktorzy zwykli się záciągáć pod chorągiew gdy Rotmistrz list od Krola przypowiedny na Chorągiew ábo na suplement wźiąwszy, záciągáć pocznie, á potym chleb wybrawszy stacyi pieniężnych y pobocznych chlebow prawem zakazanych nabrawszy, ludźi wszelkiey Kondycyey w ćiągnieniu pokrzywdźiwszy. Chorągwi pod Oboz y po kilku ná rok przeprowadzają: y z naspiżowanymi wozami do domow swoich powracáć się zwykli: deklarując, iż jako *infames & hostes Patriæ* wszytkich znośić imać y na gardło karáć Starostowie y ich Urzędy powinni, *sub pœna duorum millium marc:* ná Tribunale w soboty *ex speciali regestro, ad instantiam cujusvis prævia inquisitione repetendá,* jeśliby z tákowego exekucyey nie czynili, ábo tákiemu *conniverent. Declaratur* y to że iż tákowego swawolniká *caput invindicabile,* gdyby go kto zábił, być ma y dobra jego żołnierzom y ludźiom Rzeczyposp: zasłużonym *jure caduco* rozdawane będą. A ná potym káżdy ktokolwiek pod chorągiew pojedźie, y náydali przez trzy dni przy niey jáko Zołnierz zostawáć będźie powinien pod tą chorągwią przez cztyry ćwierći służbę wojenną odpráwowáć, *sub jisdem pœnis Const: An: 1655. fol: 14. Tit:* O Swawoln:

W Kor: Artykuły Wojenne, Práwá y Konstitucye wszytkie, *de disciplina Militari* postánowione, á osobliwie Konstitucyą An: 1652. *in toto* reassumowano: do ktorey to jeszcze przydano iż przy Listach przypowiednych dla werbunku Obersterom listy z Kancelláryi Koronnych z pieczęćią Koronną z podpisem Pieczętarskim, według proporcyey záciągu ludźi wydáwane będą, ktoremi werbarze w ćiągnieniu wywodźić się máią, że są w służbie Rzeczypospolitey á PP. Hetmáni Koronni ná potym káżdey chorągwi stanowiska słuszne *ductâ proportione* ludźi pod nią będących w dobrách Krolewskich, wyjąwszy dobrá Stołu Krola P. M. OEkonomiczne: ukázowáć máją, wszystkie Pułki y Chorągwie rowno podźielając, á nie więcey jedney Chorągwi á niżeli drugiey, chleba ukazując, ná ktorym stánowisku według Konstitucyey 1652. sprawowáć się káżdy żołnierz powinien, w ćiągnieniu zaś stácyi pieniężnych, podwod y chlebow pobocznych, záśiągáć nie mają. Listy przypowiedne, Rotmistrze, y Pułkownicy á ich Werbarze áttestacye z Kancellaryi Koronnych sobie dane, káżdemu rekwirującemu ukázowáć powinni, w dobrách Krolewskich OEkonomicznych żaden żołnierz stanowisk y noclegow

Iegow żołnierſkich w Koronie y w W. X. L. odprawowáć nie powinien áni ſtacyi wybieráć *ſub pœna capitis ibidem fol:* 30.

Artykuły Woyſkowe Konſtitucyámi An: 1609, y innemi przeſzłemi, y poźnieyſzemi obwarowane, tákże Konſtitucye An: 1652. 1653. 1655. y inne wſzyſtkie reaſſumowano, y PP. Hetmanow, áby *in executione* te práwá zoſtáwały, obowiązano, Konſt: An: 1658. *fol:* 18. *Tit: Diſciplina Milit:* w Koronie y w W. X. L.

Konſtitucye *de diſciplina militari* przeſzłe wſzytkie á oſobliwie An: 1652. & 1658. *in toto* reaſſumowáno *etiam pro M. D. L. ibid:*

W Kor: z Zołnierzami wyſtępnemi *cuivis injuriato, forum* y *terminum peremptorium* náznaczono, ták ná Kommiſſyey Woyſkowey, jako ná Trybunale Koronnym y przed ſądem Hetmáńſkim, gdźie ukrzywdzonemu náylepiey będźie zdało, ktorzy karani być máją *ſecundùm qualitatem exceſsûs.* A ktokolwiekby śię ważył ſtawáć w dworách y dobrách dźiedźicznych Szláche̜ckich, tákże w dworach Duchownych, y Krolewſkich, taki *pœna capitis*, ábo *infamiæ* kárány być ma. *Ratione* zaś ſtanowiſká we wśiach dáwne *reaſſumuntur* práwá, y wſzytkie Konſtitucye *de Diſciplina Militari,* á oſobliwie Konſtitucya Seymu przeſzłego. A *contra aggreſſores violentos* dobr dworcow Krolewſkich, ſzlácheckich, Duchownych dáwne *reaſſumuntur* práwá Konſt: An: 1653. *fol:* 6. *Tit:* Oboſtrzenie.

W Koro: Wſzyſtkie Práwá, Konſtitucye, to jeſt *Annorum* 1588. 1589. 1649. 1652. 1653. 1654. 1658. 1659. y inſze wſzytkie *de Diſciplina Militari,* o dobrách Szlacheckich, o Werbunkach nowych, o przechodzących Chorągwiách, o dochodzeniu krzywd, *in toto* reaſſumując, poſtánowiono, áby nikt nie ważył śię z przechodzących, y ſuplementujących Chorągwi, ſtanowiſk y noclegow, w dobrách Szlacheckich miewáć, áni ſtácyi ták pieniężnych, jáko y inſzych *cujuſcunq; generis,* pieniędzy, chlebow pobocznych, tákże y podwod bráć, y dobra Szláche̜ckie ággráwowáć *ſub pœnis in Conſtitutione An:* 1652. *expreſſis.* A ktoby brał aſſignacye na dobrá Szláche̜ckie y poſſeſſie ſzlácheckie, prepediował, tákowy *eo nomine convictus ipſo facto infamis* zoſtawáć ma, á pogotowiu y ten ktoryby tákowe aſſignacye na dobrá Szláche̜ckie otrzymywał Conſt: An: 1661. *fol:* 14. Tit: Beśpieczeńſtwo.

Pomienione Konſtitucye *Annorum* 1633. 1652. 1654. 1655. 1658. y inne wſzytkie *de Diſciplina Militari* dla W. X. L. reaſſumowáno, y áby *in executione* zoſtáwały, Hetmánom W. X. L. zlecono Konſt: *Anni* 1673. fol: 3.

Zołnierze Koronni, ktorzyby ordynanſu do Woyſka Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego nie mieli, áby zá gránicę Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego nie przechodźili, práwá o tym wſzytkie, á miánowićie Konſtitucyą, An: 1655. reaſſumowano: A jeśliby ktory Rotmiſtrz ábo Kapitan ſwáwolnie mimo práwo, wſzedł y ludźi ubogich depaktował, znoſzony być ma jáko ſwáwolnik *Ibidem fol:* 10. *Tit:* Reaſſum:

De Diſciplina Militari wſzyſtkie Konſtitucye, począwſzy *ab Anno* 1590. *in toto* reaſſumowáno, y áby do ſkutku y exekucyey przywiedźione były (obowiązawſzy PP. Hetmanow oboyga Narodow *fide, honore, & conſcientiâ,* y powinnośćią Urzędow ich, áby nie odwłoczną z przeſtępnych práwá poſpolitego y w nim opiſánych Artykułow woyſkowych ſpráwiedliwość czynili) poſtánowiono, áby ćiż Hetmani, oprocz Kommiſſiey y ſądow ordinaryinych, ktore śię przy boku Hetmáńſkim przed ſędźią odpráwowáć zwykły ſami trzy razy do roku ná ſądách *injuriatorum* záśiádali: Náprzod zá ſkupieniem woyſká do Obozu, drugi raz przed kołem generalnym, y rozeyśćiem śię, trzeći raz pod czas diſtribucyey *hibernorum.* Ktore ſądy zá każdym terminem, przez niedźiel trzy odpráwowáć śię máją. Ci jednák, ktorzy z woyſká powyjeżdżali y placu ſwego w potrzebie wojenney nie doſtáli, ná Seymách *in poſterum* według Konſtitucyey Anni 1620. ſądzeni być máją Konſt:

Conſt: An: 1676. *fol*: 18. miedzy Koronnemi *Tit*: *Diſciplina Milit*:

Znowu *de Diſciplina Militari* wſzytkie Konſtitucye *ab Anno* 590. *in toto* reaſſumowano, obowięzując PP. Hetmanow oboyga narodow, *fide*, *honore*, & *conſcientiá*, aby *gemitum Pauperum* ná Páńſtwá te nie zaciągając, nie odwłoczną z przeſtępcow práwá poſpolitego według opiſánia Artykułow Woyſkowych, y Konſtitucyi *de Diſciplina Militari*, ſpráwiedliwość czynili, á w dobrách Krolewſkich żołnierz pod czas ciągnienia okrom wody, trawy, y dachu, więcey *prætendere* nie ma *ullo prætextu*, Ziemſkich dobr żádnym ſpoſobem nie tykáiąc. *Caſtrorum* záś *deſertores*, lubo Pułkámi, Chorągwiámi, lubo całym woyſkiem, gdyby *non proſequerentur victoriam* z nieprzyjácielem, lubo przed potrzebą z Obozu uſzli, *pœnis in Statuto deſcriptis*, w Konſtitucyách wyrażonym, podlegáć máią, & *pro hoſtibus Patriæ declarantur Conſt*: *An*: 1683. *fol*: 1. miedzy Koronnemi *Tit*: *Diſciplina Milit*:

Wſzytkie Konſtitucye *de ſecuritate* dobr Ziemſkich dźiedźicznych, á oſobliwie Konſtitucyą *An*: 1661. *in toto* reaſſumowano, y poſtánowiono, áby żaden *cujuſcunq; ſtatûs* & *conditionis*, *ac præeminentiæ* w Rzeczypoſp: ták w Koronie jáko y w W. X. L. *exiſtens*, nie ważył śię onych noclegámi, przechodami, ſtácyami, werbunkámi, y ich ſupplementámi infeſtowáć: hibernami, Konſiſtencyámi Woyſk y Obozu aggrawowáć, &c. *ſub pœnis in eadem Conſtitutione An*: 1661. *expreſſis*. W czym że żádna nikogo nie ochroni amniſtia, *lege præſenti perpetua* deklarowáno *ibidem fol*: 4. *Tit*: *Securitas* dobr Ziem:

De immunitate Dobr Ziemſkich w W. X. L. wſzytkie reaſſumowano práwa z tey okázyey, iż Przyſtawowie *aſſiſtentes* Poſſom y Poſſánnikom Moſkiewſkim, Perſkim, y innym, lubo biorą z ſkarbu W. X. L. na prowadzenie onych, ſummy nie małe, jednak w dobrách Szlácheckich, podwody, y ugody biorą zboża y łąki ſpaſáią Konſt: An: 1677. fol: 23.

W Dobrách Stołowych Krolewſkich żadnemu żołnierzowi ſtanowiſk, y noclegow żołnierſkich w Koronie y w X. L. odpráwowáć, y ſtacyi wybieráć śię nie godźi *ſub pœna capitis Conſt*: *An*: 1678. *fol*: 7. *Tit*: OEkonom: y prowent:

Dobrá lenne wſzytkie w W. X. L. żadnym aſſignacyom Hetmáńſkim ná chleby, y ſtanowiſká żołnierſkie, áni inſzym niezwyczaynym ćiężarom podlegáć nie máią: y chocby wyſzły takowe aſſignacye, Dźierżawcy onym *parere* nie powinni. *Conſt*: *An*: 1661. *fol*: 12. *Tit*. *Securitas* dobr lennych.

In contravenientes pœnarum rigor in legibus expreſſus reaſſumitur Conſt: *An*: 1673. *fol*: 18. *Tit*: OEkonomie.

O Dobrách źiemſkich ták lennych, y OEkonomicznych wſzytkie Konſtitucye, jak dawne ták y poślednieyſze względem ćiężarow żołnierſkich W. X. Lit: reaſſumowano Konſt: An: 1676. fol: 11.

Znowu Konſtitucya ſtanęła o OEkonomicznych dobrách w W. X. L. z ktorych dożywotnicy y Donataryuſzowie czynſz do ſkarbu płacą y chleby ná gwárdie Krolewſkie wydáią, że aſſignacye Hetmáńſkie do nich, *ſub quocunq; titulo* wydane, *nullitatis* być powinne *Conſt*: 1678. *fol*: 7. *Tit*: ochrona Dobr.

Dobrá duchowne fundacyey Krolow Polſkich, y W. X. L. ták w Koronie, jáko y w W. X. L. Kośćiołom nádane, *laudis* Seymikow Powiátowych, gdy *in vim* ruſzenia poſpolitego chorągwie wyprawują, nie powinne podlegáć, tylko te ktore *ſalvis oneribus Reipubl*: & *ſervitio bellico* ſą fundowane. *Conſt*: *An*: 1667. *fol*: 75. *Tit*: Dobr: Duchownych *Securitas*.

Reaſſumowano to práwo wſzytkim Klaſztorom w Koronie y w W. X. L. An: 1673. fol: 16. Tit: Fundacyá Oycow Kartuzow w Berežie.

Dobrá Duchowne Fundacyey źiemſkiey Szlácheckiey ruſzeniu poſpolitemu podległe, tákże Domy, Dwory, w ktorych rezydują Kapłani *Ritûs Græci* w jedności S. będący w dobrách Krolewſkich, Duchownych y Szlacheckich, w Koronie y w W. X. L. od ſtacyi, chlebow, przypiſnego, ſtanowiſk, noclegow, podwod, y inſzych wſzytkich ćiężarow y exakcyi żołnieſkich *in perpetuum ſub rigore Conſtitutionum de Diſciplina militari ſancitarum*, wolne zoſtawáć máią, y áby nigdy Hetmani ſtacyi y chlebow w tákich dobrach nie naznaczali, *cavetur*. *Ibidem fol*: 75. *Tit*: *Approbatio* Fundacyey.

Kláſztory wſzytkie, ták Zakonnikow, jáko y Zákonniczek ná Dobrách źiemſkich fundowane w Koronie y w W. X. L. od wſzytkich *in genere* exakcyi żołnierſkich, wolne zoſtáwáć máią, *oneribus Eccleſiæ* & *Reipublicæ ſalvis*, *Conſt*: *An*: 1667. *fol*: 45. *Tit*: Fundacya Oycow Kartuzow.

ARTYKUŁ XI II.

Ktorzy dla niemocy swey na woynę jacháć nie mogą.

Ustáwujem [a] też, Jeśliby ktokolwiek powinien woynie służyć, z Bożego dopuszczenia byłby nie mocen, obłożną chorobą, zá ktorą ná służbę Nászę jácháćby niemogł, á nie miałby syná doroſlego, tedy ma się opowiedźieć Chorążemu swemu w ktorego jest Powiećie, á przy nim trzemá szláchćicom, ktorzyby niemocy jego oczymá swemi oglądáwszy, y to máją Nam ábo Hetmánowi naszemu opowiedźieć pod sumnieniem swoim. A poczet swoy z imion, y ná swoje mieysce człowieká dobrego y godnego, ná woynę przećię posłáć powinien. 1

§. A Panowie, Rádá y urzędnicy nászy, y insze stany, ktorzy pod chorągwią powiátową nie stoją, tákowe w chorobie swey, tymże obyczájem wedle uchwały Ziemskiey, y ważnośći imienia swego, poczet wypráwowáć ná woynę powinni. 2

§. A wszákże pod czásem wojennym, tákowy kto obłożną chorobą niemocen, ma się opowiedźieć Nam Hospodáru, á w niebytnośći Nászey, tedy Hetmanowi nászemu: A po zjáchaniu z woyny, káżdy z Pánow, Rád Nászych y innych stanow, ma rzec dobrym słowem przed Námi Hospodárem, iż prawdźiwie obłożną chorobą niemocen był. 3

a Ktorzy chorują od woyny wolni być máją, á jako chory był ma przyśiądz, *Zygmunt w Bydg*: 1520. H. P. 563.

b Ná Woynę nie powinni Stárzy, Chorzy, Wdowy y *minorennes* się stáwić, jednak *idoneos* mają, Konst: 1621. *fol*: 7. §. *Patres-Familias*.

Y co pogorzeli *recenter*, Konst: 1621. fol: 13. §. á Wśćiągnieniu.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Syniech, y ozástępowániu woyny jeden zá drugiego.

R. 6. A. 1. TEż [a] ustáwujem ktoby z poddánych Nászych Szláchty będąc sam zdrow, á miałby syny u śiebie á doroſle w ośmnastu lećiech á nie mniey, á ten syn nie byłby z nim dźielny, ábo y dźielny á byłby godny ku służbie wojenney, tedy tákowy syn zá [b] oycá może woynę służyć pocztem oycá swego. 1

§. A wszakże ten, y tákowy oćiec, tego syná swego ma przywieść do Chorążego swego, w ktorym Powiećie jest, y jemu opowiedźieć. A Chorąży ma go Hetmanowi opowiedźieć. A Hetman Nasz będźie powinien tákowego ku popisu y ku służbie Nászey przyjąć. 2

a W Koronie, Roku 15. Męszczyźnie, á Biáłeygło: 12. látá zupełne uznawają, *Jágiel: w Krák*: 1423. H. P. 286.

b Syn niewydźielony zá Oycá, brát nie dźielony zá brata, woynę służyć może. *Káz*: 1454. H. P. 561.

ARTY-

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ktoby omieszkał ná rok do woyská przyjácháć.

1 USTáwujem, [a] Jeśliby kto omieszkáł roku ná popis, Przez listy Nászе położone, y do woyská nie pośpieszył się, y ná rok u Nas y u Hetmáná nászego Wielk: X, Litewskiego nie postánowił się bez słuszney przyczyny, tedy tákowych niedbáłych á nie posłusznych Hetman Nasz Wielki w osobliwy Regestr ma kazáć wpisáć, y tego dołożywszy, jáko ktory długo omieszkał. R. 4. A.23.
2 §. A ci wszyscy tákim sposobem karáni być máją. Iż My Hospodár przez Hetmáná Litewskiego, mamy ich posłáć ná gránice, ábo tám gdźie tego potrzebá Rzeczyposp: okaże, á oni we dwoje ták wiele jáko zámieszkáli zásługowáć będą powinni, á to się ma rozumieć o pospolitym ruszeniu z Seymu.

[a] Zołnierz pieniężny pienią: wźiąwszy gdyby nie stanął, Rotm: przy popiśie ma go opowiedźieć: Hetman ma go wzdáć na wymo: y odpráwę uczynić 1609. O zábronieniu Podwod y ná W. X. L. *fol*: 890.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Ktoby z bitwy uciekł.

1 USTáwujemy [a] też, ktoby z bitwy uciekł, tákowy zá słusznym dowodem, od Hetmáná przez wyrok Nász Hospodárski imienie y cześć tráci.

[a] Ktoby z bitwy uciekał, może go káżdy zábić, á gdy tákowy uydźie, przecię bezecny będźie, Art: Wojen: 1609. Konst: 1620. fol: 5. Tit: O Zołnierzu.
Hetmáńskie ártykuły ták są ważne, jáko Seymowe postánowienie, Konst: 1590. fol: 55. §. Postanáwiájąc.
Też ártykuły *approbantur* y máją być do Druku podáne, Konst: 1609. *fol*: 888. *Tit*: Porządek. Podáne są *ibidem fol*: 930. *Tit*: Artykuły.

ARTYKUŁ XV. 15.

Ktorzy ná woynie, koni, zbroi, broni, komu pożyczáją.

1 TEż [a] ustáwujem, Ktoby komu ná woynie będąc w woysku pożyczył do okázu popisanego konia, zbroi, y wszelákich broni, z czym [b] sam przyjechál służyć, á toby ná niego było przewiedźiono, od tego tákowy rynsztunek pożyczony, wszytek przez Hetmana Naszego Wielkiego Xięstwa Lit: zabran być ma. R. 2. A.10.

[a] Konia áni rynsztunku pożyczać nie máją, ták ten co pożyczy jáko y ten u kogo pożyczono, ma ná kole śiedźieć, Art: Wo: 28. 1609.
[b] Zołnierz żáden nie ma mieć rynsztunku od złotá, áni śrebrá, tylko od żelázá, á rzemienia, *sub amissione stipendii*, *Const*: 1620. *fol*: 5. *Tit*: O żołnierzu.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Po czemu od popiſu bráć.

UStáwujemy, [a] áby Hetman naſz Wielk: X. Lit: nie kazał więcey bráć od popiſu woyſká náſzego Piſarzom ſwym, tylko po pułgroſzku od konia zá prácą ich, á to w ten czas kiedy ſię Woyſko náſze zjeżdża. A kiedy woyſko náſze ma być, [b] roſpuſzczone, tedy nie ma Hetman, áni jego piſarze od popiſu nic bráć, pod łáſką naſzą. A Hetman z regeſtru woyſko roſpuſzczáć ma. 1
§. Wſzákże kwitow ſzláchćie od Hetmáná przy roſpuſzczeniu woyſká nie będźie potrzebá bráć, oprocz, ktoby ſam dla jákich potrzeb ſwoich potrzebował kwit wźiąć. A Hetmánowie máją Regeſtrá ſpiſánia woyſká porządne mieć y pilno je chowáć, y piſárze ſwe ná popis woyſká ludźi dobrych, ſzláchtę, y ktemu przyśięgłych mieć. [c] 2

a Piſarz Polny ma być przyśięgły, 1591. *de Diſciplina Milit*: przyśięgá polnego Piſárzá H. L. 138. Piſárz Polny ná káżdy Mieśiąc piechotę ma piſáć, Konſtit: 1621. fol: 19. Tit: O Piſárzu Polnym.

b Ktoby kogo przed tym, ábo odciągájąc we 2. Niedź: potym go ránił, ná gardle karány, jeśli ujdźie z Páńſtwá wywoł: dobrá zábráć 1563. Okázowanie.

c Piſárze Polni, *Salarium* w práwie opiſánym máją śię kontentowáć, Konſt: 1616. fol: 6. Tit: Objáśnienie.

Piſarz Polny obecnie ma być w Woyſku, ábo mieć przyśięgłe ſubſtituty, Konſt: 1626. Tit: O Piſarzu.

Okázowánie w W. X. Lit: *quot Annis* na S. Michał odprawowáć śię ma, *ſub pœnis de expeditione bellica ſaucitis ad inſtantiam* Marſzałka y Chorążego ziemſkiego, ná Trybunale, *luenda*, ná tákowych popiſách *omnis tranquillitas & ſecuritas* záchowaná być ma *ſub pœna* ſta kop Litewſkich, *contra inſolentes, & perturbatores* dobrych porządkow. A za większy exces to jeſt zranienie, czworakiey nawiąſki, á *in caſu necis, ſub pœna colli* czworakiey głowſzczyzny, á ták o rány jáko y o głowę, *forum in officio proximo caſtrenſi peremptorie, ad inſtantiam cujuſvis Conſt*: *An*: 1650. *fol*: 18. *Tit*: O Popiſach W. X. Lit:

Duchowni Smoleńſcy *utriuſq; ritûs* zawſze gdy potrzebá, ná obronę Smoleńſká, ná popiſách ſtáwić oſob ſześćdźieśiąt y dwie powinni. Ciż od ſtacyi y leż Żołnierſkich wolni być máją Konſt: An: 1653. fol: 10. Tit: *Securitas* Smoleńſká.

Senátorowie y Poſłowie ná Konwokacyey Generálney Warſzaw: *tempore interregni* przytomni, od popiſu wolni, *inquantum* by śię gdźie pod ten czas odprawował Konfederat: General: Warſzáw: An: 1648. fol: 6.

O Urzędźie y Przyśiędze Piſárzá Polnego W. X. Lit: dáwne Konſtitucye reaſſumowano, *cum hac declaratione* áby Chorągwie jezdne co ćwierć roku, á pieſze co mieśiąc, zá wiádomośćią Hetmáńſką ſam przez śię álbo przez ſubſtituta przyśięgłego popiſował, y Regeſtra podpiſane zaraz po popiśie, jedne do rąk Hetmana Wielkiego W. X. L. á drugie do ſkarbu tegoż Xięſtwá, ná początku Seymu każdego oddawał, *ſub pœna privationis officii*. O co *forum* ná Seymie, *ad inſtantiam* każdego Poſłá ktorá pena do nieoddánia tylko regeſtrow popiſanych śćiągáć śię ma, Konſt: An: 1654. fol: 30. Tit: O Piſarzu Polnym W. X. Lit:

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Chorążych, áby źiemian domá nie oſadzywáli y nie odpuſzczáli.

UStáwujemy [a] też y przykázujem áby Chorąży Náſzy nie śmieli żaden z nich źiemiánina, y káżdego ſtanu człowieka, 1
woynie

woynie náleżącego, domá od woyny wyzwaláć, y z drogi ábo z woyſká odpuſzczáć. A jeśliby ktory źiemianin doma zoſtał, á Chorążyby tego przed Hetmánem nie opowiedźiał, zátáił, á toby nán było przewiedźiono, iż to umyślnie uczynił, tedy tákowy Chorąży, Urząd ſwoy Chorąſtwo tráći.

a K. J. M. wyzwolić nie może, patrz w tymże Statucie, *Roz:* 2. *Art:* 3.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O najázd ná domy y ná grunty Szlácheckie.

1 Ustáwujemy, [a] ktoby ná woynie będąc, ábo w drodze do woy- R. 11.
ſká, bądź też z woyſká ćiągnąc, komu z duchownych ábo świec- A. 1.
kich ſtánow, ná dom ábo ná gumno nájeżdżał, ábo ſtáwy y ſádzawki łowił. Abo jákiekolwiek ſzkody poczynił, y przy tákim náježdźie gwałtownym, jeśliby kogo w domu tákowym [b] zábił, ábo ránił, zbił, ábo gwáłt y z niewolenie biáłeygłowie uczynił, tedy ten ma zá ſłuſznym dowodem gárdłem káran być. A gwałt y ſzkody z oſobná zá káżde nájechánie płáćić z májętnośći ſwojey ruchomey, y
2 leżącey. §. A jeśliby nie ránił áni zábił, y boju zbytniego żádnego nie uczynił, tylko co wźiął ábo ſzkodę jáką uczynił, tedy winien będźie ten gwałt y ſzkodę, [c] zá dowodem ſłuſznym ſowito płáćić. A o tákie krzywdy y ſzkody, ukrzywdzony, má ſobie ſpráwiedliwośći dowodźić w ćiągnieniu, przed Chorążym, ábo Káſztelánem, ábo Wojewodą, według ártykułu ſzoſtego w tymże Rozdźiele [d] á w woyſku przed Het-
3 manem Litewſkim §. A gdźieby kto z jákich przyczyn nie mogł ſobie R. 1.
ſpráwiedliwośći w ćiągnieniu ábo w woyſku przed Hetmánem dowieść, A. 17.
tákowemu y potym wolno będźie z ośiádłym ſpráwiedliwośći ſobie do- R. 11. A. 28.
wodźić u ſądu náleżącego, według uczynku, pozywájąc o to ná rok pierwſzy záwity, ták do ſądu źiemſkiego y Grodzkiego. [e] A z nie ośiádłym, tám ſobie ſpráwiedliwośći dowodźić, gdźieby go pod ktorym urzędem przyśćignąć mogł, abo przed Pánem jego komuby ſłużył.

a Zołnierz ryb z koſzow, y ſpuſtow, tákże w ſadzawkách y ſtáwiech, żáden łowić nie ma, pod winą ſzub: Art: Wojenny 13. 1609.

b Ktoby w ćiągnieniu w odćiągnieniu kogo zábił, ná gárdle kárany, á jeśliby zjáchał wywołány, y májętność zábrana być ma, 1563. Tit: Okázowánie.

c W Zbożá áby koni nie puſzczał, pod śiedzeniem ná kole y zápłáceniem ſowito, Art: Wojen: 20.

d Hetman kogokolwiek ſkárze na gárdle, ábo poczćiwośći, ták ma być ważno, jákoby to ná Seymie uczyniono było, Konſt: 1590. fol: 570. §. Tákże też.
Bánnicye *in civilibus cauſis* ná Zołnierzach *in contumaciam* otrzymáne *caſſantur*.
A ukrzywdzeni u Hetmanow ſpráwiedliwośći dochodźić mają, Konſt: 1638. fol: 11. Tit: Znieśienie Bánnicyey.

e Urzędnik Szlachecki w Poſpolite ruſzenie ſzkodę Páńſką poprzyśiądz może, Konſt: 1621. fol: 5. §. Komprobácya záś.
Y przećiwko żołnierzowi záwſze, Konſt: 1692. fol: 8. Tit: O żołnierze.
O tym patrz w Artykule 27. tegoż Rozdźiału w przydatkách.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O żywnośći ná woynie komuby nie doſtawáło.

UStáwujemy, Komuby z poddanych náſzych będąc ná woynie, leżąc woyſkiem ná jednym mieyſcu, żywnośći, ná ſámego ábo ná konie jego nie doſtawáło, tákowy z widzem Hetmáńſkim ma jácháć y wźiąć z potrzebę żywnośći, ná śiebie y ná konie, á zápłáćić według uſtáwy od Nas ábo od Hetmáná náſzego ná to położoney według urodzaju, niźli drwá máją bráć wolno, gdźie będą ſtáć. [a] Ale domow rozbieráć, y płotow pálić, ſtáwow y ſádzawek łowić áni ſpuſzczáć, żytá, járzyn umyślnje tráwić, áni deptáć nie máją. A ktoby tákowy komu ſzkodę uczynił, ten ſzkodę ſowito ma zápłáćić. §. [b] A jeśliby kto ná zbożách y járzynách obozem umyślnie położył śię, y ſzkodę uczynił, tákowego P. Hetman kárác według ſzkod y wyſtępku jego ma, z nagrodą ſluſzną ukrzywdzonemu. A ktoby też májąc żywnośći u śiebie w obozie doſyć, á przećię jey nie używájąc, inſzey ſobie náydował, y zá widzem brał, tákowy to co weźmie temu u kogo wźiął ſowito wracáć ábo płáćić ma.

a Drzewá z budowánia do palenia, dylow z grodzenia bráć nie ma, pod karaniem, á ktoby śię ważył drzewo do municyey, náleżące rozbic, gárdłem, Art: Wo: 12. 1609.

b Służebni ćiągnąc ná woynę, ſzkod czynić nie máją, ſtánowiſká ſwe w polu miewáć máją, ſzkodę ná co uſzkodzony przyśięże, ſowito zápłáći. *Káź: w Wiśl:* 1368. H.P. 564.

Zołnierzowi może Rotmiſtrz część żołdu zátrzymáć, áby z tego ſzkody ukrzywdzonym płáćił, Konſt: 1567. fol: 148. §. A iżby też.

Z Zołnierzá gdyby Rotmiſtrz ſpráwiedliwośći nie uczynił, ma *forum* w Grodźie bliżſzym, *ſine exceptionibus* kłádzenie pozwu w Májętnośći, á nie ośiádłego ná ſtánowiſku, Konſt: 1589. fol: 527. Tit: O żołnierzách.

Reaſſumitur Conſtitutio o tymże 1620. fol: 7. Tit: Ciągnienie.

ARTYKUŁ XX. 20.

O bróniu widzá od Hetmáná ná żywność y co mu dáwáć.

R. 4. a. 10. TEż [a] uſtáwujemy chcąc to mieć, iż będąc ná woynie, komuby dla nie doſtátku żywnośći widzá było potrzebá, tedy Hetman náſz winien będźie widzow przydáwáć ná ſkupowánie żywnośći. A widzom jego zá tę pracą nic nie ma być dáwáno, jedno ná gwałty, boje, y temu ktoby ná ſzkodę ſwoję brał widzá, tákowemu widzowi ma być dáwano ná milę po groſzu. A jeśli ná mieyſcu nie jeżdżąc mile, tákże ma po groſzu dáć.

a Zywność gwałtem nie ma być brána, kupowáć máją według uſtáwy, 1609. *art:* Wo: nápoy, ryby, korzenie, tárgiem dobrowolnym płáćić máją, 1697.

Zołnierzom Hetman ma żywność ſtánowić. *Conſt:* 1500. *fol:* 572. *Tit:* Szácunek.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Gwałt ábo náchod wojenny w obozie.

1 TEż [a] jeśliby kto będąc ná ſłużbie náſzey, bądź w obozie ábo R.11.
w ćiągnieniu, ná drodze, jeden drugiego umyślnie, ábo oby- a. 1.
czájem zwady nájáchał, ábo náſzedł ná oboz, ná ſtan, gwałtem, y kogo zábił, ábo ránił, á byłoby to ná niego przewiedźiono,
2 ten gárdło tráći. § A jeśliby nie ránił, ále umyślnie ſwowolnie ná- R. 2.
ſzedſzy, uderzył, ábo nie uderzył ále ſłowy nie uczćiwemi ſromoćił, a. 19.
ábo ſzkodę jáką uczynił. Tákowego Pan Hetman zá dowodem ſłuſznym káráć ma według baczenia ſwego, y według ártykułow, ktoreby ná on czás o ſpokoynym záchowániu w woyſku wydáne były.

[a] Ná ſtánowiſku, y przy ſtánowiſku, jeden drugiego nájeżdżáć nie ma, pod ſrogim káraniem, *art:* Wo: 15. przyſtáwa bez wiádomości. Rot żaden obieráć nie ma, Támże.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O ludźiách pieniężnych, mają z imion ſwych ſłużbę źiemſką ſłużyć.

1 TEż [a] uſtáwujem, Ktobykolwiek z poddánych Náſzych pieniądze Náſze, ábo u Pánow Rad náſzych, Kniáźiow, Pánow, y inſzych ſtánow ku ſłużbie wojenney, jezdney ábo pieſzey brał, tákowi ludźie pieniężni, Rotmiſtrze y ich towárzyſze oſobámi ſwemi, ći co zá pieniądze Náſze Hoſpodárſkie ſłużyć będą w Hufie náſzym pieniężnym, [b] á co u kogo innego pieniądze będą bráli w poczćie tego u kogo pieniądze wźięli, ſtánowić śię, y zá oſoby ſwe ludźi godnych ſzláheckich z poczty, ktorzy z imion ſwych winni ſtáwić, pod chorągwią Powiátową, powinni będą uſtáwicznie mieć y ſtáwić pod winą ná nieprzybyłych do ſłużby wojenney wyżey opiſáney, áby zá te pieniądze, ktore ná ſłużbę żołnierſką biorą, ſłużbá źiemſka z imion ich nie ginęłá.

[a] Podobne rozumienie *Art:* 1. *w Roz:* 2.
[b] Zołnierze ná żołd zaciągnieni, od Poſpolitego ruſzenia wolni byli, *Conſt:* 1621. *fol:* 7. § Hetmáni y to tylko kiedy *diviſum bellum*.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O przyimowániu ludźi ſłużebnych przybyłych jáko śię oni w ćiągnieniu záchowáć mają.

1 TEż [a] uſtáwujemy, Iż ludźi przybyłych, ták obcych jáko y ſąśiedzkich, [a] zágránicznikow, przyimowáć, y wieść do Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, y przez toż Páńſtwo nie mamy, áż z wiádomośćią y rádámi Rad náſzych Wiel-
2 kiego Xięſtwá Litewſkiego. § [b] Wſzákże te ludźie przybyłe jáko y tuteyſze żołnierze, nie mają inſzemi drogámi, do inſzego mieyſcá ćiągnąć, y należach śię rozkłádáć, jedno tám gdźie My Hoſpodár ábo Hetman náſz wielki tego Wielkiego Xięſtwá oznaymi, y [c] leże roſpiſze. A z drogi y z leż im od nas y od Hetmáná Wielkiego

 dánych

dánych y oznáymionych, oni jeźdźić w picowánie nigdźiey nie máją. Ale tám w drodze ná noclegách y ná leżách z ſtron żywność zwieźioną, ábo targiem ábo uſtáwą, jáko My z Rádámi náſzymi uchwalim, ábo Hetman w niebytnośći Náſzey uſtánowi, máją kupowáć. A Porządek dodáwánia tey żywnośći y cenę, tákże My Hoſpodar z Rádámi náſzemi tego Páńſtwá w ten czás uchwalim wedle potrzeby.

a Cudzożiemcow ná dworze chowáć nie mamy, 1607. o cudzo: y ná W. X. L. Krol bez pozwolenia Rad oboygá Národu zgodnego, nie ma Zołnierzá przyimowáć y odpráwowáć *Conſt:* 1576. *fol:* 253.

b Hetman Roth: Towá: ná żadne potrzeby ſwe, y prze: Zołn: nie ma záciągáć, 1591. Diſcip:

c Leże jáko naybliżey śiebie 1609. Porządek około Zołn:
Zołnierzom Hetmáni leże rozdáwáć máją, *Conſt:* 1576. *fol:* 237. § Zołd Zołnierzom. Bez liſtu Hetmáńſkiego Stároſtowie, leży im dopuśćić nie máją, *Conſt:* 1601. *fol:* 735. *Tit:* o Kwárciánym.
Zołnierz gdyby ſobie bez liſtu Hetmáńſkiego, leżą uczynił, *pœna* 200. *marc:* *& refuſio*, á nie ośiádłych *pœna colli Conſt:* 1624. *fol:* 1. *Tit:* Supplement.

ARTYKUŁ XXIV 24.

O nie dáwániu pieniędzy ná roty ſtánom niżey opiſánym.

TEż uſtáwujem, iż czáſu woyny, ktoraby z uchwały Seymowey
ruſzeniem poſpolitym odpráwowáłá śię, nie mamy Wojewo-
dom, [a] Stároſtom, y dźierżáwcom ukráinnym, ná te zamki, 1
R. 1. a. 3. gdźie ſtároſtwá y dźierżáwy máją, ná roty dáwáć, ále ſwemi poczty
z urzędow ich powinnemi tám zoſtáwáć máją. A wſzákże ten za-
mek Rotmiſtrzámi y ludem ſłużebnym, według potrzeby opátrowáć
mamy, ktorzy Rotmiſtrze pod władzą y ſpráwą tego Stároſty ábo
dźierżawce być máją. § Wſzákże nic nie uymując władzy Hetmá- 2
ná Wielkiego niwczym, gdyż nie jedno Rotmiſtrzowie, ále y ſámi
Stároſtowie ukráinni czáſu woyny pod władzą y poſłuſzeńſtwo Het-
máńſkie náleżą. A jeślibychmy potrzebowáli, ktorego z tych Wo-
jewod, Stároſt, y dźierżáwiec do polá, to nam zwieść z tąd y pie-
niądze ná ſłużebne ludźie dáć jemu wolno będźie.

a Zaden Senátor, Stároſtá Sądowy: Roth: wodźić nie może, 1591. *de Diſci:* áni Tátárowie, 1613. o Tát:
Stároſtowie Ukráinni rezydowáć ná Zamkách máją *ſub amiſſione* Stároſtwá, *forum* zá Dworem, *Conſt:* 1620. *fol:* 16. *Tit:* Stároſtowie.
Stároſtw Sądowych Ukráinnych W.X.L. dźieciom lat nie doroſłym dáwáć Krol JegoMość nie ma, jedno ludźiom godnym, *Conſt:* 1633. *fol:* 19. Tit: Opátrzenie Zamkow Ukráinnych.
Stároſtwá Ukráinné *in ſolidum* mężowi y żenie dáwáne już więcey być nie máją, *Conſt:* 1635. *fol:* 26. Tit: o Stároſtwách Ukráinnych.
Ná Stároſtwách Pogránicznych Koronnych y W. X. Lit: żadney białey głowy *jus communicativum* rozćiągáć śię nie może *Conſt:* *An:* 1662. *fol:* 9. Tit: Dożywoćie ná Stároſtwách.
Ani więcey, nád dwie Krolewſzczyzny *cujuscunque generis*, lub Stároſtwo, lub

Dźierżá-

Dźierżáwá, po śmierci mężow swoich trzymáć nie mogą *Ibidem* o Dożywoćiách.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O błędnych ná Woynie.

1 UStáwujemy, y ták mieć chcemy, Aby káżdy w woysku náſzym R.14.
w ćiągnieniu, nie śmiał [a] koniá błędnego trzymáć u śiebie a.25.
więcey, tylko przez noc y dźień. Ale potym czáśie zámierzonym ma go záráżem wieść do Hetmáná Náſzego Litewskiego. A jeśliby Hetman dáleko był, tedy do ſtárſzego ſwego, á on tegoż czáſu ma do Hetmáná odesłáć. [b] A ktoby błędne trzymał więcey niż przez ten czás pomieniony, tákowy tego koniá powinien z náwiąſką wroćić, ták też y káżdą rzecz ználazſzy, nieść do Hetmáná, á Hetman náſz ma kázáć od błędnych więcey nie bráć tylko od koniá
2 groſz. § A o inſze rzeczy w oboźie Hetmáńſkim záwołáć, y to co R.14.
ználazł ma do urzędu Hetmáńſkiego oddáć, á urząd Hetmáńſki, temu a.25.
czyje co będźie ma kázáć dármo oddáć.

[a] Rzeczy náleźioney áby żáden nie chował, dłużey przez noc, Sędźiemu opowiedźieć ma, ináczey ſądzon będźie, jáko o Złod: *Art:* Wojen: 24.
Sługi niczyjego nie ma wywodźić pod gárdłem, *Art:* Wojenny, 11.

[b] Lozna czeladź y konie przy Chorągwiách nie powinni być, *Conſt:* 1633. *fol:* 15. Tit: Diſciplina.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Jáko woynie ſłużący, dáleko w woyſku od Hetmáná ſtánowić śię mają.

UStáwujemy [a] też, áby nikt nie śmiał dáley mile od Hetmáná náſzego w woyſku ſtánowić śię, ále ták ják im wedle czáſu y potrzeby Hetman roſkaże.

[a] Leżá Zołnierſka jáko naybliżey śiebie y Hetmáná być ma, 1607. Porządek około Zołnierz:

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O záwśćiągnieniu bránia żywnośći przez ludźi ſwáwolnych.

1 GDyby [a] kto z poddánych Náſzych jákiegokolwiek ſtanu, mie- R. 2.
niąc śię ludźmi ſłużebnymi żołnierzmi bez liſtow náſzych ábo a. 19.
Hetmáná Wielkiego tuteyſzego Páńſtwá ná leży gdźie w Páńſtwie náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim położył, y tám ná tey leży ábo drogą ćiągnąc, żywność dármo, ábo uſtáwą brał, ſzkodę jáką czynił, á byłby gdźie bliſko Hetman Wielki, tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego. Tedy táki ma być pozwan przed Páná Hetmáná, ná krotki czás jákoby mogł z tego mieyſcá do Páná

Hetmáná przejecháć, y okáżeli śię z práwá przed Hetmánem, ten ma
być zá to káran wedle zdánia Hetmáńſkiego, á żywność brána, ábo
ſzkodá jáka uczyniona z ſowitośćią z ſtátku májętnośći jego, ma
R. 4. być ukrzywdzonemu płácona. § A jeśliby Pan Hetman dáleko był, 2
a. 29. y dośiągnąć go ukrzywdzonemu trudno było, tedy tákowy ſwowolny
od ukrzywdzonego ma być pozwan przed urząd náſz Grodzki ná
krotki Rok, jákoby mogł zjecháć. § A gdźieby był nie ośiádłym, 3
tedy ma być poſtáwion ku práwu przed tenże urząd Grodzki, y gdy
tám ku práwu przyćiągnion będźie, y z rozſądku urzędowego winien
zoſtánie, ma być ſądzon y káran jáko zboycá y łupieżcá, á ſzkody
R. 1. z ſowitośćią z ſtátku y májętnośći jego odpráwione być máją. § A 4
a. 9. jeśliby przed Hetmánem ábo urzędem Grodzkim nie ſtał, y tego śię
R. 4. nie ſpráwił, tedy Pan Hetman ábo urząd Grodzki ma tákowego
a. 7. wywołáć, y dáć o tákim po wſzytkiey źiemi ná urzędźiech liſty ſwoimi znáć, áby był poiman, y tám ták káran, jáko wyżey opiſáno.

a Ktorzyby z kupámi zebránemi w dobrá náſze, Duchowne Swieckie wieżdżali, gwałt, ſzkody, krzywdy czynili, Hetman ich ſądźić ma, Dekret jego tákiey wagi, jáko Seymowy, 1609. Porządek około Zołnierzow Zołd. y ná W. X. L. 1613. o ludź: ſwáwol: á w Miáſt: Urząd Mieyſki według Stát: Toruń: ſądźić ma, 1581. Wárunek Lwowá y Wilná 1611. deklárácya beśpiecz:

Bánnit tym ſámym bánnicyey zbędźie, kiedy ſwawolniká zábije, nikt tákiego nie ma przechowáć, *ſub pœna* 500. *marc: vel complicitate infamis, Conſt:* 1624: *fol:* 4. Poſtánowienie.

Ná Hetmány włożono áby ſwawolnikow z woyſkiem bili y karáli, *Conſt:* 1625. § Deklárujemy.

Swawolni ktorzy w obcych Páńſtwách zá gránice wyćiągnąwſzy, krzywdy ludźiom czynią, *reaſſumpta Conſt:* 1624. we dwie Niedźieli *poſt publicat: Conſt: præſentis* wroćić śię, y w Grodźie ſwym mánifeſtácyą uczynić powinien. A zá Hetmáńſkim zálecenim ná Seymie do czći máją przychodźić, oprocz Stárſzych ſwych, ſłużywſzy w Woyſku ſwym koſztem Czwierć przećiw Moſkwićinowi, y przyſługę znáczną uczyniwſzy *Conſt:* 1633. *fol:* 41. *Tit:* Reáſſumpcyą.

Woyſká Koronne jákiegokolwiek záćiągu, áby nigdy zá gránice W. X. Lit: nie przechodźiły, *lege perpetuâ* wárowáno. A ktoryby śię Pułkownik, Rotmiſtrz, Oberſzter, Kápitan, tego ważył, zá ſwawolniká y z Kompánią rozumiány być ma. O czym wſzytkie Konſtytucye *annorum* 1626. 1629. 1635. *reaſſumuntur.* A *damna paſſis* zá ápprobácyą w Grodźie ſwoim krzywd, y ſzkod poczynionych, jurámentem Urzędnikow Szláchty, ná Kommiſſiey Woyſku Koronnemu ná Seymie náznáczoney, z wolnym záſſug áreſztowániem, álbo do upodobánia w Trybunale Koronnym *inter cauſas militares, forum* náznáczone jeſt. A jeśliby śię kiedy ná potym Obywátelom W. X. L. doſyć nie ſtáło, tedy ná Seymie káżdym, *ante omnia* W. X. L. domowić śię wolno *Conſt: An:* 1653. *fol:* 7. *Tit:* O nie przechodzeniu Woyſk.

O tymże *declaratur* iż żádna Chorągiew woyſká Koronnego wchodźić w gránice W. X. Lit: (ktoraby ordynánſu do Woyſká W. X. Lit: nie miáłá) áni ſtácyi żádnych bráć, áni noclegow odpráwowáć nie powinná. A ktoby śię ważył to czynić, znośić jáko ſwáwolniki wolno. Gdyby jednák Woyſká Koronne do W. X. Lit: ordynowáć przyſzło, tedy Oberſzterowie, Rotmiſtrze, ták ná te Chorągwie, jáko y ná ſuplementy, (ktorym wolne ćiągnienie, ták w Koronie záćiągnionym do W. X. L. jáko y w W. X. L. do Korony być máją) bez czynienia krzywd, y wyćiągánia ſtácyi, y podwod, liſty przypowiedne w naypierwſzym Grodźie *per oblatam* podáć powinni, dla wiádomośći, kto z ordynánſu á kto ſwáwolnie wchodźi przez gránice W. X. L. A PP. Hetmáni Koronni, chlebá w dobrách W. X. Lit. pokázywáć, áni Rotmiſtrze ich wybieráć nie máją, *ſub pœná ſolutionis in triplo* ſzkod poczynionych, *in judicio Tribunalitio Lublinenſi repetenda.* Toż práwo ma śię śćiągáć

y Ná Zołnierzy W. X. L. przez gránice Koronne swáwolnie przechodzących *Const: An:* 1655. *fol:* 31. *Tit:* O nie przechodzeniu.

W Woysku W. X. L. według pierwszych Constitucyi, Rotmistrze máją być *possessionati Const: An:* 1654. *fol:* 30. *Tit: Disciplina milit:*

Wojewodztwu Brzeskiemu W. X. L. *Const: An:* 1641. o Zołnierskich przechodách, Powiátom, Mozerskiemu y Rzeczyckiemu służącą *in toto cum pœnis ibidem expressis* reássumowáno *Const: An:* 1647. *fol:* 23. *Tit:* o Przechodzeniu Zołnierskim.

Woluntáryiskie Chorągwie w W. X. Lit: zniesiono, *fidem* PP. Hermánow obowięzując, áby żadnych Uniwersałow ták ná te Chorągwie nie wydawáli, jáko y ludźiom *alienæ nationis*, żadnych nie pozwaláli záciągow, y suplementow, áni też z Káncelláryey Nádworney Krolewskiey, ludźiom nie znájomym, y nie w tey Oyczyznie urodzonym, listy przypowiedne wychodźić máją. *Const:* 1662. *fol:* 13. *Tit:* Zniesienie Kond:

Swáwolnicy ták w Koronie, jáko w W. X. L. ktorzy pod prætextem Woyskowey służby ábo wybieránia chlebá, od Chorągwie odjáchawszy, ábo ná skład pomijájącey Chorągwie, ná wśi y ná Dwory Krolewskie y Duchowne y Szlácheckie nápadáją, y one rábują, śiácye wybieráją, rożne krzywdy y gwałty robią, káždemu imáć y do Grodow bliskich oddáwáć, y tám według excessu ták tych ktorzy ná dwory pomienione náježdžáli, jáko y tych ktorzy náprowadzáli, sądźić y kárác, bez wszelkiey dilácyi y ápellácyi *prævia inquisitione* pozwolono. A gdźieby ná tákowym gwałćie w obronie osoby, ábo dobr czyich *excessivus* był zábity, tákiego *caput* ma być *invindicabile*. *Const: An:* 1658. *fol:* 18. *Tit:* O rábowni: y kupách.

Reássumowáno W. X. L. *in toto* tę Konstitucyą *An:* 1658. o rábownikách, według ktorey, Grody skuteczne *judicia* y *satisfactionem injuriatis* czynić, *sub privatione officii* powinni, *salva appellatione*, Szláchcie ośiádłey ná Trybunał W. X. L. *Const: An:* 1659. *fol.* 13.

O swáwolnikách kupámi zá gránice, *sine concessu* Rzeczyposp: chodzących, wszytkie práwá reassumując, postánowiono, áby śię káždy w tákowym záciągu zá gránicą zostájący do Korony y W. X. L. *intra spatium* trzech mieśięcy, od publikácyey po Grodách teráźnieyszego práwá komputując, powroćił, *sub pœnæ infamiæ & confiscationis bonorum, ex delatione cujusvis*, w Trybunále ktorymkolwiek *decernenda, ac per Capitaneos indilate exequenda*, ná ktore infámie, gleyty z Káncelláryey Koronney wychodźić nie powinne, *Const: An:* 1676. *fol:* 28. *Tit:* O swáwoln: zá gráni:

Znowu práwá wszytkie dawne, y świeże przeszłego *An:* 1676. Seymu, o nie wyprowádzeniu ludźi kupámi swáwolnych zá gránice, *in toto* reassumowáno *Const: An:* 1677. *fol:* 6. *Tit:* O nie wyprowá: zá gránice.

Znowu o swáwolnych kupách, y záciągách, Konstytucye wszytkie *cum rigore in iis expresso* reassumując postánowiono, áby ták w Koronie jáko y w W. X. L. Stárostowie sądowi, ktorym to *de lege* náleży, tákowe kupy y záciągi znośili. A jeśliby *sufficere* nie mogli, wolno będźie Wojewodztwom one gromić, imáć, y do Grodu *pro executione* oddáwáć, Grody záś ná gárdle tákich kárác máją. *Const: An:* 1678. *fol:* 14. *Tit:* O kupách swáwolnych y záciąg:

O swáwolnych Konstitucye *An:* 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. reassumowáno, W. X. L. A Wojewodztwá y Powiáty tameczne, ná Seymikách relácyinych námowią sobie *securitatem*, y po Páráfiách Rotmistrzow postánowią, pod władzą Wojewodow, Kásztellánow, Márszáłkow, y Chorążych Powiátowych, ktorzy *in casu* zjáwienia śię jákich swáwolnych kup, one imáć, znośić, y do Wojewodow, Stárostow, y ich Urzędow *pro executione* oddáwác będą. *Const: An:* 1683. *fol:* 1.



Rozdział TRZECI

O wolnośćiách Szlácheckich, y rozmnożeniu Wielkiego Xięstwá Litewskiego.

ARTYKUŁ I. 1.

O rozmnożeniu Wielkiego Xięstwá Litewskiego.

MY [a] Hospodár obiecujem też y ślubujem to, zá śiebie y zá potomki Násze Wielk: Xią: Litewskie, pod tą przyśięgą Nászą ktorąśmy uczynili wszytkim obywátelom wszytkich Ziem Wielkiego Xięstwá Litewskiego. Iż to sławne Páństwo Wielkie Xięstwo Litewskie, y wszytkie Ziemie ku niemu zdáwná y teraz náleżące, w sławie, w tytulech, w Stolicy, zácności, władzy, możności, roskázowániu, y w inszych wszelákich náleznośćiách y przysłuchywániu, y też w gránicách, niwczym umnieyszáć y uymowáć, ábo poniżáć nie mamy, y owszem wszytkiego tego przymnażáć chcemy y będźiemy. § [b] Y choćiayby Pan BOG z łáski swey świętey Nam Hospodáru użyczyć ráczył Páństwá innego, ábo y Krolestwá, tedy przećię tego Páństwá Nászego Wielk: X. Lit: Xiążąt, Pánow, Rad Duchownych y Swieckich, y wszytkich Urzędnikow Ziemskich y dwornych, Szláchtę, Rycerstwá, y wszytkich innych stánow ni wczym nie poniżáć, ále od wszelákiey lekkośći y poniżenia strzedz y bronić będźiem z pomocą Bożą, stáráiąc się o [c] przymnożenie y wywyższenie tego Páństwá, wszytkich dostoynośći, ozdob y pożytkow, zá większą pilnośćią y uśiłowániem nászym.

a Dosto-

a Doſtojeńſtwo y Urzędy dáne, nikomu bráne być nie mają *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 171. Wolności, Doſtoj: Prærog: y Urzędy káżdemu ſtánu mocnie y nienáruſzenie trzymáć, *Zygm: Aug: w Lublinie* 1569. w Przy: o Uniey W. X. L. Też áby.

b Od nieprzyjaćielá Zamki, imioná odyſkawſzy. K. J. M. obiecuje wrácáć czyje Oyczyzny przed tym były, *Zygm: Aug: w Lubl:* 1569. Też w Rekuperácyey, od nieprzyja: *Conſt:* 1611. *fol:* 2.

c Wolno Poláko: w Lit: Lit: w Pol: májętności ſłuſznym ſpoſobem nábywáć, według onego práwá w ktorym imienie leży, Receſſ: *Seymu Wárſz: Mieśiacá Márca* 13. *dniá*, 1564. Jeſzcze też nád to 1569. Przyw: o W.X.L. Státutá y Przyw:

Urzędy y Dygnitárſtwá Woiewodztwá Kijowſkiego Obywátelom *Romani Cątholici Ritûs*, ták w Koronie jáko y w W. X. L. záſłużonym, rozdáwáne być y przy Státućie SIGISMUNDI I. *An:* 1510. w tey mierze *conſervari* mają *Conſt: An:* 1659. *fol:* 47. Tit: Dignit: y Urzędy.

Urzędnicy Litewſcy, po Urzędźie Grodzkim tákim porządkiem *in perpetuum* záśiádáć mają. Náprzod Podczáſzy, potym, Cześnik, Horodniczy, Skárbnik, Łowczy, Miecznik, Koniuſzy, Obożny, Strażnik, Krayczy, Moſtowniczy, Budowniczy. *Conſt: An:* 1677. *fol:* 18. *Tit:* Opiſánie Urzędow.

ARTYKUŁ II. 2.

O wolnośćiách Szláchecкich.

1 TAkże [a] my Hoſpodár obiecujem ſłowem náſzym, zá nas y zá potomki náſze Wielkie Xiążętá Litewſkie pod tymże obowiąſkiem náſzym, jáko wyżey w pierwſzym ártykule jeſt opiſáno, iż wſzytkich Xiążąt y PP. Rad jáko Duchownych, ták y świeckich, y wſzytkich Urzędnikow źiemſkich y dwornych, Pánow chorągiewnych, Szláchtę, Rycerſtwá, Mieſzczan, y wſzytkich ludźi poſpolitych w Wielkim Xięſtwie, y we wſzytkich źiemiách tego Páńſtwá, mamy záchowáć przy ſwobodách y wolnośćiách Chrześćiáńſkich, w ktorych oni jáko ludźie wolni, wolno obierájąc z ſtárodáwná y z wiecznych ſwoich przodkow ſobie Pánow á Hoſpodárow Wielkich Xiążąt Litewſkich żyli y ſpráwowáli śię przykłádem y ſpoſobem wolnych Páńſtw Chrześćiáńſkich, rownując á jednáko májąc, y tych wolności używájąc z ſąśiády y bráćią ſwą, Rycerſtwem, y innemi ſtany narodu Korony Polſkiey.
2 § A oſobliwie nád to, przy ſwobodách y wolnośćiách ná przywilejách, y liśćiech Wielkich Xiążąt Litewſkich przodkow náſzych, y od Nas im, ták wſzytkim jáko y káżdemu z oſobná ná doſtojeńſtwá, y urzędy, ná imioná y ludźie, ná grunty, y ná cokolwiek dánych, y co jeſzcze będą dáwáne wprzod nie poruſzenie y nieodmiennie wiecznymi czáſy chowáć. [b] Y ktoby też choćia bez przywilejow, zá oczywiſtym práwem, y jákimkolwiek obyczájem nábytych imion, ludźi y gruntow ſwoich w dźierżeniu był zá przodkow náſzych Krolow Ich Mośći Polſkich, y Wielkich Xiążąt Litewſkich, Włádyſłáwá Jágiełá, y brátá jego Witoltá, Zygmuntá wielkiego Kniáźiá, Włádyſłáwá Jágiełowego ſyná, Káźimierzá trzećiego Jágiełowego ſyná, Jáná Albrychtá, Alexándrá, Zygmuntá Pierwſzego y ſyná jego Zygmuntá Auguſtá,

pátrz Art: 43. Roz: tegoż trzećiego.

y Henryká, y zá ktoregokolwiek z tych pánowánia, y też zá náſzego ſzczęśliwego Pánowánia, ći ſámi y z Potomki, y bliſkiemi ſwemi, y teraz te wiecznie dźierżeć máją y będą. § [c] A o tákowych dobrách 3
y grunćiech ſzláchecckich, áby wątpliwość żádna nie byłá, wolno záwżdy ze wſzytkiemi pożytkámi, ktorebyśiękolwiek ná ich grunćiech pokázywáły, też y kruſzce wſzelákie, y okná ſolne zoſtáwáć máją. A My y potomkowie náſzy przeſzkádzáć im nie mamy czáſy wiecznemi wolnego używánia.

a Stany wſzytkie Koron: y W. X. L. według Przywil: Liſtow y ſpiſow nádánych, umácnia y utwierdza wiecznemi czá y, *Zyg: Aug: w Lublinie* 11. *Aug:* 1569. Potwierdz: Uniey. Wſzem w obec.

Práwá Miaſt wſzytkich J. K. M. *in genere approbantur* Conſt: 1589. *fol:* 536. *Tit: de Juribus Regiarum civitatum.*

b Cobykolwiek kto z przodkow ſwoich gruntow trzymał jákimkolwiek imienſem názwánych, bez liſtow ábo zá liſty *ante unionem*; wiecznie trzymáć ma, *Conſt: unionis An:* 1569. *verſu* Upatrujemy też. *fol:* 176.

Ktobykolwiek o dobrá *ante unionem* wiecznośćią nábyte, uprośiwſzy ſobie zá dobrá K. J. M. Szláchćicá zá Dworem pozwał, ten nie ſchodząc z tego ſądu támże zárázem, zápłáćić ſtronie pozwáney winy Tyśiąc złotych powinien, á gdźieby pozwawſzy do popárćia tey ſpráwy, kto ſam nie ſtanął, tedy tákowy pod winę bánicyi popádáć ma, *Conſt:* Koro: 1633. *fol:* 39 *Titulo* O dobrách przed Unią wiecznośćią nábytych, y *Conſt:* 1607. *fol:* 859. *Tit:* o Metrykách W. X. L.

c Kruſzce wſzelákie y okná ſolne, ná grunćiech Szláchecckich znáydźione, przy Szláchćie zoſtáwáć mają. *Steph: ná Koronác:* 1576. Aby wątpliwość żádna, *fol:* 277.

ARTYKUŁ III. 3.

O záchowániu w pokoju wſzytkich poddányych náſzych obywátelow tego Páńſtwá z ſtrony rożnego rozumienia y używánia Nabożeńſtwá Chrześćiáńſkiego.

Aiż też przywilejem y poprzyśiężeniem náſzym jeſt utwierdzo- 1
no pokoju miedzy rożnemi w Religiey ſtrzedz. Przeto y Konfederácya czáſu *Interregni* w tey rzeczy miedzy ſtany Korony Polſkiey, y Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego uczyniona, w ten Státut ſłowo od ſłowá jeſt wpiſána, áby wedla niey jáko My Hoſpodar ták y wſzyſcy obywátele, tych Páńſtw záchowáli śię, Ktora Konfederácya z Polſkiey Konſtytucyey według práwá káżdemu národowi należącego, w ten Státut wpiſána, y ſłowo od ſłowá ták się w ſobie ma.

My Rády Koronne, Duchowne y świeckie, y Rycerſtwo; y wſzytkie ſtany inſze, jedney á nie rozdźielney Rzeczypoſpolitey, z Wielkiey y Máłey Polſki, W. X. Lit: Kijowá, Wołyniá, Podlaſzá, Ziem Ruſkiey, Pruſkiey, Pomorſkiey, Zmudzkiey, y Inflantſkiey, y Miáſtá Koronne. Oznaymujemy wſzytkim w obec, komu należy ná wieczną tey rzeczy pámięć, Iż pod tym niebeſpiecznym czáſem bez Krolá Páná zwierzchnego mieſzkájąc, ſtárálichmy śię o to pilnie ná ziezdźie Wárſzáwſkim, jákobyśmy przykładem przodkow ſwych ſámi miedzy ſobą, pokoy, ſpráwiedliwość,

wość, porządek y obronę Rzeczypospolitey zátrzymáć y záchowáć mogli. Przetoż ſtáteczným, jednoſtáynym zezwoleniem, y świętym przyrzeczeniem, ſobie to wſzyſcy, ſpolnie imieniem wſzytkiey Rzeczypoſpolitey obiecujemy, y obowięzujem śię pod Wiárą, poczćiwośćią, y ſumnieniem náſzym. Náprzod, żadnego rozerwánia miedzy ſobą nie czynić, áni rozłączenia żadnego dopuśćić, jáko w jedney nierozdźielney Rzeczypoſpolitey, áni jedná część bez drugiey Páná ſobie obieráć, áni ſpiknieniem oſobliwym z inſzemi nárabiáć, ále według mieyſcá y czáſu tu náznáczonego, zjecháć śię do gromády Koronney, y ſpolnie á ſpokoynie tę ſpráwę obierania Paná według woley Bożey do ſkutku ſłuſznego przywieść, á ináczey ná żádnego Páná nie pozwaláć, jedno z takową pewną, á miánowitą vmową, iż nam pierwey práwá wſzytkie przywileje y wolnośći náſze, ktore ſą, y ktore mu podamy po obrániu, poprzyśiądz ma. A miánowićie to poprzyśiądz, pokoy poſpolity miedzy rozerwánemi y rożnymi ludźmi w Wierze y nábożeńſtwie zachowywáć, y nas zá gránicę Koronną nigdy nie ćiągnąć żadnym obyczájem, ani prośbą Krolewſką ſwą, áni płáceniem, piąći grzywien ná drzewce, áni ruſzenia poſpolitego bez uchwały Seymowey czynić. Przetoż powſtáć przećiw káżdemu tákowemu obiecujem, ktoby mieyſcá ábo y czáſy inſze do Elekciey ſobie obierał, y ſkłádał, ábo zámieſzánie czynić ná Elekcyey chćiał, ábo lud ſłużebny oſobliwie przyimował, ábo Elekcyey oney zgodnie od wſzytkich zamknioney ſprzećiwić śię śmiał. A iż w Rzeczypoſp: jeſt rożność nie mała z ſtrony wiáry Chrześćiáńſkiey, zábiegájąc temu, áby śię z tey przyczyny miedzy ludźmi záśćie jákie ſzkodliwe nie wſzczęło, ktore po inſzych Kroleſtwách jáśnie widźim. Obiecujem to ſobie wſzyſcy ſpolnie zá nas y zá potomki náſze ná wieczne czáſy pod obowiąſkiem przyśięgi, pod wiárą, czćią y ſumnieniem náſzym. Iż ktorzy jeſteśmy rożni w wierze, pokoy miedzy ſobą záchowáć, á dla rożney wiáry y odmiány w Kośćielech, Krwie nie przelewáć: áni śię káráć odſądzeniem májętnośći, poczćiwośćią, więżieniem, y wywołániem, y zwierzchnośći żadney áni urzędu, do tákowego poſtępku żadnym ſpoſobem nie pomagáć, y owſzem gdźieby ją kto przelewáć chćiał z tey przyczyny, záſtáwiáć śię o to wſzyſcy będźiem powinni, choćiayby też pod obligiem wyroku, ábo zá poſtępkiem jákim ſądowym kto czynić chćiał. Wſzákże przez tę Confœderácyą náſzę zwierzchnośći żadney nad poddanymi ich ták ſtánow Duchownych jáko y świeckich nie uymujem, y poſłuſzeńſtwá żadnego poddánych przećiwko Panom ich nie pſujem, y owſzem jeśliby tákowa ſwáwola gdźie byłá pod obligiem nábożeńſtwá, tedy iáko záwżdy było, będźie wolno y teraz káżdemu Pánu poddánego ſwego nieposłuſznego, ták w Duchownych, jáko y świeckich rzeczách, według porozumienia ſwego ſkaráć, áby wſzytkie nádánia zwierzchnośći, y władze Krolewſkie doſtoynośći Kośćielney, iáko Arcybiſkupſtw, Biſkupſtw, y innych wſzelákieh dobr, były dáwáne nie inſzym, jedno Kośćiołá Rzymſkiego oſobom Duchownym obywátelom Polſkim,

ſkim, według Státutu. A dobrá Kośćiołow Gręckich, ludźiom teyże Wiáry Gręckiey, dáwáne być máją. A iż to do pokoju wiele náleży, áby rożnice miedzy ſtany hámowáne były, á miedzy ſtanem Duchownym y świeckim jeſt nie máła rożnośc o rzeczách świeckich doczeſnych. Obiecujemy [a] *wſzytkie te miedzy ſobą porownáć, ná bliſko przyſzłym Seymie, obieránia Páná, ſpráwiedliwośći, porządek táki ſobie záchowujem w mocy, jáki ſobie ktore Woiewodztwo domá ſpolnie poſtánowiło, ábo jeſzcze poſtánowi zgodnie, tákże y około obrony potrzebney Zamkow pogránicznych. Ktożkolwiek śię komu o pewny dług zápiſał, y do Grodu mocnym zápiſem, odpowiádáć śię poddał dobrowolnie, bądź przed śmierćią ábo iuż y po śmierći Krolewſkiey, tákowy káżdy według zápiſu ſwego, niechay zwykły poſtępek práwá ćierpi. A Pánowie Stároſtowie będą powinni, mocą tego poſpolitego obowiąſku bez wſzelákiey odwłoki obyczájem zwykłym ſądźić y odpráwowáć, y ſkutecznie wypełniáć tákowe ſpráwy. Oprocz tych Wojewodztw, ktore ſobie kſztałt ábo obyczay ſpráwiedliwośći odpráwowánia oſobliwy poſtánowiło w niebytnośći Krolá, ábo jeſzcze poſtánowić ma. Zápiſy wſzelákie y zeznáwánia dobr wieczyſte przed jáwnemi Xięgámi uczynione: y ktore wprzod będą czynione pod czáſem niebytnośći Krolá ſpolnym tey Confœderácyi zezwoleniė umacniamy, áby pod czáſem nie bytnośći Krolá począwſzy od dniá śmierći Krolewſkiey, nikomu w poſtępkách práwnych dáwnośc źiemſká nie ſzkodźiłá nápotym do ſpráwiedliwośći jego. Tákże ktorzy mieli czas zámierzony bránia pieniędzy, ná przyſzłe Gody, ábo ná Nowe Láto, ábo ná jáki czás już przeſzły. Ci wſzyſcy áby byli powinni bráć pieniądze ſwoje ná pierwſze ſądy dáli Pan Bog po obrániu nowego Krolá, ábo ná pierwſze leżenie Kśiąg. Obiecujem też to ſobie, że ná Elekcyą náznáczoną jádąc, y ná mieyſcu będąc, y do domu śię rozjeżdżájąc, gwałtu żadnego ludźiom, y ſámi miedzy ſobą czynić nie będźiem. Te wſzytkie rzeczy obiecujem ſobie y ná potomki ſwoje chowáć ſtátecznie y trzymáć pod wiárą, czćią, y ſumnieniami náſzymi. A ktoby śię temu ſprzećiwiáć chćiał, á pokoy y porządek poſpolity pſowáć, przećiwko tákowemu wſzyſcy powſtániem ná jego ſkazanie, á dla lepſzey pewnośći tych wſzytkich opiſánych rzeczy, przyłożyliśmy pieczęći ſwoje do tego y rękámi właſnymi podpiſáli.* Dźiáło śię to w Wárſzáwie ná ziezdźie wálnym Koronnym dwudźieſtego oſmego dniá *Januarij.* Roku Páńſkiego, Tyśiąc pięćſet śiedmdźieśiątego trzećiego.

[a] Compoſicya miedzy Stany Duchownymi y Swieckiemi, ábo ná Seymie bliſko przeſzłym uczyniona być ma. *Confirmatio Elekcyey w Andrze:* 1576. *fol:* 244. Paragrapho Te wſzytkie ſpráwy.

Steph: w Wárſzáwie o Dźieśięćinách 1581. *fol:* 379.

Artykuły do práwá W. X. L. támże *fol:* 380. o ſpráwách oſob Duchownych.

O præſkrypcyách 1607. *fol:* 813.

O Dźieśięćinách támże.

Compoſitio inter ſtatus. 1618. *fol:* 5.

Ná Aryánow y ich Protektorow, y Fundátorow w Koronie, y w W. X. L. Státut Włádyſłáwá Jágiełá o Heretykách reáſſumowáno. A Stároſtowie y ich Urzędy, káżdego tákiego o to *legitime convictum* ná gárdle, *ſub privatione Capitaneatûs*, karáć powinni *Conſt: An:* 1658. *fol:* 1. *Tit:* Sektá Aryáńſka.

Fautoribus ich *tanquam pro pœna perduellionis, forum* w Trybunale, *inter cauſas conſervatas mixti fori ad inſtantiam cujusvis* náznáczono w W. X. L. záś w

Trybunale

Trybunale *in quovis regestro ibidem.* Czásu do wyprzedánia się im lat trzy pozwolono, *salvâ bonorum & debitorum repetitione, citra liberum* jednák *Sectæ suæ exercitium, & capacitatem publicorum muniorum, sub pœnis superius expressis.* Ibidem. Potym czás do wyprowádzenia się z Páństw tych, skrocono im czásu do lat dwuch, *à die 10. Julij An:* 1658. *sub rigore* przeszłey Konstytucyey. Do Wiáry Swiętey Kátolickiey Rzymskiey náwrácájącym się, szkodźić nie ma, *salvis per omnia juribus Ecclesiæ Sanctæ Romanæ, & Ducatûs Masoviæ Decretis.* Const: *An*: 1659. *fol*: 1. *Tit*: Deklarácya Constit: o Aryánách.

ARTYKUŁ IV. 4.

My Hospodár, obiecujem rozmnażáć Wielkie Xięstwo Litewskie y coby rozebráno y odeszło, záś ku niemu przywroćić.

1 TEż [a] dobrá Páństwá Nászego Wielkiego Xięstwá Litewskiego nie umnieyszym, y to co będźie przez nieprzyjáćioł tego Páństwá oddálono, rozebráno, y ku inszemu Páństwu od tego Páństwá Nászego kiedykolwiek uproszono, to záś ku własnośći tego Wielkiego Xięstwá przywieść, przywłaszczyć, y gránice náprawić o-
2 biecujem. § A choćiaybyśmy też komu zágránicznikom przy R. 5.
gránicách, tych wzwyż mienionych, źiemie, imioná, wśi, ludźie, a. 7. R. 7.
dáli, tedy tákowi mają służyć z tego Wielkiemu Xięstwu Litew- a. 3.
skiemu. A ktoby niechćiał służyć, tákowych przywilejow nie mamy My y potomkowie Nászy dźierżeć.

a Od nieprzyjaćielá Moskiewskiego, Zamki, imioná, dobrá wszelákie odyskawszy, K. J. M. obiecuje tym wrácáć, czyje te Oyczyzny były przed ośiągnieniem, Const: 1611. fol: 2. *Zygm: Aug: w Lublinie* 1569. Mieśiącá Lipcá 1. dniá. Przywil: o Uniey W. X. Lit: Też w rekuperácyey, *fol:* 177.
Stárostwá Łojowskie y Lubeckie, W. X. L. inkorporowáno, *cum declaratione* że do Woiewodztwá Smoleńskiego á Powiátu Stárodubskiego náleżeć mają. *Const*: *An*: 1646. *fol*: 3. *Tit*: Inkorporácya Łojowá y Lubeczá.
Potym je ná toż Woysko *secundùm æqualitatem & proportionem* záslug podźielić ná wieczne czásy postánowiono. *Const*: *An*: 1670. & 1676. *fol*: 18.
Kommissie bez wiádomośći *tertij Ordinis* jáka byłá, do kommutácyey Łojowá y Lubeczá zá Trubeck, nigdy ná potym odpráwowáć się nie mają. *Const*: *An*: 1646. *fol*: 4.

ARTYKUŁ V. 5.

O nie dánie Szláchty, y ich imion, ludźi, gruntow, y wszelákich wolnośći y też dánia listow, y przywilejow przećiw temu Státutu.

1 UStáwujem [a] y wiecznymi to czásy chowáć y dźierżeć obiecujem, Iż jáko przodkowie nászy Wielk: Xiążętá Litewskie ták y My nie zwykli nikomu nijákim sposobem, bojár, Szláchty y ich imion, gruntow, y źiem dáwáć, ták y teraz ná wszytkie potomne czásy, obiecujemy y przyrzekamy pod tąż przyśięgą nászą ktorąśmy uczynili wszytkim obywátelom tego Páństwá Nászego Wielkiego Xięstwá Litewskiego; bojár, Szláchty, y ich imion, gruntow y wszelákiey májętnośći y innych swobod, wolnośći, y praw

u nich odbieráć y odwodźić, y nijákim oſobom ktorymkolwiek w tym Páńſtwie obywátelom jáko y zágránicznikom, y poſtronnym, y żadnemu innemu dáwáć, y zápiſowáć, y nijákim ſpoſobem oddaláć nie mamy. [b] A gdźieby co otrzymáno, y wyſzło jákimkolwiek obyczájem przećiw temu Státutu, to z práwá y z ſądu ſpráwiedliwego przez Nas y potomki Náſze, zá rádą Rad Náſzych Wielk: X. Litewſk: ná ſtronę odłożono, y wniwecz obrocono być ma. § A przeto przy- 2
wilejow, ták w poſpolitośći, jáko y káżdemu z oſobná, nie mamy y nie będźiem moc dáwáć przećiw temu Státutu y Artykułow w nim opiſánych. A ktoreby przed tym wyſzły, y potym z Káncelláryey Náſzey po wydániu tego Státutu, od Nas przez kogokolwiek otrzymáne były, tákowych My y potomkowie Náſzy trzymáć niechcemy, ále z práwá y ſądu káſowáć y wniwecz obrácáć będźiemy. [c] Wſzákże komubychmy dáli y z łáſki náſzey dáwáć chćieli rodźicom Wielk: X. Lit: imioná náſze ſpadkowe, y w nich Bojárowie, á choćiayby y Szláchtá byłá, á imioná ſwoje z dáwna y nowo też przez dáninę onych Pánow, po ktorych ná nas Hoſpodárá te ſpadki przyſzły mieli, y onym ſłużyły, á liſtem y potwierdzeniem Náſzym nie wyzwoleni, w tym mocy rąk y ſzczodrobliwośći Náſzey, y potomkow Náſzych nie zámykamy, wſzákże w mocy ſwey májąc.

a Zadnemu Szláchćicowi májętność nie ma być brána, aż pierwey prawem oſądzony będźie, *Káz: w Nieſzow:* 1454. H. P. 240.

b Jáko wolno upomináć śię Dobr do Stołu K. J. M. wolno też będźie káżdemu dochodźić dobr ſwoich bez dáwnośći *Zygm: III. ná Koron: w Krák:* 1588. *Bona nullo jure recepta*, *fol:* 460. Ktorzy śię z imionámi Pánom dla obrony oddáli, *Zygm: Aug:* 1569. 11. *Aug: fol:* 195.

Ktoby uprośił dobrá Szláheckie zá K. winá *fl.* 1000. *Conſt:* 1633. *fol:* 39. *Tit:* o Dobrách.

c Dobr ſpádkowych Xiążęcych y Szláheckich Krol *Aug:* wolny ſzáfunek podług woli y łáſki ſwey w rozdáwániu záchował *Conſt: Unionis* 1598. *fol:* 177. *verſu.* A iż już od tego czáſu. *Vide in ſimili Conſt:* 1562. *fol:* 26. *Tit:* Dobrá ná K. J. M. przypadájące, *Conſt:* 1576. *fol:* 280. *Tit:* o Dobrách *Juris.*

ARTYKUŁ VI. 6.

O Seymie wálnym, o Seymikách powiátowych y wypráwowániu ich, y poſłániu z nich poſłow źiemſkich ná wálny Seym, y o wolnych woźnych, od woyny. Tákże o przyjeżdżániu Pánow Rad Urzędnikow źiemſkich y Szláchty.

Ustáwujemy, [a] dla lepſzego porządku we wſzytkich rzeczách 1
y ſpoſobow ku ſpráwiedliwośći y obronie, iżby z wolą wſzytkich ná Seymie y potrzeby śię źiemſkie ſtánowiły, odpráwowáne były, áby wiecznemi czáſy przed Seymem wielkim wálnym, ktory mamy My y potomkowie náſzy záwżdy kiedy tego potrzebá ukáże Rzeczypoſp: zá porádą Rad náſzych tegoż Páńſtwá, ſkłádáne liſty náſzymi były, też Seymiki powiátowe, á miánowićie ná tych

ná tych mieyſcách, Województwách niżey tu nápiſánych y poſtánowionych, ktore Seymiki, ták zá liſty náſzemi będą ſkłádáne nie ná bliżſzy czás y rok tylko zá ſześć niedźiel przed Seymem wielkim. A liſty náſze tákowe Seymowe, máją być przynoſzone z dworu náſzego do Województw, Stároſtw ſądowych, y oddawáne do rąk urzędow Grodzkich, zá czáſu przed Seymikámi niedźiel zá dwie. [b] A urząd ma te liſty rozſyłáć przez woźnych powiátowych, do Pánow Rad, do Xiążąt, Pániąt, Urzędnikow źiemſkich y powiátowych, y do inſzych ſtánow narodu Szlácheckiego, do kogo przedtym z ſtárodawná z Káncelláryey náſzey liſty poſyłáno, do domow ich máją nośić. A dla wſzytkich poſpolićie w mieśćiech, w miáſteczkách, náſzych, ná tárgách, y przy Kośćielech páráfiálnych, obwoływáć, y
2 kopie z liſtow náſzych przybijáć. § Tákowymże obyczájem około rozſyłánia liſtow náſzych wojennych, Urząd Grodzki záchowáć śię ma. A woźni powiátowi winni będą te liſty náſze z pilnośćią roznośić, pod kárániem ich zá to, przez urząd Grodzki więźieniem wedle baczenia ſwego, gdyż woźni dla tákowych poſług źiemſkich od ſłużby wojenney wolni być máją. [c] Ná ktore Seymiki máją śię zieżdżáć y bywáć te oſoby, Biſkupi, Wojewodowie, Káſztelámi y Urzędnicy źiemſcy, Xiążętá, Pánowie y Szláchtá, káżdy w ſwym Województwie ábo Powiećie. A w źiemi Zmudzkiey Biſkup, Stároſtá Zmudzki, Káſztelan, Ciwunowie, y inny Urzędnicy
3 źiemſcy, y Rycerſtwo Szláchtá. § A námawiáć o tych rzeczách y potrzebách źiemſkich, ktore im ná tych liśćiech náſzych y przez poſłá náſzego oznaymione będą. [e] Nie mniey też y o wſzytkich potrzebách y doległośćiách onego powiátu y Województwá, y zezwoliwſzy śię wſzyſcy jednoſtáynym zdániem máją obráć poſłow ſwoich, to jeſt, od káżdego ſądu źiemſkiego ile ich w tym Województwie będźie po dwie oſobie, y poſłáć ich ná Seym, oznaymiwſzy y poruczywſzy wſzytko o czym wedle liſtow Náſzych Hoſpodárſkich, y też w ſwoich potrzebách, rádźić, námawiáć, y ſtánowić będą, dájąc im moc ná tym tákowym wálnym Seymie poſtępowáć y kończyć te rzeczy, ktore im ná Seymiku zlecono, y ná inſtrukcyi zá pieczęćmi
4 obywátelow tego powiátu podáne będą. § A Poſłowie źiemſcy, mieyſcá y wotá ſwoje máją mieć wedle porządku Województw y powiátow, jáko ktore po ktorych mieyſcá ſwoje zwykłe máją. A káżdy z miłośći y powinnośći ſwey ku Rzeczypoſp: powinien ná te Seymiki przybyć. A ktoby nie przybył, pod to wſzytko podlega co śię tám ſtánowi. A Seymik dáley ſtáć y ſpráwá ná nim iść nie ma, tylko naydáley przez cztery dni, ále przyjeżdżáć wſzyſcy ná Seymik win-
5 ni będą pierwſzego dniá. § [d] A mieyſce y porządek záśiádánia y wot ná ziezdźiech y Seymikách, tym obyczájem ma być, Wojewo-

dá, Kásztelan, á gdźie Kászteláná nie mász, Márszáłek onego Powiátu, Podkomorzy, Chorąży, Sędźiá, Podsędek, Woyski, Stolnik, Podstoli, Pisarz źiemski, zátym Urzędnicy Grodzcy, Pánowie, y insza Szláchtá.

a Seym znáczy ćiáło Krolestwá wszytkiego, *Alexan: w Piotrk:* 1504. H. L. 261.

b Seymy wolne y powiátowe dla snadnieyszego obmyślánia spraw Rzeczypospl: skłádáne być máją, *Zygm: Aug:* 1550. Aby zá szczęsnego *fol:* 4.

Seym wálny sześć-niedźielny we dwie lecie ma być. A gdźieby pilna y gwałtowna potrzebá byłá, jáko czás znieśie skłádány ma być, *Const:* 1566. *fol:* 255.

Seymy Koronne z X. L. spolne być máją, *Const:* 1564. *fol:* 56. § Co się záśię. Y druga *Constitutio Unionis* 1569. *fol:* 174. § Seymy y Rády.

Seymu mieysce Wárszáwá *excepto casu & impedimento ibid: fol:* 179. § Mieysce. Seymy, Seymiki Powiátowe uprzedzáć máją, á listy we dwie ábo trzy Niedźiele przed Seymikiem máją być publikowáne.

Seym wálny áni skrácány, áni prolongowány być ma, ále ná pięć dni przed konkluzyą Possowie z zgodnemi ártykułámi do Senátu przyść y znośić się powinni, *Const:* 1633. *fol:* 14. *Tit:* Konkluzya.

b Listy Seymikowe Stárostowie rozsyłáć máją.

Seymow dwu-niedźielnych skłádáć *in posterum* nie wolno, tylko sześć-niedźielny skróćiwszy, *solennitates* byle wczesna wszytkim wiádomość doszłá, *Const:* 1637. *fol:* 1. *Tit:* Wszem.

Reássumowáno toż. Ale dwu-niedźielny *sine solennitatibus*, wolno Krolowi Jego Mośći będźie złożyć, *Const:* 1638. *fol:* 5. *Tit:* Seym.

c Duchowni y Swietcy ná Seymie być máją, 1565. *fol:* 84. *Tit:* Seymiki Powiátowe. *fol:* 84.

Spolne Seymy oboygá Národu *w Lubl:* 1569. 1. *dnia Lipcá* Przywiley o Uniey Seymow innych *fol:* 176.

Mieyscá Urzędnikow Bráćławskiego y Wołyńskiego Wojewodztw, *Const:* 1589. *fol:* 526. *Tit:* Mieyscá *Const:* 1611. *fol:* 26. *Tit: Ordo Officialium.*

Ciwun Trocki przed wszytkiemi Urzędnikámi Ziemskiemi mieysce wyższe ma, *Const:* 1598. *fol:* 699. *Tit:* Mieysce Ciwunowi.

c Kto będźie Deputatem, Possem być nie może, tákże Poseł Deputatem, *Const:* 1616. *fol:* 3. *Tit:* o Deputátách.

d Sąd ábo Seym kto zgwałći, ná gárdle kárány będźie, á jeśli uciecze, niech będźie wywołány, *Zygm: w Bydgo:* 1520. H. P. 455. *Const:* 1616. *fol:* 3. *Tit:* o przyjeżdżániu.

Seymowi trzećiemu wálnemu *in perpetuum* Grodno w Litwie náznáczono, tákim sposobem, że po dwuch Seymách Koron: Wárszáwskich trzeći ná álternaćie W. X. Lit: Dyrekcyey Kołá Poselskiego przypadájący, iż nie w Wárszáwie ále w Grodnie ma bywáć, *excepto actu Convocationis, sub tempus Interregni, tum & ipso actu Electionis, & Coronationis*, ktore w Koronie máją się odpráwiáć. A álternáty Národow, jáko dotąd máją *observari*. Propozycye záś ná Seymách w Koronie y w W. X. Lit: odpráwujących się Ich Mość PP. Pieczętarze Koronni w Koronnych, á Litewscy w Litewskich intereſſách, jeden po drugim záwsze czynić máją. Tákże responsa ná witánie y żegnánie Izby Poselskiey, y przyjęcie denuncyácyey obránego Márszáłká, w Koronie przy Koronnych, á w W. X. L. przy Litewskich Pieczętárzách máją zostáwáć. Koszt jednák ná Possow Moskiewskich, Tureckich, Tátárskich, Kozáckich, ná Seym Grodźieński, przyjeżdżájących, skárb W. X. L. ták jáko w Koronie skarb Koronny, pod czás Seymu Wárszawskiego, obmyśláć będźie. *Const: An:* 1673. *fol:* 18. *Tit:* Seym trzeći w W. X. Lit:

Konstytucye Seymowe: Senátorowie y Possowie ná to deputowáni, podpisawszy, do Káncelláryey podáwáć máją. *Const:* 1589. *fol:* 457. *Tit:* Konstytucye Seymowe.

Przy konkluzyey máją być czytáne, przez PP. Pieczętárzow, *cum interrogatione* jeżeli je pieczętowáć. *Ibidem.*

Reassumitur, cum hac declaratione, iż z podpisem Márszáłká Poselskiego y innych osob ná to, z Senatu, y Kołá Poselskiego deputowánych, do Ksiąg Grodzkich Wárszáwskich *ad acticandum* názájutrz po Seymie podáwáne być powinne. *Const: An:* 1613. *fol:* 7. *Tit:* o Konstytucyách.

Znowu o tym *cum reassumptione in toto* dawnych praw, á osobliwie *Const:*

Anni 1613. & Márszałkowie Poselscy Konstytucye ktore zá zgodą wszech stánow stá-ną, *ad mundum* záraz przepisowáć kazáć máją. A po skończeniu wszytkich, one przy podpisach Senátorow Dwu, y Deputátow z Izby Poselskiey, podánych po konkluzyi Seymu, y po żegnániu Królá, názájutrz do Grodu Wárszáwskiego oddáwáć powinni, á jesliby wákował Grod, to do Metryki Koronney. *Conſt: An:* 1661. *fol:* 15. *Tit:* O Podawániu Konstytucyi.

PP. Pieczętarze oboygá Národow, zniozszy się z P. Podskárbim W. Koronnym o koszcie (ktory *in instanti* ná wydrukowánie Konstytucyi ma dáć) one naydáley trzeciego dniá do druku podáć, á wydrukowáne zápieczętowawszy, wcześnie ná Seymiki Relácyine, tákże do Grodow po Woiewodztwách, y Ziemiách według práwá y dawnego zwyczáju, rozessáć, *sine intermiſſione*, máją. *Ibidem.*

Konstytucye Seymowe, odmieniane y przyczyniáne, przez *Senatus* konsultá, być nie máją, áni Uniwersáły, ktoreby je znosiły wychodzić máją, *sub nullitate* tychże Uniwersáłow. *Conſt: An:* 1662. *fol:* 2. *Tit: de reddenda ratione.*

Do Konstytucyi Seymowych, po dwu tylko Deputátow *ex Gentibus, juxta antiquas conſuetudines*, bywáć powinno. *Conſt: An:* 1673. *fol:* 11.

Konstytucye Seymu przeszłego *Anni* 1658. ktore dwá rázy *ad Typum* podáne, nie máłą w Rzeczypospolitey uczyniły miesząninę, zniesiono, y postánowiono, áby Márszáłek Poselski támtego Seymu, Exemplarz Konstytucyi wszytkich ná ktore *conſenſus omnium Ordinum* ná Seymie záſzedł, z podpisem ręki swojey, y Deputátow do Konstytucyi miánowánych, do Grodu Wárszáwskiego podał, według ktorego Exemplárza te Konstytucye przedrukowáne być máją. *Conſt: An:* 1662. *fol:* 2. *Tit:* Konstytucye Seymu.

A ná potym nigdy Konstytucyi przedrukowywáć *ex Senatus conſulto* nie będźie wolno. *Ibidem.*

Konstytucye, *An:* 1590. wszytkie ktore *periculum & neceſſitas belli Turcici expreſſit* y *temporaneum* było, ábrogowáno ták w Koronie jáko y w W. X. L. *Conſt: An:* 1591. *fol:* 618. *Tit:* Zniesienie niektorych Konst:

Ná Seymách Márszáłek Poselski, y Deputáci do Konstytucyi *in poſterum* przysięgáć powinni. Márszáłek *in hanc rotam.* Ja N. przysięgam Pánu BOGU Wszechmogącemu w Troycy Swiętey Jedynemu, iż żadney Konstytucyey, ná ktorąby jáka zászłá kontrádykcya (o ktorą trzykroć spytáć się powinien będę) *in Volumen Legum* nie podam, y nie wpiszę: dependencyey ni od kogo mieć nie będę, tylko od cáłey Rzeczypospolitey: Konstytucye zgodnie námowione ták z Senatu, jáko y z Izby Poselskiey, *requirentibus* przepisáć, *non denegabo*, z podpisem swoim wydam, ktore naydáley czwartego dniá, po pożegnániu K. J. M. do Grodu podam. Deputaci záś *in hanc rotam.* Ja N. przysięgam Pánu BOGU Wszechmogącemu w Troycy Swiętey Jedynemu, iż z pilnością przestrzegáć będę, áby żadna Konstytucya *in Volumen Legum* nie wchodźiłá, y podpisowáć się nie będę, ná ktorąby *omnium Ordinum* nie zászłá zgodá. *Conſt: An:* 1678. *fol:* 1. *Tit:* Juráment Urodzonego.

O porządku Seymowánia wszytkie Konstytucye osobliwie *An:* 1633. reássumowáno, deklárując, áby Posłowie Ziemscy pięćią dni przed konkluzyą Seymową, do Senatu przychodźili, *sine regreſſu* do Poselskiey Izby, y tám przez cáłe te pięć dni, o sprawách Rzeczypospolitey z Krolem y z Senatem znośili się, y do konkluzyey Seymowey przystępowáli. *Ibidem. fol:* 2. O Seymách deklárácya.

Declaratur o Posłách, że żaden, Deputatem będąc (luboby *actu* w Trybunale nie záśiadł) Posłem áż po expirácyey funkcyey swojey Deputáckiey, jáko też y Poseł Deputatem, áż po Seymiku *relationis*, ták w Koronie, jáko y w W. X. L. obierány być nie ma. A ktobykolwiek przeciwko temu práwu obráć się pozwolił, tákowy w Izbie Poselskiey, y Trybunalskiey záśiadáć nie ma, ále *ad primam objectionem*, byle mu tego *legitime* dowiedźiono, *ex utraq; ſtatione* rugowány być powinien. Toż się rozumieć powinno o Pośle ziemskim, ktoregokolwiek Národu, funkcyą Posełstwá od Woysk ná sobie máiącym, czemu żadna Deputatá ábo Posłá przeciwko tákowemu wyráźnemu prawu obránego, *præjudicare* nie ma proteſtácya, y luboby tákowa zayść miáłá: *pro irrita declaratur lege præſenti*. *Conſt: An:* 1678. *fol:* 9. *Tit:* o Deputatách Trybunal:

Declaratur znowu iż kogokolwiek *in functione Tribunalitia* ták w Koronie, jáko y w W. X. L. pierwsza intymácya przez Uniwersáły Krolewskie ná Seymiki przed Seymowe wydáne zástánie, luboby powtorna expedycya zá rozerwániem pierwszego Seymiku ná drugi Seymik byłá wydána, Posłem być nie może, y gdyby był obrány, *activitate* w Izbie Poselskiey *carere* ma, *vice verſa* żaden funkcyą Poselską májący Deputatem obrány być nie może, áż po Seymiku *Relationis*. *Conſt: An:* 1683. *fol:* 5. *Tit:* Deklárácya Konstytucyi o Deputátách.

Possow źiemskich oboygá Narodow, áni Deputatow do Konstytucyi náznáczonych, áni Márszáłká Poselskiego, z okázyey Konstytucyi, żaden *in perpetuum in jus vocare* do Trybunału nie powinien, *sub pœna evocationis*; á jeśliby ktore zászły *ex præterito* kondemnaty, *pro nullis, & eliminatis declarantur. Const: Anni* 1683. *fol:* 12. *Tit: securitas* Márszałká.

Ták w Koronie jáko y w W. X. Lit: jeśliby od Seymikow *electionis* Possow áż do Seymikow *Relationum* mimo excepcyą wnoszoną, álbo *in contumaciam, in quocunq; subsellio*, ná ktorego Senátorá, lub Posłá Ziemskiego pádły dekretá, tákowe sprawy *in integrum restitui*, y zá pozwem stron, *de novo in foro, & termino competenti*, po odprawieniu Seymikow Relácyinych, *agitari* máją. Y skarb W. X. Lit: zá powrotem ich simplé, od nich przyjąć powinien, ktorzyby ich ná Swięty Jan będąc ná Seymie wnieść nie mogli. *Const: An:* 1654. *fol:* 34. *Tit:* Ubespieczenie ná tym Seymie.

Reássumowáno, to y deklárowáno, *pro lege perpetua. Const: Anni* 1655. *fol:* 15. *Tit:* Ubespieczenie tych ktorzy ná Seymách ná usfudze.

Po Seymiku jednák *Relationis, in duabus septimanis in omni judicio*, sprawić się *ad instantiam cujusvis* powinni, co także *pro perpetua lege* być ma. *Const: An:* 1659. *fol:* 5. *Tit.* Ubespieczenie Pánow.

To práwo tákże Possom, do postronnych Pánow, tákże Residentom, y Kommissárzom *post expeditam functionem*, służyć ma. *Ibidem.*

Reássumowáno tę Konstytucyą, *& actus quosvis juridicos*, pod czás Seymow, áż do Seymikow *Relationis*, ták w Trybunale, jáko *& in aliis quibusvis subselliis, in præjudicium & aggravationem*, ták Senátorow y Possow, jáko y Máłżonek ich otrzymáne, *etiam in causis dotis, & inscriptionum*, skássowáno. *Const: An:* 1661. *fol:* 29. *Tit:* O bespieczeństwie, Wielmożnych.

Reássumowáno przeszłe Konstytucye *Annorum* 1659. & 1661. deklárując, iż ták Senátorowie, jáko y Possowie *ad exteros*, y Kommissárze, átteſtácyą J. M. Páná Márszáłká ktoregokolwiek ná Seymie będącego, jáko y Possowie Ziemscy, átteſtácyą Páná Márszáłká Poselskiego, *legalitatem*, bytności swojey ná Seymie, y funkcyey pokázawszy, *super suspensionem causæ, ex regestro incidentis, simpliciter* sprawiáć się będą powinni. *In contrarium* záś *quasvis probationes juratorias super suspensionem ex occasione prærogationis causæ, contra præscriptum legis, in quovis subsellio Regni & M. D. L.* wskázáne zniesiono. Tá Konstytucya, y ná te Kondemnáty y dekretá, ktore pod czás przeszłych, y teráźnieyszego Seymow ferowáne, y otrzymáne są ściągáć się ma. Tákże okrywáć ma tych, ktorzy z dependencyey Seymu teráźnieyszego, ná Seymikách *relationum* ná Trybunał Skárbowy obráni będą. *Const: An:* 1667. *fol:* 13. *Tit:* Ubespieczenie Pánow Senátorow y Possow.

Znowu reássumowáno też Konstytucye *Annorum* 1659. 1661. & 1667. y postánowiono, áby Grody Kondemnat ná tákich osobách nie ważyły się exequowáć, *sub privatione officii*. A ktoby *in posterum sub tempus per legem exemptum*, dekret lub Kondemnatę otrzymáć ważył się, tákowy *pœnæ nulli more Polonorum ex regestro Dominorum Senatorum, & Nuntiorum, vindicandæ succumbet. Const: Anni* 1678. *fol:* 17. *Tit: Securitas* Wielmożnych.

Declaratur znowu o Posłách, że jáko Poseł od obránia do relácyinego Seymiku, ták Deputat obrány, do drugiego Seymiku Deputáckiego, chociażby y nie byli *actu in functionibus*, máją *carere activitate*, y zá pierwszą objekcyą, ták z Trybunału, jáko y z Izby Poselskiey máją być rugowáni, áni ich żádna proteſtácya *suffragari* nie będźie im mogłá, toż tákże y o Posłách Woyskowych *declaratur. Const: An:* 1685. *fol:* 7. *Tit:* o Posłách y Deputatách.

ARTYKUŁ VII. 7.

O pieniądze strawne Posłom źiemskim, wyprawując ich ná Seym wálny.

ZA spolnym [a] námowieniem y zgodnym przyzwoleniem wszytkich stánow obywátelow tego Páństwá Nászego Wielkiego Xięstwá Litewskiego. Ustáwujem, chcąc to mieć ná czásy potomne,

tomne, iż po obrániu Posłow z káżdego Województwá y Powiátu, ma być im ná ſtráwę dáwáno ták wiele jáko tu niżey opiſáno.

Wileńſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Ośmiáńſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Lidzkim [a] Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Wiłkomierſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Brácłáwſkim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Trockim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Grodźieńſkim Posłom	Sto dwádźieśćia kop groſzy.
Upitſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Ziemiá Zmudzka ſwoim Posłom,	Dwieśćie kop groſzy.
Połockim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Nowogrodzkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Wołkowiſkim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Słonimſkim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Witebſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Orſzáńſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Brzeſkim Posłom	Sto dwádźieśćá kop groſzy.
Pińſkim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Mśćisłáwſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Mińſkim Posłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Mozyrſkim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Rzeczyckim Posłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.

Wſzákże jeśliby kiedy z dopuſzczenia Bożego byłá drogość zbożá y inney żywności, tedy ma być więcey Posłom ná ſtráwę dáwáno, według uważenia czáſu y dálekośći drogi. Jeśliby śię kiedy tráfiło z potrzeby Rzeczypoſp: gdźie dáley nád zwykłe mieyſce Seym mieć, á ſkąd tym Posłom ná ſtráwę ma być dáwáno, to już oſobliwą uchwałą Seymową jeſt wárowáno, co zá mocno trzymáno być ma, jedno nie poddáiąc pod to dobr Náſzych Hoſpodárſkich y Kośćielnych, wſzákże ći Posłowie obráni, początku Seymow omieſzkiwáć nie máją, tákże y ziázdu głownego.

[a] Pieniędzy Poſelſkich w Powiećiech W. X. Lit: kto ná czás nie wyda, pozwány do Grodu z winą 10. kop wydáć winien 1598. O Poſelſkie pienią: W. X. Lit: *fol: 698.* Poborcá Posłowi powinien liczbę czynić z Poſelſkich pieniędzy ná czynieniu relácyey pod ſowitośćią, *Conſt:* 1601. *fol:* 762. *Tit:* o Poborcách.

[a] Kto nie wyda z winą kop 20. dáć winien bez áppellácyey, wyjąwſzy Pány Senátory, ktorzy ná Seym jádą, dobrá Urzędnikow dwornych y Stołu Krolá J. M. 1611. O Poſelſkich pienią: W. X. Lit: *fol:* 40.

Reaſſumuntur ſuperiores Conſtitutiones cum pœnis, y lauda o tym W. X. Lit: *approbantur. Conſt:* 1673. *fol:* 16.

Posłom Powiátu Rzeczyckiego ná Seym áukcyą prowentu, *per laudum* uchwáloną, áprobowáno y dochodzenie *in foro Tribunalitio ſine ulla dilatione*, postánowiono. *Conſt:* 1647. *fol:* 24. *Tit:* Dom ſądowy.

Poſelſkie pieniądze, Obywátele ziemie Inflántſkiey, jákie ná Seymiku w Dynemburku

tomne, iż po obrániu Poſłow z káżdego Województwá y Powiátu, ma być im ná ſtráwę dáwáno ták wiele jáko tu niżey opiſáno.

Wileńſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Ośmiáńſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Lidzkim [a] Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Wiłkomierſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Brácłáwſkim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Trockim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Grodźieńſkim Poſłom	Sto dwádźieśćia kop groſzy.
Upitſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Ziemiá Zmudzka ſwoim Poſłom,	Dwieśćie kop groſzy.
Połockim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Nowogrodzkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Wołkowiſkim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Słonimſkim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Witebſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Orſzáńſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Brzeſkim Poſłom	Sto dwádźieśćá kop groſzy.
Pińſkim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Mśćiſłáwſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Mińſkim Poſłom	Sto ſześćdźieśiąt kop groſzy.
Mozyrſkim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.
Rzeczyckim Poſłom	Sto dwádźieśćiá kop groſzy.

Wſzákże jeśliby kiedy z dopuſzczenia Bożego byłá drogość zbożá y inney żywnośći, tedy ma być więcey Poſłom ná ſtráwę dáwáno, według uważenia czáſu y dálekośći drogi. Jeśliby śię kiedy tráfiło z potrzeby Rzeczypoſp: gdźie dáley nád zwykłe mieyſce Seym mieć, á ſkąd tym Poſłom ná ſtráwę ma być dáwáno, to już oſobliwą uchwałą Seymową jeſt wárowáno, co zá mocno trzymáno być ma, jedno nie poddájąc pod to dobr Náſzych Hoſpodárſkich y Kośćielnych, wſzákże ći Poſłowie obráni, początku Seymow omieſzkiwáć nie mają, tákże y ziázdu głownego.

[a] Pieniędzy Poſelſkich w Powiećiech W. X. Lit: kto ná czás nie wyda, pozwány do Grodu z winą 10. kop wydáć winien 1598. O Poſelſkie pienią: W. X. Lit: *fol:* 698. Poborcá Poſłowi powinien liczbę czynić z Poſelſkich pieniędzy ná czynieniu relácyey pod ſowitośćią, *Conſt:* 1601. *fol:* 762. *Tit:* o Poborcách.

[a] Kto nie wyda z winą kop 20. dáć winien bez áppellácyey, wyjąwſzy Pány Senátory, ktorzy ná Seym jádą, dobrá Urzędnikow dwornych y Stołu Krolá J. M. 1611. O Poſelſkich pienią: W. X. Lit: *fol:* 40.

Reaſſumuntur ſuperiores Conſtitutiones cum pœnis, y lauda o tym W. X. Lit: *approbantur.* *Conſt:* 1673. *fol:* 16.

Poſłom Powiátu Rzeczyckiego ná Seym áukcyą prowentu, *per laudum* uchwáloną, áprobowáno y dochodzenie *in foro Tribunalitio ſine ulla dilatione*, poſtánowiono. *Conſt:* 1647. *fol:* 24. *Tit:* Dom ſądowy.

Poſelſkie pieniądze, Obywátele źiemie Inflántſkiey, jákie ná Seymiku w Dynemburku

przy o bieraniu Poſłow poſtánowią, tákie wydáć máją, *ſub pœnis* w Konſtytucyách o pieniądzách Poſelſkich W. X. Lit: *deſcriptis.* O co *forum competens* z Recentámi. *Ibidem fol: 26. Tit:* Pieniądze.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Seymiku ábo ziezdźie głownym w Słonimie, przed Seymem wielkim wálnym.

A Dogadzając temu, áby Poſłowie Ziemſcy wſzytkich Ziem Wielkiego Xięſtwá Litewſk: w ſpráwách y potrzebách Ziemſkich mogli zgodnemi námowámi y umyſły ná Seym wielki przyjeżdżáć, záczymby śię y ná Seymie potrzeby Rzeczypoſp: bez wſzelákiego zátrudnienia ſnádniey y beſpieczniey odpráwowáły. Przeto uſtáwujemy, iż przed káżdym Seymem wielkim wálnym zá dwie Niedźieli máją wſzytkie ſtany tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá, ták Pánowie Rádá Ich Mość jáko y Poſłowie Ziemſcy zjazd ſwoy wolny mieć w Słonimie y tám znieść w poyśrzodek śiebie inſtrukcye wſzytkich Ziem y Powiátow, y miedzy ſobą máją námowy ſpolne w miłośći bráterſkiey o wſzytkich potrzebách Ziemſkich czynić, przywodząc śię do jednego ſłuſznego zrozumienia y uważenia rzeczy ku dobremu Rzeczypoſp: zá czymby już ná wielkim wálnym Seymie porządniey y ſpieſzniey ſpráwy y potrzeby Rzeczypoſp: ſtánowić y odpráwowáć śię mogły. A ták w Słonimie ten Seymik trwáć ma wedle czáſu y potrzeby, jákoby tylko ná Seym wielki w czás przybyć nie omieſzkáli.

a Zjázdu Słonimſkiego Poſłowie y Senátorowie nie máją omieſzkiwáć, *Conſt:* 1631. *Tit:* Zjazd Słonimſki.

ARTYKUŁ IX. 9.

O ſkłádániu Seymikow po Seymie wálnym, y o dáwániu dármo z Káncelláryey ſpraw Seymowych.

A Gdy [a] śię Seym wálny dokona, tedy po wywołániu Seymu we czterech Niedźielach máją bywáć w káżdym powiećie Seymiki tákim obyczájem, Iż [b] Poſłowie ſkoro przyjechawſzy z Seymu, máją Wojewodźie ábo Starośćie ſądowemu o przyjechániu dáć znáć, á Wojewodá ábo Staroſtá, ábo námieſtnicy ich, máją to przez woźnych Szláchćie obwołáć, żeby ná ten rok ná Seymik ku ſłucháńiu Poſłow ſwych zjechali śię, á to dla tego, żeby ná tych Seymikách poſłowie z Powiátow ná Seym poſłáni, zwroćiwſzy śię z Seymu, dáli wſzytkim obywátelom káżdego powiátu wiádomość doſtáteczną, coby ná ktorym Seymie w ſpráwách y potrzebách Rzeczypoſp: ſpráwili, y poſtánowili, y ktorzyśiękolwiek ná táki Seymik zjádą, ći tych ſpraw Seymowych ſłucháć máją, á nie

przybyli

przybyli ná táki Seymik winom żadnym nie podlegáją, ále Seymowemu poſtánowieniu doſyć czynić máją, y to co śię ná Seymie poſtánowi y uchwali, máją Poſłowie ná piſmie zá pieczęćią náſzą do powiátu ſwego przynieść, y to ku záchowániu przy Księgách źiemſkich urzędowi źiemſkiemu podáć, tákże dla wiádomośći tey rzeczy, y do Kśiąg Grodzkich dáć to wpiſáć. A z Káncellárycy náſzey tákie ſpráwy źiemſkie Poſłom dármo wydáne być máją, bez żadnego zátrudnienia.

a Poſłowie Ziemſcy o ſpráwách przeſzłego Seymu wiádomość Bráciey dáć máją, *Zygm: III. w Wárſzá:* 1589. Dáwánie ſpráwy Poſłow Ziemſkich, *fol:* 518. *Conſtit:* 1635. *fol:* 29. *Tit:* O Relácyinych.

b Ośm Niedźiel czás złożony po Seymie ſłuchánia Poſłow, y dla obránia Poborcow, *Conſt:* 1591. *Tit:* Złożenie zjázdow. *fol:* 617.

Relácyine Seymiki w W. X. Lit: tám y ná tym terminie odpráwowáć śię máją, jáko w deklárácyách Województw y Powiátow wyrázono. *Conſt: An:* 1661. *fol:* 23. *Tit:* Seymiki W. X. Lit:

Seymiki prywatne y zjázdy w W. X. L. ktoreby *in tota Republica* były formowáne, *nullitatis* byc máją. *Conſtit: Anni* 1659. *fol:* 10. *Tit:* Seymiki.

ARTYKUŁ X. 10.

Aby Szláchćic bez práwnie nie był iman.

1 TEż [a] uſtawujem, y wiecznemi czáſy mieć chcemy, My Hoſpodár y Potomki Náſze. Iż wſzytko Rycerſtwo Szláchtę Wielkiego Xięſtwá przy wolnośćiach ich zwykłych, ktore od Nás Hoſpodárá y od Przodkow Náſzych im ſą nádáne, będźiem powinni záchowáć y trzymáć. R. 3. a. 9. R. 11. a. 4.
2 § Też káżdy Szláchćic ośiádły wedle práwá nie pozwány y niepokonány práwem od nas Hoſpodárá, y od żádnego urzędu iman y w więźienie ſadzon być nie ma. [b] Okrom przyczyn w inſzych Artykułách tego Státutu pomienionych.

Szláchćic ośiádły nie ma być ślubem wiązány, áni do więźienia ſádzony, chybá práwem przekonány, *Conſt:* 1550. *fol:* 5. § Ślubem.

W więźieniu Szláchćic Szláchćicá więźić nie ma 1588. O poimániu y więźieniu Szláchćicá, *fol:* 463.

Szláchćic ložny *cautionem lite indeciſa non præſtans, in civili etiam cauſa* może być w więźieniu trzymány; *Conſt:* 1611. *fol:* 3. *Tit:* Deklárácya.

Wyjąwſzy złodźieyſtwo, dobrowolne mężoboyſtwo gwałtow: Pánien łupieſtwá, *Jagiello w Piotr:* 1433. *H. P.* 553.

ARTYKUŁ XI. 11.

Aby Pánowie Szláhtę o poczćiwość ich ſámi nie ſądźili.

1 TEż [a] uſtáwujem, Iż Xiążętá y Pánowie Rádá Náſzá y Szláchtá y też káżdy z Rycerſtwá Náſzego, ktorzy Szláchtę Náſzę u śiebie ſługámi chowają, nie máją ich ſámi o poczćiwość ſądźić Krom Nas, bo ten ſąd nikomu innemu nie náleży, jedno
2 Nam Hoſpodáru. § [b] A co śię dotycze złodźieyſtwá, záboyſtwá, R. 4. a. 24.

 gwałtu,

gwałtu, y innych wyſtępkow temu podobnych, Jeśliby ſłużąc ktoremu Pánu, komu inſzemu, tákże y ſámemu Pánu ſwemu co záſzkodźił, o to wolni będą Pánowie ich záſádźiwſzy przy ſobie Szláchtę ludźi dobrych, ſpráwiedliwość z tákowego czynić. A ktoby w
R. 4. czym był z práwá pokonan, tedy ten ma zá wyſtęp ſwoy ćierpieć y
a. 86. káran być, by też y gárdłem. Wſzákże áppellácyey poſtępkiem tego Státutu ná obie ſtronie, ták powodowey jáko y odporney do ſądu głownego nie máją im bronić. A w káżdey tákowey ſpráwie ma być ſkłádan Rok zá cztery niedźiele, dla tego, áby ten ſługá obżáłowany, rodźicow, ábo przyjáćioł ſwych ku temu práwu ſpoſobić mogł. § [c] A w inſzych rzeczách, gdźie o gárdło, y płácenie ſummy pieniężney, tákże y o śiedzenie nie poydźie, wolno będźie káżdemu Pánu ſługę ſwego wedle wyſtępku jego ſądźić y z práwá káráć.

[a] Spráwy o poczćiwość K. J. M. ná Seymie ſądźić ma 1565. O rzeczách ktore śię poczćiwości dotyczą, *fol:* 100. 1588. O rzeczách ktore śię poczćiw: tyczą, *fol:* 465. *Conſt:* 1589. *fol:* 539. *Tit:* co ſądźić mają.

[b] Sługá czyi jeśli gwałt uczyni á zápowiedźiány będźie, Pan z niego ſpráwiedliwość czynić ma, *Jan Olb: w Piotr:* 1496. *H. L.* 124.

Sługę jáwnego złodźieja ábo zdraycę, wolno záwſze imáć. Y nikt zá to nie popáda pod winy, ktore ſą opiſáne *Conſt:* 1588. *Conſt:* 1593. *fol:* 705. *Tit:* o ſługách.

[c] Tákże o inſze wſzelákie krzywdy, o zbićie, zránienie, zboż podeptánie, karmienie, Pan ſądźić ma, *Zygm: w Krak:* 1532. *H. P.* 358.

ARTYKUŁ XII. 12.

Około nie dáwánia Cudzoźiemcom doſtojeńſtw y Urzędow wſzelákich, á przychodniom z inſzych Páńſtw y ośiádłośći nie dáwáć.

TEż [a] My Hoſpodár, obiecujemy y ślubujem pod przyśięgą Náſzą, ktorąśmy uczynili Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu y wſzytkim ſtánom, obywátelom jego, biorąc to z ſtárego Státutu Królá Jego Mośći Zygmuntá pierwſzego temu Páńſtwu Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu dánego, á w ten wkłádájąc y ná to pozwalájąc. Iż w tym Páńſtwie Wielkim Xięſtwie Litewſkim y we wſzytkich źiemiách jemu przyſłuchájących, doſtoyności Duchownych y świeckich, Zamkow, dworow, gruntow, Stároſtw, dźierżaw, urzędow Ziemſkich y dwornych, poſſeſyi ábo dźierżánie y pożywánie, y wiecznośći żadnych cudzoźiemcom y zágránicznikom, áni ſąśiádom tego Páńſtwá, dáwáć nie mamy. Ale to wſzytko My y potomkowie Náſzy Wielkie Xiążętá Litewſkie dáwáć będźiem powinni, tylko Litwie, Ruśi, Zmuydźi, y rodźicom ſtárożytnym y urodzeńcom Wielk: Xięſt: Lit: y innych Ziem, temu
R. 1. Wiel: Xięſtwu náleżących. § [b] A ktoby śię z cudzoźiemcow y zá-
a. 34. gránicznikow, y z ſąśiádow tego Páńſtwá, y wſzytkich Ziem jemu przyſłuchájących ważył co z tego uprośić, wźiąć, y w dźierżenie przyść, á upomniony będąc, tego zárázem nie puśćił, tedy máję-

tność

tność jego wſzytká ma bydź wźięta do ſtołu y ſkárbu Náſzego Wielk:
3 X. Litewſkiego. § [c] Wſzákże y tubylcom, choćia y Rodźicom Wielk: X. Litewſk: doſtojeńſtwá y urzędy wſzelákie máją być dáwáne, dobrze znácznym, y prawdźiwie nie zmyślnie w tym Woje-
4 wodztwie ábo Powiećie ośiádłym. § [d] A choćiayby kto obcego národu zá ſwoje záſługi w tey rzeczypoſp: przyſzedł ku ośiádłośći z łáſki dániny náſzey, ábo jákim innym [e] práwem, tedy y tákowy tylko ośiádłośći oney używáć ma, uczyniwſzy pierwey przyśięgę po wźięćiu oney ośiádłośći ná pierwſzych Roczkách Grodzkich onego Powiátu, przed urzędnikámi Ziemſkiemi, ábo Grodzkiemi onego Powiátu, ktorzy ná on czás tám przybyć mogą, iż ma być y życzliwym temu Páńſtwu W. X. Litewſk: ták jáko y tubylcy, y ſłużyć ſłużbę Ziemſką temu Páńſtwu. Ale y tákowi ná doſtojeńſtwá y urzędy wſzelákie Duchowne y świeckie nie máją być przypuſzczeni, áni od nas Hoſpodárá uſtáwieni, czego pieczętarze y piſarze Náſzy z powinnośći ſwey przeſtrzegáć będą winni.

a Przychodniowi żadnemu doſtojeńſtwá, Urzędy, Wojewodz: Káſztel: Sądy Podkomor: dáwáne być nie máją, *Lodw: w Koſz*: 1374. *H. P.* 165.
Cudzoźiemcow Krol Henryk do Korony wprowádzáć, áni im urzędow y opátrzenia nie miał dáwáć, *Conſt*: 1573. *fol*: 225. § *item recipiunt*.
Krol Stephan tákże *Conſt*: 1570. *fol*: 255. *Titulo* Urzędy Koronne.
Krol Zygmunt III. tákże *excepta cuſtodia*, urzędow im dáwáć nie ma, *Conſtit*: 1588. *fol*: 452. § *recipiunt etiam*.
Cudzoźiemcy przy Dworze K. J. M. mieſzkájący, *forum* u Márſzáłká máją, *Conſt*: 1607. *fol*: 829. *Tit*: o Cudzoźiemcách.
Cudzoźiemcy przećiwko práwu dobrá źiemſkie trzymájący, *forum* w źiemſtwie ábo w Grodźie máją, z ktorych exekucyą Stároſtowie czynic powinni. *Conſtit*. 1633. *fol*: 39. *Tit*: O dochodzeniu.
b Cudzoźiemcom Zamkow áni doſtojeńſtw nie damy, á ktoby uprośił, á będąc upomniony puśćić niechćiał, cześć y májętność tráći, *Zygm: w Piotr*: 1538. *H. P.* 170.
A urzędy Sądowe *ætate & intelligentia bene vigentibus* máją być dáwáne, *Conſt*: 1562. *fol*: 20. § Dożywoćie.
c W Komorze áni ná Dworze Cudzoźiemcow *etiam circa cuſtodiam corporis*, chowáć nie mamy, áni opátrzenia, áni Kádukow, jedno Polákom á Litwie dáwáć będźiemy, *Delator* Szláchćic oboygá Národu.
d *Forum* ná Tryb: Delátorowi 300. grzyw: á ſobie Urząd drugie 300. grzyw: przyſądźi, 1607. O Cudzoźiemcách, *fol*: 829. y ná W. X. Lit:
e Cudzoźiemcowie májętności Ziemſkich w Koronie, w Pruſkiey źiemi, y w W. X. Lit: kupowáć nie máją, pod utráceniem połowice Delátorowi 1601. Cudzoźiemcy dobr Ziemſkich kupowáć nie máją, *fol*: 743.
Polakowi w Litwie, á Litwinowi w Polſzcze, wolno nábywáć májętności, *Conſtit*: 1569. *fol*: 175. § Státuty, *Conſt*: 1564. *fol*: 58. § Jeſzcze też.
Indigenaty ná Seymie z pozwoleniem Stánow máją być dáwáne, *Conſtit*: 1607. *fol*: 862. *Tit*: *De indigenatibus*.
Po tey Konſtytucyi 1607. ktoreby nie były *in Volumine Legum* nie ważne, *Conſtit*: 1641. *fol*: 11. *Tit*: O Indigenátach.
Wákáncye ták Koronne, jáko y W. X. Lit: w káżdym roku przez cztery mieśiące po ſobie idące, to jeſt *Septembrem*, *Octobrem*, *Novembrem & Decembrem*, záſłużonym w Woyſku rozdáwáne być wedle práwá máją; oſobliwy w tey mierze wzgląd mając ná zálecenie PP. Hetmánow, *non præjudicando electioni* Urzędow Ziemſkich, do ktorych tákże z woyſká obieráć wolno będźie ná Seymikách zwyczáynych, ludźi *functionibus pares*, y Stároſtwom Sądowym. *Conſtit*: *An*: 1662. *fol*: 10. *Tit*: *gratitudo Benemeritorum*.
Indigenaty nie máją być dáwáne, tylko tym, ktorzyby wprzod od Krolá, álbo od Pánow

Hetmánow, ná Seymiki, po Województwách záleceni y znácznemi záſługámi Rzeczypoſp: *clari* zoſtáwáli, y ná ktorychby śię Województwá zgodźiły. *Conſtit: An:* 1676: *fol:* 65. Y ktorzyby przez Poſłow Ziemſkich nie mieli zá ſobą inſtáncyey. *Ibid: fol:* 23.

Indigenom nowym, od Seymu *An:* 1658. áż do tąd kreowánym termin ſtáwienia śię ná przyſzłym naybliżſzym Seymie náznáczono, ná ktorym káżdy z nich, kto śię zechce zoſtáć przy Indigenaćie, y ſwobod tey Rzeczypoſp: záżywáć, *in perſona* ſam przed Krolem, *& coram ordinibus Regni*, ſtáwić śię, *& corporali juramento* poprzyśiądz tę *fidelitatem* powinien. Do tego przyſzłego Seymu, o poſſeſſyą rzetelną, y niezmyślną ſtáráć śię, y onę ſkutecznie objąć máją. Ináczey ktoby tego oboygá wykonáć álbo niechćiał, álbo zániedbał, *ipſo facto* od indigenatu, *perpetuis temporibus* odpádnie. *Conſt: An:* 1662. *fol:* 38. *Tit:* O Indigenách przyſzłych Seymow.

Indigenaty ná Seymie teráźnieyſzym *An:* 1673. pozwolone, tylko oſobom Wiáry Swiętey Kátolickiey Rzymſkiey ſłużyć máją. *Conſt:* 1673. *fol:* 40. *Tit:* O Indigenátách y Nobilitácyách.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O záchowániu w cáłośći doſtojeńſtw, y urzędow tego Páńſtwá wſzelákich.

TEż obiecujem, y chcemy wiecznemi czáſy mieć, áby Pánowie Rády náſze jáko Duchowne ták y świeckie, y wſzyſcy inni Urzędnicy Náſzy Ziemſcy y dworni w tym Páńſtwie Náſzym Wielkim Xięſtwie byli we wſzelákich doſtoynośćiách y uczćiwośćiách záchowáni, wedle dáwnego obyczáju, y káżdy wedle zácnośći mieyſcá ſwego. § [a] A co śię dotycze władzy y ſpraw ich ſądowych,
R. 4. a. 40. w tym śię oni máją záchowáć y ſpráwowáć, jáko ktoremu urzędowi zdáwná zámierzono, y w tym Státućie opiſano jeſt.

[a] Ludźiom obcym y przychodniom Sądy dáwáne być nie máją, ále Synom Koronnym, y mieſzkájącym w tych Ziemiách, *Lud: w Koſz:* 1374. H. P. 165.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O nie odeymowánie doſtojeńſtw y urzędow ná záoczne obmowienie.

R. 1. a. 2. TEż [a] uſtáwujem, iż doſtojeńſtwá y wſzelákich urzędow, Stároſtw, dźierżaw, ćiwuńſtw, ná ſprawę czyjężkolwiek, ná obmowę záoczną, My y potomkowie Náſzy nie mamy odeymowáć. [b] Ale gdyby ktory z urzędnikow Náſzych był rozſproſzyćiel ábo ſzkodnik Náſz y dworow Náſzych, y do Nasby w tym odnieśion y obwinion był, tedy obojá ſtroná, jáko ten kto wiedźie ták y ná kogo mieni, máją przed Nami oczywiſto zá mándátem ſtáć. A
R. 1. a. 2. My z Pány Rádámi Náſzymi Wielk: X. Litewſk: wyſłuchawſzy ich, y rozeznawſzy tę rzecz, winnego według wyſtępku jego mamy káráć, á bez winnie, y bez práwá, ná záoczne powiádánie, nie będźiem ni u kogo urzędow bráć áni ich z nich zrzucáć.

[a] Doſtojeńſtwá y Urzędy dáne, nikomu bráne być nie máją, *Zygm: w Piotr:* 1538. H. P. 171.

[b] *Reſpectu abuſus* odſądzono leśnictwá dźierżawcy *præjudicatum in Relationibus inter.*

ARTYKUŁ XV. 15.

O dźierżeniu ſtárych uſtaw, á nowych bez Seymu wálnego nie uſtáwiáć.

1 TEż [a] przyrzekamy, wſzytkie przywileje Ziemſkie ſtárodawne y R. 3.
nowo od Nas dáne, wolnośći y zwyczáje dobre ſtárodawne zá- a. 43.
chowáć, y niwczym tego nie náruſzáć, á nowego nic nie uſtáwiáć.
2 § [b] A wſzákże byłáliby potrzebá co nowego przybáwić ku dobremu R. 2.
Rzeczypoſp: tedy tego nie mamy czynić, áni uſtaw żádnych dźia- a. 2.
łáć, áż ná wálnym Seymie, z wiádomośćią y porádą Rad Náſzych, y R. 3. a. 3.
przyzwoleniem wſzytkich ſtánow Seymowi náleżących.

a Práwá, przywileje, wieczno: Lenna, dożywoćia, Obywátelom W. X. Lit: dáne, nienáruſzenie mają być trzymáne, 1569. przywiley o Uniey X. Lit: *fol*: 176. opátrujemy też.
b Uſtáwy żadne bez Seymu czynione być nie mają, *Káź: w Nieſz*: 1454. *H. L.* 61. *Zygm: w Piotr*: 1538. *H. P.* 24.
W ſpráwách Seymowi náleżących, żadne *ſenatûs conſulta* formowáne być nie mają, áni konkluzye onych *in executionem* przywodzone *ſub nullitate*. *Conſt: An*: 1662. *fol*: 2. *Tit: de reddenda ratione Senatûs conſultorum.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O wolnośći wyjecháńia z Páńſtw Náſzych, do inſzych Páńſtw Chrześćiáńſkich, króm źiem nieprzyjaćielſkich, y o opiekách tákich imion.

1 TEż [a] użyczamy y uchwalamy wiecznemi czáſy, áby Xiążętá R. 1.
y Pánowie Chorągiewni, Szláchtá, y káżdy człowiek Rycer- a. 12.
ſki, y wſzelákiego ſtanu tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego
mieli wolność y moc wyjecháć y wyiść z tych źiem Náſzych Wielkiego Xięſtwá dla nábyćia náuk w piſmie ćwiczenia, y uczynkow Rycerſkich, y też będąc nie ſpoſobnego zdrowiá ſwego, dla lekárſtw do wſzelákich źiem y ſtron, [a] kromiá źiem nieprzyjáćioł Náſzych, z kimby to Páńſtwo Náſze ná on czás
2 walczyło. § [b] A wſzákże ták, áby z imion ich pod tym czáſem, á R. 2.
w niebytnośći ich ſámych ſłużby Náſze źiemſkie nie były omieſzká- a. 1.
ne, ále nam y potomkom Náſzym, jáko y przy nich były, záwżdy ilekroćby potrzebá ukázowáłá, wedle uchwáły y uſtáwy źiem-
3 ſkiey były záſługowáne. § A jeſliby ſyn pojáchał po rycerſtwie, á Oćiec w domu zoſtał, á w niebytnośći jego Oćiecby umárł, á nie zoſtáwiłby po ſobie drugiego ſyná doroſłego, ábo opiekuná, ábo bliſkiego krewnego, przyrodzonego w imionách. Tedy mamy My Hoſpodár, á w niebytnośći Náſzey w tym Páńſtwie, tedy urząd Náſz Ziemſki ſądowy, ma opiekuná, człowieká dobrego, roſtropnego, cnotliwego, pobożnego, y dobrze w tym Páńſtwie y w tym Po-

wiećie gdźie te imioná leżą ośiádłego, ná tákowe imioná ustánowić, ktoby z nich służbę Ziemską zástępował, y imioná od krzywd y szkod bronił, y u práwá odpowiádał, według Artykułow niżey o opie-
R. 6. a. 4. kuniech dołożonych. § A gdy ten z cudzych źiem przyjedźie, ma imienie y májętność wszytkę do rąk swych wźiąć, jáko włáśność swoję. [c] A ten opiekun ma śię sprawowáć w tey opiece, y liczbę z opieki swey czynić, ták jáko y káżdy inny opiekun wedle náuki Státutu tego. § A będźieli ten mieszkájąc w cudzey źiemi, chćiał komu inszemu to imienie puśćić, ábo w opieke zlećić, to mu wolno będźie, á ten pierwszy opiekun, ku temu záchowáć śię ma, jáko wyżey opisáno.

[*] Wolność dla náuk do cudzych źiem jeźdźić pozwolona, *Zygm: w Krák:* 1540. *H. P.* 136. *Tit:* Czás Kortezánom.
Y Krol bez konsensu wyráźnego wszytkich Stánow Rzeczyposp: zá gránice Páństw swoich wyjeżdźáć nie ma, *Const:* 1641. *fol:* 4. *Tit:* O odjeźdźie Krolow.

[a] Ci ktorzy przy nieprzyjaćielu Rzeczypospolitey wyjechawszy z Oyczyzny, Chorągwie y broni swe podnoszą, *hostes & perduelles*, *Const:* 1601. *fol:* 732. *Tit:* o tych.

[b] Ktorzy dla náuki do cudzych źiem wyjecháli, od Woyny wolni, Dźierżawcy jednák ábo opiekunowie z dobr osoby godne, wypráwić powinni, *Stephan* 1576. Pozwolenie Woyny *fol:* 262.

[c] W Koronie opiekun káżdy, ze wszytkich pożytkow, dochodow, ták od gruntow, jáko y z rzeczy innych czynić liczbę powinien. *Zygm: Aug:* 1565. O opiekunách *fol:* 100.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Po śmierći Oycow, Mátek, y innych krewnych y bliskich ich, dźieći, potomkow, bliskich, dźiedźictwá, spadki, wysługi, y wszelákiego nábyćia, nie oddaláć, y o spádku ná Nas Hospodárá, y bez potomnych.

R. 5. a. 14. TEż [a] ustáwujem, iż po śmierći Oycow y Mátek, dźieći ich, synowie, y corki od dobr oyczystych y máćierzystych nie mają być oddaleni, ále oni sami, y ich szcządki, właśni krewni y bliscy, práwem przyrodzonym y słusznie nábytym, zwyczájem starodawnym y też Státutem pierwszym y teráznieyszym mają pośiądz y odźierżeć, y te dobrá ná pożytek swoy obrácáć wiecznemi czásy. A toż śię też będźie rozumieć, o bliskośćiách spadkách, wysługách, y wszelákim nábyćiu według práwá, á to tym obyczájem. § [b] Jeśliby było kilá bráći y śiostr rodzonych, wydánych álbo nie wydánych zá mąż, á ćiby brácia miedzy sobą oyczyzną y kupnem, ktore śię im w oyczyznę obrácáć ma, podźielili śię ábo jeszcze nie podźielili, á ktoryby z nich umárł nie zostáwiwszy po sobie płodu, tedy jego część oyczyzny y kupie tylko ná bráćią przychodźi y ná ich potomstwo, á ná śiostry tylko wypráwá z czwartey częśći wszytkiego imienia oyczystego y kupionego, y to jeśliby ktorey przed tym z nich zá mąż po śmierći oycowskiey idąc od tey bráćiey, nie byłá dána.

A je-

A jeśliby byłá máćierzysta, tedy máją bráćia z śiostrámi rowno
3 podźielić miedzy sobą. § Jeśliżby Pan BOG dopuśćił, żeby oni R. 3.
bráćia pomárli wszyscy, á użadnego potomstwá nie zostáło, á cho- a. 42.
ćiayby y było á potym śię zwiodło, tedy oná wszytká oyczyzná, y
wszelákim obyczájem nábyte imioná, záś ná śiostry y ná ich po-
tomstwo spadywáją. Niżli jeśliby jeszcze Pan BOG ták dopuśćił,
żeby oney bráćiey y śiostr áni ich potomstwá y szcządkow nie zostá-
ło, tedy oná oyczyzná ich wszytká tákże wszelákim obyczájem słu-
sznie nábyte imioná, y májętność, ma ná bliskich spadywáć, ktory
jest nayblizszy do dobr oyczystych y máćierzystych po mieczu według
tegoż postępku. Tákże też y máćierzyste ma spáść ná tych, kto-
rzy będą do máćierzystego imienia nayblizszy, po mátce onych zmár-
4 łych. [l] § Jeśliby przez nich słusznym zápisem nie było záwiedźio-
no, kromia tych, ktorzy bez potomstwá bliskich szcządkow y ná-
szládownikow swych żemrą, ni ná kogo práwá swego przyrodzone-
go, wysłużonego, y nábytego nie wlawszy, y niezápisawszy. Bo po
tych y tákowym obyczájem imienie spadkiem ná Rzeczposp: y
ná Nas Hospodárá Wielk: Xiążęćiá y potomkow Nászych, Wiel-
kich Xiążąt litewsk: przychodzą y przychodźić będą. [m]

a W Koronie Bráćia Siostry, nie z czwartey częśći, ále wedle rády dwu przyjaćioł po Oycu, á dwu po Mátce wyposáżyć máją, y ábo część w májętnośći náznáczyć, *Forum* w Grodźie. A jeśliby nie było Bráćiey, tedy u Stryjow zostáją ná skupie, 1588. O posáżeniu Siostr, *fol:* 461. *Káz: w Wiślicy.* 1347. *H. P.* 276.

b Ordynácya *de succedendo* przez Xiążąt Rádźiwiłłow uczynioná, excypowána od tego práwá y ápprobowána, *Const:* 1598. *fol:* 528. *Tit:* Konfirmácya.

l Dobra *Juri fisci* nie mogą *subjacere*, dokąd *successio legitima usq; ad octavum gradum probari potest inclusive*, á ktoby nie dowiodł káduk, *damna refundere par: tenetur*, ták Szláchćicowi jáko y Mieszczáninowi, *Const:* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O Kádukách.

m Ktoby pod Szláchćicem dobrá kádukiem uprośił, lubo Ziemskie, lubo lenne, ustániem práwá lennego, y o to zápozwawszy nie dowiodł, *pro evocatione* zá dworem, kop. 200. Lit: *& litis expensas* zá przyśięgą, *in instanti citato* powinien płáćić, *Const:* 1598. *fol:* 698. *Tit:* O pozwiech zádwornych Wielk: X. Lit:

Dobrá po Szláchćicu ná Krolá spádłe, Szláchćie ma Krol rozdáwáć, *Const:* 1562. *fol:* 26. *Tit.* dobrá ná Krolá. Mieyskie Káduki może Krol dáwáć nie Szláchćie, *Constit:* 1576. *fol:* 280. *Tit:* O dobrách *Juris.* Cudzoźiemcom nie máją byc dáwáne káduki, *Const:* 1607. *fol:* 829. *Tit:* O Cudzoźiemcách.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O nie dániu dostojeństw, urzędow, ludźiom narodu prostego.

1 TEż [a] prostych ludźi nie podwyższáć nád Szláchtę, áni ná dostoynośći ich przekłádáć, y urzędow Nászych, prostego narodu ludźiom dáwáć nie mamy, ále Szláchćie, káżdemu Rycerskiemu człowiekowi, y tuteyszego Páństwá Wielk: Xięstwá Litewskiego rodźicom, y w tym Páństwie ośiádłym, My z łáski Nászey Hospodárskiey zá godnośćiámi y zásługámi ich ku Nam Hospodáru y Rzeczyposp: obiecujemy ich dostoynośćiámi y urzędy opátrowáć, y do służb Nászych ná dwor Nász przyimowáć jáko wiernych poddánych Nászych.

a Nie ma żáden w rádźie náſzey być, jedno zRycerſkiego ſtanu, ták Duchow: jáko y świeckiego, *Zygm: Aug:* Iż ſtan Rycerſki, 1550. *fol:* 7.
Aby nádánie Kláſztorne, támże *fol:* 8. O Opáctwách, 1588. *fol:* 469.
Opáctwá, Probostwá, Kánonie y Prælatury, *plebeis* nie máją być dáwáne, ták w Koronie, jáko y w X. Lit. *ſub pœnis & foro de Corteſanis.*
Szláchtá ſámá tylko Senátorámi być máją, ták Duchownemi, jáko y Swieckiemi, *Conſtit:* 1550. *fol:* 7. § Iż w Stan *Conſt:* 1633. *fol:* 27. *Tit:* Kánonicy.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O wywodźie Szláchectwá zá przymowką.

USTáwujemy, [a] Jeśliby kto komu rzekł żeby nie był Szláchćic, tedy ten kto śię wywodźi, ma postáwić z oycá y z mátki po dwu Szláchćicow przyrodzonych, to jeſt, dwuch z oycá, á dwuch z mátki krewnych, y ná tym im poprzyśiądz, iż ich jeſt przyrodny á prawdźiwy Szláchćic. A jeśliby śię rozwiodł, á onby był Páńſtwá tuteyſzego tubylec, tedy bojar, Szláchtę, okolicznych ma poſtáwić dwuch Szláchćicow, ktorzy máją przy nim przyśiądz, że on jeſt z rodu Szláchćic. A po tákim wywodźie przygániony przy Szláchectwie zoſtánie. A ten ktory przygánił, ma zá táką niepowśćiągliwą mowę ſwoję, śiedźieć w Zamku ábo dworze náſzym ſądowym dwádźieśćiá niedźiel, á ſtronę przećiwną ſowito náwiązáć.

a Jeśliby zádáno nie Szláchectwo, świádectwo ná Seymiku ſwego Wojewodz: otrzymáć ma do ſpráwy ná Tryb: á ktoby fortelnie świadczył, nie będąc krewnym á byłby przekonány, Szláchectwo y májętność tráći, *Zygm: III. w Wárſzáw:* 1601. O nowey Szláchćie, y ná W. X. Lit: *fol:* 736.
W Koronie z pierwſzego, wtorego y trzećiego pokolenia, po dwu świádkow Szláchectwá dowodzą, *Zygm: Aug: w Piotr:* 1550. *H. L.* 186. *H. P.* 237.
Przy ſtánowionych Swiádkách reformácye, dźiáłá, diſpozycye *bonorum terreſtrium* ma pokázáć, *Conſt:* 1633. *fol:* 33. *Tit:* O wywodzeniu Szláchectwá.
In Contumaciam ábo *in condigno* przez Dekret Trybunálſki ábo Seymowy, ktoby śię wywiodł, *ſupra ſcripto modo* powinien śię wywodźić, *Ibidem fol:* 34.
Szláchectwo czyje ktoby poprzyśiągł, nie będąc jego krewnym, ma Szláchectwo tráćić, y dobrá do Aktorá przepadáć, *Conſt:* 1601. *fol:* 736. *Tit: ibid:*
Szláchćic *ignobilem* do Herbu przyjąć pod utráceniem ſwego Szláchectwá nie powinien. Co śię rozumie y o tych ktorzy po Konſtytucyey 1578. do cudzych śię Herbow wtrąćili, *Conſt:* 1633. *fol:* 33. *Tit:* O Wywodź: Szlách:

ARTYKUŁ XX. 20.

O pojęćiu przez Szláchćicá nie Szláchćianki y o potomſtwie tákich ludźi.

JEśliby [a] ktory Szláchćic nie Szláchćiankę ſobie nie rowną pojął, tedy jáko tę nie Szláchćiankę żonę ſwoję, ták y dźieći ſwoje z nią nábyte, ſobą y Szláchectwem ſwym uſzláchći, y tákowe żony y dźieći ich, zá práwnych Szláchćicow być máją. A wſzákże, jeśliby tákowa niewiáſtá bywſzy zá Szláchćicem, á záśby potym poſzłá zá proſtego ſtanu człowieká, á nie zá Szláchćicá, tedy tá záśię uczćiwość Szláchecką tráći, y w tákowym ſtanie być ma,
R. 3. a. 25. jáko mąż jey zá kim w ten czás będźie. § A dźiećiom tym ktore z pier-

z pierwszym mężem Szláchcicem miáłá, to przecię szkodźić nie będźie, tylko żeby śię rzemiosłem á szynkiem nie żywili, y łokćiem nie mierzyli. A wszákże y tákowy, jeśliby szynk y rzemiosło porzućił y opuśćił, á postępkow Szláchęckich y Rycerskich náśládował, przećię zá Szláchćicá poczytan być ma.

a Ktory ácz z Mátki prostego stanu á z Oycá Szláchćicá jest z urodz: táki zá Szláchćicá ma być poczytány, *Alex: w Rado:* 1505. *H. P.* 130.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Cudzoźiemcu náganionym o Szláchectwo y o nábyćiu przezeń ośiádłośći.

1 TEż jeśliby ktoremu cudzoźiemcu, kto náganił ná Szláchectwo, tedy ma jáchać do źiemie swey skąd jest, y tám przed urzędem wywieść, Szláchectwo swoje, á z urzędu pod ich pieczęćmi list przywieść, ktorym tu Szláchectwá swego ma dowieść. A jeśliby woyná z tey strony byłá skąd on jest, tedy ma postáwić dwie osobie prawdźiwych Szláchćicow z teyże strony swey, ábo tuteyszych bywáłych w tey źiemi, ktorzyby byli Szláchectwá jego wiádomi, á ći tákże máją przy nim przyśiądz, iż on jest Szláchćic, tákowym obyczájem cudzoźiemcu wywod Szláchectwá będźie: á gdy już ten przyganiony wywiedźie Szláchectwo swoje: tedy ten ktory mu przyganił jákiegokolwiek stanu będźie, ma szkodę y nákład ná czym ten kto śię wywiodł przyśięgnie, jemuż płáćić. R. 3. a. 19.

2 § [a] A jeśliby ktory cudzoźiemiec przyjechawszy do tuteyszego Páństwá nászego, kupił jákimkolwiek słusznym obyczájem nábył sobie imienia Szláchecklego, á chćiałby wolnośći Szláchęckich używáć, tedy pierwey ma ukázáć przed urzędem tym gdźie kupił imienie, jeśli jest Szláchćic prawdźiwy. A gdźieby tego nie pokázał. [b] Tedy choćia imienie kupi, przećię z wolnośći Szláchęckich weselić śię, y ich używáć nie ma, pod chorągwią zárowno z Szláchtą stáć nie ma: ále bliscy máją go z tego imienia szácunkiem w tym Státućie, niżey w ártykule o odpráwách rzeczy sądzonych opisanym skupić, y służbę źiemską z niego służyć, á przećie dostojeństwá y urzędow trzymáć nie ma, choćiayby y Szláchćicem był: tákże śię ma rozumieć y o tubylcách nie Szláchćicách. R. 4. a. 26.

a Cudzoźiemcy ták Szláchtá jáko y prostego stanu májętnośći źiemskich w Koronie w Pruskiey źiemi, y W. X. Lit: kupnem nie máją nábywáć pod utráceniem, ktorych połowicá do skárbu, á połowicá Delátorowi.
Forum ná Trybunał: rokiem záwitym, 1601. Cudzoźiemcy dobr źiemskich kupowáć nie máją, *fol:* 743.
Cudzoźiemcy ktorzy májętnośći w Prusiech nákupili, do lat trzech máją zbyć, á ktoby śię nápotym kupić ważył, *pœna amissionis* dobr y pieniędzy, *Const:* 1589. *fol:* 515. *Tit:* o Cudzoźiemcách.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jeśliby ten kto przygánił ſam nie był Szláchćic.

R. 11. a. 50. USTáwujem [a] też, iż gdyby kto ſam będąc nie Szláchćic przygánił człowiekowi dobremu Szláchćicowi, á ten Szláchćic w tym ſtanie ſwym Szlácheckim byłby znáczny y wiádomy, y dowod ná Szláchectwo uczynił, á po wywodźie y okázániu ſwego Szláchectwá, jeśliby też ten Szláchćic przećiwney ſtronie zádał, mowiąc że on ſam nie Szláchćic, á tenby zás Szláchectwá ſwego według ártykułu w tymże Rozdźiale dźiewiętnaſtego nie wywiodł, á okazáłby ſię być z práwá człowiekiem proſtym nie Szláchćicem, [b] tákowego czyibykolwiek był, urząd náſz przed ktorym śię to ſtánie, ma roſkázáć kátu wieść do pręgierzá, y tám go miotłámi bić, á potym wyświadczyć. A wiodąc go od urzędu do káránia y wyświadczájąc z miáſtá, ma kázáć obwołáć, że śię tákiemi ſłowy ná Szláchćicá tárgnął.

a Komu nie ſzláchectwo będźie zádáne, tedy *obiisienti* nie będźie mogł *reconventunaliter ignobilitatem* zádáwáć, áżby śię ſam wprzod wywiodł, toż mu dopiero wolno będźie zádáwáć jeśli będźie chćiał, *Conſt:* 1633. *fol:* 34. *Tit:* O wywodźie ſzlách: § komu.

Chłop może ſzláchćicowi nágánić tákiemu, ktory miał nágánę od ſzláchćicá y nie oczyśćił śię, tákże ktory śię ſzynkiem báwi, y temu chłop nágánić może, *Jágiel*o 1423. Liſt 238.

b Ten ktory záda nie ſzláchectwo Szláchćicowi, po ſłuſznym y práwnym wywodźie jego, gdyby ſam wzájem nie wywiodł ſzláchectwá ſwego, *pœnæ colli* podlegáć ma, *Conſt:* 1633. *fol:* 34. *Tit:* O wywodźie Szlách:

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O nágánienie Szláchćicá zábitego.

TEż [a] komuby byłá dána winá o głowę ſzláchecką, á onby powiádał, iż ten zábity nie jeſt ſzláchćic, tedy gdy tego do-
R. 11. a. 50. wiodą krewni wedle Artykułu dźiewiętnaſtego w tymże Rozdźiale że był ſzláchćic, ma być káran jáko o tym w tymże Státućie o mężoboycách jeſt opiſano niżey, á z oſobná náwiąſká zá przygánienie, z imienia y májętnośći jego ma być płácona, jákoby żywemu ſzláchćicowi nágánił.

a W Koronie ſzláchćicem śię mieniąc, á byłby zábit nie będąc nim, płácony być nie ma, á ktoby jeſzcze o głowę czynił 120 grz: zápłáci, rok y ſześć niedźiel w wieży śiedźieć ma, *Zygm: Aug:* 1557. Gdźieby kto *fol:* 10. Toż y o tánách rozumieć śię ma.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Szláchćie, ktorzy imioná ſwe poprzedawſzy, lichwą śię báwią.

Uſtáwu-

1 USTáwujem, [a] Jeśliby ktory ſzláchćic imienie ſwe przedawſzy, R. 2.
á w mieśćie mieſzkájąc z lichwy żył unikájąc ſłużby źiemſkiey a. 4.
wojenney. Tákowi przećię z ſummy ſwey pieniężney, winni R. 5. a. 7.
ſłużbę źiemſką ſłużyć wedle uchwały ná on czás Seymowey pod R. 8.
utráceniem wſzytkiego dobrá ſwego. a. 3.

a Szláchtá ktorzy májętnośći ſwe ſprzedawſzy, w mieśćiech mieſzkáją, á pieniądze ná lichwę dáją, po złotych dwu od 100. płáćić máją. Uniwerſał Pobor: woynę ſłużyć máją pod utráceniem dobr, 1578. *Steph:* o Szlách: co zgołoćieli. *fol:* 335.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Szláchćie, ktoraby w mieśćie ośiádłość przyjęłá.

1 TEż [a] uſtáwujem, iż gdyby ſzláchćic zániechawſzy imienia y
obeſzćia ſwego ſzlácheckiego, ábo przez chudobę ſwą, ſzukájąc
ſobie pożywienia, á wſzedłby do miáſtá, y mieſzkał tám,
tárgi mieyſkie wiodąc, ábo y ſzynk w domu májąc y łokćiem
mierząc, ábo rzemięſło robiąc ná wárſtáćie, tákowy już z wol-
2 nośći ſzlácheckich weſelić śię nie má. § [b] Wſzákże jeśliby potym R. 3.
ten ſzláchćic ſam ábo ſynowie ſzynkiem y rzemieſłem mieyſkim a. 20.
obchodźić śię nie chćieli y łokćiem nie mierzyli, á wyſzedſzy zás z
miáſtá, náſzládowáli poſtępkow Rycerſkich przodkow ſwych, tákowi
zá práwą ſzláchtę máją być rozumieni.

a Nobilitowáni ktorzy powinnośći ſzlácheckich nie odpráwują, łokćiámi towáry przez Fáktory ſwe mierzą, gdy w tym pokonáni będą, májętność trácą, połowicá do ſkárbu, á połowicá Delátorowi, wyjąwſzy miáſtá uprzywilejowane, 1609.

De Plebeiis ták w Koronie jáko y w W. X. Lit: *fol:* 901. *Conſt:* 1550. *fol:* 6. § Drudzy.

Szláchćic w mieśćie ośiádły, hándlámi, ſzynkámi śię báwiąc, *prærogativam nobilitatis* tráći: Potomſtwo pod ten czás zpłodzone, y ſam, dobr źiemſkich nie może nábywáć, jeżeliby nábył, dobrá jego *terreſtria, jure caduco* ſzláchćic uprośić może, *Conſt:* 1633. *fol:* 33. *Tit:* O wywodzeniu ſzláchectwá.

b Ná ſzláchectwo kreowány być nie ma, tylko ná Seymie, zá wiádomośćią Pánow Rad, ábo w Woyſzcze, 1578. *Plebejorum nobilitatio fol:* 334. 1601. O nowey ſzláchćie; *fol:* 736. y ná W. X. L

Szláchćie w mieśćie, domy mieć wolno, *Conſt:* 1550. *fol:* 6. § Aby ſzláchtá.

W domiech jednák ſwoich, loznych przekupniow y rzemieślnikow bronić nie máją, *Conſt:* 1611. *fol:* 27. *Tit:* O ludźiách.

Reáſſumowáno Konſtytucyą *An:* 1633. *de abuſu nobilitatis*, y ná tych, ktorzy *opificia mechanica* tráktują. *Conſt:* 1677. *fol:* 13.

Do ſzláchectwá y Indigenatow nie máją być przyimowáni, ktorzyby ták w Koronie, jáko y w W. X. Lit: ná Seymiku przed Seymowym z tym śię nie odzywáli, y przez poſłow źiemſkich zá ſobą nie mieli inſtáncyey. *Conſt: An:* 1676. *fol:* 23.

Ktobykolwiek *ex plebeiis* ważył śię do ſtroju kleynotow, ſukien jedwabnych, ábo drożſzych, y te rozumiejąc, co już gotowe máją, tákże ſoboli, ryśiow, mármurkow, pupkow, jedwabnych páſow, używáć, táki káżdy kupiec, y mieſzczánin bogátſzy *pœnam mille marc: ad cujusvis nobilis inſtantiam*, á *plebeiæ conditionis* ubożſzy, *pœnam ducentarũ marcarum, in officio civili*, z dobr Krolewſkich *cum appellatione* zá dworem, á z dobr źiemſkich, w Grodźie *ſine appellatione repetendam, per medium Delatori & Fiſco Reipub: dividendam*, zápłáćić ma, *& Magiſtratus & officiales* wſzyſcy w miáſtách wielkich, według tychże *An:* 1613. & 1620. Konſtyt: ſpráwić śię máją. *Conſtit: An:* 1655. *fol:* 37. *Tit: Lex ſumptuaria.*

Przywodząc *legem ſumptuariam, in realem executionem*, reáſſumowáno pomienioną Konſtytucyą, *An:* 1655. y áby *in toto* obſerwowána byłá *perpetuis temporibus*, poſtáno-

wiono. A ná wyprzedánie towárow zákázánych, rok tylko jeden czásu, kupcom pozwolono, *Conſt: An:* 1683. *fol:* 6. *Tit: executio legis ſumpt:*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O nie przywłaſzczánie wolnośći Szláchecckich ludźiom proſtego ſtanu.

a. 18. GDyż podwyżſzenia czći y ſtanu zá godnośćiámi y záſługámi 1
R. 3. káżdego właśnie rękom y ſzáfunku zwierzchnośći Náſzey Ho-
y 21. ſpodárſkiey należy, y też przeſtrzegájąc wſzelákiego ubliżenia ſtanu ſzláchecckiego od ludźi proſtych. [a] Uſtáwujemy, iż nikt z ludźi proſtego ſtanu, okrom oſobliwey łáſki y nádárzánia od zwierzchnośći Náſzey Hoſpodárſkiey, y to zá jáwnymi, znácznymi y rycerſkiemi poſługámi, męſtwem okázánym przećiw nieprzyjaćielom náſzym, wolnośći y przywilejow ſtanu ſzláchecckiego y Herbow ſzláchecckich ſam ſobie przywłaſzczáć áni ich używáć nie ma żadnym [b] obyczájem, áni pośiádániem imion y gruntow ſzláchecckich. Przeto áby domy ſzláchecckie nie ſchodźiły: [c] tedy to wárujemy, iż proſtego ſtanu człowiek nie ośiągnąwſzy pierwey od Nas Hoſpodárá wolnośći ſzláchecckiey imion y gruntow ſzláchecckich, żádnym obyczájem pośięgáć áni kupią ſwą ná wieczność odźierżeć nie może, ále bliſcy zá odłożeniem pieniędzy, ſzácunkiem Státutowym ku temu imieniu przyść y przypuſzczeni być máją, choćiayby y dáwność źiemſka záſzłá.

a W Koronie ſzláchćicem ktoby śię być mienił, á nie będąc nim, dobrá ſwe tráći 1589. O ſzláchectwie, *fol:* 517. A jeśliby był zábit, tákowego głowá płácona być nie ma, 1557. *fol:* 10. Gdźieby kto.

Przychodniowie zámorſcy, ktorzy májętnośći źiemſkie pokupili, nie będąc ſzláchćicámi Koronnemi, y źiem przyległych, áby do trzech lat poprzedáli, pod utráceniem onych. 1589. O Cudzoźiemcách zámorſkich, *fol:* 515.

b Gdyby ſzláchćic jákimi fortelmi, nie będąc krewnym, przyznáwał drugiemu ſzláchectwo, tákowy ſzláchectwo y májętność tráći do Aktorá, 1601. O nowey ſzláchćie y na W. X. L. *fol:* 736. *Conſt:* 1633. *Tit:* O wywod: ſzlách:

c Szláchectwo ná Seymie zá záleceniem Senátu, Poſłow, ábo Hetmáná ma być dáwáne, y to w Konſtytucyą áby wpiſáne było, *Conſt:* 1601. *fol:* 736. *Tit:* O nowey ſzláchćie. *Reaſſumitur Conſtitutione* 1613. *Tit: eodem* y *Conſt:* 1641. *fol:* 11. *Tit:* O Indigenátách.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Gdyby Szláchćic Szláchćicowi przymowkę jáką uczynił, ták o ſzláchectwo jáko y o inſze rzeczy w oczy y zá ocznie.

TEż [a] uſtáwujem, iż gdyby ktoregokolwiek ſtanu y doſtoynośći będąc, tylkoby jeno rodu ſzláchecckiego człowiek, zárowno wſzytkich w tym poczytájąc, od Wielmożnego áż do nayubożſzego ſzláchćicá, jednáko rozumiejąc, jeden drugiemu ták o ſzláchectwo jáko y [b] o inſze rzeczy poczćiwośći y dobrey ſławie dotkliwie oczywiśćie gołemi ſłowy, krom miánowánia 1

nia ſamych uczynkow ná ſąd Grodzki wyjętych, przymowkę uczynił, á toby śię do práwá bądź przed Nas Hoſpodárá, gdyby śię to u dworu náſzego ſtáło, ábo przed urząd ziemſki, ábo Grodzki przytoczyło, y gdźieby ten kto przymowił, á przed práwem do tego śię nie znał, tedy temu komu przymowiono, to nic ſzkodźić nie ma, y on tego ſpráwowáć śię nie będźie powinien, á tá przy-
2 mowká dáley ná tego kto śię záprzał nie ma być dowodzona. § A jeśliby powtore, tenże y temuż ſzkodliwie przymowił oczywiśćie, tedy już choćiayby śię tego przał, á ſtroná obrážona dowiedźieli tego nań dowodem ſłuſznym, jáko o dowodźiech oſobliwie ná ſwoim mieyſcu w tym Státućie jeſt opiſano, ma być z práwá káran więźieniem, to jeſt, w zamku, ábo w dworze náſzym ſześć niedźiel śie-
3 dźieć będźie. § A zá przewodem práwá, jeśliby winny urzędu po- R. 4.
ſłuſzen być y w więźieniu śiedźieć, ábo w nim przez czás zámierzony a. 94.
wytrwáć niechćiał, tedy ma zá to zápłáćić winy ſtronie obrážoney pięćdźieśiąt kop groſzy zárázem bez pozwow y bez ſkłádánia rokow, ktorą winę tenże urząd ná májętnośći jego ſtronie obrážoney odpráwić będźie winien, według ártykułu o odpráwách rzeczy ſądzoney uczynionego, á zápłáćiwſzy tę pięćdźieśiąt kop groſzy, przećię mu urząd ma liſtem ſwym rok złożyć, zá cztery niedźiele od położonego liſtu, áby zá tę winę ſześć niedźiel wyśiedźiał, á zá káżde nie doſyć uczynienie śiedzenia, ma winę wyżey opiſaną
4 płáćić, y nie ma to mu być odpuſzczono áż wyśiedźi. [c] § A o záo- R. 1.
5 czną przymowkę nikt śię bráć nie ma, gdyż to przy tym zoſtáwáć a. 2.
ma, kto záocznie mowi o człowieku poczćiwym bo dobremu człowiekowi nie godźi śię źle mowić o poczćiwym.

a W Koronie o ſłowá nie uczćiwe ſzláchćicowi zádáne, kto śię záprzy, przyśięgą śię oczyśći, *Jag: w Krák:* 1423. *fol:* 239.

b *Cauſæ honorem tangentes* ná Seymie ſądzone być máją, *Conſtit:* 1565. *fol:* 100. *Tit:* o Rzecz: *item Conſt:* 1578. *fol:* 328. § *Exceptis*.

c Kto pod kim káduk uprośi, á uráźi w urodzeniu, ma być *ad revocationem* przymuſzon, *forum* Trybunał: *Conſt:* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O Kádukách.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O przymowkę żeby miał być nie uczćiwey mátki ſynem, y o przymowce białym głowom ſzlácheckim.

1 TEż [a] uſtáwujem, iż kiedyby kto komu rzekł, żeś ty nie u- R. 3.
czćiwey mátki y nieczyſtego łożá ſyn, á tegoby ná niego nie a. 27. R. 4.
dowiodł, á ten ktoremu przymowiono, z tegoby śię ſłuſznie wy- a. 32.
wiodł. Tedy ſkázujem, iż tákowy ma onego nawiązáć ſowito czterdźieſtą kop groſzy, á tę przymowkę przed tymże ſądem zárázem z práwá nie ſchodząc, ták oczyśćić y temi ſłowy odmowić ma: com mowił ná ćię, żebyś ty był nie uczćiwey mátki,

tki, y nieczyſtego łożá ſyn, tom ná ćię ſzczekał jáko pies. A gdźieby ták uporny był, á tymi ſłowy zárázem u ſądu tego odmowić niechćiał, tedy ma śiedźieć w więźieniu ná zamku náſzym, ták długo, áż tymi ſłowy jáko w tym Artykule nápiſáno, odmowi, y nawiąſkę ſpełná oddá bez ſkłádánia rokow, pod winą w Artykule wyżſzym dwudźieſtym śiodmym opiſáną, á urząd náſz w tym temu upornemu nijákiey folgi czynić nie ma. § [b] A wſzákże bękárći nie inakſzy jedno tákowi máją być rozumieni: ktoby dźieći nie z wieńczálną y nie ślubną żoną miał, choćiayby ją potym pojął, y tákowym oćiec od prawdźiwych dźieći y od krewnych zápiſać nie może, á zwłaſzczá tákowe dźieći, náder bękártámi rozumieni być máją, ktorychby oćiec przy właſney żenie z cudzołożnicą miał, á choćiayby po śmierći właſney małżonki tę podłożnicę ſwoję pojął, á dźieći z nią przybył. Tedy jáko te pierwſze błędne, ták y te choć po wieńczániu y ślubie z táką żoną mieć będźie, przećię te oboje dźieći z nią nábyte, zá bękárty máją być policzeni, y żadnymi wymyſły áni zápiſy ku imionom y májętnośći oycá ich przypuſzczeni być nie máją. § [c] Też tákowy ma być zá bękártá rozumian, ktoregoby śię oćiec zá żywotá ſwego wyrzekł, y nieſwoimby go ſynem przyznał, jedno żeby tego nie uczynił z wáśni y z gniewu przećiw ſynowi ábo żenie ſwey mátce jego poczćiwey: áboby też żeby czás niemáły zá dźiećię miał, y po jego porodzeniu z ſobą mátkę jego á żonę ſwą ćierpiał, bo jáko go już raz zá dźiećię ſwoje przyjąwſzy, y májąc go przy ſobie w domu ſwoim ćierpliwośćią ſwą zá dźiećię ſwe przyznał, ták go już potym złym czynić nie może, gdyż do bremu nic złego y niepoczćiwego w domu ſwoim ćierpieć nie godźi śię. § A oſobliwie oćiec ſyná bękártem uczynić nie może zá drugiey żony ſwojey á mácochy jego, á zwłaſzczá, jeśli będźie tego ſyná ſwego z pierwſzą żoną ſwoją mátką jego mieſzkájąc zá ſyná miał, tedy już przy mácoſze wyrzec śię go nie może. Tákimże obyczájem y o corkách ma być rozumiáno. Tákże y mátká, jáko zá pierwſzego mężá ſwego, ták też y zá drugiego mężá poſzedſzy, przećiw dźiećiom ſwym tym práwem y obyczájem jáko o oycu nápiſano ſądzono być má. § A gdźieby też kto przymowił ktorey uczćiwey białeygłowie, ſzláchćiance, názywájąc ją wſzetecznicą, żeby w ſtanie ſwym nie uczćiwie śię chowáć miáłá, tedy tákowymże práwem jáko w tym Artykule wyżey nápiſano o tym, ſądzono y kárano być ma.

R. 8. a. 2.

[a] Gdyby kto ſzláchectwo y mátkę jego nágánił, á zárázemby tego nie odwołał, ábo nie przał, a nie dowiodłby go być tákowym, tedy zá nágánienie 60. grzywien zápłáci ták jákoby go zábił, y odwołác ma, iż co mowił to łgał jáko pies, *Każ: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 238.

Szláchćic z podłożnicą mieſzkájąc, y potomſtwo z nią zpłodźiwſzy, gdyby ją
w ſtan

w ſtan małżeńſki wźiął, potomſtwo *per ſubſequens matrimonium* nie może *nobilitate gaudere*, *Conſt:* 1578. *fol:* 334. *Tit: de illegitima prole.*

b Potomſtwo z nałożnic ſpłodzone, choćby je potym zá żony wźięli, nie dźiedźiczy áni prærogátiw ſzlácheckich záżywáć może, 1578. *De illegitima prole, fol:* 334.

W Koronie ſynowi z nierządnice národzonemu zá głowę Mátki jego zabitey płácono być ma, *Kaz: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 256.

c W Koronie ſyn oycu ktoryby odpowiedźiał ábo ránił, gleytu Krolewſkiego gwałceniem karániem, karány być ma, 1578. *De injuriiſis erga parentes, fol:* 340.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O wyzwoleniu od płátow nowych, od podwod, budowánia zamkow, y moſzczenia moſtow, ták też o ſtácyi po drogách.

1 IZ też przywilejámi dawnymi Przodkow náſzych Krolow Ich R. 3.
Mći y wielkich Xiążąt, Lit: wſzyſcy poſpolići ludźie, ćiáhłe, a. 2.
y mieſzczánie, poddáni Xiążąt, Pánow chorągiewnych, ſzláchty,
bojar, obywátelow Páńſtw náſzych, źiem Wielk: X. Litewſk:
od káżdey dáni podátkow, ſzerebczyzn, y wſzelákich [a] pobo-
row bez dobrowolnego ſamych Pánow ich zezwolenia y uchwa-
ły Seymu wálnego, y też od dźiákłá, y od wſzelákich brze-
mion powozowych, ktore podwodámi zowią, y oddawánia [b]
ſtácyi dla nas, y też poſłow y gońcow náſzych, tákże od wo-
żenia kámienia, drzewá, ábo drew ku paleniu, cegły y wapná
ná zamki náſze, y od koſzenia śiáná, y od wſzelákiey ſtraży y
łowow: tákże od budowánia y poprawowánia zamkow, y mo-
ſzczenia moſtow, y od inſzych robot wyjęte ſą. A niektorzy pod-
dáni Kniaſcy, Páńſcy y ſzlácheccy z imion ſwych po ten czás
obćiążeni bywáli [c] robotámi zamkow, ſtanow co ukoły názywá-
no, tákże dáwániem ſtácyi y podwod dla nas Hoſpodárá, y też
dáwánie ſtácyi pod poſły y gońce náſze, y robieniem á naprá-
wowániem moſtow. Przeto my Hoſpodár wſzytkich obywáte-
low Páńſtwá Náſzego W. X. Lit: y źiem kniemu należących,
Ruſkich, Zmudzkich, y innych do jednákiey rowney wolnośći przy-
wodząc wſzytkich poddánych, Kniaſkich, Páńſkich, Szlácheckich
wzwyſz pomienionych, y jákimkolwiek imieniem názwánych poćią-
gow y powinnośći od tego czáſu ná wſzytkie potomne czáſy
wyimujemy, wyzwalamy wiecznemi czáſy, kromia mieſzczan y
poddánych náſzych Hoſpodárſkich, áby ći wedle ſtárodawnege oby-
czáju jáko podwody y podyimowánie ſtácyami ná ſtániech, ná
mieyſcách zwyczáynych nam Hoſpodáru, poſłom y gońcom ná-
ſzym, ták też moſty y zamki ná częśćiách ſwych poprawowáć we-
2 dle zwyczáju ſwego powinni byli. § [d] Wſzákże mieſzczánie y
poddáni Kniáſcy, Páńſcy y Szlácheccy, podwody pod poſły y goń-
3 ce Náſze wedle zwykłego obyczáju dáwáć będą powinni. § A co R. 1. a. 29.
śię tknie opráwowánia zamkow y moſtow ſtárych, y znowu bu-

 dowá-

dowánia, gdźie do tego czáſu poddáni ſzlácheccy náprawowáć y budowáć byli powinni, to ma być opátrowáno z myt nowo podwyżſzonych co oſobliwą Konſtytucyą ſeymową wárowáno będźie, jáko w Konſtytucyi ná Uniey Seymu Lubelſkiego, o źiemi Wołyńſkiey, Podláſkiey, Kijowſkiey, jeſt opiſano. A moſty w dobrách ſtołu náſzemu należących, gdźieby potrzebá ukázowáłá budowáć, to także ma być opátrowáná poddánymi náſzymi, y moſtowe ſtánowione być ma, jáko w Artykule dwudźieſtym dźiewiątym Rozdźiału pierwſzego, ſzláchćie około budowánia moſtow w
R. 4. imionách ich jeſt dołożono. § A gdźieby ktory Stároſtá ábo dźier-
a. 67. żáwcá, Horodniczy, Moſtowniczy Náſz ábo námieſtnik y ſługá ktorego z nich poddánych ſzlácheckich przymuſzał w tym, do tych robot niepowinnych, y tym Státutem wyzwolonych, dogadzájąc w tym pożytkowi ſwemu, tedy káżdy tákowy ktoby to uczynił, ma być przypozwan do ſądu należącego wedle Artykułu ſześćdźieśiątego śiodmego w Rozdźiale czwartym. A zá dowodem práwnym, winy dwádźieśćiá kop groſzy, będźie powinien onemu ukrzywdzonemu ſzláchćicowi zápłáćić, y ſzkodę ſowito opráwić.
R. 1. § [e] Także też Xiążętá, Pánowie, Rády, Wojewodowie, Stáro-
a. 35. R. 2. ſtowie, y nikt z ſzláchty jeżdżąc po drogách od imienia do imienia
a. 27. ſwego w woyſku y ná zamki ukráinne imionom ſzlácheckim y ich
R. 3. a. 47. poddánym nie máją ſzkodźić, ſtácyi y Podwod bráć, ále ſobie koniom y ſługom ſwym zá pieniądze wedle targu, ceną żywność kupowáć będą powinni. A ktoby nád tę uſtáwę to uczynił, ten tákże jáko wzwyż opiſano, ma być pozywan, á zá przewodem práwnym, ſtronie żáłobliwey tákże gwałtu dwádźieśćiá kop groſzy płáćić będźie powinien, á ſzkodę ſowito opráwić zá ſłuſznym dowodem powinien będźie.

a Poborow żadnych w Polſzcze y Litwie Krol uſtáwiáć nie może bez pozwolenia wſzech ſtanow ná Seymie 1576. Oſobliwie wárujemy *fol:* 278.
Szláchtá w Polſzcze y w Lit: y ich poddáni od cłá y mytá ſą wyzwoleni w Przywileju o Uniey 1569. Cłá mytá *fol:* 175. Reces Seymu Wárſz: 1564. Náprzod áby ták w Pol: *fol:* 58.

b Stácyi żadnych Krol u Pánow y ſzláchty z imienia bráć nie ma. *Lud: w Koſzy:* 1374. *H. P.* 261.
Ceł ná Rzekách od Szláchty y ich poddánych áby nie brano pod winą 200. grzyw: połowicá Skárbowi, połowicá ſtronie, *forum* ná Trybunał rok záwity, 1598. Rzeki portowe wolne *fol:* 693. O cłách ná Rzekách portowych 1601. *fol:* 737.

c Dźierżawcy áby do budowánia Zamkow pewną Summę pieniędzy z dźierżaw przykłádáli, tákże prochy, ſpiża przyczyniali, czego Podſkárbi poſtrzegáć ma, 1607. O Municyách, y ná W. X. Lit: *fol:* 834.

d Podwody zá liſtem Krolew: máją być dáwáne, *Conſtit:* 1601. *fol:* 780. *Tit:* O podw: Podwodnych pieniędzy ná milę dwá groſzá, *Conſtit:* 1601. *fol:* 850. *Tit:* O podwo: Komornicy odmian podwodnych mijáć y u podrożnych koni bráć nie máją, *ſub pœna duplicis refuſionis* dwie Niedźiele nád to śiedźieć, *Conſt:* 1564. *fol:* 81. § Jáko się jádąc, &c. *Reaſſumuntur* też winy *Conſt:* 1576. *fol:* 323. *Tit:* Uniwerſał.

e Zołnierze nigdźie nie máją mieć leży, w dobrách Szlácheckich, áni Duchownych, á o ſzkody ukrzywdzonemu Hetman y Rotmiſtrz ma czynić ſpráwiedliwość, *Conſt:* 1598. *fol:* 48. *Tit:* O Zołnierzách.

Podá-

Podátek podymnego w W. X. Lit: *perpetuá irrevocatione lege abrogatur*, z tym wárunkiem, że więcey, choćby w naygwałtownieyszey potrzebie Rzeczypospi: *currere*, *& in exemplum*, że bywał *trahi* nie ma. *Conſt: An*: 1673. *fol*: 1. *Tit*: Podymne.

Abhinc żadne podátki, *per Senatus conſulta* ſtánowione y uchwalone, áni uniwerſały wydáne być nie máją. *Conſt: An*: 1690. *fol*: 4.

Executionem fortem militarem ták w Koronie jáko y w W. X. Lit: *ſuper exigenda retenta* podátkow, *in perpetuum*, z dobr wszelákich nie godźi śię nikomu czynić, *ſub pœna infamiæ*; o co *forum* ſąd Hetmáńſki, ábo ſeym zá mándátem od ukrzywdzonego, jáko *de novo emergenti*. *Conſt: An*: 1658. *fol*: 29. *Tit*: Znieśienie.

Miástá y miásteczká W. X. Lit: *in vim* podwodnych pieniędzy, *annuatim* dwánaśćie tyśięcy złot: Polſkich według podźiału wyrázonego w Uniwerſale z Káncelláryey W. X. Lit: wydánym do rąk Poſzt Mágiſtrá: W. X. Lit: *ſub pœna triplicis penſionis* oddáwáć powinne.

Przytym przywiley Krolewſki temuż Poſzt Mágiſtrowi, ná Poſzt Mágiſtrowſtwo *in toto* ápprobowáno. *Conſt: An*: 1673. *fol*: 17. *Tit*: ordynácya Poſzty.

Temuż Poſzt Magiſtrowi, ráchunek z ſkárbem uczynić kázáno z pieniędzy podwodnych, Poſztćie W. X. Lit: *per legem* Seymu przeſzłego ápplikowánych. Bo w Konfæderac: generál: Wárſzáwſkiey *An*: 1674. *fol*: 33.

Reáſſumowáno Konſtytucyą *An*: 1673. y poſtánowiono, áby miáſtá W. X. Lit: ordynowáne według podźiału, pieniądze *annuatim* Poſzt Mágiſtrowi W. X. Lit: wydáwáły, *forum*, *caſu contraventionis*, w Trybunale ſkárbowym W. X. Lit: náznaczájąc. A porządek tey poſzty *curæ & animadverſioni* Páná Podſkárbiego W. X. Lit: zlecono. *Conſt: An*: 1677. *fol*: 21.

Znowu reáſſumowáno *ſuperiora*, y áby *ad normam* tych Konſtytucyi záchowány był porządek poſzty poſtánowiono, á Poſzt Mágiſter ráchowáć śię ma z tego wſzytkiego, przed Pánem Podſkárbim W. X. Lit: *Conſt: An*: 1678. *fol*: 11. *Titulo* reáſſumpcya dawnych Konſt: o poſztćie.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśliby ktory z poddánych náſzych, ná Xiążętách, Pániech, ábo ná kim innym wyſłużył imienie leżące.

1 Kiedyby [a] ktory z poddánych náſzych, będąc národu Szláncheckiego, ná Xiążętách, ná Pániech, ábo ná kim innym imienie leżące wyſłużył, y będąc tego imienia w dźierżeniu on ſam ábo potomkowie jego, á potymby chćiał precz, tedy wolno będźie jemu y potomkom jego odeyść precz, kędy chce ze wſzytkiemi ſtátki, májętnośćią, y ze wſzytkim nábyćiem ſwoim, y nákładem ábo budowániem, co będźie ná to imienie nálożył. R. 3. a. 5.
2 § A jeśliby on Pán dał ſłudze ſwemu ná ono imienie dáninę ſwoję, liſt, zápis ſwoy pod pieczęćią ſwoją, y pod pieczęćmi Szláchty, ludźi wiáry godnych. A toby w nim wyrážono było, iż wolno jemu y potomkom jego z tym imieniem komu chcąc ſłużyć wiecznemi czáſy, y ten liſt opis ſwoy ſam oblicznie przed námi Hoſpodárem ábo urzędem náſzym wedle tego Státutu zeznał, tedy tákowy liſt ma być przy mocy záchowan, á ten komu zápiſano, przy zápiśie y przy tym imieniu zoſtáć ma, y potomki jego wiecznemi czáſy.
3 § A ktoryby Szláchćic wyſłużywſzy ná ktorym Pánu imienie, y nie mając tákowego liſtu y wolnośći, z tym imieniem ſłużyć, ábo przedáć, przemienić, komu-

komuby on chćiał, á potymby ſłużąc onemu Pánu ſwemu kromia woley y wiádomośći jego z tym imieniem, Nam Hoſpodáru, ábo zá ktorego innego Páná poddał śię, przedał, ábo jákimżekolwiek práwem to imienie, ludźie ábo grunty od niego puśćił, tedy on Pan ábo potomkowie jego, pod kimby to imienie miał, wolen to imienie od káżdego tákiego wźiąć. Wſzákże pierwey czás ná wyrumowánie ſześć Niedźiel przez woźnego złożyć mu ma. § A choćiayby y kto inſzy á nie ten ſam źiemiánin ábo bojárzyn to imienie dźierżał, przećię nie dźierżącemu, ále temu komu to imienie pierwey dáno było, przez woźnego jáko wyżey opiſáno czás ſkłádan być ma. A ten w tym czáśie ze wſzytką májętnośćią ſwoją y z budowániem, ſwoim koſztem pobudowánym, gdźie chce
R. 4. a. 42. y 92. wyprowádźić śię powinien będźie. § A gdźieby ten, komu tákowe imienie, ludźie, grunty, puſzczone były, ná to obeſłánie urzędowe nie
R. 3. a. 26. dbájąc tego puśćić niechćiał, tedy ten tákowy przećiwny ma być pozwan do urzędu Grodzkiego ná rok záwity, jáko o gwałtowne wybićie z ſpokoynego dźierżenia. A ták owey ſzláchćie y bojárom mieſzkájąc pod kimkolwiek, y dáwność źiemſká iść y pomocna być nie ma. A onemu Pánu y nákłády práwne zá dowodem ſłuſznym zápłáćić winien będźie: á ten ſługá ma być zá to káran więźieniem ná tymże urzędźie, ćwierć roku, á wyśiedźiawſzy czás zámierzony nie záchćieli ſłużyć temu Pánu ſwemu, zoſtáwiwſzy to imienie onemu Pánu, wolno będźie jemu z májętnośćią ſwą, jáko o tym wyżey w tym Artykule opiſano precz odeyść.

[a] Szláchtá W. X. Lit: ktorzy śię dla obrony Pánom z májętnośćiámi oddáli, y od nich wolni być chćieli wedle práwá y Státutu máją być záchowáni. 1569. Szláchtá tego W. X. Lit: *fol:* 195.

ARTYKUŁ XXXI 31.

O nie pozwánie świeckich w duchowne práwo, o rzeczy świeckie.

R. 4. a. 44. TEż [a] uſtáwujem, iż Biſkupowie, Práłaći ſtanu Duchownego y ich ſprawcy, Xiążąt, Pánow, y wſzytkiey Szláchty, Rycerſtwá y mieſzczan, y wſzytkich poddánych náſzych, jáko y Szláchecki, nie máją nikogo ku ſobie do duchownego práwá o świeckie rzeczy pozywáć. Ták też y ſamá Szláchtá, mieſzczánie, y wſzyſcy poddáni náſzy, y też poddáni Szláchecccy jákiegokolwiek ſtanu, nie máją śię do duchownego práwá ućiekáć y pozywáć o rzeczy świeckie, pod zákłádem ſtronie pozwáney dwudźieſtą kop groſzy, y pod nágrodzeniem utrat wſzytkich z ſowitośćią. § [b] Nizli
R. 5. a. 20. y 22. co ku práwu duchownemu należeć y przyſłucháć będźie, to w duchownym práwie ſpráwowáno y ſądzono być ma.

a Ducho-

a Duchownych świeckiego áni świecki świeckiego do ſądow duchownych áby nie wyzywał, *Bodzanta Biſkup Krák:* 1369. H. P. 447. pod winą dwudźieſtą y ośm grzyw: *Zygm w Piotr:* 1519. H. P. Támże Konſt: 1550. *fol:* 7. § Acz to.

b Duchownych áppellácye z świeckiemi, ktore *á loci ordinariis* wychodzą, *intra Regnum* máją być decydowáne, *Conſt:* 1607. *fol:* 333. *Tit:* O áppellácyách. Duchowne ſpráwy z świeckiemi w Litwie, 1581. *fol:* 380. *Tit:* Artykuły do práwá. Duchowni *cum nobilibus in criminalibus, forum* máją *intra regnum ſervato ordine in brevi Apoſtolico deſcripto, quod eſt in metrica, & in actis caſtri Varſavien:* oprocz Religiey Greckiey ludźi, ktorzy przy dawnych zwyczájách zoſtáją, *Conſt:* 1635. *fol:* 9. *Tit: forum* ludźi.

Duchowni W. X. Lit: o dobrá źiemſkie, y poddáne, wieczyſte w źiemſtwie, lub Grodźie *reſpondere* powinni, á áppellácye ztąmtąd w kole wielkim Trybunalſkim *in judicio ſæculari* ſądzone być máją, *Conſt: An:* 1678. *fol:* 19. *Tit:* objáśnienie áppellácyi.

W Koronie dobrá *in vim reemptionis, alias* ná wyderkauf duchownym oſobom zápiſáne, *in poſſeſſione* dźiedźicow zoſtáwáć máją, czynſz doroczny zápłáciwſzy, od káżdego ſtá złot: po śiedmiu złot: *Conſt: An:* 1635. *fol:* 9.

W Koronie wolno dźiedźicowi, *previâ citatione peremptoria* do urzędu Grodzkiego (ktora ná Niedźiel dwánáśćie przed wykupieniem ma być położona) dobrá tákowe, odłożywſzy ſummę, álbo *apud loci ordinarium,* álbo *capitulum,* álbo jeśliby ći *recuſarent,* w Grodźie, kwit doſtáteczny z káucyą otrzymawſzy *emundare. Ibid:* kompozycya o dźieśięćiny.

W Koronie żaden nie może większey ſummy ná wyderkauf ná májętność ſwoję záćiągáć, nád táką, ktoraby *dimidium valoris* tey májętnośći nie przechodźiłá. A ktoby ináczey śmiał poſtąpić, do urzędu źiemſkiego onego Powiátu ma być deferowány, ſąd záś źiemſki, ná rokách *in facie nobilitatis,* ma uznáć tákową kontrawencyą, y odeſłáć ſprawę ná Trybunał *inter cauſas mixti fori, ad reſcindendū contractū.* ibid:

O płácenie tákowych czynſzow, *forum* y proces ma być ná querelách, *ſine quavis appellatione.* A Stároſtá *in bonis jure victi non obſtantibus citationibus ad caſſandum & ſublevationibus,* powinien czynić exekucyą, *ſemotis omnibus diffugiis, ſub pœna trecentarum marcarum, & in realem poſſeſſionem* dobrá podáć temu, czyjá ſummá, ktory *in poſſeſſione* onych, ták długo ma być, áż tenże *jure victus* odłoży ſummę, lubo *proximiores deſcendentes,* lubo ktorykolwiek z ſtanu Szláchecкiego *ibid:*

Reáſſumowáno tę Konſtytucyą *in toto* W. X. Lit: podług ktorey ták duchowni, w odbierániu tylko po śiedmiu złot: od ſtá, jáko y świeccy w oddáwániu ná terminie, *in toto* záchowáć śię máją. *Conſt: An:* 1673. *fol:* 19.

Dobr w W. X. Lit: zájeżdżáć *violenter* nie máją duchowne oſoby, wprzod nie czyniąc práwem, o niezápłácenie wyderkafu y umyślnie nie biorąc pieniędzy ná terminie, *ſub reſtitutione bonorum, & pœnis cum refuſione damnorum,* ktore Trybunał zá dowodem Aktorá, uznáć powinien. *Ibid:*

Znowu o wyderkáfách *cum reaſſumptione* Konſtytucyi *An:* 1631. 1635. 1673. *declaratur* W. X. Lit: iż ſummę trácić máją duchowne oſoby, jeśliby przećiwko práwu poſtępowáć ważyli śię, á práwom tákowym, od tąd *forum,* w kole wielkim Trybunálſkim náznáczono, y w nim dekretá o expulſią z dobr źiemſkich ná duchownych oſobách zápádłe, *in toto* áprobowáno, *Conſt: An:* 1678. *fol:* 20. *Tit: reaſſumptio* o wyderkaf.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O dowodzeniu ſpráwiedliwośći w krzywdách świeckich z ſtany Duchownymi, tákże Duchownym z ſtany świeckiemi.

1 Ustáwujem, a jeśliby śię kiedy jákie krzywdy dźiały z imiom Kośćielnych od urzędnikow, ſług, bojar, y poddánych wſzelákich ſtanow duchownych ludźiom ſtanu świeckiego, ták ſámey Szláchćie, jáko ſługom y poddánym ich, tákże y mieſzczánom miaſt náſzych, y innym poddánym náſzym Hoſpodárſkim, o gwałty, nájazdy, rozboje, záboyſtwá, o zgwałcenie pánien

 y nie-

y niewiaſt, boy, rány, grábieże, o ludźie, y czeladź zbiegłą, á o inne jákiekolwiek rzeczy potoczne. Tedy iż káżdy z ſwego ſługi y poddánego ſpráwiedliwość bliżſzy jeſt czynić, tedy też y ſtany duchowne, z urzędnikow y ſług ſwoich, bądź oſiádłych jáko y nie oſiádłych, y z poddánych ſwych, powinni będą ſpráwiedliwość czynić zá upomnieniem przez liſt urzędu źiemſkiego, według tegoż prá-
R. 4. wá piſanego Státutu źiemſkiego. § A gdźieby kto z oſob ducho- 2
a. 18. y 17. wnych jákiegokolwiek ſtanu y doſtojeńſtwá ſpráwiedliwośći uczynić niechćiał, ábo ſądem ſwym co komu w czym ubliżył. Tedy o to ſam tákowy do Biſkupá tego, pod ktorego ſpráwą jeſt, jáko do głownieyſzego Przełożonego ſwego ma być pozwan, ná rok pewny od podánia pozwu oczywiſtego zá cztery Niedźiele, á od położenia ná imieniu zá ſześć Niedźiel, pozwem Biſkupim piſánym Polſkim piſmem, y támże ſam ma oſobą ſwą, ábo przez umocowánego ſwego ſtać y onego ná kogo żáłobá wyſzłá przed ſądem Biſkupim ſtáwić. A Xiądz Biſkup w ktorego to władzy będźie náleżáło, ábo urząd jego, przeſtrzegájąc w tym pokoju poſpolitego, y ſpráwiedliwośći świętey, áby w czym uſzczerbiona nie byłá, powinien będźie tym práwem poſpolitym y Státutem źiemſkim ſpráwiedliwość ukrzywdzonemu czynić, bez wſzelákiey zwłoki y zátrudnienia, odpráwę ſłuſzną ſądu ſwego dájąc ná winnym z dobr, z májętnośći ruchomey, y z dochodow práwem przekonánego: á gdźieby májętno-
R. 9. śći nie ſtáło, y ná ſámey oſobie. § A jeśliby od ſámych oſob du- 3
a. 2. R. 4. chownych w czymkolwiek w tych rzeczách wzwyż pomienionych,
a. 55. krzywdá śię komu dźiałá, tedy o to tákże do Xiędzá Biſkupá ábo u-
y 84. rzędu jego ná rok pozwáni być máją: á Xiądz Biſkup ábo urząd jego, żadnym innym jedno tymże práwem poſpolitym y Státutem źiemſkim to wſzytko ſądźić, y po ſądźie odpráwę ná winnym, ná májętnośći włáſney tych duchownych oſob leżącey y ruchomey, á przyidźieli do tego z práwá, y ná ćiele karánie, według tegoż Státutu uczynić y wykonywáć będźie powinien, czyniąc temu wſzytkiemu doſyć pod przyśięgą ſwą do rády nam uczynioną. A jeśli co u ſądu duchownego práwem świeckim będźie oſądzono, á ná odpráwę do ktorego urzędu źiemſkiego ábo Grodzkiego, odeſłano, tedy to on urząd odpráwowáć ma. Wſzákże nie wkłádając w to żádnych tákich rzeczy, ktoreby namniey wolnośći praw tych y konfederácyą náruſzáć miáły. A jeśliby odpráwy w tákich rzeczách urząd nie uczynił, tedy o tákie nie doſyć uczynienie wedle Artykułow o tym nápiſánych wolne práwo z urzędem káżdemu do ſądu
R. 3. a. 11. náleżnego będźie. § Wſzákże jeśliby ſtroná żáłobna ábo odporna 4
R. 4. rozumiáłá ſobie być ubliżenie ſpráwiedliwośći ſwey wyrokiem y
a. 86. ſkázániem Biſkupim, ábo urzędu jego, tedy tákowey ſtronie Xiądz

Biſkup ábo urząd jego, o rzeczy tym práwem ziemſkim oſądzone, áppellácyi dopuśćić będą powinni, do ſądu Trybunalſkiego, ktory Trybunał nigdźie indźiey jedno w mieśćie náſzym Wileńſkim ſtołecznym, tákowe ſpráwy zá áppellácyámi miedzy ſtany duchownemi y świeckiemi, według tego Státutu práwá poſpolitego odſądzywáć ma: [b] ná ktore ſądy Trybunalſkie, dla tákowych ſpraw máją być wyſádzone z ſtrony duchowney [c] trzy oſoby, á z ſtrony ſtanow świeckich tákże trzy oſoby miedzy Trybunaliſtámi obráni, y gdźie w jákiey ſpráwie więcey oſob miedzy temi ſześćma oſobámi ná te ſądy wybránemi, ná jedno *votum* zgodzą śię, przy tych woćiech konkluzya zoſtáć ma. [d] A jeśliby w rowności wot o ktorą ſpráwę ći ſześć Trybunaliſtow nie zgadzáli śię: tedy tákowe rzeczy odſyłáć máją do nas Hoſpodárá, á my zá tákowym odeſłániem, te ſpráwy odſądzywáć mamy, gdźie ná ten czás dworem náſzym będźiemy w tym Páńſtwie náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim y
bez Seymu. § A gdźieby też komu od Xięży Biſkupow krzywdá R. 3.
śię w czym dźiałá, ták od ſámych oſob, jáko od urzędnikow, ſług, bo- a. 34.
jar, y poddánych, ich, á oniby ſámi zá upomnieniem od urzędu ziemſkiego przez liſt upominalny, ſámi ſtronie żáłobliwey, uſpráwiedliwić śię, jáko oſoby duchowne niechćieli, ábo z urzędnikow, ſług, bojar, y poddánych ſwych, ſpráwiedliwośći nie uczynili według tego práwá poſpolitego. Tedy o to do nas Hoſpodárá, tákże ná rok záwity pozywáni y tymże práwem ziemſkim ſądzeni być máją, ſkłádájąc rok zá pozwy, jeśli w Wielk: Xięſtwie Litewſk: dworem náſzym będźiemy, cztery Niedźiele. A jeśli zá gránicą tego
6 Wielkiego Xięſtwá Litewſk: ośm Niedźiel. § Jeśliby śię też lu- R. 4.
dźiom ſtanu duchownego, ſługom y poddánym ich, od ludźi ſtánu a. 48.
świeckiego, Xiążąt, Pánow, Szláchty w jákieykolwiek zácnośći y zwierzchnośći będących, ták w niewydawániu dźieśięćin, jáko y w inſzych rzeczách potocznych, krzywdá jáka dźiáłá, tedy o tákie krzywdy oſobá duchowna, oſobę świecką od ktorego mu śię krzywdá ſtánie, pozywáć będźie do jego ſądu włáſnego, ziemſkiego, ábo Grodzkiego, tym porządkiem, jáko śię y ſáme ſtany świeckie pozywáją, według Artykułow w tym Státućie opiſánych, z wolnym odezwániem obiemá ſtronom do ſądu głownego Trybunalſkiego,
7 ſpolnego z duchownym. § A opowiádániá y zápiſowánie tákowych wzwyż miánowánych krzywd y ſzkod, ktore od ſtanow duchownych, y ich ſług, y poddánych, poczynione komu będą, máją śię dźiáć ná urzędźiech ziemſkich, Grodzkich, ábo duchownych, gdźie kto zechce w tych powiećiech, gdźie te imioná Kośćielne leżą, ábo pod ktorym
urzędem, co śię komu od nich, y ſług, poddánych ich krzywdy ſtáną. R. 4.
8 § A pod tym czáſem gdyby ktore Biſkupſtwo wákowáło, ábo a. 39.

gdźieby ktory Biſkup do cudzych páńſtw w poſelſtwách, ábo gdźie po ſwych ſpráwách z tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſk: odjáchał. Tedy ukrzywdzony do Kápituły, ábo ſprawce onego Duchowieńſtwá ktory Biſkupſtwem ſpráwowáć będźie, poſtępkiem wyżey opiſánym ućiekáć śię y ſpráwiedliwośći ſobie dowodźić ma. A oni będą winni ſpráwiedliwość czynić, według tegoż práwá y Státutu źiemſkiego. A toż śię ma rozumieć y o duchownych Greckiego Zakonu, że mnieyſze z nich ſtany przed ſtárſzymi ſwymi przełożonemi, á przełożeni ſtárſzy, przed ſądem głownym, porządkiem wyżey opiſánym, uſpráwiedliwić śię ludźiom świeckiego ſtanu powinni będą. § Lecz co śię dotycze tákich krzywd potocznych, z tákowych imion ſtanow duchownych od urzędnikow y poddánych, ábo od nich ſámych, ktorzy práwu poſpolitemu y ſłużbie źiemſkiey wojenney podlegli ſą, to jeſt, [e] z oyczyſtych, máćierzyſtych, kupnych, dárownych, y zákupionych, jákimkolwiek obyczájem nábytych, tedy juź z tákowych imion ſwych, y duchowne oſoby, ták jáko y ſzláchtá ſtanu świeckiego, wedle porządku Státutowego, temu práwu źiemſkiemu poſpolitemu podlegáć máją, ták u ſądu źiemſkiego Grodzkiego, Podkomorſkiego, y Komiſárſkiego, á zá áppellácyą u ſądu głownego.

a O krzywdy, gránice, kmiećie zbiegłe, mężoboyſtwá, y o wſzytkie inſze rzeczy w Státućie wyrážone. Duchowni ſłudzy y kmiećie ich, práwem źiemſkim máją być ſądzeni, *Alexand: w Rád:* 1505. *H. L.* 253. *H. P.* 59.

Duchowni z dobr oyczyſtych, y jákożkolwiek ſobie y potomkom ſwym, krewnym ſłużących, á nie ná Kośćioł nábytych y fundowánych, wſzytkim ćiężárom jáko y ſtan świecki podlegáć máją, *Conſt:* 1607. *fol:* 833. *Tit:* Duchowni w Koronie.

b W Koronie Duchownych 6. á świeckich 6. compoſit Jud: Tryb: bywa odpráwowány 1578. jáko ſądźić máją y o ákcyách duchow: *fol:* 326.

c Czwarty Deputat z Diœcezyey Smoleńſkiey Duchowny jeſt przydány *vice verſa* y świecki, *Conſt:* 1641. *fol:* 15. *Tit:* o ſądách.

Compoſito judicio w Trybunale Wtorkowy dźień w tydźień raz náznaczony. *Ibid:*

d A od świeckiego kołá, *ex paritate votorum remiſſi*, do drugiego Trybunału iść máją, ktore po przyśiędze máją być odpráwowáne, *Conſt:* 1607. *fol:* 838.

e Z dobr oyczyſtych nie ná Kośćioł fundowánych, z ktorych duchow: wojenną ſłużbę odpráwują, o krzywdy, grunty, w źiemſtwie, Grodźie, odpowiádáć máją, áppellácya ná Tryb: Duchow: 1607. Duchowni w Koronie dobrá dźiedźic: trzymájący, *fol:* 833.

Duchowny, gdyby dał bánicyą ná ſobie otrzymáć, *loci ordinarius executionem ſuper bonis ejus propriis & perſona faciet. Exceptâ Græcâ Religione: Conſt:* 1635. *fol:* 9. *Tit: forum* ludźi.

Deputaći ſtanu Duchownego, nie máją być tylko do dwie lećie ná Trybunał *compoſiti judicii* obieráni. *Conſt: An:* 1670. *fol:* 50. *Tit:* O Deputátách.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O práwo gruntow miedzy ſtany Duchownymi y świeckimi.

PRzytym też rożnicom, ktore śię miedzy imionámi y gruntámi ſtanow Duchownych y ſtanow świeckich czeſto dźieją, á z tego do záśćia y niepokojow nie máłych przychodźi, zábie-

1 gáiąc y ná czáſy potomne to miedzy niemi rownuiąc. § Uſtáwu-
iem, gdyż oſoby z ſtanu duchownego dobrą y pewną z práwá poſpo-
litego, máią wiádomość, iż u ſądu źiemſkiego náleżnego, z ludźmi
ſtanu świeckiego, gotową á nie odwłoczną ſobie ſpráwiedliwość
dáleko iey nie ſzukáiąc, záwżdy odnośić mogą. A z nas też Hoſpo-
dárá náiáwnieyſzy przykład w tym im ieſt podan. Iż my wedle
práwá poſpolitego przez urzędniki náſze, y przez nas temu Páńſtwu
Wielkiemu Xięſtwu Litewſk: poprzyśiężonego y nádánego, gdźie
idźie o grunty y rzeczy źiemne rownie y iednákiemu práwu poſpoli-
2 temu temuż podlegamy. § [a] Tedy tymże obyczáiem y wſzyſcy R. 9.
Práłáci, Biſkupowie y inne oſoby ſtanu duchownego iákimkolwiek a. 12.
imieniem názwáne, dźierżąc imioná świeckie, práwu poſpolitemu
y ſłużbie źiemſkiey woienney podległe, bądź kupne, zákupne, y iá-
kimkolwiek obyczáiem, przez nich y przodkow ich nábyte grunty
źiemne, tych tákowych imion ſwych, gdźieby się komu z ludźi ná-
rodu ſzlácheckiego, y innych świeckich ſtanow w zábrániu źiemie,
w popiſowániu gránic, y w przeorániu miedz, y w inſzych rzeczách
źiemnych krzywdy iákie od nich dźiały, powinni będą im uſpráwie-
dliwić się, y rozpráwę miedzy ſobą y imiony, ábo grunty ſwemi,
iednákim obyczáiem y poſtępkiem práwnym przyimowáć u ſądu
źiemſkiego y Podkomorſkiego, y ták dáley poſtępuiąc, iáko Stá-
tut práwá poſpolitego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego uczy y u-
3 kázuie. § Ale ktoreby imioná były duchowne, z fundácyi y z nádá- R. 4. a. 83.
nia przodkow náſzych y náſzego Hoſpodárſkiego, y ſłużbie źiemſkiey R. 9.
woienney przedtym nie były nigdy podległe, á z tákowychby się a. 2.
krzywdy iákie w grunćiech dźiały. Tedy ukrzywdzony ma się w
tym ućiec do nas Hoſpodárá, iáko podawce zwierzchniego, y liſty
náſze Komiſárſkie otrzymawſzy, ſpráwiedliwośći ſobie dowodźić
ma przed Komiſarzmi náſzymi, y tám w dowodźiech y we wſzyt-
kich poſtępkách práwnych wedle tego Státutu záchowáć się má-
4 ią. § A co się dotycze imion od Xiążąt, Pánow, źiemian, ſzláchty R. 9. a. 2.
ná Kośćioł nádánych, w ktorych ieśliby tákże w grunćiech ábo grá- R. 1.
nicách z imiony ſzlácheckimi rożnice iákie się dźiały. Tedy ukrzyw- a. 20.
dzony wolen będźie z tákowego imienia z duchownymi upráwá źiem-
ſkiego Powiátowego, w ktorym to imienie leży, poſtępkiem prá-
wnym w tym Státućie opiſánym, ſpráwiedliwośći ſobie dowo-
dźić. A urząd źiemſki ma tę ſpráwę ná ſąd Podkomorſki odeſłáć, á
Podkomorzy mocen będźie po onego duchownego z tákowego imie-
nia od ſzláchćicá nádánego, tákże y po tego ſamego podawcę pozwy
ſwoie wydáć, ktoremi ukrzywdzony ich pozwáć, y ná roku zá niemi
przypádłym, ſpráwiedliwośći ſobie z tą duchowną oſobą, y też z
5 ſamym podawcą, dowodźić ma. § [b] A dáwność źiemſka miedzy i-

miony Kośćielnemi y ſzláchećkiemi, táka ma być, jáko dobrom ſtołu náſzego Hoſpodárſkiego z dobrámi y z imiony ſzláchećkiemi: tymże obyczájem ſzláchćie z dobry náſzymi y Kośćielnymi, dáwność záchowána być ma.

a Arcybiſkup Koronny, y Biſkupi Koronni, do Koronnego, Lit: do Litew: ná obronę Rp. przykładem Annaty do Rzymu náleżącey, pewną ſummę wnośić máją, 1607. o Annatách, *fol:* 832.

In cauſis realibus ratione ſimplicium injuriarum, civilium, terreſtrium, ac granitioli-um o to ma być *forum* káżdego ſzláchćicá z duchownym *ordinario proceſſu* w źiemſtwie, á *per appellationem in judicio compoſito* w Trybunale, *Conſtit:* 1635. *fol:* 10. *Tit: Forum* Ludźi ſtanu.

Præſkrypcya dobr Szláchećkich nie ruchomych, *contra Eccleſiam annorum* 60. *ante litem inchoatam, exceptâ renunciatione præſcriptioni per inſcriptionem, & fundis Eccleſiæ* Poświątne *atque cum ipſis Eccleſiis*, *Conſtit:* 1633. *fol:* 26. *Tit:* O præſkrypcyey.

Deklárowáno że nie tylko *ad futura ſed etiam ad præterita* ſłuży præſkrypcya dobr Szláchećkich przećiwko Duchownym W. X. Lit: *ad inſtar* Koronnych. *Conſt:* 1635. *fol:* 12. *Tit:* O Dáwnośći.

Fundácyom, *bona exempta, inſubjecta, & litigioſa, prætextu* dekretow y przewodow *in foro illegitimo* otrzymánych *applicari* nie mogą, y wolno ich dźiedźicom dochodźić w W. X. Lit: *Conſt: An:* 1676. *fol:* 13.

Fundácye Kośćiołow w W. X. Lit: y ceſſie dobr Krolewſkich, *prævio conſenſu Regio* ná też Kośćioły, uczynione żadnym ſpoſobem, *in dubium vocari* áni *ullo prætextu* poruſzone być nie mogą. Co *pro lege perpetua* wárowáno. *Conſtit: Anni* 1677. *fol:* 24.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O pozywánie Opiekunow ábo Exekutorow teſtámentu Duchownych oſob.

GDyby kto z Xiężey Biſkupow ábo Kánonikow, Práłátow y innych ſtanow duchownych, odpiſał komu zápiſem ábo teſtámentem, oſtáteczną wolą ſwą, po żywoćie ſwoim co májętnośći ſwojey leżącey ábo ruchomey, y ku wykonániu tego teſtámentu ſwego uſtánowiłby y náznáczył opiekunow ábo Exekutorow tego teſtámentu, á ćiby opiekunowie nie záchowáli śię według tego teſtámentu ábo zápiſu, y temu komu co odpiſano niechćieliby oddáć, ábo krzywdę komu jáką w tym uczynili. a Tedy w tákiey rzeczy tych opiekunow, jákiego ſtanu, bądź duchownego ábo świeckiego, ſtronie ukrzywdzoney, wolno będźie pozwáć do ſądu głownego, á tám jeśli z práwá co ſkázáno będźie ná tych opiekuniech. Tedy przećiw duchowney oſobie ná odpráwę rzeczy ſądzoney, ma być od ſądu głownego odeſłáno do Xiędzá Biſkupá, w ktorego poſłuſzeńſtwie ten duchowny będźie, á przećiw oſobie ſtanu świeckiego, ma być ku odpráwie odeſłáno do ſądu źiemſkiego, á
R. 3. a. 22. ſąd odpráwę czynić winien będźie. § A ſamego Xiędzá Biſkupá z ſtrony tákiey opieki jemu od kogokolwiek opiſaney, ábo y o to, gdyby on po ſkázániu ſądu głownego odpráwy uczynić niechćiał, ma

ma być pozwáno przed nas Hospodárá, tám gdźie ná ten czás dworem nászym będźiem, y ná rok zawity, jeśli w Wielk: X. Litewsk: zá cztery Niedźiele, á jeśli zá gránicą Wielkiego Xięstwá, zá ośm Niedźiel, co my osądźić bez wszelákiey zwłoki będźiem powinni, nie wpuszczájąc tey spráwy w Limitácyą. A zá okazániem zwłoki w czynieniu odpráwy, winę ná Xiędzu Biskupie skazáć mamy, ktora jest w Trybunale opisána. A rzecz osądzoną odpráwić roskážem
3 pod záręką tákowąż o co rzecz idźie. § Ktemu o niedopuszczenie áppellácyey, y o nie uczynienie spráwiedliwośći, Xiądz Biskup tym sposobem pozywan być ma. A w niebytnośći Jego M. X. Biskupá w tych Páństwách, gdźieby w tych rzeczách wyżey opisanych w czymkolwiek urząd Jego Mośći wykroczył. Tedy o to urząd Jego Mośći ma być pozywan do sądu głownego Trybunalnego spolnego z duchownymi.

[a] Duchowni z dobr ziemskich dźiedźicznych, ábo pokupionych ná śię, w ziemstwie, *& per appellationem* ná Trybunale odpowiádáć máją, *Const:* 1607. *fol:* 833. *Tit:* Duchowni.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O mieszczániech miástá nászego Wileńskiego, y o inszych miástách nászych, jáko Szláchćie spráwiedliwość z nich czyniona być ma.

1 TEż [a] ustáwujem, iż gdźieby śię tráfiło żáłowáć ktoremu szlá- R. 4.
chćicowi ná mieszczan nászych Wileńskich o zbićie, o rány, a. 65.
y o záboystwo, y o káżde obelżenie. Tedy o to urząd mieyski R. 11. a. 27.
spráwiedliwość czynić ma, práwem ich Máydeburskim, według przywilejow ich temu miástu Wileńskiemu y mieszczánom nászym pod mieyskiem práwem mieszkájącym, od przodkow nászych, y od nas Hospodárá nádánych. Jednákże y mieszczánie nási miástá Wileńskiego, gdy o boy ábo y rány szlácheckie práwem będą przekonáni, tedy tym winom podlegáć będą powinni, ktore w tym Státućie opisane o głowszczyznách y o ránách Szlácheckich. R. 4.
2 § Wszákże ktoby z mieszczan nászych Wileńskich komu co zápisem a. 44. R. 3.
swym dobrowolnym odstąpiwszy práwá swego wypełnić opisał a. 3.
śię, to tym Státutem sądzono y skázowáno być ma wedle obo- R. 7. a. 6.
3 wiąskow káżdego. § [b] Tymże sposobem y o zbiegi szlácheckie we-
dług Artykułu trzydźiestego osmego tegoż rozdźiału, spráwiedli- R. 4. a. 69.
wość urząd mieyski czynić powinien, tylkoby od przyjęćia práwá
4 mieyskiego dáwnośći dźieśiąćiu lat nie záśiedźiał. § [c] A gdźieby też mieszczáninowi nászemu Wileńskiemu w czym od szláchćicá krzywdá dźiałá, o to przed sądem náleżnym, według tegoż Státutu ziemskiego, mieszczánin práwá sobie z szláchćicem dowodźić ma.
5 § A w inszych miástách nászych po wszytkiey ziemi tego Páństwá R. a. 68.

R. 5. náſzego W. X. Litewſk: urzędy mieyſkie choćiay gdźie y práwá
a. 32. Máydeburſkiego używáją, y przywilejá przodkow náſzych ábo y náſze ná wolnośći tákowe, jáko y miáſto Wileńſkie ábo inákſze ſobieby nádáne mieli, przećię nie Máydeburſkim, ábo ſobie nádánym y uprzywilejowánym práwem. Ale tym Státutem ſzláchćie z mieſzczan ſąd y ſpráwiedliwość wſzeláką czynić powinni będą. Gdyż tylko mieſzczánie náśi miáſtá Wileńſkiego pod mieyſkim práwem mieſzkájący, Státutem pierwſzym y teráznieyſzym do tákiego práwá ſą przypuſzczeni.

a Gdyby od ſzláchćicá mieſzczáninowi w rádźie mieyſkiey będącemu gwałt śię ſtał, á ná gwałćie według Státutu Toruń: nie mogł być poimány, ſpráwiedliwośći dochodźić ma jáko ſzláchćic *ex juris qualitate*, 1581. *Krakow: fol:* 374 Magiſtrat Wileń: Nobilitowány, mieyſce ná Seymie w kole PP. Poſſow.

Zygm: Aug: w Grodnie *in Couventu generali* 1568. gwałcenie bramy 1593. *fol:* 488. Wárunek beśpieczeńſtwá miáſtá Lwowá y Wilná 1601. *fol:* 746.

Declaratio beſpieczeńſtwá poſpol: 1611. *fol:* 3. y ná X. Lit: opátrzenie beśpieczeńſtwá ſądow 1611. y ná X. Lit: *fol:* 7. oboſtrzenie práwá ná ſwawolniki 1611. y ná X. Lit: *fol:* 13.

b O dochodzeniu zbiegow y poddánych ſzlácheckich: *vide Conſt: Anni* 1638. *Titulo* ſpoſob dochodzenia zbiegow w Wojewodztwie Smoleń: *fol:* 23. *vide Conſtit: alteram Anni* 1641. *Titulo* O czynieniu ſpráwiedliwośći w miáſtách W. X. Litew: ſtrony zbiegłych poddánych.

c Mieſzczánie Wileńſcy ná korrekturze *jurium* przed Deputatámi przywilejá ſwoje pokazáć máją, ktorych kognicya ma być przez K. J. M. z ſtanámi wſzytkiemi, *Conſt:* 1633. *fol:* 72. *Tit:* Korrekturá.

W Wilnie pod czás ſądu głownego Trybunału, żadne depáktácye nie máją być czynione, y jurisdykcya Miáſtá tego, w práwách, y wſzelákich ſpráwách ſwoich, żadney konwulſiey ponośić nie ma. Kámienice y domy poki od Mágiſtratu Urzędowi Zamkowemu podáne, y od tegoż urzędu Zamkowego roſpiſáne nie będą, nie máją być zájeżdżáne áni Mágiſtrátowych oſob rezydencye, ktorym libertácya przed Unią nádána jeſt, záymowáne, ále w tym podług exdiwiſiey kámienic y domow w tymże mieśćie przez Kommiſarze Krolewſkie ná trzy częśći ták dla wcześnieyſzey, pod czás rezydencyey Krolewſkiey y ſámych ſędźiow głownych Trybunalſkich, ſtáncyey, jáko też Trybunáłow ſkárbowych y Rzeczypoſp: wygody w Roku 1645. uczynioney y przywilejámi utwierdzoney (ktora exdiwiſia y teraz bez żadnych excepcyi *ſalvis Conſtitutionibus approbatur*) záchowáć śię powinni, *Conſtit: An:* 1667. *fol:* 63. *Tit:* Trybunał W. X. Lit:

Támże *conſulendo indemnitati honoris* Mátron y Pánienek poczćiwych onych regeſtrowáć Trybunałom zákázáno. *Ibid:*

Toż miáſto we wſzytkich W. X. Lit: práwách y prærogátywách z miáſtem Krákowem porownáno, y że do żádnych innych exákcyi, á pogotowiu hybern (okrom podátkow Rzeczypoſp:) pociągáne byc nie ma deklárowáno, *Conſt: Anni* 1678. *fol:* 15. *Tit:* Miáſto Wileńſkie.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O miárách y łokćiách áby były rowne, y cená trunkom, y rzeczom ſtráwnym byłá ſtánowiona przez urząd Grodzki.

Ustáwujem, a áby w mieśćie náſzym ſtołecznym Wileńſkim y w káżdym mieśćie náſzym Páńſtwá náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego ták w uprzywilejowánych miáſtách, jáko y w mnieyſzych miáſteczkách, po temuż w mieśćiech Kniaſkich, Páńſkich,

ſkich, Duchownych y świeckich, y w domiech gościnnych, po drogách, w targ y bez targow, zboże wſzelákie przedáwáno miárą jednáką, rowną, to jeſt, áby byłá beczká w ktorey ma być cztery korce miáry Krakowſkiey rownych bez wierzchu, y bez trzęśienia, ále pod ſtrych, ktora miárá ma być wymierzona w Wilnie od urzędu Páná Wojewody Wileńſkiego, Grodzkiego, á przy ſobie ma mieć urząd mieyſki, tákże y indźiey, gdźie w ktorych mieśćiech práwo Máydeburſkie jeſt, w Wojewodztwách, Stároſtwách, dźier-
2 żáwách, też urząd Grodzki z urzędem mieyſkim. § A w źiemi Zmudzkiey, Stároſtá, ábo Podſtárośći, tákże dźierżawcy y ćiwunowie tey źiemie, tákowe miáry ſtánowić máją, áby nietrzęśione y bez wierzchow były: á cechę ná tych miárách urzędowną położyć máją, jákoby beczká byłá we cztery korce, á pułbeczki we dwá korcá, á czwierć beczki w jeden korzec, iżeby już w te miáry wſzelákie zboże mierzáno pod ſtrych, ktora miárá ma być po miáſtách y ſtodołách y kárczmách, y potárgách, Kniaſkich, Páńſkich, y źie-
3 miáńſkich. § A ktobykolwjek z poddánych náſzych, bądź od urzędu mieyſkiego ábo też od mieſzczan miaſt náſzych, tákże Kniaſkich, Páńſkich, y Ziemiáńſkich śmiał śię tego ważyć, á inákſze miáry uſtánawiáć y ich używáć, tákowy urząd náſz mieyſki, ábo mieſzczánie miaſt náſzych przez zákaz krom pozwu. A Xiążętá Pánowie y Ziemiánie przez pozew Grodzki będąc ná rok záwity od ukrzywdzonego przyćiągnieni przed ſąd Grodzki, w ktorym Powiećie te miáſtá y miáſteczká ábo ſtodoły ſwoje mieć będą, uſpráwiedliwić śię máją. A zá przewiedźieniem práwnym, powinni będą zá to zá ręki dwánaśćie kop groſzy zápłáćić, ktorey ma być połowicá temu urzędowi náſzemu, przed ktorym śię tá ſpráwá przytoczy, á druga
4 połowicá ukrzywdzonemu. § A jeśliżby zá pozwoleniem, ábo niedoyrzeniem ſamego urzędu náſzego, to jeſt Wojewod, Stároſtw, dźierżáwiec, ćiwunow y woytow, miaſt, dworow, y włośći náſzych Hoſpodárſkich, y też duchownych y świeckich, inakſzych miar nád tę uſtáwę poddáni náſi ku krzywdźie czyjey używáli. Tedy tákowy urząd od ukrzywdzonego pozwem náſzym przed urząd pozwány, y z práwá winnymby był doznány, ſam tákoweyże winie jáko wyżey opiſano podledz ma, ktorey winy połowicá do ſkárbu náſzego źiemſkiego, á druga połowicá ukrzywdzonemu ma być płá-
5 cona. § Tymże obyczájem Pánowie Wojewodowie y Stároſtowie ná urzędźiech ſwoich, z tákowymi urzędy mieyſkiemi około miar y ceny ſzynkowánia pićia ták przywoźnego, Muſzkáteli, małmázyi, winá, jáko y miodu, piwá, gorzałki, y innych ſtráwnych rzeczy przez urzędnikow ſwych poſtánowienie y uſtáwę wedle czáſu y dro-
6 gośći czynić máją. § Potemuż ná kupce, ná rzemieślniki, po cze-

mu, co ták ná łokćie, jáko y ná wagę korzenie, y inſze wſzelákie potrzeby przedáwáć. A też záprace ſwoje wedle máteryi czáſu y drogośći zárobek ſłuſzny mieć mogli. Miednice też y kwarty, gárnce, áby były po wſzytkim Páńſtwie náſzym Wielkim X. Lit: rowney y jednákiey miáry jáko ſą w mieśćie náſzym ſtołecznym Wileńſkim tego wſzytkiego ćiż tákowi urzędnicy Grodzcy przeſtrzegáć y ſtánowić winni będą, á to wſzytko jáko wyżey opiſano, dźierżáno y wykonywáno być ma, pod tąż winą wzwyż miánowáną.

a Miáry, korce, beczki, ná Rátuſzu chowáne być máją, 1550. Iż nie máłe uciążánie. *fol*: 7. *Conſt*: 1565. *fol*: 94. *Tit*: Uſtáwá ná wagi.
Uſtáwá ná ſkłády y miáry 1565. *fol*: 91. O miárách, gárncách, Wileń: y Kowień: 1613. *fol*: 41.
Wagá, łokieć, funt, po wſzytkiey Koronie *ad inſtar* Krákowſkiey ma być, *Conſt*: 1643. *fol*: 5. *Tit*: Kommiſſya. Tákże podług głownego miáſtá, w káżdym Województwie ma być jedná miárá, 1616. *fol*: 10. *Tit*: Korce, miárá, uſtáwá wagi, funt ma mieć 32. łoty, á ſkoycy 48. Kamień ma mieć 32. funty, cetnar ma mieć pięć kámieni, *Conſt*: 1565. *fol*: 94. *Tit*: Uſtáwá ná wagi.
Winá nie máją być ſzynkowáne bez uſtáwy urzędu wojewodzego, 1581. *fol*: 373. *Tit*: O przekupniách.
Winá Moráwſkie, Fráncuſkie, Peterſymeny, Małmázye, dla pomieſzánia przy Węgierſkich Winách nie máją być ſtáwiáne, *ſub pœna* 100. *marc*: ábo pod utrátą winá, jeśli ſtá grzywien nie przenośi, *Conſt*: 1581. *fol*: 374. O przekupniách.
Po winá Węgierſkie nikt *penitus* jeźdźić nie ma do Węgier, ále ná ſkłádách kupowáć, *Conſt*: 1578. *fol*: 336. *Tit*: o przekupniách. *Conſt*: 1626. *fol*: 10. *Tit*: o ſkładnym. *Conſt*: 1643. *fol*: 18. *Tit*: O wywożeniu.
Uſtáwá, ábo táxá *rerum exoticarum* ná czterech mieyſcách ma być, *Moſchoviticarum & Livonicarum Lublini, Turcicarum & Valachicarum Leopoli, Ungaricarum & ex Sileſiá Cracoviæ, & quæ ex mari Baltico per Pruſſiam & Pomeraniam advehuntur Poſnaniæ*. Kommiſſarze ná to náznáczeni, *Conſtit*: 1633. *fol*: 35. *Tit*: *Pretia rerum*.
Miáry y wagi, áby urzędy źiemſkie, Grodzkie y mieyſkie Wileńſkie y Kowieńſkie, wymierzyły zlecono, ták áby beczká tárgowa cztery korce Krákowſkie bez deptánia, trzęśienia, y wywodzenia wierzchow, y bez wſzelkich nádátkow w ſobie miáłá, y áby kwarty, gárnce, łokćie, funty jednákie były, co uczynić powinne pomienione urzędy w Wilnie y w Kownie, y w innych miáſtách Krolewſkich ſądowych, naydáley do świątek przyſzłych, pod winą, tyśiącá grzywien ná káżdego z nich, *abſentiá duorum aut trium non obſtante*, *Conſtit*: *An*: 1613. *fol*: 41. *Tit*: O miárách w miáſt:
Tákowe miáry wymierzone, cechowáne, y żelázem okowáne, ábo z miedźi urobione, jedne ná rátuſzu, á drugie w Grodźie zoſtáwáć, y potrzebującym wydáwáne być máją. Co śię ma rozumieć, y o innych wſzytkich miáſteczkách Krolewſkich, choćiaż nie ſądowych, tákże duchownych, y ſzlácheckich, ták w W. X. Lit: jáko y w źiemi Zmudzkiey, to jeſt áby przykłádem Wilná y Kowná, tákowe miáry wſzędźie jednákie záchowáne były, pod winą w práwie poſpolitym ná ſtan ſzláchecki opiſáną, o ktorą przeſtępnego, ábo niepoſłuſznego ſzláchcicá, álbo dźierżawcę Krolewſzczyzny, káżdemu ukrzywdzonemu, do urzędu Grodzkiego pozwáć wolno będźie. *Ibid*:
Inſzą miárą, ktoraby nie przez pomienione urzędy deputowáne, poſtánowiona byłá, żaden ſtan kupowáć, áni przedáwáć nie może, o co *forum* z urzędem mieyſkim, gdźieby w tym był niedbáłym *poſt curiam Regis*, á z mieſzczány, ná rátuſzu, *ad inſtantiam injuriati*, przy urzędźie Grodzkim bez żadnych dilácyi, według práwá gośćinnego. *Ibid*:
Reáſſumowáno tę Konſtytucyą *cum hac declaratione*, áby w Wilnie, Kownie, y w innym, káżdym káżdego Województwá, y Powiátu mieśćie głownym, *juxta mentem* pomienioney Konſtytucyi, miárá byłá poſtánowiona, to jeſt, żeby beczká ſtry-

chowá-

chowána, miáłá w sobie gárncy siedmdźieśiąt y dwá. W innych záś miástách y miásteczkách, gdźie śię mnieysze odpráwują tárgi, táka ma być postánowioná miárá, żeby proporcyą do beczki pomienioney miáłá, co urzędy mieyskie, w miástách Krolewskich głownych, káżdego Woiewodztwá, y Powiátu, według teráźnieyszey Konstytucyi, powinne *exequi sub pœnis* pomienioney Konstytucyi. *An*: 1613. *ad instantiam cujusvis* ná seymikách relácyinych blisko przypadájących *succumbendis*, á urzędy Grodzkie z pilnośćią tego, pod tąż winą, doglądáć máją. O co ukrzywdzonym ludźiom, stanu mieyskiego práwu Máydeburskiemu podległym, w Maydeburgu y zá dworem, á ludźiom stanu szlácheckiego, w Trybunale W. X. Lit: w káżdym terminie, gdźie strona zechce, *forum* będźie. *Const*: *An*: 1677. *fol*: 18.

W W. X. Lit: we wszytkich miástách y miásteczkách, ták Krolewskich, jáko y duchownych, y szlácheckich, w káżdym Woiewodztwie, korzec jednáki być powinien, podług korcá głownego miástá káżdego Woiewodztwá ábo źiemie, czego urzędy Woiewodze y Stárośćine doglądáć, & *in executionem* przywieść w pułroku powinne, *sub pœna ducentarum marcarum, ad cujusvis instantiam, in judicio Tribunalitio repetenda.* Też korce w rátuszách pomierne, y káżdemu potrzebującemu dáwáne być máją. *Constit*: *An*: 1631. *fol*: 39. *Tit*: Porownánie korcow.

Konstytucyą *An*: 1691. *fol*: 374. *Titulo* o przekupniách *in toto reassumendo seriam* urzędom Woiewodzym y Stárośćinym *contra falsificatores* trunkow nákazáno *animadversionem*. *Const*: *An*: 1690. *fol*: 16. *Tit*: O przekupniách.

Reássumowáno pomienioną *An*: 1626. Konstytucyą, deklarując, że káżdy *cujuscunq. status, conditionis*, & *præeminentiæ*, ná ktoregoby słuszny o to dowod był, winą tyśiącá grzywien, y utráceniem winá, *non obstantibus ullis libertatibus, ad instantiam instigatoris, ex delatione thesauri, in officio castrorum proximiore, sine appellatione* ma być karány, ktorey pœny jedná *medietas Delatori*, á druga *judicio cedere* ma, á winá obwinionego w áreszćie tym czásem zostáwáć máją. *Const*: *An*. 1643. *fol*: 18. *Titulo*. O wywożeniu winá.

O tymże iż nikomu *cujuscunq. sit status*, & *conditionis* ták stanu duchownego, szlácheckiego, jáko y kupieckiego do Węgier, y do innych Páństw zá gránicę, po winá jeźdźić, álbo posyłáć nie wolno; ále one sámi Cudzoźiemcy ná skłády prawámi pozwolone, y od nich cło álbo skłádne winne, według uchwały Seymow, *cum auctione* do skárbu Rzeczypospl: płáćić máją. Aby jednák wino nie fałszowáne, y áby beczki według dawnego opisu po sześćidźieśiąt gárcy wynoszące, skłádáne były; skárbowi áttendentowie tego przestrzegáć, y doglądáć máją. A ktoby lubo jáwnie, lubo ná zmowie z Węgrámi przećiw práwu temu postąpił, á dokumentámi słusznemi dowiedźionoby mu to było, tákowy káżdy, winá wywieźione tráći, ktore skárbowi zábieráć wolno, nie pátrząc ná żádne przywileje, libertácye, ábo prærogátywy szlácheckie, & nád to *pœnam duorum millium marcarum* popadáć ma w Grodźie pobliższym, *sine appellatione, ad instantiam cujusvis vindicandam*, w czym skarb, álbo Administrator skłádnego, nikomu konniwencyi czynić, y pogotowiu pozwaláć, *sub iisdem pœnis* nie powinien. *Lex perpetua Constit*: *An*: 1676. *fol*: 31. *Tit*: O skłádách winnych.

Potym postánowiono, iż káżdy szynkarz, ktoryby ważył śię podsycáć, álbo jákimkolwiek sposobem fałszowáć *puritatem* winá, *pœná ducentarum marcarum, coram quovis officio* (*cuicunq. jurisdictioni subsit*) karány być ma, z tymi záś, ktorzy z nich spráwiedliwośći nie czynią, *forum coram officio Castrensi, sine appellatione, ad instantiam cujusvis*, w tym jednák pozwány *ad evasionem juratoriam* bliższy być ma, ktorey Konstytucyi exekucya zá rok od ogłoszenia oney zácznie śię. *Const*: *An*: 1676. *fol*: 31. *Ibidem*.

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O mieszczániech iż nie máją ná tárgu wieśniakow grábić.

1 TEż [a] ustáwujem, iż mieszczánie poddáni náśi, jáko miast uprzywilejowánych, ták y miásteczek mnieyszych nászych, tákże Kniaścy, Páńscy, Szláchecccy, o długi swoje jákiekolwiek, w żadne insze rzeczy nie máją wieśniakow nászych, áni też du-

chownych y świeckich, áni czyich, ná tárgu [b] zápowiádáć, grá-
bić, áni tym ſobie ná nich ſpráwiedliwośći dowodźić. Ale o te
długi y o inſze krzywdy z tymi winowátemi u Pánow ich, á z ná-
ſzymi poddánymi, u urzędnikow náſzych będą powinni ſpráwiedli-
wośći dochodźić. § A náśi urzędnicy y Páńſcy, máją im ſpráwie- 2
dliwość czynić. A jeśliby kto pográbił, nie dowodząc ſobie práwá
u ſądu należącego, tedy ma dáć nam winy Hoſpodáru trzy rubli
groſzy, á ſtronie tákże trzy ruble groſzy, á grábież ſowito náwią-
záć y ſzkodę tákże ſowito opráwić.

a W koronie żaden dźierżawcá w dobrách Rp. tárgowego pod 100. grzyw: nie ma wy-
bieráć. Tárgowe od ſzlách: poddá: 1613. *fol*: 19.

b Poddány nie ma być w mieśćie áreſztowány, áni práwem mieyſkim ſzukány, pod winą
ſześć grzyw: *Jan Albrycht*: 1496. H. P. 355.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

O ſługi y ludźie ſzlácheckie y czeladź domową, ktora do miaſt wchodźi.

R. 3. USTáwujem, [a] ktorzyby ſłudzy ludźie oyczyźni, ábo czeladź 1
a. 32. R. 12. włáſna domowa, oyczyſta, máćierzyſta, ábo niewolna, ućiek-
a. 14. ſzy od Xiążąt, Pánow, ábo od ktorego Szláchćicá, y przyſzli do
ſtołecznego miáſtá náſzego Wileńſkiego, ábo do inſzych miaſt ná-
ſzych uprzywilejowánych, ábo y nieuprzywilejowánych, tákże w
miáſtách Kniaſkich, Páńſkich, y Duchownych, w ziemiách Páń-
ſtwá náſzego Wielkiego: Xięſtwá Litewſkiego iż tych ludźi y ſług
máją Woytowie, Burmiſtrzowie, y Ráycy náſzy z miaſt náſzych,
Vide R. 12. wyſłuchawſzy ſłuſznego dowodu od Pánow ich czyi będą, ábo zá
a. 12. ich włáſnym przyznániem wydáwáć, ſądząc ziemſkim práwem,
§ 13. kromia ktorzyby ſłudzy y ludźie oyczyźni, Szlácheccy, przyſzed-
ſzy do miaſt náſzych á przyjąwſzy práwo, w ktorym z miaſt ná-
ſzych, y ośiádłość májąc, á záśiedźi dźieśięć lat, tákowych ſług z
miaſt náſzych, Woytowie y urzędnicy náśi wydáwáć nie máją, ále
śię ma okupić wedle ſtanu ſwego, ſzácunkiem tego Státutu, zá
káżdą głowę ile ich będźie. Ták też y Stároſtowie, dźierżawcy, y
inni urzędnicy náśi, gdźie práwá Máydeburſkiego nie máſz ná u-
rzędźiech náſzych, tymże obyczájem ná przećiw zbiegow tákowych
záchowáć śię máją. § [b] A gdźieby śię zá áppellácyą przed námi to 2
okázáło, iż Woytowie, Burmiſtrzowie, y inni urzędnicy mieyſcy:
ábo Stároſtowie, dźierżawcy y Ciwunowie náśi, tákowych zbie-
gow zá ſłuſznym dowodem komu wydáć niechćieli. Tákowy tedy
urząd z rozſądku y ſkázánia náſzego, temu Pánu czyich ſług, ludźi,
ábo czeládźi wydáć niechćieli, máją winę zápłáćić dwádźieśćiá
kop groſzy, á one zbiegi przećię wydáne być máją.

a Poddáni zbiegli máją być wroceni, *Alex: w Rádomiu* 1506. H. P. 357. 349. gdy

Pan

Pan o nim wie, á nie upomina śię do roku, już śię go więcey upominać nie może, H. P. 348.

Sługi żaden bez listu wyświádczonego chowáć nie ma, 1578. O sługi *fol:* 334.

b O dochodzeniu zbiegow y poddánych szlácheckich, *vide Const: Anni* 1638. *Tit:* Sposob dochodzenia zbiegow w Województwie Smoleń: *fol:* 23.

Vide Const: alteram Anni 1641. *Titulo* O czynieniu spráwiedliwośći w miástách W. X. L. z strony zbiegłych poddánych.

Z miast y ze wśi Krol: chłopom pozwolono iść w dobrá Smoleńskie dla osády, á szlácheckim zábroniono, *Const:* 1611. *fol:* 44. *Tit:* O zbiegi.

Szláchtá o zbiegi przez sądy mieyskie nie práwem mieyskim ále Státutem ma być sądzona, po wydániu zbiegow, áby tumultámi nie odbijáno, winá ná sąd mieyski záłożona tyśiąc kop *forum* zá dworem, *Const:* 1641. *fol:* 20. *Tit:* O czynieniu spráwiedl:

Dáwność záśiedzenia w mieście *a suscepto jure civitatis* ma śię komputowáć, *Const: Ibid:*

Nie státutową ále w Konstytucyi táxą opisáną ma śię skupowáć, *Const: Ibid:*

Táxá *capitis plebejorum* postánowiona y podwyższona ná sto grzywien, *Const:* 1631. *fol:* 19. *Tit:* Táxá *capitis.*

Poddánych Szlácheckich Káduki, Pánom ich należą, *salvo jure propinquorum*, *Constit:* 1588. *fol:* 458. *Tit:* O Kádukách.

Poddánego w Ruśi præskripcya rok y sześć Niedźiel, á według Státutu Lit: lat dźieśięć, *Const: Ibid:*

W Inflánciech, trzy látá y trzy Mieśiące, *Const:* 1607. *fol:* 843. § A præskrypcya.

O poddáne zbiegłe z Litwy, do Korony obywátelom W. X. Lit: *forum* ná Trybunale Koronnym, *in quolibet termino, & regestro*, náznáczono, gdźie káżdy *inculpatus peremptorie*, żadnemi exempcyámi nie záslániając śię, powinien *comparere*, y usprawiedliwić śię. *Const: An:* 1659. *fol:* 13. *Titulo forum* o poddáne.

Potym, gdy ten proces długi śię być zdał; postánowiono, áby dekretá *sine beneficio aresti, rejecti, conservati, sub publicatione exnunc bannitionis* ferowáne były, *Const: An:* 1661. *fol:* 12. *Tit:* O zbiegłych poddánych.

O poddánych zbiegłych z dobr ták Krolewskich, jáko też duchownych, y świeckich, w Województwách, Wołyńskim y Bełskim, proces obrocono urzędem Grodzkim *banniendi* szláchćicá, po otrzymániu zysku ná pierwszych Roczkách, & *post denegatam executionem, in secundo termino* dájąc *potestatem*. A táxę do tyśiącá grzywien, *ratione extraditionis subditi*, podnieśiono. Tego deklárując, áby tákowe spráwy *absq; ullis dilationibus & appellationibus* sądzone były. *Ibid: fol:* 13. W. X. Lit: przyjęło tę Konstytucyą, *cum hac declaratione* áby Grody W. X. Lit: tákowe spráwy *sine ullis dilationibus, sub privatione officii* sądźiły, y Káncelláryę W. X. Lit: zá tákiemi W. X. Lit: dekretámi Grodzkiemi bánnicye wydáwáły. *Ibid:*

Reassumowáno potym tę Konstytucyą W. X. Lit: *cum hac declaratione*, że Grody sądźić máją tákowe spráwy *sine appellationibus*, *Const: An:* 1667. *fol:* 79.

Proces zbiegłych chłopow miedzy obywátelámi źiemie Hálickiey, y powiátámi jey, tákże źiem Lwowskiey, y Chełmskiey, skrocony, tákim sposobem, áby *ab hinc* ná Rokách źiemskich *in primo termino peremptorio*, *semotis dilationibus, deliberationibus & moris* chłopá káżdego, *sub taxa mille floren: Polonicallum*, *coram officio Castrensi, Halicensi aut Treboulien: juxta districtum proprium præcise, in quatuor septimanis, ad instantiam incolæ terræ Halicien: judicium terrestre* wydáwáć nakázywáło. A jeśliby śię stroná bráłá ná przyśięgę, *judicium juxta præscriptum legum* onę *deferet*, y termin jey wykonánia, nie ná rokách źiemskich, ále w kwerelách bliższych Powiátu swego náznáczy: ná ktorym jeżeliby stroná *judicato non pareret*, ma popádáć ná pierwszych kwerelách *instantaneam extraditionem subditi*, álbo *solutionem taxæ mille floren: pro quolibet subdito*, *sub pœna bannitionis exnunc decernenda*, & *in proximioribus terminis querel: publicanda*. Gdyby też kto o zbiegłego poddánego dał śię wzdáć w źiemstwie *in contumaciam*; tedy tákowa ma być kondemnatá: *lucrum extraditionis subditi profugi, vel subditorum profugorum, sub taxa pro quolibet subdito mille floren: Polon: ab actu præsenti in quatuor septimanis, coram officio Castren: Treboulien: pro subdito vel subditis inibidem solvenda decernitur, additur, & remittitur.* A ná kwerelách po tákowey kondemnaćie, *præmissá denegata intromissione* ma stáwáć kondemnatá: *decernitur extraditio subditi idq; in instanti cum taxa mille floren: Polon: decreto terrestri evicta sub pœna bannitionis, quæ in defectu extraditionis subditi & taxæ evictæ non solutæ jam exnunc decernitur*, & *publicandæ terminus in proximis querelis peremptorius conservatur*, w ktorym processie, podług

Státutu y praw ſtárych, *in nullo termino* áppellácyey *ſub pœna mille marcarum, in judicio Tribunalitio vindicanda*, ſąd ziemſki y grodzki nie będźie dopuſzczał: exekucyę *de convictis, & bannitis, ratione profugorum*, Stároſtowie, urzędy Grodzkie, y ziemſkie, w ſwoich Powiátách bez dekretow Trybunalſkich, *poſt obtentam bannitionem in decurſu ſex ſeptimanarum etiam admotâ nobilitate, & copiis quibusvis, ſi opus fuerit, ſub pœna mille marcarum, in officio proximiori vindicanda, ad officioſam requiſitionem partis jure vincentis*, czynić będą powinni. A żeby kto z pozwánych *per ignorantiam* w ſpráwie ſwey nie upadł, pozwolono káżdemu *jure pro caſſanda bannitione*, gdźie jeſt otrzymána relácya, *in decurſu quatuor ſeptimanarum* zápiſawſzy y ápprobowawſzy ją *perſonaliter, ad hoc idem officium Caſtrenſe agere, cujus officii judicato, in inſtanti*, nie odchodząc, od ſądu *actor caſſandæ parebit, ſub ſuccubitione duplicis taxæ ſuprascriptæ, pro quolibet ſubdito ſolvendæ ſub pœna bannitionis ibidem decernenda, & publicanda.* Stároſtowie záś y urzędy Grodzkie, *poſt proceſſum terreſtrem in vicinioribus officiis* o zbiegłe chłopy ſpráwiáć śię powinni będą, to jeſt Haliccy w Trębowli, á Trębowelſcy w Haliczu. A jeśliby *in termino executionis* práwne, y z práwá jáwne *à convicto, ſiſtendæ executioni* záchodźiły obrony; tedy urząd ná Trybunał Koronny Lubelſki, uważywſzy práwną obronę *partis convictæ, inter cauſas conſervatas officii, amputato beneficio areſti*, uczyni remiſſę, ták áby bez zwłoki, *ex ſimplici regeſtro inter ſe experiri* mogły. A gdy śię *convictus in illo termino* nie odezwie, już mu więcey *beneficia juris ſuffragari* nie máją, y *executio fortis* z oſoby y dobr jego ma być przyznána nie odwłocznie *modo præmiſſo. Conſt: 1667. fol: 16. Tit:* Skrocenie proceſſu.

Według tegoż práwá Xiąże J. M. Kurlándſki, y Szláchtá támeczna, poddánych ſwych, do W. X. Lit: y Xięſtwá Zmudzkiego, y Powiátu Bráctáwſkiego zbiegłych, w ſądách Litewſkich, Zmudzkich, Bráctáwſkich, dochodźić mogą, jáko wzájemnie y obywátelow W. X. Lit: y Xięſtwá Zmudzkiego, y Powiátu Bráctáwſkiego, podobne krzywdy, w ſądách Xięſtwá Kurlándſkiego, windykowáne y popieráne z nieodwłoczną exekucyą być máją. *Conſt: An: 1676. fol: 15.*

Znowu o zbiegłych poddánych poſtánowiono áby káżdy, *citatus ab Actore* w tymże Powiećie z ktorego poddány będźie wyprowádzony, álbo zbiegły, *ſine ullis dilationibus* ná Roczkách ſtánął, *directe* ſpráwił śię, zbiega tákiego przed tymże urzędem ſtáwił, *& in inſtanti* nie zchodząc z urzędu y ſądu, ze wſzytkim jáko zbiegł, *parti actoreæ* oddał, y zá ſzkody wſzytkie *ex hac occaſione* poniesione zápłácił. *Alias ſuper contumacem* zá pierwſzym dekretem, bánnicye wydáne, *& pœna in volumine legum*, ták Korony, jáko y W. X. Lit: *circumſcriptæ*, wſkázáne być máją. Urząd też Grodzki, nie ma żádnych *citato* pozwaláć dilácyi, *ſub privatione officii*. A tá Konſtytucya ma śię ściągáć, ták ná dawne, teráźnieyſze, jáko y ná przyſzłe czáſy, y okázye. A ktoryby poddány z nowo ośiádłych, miał záśiedźieć dáwność ziemſką, pod ktorym Pánem, y byłoby mu to czáſu práwá dowiedźiono, á po záśiedzeniu dawnośći ziemſkiey, chćiał do kogo innego z ſąśiádow wyniść, y pod nim wźiąć ośiádłość, tedy ten Pan, pod ktorym był pierwey ośiadł, wolen, y może onego odyſkáć, jáko ſwego właſnego záśiedźiáłego poddánego, pod tąż winą ná ſprzećiwnego w Artykułách Státutowych, y Konſtytucyách wyżey wyráżonych, *excepto* wieczyſtego Páná, ktoremu *ſalvum jus* do odyſkánia *in toto manebit. Conſt: 1685. fol: 7. Tit: Reaſſumptio* práwá o zbiegłych poddánych.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

Kniehin, Pań, Wdow, Xiężen, Pánien, dźiewek, nie mamy ni zákogo gwałtem dáwáć.

R. 3. TEż [a] obiecujem y przyrzekamy. Iż Kniehin, Pań, Wdow,
a. 2. Xiężen, Pánien, Dźiewek, Szláchćianek, y wſzelákiego in-
R.11. nego ſtanu rodzáju białogłowſkiego, jáko ludźi wolnych, pod
a. 13. wolnym pánowániem náſzym Hoſpodárſkim w tym Páńſtwie ná-
R. 5. ſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim mieſzkájących, przy wolno-
a. 8. ściách ich záchowáć mamy. A gwałtem ni zákogo nie mamy

dáwáć

dawáć bez woley ich. *b* Ale káżdey z nich z porádą przyjáćioł ich, zá kogo chcą zá tego w małżeńſtwo, wolno będźie pość y oddáwáć śię. §. Ták też Pánowie Rádá, Xiążętá y Pánięta chorągiewni, Pánowie y Szláchtá, ktorzy ná imionách ſwoich Szláchtę máją, po temuż przeciw białymgłowom Szláchćiankom záchowáć śię powinni będą. A to śię ma rozumieć o oſobách á nie o imionách Páńſkich leżących. A o rzeczách ruchomych wedle ártykułu trzydźieſtego wyżey opiſanego tego rozdźiału, tákowe oſoby máją być záchowáne.

a Pánná máiąc opiekuná, ktoryby jey czás chytrze zwłoczył, zá mąż może iść z porádą przyjáćioł, *Wład: Jág:* 1423. H. P. 276.

b Opiekunom y Rodźicom dochodzenie nie doroſłych Pánién gwałtem wźiętych ma ſłużyć *juxta Conſt: de eliberatione captivorum, Conſt:* 1607. *fol:* 848. *Tit: de raptu.* A tá *Conſt: extat* 1588. *fol:* 462. *Tit:* O poimaniu.

ARTYKUŁ XL. 40.

Oćiec y Mátká dźiećiom zá żywotá ſwego z muſu nie powinni imion poſtępowáć, kromią tego coby ſami chćieli po ſwey dobrey woli.

1 UStáwujem też, iż Oćiec dźiećiom zá żywotá ſwego nie powinien z muſu imienia żadnego poſtępowáć, niżli po dobrey woli ſwey, co będźie wola jego. Ale co śię dotycze imion máćierzyſtych, nie będźieli on ná to mieć ſłuſznego práwá y opiſu od żony ſwey, á ich Mátki, powinien to ſynowi doroſłemu y dźiewce zá mąż ją wydawſzy poſtąpić. A wſzákże z tego żadney liczby ſynowi y dźiewce czynić nie będźie powinien. Tákże y Mátká, ktora będźie imioná ſwe oyczyſte ábo máćierzyſte mieć, po temuż y kupne ábo od męźá ſwego zápiſáne, z muſu nie powinná zá żywotá ſwego dźiećiom poſtępowáć, ále co będźie dobra wolá jey to może poſtąpić. R. 7. a. 1. R. 6. a. 2.

ARTYKUŁ XLI. 41.

Wſzytkim ſtanom narodu Szláchetskiego wolno imionámi ſwemi jáko chcąc ſzáfowáć.

1 TEż uſtáwujem, iż wſzytkim ſtanom Szláchetskiego narodu, jáko ludźiom wolnym, wolno jeſt y będźie, imionámi ſwemi oyczyſtemi, máćierzyſtemi, tákże y wysłużonemi ná Nas Hoſpodáru, y jákimżekolwiek obyczájem y ſpoſobem nábytemi, wiecznośćią ſzáfowáć, wedle potrzeby, woley y upodobánia ſwego, oddáć, przedáć, dárowáć, zámienić, y ná Kośćioł zápiſáć, y w długu, y w ſummách záwieść y záſtáwić. Wſzákże według tego jáko o tym ſzerzey w rozdźiale śiodmym o zápiśiech jeſt opiſáno. R. 3. a. 2. y 40.

O *a* Dobrá

a Dobrá źiemſkie dźiedźiczne, ná ktorych jeſt *ſervitium bellicum* od ſtanu Szláchec-kiego żadnym prætextem nie máją być álienowáne. *Conſt:* 1631. *fol:* 3. *Titulo* O dobrách źiemſkich, y *Conſt:* 1635. *fol:* 8. *Tit:* O dobrách.
Urzędy wſzelákie zápiſow ná to przyimowáć nie máją *ſub amiſſione officii*. Pieczętárze ná Seymie o to śię ſpráwić powinni. *Ibid: Conſt:*
Alienácya dobr Szlácheckich pozwolona podług práwá ſtátutowego, *Roz:* 7. *art:* 1.

ARTYKUŁ XLII. 42.

O Wolnośći Szláchćie, imioná leżące y inne máję-tnośći ſwe, Nam Hoſpodáru zápiſowáć.

R. 7. a. 1. TEż a ktoby chćiał co nam Hoſpodáru zápiſáć, ták imion leżą-cych, jáko y innych májętnośći, tedy to wolno będźie káżde-mu liſty zápiſy ſwemi włáſnymi y zeznániem ſwym oczywiſtym, ták przed ſądem źiemſkim y Zamkowym, jáko też y do kśiąg náſzych Káncelláryiſkich, zeznánie czyniąc, wedle práwá zápiſo-wáć. b Potemuż y chorym ludźiom wolno będźie nam Hoſpodá-ru zápiſowáć teſtámenty ſwoimi wedle práwá uczynionemi, máję-tnośći ſwoje leżące y ruchome, zwłáſzczá te, ktore ten Státut teſtámentámi opiſowáć dopuſzcza.

a Dobrá ktore do ſtołu przypádną K. J. M. wedle woley ſwey ludźiom ták Polſkiego jáko y Litewſk: narodu rozdáwáć ma, 1569. Przywiley o Uniey *fol:* 176. Opátrujemy.
b Szláchćicowi wolno z dobr ſwoich dźiedźicznych Krolowi opiſáć. *Conſt:* 1631. *fol:* 3. *Tit:* o dobrách źiemſkich dźiedźicznych *ſub fine*.
Krol *donata ſibi & inſcripta* ma ná Seymie dochodźić, *Conſt:* 1562. *fol:* 25. *Tit:* O karánie. Ale *bona litigioſa* przyimowáć nie ma, *Conſt:* 1565. *fol:* 90. *Tit:* Rzeczy zápiſáne.
Donata & inſcripta, indigenis nobilibus rozdáwáć powinien, *Conſt:* 1631. *ut ſupra*.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Kto czego zá Krolá Káźimierzá, Alexándrá, y zá Krolá Jego Mośći Zygmuntá, y wtorego Zygmuntá Auguſtá był w dźierżeniu, ten to wiecznie ma dźierżeć.

Pátrz A. 2. R. te-goż 3. CHcemy a też mieć y uſtáwujem, áby wſzyſcy poddáni náſi, jáko duchowni ták y świeccy, Xiążętá, Pánowie, y wſzytká ſzláchtá, ktorzy imioná ſwoje oyczyſte, wyſłużone, kupne, y já-kimkolwiek obyczájem nábyte, zá przodkow náſzych ſławney pá-mięći Ich Mośći Krolow Polſkich y Wielk: Xiążąt Litewſk: tákże y zá náſzego ſzczęśliwego Pánowánia ſpokoynie dźierżeli, ći máją tákowe imioná wiecznie y ſpokoynie od tych czáſow, y ná po-temne czáſy dźierżeć y używáć, oni ſámi y potomki ich, by do-brze y liſtow żadnych ná to nie mieli, jáko wyżey w tymże roz-dźiale w ártykule wtorym jeſt o tym ſzerzey nápiſáno.

a Ktoby z przodkow ſwych dobrá bez liſtow, á chociaż y zá liſty trzymał, te we-dług Státutu Lit: wiecznie używáć ma, 1569. Opátrujemy też *fol:* 176. *Conſt:* 1587. *fol:* 446.

ARTY-

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby imienie od nas Hoſpodárá dáne u kogo odeymował.

1 TEż uſtáwujem, komubychmy my Hoſpodár imienie ábo lu- R. 1.
dźie, y źiemię komu dáli, á ktoby inſzy po tey dáninie ná- a. 32.
ſzey u niego to imienie odjął, tedy ten u kogo odjął, może te- y 33. R. 4.
go dochodźić y práwem pozyſkiwáć, niżli więcey ſzukáć nie mo- a. 91. R. 7.
że, jedno jáko jemu dáno, y ták ná nas Hoſpodárá to trzymáno a. 10.
tylko by dáwnośći źiemſkiey nie omieſzkał.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Coby komu przez liſt dáno, ábo uproſzono, á onby tego nie używał y w milczeniu był przez dawność źiemſką dźieśięć lat, ktoby też w cudzey źiemi był.

1 TEż [a] uſtáwujem, jeśliby co komu dáno ábo przedáno, choćiay-
by zápiſem ſłuſznym, bądź też y przed námi Hoſpodárem, ábo
przed ſądem źiemſkim objáwiono. A onby co komu dáno, przedá-
no, ábo zápiſáno, w dźierżeniu, y w używániu przez dźieśięć lat
nie był, y o to śię urzędownie nie upominał, tákowy po wyśćiu lat
dźieśiąćiu, już tego dochodźić nie może, ále dźierżący to wiecznie
ma mieć. Wſzákże ten kto śię upomina, ma śię tego upomináć
przez liſty náſze Hoſpodárſkie y źiemſkie upominalne, y pozwy
przypozywáiąc go ku práwu, y ſtánowiąc śię zá pozwy. A ktoby
liſty upominalne ábo pozwy wźiąwſzy u śiebie dźierżał, ſtrony ku
práwu nie przypozwał, y liſtow upominalnych urzędownie nie dá-
wał, tákowe upominanie, zá upominanie u práwá nie ma być przyi-
2 mowáno. § [b] Lecz jeśliby było co zápiſáno dźiećiom lat doroſłych
nie mającym, tedy w młodośći lat ich, dáwność źiemſka nie ſzkodźi,
choćiayby tego w dźierżeniu y w pozywániu nie byli, y nie przy-
pominali śię, tylkoby dorożſzy lat dawnośći źiemſkiey nie omieſz-
3 káli. § Ták też, jeśliby kto w cudzey źiemi był, tędy y temu ták-
że dawność źiemſka nie ſzkodźi, jednoby z cudzey źiemie przyje-
chawſzy dawnośći źiemſkiey dźieśiąćiu lat nie omieſzkał.

a W Koronie ktoby przywileju K. J. M. do trzech lat y trzech mieśięcy nie używał, tráci on, *Káź: w Wiślicy* 1368. H. P. *fol:* 530.

b Dawność przećiwko dźiećiom lat nie mającym nie idźie, 1588. *De Minorennibus fol:* 466.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

My Hoſpodar ślubujem jednáką ſpráwiedliwość czynić wſzytkim, á przeſądu My y Pánowie Rády náſze bráć nie mają, y o tym że o pocżćiwość My ſámi Hoſpodar ſądźić mamy.

OBiecujem też z łáſki, z dobroći y miłośći náſzey Hoſpodarſkiey ku poddánym náſzym, y wſzytkiemu Rycerſtwu Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego pod ſumnieniem náſzym. Iż My Hoſpodar y Pánowie Rádá náſzá, mamy káżdego ſtanu wſzytkim zárowno ſpráwiedliwość czynić bez odwłoki, á od práwá nie nie mamy przeſądow bráć, tákże y Pánowie Rádá náſzá przeſądow bráć nie máją, áni mamy też ſtać y życzliwośćią być jedney ſtronie, ále proſto káżdemu ſpráwiedliwość dáwáć y czynić będźiem powinni: ták też y Pánowie Rádá náſzá pod przyśięgą ktorą do rády uczynili ſpráwiedliwość czynić będą powinni. [a] A co śię
R. 1. dotycze tákich rzeczy, o co poczćiwość odſądzona bywa. § Kromia
a. 2. R. 3. tych ártykułow ſądowi zamkowemu należących w tym Státućie
a. 11. niżey mienionych, o to żaden z Pánow Rad, áni ſąd zamkowy, áni
R. 4. a. 3. też ſąd źiemſki powiátowy nie ma ſądźić, tylko My ſámi Hoſpodar z porádą rad náſzych ná Seymie wálnym, obyczájem w tym Státućie opiſánym ſądźić będźiem.

[a] Seymowemu ſądowi należy komu idźie o cześć, *Conſt.* 1589. *fol:* 539. *Titulo* co ſądźić máją.
Seymowe záś ſpráwy, bez ſeymu nie máją być odpráwowáne *ſub nullitate. Conſt:* 1588. *fol:* 457. *Tit:* O niettánowieniu.
Seymowe záś ſpráwy y deliberácye, trzećiego dniá mają być expedyowáne z regeſtru, 1607. *fol:* 834. *Tit:* O ſądách.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O tych ktorzy jádąc w drogę ná polách śię ſtánowią á w zbożu ſzkodę czynią.

R. 1. a. 35. USTáwujem, [a] ktoby jádąc drogą brał ábo żął żyto y inſze
R. 2. zboże ábo wypaſtwił y wydeptał końmi, á záiſpaſz pográbić
a. 27. R. 3. śię nie dał, tákowy będźie winien ſtronie żáłobliwey trzy ru-
a. 29. ble groſzy zápłáćić, á ſzkody co ludźie ſtronni ná Iſpaſzy oſzácują, tákże płáćić y opráwowáć ma ſowito. § [b] Ták też ktoby ná czyjey dźiedźinie krom pozwolenia jego ku ſzkodźie myśliſtwá używał poluiąc, żyto y járzyny końmi podeptał, tákowy zá okupowániem ſzkody, zá uznániem przez woznego, ábo przez trzech ſzláchćicow wiáry godnych, powinien będźie zá przypozwániem do ſądu źiemſkiego myśliwiec zápłáćić ukrzywdzonemu winy trzy kopy groſzy y ſzkodę, ná czym będźie dowod uczynion. A to śię ma rozumieć o myśliwcách, jáko o ſámych pániech, ták y o ſługách Páńſkich, ktorzy bez Pánow poluią. § A toż śię ma rozumieć, ták ná ziezdźiech ſądow głownych, ná ſeymikách, y ná káżdym ziezdźie, áby nikt nikomu ſzkody nie czynił.

[a] Bydłem ábo większym dobytkiem cudze śieyby nie máją być páſzone, ináczey ſzkodę zápłáci z winą pieniężną, *Káz: Wielki* 1368. H. P. 536. 537.
[b] Zájące ná cudzym gruncie niż z polá zbiorą ſzczwáne być nie máją, pod winą trzech grzyw: *Włádyſław Jágieł: w Krák:* 1423. H. P. 541.

ARTYKUŁ XLVIII. 48.

O wywożenie przypraw wojennych y wſzelákiego żelázá do źiemie nieprzyjaćielſkiey.

1 USTáwujem, [a] y wiecznymi czáſy to mieć chcemy, przeſtrzegáiąc tego, áby ze wſzytkich źiem Páńſtwá náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſk: jáko Zydowie, Tátárowie, Kupcy, ták y wſzyſcy poddáni náśi ktoregokolwiek ſtanu, jáwnie y tájemnie wſzelákich broni, żelázá, ruſznic, kos, nożow, ſtrzał, y wſzelákiego innego nárzędu wojennego nie wypuſzczáli, y poſtom nie przedawáli, z czegoby śię nieprzyjaćiel śilić mogł. A ktoby śię tego śmiał ważyć, y nád to roſkazánie y uſtáwę náſzę, ten niczym innym jedno gárdłem káran być ma, á towáry y wſzytká májętność jego ma być do ſkárbu náſzego wźięta. A tego z pilnośćią ná wſzytkich zamkách ukráinnych Stároſtowie y wſzyſcy urzędnicy náśi poſtrzegáć mają. A to śię rozumieć ma w pokoju y pod niepokójem.

a Sáletrá, nie ma być wywożoná z Korony, *ſub amiſſione & pœna 500. mar: forum* Trybunał, y ná Inſtygátorá gdyby popierał, *eadem Conſt:* 1620. *fol:* 22. *Tit:* O ſáletrze.
Reaſſumitur, o ſáletrze y prochách, *Conſt:* 1626. *fol:* 4. *Tit:* Sáletrá.
Sáletry y śiárki zá gránice wywożić śię nie godźi z W. X. Lit: mimo pozwolenie Generáłá Artylleryey tegoż Xięſtwá, *ſub pœnis*, o nie wywożeniu ſáletr w práwie *ſancitis Conſt: An:* 1652. *fol:* 26. *Tit:* O wywożeniu ſáletr.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O domiech Szlácheckich w mieśćie Wileńſkim, y w inſzych miáſtách náſzych Hoſpodárſkich.

1 USTáwujem, áby w tákich domiech, ktore Pánowie Rádá náſzá, y inne ſtany národu Szlácheckiego w mieśćie náſzym ſtołecznym Wileńſkim, y w inſzych miáſtách náſzych nie pod przyſądem mieyſkim ale pod práwem y wolnośćią Szlachecką dźierżą, nikt ſwowolnie bez przyzwolenia ich ſámych goſpodámi śię nie ſtánowił pod zápłáceniem im gwałtu dwádźieśćiá kop groſzy, y wſzytkich ſzkod ktoreby śię w tym domu ſtáły. Potemuż y ſtánowniczy náśi, y Márſzáłkowie náśi W. X. Litewſk: źiemſcy y dworni pod Seymem, áni pod jákim innym czáſem, goſpod nikomu w nich náznáczáć y zápiſowáć nie mają.

2 § [a] Pozwow też w tákich domiech Szlácheckich, o krzywdy inſze, ktoreby śię gdźie indźiey ná ſtronie ſtáły, nikt ni ná kogo pokładáć nie ma, chybá żeby inſzey ośiádłośći źiemſkiey, okrom tego domu, ten nigdźiey nie miał, ábo żeby z tego domu ſam Pan krzywdę komu uczynił, tákże gdźieby ſzło o ſam ten dom wſzytek, ábo o część jego, zá tákiemi przyczynámi, y w tákich rzeczách pozwy źiemſkie y Grodzkie, według porządku tego Státutu mogą być

ná tákich domiech pokłádáne ná Roki ſluſzne ziemſkie. § A od go- 3
ſpodárzow ábo od podwornikow ktorzy w tákich domiech mieſzkáją, jeśliby śię komu krzywdá w czym dźiałá, tedy z nich ſámi Pánowie domowi przy bytnośći ſwey, ſpráwiedliwość ukrzywdzonym bez pozwu nieodwłoczną czynić máją. A w niebytnośći ich ſámych, tedy urząd náſz Grodzki tákich podwornikow ich ſądźić y ſpráwowáć ma.

a *Conſt:* 1550. Aby Szláchtá tym ſnadnieyſze obyśćie mieć mogłá, pozwalamy im tego, áby im było w mieśćiech place, domy, ſzpiklerze, wolno kupowáć, á to áby im broniono nie było, jedno ták áby jurisdykcyey mieyſkiey śię nie zbraniáli, á wſzytkie powinnośći y obowiąſki mieyſkie z onych plácow y domow podeymowali. *Conſt:* 1611. *Titulo* O ludźiách loznych przy mieśćię, *&c.*
Wſzyſcy ktorzy máją *ſub Juriſdictione Civili* dobrá, *æquali modo cum Civibus onera & Juriſdictionem* ponośić *reſpectu fundi* powinni.
Domy, place, ſzpiklerze, wolno Szláchćie w mieśćie kupowáć, jedno áby Jurisdykcyey mieyſkiey śię nie zbraniáli, y wſzytkie powinnośći mieyſkie y obowiąſki podeymowáli. *Anno* 1550. Aby Szláchtá *fol:* 6.

ARTYKUŁ L. 50.

O odmiánách, grunty náſzymi z grunty ſzlácheckiemi.

R. 4. a. 83. IZ też w zwyczáju było w tym Páńſtwie náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim, że zámiány dáwáne gruntámi ſtołu náſzemu należącemi, zá dobrá grunty ſzlácheckie: od przodkow náſzych y od nas Hoſpodárá, á czáſem od Rewizorow w czym niegdy ubliżenie bywáło dobrom ſtołu náſzego, á niegdy też y ſzláchćicowi rowna y zupełna odmiáná nie doſzłá, co w porządek ſłuſzny przywodząc, ták w przod poſtánawiamy. Iż gdźieby przyſzła potrzebá odmiánę dáwáć náſzymi gruntámi zá ſzlácheckie, tedy nie pierwey będą bráne dobrá ſzlácheckie w zámiánę, áż wyślemy Kommiſſarzow, ktorzyby z dobrym uważeniem ſzerokośći y pożytkow, gruntow, ták z ſtrony náſzey, jáko z ſtrony ſzlácheckiey odmiánę dáwáli, ſtrzegąc w tym wedle wiáry y ſumnienia ſwego, áby śię nie ubliżyło niwczym, jáko dobrom ſtołu náſzemu należącym, tákże y ſzlácheckim. 1
§ A Kommiſſarze ná to z ſtrony náſzey, Podſkárbi ziemſki ábo dworny y Stároſtá, w czyjey śię dzierżáwie toczyć będźie. A jeśliby Pánowie Podſkárbiowie ſámi wyjecháć nie mogli, tedy kogo innego ná ich mieyſce z ſtrony náſzey mamy wyſłáć, á ſzláchćicowi z ſtrony ſwey, tákże dwu oſob Kōmiſſarzow wywieść wolno będźie, á gdy już przez tákowe Kōmiſſarze zámiáná y ográniczenie doydźie, my Hoſpodar tákową zámiánę powinni liſtem náſzym utwierdźić. 2

a *Vide Conſt:* 1598. *folio* 692. *Titulo* Wárunek Kommiſſyi gránicznych.
Frymárki ktore śię ſtały z ſzkodą Rzeczypoſpolitey máją śię cofnąć, co Rewizorowie uznáwáć máją, *Conſt:* 1562. *fol:* 19. *Tit:* o Frymárkách. 1563. *fol:* 41. *Tit:* Frymárki.
Frymárki ná Seymie ſądzone, przy mocy zoſtáwáć máją, á nie rewidowáne, Kommiſſarze rewidowáć máją, *Conſt:* 1566. *fol:* 124. *Tit:* Rewizya.
Frymárki ná Seymách *ad Annū* 1596. ápprobowáne *in robore* máją zoſtáć, *Conſt:* 1598. *fol:* 692. *Tit:* o Frymárkách.

Frymárki bez rewizyi y konſenſu Seymowego ná potym nie máją być ſtáwione, *Conſt*: 1562. *fol*: 19. § A ná potym.

Frymárki w Wielk: X. Lit: ſam Krol ma ſądźić, to jeſt, jeśliby kto chciał dobr záfrymárczonych dochodźić, *Conſt*: 1581. *fol*: 531. *Tit*: Kauzy frymárkowe.

ARTYKUŁ LI. 51.

O monopoliy, to jeſt, nie dawánia jedney oſobie w árendę, y záwiedánie pożytkow wſzytkiey Rzeczypoſpolitey należących.

1 IZ [a] jeſt obwárowáno w Artykulech poprzyśiężenia náſzego, áby R. 3.
monopolia nie byłá, przeto ten Artykuł ſłowo od ſłowá jeſt a. 16.
wpiſan, y ták śię w ſobie ma. Oſobliwie to wárujem, iż po- R. 1.
dátkow áni poborow áni żadnych ná imionách náſzych Krolew- a. 14.
ſkich y Rad duchownych y świeckich, tákże ceł nowych ná miáſtách náſzych w Polſzcze y w Litwie, y we wſzytkich źiemiách Páńſtwá náſzego, ſkładáć y poſtánawiáć nie mamy, bez zezwolenia wſzytkich ſtanow ná Seymie wálnym. Ani też Monopolią rzeczy tych ktore z Páńſtw náſzych ták Polſkich jáko Litewſkich pochodzą uſtánawiáć dopuśćić nie mamy. [b] A ktoby śię ważył nád to poſtánowienie liſty náſze z Káncelláryey náſzey odźierżeć, ten ma być winą káran do ſkárbu náſzego źiemſkiego ſtem kop groſzy, á przećię tákie liſty náſze, żadney mocy mieć nie máją, á tá oſobá tym władáć nie będźie.

[a] Podátkow áni Poborow żadnych ná imioná náſze Krolew: y Rad duchownych, tákże ceł w Polſzcze y w Litwie ſtánowić nie mamy, áni Monopoliey, 1567. Cłá. *fol*: 131. Towáry támże.

Monopolia nie ma Krol dopuśćić uſtáwiać, *Conſt*: 1576. *fol*: 256. § Oſobliwie.

Monopolia win y małmázyey cudzoźiemcy czynić nie máją *ſub amiſſione*, *Conſt*: 1593. *fol*: 646. *Tit*: Składy winne.

[b] *Literæ confirmat*: przy wśi Kámion, 1573. Oſobliwie to wárujemy, *fol*: 256. 1576. Oſobliwie to wárujemy, *fol*: 278.

Gdy przeſzłych Seymow Konſtytucye, o kwarćie *ad effectum* przyiść nie mogły, *pro perpetua lege* potym poſtánowiono, áby wſzyſcy Stároſtowie y Tenutarij dobr Krolewſkich, pewną kwotę z ſwojey włáſney intraty *ad proportionem* jednego podymnego *in An*: 1667. záprzyśiężonego do ſkárbu W. X. Lit: *quotannis*, w dźień S. Jana Chrzćićielá, wnośili: ktoremu terminowi ſkarb *attendere*, y przez Niedźiel cztery ten podátek *excipere* powinien będźie: á ktoby, *intra præfixum tempus* nie oddał, y práwu temu doſyć nie uczynił, *privationi* ſtároſtwá *ſubjacebit*: o co *forum* w Trybunale ſkárbowym, álbo zá niedoyśćiem Trybunału tego, ná Seymie, *ad inſtantiam Inſtigatoris* z deláty ſkárbowey. Ktorego práwá *executio ab Anno* 1673. ná teráznieyſzym Trybunale ſkárbowym ma *extendi*, y już zá przeſzłe látá tym ſpoſobem ſkarb od wſzytkich poſſeſſorow dobr w W. X. Lit: ten podátek przyimowáć, y *in futurum* tymże porządkiem, ten prowent ná ártyleryą ma być wydány, ktorzy záś kwity *ante produxerunt*, y ná przyſzłym Trybunale ſkárbowym, *producent*; według kwitow ſymple *nomine donativi* płáćić powinni będą, y już *de hoc genere* podatku ná ártyleryą, nie ma być ná przyſzłych Seymách, żadney diſquiſitiey. A do tego podátku Oekonomie y leśnictwá *ad menſam Regiam* należące z dożywotnikámi należeć nie máją, áni do hybern. A *ex Tenutariis* żaden w woyſkách zoſtájący te-

go podatku, w záſługách, ſobie potrącáć nie ma *ſub amiſſione* dźierżáwy. O co *forum* w Trybunale ſkárbowym, y Kommiſſyey *tanquam cum Retentoribus Conſtit: An:* 1677. *folio* 11. *Titulo* Wárunek y czás wnieśienia.

O tymże, á ktoryby *ex donatariis*, áni winnego podatku kwarty, lub *in termino* Swiętego Janá, lub pod czás ſkárbowego Trybunału nie wniosł, áni wyráchował, ten *pœnæ privationis bonorum*, według Konſtytucyey *Anni* 1677. *ſuccumbet*, ktore *bene meritis* po ſprzeciwnych rozdáwáne być máją: á przywileje, ná nie, Krolewſkie wzruſzone nie będą. *Conſt: An:* 1678. *fol:* 3.

Reáſſumowáno *ſuperiores Annorum* 1677. & 1678. *Conſtitutiones cum pœnis Conſtit: An:* 1683. *fol:* 10. *Tit:* Quarta ſimpla.



ROZDZIAŁ



Rozdział CZWARTY.

O Sędźiách, y o Sądźiech.

ARTYKUŁ I. 1.

O wolnym obieránia Urzędu Ziemſkiego, Sędźiego, Podſędká, y Piſárzá, w káżdey Ziemi y Powiećie.

1 CO a przodek náſz ſławney pámięći Krol Jego Mość y Wielkie Xiążę Litewſkie Zygmunt Auguſt, wydáiąc ku używániu obywátelom tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego ten Státut, práwá poſpolitego ziemſkiego, przez nichże ſámych, z ſtárego ich Státutu, y z inſzych rożnych praw Chrześćiáńſkich popráwiony, miedzy inſzemi wolnośćiámi, ſwobodámi y porządkámi w nim opiſánymi, jeſzcze ku rozſzerzeniu więkſzey wolności y ośiągnieniu prętſzey ſpráwiedliwośći, raczył im zá ſpolną ná to wſzytkich ſtanow zgodą y przyzwoleniem, jáko wiernym poddánym ſwoim, y ludźiom zdawná wolnym, zacnym, y uczćiwym, tego użyczyć y pozwolić, áby dla ſzáfunku y odpráwowánia ſpráwiedliwośći ludzkiey, ná mieyſce Hoſpodárſkie, ſędźie ziemſkie, to jeſt, Sędźia, Podſędek, y Piſarz w káżdey ziemi y Powiećie wedle rozgrániczenia, rozpiſánia, y porządku około tego uczynionego byli wolnie obieráni, ktorzyby wſzelákie ſpráwy temu ſądowi ziemſkiemu przyſłucháiące odpráwowáli, jáko to im przywilejámi Jego K. M. w Bielſku y w Wilnie ná ten ſtátut wydánemi doſtá-

tecznie jeſt obwárowáno y utwierdzono, y w tym Státucie opiſáno, gdźież y my Stephan Bożą miłością Krol Polſki Wielkie Xiążę Litewſkie, przychodząc ná Pánowánie tego Wielk: Xięſtwá Litewſk: pod tym to Státutem, y w tymże pomienionym porządku ſądow, obywátelow tuteyſzego Páńſtwá ználeźli y záſtáli, y teraz oni tego używáją, á iżby to im y ná potomne wieczne czáſy nie poruſzenie trwáło, jáko to ſobie przywilejámi y tymże Státutem, y pierwey obwárowáno mieli, ták y teraz chcemy to mieć, y uſtáwujem. [a] Iż gdyby ktory z urzędnikow tych źiemſkich, Sędźia, Podſędek, ábo Piſarz umárł, tedy drudzy urzędnicy żywo pozoſtáli, máją nam Hoſpodáru o tym przez liſt ſwoy dáć znáć to, gdybychmy byli w tuteyſzym Páńſtwie náſzym Wielk: Xięſt: Litewſk: A gdźieby śię tráfiło w niebytności Náſzey w tym Páńſtwie, tedy o tym máją dáć wiedźieć Wojewodźie á w źiemi Zmudzkiey, Stárośćie Zmudzkiemu: á w niebytności Wojewody ábo Stároſty, tedy Káſztelánom oney źiemie, á zá tákim dániem znáć, mamy My Hoſpodár przez liſt Náſz bez żadney zwłoki, á w niebytności Náſzey, ma Wojewodá ábo Káſztelan przez liſty ſwoje, Stárośćie Powiátowemu, urzędnikom źiemſkim, y ſzláchćie tego powiátu, á Stároſtá Zmudzki, ábo też Káſztelan, Ciwunom, Szláchćie y wſzelákiego ſtanu oney źiemie Zmudzkiey obywátelom tákże przez liſt ſwoy czás ku zjáchániu złożyć, przyſławſzy táki liſt w ten powiát do urzędu Grodzkiego przed czáſem ná to złożonym zá cztery Niedźiele, y ten liſt ma być wſzędźie w tym powiećie obwołán y ogłoſzon tym obyczájem, jáko y o inſzych liśćiech Náſzych Seymowych, ábo wojennych, jeſt wyżey opiſáno w Rozdźiale trzećim, ná ktory rok zjecháwſzy śię wſzyſcy obywátele onego powiátu, od wyżſzego áż do niżſzego ſtanu, do zamku ábo dworu Náſzego, y tám ći ktorzy śię do tego obránia ná dźień złożony zjádą, ile ich będźie, już inſzych nieprzybyłych nie czekáją, máją ná mieyſce tego zmárłego urzędniká, z pośrzodku śiebie czterech oſob, ſzlácheckich ludźi dobrych y pobożnych, cnotliwych, godnych, w práwie umiejętnych, piſáć umiejących, rodźicow tego Páńſtwá Wielk: Xięſtwá, y w tym powiećie nie nowo, nie zmyślenie [b] ośiádłych obráć, y Nam Hoſpodáru imioná tych oſob obránych ná piſmie zá pieczęćmi ſwymi oznaymić. A My z tych czterech, jednego ktory śię Nam widźieć y podobáć będźie, wybrawſzy, na mieyſce tego zmárłego urzędniká nie odwłocznie uſtánowić, y przywilejem Náſzym ná ten urząd do żywotá jego, ábo do wywyżſzenia z łáſki Náſzey ná inſzy jáki wyżſzy urząd, ábo doſtojeńſtwo utwierdźić go mamy. § [c] A gdźieby ná Sędztwo Podſędká ábo Piſarzá obráli, ábo po ześćiu Podſędká ná Poſędztwo Piſarza, tedy ku Podſędkowi ábo Piſarzowi, już inſzych Elektorow nie potrzebá

będźie

będźie przykłádáć, tylko ná mieyſce Podſędkowe ábo Piſarzowe máją támże zárázem ná onym zjezdźie, tákowychże jáko wyżey opiſano oſob czterech obráć, y Nam imioná ich ná piſmie zá pieczęćmi ſwemi podáć. A My miedzy nich jednego, ktorego tymże obyczájem,
3 jáko wyżey dołożono ná táki urząd, podamy y utwierdźiemy. § A komu z tych obránych te urzędy źiemſkie damy, ći urzędnicy potym ná pierwſzych rokách ſądowych, będą powinni naypierwey tám ná mieyſcu ſądowym, przed Wojewodą ábo Káſztelanem, á gdźie Wojewody y Káſztelána nie máſz, przed Stároſtą ſądowym, y Márſzałkiem onego powiátu przy zebrániu ſzláchty. § A gdźieby Wo-
4 jewodá, áni Káſztelan, áni Márſzałek, áni Stároſtá nie przybył, tedy przy inſzych urzędnikách źiemſkich, y przy zebrániu ſzláchty, ktorzy ná on czás ná tych rokách będą, [d] przyśięgę ná te urzędy ſwoje uczynić, toż potym urzędy ſwemi władnąć, y ſzáfowáć, y ták máją już wiecznemi czáſy w powiećiech około obieránia przerzeczonych urzędnikow, ſpráwowáć śię y záchowáć.

A przyśięgá Sędźiego y Podſędká ma być temi słowy.

JA N. Przyśięgam Pánu Bogu Wſzechmogacemu, wTroycy jedynemu, Iż w tym powiećie N. wedle Bogá, ſpráwiedliwie, y wedle práwá Státutu tego dánego Wielkiemu Xięſtwu Litewſkiemu, według żáłoby y odporu ſtron, á nie według wiádomośći ſwojey, nic nie przykłádáiąc áni uymując, będę ſądźił, zeznánie y zápiſy przyimowáć, nie folgując wyſokim y podłym ſtanom ná doſtoynośćiách y urzędách śiedzacych, ná bogátego y ubogiego, ná przyjaćielá, krewnego, záchowáłego y ná nieprzyjaćielá, ná tutecznego, áni ná gośćiá nie pátrząc, nie z przyjáźni, nie z wáśni, nie z bojáźni, nie zá poſuły y dáry, áni śię ſpodźiewájąc nápotym dárow, y jákiego nágrodzenia, y nie rádząc ſtronie, áni śię bojąc káźni, pomſty, y pogrożek, ále ſámego Bogá, y jego świętą ſpráwiedliwość, y práwo poſpolite, y ſumnienie ſwoje przed oczymá májąc: Też rokow nigdy nie omieſzkiwáć, krom wielkiey, prawdźiwey, złożney choroby, á jáko ná tym ſpráwiedliwie przyśięgam, ták mi Pánie Boże pomoż, á jeśli nie ſpráwiedliwie, Boże mię ubij.

A Piſarz Ziemſki ma po ruſku literámi y słowy Ruſkiemi wſzytkie liſty, wypiſy, y pozwy piſáć, á nie inſzym językiem y słowy: á przyśiąc ma ná urząd ſwoy Piſarſki, temi słowy.

JA N. przyśięgam Pánu Bogu w Troycy jedynemu ná tym, Iż ſpráwiedliwie wedle Bogá y wedle tego práwá piſánego, y wedle mowienia y ſporow ſtron, nic nie przykłádájąc, áni uymując, będę zápiſowáć y rádźić Sędźiemu y Podſędkowi, wiernie, y ſpráwiedliwie, wedle zeznánia ſtron y ſporow, ná ſądźiech oświádczenia y opowiedánia ſądowego, y ſkázánia ſądowe będę wpiſywáć pilno, y dogladáć, áby wedle tey przyśięgi mey, ſpráwiedliwie były wpiſowáne, á z Kśiąg pierwſzych, gdy kto wypiſow, ábo widimu-

ſow jákich potrzebowáć będźie, też ich ſpráwiedliwie y wiernie jáko w Księgách zápiſano będźie, z wiádomośćią Sędźiego y Podſędká wydáwáć będę, nie máiąc baczenia ná wyſokie y podłe ſtany, ná doſtoyności ách śiedzących, ná bogátego, ná ubogiego, ná przyjaćielá, krewnego, y záchowálego. Ani ná nieprzyjaćielá, ná tuteczne go, áni ná gośćiá, nie z przyjaźni, nie z waśni, nie z bojáźni, nie zá poſuły, y dáry, áni śię bojąc káźni, pomſty y pogrożek, nie czekájąc nágrodzenia, ále ſámego Bogá y jego świętą ſpráwiedliwość, á prawo poſpolite przed oczymá májąc, á ſumnienie ſwoje dobrze, pobożnie, ſpráwujac, ták mi Boże pomoż: á jeśli nie ſpráwiedliwie, Pánie Boże mię ubij.

a Wſzyſcy Obywátele W. X. Lit: przy doſtojeńſtwách y Urzędźie według Przywileju Królá Alexándrá wcále zoſtáwáć máją, *Conſt: Unionis* 1569. *fol:* 176. § A co śię tycze.

a Gdyby śię tráfiło, żeby przed Sądámi ábo w ſáme ſądy, Piſarz Trybunálny W. X. Lit: umárł, Pánowie Deputaci Trybunál: z pośrzodku śiebie jednego obiorą, ktory przyśięgſzy rotą Piſarſką, Piſarſtwo odpráwowáć będźie, á księgi po Trybunale w Niedźiel ſześć odda. Wſzákże wypiſy dawnieyſze, Sędźia álbo Podſędek pod ſwemi pieczęćiámi wydáwáć będą, 1616. O Piſarzu Trybunal: *fol:* 43.

O Piſarzách Trybunal: Ziemſkich y Grodzkich W. X. Lit: ktorzy nád uſtáwę, dochody biorą, ábo w czás ſpraw nie wydáją, kop ſto płáćić máją, *fol:* 42. támże.

Urzędnikow Ziemſkich elekcyą Wojewodá ábo Káſztelan *poſt deceſſum* do ſześćiu Niedźiel ma ſkłádáć, *Conſt:* 1588. *fol:* 460. *Tit:* Obieránie.

b Ośiedli być máją, *Zygm: Aug:* 1550. Iż káżdy *fol:* 9. *Conſt:* 1562. *fol:* 23. § Gdyż tákże.

Doſkonale á nie zmyślnie ośiedli 1562. O ośiádłośćiách Dignitárzow, *fol:* 23.

Urzędy Sądowe *ætate & intelligentiâ benè vigentibus* máją być dáwáne, *Conſt:* 1562. *fol:* 20. § Dożywoćie.

Urzędy Koronne y W. X. Lit: wcále máją być záchowáne, á nie prywatnym oſobom máją być rozdáwáne, 1632. *fol:* 14. *Tit:* Konfederácya.

Cudzoźiemcom Urzędy dáwáne być nie máją, *Conſt:* 1576. *fol:* 255. *Tit:* Urzędy.

Ma być wolne obieránie Sędźiego, Podſędká y Piſarzá, á my żadnemu innemu tylko jednemu z tych czterech, ktory od wſzytkich obrány, á nam liſtem opowiedźiány będźie, tákowy Urząd damy, 1550. Aby we wſzem wolność Szláchecka, *fol:* 7.

c Stároſtá Oſzmiáńſki w Miedźiale przyśięgłego Piſarzá mieć ma, ktory zeznánie Woźnych y wſzelákich krzywd opowiedánie przyimowáć będźie, 1590. O Piſarzu Oſzmián: *fol:* 586.

Powinność jego tylko Woźnych przyznánie przyimowáć będźie. 1609. Piſarz Oſzmiáńſki w Miedźiále, *fol:* 909.

d Dignitarze y Urzędnicy w W. X. Lit: ośiedli y przyśięgli być máją, 1569. *w Lublinie.* Dignitarze *fol:* 195.

Márſzałkowie Powiátowi W. X. Lit: iż do ſądow náleżą, tákową przyśięgę, jáko y inśi Sędźiowie, obowiązáni być máją: y ná potym przez elekcye, obieráni y Kándydatámi, dla Przywilejow otrzymánia, do Królá odſyłáni będą. *Conſtit: Anni* 1631. *fol:* 41. *Tit:* O Márſzałkách.

Abhinc tych Urzędow, Krol nie ma oddáwáć, tylko jednemu *benè poſſeſſionato* z czterech Elektow, ná Seymikách Powiátowych obranemu. A ktoby *non per electionem* ná Seymiku, ábo *impoſſeſſionatus*, tenże Przywiley ná ten Urząd otrzymał; Przywiley *nullitati ſubjacere* powinien, y dekretá tákiemu *ſuffragari* nie mogą, w exorbitáncyách ná elekcyey K. J. M. Micháłá. *Conſt:* 1669.

ARTYKUŁ II. 2.
O Sędźiach, jákowi máją być wybieráni.

Uſtáwu-

1 USTáwujem, Iż ná te urzędy, jáko Sędztwo, ná Podſędztwo,
y ná Piſárſtwo, nie máią być wybieráne [a] Duchowne oſo-
by, áni [b] Kásztelánowie, Márszałkowie, y [c] Stároſtowie ſądo-
wi, áni Podkomorzy, Woyſki, áni Chorąży Ziemſki, Dworny y
Powiátowy, y nikt tákowy, ktoryby inſzym urzędnikiem Ziem-
ſkim był: ále tákowi, y ták máią być wybieráni, jáko wyżey w
pierwſzym Artykule tegoż Rozdźiału jeſt opiſano. A gdźieby kto
tákowy był, żeby dwá urzędy ſądowe ábo inſze ziemſkie dźierżąc, á
nápomniony od Szláchty ná Rokách ſądowych, ábo ná ſeymiku pu-
śćić jednego ktorego urzędu niechćiał, tedy ten obádwá te urzędy
tráći. A My Hoſpodar wedle Státutu zá obrániem Szláchty, y
3 prozbą ich, inſzych ná te urzędy mamy podáć y poſtánowić. §
Wſzákże z łáſki Náſzey Hoſpodárſkiey mogą ći Urzędnicy Ziemſcy,
Sędźia, Podſędek, y Piſarz, tákże nie mniey Márszałkowie, Pod-
komorzy, Chorąży być dźierżawcámi y Ciwunámi, dworow y dobr
ſtołu Náſzego, tylkoby nie ſądowych Stároſtw, ták w tymże jáko y
w inſzym Powiećie.

a Duchowná oſobá, nie ma śię mieſzáć w urzędy świeckie, Piſarzem áni Podpiſkiem áni Prokurátorem być może, *Zygm: w Piotrk*: 1538. *H. P.* 399.

b Zaden Kásztelan áni Wojewodá, w ſwym Wojewodztwie Sędźią być nie może, *Zygm: Aug: w Piotrk*: 1562. O ośiádłośćiách Dignitárz: *fol*: 23.

c W teyże ziemi gdźie Sędztwo máją, Stároſtámi być nie mogą, *Wład: Jágiełło* 1422. *H. P.* 394.

w W. Xięſtwie Litew: Urzędnicy máją być ośiedli w Powiećie káżdym y przyśięgli, á dwuch Sądowych Urzędow żaden mieć nie może, *Conſt*. 1569. *fol*: 195. *Tit*: Dignit: Urzędnicy Ziemſcy, Grodzkich Urzędow w ſwey ziemi trzymáć nie máją. *Conſtit*: 1550. *fol*: 7. § Iż káżdy.

ARTYKUŁ III. 3.

O mocy y władności Sądu Ziemſkiego, iż káżdy y wſzelákiego ſtanu, powinien się przed nim ſtánowić, y o tym ktoby przed nim nie ſtał, ábo ſtawſzy, z práwá przed wyrokiem zſzedł precz.

1 TEż uſtáwujem y dájem moc wiecznemi czáſy zwierzchnośći władze Náſzey Hoſpodárſkiey, z przyzwoleniem Pánow Rad Náſzych, y wſzytkich ſtanow, wſzytkich Ziem tego Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego tym urzędom powiátowym w káżdym powiećie, Sędźiemu y Podſędkowi, ná roki złożone ſądowe, zápozwánych przed nich, ſądźić y ſpráwowáć wſzytkich ſtanow, począwſzy od wyżſzego áż do niżſzego, jednáko, jednoſtáynie, kto jednokolwiek w tym powiećie imioná ſwoie mieć będźie, żádnego z nich nie wyimując, áni z ſądu ich ſámych y imion ich nie wypuſzczáiąc, [a] krom dobr Náſzemu ſtołu Hoſpodárſkiemu náleżących, jáko o tym w Trybunale, y w inſzych ártykulech tego Státutu,

tutu, ná ſwych mieyſcách jeſt opiſáno. A ktobykolwiek májąc imioná ſwe w tym powiećie, przed nim śię ſtánowić ná czáſy pewne, jáko to niżey ná ſwoim mieyſcu poſtánowiono, zá pozwy nie chćiał, ná tákowych ktokolwiek będźie, ták wyſokiego jáko y niſkiego ſtanu, dájem moc zupełną onemu urzędowi źiemſkiemu, Sędźiemu, Podſędkowi: Iż máją wedle tego práwá y Artykułow niżey o tym poſtánowionych, y nápiſanych, poſtępkiem ſkazánie y odpráwę czynić przećiw káżdego, jáko kto w co y ná ktorym roku wpada, áż do oſtátniego ſtopniá práwá. § [b] A gdźieby ſtroná pozwána przed u- 2
rzędem u ſądu ſtawſzy, bądź ná pierwſzych ábo ná wtorych rokách, choćiay jeſzcze nie ná záwitym roku pozwu wyſłuchawſzy, y do niego ták z ſtrony pozwánia, jáko z ſtrony zbijánia pozwu mowiwſzy, á urządby mu tego zburzenia roku, áni zbijánia pozwu zá ſłuſzne nie przyznał, á onby przećię niechcąc ná ſamą rzecz odkázowáć, ábo też y wſtąpiwſzy już w rzecz, y mowienie práwne z ſtroną żałobną miawſzy, á do końcá rozſądku y ſkázánia ich nie ſłuchájąc, precz od ſądu odſzedł, nie chcąc być práwu poſłuſzen. Tedy urząd ná tákowym upornym, już nie nieſtánne, ále zárázem rzecz ſámę o co pozew idźie zá dowodem ſłuſznym práwnym, ſkazáć ma. Toż śię y o żáłobney ſtronie rozumieć ma: Iż gdźieby wſtąpiwſzy z ſtroną ſwą przećiwną w práwo, á precz od urzędu odſzedł, tedy tákowy rzecz ſwą tráći. § 3
Niżli ten ſąd źiemſki tylko tych ártykułow ſądźić nie ma, y mocy mieć nie będźie, ktore w oſobliwych ártykulech ſądowi Náſzemu Hoſpodárſkiemu, y ſądowi urzędow náſzych Grodzkich ſą poſtánowione y zlecone, obyczájem, ſpoſobem, y poſtępkiem około tego, jáko ná ſwoich mieyſcách opiſano. § A dekretá y wſzytkie ſkázánia 4
ſądowe, Sędźia z Podſędkiem máją z Piſmá czytáć, y tę cedułę Sędźia ábo Podſędek ręką ſwą podpiſáć, ktorą cedułę ſámego wyroku wedle zezwolenia Sędźiego z Podſędkiem Piſarz ma nápiſáć, á po wyroku tę cedułę do Piſarzá oddáć, według ktorey Piſarz onę ſpráwę w księgi zápiſáć ma, y nie ma wydáwáć ſtronom liſtow ſądowych, áż przed Sędźią y Podſędkiem wyczyta pierwey do Księg wpiſawſzy. A liſty ſądowe y wſzelákie wypiſy, y inne wſzyſtkie liſty tego urzędu źiemſkiego, ma Piſarz ręką ſwą podpiſowáć.

[a] O Dobrá Stołu K. J. M. ktore ſą *liquidi Juris forum* zá Dworem 1598. o pozwiech zádwor: W. X. L. 698.
O rzeczy właśnie náleżące, oſobie zwierzchności, pożytkom y imionom K. zá Dworem *forum* 1562. O káraniu wyſtępnych *fol*: 25.
Naprzod zábiegaiąc, áby ludźie niepotrzebnie zá Dworem wyćiągáni nie byli, 1557. *fol*: 9. dwieście kop winy zápłáci, 1598. o Pozwiech zá Dworem W. X. L. *fol*: 698.

[b] A gdźieby kto ná pierwſzym ábo ná wtorym roku ſtánąwſzy, y odkaz uczyniwſzy, upornie precz odſzedł od Sądu, ten rzecz ſwą tráći, *Zygm*: *w Piotr*: 1523. *H. P.* 462.

ARTY-

ARTYKUŁ IV. 4.

Aby oſoby urzędowe ſami ſądźili, nie kto inſzy ná ich Mieyſcu, y o tym gdyby kto z nich záchorzał, ábo ſwoie właſne ſpráwy, w inſzym ábo w tymże Powiećie miał, y o dawániu liſtow upominálnych.

1 USTawuiemy, [a] Aby Sędźia, Podſędek, y Piſarz, ſami przez śiebie á nie przez ſwoie námieſtniki ſądy y Roki odpráwowáli, okrom tego ieśliby ktory z nich ſam záchorzał, ároby też ſwoie właſne potrzeby miał: ábobychmy My Hoſpodár ktorego z nich w ſpráwách Náſzych Hoſpodárſkich y źiemſkich, ábo w poſelſtwie odeſłáli, tedy ma o ſobie ná roki towárzyſzom ſwym y ſzláchćie dáć znáć, że ná tych rokách dla ktorey z tych wyżey pomienionych przyczyn nie może być. A My Hoſpodar dáiem moc, iż ći dwá urzędnicy ſądowi, na onych rokách Ziemſkich będący, z ſzláchtą ktorzy śię ná ten czás ziádą, od dniá záczęćia rokow w Státućie pomienionego, trzećiego dniá nie czekáiąc innych nie przybyłych, máią ná mieyſce onego trzećiego urzędniká, kogo drugiego człowieká dobrego, cnotliwego, wiáry godnego, w prawie y piſáć umieiącego ſzláchćica, támże w tym Powiećie ośiádłego obráć, y mie-
2 yſce iego záſadźić. § A gdźieby ſzláchtá ná mieyſce tego urzędniká nie przybyłego ná obránie iedney oſoby nie zgodźili śię, tedy ći dwá urzędnicy Ziemſcy, ktorzy przybędą, w nieżgodźie ſzláchty przychyliwſzy śię do tych, ktorzyby oſobę uczćiwą, bogoboyną, y u práwá umieiętną podáwáli, maią zá towárzyſzá mieyſce trzećiego nie przybyłego tą oſobą záſadźić. A ten kogo obiorą przyśięgę uczyniwſzy, wſzyſtkie ſpráwy ſądowe poſpołu z tymi dwiema urzędnikámi odpráwowáć ma, y iuż te wſzyſtkie roki oná obrana oſobá odſądzywáć, y wſzelákie pożytki przychodzące ná śię bráć będźie, choćiáyby y ten urzędnik, ktory nie w czás przyiechał, przybył, tedy iuż mieyſcá ſwego ná rokách tych záśiádáć nie ma. Wſzákże w tych dwuch dniách z początku Rokow, poki trzećiego dniá mieyſce nie przybyłego urzędniká záſadzone będźie, przećię przed tymi dwiemá urzędnikámi, ſtrony pilność do práwá czynić y wołánia przez woźnych ku
3 práwu ná pozwiech zápiſowáć mogą. § A gdźieby y temu obránemu iáka ſpráwa w rzeczách iego właſnych ná tych rokách y w onymże Powiećie przypádáłá, tedy ćiż urzędnicy dwá, z oną ſzláchtą, ktorá ná on czas będźie nie czekáiąc innych, ná tę iego tylko ſpráwę, kogo innego obrawſzy, mieyſce iego záſadźić máią. A wſzakże ten urzędnik źiemſki, ktory na tych rokách być nie mogł, na drugich rokach pod tąż przyśięgą, ktorą ná urząd ſwoy uczynił, ma przed ſzláchtą powiedźieć, iż ſpráwiedliwie nie mocen był, á ſwoie właſne potrzeby ná rokach R. 9. a 6.

rokach w inszym Powiecie miał, á nie ku zwłoce stronie y ni ku czy-
iey szkodźie tym śię wymowił. § A gdźieby ktory z tych urzędnikow 4
źiemskich bez prawdźiwey obłożney niemocy, ábo włásney pilney po-
trzeby swoiey w drugim Powiećie ná rokách, nie máiąc rokow sądo-
wych omieszkał, á to by śię do trzech rázow ná niego pokazało, táko-
wy urząd swoy tráći. § [b] A Pisarz może Podpiská, ábo dwuch ábo 5
ile mu potrzebá będźie mieć, á pilno tego doglądáć, áby wiernie
á prawdźiwie nie przewłaczáiąc, ále zá rázem do Kśiąg zápisowano
było. A gdźieby śię co tákowego w spráwie od nich pomyliło, nie
powinná będźie szláchta Podpiskow pátrzyć, ále ná samym Pisárzu
zá oną pomyłką szkody swey dochodźić máią. Toż śię y o Pisárzu
Grodzkim w pomyłce iego pisánia rozumieć ma. § [c] A gdźieby 6
ktory z tych urzędnikow źiemskich sądowych, u tegoż sądu gdźie sam
urzędnikiem iest miał własne spráwy swoie, ták o zápozwy, iáko
gdyby y zeznánie iákie czynić miał on komu, ábo kto iemu, tedy tá-
kimże obyczáiem oni dwá urzędnicy z szláchtą, ná mieysce iego, in-
nego obráć máią, iáko wyżey opisano, á ná tę iego spráwę obrány,
bez przyśięgi spráwowáć ma. § A iesliby dwá z nich urzędnicy, 7
ktorzy miedzy sobą zápozwáli śię do tegoż sądu źiemskiego, tedy
trzeći urzędnik towarzysz ich z szláchtą tam będącą, będźie miał moc
ná mieysce onych dwu urzędnikow, w práwie z sobą stoiących tych
dwu osob, tym obyczáiem, iáko wyżey o iednym nápisano, ku rozsą-
dzeniu tych spraw obráć. § A iesliby ná mieysce Pisárskie kogo 8
innego obráli, tedy iego podpis ták będźie ważny, iáko y Pisárski.
A o brániu pozwow y listow upominálnych, y innych listow prá-
wnych, w potrzebách włásnych Pisárzowych, tákże Sędźiemu, Podsęd-
kowi w ich rzeczách, y też komu inszemu przećiwnych, około bránia
listow upominálnych, y innych listow prawnych, okrom pozwow má-
ią śię oni záchowáć, według ártykułu szostego w tymże rozdźiale
czwartym. A kto pod czásem zásadzenia ná sąd inszey osoby krzyw-
dę iáką w sądźie mienić sobie będźie, ten tegoż y pozywáć o to ma,
wszákże winy płacy pieniężney odnośić ná sobie nie będźie.

[a] Sędźiowie czásow náznáczonych sądy sądźić máią, á onych ná inny czás przekłádáć nie mogą pod winą, *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 414.

[b] Pisarze Podpiskow chowáć mogą, ále sami spráwy podpisowáć máią, *Zygm: w Krák:* 1532. *H. P.* 401.

Pisarz y Podpisek, y tegoż Sądu, prokurowáć nie mogą, 1550. Przestrzegáiąc trudnośći, *fol:* 7.

Pisarze sami u Sądow śiádáć máią, *sub amissione officii, salvo legali. Const:* 1550. *fol:* 5. § Nie doyrzeniem, tákże też z mieysca odieżdżáć nie powinni, *Acta* zápisowáć máią, *sub poenis. Const:* 1563. *fol:* 86. § Ale w inszych.

[c] Sędźia abo Urzędnik Ziemski y Grodzki, máiąc spráwę u sądu swego, może zásadźić mieysce swe człowiekiem dobrym, bez surogacyey, á Podkomorzy o nie ma prośić Krolá, 1557. Kiedy śię przytrafi, *fol:* 9.

ARTY-

ARTYKUŁ V. 5.

Uſtáwá o przeſądźiech, y o pámiętnym Sędźiemu y Podſędkowi, tákże urzędowi Grodzkiemu, y inſzym urzędnikom Náſzym.

1 USTáwuiem, [a] gdy ſąd ziemſki komu co ná kim przyſądźi, tedy od przezyſku tego kto zyſzcze, máią ſobie bráć zá práce ſwoie przeſądu, od kopy Litewſkiey po dwá groſze Litewſkie, y z tego przeſądu Ziemſkiemu Sędźiemu, ma przyść groſzy dwá
2 á Podſędkowi trzeći. § Niżli co śię dotycze długu, ktoby komu będąc winien iáką ſummę pieniędzy pożyczoną ná zápis ſwoy, ábo iáki inny dług, od kogo innego ná nim zápiſem iego, y zá tego kto przewodźi włáſnym zápiſem przewiedźiony, á tegoby zápłáćić nie chćiał, áż zá pozwy z práwá, tedy nie ten przeſąd ma płáćić kto zyſzcze ſwoie pieniądze włáſne, ábo dług przewiedźiony; ále tákowy ſam dług ſwoy y przeſąd płáćić winien będźie, zarázem tegoż czáſu po ſkazániu, nie odchodząc od tego urzędu Náſzego, á ieśliby upornie płáćić nie chćiał, tedy żáłobná ſtroná ná on czas ſwemi pieniędzmy urzędowi przeſąd dáć ma, á urząd to iemu przy głowney ſummie ná liśćie ſądowym y uwieſzczym dołożyć, y ná imieniu tákowego upornego iemu odpráwić ma, tákże y od długow po zmárłey ręce,
3 po ktorey potomkowie powinni przeſąd płáćić. § A co śię dotycze tego, kto śię od czego odćiąże, tedy pámiętnego iako od wielkiey tak y od máłey rzeczy y ſummy pieniężney nie powinien więcey dáć urzędowi Náſzemu y káżdemu innemu ſądowi, tylko cztery groſze, choćiayby też y kilká, ábo kilkánáśćie uczeſtnikow, ábo śiabrow w iedney rzeczy odćiążyło, tedy przećię nie więcey pámiętnego, tylko cztery
4 groſze wſzyſcy máią dáć. § Ktemu też od pieczętowánia wieczności, gdy kto komu imienie przedáie, dáruie, zápiſuie wieczność, zámienia y dáie zeznániem ſwoim oblicznie [b] przyſzedſzy do urzędu Náſzego ziemſkiego z zápiſem ſwoim włáſnym, tedy ten kto imienia nábywá, Sędźiemu pámiętnego cztery groſze, á Podſędkowi dwá groſze, á zá zápieczętowánie wypiſu z Kśiąg tego zeznánia wieczności, drugie cztery groſze Sędźiemu, á Podſędkowi od pieczęći iego dwá groſze ma dáć. A nád tę uſtáwę, nie máią urzędnicy Náśi ziemſcy więcey przeſądu, pámiętnego, y od pieczęći bráć, pod winą ná ſtronę, u ktoreyby nád tę uſtáwę więcey poniewolnie było wźięto, dwánaſtą kop groſzy, á co wźiął ná wzwyż, ſowito wroćić ma, ktorą winę winien będźie ten urząd Náſz ziemſki zá pierwſzym pozwem ſądu głownego, á zá przyśięgą ſtrony żáłobney, ukrzywdzonemu zápłáćić. Tymże obyczáiem urząd Náſz Grodzki, przeſądy y pámiętne od rzeczy ſądowych, tákże y od zeznania wieczności, y innych zápiſow, tylko wedle R.3. a.27.
5 tey uſtáwy Náſzey wyżey opiſaney ma bráć. § Po temuż y inśi R.4. a.29.

choćiay nie ſądowi, dźierżawcc, Ciwunowie, y inśi wſzyſcy urzędnicy, zamkow, dworow, y włośći Náſzych, około brania przeſądow y pámiętnego, przećiwko wſzelákiego urzędu y ſtanu ſzláchcckiego, y ich ſlug, boiar, y poddánych záchowáć śię máią. A gdźieby urząd Náſz Grodzki, Woiewodá, Stároſtá ábo dźierżawcy ſądowi, nád tę uſtáwę y uchwałę źiemſką, co więcey ná kim wźięli, tedy także powinni będą, zá pierwſzym pozwem ſądu głownego y zá dowodem tákowym, iáko wyżey opiſano, tęż winę dwánaśćie kop groſzy, y co wźiął, ſowito ſtronie zápłáćić, y tymże ſpoſobem ná imieniu tákiego urzędnika mocno odpráwiono to być ma przez woźnego powiátowego, zá liſty ſądu głownego, do urzędu Náſzego źiemſkiego ábo Grodzkiego o tym piſanemi, y dáley w tey ſpráwie poſtępuiąc według ártykułow
R.4. w tymże rozdźiale o odpráwách rzeczy ſądzonych opiſanych. § A
a.37 gdźieby nie ſámi Woiewodowie, Stároſtowie y dźierżawcy, y ćiwunowie, ále urzędnicy ich, nád tę uchwałę więcey ná kim co wźięli: tedy ukrzywdzony wedle ártykułu trzydźieſtego śiodmego w tymże Rozdźiale niżey opiſanego, poſtępowáć y ſpráwiedliwośći ſobie dowodźić ma. A ná nieośiadłych w tym Páńſtwie urzędnikow náſzych, te wſzyſtkie winy máią być ſtronie odpráwione przez poſłáńcá Náſzego ná máiętnośći iego ruchomey.

a Sędźiowie á nie Piſarz przeſądámi dźielić śię maią, wſzákże Piſarz przy ſwoim dochodźie zoſtáwáć ma 1563. Przeſądy ktoreby miáł bráć, *fol:* 35.
Wſzakże gdyby Piſarz ábo Podpiſek nád uſtáwę więcey brał, ábo do tydnia dekretu nie wydał, ábo zátrudniał, 100. kop ma płáćić 1616. O Piſarzach Trybunał: Ziemſkich, Grodzkich, *fol:* 42. ná W. X. L. Znieśienie przeſądow Trybunalſkich 1609. 907.
Pereſudy z Obywátelow, Kijowſkiego, Bráćławſkiego, y Wołhyńſkiego Woiew: znieśione ná Trybunale, *Conſt:* 1593. *fol:* 644. *Tit:* O Kocách Pereſudy.
b Urząd nie ma do nikogo ieźdźić, dla przyimowánia zápiſow, ále śię ſam oczywiſto do Urzędu ſtáwić powinien, 1550. Zábiegaiąc trudnośćiom, *fol:* 7. *fol:* 3. § Iż też

ARTYKUŁ VI. 6.

Uſtáwa dochodow Piſarzom źiemſkim y Grodzkim, y o pozwiech Piſarzowi w iego rzeczy, tákże y inſzym urzędnikom, y też przećiw urzędnikom.

PIſarzowi a Ziemſkiemu y Grodzkiemu od káżdych pozwow ábo membranow dwu, ná pozwy po groſzu: od liſtu zaręcznego groſzy cztery: od liſtu upominálnego groſzy dwá, od wpiſania pozwow w Rejeſtr, groſz, od nápiſu wołánia ku práwu ábo iákiego záſtánowienia ſtron, ábo zdánia w nieſtanym, groſz, zá wpiſanie w Księgi, groſz, od wypiſow z Kśiąg, opowiedánia w krzywdach potocznych, y od zeznánia woźnego, groſzy dwá, od ſądowych liſtow, ná imiona, ludźie y grunty z práwá przyſądzone, y zezná-

y zeznánia wiecznośći y wſzelákich zápiſow y też przenoſzenia zápi-
ſow z Grodu do Ziemſtwá, zá táki wypis co będźie ná árkuſzu, gro-
ſzy dwánaśćie, á ieśli będźie ná dwu árkuſzach ábo y więcey, groſzy
dwádźieśćia y cztery: A ná párgáminie, by naywáżnieyſza rzecz,
groſzy czterdźieśći ośm, á párgámin, ſznur, y woſk ſtroná powinná
dáć, od liſtow uwiążczych, po ſześćiu groſzy, od liſtu odeſłánego po
odpráwę do innego powiatu, groſzy ſześć, od liſtu zápowiednego oko-
ło gruntow pewnych, dwá groſze, á nád tę uſtáwę piſarze więcey
wyćiągáć nie máią, pod winą ná ſtronę dwunáſtu kop groſzy, y pod
wroceniem tego coby nád tę uſtáwę wźiął, z ſowitośćią, iáko o tym
2 w wyżſzym ártykule o Sędźiach ieſt opiſano. § Też ieśliby Piſarz
źiemſki chćiał kogo pozwáć ku práwu w tymże powiećie, do tegoż
ſądu źiemſkiego, tedy ma ſam ſobie pozwy zápieczętowáć tąż pie-
częćią Náſzą, onemu powiatu dáną, á Sędźia ábo Podſędek ma ich
mu podpiſáć. Tákże y ná śiebie ſamego, powinien Piſarz źiemſki pozwy
pieczęćią Náſzą zápieczętowáć y podpiſáć ręką ſwą, ábo membran
dáć, á niezechceli Piſarz ná śiebie pozwow ábo membranow dáć, te-
dy ſowitey winie, to ieſt, dwudźieſtom czterem kopom groſzy pod-
lega, o co ukrzywdzony według ártykułu wyżſzego piątego w tymże
Rozdźiale poſtępowáć, y práwá ſobie dowodźić ma. Toż śię y o wypi-
śiech opowiadania krzywd, zeznánia woźnych czáſu rokow źiemſkich, y
też o wypiśiech ſądowych, y zeznánia zápiſow, rozumieć ma. Iż w
ſpráwách włáſnych Piſárzow źiemſkich, Sędźiowie ábo Podſędkowie
3 podpiſowáć ie máią. § A gdźieby też kto liſtow upominálnych y in-
nych práwnych potrzebowáł, przećiw ktoremu z tych urzędnikow
źiemſkich, Sędźiego, Podſędka, ábo Piſarzá, tedy przećiw iednemu, dwá
ich tákie liſty pieczętowáć máią, á Piſarz podpiſowáć, á przećiw
Piſarzowi, Sędźia ábo Podſędek ma podpiſáć, tákże y w ich potrze-
bách włáſnych záchowáno y rozumiano być ma: á urzędnicy Grodz-
cy, tákże śię y tym porządkiem w ſwoich potrzebách záchowáć
máią.

a Piſarzowi Ziemſkiemu.

Zydźi według ſzácunku Kancellaryey, á nie według uſtaw, dochody płáćić máią, *Zygm: w Krak-* 1511. *H. P.* 374.

Piſarze Trybunalſcy, Ziemſcy y Grodzcy Litewſcy, y Podpiſkowie ich depaktowáć, y wydawania ſpraw omieſzkiwáć nie máią, *ſub pœna* ſtá kop Litewſkich, *forum* Trybunał, *Conſt:* 1616. *fol:* 42. *Tit:* O Piſarzach.

Piſarz, áni Podpiſek, u ſądu ſwego Spráw odpráwowáć nie máią, *Conſt:* 1550. *fol:* 7. § Przeſtrzegáiąc.

W Koronie dochody opiſane Urzędnikom Ziemſkim, Grodzkim, po czemu od czego máią bráć, y nád to áby nic nie wyćiągali, pod winą 100. grzy: *forum* Trybunał, gdźie winę záraz *ſub pœna bannitionis* zápłáćić powinien, *Conſtit:* 1613. *folio* 17. *Tit:* Salary a.

ARTYKUŁ VII. 7.

O beſpiecznośći Sędźiego, Podſędká, y Piſarzá, źiemſkich, tákże urzędu Grodzkiego, potemuż ſądu Podkomorſkiego, y Kommiſarſkiego.

UStáwuiem [a] też, ieſliby ktokolwiek przyſzedſzy do ſądu zam-
a.14. kowego ábo źiemſkiego, á tám ná ſądźie ábo choćiay ná uli-
R.1. cy, bądź też w goſpodźie, y gdźiekolwiek pod tym czáſem, po-
R.3. a.27. ki roki źiemſkie, ábo roczki Grodzkie, wedle porządku tego
Státutu odpráwowáne będą, Sędźiego, Podſędká, y Piſarzá, źiem-
ſkich, ábo ktorego z urzędnikow Grodzkich ſłowy dotkliwemi, ſłá-
wie y poczćiwośći iego ſromoćił: Tákowy ma zá Náſzę Hoſpodár-
ſką winę śiedźieć ſześć niedźiel w zamku, ábo dworze Náſzym. A
R.4. tákowego obelżonego urzędniká nawiązáć według ſtánu iego ſzláche-
a.62. ckiego. § A ieſliby ránił, tedy gárdłem karán być ma, á rannemu,
R.1. nawiąſkę ſowito ná imieniu winnego odpráwić. A ieſliby zábił, tá-
a.2. kowy gárdło y cześć traći, dźiećiom ábo bliſkim zábitego, głowſzczy-
zná ná imieniu winowátego ſowito odpráwiona być ma. Wſzákże
obwiniony w tákowych rzeczách, zwłaſzcza o zábićie ábo zránienie u-
rzędniká nie byłliby zárázem ná gorącym uczynku poimany, ma pozwan
być do ſądu Grodzkiego tegoż powiátu, w ktorym śię to ſtánie, á gdy z
ſądu zá dowodem ták śię naydźie, tedy w tym po ſądźie, káżdego ſtá-
nu człowiek karán być ma, iáko wyżey opiſano. A wſzákże táką rzecz,
gdźie śię poczćiwośći dotykáć będźie, do Nas Hoſpodárá odſyłáiąc.
§ [b] Po temuż śię ma rozumieć y o beſpiecznośći ſądu Podkomor-
ſkiego y Kommiſſárſkiego, poki ſądy im zlecone odpráwowáć będą.
§ A ktoby o táką rzecz będąc do ſądu Grodzkiego pozwány ná rok,
pozwány nie ſtał, tedy tákowego zá dániem Nam o tym znáć przez
liſt tego ſądu Grodzkiego, mamy rozkázáć wywołáć ze wſzyſtkich
Páńſtw Náſzych wiecznym wywołániem, iákoby śię nigdy w gráni-
ce Páńſtwá Náſzego nie wracał: A nawiąſká ábo głowſzczyzná prze-
ćię z imienia tákiego nie posłuſznego płácona y odpráwowána być
ma, zárázem ſkoro zá pozwy nie ſtánie.

a Sądy wſzelákie áby powágą Trybunal: odpráwowáne były, y ſurowość nád wyſtępnemi rozćiągána być ma, iáko ná Trybunále 1611. Opátrzenie beſpiecznośći ſądowey, *fol:* 7. y ná W. X. L.
Elekcya Urzędnikow Ziemſkich tákim beſpieczeńſtwem opátrzona iáko Trybunalſkich, *Conſt:* 1588. *fol:* 460. *Tit:* Obieránie Sądu.
O Beſpiecznośći Sądow Woiewodztwá Mázowieckiego, gdyby śię exces ſtał przez boy, ábo zránienie, ma być *excesſivus* pozwány przed Stároſtę rokiem záwitym, *Conſt:* 1598. *fol:* 757. *Tit: Securitas Judiciorum*, y *Conſt:* 1607. *fol:* 845. *Tit: De Securitate Judiciorum.*
b Ziázdy publiczne Ziemſkie, Grodzkie, Podkomor: Seymiki oſobliwie w Kośćiołách, gdyby kto náchodźił, ábo krzywdy czynił, według uſtaw tamże pomienionych ſrogo karány być ma, 1611.
Deklarácya beſpieczeńſtwá poſpolitego *fol:* 3. y ná W. X. L.

ARTY-

ARTYKUŁ VIII. 8.

O ustáwieniu woźnych, y o przyśiędze ich.

1 UStáwuiem [a] chcąc mieć, áby w káżdym práwie ná urzędźiech Nászych, ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim y Kommissárskim, záwżdy porządek y spráwá obyczáynie szłá, dlá tego dáiemy moc, áby Pánowie Woiewodowie w káżdym Powiećie sądowym, gdźie Księgi leżą, á w Ziemi Zmudzkiey, Pan Stárostá Zmudzki woźnych ustáwiali, dáwáli, y postrzegáli szláchtę ludźi dobrych, wiáry godnych, cnotliwych, y osiádłych w tymże Powiećie, ktorych urząd Ziemski y szláchtá obiorą, y dádzą świádectwo o cnoćie, y dobrym záchowániu ich przez list swoy, ták wiele iákoby według szerokośći Powiátu potrzebá ukázowáłá. Y gdy przysięgę woźny uczyni, y imie iego w Księgi Grodzkie, á potym y w źiemskie Księgi ná Rokách wpisáne będźie, tedy iuż tákowy woźny, to wszystko co ná urząd iego Woźnowski należy, słusznie spráwowáć może, y záwżdy koleią dwá ábo trzey woźni przy sądźie Grodzkim mieszkáć będą powinni, dlá wszelákich przypádłych potrzeb. A przysięgáć Woźni máią temi słowy.

2 § *JA N. przysięgam Pánu BOGU w Troycy iedynemu, ná tym, iż ia będąc Woźnym w tym powiećie, mam wiernie, cnotliwie, pobożnie, y spráwiedliwie ná tym Urzędźie záchowáć się, pozwy, y wszelakie listy Iego Mośći Hospodárskie, urzędowe, spráwiedliwie, y pilnie odnośić y oddáwáć, y ná imionách pokłádáć. Też prawdźiwie to ná co będę od strony wźięty, y co spráwiedliwie widźieć, y słyszeć będę, gwałty, boie, rány, y szkody oglądáwszy prawdźiwie, do Ksiąg urzędowych zárazem bez zwłoki zeznáwáć, y wszystko insze spráwowáć co należy urzędowi memu, nie zá posułámi, nie zá podarkámi, áni dlá obietnic, áni zá przyiáźnią, áni zá nieprzyiáźnią, áni z boiáźni, áni się boiac żadnych pogrożek, iedno wedle BOGA y Swiętey spráwiedliwośći postępuiac, y káżdemu potrzebuiacemu bez żádnych zmyślonych wymow, y zwłoki ná potrzeby práwne ieźdźić. Ták mi BOZE pomoż, á ieśli nie spráwiedliwie, BOZE mię ubiy.*

[a] Woiewodowie Woźnych stánowić máią, *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 175. od Woiewody ná Urząd swoy list mieć máią, tenże *H. P.* 464. Przysięgli być máią tamże.

ARTYKUŁ IX. 9.

Spráwá y Urząd Woźnego.

1 UStáwuiemy, [a] iż Woźny przysięgły z káżdym czásem zá wezwániem od káżdego człowieká potrzebuiącego, gdźiegokolwiek znaydźie, bądź w domu iego, w tárgu y ná biesiedźie, y w drodze, powinien, y bez wiádomośći przydánia y posłánia urzę-

dowego, Grodzkiego y Ziemſkiego, y bez kwitow ich ná wſzelákie
ſpráwy ludzkie nie omieſzkał ieźdźić, niczym śię nie wymáwiáiąc y to
ſpráwowáć. § Naypierwey liſty Náſze Hoſpodarſkie, Dwor- 2
ne, Ziemſkie, Grodzkie, Podkomorſkie, y ſądu głownego, do káżde-
go y naywiękſzego ſtánu nośić, y iemi pozywáć y roki ſkłádáć. Też
liſty wſzelákie Náſze y urzędowe w ſpráwách ludzkich podawáć, y ná
práwo czáſu czynienia iednemu od drugiego zá liſty upominalnymi
ſpráwiedliwośći ieźdźić. A zá poſłániem urzędowym zápowiedáć ſtro-
nę, iżby od práwá nie odieżdżáłá: á po ſkazániu urzędu źiemſkiego ábo
Grodzkiego, przyśięgę wydawáć przy oświádczeniu wſzelákim, być
y [b] uwiązywáć w imienie, w grunty, w przezyſkách z wyroku y z przy-
dánia urzędu, ták źiemſkiego iáko y Grodzkiego zá liſty ich. § A 3
gwałty domowe y inne wſzelákie rzeczy krwáwe,boie,rány,głowſzczy-
zny y inne gwałty poſpolite oglądywáć y bez przydánia urzędowego
ma, y do Kśiąg urzędowych zeznáwać, [c] á záwżdy ma przy ſobie
mieć przy káżdey tákowey ſpráwie wzwyż pomienioney dwuch ſzlá-
chcicow wiáry godnych, dlá podpieránia, wyznánia y świádectwá ſwe-
go, wſzákże chłopſkie boie, rány, y ſpáſzy wſzelákie, y inne ſzkody tym
podobne y mnieyſze, o co czćią, gárdłem y rozlaniem krwie, y więzie-
R. 4. arty: 104. niem, y wywołániem nie karzą, y coby więcey dwudźieſtu kop nie wy-
nośiło, ſam ieden y bez ſtrony ſzláchty oglądáć może. § Jednákoż 4
bez żadnego omieſzkánia zá tydźień, á naydaley zá dwie niedźieli,ſam
oczywiſto to wſzyſtko do Kśiąg urzędowych przy kwićiech ſwoich,kto-
re záraz ſtronie dáć powinien z pieczęćią ſwą,y pod pieczęćmi tey ſtro-
ny y z podpiſem rąk ich,ieśliby ktory z nich piſáć umiał, ma zeznawáć,
okrom iákich gwałtownych y ſłuſznych przyczyn, záczymby woźny nie
mogł zá dwie niedźieli do urzędu zeznáć. A urząd káżdy od woźnych,
ták poſłánych z urzędu, iáko y bez poſłánia urzędowego od ſtrony
wźiętych, ma zeznánie przyimowáć y do Kśiąg zápiſowáć, y wypiſy
dawáć we wſzelákich rzeczách y żałobách ludzkich, ták źiemſkiemu iá-
ko y zamkowemu ſądu náleżących. [d] A tákowe wypiſy z Kśiąg u-
rzędowych zeznánia woźnego u káżdego práwá przyimowáne być máią.
§ [e] A gdyby woźny nie doiechawſzy do Kśiąg y zeznánia nie uczy- 5
niwſzy umarł, tedy oná ſzláchtá, ktorzyby ná on czás przy woźnym
ſtroną byli, máią być przez ſtronę żałobną zárázem ſkoro po śmier-
ći onego woźnego zmárłego przed urzędem ſtáwieni, á tá ſtroná przy
kwićie tym onego woźnego pod ſumnieniem máią to do Kśiąg zeznáć,
czego będą w tey ſpráwie przy woźnym świádomi, á to zeznánie ich ná
urzędźie káżdym zá mocno przyięto będźie. § [f] A gdźieby woźny co- 6
kolwiek tákowego nie przyſtoynego ſpráwował, ábo iżby nie ſprá-
wiedliwie zeznał, á urzędem ſwym ku ſzkodźie,ktorey ſtronie ſzáfował
zá iákążkolwiek przyczyną: ábo żeby ná czyię ſpráwę y potrzebę komu
gwoli

gwoli ábo przez ſtrach y pożytek ſwoy zárázem iácháć, liſtow Náſzych ábo urzędowych y pozwow wedle potrzeby ſtron nośić y podawáć nie chćiał, y rokow ſądowych komu y pozwániem omieſzkał, tedy zá dowodem ſłuſznym, iáſnym y doſtátecznym, ktoryby śię z ſkrutyniy pokázał, karan być ma wedle ważnośći wyſtępku ſwego, á miánowićie zá nie prawdźiwe zeznánie gárdłem, á zá inſze mnieyſze wyſtępki, ma śiedźieć w więźieniu ná zamku ábo w dworze Náſzym dwánáśćie niedźiel, y ſzkodę ſtronie powodowey nágrodźić zá dowodem: á w tákowym obwinieniu, zwłáſzczá tylko w rzeczách mnieyſzych, gdźie o gárdło nie idźie, powinien będźie woźny ſpráwowáć śię bez pozwu czáſu rokow źiemſkich ábo Grodzkich, przed tym urzędem, przed ktorymby mu co o nieſłuſzną ſpráwę iego oczywiśćie ná urzędźie
7 będącemu zádano. § A gdźieby oczywiſto ná urzędźie nie był, á choćiayby y był, á ſzłoby o táką rzecz, záćoby miał być gárdłem karan, tedy ukrzywdzony ma gö iako ſzláchćicá ośiádłego pozwy przed urząd należący, to ieſt gdźie o gardło idźie, do Grodu, á w rzeczách mnieyſzych do źiemſtwá, pozwáć, y ſpráwiedliwośći ſobie z nim zá R. 3.
8 pierwſzymi pozwy iáko ná roku záwitym dowodźić będźie. § Też a. 9. winien woźny liſty Náſze Seymowe, woienne, y inſze wſzelákie od urzędu iemu podáne bez żadnego omieſzkánia, do tych do kogo należeć będą, odnośić.

a W Koronie Woźny pozywáć nie ma, bez pozwolenia ktoregokolwiek Urzędniká, *Kaz: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 465.
Woźny ná Wołyniu bez przydáwánia może *officio fungi*, *Conſt:* 1576. *fol:* 302. *Tit:* O ubićiu.
Woźni, Generałowie, *ad obeunda Officia* maią być przypuſzczáni od Urzędnikow Sądowych *ſub pœna* 100. *Marc: Conſt:* 1567. *fol:* 291. *Tit:* O Woźnych.

b W Mázowſzu, Woźny Ziemſki Powiatu właſnego. iawnie ma wwiązáć w imienie nowego Poſſeſſorá; y to obwołáć, á ieśliby kto bronił, ábo omieſzkał bronić, tedy przy wpiſowániu Intromiſsyey do Ksiąg, ábo ná troich rokách, bronienie ſwe ma dáć, zápiſáć, y nowego Poſſeſſorá pozwáć, ieśliby tego nie uczynił, dawnośćią rzecz tráći. 1577. O wwiązániu *fol:* 305. *Conſt:* 1578. *fol:* 305. *Tit:* O wwiązániu.

c Gdy powodowá ſtroná co świádczy przed Woźnym, ma mieć dwu ſzláchćicow przy ſobie, *Zwyczáy Ziemie Krák. H. P.* 467.

d Woźnego zeznánie u Ksiąg Grodzkich, ábo Ziemſkich pokazánc, ták ważne iákoby ſam był przy oney ſpráwie, H. P. Támże.

e Woźny Pozwy przy ſtronie dla ſwey śmierći kłáść ma, *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 459.

f Woźny gdyby uczynił co práwu przećiwnego ná Trybunále, *peremptorie* ma śię ſpráwowáć, *Conſt:* 1567. *fol:* 291. O Woźnych Gener:
Pośledniey ſze práwo ieſt inákſze, że śię ma przed Woiewodą ſpráwowáć, ále nie ieſt *in uſu*, *Conſt:* 1578. *fol:* 335. Woźnych beśpieczeńſtwo.
W Mázowſzu, *per excepta* ma być degrádowany, y przyſkowány; *forum* Grod, ábo Ziemſtwo, *Conſt:* 1576. *fol:* 302. *Tit:* O Woźnym.
Jeśli przy ſobie miał ſzláchtę, ábo Komornika, nie może być przekonan: á ktoby ná niego nie dowiodł, przepada 10. kop winy, *Ibidem.*

ARTYKUŁ X. 10.

O dochodźie ábo zápłáćie Woźnemu.

R.1. a.20 WOźnemu [a] zá prácą iego po temu ma być dáwano, to ieſt, gdźie ná ktorąkolwiek ſpráwę poiedźie, tedy mu od mile po groſzu iednemu w ſtronę iednę, á ieśli milę nie poiedźie, ábo ná mieyſcu pozwu, ábo iákiekolwiek liſty Hoſpodarſkie ábo urzędowe da, y oglądá, gwałtu, ran, boiu, ſzkod, ábo przyſłuchywáć czego będźie, przećię iemu od tego groſz, á od oświádczenia groſz, á co ná pozad poiedźie w iakieykolwiek ſpráwie, zá to nic bráć nie ma. A gdźie ná uwiązánie poiedźie, z tychże ludźi w ktore uwiązowáć będźie, z ſłużby po groſzu bráć má, á od puł ſłużby po puł groſzá, á z puſtowſzczyzny tákiey ktorą páſzą, puł groſzá, á od morgu pieniądz ieden, á od ſummy pieniędzy odpráwuiąc ią ná ruchomych rzeczách od kopy po dwá pieniądze bráć będźie, á od puſtowſzczyzn y morgow puſtych dochod woźnemu ſtroná żáłobna winná przy uwiązániu dáć, á iey to potym od ſtrony przećiwney przy iego ſummie ſkázáney czáſu wykupienia zápłácono być ma, á od oglądánia y ſpáſzy, y od okupowánia ſzkody, woźnemu groſz, od wołánia ſtron zá pozwy ku prawu groſz, od zákazywánia ná Rokách ku práwu, groſz.

[a] Woźny áby nád uſtáwę dochodow nie brał, pod ſowitym zwroceniem tego co wźiął, y ſześciu niedźiel śiedzenia w Zamku, 1616. O Woźnych W. X. L. *fol:* 49. Woźnemu od mile groſz, *à functione cuiuslibet negotii* groſz ieden, *Conſt:* 1576. *fol:* 302. *Tit:* O Ubićiu.

ARTYKUŁ XI. II.

O beśpieczności Woźnego będącemu ná ſpráwách urzędu iego náleżących, tákże y ſtronie przy nim będącey.

R.1. a.24 USTawuiem też, Jeśliby kto woźnego ná ſpráwie zá liſty Woiewod, Stároſt, urzędu zamkowego y źiemſkiego, ábo ſądu głownego Trybunálſkiego, lub też urzędu Podkomorſkiego y Kommiſſarſkiego, ábo y bez liſtow będąc mu ná ſpráwách urzędu iego náleżących, ſam, ábo przez ſług y poddánych ſwoich zbił, ábo liſty od niego odiął, y zdrápał, ábo woźnego lub ſtronę, pozwy, liſty ieść przymuśił, ábo policzkował, włoſy ábo brodę rwał, y tym urzędu nie uczćił. Tedy tákowy káżdy ma być o to pozwan ná rok záwity, do urzędu źiemſkiego ábo Grodzkiego, gdźie ſtroná żáłobna zechce ná pierwſze roki. [a] A tám zá dowodem ſłuſznym ma náwiązáć woźnego ſowito wedle ſtánu iego, á zá Náſzę winę ná zamku ábo dworze powiátowym dwánáśćie niedźiel śiedźieć w wieży wyżſzey, á ſtronę ktorąby przy woźnym zbito, ábo iáko wyżey opiſano obelżono, ma tákże zá ſłuſznym dowodem náwiązáć ſowito wedle ſtanu, iákiego będą, y ſzkodę woźnemu y ſtronie, ieśli śię iey co w ten czás ſtánie, ſowito zápłáćić. Jeśliby koniom ogony pourzynano, ábo y poraniono, tedy zá to winien będźie konia koniem náwiązáć, y

zá to

2 zá to śiedzenia nie ponieśie. § A gdźieby przećiwna ſtroná zá ſkázá- R.3.
niem ſądu Ziemſkiego ábo Grodzkiego, śiedźieć, náwiązek y ſzkod płá- a.27
ćić nie chćiáłá ná czás od urzędu náznáczony, tedy tákowy ieſzcze w
drugą ſowitą zápłatę náwiązek y ſzkod przyſądzonych dla tey ſprze-
ćiwnośći ſwey popada, co urząd woźnemu y ſtronie zárázem według
porządku o odpráwách rzeczy ſądzonych niżey poſtánowionego, ná imie-
niu tákowego odpráwić ma. A to niepoſluſzeńſtwo iego z ſtrony śie-
dzenia urząd Ziemſki ábo Grodzki, przed ktorym śię to przytoczy, mą
Nam Hoſpodáru oznaymić. A My Hoſpodár temu nie folguiąc,
bez wſzelákiey zwłoki y odkłádánia ná inſzy czás, ále zárázem wźią-
wſzy o tym od tego urzędu Náſzego wiádomość przez liſt otworzo-
ny tákowego obwinionego y urzędu Náſzego nie poſluſznego, mamy
3 ze wſzyſtkich źiem Páńſtwá Náſzego kazáć wywołáć. § [b] A ieśliby
kto woźnego ná tych ſpráwách urzędu iego náleżących, ábo ſtronę
przy nim będącą zábił, tákowy będąc o to przyćiągnion do ſądu
Grodzkiego, y z práwá pokonány, ſam gárdłem karan, á głowſzczy-
zná zábitego, ſowito z imienia iego płácona być ma. A zá nie ſtániem R.11
ſtrony obwinioney, urząd w tym dáley poſtępowáć ma. A My Ho- a.4.
ſpodár zá odeſłániem urzędowym záchowywáć śię przećiw tákowym
będźiem według ártykułow ná ſąd Grodzki około rzeczy krwáwych
opiſanych, iednoż zá głowſzczyznę y ſzkody tákiego woźnego ábo ſtro-
ny zábitey, urząd zárázem ſkoro pozwány nie ſtánie, ſowito ſkázánie y
wwiązánie w imienie tákiego ſwowolnego y nie poſluſznego dáć ma, po-
łożywſzy ná liśćie uwiążczym, ieſzcze ták wielki zákład, iáko ſamey rze-
4 czy ſkaże. § A gdźieby co z tych rzeczy miánowánych woźnemu ábo
ſtronie ku zelżywośći śię ſtáło, nie od ſamego Páná w tym domu do ko-
goby był poſlan, ále od ſług, poddánych, y od kogokolwiek innego z
domu, ábo ná imieniu onego, bądź przy bytnośći ſamego Páná w tym do-
mu, ábo nie bytnośći iego: á onby będąc o to pozwan y do tego śię
nie znał, żeby śię to miáło ſtáć z iego rozkázánia, tedy o tym przez
tenże urząd, do ktorego będźie pozwáno, roſpráwá ma być uczynio-
na takim obyczáiem, iáko w tey mierze o poſláńcách Náſzych w
Rozdźiale pierwſzym Artykule dwudźieſtym czwartym ieſt opiſano.

a W Woiewodztwie Mázowieckim gdyby kto Woźnego ná Urzędźie ubił, rány Szláchecki chociayby nie był Szláchcicem ſowito má płáćic, á Stárośćie 60. grzyw: zá winę. A ieśliby był zábit, ſowito głowſzczyzna, Rok y ſześć niedźiel w Wieży ná dnie śiedźieć ma Mężoboycá, bez wſzego odpuſzczenia 1576. O Ubićiu Woźnego ná urzędźie, *fol:* 302.

b W Koronie, Woźnego gdy ſpráwuie Urząd ſwoy, ieśliby kto ránił, zabił, zbił, ma być kárány iáko gwáłtownik beśpieczeńſtwá ſądowego 1578. Woźnych beśpieczeńſtwo, *fol:* 335.

Woźny zás tám ma reſpondowáć gdźie grzeſzy, *Conſt: Ibidem.*

ARTYKUŁ XII. 12.

O pieczęći Náſzey Hoſpodárſkiey, Ziemſkiey, y też o pieczęćiách urzędowych, ktoremi co ma być pieczętowano.

TEż [a] My Hoſpodár daiem pod herbem tego Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego Pogonią pieczęć do káżdego Powiátu, ná ktorey ieſt nápiſano około Herbu imię tego Powiátu: A tę pieczęć Piſarz Ziemſki przyśięzny u śiebie ſam, á nie kto inſzy chowáć ma, ktorą pieczęćią y pod tytułem Náſzym, pozwy máią być pieczętowáne, y wydáwane, á inſze żadne liſty, wypiſy y zeznánia, krom ſamych pozwow tą pieczęćią nie maią być pieczętowane. Ale będą pieczętowane wſzelákie liſty z tego urzędu Ziemſkiego ſądowe wypiſy y zeznánie, liſty upominálne, uwiążcze, y inne pieczęćmi Sędźiego y Podſędkową, á podpiſowáne ręką tegoż Piſarzá Ziemſkiego.

a W Koronie pod Tytułem Krolewſkim, á pieczęćią Ziemſką Powiátu onego, ktorym pozwány ieſt ośiádłym, pozew ma być wydány, 1589. O Pozwiech, *fol:* 54. *Idem in except:* Mázowieckich, *Conſt:* 1576. *fol:* 292. *Tit:* O Piſarzu.

b Pozwy Seymowe y zádworne pod Ziemſką pieczęćią nie máią być wydáwáne *Coſt:* 1611. *fol:* 46. *Tit:* O Pozwiech.

Krol Jego Mość Sygnetu áni pieczęći pokoiowey, w ſpráwách Rzeczypoſpolitey używáć nie ma, iedno tych, ktore przy Kánclerzach, ábo Podkánclerzych Polſkich y Litewſkich ſą. *Conſt:* 1573. *fol.* 255. § Obiecuiemy y *Conſt:* 1607. *f.* 835. *Tit:* O pieczęći pokoiowey.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O księgach Ziemſkich y Grodzkich, gdźie maią być chowáne, y o mieyſcu ná odpráwowánie ſądow Ziemſkich, y też o wydawániu komu potrzebá ukaże, wypiſow ábo widimuſow.

UStáwuiem też, chcąc to mieć, y przykazuiem, áby w káżdym tákowym Powiećie, gdźie ſąd Ziemſki ieſt w Zamku ábo dworze náſzym, Sędźia, Podſędek y Piſarz Ziemſki, poſpołu z ſzláchtą y wſzyſtkiemi innymi ſtány opátrzyli, y zbudowáli tákowe mieyſcá, gdźieby zawżdy księgi Ziemſkie beſpiecznie od wſzelákiey przygody były záchowáne. Przeto Woiewodowie y Stároſtowie ſądowi w każdym Woiewodztwie, źiemi y Powiećie, w Zamku ábo dworze náſzym ſądowym, ſchowánie dobre y wárowne poſtąpić im ná to winni będą. A gdźieby tákowych ſchowánia nie było, tedy ná zbudowánie ſklepu, ku záchowániu kśiąg mieyſcá przyſtoyne w zamkách y dworach náſzych ukázáć y podáć, y ſamiż tákowi Woiewodowie, Stároſtowie ſądowi ono ſchowánie kśiąg źiemſkich dobrą ſtrażą pod káżdym czáſem opátrowáć máią. [a] A gdy roki odſądzone będą, tedy po wywołániu rokow máią księgi ieſzcze niemniey trzech dni leżeć, przy ktorych máią być nieodieżdżáiąc Sędźia,

dźá, Podſędek y Piſarz, dla zeznania, wpiſowánia, y wypiſow brá-nia, y dla inſzych potrzeb ſzlácheckich. [b] A rozieżdżaiąc się máią inſze pierwſzych rokow księgi włożyć y záchowáć w ſkrzynię mocną zá trzema zamkami, od ktorych ieden klucz będźie u Sędźiego, drugi u Podſędká, á trzeći u Piſarza, y pieczęćmi ſwymi zápieczętowáć máią. Ale księgi tych iednych ſądowych rokow, z ktorych śię po odſądzeniu ich będą rozieżdżáć, máią być u Piſarzá źiemſkiego, iáko u urzędniká przyśięgłego, áż do drugich rokow ſądowych, á to dlá porządnego ſpráwowánia y ná czyſto przepiſowánia ksiąg, á Piſarz w tym czáśie miedzy rokami przepiſawſzy te księgi ná czyſto, ma ie ná drugich rokách do iedney ſkrzyni y zachowánia z Sędźią y Podſędkiem iáko o tym wyżey dołożono położyć, y potym ich nie otwarzáć, aż weſpoł z Sędźią y z Podſędkiem, gdy tego potrzebá ukáże, y iuż ták zawżdy tylko od rokow do rokow ſądownie odpráwuiąc ie Piſarze źiemſcy powiátowi, máią u śiebie księgi chowáć. A gdy troie roki odſądzone będą, tedy po odpráwieniu czwartych rokow, iuż te ſpráwy y przeſzłych troich rokow w iedne księgi przez Piſarza znieśione y uwiązáne być máią. § Ktemu też Woiewodowie y Stároſtowie ſądowi w káżdym Woiewodztwie, źiemi y powiećie, mieyſcá przyſtoyne ná zbudowánie domow dlá odpráwowánia ſądow źiemſkich, nie daleko zamkow y dworow naſzych ſądowych, urzędowi źiemſkiemu y ſzláchćie ukazáć y poſtąpić máią. A urzędnicy źiemſcy ze wſzyſtkiemi ſtany onego powiatu winni będą, iáko to ſchowániu ksiąg ſądowych w zamku ábo dworze, ták y ten dom ſądowy zbudowáć z tych pienędzy, iáko to oſobliwą uchwałą ieſt poſtánowiono, co zá mocno dźierżáno być ma. § Tymże obyczaiem Woiewodowie, Staroſtowie ſądowi, księgi Grodzkie w dobrym ſchowániu wárownie ſchowáć máią. A gdy ktory Woiewodá ábo Stároſta ſądowy z tego świátá zeydźie, ábo ieślibyśmy ktorego z nich z tego urzędu ná inſze Woiewodztwo ábo Stároſtwo przełożyli, tedy urzędnicy ich Grodzcy, ábo oni ſami powinni będą, temu Stáróśćie, ktoremu ono Woiewodztwo ábo Staroſtwo będźie dano, wſzyſtkie Księgi Grodzkie w tymże powiećie przy wjechániu iego ná ten urząd, przed ſzláchtą záraz w cáłośći zdáć. A wypiſy, ábo widimuſy, ták z tych Ksiąg pierwſzych Woiewod y Stároſt, iáko y káżdy urząd z Ksiąg ſwoich ſpraw káżdemu komukolwiek tego potrzebá ukázowáć będźie, bez wſzelákiego zátrudnienia y zwłoki máią dawáć liſty, z podpiſem ręki Piſarzá Grodzkiego przyśięgłego, y z pieczęćmi ſamych Woiewod, Stároſt, ábo ich urzędnikow ſądowych, Namieſtniká ábo Podſtáróśćiego y Sędźiego Grodzkiego.

Ksiąg chowánie w káżdym Woiewodztwie, w Litwie, Woiewodowie y Stároſtowie náznáczyć máią. *Conſt:* 1581. *fol:* 381. § mieyſcá.

W Bráſſáwſkim zamku, ná ſklep, y ná dom ſądowy, ma mieyſce wymierzyć, tákże y w zamku Orſzáńſkim. *Conſt:* 1631. *Tit:* dom ſądowy.

Ziemſkich y Grodzkich, Połockich chowanie *providetur*, *Conſt:* 1607. *fol:* 860. *Tit:* chowánie.

Księgom ziemſkim Lidzkim, ſklep w zamku przy murze zmurowác koſztem tamecznych obywatelow pozwolono. *Conſt:* 1638. *fol:* 43. *Tit:* ſklep.

Księgi ziemſkie y Trybunalſkie Nowogrodzkie, w zamku Nowogrodzkim maią być chowane, w wieży *Szczytowſkiey*, poprawá iey ná ſeymiku ma być uchwáloná y ápprobowáná. *Conſt:* *ibid:* *fol:* 43. *Tit:* Złożenie.

Kśiąg chowánie, y ſądow odpráwowánie, w Wilnie *iuxta Conſt:* 1611. ma być *Conſt:* *ibid:* *fol:* 46. *Tit:* Dom.

Księgi Kowieńſkie ziemſkie w gornym, Grodzkie, w nádolnym ſklepie na wieży chowáne być máią, á plác ná zbudowánie domu ſądowego według Konſtytucyi 1601. 1611. 1613. wymierzány być ma. *Conſt:* 1638. *fol:* 53. *Tit:* Wieża.

Księgom Ziemſkim y Grodzkim Starodubowſkim plac ná ſklepu murowánie Stároſta wymierzy. *Conſt:* 1641. *fol:* 35. *Tit:* Plac.

Sądow ziemſkich Wiłkomierſkich Rozdźiał. *Conſt:* 1590. *fol:* 586. *Tit:* ſądy ziemſkie, chowánie Kśiąg Wiłkomierſkich w zamku, *Conſt:* 1647. *fol:* 14. *Tit:* ſklep ná księgi.

a Po wywołániu rokow trzy dni Księgi leżeć máią, *Kaz:* *w Nieſz:* 1454. H. P. 434.

b Pod trzema kluczámi Sędźiego, Podſędká y Piſarza chowáne być maią, *Zygm:* *w Piotr:* 1538. H. P. 434.

Sądom Ziemſkim, y Grodzkim Powiatu Słonimſkiego, mieyſce w zamku Słonimſkim, według dawnego zwyczáiu náznáczono, y ſklep ná chowánie Kśiąg lubo ſtáry reſtaurowáć lubo nowy wymurowáć (nie pociągáiąc iednak *modernos* zamku *Poſſeſſores* do koſztu) pozwolono. *Conſt:* *An:* 1677. *fol:* 17. *Tit:* mieyſce.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O przeſądźiech y pámiętnym w imionách Xiążęcych, Páńſkich, y źiemiáńſkich, ták Duchownego, iáko świeckiego ſtanu.

R. 4. a. 5. ZAbiegáiąc zátrudnieniu y obćiążeniu ſpráwiedliwośći ludzkiey, uſtáwuiem też z przyzwoleniem wſzyſtkich ſtanow. Iż wſzyſcy Pánowie rády Náſze Duchowne y świeckie, Xiążętá, Pánowie, Dźierżáwcy, Ciwunowie, y wſzyſcy inni urzędnicy Náśi, ná urzędźiech Náſzych nie ſądowych, y też w imionách ſwych włáſnych. Po temuż Rycerſtwo, Szláchtá y wſzyſcy obywátele tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, y w Ziemiach kniemu náleżących ná imionách ſwych, czyniąc ſpráwiedliwość Szláchćie, y innym poddánym Náſzym, z urzędniki, boiarmi, poddánemi ſwemi máią ſię záchowáć ſámi y ich urzędnicy w bräniu przeſądow y pámiętnego według teyże uſtáwy, urzędem Náſzym wyżey w Artykule piątym tegoż Rozdźiáłu opiſaney, pod tąż winą, ná ſtronę dwunáſtu kop groſzy. O ktore winy máią być ſámi Pánowie, gdźieby to ſámi uczynili, ábo z urzędnikow ſwych ſpráwiedliwośći o to nie uczynili, pozwáni do urzędu Náſzego Ziemſkiego ná pierwſze roki, ná záwity rok.

ARTYKUŁ XV. 15.

O bräniu widzowego, oględnego, y innych dochodow w imionách Xiążęcych, Páńſkich y Ziemiáńſkich.

Uſtáwu-

1 USTáwuiem, y to chcąc mieć w porządku ſłuſznym, Iż we R.2.
wſzyſtkim tym Páńſtwie náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim a.20.
y w Ziemiách kniemu należących, ná wſzelákich urzędźiech Náſzych Hoſpodárſkich nie ſądowych: Także ná imionách Xiążęcych, Páńſkich, y Ziemiáńſkich, Duchownych y świeckich, widzowego, oględnego, od więźniow poturemnego, nie ma być więcey bráno, tylko według tey uſtáwy Náſzey niżey opiſaney, to ieſt, widzowi ná káżdą rzecz wźiętemu, y oględnego bitych y ránnych ná mieyſcu groſz
2 ieden. § A iesli widz gdźie poiedźie zá kilka mil, tedy iemu pomilnego, ná milę po groſzu w iednę ſtronę, iáko y woźnemu Powiátowemu od wydánia: Roty przyśięg, duchownym oſobom groſz, á widzowi ná to przydánemu groſz, od więźniow od wſzelákiego więźienia poturemnego, połáncużnego, ábo pokłodnego, od tákowego więźnia, ktoryby ná gárdło śiedźiał, od ſzláchćicá tego, ktorego Státut imáć pozwala, dwánaśćie groſzy, od proſtego człowieká ſześć groſzy. A ktoby w mnieyſzey winie oſądzon był, żeby o gárdło nie ſzło, od tákowych po połowicy tego brano być ma, á płáćić to ma ten, kto winien w czym z práwá zoſtánie. A ieśliby więźień z práwá od obżáłowánia ſtrony przećiwney wolnym był uczynion, tedy ſama tá ſtroná przećiwna co go oſadźić dáłá, ma go wedle tey uchwáły z więźienia wykupić. Tákże gdźieby ktory więźień ná śmierć był ſkázan, tedy to poturemne ſtroná żałobna winna będźie zápłáćić, á płácono to ma być raz ieden, kiedy iuż ma oſtátnim rázem więźień,
3 ábo ná wolność, ábo ná śmierć z więźienia wychodźić. § Y dla tego iuż ſtraż około wſzelákiego więźnia ma być, nie tego kto go dá oſadźić, ále tego Páná czyi będźie ſługá ábo boiárzyn, ábo poddány, tylko żeby lożny nie ośiádły człowiek, to ieſt, domu pod tym Pánem nie máiący, był oſadzon, ſtroná żáłobná ná dźień ná ſtráwę iemu po
4 cztery pieniądze ma dáwáć. § A ieśliby kto z więźienia więźnia upuśćił, o tym zá przypozwániem do práwá należnego wedle opiſania tego Státutu ma być ſądzono, według ártykułu w tymże Rozdźiale, o urzędźiech Náſzych Grodzkich, w tákowey rzeczy opiſanego, ſzukáiąc tego ná tym, komu więźień podan będźie. A nie zechceli Pán ábo urzędnik iego, tego więźnia do więźienia ſwego przyiąć, tedy ma ſtronę z tym więźniem ná urząd Náſz ſądowy puśćić, y tám iuż ná tym urzędźie z niego ſpráwiedliwość czyniona być ma, gdyż władzą ſwoię zá nieprzyięćiem więźnia do więźienia, upuśćił. A co będźie od urzędu z práwá ſkázáno, to Pán ábo urzędnik iego zá dekretem urzędowym, ná máiętnośći tego więźnia ruchomey, odpráwić ma: á ieśli máiętnośći ruchomey ták wiele nie będźie, tedy ſam w tym ma ſtronie być dan ná wyrobek, iáko o tym w inſzym ártykule ieſt dołożono, zwłáſzczá gdźieby gárdłá nie záſłużył.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O ziachániu ſądu Ziemſkiego zá trzy dni przed rokámi, y o pilnośći ſtron ku práwu.

R.4. a.46. TEż przed káżdemi Rokámi źiemſkiemi, będą winni, Sędźiá, 1
Podſędek y Piſarz ná mieyſce ſądom náznáczone zá trzy dni
przyiecháć, dla otworzenia Kśiąg y wydáwániá wypiſow,
komu tego potrzebá będźie, tákże dla wpiſowánia pozwow
w reieſtr, áby ten, kto śię do reieſtru pierwey wpiſze, też náprzod
ſądzon był. Wſzákże gdźieby śię obie ſtronie miedzy ſobą zápozywáły,
tedy temu náprzod má być ſpráwiedliwość czyniona, kto náprzod
pozwał, á od tego wpiſowánia w reieſtr, Piſarzowi groſz, [a] A gdy
z reieſtru trzy rázy wołáno będźie, á nie odzowie śię ten kogo wołáią,
tákowy ſkazan ma być iáko nie ſtał. Tymże obyczáiem y powodowá
ſtroná ma ſkazána być. A te wołánia ſtron u káżdego ſądu y urzędu
rozumiano być ma, iż woławſzy ſtrony iednego dnia y drugiego y trze-
ćiego dnia po iednemu razu ná dźień, ſtroná nie pilnuiąca roku, ma 2
być trzećiego dnia o nieſzporney godźinie zdána y ſkazána zá nie ſtánie
ſwoie, wedle ártykułow niżey opiſanych, á tych ſtron ktorymby trzy
dni pilnośći ich obudwuch minęły, á dla tego nie pośpiechu urzędo-
wego trzećiego dnia odſądzone nie były, iuż czwartego dniá, y potym
inſzych dni, urząd do nieſzporney godźiny czekáć nie powinien. Ale
ſkoro urząd ná ſądźie zásiędźie: á ktora ſtroná zá wołániem wożne-
go nie ſtánie, tę urząd według tego Státutu zdáć y ſkazáć ma.

[a] Reieſtr Trybunálſki, Sąd Ziemſki porządnie piſać ma, y według niego ſprawy porządnie przywoływáć, *Conſt*: 1609. *fol*: 901. *Tit*: O Reieſtrze.

Reieſtrá nie doſądzone Márſzałkowie podpiſowáć, y *ad acticandum* podáwáć máią, *Conſt*: 1611. *fol*: 6. *Tit*: Przyczynienie czáſu.

Sub numero piſane, nie máią być odmieniáne, *ſub pœna* y ſtronom *ſinè ſalario* máią być wydáwáne, *Conſt*: 1618. *fol*: 6. *Tit*: Reieſtrá Trybunal. 3

Reieſtr Trybunalſki Litewſki, iáko śię weń wpiſowáć, y co od niego dáwáć, *Conſt*: 1609. *fol*: 907. *Tit*: Znieśienie Przeſąd.

Reieſtru ſpraw Seymowych, ręką Referendárzá *ſecundùm numerum* podpiſanego, Piſarz odmieniać nie ma, *Conſt*: 1607. *fol*: 834. *Tit*: O Sądách.

W Reieſtr ma káżdy ſpráwę ſwoię wpiſowáć *in triduo*, ták ná Grodzkich, iáko Ziemſkich Sądách, *ſub nullitate condemnationis*, w Kiiowſkim, Bráclawſkim, y Wołhyńſkim Woiewodztwie, *Conſt*: *Ibid*: *fol*: 853. O wzdawániu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jáko y przy kim pozwy pozywáć śię, y iáko á gdźie co oświádczáć.

R.4. a.9. TEż ktoby ná kogo pozwy wźiął, y temi pozwy pozywáć go 1
chćiał, tedy pozwy od wſzelákiego urzędu wźięte, ma woźny
z ſtroną, ſzláchtą, oczywiſto dáwáć y pozywáć. Może przy
Kośćiele, u ſądu, ná drodze y ná káżdym mieyſcu gdźieby-
kolwiek záſtáć y náleść mogł. A gdźieby ich oczywiśćie dáć
nie mogł, tedy ná imieniu tego z ktorego mu śię krzywdá dźieie, ma
położyć

położyć w dworze, w dom ábo we wrotá wetknąć, y támże w dworze, iesliby we wrotá, w dwor nie był puszczon, przez płot urzędnikowi ábo ćiwunowi, ábo iesliby tám kogo w dworze obáczył, on pozew opowiedźieć y obwołáć, żeby o pozwie strona wiádomá byłá, á nie dowołáli śię nikogo, tedy iednák pozwy iáko wyżey opisáno położyć ma: á przećię ma to położenie pozwu woźny opowiádáć Woytu ábo iákiemu poddánemu tego dworu, ktory będźie nabliżey. A iesliby w ktorym imieniu, z ktorego śię krzywdá dźieie dworu onego Páná nie było, iáko to bywáią wśi, dánniki ná Ruśi y indźiey w tym Páństwie Nászym, tedy te pozwy przećię w teyże wśi pokłádáne, stárcowi, Woytowi, ławnikowi, dźieśiątnikowi, ábo mężowi ktoremu oney wśi dáwáne, ábo w domu ich kłádźione, y do tego powiátu, w ktorym tá wieś będźie, pozywano być ma. Wszákże gdy woźny záocznie pozwy pokłádá, ma pierwey przed tą stroną, szláchtą, ten pozew z przećiwnym pozwem skorygowáć, y ich podostátku wyczytáć, áby zgodliwe we
2 wszytkim y nie skrobáne były. § A iż też ná niektorych mieyscách przez gránice powiátu zámierzone wiele osob, tákim obyczáiem, Dworow, Miást, y ludźi swoich używáią, iż po iedney gránicy Dwor, á ná drugiey stronie Miásto, ludźie ábo grunty leżą. A będźieli śię komu krzywda dźiáć z tych ludźi ábo gruntow, przy ktorych dworow nie mász, tedy iż tákowe krzywdy onemu urzędowi powiátowemu pod ktorym śię dźiáć będą, opowiedáne bywáią, tedy też do onegoż powiátu z tákowego miástá ludźi, y gruntow, pozywano być ma, wszákże te pozwy woźny choćiay zá gránice, tego urzędu w ktorym śię krzywdá dźieie, do dworu onego Páná nieść, y postępkiem wyżey pisanym dawáć będźie powinien, y rok ná ktory pozwy poda, ma ná obudwu pozwiech nápisáć, áby pozwána y powodowa strona roku
3 wiádomi, pewni, y pilni byli. § A gdźieby woźny sam pisáć nie umiał, tedy będźie powinien onego pozwania zeznánie ná pismie obudwum stronom pod pieczęćią swą y strony szláchty dáć, y przed urzędem Grodzkim ábo źiemskim, przed roczkámi y rokámi, zá dźień stronie żáłobney ten kwit swoy zeznáć, ktore zeznánie zá słuszne u prawá Ziemskiego y Grodzkiego przyimowáno być ma. A Pisarz ták źiemski ábo Grodzki, ma ná tymże kwićie woźnego, ábo ná pozwie gdźie podpis woźnego będźie, ręką swą nápisáć, że woźny to podánie pozwow przyznał. A iesli ná pozwie, tedy temi słowy, iż tego dniá przy nápiśie swym woźny podánie tego pozwu oczywisto przyznał: á iesli ná kwićie, tedy tákże dźień pomieniwszy kiedy zeznáwa, nápisáć ma. Iż ten kwit swoy woźny oczywisto przyznał, á od tego nápisu, po puł groszku á nie więcey Pisarz bráć ma, á do Kśiąg wpisowáć tego nie potrzebá. A iesliby strona powodowa chćiáłá zeznánie woźnego do Kśiąg sobie wpisáć, to iey wolno będźie.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O pozwiech, y o roku iáki zá pozwy będźie ſkładan, y o grábieżách.

R. 1. a. 6. KTemu uſtáwuiem. Iż ktoby do kogo miał iáką ſpráwę 1 o krzywdę ábo o iákąkolwiek rzecz: Tedy ma od Piſarzá źiemſkiego tego Powiátu pozwy ábo membrány wźiąć pod pieczęćią Náſzą, od Nas temu powiátu dáną, y z podpiſem ręki Piſarſkiey. Wſzakże w membránach, datá to ieſt rok, mieśiąc, y dźień, kiedy ich kto bierze, ma być nápiſany. A gdźieby ſtroná ſámá chćiáłá ſobie pozwy nápiſać, tedy przynieśieli gotowe nápiſane, Piſarz wźiąwſzy od niey dochod ſwoy groſz, zápieczętowáć ich, y podpiſać będźie powinien. A ſzkod reieſtr záchceli ſtroná żałobna, wolno iey będźie pod pieczęćią ſwą ábo woźnego przy pozwiech pozwánemu dáć. A ſtroná pozwana, iáko ná pozew, ták y ná reieſtr powinná będźie odkázywáć, y tymi pozwy przed káżdymi Rokámi ſądowymi máią śię pozywáć oczywiſto zá cztery niedźiele: á záocznie kłádąc ná imionách, z ktorych śię krzywda dźieie, zá ſześć niedźiel przed rokámi. Wſzákże licząc te cztery ábo ſześć niedźiel do rokow, to ieſt, do pierwſzego dnia ná záśiadánie ſądu w tym Statućie opiſanego, nie od daty pozwu w nim opiſaney: ále od czáſu y dniá, iako oczywiſto podány, ábo ná imieniu położony będźie. § A 2 komuby śię ſtáłá iákakolwiek krzywda: także o grábież nową, bliſko przed rokámi, zá niedźiel ſześć, pięć, ábo cztery, y zá trzy, tedy o tákową rzecz nową, może ukrzywdzony pozwać, ná też pierwſze bliſko przyſzłe roki, tylkoby śię wypełnił rok ták oczywiſtemu iako záocznemu pozwániu, od pierwſzego dniá rokow ſądowych w dźieśiąćiu dni, ieśli ſąd ták długo záśiádáć będźie, y tákowy pozew żałobnik ma w reieſtr wpiſać, w ten czas gdy mu rok przypadnie, y dáley poſtępować wedle práwá. A mnieyſze y bliżſze roki nie maią być ſkłádáne: Ale w dalſzym czáśie czterech ábo ſześćiu niedźiel, wolno pozwy zákłádać.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O zbijániu pozwow, y o znoſzeniu pozwow z imienia.

TEż [a] uſtáwuiem, gdyż ludźiom ukrzywdzonym wielka zwło- 1 ká w ſpráwiedliwośći ich zbiiániem pozwow ládá przyczynámi dźiáłá śię. Przeto ták wiecznymi czáſy mieć chcemy, áby pozwy wſzelákie, iáko Náſze Hoſpodarſkie, ták Grodzkie y źiemſkie, y Podkomorſkie, y z inſzych wſzelákich urzędow, według tego Státutu wydáiące: tákże y ſądu głownego, żadnymi przyczynámi zbiiáne być nie mogły, oprocz trzech przyczyn niżey tu pomienionych. Pierwſza, gdźieby ſtroná powodowa roku y pozwánia wedle ártykułu wyżſzego, tego Rozdźiału śiedmnaſtego, kwitem ábo nápiſem woźnego y Piſarſkim, nie dowiodłá. § Drugá, ktoby imienia po- 2 zwánego

zwánego właſnego, y imienia oycá iego, tákże też tytułu uprzywile-
iowánego przednieyſzego, ábo iáko ſię on ſam zowie, y piſze, nie
nápiſał. Wſzákże obcego narodu ludźi ták piſáć mogą, iáko ſię kto
3 ſam piſáć y zwáć zwykł. § Trzećia, gdy o co ſkrutynia, á ktemu
o gwałt, boy, grabież, idźie, á powodowi mieyſcá, gdźie ſię co ſtáło,
Roku, mieśiącá, y dniá, ieśliby niedołożył, ná tákowy pozew ſtroná
nie powinná odkázowáć. A innymi żádnymi przyczynámi urząd zbi-
iánia pozwow nie ma dopuſzczáć. Wſzákże pozywáiąc o imienie, zá
czym kto dźierży, ábo záſtáwę przez przodkow ábo bliſkich ſwoich u-
czynioną, choćiaż czáſu w pozwie niedołoży, pozwány tym pozwu zbiiáć
4 nie może. § A gdźieby datá w pozwie nie byłá dołożoná, tedy ſtroná
powodowá zá táki niedoſtátek pozwu ſwego, zápłáćiwſzy ſądowi gro-
ſzy ſześć, á ſtronie pozwáncy drugie groſzy ſześć, żáłoby y rzeczy ſwey
5 práwnie popieráć może. § [b] A gdźieby kto chytrośćią dlá zbiiánia R. 8. a. 6.
pozwow y zwłoki komu práwá, zwłaſzczá zápozwány okazáł pozew
nie zgodny, ábo ſkrobány, y tym go chćiał zbić: A ſtroná powodowa
dowiedźieli tego zeznániem woźnego, iż mu dał pozew zgodliwy, nie
ſkrobány, tedy po tákim dowodźie, pozwány powinien będźie odpo-
wiedáć: á ieſzcze pozwány zá to ſkrobánie, ma ſtronie powodowey
6 ſześć groſzy, á ſądowi drugie ſześć groſzy, zápłáćić. § A ieśliby ſię R. 1.
też to przygodźiło, żeby kto nie będąc pozwany, iedno ſtánowiwſzy ſię a. 8.
u ſądu, ábo umocowánego poſławſzy, mienił, że pozew ná imię czyie
inſze ieſt położon ná iego włáſnym imieniu, tym nie zgołá ma być
pozew zrážon: ále áżby ten co pozew znośić chce, pierwey tego ſłu-
ſznie wedle práwá dowiodł, że to ieſt, y było iego imienie właſne, y ie-
ſzcze przed záłożeniem tego pozwu w dźierżenie urzędownie przyſzedł.
7 § A ktoby bez przyczyn práwnych ná pierwſzych rokách nie ſtał, te-
dy ná drugich rokách winę nie ſtánną zápłáćiwſzy, pozwu zbiiáć nie
będźie mogł, ále będźie winien uſpráwiedliwić ſię.

a W Koronie żáden u Sądu Krolewſkiego, Trybunalſkiego, Grodzkiego, Ziemſkiego, Podkomor: Kommiſſarz niczym pozwow zbiiáć nie może, tylko gdyby rzeczy, mianowićie imienia włáſnego, tytułu pierwſzego, ábo dáty nie dołożono było. 1589. O Zbiiániu pozwow, *fol:* 543.

Pozwy ná Wołyniu, tylko opuſzczeniem rzeczy, imienia ſamego, tytułu y dáty, máią być zbiiáne, *Conſt:* 1589. *fol:* 543. *Tit:* O Zbiiániu.

b Dla nie zgodliwych pozwow, ſtroná rzeczy nie tráći. *Zyg: w Piotr:* 1511. *H. P.* 458.

ARTYKUŁ XX. 20.

O zgubie pozwu.

1 KTemu y to uſtáwuiem, ieśliby ſtroná pozwáná, ſtánąwſzy
ná roku, á powiedźiałá, że pozew, ktorym go żáłobnik po-
zwał, zgubiłá, tedy żáłobna ſtroná winná będźie tey ſtro-
nie pozwáney kopiią pozwu żáłoby ſwey pod pieczęćią

ſwą, ábo z pieczęćią woźnego, dáć. A pozwány po dániu iemu tey kopiey, ná záiutrzże powinien będźie u práwá odkázywáć. § [a] Gdźieby też żałobná ſtroná mieniłá, iż pozew przygodnie, iuż ná rokách zgubiłá, á pozwány chcąc śię uſpráwiedliwić, chćiałby iey z pozwu kopią dáć, tedy żałobnik przyiąwſzy od niego kopią pod pieczęćią iego, ábo woźnego, y z podpiſem ręki włáſney, kto piſáć umie, także ná záiutrz má żałoby ſwey popieráć. § A ieśliby kopiey bráć y rzeczy ſwey popieráć nie chćiał przećiw tákowemu żałobnikowi urząd ſkázánie czynić ma, według mocy ábo ważnośći roku. Niżli ieśliby pozwány do uſpráwiedliwienia nie biorąc śię kopiey z pozwu dáć nie chćiał, to przy woli iego będźie: á żałobnik záchceli, o to znowu pozwáć go ma. § A ieśliby żałobney ſtronie pozew zginął ieſzcze przed rokámi, tedy on o tym ſtronie ſwey przećiwney liſtem ſwym otworzonym z pieczęćią ſwą: á kto piſáć umie, y z podpiſem ręki ſwey, przez woźnego y iednego ſzláchćicá ma znáć dáć, áby on ná roki te nie ieźdźił, y do utráty prozney nie przychodźił, táki liſt ná imieniu pokłádáiąc.

[a] Pozew gdy ſtráći, innym pozwáć może, rzeczy iednák ſwey nie tráći, *Zygm: w Piotr:* 1523. *H. P.* 462. *H. L.* 4. 7.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O dawániu miedzy ſtron Kopii z liſtow, przywileiow y innych zápiſow u ſądu ná práwie pokłádánych.

GDźieby [a] śię to u ſądu ktorego tráfiło, żeby ſtronom wiodąc z ſobą práwo o imioná, ludźie, grunty, y inſze iákie máiętnośći ruchome, á przyſzłoby im, bądź z iedney ſtrony ábo y z obudwuch do pokłádánia ná práwie liſtow, przywileiow, y innych zápiſow, z ktorych liſtow káżdy ſwey przećiwney ſtronie dla lepſzego zrozumienia y rozmyſlenia potrzebowáliby ſobie kopii, ábo iedná ktora ſtroná od drugiey potrzebowáłá, tedy z tákich liſtow kopiie máią być dawáne z podpiſem ręki Piſárſkiey: A po wźięćiu kopii naydáley trzećiego dniá poránu zá pierwſzym wołániem ſtrony powinne będą ku ſkuteczney roſpráwie do ſądu ſtánowić śię.

[a] W ſpráwách proſtych o krzywdy, dylácye y kopie dawáne być nie máią, tylko w ktorych idźie o Dźiedźictwá, y grunty, 1588. O dylácyách, *fol:* 481.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby zá pozwy ná pierwſze y drugie roki, krom obłożney choroby, ábo ſłużby Náſzey Hoſpodárſkiey y Rzeczypoſpolitey nie ſtáł: Tákże y o tym, ktoby będąc pozwan, á roſpráwiwſzy śię umárł.

Uſtáwu-

1 USTáwuiem też, ktoby będąc pozwan ná pierwszych rokách Ziemskich, nie stał, áni żádney przyczyny słuszney w tym Státućie wyráżoney, niestánia swego u sądu nie opowiedźiał, ábo nie okazał, tákowy ma stronie ná drugich rokach pierwey niżli w sąd wstąpi zápłáćić niestánnego, zá káżde pozwy cztery kopy groszy, á sądowi kopę groszy, to iest, Sędźiemu czterdźieśći groszy, á Podsędkowi dwádźieśćiá groszy. A ieśliby tenże y ná drugich rokách sądowych, tákże y o toż będąc pozwan, bez przyczyn niżey w tym Státućie opisánych, nie stał, ábo stánąwszy winy niestanney wyżey miánowáney zápłáćić zárázem nie chćiał: á stroná żałobna pozwánia y roku dowiedźie, tákowy dla niepostuszeństwá swego iuż w rzeczy swey upada, y tę rzecz, o ktorą był pozwan ná te dwoie roki sądowe, wiecznie tráći. A sąd ná tákowym upornym to o co był pozwan zá słusznym dowodem tákąż winę niestánia skázáć, y odpráwę uczynić ma. To iest, ieśli imienie ábo iákikolwiek grunt skazan będźie, tedy w to wwiązánie ma być dano zárázem, á odpráwá summy pieniężney skazáney być ma czyniona, według ártykułow niżey opisánych. § R.4. a.19.
2 A gdźieby śię to tráfiło, żeby pozwáná stroná zá niestániem swym upornym, ábo chorobą zákrywszy śię, y w winę niestánną wpadszy, á potym rospráwiwszy śię z żałobną stroną, z tego świátá zeszła, tedy dźieći, potomkowie, ábo bliscy zmárłego choćiaż win nie stánnych nie będą płáćić powinni. [a] Wszákże ku rosprawie zá przypozwániem strony żałobney o samę rzecz podlec máią temu roku, stopniu, ábo punktu práwnemu, w ktorym rodźice ábo bliscy ich zemrą. A ieśli stroná pozwáná umrze po skazániu swey rzeczy, tedy dźieći, potomkowie, ábo bliscy zá pierwszym przypozwániem do sądu náleżnego dźieći tákowych niedorosłych z opiekunami ich iuż to płáćić winni będą, y młodośćią lat niewymawiáiąc śię. R. 4. a. 94. y art: 86.

[a] Po śmierći Sędźiego przypozywáć strony do dalszego postępku sprawy nie potrzebá, wyiąwszy, gdyby ktorakolwiek stroná umarłá, tedy dźierżącego máiętność przypozywać trzebá, 1563. Nie iest tego potrzebá *fol:* 36.
Po śmierći Krolewskiey y Sędźiow wszelákich, bądź w Ziemskim ábo Mieyskim práwie, przypozwow nie potrzebá, tylko gdyby ktora stroná umarłá. 1588. O Przypozwiech po śmierći Krolewskiey y Sędźiow. *fol:* 481.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby zá chorobą, ábo zá postugą Nászą Ziemską, zá pozwy stać nie mogł.

1 TEż [a] ktoby był pozwan ná Roki sądowe pierwsze ábo drugie, á zászłáby go chorobá, ábo służbá nász, ábo Ziemska, ábo też powietrze morowe, ná ktorychkolwiek z tych dwoich Rokach sądowych, dla czegoby stać nie mogł, tedy zá tákowym niestániem, iáko niestánnego płáćić, ták y rzeczy tráćić nie może: R. 1. a. 21 R. 4. arty: 47.

może. Niżli o ſobie ſądowi y ſtronie ma dáć znáć ná Rokách Sądowych, á naydaley od poczęćia ſądow trzećiego dnia. Jeżeli poſługi Náſze y Ziemſkie w Rozdźiále pierwſzym, Artykule dwudźieſtym pierwſzym wyráżone, tedy przez liſty Naſze. A ieśliby chorobą, tedy liſtem ſwym otworzonym przez przyiáćielá ábo ſługę ſwego, dáiąc w tymże liśćie ſwym do urzędu y do ſtrony znáć, w ktorym imieniu, ábo ná ktorym mieyſcu w tey chorobie leży, áby urząd y ſtroná wiádomość mieli, gdźie go naydowáć. A powietrze morowe, ták ſame ſobą krom obeſłánia wymawia. [b] A wſzakże ten, ktory śię chorobą zákrywa, potym ná drugich rokách, zá przypozwániem ſtrony powodowey ma przyśiąc iáko prawdźiwie nie mocen był. A ieśliby przyśiąc nie chćiał, tedy ná tych drugich rokách, ma winy zá pierwſze nieſtánie ſwoie zápłáćić ſtronie żáłobney cztery kopy groſzy, á urzędowi kopę groſzy, á z ſtroną przećiwną roſprawę przyiąć. § A gdźieby y ná drugich rokách ieſzcze chorobą śię założył, á ſtrona powodowa nie
R. 9. a. 5. chćiáłaby temu wierzyć. Tedy urząd ma do niego zárázem y z tych rokow, woźnego z dwiemá ſzláchtą przy ſtronie żáłobney, ábo poſłáńcu iey poſłáć do tego mieyſcá, ktore on chory w liśćie ſwym pomienił, ná ktorym gdźieby tego chorego nie záſtano, indźiey ſzukáć go nie powinien, y ták to ma być rozumiáno, iákoby nie przyśiągł. A ſtronie poſłáńcá ſwego zechceli przy tym wolno mieć, przed ktorym woźnym, y ſtroną, y iego poſłáńcem, ten, kto śię chorobą wymawia, ma przyśiąc, że prawdźiwie obłożną chorobą, ná pierwſzych y ná tych drugich rokách dla choroby ſtáć nie mogł, y przyśięże li, tedy od płácenia win wolen będźie. § A nie zechceli przyśiąc, tedy tákowy ná trzećich rokách zá temiż pozwy, iáko ná roku záwitym, ábo ſám ábo przez umocowánego, będźie winien ſtáć, y pierwey niż w práwo wſtąpi winy nieſtánne zá oboie przeſzłe roki zápłáćić, to ieſt, zá pierwſze roki ſtronie cztery kopy groſzy, á urzędowi, Sędźiemu, y Podſędkowi kopę groſzy: A zá drugie roki ſowito, to ieſt, ſtronie ośm kop groſzy, á urzędowi dwie kopy groſzy: á zápłáćiwſzy te winy, zárázem ſtronie żałobney uſpráwiedliwić śię. A choćiayby y przyśiągł przed woźnym ná chorobie ſwoiey, przećię iuż ná trzećich ro-
R. 1. a. 24. kách, powinien śię będźie ſtánowić, y roſprawę ná koniec przyiąć, choćiayby ſam chory był, tedy przez umocowánego. § Jeśliżby ná tych trzećich rokách ku práwu ſám, áni przez umocowánego ſwego nie ſtał, ábo ſtawſzy win nieſtánnych pierwey niżli w práwo wſtąpi zápłáćić nie chćiał, tákowy rzecz ſwoię tráći: á urząd przećiwko niemu záchowáć śię dáley ma, według ártykułu wyżſzego dwudźieſtego wtorego w tymże Rozdźiale. A ieśliby kto, bądź do ſądu Ziemſkiego ábo Grodzkiego ná rok záwity będąc pozwan, zá chorobą ſwą ſtáć nie mogł, tedy ſądowi y ſtronie iáko wyżey w tym ártykule opiſano,
oznay-

oznaymić o ſobie ma, á tym rzeczy ſwey nie tráci. Wſzákże ieśliby
ná drugi rok o toż był pozwan, tedy pierwey przyśiąc ná tym, iż
ſpráwiedliwie ná pierwſzym roku dla choroby ſwey ſtáć nie mogł. A
potym żadnymi przyczynámi y ártykułámi w tym Státućie opiſá-
nymi nie wymáwiáiąc, tám ná koniec uſpráwiedliwić śię powinien R.9. a.5.
5 będźie. § A gdźieby ták był chory, że y ná drugi rok w tey rzeczy
ſtáć by nie mogł, tedy przed tym drugim rokiem od urzędu y powiá-
tu tego, gdźie ná ten czás ten chory ſam będźie, ma wźiąć woźnego
y ſtronę dwuch ſzláchćicow, przed ktorymi tám, gdźie ná ten czás bę-
dźie, przyśięgę uczynić ma, ná tym, iż nie ku zwłoce ſtronie ſwey prze-
ćiwney, ále prawdźiwie zá chorobą ſwą ná pierwſzym roku ſtáć nie
mogł. A ten woźny y ſzláchtá od urzędu wźięći, ieśli ten chory przy-
śięże, zárázem przed tym urzędem, od ktorego poſłáni będą, zeznáć
máią. A potym to zeznánie woźnego y ſzláchty wypiſem z Kśiąg R.1. a.22.
ná drugim roku pokazawſzy, przećię przez umocowánego uſpráwie-
6 dliwić śię, iáko wyżey opiſano powinien będźie. § A ieśliby przed
urzędem ná drugim roku ſtawſzy nie przyśiągł, á to przed woźnym,
ſzláchtą, przyśięgi uczynioney urzędownie nie pokazał, tedy tym tá-
kowym ſamym poſtępkiem tę rzecz, o co pozwan, tráći. A urząd to ná
tym drugim roku nie przypuſzczáiąc ſtrony pozwáney ku odwodu zá
dowodem ſtrony powodowey, ná tákowym iuż wſkazáć ma z winami
zá nieſtanie ſowitemi. A toż śię y o tym rozumieć będźie, ktoby po-
zwawſzy ná rok záwity, ſam zá chorobą ſwą ná tym roku pier-
wſzym ſtáć nie mogł.

a Urzędnicy Woienni, Dwor Krolewſki, Zołnierze Koronni, y W. X. L. od ſą-
dow ſą wyięći, wyiąwſzy ich ſpráwy do zápiſu, także o gwałtowne wybićie, y te
ſpráwy, w ktorych dekreta przed tym záſzły, 1609. Zołnierze od ſądow wyięći, *fol:*
906. tákże ſpráwy do wykupienia dobr o gwałty, 1611. y ná W. X. L.
Exempty Zołnierzom, y inſzym w Legácyach poſłánym, zá atteſtácyą *in perſonalibus*
przyimowáne być máią. *Conſt:* 1638. *fol:* 11. *Tit: Exempta.*
Exempty Zołnierſkie, *fol:* 7.
Exempty Kommiſſarzom y Zołnierzom 1618. *fol:* 6. y ná W. X. L.
b Odłożenie Rokow być nie ma, chyba dlá choroby przyśięgą potwierdzoney ná drugich
rokách, y tám ſtánąwſzy, odkazywáć powinien. *Kaz: w Korczyn.* 1451. *H. P.* 413.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

Ktoby kogo pozwawſzy ná Roki ſądowe, ſam bez ſłuſzney przyczyny nie ſtał, áboby komu ná práwie iakiego dowodu ábo wywodu niedoſtawáło.

1 Ustáwuiem też, ktoby kogo pozwawſzy do Ziemſtwá pozwy
pierwſzymi y ná pierwſze roki ſądowe, ieſzcze nie ná rok
záwity, y będąc ſtroną powodową, bez ſłuſznych przyczyn,
iáko wyżey o pozwánym nápiſano, nie dáiąc o ſobie przyczy-
ny ſłuſzney ſądowi y ſtronie znáć, ſam z dowodem ſwym nie ſtał.
Tedy ieśliby tenże, y o toż drugi raz ſtronę ſwą przećiwną pozwał,

ma pierwey zá nieſtánie ſwe pozwánemu ſtráwę zápłáćić: Pánu Rádźie, ieśliby ſam ſwą oſobą u ſądu ná rokach był dźieśięć kop groſzy. A innym wſzyſtkim Urzędnikom y ſzláchćie pięć kop groſzy. A gdźieby Pan Rádá ſám, ábo Urzędnik y ſzláchćic oſobą ſwą ná rokách u ſądu nie był, ále umocowánego od śiebie poſłał, tedy umocowánemu iego iako inſzemu ſzláchćicowi pięć kop groſzy: á zápłáćiwſzy ſtráwę, toż potym o ſwoie mowić może. § A ieśliby y drugi raz pozwawſzy tegoż y o tę rzecz, á ſamże y powtore tákże bez ſłuſznych przyczyn w Státućie wyżey opiſanych, y nie dawſzy o nich ſądowi y ſtronie znáć, nie ſtał, tedy tę rzecz, o co pozwał, tráći. A pozwany ten, kto roku y práwá zá pozwy pilnuie, iuż od tego czáſu, o co pozwan ná wſzyſtkie przeſzłe czáſy będźie wolen. Wſzákże y obmowá tá przyczynámi Státutowemi, chorobą, ábo ſłużbą náſzą Hoſpodárſką, y Ziemſką, ſtronie powodowey nie ma więcey iść y ſłużyć, tylko ná dwuch rokách. § [a] A ieśliby ſtroná powodowa ſtánąwſzy, w práwo wſtąpiwſzy, máiąc ſpor z ſtroną obżáłowáną ná práwie z iákich przypádłych przyczyn, o ktorych przed práwem nie wiedźiáłá, á bráłá śię ieſzcze ná iáki inny dowod, ktorego ná ten czas ku práwu ná ſądźie z ſobą mieć nie mogłá, ábo o nim nie wiedźiáłá, á prośiłáby o odłożenie ná drugie roki ſądowe. Tedy ſąd ma iey tego dopuśćić, á tym rzeczy ſwey nie tráći: A ná drugich rokách ſądowych ieśliby ſam nie ſtał, ábo dowodu nie ſtáwił, rzecz ſwoię tráći. § Tak też y ſtroná pozwána, ieśliby ná tych rokách, y zá ták krotkim czáſem iemu zá pozwy złożonym nie mogłá prawdźiwie zá iáką, ſłuſzną á przyſtoyną przyczyną liſtow ábo [b] záwodzcy mieć, á bráłáby ſobie w tákowych rzeczách y ártykułach ná drugie roki, [c] tedy ſąd ma iey tego dopuśćić: á wſzákże ná tych drugich rokách będźie powinná iuż bez pozwow tylko zá wypiſem urzędowym tego odłożenia ze wſzyſtkim gotowa być, iáko ná záwitym roku, pod ſtrátą rzeczy, y ten dowod ábo wywod ná ktory śię odzywał, pokazawſzy, ma pierwey ná tym przyśiąc, iż ten rok ſobie otrzymáłá, y uprośiłá, nie ná zwłokę iáką ſtronie przećiwney, ále iż bez tego być nie mogło, á gdźieby ná tym przyśiąc nie chćiał, tedy tákowy powinien będźie ſtronie ſwey przećiwney zá ſzkody y nákłády iego dźieśięć kop groſzy, á ná Urząd winy dwie kopy groſzy zápłáćić.

[a] Jáko pozwánemu ták powodowi do ukazánia prawnych dowodow, Rok pozwolony być ma. *Zygm:* 1523. *H. P.* 460.

[b] W Koronie Záſtępcá we złych uczynkach nie idźie, bo śię przećiwi woli Bożey z roſkazániá ludzkiego co złego uczynić, co BOG zákazał, *Kaź: Wielki*, 1368. *H. L.* 90. *H. P.* 494.

[c] Dylácye do pokazánia munimentow nie w poſpolitych krzywdách, ále gdyby nioſſo ſtrátę rzeczy, máią być dawáne, *Conſt:* 1588. *fol:* 481. *Tit:* O Dylácyách.

ARTY-

ARTYKUŁ XXV. 25.

Ktoby kogo przed ſąd, ábo przez iednánie ku práwu pozwał.

1 UStáwuiem [a] też, ktoby z kim miawſzy práwo, y utráćiwſzy ktorą rzecz ná práwie, ábo ná iednániu, upuśćiwſzy ią y záiednawſzy, á po ſądźie ábo śię ziednawſzy, y to iednánie gdźie o grunt źiemny ábo o gárdło idźie, przy liśćie ſwym iednánym ná urzędźie zeznawſzy. A gdźie o imienie ábo o grunt źiemny, ábo o gárdło nie idźie, tákie iednánie liſtem ſwoim iednánym pod pieczęćią ſwą, y z podpiſem ręki ſwey właſney, y też pod dwiema pieczęćmi ludźi ſtronnych: á kto piſáć nie umie, ten przy ſwoiey pieczęći pod trzemá pieczęćmi ludźi ſtronnych dánym, upewniwſzy, y utwierdźiwſzy, á o toż go záś ku práwu pozwał, y ná práwie teyże rzeczy znowu ſzukáł, y tegoż dochodźił, tákowy powinien zápłáćić támże zárázem u ſądu ſtronie śiedm kop groſzy, Sędźiemu dwie kopy groſzy: á Podſędkowi kopę groſzy. A ten ſąd ábo iednánie, przećię ma przy mocy zoſtáć. A ieśliby pozwawſzy o táką rzecz ſam nie ſtał, tedy rzecz ſwoię tráći: á przećiwney ſtronie wolno będźie o to innego żáłobniká o ſwoie pieniądze, y winę urzędową pozwáć. R.4. a.75. y 80.

a Jednáczom ábo Kommiſſarzom ugodę ná Urzędźie przyznáwáiącym, ma być wiárá dána, oſobliwie gdy z Urzędu ſą náznáczeni, á ieśli oprocz Urzędu ſą wźięći, á ktora ſtrona tego nie przyznáwáłá, máią pod przyśięgą przyznáć, á tákim iuż ma być wiára dana. *Paul: Sczerbic in promptuario fol:* 246.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Iż w pozwiech Naſzych Ziemſkich nie ma nikt rzeczy nie uczćiwych y obráźliwych dobrey ſławie piſáć.

1 TEż [a] uſtáwuiem, iż w pozwiech Náſzych Ziemſkich, ktorzy ie biorą, nie máią piſać rzeczy dotkliwych przećiwności: A gdźieby pozwał, ták tedy ná te pozwy ſtroná pozwána ſtáwſzy, nie powinná odpowiedáć, áż śię on ná drugich rokách ná pozwiech ſwych popráwi. Niżli co śię dotycze náiázdow domow Szlácheckich, gwałtow białym głowom, pożogi, rozboiow, y innego złoczyńſtwá, ktore ártykuły ná ſąd Naſz Hoſpodárſki, ábo ná ſąd głowny, tákże y ná urząd Grodzki á nie Ziemſki náleżą, o to káżdy wedle uczynku tákowego może miánowićie w pozwiech nápiſać, y to tylko rzecz uczynku wypiſać, nie dokłádaiąc w pozwiech obráżenia zwierzchnośći Naſzey, y nic innego dotkliwego. R.4. a.19. y 30.

a Aby żáden pozwu nie porządnego, ſłow poczćiwośći y ſławie dobrey dotkliwych, przed káżdy ſąd wnośić nie śmiał, ináczey tydźień w Wieży śiedźieć będźie. *Zyg: w Krák:* 1537. *H. L.* 38. *H. P.* 492.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Kto imioná ſwe w rożnych powiátách ma, á do kilku rożnych ſądow z imion rożnych ná iedne roki zárázem będźie pozwan.

USTáwuiem, Jeśliby kto z poddánych Náſzych w rożnych powiatach imioná ſwe máiąc do rożnych ſądow Ziemſkich był pozwan pierwſzymi pozwy, y ná pierwſze roki ſądowe, á rokiby ná ieden czás w tych powiatach, do ktorych ieſt ku ſądu pozwan, przytráfiły: Tedy ma w tym powiećie ſtáć, [a] do ktorego ieſt o większą rzecz przypozwan. A wſzákże z ućiążym ſwym kſądu powiátowemu, u ktorego śię nie ſtánowi, ma przez liſty ſwoie otworzone, y przez woźnego dáć wiedźieć ſtronie przed rokámi źiemſkimi nayblizey zá tydźień, bądź oczywiśćie, ábo ná imieniu naybliżſzym w tymże powiećie leżącym liſt położywſzy, á urzędowi ná rokách ſądowych. A gdźieby ſtroná w tym powiećie ośiádłośći nie miáłá, tedy y ſtronie tákowey ná rokáchże źiemſkich dáć znáć, iż dla większey rzeczy, o ktorą ieſt pozwan do inſzego powiátu, tam śię nie ſtánowi. A iednákże z tych Kśiąg, u ktorego śię ſądu ſtánowił, wźiąwſzy wypis, ná drugich rokách ma pokázáć przed ſądem, u ktorego śię nie ſtanowił, iż śię prawdźiwie większą ſprawą wymowił, tedy nieſtánnego nie powinien będźie płáćić. § Potemuż gdyby kto kogo do iednego powiátu w krzywdźie ſwey pozwał, á ſamby też táki był od kogo inſzego do drugiego Powiátu ná też iedne roki pozwan, tedy tákowy będźie moc także u iednego ſądu większą ſprawą, bądź zá ſwoim pozwem, ábo zá tym co go pozwano ná pierwſzych rokach wymowić śię, y potym ná drugich rokách to wedle náuki wyżey opiſaney pokázáć. § A wſzákże ná drugich rokách nikt śię nie ma większą ſprawą wymawiáć, ále śię powinien ſtánowić y w odkáźie być iáko ná záwitym roku, ieśli nie ſam przez śiebie, tedy przez umocowánego ſwego, pod utrátą tey rzeczy o ktorą pozwan: á przećiw rokow záwitych, ták Grodzkiemu iáko y Ziemſkiemu ſądowi w tym Státućie wyiętych y náznáczonych większą potrzebą w inſzym powiećie wymáwiáć śię nikt nie może. Jednoż gdźieby śię kiedy tráfiło, iżby iedná oſobá byłá pozwáná do dwuch ſądow Grodzkich, ná iedne roczki, w tákowych rzeczách coby o gárdło ſzło, tedy táki może śię u iednego ſądu tákim zápozwániem ná pierwſzych rokách wymowić, obyczáiem wyżey opiſanym. Wſzákże będąc o to powtore ná drugie roczki pozwan, winien będźie wypiſem onego Urzędu przed ktorym śię ſtánowił to pokázáć, że mu o táką rzecz ważną o gárdło ſzło, y nád to ieſzcze przyśiąc, że to pozwánie do innego urzędu działo śię nie żádnym fortelem, áni zmową iáką chytrą ku zwłoce ſpráwiedliwośći ukrzywdzonemu: A ieśliby

tego

tego wypiſem nie pokázał, ábo y pokázawſzy wypiſem, á przyśiąc ná tym nie chćiał, tedy dla onego nieſtániá ſwego ná roczkách pierwſzych, ma ná drugich roczkách zgołá bez żadnych dowodow rzecz traćić, y urząd to ną nim ſtronie wedle żałoby w pozwie opiſaney y według práwá ſkazać ma, ták zá ſtánicm, iáko y zá nieſtániem iego.

a Ten termin zowią prawni, *dilatio pro maiori*, że w ſądźie innym miał o większą rzecz ſpráwę, to mu ma być pozwolono, wſzákże ma urzędowym liſtem tego dowieść, ináczey rzecz ſwą tráći, *Zwyczay Ziemie Krak: H. P.* 470. *Conſt*: 1563. *fol*: 31. §. Máią śię tedy.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O krzywdách gośći przyieżdzych cudzoźiemſkich.

1 UStáwuiem, Jeśliby śię ktoremu cudzoźiemcu przy Nas Hoſpodáru, ábo choćiay y w niebytnośći Náſzey, w ktorym mieśćie, ábo pod ktorym urzędem ſtał, od ktorego tubylcá, iáki gwałt, boy, rozboy, y zránienie, y odięćie gwałtownie máiętnośći iego, y cokolwiek z tych wyżey pomienionych rzeczy. a Tedy obwiniony w tych rzeczách bez pozwu: á mieſzczánin, proſty człowiek bez rokow, nie zwłáczáiąc niczym, powinien śię uſpráwiedliwić zá zákazem przed Námi, przed Woiewodámi, y urzędnikámi Náſzymi zamkowemi, dwornymi. A mieſzczánie mieſzkáiący pod Máydeburſkim práwem, przed mieyſkim urzędem. A ieśliby kto z poddánych Náſzych ná żałobę gośćinną będąc zápowiadan precz ziachał, tedy ná imieniu iego z pozwem Náſzym woźny ma być posłán, ábo urząd zámkowy ma posłáć z pozwem ſwym woźnego: á choćiayby go ná imieniu nie było, przećię ten pozew ná imieniu iego ma być położon: y rok záwity złożon ku prawu ſtáć zá cztery niedźiele. A on ná koniec niczym śię niewymawiáiąc, y pozwu żadnymi przyczynámi nie zbiiáiąc, winien będźie ná ten czás ſtáć, y uſpráwiedliwić śię. A gdźieby przećię ná ten dźień iemu złożony nie ſtał, tedy to ná nim ma być, o co żałobá ieſt, wedle dowodu ſkazano, y odpráwá dáná ná imieniu iego zárázem, rokow Státutowych nie ſkłádáiąc.

a Spráwiedliwość gośćinnym práwem miedzy gośćmi czynioná być ma, 1565. Jarmarki pográniczne *fol*. 94. Spráwiedliwość.

Kupcowi ktoby co w mieśćie gwałtem wźiął, *forum in omni ſubſellio*, y *reſtitutio* wźiętego towaru, *cum pœna* 100. *Marc*. *Conſt*: 1580. *fol*: 521. *Tit*: Beśpieczeńſtwo.

Kupcom ludźie ſwawolni, áby po drogách depaktacyi nie czynili, Stároſtowie przeſtrzegáć, y z nich exekucyą czynić máią, *Conſt*: 1609. *fol*: 904. O Ludźiach Swawolnych.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O tych, ktorzyby nie máiąc ośiádłośći w tym Páńſtwie, ábo powiećie ktorym, á tám przyiechawſzy z ſtrony, ábo z innego powiátu zbytek, ábo iáką ſzkodę komu uczynili.

R. 1. a. 1. TEż ustáwuiem, Iż ktoby komukolwiek z inney źiemi cudzoźiemiec, ábo ktożkolwiek nie ośiádły w tym Páństwie Náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim przyiechawſzy, w ktorykolwiek powiát, gdźie ośiádłośći nie ma, ábo pod urząd, y do miáſtá Náſzego, uczynił tám komu gwałt, boy, rány, ſzkodę, y iákiżkolwiek zbytek, tedy támże, á nie gdźie indźiey, iedno ná urzędźie Náſzym zamkowym: ábo gdźieby zamku nie było, w dworze Náſzym Stároſtwá ſądowego wedle práwá ſądzon, y zá dowodem
R. 1. a. 13. ſłuſznym ſkázowan być ma, y odpráwá ná nim czyniona. A gdźieby kto zá zakázem do urzędu iść, y uſpráwiedliwić śię nie chćiał: tedy tákowy ma mocno przed urząd zárázem ku práwu poſtáwion być, á gdy z práwá w czym winien zoſtánie, á nie zechce tego zárázem płáćić, ábo ſłuſznego w tymże powiećie ośiádłego rękoiemſtwa po ſobie dáć: tedy urząd ma go do więźienia oſádźić y dźierżeć w nim do tychmiaſt, poki ſtronie żáłobney doſyć uczyni. Jeśliby nie mogł być od urzędu poiman, y precz uiáchał, tedy urząd ma według uczynku iego, y wedle Státutu ſkaz przećiw niego zá dowodem udźiałáć, y ſtronie żáłobney wypis ſkazánia ſwego dáć. A żáłobnik z tym ſądowym liſtem, ma go wſzędźie, gdźie go może pośćignąć: A gdźie pod ktorym urzędem pośćignie, on urząd będźie powinien ten ſąd drugiego urzędu ku wykonániu przywodźić. § A gdźieby kto choćiaż ośiádły w inſzym powiećie, á przyiechawſzy w ktory inſzy powiat gdźie ośiádłośći nie ma, ábo pod urząd, y do miaſt Náſzych, uczynił tam komu gwałt, boy, rány, ſzkodę, rozboy, y záboyſtwo, y iákiżkolwiek zbytek, ták ſzláchćicowi, y iego poddánemu, iáko y mieyſkiemu człowiekowi, tedy w tákowych przypadłych rzeczách, nie odzywáiąc śię do ſwego powiátu, powinien będźie zá zakazem przed urzędem zamkowym, tam gdźie co będźie śmiał uczynić, ſtáć, y uſpráwiedliwić śię. A gdźieby przez zakaz nie uſpráwiedliwiwſzy śię, ábo zárázem po uczynku, pierwey z zapowiedźi uiachał, tedy urząd zamkowy tego powiátu, w ktorym śię to ſtánie, ma pozwy ſwemi ná imieniu iego, w ktorymbykolwiek powiećie było, poſłáć. A żáłobnik tákie pozwy od urzędu wźiąwſzy, ma te pozwy z woźnym onego powiátu, w ktorym ten winowayca ośiádłość będźie mieć, ná imieniu iego położyć, rok oznáymić cztery niedźiele, ná ktory rok zá onymi pozwy będźie obżałowány powinien, przed tym urzędem, pod ktorym co będźie czynił, ſtáć, y uſpráwiedliwić śię, iáko ná roku záwitym. A ieśliby ná tym roku obżałowány nie ſtał, tedy urząd ma przećiw niego ſkaz dla niepoſłuſzeńſtwá iego bez dowodu ná upad uczynić, y tego ſkazánia ſwego ſtronie żałobney liſt ſądowy dáć, á potym żałobnik ma z tym liſtem ſądowym do urzędu zamkowego ſądowego onego powiátu, gdźie ten winowáty ośiádłość mieć będźie, iácháć. A on urząd weyrzawſzy w ſąd, ábo ſkaz

ten,

ten, ma, y powinien będźie zárázem żałobnikowi, ná nim ſámym we-
dle uczynku, á ſzkodę ná imieniu, y máiętnośći iego odpráwić, według
3 onego ſądu y Státutu. § A ſludzy Páńſcy nie ośiádli, ieśliby kto z
nich tákowy gwałt y zránienie, ábo ſzkodę iáką komu uczynił, ma zá-
dźierżan być w więźieniu ná zámku, y ná urzędźie dworu Náſzego, pod
ktorym śię to ſtánie, á on ſlugá o ſobie ma dać znáć Pánu ſwemu,
á ieśliby nie miał przez kogo znáć dáć, tedy urząd z iegoż doſtatku ná-
iąwſzy, powinien będźie Pánu iego wiádomość dáć. Jeśliby ten Pan
w Wielkim Xięſtwie Litewſkim ośiádłość miał, tedy ná bliżſze
imienie iego z liſtem ſwym poſłáć ma. A nie ośiádłemu w Wiel-
kim Xięſtwie Litewſkim, urząd nie będźie powinien wiedźieć dáwáć,
iedno ten ſlugá ſam ma śię o to ſtaráć, iżby Pánu iego wiádomość o
nim doſzłá. A urząd tylko do czterech niedźiel ma Páná iego, ktoremu
śię ozwie, ku práwu czekáć. A Pan iego powinien będźie do tego urzę-
du ſam przyiecháć, ábo kogo przyſłáć, y czynienia ſpráwiedliwośći
przyſłuchywáć. Jeśliżby Pan iego ſam nie przyiáchał, ábo y przy-
ſłáć nie chćiał ku ſłuchániu ſpráwiedliwośći naydálcy do czterech nie-
dźiel: á to ieśliby gdźie dáleko on Pan był, tedy iuż urząd ſam Gro-
dzki oſádźiwſzy przy ſobie ludźi dobrych, ſzláchtę, ſpráwiedliwość
z nim czynić ma, według tego Státutu. A w rzeczách iákich, gdźie o
gardło nie idźie, może Urząd obwinionego ná rękoiemſtwo ſluſzne do
4 práwá dáć. § [c] A gdźieby też kto kogo niewinnie obżałował, y zá
iego obżałowániem ná urzędźie zatrzyman był, á tym zátrzymániem
go obelżył, ku ſzkodom y nakłádom przywiodł, ábo o więźienie przy-
práwił, tedy on Urząd támże zárázem ma tego pilnie doyrzeć, gdźie-
by śię to pokazáło, iżby od tego kto niewinnie go obżałował, iáko zá
obelżenie iego wedle ſtánu iego náwiąſkę, ták też y zá wſzyſtkie ſzkody,
ktoreby mu śię przy brániu do więźienia w máiętnośći iego ſtáły zá
dowodem ſluſznym zápłácono y nágrodzono iemu było, krom żadnych
pozwow. A dla tego y on, kto kogo w czym obwiniwſzy, ná urzędźie
zádźierżawſzy, y oſkárżywſzy, ma być do uczynienia ſpráwiedliwośći
5 od Urzędu poręką uiſzczon. § Jeśliżby Urząd w tym ktoreykolwiek
ſtronie folgował, á ſkuteczney ſpráwiedliwośći y odpráwy ukrzyw-
dzonemu támże zárázem nie uczynił. Tedy iuż nie ſtroná, ále urząd
ſam powinien będźie iáko náwiąſkę wedle ſtánu iego, ták też y ſzko-
dy wſzyſtkie zá ſluſznym dowodem onemu ná Urzędźie nie winnie
obwinionemu, ábo ukrzywdzonemu płáćić.

Spoſob ſpráwiedliwośći z Powiatow W. X. L. z X. Kurlándſkim, to ieſt, miedzy Po-
wiátem Wiłkomierſkim, Upitſkim, á X. Kurlándſkim, o wſzelakie krzywdy ná obiedwie
ſtronie záchodzące: Poſtánowiono, áby z tych Powiátow Wiłkomierſkiego, y Upitſkie-
go, Márſzałkowie y Podkomorze oſob 4. wyieżdżáć do Roku po 2. kroć, ráz ná
Srzodopośćie, drugi raz po S. Bártłomieiu ná dwa mieyſca, do miáſteczká Zeymel,
w Powiećie Upitſkim, á do miáſteczká Ráklíſzek w Powiećie Wiłkomierſkim, á Fry-

drych y Wilhelm, X. Kurlandcy też od śiebie 4. osob, *Const: 1611. fol: 43.*
Obywátele Inflantscy, z Obywátelámi Powiatu Bráclawskiego, o wszelákie swoie krzywdy *ab utrinq.* sobie śię spráwowáć máią w Trybunále W. X. L. *inter causas recentium criminum*, dlá czego trzech Deputatow Ziemi Inflantskiey, iednego z Národu Polskiego, drugiego z Litewskiego, á trzećiego, z Inflantskiego náznáczono, ktorzy rowno z Deputatámi inszemi W. X. L. sądźić máią. Tá Konstytucya *ad recuperationem* Inflant trwáć má, *Const: 1635. fol: 28. Tit: Forum* w spráwach.
Nie ośiedli iákiegożkolwiek stanu ludźie, ktorzy w mieśćie śię báwiąc, Obywátelom y przyieżdzym krzywdy czynią, szláchectwem śię záśłaniaiąc, tákowy przed urzędem Grodzkim zá zákazem stáwić śię powinien, *Const: 1611. fol: 4. Tit:* Deklárácya Beśpieczeństwá.
c *Pœna talionis* zá Potwárnym pozwem tam ma być uznáwáná, gdźie pozew *producitur salva appellatione, Const: 1550. fol: 6.* § Pozwy potwarne.
Kommissye do Kurlandyi, *ex utriusq. Gentis Cancellariis iuxta pacta unionis*, do Korony y W. X. L. wychodźić máią, *sub nullitate* Kommissyi, *etiam nullâ lite præcedente, & non obstantibus earum decretis:* y inśi Kommissarze, *ad instantiam partis gravatæ*, náznáczeni być powinni *cum restitutione in integrum negotiorum principalium. Const: An: 1678. fol: 8.*
Sąd pograniczny w W. X. L. dosyć czyniąc *pactom* z Carem Moskiewskim, postanowiony iest tákim sposobem: po dwu Sędźiow w Woiewodztwách y Powiatách W. X. L. pogránicznych, ná Seymikách Relácyinych od Obywátelow obráni być máią, á ci znioższy śię z Sędźiámi Moskiewskiemi o mieyscu y czáśie zieżdzać, dla rozsądzenia pogránicznych trudnośći, powinni, y tám wszystkie kontrowersye decizyą swoią nie odwłocznie, *prævio* ná spráwiedliwe sądy *iuramento*, uspokaiáć, y pográniczne excessy bez appellacyi, y dillacyi sądźić y do exekucyi przywodźić: ktorym Sędźiom ćiż Obywátele, przy obrániu ich *providere* máią, *Constit: Anni 1676. fol: 19.*

ARTYKUŁ XXX. 30.

Co máią sądźić Woiewodowie, Stárostowie, y Dźierżawcy, y o ich pozwiech, o co máią być dawáne, y o skazániu zá niestániem stron, y o gorącym uczynku.

USTáwuiem też, [a] chcąc mieć, y dáiem moc, áby Woiewodowie y Stárostowie Náśi sądowi, każdy w powiećie, y Urzędźie swoim sądowym, sądźili, spráwowáli, pozwy swoie dawáli, o te ártykuły, miánowićie tu opisane, to iest. 1. O náiazd gwałtowny ná dom szláchecki, nie tylko ná sam dwor, ále y ná gumno y ná dworzec, gdźie bydło y insze gospodárstwo domowe bywá chowáne. 2. O gwałt Kośćiołá Chrześćiańskiego, według ártykułu trzećiego w Rozdźiále iedynástym. 3. O zgwałcenie Pánien y niewiast. 4. O gwałt w Miastach Nászych. 5. O rozboy po drogách. 6. O złodźieystwo. 7. O fałsz. 8. O pożogi domu, ábo gumná. 9. O czáry. 10. O trućiznę. 11. O odpowiedź od szláchćicá szláchćicowi ná zdrowie, ábo ogniem. 12. O głowę szláchecką, tákże y poręcznikow tákich, ktorzyby o pochwałkę ná gárdło, ábo ogniem kogo ręczyli. Ale o zbiegi, sług, y poddánych wszelákich, y czeládźi niewolney, o to zechceli do Grodu, ábo do Ziemstwá, będźie wolno pozwáć. A Urząd w niebytnośći ich námiestnicy ich, ośiedli z Sędźią y Pisárzem zamkowym, przyśięgłymi, y w tym Woiewodztwie, y Powiećie też ośiádłymi máią, y moc mieć będą sądźić, odpráwowáć, y kończyć

2 czyć wedle tego Státutu. § A gdźieby kto ná gorącym uczynku R.1.
tych wyżey pomienionych ártykułow ktoregożkolwiek ſtanu był poi- a. 9. R.11.
man, tedy ten ma być ſądzon bez pozwow. A to imánie ośiádłego ná a.16.
gorącym uczynku ma śię rozumieć, gdyby kto mogł być poiman, zá- R.12. a. 1.
rázem tegoż czáſu ná ſamym tákim uczynku, o co gardłem karzą.
A ieśliby tákowy zbytek uczyniwſzy zárázem poimáć śię nie dał, áleby
zniknął, ábo śię ſkrył, tákowego wolno ſzukáć z urzędem, wſzákże
nie dáley, iedno do popełnienia tego uczynku przez dwádźieśćiá cztery
godźiny zegárowe. A to śię ma rozumieć o tym, gdźieby śię co tá-
kowego zbytku ſtáło, ábo w mieśćie, ábo we wśi, ále ktoby y w tym
czáśie z miaſtá, ábo ze wśi, gdźie śię uczynek ſtánie do imienia y do
domu ſwego ſzlácheckiego uiáchał, ábo uſzedł, ten iman iuż być nie
ma iedno pozwan. A nie ośiádłego záwżdy, kiedy, y gdźie może po-
3 tráfić, wolno imáć. § A ieśliby zárázem ná gorącym tákowym
uczynku ośiádły nie był poiman, tedy iuż pozwy od urzędu zamkowe-
go ku práwu ma być przypozwan, zá ktorymi pozwy, zwłaſzczá w rze-
czách tákich krwáwych, gdźie o gardło idźie ſtroná pozwáná, nie przez
umocowánego, ále ſámá oczywiſto powinná u ſądu ſtánowić śię. A
pozwu tákowemu Grodzkiemu rok nie ma być dłuższy, ták zá oczy-
wiſtym, iako y záocznym podániem pozwu, tylko zá cztery niedźiele.
A ieśliby kto iákiegokolwiek ſtanu ábo y rodzáiu, bądź męſkiego, ábo y
żeńſkiego, będąc do ſądu Grodzkiego pozwan, á zá tymi pozwy, y ná
ten rok ſtáć, ábo ſtawſzy, á roſpráwić śię nie chćiał, á ſzłoby o táką
rzecz krwáwą, zá co gardłem karzą, tedy ten urząd ma go zá nieſtán-
nego ná wywołánie zdáć, y o tym Nam Hoſpodáru przez liſt ſwoy
otworzony oznaymić. A my temu nie folguiąc bez wſzelákiey zwłoki
y odkłádánia ná inſzy czas, ále wźiąwſzy zárázem o tym od tego urzędu
Náſzego wiádomość tákowego obwinionego y Urzędowi Náſzemu nie
poſłuſznego, mamy z źiem Páńſtw Náſzych kazáć wywołáć. [d] A gdźie-
by wywołány w tákowym uczynku chcąc śię tego ſpráwić Nas Ho- Art: 12.
ſpodárá o gleyt prośił, tedy My Hoſpodár tákowym wywołáń- R.11.
com mamy podnieśienie ná wywołánie, y liſty Náſze gleytowne
ku ſpráwie z zámierzeniem ná to pewnego czáſu, y to nie więcey
tylko do trzech rázow dáwáć, według ártykułu w Rozdźiále pier-
wſzym dwánáſtego, áby śię zá gleytem Náſzym tego kto w czym
będźie obwinion, ſpráwował przed urzędem Náſzym onegoż Woie-
4 wodztwá, ábo powiátu, gdźie śię początek tey ſpráwy ſtánie. [e] §
A coby właſnemu ſądowi náſzemu Hoſpodárſkiemu nálężało, to My
ſámi z Pány Rádámi Náſzymi bez żadney zwłoki y odkłádow ſądźić, y
roſpráwowáć mamy. Wſzákże to podnieśienie wywołániá y gleyt
Náſz przećię gorącemu uczynkowi y práwu á káraniu o nim w Stá-
tućie opiſánemu nic ubliżáć y uymowáć nie ma, ále mężoboycá prá-

 wem

wem przekonány gardłem karan będźie, á głowſzczyzná, náwiąſká, y ſzkody o co będźie pozwano zárázem bez ſkłádánia Rokow Státutowych, iako ſtroná obżałowána ná roku przypádłym nie ſtánie, ma od Nas Hoſpodára, ieśli śię to u ſądu Náſzego toczyć będźie, á ieśli ná urzędźie, tedy tákież y od urzędu Náſzego ſądowego wwiązánie w imienie obwinionego do ſkończenia práwá dáno być. A o ſámego oſobę iáko wyżey pomieniono, ma urząd ná wywołánie do Nas Hoſpodárá odeſłáć. Wſzákże w rzeczách mnieyſzych nie krwáwych gdźie o gárdło nie idźie, urząd nie ma ná wywołánie nieſtannego odſyłáć, tylko dla niepoſłuſzeńſtwá rzecz ná pozwie nápiſaną bez dowodu ſkazáć winien będźie. Wyiąwſzy to, ktoby był pozwan o nie uczynienie doſyć zápiſu ábo ſądu y ſkázániu urzędowemu, przećiw tákowemu ſkazánie zá uznániem zápiſu, ábo według ſądu pierwſzego czyniono być ma. § Może też urząd Grodzki ſądźić o gwałtowne wybićie z domu ſpokoynego mieſzkánia y odięćia imienia, ludźi, y wſzelákich gruntow, zwłáſzcza ieśliby ſtroná ukrzywdzona mimo ſąd Ziemſki dla prętſzey ſpráwiedliwośći, chćiáłá o to do Grodu pozwáć obyczáiem y ſpoſobem niżey opiſanym. Jeſzcze też pozywano być może do Grodu o zbićie woźnego y nieuczczenie liſtow od niego poſłánych, y o miáry ná zboże, y ná inſze rzeczy nie ſłuſzne, nád uſtáwę tego Státutu bráne. O bezpráwne więźienie ſzláchćicá, iáko o tym wſzyſtkim ſzerzey ná ſwych mieyſcách w tymże Státućie ieſt opiſano. A więcey tego nád te ártykuły wyżey mienione, y ná ſąd Grodzki w tym Státućie wyięte, nie ma ſąd Grodzki, pozwow ſwoich dáwáć y ſądźić. A ieśliby nád to zámierzenie ważył śię urząd kogo upornie ſądźić, tedy ſąd iego nie ma być trzyman.

a Księgi Grodzkie *ſub Interregno* otwárte być máią, dla przyimowániá zápiſow, *Conſt:* 1632. Konfederácya.

d Sublewácyą *bannitionis* kto otrzyma, powinien ſtronę do Grodu przypozwáć, y ukázać, że *ſine intermiſſione* czyni o zły przewod, *ſub nullitate ſublevationis. Conſt:* 1557. *fol:* 9. § Podnieśienie.

Sublewácya dawáná być nie ma, kiedy Trybunał dobry Proces uzna. *Conſt:* 1581. *fol:* 468. *Tit:* O Relaxacyi.

e Seymowe ſpráwy y deliberácye, trzećiego dnia máią być expediowane, z Rejeſtru, *Conſt:* 1607. *fol:* 834. *Tit:* O Sądách.

f Bánnicye y Sublewácye W. X. L. Kancelláryá nie dokłádáiąc śię Królá, z Kancelláryi ma wydáwáć. *Conſt:* 1598. *fol:* 695.

Ná bánnicye *ex controverſia partium* otrzymáne oſobliwie wieczne, żadne ſublewácye y gleyty *ad iure agendum* wydáwáne być nie máią, *reaſſumuntur*. *Conſt:* 1641. y inne Koronne, aby W. X. L. ſłużyły. *Conſt:* 1647. *fol:* 20. *Tit:* O Sublewácyách, y gleytách.

Toż y w poślednieyſzych ieſt Konfederacyách *annorum*. 1648. 1668. 1674. O otwárćiu Grodzkich Księg.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O opátrznośći więźienia ná urzędźiech Náſzych, y o bróniu poturemnego od więźniow.

Uſtáwu-

1 USTáwuiem, iż od więźniow poturemnego, połáńcużnego, y od innego wſzelákiego więźieniá, urzędy Náſze, począwſzy od miáſtá Naſzego ſtołecznego Wileńſkiego, áż po wſzyſtkich innych zamkách y dworách Náſzych nie máią więcey bráć, tylko od ſzláchćicá czterdźieśći ośm groſzy Litewſkich. A od boiárzyná, putnego człowieká proſtego, dwádźieśćiá y cztery groſzy Litewſkie. A to urząd ma bráć ieden ráz gdy oſtátnim rázem więźień ábo ná śmierć, ábo ná wolność z więźienia wychodźi, y ieśli więźień ná wolność wynidźie, to on ſam wykupić śię tym z więźienia ma, ábo ten kto go niewinnie oſádźić dał. A gdźieby ná śmierć był wydan, tedy ſtroná żałobná, ma to urzędowi zápłáćić. Wſzákże káżdy urząd Naſz przyimuiąc więźnia do więźienia, iuż od tychże miáſt ſtráży od ſtrony tey kto więźniá poda potrzebowáć nie ma, ále przyiąwſzy więźnia, zá ſwą ſtrażą, y opátrznośćią dobrą, ták iákoby do ſpráwy nie ućiekł powinien będźie chowáć: A ſtroná więźniowi ſwemu ieśli będźie nie osiádły, tylko ná ſtráwę ná dźień po cztery pieniądze winná będźie dáwáć. Przeto dla lepſzey opátrznośći, máią Woiewodowie, Stároſtowie, wſzędźie w zamkách, y dworach Náſzych ſądowych kazáć pobudowáć wieże mocne y głębokie po [a] ſześćiu ſążeń w źiemi, y przy tych inſze nie w źiemi lżeyſze więźienie, ále przećię zá zámknieniem, y dobrym, mocnym obwárowániem mieć. § A gdźieby więźień tákowy, ná ktorym urzędźie oſadzony ućiekł, tedy ten, kto tákiego więźnia w záwiádowániu ſwym zá poruczeniem Woiewod, Stároſt ſądowych miał, ieśli Wyſzogrodzki, ábo Horodniczy, gdźie tákie urzędy ſą, y będąli mieć ſobie więźnie poruczone. A gdźie Wyſzogrodzkich, ábo Horodniczych nie maſz, tám námieſtnik, ábo Podſtárośći, komu ktory więźień od ſtrony żałobliwey do więźienia podan będźie, ma tego więźnia, naydáley zá dwánáśćie niedźiel odyſkáć, y do práwá ſtronie ſtáwić: A nie odyſzczeli zá dwánáśćie niedźiel, tedy ſzkodę ná czym ſtroná żałobna poprzyśięże, ábo iákim innym ſłuſznym dowodem dowiedźie, winien będźie płáćić. A dla tego Pánowie Woiewodowie, y Stároſtowie ſądowi, ten urząd, doglądánie więźniow máią zlećić, y zwierzáć śię do tego, ludźiom dobrym, wiáry godnym, narodu Szlácheckiego. A ieśli ten więźień ná gárdło będźie śiedźiał, á nie mogł być náydaley do pułroká odyſkan, tedy tenże urząd, iáko wzwyż opiſano, ktoremuby od ſtrony ten więźień był podan, ábo od Woiewód, Ståroſt, ku oſádzeniu y doglądániu więźienia zlecon, z rozſądku Woiewod, Stároſt, ma śię odprzyśiąc, że to ućieczenie ſtáło śię bez rády, wiádomośći, y folgi iego, y nie zá nieopátrznośćią, ábo niedbałośćią iego. A zá głowę, zá rány, ſzkody, ſtronie zá dowodem ſłuſznym, nágrodę, y zápłátę uczynić. A Woiewodowie, y Stároſtowie, máią w tákich rzeczách bezodwłoczną

R.4. a.15.

ſpráwiedliwość czynić ták, iżby w tych czáſach wyżey zámierzonych zá dwánáśćie niedźiel, ábo zá pułroká ſtroná żałobná konieczną ſpráwiedliwość y z odpráwą rzeczy przyſądzoney odźierżeć mogłá. A onego więźniá, gdźieby śię przytráfiło, przećię będźie wolno, ták temu urzędowi, z czyiego więźienia ućiecze, iáko y ſtronie żáłobney imáć, y práwem przed tym urzędem, gdźie go pośćignie, pokonywáć. § A ieśli urząd tego więźnia pośćignie, tedy ma ná nim ſobie ſzkod ſwoich pozyſkiwáć, ábo więźnia ſtronie żałobney wroćić, á kiedy mu poda, tedy ſtroná tę nagrodę, co od urzędu weźmie, wroćić ma. A gdy ſtroná żáłobná, ſamá onego więźnia przyśćignie, tedy te ſzkody urzędowi temu wroćić będźie powinná. A tego więźniá wedle práwá ná koniec pokonywáć we wſzyſtkim, o co mu idźie. § A ieśliby kto iákiegożkolwiek ſtanu ták ſwawolny był, á więźnia z zamku ábo z dworu Náſzego z więźienia, ábo też iuż ná śmierć wydánego, gdźie ná ulicy ábo ná drodze gwałtownie odiął, ábo kátá przy tákowym więźieniu zábił, á nie byłby zárázem ná tákim uczynku poiman, tedy tákowy będąc o to do Nas Hoſpodárá ná rok záwity pozwan ſam, y z pomocnikámi ſwemi, iáko buntownicy, y wzruſzyćiele práwá poſpolitego, gardłem, y odſądzeniem poczćiwośći karáni być máią, á ſzkody, y nákłády żáłobney ſtronie zá dowodem ſowito nágrodźić, y zápłáćić tákowi winni będą.

* Wieże w Koronie ná głowniki máią być porownáne, ktore od okná, ktorym do Wieże, w źiemię wpuſzczáią, naymniey dwánaśćie łokći w głąb bywáć máią, 1588. O Mężoboycách Skrutynii, y Wieży, *fol:* 463.

Miáſto Kowieńſkie więźienia dla ſwawolnych bronić nie ma, pod winą 100. grzywien, *forum* zá Dworem. *Conſt:* 1613. *fol:* 45. *Tit:* O Wieży Kowieńſkiey.

O Wieżę *pars læſa poſt latum decretum, componere* nie może, owſzem káżdemu *ex civibus agere* wolno. A ktoby ią wyśiedźieć, *pro qualitate pœnæ* nie chćiał, álbo terminu ośiádánia omieſzkał, *rigori* Práwá w Konſtytucyách Koronnych ma *ſubeſſe.* Wieże záś máią być od Woiewodow, y Stároſtow erigowáne, gdźie záś ſą Stároſtwá bez profitow, iuridyczne, tám nie Stároſtowie, ále Powiáty, y Woiewodztwá máią *ſumptum* obmyślić, ktory ſobie ná Seymikách *Relationis* teraznieyſzych *laudo privato* uchwalą, á to *laudum lege modernâ approbatur*, ktorá to Konſtytucya ma wźiąć *ſuum robur*, od Seymikow Relácyinych. *Conſt: Anni* 1690. *fol:* 11. *Tit: Publica pœna.*

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O nieczynieniu folgi w więźieniu.

R. 1. a. 10. OPátruiąc to, áby władza urzędow Náſzych, y moc práwá poſpolitego ku záwśćiągániu ſwawolności ludzkiey, do wykonániá ſwego záwſze przychodźiłá. Uſtáwuiemy, y chcemy to mieć, iż gdy urząd ſądowy Ziemſki, w ktorey źiemi, ábo Powiećie, ábo ſąd głowny, zá iáki wyſtępek kogo, według Artykułu tego Státutu do więźienia ſkaże, y odeſzle ná więźienie do Zamku, ábo dworu Náſzego ſądowego, tedy urząd Náſz Grodzki ma, y powinien będźie, nie tylko bez żádnych wymow, y folgi, tákowych ludźi do

dźi do więźienia przyimować. Ale gdźieby od ſądu Ziemſkiego głownego, ábo Grodzkiego, ktora oſobá ná gárdło byłá wſkazáná, á zmocniwſzy śię nie dałaby śię oſádźić, tedy nie tylko urząd urzędowi ku poimániu tákowego ſkázánego pomoc dawáć powinien, ále urząd mieyſki, y miáſto, w ktorym śię to dźiáć będźie, przećiw tákowemu niepoſłuſznemu, ábo przećiwnemu, wzruſzyć śię máią, iákoby tákowy ſwawolnik poiman, y do więźienia dan, y według ſkázu urzędowego karan był.
2 § A pomocnicy tákowi, ktorzyby poimáć go bronili, tákoweyże winie, y karániu podlegáią, iáko ten ſam złoczyńcá práwem przekonány. [a] Ktemu też táki więźien ná gárdło ſkazány, po ſkazániu urzędowym, gdy áppellácya doydźie do Nas Hoſpodárá, ábo do ſądu głownego, tedy co naymocniey więźieniem opátrzon być ma, w tey wieży, ktora ieſt ná głowniká opiſaná, do uczynienia przećiw niemu dekretu od Nas Hoſpodárá, ábo od ſądu głownego, do ktorego práwá áppellácya należna dopuśći. Wſzákże tych, ktorzy rękoiemſtwo ſłuſzne po ſobie dádzą, wedle Trybunału záchowáć.
3 § A tákowego więźnia, ktoryby ná gorącym uczynku zá co gárdłem kárzą, był poiman, y do zamku dan, ma moc urząd okowámi, y łáńcuchámi w więźieniu drugim, gdźie głownikow nie ſadzáią, opátrzyć
4 go, iákoby z tego więźienia nie ućiekł, áż do roſpráwy. § [b] A ktoby z iednánia zá iáki wyſtęp ſwoy więźienie ćierpieć ſam dobrowolnie przez iáki czás podiął śię, tedy przed czáſem zámierzonym śiedzeniu, urząd Grodzki nie ma wyzwáláć, áni folgi więźieniu czynić, bez pozwolenia ſtrony ſamey. A tym, ktorych práwo ná śiedzenie do wieży ná dno ſkaże, choćiayby y ſtroná przećiwna wolnym więźnia czyniłá, urząd żádney folgi czynić nie ma. A temu wſzyſtkiemu máią
5 doſyć czynić, pod winą w tym Artykule niżey opiſaną. § [c] A ktoby z Woiewod, Stároſt ſądowych, ábo ich urzędnikow, tego śię wáżył, á temu więźniowi do wieży ná dno, bądź od Nas Hoſpodárá, ábo też od urzędu Grodzkiego, ábo też od ktorego innego urzędu Náſzego ſkazánemu, iáką folgę czynił, y odpuſzczał mu ſobie śiedzenia wyżſzego niżli ná dnie czynić, ábo kominy w wieży budowáć, áboby komu, y w inſzym więźieniu lżeyſzym folgę iáką nad ſkazánie ſądowe czynił, tákowy Woiewodá, Stároſtá, ábo urząd iego, y ktożkolwiek więźienie w mocy ſwey mieć będźie, będąc o to od ſtrony bolącey do ſądu Ziemſkiego pozwan ná rok záwity, zá dowodem ſłuſznym práwnym, powinien będźie tey ſtronie bolącey czterdźieśći kop groſzy zápłáćić, ilekroć o to pozwáno, y przewiedźiono to ná niego będźie. A ſtronie bolącey wolno będźie záwżdy tego doglądáć, iáko, y gdźie więźień, bądź zá głowę, ábo zá iáki inny wyſtępek śiedźi. A urząd Grodzki nie ma mu tego bronić, pod tákowąż winą wyżey opiſaną,
6 ileby raz o to go pozwáno, y dowiedźiono. § Wſzákże iednák Grodzki R.3. a.27.

dzki urząd ma, choćiaż przed nim ſámym práwem przekonánego, ábo od urzędu Ziemſkiego, ábo ſądu głownego, do więźieniá po ſkazániu odeſłánego, nie káżdego do wieży w źiemię wſadzać, ále według uczynku y wyſtępku, iáko około tego w tym Státućie opiſáno. Przeto w ktorym ártykule tego Státutu wieżá ktoremu więźniowi pomieniona, ten w tákową ſadzon być ma, wedle wyſtępku ſwego. § a 9. A gdźieby kto ośiadły zá iákiżkolwiek wyſtęp ſwoy potoczny, okrom krwáwego wyſtępku, przećiw ktorey oſobie narodu ſzláchećkiego, ábo przećiwko urzędowi iákiemu uczyniony ná więźienie ktore wedle tego Státutu ſkazán, y do urzędu odeſłan był: á doſyćby temu więźieniu ná czás náznáczony nie uczynił, tedy zá wyſtępek ſtronie ſwey przećiwney czterdźieśći kop groſzy, á urzędowi drugą czterdźieśći kop groſzy wpada, y tymi winámi do śiedzenia ma być przymuſzon, według tego Státutu Rozdźiału trzećiego, ártykułu dwudźieſtego śiodmego. § A ieśliby nie ośiádły tymże ſpoſobem do tákowego więźieniá dan był, á z niegoby ućiekł, ktoregoby temi winámi nie było, z czego przymuśić, á nie byłby przyśćigniony powtore poimán, tedy ten urząd ma Nam Hoſpodáru liſtem ſwym, o tym oznáymić: á My tegoż czáſu bez żadney zwłoki mamy tákowego nie ośiádłego ze wſzyſtkich Páńſtw Náſzych wywołáć, iáko o tym w tymże Státućie ieſt opiſano.

R.1. a.9.

a W Koronie ktoby pokonány będąc, czáſu náznáczonego nie śiedźiał, ábo nie wyśiedźiáwſzy wyſzedł precz, tym ſamym ſtáie śię beze czći, ſąd Grodzki ma go wywołáć, poimánego ná gárdle karáć, dobrá máią byc podáne ſtronie, áż do zápłáty głowy, 1588. O Mężoboycach y Skrutynii y Wieży, *fol:* 463.

b Ktoby więźienie záiednał ochrániáiąc kogo, áby Mężoboycá śiedzenia uſzedł, máią być obádwá káráni, á potym wolno będźie inſzemu dalſzemu Powinnemu o to czynić, y pokonáć, 1588. támże *fol:* 465. A opiekun ktoryby więźieniem záwiádował, od opieki odpáda, támże.

c Stároſtá głownikowi w Wieży piętrá áni kominow budowáć nie ma, ktoremuby w Wieży folgował, co raz po 14. grzywien płáćić ma. 1578. Siedzenie głownikow, *fol:* 333. *Conſt:* 1550. *fol:* 4. §. A iż śię.

Ktoby Kryminałem Szláchćicá obwinił y do więźieniá dáć y inſtygowáć náń chćiał, Urząd Grodzki nie ma więźienia bronić pod 100. grzywien do roſpráwy, *Conſt:* 1611. *fol:* 4. *Tit:* Deklaracya Beśpieczeńſtwá.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Roczkách Grodzkiemu ſądowi poſtánowionych, y o dawnośći pozwánia do Grodu, o wybićie ſpokoynego dźierżánia.

R.4. a.46. USTáwuiemy, iż Roczki ku odpráwowániu ſądow Grodzkich, máią być káżdego mieśiącá, y poczynáć śię máią pierwſzego dniá liczby Mieśięczney. A gdźieby śię pierwſzego dniá Swięto tráfiło, tedy názáiutrz po Swięćie Roczki poczynáć śię będą, á trwáć ſądownie máią przez dwie niedźieli, ná ktore Roczki káżdy, komuby potrzebá ukázowáłá, ma ſtronę ſwą porządkiem Státutowym,

wym, ták od záocznego, iáko oczywiſtego podánia pozwu, zá [a] cztery
niedźiele pozwáć. A ktoby zá niepoſpiechem ſwym, nie mogłby zá
cztery niedźiele przed poczęćiem Roczkow pozwáć, tedy y tydźień w
Roczki rok ták przyimowan być ma, tylkoby od pozwánia cztery
2 niedźiele ſpełniły śię. § A gdźieby zá przypádkiem wybićia ſpokoyne- R.4.
go dźierżenia w czáśie ták krotkim, żeby ukrzywdzonemu ku pozwá- a.92.
niu ná roczki pierwſze czterech niedźiel nie doſtawáło, tedy tákowe-
mu y ná drugie roczki wolno będźie pozwáć, tylkoby od wybićia do po-
3 zwánia dźieśiąćiu niedźiel nie omieſzkał. § Wſzákże ieśliby kto o wy- R.11. a.59.
bićie ſpokoynego dźierżenia do dźieśiąćiu niedźiel pozwáć nie mogł,
z tych przyczyn, to ieſt, zá ſłużbą Náſzą Hoſpodárſką, Ziemſką, ábo
dlá powietrza morowego, tedy dowiodſzy tego ſłuſznie wedle práwá,
iż zá ktorą z tych przyczyn w dźieśiąćiu niedźielách nie mogł pozwáć,
przećię y po wyśćiu tych dźieśiąćiu niedźiel, pozwy Grodzkie táko-
wemu iść, y dáwane być máią, tylko aby záś po ućiſzeniu powietrzá,
ábo przyiechawſzy z poſługi Náſzey do imienia ſwego záś dźieśiąćiu
4 niedźiel nie omieſzkał. § A ieśli z tych przyczyn przerzeczonych nie
dowiedźie, y nie pokaże, tedy iuż o to do ſądu Ziemſkiego pozywáć ma
ná rok záwity, tákoż o wybićie, ábo odięćie ſpokoynego dźierżenia.

a W Koronie gwałtownie z máiętności wybići, naydáley w Mieśiąc máią práwnie czynić, *Zygm: w Krak:* 1543. *H. P.* 222.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O pozwiech Grodzkich, y o roku zá nimi záwitym.

USTáwuiem, iż we wſzyſtkich tákowych rzeczách, ná ſąd Grodzki wyiętych, membrány ná pozwy máią być dáwane, pod pieczęćmi Pánow Woiewod, á w Powiatach, gdźie Woiewod nie maſz, tedy Staroſt ſądowych, á nie ich námieſtnikow, á rok zá káżdymi pozwy Grodzkiemi ma być záwity, pod ſtráceniem práwá. A wſzákże Piſarz ná tym membránie ma ręką ſwą nápiſáć dátę, ktorego dnia wydáie ten pozew, ſpráwuiąc śię dáley wedle Artykułu ośmnaſtego, w tymże Rozdźiale.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O zámieſzkániu czáſu pozwánia, o głowę ſzláchecką do Grodu, y o náiazd domowy, y inne uczynki krwáwe.

1 TEż [a] ktoby o głowę ſzláchecką, y o naiazd gwałtowny R.11. a.52.
krwáwy ná dom ſzláchecki, gdźieby śię ſtáło zábićie, ábo
zránienie, tákże o gwałt Kośćielny, [b] o gwałt Pánien, y
niewiáſt, o rozboy, pożogi, y inſze rzeczy krwáwe, to ieſt,
zá co gárdłem karzą, ná ſąd Grodzki wyięte, ośiádłego w tym
Páńſtwie nie pozwał ku práwu przez trzy látá, tákowy iuż wiecznie o

to milczeć ma. Jednák gdźieby po zábitey głowie ſzlácheckiey, dźieći, ábo bliſcy tácy, komuby o to práwem czynić náleżáło, ieſzcze lát niedoroſłych byli, ábo by y doroſłemi będąc, á w tym Páńſtwie Náſzym nie byli, áleby mieſzkáli gdźie w inſzych Páńſtwách cudzych, tedy tákowe dźieći, ábo bliſcy doſzedſzy lat zupełnych, ábo z cudzych Ziem przyiechawſzy, mogą o to czynić, tylkoby po doyśćiu lát, ábo po przyiecháníu ſwym z Ziem cudzych, trzech lát z pozwániem nie omieſzkáli.

a W Koronie o głowę we trzech lećiech Aktor ma czynić, ktore gdy wynidą, czynić więcey nie będźie mogł. *Kaź: w Wiślicy. H. L.* 112. *Conſt:* 1550. *fol:* 4. § A iż się.

Dáwność o rány, ták iáko y o głowę trzy látá, 1588. O ránách Szlácheckich, *fol:* 462.

b Beſpieczeńſtwo Kláſztorow Pánieńſkich, y Kośćiołow. 1616. *fol:* 12. 1618. *fol.* 5.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O przyśiędze Stároſt, Zamkow, y dworow Náſzych Hoſpodárſkich ſądowych.

POſtrzegáiąc My Hoſpodár z powinnośći Náſzey ſpráwiedliwośći Swiętey, żeby ná wſzelákim mieyſcu w boiáźni Bożey odpráwowána byłá, tak uſtáwuiem. a Iż káżdy Stároſtá Zamkow, y dworow Náſzych ſądowych, ktorzy nie ſą w łáwicy Rády Náſzey, y do Rády ná czynienie, záchowánie, y pomnożenie ſpráwiedliwośći, y pokoiu poſpolitego nie przyśięgáli, ták ći, co iuż teraz Stároſtwá tákie ſądowe máią, iáko y ktorzy potym z łáſki Náſzey Hoſpodárſkiey mieć będą, máią teraz dźierżąc tákie Stároſtwá, ſkoro po wydániu ku uznániu tego popráwionego Státutu ná pierwſzych Roczkách Grodzkich, á te oſoby, ktorym po wydániu tego teráznieyſzego Státutu popráwionego, ná pierwſzym po tym ich wſtąpieniu, ná Stároſtwá Roczkow Grodzkich, też przy zebrániu ſzláchty, ktorzy w ten czás przybędą, przyśięgę ná ſądy uczynić Rotą Sędźiego Ziemſkiego. A poki tego nie uczynią, poty urzędem ſwym ſzáfowáć nie mogą. Wſzákże ći Woiewodowie, y Stároſtowie teráznieyśi ukráinni, ktorzy przed Námi Hoſpodárem przyśięgi ſwe uczynili, iuż nie będą powinni powtore przyśięgáć.

a Stároſtowie Sądowi, y pográniczni przyśięgli być máią. 1569. Przywiley o Unii W. X. L. *fol:* 176. Dignitarſtw.

Stároſtowie Pográniczni, y Sądowych Zamkow przyśięgli być máią. 1576. *fol:* 256.

Stároſtą áni Urzędnikiem Ziemſkim, nie może być Woiewodá w ſwoim Woiewodztwie, y Káſztelan w Káſztelánii: krom Stároſtwá, Woiewodztwá, y Káſztelánii Krákowſkiey, *Conſt:* 1562 *fol:* 23. *Tit:* O ośiádłośći.

Stároſtwá Inflántſkie álternátą máią być dáwane, raz Polſkiego, drugi raz Litewſkiego narodu ludźiom. *Conſt:* 1589. *fol:* 508.

Stároſtw ſądowych, tákże Ukráinnych Zamkow W. X. L. dźieciom lat nie zupełnych, dáwáne być nie máią, iedno ludźiom záſłużonym, *Conſt:* 1589. *fol:* 529. *Tit:* Stároſtwá Sądowe.

ARTY-

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O ustánowieniu przez Woiewod, Stárost sądowych, urzędnikow ich sądowych, Grodzkich, y o dowodzeniu z nimi spráwiedliwośći.

1 USTáwuiemy, [a] iż Woiewodowie, y Stárostowie Sądowi, R.3. máią z osobná káżdy z nich ná urzędźie swym wybráć, y ná a.12. sąd záśádźić námiestniká, ábo Podstárośćiego, Sędźiego zam- R.2. kowego, y Pisarzá, ludźi dobrych, cnotliwych, godnych, w prá- a. 5. wie, y pismá Ruskiego umieiętnych, szláchćicow, w tymże Powiećie ośiádłych, y rodźicow tego Páństwá Wielk: Xięstwá Litewsk: ktorzy przyśięgę uczyniwszy rotą Sędźiego Ziemskiego, á Pisarz rotą Pisárzá Ziemskiego, á pospołu wszyscy trzey zupełny sąd záśiádszy, máią, y moc mieć będą sądźić, y sprawowáć wszystkie rzeczy sądowe,
2 zamku, ábo dworu Nászemu náleżące. § A ktoryby z tych ná urzędźie był nie ośiádły, y nie przyśięgły, á Woiewodá, Stárostá, sądu zupełnego dáć nie chćiał, tedy stroná nie powinná będźie przed tákim sądem odkázywáć. A tym niedániem ośiádłego, y zupełnego urzędu, ieśliby śię komu zwłoká, ábo iákie ubliżenie práwu stáło, tedy Woiewodowie, Stárostowie sądowi, gdy o to będą przed sąd głowny pozwáni, powinni będą sámi ukrzywdzonemu szkody, y nákłády zá dowodem opráwić, y zápłáćić. A przećię nieośiádłych ná urzędach mieć nie máią, pod strąceniem tego urzędu z wyroku Nászego Hospo-
3 dárskiego, gdy o to do Nas pozwan będźie. § A ieśliby śię od ośiádłego urzędu, co niedoyrzeniem ná tym urzędźie w sprawie ich pobłądźiło, á z Státutemby śię práwá pospolitego nie zgadzáło, y coby śię stronie ktorey z krzywdą od nich widźiáło, tedy stroná żáłobna w tey krzywdźie swey, ma od urzędu Ziemskiego, tegoż Powiátu list upominálny wźiąć, áby Pan Woiewodá, ábo Stárostá sądowy, w tákowey rzeczy spráwiedliwość z urzędem swym iey uczynił; y ten list upominálny ma być urzędownie położon, tákim obyczáiem, iáko y o inszych listow urzędowych pokłádániu iest w tym Státućie opisáno, w tymże zamku, ábo dworze Nászym, gdźie kto iest Woiewodą, ábo Stárostą. A od położenia tego listu upominálnego, miánowićie zá cztery niedźiele ma Pan Woiewodá, ábo Stárostá, bądź sam przybywszy osobą swą do tego urzędu swego, ábo ná mieysce swe kogo wola iego będźie zásadźiwszy, y przez tych osob zásadzonych, żá-
4 łobnikowi spráwiedliwość z urzędem swym uczynić. § A gdźieby sam Pan Woiewodá, ábo Stárostá sądowy, ábo od nich ná to osoby wysadzone, spráwiedliwośći z urzędem tákowym ná ten rok wzwyż pomieniony nie uczynili, tedy o to stronie żáłobney, wolno będźie pozwáć tákowy urząd Grodzki do sądu głownego Trybunálnego, pokłádáiąc pozew tákże ná mieyscu sądowym Woiewodztwá, ábo
5 Stárostwá ich. § A choćiayby Pánowie Woiewodowie, Stáro-

U3 stowie

ſtowie ſámi, iáko te oſoby, ktore od nich wyſádzone ná to będą, czynili ſpráwiedliwość, áleby śię ſtronie żáłobney rozſądek, y ſkazánie ich nie według práwá widźiáło, tedy tey ſtronie żáłobney, wolno będźie w tey mierze do ſądu głownego Trybunálnego appellowáć, y odezwáć śię. A w tym czáśie do oczywiſtey roſpráwy, ábo z urzędem Grodzkim, tákże y z ſámymi Woiewodámi, y Stároſtámi ſądowymi, żadna odpráwá ſtronie czyniona nie ma być.

a Stároſtowie, Urzędnicy, y inni ná doſtoieńſtwách będący, w káżdym ſwym Powiećie ośiedli być máią, *Alex: w Rádom:* 1500. *H. P.* 197.
Nie zmyślenie ośiedli być máią. *Zygm: w Piotr:* 1538. H. P. 168. *Conſt:* 155. *fol:* 7. 1562. O ośiádłośćiách Dignitárzow, *fol:* 23.
Dwoygá Stároſtw Sądowych żáden dźierżeć nie może, pod utráceniem dobr, *Conſt:* 1562. *fol:* 23. *Tit:* O dwoygu Stároſtwách ſądowych.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

Aby ſąd Grodzki Roczkow nie omieſzkiwał, chcąc to mieć, áby ſpráwiedliwość bez odwłoki káżdemu ukrzywdzonemu dochodźiłá.

USTáwuiemy, [a] áby Woiewodowie, Stároſtowie ſądowi, á w niebytnośći ich, urzędnicy ich ſądowi Roczkow ſądowych Grodzkich, pod tąż przyśięgą ſwą ná urząd uczynioną, nie omieſzkiwáli, ále one káżdego mieśiącá odpráwowáli. A ktoryby z urzędnikow Grodzkich, ná ktore Roczki Grodzkie zá chorobą ſwą, ábo zá potrzebámi ſwemi włáſnymi, ná tychże Roczkách, ábo Rokách Ziemſkich, pod tym czáſem nie odpráwuiących, w inſzym Powiećie przypádłym ná Roczki nie przybył, tedy ná drugich Roczkách winien będźie przed ſzláchtą powiedźieć, pod tąż przyśięgą ná urząd iego uczynioną, iż pod czáſem tych roczkow, ná ktore nie
R.4. przybył, prawdźiwie chory był, ábo ſwe włáſne potrzeby práwne ná
a.4. roczkách Grodzkich, ábo rokách Ziemſkich, w inſzym powiećie miał.
R.9. a.6. § A gdźieby ktory z tych urzędnikow Grodzkich, bez prawdźiwey obłożney choroby, ábo włáſney pilney potrzeby ſwey, w drugim powiećie ná rokách nie máiąc, Roczkow ſądowych omieſzkał, ábo nie ſłuſznie rozerwał: A toby śię do trzech rázow ná niego pokazáło, tákowy urząd ſwoy tráći. A Woiewodowie, Stároſtowie, powinni będą, tákiego niepilnego, y niedbáłego urzędniká ſwego, gdyby to ná niego prawnie dowiedźiono było, z tego urzędu złożyć, á ná to mieyſce innego uſtáwić.

a Stároſtowie ſami káżde roki ſądźić máią, ieśli *legalitates* w Státućie opiſánych nie mieli, pod utráceniem Urzędu. *Conſt:* 1562. *fol:* 26. *Tit:* O Sądźiech Stárośćich.

ARTY-

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O Krzywdách w rzeczách krwáwych ſądowi Grodzkiemu należących, komuby śię dźiáły od Woiewod, Stároſt ſądowych, y ich urzędnikow Grodzkich, ſądowych, z ich ośiádłośći.

1 POſtrzegáiąc My Hoſpodár tego, áby wſzyſtkim poddánym
Náſzym iednáka, y rowna ſpráwiedliwość iednemu z drugim
dźiáła śię. [a] Uſtáwuiemy, iż gdźieby kto z Woiewod, Stá-
roſt ſądowych, ábo z ich urzędnikow, ſądowych, Grodzkich,
Námieſtnik, ábo Podſtárośći, bądź też Sędźia, ábo Piſarz, máiąc
imioná ſwe w tymże powiećie, gdźie oni ſą urzędnikámi ſądowemi.
A z tákich imion ſwych komu inſzemu krzywdę w rzeczách krwáwych
y co Grodzkiemu ſądowi ſądźić przyſłuchá, bądź ſámi, ábo urzędni-
cy ich, ſłudzy, boiárowie, y poddáni, uczynili: á oniby z ſwoich ſług
y poddánych ſpráwiedliwośći o to ukrzywdzonemu uczynić nie chćie-
li, tedy Woiewodowie, Stároſtowie ſámi, o to máią być pozwáni,
z tych imion ſwych do inſzego bliżſzego urzędu, y ſądu Grodzkiego
tego Powiátu, z onym drugim powiátem, w ktorym śię co będźie
dźiáło, kłádąc pozwy przez woźnego tego powiátu, z ktorego y pozwy
wynidą, ná tym imieniu ich, z ktorego śię krzywdá dźieie. A urzę-
dnikow ich ſądowych, ieśli nie zechce ſtroná żałobna do Woiewody, y
Stároſty pozwáć, tedy wolno iey będźie pozwáć, tákoż iáko
wyżey opiſano, do drugiego przyległego ſądu Grodzkiego. A Wo-
iewodowie, Stároſtowie, y ich urzędnicy w onym drugim powiećie
nie wypráwiáiąc śię wyzwániem z ſwego należnego powiátu, po-
winni będą przed tym drugim urzędem zá pozwy ſtánowić śię, y ro-
ſpráwę w tákich rzeczách według práwá przyimowáć: á zoſtánąli
w czym z práwá winni, temu tenże urząd, ktory ſądźił, y odpráwę
ná nich y ośiádłośćiách ich wedle porządku tego Statutu czynić
2 ma. § Opowiádánia też y zápiſowánie tych krzywd, y wſzelákich
innych poſtępkow práwnych ma być czyniono, gdźie żałobna ſtroná
zechce, ábo w tymże Grodźie tego powiátu, gdźie śię co ſtánie, ábo
ná tymże drugim urzędźie, do ktorego y pozwánie w tym ártyku-
le ukazano.

[a] Stároſtowie gdyby z imion Krolewſkich, ábo ſwoich włáſnych Szláchcie winni byli o zbiegi, ukrzywdzony ma do Grodu bliżſzego w Woiewodztwie tym pozwáć rokiem záwitym.

A ten ſąd Grodzki ma exekucyą czynić ná dobrách Stárośćinych, pod ſtráceniem Urzędu, *Conſt:* 1578. *fol:* 338. *Tit:* Spráwiedliwość.

Pozew ná tym imieniu kłáść, z ktorego krzywdá. *Rozdź:* 4. *Art:* 17.

ARTYKUŁ XL. 40.

O popráwieniu obłądzenia, ábo ſkazu nieprawnego urzędu Grodzkiego, y Ziemſkiego, zá nieſtániem ſtrony pozwáney uczynionego, y o niedopuſzczenie áppellácyi, y gdźie o to urząd pozywáć.

TEż uſtáwuiem, gdźieby śię to tráfiło, żeby urząd Grodzki ábo Ziemſki w nieſtániu ſtrony pozwáney zá upornym ſkazániem ſwoim, [a] niepráwnie, ábo w tákiey rzeczy, ktoraby ſądowi iego nie należáłá, dał komu odpráwę, wwiązánie w imienie, ábo w ktorykolwiek grunt, ábo by oczywiſto ſtronom u ſądu ſtoiącym w niedopuſzczeniu áppellácyi, ſtroná ktora ſobie krzywdę od urzędu mieniłá, tedy o tákie rzeczy ſąd Ziemſki, tylko Sędźia, Podſędek, máią być pozwáni ná rok záwity przed ſąd głowny, á o krzywdę w ſkázániu ſądowemu Piſarz ták Ziemſki, iáko y Grodzki, pozwáni być nie máią, y zá ſąd odkázowáć nie będą powinni. Gdyż oni mocy do czynienia wyrokow nie máią, á choćiáyby byli y pozwáni, tedy ſtánowić śię nie będą powinni, iednak gdźieby ktory Piſarz w omyłce, ábo w niedołożeniu iákiego piſánia był obwinion, tákowy tákoż o to pozywan być może do ſądu głownego. A urząd Grodzki w tákowym obwinieniu ma być przyćiągnion ku roſpráwie do tego ſądu, y tym porządkiem, iáko o tym wyżey w ártykule tegoż Rozdźiału ieſt opiſáno. § A ieśliby śię z oczywiſtego mowienia ſtrony żałobney z urzędem to niepráwne ſkazánie ktorego urzędu pokazáło, tedy tákowy ſkaz ma być podnieśion, y ná ſtronę odłożon, y ták ukrzywdzonemu ma być wwiązánie dáno, y ono imienie, ábo grunt odſądzony záś iemu przywrocon. A temu, komu zá tákowym nieſłuſznym ſkazániem wwiązánie było dáno, znowu wolne mowienie z ſtroną, ieśli on zechce, ma być záchowáno: tákże y temu, z czyiego dźierżenia (imienie wyiąwſzy) kto nieſłuſznie práwo przewiodł, podano o ſzkody, ktore śię ſtały z zádźierżenia iego u ſądu náleżnego z ſtroną wolne mowienie będźie. A ktemu ſtronie tey, przećiw ktorey ſkazánie pierwey było uczyniono, y wwiązánieby w máiętność iego dano, winien będźie táki urząd, ktorzy pozwáni, y w tym winnymi naydźieni, będą winni dwánáśćie rubli groſzy támże u ſądu zápłáćić. § Jeśliżby z rozſądku ſądu głownego przećiw urzędnikow Ziemſkich, ábo Grodzkich, ábo też z ſądu Woiewod, Stároſt ſądowych, przećiw urzędnikow ich nálázło śię to, że ſkaz urzędowy ſłuſznie przez nich uczynion, tedy ten uporny, ktory ſąd ruſzył, y ku włokićie niewinnie przywodźił, ma winy tam urzędnikom ſądowym, ktorzy od niego pozwáni będą, dwánáśćie rubli groſzy támże u ſądu zápłáćić. A ſąd ich práwny ku wykonániu ſwemu wedle práwá przywodzon być ma.

Wſzákże

Wſzákże od Woiewod, Stároſt, y w tákowey rzeczy áppellowáć
do ſądu głownego wolno będźie.

a Ktoby pozwał Kommiſſarze, ábo Sąd, ábo Urząd o iáki poſtępek, gdy będźie w tym przekazan, iż nieſſuſznie pociągnął, ma káżdemu z oſobná dwoie czternáśćie grzywien dáć, y ſtronie przytym ieśli będźie przypozwána. *Conſt:* 1557. *folio* 9. § Ktoby pozwał.

ARTYKUŁ XLI. 41.

O zły przewod práwá przez ſtronę, y gdźie o to pozwáć.

1 KToby [a] przećiw kogo práwo iákie ták u ſądu Ziemſkiego,
iáko y Grodzkiego, y u ktoregokolwiek innego urzędu
iákim fortelem, ábo omyłką iáką ſpráwę záocznie zá nieſtá-
niem ſtrony pozwáney przewiodł, bądź rok iáki nieprawdźi-
wy, zmyślony, w niewiádomośći ſtrony przećiwney utworzyw-
ſzy, ábo ná iáką rzecz zá zápiſy iákiemi zmyślonemi, nieprawdźi-
wemi ſkazánie urzędowe otrzymawſzy, tedy ten, przećiw komu ſka-
zánie wyidźie, może o táki zły, á nieprawdźiwy przewod práwá, do
tegoż urzędu, przed ktorym będźie práwo przewiedźiono, ſtronę prze-
ćiwną pozwáć, y gdy śię w tym winnym z práwá okáże, tedy ten
ſąd pierwſzy ma być podnieśion, y wniwecz obrocon. A ten kto zmy-
ślonym obyczáiem práwo przewiodł, zá tę winę ma śiedźieć w zam-
ku, ábo dworze Náſzym ſądowym dwánáśćie niedźiel, á ſtronie ſwey
przećiwney dwanáśćie rubli groſzy zápłáćić, á to w tákich rzeczách,
gdźie gárdłá nie záſłużył. Wſzákże iesliby śię ná tym práwie okazał
iáki fałſz, y poſtępek iáki znáczny, iáwny, zá coby ſłuſznie wedle
práwá miał być gardłem karan, tedy tákowego urząd ma ſądźić, y
ſkázowáć, y karáć wedle tego práwá poſpolitego, y wyſtępku iego.
2 § Jeśliżby ten, kto pozwie o zły przewod práwá tey żałoby ſwey
nie dowiodł, áleby to pozwánie czynił ku zwłoce ſpráwiedliwośći, á
teyby śię przećiwney ſtrony poſtępek pierwſzy ſłuſzny, práwny okazał,
tedy ſam ten żałobnik oney przećiwney ſtronie ſwey, tákże winy
dwánáśćie rubli groſzy ma zápłáćić, y ná zamku, ábo dworze Náſzym
dwánáśćie niedźiel śiedźieć: á onemu ſądowi pierwſzemu ma odprá-
3 wá czyniona być, wedle ſkazánia, y práwá poſpolitego. § A gdźieby
kto o zły przewod práwá przypozwawſzy w rzeczách krwáwych,
gdźie poydźie o gárdło [b] mienił to, że mu wiádomość o pozwie nie
doſzłá była, tedy ma ná tym przyśiąc, że go wiádomość o pozwie nie
doſzłá, á po przyśiędze od pierwſzego ſkazánia wolen będźie, á ná rzecz
ſamę támże zárázem odkázowáć ma. A to śię ma rozumieć o záo-
cznym położeniu pozwu.

a W. Koronie obżáłowány w káżdey ſpráwie, ták pieniężney, iáko y krwáwey, by też po otrzymániu ſkázu, y bánnicyi, gdyby wnioſł złe otrzymánie ſkázu ábo bánnicyi, y onego ſądu chociayby nie miał iublewácyi, y nie czynił o to oſobną ákcyą, przyśiągſzy ná niewiádomość przewodu, przywrocony być ma do zupełnośći práwá

iego, 1588. O Reláxacyi, y znoſzeniu bánnicyi, *fol:* 468.

b Gdyby pozwány bronił śię niewiádomośćią pozwu, á ſtronáby powodowá Woźnego u Sądu ku świádczeniu nie miáłá, obżáłowany przyśiągſzy ná tym, że pozew do wiádomośći iego nie przyſzedł, tam záraz ná żałobę ma odpowiádáć, *Zygm:* 1523. *H. P.* 462.

ARTYKUŁ XLII. 42.

Roki záwite, w ktorych rzeczách máią być ſkłádáne.

NAypierwey kto kogo pozwie o záſtawę ku brániu pieniędzy, choćiay ſtroná pozwáná nie ſtánie ná Roki pierwſze, tedy przećię ſąd nie ma odkłádáć ná dálſze drugie Roki, ále ná pierwſzym roku iáko ná záwitym, pierwey wyſłuchawſzy dowodu ſtrony powodowey, iáko o tym niżey opiſano, toż ma wſkazánie czynić, y wwiązánie ſtronie powodowey dáć, wźiąwſzy od niego pieniądze do urzędu, y przy Księgách ſądowych máią być położone do tego czáſu, áż ſtroná pozwána ich weźmie. 2. O wybićie z domu ſpokoynego mieſzkánia, y odięćie imienia, ludźi, y wſzelákich gruntow, gdźieby omieſzkał, ábo nie chćiał o to do Grodu pozwáć. 3. O wſzeláką rzecz ſądzoną rok záwity zá pierwſzym pozwem. 4. O ſługę iakiegożkolwiek ſtánu, ábo człowieká, ábo czeládniká domowego, ktoryby od Páná ſwego, ták ſzkodę uczyniwſzy, iáko y nie záſzkodźiwſzy, ućiekł. 5. O myto, y o moſtowe, o grobelne, tárgowe, y przewozy, Xiążęce, Páńſkie, Szláchcckie, tákże y wſzelákich ſtánow. Jeśli kto ná kim, ábo ná poddánym czyim myto nie ſłuſznie weźmie, ábo ſzkodę iáką uczyni. 6. Ktoby iazámi, ábo młynámi, gáćmi, moſtámi, rzeki portowe hámował, ábo drogi ſłuſzney nie uczyniwſzy, á zá tymby śię ſzkodá komu ſtáłá. 7. Jeśliby śię kto komu dobrowolnie opiſał, y rok w liśćie oznáymił, á nie uczynił temu doſyć. 8. O rozdźiał imion, y máiętnośći wſzelákiey miedzy bráćią, y śioſtrámi, y bliſkiemi, tákże y z opiekunámi dźiećiom lat nie doroſłym, zá pierwſzymi pozwy ma być rok záwity. 9. Ná poręcżniká, y ná przykáżce, poręcznikowi, y przykáżcy z iſtcem, po kim ręczył, ma być rok záwity. 10. O wyiechánie ná grunt urzędu Podkomorſkiego, y Kommiſſárſkiego. 11. O obelżenie woźnych ná ſpráwie urzędu ich. 12. O krzywdy poddánych Hoſpodárſkich od ſzláchty, gdźie práwá Maydeburſkiego nie máſz. 13. O wdowie utrátney, ná wdowim ſtolcu będącey. 14. O winy Náſze Hoſpodárſkie, urzędowe, y ſtronom náleżące. 15. O głowſzczyzny ludźi ſtanu proſtego. 16. O bránie przeſądow, y poturemnego, nád uſtáwę Státutową, przez Kśiążąt, Pánow, ſzláchtę, y urzędnikow ich, y o winę ná Podkomorzego. 17. O grábież wſzeláką, y o zápłátę iſpáſzy. 18. [d] Ktoby pod czáſem, rokom iáki zbytek uczynił, y nie ſpráwiwſzy śię precz uiechał. 19. O krzywdy od

dy od urzędnikow Hoſpodárſkich z ich urzędow, ieno nie o dobrá ſtołu Náſzemu należących, y o obronie ich, iáko o tym w inſzych ártykułach ieſt opiſano. 20. O polubowny ſąd. 21. O wybićie, ábo o odięćie z dźierżenia po uwiązániu. 22. O záhámowánie liſtow otworzonych. 23. O krzywdę pod czáſem woiennym uczynioną. 24. O dochodzeniu długow po zmárłym dłużniku ná imionách ſpadkowych, onego zmárłego według ártykułu ośmnaſtego w Rozdźiale śiodmym. 25. O náwiąſkę zá wywodem ſzláchectwá wedle ártykułu pięćdźieśiątego
1 w Rozdźiale iedynáſtym. A w tych wſzyſtkich rzeczách, tym rokom záwitym podánych w tym ártykule, y też w inſzych ártykułách tego Státutu opiſanych, zá pozwy ziemſkimi rok ma trwáć wedle dáwnego obyczáiu práwá do trzećiego dnia, ták pozwáney iáko po-
2 wodowey ſtronie. § A gdźieby [e] ktora ſtroná przez trzy dni zá wołániem woźnego bez przyczyn práwnych w Státućie tym zámierzonych nie ſtałá, tedy iuż w tey rzeczy ná pozwie opiſaney upada y wiecznie to tráći. Abowiem moc rokow záwitych u ſądu Ziemſkiego, y Grodzkiego táką chcemy mieć, iż káżdego ſtanu człowiek będąc pozwány ná rok záwity, nie może śię ná roku záwitym więkſzymi ſpráwámi w inſzych powiátach, y żádnymi innymi przyczynámi wymawiáć, okrom trzech przyczyn, to ieſt, choroby obłożney, á poſługi Náſzey Hoſpodárſkiey, Ziemſkiey w tym Státućie miánowáney, á trze- R. 4. a. 47.
ćia przyczyná, ieśliby śię kiedy to tráfiło, żeby iedná oſobá w rzeczách y 27.
krwáwych do dwuch ſądow Grodzkich byłá pozwáná, iáko o tym w ártykule dwudźieſtym śiodmym tegoż Rozdźiału ſzerzey opiſano. Wſzákże y tá obmowá przećiw roku záwitemu tylko ná iednych rokách, y zá iednemi pierwſzymi pozwy ma być dopuſzczona. A ná drugich rokách, ábo roczkách Grodzkich, iuż śię y tymi przyczynámi wymawiáć nikt nie będźie mogł, ále ábo ſam, ábo przez umocowánego u ſądu ſtánowić śię, y roſpráwić powinien będźie, wyiąwſzy to, ieśliby kto będąc odeſłan ná poſługę Náſzę Hoſpodárſką, Ziemſką, z gránic Páńſtw Náſzych nie mogłby śię z tąd rychło zwroćić, tákowemu do zwrocenia z poſługi Náſzey, y Ziemſkiey folgá w práwie czynioná być
3 ma, według tego Státutu. § [g] A gdźieby też ſtroná pozwána bez przyczyn práwnych wyżey mienionych nie ſtałá, tákowa rzecz ſwoię tráći, o co pozwána, y ſąd ná tákowym zá dowodem práwnym, to, co w pozwie opiſano, ſkazáć ma. Tákże też y powodowa ſtroná pozwawſzy ná rok záwity, gdźieby ſamá nie ſtałá, y roku ſwego nie pilnowáłá, tákowá tákże rzecz ſwoię o co pozwáłá, wiecznie tráći.

[d] *Termino tacto* káżdy śię ſpráwić powinień o exceſſy pod wſzelákiemi Sądámi, y ziazdámi uczynione *modo quo* ná Trybunále, *Conſt:* 1598. *fol:* 706. *Tit:* O Beſpieczeńſtwo.

[e] U Sądu Zádwornego, zá wołániem trzećim, może áreſztowáć Kontumácyą pozwány. *Conſt:* 1588. *fol:* 488.

g Areszt Kondemnaty u Sądu ma iść do 23. godźiny: chybá żeby śię Sądy dokończywáły. *Const: 1588. fol: 482.*

Roki záwite władzą Seymową ná W.X.L. od Roku 1588. Po wydániu tego Státutu w tym ſą uchwalone.

De crimine læſæ maieſtatis. 1588. fol: 455.

O Municyách, Ktoby śię z prowentow do budowánia, y poprawy Zamkow Krolew: pewną ſummą pieniędzy nie przykłádał, ſpiże, prochow nie przyczyniał. 1607. *fol:* 834.

O ſpoſobie dochodzenia retent, od Stároſtw, Poborcow, Arędárzow, Celnikow, Mytnikow, y ich potomkow nie wydánych. 1611. *f.* 5.

O Proceſśie Skárbowym, ktoby ná czás náznáczony, ktorey ráty z dobr K.I. M. do ſkarbu nie wnioſł. 1607. *fol:* 840.

Poborcowie, ktorzyby pieniędzy Poſelſkich, y liczby przy Relácyi w Powiećie po Seymie walnym uczynioney nie oddáli. 1601. *f.* 762.

O Poſelſkie pieniądze, ktoby ich ná czas nie wydał. 1598. *f.* 698.

O Poſelſkie pieniądze ná czás náznáczony nie wydáne. 1611. *f.* 40.

Deklárácya beſpieczeńſtwa poſpolitego, ktoby ná urząd Grodzki, Ziemſki, Podkomor: Seymiki w Kośćiołach náśćie uczynił. 1611. *f.* 3.

Opátrzenie beſpieczeńſtwá wſzelákich Sądow, ktoby ich gwałćił, 1611. *f.* 7.

Oboſtrzenie práwá ná ſwawolniki, ktorzy ná dwory ſzlácheckie náiazdy czynią. 1611. *f.* 13.

O cłá, y mytá, ktoby nád Inſtruktarz brał. 1596. *f.* 682.

O Cłách, y na rzekách portowych bez práwá bránych. 1601. *f.* 737.

O Znieśienie cłá ná rzece Dźwinie, ktoby brał od ſzláchecкich ſtátkow. 1607. *f.* 859.

O Przeczyſzczenie rzeki Dźwiny. 1607. *f.* 862.

O Rzekách portowych, ktoby ich nie wyczyſzczał. 1613. *f.* 23.

O Fałſzywey Mynicy. 1607. *f.* 837.

O Mynicy fałſzywey. 1611. *f.* 12.

Cudzoźiemcy, ktorzy dobrá K. I. M. trzymaią. 1607. *f.* 829.

Cudzoźiemcy, ktorzy Ziemſkie imioná wiecznośćią ſkupili. 1601. *f.* 741.

O Tátárách, u ktorych ſzláchtá dobrá pokupili, á ſłudzy woienni nie ſłużą. 1616. *f.* 45.

O Tátárách, ktorzy w ćiągnieniu ſzkody czynią. 1611. *f.* 47.

O okazowánie, ktoby ná czas náznáczony z máiętnośći pocztu nie pokázał. 1607. *f.* 836.

O okázowániu, w Woiewodztwách, y Powiátách, ktoby nie był poſłuſzny. 1613. *f.* 49.

O Niebudowánie Zamku Mozyrſkiego z Stároſtą y z Mieſzczany. 1611. *f.* 48.

O Woźnych, ktorzy nád uſtáwę więkſze dochody biorą. 1616. *f.* 49.

ARTY-

ARTYKUŁ XLIII. 43.

O pozwiech Náſzych, Ziemſkich, y Grodzkich, iáko długo trwáć máią.

1 Ustáwuiemy [a] też, iż káżde pozwy urzędu Ziemſkiego, y Gro- R.4.
dzkiego, ták te, ktoremiby nie pozwáno, iáko y te, ktoremiby a.18.
pozwáno, dáley trwáć, y w mocy ſwey być nie máią, tylko ná iedne roki ſądowe Ziemſkie, ábo roczki Grodzkie, przed ktoremi ich wźięto, y dla tego te roki Ziemſkie, ábo te roczki Grodzkie, ná ktore śię tymi pozwy pozywáć będą, w onych pozwiech miánowićie máią być opiſane. Okrom tego, ieśliby po założeniu pozwow, Roki Ziemſkie, ábo Roczki Grodzkie ſpełzły, y nie ſądzone zá woyną, ábo powietrzem, ábo zá inſzemi iákiemi z czáſem przypádłymi przyczynámi, o czym ieſt niżey w ártykułách tegoż Rozdźiáłu opiſano.

[a] Przypozwy po śmierći Sędźiego, ábo Krolewſkiey nie ſą potrzebne. *Conſt*: 1588. *fol*: 481. *Tit*: O Przypozwiech.
Ná iedne Roki, ábo Roczki, tylko trzy pozwy máią być po Szláchćicá wydane. A ktoby więcey pozwow wydał, nie máią być ná tych Rokách ſądzone, ále ná drugie limitowáne. *Conſt*: Koron: 1576. *fol*: 297. *Tit*: O liczbie pozwow.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby kogo od ſądu náleżnego do innego powiátu, ábo urzędu, y ſądu wyzwał.

1 Ustáwuiemy [a] chcąc mieć, áby nikt nikogo od ſądu náleżnego R.3.
do drugiego urzędu, y ſądu, to ieſt, iáko o rzeczy Ziemſkie- a.1.
mu ſądu náleżące, do urzędu Grodzkiego, ták o rzeczy wyięte ná Grodzki ſąd, do Ziemſkiego urzędu, y też z powiátu, w inſzy powiat, áni do Kommiſſarſkiego, Podkomorſkiego, y żadnego, innego ſądu nieprzynáleżnego [b], także áni przed Nas Hoſpodárá, áni przed ſąd głowny nád ten Státut, y porządek iego, y też nád ártykuły onego głownego ſądu poſtánowione nie śmiał wyzywáć. A ktoby to uczynił, á do inſzego urzędu, y ſądu nienáleżnego kogo wyzwał, tedy pozwánemu tylko wiádomość urzędowi temu, do ktorego będźie pozwan o tákowym nieporządnym, y nieſłuſznym pozwániu, ſam, ábo przez poſłáńcá ſwego ná to umocowánego ma dáć, y obmowę w tym uczynić, á tákowych pozwow poſłuſzen być, y ſtronie zá nimi odkázowáć nie będźie powinien. Ale ieſzcze ten, kto tákowe pozwy wezmie, y iemi pozwie, zá to, że mimo ſąd ſwoy náleżny śmiał to uczynić, ma zápłáćić [b] winy temu urzędowi, od ktorego wyzwał, kopę groſzy, á ſtronie trzy ruble groſzy. A to w ten czás, gdyby żáłobnik powtore o tę rzecz pozwał, y te winy ten urząd náleżny, ma ſobie, y ſtronie odpráwić zárázem nie pozywáiąc o to, gdźie-

 by ośiá-

by ośiádły w tymże powiećie był, tedy ná ośiádłośći iego, á ieśliby ośiádłośći w onym powiećie nie miał, tedy ná máiętności iego ruchomey. § Jeśliby żáłobnik pozwawszy do sądu náleżnego sam nie stał, á pozwány się stánowił, tedy przećię pozwánemu wolno będźie, o tę winę onego żáłobniká pozwáć ná rok záwity, do sądu Ziemskiego z ośiádłośći iego, w ktorymkolwiek powiećie mieć ią będźie, á urząd winien będźie iemu tę winę wskázáć, y ná ośiádłośći iego odpráwić. [c] Okrom tego, ktoby zápisem swym, listem włásnym odstępuiąc powiátu, ábo ktorego sądu swego náleżnego, w iáki inny sąd dobrowolnie się podał. Y oprocz tey przyczyny, ktora w inszych ártykułach dopuszcza z powiátu wyzywáć.

a Wyzwan żaden być nie ma o rzecz, ktoraby onemu Sądowi nie należáłá. 1550. Acz to iuż iest práwem, *fol:* 7.

Evocatio Mieszczan do sądu nienáleżnego nie ma być. *Const:* 1611. *fol:* 27. *Tit:* Miast Koronnych.

b Pozwy Zádworne *ratione iniuriarum*, ktore Sądowi Ziemskiemu, ábo Grodzkiemu náleżą, nie máią być wydane, oprocz rożnic miedzy Mieyskiemi á Szlácheckiemi gruntami. *Const:* 1631. *Tit:* O Mandátách.

b W Koronie 14. grzywien karan być ma, wyiąwszy rzecz Krolewską, ktora powiátu nie ma. *Zygm: w Piotr:* 1511. *H. P.* 449.

c Kto się włásney Ziemie y Powiátu odpisze, tám odpowiádáć winien. H. P. 449.

Obywátelom W. X. L. ieśli dobr nie máią w Koronie, nie godźi się *evocare* do Trybunáłu Koronnego. *Const: Anni* 1662. *fol:* 12. *Tit: De evocatione.*

Znowu postánowiono, że iáko z W. X. L. do Trybunáłu Koronnego, tak è *converso* z Korony do W. X. L. nikt nikogo pozywáć nie ma, *sub amissione causæ, & pœna mille marcarum Polon: in eodem foro vindicanda, exceptis causis* tylko *recentium criminum, & exceptis ijs,* ktorzyby mieli dobrá Ziemskie w Koronie, álbo gdyby sam kto *benevolè forum* ná się przyiął. *Const: Anni* 1678. *fol:* 10. *Tit: evocatio.*

ARTYKUŁ XLV. 45.

O tákowych, ktorzyby nie máiąc w ktorym Powiećie ośiádłośći, drugiego ośiádłego pozwali, á szłoby im obudwum stronom o iednę rzecz, tákże y o tym, ktory nigdźie ośiádłośći nie ma.

Reconventio. TEż ustáwuiem, kiedy kto nie máiąc w ktorym Powiećie ośiádłośći, drugiego kogo tám ośiádłego pozwał, á szłoby im obiemá stronom o iednę rzecz, tedy ten pozwány ośiádły, może zárázem nie odpowiádáć, y w práwo się nie wdáwáć. A iżby się też on przećiwnik iego nieośiádły, tám się poddał, y obwiązał listem swym, y zeznániem przed urzędem iemu, w tym, gdźie o iednę rzecz idźie, támże w iego Powiećie odpowiádáć, y usprávwiedliwić nie odzywáiąc się, y nie biorąc do sądu, y Powiátu swego. A gdy się pod to podda, y obwiąże, tedy przećię on pozwány zá tymiż pozwy ná onże czás náprzod powinien będźie iemuż usprawiedliwić się. Jeśliżby ten przyieżdży żáłobnik, z innego Powiátu odźierżawszy sobie spráwiedliwość, á pozwánemu zás nie uspráwiedliwiwszy się,

precz

precz od ſądu odiáchał, tedy ten ſąd y ſkázánie iemu uczynione, nie ma
2 być iemu wykonywáno. § [a] A ieśliby kto ośiádłośći w tym Páń-
ſtwie Wielkim Xięſtwie Litewſk. nigdźie nie máiąc, ośiádłego w
ktorym Powiećie pozwał, á pozwányby do niego, bądź o tęż rzecz, ábo
o ktorą inſzą ſpráwę miał, tedy tákowy ma náprzod po ſobie porękę
ośiádłego w tymże powiećie dáć, iż niegdźie indźiey, iedno ná tymże
urzędźie ſtronie ſwey przećiwney uſpráwiedliwić śię, zárázem ſkoro
po ſwym práwie, będźie powinien. A gdźieby po ſwym práwie uiá-
chał nie roſpráwiwſzy śię z ſtroną przećiwną, tedy tákież ſkázánie o-
no iemu pierwſze uczynione, do wykonánia przywodzone być nie ma.
A rzeczy ſwey pozwány miáſto iſtcá ná poręczniku ſzukáć támże zárá-
zem ma. A gdźieby y poręcznik nie roſprawiwſzy śię uiáchał, tedy z
nim ſobie zá pozwem ſpráwiedliwość dowodźić będźie u ſądu nale-
żnego.

a W Koronie gdy w Grodźie ná nieośiádłym co przyſądzą, we dwu niedźielách ma go-
towemi zápłáćić, czego ieśli nie uczyni, ábo poręki do ſześćiu niedźiel nie da, ma być
ad banniendum pozwány, 1588. *De impoſſeſſionatis*, *fol*: 465.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

O Rokách, ná ktore Sędźiá, Podſędek, y Piſarz zieżdżáć śię, y pozwáni przed nimi ſtánowić śię powinni, á pod ktorym czáſem Roki ſądzone być nie máią.

1 TEż [a] uſtáwuiem, iż ſądy Ziemſkie, trzykroć do roku máią
być, to ieſt, troie roki ſądowe, ná ktore będą powinni, Sę-
dźiá, Podſędek, y Piſarz, ná iedno mieyſce w káżdym Woie-
wodztwie y Powiećie: A w źiemi Zmudzkiey tákże ná mieyſce pewne
ſądom náznáczone, zieżdżáć śię, á tám ták długo mieſzkáć, po-
ki wſzyſtkie ſpráwy ſądowe odſądzone, y ſkończone być mogą. A w
ktorym powiećie ná dwuch mieyſcách roki Ziemſkie odſądzone bywáią,
tedy y do tych mieyſc urząd przyiechawſzy, potemuż śię około mie-
ſzkánia ná odpráwę ſądow záchowáć ma, iáko o tym wyżey w tym-
że Artykule opiſano, przyznáwáiąc káżdemu pozwániu oczywiſtemu
y záocznemu rok przed káżdemi Rokámi, według Artykułu ośmná-
ſtego w tymże Rozdźiále. A czás przyiechánia wſzyſtkich trzech U-
rzędnikow ná drugie mieyſce ſądowe od poczęćia rokow Ziemſkich
we czterech niedźielách, á pozwány, y powod, będą powinni przed ni-
mi śię ſtánowić, obyczáiem y ſpoſoby w inſzych Artykułach opiſá-
2 nemi, á roki máią być ſądzone. § Pierwſze o Swiętey Troycy,
Rzymſkiego Swiętá, y názáiutrz śię w Poniedźiáłek poczną. A dru-
gie w Jeśieni, ná dźień Swiętego Micháłá Rżymſkiego Swiętá, y
tákże śię názáiutrz poczną. Trzećie ná dźień y Swięto trzech Krolow
źimie, y tákże śię też názáiutrz poczną. A potym w drugim Powie-

 ćie,

ćie, tákże ná dźień Swiętey Troycy Rzymſkiego Swiętá názáiutrz śię poczną. A Sędźia, Podſędek, y Piſarz, máią ſądy odpráwowáć, y ná ſądźie śiedźieć káżdego dniá, krom niedźieli, począwſzy z poránku áż do nieſzporney godźiny. [a] A pozwy ſądźić porządnie z reieſtru, nie pátrząc ná oſoby, á nie folguiąc w tym nikomu, ále ktory śię pierwey wpiſał w reieſtr, ten náprzod ſądzon być ma. [b] A wſzákże pod tym czáſem roki ſądzone być nie máią. § Pierwſza, ieśliby poſługá Náſzá Hoſpodárſka, Ziemſka, woienna, z Seymu walnego poſpolitym ruſzeniem byłá uchwálona, y liſty Náſze woienne záſzły, tedy dla gotowánia ná woynę, zá ſześć niedźiel nie máią być roki ſądzone, to ieſt, przed czáſem zbieránia woyſká złożonym. A gdźieby czás pewny y mieyſce zbieraniu woyſká w liſtach Náſzych nie było oznaymiono, tylko o gotowość ná woynę liſty wyſłáne były, tedy przećię roki máią być ſądzone. A gdyby ták z tey przyczyny zá woyną roki ſądzone nie były, tedy po woynie ná pierwſzych rokách wedle Státutu przypádłych, máią śię ſtrony znowu przypozwawſzy roſpráwowáć. § [b] Druga, ieśliby, czego Boże uchoway, w ktorym Powiećie powietrze morowe było, á toby śię znácznie pokazáło, pod tákim czáſem w onym Powiećie, tákże roki nie máią być ſądzone, á po tym czáśie iáko powietrze ominie, ma urząd ſądowy źiemſki w onym Powiećie drugie roki ſądowe w Státućie opiſane bliſko przypadáiące ſądownie odpráwowáć: á ná tych rokách máią ſtrony znowu przypozwawſzy śię roſpráwowáć. [c] Toż śię ma rozumieć y o tákich rokách, ktoreby nie były ſądzone zá zeyśćiem z tego świátá ktorego urzędniká ſądowego. A tákże gdźieby śię tráfiło, żeby w tym czáśie miedzy rokámi kto z ktorey ſtrony, bądź żałobney, ábo pozwáney umárł, tedy z tey przyczyny, pozew ma być odnowion wedle potrzeby. Abo ieśliby ſtroná żałobná ſamá chćiáłá y przy żywoćie pozwánego pozew odmienić, y ná nim śię poprawić, to iey wolno będźie.

a W Koronie Roki ábo Sądy Ziemſkie czterykroć do roku odpráwowáne być máią. *Jan Olbrycht* 1495. *H. L.* 126. *H. P.* 410.
Roki Ziemſkie Lidzkie we dwie niedźieli po Wielkieynocy przełożone, ná ktore ſąd Ziemſki ziácháć powinien. *Conſt:* 1633. *fol:* 61. *Tit:* Roki Ziemſkie.
Roki Ziemſkie Rzeczyckie ná dwuch mieyſcách máią być ſądzone, w Rzeczycy niedźiel dwie, y w Roháczewie. *Conſt:* 1633. *fol:* 62. *Tit:* Roki Ziemſkie.

a Rejeſtrá *ſub numero* piſane, nie máią być odmienione, *ſub pœna*, y ſtronom *ſine ſalario* máią być wydáne. *Conſt:* 1618. *fol:* 6. *Tit:* Reieſtrá Trybunalſkie.
W Reieſtr ma káżdy ſpráwę ſwoię wpiſáć *in triduo*, ták ná Grodzkich, iáko Ziemſkich ſądách, *ſub nullitate condemnationis.* *Conſt:* 1607. *fol:* 834. *Tit:* o Sądách.

b Sądy Ziemſkie, Grodzkie, y Skarbowe w tydźień przed Seymikiem máią uſtáwáć, *exceptâ poſitione Actorum Terreſtrium*, ná ktorych pod Seym Exempcye *bonorum* mogą śię ſądźić, *Conſt:* 1590. *fol:* 579. *Tit:* Sądzenie Rokow.
A po Seymie po dwuch Niedźielách máią być reáſſumowáne. *Conſt:* 1589. *fol:* 525.
Sądy wſzelákie w poſpolite ruſzenie uſtáią. *Conſt:* 1621. *fol:* 17. *Tit:* O Trybunale.

b W rzeczy pomocney nieſtánnego poczytáná ma być Powodź, Moſtu rozerwánie, powietrze, pogrzeb domowy, nayśćie Rozboynikow, więźienie Urzędowe, ábo nie Urzędowe, *Jákub Przyłuſki fol:* 640. *Páwel Szczerbic in Prompt: fol:* 202.

c W Koronie

W Koronie gdyby Sędźia umárł, do dalszego postępku strony pozywáć nie potrzebá, wyiąwszy, gdyby ktora stroná powodowa, ábo odporna umárła, iuż przypozywáć potomka potrzebá, 1563. Nie iest tego potrzebá, *fol:* 36.

Po śmierći Krolewskiey y Sędźiow, przypozwow nie potrzeba, 1588. O Przypozwiech, *fol:* 481.

Roki Lidzkie, ktore bywáły ná SS. Troycę, znieśiono, á ná to mieysce insze, we dwie niedźieli po Wielkieynocy złożone. *Const: Anni* 1633. *fol:* 61. *Tit:* Roki Ziemskie Lidzkie.

Roki Rzeczyckie ná dwuch mieyscách máią być sądzone, w Rzeczycy niedźiel dwie, á drugie niedźiel dwie w Rohaczewie. *Ibid: fol:* 62. *Tit:* Roki Ziemskie Rzeczyckie.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O sądzeniu Rokow Ziemskich, y Roczkow Grodzkich, pod czásem Seymow walnych, y o bránie Urzędniká sądowego w poselstwie.

ZAbiegáiąc [a] przedłużeniu niepotrzebnemu spráwiedliwośći ludzkiey, Ustáwuiemy, iż pod czásem Seymow wálnych, Roki Ziemskie, y Roczki Grodzkie, y inne wszelákie sądy odpráwowáne y sądzone być máią, iedno wyiąwszy tych osob, Pánow Rad Nászych, ktorzyby ná Seym wálny iecháli. § Ták też ktorzyby spráwy sądowe Seymowi należące, przed Námi Hospodárem ná Seymie mieli, bądź zá mandáty, ábo pozwy Nászemi dwornemi. Y też posłowie káżdego Woiewodztwá, y Powiátu, y źiemie Zmudzkiey, będąc ná Seym wálny od obywátelow z Powiátow ná Seymikách obráni y posłáni, od sądow wszelákich pod Seymem wolni będą, áż poki śię z Seymu zwrocą. Jednákże káżdy táki ma śię sądowi y stronie listem swym otworzonym z pieczęćią swą, y z podpisem ręki swey: á kto pisáć nie umie, zá pieczęćią swą, y z dwiema pieczęćmi ludźi stronnych szláchty, przez przyiáćielá, ábo sługę swego obmowić. A potym przećię ten, kto ná [b] Seymie wálnym przy Nas Hospodárũ, iáko ich Mość Pánowie Rádá, y Posłowie, ábo insze stány, ktorzy spráwy swe ná dworze Nászym zá Mándaty, ábo zá pozwy máiąc, będą. § Jeśliby ná pierwszych rokách Ziemskich, ábo roczkách Grodzkich, według porządku Státutowego, po onym Seymie przypádłych, y sądownie odpráwuiących, o bytnośći swey ná Seymie, ábo o rospráwách swych, ktore ná Seymie wálnym mieli, y sądownie odpráwowáne były, świádectwá ná pismie z Káncelláryi Nászey nie pokazáli, tedy zá drugie pozwy ná drugich rokách niestánie płáćić, á ná rzecz sámę z stroną rospráwę przyiąć powinni będą. A gdźieby szło o rzeczy záwitemu roku podległe, w tym Státućie w osobliwych Artykułach opisáne, tedy urząd skazánie zá temiż pozwy y ná drugich rokách po Seymie náypierwey sądownie odprawuiących stronie powodowey, krom dowodow uczynić, y odpráwę przez woźnego iáko ná nieposłusznego udźiáłáć ma. § Jeśliżby ktorego z u-

 rzędnikow

rzędnikow ziemſkich ná Seymiku poſłem ná Seym wielki wálny obrano, tedy ná mieyſce tákowego urzędniká w poſelſtwie obránego, máią záraz ná tymże Seymiku, ábo ná rokách ziemſkich, ſzláchtá, Rycerſtwo, poſpołu z urzędnikámi tám ná Seymik, ábo ná roki przybyłemi, inſzego kogo, ſzláchćicá ośiádłego ſproſtáłego ku odpráwowániu tych rokow pod Seymem przypádáiących, do zwrocenia tego urzędniká, obráć, ktory obrány ſzláchćic przyśiągſzy ná ſpráwiedliwy ſąd, będźie miał moc z inſzemi pozoſtáłymi urzędnikámi te roki ſądźić y odpráwowáć. A gdźieby niechćiał przyśiąc, tedy roki ſądzone być nie máią. Gdźieby też obran był poſłem ktory urzędnik ſądowy Grodzki, ná tego mieyſce Woiewodá ábo Stároſtá ma inſzego ſzláchćicá ośiádłego záſadźić, y tego liſtem ſwym ſzláchćie ná rokách oznáymić: á ten obrány tákże winien będźie ná ſpráwiedliwy ſąd przyśiąc.

a W Koronie Poſſem na Seym żaden obrány być nie ma, ktoryby rzecz y ſpráwę ſwoię do ſądzenia ná Seymie miał, *Zyg: w Krák:* 1540. *H. P.* 259. 1601. O Obieraniu Poſſow. *fol:* 756.

b Spráwy W. X. L. ná Seymie we Wtorki, w káżdym tygodniu ſądzone być máią, 1589. *Criminalia Lit: fol:* 529.

Zwyczáy Woiewodztwá Mázowieckiego, Pozwány *in Criminalibus* Rok záwity ná Seymie mieć ma, 1576. O Záwitym Roku ná Seymie, *fol:* 297.

Roki Ziemſkie, y Grodzkie we wſzyſtkiey Koronie áż po dwuch Niedźielách, po dokończeniu Seymu Walnego, á nie *arctiori tempore* ſądzone być máią, *Conſt:* 1589. *fol:* 525. *Tit:* Sądy.

Poborca żaden W. X. L. Poſſem ná Seym obrany być nie może, poki doſtátecznych kwitow od ſkárbu mieć nie będźie, *alias* obrány mieyſcá miedzy Poſſámi mieć nie ma. Jáko wzáiemnie y Poſeł do podátkow ná tym Seymie uchwálonych, ná ktorym był Poſſem, Poborcą obierány być nie ma. *Conſt: Anni* 1631. *fol:* 34. *Tit:* O Poborcách.

Reaſſumowáno to práwo W. X. L. *Anni* 1661. *fol:* 13.

Ani Urzędnicy Grodzcy, ktorzy máią ſądźić o deláty, áni ieden Poborcá na poraz, áni w iednym, áni w drugim Woiewodztwie, y Powiecie, gdźieby miał poſſeſſye ſwoie *ſub nullitate functionis*, w lát iednak cztery może być obrány, *poſt plenariam ſatisfactionem* w Skárbie. *Ibid: fol:* 3.

Declaratur, że iáko Poſeł od obránia do relácyinego Seymiku, ták Deputat obrány do drugiego Seymiku Deputáckiego, chociáżby y nie byli *actu in functionibus*, máią *carere activitate*, y zá pierwſzą obiekcyą, ták z Trybunału, iáko y z Izby Poſelſkiey máią być rugowáni, áni ich proteſtácya *ſuffragari* nie będźie im mogła. Toż y o Poſſách Woyſkowych rozumieć śię ma. *Conſt:* 1685. *fol:* 7.

ARTYKUŁ XLVIII. 48.

Ktorymby śię dźiáły iákie krzywdy od Urzędnikow, ſług, boiar, y poddánych czyichkolwiek.

Ustáwuiem, a iesliby komu od czyichkolwiek urzędnikow, ſług, boiar, y poddánych iákie krzywdy, ſzkody w rzeczách potocznych, krom zábránia gruntow dźiáły śię, tedy ma ſtroná żałobna wźiąć od Piſarzá Ziemſkiego pozwy, w ktorych opiſawſzy wſzytkę żałobę ſwoię, ma tego dokłádáć, áby iemu z tym obwinionym rok práwu złożył, y ſpráwiedliwość uczynił. A gdźieby

roku

roku złożyć, y ſpráwiedliwośći uczynić nie chćiał, áby zá temiż pozwy ku prawu ſam ſtał, y tych, ná kogo żáłobá idźie, u práwá poſtáwił, á to w tych rzeczách, ktore Ziemſkiemu ſądowi náleżą, od źiemſtwá, á co Grodzkiemu ſądowi, to tákże z Grodu pozwy tákowe bráne być máią, y z tákimi káżdemi pozwy ma ukrzywdzony iácháć, ábo ſłáć z woźnym do tego Paná, od czyiego urzędniká, boiar, ſług, y ludźi, krzywdy komu śię dźiać będą, ſpráwiedliwośći proſząc. A krzywdy y ſzkod ſwych reieſtr dáć ma, zwłaſzczá ieśliby ná ſamym pozwie miánowićie nie dołożył. A gdźieby ſamych Pánow w tych imionách ich, z ktorych śię krzywdá dźieie, nie było, tedy do urzędnikow ich, áby oni ná
2 ſług, boiar, y ludźi Páná ſwego ſpráwiedliwość czynili: § A gdźieby woźnego z tákim pozwem w dwor nie puſzczono, ábo puśćiwſzy w dwor, Pan ſam, ábo urzędnik, ábo ćiwun, nie okazáliby śię woźnemu, tedy on pozew ma być przez woźnego pokłádan ná imieniu tym, z ktorego śię krzywdá dźieie (tym porządkiem, iáko o pokłádániu pozwow ieſt dołożono.) A rok práwu zá tákiemi pozwy nie ma być dálſzy od nich pokładan, iedno cztery niedźiele od podánia, ábo położenia tego pozwu, y ná tymże imieniu, gdźie będźie pozew położon, ſpráwiedli-
3 wość czyniona być ma. § Jeśliby też ſtroná tá, ktora tákim pozwem obnieśiona będźie, chćiáłá czynić ſpráwiedliwość ſtronie, y bliżey niż zá cztery niedźiele, ma przez woźnego liſtem ſwym otworzonym ſtronę obeſłáć, upewniáiąc go w tym, iż mu chce ſpráwiedliwość uczynić wedle onego pozwu. Wſzákże nie bliżey, tylko zá dwie niedźieli, przed onym rokiem to obeſłánie czyniono być ma. Y będźieli kto zá tákim pozwem ſpráwiedliwość ná imieniu ſwym ſam Pan, ábo iego urzędnik czynił: tedy tego ſądu ſwego ma ſtronie ſwey liſt ſwoy ſądowy pod pieczęćią ſwą, y pod pieczęćmi ludźi ſtronnych y woźnego, ktorzyby ná tym práwie byli, tegoż dniá á naydáley do záiutrza po ſkończeniu práwá, dáć. A gdźieby liſtu ſądowego kto nie dał, ábo choćiayby y dał, á ſtroná nie chćiáłáby w on czás zárázem ná tym ſądźie, ábo y liśćie ſądowym przeſtáć, mieniąc ſobie ubliżenie w ſądźie, ábo w piſaniu liſtu ſądowego, tedy woźny, ktory ná tákim práwie będźie, ma to do Kśiąg zeznáć, iák śię to práwo toczyło, y tym śię ſtroná po-
4 wodowa u práwá podpieráć ma. § A ieślizby iáko Pánowie ſámi, ták y urzędnicy ich oczywiśćie będąc ták upomnieni roku práwu złożyć, y ſpráwiedliwośći uczynić niechćieli, tedy zá onymże pozwem powinien będźie ná rokách ſtánowić śię, y w tym śię uſpráwiedliwić. A ieśliby záocznie ten pozew ná imieniu położon był, tedy ſtroná żáłobna ma od położenia pozwu zá cztery niedźiele choćiayby y rok nie był złożon, do tego imienia ku dowodzeniu ſobie ſpráwiedliwośći iá-
5 cháć, ábo kogo z mocą od śiebie ku práwu ſłáć. § [a] Jeślizby ten Pan, ábo urzędnik, ćiwun iego, ná ten rok ſpráwiedliwośći nie uczynił, te-

 dy ſtroná

dy ſtroná pozwána ma ſię o rzeczy ſądowi Ziemſkiemu należące u Ziemſkiego ſądu: á o rzeczy przyſłucháiące ná ſąd Grodzki, urzędu Grodzkiego ſtánowić, y tych, komu od kogo krzywdy będą ſię dźiáć, poſtáwić. A wſzákże w niebytnośći tego ſámego Páná, z czyiego imienia krzywdá ſię dźieie, w tym imieniu nie ma go ſtroná żáłobna nigdźie indźiey ſzukáć, ále ná tym imieniu, z ktorego ſię krzywdá dźieie, pozwy tákowe położyć ma. A urząd, przed ktory ſię to przytoczy, będźie powinien miedzy nimi tego doyrzeć, y ſpráwiedliwość uczynić. A gdźieby pozwány ſam, ábo przez umocowánego ſwego ſtáć, y tych urzędnikow, boiar, ſług, y ludźi ſwych, komuby winá byłá dána poſtáwić nie chćiał, tedy ſąd powinien ku tákowym nieposłuſznym záchowáć ſię według tego Státutu. § [b] A ieśliby ten Pan, y ktożkolwiek ſam, ábo urzędnicy ich rok práwu złożyli, y ná tym Roku złożonym, ábo też zá záocznym położeniem pozwu ná Roku we czterech niedźielách przypádłym wyżey tu miánowánym ſpráwiedliwośći według práwá, y tego Státutu nie uczynili, ábo y uczyniwſzy ſpráwiedliwość, á odpráwy rzeczy ſądzoney ná winnym nie udźiáłáli, tedy tákowego Páná, y ſług, urząd Náſz, przed ktory ſię to przytoczy, w tym ſądźić ma. A on temu, komu obiecawſzy ſpráwiedliwość uczynić ná roku od niego złożonym, tákże y ná roku we czterech niedźielách po położeniu pozwu przypádłym ſpráwiedliwośći według práwá nie uczynił, ábo odpráwy ſądu ſwego nie uczynił, powinien będźie zárázem u ſądu, pierwey niż w práwo wſtąpi, rubl groſzy ſtronie żáłobney zápłáćić, pod tákową mocą, y powinnośćią, iáko wyżey o winách nieſtánnych ieſt opiſano. A wſzákże, ieśliby ſię to pokazáło ná práwie, iż ten Pan czynił onemu ſpráwiedliwość ſłuſzną, ále on iey uporem ſwym nie przyiął, y ná niey nie przeſtáwał, y o to go do ſądu przyćiągnął, tedy tego rublá groſzy płáćić nie powinien będźie, ále ieſzcze ten uporny ſam ten rubl onemu tuż zárázem u ſądu zápłáćić ma, á dokończenie tey ſpráwy ſámey, o co miedzy niemi idźie, támże zárázem przez urząd náſz rozſądkiem práwnym ſtáć ſię ma. § A gdźieby Pan tego 7
imienia ſam, ábo iego urzędnik, bądź przy proſzeniu práwá, zá tákowemi pozwy, ábo ná tym roku wyżey miánowánym práwu przypádłym, to ieſt, od położenia pozwu we czterech niedźielách, urzędniká, ſługi, ábo poddánego ſwego wyrzekł ſię, tedy wolno będźie ſtronie powodowey ſzkodnika ſwego wſzędźie imáć, y do urzędu ſądowego bliżſzego przyćiągnąwſzy, z nim, ieśliby nieośiádły, pod námi Hoſpodárem był, práwem ſię obchodźić, á Pan go bronić nie ma. § 8
A ieśliby kto wyrzekſzy ſię urzędniká, ſług, boiar, ábo poddánych ſwoich, á przed ſię tákowych obwinionych w dworze, ábo ná imieniu ſwym przechowywał, á toby ná niego było ſłuſznie u práwá przewiedźiono, tákowy wſzyſtkie ſzkody w pozwie opiſane, zá dowodem ſtrony żáłobney,

bney, ſam płáćić winien będźie, á to śię ma rozumieć o rzeczách mnieyſzych á nie krwáwych. A w rzeczách krwáwych, ieśliby obwinionym ſzło o gárdło, tedy urząd ma śię około tego záchowáć według Artyku-
9 łow w tym Státućie poſtánowionych y niżey opiſánych. § Gdźieby śię też to tráfiło, żeby kto zá obnieśieniem pozwu, z urzędniká, ſług, boiar, ábo poddánych ſwoich ſpráwiedliwośći uczynić komu nie chćiał, á tenby, ábo ći obwinieni w tákiey krzywdźie ábo ſzkodźie po założeniu pozwu, pierwey niżli żałobnik ſpráwiedliwośći ſobie u ſądu náſzego z pánem ich, y z nimi dowiedźie, pomárli, [c] y toby przez powodową ſtronę ſłuſznym dowodem było okazáno y dowiedźiono, że pierwey zá żywotá, tych winnych práwá proſzono, tedy ten Pan ſam, zá dowodem żáłobney ſtrony, ná rzecz ſámę według práwá uczynionym, będźie iey winien o to, o co żałobá idźie, ſam u práwá odkázywáć, y z prawá co będźie ſkazano, ſam zápłáćić y nágrodźić, á ſobie ná máiętnośći onych winowátych tego pátrzáć. A wſzákże w innych rzeczách, gdźie nie idźie o krzywdę od urzędnikow, ſług, boiar, y pod-
10 dánych, według tego ártykułu uczynioną. § O inſze ważnieyſze rzeczy, o imioná y o grunty, máią być liſty upominálne dáwane od ſądu Ziemſkiego pod pieczęćmi Sędźiow Ziemſkich.

a W Koronie o rzeczy potoczne, Pan z ſługi nieośiádłego ſpráwiedliwość czynić powinien, á ośiádłych o zły uczynek w Sądźie y práwie iego, á nie Páná pátrzáć ma, *Zyg: w Krák:* 1532. *H. P.* 358.

a O Sługi w Kiiowſkim, Wołyn: y Bráctawſk: Woiewodztwie *forum* Grod *peremptorie*, tákże y Urzędom Mieyſkim ktorzyby nie czynili ſpráwiedliwośći o zbiegi, *Conſt:* 1578. *fol.* 337. *Tit:* O Sługach.

b W Koronie ſługá ieśli gwałt uczyni, á u Páná zápowiedźiány będźie, Pan z niego ſpráwiedliwość czynić, ábo ſam zań odpowiedáć ma, *Jan Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 357.

c W Koronie ieśliby po zápowiedźi ućiekł, Pan ſámotrzeć ma śię odprzyśiądz, iż nie zá iego wiádomośćią, wolą, zezwoleniem, roſkazániem, ſługá ten uczynek popełnił, *Jan Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 357.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O tym, ieśliby śię komu krzywdá ſtáłá od czyiey żony, ábo ſynow, ábo dźiewek.

Ustáwuiemy, [a] ieśliby śię komu ſtáłá iáka krzywdá w gwałtach, náiazdách, boiach, ránách, zaboyſtwie, grabieżách, y w inſzych iákich rzeczách od żony czyiey, ábo też od ſyná, ták tego, ktoryby uſtáwicznie domá przy oycu mieſzkał, iáko y od tego, ktory choćiay komu ſłużąc, á ná czás do domu oycowſkiego przyiechawſzy, y pod onym czáſem mieſzkánia ſwego, ná imieniu oycowſkim, ábo przy mátce ná iey imieniu włáſnym, ábo wiánownym mieſzkáiąc, á komu bądź w domu oycowſkim, mátczynym, ábo też z tego domu, ábo imienia oycowſkiego, mátczynego, ná dom, ná śioło, ábo ná grunt náiáchawſzy, ábo też ná drodze krzywdę ábo ſzkodę iáką uczy-

nił. Tedy ukrzywdzony ma u tego w czyim, ábo z czyiego imienia to mu śię ſtánie, ſpráwiedliwośći z tego zá liſtem upominálnym urzędownym (według Artykułu wyżſzego czterdźieſtego oſmego) prośić. A ktoby ſpráwiedliwośći według práwá uczynić nie chćiał, ten będąc o to do ſądu náleżnego, iáko y o ſługách, y ludźiách wyżey opiſáno, pozwány, winien będźie ſam ſtáć, y dowiedźieli żałobnik tego ſłuſznym dowodem, ábo przyśięgą, że śię to iemu z iego imienia, ábo w domu iego, od żony, ábo ſyná iego ſtáło, á on żony, ábo ſyná zá pozwy ku rozſądku urzędowemu nie poſtáwi, to on ſam winien będźie zá żonę, y zá ſyná tákowego gwałt, nawiąſki, y ſzkody wſzytkie ſtronie powodowey płáćić. A ieśliby mąż ośiádłośći ſwey nie miał, á żonáby miáłá imienie od niego miánowáne, ábo ſwoie włáſne, tedy to co zá iey winę z práwá będźie ſkazano, ná ieyże imieniu bądź wiánownym,
R. 11. a. 7. ábo właſnym odpráwiono być ma. § A gdźieby ſzło o rzecz krwáwą, zá co gárdłem karzą, á pozwányby obwinionych w tym przed urzędem ku práwu nie ſtáwił, mieniąc iákoby nie miał ich u śiebie mieć, tedy tákowy ma śię od tego odprzyśiąc, że iákiekolwiek żałobney ſtronie krzywdy śię ſtáły, tedy śię to ſtáło, bez wiádomośći, rády, y pozwolenia iego ſamego, tákże y ná tym, iż on tych obwinionych czáſu proſzenia práwá zá liſtem upominálnym u śiebie w domu nie miał, y nie zá wiádomośćią iego o tákim ich uczynku, y bez pomocy y rády iego z domu iego zniknęli, áni o nich wie, á po tákowym odprzyśiężeniu, ſam od gárdłá, y wſzytkiego o co obżáłowan, wolen będźie. A powodowey ſtronie wolno będźie tych obwinionych, gdźie może, by w náydálſzym czáśie, pośćigáć, y práwem ich według ich uczynku pokonywáć. § Tákże śię ma rozumieć y o corce, pánnie, y wdowie, źięćiu y wnuku, y káżdym powinowátym nieośiádłym, ktorzyby mieſzkáiąc przy rodźicach ſwoich, komu w ſąśiedztwie krzywdę iáką uczynili, tedy tákimże obyczáiem z niemi ſpráwiedliwośći dowodźić. Ieśliżby pozwány w tákiey rzeczy bez przyczyn práwnych nie ſtał, przećiw tákowemu urząd ma ſkazánie czynić, według tego práwá poſpolitego y ważnośći roku.

a Oćiec zá ſyná, Syn zá Oycá, brát zá Brátá, áni zá żadnego powinnego nie ma być károny. Kaź: w Wiślicy. 1368. H. P. 555.

ARTYKUŁ 50.

Ktoby máiąc imienie záſtáwne, ábo z práwá w przezyſku podáne, w ſąśiedztwie komu gwałt, ábo ſzkodę uczynił.

Ustáwuiem, gdźieby kto máiąc od kogo imienie ſobie w ſumie pieniędzy záſtáwione, ábo z práwá od urzędu w przezyſku podáne, komu inſzemu w ſąśiedztwie, z oſoby iego ſamego, ábo ſług iego, ták w gwałtách, boiách, grábieży, iáko też odięćiem

ćiem y przywłaſzczeniem ſobie do tákowego imienia tákich gruntow, ábo pożytkow, y w inſzych iákich rzeczách ſzkodę z tego imienia uczynił, tedy ukrzywdzony tákowe ſzkody oświádczywſzy y opowiedźiawſzy, urzędownie ma z wieczności ſámego dźiedźicá tego imienia á záſtáwniká z ſumy iego, obudwu iednym pozwem pozwáć, wypiſawſzy w pozwie krzywdę ſwoię, w czym śię mu od tego zaſtáwniká, ábo w przezyſku dźierżącego, z tego imienia dźiáć będźie, żeby ſam z tym záſtáwnikiem ábo w przezyſku dźierżącym ſtánął, y iemu śię uſpráwiedliwił. A te pozwy ná tymże imieniu pokłádáne być máią, ktory pozew dźierżący tákowego imienia powinien będźie dźiedźicowi onego imienia oznáymić, y z nim ſpolnie do prawá śię ſtánowić y w odkáźie być. A urząd będźie mocen zá przewiedźieniem práwnym odpráwę ná
2 tymże imieniu, z ktorego śię krzywdá dźiałá, uczynić. § Wſzákże zá krzywdy y ſzkody od ſámey oſoby dźierżącego ábo ſług iego poczynionych y z práwá ſkazánych, dźiedźic onego imienia płáćić nie będźie powinien, lecz tenże dźierżący płáćić ma. A choćiayby ukrzywdzonemu ná tym imieniu odpráwá z urzędu byłá dána, tedy przy wykupieniu onego imienia dźiedźic dźierżącemu, odkłádáiąc iego ſummę pieniędzy, tákową ſummę zá wyſtępek iego, ábo ſługi iego przyſądzoną, z ſummy iego wytrąćić wolen będźie. A gdźieby z urzędu więkſza ſummá nád ſummę tego záſtáwniká ſkazána byłá, tedy to nie ná tym imieniu onego dźiedźicá, ále ná oſobie záſtáwniká odpráwiono być
3 ma. § Potemuż, gdźieby śię od boiar, y poddánych tákowego imieniá, iáko śię wyżey pomieniło, komu w ſąśiedztwie w czymkolwiek iákie krzywdy dźiały, tedy ukrzywdzony otrzymawſzy liſt upominalny, o uczynienie ſpráwiedliwośći od ſądu náleżnego ma onego dźierżącego urzędownie, iáko o tym náuká w Artykule czterdźieſtym oſmym
4 tegoż Rozdźiału ieſt opiſana, obnieść. § A gdyby dźierżący zá liſtem upominálnym ſpráwiedliwośći uczynić nie chćiał, tedy y w tákowey krzywdźie ukrzywdzony dźiedźicá, y záſtáwniká onego imienia pozwáć ma, żeby ſam z tym dźierżącym ſtánął, y tych boiar, y ludźi, od kogo śię krzywdá dźiáć będźie, poſtáwił, y dáley ná nich ſpráwiedliwośći dowodźić ma, iáko w tymże Artykule czterdźieſtym oſmym tegoż
5 Rozdźiału o używánie ſpráwiedliwośći opiſano. § Lecz zá krzywdy y ſzkody od boiar, y poddánych tákowego imienia poczynionych, y z práwá ſkazánych dźierżącemu onego imienia, dźiedźic ſummy iego przy wykupieniu nic wytrąćić nie ma, ále ná winnych boiárách, y poddánych tego ſobie pátrzyć będźie. A choćiażby kto nie tylko dźiedźiczne imienie, ále dożywotne, zaſtawne, y iákimkolwiek práwem dźierżące komu inſzemu záſtáwił, tedy tákimże obyczáiem w krzywdách z tákiego imienia uczynionych ſądzono, y roſpráwowano być ma.

ARTYKUŁ LI. 51.

Ktoby máiąc od kogo imienie árendą, w ſąśiedztwie komu gwałt, ábo ſzkodę uczynił.

R. 5. a. 50. Uſtáwuiemy, Gdźieby kto máiąc od kogo imienie ſobie árendowáne, komu innemu w ſąśiedztwie z oſoby iego ſámego, ábo ſlug iego, ták w gwałtach, boiách, grábieżách, iáko też y odięćiem, y przywłaſzczeniem ſobie do tákowego imienia, iákich gruntow, ábo pożytkow, y w inſzych iákich rzeczách ſzkodę uczynił, tedy ukrzywdzony tákowe ſzkody oświádczywſzy, y opowiedźiawſzy urzędownie, ma z wieczności ſamego Páná tego imienia pozwáć, wypiſawſzy w pozwie krzywdę ſwoię, w czym śię mu od tego Arendarzá z tego imienia dźiáć będźie, żeby ſam z tym árendárzem ſtał, y iemu śię uſpráwiedliwił. A te pozwy ná tymże imieniu pokłádáne być máią, ktory pozew dźierżący tákowego imienia winien będźie Pánu onego imienia, ktory mu go árendowáł, oznáymić, y z nim ſpolnie do práwá ſtánowić śię, y w odkáźie być. A urząd będźie mocen zá przewiedźieniem práwnym odpráwę ná tymże imieniu, z ktorego śię krzywdá dźiáłá, uczynić. A Pan onego imienia, tey ſummy ſkazáney ná árendárzu ſwym pátrząć będźie, á odpráwie urzędowey ſprzećiwienia żádnego czynić nie ma. § Potemuż gdźieby śię od boiár, y poddánych tákowego imienia, iáko śię wyżey pomieniło, komu w ſąśiedztwie w czymkolwiek iákie krzywdy dźiáły: tedy ukrzywdzony otrzymawſzy liſt upominálny o uczynienie ſpráwiedliwośći od ſądu náleżnego, ma onegoż Páná urzędownie, iáko w tym náuká w Artykule wyżſzym pięćdźieśiątym tegoż Rozdźiáłu ieſt opiſana, obnieść. § A gdyby on Pan, ábo árendarz zá liſtem upominálnym ſpráwiedliwośći uczynić nie chćiał, tedy y w tákowey krzywdźie ukrzywdzony tegoż dźiedźicá onego imienia pozwáć ma, iżby ſam ſtał, y tych boiár, ludźi, od kogo śię krzywdá dźiáć będźie, poſtáwił, y dáley ná nich ſpráwiedliwośći dowodźić ma, iáko w Artykule czterdźieſtym oſmym tego Rozdźiáłu czwartego o używánie ſpráwiedliwośći ieſt opiſano.

ARTYKUŁ LII. 52.

O przyieżdżániu ſtron ná Roki Ziemſkie, y Roczki Grodzkie, tákże ná ſąd Podkomorzego, y Kommiſſárſki, bez wielkiey zgráie, y o rozdáwániu goſpod.

IZ niektore ſtány ludzkie, możni zwykli przyieżdżáć do ſądow y urzędow Náſzych, z wielkimi poczty ſlug, y przyiáćioł ſwych, záczym też wiele rożnic, rozruchy y ſwawole miedzy ludźmi dźieią śię, á ubożſzym ludźiom y o goſpody, y

o pokoy

o pokoy przed tákiemi trudno bywa. Przetoż uſtáwuiemy, y ták mieć chcemy, áby ná Roki Ziemſkie y Roczki Grodzkie, tákże y do ſądow Podkomorſkich, y Kommiſſárſkich, nikt, iákiegożkolwiek ſtanu, y doſtoieńſtwá z wielkiemi niepotrzebnymi poczty ſług, y przyiáćioł ſwych, tákże zbroyno y z háydukámi, ábo draby nie przyieżdżał, iedno w poczćie miernym, ſkromnym, tákiey ſpráwie używániu ſpráwiedliwośći Swiętey przyſtoynym y potrzebnym. A Pánowie Rádá Náſzá będą moc ſług z ſobą mieć według wáżnośći doſtoień-
3 ſtwá, y potrzeby ſwey. § A [a] goſpody ná rokách Ziemſkich, y roczkách Grodzkich urząd Grodzki ma, y powinien będźie rozdáwáć. Wſzákże pierwey urząd ſądowy Ziemſki, Sędźiego, Podſędká, y Piſárzá goſpodámi dobremi, ktore oni ſobie obiorą, opátrzywſzy, y ktemu oſobny dom przeſtronny, gdźie ná ſądźie záśiádáć máią, zápiſáć, tam, gdźie ieſzcze domu ſądowego nie máſz, potym goſpody inſzym ſtanom wedle uważenia oſob, rozdáwáć.

Ná Trybunał, y inſze Sądy, żáden w więkſzym Poczćie nád pięćdźieśiąt oſob, inkluduiąc w to przyiáćioły, ſługi, y czeládź wſzeláką, *ſub pœna* 1000. *Marc: in eodem Judicio ex termino tacto perſolven:* Co śię y ná ſame Deputáty ściąga. *Conſt:* 1616. *fol:* 3. *Tit:* O przyieżdżániu.

A ktoby z bębnámi, Chorągwiámi, *in armis* przyiechawſzy *inſidias*, *ſeditionem*, ábo *violentiam* czynił, *pœna perpetuæ bannitionis* ma być kárány. *Ibidem.*

a Stároſtowie, y ich Urząd Grodzki ná Seymikách, y Sądách goſpody rozdáwáć ma, máiący wzgląd ná doſtoieńſtwá, y oſoby. 1565. Rozdáwánie goſpod. *f.* 85.

W Koronie ná Trybunale Márſzáłkowie, Deputáci, nie máią w rozdáwániu goſpod Stároſtom trudnośći zádáwáć, áni rzeczom uſtaw czynić. 1598. O goſpodách ná Seymikách, y Sądách. *fol:* 704.

ARTYKUŁ LIII. 53.

O porządku przychodzenia ſtron do ſądu ná Urzędách Náſzych Ziemſkich, y Grodzkich.

1 CHcąc My Hoſpodár to mieć, áby ná Urzędách Náſzych Hoſpodárſkich u ſądu Ziemſkiego, y Grodzkiego porządek, y ſkromność z uczćiwośćią przyſtoyną záchowána byłá. Uſtáwuiemy, iż káżda oſobá iákiegożkolwiek ſtanu, y doſtoieńſtwá do tego domu, ábo izby, gdźie ná ſądach urzędy Náſze Ziemſkie, ábo Grodzkie záśiádáią, nie ma przed ſąd przychodźić, y upornie śię ćiſnąć, áż kogo z [a] reieſtru do ſpráwy záwołáią, y to nie z żádną ćizbą ludźi do tey izby ſądowey wchodźić ma, tylko náywięcey ſamo ośm, to ieſt, ſam z Prokurátorem, á z ſześćią przyiáćioł ſzláchćicámi. Wſzákże ieśliby kilká uczeſtnikow wedle pozwu do iedney rzeczy, y ſpráwy teyże náleżáło, tedy y ći wniść máią, á ći wſzyſcy uczeſtni-
2 cy tylko iednego Prokurátorá, y ſześćiu ſzláchćicow mieć mogą. § A ieśliby ktory uporny nie będąc do ſpráwy záwołány, ábo nie máiąc ſpráwy do tey izby ſądowey wſzedł, á będąc od urzędu nápomniony, wyniść nie chćiał, ábo w tym domu ſądowym wołánie czynił, táko-

wy káżdy ma być winą dwunáſtą kop groſzy Litewſkich karan, ktorą zárázem, pod tákąż drugą winą nie zchodząc z práwá, ſądowi temu zápłáćić powinien będźie, á zápłáćiwſzy, przećie precz wyniść. A ktoby temu był przećiwny, á zá ſkázániem urzędownym tey winy, y zá nápomnieniem o zápłátę iey do trzech rázow, y zápłáćić iey nie chćiał, y [b] od ſądu upornie odſzedł, ná tákiego imieniu tá winá ſowito ma być zárázem bez ſkłádánia roku, przez tenże urząd, przed ktorym śię to ſtánie, odpráwioná, poſtępuiąc w tym dáley przećiwko nieposłuſznemu, á upornego według Artykułow o odpráwách rzeczy ſądzonych w tym Rozdźiale niżey opiſánych káráć. § A ieśliby czyi ſługá, ábo kto inſzy nieośiádły w tę winę popadł, tákowy ma być ná urzędźie Náſzym w zamku, ábo dworze, w więźieniu zádźierżan, poki tę winę zápłáći, á nie będźieli miał czym zápłáćić, tedy miáſto płacy dwánaśćie niedźiel ma w więźieniu śiedźieć. A Pan káżdy ſługi, áni przyiáćielá ſwego, po práwie, y ſkazániu gwałtem w tym bronić, y urzędowi w wykonániu tey winy przećiwić śię nie ma, pod zápłatą przez ſamego tego tákieyże winy zwyż opiſáney. § A iż ſtronie pozwolono z ſześćmá ſzláchćicámi przychodźić do ſądu, z tey przyczyny, gdźieby śię ſtronie ubliżenie od urzędu dźiáło, ábo czego w kontrowerſyi, y w dekrećie nie dołożyli, áby ukrzywdzony przy zeznániu woźnego, świádectwem tych ſześćiu ſzláchćicow, y przyśięgą ſwą ſpráwy ſwey dowodźił, á urząd woźnego do przyſłuchánia ſpráwy y opowiedánia wſzelákiego, y przećiwko ſobie ſamemu nie ma ſtronie bronić. A choćiażby woźnego przećiwko ſobie nie przydáli, tedy iuż ſtroná przy zeznániu tych ſzláchćicow przyśięgą ſwą urząd przekoná, ku podnieśieniu, y znowu ſłuchániu tey ſpráwy z ſtroną, u tego ſądu, do ktorego będźie wedle práwá pozwáná, y gdźie tákowy nieſłuſzny wſkaz ſądu pierwſzego będźie uznan. Wſzákże on pierwſzy urząd, od ktorego śię táka omyłká ſtánie, niiákiey winy, y przećiwnego mniemánia nie ponieśie. Ale gdźie woźny będźie przydan, tám iuż ſtronie przyśięgáć nie będźie potrzebá.

[a] Acz kogo porządkiem do ſądu przywołáią, tego ſądźić máią. *Káź: w Wiślicy.* 1568. *H. P.* 456.
W Koronie oſobá káżda, ktorą do ſądu Trybunálnego z Reieſtru záwołáią, ſámoczwart tylko z Prokurátorem wchodźić ma, pod káraniem ſowitośći 14. grzyw: 1578. Beśpieczeńſtwo Sądow y Seymikow, *fol:* 329.
Do Trybunáłu Wołyńſkiego, y Bráćławſkiego tákże. 1589. Beśpieczność Sądow, *fol:* 540.

[b] A ieśliby upornie odſzedł, ná exekucyą do Urzędu Grodzkiego ma być odeſłáno, tegoż Roku támże.

ARTYKUŁ LIV. 54.

Jáko ſtrony u ſądu zá pozwy záchowáć śię máią, á ſąd áby z głowy ſwey nic nie ſądźił.

Zábie-

1 ZAbiegáiąc temu, áby ná Urzędach Nászych u ſądu káżdego, żáłoby, y odpor, porządnie bez ſwarow, y niepotrzebnego zábáwienia, y zwłoki ſzły, ták uſtáwuiemy. Iż náprzod ſtroná powodowa, nie czyniąc ſłowy żáłoby, ále miáſto żáłoby ma dáć ná práwie pozew czytáć, y pozwu ſwego ſłuſznym dowodem podpieráć. A ſtroná pozwána ma ná ten pozew, iáko ná żáłobę odkázywáć, y ſpráwowáć śię, w ktorym ſporze ieśliby ſtroná powodowa co przećiwnego ſobie uſłyſzáłá, ná coby rozmyślenia potrzebowáłá, tedy ſąd ná odſtąpienie, y porádę z iey przyiáćioły, ma iey dopuśćić, náydáley ná iednę godźinę. [a] A będźieli y powtore taż ſtroná użyczenia czáſu ná porádę prośić, tego ſąd iey y powtore bronić nie ma, tákże ná iednę
2 godźinę. § Potemuż y obżáłowáney ſtronie po dwá kroć iednego dnia tylko, iáko y powodowey ſtronie, rozmyślánia ná czás nie ma ſąd bronić. [a] A gdy iuż z obu ſtron ſpráwy ſwe przed ſądem wypowiedzą, á ſąd Ziemſki, ábo Grodzki potrzebowáliby ſámi ſobie w tym rozmyślánia, tedy máią pierwey ſtron nápomnieć, áby wſzyſtko, coby ná práwie pokłádáć, y okázowáć, ábo mowić mieli, uczynili. A więcey tych ſwarow, y odwłok, ſąd nie ma dopuſzczáć. A gdy iuż to wſzyſtko uczynią, á Piſarz to ſpiſze, tedy iuż ná to ſtrony nic więcey przykłádáć nie będą moc, áni ſąd tego przyimowáć, y piſáć kazáć nie ma, ále ſąd ma śię námyśláć, ieśliby tego dnia, ábo nazáiutrz rozmyślić śię nie mogli, y do trzećiego dnia to ſobie ná porádę, y rozmyślenie wźiąć może. [b] A trzećiego dnia iuż ſąd koniecznie ſkazánie uczynić ma wedle żáłoby, y odporu ſtron, nic nie przykłádáiąc, áni uymuiąc.
3 § [c] A w tym czáśie, gdy śię ſąd námyśla, ſtrony ieśliby chćiáły to ſobie wźiąć ná ugodę, y iednánie, tedy oni im tego bronić nie máią. A My Hoſpodár, tákże ſąd głowny, Woiewodowie, Stároſtowie, y urzędnicy náśi, [d] Sędźiá, Podſędek, y ſąd zamkowy, ábo dworny, y nikt inſzy, nic z głowy, y domyſłu ſwego, tákże y wiádomośći ſwey ſądźić, y ſkázowáć nie máią, y nie będą moc, tylko według tego Státutu, y Artykułow w nim opiſánych, y według mowienia, y ſporow
4 u ſądu obudwu ſtron. § A gdźieby czego w tym Státućie nie doſtáwáło, tedy ſąd przychyláiąc śię do bliżſzey ſpráwiedliwośći, według ſumnienia ſwego, y przykłádem inſzych práw Chrześćiáńſkich to odpráwowáć, y ſądźić ma.

[a] W ſpráwách Seymowych, *etiam de crimine læſæ maieſtatis*, ma ſąd obżałowánemu Prokurátorá przydáć, y dáć *ſpatium ad deliberandum* do dni trzech. *Conſtit:* 1588. *fol:* 455. *De Crimine.*

[a] Sędźia powodową ſtronę, y odporną pytáć ma, ieśli tákie munimenta, y dowody większe do ſpráwy maią, y przed ſkázaniem one pokładáć. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 459.

[b] Do trzećiego dnia Prokurátorowie Kontrowerſye ſwoie dla świeżey pámięci Urzędnikow, oddáwáć máią. 1569. W tym też śię dźieią trudnośći wielkie. *fol:* 192.

[c] W Koronie o głowę ugadzáć śię wolno, ále nie o więźienie zá głowę, ktora ieſt *pœna publica* pod ſrogim kárániem. 1588. O Mężoboycách, y Skrutyniách. *fol:* 463.

d Spráwy

a Spráwy z Kśiąg Státutow ſądzone być máią. *Kál:* 1454. *H, P:* 432. Wykłady, áni wywody żádne z práwa obcego nie máią być przyimowáne. *Conſtit:* 1576. *fol:* 256. § Tákże obiecuiemy.

ARTYKUŁ LV. 55.

O záſtępowániu u ſądu iednemu zá drugiego.

R.7. a.23. TEż uſtáwuiem, chcąc mieć, áby ták było ná wſzyſtkie potomne czáſy, iż gdyby kto kogo drugiego, o ktorąkolwiek rzecz potoczną, ábo iákikolwiek uczynek, y o wyſtępek (krom imienia leżącego, o czym ná inſzych mieyſcách ieſt oſobliwa náuká) u ktorego ſądu záſtąpił, tedy ten iuż będźie powinien ſam bez żadnych pozwow ná tenże czás, zá tąż żáłobą z ſądu nie ſchodząc, zá niego odkázywáć, y uſpráwiedliwić śię. A záſtępowánie inákſze być nie ma, tylko oczywiſto u ſądu, á nie przez liſty, y prokurátorá. A wſzákże gdy záſtępca w iákim wyſtępku kogo záſtępowáć będźie, tedy urząd ten, przed ktory śię to przytoczy, przed záſtępcą ma kazáć wyczytáć ten pozew, y rzecz tę, o co idźie, doſtátecznie przełożyć. a A gdy iuż záſtępcá we wſzyſtkim tym pozwánego záſtąpi, y Piſarz to zápiſze, tedy pozwany, ábo obżałowány od tego wolen. A powodowa ſtroná będźie o to z tym záſtępcą mowić, y rzeczy ſwey z nim dowodźić. A liſty, wypiſy, y opowiedánia, wſzyſtko to práwo, y wywody, ktore powodowa ſtroná przećiw obżałowáney ſtronie, w tym práwie miáłá, ma przećiwko temu záſtępcy iść, y u práwá mieyſce mieć, ták, iáko y przećiw obżáłowánemu będźie rozumiáno, imię záſtępcy, zá imię obżáłowánego. A zaſtępcá nie ma ſobie do powiátu, áni ſądu ſwego należącego, áni do Páná ſwego iákiegokolwiek ſtánu człowiek będąc, odkłádáć, y bráć. Ale powinien będźie ſam, ábo przy ſobie máiąc Prokurátorá, tegoż czáſu, ſkoro záſtąpi, odkázywáć, y do końcá uſpráwiedliwić śię. § A ieśliby ná záſtępcy nieośiádłym w tym po-

R.11. a.67. y R.4. artyk: 29. wiećie, co ſkazáno u práwá, tedy żałobna ſtroná, wźiąwſzy od tego urzędu liſt ſądowy, ma z nim iácháć, ábo ſłáć umocowánego ſwego, do onego urzędu, onego powiátu, gdźie ten záſtępcá ośiadłość ſwoię w tym Páńſtwie Náſzym Wielk: Xięſt: Litewſk: ma. A on urząd drugiego powiátu, według tego ſądu urzędu onego, ma mu odpráwę wedle práwá poſpolitego, ná onym záſtępcy práwem przekonánym, uczynić. A do okazánia ośiádłośći tákiego záſtępcy w inſzym powiećie, práwem ſłuſznym, ábo świádectwem, y przyznániem, przez liſt otworzony onego urzędu przyśięgłego ſądowego, w ktorym powiećie ośiádłość będźie mienił, ma być w więźieniu zádźierżan w tymże zamku, ábo dworze Náſzym ſądowym, gdźie ſąd był, ieśliby rękoiemſtwá ſłuſznego, ośiádłego w tym powiećie, do okazánia ośiádłośći ſwey po ſobie nie dał. A ná okázánie ośiádłośći, ma urząd temu

3 mu zástępcy czásu słusznego, iákoby mogł zieżdżić, użyczyć. § Wszákże gdźieby zástępcá ná gárdło był skazan, tákowy támże ná tym urzędźie, do iego powiátu nie odsyłáiąc, karan być ma. A po odpráwę głowszczyzny, ábo inszych szkod ná nim skazánych, odesłano być ma do inszego powiátu, gdźie ośiádłość iego będźie. A ktoryby zastępcá zgołá nieośiádły w tym wszystkim Páństwie Wielk: Xięst: Lit: był u prawá w iákiey winie przekonan, ten zárázem ná tym urzędźie ma być karany y nie spuszczon z urzędu, poki skazániu urzędowemu we
4 wszytkim dosyć uczyni. § A ieśliby śię to przydáło, żeby obżáłowány stánąwszy u práwá zástępcę mienił, áleby tego zástępcę zárázem u práwá stáwić nie mogł, miánuiąc go być chorym obłożną chorobą, tedy iemu ma być dano ná postánowienie zástępcy do drugich rokow, pod tákim obowiązkiem, y wárunkiem, iáko o chorych wyżey w tym Rozdźiale iest opisano. Wszákże ná chorobie zástępcá winien będźie przyśiąc.

a W Koronie złoczyńcá, gdy miánuie zástępcę, że zły uczynek swoy zá rozkázániem Páná, ábo Przełożonego swego popełnił, biorąc śię ná niego, tákowe miánowánie zástępcy nie ma mieć mieysca, gdyż śię przeciwi rozkázániu Bożemu. *Káz: w Wiślicy.* 1368. H. P. 793. A gdyby Pan towárzysz, ábo kto inszy u sądu támże stánowił śię, y powiedźiał być táki uczynek z rozkázánia swego stáły, á odpowiedáćby nie chćiał, pierwszy on obżałowány ma odkázywáć. *Káz: tenże. H. P.* 494.

ARTYKUŁ LVI. 56.

O zleceniu rzeczy, y o dáwániu mocy innym zá śiebie u práwá mowić.

1 Ustáwuiemy a też, iż gdźieby śię kto zá pozwy, ábo ná ktorym Roku przypádłym nie mogł ná práwie stánowić, ták zá chorobą, iáko y zá inszymi ktorymi przyczynámi, y potrzebámi swemi, tedy Prokurátorá, ábo umocowánego swego może miásto śiebie u práwá mieć. A wszákże umocowány, ábo Prokurátor inakszy, y ináczey ustáwion, y u práwá przyimowan być nie może, áżby mu oczywisto zlećił rzecz swoię przed urzędem ktorymkolwiek w Kancellaryi Nászey Hospodárskiey, ábo przed urzędem Ziemskim, ábo Grodzkim, y z tego urzędu wypis z Kśiąg ma wźiąć, y ten prokurátorowi swemu dáć. A zá tákowym urzędownym zleceniem mogą być prokurátormi y nieośiedli ludźie w tym Páństwie Wielk:
2 Xięstwie Litewskim. § A ktoby zá chorobą swoią, ábo przez dálekość urzędu, zlecenia mocy ná urzędźie zeznáć nie mogł, tákowy káżdego stanu człowiek ma rzecznikowi, ábo umocowánemu swoiemu rzecz swoię ku mowieniu u práwá zlećić listem swym otworzonym. Pánowie Rádá, daiąc tákie listy umocowáne, tylko pod pieczęćią swą, y z podpisem ręki swey właśney. A insze stany tákże dáiąc listy pod pieczęćią y z podpisem ręki swey, á przy swey pieczęći, iesżcze pod iedną pieczęćią człowieká stronnego, á kto pisáć nie umie, ten przy swey pieczęći ie-

ſzcze dwuch ſzláchćicow pieczęći u tákiego liſtu ſwego umocowánego ma mieć, y w tym liśćie, ábo wypiśie urzędownym pomieniwſzy rzecz, o co idźie, oſtátek ná pozew ukázáć, y moc ná zyſk y ſtrátę dołożyć. § Wſzákże zá táką nie urzędowną mocą umocowány ma być ośiádły w tym Páńſtwie Náſzym w W. X. L. pod Námi Hoſpodárem ośiádłośćią ſzláchecką, y ták iuż tákowi umocowáni u káżdego urzędu przyimowáni być máią, y moc mieć będą, ták do burzenia roku, y pozwu, iáko y do mowienia w ſámey głowney rzeczy.

a W Koronie w ſpráwách do zápiſu, dźiáłu, o wybićie z ſpokoynego dźierżenia, do rzeczy oſądzoney, y o dźiedźictwá *Principalis* ſtánąwſzy u Kśiąg Grodzkich, ábo Ziemſkich, oczywiſto moc ma zlećić Prokurátorowi. 1616. O Plenipotencyách *fol:* 7.

ARTYKUŁ LVII. 57.

Ktoby ſam nie mogł, ábo nie umiał u práwá mowić, y o przydániu Prokurátorá ludźiom ubogim.

Ustáwuiemy [a] też, ieśliby kto oczywiſto u práwa ſtoiąc, nie mogąc, ábo nie umieiąc ſam mowić, y rzeczy ſwey ſpráwowáć, poruczył uſtnie komu innemu tę rzecz ſwoię mowić: tedy ſąd zá zleceniem uſtnym, ma go zá mocnego przyiąć, choćiay y nieośiádłego. Wſzákże gdźieby komu ſzło o gárdło, ábo zá zápiſem tákim, ktorymby śię kto opiſał, nie ſchodząc z práwá, doſyć czynić, tedy tákowa ſtroná, choćiay y rzecz komu zleći inſzemu, przećię od ſądu odchodźić nie ma, do ſkończenia práwá. § [b] Ktemu gdźieby kto nie mogąc, y nie umieiąc ſam mowić, y rzeczy ſwey u ſądu ſpráwowáć, á przez uboſtwo, y niedoſtátek ſwoy, ſam ſobie Prokurátorá ſpoſobić nie mogł, iáko wdowy, y śieroty, á prośiliby urzędu o Prokurátorá, tedy urząd ma tákowemu Prokurátorá dármo przydáwáć, y kázáć od nich u práwá mowić, á Prokurátor ma w tym urzędowi być poſłuſzen. § A ieśliby Prokurátor urzędowi w tym poſłuſzen być nie chćiał, tákowemu Prokurátorowi y od inſzych oſob u tego ſądu mowienie nie ma być dopuſzczone. A w obráżeniu Máieſtátu Náſzego, y My Hoſpodár obiecuiem Prokurátorow ſtronie obwinioney dawáć, potemuż y ludźiom ubogim, y niedoſtátecznym. Tákże śię y ſąd głowny przećiwko ludźiom ubogim záchowáć ma.

a Kto chce, może użyć do ſwey ſpráwy Prokurátorá. *Káz: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 443.
Prokurator do ſpráwy ma być káżdemu przydány, *etiam in crimine læſæ Maieſtatis* ná Seymie. *Conſt:* 1588. *fol:* 455. *Tit: de Crimine.*

b Nieumieiętnym, y ubogim, Prokurátor ma być przydány. *Káz: w Nieſz:* 1454. *H. P.* 443. Białymgłowom przydány być ma. *Káz: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 444.

ARTYKUŁ LVIII. 58.

O Prokurátorách, iákie oſoby, y gdźie nie máią nimi być.

Uſtáwu-

1 USkáwuiemy [a] też, iż Prokurátorámi te oſoby niżey opiſane być nie máią, to ieſt, Sędźia, Podſędek, y Piſarz Ziemſki, tákże y urząd Grodzki, á to w tych Powiátach, y przy tych ſądach, gdźie ſą ſami urzędnikámi. Wſzákże w ſwoich włáſnych rzeczách, y w tych powiátach mogą mowić, y ſpráwiedliwości ſobie dowodźić. A w powiátach, y ſądach inſzych, gdźie nie ſą urzędnikámi te oſoby wzwyż mienione, gdźieby ſię komu z potrzeby tráfiło, y od kogo inſzego z przyiaćioł ſwoich mowić mogą, á tákowi zá Prokuratorow być nie máią.
1 § [b] Nie mogą też być Prokurátorámi oſoby duchowne, iedno tákże w ſwey włáſney rzeczy káżdemu z nich wolno będźie u práwá mówić.

a Piſarz, y Podpiſek, u tego Sądu, u ktorego śiedźi ná Urzędźie, prokurowáć nie mogą. *Zyg: w Piotr:* 1550. Przeſtrzegáiąc trudności: *fol.* 7.

b Duchowny áni Piſárzem, áni Podpiſkiem, áni Prokuratorem być nie może. *Zyg: w Piotr:* 1538. H. P. 399. Tylko w ſwey włáſney ſpráwie. tamże H. P. 444.

ARTYKUŁ LIX. 59.

O karániu fałſzywych, á podſtępnych Prokurátorow, y ktemu, iż wolno ſtronie Prokurátorá ſwego u práwá podpieráć, y ſamemu mowić, y drugiego Prokurátorá ná iego mieyſce uſtánowić.

1 UStáwuiemy, [a] iż gdyby ktory Prokurator podiąwſzy ſię komu rzeczy iego mowić, y ſpráwowáć, á wywiedźiawſzy ſię ná nim tey ſpráwy, y liſty iego oglądawſzy, y wydał go w tym ſtronie przećiwney, ábo do tey ſtrony przećiwney przyſtał, y od niey záś náprzećiwko temu, komu ſię pierwey obiecał, y podiął, rzecz mowił, tedy tákowemu nie ma być u práwá mowienie dopuſzczone. Ktemu, jeśliby ktokolwiek chcąc komu ku ſzkodźie uczynić, á Prokurátorem ſię uſtánowił, y liſt od niego umocowány ſpráwił, á tegoby mu ſtroná nie poruczyłá, y zá tym, coby komu utráćił, tákowy ſąd nie ma być trzyman.
2 § [b] Ták też Prokurator, uczyniwſzy ſię ná ktorym roku chorym, á ſtáćby ná drugim roku, y przyśiąc nie chćiał, według ártykułu ſześćdźieśiątego, niżey w tymże Rozdźiale opiſanego, tedy zá tákowe poſtępki tácy Prokuratorowie, gdyby to ná nich iáwnym, ſłuſznym dowodem przewiedźiono było, gárdłem karani być máią.
3 § A gdźieby też Prokurator podiąwſzy ſię komu rzeczy mowić, á potym temu doſyć nie uczynił, ábo umyślnie ku ſzkodźie komu co u práwá niedbálſtwem ſwym upuśćił, tedy zá to ná więźienie ſzlácheckie, ná cztery niedźiele ma być ſkazan, á ſzkodę ſtronie, w czym ubliżenie uczynił, płáćić ma. O co támże zárázem, gdźie ſię to przyda, bez pozwu ſtronie żáłobliwey, uſpráwiedliwić ſię powinien będźie.
4 § A ktoby też u práwá ſtoiąc, chćiał odſtąpić Prokurá-

torá ſwego, á ſam ſwoię rzecz mowić, ábo drugiemu Prokurátorowi zlećić, to mu wolno będźie.

a Z niepilnego, y niewiernego Prokurátorá ſpráwiedliwość od Sędźiego ma być uczyniona, iáko z ſługi, chocby był ośiádły. *Zyg: Aug: w Piotr:* 1548. *H. P.* 446. Prokurátorowie źli zá fałſz, y oſzukánie, táką winą káráni być máią, gdy doſtátecznym świádectwem będą przekonáni, ktora o naiazd domowy ieſt wyrażona. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 445.
b *Plenipotens convictus fraudis contra ſuum Principalem* ná gárdle ma być kárány, á ſpráwá *in integrum* ma *reſtitui. Conſt:* 1638. *fol:* 15. *Tit:* O nieznoſzeniu.

ARTYKUŁ LX. 60.

Przyczyny nieſtánia Prokuratorow, iż to im y ſtronom ich ſzkodźić nie będźie.

R. 3. a. 23. TEż uſtáwuiem, Iż gdyby Prokurátor przed rokiem práwá nie mogąc ſtronie ſwey o chorobie ſwey dáć znáć, iżby inſzego ná iego mieyſce posłał, ábo iádąc iuż ná drodze, ábo ná mieyſcu będąc, gdźie roki odpráwuią, rozniemogł śię obłożną chorobą, ták żeby ná rok do ſądu ſam być nie mogł, tedy ták ſtronie tey, czyię ſpráwę ná śię wźiął w rzeczách tych; ták też y Prokurátorowi nic ſzkodźić nie ma. A choćiayby drugie roki oſtátnie, ábo rok záwity był, przećię tym nic trácić nie będźie. A wſzákże Prokurátor w tey chorobie, ſkoro śię rozniemoże, ma do urzędu tego, do ktorego byłá go ſtroná z mocą odpráwiłá, y też ſtronie przećiwney dáć znáć. A zmogſzy śię, potym ná pierwſzych rokách Ziemſkich, ábo roczkách Grodzkich, przed ktorym ſądem tá ſpráwá toczyć śię będźie, ma przyśiąc, iż ſpráwiedliwie zá obłożną chorobą ná ten czás ſtánowić śię nie mogł, á nie ku zwłoce ſpráwiedliwośći. Ták też ſłudzy y posłáńcy od Pánow, ktorychby do ſądow ná roki posłánych, z iáką obmową práwną, w drodze, ábo ná mieyſcu ſądowym chorobá wielka obłożna záſzłá: Tákże śię będą záchowáć powinni, iáko wyżey opiſáno. § A wſzákże ieśliby Prokurátor, ábo ſługá posłániec tákowy, o chorobie ſwey dawáł wiedźieć, ábo y dáwſzy urzędowi ná pierwſzych rokách wiedźieć, á potym ná drugich rokách ná tymże urzędźie przez ſtronę ſwą poſtáwion nie był, ábo też y ſtánawſzy, przyśięgi ná tym, iż zá chorobą ná pierwſzych rokách nie ſtánowił śię, uczynić nie chćiał, tedy urząd, ná pierwſzych Rokách zá niedániem znáć o chorobie, ták też ná drugich, zá nieuczynieniem tákiey przyśięgi, ma ſtronie przećiwney ſkazánie czynić, według tego Státutu. Y gdźie táka obmowá chorobą prokurátorſką, ábo ktorego Posłáńcá ſtánie śię u ſądu Ziemſkiego, zá pozwy pierwſzymi ná roku pierwſzym nie záwitym, á potym ná drugich rokách táki Prokurator, ábo posłániec ſtánowion nie będźie, ábo y ſtánawſzy, nie przyśięże, tedy tá ſtroná zá one ná pierwſze roki Ziemſkie, nieſtánne, ták iákoby ſam nie ſtał, zápłáćić, á ſtronie

nie ſwey przećiwney, iuż ná tych drugich rokách, iáko ná záwitym
3 roku uſpráwiedliwić śię będźie winien. § A będźieli táka obmowá
chorobą uczyniona, ná iákim roku záwitym, ták Ziemſkim, iáko y
Grodzkim, á ná drugich rokách táki Prokurator, ábo poſłániec nie
ſtánie, ábo y ſtánąwſzy nie przyśięże, tedy tákowá ſtroná, zá ono
pierwſze nieſtánie ſwe ná roku záwitym, rzecz, o ktorą pozew idźie,
4 trácić ma, bez żadnych dowodow ſtrony ſwey przećiwney. § A ieśliby
ſtroná pozwána powiedźiáłá, iż ten Prokurátor iego od niego poſła-
ny, przed tym rokiem, niedoiechawſzy do tego urzędu, umarł, tedy
ſámá ſtroná tákowá, nie mogąc iuż zá tym tego Prokurátorá ſwe-
go ná drugim roku ſtánowić, ma ná tym ſam przyśiąc, iż ten Proku-
rator iego ná ten rok był od niego poſłány, á on nie doiechawſzy do te-
go urzędu, umarł, y gdy ná tym przyśięże, ſąd ma śię przećiw iemu we-
5 dług tego Artykułu záchowáć. § A ieśliby ſámá ſtroná pozwána ná
drugim roku nie ſtáłá, ábo ſtánąwſzy, ná tym przyśiąc nie chćiáłá, tedy
ieśliby o záwity rok ſzło w tey rzeczy iuż ná tym drugim roku upada.
A ieśli nie o záwity rok, tedy w nieſtánne upada.

ARTYKUŁ LXI. 61.

Czego Prokurator bez ſtrony ſwey ſpráwowáć nie może.

1 TEż [a] uſtáwuiemy, iż Prokurátor zá mocą żádnych zápiſow R.4.
nowych, y niiákiego wyznánia ni od kogo nie ma u ſądu czy- a.66.
nić, y pieniędzy zá zápiſami bráć, y z nich kwitowáć, nie má-
iąc przy ſobie ſtrony ſwey. A wſzákże ieśliby kto nie mogąc,
ábo nie poſpieiąc do urzędu iácháć po pieniądze, chćiał przez kogo
inſzego pieniądze te bráć, y kwitowáć, tedy ináczey nie ma, áni może
bráć, tylko przez tákowego Prokurátorá, ábo ſługę ſwego, komuby
oſobliwą ná to moc, y poruczenie liſtem ſwym, podpiſanym ręką ſwą,
y pod pieczęćią ſwą dał, ábo przed urzędem bliżſzym ſądowym poru-
czył, á wypiſem tego urzędu mocnym go ná to miánowićie uczynił,
tákowy mocny może pieniądze bráć, y kwitowáć moc mieć będźie.

a Prokurátorowie zápiſow nowych czynić, z ſtárych kwitowáć, pieniędzy bráć nie mogą, oprocz bytnośći Pryncypałá. *Zyg: w Piotr: 1511. H. P. 446.*

ARTYKUŁ LXII. 62.

Ktoby ná kogo przed práwem, ſłowem, ábo ręką śiągnął, pchnął, ábo ránił, ábo zábił.

1 TEż [a] uſtáwuiem, gdyby kto iákiegokolwiek doſtoieńſtwá, y R.1.
ſtanu będąc, á ſtoiąc przed ſądem, odſtąpiwſzy rzeczy ſwey, a.14.
ieden ná drugiego ſłowem śię nieuczćiwym tárgnął, tedy
zá to ma z nákazánia tego ſądu, miáſto winy śiedźieć ná zamku
bliżſzym ſześć niedźiel. A ieśliby pchnął, ábo ręką uderzył, choćiażby

 nie ránił,

nie ránił, tedy ma zápłáćić ſtronie miáſto náwiąſki, gwałtu dwánaśćie rubli groſzy, á zá winę ma śiedźieć ſześć niedźiel. A ieśli iáką ſpráwę u tego ſądu mieć będźie, ten, ktory tákowe więźienie záſłuży, tedy ma to więźienie podiąć po roſpráwie ſwey rzeczy. Jeśliżby kordá, mieczá, ábo ſzáble, y iákieykolwiek broni, w obyczay zwády dobył, choćiażby nie ránił, rękę tráći, á gdyby ránił, tedy niczym inſzym, iedno gárdłem ma być karan, y o táki uczynek káżdy urząd, bądź Grodzki, ábo Ziemſki, przed ktorym śię to ſtánie, tákowego może ná gárdło wſkazáć.
R. 1. a. 9. § A ieśliby kto kogo przed ſądem zábił, ten cześć, y gárdło tráći, á głowſzczyzná z imienia, ábo máiętnośći iego ſowito ma być dźiećiom, ábo bliſkim płącona. A tákowego iáwnego wyſtępcę, przy gorącym uczynku, nie tylko urząd ten powinien imáć kázáć, ále y wſzyſtkim tám będącym, dla záwśćiągnienia tákowey ſwawoli, iáko przećiwko wzruſzyćielowi pokoiu poſpolitego powſtawſzy, przećiwko tákowemu pomoc czynić wolno będźie. A gdźieby tákowy zmocniwſzy śię, imáć śię niedał, y od urzędu zſzedł, tedy przećiwko tákowemu urzędy náſze záchowáć śię máią według Artykułu trzydźieſtego wtorego, tegoż Rozdźiału.
R. 4. a. 63. § Wſzákże ktoby dał ſwawolnie przyczynę ſłowy, y ręką, y początek uczynił, á tenby w obronie przymuſzony zá iego początkiem broni dobył, ránił, ábo zábił, tákowy zá dowodem ſłuſznym iman być nie ma, y tákowey pokuty, y káránia nie powinien ćierpieć. A ktoby też kolwiek ràniwſzy, ábo zábiwſzy kogo, przed ſądem precz ućiekł, tákowego zá dániem Nam o tym znáć przez ten urząd Naſz, pod ktorym śię to ſtáło, mamy kázáć Mándát Náſz dáć, á ſtánieli zá Mándátem, karáć go według tego Artykułu. A ieśli zá Mándatem nie ſtánie, tedy go mamy kazáć ze wſzyſtkich Páńſtw Náſzych wywołáć wiecznym wywołániem, iákoby śię nigdy w gránice Páńſtwá Náſzego nie wracał, á ránnemu náwiąſká, ábo zábitego głowſzczyzná z imienia iego płącona być ma. § Gdźiebyteż kto ták uporny był, żeby nie roſpráwiwſzy śię w tákowey rzeczy precz uiáchał, ábo zá ſkazániem urzędowym więźienia podiąć, y gwałtu wzwyż miánowánego ſtronie obelżoney zápłáćić nie chćiał, á urządby go nie mogł do więźienia przymuśić, á onby precz od urzędu odiáchał, doſyć temu, w co popadł nie uczyniwſzy, tedy ten urząd, przed ktorym śię to ſtánie, zá tákie iego niepoſłuſzeńſtwo, ma ſtronie obrażoney gwałt ten ſowito płáćić kázáć, á ſobie urząd winy czterdźieśći kop groſzy ná imieniu iego zárázem bez żadnych rokow, odpráwić, poſtępuiąc dáley około tey odpráwy według Artykułow o odpráwách rzeczy ſądzonych opiſanych.

a Jeśli kto Sądu nie uczći, ábo śię położy ná ſtole, gdźie bywa ſądzono, trzy grzywny winy płáćić ma, pod winą drugą 14. grzywien. H. P. 452.
Kto Sądy zgwałći, táki iáko gwałtownik poſpolitego pokoiu ná gárdle ma być kárán.

ran. A iesli ucieeze, dobrá iego do ſkárbu máią być zábráne. *Zyg: w Krak:* 1507. *H. P.* 454.

A iesli z Kroleſtwá ucieeze, ma być wywołány. *Zyg: w Bydgoſz:* 1520. *H. P.* 451.

Deklarácya beſpieczeńſtwá poſpolitego, ktoby urząd Grodzki, Ziemſki, Podkomor. Seymiki w Kościołách gwałcił. 1611. *fol:* 3. y ná W. X. L.

Opátrzenie beſpieczeńſtwá Sądow. Roku tegoż. *fol.* 7. y ná W. X. L.

ARTYKUŁ LXIII. 63.

O tym, gdźie Woiewodá, Stároſtá, ábo Sędźia, Podſędek, y Piſarz, ták zamkowy, iáko y Ziemſki urząd, ábo Podkomorzy, Kommiſſarz, śiedząc ná ſądźie, kogo ſromoćił, ábo śię ná kogo ręką targnął.

TEż ᵃ uſtáwuiem, iż gdyby kto z tych wyżey miánowánych urzędnikow Náſzych, śiedząc ná ſądźie kogo ſłowy nie uczćiwemi ſromoćił, tedy ten táki urzędnik zá dowodem iáwnym ſłuſznym, ma ná zamku ſześć niedźiel śiedźieć. R. 1. a. 9. R. 3. a. 27. § A iesliby ktory Woiewodá, Stároſtá, ábo ktory z tych urzędnikow ſądowych, Grodzkich, ábo też Sędźia, Podſędek, y Piſarz Ziemſki, ábo Podkomorzy, ábo Kommiſſarz ſam, gwałt mieyſcu Náſzemu Hoſpodárſkiemu, y ſądowi uczynił, á kogoby ná ſądźie ránił, tákowy urzędnik gárdło traći. A iesliby zábił, tákowy gárdło y cześć traći, á nawiąſká, ábo głowſzczyzná ſowito z imienia iego ma być płácona. § A o to ukrzywdzoney ſtronie, tákowego urzędniká wolno będźie pozwáć ná rok záwity do Nas Hoſpodárá. Wſzákże ktoby ſwawolnie dał urzędowi przyczynę ſłowy, y ręką śię targnął, y początek uczynił: á ten urzędnik w obronie przymuſzony początkiem iego, broni dobył, ránił, ábo zábił, takowy zá ſłuſznym wywodem, od tey winy y káránia wolen będźie.

ᵃ Deputat gdyby wiolencyą komu uczynił, *ex termino tacto* ták ma być ſądzony, y kárány, iáko *privatus. Conſt:* 1616. *fol:* 3. *Tit:* O Przyieżdżániu.

Beſpieczeńſtwo Sądow wſzelákich, iáko ieſt obwárowáno: Patrz *Conſt:* 1611. *fol.* 7. *Tit:* Beſpieczeńſtwo Sądow.

ARTYKUŁ LXIV. 64.

Jeśliby kto ná roki Ziemſkie, ábo roczki Grodzkie w tym powiećie, gdźie ieſt ośiádłym, przyiáchawſzy, á czáſu odpráwowánia rokow, kogo zránił, gwałt, ábo ſzkodę iáką uczynił.

DAruiąc ᵃ káżdemu wolny, y beſpieczny przyſtęp do ſpráwiedliwośći uſtáwuiemy to, iż iesliby ktożkolwiek, bądź ośiádły, ábo nieośiádły ná Roki Ziemſkie, ábo Roczki Grodzkie w ten Powiát, gdźie ſądy będą, przyiáchawſzy, y czáſu tego, poki roki wedle zámierzenia tego Státutu trwáć będą, to R. 1. a. 26.

 ieſt,

ieſt, licząc ten czás przed záczęćiem rokow, zá trzy dni, á po wywołániu rokow przez trzy dni kogo bądź ná drodze iádącego ná roki, ábo w mieśćie tym, gdźie śię Sądy odpráwuią, ná ulicy, y gdźiekolwiek potkawſzy, y przeiąwſzy, álbo ná goſpodę, y iákie ſtánowiſko gwałtem náſzedſzy, ſamego, álbo ſługę iego, y kogokolwiek z tákowych ránił, ábo zábił, bądź też tylko ſzkodę iáką uczynił, álbo pochwałkę ná zdrowie, álbo pożogę uczynił, á ukrzywdzony tegoż czáſu uciekłby śię do ſądu, y to obżáłował, tedy ten urząd, pod ktorego odpráwowániem ſpraw Sądowych to śię ſtánie, ma obżáłowánego woźnym obeſłáć, áby on nie zieżdżáiąc z onych rokow precz, przed onym ſądem ſtánął, y w tym śię ſtronie żáłobney uſpráwiedliwił, [b] ktory bez pozwow powinien będźie ſtánąć, y tegoż czáſu ná tychże rokách uſpráwiedliwić śię. A ſtroná żáłobná tákiemu obwinionemu ieśli tego potrzebowáć będźie, żáłobę ſwą ná piſmie przez woźnego, pod pieczęćią ſwą, álbo pod pieczęćią woźnego dáć ma. A obwiniony potym trzećiego dnia, o to, w czym mu winę dádzą, uſpráwiedliwić śię będźie powinien. [c] Jeśliżby po zákazániu przez woźnego nie ſtánowiąc śię przed urzędem ku roſpráwie, ziáchał, tedy ten urząd, *gwałt*, náwiąſki, rány, y ſzkody ſowito ná tákowym, á będźieli wyſtępek krwáwy, tedy go ná gárdło zá dowodem ſłuſznym ſkázáć, á ná wywołánie do Nas Hoſpodárá odeſłáć ma. A zá gwałt, rány, ſzkody, álbo głowſzczyznę, zárázem odpráwę ná imieniu iego uczynić. § A nie będźieli oczywiſto przyćiągnion, y zázwan, tedy tákowy zá przypozwániem ſtrony żáłobney, przed tenże urząd, pod ktorym śię co ſtánie, ná pierwſze roki ná rok záwity będźie śię powinien ſtánowić, y ſtánieli, á zá dowodem ſłuſznym, práwnym ſtrony żáłobney, pokażeli śię w tym winien, tákoweż ſkazánie iáko wyżey opiſano przećiwko niemu czynione być ma. A nie tylko urząd Grodzki, ále y Ziemſki urząd w tákiey rzeczy, co śię pod rokámi Ziemſkiemi miedzy ſtronámi w rzeczy krwáwey ſtánie, będźie moc y ſzláchćicá o gardło ſądźić, y ſkázowáć. § A iesliby y zá pozwy bez przyczyn práwnych nie ſtánął, tedy urząd dla niepoſłuſzeńſtwá iego, iuż bez dowodu, to, o co żáłobá będźie, ná nim wſkázáć, y odpráwę ná imieniu iego, według tego Státutu uczynić: á w rzeczy krwáwey ſamego ná wywołánie do Nas odeſłáć ma. A nieośiádły w Wielkim Xięſt: Lit: ktokolwiek, ieśliby zbytek iáki przed tym wzwyż miánowanym czaſem uczynił, tákowy chociayby y Páná u śiebie mienił, nie dopuſzczaiąc mu do niego odezwy, tam zárázem przez tenże urząd mocnie ſądzon, y według wyſtępku ſwego ſkázywan, y karan być ma. § Wyimuiąc to, iż ieśliby przy bytnośći Páná ſwego, co pod tymże urzędem, ábo ná drodze uczynił, tedy Pan iego, zá obeſłániem urzędowym przez woźnego, támże

támże zárázem ſprawiedliwość ukrzywdzonemu uczynić przed woźnym powinien będźie. A gdźieby Pan zá obeſłániem urzędowym zárázem ſpráwiedliwośći nie uczynił, tedy ná ſamym Pánie tákowego ſługi, ukrzywdzonemu, zá dowodem w Státućie opiſanym, wſkazánie w tey rzeczy, obyczáiem w tym Artykule pomienionym czynione, y odpráwá ná imieniu iego dźiałana być ma.

a W Koronie ná wſzyſtkich mieyſcach, gdźie Sądy bywáią odpráwowáne, ośm dni przed Sądámi iádącym, y tym, ktorzy przez wſzyſtek czás Sądow będą, y wrácáiącym śię do domu po ſądách ośm dni, beſpieczeńſtwem poſpolitym ſą obwárowáni, á ieśliby kto beſpieczeńſtwo pod czáſem miánowánym zgwałćił, tákowy ma być karány, iáko gwałtownik gleytu Krolew: *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 455.
A ktoby Sądy, ábo Seymiki gwałćił, ná gárdle ma być kárány. *Zyg: w Krák:* 1517. H. P. 454. *Conſt:* 1601. *fol:* 757. *Tit: Securitas Judiciorum.*
b Ktoby wſzelákie ſądy zgwałćił, dawſzy mu rok *tacito termino* powagą Sądow Trybunalnych ma być ſądzony, y karány. 1611. Opátrzenie beſpieczeńſtwá Sądow, *fol:* 7. y ná W. X. L. *Conſt:* 1598. *fol:* 706. *Tit:* Beſpieczeńſtwo Woiewodztw, & *Tit:* O Mężoboyſtwách. *Ibid: Conſt:* 1607. *f.* 845. *Tit: De Securitate Judiciorum.*
c W Koronie, á gdźieby wyſtępku ſwego ućieczeniem zbyć chćiał, máiętność do ſkárbu ma być zábráná. *Zyg: w Krak:* 1507. *H. P.* 454.

ARTYKUŁ LXV. 65.

Iż zápozwány niepotrzebnemi ſłowy, ták też y z ſtrony inney przypowiedźiawſzy śię z práwem ſwym krom pozwu, nie ma práwá rozrywáć.

1 USTáwuiemy, ieśliby pozwáná ſtroná będąc u práwá, á odſtąpiwſzy od pozwu, ſtronie powodowey co tákiego nowego zádáłá, ábo też kto inſzy do tego śię z ſtrony z práwem przypowiádał, chcąc Práwo rozerwáć, á zwłokę uczynić, álbo ſobie, co bez pozwu práwem wygráć, tákowym ſtronom to u ſądu iść nie może. Ale ma ſąd odłożywſzy to ná ſtronę, przed śię ſtronie powodowey ſpráwiedliwość czynić wedle pozwu, o to, o co kogo pozwałá, y to kończyć, y ſkazánie czynić według práwá. A temu trzećiemu, ktory śię z ſtrony do teyże rzeczy z práwem ſwym przypowiádał, ſąd nie przypuſzczáiąc go záraz ku práwu, ma mu tylko wprzod wolne mowienie do práwá w tey rzeczy záchowáć z tym, kto z wyroku ich przy imieniu, álbo ktorey rzeczy zoſtánie. A w inſzych przypádłych rzeczách, ktoreby śię nowo miedzy tymi dwiemá zá pozwy u práwá ſtoiącymi przytoczyły, ſąd ma im ſkazáć, áby śię o to ná inſze roki do ſądu náleżącego pozwáli. R. 9. a. 3.
2 § A ieśliby śię co tákowego miedzy nimi o poczćiwość dotykáło, ſąd ma ich, obiedwie ſtrony, ná wyrok Naſz Hoſpodárſki odeſłáć ná Seym wálny, y tám ná Seymie obie ſtrony bez żádnych pozwow máią śię przed Námi Hoſpodárem ſtáwić ku roſpráwie. A o co śię zápozwáli, to przed śię ſąd ma ſądownie miedzy nimi roſpráwowáć, y kończyć według práwá.

ARTYKUŁ LXVI. 66.

Jáko bráćią niedźielną, ábo uczestnikow, to iest, śiábrow pozywáć.

USTáwuiemy, [a] ieśliby kilká bráći, ábo uczestnikow dźierżeli iedno imienie spolne, ludźie ćiáhłe, ábo dánne, niedźielne. A komuby śię od tego imienia ludźi krzywdá dźiáłá w czymkolwiek, á oniby iáko z śiebie, ták y z tákowych ludźi spráwiedliwośći czynić nie chćieli, á ieśli od poddánych, tedy żáłobná strona list urzędowy przez woźnego ná tym imieniu położyć ma, áby śię tey żáłobliwey stronie spráwiedliwość stáłá. A ieśliby śię w tym żáłobliwey stronie spráwiedliwość nie stałá, tedy iáko o uczynienie spráwiedliwośći z poddánych, ták też ieśli y od sámych osob krzywdá iáka śię dźiáć będźie, wszystkich uczestnikow o to przed sąd iednym pozwem ma pozwáć, y ná tymże imieniu pozew położyć. A choćiáżby śię oni uczestnicy wszyscy nie ziachali, tedy sąd ná rokách sądowych będźie skazánie według práwá ná imieniu czynić, według tego, iáko o tym o rokach sądowych nápisano.

a Brát oddźielony miánowićie, á nie oddźielony spolnie z dobr oyczystych, z ktorychby śię krzywdá komu dźiáłá, pozywány być ma. *Káź. Wielki w Wiślicy.* 1365. *H. P.* 291.

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O krzywdách, ktoreby śię Xiążętom, Pánom, Szláchćie, y ich sługom; y poddánym, od Woiewod, Stárost, Dźierżawcow, y Ciwunow, Leśniczych, y Mostowniczych Nászych, od ich osob, ábo od urzędnikow ich, bądź też od Poddánych Nászych, dźiały.

R. 1. *a.* 24. *R.* 3. *a.* 32. CHcąc My Hospodár w tym Páństwie Nászym Wielkim Xięstwie Litewskim, pokoy pospolity czynieniem prętkiey, y łátwey spráwiedliwośći rozmnażáć. Ustáwuiemy, iż komuby śię z obywátelow tego Páństwá, Xiążętom, Pánom, Szláchćie, tak stanu duchownego, iáko y świeckiego, y też ich sługom, boiárom, y poddánym dźiáły iákie krzywdy, y szkody w rzeczách potocznych, gwałtach, boiách, grábieżach, w záchodzeniu ludźi oyczystych, do Miast, y śioł Nászych Hospodárskich, y inszych temu podobnych, od Woiewod, Stárost, Dźierżáwcow, Woyskich, y Ciwunow, Leśniczych, Mostowniczych, y inszych urzędnikow Nászych, bądź od sámych osob, ábo ich urzędnikow, y sług, z Woiewodztw, Stárostw, Dźierżaw, z Ciwuństw ich: [a] Tedy tákowy káżdy Woiewodá, Stárostá, Dźierżáwca, y Ciwun, y káżdy urzędnik Nász, ieśliby co sám uczynił, áboby z urzędnikow, sług swoich, spráwiedliwo-

ści komu zá upomnieniem przez liſt urzędu Náſzego Ziemſkiego, ábo Grodzkiego, uczynić nie chćiał, ma być o to pozwan ná rok záwity, według uczynku do ſądu náleżącego Ziemſkiego, ábo Grodzkiego, w tym powiećie, gdźie ten zámek, ábo dwor, ábo włość Náſzá, Dźierżáwá iego leży, ábo gdźie urząd iego ieſt, áby ſam ſtánął, y tego, ná kogo żáłobá będźie, poſtáwił, y w tym śię z ukrzywdzonym roſpráwił.
2 § A będźieli komu krzywdá uczyniona z Stároſtwá ſądowego tegoż Powiátu, bądź od ſamego Woiewody, Stároſty, ábo iego urzędniká, ſlug, w rzeczách Grodzkiemu ſądowi náleżących, o to ma być pozywáno, według ártykułu trzydźieſtego dźiewiątego w tymże Rozdźiale, do drugiego ſądu Grodzkiego w inſzym powiećie náybliżey o gránice temu powiátowi przyległego, ktoremu káżde pozwy nie mogąli być oczywiſto podáne, máią być pokłádáne przez woźnego w tymże zamku, ábo dworze, ábo włości Náſzey, zkąd śię komu krzywdá dźieie. A zá tymi pozwy, Woiewodowie, Stároſtowie, y inśi wſzyſcy urzędnicy Náśi, ſami, ábo przez umocowánych ſwoich powinni będą u ſądu ſtánowić śię, y roſpráwę z żáłobną ſtroną przyimowáć, będąc temu urzędowi poſluſzni we wſzyſtkim do oſtátniego ſtopnia práwá. * Y byłoliby co ná ktorym z urzędnikow Náſzych zá iego właſną winę z prawá ſkazáno, tedy te przezyſki nie máią śię śćiągáć ná grunt, y dobra Náſze Hoſpodárſkie; ále zá to odpráwá ma być czyniona ná właſnym imieniu tego urzędniká, ktore będźie miał, w
3 tymże powiećie. § [b] A gdźieby ktory dźierżawcá, ábo Ciwun, w tym powiećie, gdźie iego dźierżáwa leży, ośiádłośći właſney ſwey nie miał, tedy ſąd, według poſtępku prawá, ſkazánie ná nim uczyniwſzy, ma odeſłać ná odpráwę do inſzego urzędu, y ſądu, w ktorym powiećie, zwłaſzczá w tuteyſzym Páńſtwie Wielk: X. Lit: on ośiadłość ſwoię mieć będźie. A ten urząd powiatu drugiego, powinien będźie ukrzywdzonemu odpráwę ná imieniu iego, według tego ſądu, y obyczáiu prawá uczynić, pod winą w ártykule dźiewięćdźieśiątym czwar-
4 tym, w tymże Rozdźiale opiſanego. § A ktoryby dźierżawcá Náſz, y inſzy urzędnik Náſz, nigdźie ośiádłośći w tym Páńſtwie Náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim nie miał. A byłoby komu ukrzywdzonemu od niego, u ktorego urzędu Náſzego, co ná nim ſkazáno, á onby ſkazániu urzędowemu doſyć czynić nie chćiał, tedy, gdy ten ukrzywdzony z liſtem ſądowym do Nas Hoſpodára ućiecze śię, My temu przez poſłáńcá Náſzego odpráwę ná maiętnośći iego ruchomey uczynić roſkazáć mamy, według tego Státutu, áż do oſtátniego ſto-
5 pnia prawá poſtępuiąc. § A gdźieby ktory urzędnik Naſz był pozwan o nieuczynienie ſpráwiedliwośći z urzędnikow, ábo z ſlug ſwoich, tedy tych, ktorzy obwinieni w czym będą, máią przed ſądem ku

rozpráwie ſtánowić. A ieśli w czym winni zoſtáną, to ná tychże ob-
żáłowánych odpráwiono być ma. [c] A ieśliby kto od poddánych Ná-
ſzych, iákiegokolwiek ſtanu, dźierżawy czyiey, krzywdę ſobie w rze-
czách potocznych mienił, á Woiewodá, Stároſtá, y ktoryżkolwiek urzę-
dnik Naſz ſpráwiedliwośći z nich ukrzywdzonemu czyniéby nie chćiał,
ſam, ábo przez urząd ſwoy, tedy ma być upomniony, według Artykułu
czterdźieſtego oſmego, tegoż Rozdźiału, kłádąc przez woźnego táko-
we upominánie ná teyże dźierżáwie, z ktorey śię krzywdá dźieie. A
Woiewodowie, Stároſtowie, y inśi urzędnicy Náśi máią ſpráwie-
dliwość z poddánych Náſzych, y odpráwę ná winnych, według wyſtę-
pku káżdego, áż y do oſtatniego ſtopnia prawá, według Státutu tego
czynić powinni będą, odezwy im nigdźie nie dopuſzczáiąc. (okrom
rzeczy krwáwych, gdźieby ſzło o gardło, temu iáko ſkrutynia, tak od-
zew dopuſzczon być ma) wyiąwſzy, gdźieby ná gorącym uczynku,
ábo iawnym iákim wyſtępku poiman, ábo z licem przywiedźion był,
temu odzew iść nie ma. § A ieśliby Woiewoda, Stároſtá, y ktoryż- 6
kolwiek urzędnik Naſz zá upomnieniem urzędowym roku nie złożył,
ábo y złożywſzy rok, ſpráwiedliwośći nie uczynił, tedy tákowy káżdy
urzędnik Naſz ná rok záwity przed ſąd Ziemſki, ábo Grodzki pozwan
być ma. o A Woiewoda, Stároſtá, y ktorykolwiek Urzędnik Náſz
przed tym urzędem, do ktorego pozwan będźie, ſam ſtáć, y poddánych
Náſzych obżáłowánych do rozpráwy poſtáwić ma. A pokáżeli śię to
z prawá, że ſpráwiedliwośći żáłobnikowi nie uczynił, tedy tákowy
káżdy Woiewodá, Stároſtá, y ktoryżkolwiek urzędnik Naſz, zá to
winy ſtronie żáłobliwey, támże, gdźie śię to przytoczy, rubl groſzy
zápłáćić ma, á urząd ten, támże zárázem z tych obwinionych poddá-
nych ſpráwiedliwość uczynić powinien będźie. § [d] A gdźieby od tá- 7
kowych urzędnikow z poddánych Náſzych ſzláchćicowi ſpráwiedliwość
czyniona byłá, á ſąd urzędu tego nie według práwaby śię żałobniko-
wi widźiał, tedy o to ſtronie żáłobliwey odezwáć śię z tym wolno bę-
dźie, do ſądu głownego Trybunalnego. A Woiewodowie, ábo Stá-
roſtowie, y inśi urzędnicy Náśi, u tego ſądu głownego, za tą áppel-
lacyą powinni będą ſami, ábo przez umocowanych ſwoich pilnowáć,
y pokáżeli śię to przed tym ſądem, że ſzláchćic nieſłuſznie śię odezwał,
tedy ſąd tákowy zmocnić ma. A ſzláchćic ten urzędowi temu, od kto-
rego áppellacya urośćie, powinien będźie winy zápłáćić rubl groſzy.
§ [e] Tákże śię też rozumieć ma y o tych, ktorzy iákie dobrá Náſze, 8
bądź práwem dożywotnym, ábo w ſummách pieniędzy záwiedźione
máią, y od Nas Hoſpodárá dźierżą, y ná tákich dobrách, ták ná ſum-
mách pieniędzy, iáko ná máiętnośći iego ruchomey, tákże y ná docho-
dách iego z tych dobr przychodzących, á na koniec, y ná oſobie iego do

oſtatnie-

ostátniego ſtopniá odpráwá czyniona być ma. Wſzákże gdźieby kto do tákowego uwiązánia przyſzedł, nie ma nád uſtáwę nic więcey dochodow z dobr Náſzych bráć, y w ſkárbie Náſzym o tákowym ſwym dźierżeniu wiádomość uczynić, dlá tego, iż po śmierći onego dożywotniká, tákie dobrá Náſze wolno bez odkłádania ſumy pieniędzy ná tym dożywotniku przezyſkáney, do ſtołu Náſzego wrácáć śię máią, á ſwey ſumy pátrzáć ma ná máiętnośći onego dożywotniká, gdźiebykolwiek náń przychodźiłá. Wſzákże ieśliby od ſtołu Náſzego záſtáwą dobrá Náſze dźierżał, á ná tey ſumie pieniędzy odpráwá iemu uczyniona, tedy z ſkarbu Náſzego onemu tá ſumá odkłádáná być ma.

ı Stároſtá, ábo Dźierżawcá, gdyby komu krzywdę, ábo ſzkodę iáką uczynił, ma mieć *forum* w Ziemſtwie, gdźie one dobrá Krolewſkie, w ktorym Powiećie leżą. 1588. O Kommiſsyách, y Kommiſſarzách ná gránicách, *fol:* 459.
Aktor práwá pozwánego náśládowáć powinien. *Kaz: w Wiślicy*. 1368. *H*. P. 448.
‡ Dobrá do ſtołu K. J. M. náleżące, ták w Koronie, iáko w X. L. żádnemi ſumámi onerowáne bydź nie máią. *Conſt:* 1635. *fol:* 6. *Tit:* O Dobrách.
Y dla tego Stároſtwá Sądowe ośiádłym dawáne być máią. *Conſt:* 1563. *fol:* 42. *Tit:* Ośiádłość Dignitár: y *Conſt:* 1607. *fol:* 831. *Tit:* O Wákancyách.
ı A gdyby był nieośiádły w onym Woiewodztwie, tedy tám, gdźieby máiętność miał, ma być exekucya ná dobrách iego nieodwłocznie uczyniona. O Kommiſsyách 1588. támże.
Stároſtá powinien odpráwę czynić przezyſkow Stároſty drugiego przyſądzonych w tym Powiećie, gdźie śię dobrá obwinionego náyduią. Zwyczay Ziemi Krák: H. P. *fol:* 211.
Jeśliby poſſeſſyi nigdźie nie miał, ma śię postępek ná niego śćiągáć, iáko *contra impoſſeſſionatum*, á pozwow kłádźienie ma być *in reſidentia*. *Conſt:* 1562. *fol:* 24. *Tit:* O Stároſtwách. *Conſt:* 1563. *fol:* 43. *Tit:* Stároſtowie.
c Stároſtom, y Dźierżawcom, o krzywdy, y ſzkody, ktoreby śię dźiały ná gruntach Krolewſkich, ábo Rzeczypoſp: káżdego będźie wolno pozywáć do Ziemſtwa, á gdźieby przyśięgi według práwá nákázáne były, ták náſzym, iáko y ſwym imieniem odpráwowáć będą. 1588. O Kommiſsyách, y Kommiſſarzách, *fol:* 450.
o Wolno Stároſtę o Zbiega ſwego Szláchćicowi pozwáć do bliżſzego Grodu. *Conſt:* 1678. *fol:* 338. *Tit:* Spráwiedliwość o chłopy, y Art: 39. Rozdź: 4.
d Gdźieby śię nie według práwá ſkaz widźiał, appellácya wolna ná Trybunał. O Kommiſſ: támże.
e Spráwiedliwośći exekucya ná Summach pieniężnych, ná Staroſtwách máiących odpráwowána być ma. 1562. *O Statućie K. Káz: fol:* 15.
Ná ſummách, ná dźierżáwie, odpráwá ma być czyniona. 1588. O Kommiſsyach, *fol:* 459.

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O Mieſzczánách, y o ludźiách Náſzych w krzywdách ich od ſzláchty.

ı Ustáwuiemy, ieśliby kto z Xiążąt, Pánow, Szláchty wſzelákiego ſtanu, ták y poddánych ich, uczynili krzywdę iákąkolwiek mieſzczánom miaſt Náſzych, gdźie práwá Máydeburſkiego nie máią, tákże y ludźiom Náſzym Hoſpodárſkim imion Náſzych, tákowych o uczynienie ſpráwiedliwośći, Woiewodowie, Stá-

roſtowie, y Dźierżawcy Náśi máią ſámi, ábo urzędnicy ich upomnieć pozwem według Artykułu czterdźieſtego oſmego tegoż Rozdźiału, áby ſam z śiebie, y z poddánych ſwych ſpráwiedliwość uczynił. A ieśliby zá tym ſpráwiedliwośći nie uczynił, tedy ná pierwſzych Rokách ſądowych, iáko ná záwitym Roku pod ſtráceniem práwá ma ſtáć, y poddánych ſwych, komu będźie winá dána, poſtáwić. A ſąd ma, iáko z tym ſámym Pánem, ták y z poddánemi iego, od ktorychby śię Mieſzczánom, ábo ludźiom Náſzym, krzywda dźiáłá, iáko ná záwitym Roku ſpráwiedliwość uczynić, y z práwá w czymby przećiw Mieſzczánom, y ludźiom Náſzym zoſtáli winni, káżdy grábież ná czym dowod ſłuſzny uczynią, z náwiąſką, kázáć zápłáćić. A ieśli bez przyczyn práwnych nie ſtánie, tedy ná tákowym dla niepoſłuſzeńſtwá, iáko ná záwitym Roku, zá dowodem poddánym Náſzym wſkazánie w záłobie ich uczynione być ma.

ARTYKUŁ LXIX. 69.

O Mieſzczánách práwá Máydeburſkiego.

TEż [a] uſtáwuiem, ieśliby komu z Mieſzczan Náſzych práwá Maydeburſkiego iáka krzywda śię dźiałá, od Xiążąt, Pánow, y Ziemian, y poddánych ich, á oniby ſámi dobrowolnie uſpráwiedliwić śię nie chćieli, ábo ſpráwiedliwośći z poddánych ſwych nie uczynili, tedy tákowego káżdego Mieſzczánin ma do ſądu Ziemſkiego Powiátowego pozwáć, y dáley poſtępowáć przećiwko iemu, wedle poſtępku práwá, y Státutu Ziemſkiego.

[a] Mieſzczáninowi Wileńſkiemu w Rádźie będącemu, gdyby śię krzywdá od Szláchcicá dźiáłá, á według Státutu Toruńſkiego nie mogł być poimány, krzywdy ſwey iáko Szláchcic dochodźić może. *Zyg: Aug: w Grodnie, in Convent. generali.* 1568. 1581. *w Krákow: fol:* 374. *Conſt:* 1601. Wárunek beśpieczeńſtwá Lwowá y Wilná, *fol:* 746.

ARTYKUŁ LXX. 70.

O uczeſtnikách, ktorzy iákiey rzeczy dochodźić zechcą, iż drugich ſwoich uczeſtnikow ná iedne Roki ſądowe Ziemſkie, iáko ná rok záwity pozywáć máią.

TEż kiedy o rzecz ſpolną ktorążkolwiek wſzyſcy uczeſtnicy weſpoł u práwá mowić, y iey dochodźić zechcą, á iż ieden uczeſtnik bez drugiego, ſam tego czynić, áni ku krzywdźie inſzych uczeſtnikow ſwych, żadney rzeczy ſpołeczney przećiągáć nie może. Przeto ieśliby inśi uczeſtnicy wſzyſcy poſpołu iákiey rzeczy ſpołeczney w práwie dochodźić, y o nię mowić niechćieli, tedy ten, ktory dochodźić zechce, ma o to poſtępkiem tego Státutu przypozwáć onych uczeſtnikow ſwych, przed urząd Ziemſki ná roki ſądowe, w ktorym oni uczeſtnicy iego ośiádłośćiámi ſwemi będą, iáko

ná záwi-

ná záwity rok. A nieośiádłych miásto pozwow, listem upominálnym urzędowym obnieść, żeby ná roku iego pozwánym wespoł z nim
2 do prawá śię stánowili. § A gdźieby ná pierwszych rokách kto z tych uczestnikow zá pozwy, ábo zá listem upominálnym nie stał, y spolnie części swey dochodźić nie chćiał, tedy iuż on uczestnik, ktory rzeczy społeczney dochodźić zechce, sam ieden nie tylko swey części dochodźić może, y bez inszych uczestnikow. A pozwány iuż będźie powinien iemu samemu, y choćiayby inszych uczestnikow przy nim nie było, odkázywáć, y uspráwiedliwić śię. A tym drugim uczestnikom potym wolno będźie swych części ná dźierżącym, kiedy zechcą, práwem docho-
3 dźić, tylkoby dáwności Ziemskiey nie przemilczeli. § Wyimuiąc tylko tych uczestnikow z tákowego pozywánia, y obesłánia listámi urzędowemi, ktorzyby byli ná posłudze Nászey, ábo ná náukách, ná rycerstwie w cudzych Páństwách, bo tym przyiechawszy do tutecznego Páństwá, tákże wolno będźie części swych dochodźić, iednoby potemuż przyiechawszy do tego Páństwá dáwności Ziemskiey nie omieszkáli. A wszákże to śię rozumieć ma, tylko o tym, pod ktorym uczestnicy wszystkiey bliskości swey dochodzą. [b] A bráćia, bliscy, y iácykolwiek krewni, káżdy swego krewnego o niewydźielenie swey części, sam bez drugich pozywáć, y dochodźić iey może, y gdy z práwá swey części doydźie, tedy iemu ile ná iego część przychodźi, do wiecznego dźiáłu postąpiona, y wydźielona być ma.

a Dla náuk do cudzych Ziem ieźdźić pozwolono. *Zyg: w Krak:* 1540. *H. P.* 136. Ktorzy dla náuk do cudzych Ziem iádą, niebytnośćią swą nic trácić nie mogą. 1576. Pozwolenie Woyny, *fol:* 263.

b Brát oddźielony miánowićie, á bráćia niewydźieleni, spolnie pozywáni być máią. *Kaź: w Wiślicy.* 1365. *H. P.* 290.

ARTYKUŁ LXXI. 71.

O dochodzeniu bliskośćią, ábo y iákim innym práwem imion w rożnych powiatach leżących.

1 CHcemy to mieć, y ustáwuiem, iż gdyby kto pod kim chćiał R.3.
pozyskowáć bliskośćią, ábo iákim innym práwem imion w a.32.
rożnych powiatach leżących, á práwoby iednákie bądź przyrodzone, ábo nábyte stroná żáłobná ná wszystkie te imioná mieniłá, tedy wolno będźie tego, kto te imioná dźierży, pozwáć o wszystkie imioná, do iednego ktorego zechce sądu Powiátowego, gdźie chcąc, iedno ktore z tych imion leży, y ieśli żałobna stroná w tym iednym powiećie te imioná zyszcze, tedy urząd inszych powiátow, w ktorych imioná leżą, máią, y powinni będą wedle listu sądowego onego powiátu, y sądu, do ktorego było pozwáno, stronie powodowey wwiązánie w drugie imioná w ich powiećie leżące dáć, y dáley przywodząc

on ſąd ku wykonániu, według tego Státutu, do oſtátniego ſtopniá práwá przećiw ſtronie przećiwney w tym poſtępuiąc.

ARTYKUŁ LXXII. 72.

Ktoby będąc pozwány o imienie, á ſtronie ſwey żáłobney nie przyznáwałby zá potomká tey oſoby, po kim czego ſzuka.

GDźieby śię to tráfiło, iżby kto práwuiąc śię z kim o imienie, 1
odporna, to ieſt, pozwána ſtroná nie przyznawáłáby ſtronie żáłobney, ſynem, ábo dźiewką być tego oycá, ábo mátki tey, ábo iákimkolwiek potomkiem bliſkim tey oſobie, po ktorey żáłobnik czego ſzukáć będźie, tedy Urząd w tákowey rzeczy ma z obudwu ſtron liſtow, y inſzych dowodow doſtátecznie wyſłucháć, á ktorey ſtrony dowod będźie lepſzy, [a] ſłuſznieyſzy, y iáśnieyſzy, tę ſtronę ſámotrzećią z ſzláchtą iemu rowną, bądź z powinnemi, krewnemi iego, ábo w niedoſtatku krewnych, z ludźmi obcemi, tylko wiáry godnemi do przyśięgi przypuśćić ma. § A gdy żałobnikowi przyśięga ſkazána 2
będźie, y on ią uczyni, á odporná ſtroná nie miałáby ná to imienie iákiego práwá przyrodzonego, ábo y nábytego, y [b] dawnośćią Ziemſką zádźierżánego, tedy żałobnik iuż to imienie zá ſłuſznym dowodem odźierżyć ma. A ieſzcze odporna ſtroná, zá to, że mu nieprzyznániem ſwym być go bliſkim do tego, czego ſzukał, trudność zádawáłá, ma zápłáćić dwádźieśćia kop groſzy. [c] A ieśli odporna ſtroná práwo iákie ná to imienie mieć będźie, tedy y o to práwo urząd ma rozſądek ſwoy według práwá, támże zárázem ná tym roku czynić. A będźieli przyśięga ſkazána ſtronie odporney, y uczyni ią, tedy po przyśiędze przy tym imieniu oſtáwion będźie.

a Gdźieby ſłuſznych, y iáwnych, liſtow, y dowodow, áni świádkow, ſtrony o imienie śię pozywáiące nie mieli, tedy ten, ktory dźierży imienie przy poſſeſſyi, do dowodu ma być przypuſzczon. *Władyſław Jágiełło w Krák:* 1423. *H. P.* 522.

b W Koronie dáwność Ziemſka o imienie trzy látá, y trzy mieśiące. *Káź: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 530.

c Swiádectwo Krewnych o przedánie dobr ſwemu Powinnemu ieſt ważne, gdyż powinni przy tákich ſpráwách náyczęśćiey bywáią. *Káź: w Wiślicy.* 1347. *H. P.* 499.

ARTYKUŁ LXXIII. 73.

O tym, iż będąc kto z ktorego imienia o co do urzędu pozwánym, nie może go nie roſprawiwſzy śię inſzemu puſzczáć.

R. 1. a. 8. ZAbiegáiąc przedłużeniu ſpráwiedliwośći ludzkiey, uſtáwuiemy, 1
chcąc to wprzod mieć, iż ieśliby kto z kim práwo wieść záczął o imienie, o ludźie, grunty, o długi, ábo o inſze iákiekolwiek rzeczy, krzywdy, y ſzkody, z ktorego imienia poczynione, ták od

ſamych

ſamych Pánow, iáko ich ſług, y poddánych: á ten pozwány będąc w pozwach, y nieſkończywſzy práwá, [a] komu inſzemu to imienie, ábo ludźie, grunty, o co pozwano będźie, w dźierżenie iákimżekolwiek ſpoſobem puśćił, tedy żałobnik biorąc przed śię pozwy ná imię tego, kogo pozywáć począł, y ná tymże imieniu ich pokłádáć ma, z ktorego pierwey począł pozywáć, á urząd Naſz żałobnikowi ná onymże imieniu, ná ktorym pozwy kłáść poczęto, odpráwę do końcá czynić ma według tego Státutu. A dźierżący niczym tego zábrániáć nie ma, [b] ále w tym záwodce ſwego pátrzáć ma, ktory mu pienne imienie záwiodł. Jeśliżby ten, kto imienie dźierżeć będźie, upornie urzędowi ſprzećiwił śię, á odpráwy czynić nie dopuśćił, y bronił wwiązánia, tedy przećiwko tákowemu urząd Náſz, y z ſtroną, máią dáley poſtępowáć, według Artykułow o odpráwách rzeczy ſądzonych w tymże Rozdźiále opiſanych.

[a] Ani Krolowi Jego Mośći dobr, o ktoreby śię práwo nie ſkończyło, nikt zápiſowáć nie ma. 1565. Rzeczy zápiſane, *fol:* 90.

Dobrá ſtołu Krolewſkiego, ktoby ſobie uprośił, á potym to máiąc, komu inſzemu wiecznośćią przedał, ábo przefrymárczył, ábo záſtáwił, tedy w tych dobrách, poſſeſſorá patrzáć, á Poſſeſſor Ewiktorá. *Conſt:* 1562. *fol:* 18. *Tit:* O Záſtępcy.

[b] Ten, ktory imienie przedáie, ma tego, ktory kupił, bronić. *Iag: w Krak:* 1423. *H. P.* 512.

Woytoſtwá, ták w Koronie, iáko w W. X. L. iedno ludźiom w Woyſku záſłużonym, rozdáwáne byc máią, *ſub nullitate* przywileiow, *& revocatione* onych *ad inſtantiam* kogokolwiek z Woyſká, *collationeq;* temu, ktoby to *deferret* Krolowi. Wolno iednák, ták *modernis poſſeſſoribus* iáko y nápotym Zołnierzom te Woytoſtwá, zá Konſenſem Krolewſkim, *Perſonis nobilibus* przedáwáć. Ani *derogatur* Woytoſtwom w Oekonomiách Krolewſkich, y reformácyách Krolowey podległych, *durante reformatione*, áni tym, ktore ſą Miáſtom, Miáſteczkom *lege publicâ* inkorporowáne, ábo ktore Sądowi Stároſtowie, ná podpárćie Jurysdyki trzymáią, Woytoſtwá záś wſzyſtkie, ktore *plebeiæ perſonæ* przeciwko práwu trzymáią, *exnunc pro vacantibus declarantur, & benè meritis* Zołnierzom rozdáwáne będą. *Poſſeſſio* iednák nie *violenter*, ále *legitimâ iuris viâ* w Sądach K. J. M. *adiri* má, *prævia exſolutione ſummarum, & ſumptuum*, ktore ná Woytoſtwách *legitimè extenduntur*. Excypowano iednak Woytoſtw dźieśięc, przy ktorych K. J. M. wolno ludźi *in actuali ſervitio ſuo* zoſtáiących záchowáć. *Conſt: Anni* 1662. *fol:* 15. *Tit:* Deklarácya z ſtrony Woytoſtw.

ARTYKUŁ LXXIV. 74.

O záręki ná rzecz ſądzoną.

TEż [a] uſtáwuiem, ktoby ná kim co práwem przezyſkał, to ieſt, imienie, ludźie, ábo źiemię, y iákiżkolwiek grunt leżący, tedy ma w to iemu wwiązánie z práwá dáne być, á z urzędu zárękă ma być położona, áby ten, kto ná práwie upuśćił, w to śię przez to nie wſtępował, y wwiązánia nie bronił. A ieśliby wwiązánia nie dopuśćił, y ſam przez śiebie, ábo przez kogokolwiek tákowego wwięzowánia bronił, bądź ręką, ábo ſłowy, mowiąc że wwięzowánia nie poſtępuie, ábo też po wwiązániu, ták ſam, ábo też przez przyiáćielá, ąbo urzędniká, ſług, y poddánych ſwoich w to wſtępował, tedy Art: 54. R. 11.

w tym zá pozwy práwem przekonány, tę zárękę z práwá położoną ma płáćić ſtronie záłobliwey. [b] A wſzákże zárękà większa nie ma być pokłádáná, tylko według ważnośći tey rzeczy, o co idźie. A ten, komu co przyſądzono, przed śię to ma dźierżeć, y powtore urzędownie w to, co było przyſądzono, y tęż zárękę we właſne ludźie, ábo grunty przećiwnego, wedle práwá wwiązan być ma.

[a] W Woiewodztwie Mázowieckim wwięzywánie w imienie táiemne być nie ma, ále przez Woźnego być ma obwołáne, á ieśliby kto bronił Intromiſſyi przy Woźnym, ábo omieſzkawſzy bronić, tedy przy wpiſowániu Intromiſſyi do Ksiąg niepuſzczenia ſwego przyczyny dáć ma wpiſáć, á ieśliby y tego uczynić omieſzkał, tedy ná pierwſzych, ábo wtorych rokách ma to uczynić, á gdyby iuż tego uczynić zániedbał, iuż dáwnośćią rzecz ſwoię tráći, 1576. O wwiązywániu, *fol:* 305.
[b] W Koronie we dwoy náſob zákład ſprzećiwnik płáći. *Alexander.* H. P. 473.

ARTYKUŁ LXXV. 75.

Ktoby po práwie, y przyśiędze tegoż ſzukał, co przed práwem utráćił.

R.4. a.25. TEż [a] uſtáwuiemy, ieśliby kto ná kim czego ſzukał, á puśćiłby go ná przyśięgę, ábo też z práwáby mu byłá ſkazána przyśięga, á onby przyśiągł. A potymby on, ktory go obżałował, teyże rzeczy, co práwem utráćił, ná nim powtore ſzukał, mieniąc, iżby nie ſpráwiedliwie przyśiągł, y tego chćiał ná tym, ktory przyśiągł, dowodźić, tedy táki dowod według práwá, nie ma być mu dopuſzczony. Ale iż po przyśiędze teyże rzeczy ſzukał, ktorą u práwá utráćił, ma cztery niedźiele ná Zamku Náſzym śiedźieć, á ſzkody odpráwić, ná czym ſłuſzny dowod ſtroná uczyni. § A gdźieby nic tákowego nie przymawiáiąc, y ſłowy nie ſromocąc, tylko rzeczy oſądzoney drugi raz ſzukał, tedy śiedzenia nie będźie winien, tylko ma ſtronie trzy ruble groſzy zápłáćić, á ná urząd, przed ktory pozwan będźie, winien trzy kopy groſzy zápłáćić, á zápłáćiwſzy te winy, ten ſąd pierwſzy przy mocy zoſtáć ma.

[a] Ktoby przeciw wyrokowi mowił, patrz w Rozdź: 1. Art: 11.

ARTYKUŁ LXXVI. 76.

O świádkách, iácy máią być, u práwá przyimowáni.

R.9. a.14. UStáwuiemy [a] też, iż ná wſzeláką rzecz u káżdego ſądu, świádkowie máią być wiáry Chrześćiáńſkiey, ludźie dobrzy, wiáry godni, y niepodeyrzáni. Wſzákże ſąd, pierwey nizli ſtron, ábo świádkow ku świádectwu przypuśći, ma ich nápomnieć, y rozważyć, áby pámiętáli ná Páná BOGA, ná ſpráwiedliwość iego, y ná poczćiwość ſwoię. A w rzeczach ważnych, krwáwych, gdźie idźie o gárdło, świádkowie po rożniu u ſądu pytáni być máią, ále iednák przy bytnośći ſtron. A gdźieby ktory świádek, z przyczyn ſłuſznych, znácznych,

znácznych, iáwnych, doſkonáłych, lecz nie zá dowodem iákim ſtrony przećiwney, áni przez świádki, ále álbo piſmem iákim ſłuſznym, práwnym, ábo z właſnych uſt iego przez urząd Náſz doznany był świádkiem nie prawdźiwym, fałſzywym, tákowy świádek ma być ſam karany tym, ná czymby on świádectwem ſwym nieprawdźiwym drugiemu bliźniemu ſwemu uſzkodźić miał. Jednákże y tákowemu świádkowi, ieśliby ſobie krzywdę, y bezpráwie w rozſądku urzędowym rozumiał, appellácya wolna zoſtáwáć ma do ſądu głownego. § A ktemu máią być przypuſzczeni ku świádectwu y Tátárowie, ći, ktorzy ná ſłużbę Náſzę woienną ieżdżą, iáko to w Przywileiu Przodká Náſzego opiſano máią.

W Woiewodztwie Mázowieckim, Swiádkámi być nie mogą krewni, bliſcy, ále może być świadkiem Szláchćic ktoregokolwiek Powjátu, y Ziemi tegoż Woiewodztwá, tylko ma być ſławy dobrey, á w poczćiwośći ſwey nie podeyrzány; wſzákże świadki, gdźie idźie o poczćiwość, Herbowni, krewni, y powinowáci być mogą, y iednáczámi mogą byc krewni, gdyż tákie rzeczy powinowáci náyczęściey ſpráwuią. 1576. O wiedźieniu Swiádkow, *fol:* 300.

W Koronie kto świádkow ná świádczenie ſtáwia, ma przyśiąc, iáko nie ſą przenáięći 1588. O Mężoboycach, y Skrut: *fol:* 463.

Swiádkow gdyby ſtroná ſtronie odgroźiłá od krzyżá, ma trácić ſpráwę. *Conſt:* 1576. *fol:* 300. O wiedźieniu, *in Except:* Mázowiec. Woiewodzt.

In *Cauſa Criminis leſæ Maieſtatis* chłop może być Swiádkiem przy Inſtygatorze *Conſt:* 1588.

Swiádkowie *etiam ex Equeſtri Ordine* we wſzyſtkich Kryminálach Seymowych, y Trybunálſkich, *depoſitiones teſtimoniorum ſuorum* poprzyśięgáć powinni. *Conſtit:* 1667. *fol:* 6. *Tit:* Deklarácya beśpieczeńſtwá PP. Senátorow.

ARTYKUŁ LXXVII. 77.

O dowodách, y odwodách.

Ustáwuiemy, [a] Gdy ſąd wyſłuchawſzy żáłob, y odporow ſtron, ſkaże ktoreykolwiek ſtronie dowod, álbo odwod, á oná ſtroná ná on czas, ná ktory miáłá dowodźić, álbo odwodźić, nie dowiedźie, álbo śię nie odwiedźie, tákowá rzecz ſwoię trácić ma. A wſzákże ieśliby zárázem ſtroná ktorego świádká, ábo y dwuch ſtáwić nie mogłá, tedy ſąd to y do iutrá odłożyć ma. Wſzákże on tego, álbo tych świádkow, ná ktorych śię ſtáwienie wezmie do iutrá, zárázem tám u ſądu imiony mianowáć powinien, á to iuż będźie pod ſtráceniem práwá záwity rok. § [b] A dowody, y odwody ná wſzeláką rzecz, máią być naypierwey przez piſmo, álbo przez świádki, á to ſą naypewnieyſze, y naygruntownieyſze dowody. § Będą też dowody, y odwody przez przyśięgę, komu piſma álbo świadkow nie doſtánie. Też y przez pewne znáki, iáko o káżdym dowodźie tákowym z oſobná niżey opiſano.

Art: 72. y 82. tegoż Roz:

Dowody przez piſmo máią być.

R. 9. a. 12. y R. 4. a. 82.

[a] Gdyby komu ná dowod, ábo ná odwod puſzczono, á oná ſtroná ná on czás nie ſtánęłá, ábo dowodu nie miáłá, rzecz ſwą tráci. H. L.

Ktoby śię brał ná dowod, y w dowodźie ustał, rzecz traći. *Stát: Koronny*, Zygmunt 1519. *fol:* 764.

b Oczywistych świádkow *potior ratio habenda*, *Conſt:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycách.

ARTYKUŁ LXXVIII. 78.

Ktorzy ku świádectwu przypuſzczeni nie máią być.

R.11. a.56. y R.9. a.14. USTáwuiemy też, iż ku świádectwu nie máią być przypuſzczeni ći, ktorzy ſą prawem przekonáni w iákim złym uczynku, zá co bywa gárdłem karano, co támże przed urzędem, ten, kto komu nágáni, dowodźić ma. A ieśliby nie dowiodł, tedy ku dowodu przypuſzczony będźie. § Ktemu, nie máią świádczyć ſludzy, 1 y poddáni zá Pánow, áni też przećiw Pánom. Száleni, ktorzy rozumu nie máią. Potemuż świádkámi być nie máią ieden drugiemu, ći, ktorym ſpolnie winę dadzą, ábo pomocnikámi ich będą. Tákże y wywołáńcy świádczyć nie mogą, poki śię z obwinienia ſwego nie wypráwią. Jeśliby też ktory w iákiey rzeczy świádczył, że ná tym mieyſcu, gdźie śię to ſtánie, ſam był, y to *b* widźiał, ábo ſłyſzał, á potym w drugiey rzeczy, ktoraby ná inſzym mieyſcu tegoż dniá, iáko y pierwſza, o ktorą świádczył, ſtáła od tego mieyſcá o podal, iákoby podobieńſtwo nie było, żeby tego iednego dniá ná obu mieyſcach być mogł, y chćiał świádczyć, tedy tákowy ku temu, áni náprzod ku żádnemu świádectwu nie ma być przypuſzczony.

b Oczywiśći świádkowie pierwſze mieyſce máią. 1588. O Mężoboycach, *fol:* 463. 2

ARTYKUŁ LXXIX. 79.

O Swiádkách, coby kto chćiał o nich mowić.

R.9. a.15. JEśliby *a* ſtroná ſprzećiwná chćiáła ku świádkom co mowić, 1 y gánić, tedy ma tuż zárázem przed práwem, y pierwey niżli ich ku świádectwu przypuśći, ábo ku przyśiędze, ku nim mowić, y ná nich dowodźić, y nie ſpuſzczáiąc z práwá to kończyć. 3 A gdźieby ná ktorego świádká co dowodźił, á nie dowiodł, tedy ma tego świádká támże u práwá nawiązáć, według ſtanu iego, á ku 4 świádectwu będźie przypuſzczony. A przewiedźieli, tedy ten świádek, świádkiem być nie może. A ſtroná powodowa ná to mieyſce inſzego świádká ma ſtáwić, y ná ſtáwienie drugich świádkow, ma ſtronie czas być użyczony ná tychże rokách, według dálekośći mieyſcá, gdźie R.12. a.16. śię to ſtáło, ábo iák dáleko tego świádká powiedźie. § A tráfili śię 2 5 to ná końcu rokow, ábo dla dálekośći drogi ſtáwićby go nie mogł, tedy ná ſtáwienie świádkow tákich do drugich rokow, pod ſtráceniem práwá odłożyć ma. Ale ſtroná záraz u ſądu tych świádkow imiona miánowáć ma, ná ktorych poſtánowienie prośić będźie. § A nie bę- 3

dźieli

dźieli mogł zá śmiercią, ábo z iákich inſzych ſłuſznych práwnych przy-
czyn, ktorego miánowánego świádka poſtáwić, tedy ná tego mieyſce wolno będźie inſzego świádká poſtáwić, tylkoby wiáry godnego, niepodeyrzánego, á przypuśćiwſzy świádkow ku świádectwu, po práwie ku nim nic mowić nie ma.

a Swiádkow, gdyby ſtroná ſtronie od krzyżá odgroźiłá, ieśli wſzyſtkich kto odgroźił, ma tráćić ſprawę. *Conſt*: 1576. *fol*: 300. *Tit*: O wiedźieniu Swiádkow.

ARTYKUŁ LXXX. 80.

Ná ſwych świádkách po práwie nikt niczego ſzukáć nie ma.

USTáwuiemy, ktoby w iákieykolwiek rzeczy przed práwem *Art*:
wydał świádkow: A ćiby świádkowie przećiw ſámemu po- 15.
świádczyli, tedy on ná tych świádkách ſwych po práwie, y y 15.
świádectwie, tego poiſkiwáć, y do práwá ich powłaczáć nie ma. *tegoż* *Roz.*

ARTYKUŁ LXXXI. 81.

Swiádectwem trzech, ábo dwuch świádkow, ma ſtroná rzecz ſwą odźierżeć, y ktoby też odſtáwiwſzy dowod, puśćił ſtronę ná przyśięgę.

TEż uſtáwuiemy, iż ſtroná dowodząc rzeczy ſwey, ma do-
wieść trzema świádkámi, ludźmi wiáry godnymi, y niepo-
deyrzánymi. [a] A ieśliby kto trzech świádkow nie miał, tedy
w niedoſtátku trzećiego, przy dwuch świádectwie, ſam ma przy-
2 śiąc, y tym rzecz ſwoię odźierżeć. § A wſzákże nie o uczćiwość, nie
o gwałt, áni o náiazd domowy, y też gdźieby nie ſzło ſtronie obżáłowá-
ney o gárdło, ták też y o źiemie, ná co oſobliwie ná mieyſcách ſwych
dowody nápiſane. A ktoby odſtáwuiąc dobrowolnie dowod świádkow
trzech, puśćił ſtronie ſwey przećiwney, ná przyśięgę o ktorąkolwiek
rzecz, tedy tá ſtroná gdy się dobrowolnie zá przyśięgę weźmie, y przy-
śięże, ma rzecz ſwą dźierżeć. A ieśli przyśiąc nie zechce tedy rzecz ſwo-
3 ię tráći. § A ktoby máiąc trzech świádkow, á nád nich ſam dobrowol-
nie zá przyśięgę bráć się nie chćiał, tedy to mu wolno będźie świáde-
4 ctwem trzech świádkow bez przyśięgi rzecz ſwą odźierżeć. § Y gdy
komu z práwá przyśięgá ſkazána będźie, ábo się kto zá nię dobrowol-
nie u ſądu weźmie, tedy urząd, dla rozmyślánia ſtron, ma przyśięgę ná
dźień trzeći złożyć. A tám dniá trzećiego ſtroná przećiwná, przećiw
ktorey ma być przyśięgá czyniona, ma rotę tey przyśięgi od Piſarza,
z podpiſem ręki iego wźiąwſzy, onę ſtronę ſwoię przed woźnym, y ſtro-
5 ną dwiemá ſzláchćicámi wieść. A woźny [b] rotę wydáwáć ma. § A
nie zechceli kto ſtrony przećiwney do przyśięgi wieść, táki rzecz ſwą
tráći. A ten, ktory miał przyśiąc, á nie był wiedźion do przyśięgi,
iuż bez przyśięgi tę rzecz iemu ſkazáną, odźierżeć ma. A czás pilno-

śći przyśięgi ma być tego dnia trzećiego do południá. Mieyſce przyśiędze támże przed ſądem. [c] A czynić przyśięgę ma káżdy według ſwego nábożeńſtwá, iákiego używa.

[a] W Koronie pozwáná ſtroná bliżſza śię odwieść w rzeczy, o ktorą ieſt obżáłowáná, gdyby ſtroná powodowá ſámá przyśięgą tylko pokonáć pozwánego chćiáłá. *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 455.

[b] Ktoryby Woźny rotę przyśięgi ináczey wydał, ná wieki ma być z onego Urzędu złożon. *Káź: Wielki w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 468.

[c] Zydźi máią przyśięgę wykonywáć w Bożnicy według Przywileiow ſwoich. *Conſtit:* 1641. *fol:* 14. *Tit:* O Trybunále, *y Art:* 7. *Rozdź:* 12. Przyśięgi ná Seymie, ábo przed Krolem ſkazáne, do Powiátow odſyłáne być máią. *Conſt:* 1557. *fol:* 10. § Przyśięgi.

ARTYKUŁ LXXXII. 82.

O dowodách Liſtowych.

Art: MOgą [a] też być dowody liſtowne, to ieſt, zápiſy ná imioná,
77. y inne wypiſy, ábo opowiedánie, y zeznawánia z Kśiąg
Roz: tegoż Káncelláryi Náſzey, y z Kśiąg ſądowych, Ziemſkich, y Zam-
vide kowych, y przez Cyrografy pod pieczęćmi, y pod nápiſem ręki
contrarium właſney. Táktez kwitámi, y Reieſtrámi rewizorſkiemi ná odmiá-
w R. nę dánemi, y innymi liſty, reieſtry zawodczymi, ábo uwiązczymi,
7. a. 26. iáko o tym ſzerzey niżey ná ſwym mieyſcu ieſt opiſano.

[a] Proſtym liſtém, ábo minutą dowiedźiono u prawá być nie może, tylko pod pieczęćią, ábo Kśięgami Urzędowemi. *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 450.

ARTYKUŁ LXXXIII. 83.

O Kommiſſyách Náſzych Hoſpodárſkich, w iákich rzeczach máią być dáwáne.

*a.*20. UStáwuiemy [a] też, iż liſty Náſze Kommiſſyine ku uczynieniu
*R.*1. ſpráwiedliwośći, tylko w tych rzeczách niżey mienionych má-
Art: 50. ią być dawáne, to ieſt, o gránice miedzy imionámi Náſzymi,
*R.*3. y ſzlácheckimi, gdy śię kto z poddánych Náſzych národu ſzlácheckiego iákiegokolwiek ſtánu oſoba ućiecze do Nas, miánuiąc ſobie krzywdę w gruńcie ſwym, od Woiewod, Stároſt, Dźierżáwcow, Ciwunow, y iákichkolwiek Urzędnikow, z imion Náſzych, ábo od poddánych Náſzych, [b] Tedy My zárázem, bez żadney zwłoki, ná rozſądek, y roſpráwę tákich rożnic o grunty, Mamy Kommiſſárzow Náſzych trzech oſob, á miánowićie Káſztelána, ábo Márſzałka, ktemu Podkomorzego tego Powiátu, y z niemi trzećiego ſzláchćicá w tymże powiećie ośiádłego. A w ktorym powiećie Káſztelána, ábo Márſzałká nie będźie, tam z Podkomorzym dwuch ſzláchćicow tegoż powiátu, ábo kogo z urzędnikow Náſzych, tylko rodźicow, y obywátelow tego Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, dáwáć, y wyſyłáć. A ſtronie záłobney wolno będźie zá liſty Náſzymi z

ſtrony

1 ſtrony ſwey tylkoż oſob ſzlácheckiego národu wźiąć. § Máią też być Kommiſſye Náſze dáwne o wykupienie imion Náſzych Hoſpodárſkich, tákże y z Duchownemi, iáko o tym w Rozdźiale trzećim, w ártykule trzydźieſtym trzećim ieſt opiſano. A o inſze rzeczy wſzyſtkie, ták ſzláchtá miedzy ſobą, ták y wſzyſcy Pánowie Duchowni, y świetcy, máią śię ſpráwowáć przed ſądem náleżącym.

a W Koronie Kommiſsarze przy Podkomorzym, ábo Komorniku oney źiemi mogą być z Káncellaryi náznáczeni, chociayby w onym Woiewodzt: ábo Powiećie żadney ośiádłości nie mieli, ná rozeznánie gránicy krzywd poddánych Krolew: A ieśliby Kommiſarz ná termin nie przybył, podpiſawſzy liſt obwieſzczony 100. grzywien płáćić ma, wyiąwſzy chorobę, ná ktorą powinien przyśiąc. 1588. O Kommiſsyách, y Kommiſsarzách, *fol:* 459.

b Kommiſsye ná gránice bez trudności máią być z Káncellaryi potrzebuiącym wydáwáne. *Conſt: Ibidem.* y *Conſt:* 1633. *fol:* 40. *Tit:* O rożnicách. *extraordinariè* otrzymáne nie ważne.

Kommiſsarz podpiſawſzy innoteſcencyą powinien ziecháć *ſub pœna* 100. *Marcarum Conſt: Ibidem.*

Kommiſsya gdy śię iednego dniá nie ſkończy, *ſequentibus diebus* kończyć śię ma. *Conſtit: Ibidem.*

Kommiſsye żadne *ad inſtantiam* poddánych ná Dźierżawcow w Kancellaryi Krolewſkiey wydáne być nie máią, poki wprzod ſpráwá w ſądách Referendarſkich, y áſſeſſorſkich nie będźie ágitowána, y dopiero z Sądow Krolewſkich tylko Relácyinych Kommiſsye máią być dáwáne poddánym, wydáne záś *ſine prævijs decretis nullitatis* być máią, á tákowi Kommiſsarze, ktorzyby bez dekretow Krolewſkich Relácyinych zieżdżáć ważyli śię, akceptowáni być nie máią, poki záś ſpráwá nie będźie w Sądách Krolewſkich decydowana, poddáni máią wſzelkie Dźierżawcom czynić poſſuſzeńſtwo. *Conſt: Anni* 1685. *fol.* 8. *Tit:* O Komiſyi do dobr Náſzych w W. X. Lit.

ARTYKUŁ LXXXIV. 84.

O Roki zápłáty pieniężney z ſądu ſkazáney.

1 TEż [a] uſtáwuiemy, iż káżdey zápłáćie pieniężney z práwá zá przezyſki, od ktoregokolwiek ſądu ſkazáney, máią być Roki R.4. a.93. zápłáćie po ſkazániu ſądowym położone, to ieſt, począwſzy od naymnieyſzey liczby do pięćiudźieśiąt kop groſzy, dwie niedźieli. A tey ſummie, co będźie więcey pięćiudźieśiąt kop groſzy, ábo ſtá kop groſzy, cztery niedźiele. Co więcey ſtá kop groſzy, do pięćiu ſet kop groſzy, dwánáśćie niedźiel. A co nád pięć ſet kop áż do tyśiącá kop groſzy, tey ſummie rok dwádźieśćiá cztery niedźiele. A ieśliby kto ná te roki nie zápłáćił, tedy woźny od urzędu ná wwiązánie przydány zá liſtem urzędowym uwiązczym, po wyiśćiu káżdey ráty, ábo kilku rat, iáko tego ſtroná żáłobná potrzebowáć będźie, ma w imieniu winnego ſtronę powodową wwiązywáć, według obyczáiu tego práwá poſpolitego. Wſzákże ieśliby śię kto liſtem ſwym zápiſał, ná ktory rok zápłáćić, á nie zápłáćiłby, tedy urząd ſkazawſzy ná tákim tę ſummę w zápiśie opiſáną, ma zá nie zárázem bez ſkłádánia rokow, według zápiſu odpráwę czynić. § Tákże ieśliby przy odięćiu gwałtownym imie-
2 nia, wźiął cokolwiek maiętności, zboża, bydła, y inſzych ſtátkow domo-

domowych, y cobykolwiek rzeczą ruchomą názwáno być mogło, ná coby ftroná powodowa ſłuſzny dowod według práwá uczyniłá, á ieśli czego z tych rzeczy przy podáwániu imienia nie wroći, tedy y to bez ſkłádánia rokow Státutowych ná ſtronie obżáłowáney odpráwiono być ma.

a W Koronie gdźie o 60. álbo 300. grzywien, álbo o większą ſummę idźie, álbo temu, ktoryby nie był w Krolestwie, tákowemu ná zápłácenie długu ośmnáśćie niedźiel idźie. *Káz: w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 525.

ARTYKUŁ LXXXV. 85.

O polubownym ſądźie.

Ustáwuiemy, a gdyby Sędźiowie polubowni zá Kompromiſem komu przezyſk iáki ſądowny wſkazáli, y liſty tego ſkazánia zgodnie obiedwie ſtrony pod pieczęćmi dáli. A iednáby ktora ſtroná ſądu ich tego dźierżeć, y temu doſyć czynić nie chćiáłá, tedy zá przypozwániem ten liſt ſądowy ma przez ſtronę tę, ktora przy tym ſądźie ſtáć będźie, położon być przed ſądem Ziemſkim, ná rokách ſądowych. A ſąd weyrzawſzy w Kompromis, y w ten liſt ſądowy, y obáczyli ten ſąd polubowny, zgodny, y pieczęćmi Sędźiow obu ſtron przypieczętowány, ma go przy mocy záchowáć, y odpráwę według tego ſądu uczynić. § A gdźieby śię ſąd polubowny pokazał rożny, o tákowy ſąd gdy śię obie ſtronie przed urząd Ziemſki przypozwią, ábo iedná ktora ſtroná, przećiwną ſtronę ſwoię pozwie, tedy urząd ma tego doyrzeć y rozſądźić, y ktorey ſtronie ſędźiowie według práwá, będą ſkazowáć, ten ſąd przy mocy zoſtáwić. Jeśliżby obudwuch ſtron ſędźiowie od práwá poſpolitego, ábo kompromiſu ſądem ſwym uchylili śię, tedy urząd zá tymże pozwem, iáko ná roku záwitym, bądź zá ſtániem, ábo nieſtániem ſtrony pozwáney, ma rozſądek ſwoy w tey rzeczy według práwá uczynić, y odpráwę dáć.

a Kommiſsárze tym więcey ieśliby z Urzędu do ſpráwy náznáczeni byli, tákowym bez przyśięgi wiárá ma być dána, á ieśliby bez wiádomośći Urzędowey ná Sąd byli wźięći, á ktora ſtroná nie przyznáwałáby ugody, Sędźiowie polubowni, máią urzędownie przyznáć przykłádem świádkow, do czego y krewni przyiáćiele máią być przypuſzczáni, *H. P.* 250.

ARTYKUŁ LXXXVI. 86.

O odzywániu z ſądu do głownych ſędźiow.

R. 1. a. 15. Też a uſtáwuiemy, gdyby śię komu z poddánych Náſzych ſkazánie u ſądu Ziemſkiego ábo Zamkowego, ták ſámych Woiewod, Stároſt, iáko y ich urzędnikow ſądowych, ábo Podkomorſkiego, ábo Kommiſſárſkiego, nie według práwá wi-

widźiáło ták powodowey, iáko y odporney ftronie, tedy wolno
będźie káždey z tych ftron, ták powodowey iáko y odporney ftronie
po fkazániu fądowym odezwáć śię do fądu głownego, w tym co mu
fądźić należy. A wfzákże ten kto śię odzowie, nie ma Sędźiom flow
fromotnych mowić przy odezwie, iedno tymi flowy powiedźieć, Pá-
nowie Sędźiowie, to fkazánie wáfze mnie śię widźi nie według prá-
wá, odzywám śię z tym do fądu głownego. A po odezwániu, poki śię
przed fądem głownym ftrony práwem rozeprą, fąd odpráwy czy-
3 nić nie ma. § A gdźieby u fądu ktorego przed áppellácyą przyśię-
gá ktorey ftronie byłá fkazána, á drugáby ftroná przećiwna po fka-
zániu áppellowáłá, tedy tá przyśięgá ma być zádźierżána dotych-
miaft, poki śię ftrony z fobą zá áppellácyą rozeprą, á potym ná fą-
dźie głownym. ieśli fkaz urzędowy uchwalon będźie, w ten czás y R.4.
3 przyśięgá támże u fądu głownego wykonána być ma. § Jeślizby a.95.
śię to tráfiło, żeby tá ftroná, ktorey przyśięgę urząd fkaże, nie docze- sub
kawfzy rozpráwy u fądu głownego, z tego świátá zefzłá, tedy po- fine.
tomkowie iey, komuby ten przezyfk według práwá należał, zechcąli
przezyfk otrzymáć, powinni będą áppellácyi pilnowáć, y przyśię-
gę uczynić. Toż śię y o przećiwney ftronie w tákim przypádku ro- Art:
4 zumieć ma, że potomkowie ich práwá pilnowáć, y podpieráć máią. § 22.
[b] Wfzákże gdyby w áppellácyi ftoiąc iedná ktora ftroná umárłá, tegoż Roz:
tedy tá druga ftroná pozoftáłá, ma potomki iey ku przyfłucháníu 4.
wyroku pozwy Náfzymi Ziemfkimi przed fąd głowny przypozwáć
ná rok záwity. A co fądowi Náfzemu Hofpodárfkiemu według prá-
wá pofpolitego należy, w tákich rzeczách y áppellácya ma iść do
Nas Hofpodárá.

a Káždey ftronie, ktorey śię fkazánie ktorego Sędźiego zda, nie według práwá być uczynione, wolna áppellácyá. *Zyg: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 501.

Appellácya w fpráwie, ktora nie nieśie zyfku, ábo ftráty, nie ma być dopufzczoná *ab Accefforio*, 1557. Aby tym prętfza, *fol:* 10.

Sąd żaden áppellácyi *ab Accefforio* dopufzczáć nie ma, chyba iżby tákie było, ktoreby niofło zyfk y ftrátę, 1588. *De Accefforiis*, *fol:* 481.

Appellácya *à malè obtento* ma być wolná, *ibidem*.

b Po śmierći Sędźiego do popieránia áppellácyi pozywáć nie potrzeba ftrony, chyba żeby ktora ftroná umárłá, 1563. Nie ieft też, *fol:* 36.

Po śmierći Krolewfkiey ábo Sędźiego wfzelákiego, przypozwow nie potrzebá, chybá żeby ktora ftrona umarłá, 1588. O Przypozwach po śmierći Krolew: *fol:* 481.

ARTYKUŁ LXXXVII. 87.

O odezwách, gdźieby kilká bráći, ábo uczeftnikow pozwáli kogo ku práwu, á potym od fądu odezwáwfzy śię po fkazániu, ieśliby ieden z nich ziednał śię, á drudzy, ktorzy śię nie iednáli, mogą odezwu pilnowáć.

1 TEż uftáwuiemy, ieśliby kilká uczeftnikow bądź ftroną powodową, ábo odporną będąc, mieli z kim práwo o iákąkolwiek

wiek rzecz, á ſkazánieby zá niemi, ábo przećiw nim wyſzło, w czymby widząc ktora ſtroná ſobie z krzywdą do ſądu śię odezwawſzy, ieden z nich, ábo dwá z ſtroną ziednáli śię, krom innych uczeſtnikow. A potymby druga ſtroná z odezwu tym chćiáłá zbić, práwá odbiiáiąc tych, z ktoremi śię nie iednałá, dla tego, iż śię inśi uczeſtnicy ich ziednáli, y z áppellacyi wyſtąpili, tedy tákowy odpor u práwá nie ma być przyimowany: ále ći, ktorzy śię nie iednáli mogą odezwu pilnowáć, y ſkazánie ma być czynione, bo ći, ktorzy śię ziednáli, częśći ich utráćić nie mogli, krom tego, gdyby śię ktorzy ziednáli, zupełną moc, á miánowićie urzędownie ná to im dáną od uczeſtnikow ku temu práwu, y ku iednániu mieli, y u práwá to pokazáli.

ARTYKUŁ LXXXVIII. 88.

W czym odezwu ſąd dopuśćić nie może.

OStrzegáiąc tego, áby przedłużenie ſpráwiedliwośći niepotrzebne nie dźiáło śię, uſtáwuiemy, iż od urzędow Naſzych áppellacya nikomu dopuſzczona być nie ma w tych rzeczách niżey w tym Artykule opiſanych. [a] Pierwſza, ktoby komu piſał y obowiązał śię w czym liſtem ſwym, zápiſem dobrowolnym, á tákowy zápis naleźionby ſłuſzny, według tego Státutu, y ártykułow w nim niżey opiſanych ſpráwiony, á ten, kto śię opiſze nie przyimuiąc ſkazánia, áppellowáćby chćiał, przewłokę czyniąc, temu odzew iść nie ma. Druga, gdźieby ſtronie żałobney przyſądzono imienie, ludźie, ábo grunt iáki, o ktory oná pozywáłá, o wybićie, y odięćie z ſpokoynego dźierżenia, tedy ſtroná odporná áppellowáć w tákiey rzeczy nie może. Trzećia, ieśliby kto komu u ſądu ſtoiąc dobrowolnie ná dowod, ábo odwod iáki puśćił, á tenby, komu puſzczono dowod, ábo odwod uczynił. Czwarte, ieśliby śię kto komu ku czemu ſam dobrowolnie ná práwie znał. § [b] Nie ma też urząd áppellácyi dopuſzczáć, zbiiáiąc pozwy y rok zrażaiąc, ále po ſkazániu głowney rzeczy, o co pozwáno krom ártykułow w tym Státućie wyiętych, wolno będźie áppellowáć. § Także wáruiąc y to, gdźieby ſtrony o ktore ſpádki práwuiąc śię, á ſpor ſtánie śię miedzy niemi nie przyznawáiąc ieden drugiemu linii krewnośći, w tym ſąd ma rozſądek czynić, á ieśliby ktora ſtroná to ſobie zá głowną rzecz bráłá, tedy y áppellácyi ma mu dopuśćić do ſądu głownego od ſkazánia ſwego. [c]

a Appellácya nie idźie o długi zápiſane w rzeczách nie wątpliwych, y kędy Státut iáſny ieſt. *Conſt:* 1569. *fol:* 93. § A te rzeczy ktore.
W Koronie o Spaſz, Rękoiemſtwo, o wyrąbánie drzewá, wyłowienie ryb, pośieczenie łąk, o płoty, o záięcie, y pobićie bydłá, áppellácya nie idźie. *Conſt:* 1569. *fol:* 191. *Tit:* Roki Ziemſkie, &c.
b Appellácya *ab Acceſſorio* nie ma być dopuſzczona, chybá *à perimenti*, ktore nieśie zyſk, ábo ſtrátę ſpráwy. *Conſt:* 1557. *fol.* 10. § Aby tym prętze.

Reaſſu-

Reaſſumowáno, że y Sędźia o niedopuſzczenie áppellacyi, y *pro damnis* nie ma być pozwány *ſub pœna duplici* 14. *Marc: Conſt:* 1588. *fol:* 481. *Tit: de Acceſſoriis.*

Appellacya też nie idźie ná gorącym uczynku, tákże y z licem poimánemu. *Rozdź:* 4. *Artyk:* 62.

c Appellácya *à malè obtento* ma być wolna. *Conſt:* 1588. *fol:* 468. *Tit:* O Reláxácyi y znieśieniu.

W ſpráwách oſądzonych, ktore *in executione* zoſtáią, áppellácye nie idą, y dylácye, *excepta dilatione veræ infirmitatis & maioris. Conſt:* 1647. *fol:* 8. *Tit: De re iudicata.*

ARTYKUŁ LXXXIX. 89.

O Roku záwitym zá áppellácyámi, y o tym, ktoby nieſłuſznie áppellował.

USTáwuiemy, [a] iż káżdey áppellácyi od wſzyſtkich urzędow Náſzych ma być rok záwity, to ieſt, káżdemu Woiewodztwu, Ziemi, y Powiátowi, tám, ná tym mieyſcu, y o tym czáśie, iáko ieſt w Artykułách ſądu głownego, około tego miánowićie y doſtátecznie dołożono. A kto nieſłuſznie y przećiw práwu odezwał śię, á ſąd głowny ſkaz ſądowi potwierdźi, tedy ten onemu, przećiw komu śię odezwał, ma ſześć kop groſzy zápłáćić. A płáty, dochody ábo pożytki, ktore brał, w tym czáśie po odezwie dźierżąc to, o co práwo idźie, zá dowodem ſłuſznym, z náwiązką ma uſzkodzonemu wroćić, dlá tey przyczyny, áby śię nikt upornie, á w cudzym korzyſzcząc, nád práwo ku zwłoce ſtrony ſwey przećiwney nie odzywał. R.4. a.40.

a W Koronie kto nieſłuſznie áppelluie, trzy grzywny płáci, *Káź: w Korczynie.* 1451. *H. P.* 504.

c *Appellans in Acceſſorio* od ruſzenia odſtępowáć nie może, co śię ma rozumieć o pozwánym. *Conſt:* 1588. *fol:* 481. *Tit: proſecutio Motionum.*

ARTYKUŁ XC. 90.

Ktorego czáſu od urzędow Náſzych odzew być ma.

USTáwuiemy, [a] ieśliby śię komu od urzędow Náſzych w ſkazániu ſądowym krzywdá widźiáłá, tákowy ma tegoż czáſu, od ſądu nie odchodząc, zárázem ſkoro po ſkazániu ſądowym, przy bytnośći ſtrony ſwey przećiwney odezwáć śię do Nas Hoſpodárá, ábo do ſądu głownego, obyczáiem wyżey miánowánym. A tám przed ſądem Náſzym ábo głownym, więcey ku pomocy ſobie nic bráć, y przykłádáć nie ma, tylko to, co było przed ſądem pierwſzym, od ktorego áppellował. § A gdźieby kto zárázem tegoż czáſu iáko wyżey dołożono, nie odezwał śię, tákowemu iuż áppellácya dopuſzczona nie ma być, y urzędu tákowego o to pozywáć nie może, według Artykułu czterdźieſtego, tegoż Rozdźiáłu. R.1. a.15.

a Od ſkazánia gdyby śię ſtroná záraz do urzędu wyżſzego nie odezwáłá, on ſkaz tákiey ieſt wági, iáko rzecz oſądzona. *Káź: w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 501.

ARTYKUŁ XCI. 91.

O przemilczenie dawnośći Ziemſkiey o imienie leżące, y o przezyſk z práwá ſkazány.

Art: 45. R.3. a.72. R.4. y 70. tegoż Roz:

USTáwuiemy, [a] iż ktoby o imienie leżące dawność Ziemſką dźieśięć lát w milczeniu był, nie pozywał, áni liſtámi upominalnymi obnośił, tákowy iuż o to wiecznie milczeć ma, choćiaby śię y upominał, y ku práwu pozywał, y w roku ſtał á rzeczy końcá nie dowiodł, á potym tákże od obnieśienia liſtem upominálnym, ábo od założenia pozwu, ábo y przewiodſzy práwo, á w dźierżenie imienia niewſzedſzy, dawność Ziemſką dźieśięć lat przemilczał, y nie upominał śię, tákowy iuż o tákowe imienie wiecznie milczeć ma. § Tákże, ieśliby kto ná kim iáką ſummę pieniędzy z práwá przezyſkawſzy, á po ſądźie y ſkazániu urzędowym nie używáiąc, y nie domagaiąc śię odpráwy tey rzeczy ſądzoney, przez dźieśięć lat w milczeniu tego był, tákowy tákże o to wiecznie milczeć ma. § Jeśliżby kto odźierżawſzy ſkazánie urzędowe ná iáką ſummę pieniędzy, á odpráwy zá to zá pierwſzego urzędu, kto mu to przyſądźił, nie otrzymał, á dawnośći Ziemſkiey nie zámilczáłby dźieśiąćiu lat, w tákiey rzeczy drugi urząd, bez pozywánia o to, iedno weyrzawſzy w liſt ſądowy pierwſzego urzędu, według tego odpráwę uczynić ma.

a W Koronie, męſkiey płci ludźiom trzy látá y trzy mieśiące, Wdowom ſześć lat dla mdłośći płci ich, Mężátkom gdyż nie ma ſamá śiebie w ſwey mocy dźieśięć lat, dáwność Ziemſka ieſt dána. *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 284.
Præſcriptia ná wieczność nie idźie ná dobrách w poſagu, ábo przezyſkách puſzczonych y wyderkaffem zápiſanych. *Conſt*: 1588. *fol*: 461. *Tit*: Ná dobrách.
Exekucyą ieśli co Brátu z dźiáłu odeſzło, ná Oyczyznie może pátrzáć *præſcriptione non obſtante*. *Conſt*: 1562. *fol*: 15. § To też ktemu.

ARTYKUŁ XCII. 92.

O gwałtowne wybićie z ſpokoynego dźierżenia.

R.11. a.2.

TEż [a] uſtáwuiemy, ktoby kogo gwałtownie bez práwá wybił z ſpokoynego dźierżenia, z dworu y paſzni dworney, z miáſtá, z młyná, z boiar, z ludźi, y z ich gruntow, bądź w domu ſzláchecki m, w mieśćie, ábo ná wśi, boy iáki uczyniwſzy, ábo y ták bez boiu odiął, y ſobie przywroćił, imienie, ludźie, zá práwem przyrodzonym dźierżące, ábo w coby kto zá práwem iákim nábytym urzędownie przy woźnym, y ſzláchćie w dźierżenie wſzedł. A toby bądź oſobą ſwą, ábo choćiáy przez urzędniká, ſług, boiar, ábo poddánych ſwych uczynił. Tedy on ukrzywdzony ma bez mieſzkánia tę krzywdę ſwoię ná urzędźie ſądowym opowiedźieć, y zápiſać, woźnym, y ſtroná obwieść, y znáki gwałtu, ieśli iákie będą, okázáć. A potym naydáley

ey w dźieśięćiu niedźielách, od wybićia, ábo odięćia, ma przypozwáć ſámego tego Páná, kto go, bądź ſam, ábo przez ſług, poddánych ſwych, z czego wybił, ábo odiął, do urzędu Zamkowego ná rok záwity zá cztery niedźiele, ták od oczywiſtego, iáko y záocznego podánia pozwow. A tám przed urzędem Grodzkim, gdy obie ſtrony ſtáną ku práwu, á pozwána ſtroná, ieśliby śię tego gwałtownego odięćia, y dźierżenia ſwego tego imienia, ábo ludźi, záprzáłá, y do tego nie znáłá, tedy to imienie, ábo ludźie, ma być záraz ſkazáne żáłobnikowi w dźierżenie: á gwałtu, boiu, ran, ábo zaboyſtwa, y też ſzkod poczynionych w pozwie opiſanych, zechceli ſtroná żáłobna dowodźić, to iey wolno będźie, y urząd Naſz zá ſłuſznym dowodem, iáko o káżdym gwałćie dowod ieſt niżey opiſány, ma ſkazánie przećiw ſtronie obwinioney uczynić według winy, y uczynku porządkiem tego Státutu. A po wſkazániu, y odpráwę ná imieniu winnego czynić, do oſtátniego ſtopnia práwá, Rokow Státutowych zápłácie pieniędzy ſkazánych nie ſkłádáiąc: á przyidźieli do tego z práwá, y gárdłem karáć. § [b] A gdźieby ſtroná obwinioná, przyznawſzy śię do dźierżenia tego imienia, ábo ludźi, powiedźiáłá to, że on żáłobnika z tego, o co on żáłuie, gwałtownie nie wybiiał, ále to dźierży zá práwem iákim ſłuſznym, y chćiałby to iákim práwem, choćiay y ná piſmie pokazáć, tedy przećię tey ſtronie odporney nie ma być ná wywod dawano: ále żáłobna ſtroná ma ku dowodu przypuſzczona być, y dowiedźieli, bądź piſmem iákim, ábo świádectwem ſądow okolicznych iákiegokolwiek ſtanu, tylko ludźi dobrych, wiáry godnych, niwczym niepodeyrzánych, śiedmią człowieká, y przyśięgą ſwą ſpokoynego dźierżenia ſwego tego imienia, ábo ludźi, tedy to, z czego był wybit, ſąd mu zárázem w dźierżenie, y ktemu gwałtu dwádźieśćiá kop groſzy ſkazáć ma. A zaboy, rány, zaboyſtwá, ieśli śię przy tákim gwałtownym odięćiu ſtáną, tákże ſzkody w ten czás poczynione, urząd przy znákach ſłuſznych, y przy opowiádániu urzędowym, zá tąż przyśięgą, ktora iáko ná wybićie gwáłtowne, ták ná ránách y ſzkodách, iednym rázem czyniona być ma od ſtrony żáłobney, ſkázywáć ma, á ſzkody z náwiązką ſkazuiąc, y odpráwę czynić ná imieniu winnego według náuki tego Státutu. A tey przećiwney ſtronie, ktora śię z iákim práwem ſwym u ſądu okaże, urząd wolne mowienie wprzod u ſądu należącego záchowáć ma. § A ktoby minąwſzy urząd Grodzki, chćiał o wybićie z ſpokoynego dźierżenia, choćiaż y w tym czáśie od wybićia w dźieśiąćiu niedźielách wyżey w tym Artykule wſpomnionych do urzędu Ziemſkiego pozwáć, to káżdemu wolno będźie. A urząd Ziemſki tymże obyczáiem, iáko wzwyż pomieniono tákie rzeczy rozſądzáć ma. § A cokolwiek ktory urząd, Grodzki ábo Ziemſki, zá tákowemi pozwy o wybićie z ſpokoynego dźierżenia,

gwałtu, nawiązek, y ſzkod przyſądźi, temu roki zapłáćie w Státućie opiſane nie máią być pokładáne, ále zárazem po ſkazániu ſtroná powodowa, iáko w dźierżenie tego, z czego byłá wybita, przez woźnego wpuſzczona, ták y iey odpráwá zá przezyſki ſkazáne, ná włáſnym imieniu ſtrony przećiwney uczyniona być ma, pod zarękámi ná ſtronę y urząd, iáko o porządku odpraw inſzych wſzytkich rzeczy ſądzonych ieſt opiſano.

a Zaden nikomu rzeczy ſwey, gwałtem bráć nie ma, choćiaby iego włáſna byłá, *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 550.
W Koronie o gwałtowne wybićie z ſpokoynego dźierżenia w Mieśiącu iednym opowiedánie ukrzywdzony ma uczynić, y gwałtownikow pozwać, Urząd ma wyiecháć ná mieyſce, y o dźierżeniu dawnym od Szláchty okoliczney pod ſumnieniem, á od poddanych zá przyśięgą ma wiadomość wźiąć, á pozwány iesliby śię brał ná dowody prawne, do przyſzłych rokow, to mu broniono być nie ma, iednak ma miánowáć, ná iákie práwo bráć śię chce. *Zyg: w Krák:* 1453. *H. L.* 222. 1588. O gwałtownym wybićiu, *fol:* 471. 1598. *Cauſa expulſionis, fol.* 703.

b *In cauſis expulſionum*, Inkwizycya ma byc záchowána. *Conſt:* 1588. *fol:* 461. *Tit:* O wybićiu z ſpokoynego.

ARTYKUŁ XCIII. 93.

O nápomnieniu Urzędowym około zápłáty ſummy pieniędzy z práwá ſkazáney, pierwey niż woźny poiedźie zá to wwiązywáć.

ZAbiegáiąc My temu, áby nikt niepoſłuſzeńſtwá ſwego práwu poſpolitemu niewiádomośćią pokrywáć y obmawiáć śię nie mogł. Uſtáwuiemy, iż gdy ktora ſumma pieniędzy od ktoregokolwiek Urzędu Náſzego ſkazána komu ná kim będźie, zá nieſtániem tey ſtrony przećiwney ná kim co ſkażą. A będźieli ten ſkaz uczyniony w rzeczy tákiey, w ktorey ten Státut rokow zápłáćie pieniędzy ſkłádáć nie dopuſzcza. Tedy urząd Naſz, wydáiąc ſtronie powodowey, ktora przezyſk odźierży, liſt ſwoy uwiążczy do ſtrony przećiwney, ma przedśię ná tym liśćie ſwym czás iemu ku zapłáćie tych pieniędzy ſkazánych użyczyć, od podánia iemu ábo od położenia ná imieniu iego przez woźnego, y dwuch ſzláchćicow kopiią z liſtu uwiążczego zá cztery niedźiele, nápominaiąc go, áby ná ten rok te pieniądze według ſkazánia ich zápłáćił, á w tym liśćie uwiążczym zaręká ma być pokładána, ták wielka, iáko będźie ważność rzeczy ſądzoney. A gdźieby zá cztery niedźiele tey ſummy ſkazáney nie zápłáćił, tedy zá tymże liſtem uwiążczym woźny odpráwę ná imieniu iego zá to uczynić ma, według Artykułu niżey opiſanego. § A gdźieby ſkazánie urzędowe wyſzło, też záocznie, ále ná táką ſummę pieniędzy, ktorey roki zápłáćie według zámierzenia tego Státutu będą położone, tedy przećię ten rok, ábo te roki, iáko ich wielkość ſummy ukaże, y ná liśćie uwiążczym opiſane będą, máią śię począć, liczyć nie od ſkazánia urzędowego, ábo tákże od podánia, ábo położenia ná imieniu

winnego

3 winnego kopii z liſtu uwiążczego. § Jeśliż ktora ſumma pieniędzy zá oczywiſtym u práwá mowieniem ſtron, ábo ich umocowánych ſkazána będźie, w tym tákowego obwieſzczenia, y nápominánia nie będźie potrzebá, ále według przypadku rzeczy, y náuki tego Státutu, ábo zárázem po ſądźie odpráwá będźie dána, ábo od ſkazánia ſądowego roki Státutowe poydą, y liczyć śię poczną. Ták że śię nie tylko o ſummę pieniędzy, ále y o inſzych rzeczách iákich ruchomych z práwá ku oddániu przyſądzonych rozumieć ma. A gdźieby kto ná roki od Nas, ábo od urzędu Náſzego, według tego Státutu położone, pieniędzy przyſądzonych zápłáćić nie chćiał, tedy przećiwko tákowemu odpráwá czyniona być ma, według ártykułow niżey o tym poſtánowionych. Toż śię ma rozumieć y o rzeczách z wyroku Náſzego Hoſpodárſkiego przyſądzonych, y do urzędu ná odpráwę odeſłánych.

ARTYKUŁ XCIV. 94.

O odpráwie ſummy pieniędzy z práwá przyſądzoney, gdźieby iey kto według ſkazánia urzędowego nie zápłáćił, y też o wwiązánie w imienie przyſądzone.

1 JEśliby [a] kto ſummy pieniędzy od ktoregokolwiek Urzędu Náſzego Ziemſkiego, ábo Grodzkiego, Podkomorſkiego, ábo Kommiſſarſkiego przyſądzoney, ábo też z Náſzego Hoſpodárſkiego, *Art: 24. R. 9.* lub też ſędźiow głownych wyroku, ná odpráwę do urzędu odeſłáney, bądź zárázem po ſkazániu według opiſánia tego Státutu, ábo na roki wyżey opiſane, y użyczone ſtronie ſwey przećiwney nie zápłáćił, tedy woźny od urzędu Náſzego ſtronie żałobney ná wwiązánie przydány, ma z trzema ſzláchćicami wiáry godnemi dla tego wwiązánia do imienia ſtrony przećiwney, ná kim co ſkazano będźie, iácháć, y ſtronę żałobną według liſtu uwiążczego zá ſummę iey ſkazáną, w ludźie, w imienie, w grunty, y w inſzą máiętność ſtrony przećiwney, według porządku, y náuki w tym Státućie około tego niżey opiſáney wwiązáć, y to iemu w dźierżenie do zápłáty ſummy pieniędzy podáć.

2 § A gdźieby kto woźnemu wwiązánia nie poſtąpił, bronił ſam, ábo przez Urzędniká, Ciwuná, ſług, boiár, y poddánych ſwoich, y przez kogokolwiek innego, nie tylko uczynkiem iákim ſprzećiwieńſtwo pokazuiąc, ále choćiay ſłownie mowiąc, że nie poſtępuie wwiązánia, á toby woźny y z tą ſtroną trzema ſzláchćicami zgodnie przed urzędem Ziemſkim, ábo Grodzkim zeználi, tedy tákowy przećiwnik iuż w zárękę w liśćie uwiążczym opiſaną popada. A urząd ten, ktory będźie tę rzecz ſądźił, ábo do ktorego od Nas Hoſpodárá, ábo od głownego ſądu, ná odpráwę odeſłano będźie, ieśli Ziemſki, tedy Sędźia, ábo Podſędek, á ieśli urząd Grodzki, tedy Woiewodowie, Stároſtowie, ábo

ábo ich námieſtnicy, Podſtárośći, ábo Sędźia Grodzki, máiąc przy ſobie woźnych dwuch, tegoż Powiátu, y pięćiu ſzláchćicow w tym Páńſtwie Wielkim Xięſtwie Litewſkim ośiádłych, ludźi dobrych, wiáry godnych, y niwczym niepodeyrzánych, o ktorą ſtronę żáłobná ſtroná, ſtáráć śię powinna, ma ná to wwiązánie iácháć od dánia iemu znać przez tego woźnego pierwey ná wwiązánie poſłánego, naydáley zá cztery niedźiele, y tám ſtronę powodową, iáko zá tę ſummę ſkazáną, ták y zá zarękę, w liśćie uwiążczym położoną, w imiénie przećiwniká wwiązáć ma, y ná koniec odpráwę ná nim według porządku tego Státutu uczynić, záchowuiąc śię w tym wwiązániu przećiwko obiemá ſtronom wiernie, prawdźiwie, pod tą przyśięgą ſwą ná urząd iego uczynioną. § [d] A choćiayby po wſkazániu urzędowym ten ſam, przećiw komu ſkazánie wyidźie, ábo ná kim co przyſądzono będźie, pierwey niż do wwiązánia przyidźie, umarł, tedy woźny, ábo urząd ſam bez żadnego przypozywánia inſzego, ále zá tymże ſkazániem odpráwę, y wwiązánie przećiwko dźieći, bliſkich, potomkow iego, według porządku tego Státutu wykonywáć ma. § Gdyby też ten, kto przezyſk odźierży, nie wźiąwſzy zapłáty, y pierwey wwiązánia, z tego świátá zſzedł, tedy dźiećiom, bliſkim iego, komuby ten przezyſk zá práwem przyrodzonym, ábo też obcemu komu zá zápiſem náleżał tákże bez pozywánia, tylko liſt uwiążczy odmieniwſzy, odpráwá czyniona być ma. A zá prácą temu Urzędowi uwiążczego od kopy dwá groſze ten, ná kim odpráwę czynią, płáćić ma, y urząd zá ten ſwoy dochod, oſobliwie w ludźie, ábo w źiemię winnego wwiązáć śię, y ſtronie tey żáłobney, ábo komu inſzemu w tym záwieść może. § A gdy przyidźie wwiązywáć we włáſne imienie ſtrony żáłobney bliſkośćią, ábo inſzym práwem przezyſkáne, ábo w ludźie, grunty, krom tákiego imienia, ktoreby było gwałtownie z ſpokoynego dźierżenia odięte, o czym ieſt náuká w oſobliwych ártykułách. Tedy Urząd około wwiązánia w to imienie, tymże porządkiem wyżey opiſánym záchowáć śię ma, iednákże zá pracą uwiążczego urzędowi iuż
R.3. a.32. sámá ſtroná powodowa od ſłużby, ábo włoki ośiádłey ludzmi po dwá groſze: § A od dworney y puſtowſkiey paſzney źiemi, ábo włoki po iednemu groſzu płáćić będźie. A od inſzych gruntow, ktoreby śię ná paſzną nie zgodźiły, nic płáćić nie będźie winná. A tę odpráwę urząd w tym czáśie wyżey zámierzonym wykonywáć ma, pod winą pięćiudźieśiąt kop groſzy ſtronie powodowey. O ktorą winę urząd do tychże Sędźiow głownych pozwan być ma, á po zapłáćie winy, przed śię tę odpráwę czynić winien będźie.

a W Woiewodztwie Mázowieckim, kiedyby kto iákimkolwiek práwem, ábo obyczáiem imienie nabył, ma być przez Woźnego onego Powiátu wwiedźiony, y wwiązány, á przez Woźnego áby ku wiádomośći nowy Poſſeſſor przyſzedł, ma to być obwołáno, á ieśliby kto bronić omieſzkał, tedy przy wpiſowániu do Ksiąg Intro-

misyi

misyi, ábo na pierwszych, wtorych, y trzećich rokách, przyczyny swego bronienia dáć wpisáć ma, czego iesliby nie uczynił, dáwnośćią rzecz tráći. 1576. O wwiązániu, *fol:* 306.

3 *Vide contrarium* w Rozdź: 4. Artyk: 22. po zmarłey ręce Potomkow przypozywać każe.

Po Dekrećie Trybunalskim nie Woźny z Szlachtą, ále sam Urząd Grodzki ná odpráwę iáchać ma. *Const:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* Exekucya zá Dekretem, y *Const:* 1589. *fol:* 543. *Tit:* O Odpráwach rzeczy osądzonych.

ARTYKUŁ XCV. 95.

O tym, ktoby urzędowi ktoremu wwiązánia nie postąpił po sądźie ktorego urzędu, á nie po Trybunalskim.

A Jesliby [a] stroná tá, ná kim urząd Ziemski ábo Grodzki, odpráwę uczynić záchce w rzeczách tych, w ktorych stroná práwem przekonána skazánie urzędowe przyięłá, y od niego nie áppellowáłá, temu urzędowi Nászemu odpráwy uczynić ná imieniu swoim nie dopuśćiłá, y czymkolwiek sam, ábo przez kogo inszego sprzećiwił się, tedy tákowy zá tę swą przećiwność, w sowitą zárękę wpada. A urząd ten ktoremuby się sprzećiwiono, do Nas Hospodárá ná liśćie swoim otworzonym, pod pieczęćią swą, y pod pieczęćiámi tych szláchćicow y woźnych przy nim będących, ktemu y z podpisami rąk ich, kto z nich pisáć umieć będźie, odesłáć, y o tym uporze oznaymić Nam ma. [b] A My Hospodár, gdźie ná ten czás dworem Nászym będźiem, tákowego upornego y urzędowi Nászemu nieposłusznego, kazáć wywołáć z Páństw Nászych, á ná imieniu przećiwnego przez dworzánina Nászego ukrzywdzonemu mocną odpráwę uczynić roskazáć zárázem krom wszelákiey zwłoki, ták w rzeczy osądzoney, w zárękách, zákłádach, winách, y szkodách wszystkich, mamy, y powinni będźiem, ktory dworzánin przy tákiey odpráwie, piąciu też szláchćicow y dwuch woźnych przy sobie mieć ma. § A zá tę winę, iż urzędowi Nászemu nie postąpił wwiązánia, iáko zá sprzećiwienie práwu pospolitemu y zwierzchnośći Nászey Hospodárskiey, ostátek máiętnośći przećiwnego cobykolwiek iey po uczynieniu stronie żałobney odpráwy w Wielkim Xięstwie Litewskim zostáło, wszytko od máłá do wiela leżącą do stołu Nászego Hospodárskiego wźiąć, y przywroćić mamy, [b] ktorą iuż ten isty tákowy przećiwnik wiecznie tráći, y iuż My Hospodar tę máiętność rozdáć mocni y wolni będźiemy ludźiom narodu szláchećkiego, Nam y Rzeczypospolitey zásłużonym, iáko włásne spadki Nasze, á temu wywołańcowi nie wrácaiąc iey, [c] wyiąwszy to, iesliby tákowy stronie ukrzywdzoney zá wszytkie przezyski dosyć uczynił, á do Nasby Hospodárá o miłośierdźie uciekł się, tedy przywrocenie iemu oney máiętnośći, y zniesienie z niego wywołánia będźie przy woli y łásce Nászey Hospodárskiey. § A iesliby

R.4. a.44.

R.9. a.24. R.4. a.98.

śliby tenże ták uporny był, y temu posłáńcowi Náſzemu ſprzećiwił śię, y odpráwy uczynić nie dopuśćił, ábo to imienie, unikáiąc práwá, komu inſzemu w ręce puśćił, czego według ártykułu wyżey opiſanego w tymże Rozdźiale śiedmdźieśiątego trzećiego uczynić nie mogł, tákowego iáko ſprzećiwniká ſpráwiedliwośći Bożey, y zwierzchnośći Máieſtatu Náſzego Hoſpodárſkiego, zá przypozwániem od ſtrony ukrzywdzoney przez Nas Hoſpodárá ná rok záwity, y po okazániu ná piſmie tego uporu, y niepoſłuſzeńſtwá iego, zá zeznániem posłáńcá Náſzego, ſzláchty, y woźnych przy nim będących, tám, gdźie ná ten czás dworem Náſzym będźiemy, w żadną limitácyą tego nie wpuſzczáiąc, gdy pozwány ſtánie, [d] gárdłem go karáć kážemy, á iesli nie ſtánie, tedy zárázem, ná tymże roku mamy go roſkazáć ze wſzyſtkich Ziem, Páńſtw Náſzych wywołáć wiecznym wywołániem, ták, żeby śię nigdy w gránice Páńſtw Náſzych nie wrácał. A poſtępek wſzyſtek odpráwy ſtronie żáłobney, y przywrocenie máiętnośći upornego do ſtołu Náſzego Hoſpodárſkiego, tákże zárázem zá Mándátem ná roku przypádłym, ták, iáko wyżey opiſano, przez posłáńcá Náſzego wykonáć My Hoſpodár bez żadney zwłoki powinni będźiemy. A uwiązczego posłáńcowi Náſzemu, tákże ma być, iáko y urzędowi. § Wſzákże gdźieby ſkaz urzędowy przećiw kogo záocznie zá nieſtániem, ábo zá niedopuſzczeniem áppellácyi wyſzedł, á temuby, ná kim co ſkazano, ten ſąd, y ſkazánie zá nie práwne rozumieiąc, wwiązánia nie poſtąpił, y urząd o tákie nieprawne wſkazánie do ſądu należnego Trybunálnego zápozwał, tedy táka ſpráwá ma być zádźierżáná, y urząd tego tákowego
Art: 86. R. 4. ſprzećiwnego, iáko ná wywołánie do Nas Hoſpodárá odſyłáć, ták y odpráwy czynić nie ma, áż do roſpráwy, o tym u ſądu głownego, á zoſtánieli ten ſprzećiwny w tym winien co urząd ná nim wſkazał, tedy y zárękom tym, zá niepoſtąpieniem wwiązánia woźnemu, y urzędowi, wyżey w tym Státućie opiſanym podlec ma, á ſąd Trybunálny, ku odpráwie tey rzeczy, y záręk, odeſláć ma według náuki w Trybunále opiſaney.

a Gdyby ten, ná kogo ieſt práwo przewiedźione, wwiązánia bronił, ábo więc wwiązánemu dźierżenia ſpokoynego gwałtownie przeſzkodę czynił, w zakład ták wielkiey ſummy, iáka ieſt náń przezyſkána wpada. *Alex: Krol w Rádomiu*, 1505. *H. P.* 214.

b Ktoby upornie exekucyi bronił, y rzeczy oſądzoney odpráwy czynić nie dopuſzczał, tákowy práwem przekonány, z Kroleſtwa wywołan być ma. *Alex: Krol H. P.* 218.

O odpráwách rzeczy oſądzoney, y ktoby śię urzędowi ſprzećiwił, y o wywołániu. 1589. *fol:* 543.

b Imiona Szlacheckie Konfiſzkowáne, Szláchćie ma Krol rozdáwáć. *Conſt:* 1562. *fol:* 25. *Tit:* O kárániu. *Conſt:* 1565. *fol:* 89. *Tit: Statut Alexandr.*

Mieyſkie Káduki może Krol rozdawać y nie Szláchćie. *Conſt:* 1576. *fol:* 280. *Tit:* O Dobrách *Juris.*

Krol *donata* ſobie & *inſcripta indigenis Nob:* rozdawáć ma. *Conſt:* 1631. *Tit:* O Dobrách.

c Gdy śię kto z ſtroną poiedna, y doſyć uczyni, tákowemu znieśienie bánicyi z

Kancelláryi

Káncellaryi Náſzey ma być dáne, 1588. O Reláxácyi banicyi, *fol:* 468.
W Koronie gdy ſtrona ſtronę poiedna, tedy Trybunał powinien z niego bánicyę znieść, 1589. O odpráwách rzeczy oſądzoney, *fol:* 543.
d Gárdło iego zoſtáie ná łáſce J. K. M. *Zyg: w Piotr:* 1521. *H. P.* 223.

A R T Y K U Ł XCVI. 96.

O tákowych, ktoby pod czáſem przewodu práwá miedzy dwiemá oſobámi, on trzeći wwiązánia urzędowi bronił.

1 Jeśliby [a] kto máiąc ſobie imienie od kogo inſzego puſzczone po założeniu pozwu, przez ktorą ſtronę żáłobną, á potym po ſkazániu urzędowym tego imienia ſtronie powodowey, ábo po przyſądzeniu ná tym imieniu iákiey ſummy pieniężney wwiązánia woźnemu, ábo urzędowi Náſzemu bronił, tedy ſtroná żáłobliwa tákowego ná rok záwity, záocznie zá ſześć niedźiel, á oczywiſto zá cztery niedźiele do ſądu głownego przypozwáć ma, tám ná to mieyſce, gdźie w ktorym Woiewodztwie w on czás ſąd głowny ſpráwy ſądowe odpráwowáć będźie, á gdy náń tego ſprzećiwieńſtwá świádectwem urzędowym, iáko wyżey opiſáno, dowiedźie, tedy wwiązánie w ono imienie zá rzecz oſądzoną poſtąpić, á ktemu gwałty, zárę̨ki w liśćie ſądowym opiſane, z náwiąſką ſam zápłáćić powinien będźie, co ná włáſney máiętności iego bez ſkłádánia rokow Státutowych, ſkazáno, y odpráwá porządkiem wyżey przećiw ſamego iſtcá opiſanym, uczyniona być ma. A to śię ma rozumieć, kiedyby kto ośiádły w Wielkim Xięſtwie Litewſkim
2 to uczynił. § A gdyby ten, ktory wwiązánia broni, w W. X. Lit: był nie ośiádły, á wwiązánia bronił mocno, tedy ſam iśćiec poſtępkiem wyżey opiſanym, we wſzyſtkim pokonywan być ma. A o tym nieośiádłym ſprzećiwniku iednym, ábo kilká ich będźie, iáko o ſamym iſtcu urząd Naſz Nam Hoſpodáru oznaymić ma. A My y tych przećiwnikow poſpołu z ſamym iſtcem z Ziem wſzyſtkich Páńſtw Náſzych wywołáć, roſkazáć mamy.

a W ktorym Woiewodztwie, ábo Ziemi obwiniony y práwem przekonány ośiádłość trzyma, tám exekucya rzeczy oſądzoney czyniona być ma, 1588. O Kommiſſarzách, *fol:* 551. *hoc ſpectat ad ſequentem* 97. Art:

A R T Y K U Ł XCVII. 97.

O wykonániu wwiązánia, y odpráwy ná imieniu winnego w inſzych powiatach, gdźieby ośiádłośći inſzey y máiętnośći iego w tym powiećie, gdźie ſkaz wyſzedł, nie ſtáło.

1 Ustáwuiemy, [a] Iż gdyby w ktorym powiećie ná kim z práwá R. 9.
ták wielká ſumma pieniędzy ſkazáná byłá, áboby kto upo- a. 2.
rem ſwym ſprzećiwiáiąc śię práwu poſpolitemu, wwiązánia nie

 poſtę-

postępuiąc w záręki ták wielkie popadł, zá coby odpráwy według tego Státutu, imienie, y máiętność iego w tym powiećie, w ktorym sąd był, niewyniosła, á onby ieszcze miał ośiádłość w inszych powiatach, tedy zá oznáymieniem o tym, y odesłániem przez list otworzony urzędu tego powiátu, gdźie tá rzecz sądzona, ma, y powinien będźie urząd drugiego powiátu, bądź Ziemski ábo Grodzki, ktoremu z nich wedle práwá, y tego sądu náleżeć będźie, to iest, ieśli u Ziemstwá było sądzono, tedy Ziemski: á ieśli u Grodu, tedy też Grodzki zá ostátek summy z práwá skazáney według náuki tego Státutu ná imionách winnego odpráwę stronie powodowey uczynić od przynieśienia im tákowego odesłánego listu z tego inszego powiátu, naydáley zá cztery niedźiele, pod tąż winą, wyżey w ártykule dźiewięćdźieśiątym czwartym, tegoż Rozdźiału opisaną. § Jeśliby śię też tráfiło odpráwę zá summę pieniędzy czynić, ábo w sámo z práwá skazánie, imienie wwiązywáć, w tákowe, ktoreby śię rozłączyło, ludźmi, ábo gruntámi, od dworu tego Páná w inszy przyległy temu powiát, ábo kilku powiátow, tedy urząd tego powiátu pierwszego ma ku odpráwie, y wwiązániu do ostátká tę rzecz odesłáć przez list swoy otworzony w insze powiáty, gdźie tákie ludźie y grunty leżą, do sądu Grodzkiego: á ten urząd Grodzki, powinien będźie to skazánie według listu sądowego onego pierwszego urzędu, gdźie śię początek tey sprawy stał, wykonáć, y odpráwę uczynić, według porządku Státutowego pod winą w inszych ártykułách ná urząd o zwłokę odpráwy opisaną.

ARTYKUŁ XCVIII. 98.

Jákim szácunkiem odpráwá summy pieniędzy z práwá skazánych ná imieniu leżącym czyniona być ma.

Ustáwuiem, iż káżdy urząd Nász sądowy zá summę pieniędzy przysądzoną, ma wedle porządku tego Státutu wyżey miánowánego wwiązánie dáwáć, szácunkiem w tym ártykule niżey opisanym. Zá káżde dwádźieśćiá kop groszy w służbę, ábo włokę ludźmi ośiádłych. A zá dźieśięć kop groszy, to puł służby, ábo puł włoki, ludźmiż ośiádłych. Po temuż y w źiemię pustowską, ábo włokę pustą, zá dźieśięć kop groszy. A gdźieby ludźi ćiáhłych, y pustowszczyzn nie stáło, tedy w boiáry páncerne, y putne. § W páncernego boiárzyná z iego ziemią, zá czterdźieśći kop groszy. W putnego zá trzydźieśći kop groszy. A ieśliby y tych nie stáło, tedy w ludźie, y grunty boiar, szláchty, ktorzyby ośiádłośćiámi swemi ku temuż imieniu, ná ktorym odpráwá czyniona będźie, należeli, á nie mieliby pierwey dánin wyzwolenia od Páná swego słusznego według tego Státutu. Jednákże ten, kto w imioná iákie szláchecki wwiąże śię, nie ma u tey szláchty imion odeymowáć, tylko ma pátrzáć

służby,

ſłużby, y powinnośći tákiey, iáką powinni byli Pánu ſwemu, tákże
3 ſzácunkiem wyżey, y niżey opiſanym. § A morg źiemi pognoiu zá
kopę groſzy. Polá proſtego morg, zá pięćdźieśiąt groſzy. Siánożęći
morg, pięćdźieśiąt groſzy. Ziemi leśney, ktoráby śię godźiłá ná pá-
ſznią, morg zá czterdźieśći groſzy. Boru, láſow, puſzcz, káżdy morg
po groſzy dwádźieśćiá. Jesliżby y tákowych gruntow ná wwiązánie
zá ſummę przyſądzoną nie doſtawáło, tedy y w záśianie ná gruntách
dwornych żytem, y iárzynámi wwiązánie dáwáne być ma, to ieſt, z
káżdego morgu pognoiu ráchuiąc żytá, po piąćiu kop. A ná morgu
proſtego polá trzy kopy, á ná morgu iárzynámi záśiánymi, Pſzenicy
po ſześćiu kop, Jęczmienia po ſześćiu kop, Owſá po cztery kopy, Já-
rzycy po trzy kopy, Gryki po piąćiu kop, Grochu po ſześćiu kop, Pro-
ſá po cztery kopy, Soczewice po cztery kopy. A inſze ogrodne rzeczy
záśiane według uważenia woźnego, y ſzláchty z nim ná tym wwią-
zániu będącey. A to ma być ſzacowáno ná pieniądze po temu, iáko
4 niżey w tym Státućie ſzácunek zbożu ieſt opiſány. § A co śię dotycze
Jeźior, Rzek, tedy w ieźiorá wwiązánie dawáne być ma według wiá-
domośći od ſąśiádow okolicznych ośiągnioney, iáko wiele toni w
ktorym ieźierze będźie, káżdą tonią ſtánowiąc zá dwádźieśćia cztery
groſze. Stáwy, [a] młyny, ſadzawki, według ważnośći pożytkow. A
ná rzekách iaz ábo śiedzę ieśietrzą, zá kopę groſzy. Jaz rybi zá groſzy
dwánaśćie. Gáć kotcowey ryby ruſkiey ábo poleſkiey zá groſzy 12.
Gáć wiunowy tákże poleſki zá groſzy ſześć. A gdźieby y tymi rzeczami
wyżey miánowánymi ſummá ſkazána nie wypełniłá śię, tedy bydło
wſzelákiego rodzáiu, zboże młocone y niemłocone, y inſze ſtátki y rze-
czy ruchome ſzácunkiem tego Státutu podáwáć máią. A ktorymby
rzeczom ſzácunek w Státućie nie był opiſan, tedy tákże woźny z
ſzláchtą według uważenia ſwego ſzácunek, y odpráwę ná tych rzeczách
5 czynić máią. § A iesliby y to wſzytko oney ſummy nie wynośiło, tedy R.4. a.67.
po tákowey odpráwie woźny z ſzláchtą rok cztery niedźiele złożywſzy,
á po wyśćiu ich, ma y w dwor, y w budowánie dworne, y w plác, o-
ſzácowawſzy wſzytko budowánie zá co ſtáć będźie, wwiązáć y ſtronie
podáć ma. A woźny ten y ſzláchtá, ktorzy tákową odpráwę czynić
będą, to imienie, ludźie, ſtátek ich roboczy, y wſzeláką powinność
zwykłą tych boiar, ludźi, y pożytki wſzytkie ſpiſáć máią, y ten reieſtr
przed urzędem zeznáć. A ten komu tákowe dobrá podádzą, nic wię-
cey nád powinność w reieſtrze opiſaną bráć nie ma, pod nágrodzeniem
wſzytkiego tego ſtronie przećiwney, coby nád to wźiął po wykupieniu
6 tákowego imienia y ludźi. § Jeśliżby y to wſzytko oney ſummy nie wy- R.5.
nośiło, tedy ná oſobie ſamey w niedoſtatku máiętnośći odpráwá czy- a.18.
niona być ma. [b] Wſzákże przypozwawſzy go do urzędu Grodzkiego, á

to tym obyczáiem, iż ten pozew ma być przez woźnego przy Kośćiele w páráfii, y ná tárgách przybity y obwołány. A gdy ſtánie, tedy urząd Grodzki onego powiátu, zá oznaymieniem tey rzeczy od ſtrony żáłobney, á zá świádectwem woźnego, y ſtrony ku tey odpráwie posłánych, ma go do więźienia oſádźić. A nie ſtánieli zá pozwem, tedy gdźiebykolwiek mogł być pośćignion, ma być poiman przez urząd Grodzki, y do więźienia zamkowego, ábo dwornego oſadzon, w ktorym więźieniu poty ma śiedźieć, poki rękoiemſtwo ná tym da, iż ſtronie ſwey zá wſzytko doſyć uczyni. A nie będźieli miał rękoiemſtwá, tedy urząd ſtronie powodowey winnego wydáć ma, á on go w więźieniu
a. 9. R. 1. dźierżeć ma, áż mu zá wſzytkę ſummę przyſądzoną, doſyć uczyni. A ktoby
a. 57. R. 11. tákowego urzędowym posłáńcom wźiąć bronił, tákowy zá przypozwániem o to do Grodu, ná rok záwity, y zá przekonániem iego w tym práwnym dowodem, ſam będźie powinien żáłobnikowi to płáćić, co był winien ten, kogo nie dopuśćił poimáć.

a W Kárczmę, ábo młyn żáden pierwey przed inſzą máiętnośćią dáwáć nie ma wwiązánia, wyiąwſzy żeby inſzey nie było. *H. P.* 344.

b Gdy ná nieośiádłym práwo przewodzą, ták przez oczewiſtą kontrowerſyą, iáko y w nieſtánnym ſkażą doſyć czynić rzeczy oſądzoney, ma śię oſwobodźić gotowemi pieniędzmi do dwuch niedźiel, ábo rękoiemſtwo ſtáwić, ludźi ośiadłych, że rzeczy oſądzoney zá niedźiel ſześć doſyć uczyni, czego gdyby nie uczynił, do Grodu dłużnik pozwány ma być, wywołány, poimány, do wieże wſadzony, á pozew ma być kładźion w Páráfii gdźie miał ośiádłość, ábo gdźie śię rodźił, ábo gdźie przemieſzkiwa, ábo y w ręce ſamemu, 1588. *De impoſſeſſionatis*, 465.

ARTYKUŁ XCIX. 99.

O zápłáćie ſummy pieniędzy z práwá ſkázáney.

R. 4. a. 42. GDyby kto máiąc ná ſobie ſummę pieniędzy z práwá ſkázáną, á niechcąc zá nię dopuśćić wwiązánia w imienie ſwoie, chćiał ią ſtronie ſwey przećiwney ná rok zápłáćić, ábo y po wwiązániu w imienie, ludźie, grunty, chćiał to, w co wwiązáno wykupić, tedy pierwey ma ſtronę ſwą przećiwną liſtem otworzonym urzędu Ziemſkiego ábo Grodzkiego, przez woźnego y dwuch ſzlachćicow obnieść, nie tráfili śię oczewiſto, kopią z tego liſtu podáć, tedy ią ná imieniu położyć nayblizey przed tym dniem, ktoregoby chćiał pieniądze oddáć zá dwie niedźieli, áby bránia pieniędzy pilną byłá. § A gdźieby kto ſam, ábo przez kogokolwiek inſzego, korzyſzcząc w dźierżeniu imienia ábo ludźi wwiązánych, niechćiał ná ten dźień oznaymiony pieniędzy przyſądzonych bráć, á ieśli ieſzcze do wwiązánia nie przyſzło, tedy ná roki od urzędu náznáczone. Jeśliby też niechćiał kto pieniędzy przyſądzonych przyiąć, z ktorymi będźie náydowan, w imieniu ſwym też urzędownie z woźnym y z ſtroną, tedy tákowego, ten, kto pieniądze oddáie, ma pozwáć ku bróniu pieniędzy do urzędu Ziemſkiego,

go ábo Grodzkiego ná rok záwity, ná ktorym roku on pozwány, żadny-
mi przyczynámi, choćia y práwnymi nie wymawiáiąc śię, wyiąwſzy
tylko to, gdźieby kto był zá gránicą w cudzych Páńſtwách ná poſłu-
dze Náſzey, y Ziemſkiey, winien będźie ſtánąć, y pieniądze ſwę przyſą-
dzone przyiąć, á to, w co był wwiązan puśćić. A ieśli ieſzcze do
wwiązánia nie przyſzło było, tedy go z oddánia pieniędzy kwitowáć.
3 § Jeśliżby ten pozwány ſam, áni przez kogo inſzego przed urzędem R.7.
ku bróniu pieniędzy nie ſtánął, tedy urząd, przed ktory będźie pozwá- a.14.
no, ma pieniądze przy ſobie zoſtáwić, y zá pieczęćiámi wſzyſtkich
trzech urzędnikow ſądowych, przy Księgách máią być chowáne. A
ſtronie z imienia, z ludźi wywiązánie dáć. A te pieniądze powinien
będźie urząd temu, komu były przyſądzone, zárázem, ſkoro śię ich u-
pomni, bez żadnego zátrudnienia, naydaley zá tydźień od upomnie-
nia oddáć, pod zápłátą drugiey tákże wielkiey ſummy, gdźieby śię o
to z urzędem do rozſądku práwnego zá nieoddániem pieniędzy przy-
4 toczyło. § Tákże ktoby zá pożyczáne pieniądze wwiązáwſzy śię
w czyie imienie, á nie chćiał ná rok w zápiśie pomieniony pieniędzy
przyiąć, y imienia poſtąpić, o to żáłobney ſtronie wolno będźie
tákowego, do ktorego záchce urzędu Grodzkiego, ábo Ziemſkiego, ná
tákowyż, iáko wyżey opiſano rok záwity pozwáć. A oddáwáć
tákowe pieniądze nie gdźie indźiey, iedno ná urzędách Náſzych
ſądowych.

ARTYKUŁ C. 100.

O odięćiu imienia, ábo ludźi, gruntow, po wwiązániu urzędowym.

1 JEſzcze * też y to opátruiem, iż gdyby kto poſtąpiwſzy wwią-
zánia w imienie, ludźie, y w iákikolwiek grunt, bądź woźne-
mu od urzędu ktorego poſłánemu, ábo ſamemu urzędowi, y
iużby to ſtronie powodowey urzędownie w dźierżenie podáno,
á potymby on ſam, ábo przez urzędniká, ſług, boiar, poddá-
nych, y przez kogożkolwiek innego, to, w co było ſtronę żáło-
bną wwiązáno gwałtownie y bezpráwnie odiął, tedy ſtronie w tym
ukrzywdzoney, choćiażby wwiązánie doſzło od urzędu Ziemſkiego,
ále zechceli dla prętſzey ſpráwiedliwośći do Grodu, o to tákowego
przećiwnego pozwáć, ábo zechceli do ſądu Ziemſkiego pozwáć, to obo-
ie wolno będźie uczynić: á w rzeczy tákiey, gdźie było wwiązánie od
2 Grodu, to záś do Grodu ma pozwáć. § A zá ktorymkolwiek po- R.4.
zwániem, ták do Ziemſtwá, ábo do Grodu ma być rok záwity, y tám a.42.
ná urzędźie dowiedźieli ſtroná żáłobna wwiązánia ſwego urzędowne-
go, w ktoreby przez woźnego, ábo przez ſamy urząd weſzłá, y

odięćia gwałtownego przez ſtronę iey przećiwną tey rzeczy, w co było wwiązáno, dowiodłá; tedy tákowy ſprzećiwnik ieſzcze ſowito ták wielką ſummę, y zákłády, zá iáką żałobnik był wiązan tey to ſtronie ſwey żáłobney, y ktemu gwałtu dwádźieśćiá kop groſzy iemuż zápłáćić będźie powinien, y zá to wſzyſtko wwiązánie, y odpráwá ná imieniu tákiego ſprzećiwnego záráz po ſądźie bez ſkłádania żádnych rokow uczyniona być ma, według tegoż porządku, y náuki tego Státutu około wwiązania wyżey opiſaney.

a Kto nabywa máiętności iákimkolwiek práwem, ma w dźierżenie nie táiemnie przychodźić, ále przez Woźnego z Urzędu przydánego, ktore ma być wnieśione do Akt Grodzkich, á z tych záś przenieśione do Akt Ziemſkich, tego Powiátu, gdźie imienie leży, á ktoby nie miał wwiązánia w Księgach Ziemſkich wpiſanego od Roku 1531. choćiayby dobr używał, dawnośc mu Ziemſka nie idźie, ále mogą być przez bliſkie wykupione, iako záſtawne. *In Except*: Mazo: Woiew: *Conſt*: 1576. *f*. 305. *Tit*: O wwiązániu.

ARTYKUŁ CI. 101.

O bróniu win przez urzędy Náſze w tym Státućie, y ná zápiſach dobrowolnych ná Urzędy opiſanych.

R. 4. a. 42. Kiedyby [a] kto popadł w winę iáką ſłuſznie práwem przekonáną, ktoremu urzędowi Náſzemu Ziemſkiemu, ábo Grodzkiemu, ták w tym Státućie, iáko y w zápiſach dobrowolnych opiſaną, tedy tákie winy máią náleżeć u ſądu Ziemſkiego wſzyſtkim trzem urzędnikom Ziemſkim, Sędźiemu, Podſędkowi, y Piſarzowi ná rowne częśći: á u Grodzkiego ſądu, gdźieby śię to nie przed ſamymi Woiewodámi, ábo Staroſtámi ſądowymi toczyło, ták też wſzyſtkim trzem urzędnikom, Námieſtnikowi, ábo Podſtárośćiemu, Sędźiemu, y Piſarzowi. § Wſzákże káżdy urząd Náſz według dobrego uważenia, y Chrześćiáńſkiego poſtępku, przychylnieyſzy ma być do odpuſzczenia tákich win, niżli do brónia ich, zwłaſzcza śierotom, ubogim, á nie ſwawolnym folga w tym czyniona być ma.

a O znoſzeniu przeſądow u wſzelákich Sądow Woiewodztwá Wołyńſkiego, Kiiowſkiego, y Bracławſkiego. *Vide Conſt*: 1601. *fol*: 744. y 758. *Tit*: O płáceniu kocow.

ARTYKUŁ CII. 102.

O pozywániu przez ſamych Pánow o krzywdy ich ſług, boiar, y poddánych.

R. 1. a. 25. GDyby śię czyiemu ſłudze, Boiárzynowi, y poddánemu, y iákiegokolwiek ſtánu czeládnikowi ſtałá iáká krzywdá od kogokolwiek, bądź od ſamey oſoby ſtánu ſzláchedkiego, y inſzey iákiey, ábo od czyich ſług, urzędnikow, boiar, y poddánych, á ieśliby śię to ſąśiedzkim obyczáiem, nie dopuſzczáiąc tego do Náſzego Hoſpodárſkiego

ſpodárſkiego urzędu, roſpráwić, y uſpokoić nie mogło, á przyſzłoby
do liſtow upominálnych, ábo y do pozwow, tedy ták liſty upominál-
ne iáko y pozwy, máią być bráne, nie imieniem ſług, boiar, ábo ludźi
czyich ukrzywdzonych, ále imieniem y ná żałobę ſámych Pánow dowo-
2 dząc im ſpráwiedliwośći. § Wſzákże czáſu práwá mogą to Páno- R. 11.
wie odpráwowáć przez umocowánych ſwoich, y nie ſam Pan, zwłaſzczá a. 58.
gdźie nie o iego rzecz włáſną ábo ſzkodę idźie, ále ći ukrzywdzeni ſłu-
dzy, boiárze, y poddáni iego, gwałtow, krzywd, y ſzkod ſwoich we-
dług práwá dowodźić mogą. Wſzákże ná gwałtach tylko ludźiom ná-
rodu ſzláchcckiego przyśięgá wſkazowána być ma.

1 Jeśliby komu ſługá proſtego ſtánu był zábity, á przyiaciol zábity nie miał, Pan o głowę ſługi ſwego może czynić. *Conſt:* 1588. *fol:* 489. *Tit:* *De homicidio plebei.*

ARTYKUŁ CIII. 103.

Jáko Piſarz w piſaniu ſpraw ſądowych záchowáć śię ma.

1 W Piſaniu [a] Piſarze, Podpiſkowie, pisánia ták ſzerokiego nie
máią czynić wpiſuiąc pozwy y ſpráwy, ktore śię przed-
tym toczyły w tey ſpráwie, ále rzecz doſtátecznie wypiſáć z
tákowych iego liſtow, daty, pozwow, y liſtow wſpomináiąc to
co śię będźie śćiągáło do tey ſpráwy, ktora śię przed ſąd przy-
toczyłá, y ták maią ſtronom wydawáć, áby przedłużeniem piſania od-
2 práwy ludzkie nie zátrudniáły śię. § [b] Wſzákże powinien wſzyſtko
dołożyć iáko ſtroná potrzebowáć będźie, czego ſobie ſama ſtroná ábo
Prokurátor iego ma przypilnowáć, dáiąc mowienie ſwe z obu ſtron ná
piſmie do Piſarzá, naydáley do trzećiego dniá dlá pámięći urzędowi,
áby zgádzał śię urząd z pámięćią ſwą że śię przed nim toczyło, á nie
dálliby do trzećiego dniá, tedy y urząd nie powinien będźie przyimo-
3 wáć. § [c] A gdźieby ſtroná potrzebowáłá iákiego liſtu, áby był wpiſan
do Kśiąg dla ſtárośći, y dla czegożkolwiek, ábo też kto komu dáiąc ná
wieczność iáką, y ná cokolwiek zápiſy ſwe włáſne według dawnego
zwyczáiu, y zeznałby one przed urzędem, tedy Piſarz nie czyniąc ſzero-
kiey przemowy, ále tylko oſoby te pomieniwſzy kto komu co zápiſu-
ie, á potym liſt ábo zápis ten ſłowo od ſłowá do kśiąg wpiſáć ma.

a W. X. L. Piſarze Trybunalni, Ziemſcy, Grodzcy, ábo Podpiſek, gdyby nad práwo dochod u ſtrony wyćiągał, y do tygodnia dekretu, ábo ſprawy iákiey nie wydał, kop 100. winien płáćić, 1616. O Piſarzach Trybunál: Ziemſkich, Grodzkich, *fol:* 42. *Conſt:* 1635. *fol:* 30. *Tit:* O Piſarzu.

b Do trzećiego dnia Prokurátorowie dla świeżey pámięći ſwe kontrowerſye Urzędowi oddáwáć maią, 1569. w tym też śię dźieią, *fol:* 192. Kontrowerſye do trzećiego dnia dáne być maią, 1616. O Piſarzách Trybunal: Ziemſkich, Grodzkich, *fol:* 42. y ná W. X. L.

a Liſty do Kśiąg Ziemſkich wpiſywáne być nie máią, iedno te, ktore z inſzych Kśiąg pokázáne będą. *Zyg: w Piotr:* 1539. *H. P.* 272.

ARTYKUŁ CIV. 104.

O Woźnym, ktorego zowią po łáćinie Generał.

BAcząc My Hoſpodar, iż tego ieſt potrzebá dla wielu potrzeb y ſpraw ludzkich. Uſtáwuiemy, iż w káżdym Woiewodztwie y powiećie w tuteyſzym Páńſtwie Náſzym Wielkim Xięſtwie Litew: nád inſze ieden woźny uſtáwion być ma tákowy, ktorego łáćińſkim ięzykiem zowią *a* Generał. A tákowy urząd w tym Woiewodztwie y Powiećie ośiádłemu rodźicowi Wielkiego Xięſtwá, piſmo ruſkie umieiącemu, zá przyczyną y oznaymieniem o nim Nam Hoſpodárowi od Woiewod, Stároſt ſądowych, y ſzláchty, obywátelow tych powiátow zkąd ten będźie. A My Hoſpodár liſty z Kánceláryi Náſzey ná tákowe urzędy im dawáć mamy, po ktorych dániu Náſzym Hoſpodárſkim, ná urzędźie tym, w ktorym powiećie tákowá oſoba ośiádłá będźie, ná pierwſzych rokách ſądowych Ziemſkich przed urzędem, przy bytnośći ſzláchty, przyśięgę ná urząd ſwoy rotą inſzych woźnych uczynić ma, á po tákowey przyśięedze, iuż urzędem ſwoim ſzáfowáć y ſpráwowáć będźie, tákowym ſpoſobem. To ieſt, táki woźny w káżde Woiewodztwo y powiat po wſzyſtkiey Ziemi tego Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, gdźiekolwiek komu iedno potrzebá będźie pozwy nośić, y urzędem ſwym woźnowſkim władáć, y ſzafowáć moc mieć będźie, y przy káżdey ſpráwie ſtronę, ſzláchtę przy ſobie mieć ma, iáko o woźnych w tym Státućie ieſt opiſano, á zeznánie tego káżdego woźnego w káżdym Powiećie, y ná káżdym urzędźie, zá mocne, y ważne przyimowáne być ma: A w Ziemi Zmudzkiey dwá tákowi Generáłowie być mogą.

R. 4. a. 8.

a Woźnych, Generałow, káżdy Sąd, y Urząd do poſług ludzkich przydáwáć, y ich przyznánie przyimowáć ma, pod 100. grzyw: winy, 1576. O Woźnych, Generáłach, *fol:* 291.

ARTYKUŁ CV. 105.

O potwárzach.

ZAbiegáiąc *a* temu, áby ludźie źli od potwárzy ná ludźi niewinnych powśćiągnieni byli. Uſtáwuiemy, ieśliby kto przebáczywſzy boiáźni Bożey, y wſtydu ludzkiego, rzeczy iákie zmyślone potwarne do ſądu donioſł, y ſpráwy tey ná kogo popierał, á toby śię ná niego pierwſzy raz iáwnymi dowody, y ſłuſznymi znáki pokazáło. *b* Tedy zá to ſtronie tey, ktorą ſpotwarzył winy powinien będźie zápłáćić ſześć kop groſzy. A pokażeli śię to wtory y trzeći raz,

tedy

tedy zá káżdym rázem potemuż ſtronie przećiwney płáćić powinien bedźie. A ieśliby y czwarty raz toż śię ná tegoż, od kogokolwiek pokazáło, tedy iuż tákowemu nozdrza rozerzniona być ma, y iuż tákowy potym áby nigdy do żádnego urzędu y do ſpráwy przypuſzczon nie był. Wſzákże śię to rozumieć ma tylko o iáwnych potwárcách, á nie o tych ludźiách, ktorzy ábo dla uboſtwá, ábo dla iákiey proſtoty, y nieumieiętnośći ſwey, ábo też dla iákiego przypadku práwá ſwego ſobie nie dowiedźie, ći zá potwárce rozumiáni, y karáni być nie máią. [c]

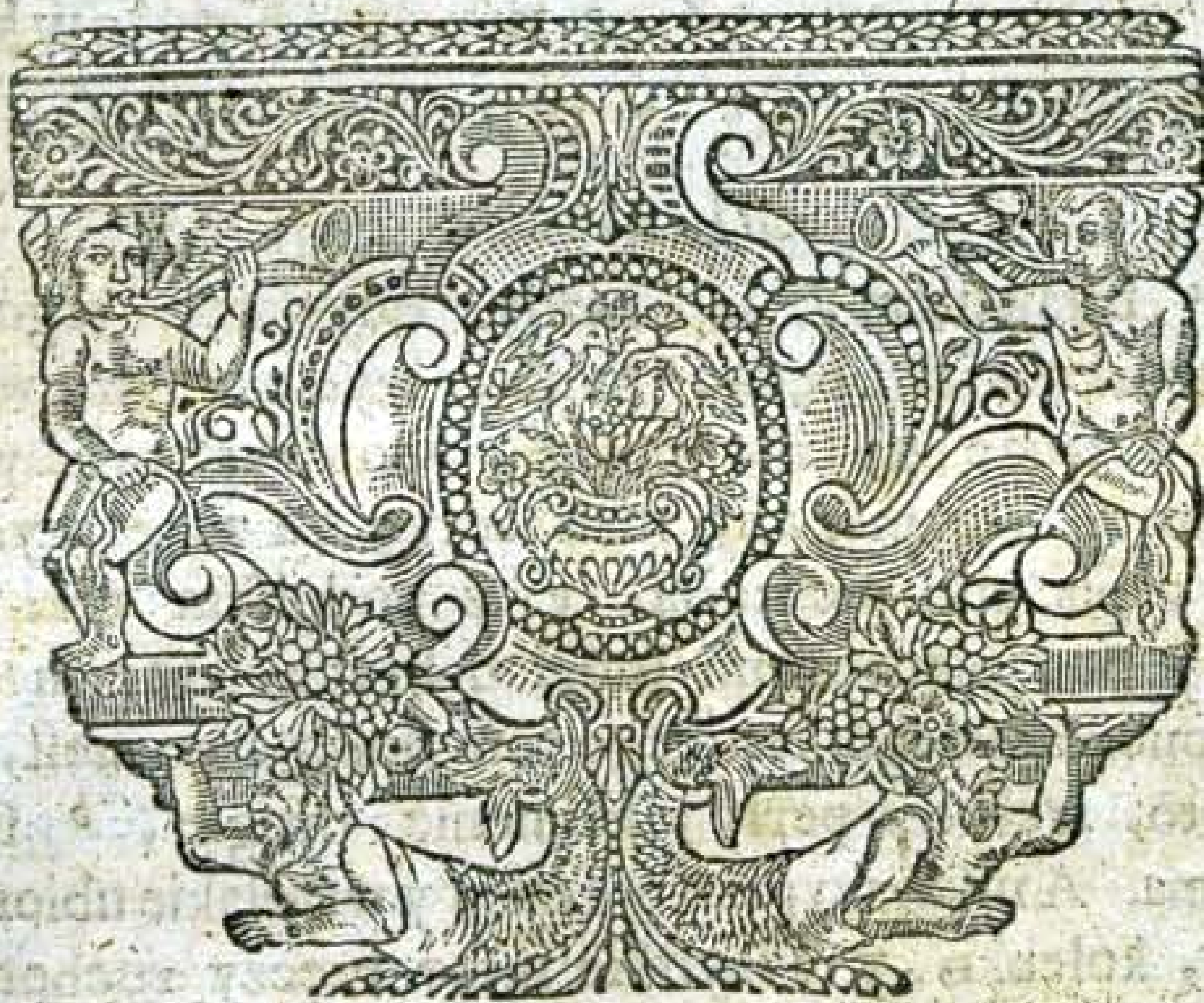
[a] Temu, ktoryby kogo potwárzył, zá pierwſzy, wtory, ábo trzeći raz, po trzy grzywny ſtronie, tákże Urzędowi płáćić ma, á ieśliby śię czwarty kroć tego dopuśćił, iuż więcey ku ſpráwowaniu nie ma być przypuſzczon, ále zá iego zły uczynek, nozdrzá iáko Wáłáchowi máią być rozerznione, beze czći, y ſzláchectwá zoſtáie. *Kaź: w Nieſz: H. P.* 491.

Gdyby kto kogo kryminalnie, á potwarnie oſkarżył, wprzod uczynić *Scrutinium* o tey rzeczy, á gdy będźie przekonány, ná twárzy znak mu máią przepálić. *Jan Olb:* 1493. *H. P.* 205.

[b] Od potwarzy kto odprzyśięga śię, Delator żádney winie nie podlega. *Conſtit:* 1588. *fol:* 456.

Gdyby kto o Kryminał nieſſuſznie pozwał, y nie dowiodłby tego, winy grzywien 100. nie ſchodząc z Urzędu, y wſzyſtkie ſzkody, zá przyśięgą płáćić ma, do tego w wieży 12. niedźiel śiedźieć ma. *Conſt:* 1565. *fol:* 101.

[c] Y o Páſzkwilách taż pœna.





Rozdział PIĄTY

O odpráwie posagu, y o wiánie.

ARTYKUŁ I. I.

Ktorym obyczáiem oćiec wydáiąc dźiewkę swą zá mąż, má obwárowáć, y upewnić zápisanie wiáná od źięćiá.

TEż [a] ustáwuiem, iż káżdy obywátel tego Páństwá, ktoregożkolwiek będąc stánu, wydáiąc dźiewkę swą zá mąż, y dáiąc zá nią posag, ábo wypráwę według dobrey woli swey. Naypierwey niżli corkę zá mąż wyda, ma od źięćia wźiąć zápis pod pieczęćią, y z podpisem ręki iego, kto pisáć umie, y pod pieczęćiámi ludźi dobrych, ktorym on ná trzećiey częśći imienia swego leżącego on posag, to iest, pieniądze gotowe, złoto, srebro, perły, kámienie drogie, [b] sowito szácuiąc, opisáć ma. A inszą wypráwę, száty, y wszelákie ubiory, y chusty biáłe, konie, kolebki, y wszystkie insze rzeczy ruchome, iednym szácunkiem bez sowitośći kłádąc, opisáć ma, potemuż iáko niżey opisano. A potym on zápis onże źięć ná pierwszych rokách Ziemskich sądownie odpráwuiących śię przed sądem Ziemskim onego powiátu, w ktorym tá ośiádłość, ná czym wiáno zápisano, będźie leżeć, sam oczywisto zeznáć, y w Księgi Ziemskie zápisáć dáć ma, y ná to zeznánie swe, że go ma ná urzędźie uczynić, powinien będźie źięć Oycowi list swoy osobny pod zárękámi dáć. A zgodzáli śię ná to obie

strony,

ſtrony, żeby táki liſt wiánowány ná urzędźie Grodzkim, nie czekáiąc Ziemſkich rokow był zeznan, to też wolno będźie. A potym ten zápis, Oćiec, Mátká, ábo bliſcy żony iego przenieść máią do Kśiąg Ziemſkich, y iuż tákową oprawá ma byc dźierżana u káżdego prawá. Potemuż śię mátká, bráćia, ſtryiowie, y inni bliſcy około wydawánia w ſtan Małżeńſki dźiewki narodu Szláchecklego, záchowáć, y pierwey wydánia iey zá mąż, oprawę od źięćia otrzymáć máią. § Jeśliżby kto liſtu ſwego wiánowánego, bądź przed Ziemſkim, ábo Grodzkim urzędem, według poſtánowienia z przyiaćioły żony ſwey ná to uczynionego nie zeznáwſzy, pierwey roku ná to zeznánie zámierzonego, z tego świátá zſzedł: tedy żoná iego, ábo iey przyiaćiele, máią tegoż czáſu, iáko nayrychley być może, ten zápis iego wiánowány ná urzędźie Ziemſkim, ábo Grodzkim opowiedźieć, y okazáć, y do Kśiąg go zápiſać dać. A potym gdy tá rzecz do práwá przyidźie: á dźieći, bliſcy męża iey nie dáwáliby wiáry temu liſtowi, tedy oná poſtáwić ma pieczętárzow, ktorych pieczęći u tego wiánowánego liſtu będą. A to ieśliby byli pieczętárze żywi ma przy ich świádectwie ieſzcze przyśięgę uczynić, że to ieſt liſt prawdźiwy iey, y od męża iey dány. A nie będźieli żywych pieczętárzow, to przećię onaż przyśięgą ſwą tego liſtu podeprzeć ma, á po tákim dowodźie ten zápis przy mocy zoſtánie. § A ieśliby oćiec, mátká, brát, y kto z bliſkich wydáiąc dźiewkę zá mąż, tákowey oprawy, y wiána, iáko wyżey opiſano, od źięćia nie odźierżeli, tákowa dźiewká po śmierći męża ſwego wnieśienie tráći, choćiayby wielką ſummę zá ſobą wnioſła. [c] A wſzákże przećię iáko ſzláchćiánce, dźieći, ábo bliſcy powinni będą zá wieniec dáć trzydźieśći kop groſzy, á to ieśliby zá mąż poſzłá. A gdźieby zá mąż iść nie chćiáłá, tedy miedzy dźiećmi, y miedzy bliſkimi w imieniu mężnym będźie rowną część imienia dźierżeć áż do śmierći ſwey. A ieśliby onego ſzláchćicá imienie trzydźieſtu kop groſzy nie ſtáło, tedy też według tego, z onego imienia ma iey wydźielona być czwarta część, ktorą będźie trzymáć tylko do żywotá ſwego, choćiay zá drugiego męża poydźie. [d] A zechcąli potomkowie y z tey czwartey częśći ią ſkupić, tedy tákowa część wſzyſtká według tego Státutu przez urząd ſzácowána być ma, á tey oſzácowáney ſummy tylko połowicá, á nie więcey dána iey będźie. § A gdźieby ktora żona nie máiąc od męża wiáná opiſanego, pierwey męża z tego świátá zeſzłá, ábo y po śmierći mężniey śiedźiáłá do śmierći ſwey ná częśći imienia iego, według náuki wyżey w tym ártykule opiſáney, tedy po śmierći iey dźieći, bliſcy iey wieńcá pozyſkowáć nie máią.

R. 7. a. 24.

R. 5. a. 6. y 10.

Oprawá Krolowom w Xięſtwię Litewſkim 30000. á w Xięſtwie Mázowieckim tákże 30000. ma być náznáczoná, ktorą wolno káżdemu Národowi Króleſtwá tego ſkupić

skupić u Krolowey Jey Mśći. *Conſt:* 1581. *fol:* 382. *Tit:* Opráwá Krolowey Jey Mśći.

a W Koronie poſagi białychgłow záraz do Kśiąg przyznáwáią, á ktoreby u Kśiąg Krolewſkich, ábo ná ktorymkolwiek Urzędźie nie były przyznáne, te żádney władzy, áni mocy nie máią. *Jan Olb:* 1496. *H. P.* 280.

b Miáſto ſowitośći mężowie żonom przywiánki przyznáwáią, ktore gdźieby po śmierći mężá pierwſzego zá drugiego ſzły, przywiánek dźieciom pierwſzego małżeńſtwá rękoymią ma oprawić, że po śmierci iey onym wcále dochowány będźie. *Zygm: w Piotr:* 1523. *H. P.* 283.

c Niewypoſażoney białeygłowie 30. grzywien zá Wieniec płácono być ma. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 280.

d Pánie wienne po śmierci mężá ſwego ná ſkupie od krewnych po mieczu w linii bliżſzych będących zoſtáią, 1588. O Sioſtrách *Jure victorum*, y Pániach wiennych, *fol:* 467. Dobrá w poſagu záwiedźione, y zápiſáne, [illegible]e z Dekretu w przezyſkách wźięte, nie mogą śię w dźiedźictwo obrácáć, choćby dáwność *longiſſimi temporis* záſzłá, ále záwżdy ſą ná ſkupie, 1588. Ná dobrách poſażnych w przezyſkách wźiętych, *fol:* O Sioſtrách *iure victorum*, y Pániach wiennych tegoż Roku, *fol:* 467.

ARTYKUŁ II. 2.

Jáko ma mąż Zenie zápiſáć wiáno.

TEż uſtáwuiemy, ktoby chćiał zápiſáć wiáno żenie ſwey, tedy ma oſzácowáć wſzyſtkie imioná ſwe, y ná trzećiey częśći wſzyſtkich imion ſwych, bądź w káżdym imieniu, ábo iedno ktore, ábo kilká imion w trzećią część wyiąwſzy, y wyłączywſzy, ná przećiwko wnieśienia żony ſwey, iáko wzwyż w pierwſzym ártykule tegoż Rozdźiału opiſano, wiáno iey zápiſáć, á gdy będźie tá żoná iego ná trzećiey częśći imion mężnich wiáno opiſáne od niego mieć, á onby potym umárł, y dźieći po ſobie zoſtáwił, á tá żoná poydźie zá drugiego mężá, á ieśli dźieći, ábo bliſcy zechcą ią, z tey trzećiey częśći zá żywotá iey wywiánowáć, tedy máią wſzyſtkę ſummę pieniędzy, iáko będźie w liśćie opiſano zápłáćić, toż to imienie do rąku ſwych wźiąć. § A ieśliż będą dźieći, ábo bliſcy czekáć śmierći iey, á tego imienia zá żywotá iey z rąk nie zechcą wykupić, tedy powinni będą ono wnieśienie iey, co w ten dom ich wniosłá, po śmierći iey zápłáćić temu, komu oná odpiſze. [a] A przywiánku coby Oćiec ich zápiſał ná przećiwko wnieśienia ſowito, tego nie powinni płáćić. A oná też nie ma nikomu tego przywiánku odpiſowáć, krom tylko wolno będźie odpiſáć, wnieśienie ſwoie. A ieśliby nikomu nie odpiſáłá, á dźieći nie miáłá, áboby y miáłá, áleby te dźieći ieſzcze zá iey żywotá, ábo y po śmierći iey lát nie dorozſzy, ábo y dorozſzy lat, práwáby ſwego ni ná kogo nie wlawſzy pomárli, tedy ma być to wnieśienie iey wrocono w dom ten, z ktorego wyſzłá. § Wolno też káżdemu żenie ſwey odpiſáć rzeczy ſwe ruchome, ták, iáko y káżdemu obcemu, to ieſt, złoto, ſrebro, ſzáty, konie iezdne, y inſze rzeczy, krom zbroi, ſtádá, y czeládźi dworney, y bydła dwornego. A wſzákże y tego wſzyſtkiego

ſtkiego, to ieſt, zbroi, ſtádá, czeládźi dworney, y bydłá dwornego, y też zbożá wſzelákiego, ták, iáko y imienia leżącego trzećią część Zenie odpiſáć wolno, áby śiedząc ná imieniu, miáłá czym ſłużbę Náſzę Hoſpodárſką, y Ziemſką z trzećiey częśći imienia záſtępowáć. A dźie-ći, ábo bliſcy gdy będą z tey trzećiey częśći ſkupowáć, tedy przyiąwſzy oná od nich wiáno ſwe powinná im będźie tę część trzećią tylko z dworem, z budowániem dwornym, z boiáry, z ludźmi ćiáhłemi, y czeládźią dworną podáć. A inſze rzeczy iey zápiſane, iáko zbroie, ſtádo świrzepie, bydło dworne, y zboże nie zácheeli oná z tych rzeczy po dobrey woli ſwoiey dźiećiom, ábo bliſkim przy imieniu zoſtáwić, to wſzyſtko przy niey zoſtáć ma. A ták według tey uſtáwy Náſzey máią
4 się záchowáć wſzyſcy poddáni Náśi y ná potomne czáſy. § A ktoby nád zwyż tey uſtáwy Náſzey uczynił, á co nieſłuſznie Zenie ſwey zá wnieśienie iey obyczáiem wiánownym zápiſał, tákowych zápiſow nie chcemy mieć mocnych My ſámi, y Potomkowie Náśi W. X. L. Przeto Oćiec, Mátká, Bráćiá, ábo inśi Bliſcy ieſzcze nie wydawſzy Dźiewki zá mąż, máią pierwey tego pátrzyć, ieśliby tego źięćiá iego trzećiá część ſowito ſtáć mogłá, przećiwko wnieśienia tey Dźiewki, ná czymby iey przećiw tego wiánowáć miał. A gdźieby trzećiá część nie ſtáłá przećiwko wnieśienia, tedy Oćiec, ábo ten, kto ią wydáwáć będźie, ma zá tę ſummę pieniędzy, coby po niey miał dáć, kupić
5 imienie, y po tey Dźiewce Zięćiowi dáć. § A Zięć przećię Zenie ſwey zá to, coby oſobno wźiął ſummę iáką, ma opráwę uczynić ná trzećiey częśći imienia ſwego włáſnego. A tego imienia, ktore Oćiec, Brat, ábo Bliſki, kupiwſzy po tey dźiewce da, máią ſpolnie używáć, áż do żywotá mężnego, á po żywoćie mężnim oná iáko ſwe włáſne ma dźierżeć weſpoł z wiánem ſwym, będąc tym wolná ſzáfowáć, iáko
6 włáſnośćią ſwą. § [b] A gdźieby Zoná pierwey Mężá ſwego nie zápiſawſzy Mężowi, y nikomu inſzemu tákowego imienia, y Dźieći po ſobie nie zoſtáwiwſzy z tego świátá zeſzłá, tedy to imienie ma przyść w ten dom, z ktorego oná wyſzłá. A ieśliby Dźieći po ſobie zoſtáwiłá, tedy to imienie ná Dźieći iey ſpádnie.

[a] Gdźieby Zoná pierwſzego ſzłá, zá drugiego Mężá, przywiánek Dźiećiom z pierwſzego Mężá ſpłodzonym ma obręczyć, iáko po śmierći iey będźie wcále dochowány, 1588. O Sioſtrách *Jurevictorum*, y Pániách wiennych, *fol:* 467. Jeśli Mąż oddala dobrá poſagowi podległe Zony ſwey, ma to uczynić z pozwoleniem iey, y dwuch przyiacioł z ſtrony Oycá naybliżſzych. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 279.

[*] Odpráwá od Páni wienney, komukolwiek przedána, ábo zápiſaná, záwſze ieſt u Potomkow ná ſkupie, bez oddánia przywianku. *Conſt:* 1576. *fol:* 314. *Tit:* O przedániu.

[b] W Koronie Mąż ieśli przeżyie bezpotomną Zonę, poſagu ma używáć áż do ſwey śmierći, á ieśli Mąż po Zenie, ábo Zona po Mężu pośledniey umrze, poſag Powinnym, iáko po bezpotomney zkąd wyſzedł, ma być wrocony. *Alex: w Radomiu* 1505. *H. P.* 282.

ARTYKUŁ III. 3.

Po śmierci Oycowſkiey, Dźiewki iáko máią z imienia oyczyſtego wypráwowáne być.

R. 3. a. 17. USTáwuiemy, [a] ieśliby Oćiec zá żywotá ſwego wydał iednę Dźiewkę ſwą zá mąż, á w tym umárł, á po ſobie zoſtáwiwſzy ieſzcze kilká Dźiewek, tedy y te Dźiewki według opiſu, ábo teſtámentu iego máią być wypráwowáne, iáko będźie im opiſano, z gotowizny zoſtáwioney. § A gdźieby ſummy opiſaney, áni náznáczoney gotowizny nie było, á nie mogłby Brát ták wielkiey ſummy po nich dáć, iáko po pierwſzey dáno, tedy oſzácowawſzy czwartą część imienia ſwego oyczyſtego nic z tego imienia nie wytrącáiąc, áni utrácáiąc, y tym Sioſtrom ſwym wypráwę rowną wſzyſtkim ma dáć, ile ich będźie. Okrom ieśliby Brát ich rozumiał, iż czwarta część imienia oyczyſtego więcey ważności, niżliby im ná rowne części ták wiele iáko pierwſzey Sieſtrze wypráwy przyſzło, wynośiłá, to będźie ná woli iego, á czwartą część przy ſobie zoſtáwić, á Sioſtrom wypráwy ták wiele dáć, iák Oćiec pierwſzey dał. A ſzácunek tey czwartey części imienia według ważności gruntow, y pożytkow iego, á nie według Státutu, ieśliby się ſame ſtrony z ſobą nie zgodźiły, uznawan być ma przez Podkomorzego, ktory z ſobą ma mieć dla uważenia przynamniey dwuch Szláchćicow. § A ieśliby Brát, ábo Stryiowie, ſummę, ábo wypráwę rzeczmi ruchomymi od Oycá ich, ábo Mátki z iey włáſności oſtáwioną, y opiſaną utráćili, tedy wedle opiſu będźie powinien iáko włáſny dług im oddáć, y zápłáćić, á oddawſzy, ábo zápłáćiwſzy to, co im będźie od Rodźicow zápiſano, ábo według tego Státutu wypráwę z imienia leżącego uczyniwſzy, iuż inſzych ſkárbow, máiętności ruchomey po Oycu pozoſtáłey Sioſtrom ſwoim dáwáć nie powinni, y One tego pozyſkiwáć ná Bráćiách ſwoich nie będą moc. § [b] A gdźieby Brát imioná oyczyſte ſtráćił, przećię czwarta ich część Sioſtrom náleżąca ma przychodźić, y wolno im będźie u dźierżącego części ſwych dochodźić.

a W Koronie Corki, ktorych Oycowie odumieráią náznaczywſzy poſagu im przykłádem wypoſażenia pierwſzey corki, ktorą Oćiec zá żywota ſwego wypoſażył, ábo więc według rady dwuch Przyiaćioł po Oycu, á dwuch po Matce, do roku po iśćiu za mąż Bráćia wypoſażyć maią, po śmierći iednak oycowſkiey Bráćia Sieſtrze uczciwe wychowanie dawać maią, 1588. O poſażeniu śioſtr, *fol:* 461.

b Opiekun żaden śierocych dobr nie może przedać, co ieżeliby uczynił, Dźieći gdy do lat przyidą dźiedźictwa ſwego u tego, ktory ie będźie trzymał dochodźić mogą, á żadna dawnośc im zadaná być nie może. *Káź: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 283.

Jeśli Dźiećiom po śmierći oycowſkiey przez kogokolwiek krzywda będźie uczyniona, gdy przyidą do lat, o krzywdy ſwe prawem czynić będą mogli, á dawnośc im ſzkodźić nie ma. *Káź: Wielki* 1368. *H. P. tamże.*

c Poſagi *poſſeſſores bonorum* płacić maią *ſine dilatione ad Evictorem.* *Conſt:* 1588. *fol:* 461. *Tit:* O poſażeniu śioſtr.

ARTYKUŁ IV. 4.

O dáwnośći przemilczenia posagu.

1 USTáwuiemy, [a] iż ktory Oćiec zá żywotá swego wyda w stan R.6. á.5.
małżeński Dźiewkę swą, ábo kilká ich, á po śmierći oycowskiey
táby Dźiewká, ábo kilká ich, mieniąc iákoby Oćiec nie miał
im posagu dáć, y chćieliby posagu ná Bráćie swym, ábo ná Dźie-
ćiach, Potomkách iego pozyskiwáć, tedy tákowym Dźiewkom zá żywo-
tá oycowskiego wydánym, áni ich Dźiećiom, Potomstwu, Bráćia, y inni
Bliscy żadnego posagu, y wypráwy dáwáć nie powinni. Gdyż Oćiec
wiedźiał iáką miłość, y opatrzność o dobrym Dźieći swych miał czynić.
Jednoż iesliby po śmierći oycowskiey Bráćia, Siostry zá mąż wydáwáć
będą, á posagu przystoynego, bądź z summy od Oycá zápisáney, y zostá-
wioney, ábo z czwartey częśći imienia, co ná część iey według práwá
iey przyrodzonego, y náuki tego Státutu wyżey opisáney náleżeć
będźie, nie oddáli, tedy o tákowy posag Dźiewkom od poyśćia ich zá
mąż dawność ma być do dźieśiąćiu lat. A ktoraby do dźieśiąćiu lat,
2 o ten posag nie upomináłá śię, tá iuż o to wiecznie milczeć ma. § A
gdźieby ktora nie przemilczawszy dáwnośći, á sámá posagu od
Bráći nie doszedszy zmarłá, po tákiey śmierći Dźiećiom, Potomkom
iey wolne mowienie o posag Babki, ábo Mátki swey zostánie, tylkoby
y Dźieći po doyśćiu swych lat dawnośći wzwyż opisáney nie omie-
szkáli.

a Gdy Oćiec zá żywota swego ktorą Corkę zá mąż wyda, oná ná tym ma przestáć, á Braciom o posag żadney trudności nie ma czynić, ále ma ná tym mieć dosyć, co iey Rodźice zá żywota swego w dobrym baczeniu będąc, dáli. *Kaź: Wielki w Wiślicy H. P. 277.*

b Bráćia Siostrom po poyśćiu zá mąż w rok posag máią oddawáć, ábo część w máiętności wydźielać, ieśli Siostra z wolą Bráći, y Powinnych zá mąż poydźie. *Const: 1588. fol: 461. Tit:* O posażeniu Siostr. *& fol: 467.*

ARTYKUŁ V. 5.

O Wdowie tákiey, ktora szedszy zá mąż Pánną, á po śmierći Męża swego Wdową z Dźiećmi dorosłymi zostánie.

1 WDowa [a] ktora śiedźi ná wdowim stolcu, á będźieli wiáno- R.6. a.2.
wána od Męża swego, á Synowie máią zupełne látá, tedy
ma ośieść tylko ná wianie swym, á Synowie máią przypuszczeni
być ku wszystkim imionom, y skárbom oycowskim, á iesliby byłá nie
wiánowána, tedy ma być záchowána, iáko wyżey iest opisano w árty-
kule pierwszym tegoż Rozdźiału.

a W Koronie, Zona gdy Mąż umrze, przy posagu y przy przywianku zostawa, á inne dobra na ktorych posagu, y przywianku nie miałá, potomstwu, ábo bliskim powinna ustąpić. *Iagiel: w Krák: 1423. H. P. 281.*

ARTYKUŁ VI. 6.

O Wdowie tákiey, ktora ſzedſzy zá mąż Pánną, á po śmierći Mężá ſwego Wdową bezpłodną zoſtánie.

R.5. a.5. USráwuiemy, ktora Wdową zoſtawſzy śię po Mężu ſwym bezpłodną, á będźieli wiánowána od Mężá ſwego, tedy ma tylko ná wiánie ośieść, á imioná wſzyſtkie máią ná Bliſkich ſpáść. A ieśliby nie byłá wiánowána od Mężá ſwego, tedy ma ná trzećiey częśći imienia śiedźieć, poki zá mąż poydźie, á ieśli zá mąż poydźie, tedy máią iey Bliſcy wieniec zápłáćić iáko ieſt wyżey opiſano.

a Wieniec 30. grz: opłacon bywa. Zwyczay Ziemi Krak: 1505. H. P. 280.

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktorybykolwiek ośiádły, y nieośiádły ożenił śię w Litwie.

R.2. a.11. R.2. a.4. TEż uſtáwuiemy, iż ktorybykolwiek ośiádły, y nieośiádły ożenił śię w Litwie, pobrał po Zenie imioná, tedy czáſu woyny, y káżdey potrzeby Wielkiego Xięſtwá, y przećiw káżdemu nieprzyiaćielowi tego Páńſtwá z imion Zony ſwey, y z iákiegokolwiek nábyćia doſtałby imienia w tym Páńſtwie, powinien będźie ſam oſobą ſwą ſłużbę Ziemſką woienną ſłużyć, y záſtępowáć, y tym śię nie wymawiaiąc, że mu Zoná nie zápiſáła. A ktoby z tákowych iákimkolwiek obyczáiem nabywſzy, y máiąc imienie w Wielkim Xięſtwie Litewſkim, y w Ziemiach iemu należących, [b] á woyny Ziemſkiey nie ſłużył, iáko wyżey opiſano, tedy on, y Zoná iego te imioná trácą wiecznie ná Rzeczpoſpolitą.

a Pánowie, y Szláchta iako naylepiey y naykſztáłtowniey z imion ſwoich ſłużbę woienną ſłużyć maią. *Kaz: w Wiślicy* 1568. *H. P.* 558.
b Ktorzy woyny nie ſłużą, ábo wymowiwſzy śię chorobą, na to nie przyśięgáią, dobra tracą. *Zyg: w Bydgoſz:* 1520. *H. P.* 563.
Ná poſpolite ruſzenie ktoby śię niestawił zá troygiem wići, *poena colli, & confiſcatio bonorum. Conſt:* 1620. *fol:* 4. *Tit:* Poſpolite ruſzenie.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Dźiewkách, ktoreby bez woli Rodźicow zá mąż poſzły.

R.11. a.13. GDźieby [a] ktora Dźiewká bez woli Oycowſkiey, y máćierzyńſkiey ſzłá zá mąż, tákowa odpádywa od poſagu, y od imienia Oyczyſtego, y máćierzyſtego, tákże y ſpadkow. A ieśliby iedná u Oycá byłá, tedy oyczyſte, y máćierzyſte imioná ná Bliſkich ſpadywaią mimo tákową Dźiewkę ſamę, y też mimo Dźieći Potomkow iey. § A gdźieby śię to tráfiło, żeby Oćiec Corki ſwey dla imion iey máćierzyſtych, ábo Mátka dla imion Corki ſwey oyczyſtych w opiece

ſwey

ſwey máiących, wydáć nie chćieli, tedy tákowa Corka według ártykułu dźiewiątego tegoż Rozdźiału záchowáć śię może.

[a] W Koronie każda Wdowa, Pánna, gdy przed oblicznośćią naſzą zezna, że za wolą iey, zkądkolwiek ieſt wźięta, tam iuż od winy obwiniony wolny zoſtaie, iednak przećię takowa Wdowa, ábo Panná, po zeznaniu takowym ſwoim, od wſzyſtkich dobr dźiedźicznych, y wſzyſtkich innych, tákże od pośagu iey powinnego odſądzona być ma, á ieśliby przyznałá, że śię to ſtało bez woli iey, obwiniony cześć traci. *Zyg: w Krak:* 1532. *H. P.* 275.

Ktoby płeć białogłowſką nie doroſłą ſtanu Szlacheckiego z mocy Oycowſkiey y Opiekunow włáſnych wźiął. O wyſwobodzenie nic.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Dźiewkach, ktore po śmierći Rodźicow ſwoich bez woli Bráći, ábo Stryiow zá mąż poydą.

1 USTáwuiemy, [a] iesliby Dźiewká zoſtáłá bez Oycá y Mátki, á po R.3.
śmierći Rodźicow ſwych nie dorozſzy lát ſwych, ábo też y do- a.6. R.5.
rozſzy lat poſzłá zá mąż bez woli Bráći ábo Stryiow, á nie będźie- a.12.
li miáłá Bráći rodzonych, ábo Stryiow, tedy Bliſkich ſwoich, ábo
Opiekunow, prawnie opiſanych lub uſtánowionych, tákowa odpa-
dywa od poſagu y imienia ſwego oyczyſtego, máćierzyſtego
2 y ſpadkowego, coby y nápotym ná nię ſpaść miało. § Jeślizby R.3. a.39.
oná miáłá látá ſwe, á Bráćia ábo Stryiowie zátrzymywáiąc ią,
niechćieliby iey zá mąż wydáć, tedy iednák ſwawolnie nizákogo
iść nie ma, lecz ma dáć znáć do Urzędu przez krewnych, ábo też y przez
Sąśiády, ábo y przez kogokolwiek. A Urząd wźiąwſzy o tym pewną
wiádomość, że oni Bliſcy, w ktorych opiece ieſt, zá mąż iey wydáć nie-
chcą, ma iey dozwolić zá mąż iść, ále zá Szláchćica, á nie zá proſtego
ſtanu człowieka. A oná ieśli z wolą urzędową, ábo bliſkich zá ſzláchći-
cá zá mąż poydźie, tedy tákowa imienia nie ma trácić. [b] A wſzákże
láta Dźiewká ma mieć zupełne, trzynáśćie lat. A ten kto ią poymie,
wolno iemu będźie weſpoł z nią dochodźić máiętnośći Zony ſwey.
3 § [c] A Bráćia też ábo Stryiowie, y ktorzykolwiek Bliſcy máiąc Sioſtry
w opiece ſwey, poki ich zá mąż wydádzą, máią ich uczćiwie ná wſzyt-
4 kim chowáć, dźierżąc przy nich niewiáſtę ſtárą ſtáteczną. § A ieśli-
by uczćiwie chowáć nie chćieli, tedy tákowe Dźiewki mogą ná czę-
śći ſwey, z ktorey im wypráwá być ma, ſame śiedźieć, y pod ſpráwą
Opiekuna od Urzędu przydánego, do tego czáſu, poki zá mąż poydą:
idąc zá mąż wypráwá im z tego dána być ma według Státutu wy-
żey opiſanego.

[a] Panny doroſłe będą mogły o Męże śię ſtáráć, gdyby ich Opiekunowie chytrze zá mąż wydáć nie chćieli dla tego, áby dobra ich dźierżeli: wſzakże to ma być z zezwoleniem Przyiaćioł, Stryiow, ábo Wuiow. *Włád: Iág:* 1423. *H. P.* 276.

Ktorybykolwiek Opiekun Dźiewkę zá mąż wydaiąc, z Mężem iey poſtanowienie uczynił, opiſuiąc śię że maiętnośći iey po ślubie u Opiekuna dochodźić nie miał, y na toby rękoiemſtwo dał, to nie ma być ważno, przećię ſwego dochodźić będą mogli. *Włád: Jag:* 1423. *H. P.* 278.

b W Koronie Dziewce dwunaſtego Roku lata przyznawaią. *Włád: Jág: w Krák:* H. P. 286.

e Pánná mieſzkać może choć nie w dobrach onych, ná ktorych poſag ma podług zdánia Przyiaćioł, dawſzy iey wychowanie według iey kondycyi, 1588. O Siostrach *Jure victorum*, y Paniach wiennych, *fol:* 467.

ARTYKUŁ X. 10.

Ktoby z dwiema, ábo z trzema Zonami dźieći miał.

Ustáwuiemy [a] iesliby ktora Wdowa zá mąż poſzłá, y Dźieći
R.5. a.16. y11. Mężá pierwſzey Zony nálazłá, á z tym Mężem drugich dźieći
nábyłá, tedy po śmierći Mężá iey z oboygiem dźieći tego Mężá ſwego w imieniu mężnim leżącym rowną część ma mieć, á iesliby dźieći z tym Mężem nie miałá, tedy tákże z dźiećmi Mężá ſwego, pierwſzey Zony rowną część tylko w imionach leżących będźie mieć do żywotá ſwego, gdźieby zá mąż nie ſzłá. A gdźieby zá mąż
R.5. a.15. poſzłá, tedy tę rowną część imienia ma dźiećiom zostáwić, á te dźieći wiencá iey nie powinne będą dáć. § Jednoż iesliby co tákowa Wdowa ſkárbu y máiętnośći ſwey ruchomey iákieykolwiek idąc zá mąż przyniosłá, to iey y po śmierći iey Dźiećiom ábo Bliſkim náleżeć
R.5. a.16. będźie. § A iesliby też Mąż, co tákowey Zenie ſwey Wdową poiętey, z dobrey woli ſwey zápiſał, przy tym oná zostáwſzy, iuż nad to częśći rowney, o ktorey wyżey opiſano, miedzy Dźiećmi Mężá ſwego domagáć śię nie ma.

a W Koronie gdźieby z drugim Mężem Synow nie miałá, ále tylko Corki, tedy gdy Oćiec y Matka umrze, dobra maćierzyſte, ábo poſag iey ma być oddany Corkom wtorego małżeństwa. *Włád: Jág: w Krák:* 1423. *H. P.* 278.

ARTYKUŁ XI. 11.

O Wdowie, ktora z dźiećmi zostánie lát niedorosłymi; y o dźiećiach bez Opiekunow odumarłych.

Ustáwuiemy, [a] ktoraby Wdowa zostáłá po Mężu ſwym z dźiećmi máłymi lat niedorosłymi, á Mążby opiekę dźieći, y imion, tey Zenie ſwey zápiſał, tedy oná według teſtámentu, y opiſu Mężá ſwego będźie tą opieką władáć, ná wſzyſtkim śię ſłuſznie, y przystoynie rządząc, y ſpráwuiąc, iákoby było bez ſzkody dźiećinney,
R.6. a.2. utráty, y zniſzczenia imion ich. [b] § Wſzákże gdźieby táka Białagłowá w tey opiece iey od Mężá zwierzoney nierządnie śię záchowáłá, á Dźiećiom imioná, y ſkárby utrácáłá, tedy Stryiowie, á nie będźieli Stryiow, tedy inśi Bliſcy tych Dźieći máią ią o to przyćiągnąć pozwy ná rok pewny záwity przed Urząd ſądowy Ziemſki, á dowiodáli tego że utráca, ma opiekę, y imienie, y Dźieći puśćić Krewnym, á ſáma zostáć ná oprawie ſwey. A nie będźieli oprawy, tedy máią iey wydźielić

dźielić

dźielić rowną część miedzy dźiećmi, ktorą będźie dźierżeć, y używáć,
według tego, iáko około tákich nie wiánownych Zon wyżey w tym
Rozdźiále opiſano ieſt. A wſzákże utrátá od niey ná imionách ináki-
kſzá nie może śię pokazáć, iedno ieśliby nie pobożnymi podátkámi,
winámi, śierbſzczyznámi ludźi w onych imionách obćiążáłá, gumná,
y inſze ſtátki domowe nierządnie rozpráſzáłá, á nic w dom dźiećiom
3 nie przymnáżáłá. § A gdźieby Stryiow, y inſzych Krewnych nie było, R.3. a.16.
tedy Sąd Ziemſki onego Powiátu, zá donieśieniem wiádomośći do nich,
ma tákową utrátną Wdowę pozwáć przed śiebie ná Roki ſądowe,
imieniem dźieći rokiem záwitym, á tám, gdźie śię tá utrátá táká po-
káże, máią opiekę tę od niey wźiąć, á ná to mieyſce Urząd ſądowy
Ziemſki ma Opiekuná w tym Powiećie dobrze ośiádłego ná tych
Rokách uſtánowić, y w dekret miánowićie wpiſáć, á dźieći, y imioná,
y wſzyſtkie ſkárby iemu urzędownie ſpiſawſzy, do kśiąg wwiodſzy po-
dáć, ktory Opiekun ma wſzyſtko w cáłośći do lat dźiećinnych dźierżeć,
y ták śię záchowáć, iáko w Artykule czwartym Rozdźiáłu ſzoſtego
opiſano ieſt. A w tym czáśie, niż tę utrátę po niey obáczą, ieśliby
co dźiećiom utráćiłá, tedy będźie tę wſzyſtkę ſzkodę dźiećiom ſwym
powinná zápłáćić z wiáná, ábo z właſnego imienia ſwego. § A R.6. a.3.
4 gdźieby Oćiec z tego świátá zſzedł, dźieći ſwoich, y imion im należą-
cych nikomu w opiekę nie zlećiwſzy, y nie opiſawſzy, tedy opieká
dźieći tákich lat niedoroſłych, y imion ich należeć będźie Stryiom, á-
bo Bliſkim. Wſzákże dla lepſzego, y pilnieyſzego wychowánia dźieći
máłe od Mátki ſwey do Opiekunow bráne być nie máią, ále máią
zoſtáć przy Mátce, Dźiewká do poyśćiá iey zá mąż, á Męſzczyzná do
lat tákich, w iákich iuż czas ná náukę do ſzkoły dawáć, to ieſt do
śiedmiu lat. A Opiekunowie tákim dźiećiom poki przy Mátce będą,
opátrzenie, y wychowánie ſłuſzne według możności imienia dźiećin-
nego, y uznánia Urzędowego, ná odźieżą, y wyżywienie powinni będą
5 dáwáć ná káżdy rok do rąk Mátki ich. § Ale Mátká dźiewek ſwych
bez rády, y wiádomośći Opiekunow w ſtan małżeńſki zmawiáć, y od-
dáwáć nie ma.

a Opiekunowie Teſtámentom náznáczeni, gdyby Dobra Sierośie utrácali, od opieki odpadáią *Zyg: w Krák:* 1543. Iż ieſt z práwá Stat: Przyłuſkiego, 545. H. L. 222. Wyposażenie Sioſtr, y opieka Bráciom doroſłym należy, 1588. O posażeniu Sioſtr, *fol:* 461. W niedoſtatku rodzonych Bráci, Stryiowie, ábo Wuiowie do opieki bywaią przypuſzczeni. *Wład: Jág:* 1423. *H. P.* 276.

b Y *Curatoriæ* także *prævia Inquiſitione* wydáwane być máią, *ſalvo iure Proximiorum.* *Conſt:* 1638. *fol:* 32. *Tit:* O Kurátoryach.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Wdowách, ktoraby zá proſtego ſtanu człowieká á nie zá Szláchćicá zá mąż poſzłá.

USTáwuiemy, ktora Wdowá będąc ftánu Szlácheckiego, máiąc imioná oyczyfte, ábo máćierzyfte, pofzłáby zá mąż bez wiádomości, rády, y pozwolenia Przyiáćioł fwoich krewnych, zá proftego ftánu człowieká nie Szlachćicá, táka od fwoich imion iáko oyczyftych, ták máćierzyftych, y fpadkowych wieczności odpádywa, ále te imioná máią przyiść ná dźieći pierwfzego Mężá, ábo gdźieby dźieći nie było, tedy ná Bliſkich, ktore dźieći, ábo Blifcy, przećię będą powinni tákiey Wdowie zá te imioná iey odłożyć fummę pieniędzy nie według fzácunku Státutowego, ále po połowicy, to ieft, zá káżdą ſłużbę ludźi dźieśięć kop grofzy, á zá źiemię puſtą pięć kop grofzy, á infzy grunt po połowicy fummy, iáko w tym Státućie o tym wyżey nápifano, á wiáno opifane wfzyftko tráći, y nie powinne będą dźieći, y Blifcy tákowey wiáná odkłádáć.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Wdowie, ktoráby po śmierći Mężá fwego zá drugiego Mężá poyść chćiałá.

CHcemy mieć, áby małżeńftwo Swięte w uczćiwośći było záchowáne, y dla wiádomośći płodu, uftáwuiemy, áby káżda Wdowá Szlachćiánká po śmierći Mężá fwego, fześć mieśięcy zá drugiego Mężá nie śmiáłá iść, á ktora bliżey poydźie, tedy wiáno fwe od Mężá fwego zápifane tráći, á ieśliby wiáná opifanego nie miáłá, tedy Dźiećiom pierwfzego Mężá fwego, á nie będźieli dźieći, tedy Krewnym Bliſkim iego powinná będźie, gdy to ná nię zá pozwem u Sądu Ziemſkiego dowiodą, winy zápłáćić dwánaśćie rubli grofzy.

a Podług práwá Koronnego, Wdowę, ktora rychło po śmierći Męża za mąż idźie, máią krewni z dobr ſkupić. A oná rękomie ma dać, że przywianká nie ma nikomu zápifać. *Zyg: w Piotr:* 1523. *fol:* 634.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O fpadki, ktore zárowno ná Syny, y ná Dźiewki przychodzą, po wnieśieniu mátczynym ieśliby nikomu innemu nie zápifałá.

R.3. a.17. TEż a uftáwuiemy, że wfzeláka Máiętność máćierzyftá bez rofpráwy y opifu ſłufznego odumárłá, ták imion leżących, iako y ruchomych rzeczy tych, to ieft pieniądze gotowe, frebro, złoto, perły, kámienie drogie, fzáty, y ubiory wfzelákie, cyná, miedź, konie, wozy, kobierce, opony, y infze wfzelákie ftátki, y fprzęty domowe, tákże y wnieśienie mátczyne, ktoreby nikomu nie było zápifane, to wfzyftko ma iść w rowny dźiał miedzy wfzyftkie dźieći, iáko

Synow,

2 Synow, ták Corek. § Wſzákże ſpádki oyczyſte imion leżących, ſkarbow, y máiętności ruchomey, tylko ná Synow, y ná Bliſkich po miecżu przychodźić będą, ták, iáko ná inſzym mieyſcu ſzerzey o tym opiſáno, zwłaſzczá gdźieby przez Oycá zápiſem, ábo teſtámentem rozpráwiono, y roſpiſáno nie było.

a Mácierzyſte Dobra tak ná Syny, iáko y ná Corki rowno przypaść máią. *Wład: Jág: w Krak:* 1423. *H. P.* 278.
Rzeczy w wyprawie dáne, pieniądze, perły, kámienie, ſzáty, przy poſagu żeninym zoſtawáią, á po śmierći iey, Potomkom oney. *Káz: w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 281.
W Oyczyſtych Dobrach Corki nie dźiedźiczą, ále máią być wypoſażone, od Bráći, 1588. O Poſażeniu Sioſtr, *fol:* 461.

ARTYKUŁ XV. 15.

O porownániu wnieśienia rożnych Zon przed rozdźiałem dźiećinnego imienia.

1 TEż uſtáwuiemy, gdyby ieden Szláchćic miał kilká Zon, á oneby Zony miały rożne wnieśienia ſwoie w ſummách pieniężnych, á nie zápiſawſzy Mężowi ſwemu wnieśienia ſwego, pomárły, tedy Synowie, ile ich będźie Zon onych, wſzyſtkie imioná oyczyſte máią ná rowne częśći miedzy śię podźielić.
2 § A ieśliby ktorey Zony wnieśienie większe było, niżli inſzych Zon, tedy powinne będą Dźieći inſzych Zon naypierwey przed rozdźiałem imion ſwych wyrownáć ono większe wnieśienie Mátki Bráći ſwoich, y co więcey ſummy tego wnieśienia ktorey Zony, nád wnieśienia inſzych Zon wynośić będźie, ten oſtátek Synowie inſzych Zon tym Bráći ſwoim, ktorych Mátki wnieśienie większe było, rownym ráchunkiem z częśći ſwych powinni będą zápłáćić, puſzczáiąc też y ráchuiąc ten oſtátek zárowno y ná część tych Bráći ſwych, ktorym to po Mátce ich przychodźi, tákże y imioná oyczyſte ná rowne częśći miedzy ſobą podźielić.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Jeśliby ktora Wdowa zá mąż poſzłá.

1 USstáwuiemy też, ieśliby ktora Wdowá zá mąż poſzłá, á pierwey będąc zá pierwſzym Mężem ſwym wiáno opráwione od R.5. a.1.
Mężá ſwego miáłá, tedy iuż od drugiego Mężá nie ma wiána zápiſánego mieć.
2 § Wſzákże ieśliby ten drugi Mąż iey umárł, á R.5. a.1.
dźieći po ſobie zoſtáwił, tedy oná miedzy dźiećmi ſwemi rowną y 11.
część w imieniu wźiąć ma, á ná tym do żywotá mieſzkáć. A ieśli iedno dźiećię zoſtáło, tedy od tego dźiećięćia, ábo od Bliſkich ma ná wdowim ſtolcu, tylko ná trzećiey częśći zoſtáć. A po żywoćie y tá trzećiá część ma ſpáść ná Bliſkich. A wſzákże śiedząc ná wdowim ſtolcu, nie ma tego imienia utrácać, ále śię we wſzyſtkim záchowáć

R. 5. a. 2. według tego, iáko o tym wyżey opisano. § Jednákże tę wolność Mężowi záchowuiemy, iż wolno iemu będźie y tákiey Zenie swoiey wdową poiętey, co chce máiętności swey leżącey y ruchomey zápisáć. A ktorey Zenie co od Mężá leżącego imienia zápisano będźie, táka iuż od dźieci, áni od Bliskich częśći wyżey wspomniáney w imieniu męznim domágáć śię nie ma.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O imieniu, ná ktorym Mąż Zenie opráwę uczyni.

R. 5. a. 1. TEż [a] ustáwuiemy, iż ktokolwiek opisze opráwę Zenie swoiey ná ktorym imieniu swym, ten tego imienia swego nikomu inszemu niiákim práwem záwodźić nie może, choćiażby y pozwolenie od Zony ná pismie miał, y pokazował, bez oczywistego przed Urzędem zeznánia iey. A Urząd też káżdy, ná tákim wiánowym imieniu nikomu odpráwy niiákiey zá występek, y y winę Mężá iey czynić nie ma. Okrom dobrowolnego, y oczywistego przed Urzędem sámey Páni wiánowney przyzwolenia, á ktemu, gdźieby zá występek iaki żeński z imienia iey wiánownego uczyniony, co ná oney sámey zá nieuczynieniem z niey przez Mężá spráwiedliwośći z práwá skazáno, tedy to ná tymże imieniu iey wiánownym odpráwiono być ma.

[a] Gdyby Zoná pozwoliłá ná iákikolwiek zápis, ábo ná przedánie Dobr, ná ktorych miałá opráwę wiáná swego, tráci wiáno z Dobr onych, ále ieśli Mąż iey ma Dobra insze, ábo część iáką, wszystka summa w tymże wienie opisaná zostáwa, y ma być záchowáná, 1577. O umnieyszeniu wiána, *fol:* 314. opráwy wienne ná Dobrach Mężow ich opráwione nie podlegáią przezyskom ná Mężu odźierżánym, 1588. O Siostrách *Jure victorum*, y Pániách wiennych, *fol:* 467.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O krzywdách, ktore śię dźieią od Mężá z imienia wiánowánego Zenie.

R. 4. a. 17. JEśliby [a] Mąż zápisawszy ktore imienie Zenie swey w wiánie zá wnieśienie iey áż po żywoćie swym, á samby z tego imienia komu iákie krzywdy czynił, tedy w tákich rzeczách przećię pozwy máią być pokłádáne ná tymże imieniu, z ktorego śię krzywdy dźieią, y Mąż tákowy winien będźie zá temi pozwy do Sądu stánowić śię: á Zoná choćiayby pozwy z tákowego imienia znośiłá, y práwá swe wiánowne słuszne ukázowáłá, Urząd przećię zá tym pozwem, ná Mężá iey według práwá skazánie czynić będźie. § A odpráwá zá to ná inszey ośiádłośći iego, ieśli ktorą w tymże, ábo choćiay inszym Powiećie mieć będźie, czyniona być ma, według náuki tego Státutu wyżey około odpráwy opisaney. A nie będźieli więcey

imion

imion mieć, nád to Zenie wiánowne, tedy y ná máiętnośći iego ruchomey, gdźie śię okaże. A w niedoſtátku máiętnośći, y ná ſamey oſobie iego odpráwá czyniona będźie.

a W Koronie ieśli kto Dobrá zá dekretem ktoregokolwiek Urzędu otrzyma. ná ktorych Dobrách Zoná z tego, ktory práwo przegrał, opráwę wiáná ſwego miáłá: Tákowa opráwá w cále zoſtáwá, á ieśli Mąż iey nie ma Dobr inſzych, Mąż iey ma być miany zá gołotę. *Zyg: w Piotr:* 1522. *H. P. fol:* 224.
Wiáná opráwá ná Dobrách Męžá iey opráwiona, nie podlega przezyſkowi ná Męžu przewiedźionemu, 1588. O Siostrách *Jure victorum*, y Pániách wiennych, *fol:* 467.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O bezpłodney Zenie.

1 GDyby a ktora Zoná będąc zá Mężem bez płodu umárłá, ábo chociayby y płod miáłá, á tenby płod pierwey iey śmierći, ábo y po żywoćie iey lát zupełnych nie doſzedſzy, z tego świátá zſzedł. A onaby máiąc pewne wnieśienie zá wypráwą od Rodźicow ſwych, á tęgoby wnieśienia nikomu nie zápiſałá, tákie wnieśienie ſamo bez przywiánku w tenże Dom záśię, z ktorego wyſzłá, wrócić śię ma Rodźicom iey, ktorzy ią wypráwowáli zá mąż, á nie Art: 2. R. 5.
2 będźieli Rodźicow, tedy Bráći rodzonym. § A ktoráby Zoná bezpłodnie zmarſzy, ábo y płod miawſzy, ále go po ſobie żywego nie zoſtáwiłá, ábo by też ten iey płod po iey śmierći lat nie dorozſzy zmarł, á onáby miáłá wnieśienie, y wypráwę pewną od Bráći z czwártey częśći, á nikomuby tego nie zápiſałá. A ieśliby Siostrá iey byłá nie wyposażona, y zá mąż nie wydána, tedy tákie wnieśienie iey nie ná Bráćią, ále ná Siostrę zá mąż nie wydána przychodźić będźie. Jedno ieśliby ono wnieśienie Siostry ſwey Bráćia ſobie wźiąć chćieli, tedy miásto tego tey Sieſtrze niewydáney ze wſzyſtkiey czwártey częśći, czego ſtáć będźie, posag, y wypráwę dáć powinni, gdyż czwarta część według dáwnych praw, oſobliwie ná wypráwę Dźiewek zá mąż odłożona bez wſzelkiey rożnośći, chociayby ich było y naywięcey, ábo też ie- R.5. a. 3.
3 dná. § A ieśliby Oćiec zá ſwego żywotá kilká Corek wydał, á ieſzczeby iedná, ábo kilká ich niewydánych zoſtáło, tedy tey, ábo tym pozoſtáłym, nie ze wſzyſtkiey czwártey częśći, ále według ich Práwá, y
4 liczby, z częśći tey czwártey wypráwá dána być ma. § Jeśliżby Siostry niewydáney zá mąż nie było, tedy to wnieśienie po bezpłodney Sieſtrze ma przyść ná Bráćią, ná ich Dźieći, Potomki. A gdźieby Bráći, y ich Potomkow nie było, tedy ten ſpádek wnieśienia Siostry bezpłodnie zmárłey, ná Siostry inſze, choćiaż y wypráwione, y ná ich Dźieći, Potomki przyidźie.

a Gdy Mąż przeżyie Zonę, posagu po niey wźiętego do żywotá ſwego ma záżywáć, zá po śmierći iego Powinnym Zony ma być wrocony, tákże gdyby Zoná po Mężu bezpotomnie umárłá, posag on w Dom Krewnych iey wrocony być ma. *Alexand: w Rádomiu* 1505. *H. P.* 282.

ARTYKUŁ XX. 20.

O rozwodách małżeńſkich przed Sądem Duchownym.

R.3. a.31. TEż [a] uſtáwuiemy, iż rozwod máłżeńſki, komuby do tego ſporu, y rożnice przychodźiło, ma być według práwá Chrześćiáńſkiego, káżdym oſobom, nie gdźie indźiey, iedno przed Sądem Duchownym ich nabożeńſtwá. Jeśli Mąż zoſtánie winien z rozſądku práwá Duchownego, tedy zoſtánie Zoná ná opráwie od niego opi- R.5. ſaney, iáko wyżey o tym poſtánowiono. § Jeśliżby Zoná winna zná- a.11. leźiona, tedy wnieśienie y opráwę ſwą tráći. A wſzákże ieśliby był roz- R.5. a.22. wod zá ſłuſznym dowodem dla krewnośći, iż śię małżeńſtwo w niewiádomośći krewnośći ſtáło, ábo dla inſzych przyczyn, ktoreby śię przed práwem Duchownym pokazáły, żeby ſłuſzny rozwod miał być, tedy przy rozwodźie przywiánek przy Mężu, á wnieśienie przy Zenie zoſtáć ma, ále ná roſpráwę Urzędową miedzy tákowymi rozwiedźionemi około wiáná ma Sąd Duchowny wypiſawſzy prawdźiwie y wiernie przyczynę rozwodu odeſłáć ich do Sądu náleżnego świeckiego, w tym Powiećie, gdźie to imienie wiánowne leżeć będźie. A Urząd świecki rozſądek ſwoy o tym miedzy nimi według náuki tego Státutu udźiáłáć, á potym według práwá y odpráwę uczynić będźie powinien.

a Sądowi Duchownemu o rozwody należy ſądźić, wſzákże iednák uznánie około Wiáná miedzy perſonámi rozwiedźionemi ma być odeſłano do K. J. M. ná rozſądek. *Zyg: w Krák:* 1543. *H. P.* 156.

Krol bez przyczyn w ſłowie Bożym wyrážonych, okázyi žadnych do nieprzyſtoynego mieſzkániá w małženſtwie, y rozwodu ſzukáć nie má. *Conſt:* 1573. *fol:* 262. *Conſt:* 1576. *fol.* 278.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O poięćiu w ſtan małżeńſki ludźi ubogich.

R.5. a.1. JEśliby śię tráfiło, żeby ubogi człowiek iákiegożkolwiek ſtánu nie máiąc żadney máiętnośći ſwey poiął Zonę, po ktoreyby też nic nie wźiął, á potymby śię oboie zá pomocą Bożą dorobili, ábo doſłużyli máiętnośći dobrey. A Mążby umarł nie roſpráwiwſzy máiętnośći zápiſem, ábo teſtámentem, tedy ze wſzyſtkiey máiętnośći po nim zoſtáłey Zenie iego ma być wydźielona trzećia część, á dźiećiom właſnym, ktoreby z nim miałá, dwie częśći. A ieśliby dźieći nie było, tedy przy wſzyſtkiey máiętnośći Zoná zoſtáć ma. § A ieśliby Zoná tákowa potym bez potomſtwá umárłá, á nikomu tego nie zápiſałá, tedy po iey śmierći tá máiętność ma ſpadywáć, połowicá ná krewnych onego Mężá pierwſzego, á połowicá ná krewnych iey. Toż śię też ma rozumieć o tákowey Zenie, ieśliby pierwey Mężá umarłá, że po iey śmierći máiętność ná Mężá, y dźieći iey przychodźić będźie, á potym dáley ná Bliſkich według tego Artykułu.

ARTY-

ARTYKUŁ XXII. 22.

Aby nikt Powinney ſobie we krwi nie poymował.

1 USTáwuiemy [a] chcąc to mieć, áby poddáni náśi według Praw R.1.
Bożych, y Chrześćiáńſkich żyli w małżeńſtwie Swiętym, prze- a.28.
to áby żáden nie śmiał Powinney ſobie we krwi poymowáć, áżby minęło czworo pokolenia po ſobie idące, ták z Oycá, iáko z Mátki, rodzonych w tę liczbę nie licząc, ták też áby nie poymowáno Zon Bráći ſwoich, nie tylko rodzonych, ále y ſtryiecznych, ták też y Zon Stryiow, Wuiow ſwych, áżby minęło troie pokolenia po ſobie ná doł idące nie kłádąc w tę liczbę rodzonych. A gdźieby kto poiął wiádomie, umyślnie Zonę we krwi ſobie powinną ták po Oycu, iáko po Mátce, ábo ſynową, ſtryiową, nád zámierzenie, y uſtáwę zwyż opiſaną, tákowy káżdy będąc o to pozwány do Urzędu náſzego Ziemſkiego, zá ſłuſznym dowodem máiętności ſwoie leżące, á gdźieby leżących nie było, tedy ruchome, połowicę ná Rzeczpoſp: y ná Nas Hoſpodára tráći: do ſtołu Náſzego tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá. Tákże y Zoná tákowa, gdźieby wiedząc o krewnośći zá mąż ſzłá, wnieśienie ſwoie tráći, á ieśliby miáłá ſwoie właſne imioná, tedy y oná połowicę ſwych imion tákoż ná Rzeczpoſpolitą do ſtołu Náſzego tráći, á tákowe małżeńſtwo przećię ma być rozłączono, tylko ná drugiey połowicy imion ſwych máią zoſtáć do żywotow ſwych, á po śmierći ich te dźieći, ktoreby w tákowym małżeńſtwie we krwi powinnośći złączoney ſpłodzone były, nie tylko do imion tych nie będą mieć nic: ále y ſami zá bękárty rozumieni być máią, iednoż te imioná po śmierći tákich oſob ſpádną ná Bliſkich, káżdego z nich według rodzáiu linii, á nád to táki męſczyzná do żádnych Urzędow przypuſzczony być nie
2 ma. § A gdźieby się tráfiło, ktoby miał z pierwſzą Zoną dźieći, nie przećiwko temu práwu poiętą, ábo wnuki, á poiałby drugą Zonę we krwi ſobie powinną, tákowy zárázem zá przypozwániem do Urzędu Ziemſkiego, y pokazániem tego ſłuſznie, Zonę tę ma opuśćić, y tráći roſkazowánie ſwoie nád imiony y máiętnośćią ſwą, á Synowie ábo wnuki, ábo komuby się to po śmierći iego miáło doſtáć, zárázem przy iego żywoćie máią w moc one Dobrá wźiąć, á Zony tákowey imienie też máią do rąk ſwych wźiąć, ábo dźieći iey, ieśliby miáłá z pierwſzym mężem nábyte, ábo gdźieby dźieći nie było, tedy bliſcy krewni, á ſamych máią chowáć do śmierći ich, dáiąc im odźieżę y żywność przyſtoyną, według ſtanu y możnośći imienia, á ieśliby ten dźieći ſpłodźił z tákową powinną, nie zá dobre máią być rozumieni, ále zá bę-
3 kárty. § Wſzákże gdyby te oſoby w krewnośći tákowey, do ſtanu małżeńſkiego złączone, dawáli o ſobie ſpráwę, żeby się to miáło dźiáć

w niewiádomośći ich o tey krewnośći, tedy tákowi winni będą káżdy z nich ſamowtor z Przyiáćiołámi ſobie powinnemi przyśiąc, ná tym, iż w to małżeńſtwo wſtąpili nie wiedząc o krewnośći miedzy ſobą. A po tákiey przyśiędze, iáko imion y máiętnośći ſwych tráćić nie będą, ták y dźieći w tym małżeńſtwie ſpłodzone, zá dźieći uczćiwego łożá rozumieni będą, y od imion po śmierći tákich Rodźicow oddáleni nie máią być, ále ſami ći małżonkowie przećię rozłączeni będą, á to iesli im po tákowey rozłączce wolno będźie w inſze małżeńſtwo oddáwáć śię, rozſądek práwá Duchownego miedzy niemi uznawáć ma. § Tákże ieśliby śię pokazáło zá przypozwániem do Sądu Grodzkiego, żeby kto Zonę ſwoię ślubną żywą máiąc, drugą poiął, ten niczym innym iedno gárdłem ma być karan, tákże y Zoná tákowa, ieśliby wiedząc o drugiey Zenie iego żywey, zá mąż zá niego poſzłá, tákowemuż karániu podlegáią.

a Krol nie ma w małżeńſtwo wſtępowáć bez wiádomośći, y pozwolenia Rad Koronnych. *Conſt:* 1576. *fol:* 278. § A iż ná małżeńſtwo.



ROZDZIAŁ



Rozdział SZOSTY
O Opiekách.

ARTYKUŁ I. 1.
O látá Dźieći niedorosłych.

1 UStáwuiemy, [a] áby po śmierći Rodźicow Dźiećiom R.5.
lat nie dorosłym szkody y rosproszenia máiętności ich a.9.
iáko leżących, ták y ruchomych nie było, z tey przyczyny tákowe Dźieći, lat niedorosłe, máią być pod spráwą, y opátrznośćią Opiekunow od Rodźicow náznáczonych, ábo przyrodzonych, ábo też przydánych do lat zupełnych, á látá Męszczyzná ma mieć zupełne ośmnaśćie lat, á Dźiewká trzynáśćie lat.

[a] Troiácy są Opiekunowie. Testámentowi przez Oycá náznáczeni. *Wład: Jag: H. P.* 289. Przyrodzeni 1565. *O Opiekunách, fol:* 100. Brácia rodzeni, 1588. *O posażeniu Siostr, fol:* 461. Przydáni, 1588. *De minorennibus complicibus, fol:* 466.

ARTYKUŁ II. 2.
O Opiece Oycowskiey, imionámi, y maiętnośćią ruchomą Dźieći wszystkich im po Mátce náleżącą, y o własnym nábyćiu synowskim.

1 TEż [a] ustáwuiemy, ieśliby Oćiec po śmierći Zony swey miał R.3.
Dźieći lat niedorosłych, ktoreby miáły imioná máćierzyste, a.40.
ábo im zápisane, tedy Oćiec iáko Dźiećmi samymi, ták y

 tákowym

tákowym imieniem ich máćierzyſtym, y iákimkolwiek ich włáſnym, tákże máiętnośćią ruchoną po Mátce ich zoſtáłą. Tákże y tákowemi imionámi, y máiętnośćią ruchomą, ktoreyby Oćiec po śmierći Zony práwem Dźieći ſwych doſzedł, wſzyſtkim tym opiekowáć śię ma do lat ich doroſłych. A gdy doroſną, ma im te imioná z opieki ſwey w cáłośći poſtąpić, y máiętność ruchomą w cáłośći oddáć. A liczby żádney z Opieki ſwey czynić im nie powinien. Wſzákże czáſu Opieki ſwey nie ma mieć mocy nic onych imion w ręce cudze, áni wiecznym, áni záſtáwnym obyczáiem puſzczáć, á choćiażby puśćił, tedy to Dźiećiom ſzkodźić nie ma, ále mogą tego ná dźierżącym dochodźić, tylkoby dawnośći Ziemſkiey, wyſzedſzy z opieki nie omieſzkáli. § A gdyby Syn ktory nábywſzy iákimkolwiek obyczáiem ſobie imienie, ábo iákieykolwiek ośiádłośći, á to imienie, ośiádłość, dałby y zlećił dźierżeć Oycowi ſwemu, tedy y tákiego imienia Oćiec nikomu żádnym práwem, wiecznośćią, áni w ſummie záwodźić nie może. A Bráćia iego inſzá w dział ſobie tego przywłaſzczyć nie będą moc. A choćiażby komu Oćiec tákowe imienie záwiodł, to przećię temu Synowi, ábo iego Dźiećiom y Potomkom wolno będźie ſwey włáſnośći ná dźierżącym dochodźić. A ten, komuby tákie imioná máćierzyſte, y iákiekolwiek Dźiećiom nálężące, ábo przez ktorego ſamego Syná nábyte, od Oycá były puſzczone, pieniędzy ſwych ma pátrzyć ná Oycu tákowym. A po śmierći iego ná włáſnym imieniu tákowego Oycá. A około tákowego imienia przez ſamego Syná nábytego, y Mátce w dźierżenie dánego, toż śię práwo wyżey opiſane przećiwko Mátce, iáko y przećiwko Oycu rozumieć ma. § A ieſliby też ktorego Syná iego włáſne gotowe pieniądze nábyte, ábo iákichżekolwiek rzeczy Oycu do ſchowánia dánych, y zwierzonych, Oćiec zá żywotá ſwego ná ſwe potrzeby wydał, á potym ſam umarł, á kilkáby Synow zoſtáwił. Tedy naypierwey, niżli dźiał rowny w imieniu oyczyſtym miedzy Synmi będźie, máią on dług Oycá ſwego wſzyſcy Synowie, y z tym poſpołu Brátem ſwym, czyie rzeczy będą, miedzy śię ná rowne częśći roziąć, y ták káżdy z częśći ſwey on dług Brátu ſwemu odłożywſzy: Toż máią imioná oyczyſte w rowny dźiał podźielić. Potemuż y o rzeczách od Syná Mátce zwierzonych przy rozdźiale wnieśienia iey, ábo imion máćierzyſtych rozumieć śię ma. § A gdyby Oćiec, ábo Mátká kilká Dźieći w Opiece ſwey mieli, á iednego z tych Dźieći lat doroſłego, tedy onę tylko iego część iemu do rownego dźiału puśćić, á inſzych niedoroſłych Dźieći y z ich częśćiami w Opiece ſwey mieć ma do lat káżdego z nich.

a W Koronie, Oćiec Synom ſwoim częśći dźiedźiczney wydźielić nie powinien, choć po Mátce ich drugą Zonę poymie, gdyby tylko roſproſzcą Dobr nie był, ále áż do śmierći panowáć w nich ma, náznaczywſzy tylko Synom ſwym część, ktorą po Mátce ich względem poſagu wźiął. *Wład: Jag: w Krák: H. P. 286.*

ARTY-

ARTYKUŁ III. 3.

Ktorzy Opiekunámi być máią.

NAypierwey [a] ći Opiekunámi máią być, kogoby Oćiec ná Teſtá-
1 menćie Dźiećiom ſwym opiſał. A ieſliby nie opiſał, tedy
Brat Stárſzy lat doroſły ma śię młodſzą Bráćią y Sioſtrámi Opiekowáć.
A nie będźieli Brátá doroſłego Stárſzego, tedy Stryiowie po mie-
czu tákże ieden Stárſzy máią Opiekunámi być. A ieśliby Stry-
iow Rodzonych nie było, tedy Bliſcy tákże po mieczu, ktory ieden
z nich Stárſzy ku Opiece máią być przypuſzczeni. A gdźieby Opiekunow
przyrodzonych po mieczu nie było nikogo, tedy po Mátce Wuiowie,
tákże inśi krewni máią być Opiekunámi. A nie ſtánieli y po kądźie-
li Krewnych, zwłaſzczá męſkiego rodzáiu, tedy máią być Opiekunámi y
Biáłe głowy po mieczu, tákże Stárſze tym Dźiećiom nayblizſze. A ieśli
po mieczu y Białychgłow bliſkich nie ſtánie, tedy y po kądźieli kre-
wne Biáłegłowy też Stárſze Opiekowáć śię mogą. Wſzákże tákowe, kto-
reby były zá Mężmi, y ktemu ośiádłość ſwoię dobrą miáły. A Mę-
żowby też miáły ludźi dobrych, cnotliwych, pobożnych, y ośiádłych,
ktorzy Mężowie ieśliby też z Zoną ſwą weſpoł chćieli śię zá tę Opie-
kę wźiąć, y w niedoſtátku ośiádłośći żeniney, śiebie y imioná ſwe
włáſne w to opiſem, y zeznániem ſwym ná Urzędźie poddáli, y obo-
wiązáli, á gdźieby śię iáka ſzkodá Dźiećiom w Opiece ich ſtáłá, tedy
Dźieći dorozſzy lat nie tylko ná imionách żeninych, ále y ná iego włá-
2 ſnych pátrzyć tego práwnie máią. § A ieśliby też tákowych Biáłych-
głow Krewnych nie ſtáło, tedy według Artykułu iedenáſtego w Roz-
dźiále piątym záchowáno być ma. Wſzákże nie cudzoźiemcy, ále Ro-
dźicy tego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, ludźie dobrzy,
pobożni, nieutrátni, dobrze ośiádli w tymże Powiećie, gdźie śię Opie-
kowáć będą, y każdy Opiekun, choćiáżby y Krewny, tákże dobrze ośiádły
być ma. Okrom tych Opiekunow, ktorych Oćiec Teſtámentem nazná-
3 czył. § [b] A wſzákże ieśli y ten Opiekun od Oycá náznáczony, ábo od
Sądu Ziemſkiego przydány nieſłuſznieby śię ná tey Opiece ſpráwował,
z ſzkodą onych Dźieći, tedy Sąd Ziemſki zá przypozwániem tego Opie-
kuná według tego Státutu, y ártykułu wyżey pomienionego ná
rok záwity, á zá ſłuſznym dowodem, y ukazowániem tákiey utráty
onego Opiekuná, ma tę opiekę od tego Opiekuná odſądźiwſzy, komu in-
ſzemu według práwá, tylko cnotliwemu, y ośiádłemu dobrze zlećić
tę Opiekę, y coby śię ſzkod od onego pierwſzego Opiekuná w onym
imieniu Dźiećiom ſtáło, to ná onym Opiekunie z práwá ſkazáno y od-
4 práwiono być ma. § A ieśliby Dźiećinne imioná w rożnych Powiá-
tach były, tedy ten Urząd ſądowy, w ktorym Powiećie głownieyſze

imioná tych Dźieći będą, ma Opiekuná przydáć. A ten Opiekun ſam ieden przy głownieyſzym imieniu y inſze wſzyſtkie imioná, choćiay w rożnych Powiátách będą, zá iedno dźierżeć, y nimi śię Opiekowáć ma. Też Opiekun ma być nie bárzo zeſzłych lat, ten, ktoryby ſobą dobrze władał, y dom ſwoy roſtropnie y opátrznie ſpráwowáł. Wſzákże oſoby Duchowne Opiekunámi być nie máią. Okrom te, ktoreby imioná ſwe w tym powiećie miáły oyczyſte, máćierzyſte, y iákokolwiek nábyte, á nie Kośćielne.

a Ci Opiekunámi być máią, kogo Oćiec náznáczy. *Wład: Jag:* *H. P.* 289. Gdy Oćiec Teſtámentem nie náznáczy, tedy Brát Stárſzy, 1588. *O poſażeniu Śioſtr,* *fol:* 461.

Gdźie tego nie maſz, náſtępuią do opieki Stryiowie, ábo Wuiowie. *Wład: Jag:* 1423. *H. P.* 276.

Y *Curatoriæ* także *prævia inquiſitione* wydáwáne być máią, *ſalvo iure Proximiorum.* *Conſt:* 1638. *fol:* 32. *Tit:* O Kurátoryach.

b Urrátnego Opiekuná Urząd Grodzki może oddálić. *Zyg:* *w Krák:* 1543. *H. P.* 222.

Tákże gdyby Opiekun o głowę Oycá Dźiátkom zábitego imieniem śierot práwnie nie czynił, áboby więźienie záiednał, od opieki ma być oddálon, 1588. O Mężoboycách, Skrutyniách, y wieży, *fol:* 463.

ARTYKUŁ IV. 4.

Náuka Opiekunom, iáko máią opiekę ſwą ná śię bráć.

R.4. a.98. USTáwuiemy, a iż káżdy Opiekun przyimuiąc ná śię Opiekę: Naypierwey ma przed woźnym od Urzędu ná to przydánym, w ktorym Powiećie ktore imienie leżeć będźie, y przed dwiema Szláchćicámi tych Dźieći Powinnemi, Krewnemi. A nie będźieli Krewnych, áboby ich Opiekun do tego zwieść nie mogł, tedy choćiay y nie z Powinnemi, tylko z ludźmi dobremi, wiáry godnemi, w tym Powiećie ośiádłymi Sąśiády bliſkiemi ſpiſáć doſtátecznie imioná, ludźie, y wſzyſtkę máiętność Dźiećinną, ták leżącą, iáko y ruchomą, y ten reieſtr pod pieczęćią woźnego y Szláchty, ktorzy przy tym byli, á przy bytnośći tego woźnego, y Szláchty ma wwieść do Xiąg Ziemſkich, y ſobie ten wypis z Xiąg wźiąć. b A potym Opiekun wźiąwszy Dźieći, ma ich w dobrym poczćiwym wychowániu y náukách mieć w doſtátku według możnośći imienia, y według naywiękſzego ſtarania ſwego, iáko iemu ſamemu poczćiwość miłá chowáć, y máiętność ich iáko leżącą, ták ruchomą w cáłośći mieć. A z czegoby zá długim chowániem Dźiećiom ſzkodá być miáłá, te rzeczy ná pieniądze ma obrácáć, y wſzyſtko ku pożytku Dźiećinnemu ſpráwowáć. § A gdy Stárſzy Syn ku rozumnym y doroſłym latom przyidźie, 2 Opiekunowie powinni będą one wſzyſtkie máiętnośći Dźiećinne, iáko leżące, ták y ruchome, y wſzelákie dochody z imienia y dáni pieniężney, y miodowey, y inſze wſzelákie ktoreżkolwiek przez wſzyſtek czas

opieki

opieki ſwey zbiorą, iemu oddáć máią, y liczbę oſtáteczną przed Urzę-
dem Ziemſkim, ábo Grodzkim, gdźie ten, ktory z opieki wychodźi, ze-
chce, uczyniwſzy, ze wſzyſtkiego śię uſpráwiedliwić. A zá prácą ſwo-
ię Opiekunowie ze wſzyſtkich płátow, dochodow, dáni miodowey, y z
páſzni dworney, y wſzelákich inſzych pożytkow iákiebykolwiek były,
máią ſobie bráć dźieśiątą część, z czego liczby czynić nie będą po-
winni. A z tych dźiewiąćiu częśći pożytkow, iáko ná wychowánie,
y ná náukę Dźiećiom, ták ná práwo, ná ſłużbę Ziemſką woienną, ná
ſługi dworne, y czeládź domową nákłádáć, y liczbę doſtáteczną czy-
nić máią, y práwnie imienia od krzywd bronić. A z ktorym żytem, y
wſzelákim zbożem złożonym, y záśianym w opiekę wezmą, z tymże
wſzyſtkim opiekę zdáć máią. Też śierebſzczyzn, áni win ná śiebie Opie-
kun bráć, áni ſtáwow ſpuſzczáć nie ma, tylko ryby z ſtáwu ku po-
3 trzebie, y żywnośći ſwey może łowić. § A ktoryby Opiekun, ták Te-
ſtámentem zoſtáwiony, iáko y przyrodzony, ábo też z Urzędu przydá-
ny, nie záchowuiąc śię według tey náuki, nie urzędownie, bez woźnego
ná to przydánego, y bez ſtrony, nie ſpiſáwſzy náprzod wſzyſtkich má-
iętnośći Dźiećinnych, ták leżących, iáko y ruchomych w opiekę wſzedł,
y co ſzkody opieką ſwą Dźiećiom uczynił, przećiwko tákowemu Dźie-
ći lát doroſzſy, bliżſi będą ku dowodu, co potym onym Dźiećiom lát
doroſłym z práwá ná Opiekunie ſkazáno, y odpráwiono być ma. A
ieśliby táki Opiekun co opieką ſwą uſzkodźiwſzy umarł, tedy przećię
4 tá ſzkodá ná imieniu iego ſkázána, y odpráwiona być ma. § A ie-
śliby Opiekun dźierżąc imienie Dźiećiom lat doroſłym, ábo komu to
imienie należy, zá upomnieniem urzędowym imion puśćić, y z opieki
zdáć ze wſzyſtkim, y liczby uczynić ták, iáko w tym ártykule wyżey
opiſano ieſt, nie chćiał, á dałby śię o to do Urzędu pozwáć, tedy przy
wſkazániu zdania opieki, y wſzyſtkie ſzkody, y utráty, cobykolwiek prá-
wuiąc śię nałożył, zá dowodem ná Opiekunie tákowym ſkazáno być ma.
A Brát Stárſzy tákowymże ſpoſobem opiekę ná śię bráć, y onę zdáwáć
ma, iáko wyżey w tym ártykule ieſt opiſano o Opiekunách.

a Opiekun káżdy, ták zápiſany, iáko y przydány, biorąc do rąk ſwych Dobrá śieroce, wźiąwſzy do śiebie dwuch Przyiaćioł po Oycu, doſtáteczny inwentárz ma czynic. *Zyg: Aug: w Piotr: 1565. H. P. 289. Conſt: 1565. fol:* 100. *Tit:* O opiekách.

Ze wſzyſtkich pożytkow y dochodow, tákże gruntow, iáko y z inſzych rzeczy liczbę przed ſamemi temi, komu ſpádek należy, według Inwentarzá czynic máią, á ktorzyby chćieli o liczbę do Ziemſtwá Opiekunow pozwáć, mogą. *H. P. tamże.*

b Opiekunowie doroſłym Dźiátkom liczbę ze wſzyſtkich pożytkow, dochodow, ták z gruntow, iáko y inſzych rzeczy po Rodźicách pozoſtáłych czynić powinni, *forum* Ziemſtwo. *Conſt: 1565. fol:* 100. *Tit:* O opiekách.

ARTYKUŁ V. 5.

Jeśliby Opiekun co nieſpráwą, ábo niedbáłośćią ſwą Dźiećiom utráćił.

 Gdyby

GDyby [a] też Opiekun, ták przyrodzony, iáko y ustáwiony od Oycá, ábo też z Urzędu przydány iákim omieszkániem, ábo niedbáłośćią swą, Dźiećiom w młodośći lat ich co imienia leżącego upuśćił: tedy Dźieći dorozszy lat swych zupełnych, mogą swego práwem dochodźić ná tym, ktoby to imienie, ludźie, y grunty ich dźierżał, by iedno dorozszy lat swych zupełnych dáwnośći źiemskiey nie omieszkáli.

* Sieroty niedorosłe, gdy do lat przyidą, o krzywdy swe czynić mogą, á dáwnośc Ziemska szkodźić im nie ma, wyiąwszy gdyby do lat przyszedszy, dáwnośc Ziemską przemilczeli. *Kaź: Wielki*, 1368. *H. P.* 288.
Opiekun processu *super minorennibus* otrzymanego powinien się odprzyśiąc, *alioquin* ma być przywiedźiony *ad finalem executionem*. *Const:* 1588. *fol:* 466. *Tit: De minorennibus.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Opiekun może Dźiećinney krzywdy u práwá dochodźić, ále nie mocen nic utráćić.

GDyby * kto Sierotom, ábo Dźiećiom lat nie máiącym iákąkolwiek krzywdę w imieniu leżącym, áby w iákich inszych potocznych rzeczách uczynił, tedy Opiekun ich mocen tego práwem ich dochodźić. Wszákże coby Opiekun w lećiech ich niedorosłych co upuśćił, w czymby się Dźiećiom krzywdá widźiáłá: tedy oni dorozszy lát swych, mogą o te krzywdy swe mowić, y práwem tego dochodźić, tylkoby dawnośći Ziemskiey nie omieszkáli: Ale boiow, grábieżow podźiáłanych, y inszych krzywd w rzeczách potocznych co się práwem zá Opiekuná skończy, tego iuż Dźieći wznawiáć, y wzruszáć nie będą mogli. § [b] Potemuż y Opiekun w rzeczách tákowych potocznych, gdźie o grunt nie poydźie, winien będźie káżdemu ukrzywdzonemu z boiár, z poddánych tych imion, co w opiece ma, spráwie-
R.4. dliwość, y odpráwę czynić, by y ná gárdle winnego karáć: Tákże y
a.22. sam uspráwiedliwić się. Wszákże zá występek właśny odpráwá ma być czynioná ná właśnym imieniu iego, á nie ná dźiećinnym.

a Sierotom, gdy do lat przyidą, Opiekunowie odpowiádác práwnie winni o utrátę, ábo záwiedźienie, y oddálenie ich maiętnośći. *Zyg: w Krák:* 1543. *H. L.* 232.
b Jeśliby długi ná Dobrách *minorennium* zostáły, ma w czas Opiekun w długách puśćić nie przywodząc *minorennes* do trudnośći. *Const:* 1588. *fol:* 46. *Tit: De Minoren:*

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby Dźieći niedorosłe do práwá pozwał.

UStáwuiemy [a] też, iż o imioná ták oyczyste, iáko y máćierzyste, kupne, y wysłużone, Dźieći áni Opiekun nie będą powinni u práwá odpowiádáć, ále máią tę spráwę do lat Dźiećinnych

zupełnych

zupełnych odłożyć. A oni, gdy latá zupełne mieć będą, tedy ná on czas ſtroná żáłobliwa ma ich przypozwáć, á oni iuż będą winni ná żáłobę odpowiádáć, nie wymawiáiąc śię dáwnośćią Ziemſką. Tylkoby też y ſtroná żáłobliwá od zupełnych lat ich dáwnośći Ziemſkiey nie przemilczałá.

[a] Sieroty, ktore lat nie máią, o dźiedźictwo, ábo o iáką inſzą rzecz będąc przypozwáne, odpowiádáć nie máią, ále to do ſłuſznych lat onych ma byc odłożono, tylkoby dáwnośći ſtroná powodowa nie zámilczała, gdy do lat przyidą. *Káż: Wielki w Wiſlicy*, 1368. *H. P.* 287.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Dźieći nie dorosłe nie máią u práwá odpowiádáć, iedno w ſześćiu rzeczách.

1 TEż [a] Dźieći nie máiące lat, á będąc do práwá pozwáne, iedno
w ſześćiu rzeczách powinne odpowiádáć. Pierwſza, gdyby Oćiec
ich, ábo Mátká zá dobrego zdrowia, ktore imienie leżące w pieniądzách
záſtáwnym obyczáiem dźierżeli, ábo iákąkolwiek ſummę ná tym imieniu
było im opiſano. A Bliſcyby to imienie od tych Dźieći wykupić
chćieli, y dla tegoby byli pozwáni ku bróniu pieniędzy, tedy będą
powinni pieniądze wźiąć przez Opiekuná, ábo przez Przyiaćioł Krewnych,
á imienie poſtąpić. A Opiekun przyiąwſzy pieniądze urzędownie
tę ſtronę, ktora pieniądze okłádáć będźie, kwitowáć ma, á potym
Dźiećiom doroſłym pieniądze, y wſzyſtkę tę ſpráwę wroćić będźie powinien.
A gdźieby Dźieći będąc pozwáne o záſtáwę, á Opiekunby ich
pokazał ná to wieczność ná piſmie, ábo iákim inſzym dowodem práwnym,
że to ieſt imienie tym Dźiećiom wiecznie náleżące, tedy tákowa
2 ſpráwá ma być odłożona do lat Dźiećinnych. § [b] Druga, gdyby
Oćiec ich ręczył iákąkolwiek rzecz, á o tę porękę ieſzcze Oćiec ich
zá żywotá ſwego był pozwan do práwá, tedy po śmierći Oycowſkiey
Dźieći będąli pozwáne, odpowiádáć powinni, y z práwá naydąli śię w
tey poręce winni, tedy máią tákże przez Opiekuná ſwego z máiętnośći
3 ſwey temu doſyć czynić, czego śię Oćiec ich podiął ábo obowiązał. § R.4. a.22.
[c] Trzećia, gdyby Oćiec ich zá żywotá ſwego o iákie dźiedźictwo miał
práwo, á nie dokonawſzy umarł, tedy Dźieći przez Opiekuná powinne
będą odkázowáć. A ieśli iedno pozwan był, á przed rokiem zá pierwſzymi
pozwy przypadłemi umarł, tedy táka rzecz ma odłożona być
4 do lat Dźiećinnych. § Czwarta, dług Oycá ſwego powinne Dźieći
5 przez Opiekuná płáćić, nie wymąwiáiąc śię młodośćią lat. § Piąta, R.4. a.30.
gdyby Oćiec wybiwſzy kogo z imienia, ludźi, gruntow, ſpokoynego
6 dźierżenia, á potym w prętce umarł. § [d] Szoſte, o zbiegi, y ludźie
oyczyſte, bądź zá dźierżenia Rodźicow ich, ábo zá ſamych Opiekunow
do imienia Dźiećinnego záſzłe, tedy Dźieći niedoroſłe będąc o to pozwáne,

Gg4

zwáne, tákże przez Opiekuná ſwego powinne będą uſpráwiedliwić śię. A o zbiegi, y o ludźie oyczyſte, bądź u Grodu, ábo w Ziemſtwie, iednoby ſtrona żáłobliwa dáwnośći w tym Státućie opiſaney nie omieſzkáłá.

a Jeśliby kto Oycu dźiedźictwo zaſtáwił, á Dźieći po śmierći iego do bránia pieniędzy byłyby pozwáne, odpowiádáć ſą powinni, niedoroſłemi látámi nie wymáwiáiąc śię. *Káź: Wielki*, 1368. *H. P.* 287. *y Conſt:* 1588. *fol:* 466.
b Tákże z poręki Oycá ſwego, gdyby śię Oćiec zá kogo ręczył. *Támże.*
c O dźiedźictwo też gdyby Oćiec był zapozwány, á w tymby umarł. *Támże.*
d Gdy Oćiec Dobra dźiedźiczne ſwe komu przedawſzy umrze, Dźieći powinni tego, kto Dobra kupił záſtępowáć. *Zwyczay Ziemi Krák:* 1505. *H. P.* 288.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Bráći niedźielney doroſłey y niedoroſłey.

USTáwuiemy, [a] gdyby Bráćia nie dźielna máiąc látá doroſłe, iednego w imieniu zoſtáwili, y onemu imienie ſwe w ſpráwę iego do zwrocenia ſwego zkądkolwiek poruczyli, á on iáko Stárſzy, ná mieyſcu zoſtáwiony, byłby ku práwu pozwan, á ſpolnie o rzecz ſwoię, y Bráći ſwey, utráćił, tedy inśi Bráćia iego rodzeni nie máią mocy tákowego ſądowego wyroku w práwie odmieniáć, áni popráwić, ále co przez Brátá ſwego utráćili, o to ná wieki milczeć máią. § A gdyby iednemu Brátu látá zupełne máiącemu imienie iego, y Bráći iego młodſzey opieką w ręce iego przyſzło, á byłby pozwan, ták o imienie, iáko też y o ktorąkolwiek rzecz ſpolną, tedy powinien będźie w práwie odpowiádáć, nie czekáiąc lat Bráći ſwey młodſzey. § Tákże Brat Stárſzy doſzedſzy lat ſwoich zupełnych, nie wymawiáiąc śię Bráćią ſwą niedoroſłą, o rozdźiał imion miedzy Krewnymi, y Powinowátemi ſwemi, powinien będźie uſpráwiedliwić śię, y dźiał rowny z práwá ſkazány poſtąpić. Y gdźieby co z práwá, álbo dźiałem Brát Stárſzy upuśćił, tedy Bráćiá młodśi doroſzy lat, ná Bráćie Stárſzym tego pozyſkiwáć nie mogą, ále ná tym, do kogoby to imienie, ludźie, álbo grunty upuśćił, doroſzy lat, á nie omieſzkawſzy dawnośći Ziemſkiey, dochodźić im wolno będźie. Wſzákże ten Brat doroſły, ktory ſam utráćił ſwoię częśc, dochodźić nie może. § Potemuż wolno będźie Brátu Stárſzemu, nie czekáiąc Bráći ſwey niedoroſłey, krzywdy ſpolney, ták imion, iáko y o káżdą rzecz ná winnym práwem dochodźić, á czegokolwiek práwem doydźie, to z Bráćią, gdy do lat doroſną, rowno śię dźielić powinien będźie.

a Brat młodſzy przećiwko Dekretowi, ktory śię ſtał o dźiedźictwo z Brátem Stárſzym mowić nie może, ále ma byc miano zá odſądzenie oney rzeczy. *Káz. w Wiślicy*, 1268. *H. P.* 293. Gdźie Bráćiá, álbo Sioſtry będą od śiebie w Dobrach Oyczyſtych, ábo Máćierzyſtych oddźieleni, á miałby ieden ſpráwę około oyczyzny, y dekretby przećiw niemu wyſzedł, tám iuż drugi z Bráći tákowego dekretu nágániáć nie może, iednák o część ſwoię dźiedźiczną czynić może; á gdźieby Bráćia,

ábo

ábo Siostry nie były rozdźielone, tedy gdy przyidą do lat, przez Woźnego o tákowe Dobra ma rok im być złożon, iż ieśliby kto miał práwo do tych Dobr, áby pokazał. *Kaź. w Wiślicy*, 1365. *H. P.* 291.

ARTYKUŁ X. 10.

Opiekunowie nie mogą imienia dźiećinnego przedáć, utráćić, áni grániczyć.

Ustáwuiemy, [a] Iż Opiekunowie nie mogą imienia Dźiećinnego, ktorym śię opiekuią, przedáć, ábo iákimżekolwiek obyczáiem utráćić, y też grániczyć. A ieśliby Opiekun ináczey uczynił, tedy Dźieći dorosszy lat zupełnych, będą moc mieć imienia swego od tego, kto ich używa, práwem dochodźić, iednoby doszedszy lat zupełnych dáwnośći Ziemskiey nie omieszkáli.

[a] Opiekun żaden nie może dźiedźictwá przedawáć, áni kopcow sypáć, áni ktorymkolwiek inszym sposobem utráćić, co ieśli uczyni, Dźieći gdy do lat doydą, dźiedźictwá swego u tego, kto dźierży, mogą doyść, á żadna dáwnosc im w tym zádana być nie może. *Kaź. w Wiślicy*. 1368. *H. P.* 288.

ARTYKUŁ XI. 11.

Stárszy Syn dorosły nie może Bráći niedorosłych imienia oddaláć, ábo zastáwiáć, okrom swey częśći, chybá dla długow Rodźicow swych.

Ustáwuiemy, [a] iż Stárszy Brát dźierżąc spolne imienie z Bráćią R.6. swą nierozdźielne, nie będźie mieć mocy iákimkolwiek obyczá- a. 8. iem tego spolnego imienia zástáwiáć, przedáwáć, oddáláć, ábo utrácáć, iedno ieśliby tylko długi Rodźicow ich zápisane, ábo práwem należące potrzebowáły; w ktorey to potrzebie ten stárszy Brát zá wiádomośćią á porádą Stárszych Przyiaćioł domu swego będźie mogł imienie spolne Bráći swey zástáwić, y tákie długi oycowskie, ábo mátczyne, ze wszystkich częśći tymi pieniędzmi zápłáćić. A wszákże ták, iákoby pieniądze ná imiona Bráći swey wźięte nie przewyższáły summy długow oycowskich. § A ieśliby długi, ábo zápłátá iáká sądownie skazána przy mnieyszym byłá, tedy stárszy Brát pierwey opátrzywszy żywność, y insze potrzeby domowe, ma z czynszow, dochodow, y imion spolnych długi one máłe płáćić: á ostátek coby zbywáło, ma wiernie Bráći záchowáć, á ieśliby ináczey uczynił, tedy tákowe zápisowánie, ábo zástáwowánie imion bráterskich u Práwá przyimowáne być nie ma. A Bráćiá, ktorych imioná iákim inszym niesłusznym sposobem będą záwiedźione, gdy lat swych dorosną, á dáwnośći nie zámilczą, będą tego moc práwem dochodźić. A ten ktory przećiw tey ustáwie Naszey pieniądze ná imienie bráterskie bez ich zupełnego dozwolenia, ták nieopátrznie dał, swoich pieniędzy ná

R.4. onym Stárszym Bráćie dochodźić, y szukáć będźie. § A gdyby ktory
a.70. dorosły był ná służbách w cudzych kráinách, ábo ná náuce, ábo też w więźieniu nieprzyiáćielskim, temu dawność nie szkodźi, ieśli iey od przyiáchániá swego nie zámilczy. A wszákże ná swą część będźieli chćiał Brát Stárszy iáką summę pieniędzy wźiąć, ábo y ná wieczność przedáć, tedy to iemu wolno uczynić. § A gdy Bráćiá młodsi doroszy lat zechcą dźiał wieczysty w imieniu mieć, tedy choćiażby on Stárszy Brát swey częśći nie oswobodźił, przećię Záſtáwnik, ábo ten, kto kupi, powinien będźie tę część Brátá ich Stárszego w dźiał wieczny miedzy młodszą Bráćią puśćić, y ktoraby część ná Brátá ich stárszego z dźiáłu ich przyszłá, tę on Zástawnik, ábo kto kupi, dźierżeć będźie.

a Brát Stárszy, Brátá młodszego máiętnośći Oycowskiey niiáką chytrośćią w długi záwodźić, przedáwáć, záſtáwiáć, oddaláć nie może, tákże y ná zápłácenie długow oyczystych, áżby przystąpiłá ráda, y wolá Przyiáćioł w onym Domu, á wszákże ieśliby iákie máłe długi były, te z Czynszow, y prowentow máią być płácone, á ieśliby śię co temu práwu przećiwnego stáło, tedy to nie ma mieć żádney mocy. *Káz. Jag.* 1447. H. P. 291. Jeśliby był dług pewny oycowski, ktoryby z prowentow nie mogł być opłácony, tedy Opiekun nie wdáwáiąc Dźieci w żádną trudność, ma w czás imienie śieroce w summách puśćić, 1588. *De minorennibus complicibus fol.* 466.

ARTYKUŁ XII. 12.

Stárszá Bráćia nie mogą imienia nie dźielonego utrácáć, áni záſtáwiáć, tylko to, co ná ich częśći náleżeć będźie.

UStáwuiemy, ieśliby kilká Bráći rodzoney lat dorosłych y niedorosłych zostáło po Oycu, ábo po Mátce, máiąc imienie spolne oyczyste, ábo máćierzyste, á chćieliby Stárszá Bráćia máiąc iuż látá zupełne ná tym imieniu ośieść, á nie mogąc iescze miedzy sobą dźiáłu wieczystego mieć, chćieliby te imioná swe tylko ták ná częśći rozdiąć do lat zupełnych młodszey Bráći, y do dźiáłu wieczystego, tedy to im wolno będźie. § A wszákże ieśliby
R.9. a.19. ktory z nich dźierżąc táką część bądź swoię ogułem, ábo też co tákowego z niey wydźieliwszy, komu záſtáwił, ábo przedał, tedy potym, gdy mnieyszá Bráćia doroszy lat zupełnych, zechcą śię iuż wiecznym dźiałem tym imieniem podźielić, máią tego, ktoryby kupił, ábo zákupił, przypozwáć przed Sąd Ziemski ná rok záwity, áby to imienie w rowny dźiał z nimi podźielił. A Sąd dźiał rowny wskazáć im powinien będźie. A ten, ktory táką część kupił, ábo zákupił, powinien będźie wszystkę tę kupią swą z tą Bráćią iáko Dźiedźicámi tego imienia w rowny y wieczny dźiał podźielić, przyimuiąc we wszystkiey tey summie swey tę część, ktoraby tylko ná tego Brátá według práwá tego z dźiáłu przyrodzonego przyszłá. A choćiayby też y więcey pieniędzy ná to dał, niżli czego to stáło, iuż ná tym przestáwáć powinien będźie. § Ktemu też, ieśliby ktory z Bráći rozdiąwszy imienie do
R.6. a.2.
dźiáłu,

dźiáłu, iáko śię wyżey pomieniło, choćiayby go nie przedał, ábo nie záftáwił, tylko iákie fpuftofzenie uczynił, to ieft, poddánych rozpędźił, ábo láfy pożyteczne ná Popioł, Wanczos, Klepki, y infze roboty leśne potrzebne, ábo gáie, y bory ná budowánie zgodne porąbał, wyprzedał, wypuftofzył, ábo y rozdał, tedy ći drudzy Bráćia we wfzyftkich częśćiách ná tym fzkodowáć nie powinni, ále przy wiecznym dźiale ma być tá wfzyftká fzkodá z iego częśći Bráći iego nágrodzona, y zápłácona. A iáko wiele poddánych zá dźierżenia fwego rozegnał, tak wiele iuż Bráćia ná dźiale ludźi dodáć iemu nie máią, y nie powinni będą. Wfzákże drzewá ná budowánie, y drew ná fwoię potrzebę wolno będźie do tegoż imienia bráć.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O Bráći lat doroflcy ile ichkolwiek będźie, iáko śię imieniem dźielić, y im fzáfowáć máią.

TEż [a] ustáwuiem, iesliby Bráći kilka było lat doroflych, á mieliby imioná nie dźielone, á iedenby z nich będąc potrzebny, chćiał część fwą tego imienia komukolwiek, bądź też obcemu záftáwić, ábo przedáć. A ći Bráćia iego nie chćieliby z nim tego imienia dźielić: tedy ten Brát ma ich o to pozwáć do Sądu Ziemfkiego ná rok záwity, zá ktorym przypozwániem Urząd ma im rok złożyć ku rozdźieleniu tego imienia, naydáley zá dwie niedźieli. Abo iáko ná to czas pogodny znieśie. A ku temu rozdźieleniu ma Urząd im woźnego, y dwuch Szláchćicow przydáć, położywfzy ná upornych zárękę, tyle iáko tá część ftoi. A iesliby ći Bráćia dźiału z tym Brátem, y ná onym roku przyimowáć nie chćieli, tedy będą powinni onemu Brátu zárękę zápłáćić. § A Urząd iuż powinien będźie to przez R.9.
lift fwoy odefláć do Podkomorzego: á Podkomorzy zá pozwy fwemi, a.2.
ziecháwfzy, ma y moceń będźie temu Brátu część we wfzyftkim iemu należącą fpráwiedliwie wydźieliwfzy, podáć, y zarękę fkazáć. A o odpráwę záręki do Urzędu Ziemfkiego, według Artykułow około władzy Urzędu Podkomorfkiego opifanych, odefláć. Ktory dźiał tak mocen będźie, iáko też y w infzych rzeczách odpráwá z Urzędu uczyniona; y wiecznie miedzy fobą ten dźiał iuż dźierżeć máią. A temu Brátu wolno będźie tą częśćią fwą iák chćieć fzáfowáć, według tego Státutu, R.6.
y Artykułow w nim opifanych. a.11.

[a] W Koronie, Rozdźiał miedzy Bráćią przez Przyiáćioły uczyniony, gdyby przez trzy látá, y trzy mieśiące był trzymány, iuż wiecznie, y nienáruszenie chowány być ma. *Káż: w Wiślicy, H. P. 292.*
Spráwy o Rozdźiał, ábo pomiárę, ábo porownánie Dobr miedzy Bráćią, y uczeftnikámi iednegoż imienia záczęte, ná Rokach Ziemfkich máią być fądzone, niedopufzczáiąc áppellácyi, okrom gdźieby o munimentá, ábo o linią fpor miedzy ftronámi rofł, tam ma być áppellácya dopufzczona. *Conft: 1577. fol: 313. Tit:* O Rozdźiále.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Opiekun dźierżąc imienie w opiece, nie ma nic zá swą winę tego imienia utracać.

R.6. a.6. GDyby kto cudze imienie w Opiece dźierżał, á byłby o iákie krzywdy sąśiedzkie, ábo długi, ábo iákie inſze práwá ſwe u Sądu pokonan, tákowy káżdy iesliby był ná ſwey właſnośći ośiádły, zá tákowy wyſtępek ſwoy z práwá ſkazány z właſnego imienia y máiętnośći ſwoiey płáćić ma. A w niedoſtátku imienia y máiętnośći ruchomych rzeczy, y ná ſamym iſtcu odpráwá ma być czyniona. A imienie, ktoreby w opiece dźierżał od tego wolne będźie.

ARTYKUŁ XV. 15.

Gdyby Opiekunowie począwſzy krzywdy dźiecinney u práwá dochodźić, ſami pomárli.

R.5. a.11. UStáwuiemy, gdyby Opiekunowie uſtáwieni, ábo przyrodzeni, począwſzy według Teſtámentu w czymkolwiek iákiey krzywdy dźiećinney práwem dochodźić, y nie dokonawſzy tego práwá, ieden ktory z nich umarł, tedy pozoſtáły mocen będźie tákowey krzywdy Dźiećinney u práwá dowodźić. A gdźieby wſzyſcy Opiekunowie nie dokonawſzy ktorey krzywdy dźiećinney pomárli, tedy Krewni, Bliſcy onych Dźieći máią być przypuſzczeni ku opiece. A iesliby nie było Bliſkich, iáko śię ná mieyſcu ſwym náznáczyło wyżey, tedy Urząd Opiekunow choćiaż obcych do tey opieki przydáć ma, ktorzy wedle onegoż Teſtámentu, y pod iegoż mocą będą śię ſpráwowáć, y krzywdy dźiećinney dochodźić, iáko y ći Opiekunowie pierwśi w Teſtámenćie imionami opiſani.





Rozdział SIODMY.

O Zápiſach, y o Przedáżách.

ARTYKUŁ I. 1.

O Zápiſach imion oyczyſtych, y máćierzyſtych, y wſzelákim obyczáiem nábytych.

1 Ustáwuiemy, [a] iż wolno káżdemu imioná ſwoie oyczyſte, y máćierzyſte, wyſłużone, kupione, y iákimkolwiek obyczáiem nábyte, y názwáne, nie pátrząc trzeciey, y dwuch części, ále wſzyſtko ogułem kto co ma, bądź też połowicę, ábo ktorą ich część po oſobnu iednę, ábo ludźie, źiemię, co chcąc od nich według woli, y myśli ſwey oddáć, przedáć, dárowáć, zápiſać, záſtáwić, ábo od Dźieći, od Bliſkich oddálić, według baczenia ſwego tym ſzáfowáć, á choćiayby pierwey ktorą część, ábo połowicę imienia ſwego, ábo cokolwiek ludźi, źiemi komu przedał, ábo zápiſał, tedy oſtátkiem tych imion wſzyſtkich po temuż wolen będźie ſzáfowáć wiecznośćią, záſtáwą, iáko wola iego będźie, tákże oddáláiąc od Dźieći, od Bliſkich ſwoich. [b] A wſzákże káżdy tákowy przedáżę, ábo dar ſwoy, ten, ktory przedáie ábo dáruie, ſpráwiwſzy pierwey ná to Zápis pod pieczęćią ſwą y z podpiſem ręki, kto piſać umie, y pod pieczęćmi ludźi dobrych trzech, ábo czterech oſob Narodu Szlácheckiego, wiáry godnych w Wielkim Xięſtwie Litewſkim ośiádłych, oczywiſto od tego, kto przedáie, ná to uproſzonych: A gdyby ten, ktory przedáie, ábo zápiſuie, ſam piſać nie umiał,

R.1. a.41.

R.5. a.1.

umiał, tedy Pieczętárzow tákowych do Zápiſu ſwego uprośić ma, ktorzyby przy pieczęćiach ſwych y rękámi właſnymi ten liſt podpiſáli; A potym ſam oczywiſto przed Námi Hoſpodárem, ábo przed Urzędem Náſzym Ziemſkim, [c] gdźie w ktorym Powiećie to imienie leży, R.5. a.1. ábo do ktorego Sądu przyſłucha, zeznáć ma. § A ieśliby do tego Powiátu było dáleko, w ktorym to imienie leży, ábo do ktorego Sądu przyſłucha, tedy mu wolno będźie ná inſzym Urzędźie ſądowym, gdźie naybliżey będźie, tákowy Zápis ſwoy opowiádáć, y do Kśiąg zápiſáć. [d] A ten, komu to przedáno, ábo iákimżekolwiek obyczáiem zápiſano, z tym liſtem zápiſem ſwym, y też z wypiſem urzędowym ma iácháć ábo ſłáć do tego [e] Urzędu Ziemſkiego Powiátowego, gdźie w ktorym Powiećie to imienie leżeć będźie, á to opowiedźiawſzy, y okazawſzy, ma do Kśiąg Ziemſkich ten Zapis ſwoy wnieść. A Urząd Urzędowi w tym wierzyć ma. A co przed Námi Hoſpodárem, ábo Sądem głownym, będźie zeznano, to bez przenoſzenia do inſzych Kśiąg Powiátowych ważno być ma.

a W Koronie bezpotomni tylko wolny ſzáfunek Dobr ſwoich máią. *Státut Zygmunta I.* 1511. *fol*: 18.

b W Koronie dla przyimowánia Zápiſow, ábo zeznánia Urząd do nikogo ieźdźić nie ma, ále káżdy do Kśiąg oczywiſto ſtánąwſzy, będąc ná umyśle zdrowy, przyznáwáć powinien, á wſzákże Krol J. M. do chorych zſyłáć może, 1550. Zábiegáiąc trudnościom &c. *fol*: 7. & *fol*: 3. *Conſt: eadem*. § Iż też &c.

c Ktoby imienie ſwe przedał, &c. ábo iákimkolwiek práwem innym ná wieczność oddał, tákowe przyznánie w Powiećie ſwym właſnym, á nie gdźie indźiey odpráwowáne być ma, wſzákże w Káncellaryi Krola J. M. ábo ná Seymie uczynić to może, ináczey Zápis ná wieczność uczyniony nie ieſt ważny. Woiewodz: Máz: excepta 1577. Przedanie wieczności imienia, *fol*: 305.

d Wſzelákie zeznánia Zápiſow, ktoreby do Kśiąg odległych zeznáne były *per Creditorem vel Debitorem*, lub to y przez ſługę ich do kśiąg onego Powiátu, pod ktorym te Dobrá leżą, máią być przenoſzone dla wiádomości káżdego 1588. O ważności Zápiſow, *fol*: 467.

e Zápiſow *per oblatam* podánych originały máią Piſarze wracáć tym, komu ſłużą. *Conſtit*: 1566. *fol*: 105. *Tit*: Wrácánie.

Zápiſow wſzelákich w Kápturách w W. X. L. od záczęćia tychże Sądow, áż do ſkończenia, walor táki, iákoby *in quovis ſubſellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfœderácyách Generalnych Wárſzaw: *ſub interregnis*. *An*: 1668. & 1674.

In pœnam evocationis wpadá Poborcá, gdy kogo mimo kwit ſwoy nie ſłuſznie ná delácie poda. *Conſt*: *An*: 1662. *fol*: 4.

Declaratur, iż gdźieby śię delaty nieſłuſznie mimo kwity Poborcow, ábo też *ignota* ná delácie pokazały *nomina*; ná káżdym tákim Poborcy, *pœna infamiæ* w Trybunále Skarbowym, ábo ná Kommiſſyách Skarbowych, *ex delatione iniuriatorum*, ábo ſkarbu, *ad inſtantiam Inſtigatoris*, *extendi* ma. *Conſt*: *Anni* 1677. *fol*: 5. *Tit*: *Reaſſumptio* dawnych praw o podátkách W. X. L.

ARTYKUŁ II. 2.

Jeśliby komu Zápis potrzebá uczynić krom Rokow Ziemſkich.

Uſtáwuiemy

1 USTáwuiemy [a] też, ktoby chćiał ośiádłość swą wiecznośćią puśćić miedzy Roki sądowemi (bez ktorych Sąd Ziemski nie zwykł záśiádáć) tedy ma przyść przed Urząd Grodzki, gdźie Sąd od Nas Hospodárá záſadzony, y tam Zápis spráwiony przed Woiewodą, Stárostą, gdźie Sądy Grodzkie ſą, pokázáć, wyznáć, y dáć do Kśiąg Zamkowych słowo od słowá wpiſáć, y wypis wźiąć z Pieczęćią, y z podpiſem ręki iego włáſney, ktory Zápis y Wypis táki będźie trwáć do Rokow dwoygá Ziemſkich sądownie odpráwuiących śię, á nie dáley, ná ktorych z tych Rokow Ziemſkich on Zápis ma być przenieśión do Kśiąg Ziemſkich, y w Księgi wpiſan, y wypis z Kśiąg pod pieczęćmi ich urzędowemi wźiąć. A gdźieby tákowy Zápis do Urzędu Ziemſkiego ná te Roki przenieśion nie był, tedy tákowy Zápis żádney mocy mieć, á zá nim tey rzeczy, co komu zápiſano, odźierżeć nie ma.
2 § A w niebytnośći Woiewod, Stárost sądowych ná tákich Urzędách, y mieyſcách, tákie Zápiſy, zá listy wyznánymi, przećię oczywisto oſoby będąc ſáme, kto co zápiſuie, wyznawſzy, tákie Zápiſy ſámiż okazawſzy Urzędowi temu, máią być przed Urzędem ich Grodzkim zupełnym, Podstárośćim, Sędźią, y Piſarzem, opowiádáne, y zeznáne, y wypiſy dawáne pod pieczęćiámi y z podpiſámi ręki ich, á przynámniey dwuch, ieśliby trzeći piſáć nie umiał. A ieśliby ktory Zápis ná wieczność komu dány nie według tego Státutu był spráwiony, táki Zápis ma być nikczemny, y rzeczy w nim opiſaney nikt odźierżeć nie może, tylkoby dáwnośći Ziemſkiey ku zburzeniu tego Zápiſu żałobnik nie omieſzkał.

[a] Przedażą, ábo powzdánie Dobr Ziemſkich nie w Grodźie, ále w Ziemstwie przyznáwáią, á ktoby w Grodźie przyznał, á do roku y ſześćiu niedźiel do Ziemstwá przenoſu nie uczynił, tákowe przyznánie nie iest ważne. *Zyg: w Krak:* 1505. *H. L.* 207 *fol:* 216.
Urząd nie ma ni do kogo ieździć dla przyimowánia Zápiſow. Rekognicye máią być *circa Acta*, gdy oczywisto stánie, zdrowym będąc ná umyśle. *Const:* 1550. *fol:* 7. § Zábiegáiąc.
[b] Zápiſy w Księgách odległych zeznáne *ad proprium forum* máią być podawáne, á od podánia ma śię *potioritas* rozumieć. *Const:* 1588. *fol:* 468. *Tit:* O rożnośći.
Zápiſy Grodzkie ten ſobie ma przenośić komu ſłużą, choć po wyśćiu roku, ieśli Roki Ziemſkie nie były. *Const:* 1576. *fol:* 298. *Tit:* O Piſarzu. *Const:* 1581. *fol:* 377. *Tit:* Przenieśienie.

ARTYKUŁ III. 3.

Wárunek ná przenieśienie z Grodu do Ziemstwá.

1 GDyby kto kupie, dárowizny, y inſzych zápiſow ſwych według tego Státutu z Kśiąg Zamkowych do Kśiąg Ziemſkich, według Artykułu wtorego wyżey w tym Rozdźiále opiſanego, ná Rokách Ziemſkich przenieść nie mogł zá [a] woyną, ábo powietrzem morowym, tedy to wáruiemy, że tákowe nieprzenieśienia

kupiey y inſzych zápiſow z Grodu do Ziemſtwá, zá ſłużbą Ziemſką woienną, y powietrzem morowym, nic práwu tego, kto kupił, ábo iákim inſzym práwem dźierżał, ſzkodźić nie ma. [b] Wſzákże po ziáchániu z ſłużby Náſzey Ziemſkiey woienney, ábo po uſkromieniu powietrza, ná pierwſzych Rokách Ziemſkich ſądownie odpráwuiących śię, ma być tákowy zápis, y wypis z Urzędu Grodzkiego przenieśion, y do Kśiąg zápiſan.

a W Koronie, káżda ſtroná, ták powodowa, iáko y pozwana po śmierci Królá J. M. ma mieć fryſztu od dnia Koronácyi áż do roku ná popieránie ſwey záczętey ſpráwy, á w tym mu dawność iść nie ma, 1576. *Præſcriptio ſeu Fatalia ſub Interregno, fol:* 280. 1588. *De Præſcriptione, & fatalibus Interregni, fol:* 481.

b Zápiſy Grodzkie ten ſobie ma przenośić, komu ſłużą, choć po wyiśćiu roku, ieśli Roki Ziemſkie nie były. *Conſt:* 1576. *fol:* 293. *Tit:* O Piſarzu.

ARTYKUŁ IV. 4.

Nie ma nikt nikomu żádnego Spadku zápiſowáć, czego w ręku nie ma.

R.5. a.2. TEż [a] ieśliby kto chćiał komu zápiſać iáki Spádek, ktoryby
R.7. miał nań przyść po bliſkośći iákimkolwiek práwem, á tenby
a.2. ieſzcze był żyw, po ktorymby śię to iemu miáło doſtáć, tedy tákowego Spadku nikt nie może nikomu zápiſowáć, áni przedáć, y ſummy niiákiey ná tym wnośić, ázby po zmárłey ręce práwo śię iemu otworzyło. A ieśliby kto komu tákowy ſpadek zá żywotá ſwego, po kim śię tego ſpodźiewa, zápiſał, ábo przedał, ábo też ná tym ktorą ſummę pieniędzy wniosł, tákowy zápis przed práwem nie ma być dźierżan. A wſzákże ieśliby tákowy ſpadek ná kogo po zmárłey ręce práwem przyrodzonym przypadł, á onby, komu śię do tákowego ſpádku práwo przyrodzone otworzyło, á to imienie choćiażby było wolne, ábo w ſummie od Przodkow iego záwiedźione, á przez niedoſtátek, ábo niedowćip ſwoy, ſam tego dochodźić nie mogąc, ábo też z dobrey woli ſwey ná kogo inſzego práwo ſwe wlał, y to komu urzędownie zápiſał ábo zlećił, to mu wolno będźie uczynić. A ten, komu to zápiſáno, mocen będźie tego, iákoby ten ſam iśćiec, ná kogo to ſpadło, práwem onego ná dźierżącym dochodźić. A doſzedſzy według práwá ſwego
R.7. a.1. tego używáć ma. § Ták też y tákie imienie, ktoreby ſam záſtá-
R.8. wił, ábo dożywoćiem komu puśćił, wolno iemu, mimo tego kto w
a.2. záſtáwie, ábo dożywotnym práwem dźierżeć będźie, inſzemu komu wiecznośćią puśćić, y práwo ſwe wiecznie ná kogo chcąc wnieść, y wlać.

a Expektátywy w Dobrách Krolewſkich znieśione ſą, y dawáne być nie máią, podług Konſtytucyi, 1550. *fol:* 4. § A iż wiele.
Tożśię rozumieć ma y o Zápiſach przyſzłey ſukceſſyi.

ARTY-

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby komu zápiſał imienie, ábo ziemię po ſwym żywoćie, á ten, komuby zápiſano, tego śmierći nie doczekał y pierwey umarł.

1 TEż [a] uſtáwuiemy, ieśliby komu kto zápiſał urzędownie imie-
nie, ábo ludźie po ſwym żywoćie. A ten, ktoremu tá
rzecz będźie zápiſana, tego śmierći nie doczekawſzy, ktoryby to ie-
mu zápiſał, ſam náprzod umárł, tedy ten może tę rzecz
inſzemu zápiſáć, komu wolá iego będźie. [b] Niżli ieśliby ten żyw
był, á on mu zápiſawſzy, y potym inſzemu drugim zápiſem toż zápi-
ſał, tedy ten pierwſzy Zápis ma przy mocy zoſtáć: á pośledni ma wni-
2 wecz obrocony być. § Tak też ktoby komu imienie, ábo ludźie, ábo
ziemię przedał, á potym tenże y toż komu inſzemu przedał, tedy ten,
kto pierwey kupił ma to odźierżeć, á ten, ktory pośledniey kupił, ma
pieniędzy ſwych ná iſtcu pátrzyć.

a Kto będźie miał pierwſzy Zápis, y Práwo ná iákie Dobrá, tego ma być lepſzość Práwá, 1588. O ważnośći zápiſow, *fol:* 467.
Przywileie dáta poślednią wydane, pierwſzym ſzkodźić nie maią, 1613. Przywileie ná Przywileie, *fol.* 10. ná W. X. L.

b Kto ma pierwſzy Zápis, tego ieſt *potioritas ſuper bonis oneratis*, choćiaż poślednieyſzym proceſſem, y chocby kto inſzy pierwey proces otrzymał do poślednieyſzego zapiſu. *Conſt:* 1588. *fol:* 467. O ważnośći.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby ná ktorą rzecz dał Zápis przed Urzędem zeznány, ten Zápis ma przy mocy zoſtáć u káżdego práwá.

1 UStáwuiemy [a] też, ktoby chćiał Zápis ſpráwowáć ná ktorą R.5.
rzecz ruchomą, tedy ma káżdy ná śiebie dáwáć liſt zápiſny pod a. 1.
pieczęćią ſwą, y pod pieczęćiámi ludźi Narodu Szláchecekiego, wiá- R.7. a. 1.
ry godnych, przynámniey trzech, ábo dwuch oſob z podpiſem
ręki ſwoiey, ieśli kto piſáć umie, á pieczęći do liſtow nie ná záo-
czną prozbę, áni zá piſániem liſtownym przykłádane być máią, ále
2 zá oczywiſtą uſtną prozbą. § [b] Wſzákże Zápiſy tákowe káżde,
to ieſt, miánowićie kiedyby kto komu imienie, ludźie, ábo grunty zá-
ſtáwą puśćił, ábo pożyczywſzy ſummy, ná rok onę ſummę, ná imieniu,
ludźiach, gruntách zápiſał, pozwoliwſzy zá nieoddániem ná rok ſummy,
w imienie, ludźie, ábo grunty, dobrowolnego wwiązánia, tákową zá-
ſtáwę y zápiſy káżdy ná śiebie dáiąc, ma ſtánąwſzy oczywiſto przed
Námi Hoſpodárem, ábo [c] przed Urzędem Ziemſkim, ábo Grodz-
3 kim ſądowym gdźie naybliżſzym zeznáć, y to do Kśiąg wpiſáć dáć.
A ten, kto zákupuie, też ma liſt ſwoy przećiwny temu, u kogo zákupuie dáć, pod pieczęćią ſwą, y z podpiſem ręki ſwey, y też pod trze-

má, ábo dwiema pieczęćiámi ludźi poftronnych, zeznáwaiąc to, u kogo co w czym zákupił, á kto pifać nie umie, tedy ten lift fwoy ná Urzędźie zeznać ma. A potym gdy kto záśię zaftáwę fwą od kogo wykupowáć będźie, ma y powinien będźie ten, kto pieniądze fwe bierze, tego kwitowáć, á on lift iego zápifny wroćić, y tákże ná tym Urzędźie to do Kśiąg wpifáć, iż mu dofyć ná ten opis uczyniono. § A ieśliby kto biorąc pieniądze fwe, tego liftem fwym kwitowáć, y tego do Kśiąg, tákże iáko iemu to było wprzod uczyniono, dofyć uczynienia iego zeznać nie chćiał, tedy zá przypozwániem ná rok záwity powinien będźie lift iego zápifny wroćić, á z tego kwitowáć, y ná Urzędźie zeznáć, á nad to ieszcze ftronie fwoiey powodowey, powinien będźie zá dowodem iego fzkody, y nákłády, coby pozywáiąc o to nałożył, zápłáćić. A ten też kto fwą włafność wykupi, on przećiwny lift iemu wroćić. A będźieli do Kśiąg zápifany, y w Kśięgách to fkáfowáć ma tákim fpofobem, to ieft, kiedy ten, ktory zákupił, zezna przed Urzędem, iż śię iemu we wfzyftkim tym według zápifu dofyć ftáło. A Pifarz w Kśięgách według tey fpráwy ná ftronie ręką fwą włafną to zeznánie, y umorzenie tego zápifu gdy nápifze, tedy iuż ten Zápis choćia y w Kśięgách zoftánie, żadney mocy mieć nie będźie.

a W Koronie, kto komu pieniędzy pożyczy, á zápifu nie maiąc dłużniká do práwá pozwie, tedy dłużnik przyśiągfzy że nie winien, zoftáie wolny od płácenia długu. *Zwyczay Ziemi Krák*: H. P. 525.

b W Koronie Zámiáná, dar, ábo iákimkolwiek fpofobem máiętnośći oddalenie, tákże przedánie, ábo powzdánie przed Urzędem w Powiećie fwym włafnym ma być przyznáne. Wolno też kontrakty fwe wieczne około imion fwych przed Urzędem, y Káncellaryą Krola J. M. przyznawáć, á ieśliby był uczynion ná Urzędźie nienależnym, tákowe przyznánie nie ieft ważne. *Excepta* Woiewodz: Mazow: 1511. O przedániu wiecznośći, *fol*: 305.

Kontrakty flowne o Dobra dźiedźiczne nie fą ważne, y zadatki, ábo zákłády nie máią mieyfca, owfzem giną. *Conft*: 1576. *fol*: 311. *Tit*: O Kontrákcie flownym.

c Nie dofyć że przed Urzędem Grodzkim, ále Sądowym gdy fądzą, bo określono czas fądow w Rozdź: 4. Art: 33. Y onerowany ieft Sędźia w tym iáko *publica perfona*, áby ná fądźie nie bez fądu zapify przyimował, według Roz: 4. Art: 7.

Zápifow, áni żádnego zeznánia nie ma Urząd żaden przyimowáć, tylko *circa Acta*. *Conft*: 1550. *fol*: 3. § Iż też.

Zapifow wfzelakich w Kápturach w W. X. L. od záczęćia tychże fądow, áż do fkończenia, walor táki, iákoby *in quovis fubfellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfoederacyach Generalnych Warfzaw: *fub interregnis*. An: 1668. & 1674.

ARTYKUŁ VII. 7.

O Zápifach, ktore maią być u práwá przyimowane krom zeznania urzędowego, y o pożytkách kupieckich.

USTáwuiemy, [a] iż tákowe lifty zápifne pod pieczęćią, y z podpifem ręki, y pod pieczęćmi ludźi wiáry godnych, iáko śię wyżey pomieniło, á kto pifać nie umie, tedy pod pieczęćią iego,

go, y pod pieczęćmi namniey trzech Szláchćicow ná ſummy pieniędzy, R.4.
ábo iáką rzecz ruchomą pożyczáną ná rok pewny, krom pozwolenia a.30.
zá nim wwiązánia w imioná, ábo ludźie, y bez zeznánia urzędowego
dáne, u práwá zá mocne przyimowáne być máią. Wſzákże ieśliby
był ten, kto śię zápiſze, pozwan o niewypełnienie Zápiſu, á chćiał co
przećiw Zápiſowi ſwemu mowić, ábo go nieprzyznawáć, tedy ten nie
przez Prokuratora u práwá uſpráwiedliwić śię ma, ále ſam powi-
nien będźie przed ſądem ſtáć, y o to uſprawiedliwić śię: Y gdźieby ſtro-
ná żałobliwa ſłuſznie náń dowiodłá, y to pokazáłá, iż to ieſt iego Zá-
pis włáſny, y od niego dány, tedy ſąd wſzyſtko według tego Zápiſu, y
obowiązkow iego ná nim ſkázáć, y odpráwę dźiałáć ma. A zá to, iż
śię Zápiſu ſwego właſnego zaprzał, winien będźie ten, miáſto winy
ná tymże Urzędźie w Zamku, ábo Dworze Náſzym Sądowym záraz po
1 wyroku śieść, y ſześć niedźiel wyśiedźieć. § A ieśliby śię to tráfiło, R.7.
iżby przećiwko zápiſowi ſwemu mowił, zwłáſzcza przyznawſzy śię a.26.
ku pieczęći, álbo podpiſu ręki, miánuiąc iżby membrán iemu nie ná tę,
ále ná inſzą rzecz dał, á w práwieby był liſt nápiſány, á nie membran-
by pokázał, tedy to iemu ku pomocy iść nie ma, y tym onego Zápi-
3 ſu burzyć nie może. § [b] Też kupcy, Mieſzczanie, y Zydowie ná
Szláchćie reieſtrámi długow żadnych dochodźić nie máią, y nie będą
mogli. Krom zá zápiſámi pewnemi, iáko o tym náuká wyżey po-
mieniona.

a W Koronie przyznánie pożyczánych pieniędzy przed Urzędem ma być uczynione, á gdyby kto komu pieniędzy bez Urzędowego przyznánia pożyczył, á byłby o to Dłużnik do práwá pozwány, przyśięgę uczyniwſzy w tym, iáko nie ieſt dłużnym, zoſtáie wolnym. *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 308.

b W Koronie, Kupiec káżdy wetrzech lećiech o dług ſobie od Szlachćica winny przy Reieſtrách zá przyśięgą ſwoią, y dwuch Swiadkow, zápłatę otrzymywa, á po trzech lećiech iuż śię upominac nie może dla dawnośći, ktorą dług tráci. *Zyg: w Krák:* 1540. *H. P.* 309.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Zápiſach ludźi proſtych, wolnych, pochożych, y ná árendę dánych.

1 UStáwuiemy, iż ieśliby ktory człowiek wolny, pochoży, poddał R.9.
śię ktoremu Pánu, á tenby Pan maiętnośćią ſwą zápomo- a.27. R.8.
żenie iákie iemu uczynił: A onby człowiek ná tę maiętność od a.8.
Páná wźiętą liſt, Zápis ſwoy dobrowolny z obowiązſkámi w nim
opiſanymi, pod pieczęćiámi trzech Szláchćicow wiáry godnych dał,
tákowy Zápis u práwá zá mocny, y ſłuſzny przyimowan być ma.
Wſzákże ludźie oyczyſte odchodząc od Pánow ſwoich, á inſzym Pá-
nom poddawſzy śię, choćiayby śię tákowemi Zápiſy wyżey miánowánymi
obowiązáli, tedy tákowe Zápiſy u práwá przyimowáne być nie máią,

y zá niemi ten, komu śię opiszą, odźierżeć niczego nie może. Potemuż y ná árendy myt, karczem, młynow, robot leśnych, y inszych pożytkow Zápisy dáne, iáko śię wzwyż tego Artykułu opisáło, u prawá zá słuszne przyimowáne bydź máią.

ARTYKUŁ IX. 9.

Ktoby pod kim szukał Bliskośći, á tenby dźierżał imienie zá zápisem słusznym.

Kiedyby kto pod kim szukał imienia Bliskośći swey, y pozwałby go do prawá, ten, pod kim szuka, dźierżałby to imienie zá Zápisem słusznym, á powiedźiał, iż nie iednemu mnie to imienie należy, ále inszym uczestnikom moim tymże Zápisem to imienie zápisano, y pokázałby to u prawá rzeczą sámą ná onymże Zápiśie, tedy ten, ktory imienia szuka, ma y tych wszystkich uczestnikow przypozwáć, ktorym Zápis służy.

ARTYKUŁ X. 10.

O imienie dłużne, y o dawność Ziemską.

R.4. a.19. TEż [a] ustáwuiemy, ieśliby kto kupił iákie dźiedźictwo, y dźier-
R.7. żałby spokoynie zápłáćiwszy. A ná tymby imieniu kto inszy
a.11. dług miał pierwey urzędownie zápisány, poki ieszcze było nie przedáno, á milczałby po przedáży o ten dług trzy látá, y prawem tego nie dochodźił, tákowy choćiáby y upominálne listy miał, nie ma ná tym imieniu tego długu pátrzyć, ále ná istcu swych pieniędzy szukáć. § A ieśliby ten iśćiec nie miał czym płáćić, tedy w tym długu ma go sąd samego wydáć. Wszákże ieśliby o ten dług także urzędownie zápisány do prawá pozwał tego, ktory to imienie dźierży, dawnośći tákowey nie omieszkawszy, temu według Zápisu iego pierwszego ten dług ná tymże imieniu ma być przysądzon. A ten, ktory w dźierżeniu będźie tego dźiedźictwa, on dług ma zápłáćić temu, ktory pierwszy Zápis ma, á sam ma tych pieniędzy, y káżdego inszego nákładu doiskiwáć śię ná istcu. A ieśliby ten iśćiec nie zápłáćiwszy umarł, tedy ná máiętnośći iego leżącey y ruchomey, ieśli ktorą zostáwi, tego szukáć ma. § Tákże też y o przezyskách z Urzędu skazánych ná tym imieniu ma śię rozumieć, iáko o długách, ieśliby kto dawność tákową od skázánia urzędowego omieszkał.

[a] Kto będźie miał dług pierwszy ná iákich Dobrách, tego ma być lepszość prawá, tylko ieśliby kto pierwey prawo przewiodł zá poślednieyszym obligiem, á byłby w possessyi przez trzy latá, iuż lepsze prawo zostáie, 1588. O Ważnośći zapisow, *fol:* 467.

ARTY-

ARTYKUŁ XI. 11.

O długi dwuch, ábo kilku ná iednym imieniu.

1 Kiedyby kto imienie zákupione w ktorey ſummie dźierżał, R.4.
á drugiby śię z długiem ſwym ku temuż imieniu przypowie- a.91. R.11.
dźiał, mieniąc, iż też iemu ná tymże imieniu ſumma ieſt opi- a.10.
ſana, ábo z práwá byłá ſkazána. A onby od roku w zápiśie opiſanego, ábo od ſkazánia Urzędowego dawnośći Ziemſkiey dźieśiąćiu lat niezámilczáł, á toby imienie obudwuch ſum ſtało, tedy ten, ktory ma większą ſummę, ták dźierżący iáko y zyſkuiący, będźie powinien drugiemu mnieyſzą ſummę zápłáćić. A iesliby płáćić niechćiał, tedy ten, kto mnieyſzą ſummę ma, temu większą ſummę powinien zápłáćić: ábo obádwá to imienie inſzemu w oboiey ſummie záſtáwić, y te pieniądze miedzy śiebie według zápiſow rozdźielić. § A
2 iesliby kilká dłużnikow z rożnymi długi do iednego imienia zbiegli śię, á imieniaby iuż zá te długi nie ſtáło, tedy kto będźie miał pierwſzy ſłuſzny y prawny Zápis, y w dźierżeniu tego imienia zá tym pierwſzym zapiſem był: á toby imienie większey ſummy nie ſtáło, tedy ten zá pierwſzym zápiſem ſwym przy tákowym imieniu zoſtać ma. A ći z oſtátnimi zápiſami maią pieniędzy ſwych ná iſtcu dochodźić, á gdźieby iśćiec umarł, tedy ná inſzey máiętnośći iego.

ARTYKUŁ XII. 12.

Káżda Záſtáwá, y dług pożyczony dawnośći nie ma.

1 CHcemy [a] też mieć, y uſtáwuiemy, áby káżda Zaſtáwá y Dług R.6.
pożyczony dawnośći Ziemſkiey nie miáły, y wolno będźie a.8.
wſzelákiemu Dźiedźicowi odłożywſzy ſummę pieniędzy przed práwem zá Záſtáwę, dźiedźictwá ſwego doyść, ták zá práwem ſwoim przyrodzonym, y iákokolwiek nábytym. Tymże ſpoſobem wſzelákiemu ſtánowi długow ſwych pożyczonych zá opiſem według tego Státutu ſpráwionym, ná iſtcu, y ná Potomkách iego dochodźić wolno będźie, choćiażby śię y przez dawność Ziemſką nie upominał.

[a] W Koronie, Kupcy gdyby we trzech lećiech długow u Szlachty nie dochodźili, dawnośćią trácą. *Zyg: w Krak:* 1540. *H. P.* 309.
Máiętnośći, ábo dźiedźictwa w pieniądzách zaſtawnego, ktoby we trzydźieſtu lat nie wy-
kupił, dźiedźictwo dawnośćią tráći. *Káz: Wiel: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 521. *Káz: Jag: w Krák:* 1421. *H. P. Tamże.*
Præſcriptia ná wieczność nie idźie ná Dobrach w poſagu, ábo przezyſkách puſzczonych y
Wyderkaſem zápiſanych. *Conſt:* 1576. *fol:* 306. *Tit:* O Preſkrypcyi.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O ſpoſobie dowodu Záſtáwy imienia leżącego, gdyby kto kogo ku bróniu pieniędzy pozwał.

R.3. TEż uſtáwuiemy, ieśliby kto pozwał kogo o imienie, ludźie,
a. 2. ábo grunty, miánuiąc, iżby od przodká iego, y od iego ſame-
33. go było záſtáwiono. A pozwányby śię do záſtáwy nie znał, tedy ie-
44. 45. śli żałobá będźie o táką Záſtáwę, ktoraby śię ſtáłá po wydániu, y
R.4. a.19. utwierdzeniu tey teraznieyſzey poprawy Statutowey, tedy Urząd
miedzy ſtroną w tey rzeczy uznánie, y rozſądek ſwoy uczynić ma według tego Státutu, iáko o tym wyżey dołożono. Lecz iż wiele ludźi zwykło o rzeczy dawne, záſtárzałe mieniąc zaſtáwą, ieden drugiego do práwá poćiągáć, y w tym zátrudnienie ſtronom, y Urzędowi niepotrzebne zádáwáć. Przeto y o tákich dawnych á przeſzłych záſtáwach ták obiáśniámy, y uſtáwuiemy: iż gdyby kto kogo o Záſtáwę imienia, ludźi, gruntow, ku bróniu pieniędzy pozwał, ktorąby Záſtáwę mienił być uczynioną po wydániu temu Páńſtwu Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego Státutu, od Przodká Náſzego ſławney pámięći Krolá J. M. Zygmuntá pierwſzego, á pozwányby śię do tey Záſtawy nie znał, á ieśliby to mienił, być ſwoią własność oyczyſtą, máćierzyſtą, ábo ſpadkiem, ábo iákim práwem nábytym, á przytym ſzczyćiłby śię, y brał ſobie ná pomoc dawność Ziemſką, tedy pierwey ten, kto w tákiey rzeczy żáłuie, má to iawnie, y znácznie piſmem ſłuſznym według práwá pokázáć, [a] ieśli to, o co żáłuie, kiedy w Domu y u Przodkow iego było, tedy zá tym y ku dalſzemu dowodowi práwnemu, iż to z domu iego, ábo od niego ſamego zaſtawą wyſzło, przypuſzczon będźie według práwá, y ártykułow o práwách Ziemnych opiſanych, zwłaſzczá, gdźieby ſtroná pozwána obron prawnych ná piſmie nie pokazáłá. A to śię ma rozumieć o imienie, ludźie y grunty záſtawne po wydániu pierwſzego ſtárego Státutu. § Jeśliby żałobna ſtroná naprzod tego, że to imienie, ludźie, grunty, o co pozywa, było kiedy w domu iego, ná piſmie znacznie według Státutow pierwſzych nie pokazáłá, ále zá żałobą zgołá do przyśięgi śię bráłá, tedy bez tego, y do dowodu ná záſtáwę nie ma być przypuſzczona, ále ten pozwány, á dźierżący iego imienia, ludźi, gruntow, przy ſwym dawnym dźierżeniu y nád dawność Ziemſką, ieśliby iákiego práwá ná piſmie nie pokazał, ma ſam ieden przy dawnośći, że to ieſt iego własność, á o záſtáwie żadney nie wie, przyśiąc. A gdźieby przy dawnośći Ziemſkiey ſtroná pozwana iákikolwiek dowod liſtowny pokazáłá, tedy y bez przyśięgi od obżałowánia przy dźierżeniu ſwym dawnym wolną będźie. § Wſzákże y to wáruiemy, ieśliby kto w tákiey rzeczy miał do kogo práwo, tedy áczkolwiek iuż porządkiem tego Státutu nowego wſzyſtkie rzeczy odpráwowáne będą; wſzákże rzeczy záſtárzáłe przećię ſtárym Státutem, zá ktorego co śię ſtáło, ſądzone, y ſkázywáne być máią. A dla tego, áby śię nikt niewiádomośćią nie wymawiał, káżdy tákowy

wy

wy ktoby do kogo miał iáką potrzebę od wydánia, y używánia tego
Státutu, będźie powinien práwem ſwym tego dochodźić. A gdźieby
do dźieśiąćiu lat od wydánia tego Státutu o táką záſtáwę dawną
milczał, y práwem z nim nie poſtępował, tęn o táką záſtáwę wiecznie
milczeć ma. Wyiąwſzy to tylko dźieći lat niedoroſłe, z ktorych do-
ſzedſzy lat ſwych Brat Stárſzy, ábo Opiekun, tákże do dźieśiąćiu lat o
tákową zaſtáwę powinien będźie práwem czynić, iáko wyżey opiſá-
no. A ktoryby doſzedſzy lat ſwych, do dźieśiąćiu lat w milczeniu był,
4 tákowy tákże wiecznie o to milczeć ma. § Potemuż ktoby od u-
chwały Státutu ſtárego od Krolá J. M. Zygmunta pierwſzego,
w roku tyśiąc pięćſet dwudźieſtym dźiewiątym wydánego, w táko-
wey rzeczy aż do wydánia tego teráznieyſzego Státutu w milczeniu
był, upominánia nie czynił, y do práwá nie poćiągnął, tákowy zá
táką daleką dawnośćią tákże o táką rzecz do práwá poćiągáć, y te-
go śię upomináć nie ma wiecznymi czáſy.

a Przy dokumentach ná grunt dźiedźiczny pokazánych dowod przyśięgá, Roz: 4. árt: 92. y Roz: 9. árt: 12. y 14.

b Gdyby ſtrony powodowey, ábo pozwáney práwo o rzecz ábo imienie przez dawność wątpliwe było, záwſze przy poſſeſſyi oney rzeczy, ábo imienia, zá tym, ktory dźierży, dekret ma być dány, y do dowodu przypuſzczony być ma. *Zyg. w Krák.* 1540. *H. P.* 522. *Wład: Jág: w Krák.* 1423. *H. P. tamże.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O odkłádánie ſummy zá Záſtáwę.

1 JEśliby [a] kto komu imienie, ábo inſzą rzecz ktorąkolwiek w
pieniądzach záſtáwił ná rok w liſtách pomieniony, á potym ná R. 4.
onym roku przypadłym chćiałby mu pieniądze iego oddáć, á Zá- a. 42.
ſtáwę ſwoię od niego do śiebie wźiąć: á onby nie chćiał pienię-
dzy ſwych od niego przyiąć, áni tey Záſtáwy iemu wroćić y po-
ſtąpić, á byłby o to ku práwu pozwan ku bràniu pieniędzy ſwych, á
onby u práwá iáko ná roku záwitym nieſtał, tedy żałobnik pokázeli
to, że tę rzecz zaſtáwił, ma onę ſummę pieniędzy ná Urzędźie położyć.
A Urząd Naſz ma mu w to imienie iego zárázem wwiązánie dáć, y
wſzeláką zaſtáwę ſwą, káżdy z Urzędu Náſzego tym odźierżeć oby-
czáiem ma, według opiſu ſwego. [b] A Urząd Naſz potym ma y po-
winien będźie te pieniądze wſzyſtkie ſpełná temu oddáć, ktoby
záſtáwę dał, krom wſzelákiego zátrudnienia, nic ná śiebie z oney ſum-
2 my nie wytrącáiąc. § A gdźieby kto do Sądu będąc pozwan, o zá-
ſtawną rzecz, ná roku przypadłym zá pozwy ſtánął, tedy zá dowo-
dem Zaſtáwy, wźiąwſzy te pieniądze ſwe, onę Záſtáwę, imienie leżą-
ce Załobnikowi niiáką dawnośćią śię nie wymawiáiąc, tegoż czáſu
poſtąpić, y z tego śię Urzędownie wyrzec ma. Okrom, wyiąwſzy to,

 gdźieby

gdźieby kto co komu zaſtáwił ná rok w liśćie pomieniony, á ná ten rok w liśćie náznáczony u niego nie wykupił, tedy on tę Záſtáwę ma dźierżeć áż do drugiego roku według zapiſu iego ná to dánego. A wſzakże ieśliby ten, co kto komu zaſtáwił, á nie wykupiwſzy tey Záſtáwy ſwoiey umarł, tedy Dźieći, ábo Bráćia, ábo Bliſcy, komuby to prawem ſłuſznym wykupić przynáleżało, tákowego roku w liśćie opiſanego nie máią pátrzyć, ále ſkoroby o to był pozwan, tedy ten y bez roku ma pieniądze ſwe wźiąć, á zaſtáwną rzecz zárázem poſtąpić.

a Ten, ktory maiętność ſwoię od Zaſtawniká wykupuie, rokiem záwitym ſądzony być ma, á gdźieby wyſzła o toż appellacya do Sądu Trybunal: w każdym terminie ſądzony być ma, nie czekáiąc terminu własnego Powiátu, 1588. O wykupienie Dobr Zaſt: *fol*: 461.

b Jeśli kto kogo pozywa o Dźiedźictwo, ábo o Záſtawę, á pozwány ná roku záwitym by nie ſtał, tedy powodowa ſtrona zyſkiwa Dźiedźictwo, wroćiwſzy pozwánemu pieniądze. *Káz: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 522.

Przy wykupnie człowiekowi ośiádłemu pieniądze áreſztowane być nie máią, wyiąwſzy żeby miał mnieyſzą maiętność. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 523. *Conſt:* 1576. *fol:* 301. *Tit:* O áreſztow: pieniędzy. Chybá żeby *poſſeſſio liti non correſponderet*. Areſzt ma być do niedźiel 6. proſekwowány *ſub nullitate Areſti: Conſt: ibid:*

ARTYKUŁ XV. 15.

O Długách, ieśliby kto pożyczywſzy co komu drugiemu ſam umarł, á on, ktory pożyczył, żyw zoſtał.

R.4. a.22. y 86. USTáwuiemy, ieśliby kto pożyczywſzy komu ſummę pieniędzy, ábo iákich rzeczy ruchomych, ſam umarł, á ten Dłużnik, ktory winien żyw zoſtał, tedy Potomkom pozoſtáłym onego zmarłego według liſtu opiſu ſwego ten Dług przodká ich płáćić, y wſzyſtkim obowiązkom ſwym doſyć czynić powinien będźie. A gdźieby opiſowi ſwemu doſyć czynić nie chćiał, y w czym z niego wyſtąpił, ábo nie wypełnił, tedy we wſzyſtkim według zápiſu ſwego upadywa.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pośiągániu ſpadkow Rodźicom po Dźiećiách ich.

USTáwuiemy, ieśliby kto máiąc ſwoię włáſną máiętność nábytą, leżącą, y ruchomą, á nikomu iey nie zápiſawſzy, y Potomſtwá po ſobie ná doł pochodzącego, także Bráći, y Sioſtr rodzonych nie zoſtáwiwſzy, umarł. A Oćiec, ábo Mátká, oboie, ábo ieden z nich żyw zoſtał, tedy po zmarłym Synie Oćiec, ábo Mátká onego zmárłego tákowe ſpadki máią pośięgáć. Tákże y po zmarłey Corce bez potomſtwá, toż śię rozumieć będźie, ktoraby włáſną ſwoię máiętność ábo od Męża zápiſaną po ſobie zoſtáwiła, nikomu nie zápiſawſzy.

ARTY-

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Przywileiách y inſzych wſzelákich Zápiſach, iáko ich Zony zoſtawſzy śię po Mężách używáć máią.

1 USTáwuiemy, [a] ieśliby kto táki Przywiley ábo Zápis ná dar, ná przedáż, ábo ná iákążkolwiek rzecz odźierżał, z dokłádem R.3. a.17.
tego iáko poſpolićie w liſtách piſzą, dáruiąc, ábo przedáiąc ſame- R.8.
mu, Zenie, Dźiećiom, y Potomkom iego, zá czym tákowe Zony a. 2.
zoſtawſzy śię po Mężách, połowicę oney rzeczy w Przywileiu, ábo w Zápiśie opiſanym pozyſkuiąc ku ſzkodźie dźiećinney, ábo Bliſkich, pośięgáć chcą, tedy tákowa Zoná ieśliby oſobliwym Zápiſem tego od Mężá zápiſanego nie miałá, choćiażby imię iey pomienione było, nic dźierżeć według tákowego Zápiſu nie może, ále to ná Potomkow ſpáść ma. Okrom gdźieby w tym Zápiśie dołożono było, że iemu, Zenie iego, zá ſpolne ich, ábo zá iey właſne pieniądze ono imienie przedáne, ábo obiema ſpolnie dárowáne było, tedy to według Zapiſu záchowano być ma.

a Przywileie y Zápiſy poſpolite nie máią być ná inſze rozumienie wykłádáne, iedno iáko nápiſane ſą, y ták iáko ſame w ſobie brzmią, maią być bráne. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 66.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Gdyby kto komu dawſzy ná śiebie Zápis, á w tym nie uiśćiwſzy śię umarł.

1 USTáwuiemy, [a] ieśliby śię kto komu liſtem ſwym dobrowol- R.7.
nie opiſał, bądź przedaży wieczyſtey ná imieniu, ábo ná rucho- a.15.
mą rzecz, tákże y ná záſtawę, pożyczkę y porękę. A tenby Zápis był ſłuſzny według tego Státutu ſpráwiony, á w tymby Zápiśie iego były obowiązki dobrowolne ná zapłátę ſummy pieniężney iśćizny, ſowitośći, ſzkod, nákłádow, win, y też oczyſzczánie, y záſtępowánie u Sądu, ábo y o porękę iáką, y o inne rożne rzeczy, y przypadki y o cokolwiek. A temuby Zápiſowi ſwemu ten doſyć nie uczyniwſzy y wſzyſtkich obowiązkow ſwych dobrowolnych w nim opiſanych nie wypełniwſzy, z tego świátá iuż po roku w Zápiśie iego miánowánym zſzedł, á Dźiećiby iego po nim zoſtáły, ná ktorychby po śmierći iego máiętność leżąca, y ruchoma ſpádłá. A ten, ktoby Zápis ná to ſobie dány miał po śmierći onego, Zonę, Dźieći, ábo Bliſkich iego, ktoby po śmierći máiętność iego miał według Zápiſu tego, iáko o ſamę rzecz w tym liśćie opiſaną, tákże y o wſzelákie obowiązki dobrowolnie w nim opiſane o niewypełnienie tego wſzyſtkiego, do ktorego Urzędu pozwał. Tedy ieśliby ten, kto ná ktorąkolwiek rzecz dał Zápis, ieſzcze zá żywotá ſwego był pozwan o nieuczynienie doſyć temu Zapiſowi, y

z práwáby to ná nim iuż ſkazano: A onby w tym czáśie zmarł tego wſzyſtkiego nie zápłáćiwſzy, tedy Urząd Naſz, ktory to przyſądźił, ma y po śmierći iego według Sądu ſwego, y dobrowolnego obowiązku iego, ſtronie powodowey odpráwę ná imieniu iego uczynić, á gdźieby imienia nie było, tedy ná máiętnośći iego ruchomey udźiáłáć ma, przy kimbykolwiek ná on czás zoſtáłá. A wſzákże ieśliby tá oſobá zmárłá, o nieuczynienie dosyć Zápiſu ſwego, choćiayby byłá do ktorego Urzędu pozwaná, á nie ſtánąwſzy u práwá przed rokiem zá pozwy przypádłymi zmarłá, Tedy ći, ná kogo po nim máiętność iego leżąca, ábo ruchoma práwem przyrodzonym ſpádłá, powinni będą, ieśli o ſummę pieniędzy pożyczoną pozwią, iśćiznę, y z ſowitośćią zápłáćić. § A ieśli o oczyſzczenie pozwáni będą, tedy tákże Potomki iego według Zápiſu Przodká ſwego z máiętnośći iego ná nich ſpádłey, oczyſzczáć máią: A ſzkod, nákłádow, zaręk, win, y inſzych obowiązkow w tym liśćie opiſanych nic płáćić zá to iuż nie będą powinni, gdyż nikt ni zá kogo ćierpieć nie ma, tákże y ná drugiego ćiężaru ſwego wkłádáć nie może, iedno ſam ten, kto śię komu w czym opiſze, powinien zá to dosyć uczynić. A gdźieby o to nie będąc ieſzcze do práwá pozwány, ábo przed rokiem w liśćie iego opiſanym zmarł, tedy więcey nic máią płáćić iedno iśćiznę iemu pożyczoną, á ſowitośći, win, áni nákłádow nic nie máią płáćić, okrom ieśliby Zoná, ábo Dźieći doroſłe tego zmarłego byłyby zárowno w tym liśćie opiſáni. Tedy nie wymawiáiąc śię śmierćią onego, powinne będą pozoſtáłe oſoby tákiemu zápiſowi ſwemu dosyć czynić, y wſzyſtkie dobrowolne obowiązki ſwe wypełniáć. § Wſzákże ieśliby Mąż od Zony zmarł, ábo Oćiec od Dźieći, á zapiſem ſwym ieſzcze zá żywotá ſwego zoſtałby komu co winien, choćiayby iuż y przezyſki práwne ná nim były ſkazáne, á imieniaby ſwego właśćiwego, tákże y żadney máiętnośći ruchomey po ſobie im nie zoſtáwił, á Zonáby iego miáłá ſwe właſne imienie oyczyſte, máćierzyſte, kupne, ſpadkowe, wianowne, y wſzelákim práwem ſwym nábyte: Tákże y Dźieći miałyby ſwe właſne imienie wyſłużone, kupione, máćierzyſte, y wſzelákim ſpoſobem nabyte, á nie oyczyſte, tedy tym ſpoſobem zá winę, y zá opiſem Oycá, ábo Mátki ſwey, iáko Dźieći, y Bliſcy, tákże y Zoná tego zmárłego, zá to ná máiętnośći ſwey właſney ſzkodowáć nie máią, y zá to nic płáćić powinni nie będą. Jedno ieśliby Oćiec, ábo Mátká odumarli práwá ná iáki ſpadek, ktoryby im po iákim bliſkim przynáleżał, tedy Dźieći doſzedſzy tego ſpadku práwem po nim ſpádłym, powinni z niego długi oycowſkie, ábo mátczyne płáćić, bo kto pośięgá Dobrá, powinien nośić y brzemioná. § A ieśliby Dźieći, ábo y Potomkowie tego ſpadku dochodźić nie chćieli, tedy ten, komuby to było winno

od

od Oycá, ábo Mátki ich, ma ich pozwáć do Urzędu tego, do ktorego iemu práwo iego ukázuie, ná rok záwity. A Urząd ma ſkazáć iuż temu ſamemu żałobnikowi tego ſpadku dochodźić, kto tego gdy doydźie, ma w tym długu ſwym dźierżeć do oddánia ſummy pieniędzy iemu winney, y tych nakłádow, coby dochodząc tego ſpadku utráćił zá uznániem urzędowym.

a Długi Oycowſkie przez Brátá ſtárſzego, z Dobr oyczyſtych płácone być máią. *Káz: Jag: w Piotr:* 1444. *H. P.* 526.
Ná Długi Oycowſkie gdyby zákłády, y przezyſki ieſzcze nie záſzły, á pieniędzmi gotowemi płácone być nie mogły; tákże gdźieby też iuż przezyſki záſzły, Opiekun Dźieći niedoroſſych Dobra w ſummach głownych Kredytorom puśćić ma, 1588. *De minorennibus complicibus, fol:* 466.
Okrom zaręki wſzyſtkie obowiązki Przodká ſwego Potomkowie zá zápiſem wykonywáć powinni, ták o oczyſzczenie, iáko y inſze rzeczy. Rozdź: 6. árt: 8. y Rozdź: 7. árt: 18. y árt: 25.
b Gdy kto Dobrá dźiedźiczne przeda, ábo záſtáwi, á zápiſawſzy śię oczyśćiáć, á tym czáſem umrze, Potomſtwo zmárłego z Dobr oyczyſtych winno będźie bronić tego, ktory śiedźi w Dobrách iego, choćby lat nie mieli. *Zwyczay Ziemi Krak:* 1505. *H. P.* 288.
Sukceſſor zárąk płáćić nie powinien, ále obowiązki wſzyſtkie ponośi. Rozdź: 4. árt: 22.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Rok Práwu o Záſtáwę ma być położon záwity.

1 CHcemy [a] mieć, y uſtáwuiemy, iż káżdy rok zá pozwy złożony, o każdą rzecz zaſtáwną ma być záwity, pod ſtráceniem práwá, á od ktorego czáſu będźie pozwány Zaſtáwnik o to, że ná roku w zapiśie pomienionym pieniędzy bráć nie chćiał, tedy ten, ktory Zaſtáwę dźierży, od tego czáſu nie ma więcey imion pſowáć, y żadnych dochodow, y pożytkow bráć. A cobykolwiek po położeniu pozwow z onego imienia wźiął, o to Dźiedźic wſzedſzy w prádźierżenie imienia, ma tego Zaſtáwniká pozwáć ná rok záwity do práwá, y tey ſzkody ſwey dochodźić, á Urząd powinien będźie one ſzkody zá dowodem ſłuſznym ná właſney máiętnośći iego wſkazáć, y odpráwę poſtępkiem prawnym uczynić. A gdyby ten Zaſtawnik nie był ośiádłym w tym Powiećie, w ktorym ono imienie w zaſtáwie dźierżał, tedy przy odkłádániu pieniędzy ſtroná powodowa wolna będźie onemu ſummę ná Urzędźie położoną áreſztowáć, á Urząd nie będźie wolen tey ſummy oddáwáć, áż śię o zepſowánie tákowego imienia zaſtáwnego powodowey ſtronie uſpráwiedliwi, y z wynálaſku urzędowego ſądownego doſyć uczyni.

R.4. a.42. R.6. a.8. R.7. a.6.

a Kto od Zaſtáwniká máiętność ſwoię wykupuie, ma do tego rok záwity Dobrá dźierżący, á gdźieby tá ſpráwá przez appellácyą do Trybunału byłá wytoczona, w káżdym terminie iáko nayprędzey ma być ſądzona, nie czekáiąc właſnego terminu onego Woiewodztwá, 1588. O wykupienie Dobr zaſtaw: *fol:* 461.

ARTYKUŁ XX. 20.

Jeśliby kto imienie, ábo iáką rzecz ruchomą zaſtáwną drugiemu w większey ſummie zaſtáwił.

USTáwuiemy, [a] ieśliby kto maiąc od kogo imienie w Zaſtáwie, ábo ktorą rzecz ruchomą, w większey ſummie tę Zaſtáwę komu inſzemu zaſtáwił: á dźierżący tey rzeczy byłby o to przypozwan ku bràniu ſummy pieniędzy, ktorąby on ábo iego Potomek ná tę rzecz wźiął, y przed prawem tę ſummę położył, y tego ſłuſznie zápiſem dowiodł, iż nie w większey ſummie, tylko w tey, ktorą ná práwie położył, tę rzecz zaſtáwił, tákowy pieniądze oddáwſzy, rzecz ſwoię ma wźiąć. A ten, ktory ná cudzą rzecz większą ſummę da, ná iſtcu ſobie tego niech pátrzy, co by nád zwyż pierwſzey ſummy dał. § A gdźieby śię tráfiło o Zaſtáwę rzeczy ruchomey, ná ktorąby zapiſow żadnych nie było, á ſporby miedzy obiema ſtronámi, po temu iáko wyżey opiſano o ſummie pieniędzy, ſtał, tedy dźierżący tey Zaſtáwy bliżſzy będźie przyśięgą tego dowieść, że táką ſummę iáką miánowáć będźie ná tę Zaſtáwę dał, zá ktorym dowodem pieniądze ſwe odźierżawſzy, Zaſtáwę wrocić ma.

a W Koronie, gdźieby kto większą ſummę ná Dobra dał, tedy ná zaſtáwie ma przeſtáć, á nie ma tey ſzkody nikomu, tylko ſobie przypiſać, á ieśliby to ſobie obwárował przy Zaſtáwie, Sędźia ma ſkazać, áby ten, ktory pieniędzy pożyczył, ſummę wypełnił, á ieśliby też większa ſumma byłá, niż pożyczył, oſtátek winien oddáć. Káz: *Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 523.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O imienie Zaſtawne ná rok pod ſtráceniem.

JEśliby kto komu Zaſtáwił ná rok pod ſtráceniem imienie ná upád, tedy ieśliby rok przyſzedł, á ten, kto zaſtáwił imienie, ná ten rok nie mogł wykupić, tedy ten, kto zákupił, po onym roku przy tym imieniu według práwá ſwego zoſtáć ma wiecznie. Wſzákże ieśliby ten iśćiec, ktory imienie zaſtáwił, przed rokiem ná wykupienie onego imienia zápiſanego umarł, tedy potym choćiażby on rok zápiſany minął, wolno będźie Potomkom, ábo Bliſkim iego, odłożywſzy ſummę pieniędzy, tę Zaſtáwę wźiąć.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O odięcie imienia Zaſtáwnego.

R.4. a.74. R.9. a.2. TEż [a] uſtáwuiemy, ieśliby kto komu imienie zaſtáwił, ábo grunty w iákieykolwiek ſummie pieniędzy ná pewny rok w liśćie opiſany, á potym ná roku przypadłym nie zápłáćiwſzy, y nie oddáwſzy iemu tey ſummy, toby imienie, ludźie, grunty,

ty, y cobykolwiek zaſtáwił u niego, upornie, y ſwawolnie od- R.4.
iął, á toby ná niego ſtuſznie ſtroná dowiodła, tedy ma temu gwałt art.
zápłáćić dwánaśćie rubli groſzy, y wſzyſtkie zaręki w liśćie ſwym opi- 100.
ſane, á wieleby ludźi zaſtáwnych iemu zá odięćiem iego nie robiło, te-
dy zá káżdy tydźień nie záſłużony ma zápłáćić od káżdey ſłużby zu-
pełney po ſześćiu groſzy Litewſkich, á ktoraby ſłużbá pieſza ná ty-
dźień ná robotę nie chodźiłá, tedy po trzy groſze płáćić ma. A inſze
wſzelákie Dobrá, y pożytki onego imienia odięte według ſtuſznego, á
práwnego dowodu y ważnośći pożytkow, ma Urząd Naſz tę ſzkodę
ſowito ſkazáć, y przećiw tákiego ma ſtronę żałobliwą záchowáć, iá-
ko o tym w Rozdźiale czwartym ártykule dźiewięćdźieśiątym wto-
rym, o wybićiu z ſpokoynego dźierżenia, náuká opiſana ieſt. § A ie-
śliby kto komu co záſtáwił, imienie, ludźie, ábo grunty, á z ſtrony kto
trzeći zá iákimkolwiek práwem, ábo y z uporu tey Záſtáwy co odiął,
tedy ten, komu będźie to odięto, zechceli pozwáć tego, kto mu záſtá-
wił, ten ma iemu oczyſzczáć według zápiſu ſwego, á nie oczyśćili, te-
dy ták wiele ludźmi możnemi, y źiemiámi ma iemu to nágrodźić, á
zechceli opuśćiwſzy tego, ktory mu zaſtáwił, z tym, kto u niego od-
iął u práwá mowić, tedy to mu wolno uczynić, y ná onym tey Záſtá-
wy ſwey dochodźić: á Urząd Naſz y przećiw temu záchowáć śię ták
ma iáko w tym Artykule wyżey náuká opiſaná ieſt.

a W Koronie, gdyby kto kogo z imienia ſwawolnie wygnał, ábo wypędźił, záraz w tymże miesiącu ma uczynić proteſtacyą u Stároſty, y tego ſwawolnego pozwáć, á Urząd ma do Dobr ziácháć, y wiádomość od okoliczney Szláchty pod ſumnieniem, á od poddánych pod przyśięgą wźiąć ma, ktoby ná on czas prawdźiwie dźierżącym był, *Zyg: w Krák:* 1548. *H. P.* 222. 1588. O gwałtownym wybiciu, *fol:* 461.

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

Ktoby kogo pozwał o imienie; á pozwányby u práwá zawodcę ſtáwił.

UStáwuiemy, a iż ieśliby kto kogo pozwał o imienie, mieniąc
do niego mieć práwo przyrodzone, ábo nábyte, á ten, ktory po- R.4.
zwie, ſtáwiłby ku práwu záwodcę, ktory mu to imienie przedał, ábo a.55.
iákimkolwiek práwem záwiodł. A gdyby go ten záwodcá záſtąpił, R.14.
á pozwány poſtáwiwſzy záwodcę chćiałby z práwá precz iść, tedy a.3.
w tákowey rzeczy, iáko ten zawodcá ták y pozwány o to imienie
z práwá odchodźić nie máią do tąd, áż śię ten zawodcá iego z ſtroną
żałobną roſpráwi, A gdźieby śię to pokazáło z práwá, że ten zawodcá
nieſtuſznie cudze imienie puśćił, tedy to imienie temu, kto ſzuka zá
práwem iego ſtuſznie pokazánym, przyſądzone być ma. A on ſwych
pieniędzy y ſzkod ſzukáć ná zawodcy będźie, ieśli ośiádły záwodcá w
tym Powiećie, ábo w inſzych Powiatach tego Páńſtwá Wielkiego
Xięſtwá Litewſkiego będźie, tedy tákiego pozwáć z ośiádłośći iego

 o ſummę,

o ſummę, y o ſzkody ſwe wolen będźie. A ieśliby był nieośiádły, tedy támże zárazem ten ſąd nie ſpuſzczáiąc go z Urzędu ſpráwiedliwość z niego czynić będźie powinien, tym ſpoſobem, iáko o nieośiádłych w inſzym ártykule ieſt opiſano.

a Záſtępcá w Dobrách dźiedźicznych ieśliby ſtánąwſzy u práwá záſtępowáć nie chciał, tedy Dźierżáwcá Dobr zá przekonánego być ma. *Káź: Wielki* 1368. *H. P.* 483. *Conſt:* 1562. *fol:* 18. *Tit:* O Záſtępce.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Liſty ná długi, ná imioná, y ná záſtáwy zginione.

TEż [a] uſtáwuiemy, komuby Liſty ná długi, ná záſtáwy rzeczy ruchomych, wſzákże nie ná ważnieyſzą rzecz, tylko do dwuch ſet kop groſzy zginęły, ná drodze y gdźieżkolwiek od ognia, ábo od wody, iákimkolwiek obyczáiem ſtrácone, á ten, komu te Liſty należáły, ſkoro tegoż czáſu po oney zgubie przed Námi Hoſpodárem, ábo przed Urzędem opowiadał, y zápiſáć dał: A potym przyſzłoby ku práwu, á tychby Liſtow zá oczywiſtym zeznániem w ktorym Urzędźie zápiſánych nie było, tedy ten, kto Liſty ſtráćił, ábo komu te Liſty przyſłucháią y należą, ma dowieść ludźmi dobrymi, wiáry godnymi, naymniey dwiemá, ktorzy Liſty widźieli, y ich świádomi byli, ábo pieczęći ſwe do nich przykłádáli, á potym ſam z tymi świádkámi ſwymi ná tym przyśiąc ma, świádkowie ná tym, że ten Liſt, ábo te Liſty widźieli, á ſam ná tym, że te Liſty zginęły przygodnie, á gdy tego dowiedźie ludźmi dobrymi y przyśięgą ich y ſwoią, ma onę rzecz ná co Liſty zginęły odźierżeć. A gdyby Pieczętárze, ábo ći ludźie, ktorzy te Liſty widźieli, pomárli, tedy przy opowiádániu Urzędowym ſam przyśiąc y ſwą rzecz odźierżeć ma.

a Jeśliby kto Liſty ná Dobrá Krolewſkie zgubił, ma záraz uczynić proteſtacyą u Stároſty, ábo Woiewody w roku iednym, gdyż do ponowienia tych Liſtow nigdyby nie przyſzedł, á zgubá iednak przed Krolem ma być wywiedźiona. *Alex: w Piotr:* 1504. *H. P.* 273.

Jeśliby Obywátele Ziemi Podláſkiey, Ziemi Wołhyńſkiey, Liſty, Przywileie z przygody ná Dobrá dźiedźiczne, ktore po Kommiſsyi trzymáią, zgubili y ich nie mieli, przećię Dobrá ſwoie wiecznie trzymáć máią, áni ich ku pokazániu przez żaden Urząd przymuſzeni być máią. *Conſtit: unionis*, Roku 1569. *fol:* 176 y *Conſt:* 1611. *fol:* 32. *Tit:* O nieukazowániu praw.

ARTYKUŁ XXV 25.

Jeśliby kilká Perſon iednym liſtem komukolwiek opiſali śię.

R.4. a.66. R.7. a.18. USTáwuiemy też, ieśliby śię kilká Perſon iednym liſtem komukolwiek opiſáli. A potymby ktorzy z nich ten Zapis ſwoy náruſzyli, á drudzyby go przećię według obowiązku ſwego wypełniáli, tedy ſtroná ukrzywdzona, ktorey ten Zápis ſłuży, może

tylko

tylko tákowych pozywáć, od ktorych śię ná ten Zápis iemu krzywdá dźieie, do Urzędu tego, gdźie będźie należało, ábo gdźieby śię opisáli, stánowić, nieodkłádaiąc tych ná pozwie, od ktorych krzywdy nie máią. A stroná tym śię wymawiáć nie będźie moc, iż drugich nie pozwano, ktorzy śię z nim społem opisáli, gdyż od tych stroná żáłobliwa niiákiey krzywdy mieć nie będźie, ále káżdy sam zá swoy uczynek y występek u káżdego práwá odpowiádáć, y według opisu swego, ábo Przodkow swoich, ieśliby co náń przychodźić miáło dosyć od śiebie, y z częśći swey stronie ukrzywdzoney czynić ma y powinien będźie.

ARTYKUŁ XXVI 26.

Jáko wiele bez listu wyznánego ma pożyczyć.

1 USTáwuiemy, a iż káżdy Szláchćic, Mieszczánin, y nikt inszy nie ma bez Listu wyznánego pożyczáć więcey dźieśięćiu kop groszy. A ktoby większą summę pieniędzy bez Listu wyznánego pożyczył, y ná to Listu nie miał, tedy ten, kto więcey bez Listu dał, pieniądze tráći. A ten, ktory pożyczył, nie powinien więcey płáćić, tylko dźieśięć kop groszy, y to zá przyśięgą onego, kto ná nim tych pieniędzy dochodźi práwem. R.4. a.20.

Vide contrarium, względem Cerográfow miedzy Kupcámi dánych, w Rozdźiále czwartym árt: 82. *Ibidem patet, quod & regestra probant.*

a Nie ma nikt być pozwan do Sądu, áni ma być sądzon o słowny Kontrakt, ktoryby nie był zapisem Grodzkim, ábo Ziemskim umocniony, á miánowićie o Dobra dźiedźiczne: Excep: Woiewodz: Mazow: 1576. O Kontrákćie słownym, *fol:* 311.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Ktoby iáką rzecz ruchomą záprzedał ná rok.

1 JEśliby kto komu zástáwił ruchomą rzecz ná rok ná upad tey rzeczy, á gdyby rok przyszedł, á ten, kto zástáwił, nie wykupił, tedy ten, kto zákupił opowiedźiawszy się Urzędowi, ma te rzeczy obroćić kędy chce ku swey potrzebie ná wieczność. R.7. a.21.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O rzecz ruchomą w Zastáwie do czásu pewnego, á nie ná upad.

1 USTáwuiemy, a gdyby kto komu iáką rzecz ruchomą zástáwił do czásu pewnego, á nie ná upad, á ná tenby czás náznáczony nie okupił, á tenby máiąc Zastáwę, pozwałby go áby Zástáwę swą wykupił, á onby tey Zastáwy okupić nie chćiał, tedy Urząd ma mu dopuśćić te rzeczy ruchome przedáć, á coby wzwyż nád R.7. a.11.

onę summę swoię zá tę Zastáwę wźiął, tedy wytrąciwszy z tego sobie zá nakład swoy co pozywáiąc go nałożył, ostátek temu, czyie były rzeczy, oddáć ma, á ten nie przywodząc strony swey do przyśięgi, ná tym co mu da, powinien będźie przestáć, á więcey się zá te rzeczy swe nie upominać. § A gdyby bez roku tá Zastáwa byłá zástáwioná, tedy Urząd ma rok złożyć cztery niedźiele, ná ktory mą Zastáwę swą wykupić, á nie wykupili ná ten rok, tedy potym roku tymże sposobem iáko wyżey opisano, ma o tę Zastáwę rosprawić się.

a Gdy kto Zastáwę przeda zá większą summę niż w czym byłá zastáwiona, ostátek ma wrocić. *Káź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 523.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Ktoby komu Koniá, álbo Wołu zastáwił bez roku.

TEż, ieśliby kto komu zastáwił Koniá, ábo Wołu bez roku, y ná rok. A w tym czáśie, poki oney zastáwy nie okupi, ten Koń, ábo Woł zdechłby bez przyczyny obráżenia, żeby robiąc nim nie poderwał, áni zábił, ábo go głodem nie umorzył, tedy tákowego Koniá, ábo Wołu płáćić nie powinien, tylko skorę okazáć, y oddáć iemu ma; á ten wźiąwszy skorę, powinien będźie tylko połowicę tych pieniędzy pożyczonych stronie swey oddáć.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O rzeczach zastáwnych zginionych w czyim schowaniu.

UStáwuiemy też, ktoby komu chćiał rzeczy ruchome zastáwić, y w záchowánie dáć, tedy ná tákowe rzeczy z obu stron dla upewnienia Listy miedzy sobą pod pieczęćmi swymi y pieczęćiámi ludźi dobrych máią dáwáć. A gdy te rzeczy w zastáwie, ábo w záchowániu będące, pospołu w iednym gmáchu z rzeczámi domowego gospodárzá przygodnie ogniem pogorzáły, ábo pokrádźiono, á onby to Urzędowi záraz opowiedźiał, á ktemu będźieli ieszcze przy tych rzeczách własney máiętnośći iego co ukrádźiono, ábo zgorzáło, tedy ma sam ná tym przyśiąc, iż onych rzeczy nie skorzyśćił, y ku pożytkowi swemu nic nie obroćił, zá tákowym odprzyśiężeniem ma być wolen. A ieśliby powiedźiał, że tylko te rzeczy, kto dał schowáć, zgorzáły, ábo pokrádźione, á onego gospodárzá sámego cáłe, tákowy te rzeczy wszystkie powinien onemu wrocić, ábo zápłáćić. A ieśliby w summie pieniędzy zastáwiono, tedy pieniądze wźiąć, á te rzeczy przećię wrocić, ná co słuszny dowod uczyni. § Ták też ieśliby kto u kogo złożył w kleći, ábo w iákim schowániu rzeczy swe, y zámknął, á domowy gospodarz te rzeczy w niebytnośći iego ruszał, ábo ná insze mieysce przeniosł,

á w tym-

á w tymby śię ſzkodá ſtáłá, tedy ten, kto ruſzał, ma tę wſzyſtkę ſzkodę płáćić, też zá ſłuſznym dowodem, ábo przyśięgą onegoż ſzkodę
3 máiącego. § A gdźieby śię to tráfiło, żeby bez liſtow kto komu rze- R.1.
czy iákie w Zaſtáwę, w záchowánie, ábo bydło ná przechowánie dał, a.24. y 25.
á ten u kogoby co zaſtáwiono, ábo też ná przechowánie dano, do tego śię nie znał, tedy nie zgołá ma być wolen, ále powinien będźie ná tym przyśiąc, iáko tego od niego nie miał. A ieśliby w czyim ſchowániu tákowe rzeczy wźięte były od kogo gwałtem, tedy ná obżałowánym, ten, w czyim ſchowániu były, dochodźić ma. A náwiąſká tákowych rzeczy temu, czyia byłá właſność, z ſamego iſtcá od tego, u kogo wźięto, zyſkawſzy wrocono być ma.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O Zápowiádániu rzeczy ruchomych w záchowániu czyim będących.

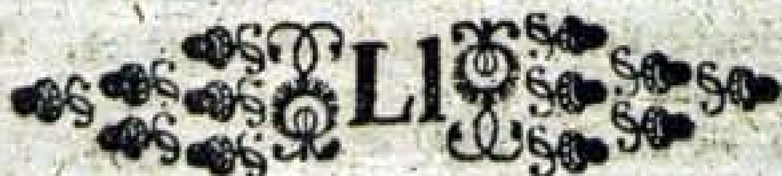
1 UStáwuiemy, [a] gdyby kto nieośiádły rzeczy ſwe ruchome dał R.7.
komu w záchowánie. A inſzy z ſtrony dowiedźiawſzy śię o tych a.19.
rzeczách w záchowániu, przypowiedźiał śię ku tym rzeczom, mieniąc, iż ten, kto te rzeczy położył, ieſt mu dłużny, tedy ten goſpodarz ma te rzeczy zá Zápowiádániem Urzędownie uczynionym R.4.
u śiebie mieć, á ich nie wydáwáć do roſpráwy do pewnego czáſu, a.50.
naydáley od czáſu áreſztowánia zá dwie niedźiele, w ktorym czáśie, ten, kto rzeczy one zápowiedźiał, ma śię z nim przed Urzędem tym, pod ktorym te rzeczy zápowiadał, roſpráwić. Wſzákże ieśliby śię to ná práwie pokazáło, iż bez żadney ſłuſzney przyczyny, niewinnie przywodząc ku ſzkodźie ſtronę przećiwną, te rzeczy iego áreſztował, tedy Urząd, przed ktorym śię tá ſpráwá przytoczy, temu ma te rzeczy zááreſztowáne według uważenia ſwego, y według czáſu, oſoby, y dálekośći drogi, ſzkody ná tym, ktory rzeczy niewinnie áreſztował, ſkázáć, y odpráwę uczynić, [b] á wſzákże ośiádłego máiętność nigdźie áreſztowáná być nie ma. A gdyby zááreſztowawſzy, w tych dwuch niedźielách roſpráwy nie przyiąwſzy ſam precz odiáchał, tedy te rzeczy, ktore zápowiadał, máią onemu wydáne być, czyie ſą. A ten goſpodarz domowy żádney trudnośći, y ſzkody ponośić nie ma.

a Odártuſá, ábo gołotę nie ośiádłego y ośiádłego woźnym áreſztowáć może, *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 360. Nieośiádły w rzeczy oſądzoney ma dać porękę, 1588. *De impoſſeſſionatis*, 465.

Szláchćica ośiádłego do ſądow mieyſkich nikt pociągáć nie ma. *Conſt*: 1607. *fol*: 843. *Tit*: Ordynácya. *Czytay ná ſamym końcu Ordynácyi.*

Areſzt ma być do niedźiel ſześciu przez tego, ktory áreſztował. *Conſt*: 1556. *fol*: 301.

b Ośiádłego nie mogą áreſztowáć. *Zwyczay Ziemi Krák*: 1505. *H. P.* 523. *Conſt*: 1576. *fol*: 301. *Tit*: O áreſztowániu.





Rozdział OSMY.

O Teſtámentách.

ARTYKUŁ I.

Kto może, y nie może o rzeczách ſwych ruchomych Teſtáment czynić.

R.6. a.1. USTáwuiemy, iż káżdy ma mieć moc o rzeczách ſwych ruchomych Teſtáment czynić, okrom tych Perſon niżey opiſanych, ktore Perſony iż według práwá nie máią nic wolnego, dla tego Teſtámentem nikomu nic oddáć nie mogą. § [a] Náprzod Dźieći lat zupełnych nie máiące. § [b] Zakonnicy będąc w Zákonie uprzywileiowánym, przyiąwſzy,
R.7. y potwierdźiwſzy śię w Zakonie. § Synowie od Oycá niewy-
a.2. dźieleni, okrom rzeczy nábyćia ſwego włáſnego, ábo wyſługi. § Ták też w cudzą moc z práwá wydány, to ieſt, ten, kogoby komu wydáno z iego ſtátkámi, y z máiętnośćią. § Niewolnicy
R.4. y czeládź dworna, do tego ludźie ſzaleni, ktorzy od rozumu odcho-
a.78. dzą. A wſzákże y ći kiedy ku dobremu, y doſkonáłemu rozumowi przyidą, mocni Teſtáment ſwoy czynić. § Tákże Wywołáńcy y czći odſądzeni nie mogą Teſtámentow czynić.

a Sieroty lat nie máiące żadnych ſpraw do Kśiąg przyznáwáć nie mogą. *Włádyſł: Jag: w Krák:* 1420. *H. P.* 286.

b Mniſzki w oyczyſte y mácierzyſte Dobrá wſtępowáć mogą, ále ich oddáláć nie mogą, krewni iednák one trzymáć máią, z ktorych połowicá árendy do Klaſztoru, á druga połowicá ná Krewnych iść má. *Zyg: w Krák*: 1527. *H. P.* 154.

Dobr

Dobr Kláſztornych, áni Kośćielnych nikt oddáláć nie może bez pozwolenia ich Stárſzych, y przyczyn w prawie opiſanych, 1588. O Dobrách Kośćielnych, *fol:* 460.

ARTYKUŁ II. 2.

O Teſtámenćie ná rzeczy ruchome, y ná imioná nábyte, iáko máią być ſpráwowáne.

1 USTáwuiemy, [a] kiedyby kto ná rzeczy ſwe, máiętność ruchomą, y też ná imioná wſzelákim ſpoſobem nábyte, chćiał Teſtáment czynić, tedy káżdy tákowy, będąc zdrowy, ábo chory tylkoby przy dobrey pámięći, zdrowy ná rozumie był, wolno mu będźie rzeczy ſwe, máiętność ruchomą, tákże imioná przez niego ſamego nábyte, iednákże nie oyczyſte, áni máćierzyſte imioná, komu chcąc według dobrey woli ſwey, ták Duchownym oſobom, iáko też y świeckim zapiſáć. [b] Wſzákże przy ſpráwowániu Teſtámentu ma mieć Urząd Naſz Ziemſki, ábo Grodzki onego Powiátu, R.7. a. 1. y 4.
2 gdźie się on Teſtáment ſpráwowáć będźie. § A gdyby Urzędu iák Ziemſkiego, ták y Grodzkiego zupełnego do śiebie wźiąć nie mogł, tedy choćiaż iedna Oſobá urzędowa przybędźie, máiąc przy Urzędniku dwuch Szláchćicow, á nie możeli być y ieden ktory Urzędnik, tedy przed trzemá Szláchćicámi w tym Páńſtwie Náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim ośiádłymi, ludźmi wiáry godnymi może Teſtáment ſpráwić. R.3. a.41.
3 § A gdy ſama tá Oſobá, ktora Teſtámentem komu co zápiſałá, umrze, á iuż oſtáteczną wolą ſwą potwierdźi, przyłożywſzy do tego Teſtámentu pieczęć ſwą. A ieśliby kto umiał, y mogł ieſzcze piſáć, tedy rękę ſwą podpiſáć ma. Tákże y Pieczętárze kto z nich piſáć umieć będźie, máią ręce ſwe u Teſtámentu podpiſáć. Wſzákże podpis rąk nie ma być ná kuſtodyi, tylko ná ſámym Teſtámenćie, ábo ná liſtách wſzelákich zápiſnych, y tych oſob wzwyż przerzeczonych powinien będźie o przyłożenie pieczęći ich do tego Teſtámentu ſwego prośić; tedy ten Teſtáment tym obyczáiem ſpráwiony, wiecznymi czáſy ná wſzelákim Urzędźie przy zupełney mocy dźierżan, y niwczym náruſzon nie ma być. R.5. a. 1.
4 § A ten, kto Teſtámentem ſwym co komu zápiſowáć będźie, ma káżdą rzecz miánowićie dokłádáć, y ći Pieczętárze, ktorzy przy ſpráwowániu Teſtámentow bywáią, máią to, co ſłyſzeli od tego, kto Teſtáment czyni, prawdźiwie pod ſumnieniem ſwoim doſtátecznie do Teſtámentu wſzyſtkie ſłowá wpiſáć, y wyráźić bez káżdego ochylenia znácznie. Wſzákże ſkoro po śmierći iego zárázem nieomieſzkánie ten Teſtáment pierwey ná Urzędźie Grodzkim, á potym przed Námi Hoſpodárem, ábo przed Sądem Náſzym Ziemſkim ná pierwſzych Rokách R.5. a. 1.
5 ma być opowiádan, y do Kśiąg wpiſan. § A gdźieby kto po nápi-

ſaniu tego Teſtámentu żyw zoſtał, wolno mu będźie záwżdy Teſtáment ſwoy odmienić, ilekroć będźie chćiał. § A oſtáteczny wſzyſtkich pierwſzych teſtámentow śmierćią iego potwierdzony, y tym obyczáiem, iáko wyżey opiſano, ſpráwiony, u káżdego práwá ma przy mocy zoſtáć. 6

a W Koronie, rzeczy ruchome komu chce kto legowáć, zápiſać, dáć, dárowáć może, ále Dobrá nieruchome Teſtámentowemu rozporządzeniu nie podlegáią, wyiąwſzy to, żeby kto imienie ſwe dźiedźiczne Krolowi J. M. chćiał zápiſać. *Zyg: w Krák:* 1510. *H. P.* 290.

b Teſtáment, ktoby przed Piſarzem przyznał, ábo ktoby piſać umieiąc ręką ſwą właſną nápiſał przy Swiádkách Szláchćicách, tákowy ieſt ważny. *Zyg: w Krák:* 1543. *H. P.* 158. Ale ſpráwá około Teſtámentu.

O Teſtamentách wſzyſtkie Státuta y Konſtytucye Koronne reaſſumowáno, wáruiąc, żeby nigdy nápotym żadnemu, ták Szláchcckiey, iáko y mieyſkiey Kondycyi Obywátelowi niegodźiło śię ná Dobrá, Kámienice, Domy, y grunty, ták Dźiedźiczne, iáko y Mieyſkie, żadnych ſum y obligacyi przez Teſtámenta záciągáć, *ſub nullitate.* O co *forum* w Trybunále Koronnym *inter cauſas mixti fori.* Do pobożnych iednak uczynkow, przez Teſtámenta z Dobr ruchomych y ſum nikomu to práwo (ktore zá wieczne ma być rozumiáne) nie zágradza wolności. *Conſt: An:* 1676. *fol:* 33. *Tit:* O Teſtámentách.

Reaſſumowano tę Konſtytucyą, dekláruiąc, że y W. X. Lit. ſłużyć má. O co *forum* ſtánowi Szláchcckiemu w Trybunale W. X. Lit: á Miáſtom Krolewſkim *coram officio ſeu iudicio Civili, ſalvá* do Sądu Krolewſkiego Aſſeſſorſkiego, *appellatione. Conſt: An:* 1677. *fol:* 13. *Tit: Reaſſumptio* práwá o Teſtámentách.

ARTYKUŁ III. 3.

O Wolnośći zápiſać ná Kośćioł imion nabytych.

R.8. CHcemy ták mieć wiecznymi czaſy, y uſtáwuiemy. [a] Ktobykolwiek z poddánych Náſzych chćiał imienie ſwe nabyte
a. 2. R.4. a.41. ná Kośćioł Chrześćiáńſki zápiſać, tedy wolno będźie to iemu uczynić poſtępkiem wyżey w Artykule wtorym tegoż Rozdźiáłu opiſanym. Wſzákże przećię z tákiego imienia ná Kośćioł zápiſanego Duchowni máią, y powinni będą ſłużbę Náſzę Ziemſką woienną konno, zbroyno, według uſtáwy, y uchwały Ziemſkiey, potemuż zárowno z inſzą Szláchtą ſłużyć, wypráwuiąc ná mieyſce ſwe ſługę ſwego Národu Szláchcckiego, z ták wielą pocztu ile powinno będźie z onego imienia ſtáwić, á ten poczet ma być pod ſpráwą Chorążego onego Powiátu, gdźie to imienie leżeć będźie.

a Dobrá dźiedźiczne Ziemſkie od ſtánu Rycerſkiego nie mogą być álienowáne żadnym pretextem, á to dla tego, áby nie ubywáła ſłużba woienna. *Vide Conſt:* 1635. *fol:* 1. *Tit:* Ordynácya Rzeczypoſpolitey.

ARTYKUŁ IV. 4.

Jeśliby śię komu przydáło ná woynie, ábo gdźie w drodze, ábo też w cudzey Ziemi Teſtáment czynić.

UStáwuiemy też, ieśliby śię przygodźiło komu Teſtáment czynić ná woynie, ábo gdźie w drodze, á nie mogłby trzech Swiádkow mieć, tedy przećię ile ich mieć może, przynamniey dwie oſoby,

osoby, tylko ludźi dobrych, Szláchcicow wiáry godnych, przy tákowych może Testáment czynić. A po uczynieniu ma ten Testáment obiáwion być przed Námi Hospodárem, ábo przed Sądem Ziemskim ná pierwszych Rokách Sądowych, á przed Grodzkim ná pierwszych Roczkách. A ná woynie przed Hetmánem, ábo Chorążym Powiátowym, przy ktorym opowiádaniu tákowego Testámentu, ći Swiádkowie máią
2 przyśięgą swą potwierdźić. § A gdźieby śię tráfiło w cudzey Ziemi komu Testáment czynić, tedy ten Testáment ma być obiawiony przed tym Urzędem, gdźie śię to przygodźi, á potym przyiechawszy záś do tego Páństwa y Powiátu, gdźie przysłucháć będźie, ukazáwszy wypis onego Urzędu, przy ktorym ten Testáment czyniony, przećię ma przed Urzędem Ziemskim tego Powiátu swego to opowiádáć, iáko o tym iest wyżey opisáno. A przećię ten, komu co zá tákim Testámentem w cudzey ziemi sprawionym pośiągnąć należy, ná tym przyśiąc ma, iż spráwiedliwie zá wolą, wiádomośćią, zá dobrey, y zdrowey pámięći samey osoby tey ten Testáment spráwiony.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktorzy Pieczętárzámi y Swiádkámi przy czynieniu Testámentu być nie mogą.

TEż ustáwuiemy, iż przy sprawowaniu Testámentu Pieczętárzámi y Swiádkámi być nie mogą te osoby niżey náznáczo- R. 8. a. 1.
1 ne, to iest, § Naypierwey, ktorzy swych Testámentow czynić
2 nie godni. § Powtore, Niewiásty. § Potrzećie, Exekutorowie,
3 álbo Opiekunowie tego Testámentu. § Poczwarte, też y ći być
4 nie mogą, ktorym w tym Testámenćie co będźie opisáno.

ARTYKUŁ VI. 6.

Z ktorych przyczyn Testáment zá mocny u práwá przyimowan być nie ma.

1 KIedyby w ktorym Testámenćie, ná daćie, ábo ná mieyscu R. 4. a. 19.
iákim znácznym popráwowano, y skrobano, ku szkodźie ktorey stronie, tákowy Artykuł w tym Testámenćie zá mocny u Práwá nie ma być przyimowan. A wszákże gdźieby ná mieyscu máło potrzebnym, nie w dáćie, áni stronie ku szkodźie był skrobany, ábo popráwiony, coby śię to stáło z omyłki tego, ktο pisał, tym tego Artykułu w Testámenćie kasowáć nie może. A ktoby chćiał burzyć Testáment, y iesliby w iednym, ábo kilku Artykułach nád práwo opisánych był nárușzon, á wszystkie insze według práwá spráwione, tedy iednym, ábo kilką Artykułow wszystkiego Testámentu kasowáć nie może. Tákże y o zápisach wszelákich ná káżdą rzecz rozumiáno, y sądzono być ma.

ARTYKUŁ VII. 7.

Przyczyny, dla ktorych Oćiec Synow, ábo Corek wyrzec śię może.

R.11. a.7. USTáwuiemy, iż Oćiec y Mátká wyrzec śię Syná y Corki może,
z przyczyn tych niżey opiſanych. [a] Pierwſza, ieśliby Syn ábo
Dźiewká, nie pomniąc ná Páná BOGA, y ná Rodźice ſwe, tár-
gneli śię ręką y uderzyli, ábo pchneli z gniewu, tákowych nie tyl-
ko wyrzec śię może, ále gárdłem od Urzędu zá żáłobą y dowodem
Rodźicow karani być máią. § Druga, gdyby Syn, ábo Dźiewká znáczną
krzywdę Rodźicom czynili w zábierániu máiętnośći, bez woli y wiádo-
mośći ich. § Trzećia, ieśliby Syn, ábo Dźiewká ze złośći ſwey, á nie dla
pożytku Rzeczypoſpolitey fołdrowáli ná Rodźicow ſwych ná gárdło
R.11. a.55. komu gwoli. § Czwarta, ieśliby śię tráfiło gdźie, iżby u Práwá Oycá,
ábo Mátkę ręczyć nie chćieli ku poſtánowieniu, á zwłaſzczá gdyby tego
R.14. Urząd dopuśćił. § Piąta, ieśliby Dźiewká nie ſtátecznie, czyſtość
a.30. ſwą ná wſzeteczeńſtwo obrácáiąc, mieſzkáłá. § Szoſta, ieśliby Ro-
dźicow opuśćili w zeſzłych á ſtárych lećiech ich, á nie dawáli ży-
wnośći, y inſzych potrzeb Rodźicom. § Siodma, gdyby Rodźicow
z rąk nieprzyiáćielſkich okupić ábo wyzwolić nie chćieli, á máię-
tnośći oycowſkich, ábo mátczynych używáli. Co wſzyſtko ieśliby śię
iáwnie y prawnie przed Urzędem pokazáło, z tákich przyczyn Rodźi-
ce mogą śię Dźieći ſwych wyrzec.

a Pierwſza, ktobykolwiek iáwnie, ábo potáiemnie Rodźicom ſwym odpowiedźi czynił, ábo niebeſpieczeńſtwá czynić chćiał, ránił, tákowy zá dowodem ma być kárány nieináczey, iedno iákoby Gleyt Krolewſki zgwałćił, 1578. *De iniuriosis erga Parentes*, *fol*: 340.

Ktorzy Bráćią, ábo Powinne ſwe zábijáią, w oyczyſte Dobrá wſtępowáć nie mogą, áni ich Potomſtwo, nákoniec bezecnymi zoſtáią. *Kaź: Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 253.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Nikt nie może Czeládnikowi domowemu, áni Niewolnikowi ſwemu nic zápiſać, wolnym go nie uczyniwſzy.

R.7. USTáwuiemy, iż káżdy iákiegożkolwiek ſtánu, Czeládnikowi
a.8. R.9. domowemu, áni Niewolnikowi ſwemu, nie uczyniwſzy go na-
a.27. przod wolnym, nic Teſtámentem zápiſać nie może, áżby go
naypierwey wolnym uczynił. A wſzákże Teſtámentem y káżdym
liſtem iáwnym może tákowego Czeládniká ſwego wolnym uczy-
nić. A uczyniwſzy, tymże Teſtámentem może mu według ſwo-
iey woli zápiſać.

ARTY-

ARTYKUŁ IX. 9.

Káżdy Sługá putny y Mieszczánin miast nie uprzywileiowánych, y też człowiek prosty iáko Testáment czynić ma.

1 Ustáwuiemy, iż káżdy z tákowych ludźi wolen Testáment o rzeczy swe ruchome czynić, y odpisáć trzećią część máiętnośći swey wszystkiey komu zechce. A dwie częśći tychże ruchomych rzeczy ma zostawić w domu swym Dźiećiom, dla służby tey źiemi, ná ktorey śiedźi. A nie będźieli miał Dźieći, [a] tedy przećię dwie częśći máiętnośći iego máią zostáć w domu iego ku służbie onego Páná ná czyiey źiemi śiedźiał. A ieśliby Dźieći będąc wolnymi, á chćiałyby precz iść, tedy y te dwie częśći máiętnośći wźiąwszy maią iść precz, tylko źiemię Pánu swemu podáć z żytem záśiánym, y z domámi, y z tym wszystkim, z czym tę źiemię Páná swego ná służbie wźiął.

a Káduki we wśiách y Miásteczkách ná Pány spadáią. *Const.* 1558. *fol.* 458. *Tit;* O Kádukách.





DZIEWIĄTY.

O Podkomorzych w Powiátach, y o Prawách ziemnych, o Gránicách y o Miedzách.

ARTYKUŁ I. I.

O ustánowieniu Podkomorzych w Powiátach, y o Przyśiędze ich.

USTáwuiemy, iż w káżdym Powiećie ma być Podkomorzy [a] I przyśięgły, ośiádły w Powiećie tym. Tákże w Ziemi Zmudzkiey. A wszákże tego Urzędu Podkomorstwá ináczey dawáć nie mamy, iedno zá obrániem ná to pewnych osob czterech przez Obywátelow káżdey Ziemi y Powiátu tym porządkiem, iáko obieránie inszych Urzędnikow sądowych Ziemskich, Sędźiego, Podsędká, y Pisarzá, iest w tym Státućie opisane. A z tych osob obránych, y Nam od stanow podánych, kogo śię Nam nayprzystoyniey widźieć będźie, tego My Hospodár z zwierzchności Nászey Hospodárskiey, ná ten Urząd przełożym, y Przywileiem Nászym go utwierdźim do żywotá iego, ábo do podwyższenia ná inszy iáki większy Urząd ábo dostoieństwo. A pierwey niżli tym Urzędem Podkomorskim sprawowáć będźie, ma przyśięgę ná ten Urząd swoy ná pierwszych Rokách sądowych Ziemskich przed Urzędem sądowym Ziemskim, y przed wszystkiemi inszemi stany tám ná Roki przybyłemi, uczynić tymi słowy.

Já N.

JA N. Przyśięgam Pánu BOGU Wſzechmogącemu w Troycy iedynemu, iż ná Urzędźie tym Ziemſkim Podkomorſkim, ktory z łáſki, y z rąk Iego K.M. biorę, Iego Krolewſkiey miłości Hoſpodáru ſwemu Miłościwemu, y Obywátelom tego Powiatu wiernym będę, ſpráwuiąc ten Urząd wiernie á ſprawiedliwie, ták na Sądźie moim Podkomorſkim, iáko też przy czynieniu Gránic, y przy kopaniu Kopcow, y poprawieniu Miedz, nic więcey ná tym Urzędźie nie poſtrzegáiąc, iedno ſpráwiedliwość Swiętą, y nie dáiąc śię niwczym uwodźić, áni z przyiáźni, áni z waśni; ani darow, y pogrożek nieżyich nie dbaiąc, y ſtronom nie rádząc, áni śię boiąc nikogo, tylko ſamego Pána BOGA, á ſpráwiedliwość Iego Swiętą przed oczymá máiąc, tákże ſpráwy moie Podkomorſkie ná wſzyſtkim wiernie ſpráwuiąc, ſpory obudwu ſtron zá ſkazániem przez mię uczynionym, pilnie do Kśiąg ſwych ſądowych wpiſuiąc, y z kśiąg wydáiąc, ták mi BOZE pomoż.

a Podkomorzy gdy umrze, Woiewodá, á w niebytności iego Káſztelan głowny onego Woiewodztwá, lub to po śmierci ábo po uſtąpieniu Urzędu, Elekcyą naydáley 6. niedźiel ná mieyſce zwykłe złożyć ma, ktory przyśięgły być ma, 1588. Obieránie Sądu Ziemſkiego y Podkom: *fol*: 460.

Podkomorſtwo Cudzożiemcom dáwáne być nie może, tylko Synom Koronnym ośiádłym. *Ludwik w Koſz*: 1374. *H. P.* 165.

Gdyby kto Sądy Podkomorſkie zgwałcił, ma być kárány, iákoby Sąd Trybunálny wzruſzył, 1611. Opátrzenie bespieczeńſtwá ſądow *fol*: 7. y ná X. L. 1611. Deklarácya beſpieczeńſtwa poſpolitego, *fol*. 3. y Roz: 5. árt: 13. w tym Státucie toż *diſponit*.

O Podkomorſkim Urzędźie W. X. L. wſzyſtkie práwá dáwne reáſſumuiąc, *lege perpetuâ* wárowano, áby ſprawy do Sądu Podkomorſkiego náleżące, w inſzych ſądách ſądzone nie były, *ſub nullitate decretorum. Conſt*: 1678. *fol*: 8. *Tit: Reaſſumptio* Práwá o Teſtámentách.

ARTYKUŁ II. 2.

O Powinności y władzy Urzędu Podkomorſkiego.

1 WE wſzyſtkich rożnicách Ziemnych y gránicznych, zá odeſłániem od Sądu Ziemſkiego, álbo Grodzkiego, má Podkomorzy mocą zwierzchności Náſzey y władzy Urzędu ſwego [a] dáwáć pozwy po Strony pod imieniem, y pieczęćią ſwą, y z podpiſem ręki ſwey, á zá tymi pozwy ſwymi od podánia ich ták oczywiſtego, iáko y záocznego, rok záwity ná wyiazd ná grunt ſkłádáć zá ſześć niedźiel, o wſzelákie rożnice Ziemne, y inſze wchody y pożytki, ktore pozwy Podkomorzego máią trwáć od wźięcia ich do podánia, álbo położenia ſtronie tylko przez rok. A kto pozwy wźiąwſzy do roku iemi nie pozwie, ten potym inſze pozwy odnowić y wźiąć ma, á zá pozwy wyiáchawſzy Podkomorzy ná grunt pienny, [b] y ogladawſzy dowod práwá, liſtow, y znákow gránicznych, y Swiádkow, czyie liſty lepſze, y znáki gr\u00e1niczne pewnieyſze, y Swiádki ſłuſznieyſze, tę ſtronę ma ku dowodowi przypuśćić; á wyſłuchawſzy dowodu, według Státutu ma grunt pienny, y gránice ſkazáć, kopce, y grániczne znáki uczynić.

ki uczynić. § A kto w grunćie winien zoſtánie, ten gwałt powinien płáćić będźie, á nawiąſkę wſzelákiego ſtanu, y głowſzczyzny ludźi proſtych, tákże ſzkody wſzyſtkie zá dowodem ſłuſznym práwnym zá-rázem támże ná grunćie, nie odkładaiąc tego ná inſzy czás y do in-ſzego ſądu ſkázáć, [c] y ná to wſzyſtko liſt ſwoy ſądowy pod pieczęćią ſwą, y z podpiſem ręki ſwey dáć. A ile gwałtow, nawiązek, gło-wſzczyzn, ſzkod Podkomorzy wſkaże, to przez liſt ſwoy otworzony po-winien będźie Urzędowi temu ſądowemu Ziemſkiemu ábo Grodzkie-mu, od ktorego pierwey odeſłánie tey do niego ſpráwy było, oznay-mić. A Urząd ten ſądowy zá odeſłániem y oznaymieniem Podkomo-rzego, ma ſtronie powodowey odpráwę ná imieniu ſtrony przećiwney, według Artykułow w tym Státućie o odpráwie rzeczy ſądzonych poſtánowionych, uczynić. § [d] A gdźieby z obu ſtron wywodu prá-wnego ná piſmie, ábo też y znákow gránicznych iáwnych, ſłuſznych nie było, tylkoby Swiádki ſtáwili, tedy powodowa ſtroná przy żałobie ſwey ma być ku dowodowi przypuſzczona, to ieſt ku Swiádkom wiáry godnym, y ku przyśiędze ich, y ſamego Załobniká. Wſzákże gdźieby powodowa ſtroná puśćiłá ná przyśięgę ſtronie pozwáney ſamey, ábo Swiádkom iey, á onáby śię zá przyśięgę dobrowolnie wźięłá, tedy zá przyśięgą odźierży rzecz. A od gwałtow, boiow, ſzkod wolen bę-dźie. A ktoby śię wźiąwſzy zá przyśięgę nie uczynił iey doſyć, tedy rzecz tráći.

a Pozew pod imieniem y przezwiſkiem Podkomorzego wydawány być ma. *Zyg: w Piotr:* 1528. *H. P.* 228.

b Gránice używániem ten ma wygráwáć, kto znáki lepſze y wywody używánia pokaże. *Conſt:* 1576. *fol:* 312. *Tit:* O czynieniu, y *Conſt:* 1588. *fol:* 459. *Tit:* O Kommiſſyach. Toż y w Koronie Podkomorzy tego, ktory znácznieyſze znaki, Gránice ábo Kopce pokáże, do dowodu ma przypuśćić, *Jág: w Krák:* 1423. *H. P.* 227.

c Podkomorzy o ſwoim ſkazániu przez otworzyſty liſt ſwoy ſądowi Ziemſkiemu ma dáć znać. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 281.

d Gdźieby z obu ſtron znákow znácznych miedzy Dźiedźicámi nie było, tedy powodowa ſtroną ku dowodowi gránic wedle práwá z Swiádkámi ma być przypuſzczona. *Jág: w Krák: y w Warćie,* 1523. *H. P.* 227. *Excepta* Woiewodz: Mázow: 1577. O czynieniu Gránic, *fol:* 312.

ARTYKUŁ III. 3.

Około obeſłánia ſąśiádow gránicznych y zobopolnych, ku wyiáchániu ná grunt pienny.

AIżby kto wiodąc práwo o grunt pienny, ábo o rożnice gránicznę z iednym, nie miał od kogo inſzego z ſtrony przekázy w tym práwie, iáko śię to przydáwáć zwykło od okolicznych ſąśiádow, Gránicámi y Miedzámi przyległych ku temu gruntu, o ktory práwo idźie, dla tego ſtroná powodowa, ábo żałobna ma y tych [a] okolicznych ſąśiádow ná tenże wyiazd liſtem Podkomorzego obnieść

obnieść przed rokiem wyiázdu Podkomorzego złożonym, przynamniey
2 zá cztery niedźiele, dáiąc z tego liſtu kopią pod pieczęćią Woźnego,
káżdemu tákowemu ſąśiádowi, ábo ná imieniu ich kłádąc, y im to o-
znaymuiąc, áby ná rok w tym liśćie oznaymiony ku przyglądániu
wywodu y ſtánowienia Gránic przybywáli, ábo ſami, ábo przez Urzę-
dnikow ſwych przeſtrzegáli Gránic ſwych. A gdźieby ktorzy ſąśie-
dźi okoliczni, gróniczni, zá obeſłániem y upomnieniem przez liſt
Podkomorzego, ná ten rok wyiazdu Podkomorzego złożony, u onych
gruntow y Gránic piennych, o co práwo idźie, nie ſtánowili śię, y
ſwych Gránic, Miedz, y gruntow nie záſtępowáli, tedy miedzy temi
dwiemá ſtronámi przećię Podkomorzy ma rozſądźić y gróniczyć.
A co gruntow tákowych nieprzybyłych tym miedzy dwiema oſobá-
mi gróniczeniem, ktorey z nich ſtronie záięto, o to tey oſobie nieprzy-
byłey, wolno będźie pozwáć przed Urząd náleżny, y práwem dźierżące-
2 go ſpieráć. § A kto ſtánie ſam ná ſwey Gránicy, ábo przez kogokol-
wiek bronić będźie gróniczenia: tedy Podkomorzy, poki rożnicą idźie,
wźiąwſzy wiádomość od onego, kto broni Gránice, záchowáć ma práwo u
náleżnego Sądu z tym, kto przeſzkodę uczynił gránicom, á dáley prze-
ćię iádąc, gdźie przekázá nie byłá, ma Gránice kończyć. A żałobnik o tę
przekázę do práwá ma pozwáć onego, kto przekáźił, do Sądu należące-
go, o ſzkody y o grunt on, gdźie śię ſpor ſtał, á Sąd odeſzle ná wyiazd
Podkomorzego z tą oſobą, ktorato przeſzkadzałá temu, kto Gránice
wiodł, y gdyby z rozſądku Podkomorzego uznáno, że nie máiąc
ſpráwiedliwośći do onego gruntu, ále z náprawy ábo z wáśni przeka-
zał práwu iego, tákowy ſzkody podięte od wyiazdu pierwſzego powi-
nien będźie zápłáćić onemu ukrzywdzonemu, y grunt gruntem ná-
wiązáć, ták śiłá, iáko odeymował, ábo tą przekázą, ſobie przywła-
ſzczał, á to ma być przez Podkomorzego odpráwiono, wymierzywſzy
grunt. A o ſzkody porządkiem Státutowym odpráwá czyniona być
ma. ^b Wſzákże, gdźieby rozumieiąc ubliżenie do áppellácyi brał
śię, to mu nie ma być zábroniono, iáko Státut uczy od Podko-
morzego Sądu. Ale ieśliby u wyżſzego Práwá uznan był zá uporne-
go, tákowy ſzkody wſzyſtkie od Podkomorzego ſkazáne ſowito ſtro-
nie zápłáćić ma, á grunt gruntem náwiązáć, y przez Podkomorze-
go Urząd, ma to być wymierzono, tymże poſtępkiem, iáko o rze-
3 czách ſądzonych około odpráwy opiſano. § A ieśliby też Opiekun,
ábo Záſtáwnik, y káżdy doczeſnym práwem dźierżący imienie, to u-
czynił, á gróniczyć nie dopuśćił, tedy Dźiedźicowie nie powinni ná
tym ſzkodowáć, ále ſam tákowy, ktoby z uporu, z wáśni, ábo z
zayzdrośći przeſzkodźił gróniczeniu, ná ſwey máiętnośći ma to ćier-
pieć, gdy do práwá przyćiągniony będźie, tym porządkiem iáko wy-

żey opiſano, wſzákże o wiecznoſć gruntu práwo záchowuiąc, y wolne mowienie Dźiećiom niedoroſłym, gdy lat zupełnych doydą. § A gdźieby przy gruntách Náſzych Hoſpodárſkich tákie grániczenie komu z kim przydáło śię, tedy Dźierżawcá tych gruntow Náſzych tákowymże ſpoſobem, iáko wyżey opiſano, przez ſtronę powodową liſtem Podkomorżego ma być obeſłan, tákże y Dźierżawcy Dobr Náſzych w tym záchowáć śię powinni będą.

a A ieśliby Szláchtá byłá w ſąśiedztwie dźiedźictwá, máiąca śćiány z dźiedźictwy ſtemi przyległe, miedzy ktoremi máią być Gránice, y mieniliby ſobie iáki wſtęp zá przyległośćią, tákowi ſąśiedźi do tákowych Granic bez powodu máią być ná ieden rok przypozwáni. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 228.

b W Koronie, kto áppelluie od ſkázu Podkomorzego, nie będźie ſłuchány, dokąd ſześciu grzywien nie zápłáci. *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 184. 233.

ARTYKUŁ IV. 4.

O tákich gruntách Náſzych Hoſpodárſkich, ktoreby czáſu grániczenia miedzy gruntámi Piennymi Szláchecкiemi były przyległymi ku Gránicy gruntow Szláchecкich.

KTemu y to wáruiemy, iż gdźieby przy tákowym Práwie, y grániczeniu miedzy Szláchtą, przymieſzáły śię y przyległy grunty Náſze Hoſpodárſkie. A ſtronáby ktora wywodząc Gránicę ſwą, zaymowáłá Náſzego gruntu, czegoby Stároſtá, Dźierżawcá Náſz, ábo Poddáni Náśi, mieniąc być włáſnoſć Náſzę, bronić chćieli, y niedopuſzczali po Náſzych gruntách Gránice wieść, tedy Podkomorzy ma to ná inſzy czás odłożyć, poki ſtrony ábo iedná z nich, ktorey tego potrzebá ukáże, do Nas w tey rzeczy ućieką śię. a A My Kommiſſarzow Náſzych ná to wyſzlemy, y powinni będźiemy w tákiey rzeczy záchowáć śię według tegoż Státutu, iáko około rożnic miedzy gruntami Náſzymi y Szláchecкimi,
R.1. a.149. wyżey w tym Státućie w Rozdźiále czwartym Artykule ośmdźieśiątym trzećim ieſt opiſano. A ku temuż roku ná wyiazd Kommiſſa-
R.4. a.83. R.3. rzow Náſzych złożonemu, ſtroná powodowa, ábo ta, ktora Nas o
a.33. Kommiſſarze prośić będźie, powinná będźie ſtronę ſwą przećiwną znowu pozwem Podkomorzego przypozwáć tákże ná rok záwity.

a Kommiſſye dawáne być nie máią, iedno ná rozgrániczenie Dobr Krolewſkich, ná rozdźielenie Dobr dźiedźicznych miedzy Bráćią, ábo bliſkimi, ábo gdyby ná to było zezwolenie ſtron. *Alex: w Rádomiu*, 1505. *H. P.* 72.

W Koronie, gdyby Kommiſſarz wydawſzy liſt obwieſzczony ſtronom ſamby śię ná roku nie ſtánowił, 100. grzywien płáćić ma, wyiąwſzy chorobę, ná ktorą powinien przyśiąc, 1588. O Kommiſſyach y Kommiſſarzách, *fol:* 459.

ARTYKUŁ V. 5.

O Roku záwitym ná wyiazd Podkomorzego, y ktoby ná nim zá przyczynámi prawnymi nie ſtał.

Uſtáwu-

1 UStáwuiemy, [a] iż káżdy rok wyiazdu Podkomorzego ná grunt R.4. a.42.
ma być záwſze záwity. Wſzákże gdźieby ſtroná pozwána ná R.9.
ten rok zá pozwy Podkomorzego złożony, zá prawdźiwą obłożną a. 2.
chorobą, ábo zá poſługą Náſzą Hoſpodárſką, y Rzeczypoſpolitey w tym Státućie wyrażoną ſtáć nie mogłá. Z tych przyczyn ma być wolna od tego pierwſzego roku, ále o chorobie ſwey, ieśli śię przed rokiem przydá, tákże y o poſłudze, ma w czás, iáko nayrychley być może, Podkomorzemu y ſtronie przed rokiem zápozwanym oznaymić, tákim obyczáiem, iáko około tákich obmow náuká w Rozdźiale czwartym ieſt poſtánowiona, áby iuż tego roku nie pilnowali. A Podkomorzy powinien będźie rok ná inſzy czás zá tymiż pierwſzymi pozwy, od roku zá nimi przypadáiącego, tákże zá niedźiel ſześć przełożyć, y to ſtronie pozwáney przez tegoż iey poſłáńca, ktorego kniemu z tą obmową przyſzłe, liſtem ſwym oznaymić. A ſtroná pozwana ſtronie żáłobney przez liſt Podkomorzego powinna będźie o tym przełożeniu rokow wiedźieć dáć, tegoż czáſu ſkoro po obmowie ſwey naydáley zá tydźień, ábo iáko czás y dálekość mieyſcá źnieśie, pokłádáiąc przez woźnego kopią z liſtu R.4.
2 Podkomorzego ná tym imieniu, z ktorego ſpor o ziemię idźie. § a.26.
A ieśli chorobá przypádnie bliſko przed rokiem wyiazdu Podkomorzego, tedy y ná ſamym roku może tákie odroczenie iść, á Podkomorzy rok ná inſzy czás iáko wyżey opiſáno, przełożyć ma, zá ktorym przełożeniem ná drugim roku ſtroná, ktora ná pierwſzym roku nie ſtáłá, powinna będźie pierwey według Státutu przyśięgą prawdźiwey obłożney choroby ſwey dowieść, y ieśli obmowá chorobą będźie czyniona ná ſamym roku, tedy w przyśiędze y to dołożono być ma, iż go w ták bliſkim czáśie chorobá záſzłá, że niemogł przed rokiem o chorobie Podkomorzemu y ſtronie dáć znáć, á o poſłudze Naſzey Ziemſkiey świádectwo ſłuſzne ná liſtách Náſzych okázáć, á potym z ſtroną przećiwną roſpráwę ſądowną nákoniec przyiąć. Tákże y ſtronie powodowey tákie obmowy iść máią, y oná śię w tákich przypadkách według tego, iáko o pozwanym wyżey ieſt o-
3 piſano, záchowáć ma. § A gdźieby ktora ſtroná ná chorobie przy- R.1. a.22.
śiąc niechćiáłá, ábo o poſłudze świádectwá według tego Státutu nie okazáłá, taka rzecz ſwą tráći. A Podkomorzy to, o co miedzy nimi idźie, ſtronie roku pilnuiącey bez dowodu ſkazáć ma. Jeśliby kto y ná drugim roku zá pozwy Podkomorzego chory był, tákowy ieśli nie ſam, tedy przez umocowánego ſwego przedśię práwá pilny być ma, y przed Podkomorzym ná grunćie ſtánowić śię, y rozpráwę według práwá przyimowáć powinien będźie; á ieśli z práwá przyśięgá temu, kto chory, ſkazáná będźie, tedy świadkowie iego tam ná

ná mieyſcu przed Podkomorzym zárázem przyśięgę uczynić powinni będą, á ku przyglądániu przyśięgi chorego, ma Podkomorzy woźnego z dwiemá Szláchćicámi, kogo ſobie tá ſtroná, ktora chorą będąc przyśięgáć będźie, uprośi, y w dom onego poſłáć. A ſtroná przećiwna, y ſwych poſłáńcow przy tey przyśiędze może mieć, y woźnego, á on chory powinien będźie, iáko ná chorobie ſwey, że był y ieſt chory, ták y ná rzeczy ſámey, ieśli ią zechce odźierżeć, przyśięgę przed tym woźnym y Szláchtą uczynić, á nie przyśiężeli, tákowy rzecz ſwą tráći. § Jeśliby też kto chćiał śię ná pierwſzym roku zá pozwy Podkomorzego wymawiáć pozwániem do inſzego Powiátu y Sądu, tedy tákowa obmowá, iáko ná roku záwitym nie ma być przyimowána, wyiąwſzy tylko te przyczyny. Gdźieby kto ná tenże ieden rok był pozwan w inſzym Powiećie tákże o grunt źiemny, pozwy Podkomorzego ná záwity rok, o rzecz więkſzą, ważnieyſzą, ábo też do Sądu Grodzkiego, bądź y w inſzym Powiećie, ábo w tym iednym, w tákiey rzeczy gdźie o gárdło idźie, y rokby mu ná tenże ieden czás u Grodu iáko y przed Podkomorzym przypadał, tedy w tákim przypádku ſtroná tákowa záchowána będźie według Artykułu dwudźieſtego śiodmego w Rozdźiale czwartym. § Może też obmowá przećiwko roku zá pozwy Podkomorzego iść, y tak ſtronom w práwie ſtoiącym, iáko y pográniczńikom tym, gdy kto z Pánow Rad według powinnośći ſwey, ábo kto inſzy dlá potrzeb y ſpraw ſwych ſądowych ná Seym przypadáiących, ábo też z ktorego Powiátu w poſelſtwie będąc wypráwionym, ná Seym poiedźie. Wſzákże tey bytnośći ſwey ná Seymie, ma świádectwo ná piſmie ſłuſzne zá pieczęćią Náſzą ná drugim roku zá pozwy Podkomorzego pokazáć. A nie pokażeli, ten rzecz ſwą tráći. Jeſzcze też Sądy Podkomorſkie iść nie máią czáſu powietrza morowego, y pod woyną, ktoraby byłá z uchwały Seymowey poſpolitym wſzyſtkich ruſzeniem odpráwowána.

(Margin: R.4. a.21. — beside "ku zá pozwy Podkomorzego"; R.4. a.42. — beside "że też obmowá … ſtronom w práwie")

a Pozwány obłożną chorobą prawdźiwą rok zwlec może. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.

Kto ná roku polnym przed Podkomorzym nie ſtánie, tedy Podkomorzy ma powodową ſtronę náśladowáć, y czynić Gránice wedle wiedzienia iego, á przy oſtátecznym y narożnym Kopcu przyśięże z Swiadkami, nie bacząc nic ná niebytność pozwánego. *Zygm: w Piotr;* 1523. *H. P.* 231.

ARTYKUŁ VI. 6.

Aby Podkomorzy powinnośći Urzędu ſwego doſyć czynił.

R.4. a.4. y ar:23. Ustáwuiemy, a Iż Podkomorzy od roku ſtronom zá pozwy iego przypadaiącego, niiákiemi inſzemi przyczynámi wymawiać śię, y przewłoki ſprawiedliwośći ludzkiey czynić nie ma

nie ma pod tąż przyśięgą swą ná Urząd iego uczynioną. Okrom gdźieby go zaszłá chorobá obłożna, tedy on przez listy swe winien będźie stronom obudwum o tym znáć dáć. A po wyzdrowieniu Podkomorzego, stroná żałobna znowu o to stronę swą przećiwną pozwáć ma. A Podkomorzy ná drugim roku powinien będźie to przed stronámi, pod tąż przyśięgą swą ná Urząd iego uczynioną powiedźieć, że prawdźiwie táką chorobą chory był, że dla niey ná on rok przybyć nie mogł. A gdźieby Podkomorzy nie będąc chory, y obmowy chorobą nie czyniąc, Urzędu swego pilny nie był, y ku zwłoce spráwiedliwośći ná rok záwity nie przybył. Tákowy powinien będźie stronie powodowey zá káżdy omieszkáły rok sześć rubli groszy zápłáćić, á o tę winę wolno będźie stronie żałobney pozwáć go do Sądu Ziemskiego ná rok záwity. Wszákże stroná żałobna, po założeniu pozwem Podkomorzego strony swey przećiwney, ma Podkomorzemu o tym naydaley zá dwie niedźieli przez woźnego y stronę, y przez list otworzony Urzędu Ziemskiego ábo Grodzkiego dáć znáć. A ktoryby Podkomorzy bez przyczyny choroby swey do trzechkroć rokow, zá pozwy iego złożonych omieszkał, tákowy Urząd swoy tráći.

[z] Podkomorzowie wszystkiego Krolestwá rokow granicznych zá swoim chceniem odkłádáć nie máią, pod winą 14. grzywien ná Krola, oprocz żeby śię strony miedzy sobą zgodźiły. *Jan Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 227.

Gdyby Podkomorzy, Komornik, ábo Urząd przyśięgły ku sądzeniu sprawy Podkomorzego Powiatowego obrány, wydawszy list obwieszczy ná czas nie przybył, sto grzywien przepádá stronie, oprocz obłożney choroby, ná ktorą przyśiądz powinien. *Const:* 1558. *fol:* 459. *Tit:* O Kommissyach.

Podkomorzy nie będąc chory gdyby ná zwłokę czynił, zá przypozwániem przed Sąd Ziemski ná káżdy rok, stronie rublow sześć zápłáćić powinien. Roz: 9. árt: 8.

ARTYKUŁ VII. 7.

O odezwách od Sądu Podkomorzego.

1 JEszcze też y to ustáwuiemy, gdyby śię komu Sąd Podkomorzego nie według práwá widźiał, tedy po głownym skáźie rzeczy samey, wolno káżdey stronie odezwáć śię z tym do Sądu głownego, zá ktorym odezwem máią być wysłáni od Sądu głownego Kommissarze [a] w onymże Powiećie ośiedli, á zwłaszcza Kasztelan onego Powiátu. A gdźieby Kasztelaná nie było, tedy Marszałek nász tego Powiátu, y przy nich po dwie osoby Szláscheckie, ludźi dobrych, cnotliwych, wiáry godnych, y w práwie umieiętnych. A w ktorym Powiećie Kásztelaná áni Marszałká nie będźie, w tym tákowa Kommissya odsyłána być ma do Stárosty sądowego tegoż Powiátu. A przy Stárośćie tákże dwa Szláchćice przydani ná to będą. A Kásztelanowie, Márszałkowie, ábo Stárostowie, pod tąż przyśięgą ná dostoien- R.9. a.8.

ſtoieńſtwo ich uczynioną, powinni będą ſprawiedliwie tákie rzeczy do nich odeſłáne rozſądzáć. A rok temu wyiázdowi Kommiſſarſkiemu od Sądu głownego ma być pokładan według baczenia ich, przed ktorymi Kommiſſarzámi będźie powinien Podkomorzy ſprawy Sądu ſwego okázáć, á oni mocni będą Sąd Podkomorzego, y Gránic, ieśliby w czym wykroczył, poprawić, ábo też ieśli dobrze oſądźił przy mocy zoſtawić. § [b] A ktoby też bez przyczyny ſłuſzney od Sądu Podkomorzego odzew uczynił, ten powinien zá wyſłániem Kommiſſarzow w tym doznany zápłáćić winy Podkomorzemu ſześć rublow groſzy, á ſtronie przećiwney trzy ruble groſzy. A gdy ápellacya w ktorey rzeczy od Podkomorzego uroście, tedy do wyiachánia y rozſądku Kommiſſarſkiego przyśięgą ſtronie ma być zadźierżána. Jednákże dlá pámięći znaki tego grániczenia máią być poczynione, á od tego Podkomorzemu tylko połowica dochodu iego niżey opiſanego płácona będźie. A te grunty do rozprawy Kommiſſarſkiey máią zoſtáwáć w dźierżeniu tey ſtrony, ktorey Podkomorzy przyſądźi. Wſzákże y ten do rozſądku Kommiſſarſkiego tego gruntu, zwłaſzczá puſzcz, drzewą puſtoſzyć nie ma. A przy roſpráwie Kommiſſarſkiey, y [c] przyśięgi według wynaydźienia ich ſłucháne, y iuż nákoniec Gránice znáczne poczynione, y Kopce według potrzeby zakopáne być máią zárázem przez tych Kommiſſarzow, á za pracę Kommiſſarzom tákże, iáko y Podkomorzemu niżey opiſano, płácono być ma; tákże przyśięgá ná przezyſki y odeſłánie przezyſkow ná odpráwę Urzędową ma śię zadźierżeć w ten czás, gdy ápellácya uroście, áż do roſpráwy Kommiſſarſkiey, á po roſpráwie Kommiſſarſkiey zoſtánieli przy mocy Sąd Podkomorzego, tedy odeſłánie przezyſkow ná odpráwę do Urzędu ſądowego ma być przez liſt Podkomorzego. A ieśli Sądu Podkomorzego Kommiſſarze popráwią, to iuż y odeſłánie przezyſkow ná odpráwę do Urzędu, Kommiſſarze przez liſt ſwoy uczynić máią, á tákowe ſprawy ſądowe, ktore śię kończą zá wyiechániem Kommiſſarzow, máią być wpiſowane w też księgi Podkomorzego, á zechceli ſtroná wyrok ſądowy do Księg Ziemſkich, ábo Grodzkich wpiſać, to iey wolno będźie.

a Kommiſſárze Krolá J. M. ná rozeznánie Granic miedzy Dobrami Krolewſkiemi y Szláchecki, przy Podkomorzym, ábo Komorniku choć nieośiedli w onym Powiećie naznáczeni być mogą, 1588. O Kommiſſarzách, *fol:* 459. 1550. Aby też co ná *fol:* 7.

Kommiſſarzow ktoby o zły ſkaz pozwał, káżdemu po 14. grzywien ma zápłáćić, 1557. Ktoby pozwał, *fol:* 9.

b Gdy kto Podkomorzego, ábo Komorniká uznánie niesłuſznie nágáni, ſześć grzywien zápłáćić powinien. *Káz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 233.

c Z wynálaſku Kommiſſarzow Krola J. M. Stároſtowie y Dźierżawcy o krzywdy y ſzkody, ktoreby śię dźiały ná gruncie Krolewſkim, ábo Rzeczyp: iáko też y w ich pożytkách, iuramenta ták ſwym, iáko y Krolew: imieniem odpráwowáć mogą, 1588. O Kommiſſyách, *fol:* 459.

ARTY-

ARTYKUŁ VIII. 8.

O rożnicy w tákich gruntách, ktoreby były ná gránicy ſpolney dwuch Powiátow.

1 GDźieby też rożnice w gruntách przydáły śię przy gránicy ſpolney dwuch Powiátow, tedy nie ieden ktory Podkomorzy, ále obádwá z obudwuch Powiátow ná táki grunt pienny wyiácháć máią, á Podkomorzy iednego Powiátu ma y powinien ná táką ſpráwę wyiácháć zá obeſłániem przez liſt otworzony drugiego Podkomorzego, tego Powiátu, w ktorym śię Powiećie będą o to ſtrony do Urzędu Ziemſkiego ábo Grodzkiego zápozywáły, y do ktorego od Urzędow tá ſpráwa będźie odeſłána, ktory liſt od Podkomorzego do Podkomorzego ſtroná żałobna ma nośić ábo poſyłáć, á ći Podkomorzowie obádwa, ukáżeli potrzebá, zá złączeniem gruntu piennego, y w kilku Powiátách, zá obeſłániem ich, obyczáiem wyżey miánowánym, przez iednego Podkomorzego ná rok zá pozwy przypádły ziáchawſzy śię ná grunt pienny, pod tąż winą, iáko wyżey w Artykule o powinnośći Podkomorzego ieſt opiſano, máią wſzyſcy zgodnie miedzy ſtronámi ſpornymi ſpráwiedliwość według prawa poſpolitego uczynić, y Sąd ſwoy gránicámi, y kopcámi, [a] y liſtámi ſwemi ſądowymi umocnić. A od pokłádánia gránicy, y ſypánia kopcow, dochod ſwoy Podkomorſki, niżey opiſany, káżdy z nich ma bráć od tego, co będźie w grunćie ktorego Powiátu gránic uczyniono, y kopcow okopano. [b] A dla tego káżdy Podkomorzy powinien gránice Powiátu ſwego z Káncellháryi Naſzey ná piſmie zá Pieczęćią Naſzą u śiebie mieć, y Káncellárya Naſzá ma im to wydáwáć. R. 4. a. 5. y 6. y 14.

2 § A gdźieby Podkomorzowie w ktorey ſpráwie rozſądkiem ſwym nie zgodźili śię, y zá tym końca w gránicy miedzy ſtroną uczynić nie mogli, tedy káżdy z nich wſzyſtkie ſpráwy iáko śię toczyć będą, y przy tym zdánie ſwe doſtátecznie wypiſawſzy, máią z tym ſtrony odeſłáć do Sądu głownego, á Sąd głowny weyrzawſzy w te liſty, ſpráwy ich, ma to ná ſkończenie do Kommiſſarzow porządkiem wyżey opiſanym odeſłáć. Jednákże Kommiſſarzom máią zdánie ſwe oznaymić, ktorego Podkomorzego Sąd ábo y wynaydźienie prawnieyſze będźie śię zdáło. A choćiażby Podkomorzowie rozſądkiem ſwym zgodźili śię, á ſtronáby ktorá nie przeſtáiąc ná ich ſkázaniu chćiáła áppellowáć, to wolno będźie.

a Podkomorzy, po ſkończeniu gránic, ſkázánie ſwe przez liſt otworzyſty ſądowi Ziemſkiemu ma opiſáć. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.

b Liſty gräniczne do Ksiąg Káncelláryi Krolew: wolno wwodźić, á Pieczętárze ták wpiſáć iáko y wypiſáć, y pod Pieczęcią Krolewſką bez trudnośći dáwáć powinni będą. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 77.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Dochodách Podkomorzego, y o Księgách iego.

R. 4. USTáwuiemy, iż Dochod Podkomorzego táki ma być, iáko tu 1
a. 5. niżey opisano. Od pozwow iego po groszu. Od listu, ktory
6. y będźie pisany do uczestnikow iego ábo drugich Podkomorzych, po
14. dwá grosze. Od listu, ktory będźie pisány, rok przekłádáiąc, dwá grosze. Od pisánia sprawy do Ksiąg grosz. Od wypisow sądowych po temu, iáko Pisarzowi Ziemskiemu ábo Grodzkiemu w Rozdźiále czwartym iest postánowiono. Zá list odsyłánia przezyskow ná odpráwę do Urzędu, sześć groszy. A zá prácę y przeiazd Podkomorzego, ma mu zápłatá być tákowym obyczáiem. § [a] Od kopca káżdego 2
narożnego po dwádźieśćiá y cztery groszy Litewskich. A od śrzednich kopcow od káżdego po groszy dwánaśćie. A wszákże kopce ieden od drugiego nie máią być czynione bliżey iedno przez pięć sznurow włocznych, okrom tego gdźieby się zákrzywiona gránica przydáła, y częśćieyszych kopcow potrzebowano. A gdźieby też kopcow potrzebá nie było, iedno przegonienie miedzy było, tedy od tákowey miedzy, od káżdych piąćiu sznurow włocznych dwánaśćie groszy. A przesądu od summy skázáney Podkomorzy po temuż iáko insze Sądy Ziemskie y Grodzkie bráć máią. § A wszystkie sprawy, pozwy y listy, y wypisy wszeláki- 3
kie Podkomorzy ręką swą podpisowáć ma. A Księgi [b] Podkomorzego po śmierći iego máią być oddáwane do Urzędu Ziemskiego sądowego tego Powiátu ku zachowániu ich przy Księgách Ziemskich. A komu z nich wypisow iákich potrzebá będźie, temu máią być wydáwane z podpisem Pisarza Ziemskiego, y z pieczęćią Sędźiego y Podsędká.

[a] Podkomorzowie ábo ich Komornicy trzy grzywny od káżdych gránic bráć máią. *Ján Olbr: w Piotr: 1596. H. P. 233.*
W Koronie, co za dochod Podkomorzemu y innym będącym przy nim. *Constit: 1576. fol: 312. Tit:* O Podkomorzym.

[b] Podkomorzowie gróniczne kontrowersye y dowody stron w Koronie do Sądu Ziemskiego odnośić powinni. *Const: 1576. fol: 312. Tit:* O Podkomorzym.

ARTYKUŁ X. 10.

O ustánowieniu przez Podkomorzego Komornikow.

R. 4. AZeby odpráwa wszelákich Spraw do Urzędu Podkomorzego náleżących, omieszkánia y zátrudnienia niiákiego nie przyimuiąc, 1
a. 1. 36. y 37. ále tym snadniey krom wszelákiey przewłoki y przedłużenia skutek, y koniec swoy spráwiedliwość przyimowáłá. [a] Przeto w káżdym Powiećie Podkomorzy ku pomocy swey ma obráć iednego ábo też y dwuch Komornikow Szláchćicow, w Powiećie ośiádłych ludźi godnych, státecznych, w Práwie umieiętnych, y pisáć umieiących, ktorzy ná Rokách sądowych przed Kásztelánem ábo Márszałkiem, y

przed

przed Urzędem Powiátowym Ziemſkim, á w niebytnośći Káſztelánow, Márſzałkow, przed Urzędem ſądowym Ziemſkim, y inſzymi ſtány ná Roki przybyłymi [b] máią przyśięgę táką, iáko ſam Podkomorzy
2 ná Urząd ſwoy Podkomorſki, uczynić. § Wſzákże ći Komornicy máią być od Podkomorzego zá niedośpiechem iego ſamego poſyłáni ku rozſądzeniu y gräniczeniu, y inſzym ſpráwom do Urzędu Podkomorſkiego náleżącym, y zá pozwy ſamego Podkomorzego, tylko w rzeczách máłych, nie ważnych, gdźieby ſzło o włokę gruntu, ábo mniey, máiąc ná to moc y władzą táką iáko ſam Podkomorzy, y dochod Komornikow od granic, kopcow y miedz, ma być táki iáko Podkomorzemu. A ná większe ważnieyſze rzeczy ſam Podkomorzy iezdźić y rozpráwowáć to powinien. A gdźieby komu Sąd Komorniká ktorego nie podobał śię, o to odzew iść ma iáko y od Podkomorzego do Sądu głownego. Jednoż iesliby śię co w ſpráwie, w piſániu, ábo y w poſtępku inſzym iákim przez Komorniká pobłądźiło, niżliby przyſzło do rozſądku ſkutecznego o gránice, o tákie rzeczy rozpráwá z nimi ma być przed Podkomorzym, á Podkomorzy powinien z nich ſpráwiedliwość czynić od przynieśienia kniemu żáłoby naydáley zá dwie niedźieli, y mocen będźie
3 dźie obłądzenia ich popráwić. § A gdźieby w tym czynieniu ſpráwiedliwośći z Komornikiem, ábo w iákim ſamego Podkomorzego obłądzeniu, zwłáſzczá pod czáſem záocznego iego ſkázánia, gdźie áppellácya być nie mogłá, krzywdá śię ſtronie widźiáłá, tedy o to Podkomorzego wolno pozwáć do Sądu głownego ná rok záwity, y tam gdźie pod onym czáſem Sąd głowny będźie.

a. W Koronie ná Rokách Ziemſkich Szláchtá Komornikow obierá. *Jág: w Krak:* 1423. *H. P.* 410.
Komornicy cudzych ſpraw prokurowáć nie mogą. *Włád: Jág: w Krak:* 1423. *H. P.* 393.
b Komornicy ná Rokách obráni, ośiedli y przyśięgli być máią, 1569. Podkomorzowie wedle &c. *fol:* 191. *Conſt:* 1616. *fol:* 28. *Tit:* O Komornikách.
Kto ſkázánie Komornikow nagáni grzywien 12. zápłáćić powinien. *Kaźim: Wielk:* 1368. *H. P.* 184.

ARTYKUŁ XI. II.

O tym gdźieby w grunćie źiemnym od ſamego Podkomorzego krzywdá śię komu dźiáłá, ábo Jemu od Kogo.

1 JEśliby [a] komu od Podkomorzego ábo Podkomorzemu od kogo inſzego krzywdá w grunćie dźiałá śię, tákowy ukrzywdzony ma ſtronę ſwą przećiwną według náuki y opiſánia tego Státutu do Urzędu należnego pozwáć. A tám ná Urzędźie ſpráwá przyidźieli do tego, że wyiázdu ná źiemie potrzebá będźie, R. 4. a. 42.
tedy w tákiey rzeczy máią z Urzędu ſądowego Ziemſkiego dwie oſoby Sędźia z Podſędkiem: A iesliby ći obádwá być nie mogli, tedy z iedn

ym

dnym z nich ktorym, Piſarz Ziemſki ná ten grunt pienny wyiecháć, y to miedzy nimi według práwá rozſądkiem ſwym ſkończyć, á rok tákiemu wyiazdowi, ieśli śię táká ſpráwa u Sądu Ziemſkiego toczyć będźie, ma być oczywiſto ſtronom złożon záwity po dokonániu Rokow Ziemſkich we czterech niedźielách. A ieśli táká rzecz z Podkomorzym odeſłáná będźie ná grunt od Sądu Grodzkiego, tedy ſtroná powodowa ma ſwą przećiwną ſtronę pozwem tych dwuch Urzędnikow ſądowych Ziemſkich, ktorzy tám łacni wyiecháć będą, tákoż iáko y Podkomorzego pozwem ná ſześć niedźiel y ná rok záwity pozwáć. § A ieśliby źimá záſzła, żeby przed śniegiem grániczyć nie można, tedy rok zá pozwy y oczywiśćie ma być ſkłádán po zbieżeniu śniegu, według uważenia czáſu ſłuſzny y przyſtoyny. Appellácya y od tych dwuch Urzędnikow, gdźieby śię komu Sąd ich nie podobał, ma iść do Sądu głownego iáko y od Podkomorzego. A zá wyiáchániem Kommiſſárſkim ći Urzędnicy tákoż iáko y o Podkomorzym nápiſano, winni będą ná one gránice wyiecháć, y Sądu ſwego Kommiſſarzom ſpráwę dać: á Kommiſſarze według práwá to kończyć będą. A zá przeiázd y prácę tym Urzędnikom Ziemſkim, nie inſzy dochod w tákiey ſpráwie ma być, iáko Podkomorzemu: á miedzy ſobą to ná poł dźielić będą. A ſpráwy tákowe tákże do Kśiąg Podkomorſkich wpiſowáć, y do Kśiąg Ziemſkich ábo Grodzkich ſtrona ſobie przenieść ma.

a W Koronie przed tym gdźieby Podkomorzy o gránice z Szláchćicem chciał czynić, tedy miał u Krolá J. M. brać ſurrogácyą: á gdyby on nie chciał, tedy temu ktory miał z nim ſpráwę, wolno było prośić o ſurrogácyą u Krolá J. M. á z Káncelláryi broniono mu być nie miáło, 1557. Kiedy śię przytráfi, *fol:* 9.

Teráz gdy Podkomorzy ma mieć ſpráwę, bliżſzego Podkomorzego ábo iego Komorniká, ábo Urzędniká ſądowego przyśięgłego ſwey Ziemi ábo Powiátu do tákowey ſpráwy zwieść powinien, ktory iáko Urzędnik przyśięgły gräniczny Akt odpráwiwſzy podpiſać ma pod káräniem 100. grzywien, iáko o Kommiſſarzách 1588. ieſt opiſano, 1601. o ſurrogácyach Podkomorſkich, *fol:* 737.

ARTYKUŁ XII. 12.

O odięćie imienia w gránicách.

R. 4. a. 77. USTáwuiemy, ieśliby ktore, od naywyżſzego do nayniżſzego ſtánu oſoby, ták Duchowne iáko y Swieckie, miáły Imioná, Ludźie, y Ziemie, Łowy y Laſy, Jeźiorá, y Bobrowe Gony w Gránicách ábo Miedzách, á chćiáłby ieden drugiemu, przeſzedſzy Gránice ábo Miedze, w Ziemię wſtępowáć, ábo w Ludźie; Ziemie, Łowy y Láſy, Jeźiorá y Siánożęći, y bobrowe Gony odeymowáć, chcąc go z tego Imienia, gruntow, ábo wchodow y pożytkow iákich wyćiſnąć: Tedy ukrzywdzona ſtroná ma o to przećiwną ſwą ſtronę do Sądu należnego według zámierzenia y porządku tego Státutu pozwáć. A tám zá pozwem przed Sądem należnym, ieśliby śię tá rzecz miedzy nimi nie

mi nie ſkończyłá, áleby ná Sąd Podkomorzego odeſłána byłá. a Tedy gdy iuż w tákich rzeczách do rozſądku Podkomorzego przyidźie, ma z obu ſtron po dźiewiąćiu świádkow przed práwem poſtáwić ná tym grunćie piennym, y kogo z nich naydźie Podkomorzy bliżſzego ku dowodowi, á to z tych przyczyn, iáko wyżey w drugim Artykule tego Rozdźiáłu ieſt pomieniono, tego przypuśćiwſzy ku dowodowi, y onych świádkow od niego poſtánowionych wyſłuchawſzy, przyśięgę mu z trzemá Swiádkámi, ktorych ſtroná przećiwná z tych dźiewiąćiu obierze, ſkázać ma. A gdy tym obyczáiem przyśięgę ſamoczwart uczyni, tedy ten
2 grunt o ktory ſpor ſzedł, odźierżeć ma. § A gdźieby u práwá to pokázáło śię, iżby kto odiąwſzy ábo odeymuiąc, komu grunt, ábo wchody y pożytki iákie, á o to do práwá był pozwan, y ná on grunt u Sądu żádnego práwá iáko liſtownego, ták áni znákow ſłuſznych y iawnych gránicznych nie pokázał, y świádká, ku dowodowi według tego Stắtutu ni iednego nie ſtáwił, tylko ták gołymi ſłowy ten grunt ſwoił. A ſtronáby powodowá, iáko práwo liſtowne, ábo znáki ſłuſzne y iáwne grániczne pokázała, tákże Swiádki według tey náuki Státutowey ſtáwiłá, tedy tákowa ſtroná zá pokázániem práwá liſtownego, ábo znákow ſłuſznych, y krom przyśięgi, iedno zá świádectwem dźiewiąćiu Swiádkow, przy grunćie zoſtáwiona ma być. R. 9. a. 2.
3 § Lecz ieśliby tá ſtroná odporná ktora świádkow nie ma, bráłá śię ſáma do przyśięgi, á żáłobliwá ſtrona dopuśćić iey tego nie chćiáłá, ále ſamá zá przyśięgę brała śię: Tedy iuż Záłobnik tákże tylko ſam ieden bez świádkow może y bliżſzy będźie przyśiąc. A toż śię ma rozumieć y o powodowey żałobliwey ſtronie, gdyby kogo o grunt pozwawſzy, á zá ſobą świádectwá ná piſmie tákże znákow granicznych áni świádkow nie miáłá, tedy pozwany przy dźierżeniu ſwym bliżſzy będźie ſam ieden przyśiąc.

a O dowodách ná gránice czytay Konſtitucyą 1588. *fol:* 262. *Tit:* *Bona nullo iure.* Gránice używániem ten ma wygrawáć, kto znáki lepſze, y wywody używánia pokáże. *Conſt:* 1576. *fol:* 312. *Tit:* O czynieniu.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O tákim, ktoby bez przyczyn ſłuſznych práwnych ná roku zá pozwy Podkomorzego nie ſtał.

1 TEż uſtáwuiemy, Jeśliby ktora ſtroná ták odporna pozwána, iáko y żałobna, ná roku zá pozwy a Podkomorzego przypádłym, bez przyczyn ſłuſznych prawnych wyżey w tymże Rozdźiále wyrážonych nie ſtáłá, tedy b Podkomorzy ſtronie drugiey, ktora roku pilnowáć będźie, tę rzecz, o co miedzy nimi práwo idźie, y co ná pozwie opiſano, iuż be przyśięgi zá- R. 9. a. 5. R. 4. a. 42.

 dney,

dney, iedno iáko ten, kto roku pilnuie, według opiſánia w pozwie Swiádkámi ſwymi gránice, ábo miedze záwiedźie, ſkazáć, y ná wieczność przyſądźić ma. § Jednákże [c] zábiegáiąc chytrośći ludzkiey, to wáruiemy, iż gdźieby tá ſtroná, przećiwko ktorey tákowe záoczne ſkazánie wynidźie, mieniłá ſobie w tym przewodźie práwá krzywdę, zá utworzeniem przez ſtronę iey roku nie prawdźiwego, tedy w tákiey rzeczy wolno będźie iey o zły przewod práwá przed tenże Sąd Podkomorſki przećiwną ſtronę ſwą pozwáć, około czego oni máią być ſądzeni przykłádem Artykułu tego, ktory ieſt poſtánowion o zły przewod práwá w Rozdźiále czwártym.

a Podkomorzy przez liſt ſwoy obwieſzczy ma ſtronę pozwáć przed Urząd ſwoy ná mieyſce gránic, rok záwity náznáczywſzy. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 229.
b A ieśliby pozwány ná roku nie ſtał, tedy Podkomorzy powinien gránice czynić, á przy oſtátnim kopcu powod przyśiąc ma z Swiádkami, ktore gránice poprzyśiężone ná wieki trwáć máią. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.
c Gdyby też pozwány przyśiągł, iż o pozwie nie wiedźiał, przez ſwe nieſtánie ná roku záwitym nic nie tráci. *Zyg: w Piotr: H. P.* 462. Może iednak pozwány prawdźiwą niemocą ten rok odłożyć. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 231.
• O zły przewod práwá czytay Art: 41. Roz: 4.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Swiádkách, iácy máią być przypuſzczeni do świádectwá.

R. 4. a. 76. y art: 78. JEſzcze [a] też uſtáwuiem, iż Swiádkowie o rzecz źiemną, y o dowod dźierżenia źiemi, ták też y o káżdą rzecz, ku świádectwu nie máią przypuſzczeni być Zydźi, iedno ludźie Wiáry Chrześćiáńſkiey wſzelákiego ſtánu, y ći, ktorzy przywileiem Náſzym ku świádectwu przypuſzczeni, tylkoby byli ludźie dobrzy, cnotliwi, bogoboyni, y inśi w czym nie podeyrzáni, tedy tácy ku świádectwu máią być przypuſzczeni. § A Tátárowie, gdźieby śię im tráfiło o grunt miedzy ſobą y ludźmi Chrześćiáńſkimi práwo wieść, á ſkazáli im dowod, ábo odwod, tedy oni według Przywileiow ſwych y Zákonu ſwego przyśięgę czynić máią. A w tákiey ſpráwie ich choćiaż y Tátárowie tylkoby ludźie dobrzy, cnotliwi, y wiáry godni Swiádkámi być mogą.

a Swiádkámi w rzeczách Ziemſkich krewni być nie mogą, y ktorzy, czytay Konſtytucyą, 1576. *fol:* 300. *Tit:* O wiedzeniu Swiádkow.
Swiádectwo, Szláchcic pod ſumnieniem: A proſtego ſtánu człowiek pod przyśięgą máią dáwáć. *Conſt:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycách.

ARTYKUŁ XV. 15.

Ktoby komu Swiádki gánił.

R. 4. a. 78. y. 79. KIedyby [a] kto ſwawolnie, y bez ſłuſzney przyczyny ſtronie powodowey Swiádki gánił, á on iesliby według práwá poſtáwił dźiewiąćiu Swiádkow, á tenby miedzy tymi dźiewiąćią

wiąćią Swiádkow nie obrał trzech wiáry godnych,á odſtáwiał ich, chcąc mu tym práwá ſkończenia przekáźić, á ten iáko powodowa ſtroná drugiemi śię Swiádkámi nie opátrzył,á miałby tym ná onym roku záwitym rzecz ſwą upuśćić, tedy tákowy, ktory nágáni Swiádki, ma támże zárázem przed Podkomorzym tego ſłuſznym dowodem ná piśmie dowodźić. A ieśliby ná nich w czym im nágánił nie dowiodł, y nie pokazał, á Podkomorzy uznałby to, że im prożno gánił, y odſtáwiał.
2 § Tedy tákowy odſtáwuiący tych Swiádkow, káždego z oſobna zgánionego Swiádká według ſtánu powinien będźie náwiązáć według rodu ich, Szláchćicá iáko Szláchćicá, á chłopá iáko chłopá, ták iákoby go ránił. A Podkomorzy, ábo Kommiſſarze náwiązkę tę Swiádkom tákim zárázem támże máią ſkazáć, á Swiádkow tych ku świádectwu przypuśćić. A ieśliby ná ktorego Swiádká, ábo kilku ich, tego, w czym im przygáni, rzeczą ſamą dowiodł, tedy tá ſtroná, czyie Swiádki będą, ma ná mieyſce tego, ábo tych zgánionych, inſzych Swiádkow poſtáwić, nie możeli tego dnia, tedy názáiutrz, á naydáley trzećiego dniá.
3 § Jeśliby śię to tráfiło, żeby ſobie Swiádkom z obu ſtron nágánili, y ieden ná drugiego Swiádkow tego przygánienia dowiodł, tedy ći Swiádkowie zgánieni ná obie ſtrony máią być odſtáwieni, á znowu inſzych Swiádkow, ludźi wiáry godnych, niepodeyrzánych z obu ſtron máią ſtáwić, y z tych ku przyśiędze obieráć będą.

a Swiádkow gdyby ſtroná ſtronie od Krzyżá odgroźiłá, ieśli wſzyſtkich kto odgroźił, ma tracić ſpráwę. *Conſt.* 1576. *fol.* 300. *Tit.* O wiedzeniu Swiadkow.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O Ziemię Obrębną, y też zobopolne Ziemie iáko máią dowod czynić.

1 TEż [a] uſtáwuiemy, ieśliby ktorey ſtronie o Ziemię Obrębną, ográniczoną powod z práwá był ſkazan, ten Swiádkow ſwoich ma według obyczáiu práwá dźiewiąćiu przed práwem poſtáwić, y iáko ten Pan, ábo Ziemiánin, poki z tymi Swiádkámi ſwymi gránice záwiodſzy przyśięgę ſamoczwart z trzemá Swiádkámi uczyni, potym ma gránicá udźiáłana być.
2 § Wſzákże ieśliby práwo mieli o Ziemię zobopolną, á nie w iednym mieyſcu, ále po rożnu, Niwámi ábo Obrębámi leżącą, á byłáby tá Ziemiá ku iednemu dworowi,ábo imieniu Szláheckiemu,bądź práwem przyrodzonym, ábo iákim nábytym przyſłucháiąca, tedy ćiż iedni Swiádkowie mogą o káždą niwę, Siánożęć, ábo Obrąb świádczyć, á obwiodſzy wſzyſtkie tákie rożnę pienne Ziemie, potym ſam ten Pan, ktory
3 do dowodu przypuſzczon będźie, z trzemá Swiádkámi iednym rá-

zem ná wszystkie te Ziemie przyśięgę uczynić ma. A Podkomorzy ma im rotę przyśięgi dostátecznie ná wszystkie te Ziemie iednym rázem miánowićie ich spisawszy, skazáć im wydáć.

a Jeśliby śię przydało, że ten, ktory śię o gránice práwuie, zá gránice pokazał kopce, ábo znáki znáczne w polach ábo lásach, tedy Podkomorzy tego, ktory lepsze y znácznieysze znáki, ábo kopce ukaże, do dowodu ma przypuśćić, á gdźieby obiedwie strony znákow znácznych nie miáły, tedy Powodowa stroná ku dowodowi z swemi Swiádkámi ma być przypuszczoná. *Jag: w Krák: 1423. H. P. 227.* Gránice według uznánia stárych ludźi máią być uznáwáne. *Zyg: w Piotr: 1519. H. P. 75.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Ktoby miał wieść Práwo z Woiewodą, Stárostą, y Dźierżawcą o Ziemię swą, á tenby miał imienie w tymże Powiećie, gdźie iest Urzędnikiem.

TYm też obyczáiem, iesliby ktory Urzędnik Nász máiąc 1
imienie swe włásne w tym Powiećie, z Stárostwá, ábo Dźierżáwy swey, z ktorym Szláchćicem o Ziemię swą kopę wieść chćiał, tedy ma spráwowáć śię iáko wyżey opisáno o grunt źiemny; ma postáwić dźiewięć Swiádkow Szláchtę, y inszych ludźi dobrych, wiáry godnych, á nie poddánych tego Urzędu przysądu swego, ále inszych stronnych, y ták też Podkomorzy ma patrzyć listow, gránic, znákow, y czyie listy będą, ábo gránice lepsze, tá stroná ma być
R. 9. przypuszczoná ku dowodowi. Wszákże iesliby Stárostá, Dźierżawcá
a. 2. y 12. nie miał bliższymi gránicznikámi tey Ziemi pienney ludźi inszych obcych, nád ludźie Stárostwá swego, tedy iuż przy inszych obcych ludźiach, y tákimi Poddánymi Nászymi dowodźić będźie mogł.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Ktoby komu Gránice, ábo Miedze zepsował.

KIedyby Szláchćic Szláchćicowi Gránice zepsował, ábo 1
ogniem wypalił, ábo wyrąbał gwałtownie, ábo iákokolwiek ináczey zepsował, ábo *a* kopce roskopał, ábo Miedze zepsował, áboby kto przywłaszczáiąc sobie więcey gruntu, á Gránice y znáki nowe po cudzey źiemi gwałtownie, á bezprawnie poczynił, á byłoby to ná niego práwem przewiedźiono, tedy tákowy ma zápłáćić obrázonemu dwánaśćie rubli groszy, á Podkomorzemu kopę groszy, á zá káżdy kopiec skáżony trzy kopy groszy. A iesliby Szláchćic Szláchćicowi Miedze przeorał, tedy zá przeoránie Miedzy trzy rubli groszy, á Podkomorzemu pułkopy groszy, á Gránicę, ábo Miedzę przezeń skáżoną, ma zaśię przed Podkomorzym náprawić po stáremu. § A iesliby prostego stanu człowiek Szláchći- 2

cowi

cowi Gránice porąbał, wypalił, ábo Miedze przeorał, y znácznie zepsował, tedy táki powinien będźie temu Szláchćicowi winy trzy ruble groszy zápłáćić, á Gránice y Miedze po pierwszemu náprawić. A gźieby człowiek prostego stánu, drugiemu też prostego stánu człowiekowi Miedze przeorał y skáźił, tedy zá skáżenie tey Miedzy będźie powinien zápłáćić rubl groszy, á Miedzę náprawić. Bo ieśliby się komu krzywdá w Gránicy, ábo Miedzy widźiałá, tedy o to máią się práwem spieráć, á nie gwałtem. Wszákże swą stárą Gránicę, ábo Sćiánę zárosłą, gdźieby potrzebá ukazowáłá ponowić y popráwić, to będźie wolno uczynić káżdemu ná swym włásnym grunćie, y po stárych znákách, y Gránicách. Wszákże od Podkomorzego Komorniká wźiąwszy, y stronę przez woźnego obwieśćiwszy, z kim Gránice
3 te ma. § A ieśliby stroná nie wyiecháłá, ábo nie wysłáłá, to przećię przed Komornikiem wolno ponowić, iednákże stárych znákow nie psuiąc. A Komornik będąc przy tákiey sprawie, ma to do Kśiąg Podkomorzego zeznáć, y znáki ponowione wpisáć.

[a] Jeśliby kto Kopce, ábo iákie inne znáki w częśći, ábo wszystkie roskopał, od káždego Kopca ma stronie płáćić po trzy grzywny, á przećię ten szkodnik powinien będźie Podkomorzego swym kosztem ná Gránice wywieść pod winą 14. grzywien stronie, y pod drugą winą Urzędowi. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 232. Tákże gdy kto nie Urzędownie Kopce sypie po grz: 3. płáćić ma. *Zyg. tenże tamże.*
Miedzy Dobrámi Krolewskimi á Szláchecкimi ktoby Gránice usypáne popsował, ábo rozsypał, Szláchcic sto grzywien, *toties, quoties citabitur, á plebeius* pięćdźieśiąt grzyw: ma być karany. *Const:* 1578. *fol:* 350. *Tit:* O Gránice rozsypáne.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O Las zobopolny y o Przerobki.

1 USTáwuiemy, [a] ieśliby kto miał Las zobopolny niedźielony, á ktory uczestnik zechceli táki Las ná pasznią, ábo ná śiánożęć przerabiać, tedy temu wolno będźie táki Las trzebić, y przerabiać. Wszákże ták, żeby drugiego, ábo drugich uczestnikow swoich przerobkiem swym do ich gruntow nie záchodźił, á ku temu więcey nic zaymował, iedno iáko część ná niego tego Lasu przychodźić będźie, á drugim uczestnikom swym, żeby ták wiele tego Lasu swego zostáwował, iáko im ná część ich przychodźi, y tákże rowno dobrego gruntu, iáko y on zaymie. A ieśliby kto więcey w swey częśći y lepszego gruntu przerobił, á byłby o to do práwá pozwan, tedy z rozsądku Urzędowego powinien będźie to, co więcey nad część swą záiął, uczestnikom swym puśćić ná tymże mieyscu y tak dobrego, zgodnego, y pożytecznego mieysca, iákoby wszystkim uczestnikom rowno było. A przećiw drzewá porąbánego więcey nád iego część, też drzewá uczestnikom gdźie ná inszym mieyscu

z ſwey własney części po ręce im ták wiele, y ták dobrego záwieść. A nie będźieli potemu Laſu mieć, tedy pieniędzmi zá dowodem zá-
R. 6. a. 13. płáćić. Wſzákże połowicą ceny Státutowey, niżey opiſaney. § 2 A gdyby ktory uczeſtnik potrzebował dźiału mieć w Leśie, ábo Puſzczy ſpolney, á inśiby uczeſtnicy nie chćieli z nim dźielić, tedy iemu o ten rozdźiał wolno będźie uczeſtnikow ſwych do Sądu Ziemſkiego ná rok záwity pozwáć, á tám z práwá ma być im dźiał ſkazan ná rowne częśći według práwá káżdego z nich. A ten dźiał ma być czynion tym porządkiem, iáko w Rozdźiale ſzoſtym około rozdźiału miedzy bráćią poſtánowiono.

a Jeśliby kto w cudzey wśi, ábo dźierżáwie, w Jeźierze, w Stáwie, w ciekącey wodźie, w śienie, zbożu, ábo w polách, ſzkodę uczyniſ, będąc przekonány ſzkodę oprawić mi, á ci, ktorzy ſpaſzą, ábo ſkoſzą tráwę ná ſukni grábieni być maią. *Káź: Wielki* 1361. *H. P.* 532. *Wład: Jag: w Krák:* 1423. *H. P.* 534.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Rzekę gdźie grániczy.

R. 1. a. 29. TEż, [a] gdźieby Rzeká grániczyłá imioná, ábo czyi grunt, polá, śiánożęći, láſy ku Rzece przyległe, tedy káżdy od brzegu ſwego ma iey do połowicy używáć. Wſzákże w ktorych mieyſcach tego Páńſtwá Náſzego, y ná tákich ſpolnych Rzekách z dawná do tychmiaſt był iáki obyczay zábiiánia iázow, zákotow, ábo śiedź, tákowy y wprzod záchowan być ma. A gdźieby ktora Rzeká grániczná ná czyi brzeg piaſek nieznácznie ſypiąc przyczynek czyniłá, ten przyczynek ma być tego Páná, czyi brzeg ieſt. A ieśliby Rzeká gwałtem inędy poſzłá, tedy ſtárey iśćie Rzeki ma być przedśię gránicą, á tego iśćia Rzeki będźieli w niey iáki pożytek, tákże káżdy z brzegu ſwego po połowicy używáć má. A u tey Rzeki grániczney, ktora śię inędy obroćiłá, obádwá brzegi tego być máią, czyim gruntem poydźie. § A ieśliby kto Rzekę przekopał umyślnie ku ſzkodźie ſąśiádá ſwego, á o toby go ku práwu pozwał, y tegoby náń dowiodł, według práwá, tedy ma onemu práwo ſkazáć, áby záśię Rzekę po ſtáremu záhámował, á zá to będźie powinien ſtronie żáłobliwey, gwałtu dwánáśćie rubli groſzy zápłáćić, iákoby gránicę ſkáźił, y wſzyſtkie ſzkody, co w pożytek tey Rzeki ſzkodował, z rozſądku odpráwić.

a Gdźie Rzeká iáka, Dobrá Krolá J. M. z Szláchecкimi grániczy, ktorey Rzeki brzegi z obudwuch ſtron ſą przyległe, ma być wolne używánie teyże Rzeki Poddanym wedle ſzerokośći Dobr przyległych. *Zyg: w Krák:* 1507. *H. P.* 544.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Kiedyby kto ſwym Stáwem inſzy Staw, álbo Siánożęć zátopił, álbo Groblą ku cudzemu brzegu przyſypał.

Tez

1 TEż [a] uſtáwuiemy, kiedyby kto w ſwey Dźiedźiznie wſzyſtkę
zupełną Rzekę miał, to ieſt, obádwáby brzegi iego były, á ná
niey Stáwy y Młyny poſtáwił, á ſąśiedzkie wyżſze Młyny ſwym R. 4.
Stáwem zátopił, ták iżby w inſzych wyżſzych Młynách, zá podnie- a. 8.
śieniem wody w niżſzym Stáwie mliwo być nie mogło, álbo ieśliby
Siánożęći zátopił bez woli tego Páná, czyie Siánożęći ſą, á onby zá to
odmiány wźiąć nie chćiał. Ktemu ieśliby też kto połowicę Rzeki,
to ieſt ieden brzeg máiąc, á przyſypał Groblą ku brzegowi cudzemu,
álbo co gruntu, Siánożęći cudzey wodą záiął y zátopił, álbo ſzkodli-
wie podmoczył, ták, iżby kto pożytku zwykłego ſłuſznego, iáko przed
tym miewał, z tego gruntu ſwego mieć nie mogł, á toby uczynił
ſwawolnie bez dozwolenia tego czyi drugi brzeg tey Rzeki, ábo czyi
grunt zátopił, ábo ſzkodliwie podmoczył, tedy tákowy ukrzywdzony
obwiodſzy to y okazawſzy woźnemu y ſtronie, ma tego Sąśiáda ſwego
pierwey w tym, liſtem upominalnym przez woźnego nápomnieć,
áby wodę zniżył, y Groblą nowo przyſypáną od cudzego brzegá
2 odkopał. § A ieśliby tego zá upomnieniem tákim nie uczynił, R. 10.
tedy ukrzywdzony o to do Sądu Ziemſkiego ma pozwáć, á Urząd Ziem- a. 7.
ſki ná oſądzenie y ſkończenie táką ſprawę ná Sąd Podkomorzego o-
deſłáć ma. A przed Podkomorzym okażeli śię to iáwnie z prawá, że
w ktorey z tych rzeczy krzywdá śię mu dźieie, tedy Podkomorzy ma
ná tey przećiwney ſtronie iemu dwánáśćie rubli groſzy gwałtu, á kte-
mu ſzkody coby ich zá tym zámieſzkániem mliwá, ábo w nieużywá-
niu gruntu ſwego zátopionego podiął, zá dowodem ſłuſznym ſkazáć,
á tákowego ſtáwu, gdźie kto obádwá brzegi ſwe máiąc, wodę ku
ſzkodźie mliwa ſąśiedzkiego podwyżſzył, ábo cudzego gruntu zálał,
ábo podmoczył, wodę ſpuśćić y zniżyć, ták iákoby y mliwu wyżſzego
Stawu nic nie ſzkodźiło, y gruntow, Siánożęći cudzych nie zálewáło, y
ſzkodliwie nie podmoczywáło. A tę Groblą, ktoráby przyſypána
byłá do cudzego brzegu, żeby roſkopał, wodę wypuśćił, ták iákoby
3 cudzego gruntu Groblą nie dotykał śię y wodą go nie zálewał. §
Wſzákże ktoby przez dawność Ziemſką dźieśięć lat, o zátopieniu
Młyná ſwego, przy ſypániu ku ſwemu brzegu Grobli w zálániu grun-
tow milczał, á práwem o to z przećiwną ſtroną nie poſtępował, te-
dy iuż tákowy wiecznie milczeć ma.

a Rzeki Niewiáży Port w Kieydanách Groblą nie ma byc hámowány. *Conſt:* 1581. *fol:* 381. *Tit:* Niewiáżá.
Ná Rzekach Niemnie, Gielu, Ruſznie, Muſzy, Niemianku, Groble, Jázy, y inne impedimentá *navigationis* ſą znieśione. *Conſt:* 1607. *fol:* 861. *Tit:* O Támách.
W Koronie ná Rzekách Portowych wſzyſtkie Slozy, Támy, Groble, Młyny, y inſze impedimentá *navigationis* ſą znieśione. *Conſt:* 1633. *fol:* 55. *Tit:* Rzeki.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Kto ná czyiey źiemi pośieie Zboże, iáko ma zápowiádáć Woźnym, áby nie zwoźił do práwá.

USTáwuiemy, ktoby ná czyiey źiemi Zboże iákiekolwiek bez 1
wiádomośći onego, czyi grunt, pośiał, tedy ten, kto ſwą źiemię być mieni, ma wźiąć liſt zápowiedny od Uzędu Ziemſkiego, ábo Grodzkiego tego Powiátu, w ktorym ten grunt leży, y tym liſtem Urzędowym przez Woźnego y dwuch ſtron iákiegokolwiek ſtánu ma zápowiádáć Zboże to ſamemu Pánu, ábo iego Urzędnikowi, ktory ſam, ábo iego poddány pośiał. A ieśliby ſámego Páná, ábo Urzędniká Woźny w domu nie záſtał, ábo się pokázáć nie chćiał, tedy pokłádáiąc kopią z tego liſtu zápowiednego ná imieniu tym obyczáiem, iáko o pokłádániu liſtow upominalnych ieſt opiſáno. A w tym liśćie zápowiednym wypiſawſzy tę źiemię, gdźie Zboże záśiáno, miánowićie y doſtátecznie iáko gdźie leży, ma być dołożono, pod zakładem ná Urząd y ſtronę dwunáſtą rubli groſzy, áby ten, kto żął to Zboże, z tego gruntu nie zwoźił, ále pożąwſzy ie przed Woźnym, y ludźmi ſtronnymi ná to od ſtrony żałobney poſłánymi, zá wiádomośćią á policzeniem tego Woźnego y ſtrony żałobney ná tey źiemi do práwá, y opátrzył to dobrym złożeniem y ogrodzeniem, iákoby w nim do roſpráwy ſzkodá nie ſtáłá śię, y po tey zápowiedźi ſtroná żałobna ma ſtronę ſwą przećiwną naydáley zá ſześć niedźiel pozwy Podkomorzego ku roſpráwie o tę źiemię pozwáć. A gdźieby z iákich przypadłych ſłuſznych práwnych przyczyn w ſześćiu niedźielách po zápowiedźi pozwáć nie mogł, tedy ieſzcze iemu czás pozywánia zoſtáwáć ma y przez drugie ſześć niedźiel. A ieśliby ten, kto zápowiedźiał, przed Podkomorzym, ábo Komornikiem dowiodł tego práwem, iż Przećiwnik iego to Zboże pośiał ná iego właſney źiemi, tedy ma iemu być iáko tá źiemia, tak y to Zboże, y ktemu gwałtu dwánaśćie rubli groſzy ſkázano. A gdźieby to Zboże zápowiedne pogniło, ábo potrawiono, tedy to iemu przećiwna ſtroná według Státutu zápłáćić powinná będźie. § Jeśliżby kto przez zápowiedź 2
práwá nie doczekawſzy, ono Zboże pożąwſzy z tey źiemi precz zwiozł, tedy ma tego zakłádu połowicę ſtronie przećiwney ſześć rubli groſzy, á drugą połowicę trzy rubli groſzy Podkomorzemu, á drugie trzy rubli groſzy Urzędowi temu, od ktorego liſt zapowiedny wyidźie, zápłáćić; ktorą zárękę zá odeſłániem Podkomorzego Urząd ſtronie, Podkomorzemu, y ſobie ſpráwić ná imieniu tego winnego ma, á Zboże ſtronie z náwiązką oddáć, ábo według Státutu zápłáćić powinien będźie. A będźieli kto ná ſwey właſney źiemi śiał, á drugi mu to zápowiedźiawſzy

dźiawſzy, á tego práwem nie dowiodł, żeby iego źiemia byłá, táko-wy ſam ma zakład Urzędowi y ſtronie płáćić, á grunt y Zboże przy tym kto śiał ma zoſtáć, á choćiayby Zboże pogniło, ábo ſtráwione było, tego iuż ná przećiwney ſtronie on pozyſkowáć nie ma, gdyż iáko wyżey dołożono, on to miał opátrzyć, iákoby z tey miáry ſzkodá Zbożu nie byłá.
3 § Jeśliby śię też to tráfiło, żeby tákowe Zboże pienne ná polu złożone do rozpráwy ſądowey z polá pokrádźiono, więc zoſtánieli przy grunćie ten, kto śiał, tedy iemu to żyto ten, ktory prożnie zápowiedźiał, powinien zápłáćić, á ſobie w tey ſzkodźie winnego ſzukáć. Zoſtánieli lepak z práwá przy grunćie tego, kto zápowiedźiał, tedy on, kto śiał, ma mu to Zboże zápłáćić, á ſobie winnego w tym ſzukáć. Tákaż śię zapowiedź y rozpráwá ma toczyć o śiánożęćiach piennych.
4 § Jeśliżby kto po zápowiedźi przez dwánaśćie niedźiel ſtrony ſwey przećiwney w tákiey rzeczy przed Podkomorzego nie pozwał, tedy temu, kto śiał wolno będźie Zboże ábo śiáno ſwe pobráć. A będźieli w tym czáśie pokrádźiono, tedy tey ſzkody ná ſtronie przećiwney ſzukáć. A temu, kto zápowiedźiał, iuż tylko o grunt wolno będźie y po onych dwunaſtu niedźielach práwem czynić przed ſądem należnym, według porządku w Artykułach inſzych tegoż Rozdźiału wyżey opiſanych, á ná pienney źiemi nikt gwałtownie nie ma Zboża deptáć y pſowáć, ále śię w tym práwnie obchodźić máią, iáko wyżey opiſano, pod zaręką Urzędowi y ſtronie wyżey w tym Artykule pomienioną.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby Ziemię w dźierżániu miał, á drugi práwem nie przekonawſzy Zyto pożął, ábo żęte pobrał, ábo bićie uczynił, ábo Sochę porąbał.

1 TEż uſtáwuiemy, iż kiedyby kto ktorą Ziemię dźierżał w ſpokoynym dźierżániu, y ſpokoynie śiał, ábo orał, á drugi przyſzedſzy ná to pole, Zyto [a] pożął, ábo żęte pobrał, ábo pobił, podeptał, á uderzył ſamego, ábo człowieká iego, ábo ktoregokolwiek ſtánu, ábo Sochę, Koláſę, Bronę zrąbał, y ſoſzniki wźiął, tákowy ma płáćić gwałt dwánaśćie rubli groſzy. A iesliby wźiął bez boiu, ten ma ſzkodę płáćić z náwiązką, konia koniem, á wołu wołem náwiązáć, á zá Sochę dźieśięć groſzy, á zá nárogi dwánaśćie groſzy, zá Koláſę dwánaśćie groſzy, zá Bronę ſześć groſzy zápłáćić. A potym kiedy zechce dźierżącego o tę Ziemię, ma práwem według práwá popieráć. R. 11. a. 20.
2 § A iesliby kto u kogo grunt odeymował, á drugi tego bronił, y w dźierżenie nie dał, temu ma być práwo u Sądu należnego, y kto w Ziemi będźie winien, ten ma ſzkody y gwałt opráwić, iáko koło tego wyżey opiſano.

a Ktoby

a Ktoby komu bez woli Zboże pobrał, zá káżdą kopę winy ſądowi groſzy 6. á ſtronie trzy grzywny płáćić ma. *Káz: Wielki* 1547. *H. P.* 532. A iéśliby to w nocy było, zá Złodźieia ma być rozumiany. *Káz: tenże tamże.*

Ktoby Szláchcicá przy robotnikách ſtoiącego, ábo robiącego ubił, ránił; rány, ochromienie członkow, y głowſzczyznę ſowito płacić ma, *forum* u Ziemſtwá. *Conſt:* 1576. *fol:* 308. *Tit:* O ubiciu.

Toż śię o chłopie przy robośie ubitym rozumieć ma. Roz: 11. árt: 27.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wwiązánie w imienie zá dług, ábo zá inſzą przyczynę, iáko śię máią ſpráwowáć.

R. 4. a. 94. y 98. UStáwuiemy, [a] iéśliby od Nas Hoſpodárá był poſłan Dworzánin Náſz wwięzowáć śię w czyie imienie zá ſummę pieniędzy, ktoraby przyſłucháłá do ſkárbu Náſzego, tedy ten poſłániec ma przyiecháć do tego imienia, á wźiąwſzy z Urzędu Ziemſkiego ábo Zamkowego Woźnego, y ludźi dobrych Szláchtę, onego imienia ludźie, y wſzyſtkie ich máiętnośći ſpiſáć, ieden reieſtr dáć do ſkárbu Náſzego, á drugi do Zamku, ábo do Sądu Ziemſkiego, á trzeći má u śiebie zoſtáwić, dla tego, áby czáſu pomowki miał śię czym wypráwić, tákże y dla tego, żeby potym z tymże to imienie, z czym wźięto, po zápłáćie pieniędzy, temu czyie będźie przywrocono było. [b] Wſzákże, gdźiebyśmy My Hoſpodár czáſu rozprawy przed Námi ſtron w iákiey ſpráwie Sądu Náſzego, według tego Státutu należącey co ná kim ſkazáli, tedy w tákiey rzeczy mamy odſyłáć przez liſty Náſze ná odpráwę do Urzędu Ziemſkiego ábo Grodzkiego, w tym Powiećie, gdźie winnego ośiádłość leży, y ktoremu Sądowi tá odpráwá náleżeć będźie. A Urząd do ktorego odeſzlemy, powinien będźie odpráwę czynić według tego, iáko o odpráwách rzeczy ſądzonych w Rozdźiále czwartym ieſt dołożono, bez żadney zwłoki, ále od przynieśienia do Urzędu liſtu Náſzego odeſłánego zá cztery niedźiele. A zwłaſzczá gdźieby roki zápłáćie pieniędzy według tego Státutu złożone nie záſzły. A będąli roki położone, tedy po wyśćiu rokow temu doſyć uczynić, też naydaley do czterech niedźiel.

a Odbieránie Stároſtw, Dźierżaw wſzelákich po zmarłey ręce, ábo z iákiey inſzey miáry, do ſzafunku K. J. M. przypádłe, y oddáwánie nowym Dignitáryuſzom, ſpiſowánie, Inwentowánie, luſtrowánie prowentow, Arędy, Kontráktow, y inſze ſkárby Krolowi náleżące, w Koronie przez Podſkárbiego Koronnego, á w W. X. L. przez Lit: odpráwowáne byc máią, 1607. O Urzędźie Podſkárbiow, 839.

b Przyśięgi, ktore ſkázuią u Sądu Náſzego ták ná Seymie, iáko y krom Seymu, máią być odſyłáne do Powiátow. *Conſt:* 1552. *fol:* 10. § Przyśięgi.

ARTYKUŁ XXV 25.

O Imienie, ktore zezwoliwſzy śię dádzą do rąk Náſzych Hoſpodárſkich.

Uſtáwuiemy

1 USTáwuiemy też, [a] iż gdźieby śię obiedwie ſtrony zezwoliwſzy, R. 6.
dáli Imienie w ręce Náſze Hoſpodárſkie do rozpráwy, á My- a. 4.
byśmy ktoremu Urzędnikowi Náſzemu, ábo przez liſty Náſze, ábo przez uwiążczego to Imienie do woli y náuki Náſzey w dźierżenie dáli: Tedy Urzędnik Náſz wolen będźie w tym Imieniu ſłuſzną żywność ſobie mieć, á z dworu nic nie ma woźić, ále będźie powinien ono Imienie ze wſzyſtkimi rzeczámi ruchomymi, ták też y z dochodámi czáſu dźierżenia ſwego zebránemi oney ſtronie, ktorey przyſłucha, wiernie y zupełnie zá liſtem Náſzym Hoſpodárſkim oddáć, y doyrzeć tego, żeby w onym Imieniu zá dźierżenia iego żadna ſzkodá y ſpuſtoſzenie nie ſtáło śię. A ieśliby ten Urzędnik ináczey uczynił, powinien będźie oney ſtronie ſzkodę wſzyſtkę y zgubę płáćić. A My y Potomki Náſze powinni będźiemy z nim tey ſtronie ſpráwiedliwość zá pozwy uczynić ná pierwſzym roku iáko ná záwitym.

a Wolno Krolowi J. M. Dobrá wolne zápiſane, ábo darowáne, o ktore prawá nie maſz, przyimowáć, 1565. Rzeczy zápiſane, ábo dárowáne, *fol.* 90.

ARTYKUŁ XXVI 26.

O Imienie nierozdźielne miedzy Bráćią, ábo Bliſkimi.

1 USTáwuiemy też, iż kiedyby ktorzy Bráćia Rodzeni, ábo y dálśi w rodźie niżli Bráćia rodzeni, zupełne látá máiąc, mieli ktore imienie ſpolne nie rozdźielone, á potymby dobrowolnie zezwoliwſzy śię to imienie ſobie ná części zrownáli, y roſpiſawſzy miedzy śiebie podáli ná to liſty y reieſtrá dźielcze pod pieczęćiámi ſwymi, á kto umie piſáć y z podpiſem rąk, y też pod pieczęćiámi ludźi dobrych podáwáli, y ten dźiał ná Urzędźie zeználi, iáko wydźiał wiecznie trwáć ma. Tákże y ten dźiał wiecznie przy moey zoſtáwion być ma, ktory miedzy niezgodnymi z práwá ſkazan y Urzędownie poſtáwion będźie. A ieśliby tylko liſty, reieſtrá dźielcze miedzy ſobą dáli, á ná Urzędźie nie zeználi, á dawność Ziemſką przez dźieśięć lat po tym dźiale dźierżeli, tákowy dźiał przećię wiecznie dźierżan będźie. Jedno gdźieby kto táki ná Urzędźie niezeznány dźiał R. 6.
dawnośći tey nie przemilczawſzy, chćiał znowu ruſzyć, y o to Bráćią a. 11.
ſwą ábo bliſkich do práwá pozwał, tedy tákiemu przećię dźiał znowu ma być ſkazan. Wſzákże będąli ná liſtách dźielczych pomienione iákie obowiązki, záręki o niewzruſzániu tego dźiáłu, tedy tákowe záręki káżdy według ſwego obowiązku z rozſądku prawnego zápłáćić powinien będźie, toż ku dźiáłu przyſtąpić. A przy káżdym rozdźiale wieczyſtym, liſty, Przywileie zoſtáwáć máią przy tym, przy kim to
2 imienie zoſtánie, y ná ktore Przywileie ſłużą. § A ieśliby było iedno R. 9.
imienie ná rowne częśći podźielone, áboby ieden Przywiley ná kil- a. 7.
ká imion

ká imion rożnie podźielonych służył, tedy tákie listy, Przywileie, dla wiádomośći spisawszy ná reiestrá, te reiestra miedzy sobą pod pieczęćiámi swymi, y pod pieczęćiami ludźi dobrych podawáć, á sáme listy do iednego Brátá, do ktorego śię spolnie zgodzą, ku záchowániu dáć máią. A ten czásu potrzeby ku práwu Bráći swey tákich listow użyczáć ma, ále ieden sam bez drugich Bráći tákich listow ruszáć nie ma. A ieśliby chćieli tákie listy spolnie należące do kśiąg Urzędowych Ziemskich wnieść, y z kśiąg widimusy sobie bráć, to im wolno będźie. A ieśliby Bráćiá, Bliscy podźieliwszy śię listami, reiestra dźielcze podawawszy, á ieden ktory, ábo kilká ich nie chćieli tego działu ná Urzędźie zeznáć, tedy inszym o to zeznánie wolno będźie do Urzędu ná
R. 6. rok záwity pozwáć. § A gdźieby Bráćia ábo Bliscy, áni listow dźiel-
a. 12. czych miedzy śię nie dáwszy, áni ná Urzędźie działu nie zeznawszy, tylko miedzy sobą ktore imienie, ludźie, ábo źiemię ku używániu do czásu rozebráli, tákowy dźiał zá wieczny dźierżan być nie ma, y niiáka dawność temu szkodźić nie może. A to dla tego, żeby ieden nad drugiego większey częśći sobie nie przywłaszczał.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

U cudzego człowieká nie ma nikt źiemi zákupowáć bez woli Páná iego.

R. 10. a. 6. USTáwuiemy, [a] iż u Boiar, ludźi prostych, Kniáźskich, Páńskich, 1
Ziemiáńskich, nikt Ziemi zákupowáć, áni ná láto ku pachániu naymowáć nie ma bez woli Páná iego. A ieśliby kto u cudzego człowieka Ziemię bez woli Páná iego zákupił, ábo náiął, y co ná niey pośiał, tedy to pośianie y pieniądze tráći, á ten człowiek, czyiá Ziemia, ma bez odkładánia pieniędzy swą Ziemię do rąk swoich wźiąć, á on ná tym człowieku iego, u ktorego był Ziemię zákupił, ábo náiął, y ná poręczniku, przez czyie ręce pieniądze dawał, pozyskowáć nie ma, dla tego iż to on uczynił nád tę ustáwę
R. 7. a. 8. Nászę. § Tákże y sámego cudzego człowieká, żony, y dźieći iego nie ma nikt zákupowáć, y naymowáć bez woli Páná iego, ábo Urzędnika pod utráceniem naymu. 2

a Káduki we Wśiách y Miásteczkách Szlácheckich ná Pány spadáią. *Const*: 1588. *fol*: 458. *Tit*: O Kádukách.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O Porękách ludźi prostych.

USTáwuiemy, [a] iż Boiárowie páncerni, putni, y ludźie prostego stánu, nie máią bez wiádomośći y dozwolenia listownego Pánow swych nikomu po rzeczách wielkich ręczyć. Jednák 1
wolno

wolno mu będźie choćiaż bez wiádomośći Pánow swych ręczyć w rzeczách rownych, to iest, naydaley do czterech kop groszy, y choćiayby ieden człowiek y po rożnych ludźiách ręczyć chćiał, przećię tak ma ręczyć, iákoby czterech kop groszy nie przewyższáło.

a W Koronie, Rękoiemstwá poddánych Woiewodztwá Płockiego zniesione przykłádem innych Woiewodztw Koronnych. *Const:* 1563. *fol:* 46. *Tit:* Rękoiemstwo.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Ktorzy ludźie przychodzą ná wolą, á záśiedźiáwszy wolą ućiekáią precz.

1 USTáwuiemy, kiedyby człowiek wolny przyszedł zá ktorego R. 7.
Xiążęćiá, ábo Páná, y zá Ziemiánina, y śiádł ná woli. A wy- a. 22.
śiedźiawszy wolą, ábo nie wyśiedźiawszy do końcá, chćiał záśię
precz iść, tedy pierwey ma zásłużyć temu Pánu swemu tyle, R. 12.
ile ná woli śiedźiał, toż iść precz. A ieśliby nie chćiał zásłużyć a. 14.
ták wiele, tedy ma pieniądzmi zápłáćić zá káżdą niedźielę po y 15.
sześćiu groszy. A ieśliby on záśiedźiawszy wolą ućiekł zá kogokolwiek, tedy ten do kogo ućiecze, ma mu go wydáć niemniey iáko oyczycá. A ieśliby ieszcze tákowy człowiek odchodząc precz, y szkodę komu iáką uczynił, tedy to ná nim zá dowodem skázáć ma. A ieśliby ná obesłánie tego człowieká wydáć nie chćiał, á ten człowiek potym od niego ućiekł precz, á toby ná niego, pozwawszy o to do Sądu należącego ná rok záwity, práwem przewiedźiono, tedy sam zá niego ma zápłáćić zá káżdą niedźielę, wiele ná woli śiedźiał, á nie robił, po sześćiu groszy, tákże y szkody przez onego człowieká uczynione, zá dowodem opráwić.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O náleźieniu Skárbu záchowánego w źiemi ábo w iákim położeniu.

1 USTáwuiemy, kiedyby śię komu tráfiło ználeść w źiemi iáki R. 3.
Skárb, Pieniądze, Srebro, Złoto, ábo co inszego, iáko śię przy- a. 2.
tráfia naydowáć, tedy ieśli ná swym gruńćie naydźie, ma temu Skarb być, czyi grunt, á ieśliby ná czyim inszym ználazł, tedy połowicę ma temu dáć, ná czyiey źiemi ználazł, á połowicę
2 sobie wźiąć. § Ták też y ná zastáwney źiemi ná poły rozdźielić máią. Wszákże ktoby śię ku tákiemu naydźieniu kłádu znáć nie chćiał, á ten ktoby tego szukał, brał śię do przyśięgi, tedy tá przećiwna strona, ná kim pozyskuią, bliższa będźie od tego odprzyśiąc śię, że nie ználazł.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O Portach wodnych, y o Towárách zátonęłych ná wodźie.

R. 1. a. 29. GDźieby [a] śię tráfiło, áby wodną drogą wioząc Towáry iákie, y insze rzeczy, z przygody naczynie śię rozbiło, ábo zátonęło przy czyimkolwiek brzegu, tedy on Towar stonęły kupiec, ábo y ktożkolwiek ma dobrowolnie z wody wybráć, y ná brzeg wynieść. A Urzędnicy Náśi, Xiążętá, Pánowie, y ich Urzędnicy, Ziemiánie y ludźie prośći, [b] czyikolwiek brzeg iest, nie máią od tego nic bráć. A ktoby chćiał w tym onemu stonęłemu trudność zádáwáć, tedy będźie powinien wszystkę szkodę co będźie ná tym szkodowáć, sowito opráwić.

a Ná Rzekách pospolitych, y ich rzeczyskách wzgorę y ná doł przyieżdżáiącym, przeiázd wolny być ma. *Kaź*: 1447. *H. P.* 542.

Ná Jázach żadne cłá, mytá, nie máią być wyćiągáne. *Jan Olbr*: 1495. *H. P.* 543. 1565. O Jázách, *fol*: 99.

b Ktoby ná Jázach wrota złe uczynił, dla czegoby śię szkodá Kupcowi stáłá, rokiem záwitym pozwány nágrodźić szkody powinien, áppellácyi nie dopuszczáiąc, 1567. Jázy, *fol*: 132. Jázy áby były znieśione, 1578. *fol*: 335.

Jeśliby kto mytá, cłá, niesłusznie ù Kupcow wyćiągał, Towáry gwałtem brał, ma być o to pozwány tám, gdźie śię ukrzywdzonemu będźie podobało, rokiem záwitym, winę o niesłuszne bránie mytá powinien odłożyć, cło wźięte wrocić, á rzeczy gwałtem pobráne z winą 300. grz: oddáć, 1580. Beśpieczeń: drog kupieckich, *fol*: 521.

Miásto nowe Ján Margenburg *aliàs* Swiętá fundowáć Kompánii Angelskiey y Port, iákoby Okręty wcześnie przechodźić mogły pozwolono, y od wszelákich Ceł, myt, ták Krolewskich, iako y Rzeczypospolitey, do lát czterdźiestu uwolniono, ktorym Przywileie od Królá dáne *eo nomine* áppprobowáno. *Const*: 1690. *fol*: 11.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Drogach stárowiecznych.

UStáwuiemy, [a] iż Drogi wielkie, Gośćince, máią być według stárodáwnego obyczáiu ták szerokie, áby ná pułtorá prętá być
R. 1. a. 9. mogły, á woz prożny ma ustępowáć wozowi náłożonemu, pieszy iezdnemu, iezdny wozowi, á to ieśliby ćiásna Drogá byłá, iáko ná mostách, y w inszych złych razach. § A czásu źimnego gdy śnieg bywa wielki, máią potkawszy śię Drogę po połowicy dźielić, á ieden drugiego spycháć nie máią.

a Ná furmány Drogi Lustrátorowie w Koronie ná łokći 10. wymierzywáią. *Const*: 1569. *fol*: 189. § Ciż Lustratorowie.

Jeśliby kto Drogę stárą zátráćił, ták dobrą ukazáć ma. *Const*: 1576. *fol*: 304. Tit: O wydániu.

Drogi do Kośćiołá, młyná, y przewozu nie máią być bronione. *Const*: *Ibid*:





Rozdział DZIESIĄTY.

O Puszczą, o Łowy, o Drzewo bartne, o Jeżiorá, y Siánożęći.

ARTYKUŁ I. 1.

O Łowy.

1 UStáwuiemy, [a] ktoby czyie Łowy gwałtem połowił, tedy to, coby w czyiey Puszczy połowił, ma gwałtu zápłáćić dwánaśćie rubli groszy, á zwierza wieleby ułowił, ceną,
2 iáko niżey opisano, ma płáćić. § A iesliby kto strzelcow posłał w cudzą puszczą, ábo táiemnie sam Zwierzá pobił, tedy iesli to będźie ná niego słusznym dowodem przewiedźiono, wiele Zwierzá ubito, tákowy ma zá káżde Zwierze płáćić po R. 4.
3 temu iáko niżey opisano. § A iesliby strzelcá poimáno nád a. 29.
Zwierzem ubitym w Puszczy: tákowy wiedźion być ma do Urzędu Nászego do Zamku, ábo do Dworu Sądowego, tego Powiátu, w ktorym się to stánie, y przez list Urzędowy Páná tego strzelcá, ábo iego Urzędniká obesłáć, kłádąc z tego listu przez Woźnego kopią ná imieniu tym Páná onego, z ktorego ten strzelec w Puszczę cudzą chodźił, á rok práwu skłádáiąc według dálekośći drogi, naydáley do dwuch niedźiel, áby ku przysłuchaniu się tego práwá, do Urzędu Nászego przybył. A gdy z práwá zá dowodem słusznym ten strzelec w tym winnym náleźion będźie, tedy zá to Zwierze sowito zápłáćić powinien będźie, á zá winę że w cudzą

 Puszczę

Puſzczę ſtrzeláć chodźił, ma śiedźieć w więźieniu w Zamku, ábo w Dworze Náſzym ſześć niedźiel, á nie ma być wypuſzczony z więźienia áż zá Zwierza zápłátę uczyni. A gdźieby Pan tego ſtrzelcá, ábo Urzędnik ná rok od Urzędu złożony nie przybył, tedy iuż Urząd ſam ma tego ſtrzelcá ták, iáko wyżey opiſano, ſądźić. A ieśliby kto záſtrzelił, ábo ránił Zwierzá w ſwey źiemi, á ten Zwierz wſzedłby w cudzą źiemię, tedy choćiaż zá ránnym Zwierzem przez gránicę w cudzą źiemię nikt chodźić nie ma, á ktoby zá gránicę záſzedſzy Zwierzá tego dobił, tedy tákoweyże winie, iáko wyżey w tym Artykule opiſano,
R.10. a.18. podlega. § Wſzákże zá Wilkiem y Liſem ze Pſy y ná cudzy grunt w polách y w zároſlach wolno iácháć, tylkoby ſzkody iákiey w podeptániu zbożá nie uczynił.

a Jeśliby kto w polowániu, ábo w Łowách, Jelenia, Wieprzá dźikiego, Koniá, Łośiá cudzego popędzonego, ábo poimánego przed pſami cudzemi gwałtem wźiął, ábo złápawſzy ſobie przywłaſzczył, tákowy zá Zwierzynę, ábo zá pſa trzy grzywny ſtronie, á drugie trzy grzywny Urzędowi zápłáćić winien będźie. *Wlád: Jág:* 1423. *H. P.* 541.

ARTYKUŁ II. 2.

Cená Zwierzom dźikim.

UStáwuiemy Cenę Zwierzom dźikim, ktoreby przez kogo 1
były ubite w cudzey puſzczy. Zá Zubrá dwánaśćie rubli groſzy. Zá Łośiá ſześć rubli groſzy. Zá Jeleniá, ábo Łánią ſześć rubli groſzy. Zá Niedźwiedźiá trzy ruble groſzy. Zá Koniá, ábo Kobyłę dźiką trzy ruble groſzy. Zá Wieprzá, ábo zá Swinię rubl groſzy. Zá Sárnę kopę groſzy. Zá Ryśiá trzy ruble groſzy. Zá Sobolá dwá ruble groſzy. Zá Kunę pułkopy groſzy.

Liſzek młodych áby nie zbieráno, á u kogo ie naydą dźieśięć grzywien przepada, y liſzki puśćić ma. *Conſt:* 1557. *fol:* 11. § Liſzek młodych.

ARTYKUŁ III. 3.

O Bárćie, o Jeźiorá, Siánożęći, kto ma w czyiey Puſzczy.

TEż [a] uſtáwuiemy, ktorzy máią Bárći ſwe w Puſzczy Ná- 1
ſzey Hoſpodárſkiey, ábo też Xiążęcey, Páńſkiey y Ziemiáńſkiey, ktorym obyczáiem máią Bárći ſwych używáć; á to tym oby-
R.9. a.18. czáiem. Kto ma Bárćie ſwe, ábo Jeźiorá, ábo Siánożęći, ábo przy Siánożęćiach łáźnie w czyiey Puſzczy, tedy ku Jeźiorowi z niewodem iácháć wolno, á pſow mu nie bráć, áni rohátyn, áni żadney ſtrzelby, czymby miał Zwierzowi ſzkodę uczynić. A kto [b] ma Siánożęći w czyiey Puſzczy, ten ma Siánożęći ſwych ſtárych używáć, á nowych nie ma przybáwiáć, á ieśliby ſtáre Siánożęći zároſły, ten może ich záś ſobie roztrzebić. Kto też ma Bárćie w czyiey Puſzczy, Bártnicy

tnicy ktorzy máią chodźić ku ich Barćiom, nie máią z ſobą pſow bráć, áni rohátyn, áni żadney ſtrzelby, czymby mieli ſzkodę w Zwierzu uczynić, ále Bartnicy tylko máią mieć śiekierę y pieſznią, czymby Bárć robić. A ku Siánożęćiom tylko iść z śiekierámi, czym záro-
2 śle roztrzebić, á z koſą czym ie kośić. § Wſzákże tym ktorzy Jeźiorá máią w czyiey Puſzczy, gdy przyiádą w zimie Jeźior ſwych włoczyć, wolno im drew z tey Puſzczy do łáźien ſwych wźiąć, y korytá ná ryby udźiałáć. A tym, ktorzy Siánożęći máią, wolno ná ſtyrtę, ábo ná ſtog, ábo odrynę uczynić, ábo ogrodźić. A Bartnikom wolno ná leźiwo łyk, ábo łubia ná łáźbień, y ná inſze potrzeby, co Bartnikom ná potrzeby ich bartnickie przynależy, tyle ile im potrzebá będźie wźiąć, co może ná ſobie zánieść, á nie wozem wywieść. [c] A gdy drzewo, w ktorym Bárć ich będźie, obáli śię z Pſzczołámi, ábo y bez Pſzczoł, wolno im ul z Bárćią wypuśćić y wywieść, á wierzchowie y korzenie zoſtáwić w Puſzczy temu Pánu, czyiá Puſzczá będźie, á drzewá ná budowánie y drew
3 zá tymi ich wchody nikt z cudzey Puſzczy bráć nie ma. § Wſzakże kto ma zdawná Jeźiorá, Siánożęći, y Bárćie w czyiey Puſzczy, tedy Jeźior, Siánożęćiámi á Barćiámi cudzey puſzczy wźiąć nie może. A ten, w czyiey Puſzczy Jeźiorá, Siánożęći, y Bárćie będą, tákże tych cudzych wchodow w ſwey Puſzczy odiąć nie może. A gdy Puſzczą ſwą roztrzebiáć zechce, nie ma Bárćiom y drzewu bartnemu żadney ſzkody
4 czynić. § A ieśliby kto niwę rozrábiaiąc, czyie drzewo bartne, ábo ná Bárć uczynione, kremne, ábo z Pſzczołámi, ábo y bez Pſzczoł oczer, ábo pożarem [d] opalił, y ſzkodę iáką temu drzewu uczynił, z czegoby to drzewo miáło ſchnąć; ten temu, czyiemu drzewu ſzkodę uczynił, zá to powinien będźie płáćić według uſtáwy Náſzey niżey opiſaney. A gdy ná czyim polu cudze drzewo bartne będźie, ten orząc to pole ſwe, nie ma cudzego drzewa bartnego bliſko podorywáć, ták iákoby
5 od ſochy oſnem drzewá dośięgnąć nie mogł. § A ieśli bliſko to drzewo podorze, że to drzewo dla tego uſchnie, tedy ten powinien będźie zá to drzewo płáćić według uſtáwy niżey opiſaney. A ktoby táką Puſzczą rozrobił, przećię dawnych wchodnikow od Bárći, Jeźior, Siánożęći odbiiać nie ma, á oni też chodząc do tych wchodow, zbożu żadney ſzkody czynić nie máią.

a Bárci w gáiach, ábo w borách innego Páná kmiećie dźierżący, ábo dźiedźicznym práwem máiący, powinni miodową dáń Pánu onego Gáiu dawáć. *Włád: Jag:* 1423. *H. P.* 539.
Bárci ná gruntách Szlácheckich odgrániczonych, poddáni Krolewſcy czynić nie máią. *Conſt:* 1550. *fol:* 7. § Aby też co raz.

b W śienie ktoby ſzkodę uczynił, winien zá nie doſyć uczynić, y Pánu zápłáćić winę práwem przekonány. *Káz: Wielki* 1368. *H.-P.* 532.

c Jeśli kto z Pſzczołámi Bárci podetnie, ukrzywdzonemu grzywnę, á Urzędowi drugą płáćić ma, á ieśliby tylko drzewo do pſzczoł nágotowáne, pułgrzywny ſtronie, á drugie Urzędowi. *Káz: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 539.

d Gdyby

d Gdyby człowiek proſtego ſtanu do laſu przyſzedſzy, z przygody pożarem las zápalił, gárdło dźieśięćią grzywien opłácić ma. *Włád. Jág.* 1423. *H. P.* 534.

ARTYKUŁ IV. 4.

Ktoby cudze Jeziorá w ſwey Puſzczy powłoczył.

UStáwuiemy, [a] ktoby cudze Jeziorá w ſwey Puſzczy powłoczył, tedy ma temu, czyie Jezioro będźie, gwałt płáćić, y zá rybę, ná czym ten Pan będźie śmiał przyśięgę uczynić, co mu w rybie ſzkody ſtánie, doſyć udźiáłáć. § Także ieśli kto cudze śianożęći w ſwey Puſzczy gwałtem pokośi, y wyćiſkaiąc tego od iego śianożęći, boy uczyni, tedy będźie powinien gwałtu płáćić, dwánaśćie rubli groſzy, y bitych náwiązáć. A ieśli nie będźie boiu, á choćiaż śianożęći cudze pokośi, ábo koſzone pobierze, tedy powinien będźie śiáno z náwiązką płáćić, według uſtáwy w tym Státućie niżey opiſáney.

R. 9. a. 2.

a Jeśliby kto w cudzey dźierżáwie, w Jeźierze, w Stáwie, w ciekącey wodźie, w śianie, w zbożu, ábo ná polách złodźieyſtwá uczynił, práwem przekonány temu, komu ſzkodę udźiałał, doſyć czynić ma, á Pánu wśi, w ktorey tákowe złodźieyſtwo śię ſtáło, będźie powinien zápłáćić winę. *Káz: Wielki* 1368. *H. P.* 532.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby záſtał Człowieká czyiego w ſwoiey Puſzczy, y pográbił.

R. 4. a. 29. KIedyby [a] kto w ſwey Puſzczy, w iákimkolwiek leśie, w boru, gáiu, dąbrowách, y inſzych záróślách, záſtał czyiego człowieká rąbáiąc, ábo wioząc drzewo, ábo ślądem zá nim idąc ná drodze pogonił, y pográbił: [b] Tedy z tym grábieżem, ten kto pográbi, wolno będźie tákowego człowieká, ábo tych ludźi, ile ich z tákim drzewem poima, wieść do ſwego domu, á temu Pánu, Ziemiáninowi, czyi ludźie będą, ábo iego Urzędnikowi, ma z iednym Człowiekiem poſtronnym to oznaymić naydaley trzećiego dniá, áby ná rękoiemſtwo grábież y te ludźie wźiął, á ná pień wyiáchał. A ten Pan, ábo Urzędnik, ma z tym co grabił, ná rękoiemſtwo ten grábież y ludźie wźiąwſzy, w tákim obowiązku, iż co ná pniu oſądzono będźie, to ſtronie ukrzywdzoney zápłácono być ma, y ná pień po poręce názáiutrz wyiácháć, y zárázem ſpráwiedliwość o tę ſzkodę w porąbániu drzewá uczynić, y ten kto pográbił, ma ſzkody ſwey według práwá dowodźić ſam, zwłaſzcza w rzeczy wielkiey, á w mnieyſzey rzeczy, do dźieśięćiu kop groſzy, przez ſtrożow ſwych leśnych, á ieśli tey ſzkody ſwey dowiedźie, tedy to iemu płácono być ma ſzácunkiem w tym Státućie opiſanym. § A gdźieby kto wźiąwſzy grábież ná porękę, ná pień nie wyiechał, ábo y wyiechawſzy, á

R. 9. a. 15.

ſpráwie-

ſpráwiedliwośći nie uczynił według práwá, tedy Woźny z dwomá Szláchćicámi máią tę ſzkodę oſzácowáć, á ukrzywdzony tego ná Porędczniku, á Poręcznik ná tym po kim ręczył, prawnie dochodźić ma. R. 13. a. 2.

3 § A ieśliby śię komu w Puſzczy, ábo w leśie ſzkodá nie ſtáłá, á on R. 10. bezwinnie pográbił, ten ma człowieká pográbionégo y grábież ná- a. 4. wiązáć, y ſam ten grabież wroćić. A ktoby zá obeſłániem grábieży ná porękę wźiąć, y ná pień wyiecháć, y rozpráwy o to przyiąć nie chćiał, áleby ieſzcze przećiw tego grábież przećiwney ſtronie uczynił, tedy táki ſwoy grábież tráći, á to co ták upornie pográbił, z náwiązką winien będźie wroćić, y winy trzy ruble groſzy zápłáćić. A ieśli śię zeprą o grunt, tedy o to máią z ſobą práwnie czynić przed Sądem należącym.

a Jeśliby kto wſzedſzy w cudzy lás drzewo porąbał, tedy może być przez Paná, ábo Dźiedźicá pozwány, á ná rękoiemſtwo tym, ktorzy o niego prośić będą, dány, á ſzkodę oprawić ma. *Włád: Jág: w Krák:* 1423. *H. P.* 534.

b Nie tylko śiekiery zábieráć, ále konie, woły, wozy, ktorzy do cudzych laſow ieżdżą. *Conſt:* 1607. *fol:* 849. *Tit:* O Borach.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby miał ſpor o Barćie, ábo wchody w Puſzczą.

1 TEż uſtáwuiemy, ktoby miał a ſpor o Bárćie, ábo wchody w R. 10. Puſzczą, á chćiałby kto kogo od Bárći, y od wchodow wyćiſnąć, á iákobykolwiek czyie Bárćie, ábo wchody kto záwiodł w cudze ręce, iáko tego śiłá śię dźieie miedzy chłopami, iż Pſzczoły dla niedoſtátku dáni przedáie, ábo po Corce da Zięćiowi drzewo z Pſzczołámi w cudze śioło, á tym zábieràniem ſwary y niepokoy miedzy ſąśiády dźieią śię, á oni ná te Pſzczoły ſwe známioná przykłádáiąc, zá tymi známiony nowymi wchody w tę Puſzczą mieć będą, á záśię tego pierwſzego, kto pierwey był tych wchodow w dźierżeniu z nich wyćiſkał, á ſpor o tym był, tedy ma Sąd známien w drzewie kazáć náznáczyć, á czyie ſtárſze y wrośleyſze známie będźie, temu Bárćie y wchody ſkazáć ma. A ći ktorzyby nowę známioná ſwe w cudze oſtrowy wnieśli, nie máią w to wſtępowáć, á ſzkodę drzewá koło tego ma zápłáćić według uſtáwy niżey opiſaney. A iuż do tego czáſu ktoby z poddánych Náſzych, ták też y poddánych Xiążęcych, Páńſkich, Ziemiáńſkich, drzewá bartne zá gránice Pánow ſwoich oddáwſzy dárował, y iákimkolwiek obyczáiem w cudze ręce záwodźił, tákowego ma Pán iego karáć według ważnośći wyſtępku, á to drzewo záś temu Pánu ma być przywrocono, czyie pierwey było. a. 15.

a Ktoby był oſkárżony o wykrádźienie miodu ábo Pſzczoł, á nie byłoby tego nàń dowiedźiono, bliżſzy śię będźie odprzyśiąc. *Káź. Wielki w Wiślicy,* 1368. *H. P.* 539.

ARTYKUŁ VII. 7.

Ktoby komu Jezioro, ábo Staw, ábo Sadzawkę zwłoczył, ábo Młyn ſpalił.

TEż uſtáwuiemy, ieśliby kto komu Jezioro, [a] ábo Staw, ábo Sadzawkę zwłoczył, ábo iaz, ſieżę, bądź też gáć iáką porąbał, ábo rozmiotał, tákowy ma onemu zápłáćić gwałt dwánaśćie rubli groſzy, á ſzkodę przećię opráwić. § [b] A ieśliby Młyn zepſował, ábo groblę roſkopał, ábo Młyn ſpalił, á w tymby on ſzkodował, iż Młyn ſtał, á pożytku mu z mliwá nie było, ábo też Staw wypuśćił, ná co ſłuſzny dowod uczyni, ábo przyśięgą ćieleſną potwierdźi, tákowy ma płáćić gwałtu dwánaśćie rubli groſzy, y ſzkody, ábo zámieſzkánie mliwa zá ſłuſznym dowodem opráwić, á Młyn będźieli ſkażon, tenże ktoby ſkáźił, znowu ſwym nakłádem zbudowáć. A ieśliby nie chćiał budowáć, á byłby o to znowu pozwany, tedy ma ná nim zápłátá pieniężna ſkazána być według ważności onego budowánia, y pożytku ná co dowod uczyniony będźie. A Urząd zárázem bez ſkładánia roku, ma zá to odpráwę ná winnym uczynić.

a Pátrz Artyk: 4. w tymże Rozdźiále.

b W Młyn, ábo w Kárczmę nie ma być dawane wwiązánie, wyiąwſzy żeby inſzey máiętności nie było, *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 344. *Excepta* Woiewodz: Mázow: 1575. O nayśćiu ná Młyn, *fol:* 308.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Gniazdo Sokole, ábo Łábędźie.

R.10. a.11. USTáwuiemy, ktoby komu Sokole Gniazdo ſkáźił, ábo podrąbał, ábo umyślnie Sokoły pod Gniazdem podkłoł, ábo z Gniázdá Sokoły młode pobrał, á to będźie nań ſłuſznie według práwá przewiedźiono: tedy temu, w czyiey puſzczy to Gniázdo ſkażono, ma zápłáćić ſześć rubli groſzy. § Tymże obyczáiem, gdyby kto z Łábędźiego Gniázdá iáycá pobrał, ábo Gniázdo rozmiotał, tedy zá Łábędźie Gniázdo, kto ſkáźił, ma zápłáćić trzyruble groſzy. § A ktoby przewieś komu drugiemu porąbał, ábo śieć przewieśną ſkradł, ma zápłáćić ſześć rubli groſzy, á zá śieć kopę groſzy zápłáćić.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Bobrowe Gony.

R.10. a.3. USTáwuiemy też, ieśliby Xiążęce, Páńſkie, y Ziemiáńſkie, były Gony Bobrowe dawne wieczyſte w inſzego Sąśiadá dźiedźiźnie, tedy ten Pán w czyiey dźiedźiźnie będą Gony, nie ma ſam, áni ludźiom ſwym dopuſzczáć ſtárego polá doorác, ták dáleko, iákoby od żeremienia mogł kiiem dorzućić, tákże dáleko y

śiánożęći

śiánożęći podkoszywáć nie ma, y łozy trzebić. A ieśliby pod żeremienia podorał, álbo śiánożęći podkośił, álbo łoze podrąbał, á tym Bobry wygonił, tákowy ma płáćić dwánaśćie rubli groszy, á temu żeremieniu przećię ma pokoy dáć, ták daleko, iákoby mogł kiiem dośięgnąć. § A ieśliby kto gwałtem Bobry pobił, álbo złodźieyskim obyczáiem wykradł, tákowy ma gwałt płáćić, á wieleby Bobrow ubił, tedy ma płáćić zá czárnego Bobra cztery kopy groszy, á zá kárego dwie kopy groszy. A ieśliby Bobr z tego stárego żeremienia wyszedł, á przyszedł nowo w insze żeremie ná grunt y brzeg inszego Páná, tedy w czyim grunćie żeremie będźie, temu też y łowienie Bobrow nálężeć ma.

ARTYKUŁ X. 10.

O Chmielistkách.

1 KToby komu Chmielisko podárł, álbo porąbał w czyiey dźie- R. 10.
dźiźnie, á to nań słusznym dowodem przewiedźiono będźie, a. 12.
táki ma gwałtu płáćić dwánaśćie rubli groszy. A ieśliby drzewá nie porąbał, tylko Chmiel podárł, to ma trzy ruble groszy zápłáćić.

ARTYKUŁ XI. 11.

O Przynętách Ptászych.

1 KToby uczynił Przynętę ná Ptáki ná swym grunćie włásnym, á drugiby te Przynęty gwałtownie porąbał y popsował, álbo Ptáki przynęcone odegnał, ábo ná gotowych cudzych Przynętách pomknął, połowił, á toby nań słusznie w prawie przewiedźiono, ten ma temu zápłáćić czyie Przynęty, sześć rubli groszy, y Ptáki połowione zápłáćić ceną w tym Státućie opisaną.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby Przynęty złodźieyskim obyczáiem popsował.

1 TEż ktoby czyie Przynęty złodźieyskim obyczáiem popsował, R. 10.
dźiegćiem, álbo czosnkiem podmázał, álbo czymkolwiek po- a. 8.
psował, á przewiedźionoby to nań práwem, tedy ma zápłáćić te-
2 mu, czyie Przynęty, trzy ruble groszy. § Tymże obyczáiem, ktoby komu śieć ćietrzewią, álbo śieć kuropatwią ná Przynętách ukradł, ten ma zápłáćić winy trzy ruble groszy, á zá śieć ćietrzewią zápłáćić trzy ruble groszy, á zá kuropátwią śieć rubl groszy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ustáwá Drzewu bártnemu.

KToby [a] cudze Drzewo bartne, z Pszczołámi Sosnę, ábo Dąb, 1
ábo insze Drzewo Bártne zepsował, korzeń w źiemi urąbał,
ábo pożárem opalił, ábo iákokolwiek nie umyślnie z przygody popsował,
ten zá káżde Drzewo z Pszczołámi będźie powinien płáćić
po dwie kopy groszy, á zá wyrąbane bez Pszczoł kopę groszy,
zá krem pułkopy groszy. § A ktoby gwałtem umyślnie wy- 2
ćiskáiąc kogo z gruntu ábo z uchodow wiecznych, ábo też złodźieyskim
obyczáiem Drzewo bártne oczer, ábo opálił, ábo známioná wyrąbał,
ábo ogniem wypálił, á toby nań przewiedźiono, tedy ma temu
Pánu, czyie Drzewo, ták płáćić. Zá Bárć z Pszczołámi niepodrąbánemi
trzy ruble groszy. Zá Drzewo bártne gdźie pierwey Pszczoły były,
choćiaż bez Pszczoł, zepsowáne, po dwie kopy groszy. Zá Drzewo
ná Bárć wyrobione, gdźie ieszcze Pszczoły nie były, kopę groszy, á zá
krem bez Bárći, ile ich popsował, zá káżdy po pułkopy groszy.

a Jeśli kto Drzewo z Pszczołámi podetnie, tedy temu zá szkodę grzywnę, á Urzędowi drugą ma zápłáćić, á ieśli bez Pszczoł, ále iuż zgotowáne ná Pszczoły, stronie puł grzywny: á drugą Urzędowi będąc práwem przekonany płáćić winien. *Káź: Wielki* 1368. *H. P.* 539.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Cená Pszczołom.

R.10. a.13. KToby [a] komu Pszczoły wydarł nie podbieráne, á drzewá nie 1
skáźił, tedy powinien będźie zá káżde tákowe Pszczoły zápłáćić
dwie kopy groszy. § Ktoby komu w domu ábo w paśiece, ábo 2
w leśie ná drzewie z ulá ábo z korzenika postáwionego Pszczoły
wydarł, ábo z ulem wźiął, á doszliby go kopą ábo iáką osoką, tedy
ma zápłáćić trzy ruble groszy. Okrom ieśliby kogo z licem
poimano, tákowego máią skázáć iáko złodźieiá ná gárdło, á ktoby
świepiet umyślnie w czyim leśie porąbał y miod wybrał, ten ma zá
to sześć rubli groszy zápłáćić.

a Ktoby był o złodźieystwo Pszczoł, ábo Miodu oskarżony, á nie byłoby to náń iáwnie dowiedźiono, będźie śię powinien odprzyśiąc.

ARTYKUŁ XV. 15.

O porąbaniu Gáiu.

R.10. a.3. TEż [a] ktoby komu w Gáiách, w Borách, Pusczách, Láśach, 1
iáką szkodę w porąbániu drzewá uczynił gwałtownie, ieśli
Szláchćic Szláchćicowi, tedy zá to ma zápłáćić gwałtu dwánáśćie
rubli groszy, á drzewo porąbáne ceną niżey opisáną zápłáćić.
A ieśli chłop Szláchćicowi gwałtem drzewo porąba, ten
winy

winy ſześć rubli groſzy, á drzewo ceną powinien będźie zápłá-
2 ćić. § Jeśliżby chłop chłopu drzewo gwałtownie porąbał, tedy
gwałtu trzy ruble groſzy zápłáćić, á ſzkodę opráwić powinien będźie.
3 [b] § A gdźieby kto komu złodźieyſkim obyczáiem drzewo ná czyim
grunćie porąbał, á iegoby z licem, z drzewem poimáno, ten ma oku-
pić gardło ſwe według ſtánu ſwego. A iesliby z licem nie poimano,
á lice u niego naydźiono, tedy zá tę winę złodźieyſką trzy ruble
4 groſzy, y ktemu drzewo porąbáne ma zápłáćić. § A cená, ábo zá-
płátá zá drzewo, ták gwałtem, iáko y złodźieyſtwem porąbáne, ma
być tákowa, zá káżde drzewo, náprzod miánowićie: zá Dąb ná Wáń-
czos y Klepkę godny, kopę groſzy, zá Brzoſt, Wiąz, y Jeśion ná popioł
godny, zá káżde tákowe po ośmiu groſzy. Zá Soſnę, ktoraby śię go-
dźiłá ná czamr, pułkopy groſzy, zá inſze drzewo iákiegokolwiek ro-
dzáiu ná budowánie, ná izbę, ná kleć godne, po ſześćiu groſzy. Zá
Przećios wielki dwánaśćie groſzy. Zá tákie co śię zeydźie ná żerdź
ośierodną, ná koły, y ná hołoble po trzy groſze. A ktore drzewo ná
drwá, ábo tylko ná chroſt będźie godne, tedy zá woz po dwá groſze.

a Kiedyby kto wſzedſzy w las, cis y inſze drzewo droższe podrąbał, tedy ma być przez Páná ábo Dźiedźicá onego pozwány, á ná rękoiemſtwo temu, kto o niego będźie prośić, będźie wydány, dokąd ſzkod nie opráwi. *Wład: Jag: w Krák* 1423. *H. P.* 534.

b *Conſt*: 1607. *fol*: 849. *Tit*: O Borách, y Láſach Podlaſkich, każe Woły, Konie, wozy, y ſamego zábieráć; y *Conſt*: 1601. *fol*: 776. Toż *diſponit*, O Obywátelách Lubelſkich.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pokrádźienie Sadu.

1 TEż [a] ktoby Szláchćicowi Sad owocowy przy Dworze ſtoiący
gwałtownie potrząſł, poſzczypał, á náń ten gwałt ſłuſznie
był przewiedźiony, ten ma płáćić dwánaśćie rubli groſzy. A po-
krádnieli, tedy uſzkodzonemu zá dowodem ma być zápłácono
ſześć kop groſzy, á tego máią dowodźić Urzędnicy, ábo Ciwu-
2 nowie zwłaſzczá w niebytności Pánow ſwych. § A iesliby kto w
Sádźie drzewo przyſzczepione gwałtownie, ábo táiemnym obyczáiem
porąbał, ábo Szczep wykopawſzy w Sádźie wźiął, ten ma zápłáćić
dwánaśćie rubli groſzy, á zá drzewo porąbáne, ábo wykopáne trzy
ruble groſzy. A ktoby ná czyim grunćie w polu owoc iáki poſzczy-
pał w zágrodźie, ábo potrząſł, tedy zá to winy ma zápłáćić trzy
ruble groſzy.

a Gdyby kto naymem, ábo árędą Dwor, ábo Sad trzymał, á tym czáſem ſzczepowby przybyło co, tedy Arędárz połowicę ſobie wyrwáć, á drugą połowicę przy grunćie zoſtáwić ma. *Káż: Wielki* 1368. *H. P.* 533.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Pożárách w Puſzczách y Láſach.

TEż My obáczywszy w tym szkodę źiemską, iż ktorzy iáko iedni z drugiemi w sąśiedztwie máiąc wáśń miedzy sobą, ták też ludźie przcieżdżc w Puszczy ná stániách swych, y pástuśi pásąc konie y bydło w Puszczách, Pożar od stánowisk swych pusczáią, á tym drzewu bártnemu, Pszczołom, Zwierzu, y Ptákom szkodę wielką czynią. Ustáwuiemy ná tákowych, ktoby umyślnie z wáśni ieden przećiwko drugiemu w Puszczy, w Borách, w Gáiách, w Lásach, Dąbrowách ogniem pożar puśćił, y szkodę w popaleniu drzewá uczynił, tedy tákowy zá dowodem słusznym prawnym szkodę ogniem w drzewie uczynioną z máiętności swey płáćić będźie powinien.
R. 10. a. 13. § [a] A ieśliby kto nie umyślnie uprzątáiąc nowinę, ábo śiánożęć, ábo do drzewá bártnego, Jeźior, śiánożęći chodząc, ábo pástuśi pasąc bydło, ábo roboty leśne spráwuiąc, ábo w łowách będąc, nieopátrznośćią swą, ábo z iákiey inszey przygody pożar puśćił, tákowy odprzyśiągszy śię że to nie umyślnie udźiałał, od tego wolen być ma. A ieśliby przyśiąc nie chćiał, tedy szkodę ogniem uczynioną płáćić powinien będźie.

[a] Pátrz Artyk: trzeći Rozdźiału tegoż.
Jeśliby przyśiąc nie chćiał ná szkodę ogniem uczynioną. Rozd: 4. Art: 77.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O tym, áby nikt ná cudzych Gruntách polowáć nie śmiał.

R. 4. a. 47. R. 10. a. 1. GDyż myśliwcy [a] ludźiom zwykli wielkie szkody czynić depcąc zboża, dla tego ustáwuiemy, áby począwszy od Swiętá śiodmey Soboty, áż do zebránia z pol wszelákiego zboża ná Gruntách cudzych nikt polowáć nie śmiał. A ktoby w tym czáśie poluiąc komu szkodę uczynił, tedy tákowy uszkodzonemu winy trzy kopy groszy zápłáćić, y szkodę nágrodźić powinien będźie.

[a] Ná cudzym Grunćie niż z pola zbiorą, nie ma żaden polowáć pod winą opłácenia szkod, y zápłáceniem 3. grzyw: *Włád: Jag:* 1423. *H. P.* 541.



ROZDZIAŁ



JEDENASTY.

O Gwałtách, o Boiách, y o Głowſzczyznách Szlácheckich.

ARTYKUŁ I. 1.

Ktoby ná czyi Dom, ábo ná Goſpodę umyślnie náiechał, chcąc go zábić.

1 USTáwuiemy, ktoby ná czyi Dom Szláchecki, nie tylko ná ſam Dwor, ále y ná gumno, y ná dworzec, gdźie bydło y inſze goſpodárſtwo domowe bywa chowane, gwałtem umyślnie náiechawſzy, ábo náſzedſzy, á w tym Domu kogokolwiek [a] zábił, y tym pokoy poſpolity wzruſzył, á toby nán ſłuſznym dowodem według tego Státutu przewiedźiono, ten gárdło tráći. A nie tylko ſam, ále y pomocnicy tákowego, kto z nim ná tym gwałćie będźie, tákże gardłem káráni będą, zwłaſzczá ieśliby [b] ći pomocnicy od tego odprzyśiąc śię nie chćieli, iáko o tym niżey w tymże Rozdźiale, Artykule wtorym opiſano ieſt. [c] A Głowſzczyzná według ſtanu ſowito z imienia tego gwałtowniká, y też ſzkody, ieśliby ktore ná tym gwałćie uczynione były, Dźiećiom, ábo Bliſkim zábitego z náwiązką płacone być maią. [d] A ieśliby nikogo nie zábił, tylko ránił, tákowy zá dowodem ſłuſznym, ſam tylko gardło tráći, [e] á pomocnicy iego w wieży ná dnie ná głowniki poſtánowioney, rok y ſześć niedźiel śiedźieć powinni będą, náwiązká według ſtanu y ſzkody, ktoreby śię przy tym

R. 2. a.18. R.11. a.43.

gwałćie stały, z imienia tego samego gwałtowniká z náwiązką płácone być máią. § A iesliby gwałtem náiechał, álbo naszedł, áni kogo nie ránił, áni zábił, á znáki przećię gwałtu ábo szkodę iáką uczynił, tedy tylko zá gwałt powinien będźie płáćić dwánaśćie rubli groszy, y szkodę z náwiązką opráwić zá słusznym dowodem, á gárdłá dla náchodzenia gwałtu nie tráci, wszákże przećię zá tę winę gwałtowną, gdy to náń od strony żałobney dowiedźiono będźie, ma w Zamku, ábo Dworze Nászym sądowym tegoż Powiátu, dwánaśćie niedźiel, tákże y z pomocnikámi swymi śiedźieć zárázem po skazániu Urzędowym. Wszákże słudzy Pánow swych zá pomocnikow rozumiáni być

R.2. a.22. nie mogą. § Tákże iesliby kto komu w mieśćie, ábo w drodze iádąc ná Gospodę gwałtownie nászedł, á kogo zábił, ábo ránił, ábo szkodę iáką uczynił, ma być sądzon y skazywan, tymże obyczáiem iáko wyżey w tym Artykule o gwałćie Domu Szlácheckiego iest opisáno, y gdy do rozpráwy sądowey w tákiey rzeczy przyidźie, á ná ten ieden rok pomocnicy iego nie mogliby ku Práwu przyćiągnieni być, tedy obwiniony w głowách gwałtownik, nie wymawiáiąc się niebytnośćią pomocnikow swoich, powinien będźie usprawiedliwić się. A żałobney stronie wolno będźie y potym z pomocnikámi iego, práwnie o to czynić.

a Jeśliby kto wszedszy w Dom cudzy ręką gwałtowną Gospodárzá, ábo Zonę, ábo Syná, ábo sługę zábił, sześćią Swiádkow przekonány ná gardle kárány byc ma. Jan *Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 205.

b Pomocnicy, ná ktorych śię *ex scrutinio* pokaże *complicitas* umyślna, gdy będą pokonáni, máią być gardłem kárani iáko sam pryncypał, 1588. O Pomocnikách, *fol:* 465. *pœnam complicitatis* popádá kto bánitá przechowa. *Const: ibid:*

c Jeśliby ręczną bronią kto kogo zábił 240. grzywien, á ieśli z rusznicy 480 grzywien głowszczyzná płácona być ma, 1588. O Mężoboycách y skrutyniach, *fol:* 463. Mężoboystwo z rusznicy gardłem & *pœna infamiæ* ma być karáne, głowszczyzná y náwiązki z osobná máią być płacone. *Const:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* O Rusznicách.

d Gdyby ktory Szláchcic gwałtem Dom czyi náiáchał, ábo nászedł gospodárzá, zránił, Dobra gwałtem brał, takowy náiezdnik y raptor Dobr zá dowodem przed Stárostą przekonány, máiętność swoię y poczćiwość tráci. *Except:* Woiew: Mázow: 1576. O naiácháńiu, ábo nayśćiu ná Dom, *fol:* 307. 1578. *De invasione domûs*, *fol:* 336.

e Mężoboycá rok y sześć niedźiel ná dnie w wieży ma śiedźieć, w czym Stárostowie folgi czynić nie máią. *Const:* 1550. *fol:* 4. § A iż śię zábieżały.

Ktoby z rusznicy zábił, ma sowito śiedźieć. *Const:* 1557. *fol:* 10. § Ktoby śię tego. Mężoboycá lubo stronę záiedna, wieży uchodźić nie może, *alioquin* y ten co zábił, y ten kto záiednał w winie Mężoboycy popada. W czym *remotioribus etiam instantiis reservatur*. *Const:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycách. § A ktoby.

Lege novellâ in perpetuum postánowiono, iż ktobykolwiek *cuiuscunq; status & conditionis*, gwałtownie Dobra bez práwney Urzędowney exekucyi záieżdżáć, y *violentias præiudiciosas* Stanom Szlácheckim *inferre* ważył śię, tákowy każdy *sine ullo respectu personarum*, skroconym processem w Grodźie tak, iáko o zbiegłych Poddánych & *cum complicibus, prævia inquisitione*, sądzony, & *pœna banitionis perpetuæ ad primam instantiam*, okryty być ma. *Const:* 1690. *fol:* 15.

ARTYKUŁ II. 2.

O dowod gwałtu, iáko Załobnik ma oświádczać y obżáłowáć.

1 GDyby śię [a] komu táki gwałt, iáko wyżey opiſáno, od kogo
ſtał, y ná gwałćie tym zábity był, tedy ſtroná w tym obrázo-
ná, ſkoro po onym gwałćie, y tegoż czáſu, gwałt y tego zábite-
go ma opowiádáć, y okázáć okolicznym ſąśiádom ſwoim, á w nie-
bytnośći ich, tedy Urzędnikom ich, Szláchćie, ludźiom do-
brym, á w niedoſtátku Szláchty, tedy tákże okolicznym ſąśiádom, R. 2.
choćiaż y nie Szláchćie, tylko ludźiom dobrym, wiáry godnym ma o- a. 20. R. 14.
kázáć, á potym żáłowáć ná Urzędźie Náſzym Grodzkim ſądowym a. 6.
tego Powiátu, w ktorym śię to ſtánie, y Woźnego wźiąć, y tákże mu
okázáć gwałt y zábitego, á ten gwałt y żałobę w księgi Urzędowe
Grodzkie zápiſáć, á ktemu trupa tego ná Urząd przywiozſzy, temu U-
rzędowi, kogo z nich ná mieyſcu ſądowym záſtánie, okázáć, á po o-
kázániu Urzędowi, iuż ten trup, nie czekáiąc práwá, iáko to przed
tym czyniono, może być pochowany, á to gorącemu uczynkowi y kárá-
niu w nim opiſánemu ſzkodźić nie ma, y u práwá ieśliby śię ku one-
mu gwałtu y zábitemu obżałowány nie znał, tedy iuż ten Załobnik R. 4.
bliżſzy będźie ſąśiády okolicznymi, ſtáwiąc ich oczywiśćie u práwá, a. 30.
y też wypiſem zeznánia Woźnego, ná niego dowodźić, y przy tym do- R. 12.
wodźie ſámotrzeć z Szláchćicámi ſobie rownymi, ná tym gwałćie a. 1.
przyśiąc. Jeśliżby nie mogł mieć ná ten czas Szláchćicow z ſobą ku
przyśiędze, tedy ſam z Zoną ſwą y z Dźiećmi doroſłymi, á nie będźieli
mieć Dźieći doroſłych, tedy y z Zoną ſwą, y z czeladźią domową, y z
2 ſługámi ſamopiąt ma tego Gwałtownika poprzyśiąc. § A ieśliby
Goſpodarz domowy zábity był, tedy Zona iego, y Dźieći, á nie będźieli
Zony, ábo Dźieći, tedy Bliſcy tákimże porządkiem y dowodem tego
gwałtu pozyſkowáć y dowodźić będą, á po tákim dowodźie ten Gwał-
townik y pomocnicy iego, karáni będą według Artykułu pierwſzego
w tymże Rozdźiale o tym poſtánowionego. A ieśliby pomocnicy
ná gorącym uczynku nie byli poimáni, ále obwinionymi w tym bę-
dąc, do tego nie ználi śię, tedy nie zgołá, ále przyśięgą odwiodſzy śię
wolni być máią, á ieśliby nie przyśięgli, tedy gardłem karáni będą,
3 iáko y ſam Gwałtownik. § [b] A ieśliby gwałtem ná Dom náiechał,
á nie zábił, tylko ránił, tedy tákże ma ten gwałt opowiádáć, y rány
okázáć okolicznym ſąśiádom, y ná Urzędźie Grodzkim opowiádáć,
y zápiſáć, iáko wyżey opiſáno. [c] A przy tákim dowodźie onego gwał-
tu y ránnego, ma tákowego Gwałtowniká ſámośiodm z ludźmi do-
brymi Szláchtą poprzyśiąc, á gdy przyśięgnie, tákowy Gwałtownik,
y pomocnicy iego máią być karáni, iáko ieſt w wyżſzym Artykule o-
piſáno, á náwiązká według ſtánu y ſzkody zá dowodem z náwiąſką z
imienia iego, á w niedoſtátku imienia leżącego, z máiętnośći iego
ruchomey płácone będą. Wſzákże ieśliby ſześćiu Swiádkow ſpełna

nie miał, tedy z dwiema Szláchćicámi ludźmi ſtronnymi, ábo w niedoſtatku Szláchty, z domowymi, iáko wyżey dołożono, iedno iuż ſamotrzeć przyśiąc ma, á Gwałtownik zá tákowym nie zupełnym dowodem gárdłá nie tráći, iedno gwałtu dwánaśćie rubli groſzy, á náwiązkę według ſtanu, y ſzkodę zá dowodem z nawiązką ma płáćić, á zá winę dwádźieśćia cztery niedźiele w wieży ná dnie w więźieniu śiedźieć. Jeśliby y ná tym dowodźie ſwym uſtał, tedy tylko ſam ránny ná ránách ſwych ma przyśiąc, ktoremu po przyśiędze iego náwiązká będźie ſkazána, á gwałt y ſzkody nie maią być ſkázowáne. § A gdźieby ná onym gwałćie w domu nikogo nie zábito, áni rániono, tylko iedno ſzkodá uczyniona, tákowy gwałt tákże ma być oświádczony, iáko wyżey opiſano, á przy tym dowodźie u práwá ná Gwałtowniká, ma tym obyczáiem ná gwałćie y ná ſzkodách ſamotrzeć przyśiąc, nie będźieli mieć Szláchty z ſobą ku przyśiędze, tedy z domowymi ſwymi, iáko wyżey w tym Artykule opiſano, ſamoczwart może przyśiąc, choćiaż y nie z Szláchtą, á gdy przyśięże, ma być gwałt płacony dwánaśćie rubli groſzy, á ſzkody zá dowodem z náwiązką opráwić, á gárdłá nie tráći, iednoż przećię zá winę tego gwałtu, w więźieniu dwánaśćie niedźiel śiedźieć ma.

a Gdyby kto broniąc w drodze ſamego śiebie, ábo maiętności, ábo poddánych, kogo zábił, w wieży śiedźieć nie powinien, tylko głowſzczyznę płáćić ma. *Ján Olbr*: 1496. *H. P.* 254.

Jeśli Szláchćic Szláchćicá przy robośie y roli, u łąk y żniwá, y niwy ktoreykolwiek roboty ráni, ábo ubiie, tákowemu ràny ſowito opłacone być maią, á ieśli zabiie, ſowito głowſzczyznę zápłáćić, y w wieży przez dwie lećie y dwanaśćie niedźiel śiedźieć ma, á ieśliby w wieży umarł, przećię ſowito głowſzczyzná Dźieciom płácona być ma. A ieśliby śię zaboyſtwo ſtało z ruſznicy, czworaka zápłátá y śiedzenie. *Excepta* Woiew: Mázow: 1576. O ubićiu y zábićiu Szláchćicá przy robośie, *fol:* 308.

b Gdyby Szláchćic Szláchćicá gwałtem poimał y do więźienia dał, ma być karan 120. grzyw: ná dnie w wieży tyle troie ma śiedźieć, iáko długo w więźieniu trzymał, nád to ſzkody y rány zápłáćić ma zá przyśięgą, wyimuiąc z tego ſługę, iáwnego Złodźieiá, ábo zdraycę. Toż śię y ná Stároſtę ściągáć ma, gdy pod imieniem Urzędu ſwego kogo więźił, 1588. O poimaniu y więźieniu Szláchćicá, *fol:* 462.

W Koronie, *invaſionis pœna infamiâ, & Confiſcatione bonorum* ſzkody nágrodźić ukrzywdzonemu. *Conſt:* 1576. *fol:* 307. *Tit:* O gwałćie, o náiáchániu.

Nayśćie ma być rozumiáne, gdyby kto kogo w Kośćiele, ná cmentárzu, w goſpodźie, y w domu kmiecim ná wśi ubił, ránił, zábił. *Conſt: ibidem.*

c *Contra plebeium propior Citatus* Szláchćic odprzyśiąc śię *cum teſtibus quinq.* *Conſt:* 1576. *fol:* 309. *Tit:* O okrutnym.

ARTYKUŁ III. 3.

O gwałt Kośćiołow Bożych wſzelákiego Nábożeńſtwá Chrześćiáńſkiego.

TEż [a] Jeśliby kto przyſzedſzy gwałtownie ná Kośćioł Boży iákiegożkolwiek Nábożeńſtwá Chrześćiáńſkiego, ábo też ná Cmentárzu, w Szkole, ábo w Kápłáńſkim, Popowſkim, Káznodźieyſkim Domu, kogo zábił, ábo ránił, á teby rány znáczne, y ſzko-

y ſzkodliwe były. Tedy pod tákowymże ſpoſobem y dowodem ma być karan, iáko wyżey o Gwałtownikách domow Szláheckich nápiſano. A ieśliby tylko uderzył, á rány nie było, tedy ſowito gwałt ma płáćić, to ieſt dwádźieśćiá y cztery ruble groſzy, y onego uderzonego náwiązáć, y to wſzyſtko zápłáćiwſzy, ieſzcze dwánaśćie niedźiel ma w więźieniu śiedźieć w tym Powiećie, gdźie śię ſtánie.

Violatores Kośćiołow, Klaſztorow, *pœna infamiæ puniuntur*, *in foro* ná Seymie *ad inſtantiam Inſtigatoris. Conſt: Regni Anni* 1616. *Tit:* Beśpieczeńſtwo Kláſztorow Pánieńſkich y Kośćiołow, *fol:* 12.

[a] Konſtytucya Roku 1598. Woiewodztwu Płockiemu pozwolona, y od W.X.L. ieſt przyięta, ktora każe, áby Urząd káżdego Kośćielnego Gwałtowniká gárdłem karał pod winą 100. grzyw: 1611. Deklaracya beśpieczeńſtwá poſpolitego, *fol:* 3.

Ktoby Pánnę z Kláſztoru gwałtem wźiął, ábo bez dozwolenia Starſzey Pánny do Kláſztoru wſzedſzy iáki gwałt uczynił: tákowy ma być kárány odſądzeniem czći, 1616. Beśpieczeńſtwo Klaſztorow, *fol:* 12. 1618. Deklaracya tey Konſtytucyi, *fol:* 5.

ARTYKUŁ IV. 4.

O Gwałtowniku y Mężoboycy, ktory zábiwſzy z źiemi ućiecze.

1 TEż, [a] ieśliby tákowy Gwałtownik zábiwſzy kogo w domu, R. 1.
w goſpodźie y ná ulicy, ná drodze, y gdźiekolwiek, á bądź zá- a. 9.
razem po tym uczynku nie będąc pozwan, ábo y potym, po- R. 4. a. 7.
zwániá ták záocznego iáko y oczywiſtego, nie ſtánowiąc śię ná rok zá pozwy przypádły ku rozpráwie, precz z tego Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xięſtwá ućiekł, ábo choćiażby z Páńſtwá Náſzego nie ućiekł, áleby śię bez przyczyn ſłuſznych práwnych ku práwu zá pozwy nie ſtánowił, tedy tákowy ſam od Urzędu Náſzego ma być odeſłan ná wywołánie do Nas Hoſpodárá, á zá głowſzczyznę náwiązki y ſzkody w pozwie opiſane, Urząd nie odkłádaiąc tego ná dálſzy czás, ále zárázem ſtronie żałobney zá dowodem pozwu y roku, y zá pokázániem tylko opowiádánia Sąśiádom okolicznym, y ná Urzędźie uczynionego, nie ſłucháiąc inſzych dalſzych dowodow, iedno dla tego nieſtánia obwinionego do ſkończenia práwá ſkutecznego, ma dać wwiązánie w imienie tákowego obwinionego. A gdźieby imienie zá głowſzczyznę y zá ſzkody nie ſtało, iednákże to imienie w tey głowſzczyznie y ſzkodách ma być podano dźiećiom tego zábitego, ábo krewnym. § A
2 ten obwiniony y wywołány zechceli śię potym w tym obżałowániu zá gleytem Náſzym ſpráwowáć, tedy ma śię w tym záchowáć według Artykułu trzydźieſtego w Rozdźiale czwartym, y ná práwie ieśliby śię z tego obwinienia wypráwił, tedy Załobnik powinien będźie iemu imienie iego, w ktore był od Urzędu zá nieſtániem iego wwiązan, poſtąpić, á ſzkody te, ktoreby zá tákim wwiązániem obwinionemu w imieniu iego ſtáły śię, y zá omieſzkánie roboty z práwa, zá ſłuſznym dowodem, ten kto obżałowáł był, płáćić powinien będźie. [b] Wſzákże táki obwiniony ábo wywołány, ma śię w tym czuć,

 y tego

R. 1. y tego śię ſpráwowáć naydáley od wywołánia do roku y ſześćiu nie-
a.12. dźiel. A ták iuż gdy oczywiſto ſtrony ſtáną, ktorey ſtronie dowod,
R. 4. ábo odwod Urząd czynić wſkaże gruntownie według práwá, ná ko-
a.30. niec wſzelakimi poſtępkámi práwnymi dowod, ábo odwod czyniony
y 95. być ma. § c A ieśliby śię w tym czáśie do roku y ſześćiu niedźiel do ſpráwy nie miał, y gleytu Náſzego nie brał, tedy Dźieći ábo Bliſcy zábitego iuż to imienie ſtrony przećiwney dźierżeć y używáć máią, dotychmiaſt, poki wywołánego Dźieći, ábo Krewni tę ſummę pieniędzy od Urzędu im według pozwu ſkazáná zápłácą, á on ſam iuż wiecznym wywołáńcem zoſtáć ma. Wſzákże tákie Dźieći, ábo Krewni máią tę ſummę pieniędzy odkładáć, ktorzy tego Mężoboyſtwá nie pomagáli. § d Jeśliby po wywołániu ten Gwałtownik, ábo Mężoboycá náleźion był w tym Pánſtwie Náſzym, tedy ná tym Urzędźie gdźie będźie pośćignion, ma być karany iáko Gwałtownik, á nie będźieli kto pośćigał ábo foldrował, tedy Urząd Náſz máiąc pewną wiádomość o tákim wywołánym Mężoboycy, ábo Gwałtowniku, ma tamże ná tym Urzędźie ſwym poimawſzy ſkaráć, iáko o tym wyżey opiſano. A w tym czáśie nim poiman y ná Urzędźie karan będźie, tráfili śię komukolwiek onego zábić, zá tákowego wywołáńcá zábićie nikt głowſzczyzny płáćić nie będźie powinien.

a Jeśliby Mężoboyca boiąc śię káránia z Krolestwá ućiekł, choć będźie ośiádły, choć nie ośiádły, zoſtáie bezecnym, co przez Woźnego ma być obwołano. *Jáu Olbr:* w *Piotr:* 1495. *H. P.* 249.
Wywołáńcy tak Polſcy w Litwie, iáko y Litewſcy w Polſzcze mieyſca mieć nie máią, á káżdy Urząd Exekucyą nád nimi ma czynić, 1589. *Infames & proſcripti, fol:* 529.
Duchowny gdyby dopuśćił bánicyą ná ſobie otrzymáć, *Loci Ordinarius executionem ſuper bonis eius propriis, & ſuper perſona faciet, Exceptâ Religione Græcâ. Conſt:* 1635. *fol:* 8. *Tit:* O Dobrách.

b W Koronie ktoby wywołánie przez ośm mieśięcy ná ſobie nośił nie máiąc ſublewacyi, Staroſtá pod winą 300. grzyw: ma śię ſtaráć, áby go poimał, y wſádźił, á gárdło iego ná łáſce K. J. M. 1564. Dekret ná Sądy nowe, *fol:* 60. § Też to nas doſzło.

c Dobrá w przezyſkách y głowſzczyźnie dźierżące dáwnośći nie máią, wolno záwſze Dźiedźicowi y práwo od niego máiącemu ſkupić. *Conſt:* 1588. *fol:* 461.

d Ludźie czći odſądzeni w Koronie mieyſcá nie máią, á ktoby śię przypowiedźiał z Dekretem, á ukazałby to Urzędownie, Stároſtá powinien go poimáć y dáć śćiąć pod winą 300. grzyw: 1564. Dekret ná Sądy nowe, *fol:* 89. § *Item* doſzliśmy.
Z Bánitá gdyby Stároſtá exekucyi czynić nie chciał, raz y drugi ſto grzywien płáćić powinien, trzeći raz *privatio officii* náſtępuie, *forum* Trybunał. *Conſt:* 1589. *fol:* 543. *Tit:* O odpráwách.

ARTYKUŁ V. 5.

O Spoſobie wywołánia, iákimi ſłowy ma być czynione, y o chowániu Kátá ná Urzędźie Grodzkim.

R. 11. GDyby kto z Poddánych Náſzych Narodu Szláchecłiego, iákiego-
a.36. kolwiek ſtanu od naywyżſzego do nayniżſzego, zá wyſtępek y nieposłuſzeńſtwo ſwe wpadł w táką winę według tego práwá poſpolitego, zá ktorą wywołany być ma, tedy a wywołánie ma

być ná

być ná listách Nászych wywołánych oznaymiono, y przez Woźnych ná mieyscách temu według náuki tego Státutu przystoynych czyniono y ogłoszono tymi słowy; gdyż ten imieniem N. uczyniwszy ták y táki uczynek, przećiwko Pánu BOGU, zwierzchnośći Hospodárskiey, y práwu pospolitemu, á będąc pozwány nie stánowił śię, zwierzchnośći Jego Krol: Mośći Urzędu y práwá posłusznym być niechćiał, áni śię stánowił ná roku uspráwiedliwienia powodowey stronie, w czym go obwiniłá, z tych przyczyn J. K. M. tego N. iáko nieposłusznego wywoływa z Páństw swych, z społku obcowánia poddanych swych, ze wszystkich źiem swych, ták iż nikt z nim obcowánia mieć, áni go w domu swym przechowywáć nie ma, y z práwá tego, z ktorego śię wszyscy poddáni J. K. M. weselą, on weselić śię nie ma, áni go używáć do tego czásu, áż według práwá pospolitego z łáski J. K. M. á zá uspráwiedliwieniem śię stronie iego przećiwney, záś do społku y towárzystwá poddánych J. K. M. y do práwá pospolitego przywrocony będźie. A w tym czáśie poki wywołáńcem iest, Zoná iego ma być rozumiana iáko Wdowa, Dźieći ie-
2 go śierotámi, á dom iego pusty. § W tym też powinność káżdego Urzędu sądowego Grodzkiego obowiązuiemy, zwłaszczá gdźie práwá Máydeburskiego nie masz, iż máią y powinni będą ná Urzędách swoich Mistrzá, to iest, Kátá ku karániu złych swawolnych ludźi, ktorzyby práwem pospolitym ná śmierć pokonáni, ábo ná mękę wydáni byli, żeby stroná powodowa nie szukáiąc y nie nábywáiąc Kátá z inszych Miast, mogłá go záraz ná tymże Urzędźie ku wykonániu skazánia Urzędowego mieć. A ieśliby ktory Urząd Grodzki w tym niedbały był, á Kátá przy swym Urzędźie nie miał, tedy czásu potrzeby nie stroná, ále Urząd swym nakłádem będźie powinien onego, zkąd może, nábywáć bez żádney przewłoki, á stroná tylko to, iáko dawny obyczay iest, ná mieyscu Kátu płáćić powinna będźie.

a *Infames, proscripti, & Banniti legitimè condemnati*, tak Polscy w Litwie, iáko y Litewscy w Polszcze mieyscá nie máią, káżdy Urząd exekucyą przećiwko nim czynić powinien. *Const*: 1589. *fol*: 529. *Tit*: *Infames & proscripti*.

O imániu wywołáńcow patrz w Rozd: 11. art: 4.
O Bánicyách y sublewácyach, patrz w Rozd: 4. árt: 30.
O nieprzechowywániu wywołáńcow, patrz Rozd: 11. árt: 36.
Z wywołáńcem nikt obcowáć nie ma, Rozd: 11. árt: 36.

ARTYKUŁ VI. 6.

O zámordowániu Męża ábo Zony ná śmierć miedzy nimi samymi.

1 TEż, a Gdyby z nienáwiśći y nie miłośći z obudwuch stron, R. 4.
ták Mąż iáko y Zoná będąc w rostyrku, z iákichkolwiek przy- a. 92.
czyn ieden drugiego przypráwił o gárdło, zámordował ábo R. 14.
otruł. Tákowe okrućieństwo y zámordowánie, Dźieći ábo a. 6.

Krewni tego zámordowánego máią Sąśiadom okolicznym tegoż czáſu, á potym y Urzędowi opowiedźieć y obżáłowáć, y inſtygowáć ábo foldrowáć ná káżdego tákowego mordercę, á przy wywiádowániu śię doſtátecznym u Sąśiad okolicznych o złym iákim mieſzkániu y niezgodźie ich, y przy okazániu przyczyn á znakow iákich ſluſznych, tego morderſtwá, ábo trućizny, te Dźieći, ábo Bliſcy, ktorzy będą inſtygowáć, bliżśi będą ſamotrzeć z Sąśiády okolicznymi Szláchtą, á w niedoſtátku Szláchty, ſługámi z czeládźią domową ſamopiąt przyśiąc, á po tákim dowodźie obwiniony gárdłem będźie karan. § A choćiażby Synowie ábo Krewni niechćieli foldrowáć, tedy Urząd Náſz z mieyſcá ſwego ma tego oſobliwie przeſtrzegáć, y z pilnośćią około tego wywiádywáć śię, y u okolicznych Sąśiádow bliſkich o tego zámordowánego opyt czynić, y obrawſzy śiedmiu Szláchćicow ku przyśiędze przywieść, ktorzy pod przyśięgą o tym ſpráwiedliwie máią powiedźieć, y gdy ći śiedm Szláchty o tego zámordowánego ná kogo przyśięgną, tákowy morderca bez litośći ma być karany gárdłem, tym ſpoſobem, iákoby Oycá ábo Mátkę zábił. § A gdźieby śię to w tákiey ſpráwie tráfiło, żeby ſtroná żáłobliwa ná dowodźie wzwyż miánowánym uſtáłá, ábo zá wywiádowániem Urzędowym Szláchtá okoliczna przyśiąc niechćiałá, á przedśiębyłá wiádomość y podeyrzenie złego ich mieſzkánia w małżeńſtwie, y toby Sąśiedźi okoliczni poświadczyli, tedy iednak tá oſoba obwiniona nie zgołá ma być wolna, ále powinna będźie z tákże wielą oſob iáko y żáłobney ſtronie wyżey opiſano, od tego uczynku odprzyśiąc śię.

a W Mázowſzu, kiedyby miedzy Mężem á Zoną mężoboyſtwo śię ſtáło, tedy od wſzyſtkiey dárowizny, wiáná, poſagu, zápiſow, ſpadku odpadá, ále má to przypáść ná Dźieci, ábo ná przyiaćioły zabitego. A ieśliby Mężoboycá do práwá nie ſtanął, tym ſamym ma być bezecnym, á Dobrá iego przypadáią ná Krewne zábitego: á wſzákże przez Stároſtę táki ma być ſzukány y gardłem karány, 1576. O zábiciu Oycá, Mátki, &c. *fol:* 309.

ARTYKUŁ VII. 7.

O Záboycach Oycá ábo Mátki, także o zábićie Dźiećięćia przez Rodźice.

R. 8. a. 7. UStáwuiem, a gdyby Syn ábo Corká, Oycá ábo Mátkę ſwą umyślnie z iákiey zápámiętáłośći zábił, y iakimkolwiek obyczáiem Rodźicá ſwego o gárdło przypráwił. Tedy tákowy Syn ábo Dźiewká, ktora przyczyną ſwą o gárdło Rodźicá ſwego przypráwi, nie tylko gárdłem ma być karan, ále y poczćiwość y wſzyſtkie imiona y máiętność tráći, ná inſzą Bráćią y Sioſtry ábo Bliſkich ſwych, zwłaſzczá tego uczynku niewinnych. A tákową kárnośćią, śmierćią hániebną ma karan być, po rynku wożąc kleſzczámi ćiáło tárgáć, á potym w miech ſkorzany, wſadźiwſzy do niego pſa,

pſa, kurá, wężá, kotkę, y to wſzyſtko poſpołu w miech wſadźiwſzy
záſzyć, y gdźie naygłębiey do wody utopić. Tymże też obyczáiem y
pomocnicy iego, ktorych on powoła, ábo ná nich práwem prze-
2 wiedźiono będźie, maią być karáni. § A ieśliby śię tráfiło Rodźicom
Dźiećie ſwe zábić nie z przygody, áni zá winę, ále umyślnie, tedy tá-
kowy Oćiec y Mátká, máią być káráni zá to, rok y ſześć niedźiel ná
Zamku Náſzym śiedźieć w wieży. A wyśiedźiawſzy rok y ſześć nie-
dźiel ma ieſzcze do roku czterykroć przy Cerkwi, przy Kośćiele, iákie-
go Nábożeńſtwá będźie, pokutowáć y wyznawáć iáwnie grzech ſwoy
przed wſzyſtkimi ludźmi zebránia Chrześćiáńſkiego. A w tákiey rze-
czy Urząd Grodzki powinien inſtygowáć, y zá wywiedzeniem śię pe-
wnym winnych ták karáć.

a Jeśliby kto Oycá, Mátkę, Brátá, Sioſtrę, Stryiá zabił, tákowy Mężoboycá będąc pokonany już ſrożſzą śmierćią ma być karány y tracony, ażeby przykłádem śmierci ſzkarádney inśi śię hámowáli, á Dźieći tákowego od wſzelakiego ſpadku odpadáią, 1576. Excepta Woiewodz: Mázow: O zábićiu Oyca, Matki, &c. *fol*: 309.

Ktobykolwiek iawnie, ábo też táiemnie odpowiedźi ná zdrowiu, ábo też iakie niebeśpieczeńſtwá Rodźicom ſwym czynić chćiał, ábo ranił, tedy zá ſłuſznym dowodem nieináczey ma być karany, iedno iakoby gleyt Krolewſki zgwałćił, 1578. *De iniurioſis erga Parentes*, *fol*: 340.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Jeśliby kto Brátá ábo Sioſtrę zábił.

1 USTáwuiemy, ktoby Brátá ábo Sioſtrę zábił w nádźieię imie- R.11.
nia ábo máiętnośći ruchomey, ábo iákąkolwiek náprawą o a.7.
gárdło przypráwił, á toby nań dowodem ſłuſznym przewiedźio-
no było. Tedy tákowy ma być karán gardłem, á to imienie, kto-
reby nań y ná Dźieći iego przyść miáło, ſpádywa ná inſzą Bráćią
ábo ná Sioſtry, ábo też ná Stryiow y Bliſkich w tym domu.
2 § Tymże też obyczaiem, ieśliby Zięć zábił Szwágrá ſwego, tedy
Zoná iego, Sioſtrá tego zábitego, Dźieći iey do imion po Bráćie ſwym
nie máią mieć nic, á ten kto zábił, ma gárdłem karany być. Toż prá-
wo y ná tych, ktoby krewnego ſwego zabił, choćiaż y dálekiego w rodźie.

ARTYKUŁ IX. 9.

Ktoryby Sługá zábił ábo ránił Páná ſwego.

1 TEż uſtawuiemy, ieśliby ktory Sługá, wźiąwſzy przedśię R. 2.
zły umyſł, Páná ſwego zábił ábo ránił, tákowy ma ſrogo gár- a. 9.
dłem karan być iáko zdrayca czwiertowaniem. A ieśliby nie za- R.11.
bił áni ránił, iedno broni przećiw Pánu ſwemu dobył, takowy a.16.
rękę tráći.

ARTYKUŁ X. 10.

O Zwadach.

TEż [a] kiedyby śię kto z kim zwadźił, á w oney zwádźie obá dwá śię ránili, á iedenby z tych pozwał do práwá, á Swiádkowby miedzy sobą nie mieli, ktoby miał miedzy nimi rozeznáć. A iedenby drugiemu nie dopuszczał ná przyśięgę, á obádwáby śię bráli do przyśięgi, tedy Sędźiowie máią im kazáć Los rzućić, á czyi śię Los wprzod wyimie, ten ma przyśiąc ná ránach swych, y ná początku zwády y boiu, á kiedy on przyśięże, tedy ten temu, ktory przyśięże, ma zá rány płáćić, iákiego stanu będźie. A ieśli Szláchćicá będźie náwiązywáć, tedy ieszcze w Zamku ábo Dworze Nászym sześć niedźiel ma śiedźieć. § A gdyby śię w oney zwádźie obádwá zábili, á nie byłoby Swiádkow z obudwuch stron, tedy Potomkowie ábo Bliscy zábitych iuż głowszczyzn ná sobie szukáć nie máią. § A ieśli z iedney strony rány będą, á z drugiey strony zábity, tedy przy onym zábitym, ten kto práwá dochodźi, bliższy będźie dowod czynić niźli przy ránnym, á gdy będźie práwem pokonan, to iest, przy opowiádániu Urzędowym samotrzeć z Dźiećmi ábo Bliskimi zábitego, ábo też z ludźmi obcymi Szláchtą, á nie będźieli mieć obcych ludźi, tedy y z sługámi zábitego, ábo z swoimi też z Szláchtą, á w niedostátku Szlachty, sług, tedy y prostego stanu sługámi poprzyśięgnie; táki Zaboycá gárdłem karan, á głowszczyzna z imienia iego ma być płácona.

1

R. 11. a. 14.

2

3

a *Scrutinia in causis criminalibus*, ná Ziemskich ábo Grodzkich Rokách pierwszych *post crimen patratum*, zá przypozwem máią być wywodzone. *Const*: 1578. *fol*: 328. *Tit*: *Scrutinium*.

Scrutinium strony wywodźić máią, uczyniwszy przyśięgę, że Swiádkow nie przenáięli, ktorych dwánáśćie máią stáwic z obu stron. *Const*: 1588. *fol*: 463. *Tit*: O Mężoboycách.

Jeśliby był z iedney strony ránny: z drugiey zábity, przy zábitym bliższy do dowodu, Rozd: 11. árt: 2.

ARTYKUŁ XI. II.

O Zwádźie wieczorney.

TEż [a] kiedyby przy iákiey Wieczorney Zwádźie ktokolwiek świecę zgáśił, á w tymby, ábo miedzy tymi ktorzy śię zwádźili, ábo inszy kto przy tey Zwádźie będąc, po zgászeniu świecy w poćiemku był ránion, á nie wiedząc od kogo ránion, pozwałby do Sądu tego, kto świecę zgáśił, mianuiąc żem ia w tey Zwádźie ránion, á niewiem od kogo, zá przyczyną twoią żeś świecę zgáśił, y ná toby dowod uczynił, że świecę zgáśił. A ieśliby dowodu nie miał, á śmiałby przyśiąc, tedy ten, ktory świecę zgáśił, powinien mu rány płáćić. § Ták też y o głowszczyznę w tákowey przygodźie chcemy mieć, áby sądzono, iáko wyżey w tym Artykule o ránach opisano. Wszákże dowodząc kto głowszczyzny Szláchecckiey, nie sam ieden, ále samotrzeć, iáko wyżey o dowodźie głow-

1

2

głowſzczyzn Szláchcckich ieſt opiſano, ma przyśiąc, á ten zápłáciwſzy rány ábo głowſzczyznę, á záśiedźiáwſzy zá głowę Szláchecką rok y ſześć niedźiel ná dnie w turmie, ma ſobie winnego ſzukáć.

a Gdy kto w Zwádźie ogień zgáśi, á w tym kogo ránią, tedy ten co ogień zgáśił ma być zá rány ſądzon. *Conſt:* 1577. *fol:* 311. *Tit:* O tym ktory dáie przyczynę.

ARTYKUŁ XII. 12.

O zgwałcenie Dźiewki y Niewiáſty.

1 Ustáwuiemy też, a ieśliby kto Dźiewkę ábo uczćiwą Niewiáſtę R.14.
iákiegokolwiek ſtánu uśilnie zgwałćił, á onaby Dźiewka ábo a.29.
Niewiáſtá zá onym uczynkiem wołała gwałtu, zá ktorym wołániem ludźieby przybiegli ná on gwałt, á onáby przed nimi znáki gwałtu okazałá, á potymby onego do práwá poćiągnęła, y dwiemá ábo trzema Swiádkámi znáki gwałtu przeświádczyła, á ktemu przy onych Swiádkách ná tym gwáłćie ſwym ná tego ſamego przyśięgła. Tedy tákowy ma być kárán gárdłem, á nawiązká ma
2 być z imienia według ſtánu, iákiego będźie. § Ieśliby oná Dźiewká á- R.11.
bo Niewiáſtá gwałtu wołáłá, á ludźie oni ſłyſzeli, á ná gwałtby nie a.13.
przybiegli, á wſzákże po onym gwałćie ſkoroby byłá wolno puſzczona, á opowiádáłaby śię tym ludźiom, á záś onego do práwá przyćiągnęła, y tymi ludźmi oświádczyła, y znaki gwałtu okazawſzy, przyśięgę też ná tym gwałćie uczyniła, tymże obyczáiem ma kárany być, iáko wyżey opiſano. A ieśliby oná chćiáła go ſobie zá Męża mieć, to
3 będźie ná iey woli. § A ieśliby ná tákim mieyſcu gwałt táki ſtał śię, gdźieby ludźie wołánie mogli ſłyſzeć, á Dźiewká ábo Niewiáſtá gwałtuby nie wołáła, á potymby to ludźiom opowiedźiáła, tedy to opowiádánie zá gwałt rozumiáne być nie może, y ten pomowiony od gwałtu wolen być ma.

a Ktoby Pánnie, Wdowie, Mężátce, ná polu, w leśie, w domu, y gdźiekolwiek gwałt uczynił, á Pánná ábo Białágłowa wſzedſzy do bliżſzey wśi gwałt przed kmiećiámi obwołáła, á znaki tákowego ſwego gwałtu pokázała, práwem pokonánego gárdło ná łáſce K. J. M. zoſtáie. A ieśliby Pánná o gwałt potwárnie kogo oſkárżyła, á obżáłowany ſześćią Swiádkow gdyby śię odwiodł, tákowá potwárnica winą ſłuſzną ma być kárána. *Káz: Wielki w Wiślicy, H. P.* 203. 275.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O gwałtowne wźięćie w Małżeńſtwo Dźiewki, Wdowy, y káżdey Niewiáſty.

1 Ustáwuiemy, a ktoby bez woli Oycá, Mátki, Stryiow, ábo in- R.14.
ſzych Bliſkich, bądź też Opiekunow, ná iákimkolwiek mieyſcu a.29. R.3.
wźiął kogo z tych Perſon wyżey miánowánych gwałtem, miánu- a.39.
iąc iżby mu Małżeńſtwo poślubiła, á toby przyſzło przed Nas Hoſpodárá, ábo przed ktory Urząd Naſz. Tedy tákowá Perſoná ma pierwey wźięta być do ſekweſtru tego Urzędu, przed ktory śię to przytoczy, y ma być dána do rozpráwy ná chowánie, ná tákie

 mieyſce,

mieyſce, gdźieby według ſtánu ſwego przy Białychgłowách uczćiwie
chowána była. A gdy śię to pokáże z práwá, że iáko Przyiáćioł, Kre-
wnych ábo Opiekunow, ták też y iey ſamey ná to pozwolenia nie by-
ło. Tedy ten, kto śię tego ważył, ma gárdłem kárany być, á zá náwiąz-
kę trzećia część wſzyſtkiego imienia ma ſpáść ná tę Perſonę gwał-
tem wźiętą. A ſzkody ktoreby śię przy tákim gwałćie ſtáły, zá dowo-
dem, ná dwuch częśćiách tegoż imienia maią być ſkázáne, á ktoby imie-
R. 5. nia leżącego nie miał, tedy ná máiętnośći iego ruchomey. § [b] Wſzák-
a. 2. y 11. że, ieśliby Dźiewká ukrywſzy to przed Rodźicámi ábo Przyiáćioły ſwy-
mi, ná to Małżeńſtwo y ná wźięćie pozwoliłá, y ná práwie to zezna-
łá: Tedy tákowa Dźiewká wypada od wypráwy, y od wſzyſtkich imion
ſwych oyczyſtych y máćierzyſtych, iáko o tym wyżey opiſano w Roz-
dźiale piątym. A ten kto z pozwoleniem ſamey Dźiewki w Małżeń-
R. 4. ſtwo ią wźiął, iuż gárdłá nie tráći. Wſzákże ieśliby táka Dźiewka
a. 48. odchodząc ták ſwawolnie od Rodźicow ábo Bliſkich, bądź też Opieku-
now ſwych, co máiętnośći ich zábrała, tedy o táką ſzkodę ukrzywdzo-
nemu wolno będźie z tym, kto tę Dźiewkę y z nią też máiętność wźiął,
támże zárázem u práwá mowić.

a Ktoby Pannę ábo Wdowę gwałtownie ułapił, á o takowy uczynek byłby przed Krola J. M. pozwany, y tám gdźieby Panná, Wdowá ábo Niewiaſta poſtanowioná zeznáła, że ten gwałt nad wolą iey ſtał śię, takowy przekonány ma być czći odſądzony: á ieśliby zeznałá, że iey śię to zá wolą iey właſną ſtáło, iuż od Dobr Dźiedźicznych, poſagu, y innych rzeczy należących ma być odſądzona. *Zyg: w Krák:* 1532. *H. P.* 275.

Gdyby Opiekun Pánny doroſſey do Małżeńſtwá godney z chytrośći za mąż wydáć niechciał, chcący máiętność iey trzymáć, tákowa może śię o Mężá ſtáráć z pozwoleniem y rádą powinnych. *Włád: Jág:* 1423. *H. P.* 276.

O rápt Białychgłow niedoroſłych z mocy Opiekunow wźiętych, może czynić według Konſtytucyi *de Captivis. Conſt:* 1607. *fol:* 848. *Tit: De Raptu.*

A tá Konſtytucya *de captivis* ieſt w roku 1588. *fol:* 462. *Tit:* O poimániu.

b *In cauſis raptûs* ma iść *ſcrutinium præcedente proteſtatione per Proximiores.* Raptor *ex ſcrutinio* ma być ná konwikcyą ſkazány, áni przyznániem Białeygłowy *de conſenſu* ma być wolny, *forum* Trybunał. *Conſt:* 1631. *fol:* 18. *Tit: Cauſæ raptûs.*

Ktoby płeć Białogłowſką niedoroſłą z mocy Oycowſkiey y Opiekunow wźiął ſtánu Szláscheckiego, o to czynić ma w Grodźie onego Powiátu, gdźie śię ſtánie. *Conſtit:* 1607. *fol:* 848. *Tit: De Raptu.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Zábićie zá powabieniem ábo wyzwániem ná rękę.

R. 4. IZ też [a] ſzkodliwy zwyczay wſzczął śię był miedzy poddány-
a. 3. mi Náſzymi, zwłáſzcza ſtánu Rycerſkiego, ktorzy zá ládá
R. 3.
a. 38. przyczyną, ćierpliwośći przyſtoyney w ſobie nie záchowuiąc,
y práwem poſpolitym nie obchodząc śię, y owſzem nim iáko-
by wzgárdzaiąc, ſwawolnie y byſtrze ieden ná drugiego targnąw-
ſzy śię, á zá tym ná rękę powábiwſzy y obowiązawſzy ſłowy táko-
wemi, ktore śię poczćiwośći y dobrey ſławy dotyczą, potym ſpolnie
biiąc śię, y rány ſobie zádaiąc, o rány ſzkodliwe y zaśćiá miedzy ſobą
przychodzą, á niektorzy broni ſzkodliwych iákoby przećiwko poſtron-
nemu

nemu nieprzyiácielowi, y dźiwnych postępkow do tego używáiąc, ná śmierć ieden drugiego zábiiáią, y społnie śię morduią, nie ináczey iákoby zwierzchnośći y spráwiedliwośći nad sobą nie mieli. A choćiaż pod czás to sobie obwáruią, ieśliby ieden drugiego zranił ábo zábił, że tego ná sobie sámi, y Potomkowie ich pozyskiwáć nie máią, iednakże to w Rzeczypospolitey żadnego pomnożenia y pożytku nie czyni, y owszem gdy śię krew ludzka, czasem y niewinna wylewa, Pan BOG tym bywa obruszony, tákże y pokoy pospolity obráżony. A przeto My temu iáko szkodliwemu zwyczáiowi, w Páństwie Nászym Wielkim Xięstwie Litewskim niechćieli dopuśćić więcey szerzyć śię, á pokoy pospolity dobrze chcąc obwárowáć, zá rádą y pozwoleniem Pánow Rad Nászych, y wszystkich stanow do tego Statutu należących: Ustáwuiemy, áby iuż od tego czásu swawolnie bez pozwolenia Nászego Hospodárskiego, ktore tylko zá wielkiemi á známienitemi przyczynámi pochodźić ma, y ná osobliwym uwáżeniu y uznaniu Nászym Hospodárskim z Pány Rádámi Nászymi, á w woysku za pozwoleniem y uznániem Páná Hetmáná tego Páństwá Wielkiego Xięstwá Litewskiego należeć będźie, ná rękę powábiáć y wyzywáć nikt nikogo nie śmiał, y słowy, ktoreby śię dotykáły poczćiwośći y dobrey Sławy Szlácheckiey, w tym go nie obowiązywał, y ieden drugiemu ran nie zádawał, y nikt nikogo nie zábiiał, ále o wszelákie krzywdy swe, by też y o nayważnieysze y nayglownieysze, práwem pospolitym według tego Stá-
2 tutu káżdy, ieden z drugim śię rozpierał. § A ieśliby kto nad to Práwo y ustawę Nászę wyzwawszy kogo ná rękę, rány mu iákie zádał, álbo choćiażby y ten powabiony onego, kto go wyzwał, zránił, tedy zá rány nie ma być czyniona nagrodá, gdyż nie miał ná tákie swawolne y nieprzystoyne powábienie mimo zakaz Práwá pospolitego pozwalać, iedno ten kto drugiego zrániwszy, sam nie ranny zostánie, ma w więźieniu ná Zamku Nászym stołecznym Wileńskim wyższym puł roká śiedźieć, gdy to nań zá pozwem u Sądu Ziemskiego ranny dowiedźie. A ieśliby śię obádwá zránili, tedy iuż
3 sobie ran ieden drugiemu płáćić y nágradzáć nie maią. § A tymże obyczáiem ma być rozumiano, ieśliby ná rękę wyzwawszy śię, ná śmierć ieden drugiego zábił, tedy ten kto żyw zostánie, bądź wyzwány ábo kto wyzwał, sam zá onego zábitego z práwá od Urzędu Grodzkiego tego Powiátu, w ktorym ośiádłość swą ma, nie ináczey iedno ná gardle ma być karany ná śmierć, y krew iego swoią krwią zápłáćić ma, zá żałobą y popieraniem práwá od Dźieći ábo Bliskich tego zábitego, lecz głowszczyzna iuż po tákowym skarániu płáco-
4 ná być nie ma, gdyż o tym wiedźiał, y sam ná to zezwalał. § A ie-

śliby zárazem po tákim zábiciu ten Mężoboycá poimany nie był, ábo pozwány będąc ku práwu nie ſtánął, tedy przećiw niemu dáley táki poſtępek práwny ma być czyniony, iáko wyżey o mężoboycach ieſt opiſano. A dla tegoż iednemu z tych, ktoryby ſpokoynym będąc ná tákie nieprzyſtoyne wyzywánie nie pozwalał; tákową obronę y wárunek poſtánawiamy; By też y naywięcey ten Przećiwnik iego, ſłową iákie dotkliwe ſławie y uczćiwośći iego przymawiáiąc y dotykáiąc, ná rękę powabiał, á on gdy nie poydźie, á pokoy poſpolity záchowuiąc, z tey uſtáwy y práwá nie wyſtąpi, tedy wſzyſtkie te tákie ſłowá nic mu y dobremu mniemániu iego ſzkodźić nie mogą, ále y owſzem temu Przećiwnikowi iego ſamemu iáko wyſtępnemu máią ſzkodźić. Y może tákowy ſpokoyny, ućiekſzy śię do Nas Hoſpodárá, ábo y do Urzędu Náſzego należnego, zárazem tákiego Przećiwniká ſwego do práwá o niebeśpieczność zdrowia ſwego, y o winę zá ſłowá dotkliwe, według Artykułu dwudźieſtego śiodmego Rozdźiału trzećiego pozwáć, y tam dáley przećiwko niemu poſtępowáć, iáko o Odpowiednikach ieſt opiſano.

a Jeśliby ieden drugiego ná poiedynek wyzywał, wyzwány áby śię nie ſławił, oprocz żeby to komu od Krolá J. M. pozwolono było, á ktoby śię ważył to uczynić, tedy ma śiedźieć puł roká w wieży y 60. grzywien winy dać, o co *forum* w Ziemſtwie, 1588. *De duellis*, *fol:* 462.

Conſtit: *Anni* 1586. *fol:* 444. wárowáno, áby wſzelákie waśni, zamawiánia, odpowiedźi, poiedynki mieyſca nie miały pod czas *interregnum*. *Conſt:* 1588. *fol:* 461. Tit: Odpowiedź.

ARTYKUŁ XV. 15.

Gdyby kto brzemienną Niewiáſtę Szláchćiankę zbił, ábo Koniem potrąćił y zábił.

R. 11. a. 27. USTáwuiemy też, ieśliby kto nie będąc przymuſzony żadną przygodą, to ieſt zerwániem uzdy, unieśieniem twárdouſtego Koniá, y inſzą iáką przygodną przyczyną, iedno z zuchwálſtwá ábo opilſtwá ſwego, ábo umyślnie to uczynił, Niewiáſtę Brzemienną Szláchćiankę, bądź też y inſzego ſtánu, biegáiąc ná Koniu potrąćił, álbo ią czymkolwiek zbił y obráźił, ták iżby płod martwy poronilá, á ſamá żywá zoſtáłá; tedy zá dowodem ſłuſznym ma ią według ſtanu náwiązać, á zá tę winę w więźieniu w Zamku álbo w Dworze Náſzym tego Powiátu ćwierć roku śiedźieć, á z ſtrony tego zbytku iego w obrażeniu płodu zrzuconego, ma táki z żalem iawnym, upokarzaiąc śię przed Pánem BOGIEM, ná ſobie karę odnieść przez rok ieden cztery kroć ná Swiętá Uroczyſte, to ieſt, raz ná dźień Národzenia Páná Chryſtuſowego, drugi raz ná dźień Gromnic, trzeći raz ná dźień Zmartwychwſtánia Páná Chryſtuſowego, á czwarty raz w dźień Swiętá zeſłánia Duchá Swiętego, u drzwi Kośćielnych we wnątrz ná mieyſcu podnioſłym ná to nagotowanym,

nym, ná łokieć od źiemi ſtáć, y grzech ſwoy przed ludźmi wchodzącemi y wychodzącemi z Kośćiołá iawnie wyznawáć, á potym
2 tego obiecowáć z pilnośćią ſtrzec śię y niedopuſzczáć. § Lecz ieśliby oboie, to ieſt, y płod y Mátká z przyczyny iego zmarli, tedy on też ſam zá to gárdłem ma być karany za ſłuſznym dowodem, iáko około zaboyſtw ſtánu Szlácheckiego, y też proſtych ludźi, ná ſwych mieyſcach dowody ſą opiſane, á głowſzczyzna przedśię z imienia y z máiętnośći iego Bliſkim iey, tylko zá ſamę Mátkę ma być płacona
3 według ſtánu iey. § Jeśliby to potrącenie y obrażenie Niewiáſty R.11. a.3.
Brzemienney ſtało śię nie umyślnie, przygodnie, o tym ma być ſądzono, iáko o inſzych Mężoboyſtwach nie umyślnych.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Ktoby Nożem, ábo iákim inſzym do boiu niezwykłym náczyniem Kogo zábił ábo ránił.

1 GDyby [a] kto Kogo umyślnie z gniewu, á z zápámiętáłośći ſerR.11. a.9.
cá złego, Nożem, Puinałem, Gindzałem zabił, tákowy, ieśli będźie Szláchćic, á to też Szláchćicowi uczynił, zá dowodem ſłuſznym czwártowany być ma. A ieśli proſtego ſtánu Człowiek Szláchćicowi uczyni, ten będźie karany czwártowániem. A gdyby Szláchćic proſtego Człowieka tym ſpoſobem zabił, ten rękę tráći, okrom poimánia ná gorącym uczynku, o czym ieſt w tym Státućie opiſano, á głowſzczyzna po káżdym tákim z máiętnośći
2 płacona być ma. § A ieśli kto nie zábiie, tylko ráni, ten będźieli Szláchćic, zá Szláchćica obráženie ućięćiem ręki, á zá proſtego Człowieká zapłátą pieniężną, ták iáko zá głowſzczyznę karany będźie. Jeśliż to Człowiek proſtego ſtánu uczyni, ten za obrażenie Szláchćica gárdło, á zá proſtego Człowieka rękę tráći.

a. Na Sądy Trybunal: Ziemſk: Grodz: y inne ſubſellia, tákże Seymiki, ziazdy głowne, aſſekuruiąc beśpieczeńſtwo, tákże ná prywatne ziazdy, áby Strzelby, Pułhakow, Ruſznic, Łukow, y innego Oręża zakazánego nie záżywali: á ieśliby Kogo zabito z Ruſznicy, tym ſamym gardłem *& pœna Infamiæ* karany być ma, wyiąwſzy gdyby śię to w obronie, w nayśćiu ná dom ſtało, 1601. O Ruſznicach, *fol*: 759. y ná W. X. L.
Deklárácya beśpieczeńſtwá poſpolitego, 1611. *fol*: 37. ná W. X. L.
Rány z Ruſznicy ſowito maią być płacone. *Conſt*. 1557. *fol*: 10. § Ktoby śię tego ważył. *Conſt*: 1611. *fol*: 3. *Tit*: *Declaratia*. *Conſt*: 1601. *fol*: 759. *Tit*: O Ruſznicach.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Zábićiu ábo Ránieniu zdrádliwym, potáiemnym obyczáiem.

1 KToby Kogo niewiadomie, bez zwády, ále milczkiem, R.11.
zdrádliwie á potáiemnie w nocy, ábo y w dźień zábił. [a] To a.12. y art:
ieſt, ábo w drodze kryiomo ze krza, z zápłoćia, ábo w 16.
mieśćie, we wśi, ná ulicy záśiadſzy, ábo w domu, przez drzwi, przez okno, ábo w komorce táiemney potrzebney, iáką ſtrzelbą

bą poſtrzelił, ábo ręczną bronią iáką zábił, bądź też ſpiącego iákożkolwiek o śmierć przypráwił, ábo też w bieśiedźie, álbo też w inſzym iákim zgromádzeniu ludźi, ále milczkiem, potáiemnie, puinałem, y iákąkolwiek Bronią zábił, á ná tymby uczynku był poimány, álbo to nań słuſznym dowodem przewiedźiono było: tákowy ieśli to Szláchćic Szláchćicowi uczynił, ſrogą śmierćią czwartowániem, álbo ná pal bićiem karany, y poczćiwośći odſądzony będźie, á głowſzczyzna z imienia álbo máiętnośći iego ruchomey ſowito płacona być ma. A ieśli nie zábiie, tylko ráni Száchćica, ten przed śię gardłem karany będźie, á nawiązká z imienia płacona być ma. A ieśli to Szláchćicowi Człowiek proſty uczyni, tedy zá zábićie po ſkazániu ná gárdło, rożnymi ſrogiemi mękámi z tego świátá zgładzon będźie, á zá ránę śćięty być ma. § Jeśliby to kto nad kim z náprawy czyiey uczynił, y toby powiádaiąc śmierćią táką powieść ſwą zápieczętował: tedy przy inſzych słuſznych iáwnych znákach, ktoreby się w tey rzeczy okazáć mogły, zá dowodem słuſznym prawnym, y ſam ten ktoby náprawił, ták iáko y ten ktory to uczynił, karany być ma. A nie będźieli znákow, dowodow iawnych, słuſznych, tylko powołánie śmierćią zápieczętowáne, od tego obwiniony tym powołániem, odprzyśiąc śię powinien będźie.

a O Rány z ruſznicy *forum* Grod ná Rokách Grodzkich, *pœna perpetua banitio, præmiſſa inquiſitione. Conſt*: 1598. *fol:* 707. *Tit*: O mężoboyſtwie.
Reaſſumowana taż Konſtytucya roku 1611. *fol*: 3. *Tit:* Deklaracya.
Mężoboyſtwo przy robocie z ruſznicy popełnione czworaką pœnę przynośić ma. *Conſt*: 1576. *fol:* 308. *Tit*: O ubiciu.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O Zápálaczach Miáſt y Domow.

R. 11. a. 1. y a. 40. JEśliby a kto tak złego á ſzkodliwego uczynku ważył śię, á śmiał umyślnie zapalić Zámek, Miaſto, ábo Dwor Naſz Hoſpodarſki, ábo też Zamek, Dom, Xiążęcy, Páńſki, Szláchecki. A w tymby temu Zápaláczowi mianowićie od uſzkodzonego wina byłá daná, ábo by go zárazem ná tym uczynku poimano. Tedy za dowodem słuſznym prawnym, ták iáko o inſzych rzeczach krwawych, zwłaſzcza iáko o dowodźie naiazdu gwałtownego ná Dom Szláchecki, á mianowićie około przyśięgi z ſześćmią Szláchćicámi, ieſt wyżey opiſano, zoſtánieli w tym winien, ma być ſam ogniem ſpalony, á máiętność uſzkodzona ogniem, z máiętnośći teyże iego, ieśli ktora będźie, płacona być ma.

a Ktorzy palą Domy, Gumna, ábo ktore inne Dobra, śmiercią okrutną y nayſzkaradnieyſzą maią byc karani. *Każ: Wielki, H. P.* 240. *Włád: Jág:* 1433. *H. P.* 240.

ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby zábił Gwałtownika w Domu ſwym, y Pomocnikow iego.

Też

1 TEż [a] ustáwuiemy, ktoby ná czyi Dom, ábo ná Gospodę R. 4.
gwałtem náiechał ábo nászedł, á ten Gospodarz domowy, a. 29.
ták też y Gość, ktory w tym Domu ábo Gospodźie stoi, onego R. 12.
Gwáłtowniká samego, ábo Pomocnikow iego, broniąc Domu a. 20.
ábo Gospody swey zábił. Tedy skoro po onym gwałćie, ma Są- R. 14.
śiadow okolicznych obesłáć, obwołáć, y opowiadáć, y tegoż czasu a. 6.
do Urzędu Nászego sądowego tego Powiátu, w ktorym śię to stánie, iecháć, ábo posłáć, wźiąwszy Woźnego y stronę ludźi dobrych Szláchtę, ábo inszych Sąśiadow wiáry godnych, on gwałt, y zábitego Gwałtowniká w Domu swym okazáć. A potym gdy będźie o to zábićie obwinion, tedy zá okazániem słusznych znákow gwałtu, ma z Zoną y z Dźiećmi lat dorosłemi, y z trzema Szláchćicámi sobie rownemi, á nie będźieli mieć Zony ábo Dźieći, tedy z temi trzemá Szláchćicámi przyśiąc. [b] A nie będźieli trzech Szláchćicow do odprzyśiężenia z sobą mieć, tedy z sługámi y z czeládźią domową samopiąt przećię ma przyśięgą śię odwieść ná tym, iż ten zábity gwałtem náiechał ábo naszedł, á stáło śię zá początkiem tego zábitego, á ieśliby nie zábił tylko ránił, tedy sam ieden Pan domowy ábo Gość w Gospodźie stoiący ma przyśiąc, iż iáko Gwałtowniká w Domu swym rádźił. Tákowy głowszczyzny, ran, y szkod niiákich płáćić nie będźie powinien.

a Gdyby w Dom czyi ręką gwałtowną naszedł, Gospodarzá, Zonę, Syna, ábo Sługę zabił, ábo okrutnie ranił, będąc przekonány sześcią Swiadkow gardłem ma być karany. *Jan Olbr*: 1493. *H. P.* 205.

A kogoby w nayściu Domu ábo Gospody broniący z rusznicy zabił, ábo ránił, zá słusznym wywodem káraniu nie podlegá, 1601. O rusznicach, *fol*: 759. ná W. X. L.

Invasionis actio służyć ma Szláchcicowi, ktorego iest Dom, á ránionemu o ranę skrutynium być ma. *In except*: *Const*: 1576. *fol*: 307. *Tit*: O gwałcie.

b Nie tylko ręczną bronią, ále choćby z rusznicy w nayściu kto kogo zabił, wolen zostaie *Constit*: 1601. *fol*: 759. *Tit*: O rusznicach.

Pod bokiem nawet Krolewskim, kto przyczynę zranienia ábo zaboystwa daie, *Homicida* wolen od gardłá, Rozd: 1. art: 9.

Bánit gdy zabiie w obronie, żywotá wolny, Rozd: 1. art: 13.

Urzędnik sądowy gdy zabiie w obronie, wolny, Rozd: 4. art: 63.

Kto nie tylko boiem ále zgaszeniem świecy da przyczynę do ran, skazuią winy, Rozd: 11. art: 11.

ARTYKUŁ XX. 20.

Ktoby náiechał álbo nászedł ná cudze imienie álbo ná śioło gwałtem, á ten broniąc gruntu swego zabił.

1 TEż ustáwuiemy, [a] ktoremu Szláchćicowi Szláchćic, ábo R. 11.
ktożkolwiek inszy umyślnie ná czyie imienie, ná Sioło, ná a. 43.
ludźie, y ná grunta gwałtem nászedł álbo náiechał, y gwałt álbo znaczną iáką szkodę czynił, iáko zábraniem ludźi, bydła, státku, żęćiem álbo brániem zboża, śiáná, rąbániem lasow, gáiow, álbo káżeniem granic, miedz, kopcow, łowieniem Jeźior. A ten

A ten Szláchćic broniąc imienia swego, onego Gwałtowniká swego zábił, álbo ránił, tedy ma tymże sposobem iáko wyżey o Gwałtowniku domowym iest opisano, przyśięgą swą odwieść się. A gdy przyśięgą się odwiedźie, iż go iáko Gwałtowniká ná tákim uczynku zábił, ábo ránił, zá tákowego głowszczyzny, náwiązki, áni szkod tákże płáćić nie będźie powinien. A o swą krzywdę y szkodę ktoráby się w on czas stáłá, przećię temu, ná czyie imienie było náiecháno, wolno będźie ná onym Gwałtowniku álbo ná imieniu y máiętności iego wszelákiey práwem dochodźić.

a *Invasor* ábo Naysca, ieśliby z strzelby, ábo iákąkolwiek inną bronią był od tego, kogo nászedł, zabity, *Invasus prævio scrutinio* wolen ma zostawáć. *Constit*: 1601. *fol*: 759. *Tit*: O ruśznicach, *sub finem*. Ta Konstytucya *singulariter* Xięstwu Litewsk: służy.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Ktoby ná Kogo ná drodze záśiadł, á w tym sam zábity był.

R. 4. UStáwuiemy, [a] gdyby Szláchćic drugiemu Szláchćicowi do-
a. 9. browolną drogę záśiadł, chcąc go umyślnie zábić álbo ránić,
R. 12. á ten broniąc gárdłá swego, tego kto záśiadł zábił. Tedy skoro
a. 20. po onym zábićiu, ma iecháć y opowiádáć to Urzędowi swemu sądowemu nayblizszemu, á do Urzędu iádąc, Sąśiadom okolicznym, y kogo w drodze spotká, opowiedźieć. A potym gdy się to do práwá przytoczy, á Zoná, Dźieći, ábo Bliscy zábitego mieniliby to, że ten Zaboycá sam temu zábitemu był záśiadł, abo też ná drodze ugoniwszy ábo spotkawszy, niewinnie, bez przyczyny y początku iego, zabił, á táby Zoná, Dźieći, ábo Bliscy, przy tym zábiciu sami byli, y w tákieyby rzeczy z obu stron zá sobą dowody mieli, y u práwá stáwili; tedy Urząd dlá lepszey pewnośći y doznánia spráwiedliwośći Swiętey, ma [b] ná skrutynią, to iest, ná wywiedzenie się tey rzeczy tám do tego mieyscá, y do tey Okolicy gdźie się to stánie według porządku o skrutynii niżey postánowionego, sam wyiecháć ábo wysłáć, á zákim więcey słusznieyszych y znácznieyszych dowodow, ták ná wywiedzeniu iáko y ná práwie u Sądu ku świádectwu y ku przyśiędze będźie, temu Urząd ná dowod ábo odwod przyśięgę sámotrzećiemu, bądź z ludźmi postronnemi, á w niedostátku z obu stron ludźi, Zenie, ábo Mężowi z Dźiećmi, á gdźieby Dźieći dorosłych nie było, tedy z sługámi, z czeladźią przypuśćić ma. § A choćiażby żałobna stroná, Przyiáćiele zábitego sami przy tym záboystwie nie byli, áleby wżdy sługá, ábo kilká ich przy nim było, tedy tákowi słudzy máią być do sekwestru Urzędowego wźięći, y u nich o tym pilne wywiádowánie ma być czynione, po rożniu ich o tym pytáiąc, ktorzy słudzy ieśliby toż co y powinni zábitego twierdźili, y przyśięgą swą tego podeprzeć chćieli: tedy y w

tákiey rzeczy ma śię Urząd tákże záchowáć iáko wyżey opiſano. A ieśliby ſłudzy zábitego w ſekweſtrze będąc, z żałobą Przyiaćioł iego nie zgadzáli śię, tedy ten obwiniony bliżſzy będźie, iáko wyżey opiſano ſamotrzeć odprzyśiąc śię, á ták od gárdłá y głowſzczyzny y
3 ſzkod wolen będźie. § Jednoż, gdyby śię to zaboyſtwo ſtáło bez bytnośći inſzych ludźi, ták Przyiaćioł iáko y ſług, tylko miedzy dwiema osobámi, á Przyiáćiele zábitego bráliby śię ku dowodowi, tedy tákże zá ſłuſznym wywiedzeniem przez Urząd, zá wyświadczeniem ludźi wiáry godnych, iuż ten obżáłowány bliżſzy będźie przy opowiádaniu ſwym, choćiaż y ſam ieden odprzysiąc śię, á po odprzyśiężeniu, od gárdłá, od głowſzczyzny, więźienia, y od ſzkod wolen będźie.
4 § Jeśliżby Człowiek ſtanu proſtego nie Szláchćic, Szláchćicowi drogę záśiadł, chcąc go zábić ábo bić, á Szláchćicby broniąc zdrowia ſwego, tego ſamego kto mu záśiadł, zabił, tedy przy opowiádániu tákowym, iáko wyżey opiſano, Szláchćic y ieden ſam może odprzyśiąc śię, że to nie umyślnie ále zá początkiem onego zábitego w obronie uczynił, á nie zechceli odprzyśiąc śię, ten głowſzczyznę bez dowodu, á ſzkody zá dowodem zápłáćić ma.

a W Koronie, gdyby kto ná drodze záśiadſzy ſam był zabity od onego, ktoremu drogę było zaſtąpiono, z ſześćią Swiadkow odprzyśiągſzy śię od karania wolny, zá głowę 60. grzywien płáćić ma. *Ján Olbr: w Piotr:* 1496. *H. P.* 254.

Mężoboyſtwo w obronie zdrowia uczynione, gdy śię to *ex ſcrutinio* pokaże, w mocy zoſtáwiono, 1588. O mężoboyſtwach y ſkrutyniach, *fol:* 463.

b W Koronie, gdy ná ſkrutynią o mężoboyſtwo wyieżdżaią, przed Skrutatorámi ſtrony obiedwie przyśięgaią, iáko Swiadkow nie przenáięli, ábo nie nakupili, á Swiadkowie maią pod przyśięgą przyznawáć, ktore ſkrutynia obiema ſtronom záwarte, y zapieczętowáne bywáią przez Skrutatorow wydane, 1588. O mężob: y ſkrut: *fol:* 463.

In ſcrutiniis oczywiſtych Swiadkow *potior habenda ratio*. *Conſt: ibid:*

Dwanaśćie Swiádkow maią byc ſtáwieni. *Conſt: ibid:*

In ſcrutiniis Szláchćic pod ſumnieniem, á *Plebeii præſtito iuramento*, maią deponowáć. *Conſt: ibidem.*

Do *ſcrutinium* Szláchćic poddanych, á Urzędy Mieyſkie mieſzczan powinni ſtáwić, *ſub pœna* 100. *marcarum*, ktora *in inſtanti* ma byc nakazana *cum remiſſione ad loci Capitaneum*, *Ibid:*

Scrutinium odległy może zeznáć *coram proximo officio*, á w Pruſach *coram Civili*. *Conſt: ibid:*

ARTYKUŁ XXII. 22.

O tym, ktoby kogo w iákiey zwadźie nie umyślnie ále w obronie zábił.

1 GDyby kto umyślnie z zuchwalſtwa, opilſtwa, y iakiego inſzego złego umyſłu, bądź gdźie w Domu, w Goſpodźie, R.11. a.19.
ná ulicy, y ná drodze, y gdźiekolwiek zwadę z kim począł. A ten drugi, przećiw komu zwáda poczęta, a broniąc zdrowia ſwego, onego zabił, y tákowy przypadek zárazem ludźiom poſtronnym, á potym y ná Urzędźie Náſzym ſądowym naybliżſzym opowiedźiał. A gdy do práwá o to zaboyſtwo przyćiągniony będźie, tedy

tedy on ma wyświádczyć śię ludźmi dobremi, wiáry godnemi, ktorzy przy tym byli y to widźieli, że śię to nie umyślnie ále w obronie stáło, á przy tákowym wyświádczeniu, ieszcze sam ten ma sámotrzeć przyśięgę ná tym uczynić, iż to zaboystwo nie umyślnie, ále zá początkiem onego zábitego y w obronie uczynił, á poprzyśięgdze od gárdłá y więźienia wolen będźie, tylko przećię głowszczyznę powinien będźie zápłáćić. § Lecz ieśliby tenże, kto zwadę pocznie, kogo zábił, przećiw temu przy zábitym dowod stronie załobney ma być dopuszczony, to iest, przy opowiádániu ludźiom postronnym y Urzędowi, y przy inszych postępkách práwnych sámotrzećiemu ná przyśięgę.

a W Koronie, w obronie zdrowia swego gdy kto kogo zabiie, á kiedy się to *ex scrutinio* pokáże, y sześcią Swiádkow tego dowiedźie, wolen zostaie zápłáciwszy tylko 60. grzywien głowszczyzny 1588. O mężoboystwach y skrutyniach, *fol:* 463. Patrz w tymże Rozdźiale, art: 19. 20. 21. y 22.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O nieumyślnym á przygodnym Mężoboystwie.

UStáwuiemy, *a* Jeśliby kto z przygody á nie z chęći, nie z waśni, ále z niewiádomośći, strzeláiąc ná Zwierzá ábo ná ptaka, kogo zábił. § Druga, ieśliby rzemieślnik buduiąc Dom ábo muruiąc, á drzewo ábo cegłę, kamień nie opatrznie upuśćił, y kogo tym zábił. § Trzećia, ieśliby rąbiąc drzewo, śiekiera z toporzyská spadszy kogo ránił́á, y od teyby rany umarł. § Czwarta, gdyby podśieczone drzewo wáląc śię z niewiadomośći tego, ktory śiekł, kogo zábiło. § Piąta, ieśliby komu strzeláiąc z łuku ábo z ruśznicy do czapki, y do iakiego inszego celu, strzałá ábo kulá wźiąwszy pochop w bok, ábo przez gorę kogo zrániłá, á od teyby rány umarł, á nie miałyby te osoby miedzy sobą pierwey niiákiey waśni y zayśćiá, tedy dla tákowego przygodnego mężoboystwá, gdy śię ludźmi dobremi, wiary godnemi, ktorzy tego będą wiádomi, wyświadczy, á w niedostátku obcych, choćiaż z sługámi swemi przynamniey gdy sámotrzeć przyśięże, tákowy ná gárdle y więźieniem karany nie będźie, iednakże głowszczyznę według stanu zábitego, Dźiećiom ábo Bliskim zápłáćić będźie powinien.

R. 11. a. 77.

a W Koronie, Mężoboystwo przygodne ták się rozumie, gdyby kto nie máiąc z kim przed tym zayśćiá, zwady, nienawiśći, z przygody zábił człowieká. Ale w mieśćie, we wśi, przy Domu, gdźie ludźie chodzą, tákże w przezroczystym polu, gdy kto kogo z rusznicy zábiie, mianowane Mężoboystwo z przygody iść nie ma, 1588. O Mężob: *fol:* 463.
Scrutinium ma być w tákich rázach, *Constit:* 1588. *fol:* 464. strony wywiodszy Swiadki, *super non corruptis testibus* przyśięgác maią. *Ibid:*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Ránie w obronie zádaney ábo nieumyślnie.

Kie-

1 Kiedyby też kto kogo o zránienie swe do Sądu pozwał, á R. 7.
on pozwány znaiąc się do ran, mieniłby że to uczynił w obronie a. 13.
zá początkiem onego ránnego, tedy ten przy opowiedániu swym R. 4.
ná Urzędźie, y przy świádectwie ludźi postronnych, ktorzy przy a. 62.
tym byli y to widźieli, bliższy będźie ná tym przyśiąc, że to uczy-
nił przymuszony w obronie y zá początkiem onego rannego, á po
2 tákiey przyśiędze od nawiązki wolen będźie. § A osobliwie, gdy-
by się to tráfiło, żeby kto przygodnie kogo ránił, á nie w obronie,
y brał się na odwod, takowemu to iść nie ma, gdyż nikt ni od kogo w
niewinnośći swey ran ćierpieć nie powinien, ále ten kto ránił, powi-
nien go będźie według stanu náwiązáć.

ARTYKUŁ XXV. 25.

Sługá ktoryby Pána swego broniąc, kogo zábił ábo ránił.

1 TEż ustáwuiemy, Iż kiedyby w tákiey zwádźie, [a] Sługá Pá- R. 11.
ná swego broniąc kogo zábił ábo ránił, tákowy od káżde- a. 37.
go práwá ma być wolen, ále stroná żáłobliwá będźie tych ran
2 y głowszczyzny dochodźić ná iego Pánu. § Wszákże iesliby
czyi Sługá swawolnie bez rozkazánia y bez zwady Páná swe-
go przed oczymá kogo zábił ábo ránił, tedy Pan iego, tego
Sługę swego poimać ma y do więźienia wsadźiwszy, krewnym zábi-
tego dáć wiadomość. A iesliby folguiąc Służebnikowi swemu poi- R. 1.
máć go niechćiał, ábo nie mogł, á on zátym ućiekł, tedy ten Pan a. 24.
powinien będźie sam głowszczyznę płáćić, á ránnemu iákiego stanu
będźie zá rány zápłáćić, á po zápłaćie głowszczyzny, ma ná tym przy-
śiąc, iż bez rozkazánia y porady iego to zaboystwo ábo rány stáły
śię, y onego Sługi z iákich przyczyn nie mogł poimać. A iesliby się
odprzyśiąc niechćiał, tedy zá poprzyśiężeniem strony żáłobney, zá gło-
wę ma gardłem karany być, á zá rány náwiązáć.

[a] Gdy Sługá Páná broniąc w zwadźie kogo ráni, zá co żadney mierźiączki od ránnego y powin-
nych iego mieć nie ma. *Káz: Wielki w Wiślicy* 1368. *H. P.* 246.

ARTYKUŁ XXVI 26.

O zábićie Człowieká przyieżdżego y bezplemiennego.

1 UStáwuiemy też, [a] iesliby się to tráfiło, bygdźieżkolwiek zábito R. 14.
Człowieká przyieżdżego álbo bezplemiennego, ktorego a. 31.
głowszczyzny szukáć nie będźie komu. Tedy skoro tákowego Czło-
wieká trup będźie náleźiony, tegoż czásu Urząd Zamku ábo Dwo-
ru Nászego, ma obesłáć wszystkich mieszczan, ludźi śielskich,
tak też poddánych Nászych, iáko y poddánych Szláchecckich, á
2 opyt uczynić rázy dwa. § A gdźieby się ná tych dwuch kopach o
tym zábićiu dowiedźieć nie mogli, tedy trzećią kopę przyśięzną
ma Urząd zebráć, ná ktorey powinni będą stánąć wszyscy ći, kto-

 rzy

rzy śię ná tey kopie powinni ſtáwić, á Urząd ma z miaſteczek y
z śioł okolicznych po trzech Człowiekow ſtárſzych, iáko Woytow, Łá-
wnikow, y inſzych Mężow dobrych, wiáry godnych do przyśięgi o-
bráć, á ći obráni powinni będą ná tym przyśiąc, iż ſámi nie ſą
przyczyną tego zábitego, y o tákim zaboycy niewiedzą. § A ieśli- 3
by ktorzy z tych kopnikow ná przyśiężney kopie nie ſtali, ábo cho-
ćiaż ſtánąwſzy, przyśięgą odwieść śię niechćieli; tedy tákowi bę-
dą powinni głowſzczyznę ſámi płáćić, á ſobie winnego ſzukáć, á
tá głowſzczyzna ma zoſtáć przy tym Urzędźie, w ktorym ten trup
náleźiony. A potym gdyby Krewni onego zábitego wynáleźli śię, y
świádectwo Urzędowe ná powinność Krewną zá ſobą mieli, tedy
ma tá głowſzczyzna onym Krewnym oddána być. A tá kopá ma
być czyniona wokoło po dwie mili, ludźi ná nię wzywáiąc, przez
Woźnego ogłáſzáiąc ná tárgách, przy Kośćiołách, y wſzędźie o tym
dáiąc znáć, komu śię tráfi. § A iesliby przez trzy látá nikt z po- 4
winnych do tey głowſzczyzny nie przypowiadał śię, tedy Urząd tey
głowſzczyzny połowicę ma przy ſobie zoſtáwić, á połowicę na ſzpi-
tal oddáć.

a W Koronie, o Mężoboyſtwo niewiadome Urząd żadnego winić nie ma, ále Krewni dowiadowac śię maią, tákże gdy kto z przygody nad mniemanie umrze, utonie, ábo z drzewá ſpadnie. *Káż: w Wiślicy* 1368. *H. P.* 184. *H. L.* 65.
In defectu powinnych Pan o Sługę pozywáć może. *Conſtit:* 1588. *fol:* 480. Tit: *De homicid:*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O Głowſzczyznách, o ochromieniu członkow, y o náwiązkách Szláchęckich.

KToby a Szláchćicá ná śmierć zábił, ábo iákimkolwiek 1
obyczáiem o śmierć przypráwił, á w tymby z práwá we-
dług tego Státutu winien zoſtał, tedy zá tego zábitego przy
inſzym karániu w tym Státućie według uczynku opiſanym,
ma być Głowſzczyzny płácono ſto kop groſzy. § A ktoby 2
záś obyczáiem okrućieńſtwá, wzgardźiwſzy Zwierzchnośćią Ná-
ſzą Hoſpodárſką, y Práwem poſpolitym, á ſam ſwawoleńſtwá
y ſrogośći używáiąc y paſtwiąc śię nád kim, á gwałtownie
powoli go ſobie máiąc, ktoremu Szláchćicowi ábo Szláchćian-
ce, rękę, nogę, nos, ucho, gębę, ućiął, ábo urznął, ták żeby práwie
precz ktory z tych członkow upadł, ábo by oko wyćiął, ábo wy-
bił, ábo ná oko oślepił, á w tymby z práwá winien zoſtał; te-
dy náśláduiąc w tym práwá Bożego, Ustáwuiemy, Iż zá káżdy
tákowy Członek ućięty ábo urznięty, wybity, temu, kto w tym
winien zoſtánie, ma też tákowy Członek ućięty, y urzniony, ábo wy-
bity być, á zá winę tákowego okrućieńſtwá y ſwawoleńſtwá, y zá
nákład

nákład prawny ſtrony żałobney przećię będźie powinien zá káżdy táki Członek ſtronie żáłobney po pięćdźieśiąt kop groſzy płáćić.
3 [b] § A ieśliby obie ręce, nogi y obádwa uchá ućiął, ábo obie oczy wyćiął ábo wybił; tedy też przećiwna ſtroná práwem przekonána tákowez karánia, y ná tychże Członkách z nagrodą ſummy pieniężney, iáko wyżey opiſano, ma z práwá od Urzędu odnieść. A ieśliby pálec ábo kilká ich u ręki ábo nogi ućiął, tedy y zá to tákież rowne karánie winnemu czynione będźie, á zápłátá pieniężna zá
4 káżdy palec ućięty ma być po dwádźieśćia kop groſzy. § Jeśliżby ktory z tych mianowánych Członkow nie był ućięty ták, żeby precz odpadł, áleby z tego zranienia był ták bárzo ochromiony, żeby im do roku władáć nie mogł, tedy zá tákowe ochromienie, zá káżdy Członek, Rękę, Nogę, Ucho, Gębę, po pięćdźieśiąt kop groſzy zápłáćić, á zá palec ochromiony, tákoż dwádźieśćia kop groſzy
5 zápłáćić ma. § [c] A ieśliby kto kogo w Głowę ránił, z ktoreyby ráꝛny mowę zámknął, choćiayby śię y wygoił y żyw zoſtał, áleby iuż potym mowić nie mogł, tedy temu ma ſto kop groſzy iáko Głowſzczyznę winowáty zápłáćić, á zá winę w więźieniu w Zamku ábo Dworze Náſzym ſądowym, gdźie śię to ſtánie, ná dnie w wieży ſześć ſążni w źiemi pułroka śiedźieć. Zá ránę krwáwą w głowie, z ktoreyby kośći wybierano, trzydźieśći kop groſzy. Zá ránę oblicżną ná twarzy czterdźieśći kop groſzy; á ktoby też kogo umyślnie ná zelżywość ſtanu Szláchecképo, kiiem, kieśćieniem, buławą, ábo biczámi, rozgámi, y inſzymi iákiemi przyprawámi bił, ábo bić kazał. Zá táki káżdy boy y zelżywość, ma być náwiązki płacono czterdźieśći kop groſzy, á ieſzcze dla tákiey rány w Głowie do wybierániá kośći, y przez twarz zádáney, tákże dla bićia kiiem, biczámi, rozgámi, y inſzemi przyprawámi, zá winę tákiego zuchwalſtwá y ſwawoleńſtwá, w Zamku ábo ná Dworze Náſzym ſądowym tegoż Powiátu, gdźie o to práwo będźie, dwánaśćie niedźiel ná dnie w wieży śiedźieć ma. A zá inſze rány iákązkolwiek bronią żelázną zwyczayną ku boiu, zádane, náwiązki dwádźieśćia kop groſzy płáćić, á ktemu ſześć niedźiel w więźieniu w Zamku ábo Dworze Náſzym ſą-
6 dowym śiedźieć ma. § A ktoby komu policzek dał, ábo brodę, ábo włoſy rwáł, tákowy zá to dwanaśćie rubli groſzy płáćić, y w więźieniu
7 trzy niedźiele śiedźieć ma. § A białymgłowom Szláchćiankom, iáko Głowſzczyzna ták y náwiązká ſowito ma być ſkazowána, tákże y więźieniem ſowitym karano. Tymże obyczáiem Duchownym Oſobom wſzelákiego Nábożeńſtwá Chrześćiáńſkiego, y ich Zonom, y Dźieciom ich, ktore z ślubnych Zon pochodzą, ma być Głowſzczyzna, náwiązka y nágroda zá ochromienie ná Członkach, ták iáko y lu-

R. 1. a. 24.
R. 4. a. 11.

dźiom Narodu Szlacheckiego. A to więźienie w tym Artykule ná winnych opiſane, ma być wykonywáne zárazem ſkoro po ſkázániu urzędowym. § Jeśliżby co z tych rzeczy wzwyż miánowánych, ieden drugiemu uczynił nie umyślnie, nie obyczáiem okrućieńſtwá, ále w zwádźie, z przypadku, y w tymby z práwá winnym był náleźion, tedy tákowy y zá wybićie ábo ućięćie Członká, kárania ná ćiele ſwym odnośić nie będźie, ále tylko winą pieniężną, á więźieniem tákim, iáko wyżey opiſano, karany być ma.

a W Koronie, Głowſzczyzna ieśli ręczną bronią, 240. grzywien, á ieśli z ruſznicy, ſowito ma być opłacona, 1588. O Mężoboycách, *fol:* 463.

b A ràny Szláchcckie ſowito opłácywáią: to ieſt, krwawá 20. grzywien, śina groſzy 6. obliczna rána krwawá znaczná grzyw: 30. ucięcie Palca káždego grzyw: 30. wybićie Zęba grz: 20. chromota wieczna ná Ręce, Nogi, oślepienie Oka, tákże ucięcie Noſa, ma być płacono iáko połowica głowy, 1588. O Ránách Szlacheckich, *fol:* 462.

c Rány y chromota okrutnie zadána ſowito ma być płáconá, *nihilominus* ten co ránił, puł roká ma w wieży ná dnie śiedźieć, podług Koronnego práwá. *Conſtit:* 1576. *fol:* 309. *Tit:* O okrutnym.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Ktoby Szláchćicá wźiął do więźienia ſwego ſwawolnie, y nád nim śię páſtwił, álbo go w więźieniu umorzył.

R. 3. a.10. Ustáwuiemy, [a] Jeśliby śię to kiedy miedzy Stány Narodu Szláchecklego, zwłaſzcza ubożſzym od możnieyſzych, y komużkolwiek od kogo trafiło, żeby iáwnie zmocniwſzy śię, álbo táiemnie ſam przez śiebie, álbo przez ſługi, poddáne ſwe, kogo drugiego wźiął do więźienia ſwego, człowieká niewinnego y práwem nie przekonánego, bądź w domu, z goſpody, y w drodze, álbo ná iákimkolwiek mieyſcu go natráfiwſzy, y wiodąc go od mieyſca do mieyſca álbo ná iednym mieyſcu taiemnie, bądź też y iáwnie, chowáiąc, więźieniem, bićiem, morzeniem głodu, y czymkolwiek okrućieńſtwo y zelżywośći iákie nád nim wedle myśli ſwey wykonywał. A Dźieći, Bliſcy, ábo Zoná onego poſadzonego, y ktokolwiek z powinnych ućiekłby śię potym do Nas Hoſpodárá, ábo do Urzędu Náſzego Grodzkiego; tedy wedle obyczáiow dobrych, dáwnych, ktore y przed tym w tym Páńſtwie Náſzym były záchowáne, on tákowe bezpráwie ćierpiący mocą Zwierzchności Náſzey Hoſpodarſkiey, przez Poſłáńcá Náſzego, álbo przez Woiewodę, ábo Stároſtę tego Powiátu, gdźie śię to dźiáć będźie, zá liſtem y poſłáńcem iego, ma być náprzod z więźienia wyięty y wypuſzczony. Potym mu ſpráwiedliwość bez przewłoki ma być uczyniona, przez tenże Urząd Grodzki, ná roku pierwſzym iáko ná záwitym, bądź záocznie, álbo oczewiſto kłádąc pozwy ná tymże imieniu, gdźie w więźieniu náleźiony będźie, ábo gdźie indźiey w naybliżſzym imieniu, ná czte-
R. 4. a.30. ry niedźiele. § A gdźieby ten, kto kogo w więźieniu ma, Poſłań-

cowi

cowi Náſzemu ábo Urzędowemu, ſam álbo przez Urzędniká, ſług, y poddánych ſwych, w Zamku álbo gdźiekolwiek w więźieniu ſwym oſadzonego ſzukáć, álbo naydźionego z więźienia wyiąć nie dopuśćił, tákiego Przyiáćiele onego Więźnia maią tákoż do Nas Hoſpodárá ábo do Urzędu Grodzkiego pozwáć, żeby ſam ſtanął, y tego Więźnia poſtáwił. A tákowy Przećiwnik Nam Hoſpodáru zá przewodem práwnym do ſkarbu Náſzego powinien będźie zápłáćić winy czterdźieśći kop groſzy, co ná nim po práwie Urząd Grodzki ſpráwić y do ſkarbu Náſzego oddáć powinien będźie. A nad to czáſu práwá iuż tákowemu Przećiwnikowi tákiey rzeczy ná wywod nie ma być dopuſzczono, ále żáłobliwa ſtroná
3 bliżſza będźie tego bezpráwia nań dowodźić. § A choćiażby ten Więźien, R.14. a.6.
y okrom tákowego przez Urząd Naſz wypuſzczenia z tego więźieniaući ekł, álbo przez porękę wyſzedł, y śiebie oſwobodźił. A tákie bezpráwie y krzywdę ſwą zárazem ſkoro po wyſwobodzeniu ſwym, ludźiom wiáry godnym, ná ktorychby naypierwey natráfił, á potym naybliżſzemu Urzędowi Náſzemu ſądowemu opowiadał, y do kśiąg zápiſáć dał. Tákże przypozwawſzy o to do práwá, á tego iákiemi ſłuſznemi znáki popárſzy, ná tym ſamotrzeć z Zoną y z Dźiećmi, á w niedoſtátku Zony y Dźieći ſwych doroſłych, tedy z Przyiáćiołmi álbo z Sługámi ſwemi, tylko ludźmi nie podeyrzanemi wiáry godnemi przyśiągł; tedy zá tákim dowodem iego, ten ktory go w więźieniu bezpráwnie dźierżał, powinien będźie naypierwey mu gwałtu dwánaśćie kop groſzy zápłáćić, á przy tym ſowito álbo we dwoie, iákoby go dwá kroć kiiem bił, nawiązáć, y wſzyſtkę ſzkodę iego, ktorąby w tym więźieniu omieſzkiwáiąc podiął, zá ſłuſznemi práwnemi dowodámi ie-
4 go, powinien będźie iemu opráwić y nágrodźić. § A zá ſwáwoleńſtwo R.4. a.11.
tákie, y lekkie poważenie práwá y pokoiu poſpolitego, ieſzcze będźie tákowy wyſtępny więźienia ćwierć roku ſam ćierpieć, w wieży ná dnie ná głowniki poſtánowioney ná tymże Urzędźie Grodzkim, ná
5 ktorym o to będźie práwem przekonany. § A ieśliby kto upornym
będąc, álbo zá pozwy ſtáć, álbo ſam ſtánąwſzy Więźnia tego poſtáwić, álbo też po ſkazaniu onego Więźnia z więźienia wypuśćić, álbo też ſam więźienia podiąć niechćiał, tákowego zá oznaymieniem Nam o tym od Urzędu, mamy rozkazáć z Páńſtw Náſzych wywołáć. A tego Więźnia My Hoſpodar mocą Zwierzchnośći Náſzey przez Poſłáńca Náſzego, álbo Urząd Naſz Grodzki, ſam iechawſzy, ma mocno z więźienia wyiąć, y náwiązki y też ſzkody zá dowodem ná imieniu przećiwnego odpráwić. Ieśliżby śię ieſzcze y w tym Poſłáńcowi Náſzemu álbo Urzędowi Grodzkiemu kto ſprzećiwił, táki będąc przed Nas Hoſpodara mandatem Náſzym ná rok záwity, álbo przed Sąd gło-
6 wny, gdźie ſtroná powodowa zechce pozwáć, gardło tráći. §
Ieśliżby kto kogo w tákim ſwáwolnym á bezpráwnym więźie-

niu máiąc, umorzył, álbo oślepił, ochromił, y ná czymkolwiek ułomnym uczynił; tedy to wszystko, czym Bliźniemu swemu ták lekkim y zuchwałym poważeniem y wzgardzeniem práwá pospolitego uszkodźił, y iego obráźił, zá słusznym dowodem sam ma ućierpieć, y tym karany być z rozsądku Naszego Hospodárskiego, álbo Sądu
R. 2. Głownego, álbo też Urzędu Naszego Grodzkiego. § A ieśliby do
a. 18. śmierći zámorzył więźieniem, á toby znacznie y prawnie nán było przewiedźiono; tedy sam tákowy ná gárdle ma być kárany, iáko Mężoboycá, á głowszczyzna, y szkody, utráty wszystkie z imion y maiętnośći iego, Potomkom onego w więźieniu zámordowánego, zá słusznym okazániem y dowodami ich, maią być zapłácone, ták iákoby też żywemu iemu, gdyby z więźienia wyszedł, płácone być miały. A toż się ma rozumieć o Szláchćiankách Pannách, Wdowách, álbo y Mężá-
R. 4. tkách. [b] § Lecz co się tknie złodźieiow iáwnych, álbo rozboyni-
a. 40. kow zwłaszczá nie ośiádłych, tych, gdźiekolwiek sobie ná winowátych kto nátráfi, może poimáć. Wszákże y tákowych wedle woli y myśli swey sam nie kárząc, ma do Urzędu należnego zárazem prowádźić, y tam ich przekonawszy práwem, według występku ich da Urząd z práwá pokáráć. § Tákże ktorzyby Szlachta sługámi rękodaynemi będąc, á czasem zászkodźiwszy, y Pánow swych zdrádźiwszy, álbo nie pożegnawszy ich, od nich precz ućiekali, tych mogą Pánowie ich pogoniwszy, álbo y potym gdźie natráfiwszy poimáć, y ták daley z nimi postępowáć, iáko o tym niżey w Artykule dwudźiestym wtorym dwunastego Rozdźiału iest opisano.

a W Koronie, gdyby Szláchćic Szláchćica do więźienia gwałtem wźiął, ma być kárány winą 120. grzyw: y ma śiedźieć ná dnie w wieży rok zá winę, á znowu ma tyle troie śiedźieć, iáko długo onego w więźieniu trzymał, *sub pœna infamiæ*, nád to szkody powinien odłożyć, ná ktore Aktor przyśięże, á rány ieśliby iákie miał, według práwá zápłáćić: o co Sąd Ziemski ma *ex scrutinio* uznáwáć, á o wyswobodzenie więźnia tákiego wolno káżdemu Powinnemu ábo Przyiáćielowi, tákże Pánu o sługę, y słudze o Páná pozywáć ná Roki Grodzkie *peremptorié*, ná ktorych ma Stárosta skázáć *eliberationem* onego więźnia, pod winą bánicyi, nie dopuszczáiąc w tym żadney áppellácyi, 1588. O poimaniu y więźieniu Szláchćica, *fol*: 462. Toż się y ná Stárostę ma śćiągáć, gdyby kogo *sub prætextu officii* poimał, wyiąwszy práwem przekonánego, y gorącego uczynku. Tego roku tamże.

b Wyimuiąc z tego sługę, iáwnego złodźieiá; ábo zdraycę, ktorego wolno poimáć, 1588. tamże y *Const*: 1598. *fol*: 705. *Tit*: O Sługách. Złodźieiow, Rozboynikow, Mężoboycow, y ktorzy rękoymią po sobie dáią, wolno łapáć. *Wład*: *Jág*: 1433. *fol*: 240.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Jeśliby kilká Person Szláchecķich o zábićie iednego Szláchćicá obwiniono było.

Ustáwuiemy, [a] Jeśliby kilká Person Szláchecķich o iednego Szláchćicá obwiniono było, á toby zaboystwo stało się nie przy gwałtownym náiecháníu ábo nayśćiu ná Dom Szláchecki,

ábo

ábo ná Goſpodę, tákże áni przy rozboiu. A ſtroná żałobliwa nie wy-
zwaláiąc żadnego z nich, ále wſzyſtkich ile ich będźie przy opowia-
dániu ſwoim ludźiom poſtronnym, y też ná Urzędźie Náſzym przy
okazowániu woźnemu y ſtronie ran znacznych ná zábitym, ſamo-
trzećia, bądź z ludźmi obcymi nie podeyrzánymi, ábo y Dźiećmi,
Bliſkimi, ábo gdźie Dźieći nie będźie y Bliſkich, z ſługámi y z czeladźią
Domową poprzyśięgłá, tedy ieden z nich, ktorego ná śmierć obierze
2 y poprzyśięgnie, ma gardłem karany być. [b] § A ći Pomocnicy iego,
ná ktorych też zárowno ſtroná poprzyśięgłá, ile ich będźie, máią
głowſzczyznę ſto kop groſzy płaćić, y w więźieniu rok y ſześć nie-
dźiel śiedźieć w Zamku Náſzym tego Woiewodztwá, gdźie śię co tá-
kowego ſtánie, w wieży w źiemi ſześć ſążni. A Pánowie Woiewo-
dowie, Stároſtowie ná Zamkách Náſzych, á w źiemi Zmudzkiey
przez Urząd Grodzki, ná tym mieyſcu gdźie Sądy odpráwuią, ma-
ią te turmy dobrze opráwione y wykopáne mieć, głęboko ſześć ſą-
żni w źiemi, zá pewną ſtrażą, y nie máią tákowym więźniom fol-
gi niiákiey dopuſzczać, czynić, y z tego więźienia do roku y ſześćiu
3 niedźiel wypuſzczać. § A będźieli zábito dwuch ábo trzech, ábo y
kilká oſob Szláckeckich, zá káżdego Szláchćica, oſobá Szláchecka
gardłem kárána być ma: tákże y o Szláchćiánkách rozumiano być ma.

a W Koronie, gdyby przećiwko pomocnikom pokazała się z ſkrutynii umyślna *com-plicitas*, tedy po pokonániu máią być karani iako y Pryncypał, 1588. O Pomocnikách, *fol*: 465.

W Mazowſzu, Pomocnicy o zabićie Szláckeckiey oſoby obwinieni y powołani, ieśliby śię ká-żdy według práwá z ſześcią Swiádkow nie odprzyśiągł, zá winę oney pomocy każdy z nich ſtronie obżałowaney po 30. grzywien płáćić ma, Sądowi po 3. grzywny, nad to 12. niedźiel w wieży śiedźieć, á zá głowę oſobno Pryncypał płacić winien, 1576: O Pomocnikach mężoboyſtwa, *fol*: 310.

b Według Saturu Koronnego gdy ieden gárdło dáie po przyśiędze Aktora, drugim odwod. *Káźimierz* 1368.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśliby Szláchćic Szláchćica ná drodze rozbił.

1 Ustáwuiemy też, Jeśliby Szláchćic Szláchćica ná drodze roz- R. 11.
bił, y łup uczynił, á on rozbity Perſonę iego poznał, y przed a. 61. y ar:
Urzędem rány ſwe okázał, á tegoż czaſu okazawſzy tego w Per- 21.
ſonę mianował, ábo ná imię mianuiąc imieniem do kśiąg zápiſał,
á potym przyćiągnąwſzy ku práwu, według okazánia ran ſwych,
ſam z ſześćią Szláchćicow brałby śię do przyśięgi, y chćiał te-
go przyśięgą dowieść. A pozwányby máiąc o dobrym záchowá-
niu ſwym, że śię tym nigdy nie obchodźił, pewne świadectwo, y
dáwałby ſpráwę, że w tym obwinieniu nie ieſt winien, á prośiłby
ná okazanie niewinnośći ſwey ná ſkrutynium. Tedy przez ſkruty-

nium ma o tym dostáteczne wywiedzenie być uczynione, á pokażeli się to z wywiedzenia pewnego, że się nie rozboy ále zwadá podrożna stała. Tedy pozwány, od rozboyney winy sám ieden ma się odprzyśiąc, á po odprzyśiężeniu obżałowány od tego wszystkiego obwinienia wolen będźie, á uczćiwośći y dobremu mniemaniu iego to szkodźić nie ma, y z ksiąg to obżałowánie przez stronę żałobną wyięte y skasowáne będźie. A w tákich rzeczach ma być ná obie stronie sądzono, iáko o tym niżey iest opisano.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

Jeśliby Szláchćic Kupcow, ábo inszych ludźi prostego stanu ná drodze rozbił.

R. 4. a. 72. GDyby Szláchćic obwiniony był o rozboy [a] Kupcow iákich, tubylcow, á nie przyieżdżych ludźi, ábo inszych ludźi stanu prostego, ná drodze, á byłby zárazem ná tym rozboiu z licem poimány, á tenby Szláchćic do rozboiu tego nie znał się. Tedy w tey rzeczy ma być ná wywiádowánie posłáno, á zá ktorą stroną więcey świadectwa ná wywiádowániu będźie, ta ku dowodowi ábo odwodowi przypuszczona być ma. Wszákże człowiek prostego stanu, ieśli mu w tákiey rzeczy dowod będźie skazány, ma sámosiodm, to iest, z dwiema Szláchćicámi, á ze czterma Człowiekámi prostego stánu, z ludźmi postronnemi dobremi, niepodeyrzanemi przyśiąc, á po przyśiędze ten rozboynik gárdłem karany być ma, á szkodá rozboiem uczyniona z imienia płácona będźie. A nie będźieli mieć Załobnik tak wiele z kim przyśiąc, tedy Szláchćic samotrzeć z Szláchtą powinien bę-
R. 14. a. 10. dźie od tego rozboiu odprzyśiąc się. § A gdyby Szlachćic ná rozboiu z nie był poimany, y licá przy nim nie było, á byłby ták zgoła o rozboy pozwany, á toby nań pierwsze obwinienie było, á znákowby y podobieństw niiákich słusznych nie było, ná tákowego dowod od ludźi prostego stánu iść nie ma, y on się odwodźić nie powinien, ále iesz cze Záłobnik będźie powinien go nawiązáć, iákoby go ránił. A gdyby tenże Szláchćic powtore w tákowey rzeczy też bez licá był obwiniony, táki sam ieden ma odprzyśiąc się, á Záłobnik iuż náwiązywáć go nie będźie powinien. Jeśliżby to trzeći raz tenże Szláchćic o rozboy á bez licá był obwiniony, w tákiey rzeczy iuż ma skrutynium być czyniono, á zá ktorą stroną więcey świádectwá ná skrutynium będźie, tey dowod álbo odwod ma być skázan, ták iáko wyżey w tymże Artykule o poimanym z licem iest opisano. A przyidźieli Szláchćicowi odprzysięgáć się, tedy stroná żałobna tákże ma go náwiązywáć. Jeśliżby czwarty raz o táki rozboy bez licá Szláchćic był obwiniony, przećiw temu iuż żałobna strona sámoczwartá, z iednym Szláchćicem, á z dwiema Człowiekámi prostego stanu przysięgę ma czynić, á nie

będźie-

będźieli Załobnik ták wiele ludźi do przyśięgi mieć, tedy ten Szláchćic ieszcze samośiodm powinien będźie z ludźmi dobremi práwem nie przekonánemi odprzyśiąc śię: á potym gdyby ieszcze tákaż żáłoba nań przyszłá, iuż żałobnik gdy samotrzeć nań poprzyśięże, on gárdłem karany być ma, y szkodá zá dowodem z imienia płacona bę-
3 dźie. [b] § Wszákże Kupcom, ludźiom przyieżdżym z dáleká z inszych cudzych Páństw, ktorzy żadnego záchowánia y znáiomośći w tym Páństwie Naszym nie máią, ieśliby śię stał rozboy w tym Páństwie Nászym, bądź od Szláchćicá, ábo od kogokolwiek inszego, tedy Urząd Nasz máiąc wzgląd ná Artykuł dwudźiesty osmy Rozdźiału czwartego, ktory uczy [c] gośćiowi spráwiedliwość prętką czynić, á bez omieszkánia uczyniwszy skrutynium, to iest, wywiedzenie dostáteczne o tákowym złoczyństwie y záchowániu, á postępkách tey osoby, ná ktorą żáłoba idźie, przy tákowym wywiedzeniu przypátruiąc śię y uwáżáiąc bácznie czas, mieysce, znaki, podobieństwá, y wszelákie insze przyczyny ku prawdźie w tey rzeczy skłonne, ma do tego przychyláć śię, iákoby gość bez przewłoki spráwiedliwość słuszną odniosł. Dla czego iuż przy świádectwie ná wywiedzeniu, y przy znakách iákich słusznych, ábo podeyrzeniu znácznym, Człowiek przyieżdży, choćiaż przećiw Szláchćicowi, z mnieyszym dowodem niżli wyżey opisano, to iest, samotrzeć może być do przyśięgi przypuszczon. Abo też Szláchćic, máiąc, o sobie y o poczćiwym záchowániu, á postępkach swych dobre świádectwo ná skrutynium, ma tákże samotrzeć od tego obwinienia odprzyśiąc śię.

a Ktoby śię ważył z Kupcá ták swego iáko y ktoregożkolwiek narodu cło niesłuszne ábo towáry gwałtem bráć, ma być o to pozwany tám, gdźie śię pozywáiącemu będźie podobáło, á tam ná pewnym roku obwiniony powinien będźie stáć, winę odłożyć, cło wźięte wroćić, tákże rzeczy gwałtem wźięte, z nawiązką 30. grzyw: tylekroć, ilekroć byłby pozwany, á rzeczyby wźiętych nie wroćił, 1589. Beśpieczeństw: drog Kupieckich, *fol*: 521.

b Kupcom ludźie swawolni áby po drogách depaktacyi nie czynili, Stárostowie przestrzegáć, y z nich exekucyą czynić máią. *Const*: 1609. *fol*: 604. *Tit*: O ludźiach swawolnych.

c Cudzoźiemcowi gośćinnym práwem prętká spráwiedliwość ma być czynioná, 1565. O Jármarkach pogránicznych, *fol*: 94. § Spráwiedliwość.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Rozboiu tákim, ktoryby śię stał od Poddánych Nászych, ábo czyich Sług, Boiar, y Poddánych.

1 GDźieby Poddáni Náśi Hospodarscy, Mieszczánie, ábo ludźie wołośni, ábo Słudzy, Boiárowie, y [a] Poddáni Xiążęcy, Páńscy y źiemiańscy Szláchćicá, y kogożkolwiek inszego ná drodze rozbili, á byliby zárázem ná tym Rozboiu z licem poimani. Tedy tákowi máią być wiedźieni do Urzędu Nászego sądowego Grodzkiego naybliższego od tego mieyscá, gdźie śię rozboy stánie,

R. 3. a. 12. nie, á ten Urząd Náfz Grodzki, obesławszy przez Woźnego listem swym otworzonym, ták Náfzych Urzędnikow, ieśliby o Náfzych Poddánych szło, iáko káżdego inszego Páná ábo Urzędniká iego, czyi ludźie będą, y złożywszy rok temu Práwu, ták iakoby ten Pan, ábo iego Urzędnik ziecháć mogł, á przyiedźieli, tedy przy bytności tego Páná ábo Urzędniká; á nie przyiedźieli ná rok, tedy sam Urząd Nasz będźie tych ábo tego obwinionego sądźić y skázowáć według tego Státutu. § A ieśliby tácy ludźie obżáłowáni w rozboiu zárázem ná tym uczynku z licem poimáni nie byli, tedy iuż ná tákowych ukrzywdzonych práwá prośić y spráwiedliwośći sobie z nimi dowodźić ma u Páná iego zá listem upominalnym według Artykułu czterdźiestego ośmego w Rozdźiale czwartym, tákże y u Urzędnikow Náfzych zá listem też upominalnym. A ludźie prostego stanu sądzeni być máią o rozboy táki, gdźie się záboystwo ná śmierć stánie, ták y zá tákim dowodem iáko o złodźieystwo prostych ludźi, o czym iest w Rozdźiale czternastym w Artykułach ná to postánowionych dostátecznie opisano. § A gdyby się przy Rozboiu záboystwo stáło, tám iuż żałobna strona bliższa będźie dowodźić według práwá, ták o głowę, rozboy, y szkody, á miánowićie przy opowiadániu Urzędowym, y też ludźiom postronnym, Szláchćic sam ieden, á Człowiek prosty samotrzeć, z kim może przyśiąc. A po tákowym dowodźie winni gárdłem karáni będą, á zá głowę głowszczyzna y szkody, ná czym dowod przyśięgą uczyniony będźie, z máiętnośći tákowych pokonánych máią być płácone.

a W Koronie, Pan poddánego lubo Sługę o rozboy oskarżonego ná pierwszym terminie stáwić ma, y tam spráwiedliwość lub sam przez się ábo przez Przyiáćielá ma czynić z Urzędem Grodzkim bez áppellácyi, pod winą tyśiąca grzywien y nágrodzeniem szkod, á ieśliby ukrzywdzony ná dekrećie nie przestawał, ma sobie postąpić według Konstytucyi Roku 1588. O złodźieystwie y rozboiach, *fol:* 477. nápisaney; 1616. *fol:* 23. *Tit:* O rozboiach y złodźieystwach Ukráinnych.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Rozboiu, ktoryby śię stał od Tatarow.

GDyby [a] ktory Tátárzyn národu zacnego, iáko to są Kniáźiowie, Murzowie, Ułánowie, obwinion był ná Urzędźie Náfzym o Rozboy, á nie będźieli poiman z licem; tedy Urząd Nasz sam ziechawszy, ábo dwuch Szláchćicow dobrych, wiáry godnych posławszy, ma o tym, iáko naypilniey być może skrutynium, to iest, wywiedzenie, ták około tego mieysca gdźie śię to stánie, iáko y u okolicznych sąśiadow mieszkánia tego Tátarzyna dostátecznie uczynić, nie tylko o tym uczynku, ále też y o záchowániu, postępkách y obeyśćiu tego Tátárzyná, á zá tákim wywiedzeniem, przy iákich słusznych znákách, podobieństwách, ábo podeyrzeniu, Urząd ták sądźić ma, iáko wyżey o rozboiu Szláchćicowi od Szláchćicá u-

czynio-

czynionym, w tymże Rozdźiale w Artykule trzydźieſtym ieſt opiſano, z inſzemi Tátarami, ktorzy Przywileiami im nadánymi, nie ſą przypuſzczeni do wolnośći Szláchecki ey, rozſądek czyniony być ma według naylepſzego baczeniá ſwego, przychyláiąc śię czym nayblizey ku ſpráwiedliwośći, ma żałobną ſtronę, ludźi Narodu Chrześćiańſkiego bliżſzych ku dowodowi y przyśiędze naydowáć, według dośięgnienia wiádomośći y uważenia oſob y uczynku w tym poſtępuiąc, á naydaley ſamotrzećiego Záłobniká ku dowodowi przyśięgą przypuſzczaiąc.

a Tátárowie żadnych rot zá pieniądze wodźić nie máią pod utráceniem máiętnośći, áby tym ſamym od powinnośći ſłużby woienney nie ulegali, á o ſzkody, gwałty, rapty y inne excesſa, ták przed Hetmanem, iáko y w ſwym Powiećie z oſob, z ośiádłośći ukrzywdzonemu wolne mowienie zoſtáie, 1607. O Tátarách W. X. L. *fol:* 862.

Tátárowie ktorzy ſzkody y wielkie excesſa wſzelákim poddánym czynią zá liſtami przypowiednymi, ktore iuż więcey dáwane być nie máią, pod kárániem w Konſtyt: Roku 1609. O ludźiach ſwawolnych opiſáney, *fol:* 89. ktora káżdego tákiego zá nieprzyiaćiela oyczyzny być uznawá, y ná wieczną bánicyą ſkazuie, 1611. O Tátárach W. X. L, *fol:* 47.

Tátárowie Dobr Szláchecki ch ſkupowáć nie mogą, á Szláchtá Tátarſkie ſkupiwſzy ſłużbę Tátárſką ſłużyć winni, 1616. O Tátarach W. X. L. *fol:* 45.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

O Niewieśćie Brzemienney ná śmierć ſkazaney.

1 NIewiáſtá, ktoraby byłá z práwá ná gárdło ſkazána zá iáki wyſtępek, á byłáby Brzemienna, tedy do porodzenia ma być wolna od śmierći. Wſzákże przećię ma być zátrzymána w więźieniu, á potym gdy porodźi, ma być gárdłem karana.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Ktorzy maią być wolni od káránia zá Mężoboyſtwo, y o ſzálonych.

1 UStáwuiemy, a Iż Sludzy Urzędowi, oprawcy ábo Ceklarze, R. 3.
ktorzyby byli poſláni po iákiego nieośiádłego Mężoboycę ábo a. 30.
Gwałtowniká, ábo choćiaż y po ośiádłego, á ná gorącym go y 62.
uczynku w tym Státućie wyżey zámierzonym imáiąc. A tenby złoczyńcá wzgárdźiwſzy Urzędem, y niechcąc do Urzędu iść y poimáć nie dáiąc śię, Poſláńcá ábo Sługi Urzędowe bił, á w tym czáśie ſam był zábity ábo ránion y, tedy ći Sludzy Urzędowi, zá ſłuſznym dowodem, y zá przyśięgą ſwą właſną, przy wyświádczeniu oſoby z
2 Urzędu nád niemi poſłáney, od karánia zá to wolni być máią. § A ludźie ſzáleni, ktorzy zá dopuſzczeniem Bożym od rozumu odſzedſzy zwykli ludźiom rány zádáwáć, á czáſem y záboyſtwo czynić. Tedy tákowi, ieśli będą mieć máiętność, od Przyiaćioł y Sług ſwych w zámknieniu mocnym y zá ſtrażą dobrą, zwłaſzcza gdy w tym iawnie przez Urząd uznáni będą, chowáni być máią, á ubogich ſzálonych

 ludźi

ludźi Urząd Naſz mieyſki, gdźie śię to tráfi. A ná imionach Xiążęcych, Páńſkich, ſami Pánowie ábo ich Urzędnicy w więźieniu zádźierżywáć powinni. A ieśliby ſzalony z więźienia wyrwawſzy śię kogo zábił, ábo ranił, tedy zá zábitego w wieży ná dnie rok y ſześć niedźiel, á zá rány, w lżeyſzym więźieniu puł roká śiedźieć ma. A gdyby kto tákiemu ſzálonemu broni dodał, ábo go do zbytku ſłowy pobudźił, tedy ten ſam według ważnośći wyſtępku zá to ućierpieć
R.4. powinien będźie. § Jeśliby też kto inſzy zdrowy był obwiniony, iż
a.49. z náprawy iego ten ſzalony bićie ábo zaboyſtwo uczynił, tedy obwiniony w tym przyśięgą odwiodſzy śię wolen być ma. A gdźieby przyśiąc niechćiał, tedy według wyſtępku karánie ućierpieć powinien będźie. § Tákże gdyby kto ſzalawſzy, á záś ku zdrowiu y rozumowi zupełnemu przyſzedł, á potymby śię to mu odnowiło, żeby záś począł ſzáleć, y w tym ſzaleńſtwie kogo zábił, tedy táki iuż gárdłem y zápłátą głowſzczyzny kárany będźie, bo ten wiedząc do śiebie táki przypadek, powinien około śiebie opatrzność y ſtraż mieć, y miernie śię chowáć.

a Gdźieby kto przy hámowániu tumultow mocą ſprzećiwiał śię Urzędowi, á w tym byłby zábity ábo ránion, tedy o to Urzędom, ani ich Sługom, áni Pomocnikom żadna akcya nie może być intentowana, 1593. O tumultach, *fol:* 638. y ná W. X. L.
Pod odiazd K. J. M. w Krákowie, ktoby przy hamowaniu tumultow, y imániu Gwałtownikow ſprzećiwiał śię, ábo ná Sługi Urzędowe targał śię, ábo iákimkolwiek ſpoſobem oponował śię, tedy tákowych imáć może, według Statutu Toruńſkiego: o co Urzędowi żadna trudność zádawaná być nie ma, choćby w hámowániu tákowego tumultu co śię komu ſtało, 1616. O beśpieczeńſtwie miaſta Krákowá, *fol:* 17.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

Ktoby Złoczyńcow, Rozboynikow, Złodźieiow iawnych, ludźi wywołánych u śiebie w domu przechowywał.

TEż [a] uſtáwuiemy, ktoby z poddánych Náſzych, Złoczyńcow, Rozboynikow iáwnych, wywołańcow iakichkolwiek, álbo czći odſądzonych, wiedząc o tákim przewodźie práwá, y po obwołániu tákowego ſkazánia, álbo wywołánia w tym Powiećie, gdźie on przekonány álbo wywołany ośiadłość ſwą ma, w domu álbo w imieniu ſwym przechowywał, álbo zá ſługę go u śiebie chował, álbo z niemi obcował, y im ktorą rádę álbo pomoc ku ſzkodźie Rzeczypoſpolitey, álbo z oſobna ktoreykolwiek oſoby z poddánych Náſzych, dawał y czynił, álbo też rzeczy złodźieyſkich wiadomie pożywał, ábo by nań przewiedźiono było ſłuſznym práwem; tedy tákowy ma być karany ták, iáko y on Złoczyńcá álbo wywołániec, álbo czći odſądzony, ktorego on w domu przechowywał. § A wſzákże żáłobliwa ſtroná zá onym Złoczyńcą, álbo wywołańcem, gdźie zechce, choćiaż y do inſzych Powiatow tego Páńſtwá Náſzego, wźiąwſzy wypis z Urzędu, ma iecháć, y ná onym Urzędźie, ták też w miaſtach,

ſtách, ná targách, w Kośćiołách oznaymić, y kárty nápiſawſzy o iego wywołániu ma poprzybijáć, y o nim oznaymić. A przez tákie opowiádanie, onego Złoczyńcę álbo Wywołańcá ktoby wiedząc y znaiąc chował, tákże ma karany być iáko wyżey opiſano, y ſzkoda przez tákiego Złoczyńcę uczyniona, z imienia iego płácona zá ſłuſznym dowodem, á dowod ná tákowego nie inákſzy być ma, iáko ná ſamego Złoczyńcę. [b] A pozwány o to táki (kto ich przechowywa) ma być do Sądu Głownego ná záwity rok, y tam u práwá gdyby śię wymawiáł niewiadomośćią o dekrećie Náſzym, ábo ſkazániu Urzędowym, álbo tym, żeby tego Człowieká nieznaiąc przechowywał, tedy nic zgoła, ále przyśięgą odwiodſzy śię, będźie od tego wolny, á ieśliby przyśiąc niechćiał, tedy ták iáko on Złoczyńcá co był zaſłużył, ſam karan być ma. § A gdyby ktory Pan w tákim wyſtępku był obwiniony, á tenby Pan w tym imieniu ſwym ná ten czas nie był, tedy zá pozwem Urzędnik tego Páná ſamotrzeć z poddánymi Páná ſwego odprzyśiąc śię, y tym imienie Páná ſwego oczyśćić powinien będźie, á nie przyśięgnieli, tedy ſam Urzędnik zá to gardło tráći.

[a] Gdy kto o złodźieyſtwo ná Urzędźie Sprawę mieć ma, tylko z temi, z ktoremi śię ma uſpráwiedliwiáć, do Urzędu przyść ma, á ieśli ktorzy będą śmieli z więkſzą kupą mimo tych przyść, ſkazuiemy wſzyſtkich być bez czci. *Káz: Jág: w Piotr:* 1447. *fol.* 553.

Ktorzyby Wywołańcow w Domách ſwych przechowywáli, ábo im rády y pomocy dodawali, y z niemi ná zniewáżenie práwá poſpolitego obcowali, máią być do Grodu pozwáni, y pod karánie ſpołkowánia podpadáią: wyiąwſzy żeby śię w niewiádomości przyśięgą odwiedli, 1588. O Imaniu Wywołańcow, *fol:* 466.

Ktoby Cyganow przechowywał, ma być karany iáko ſpoloy banit. *Conſtit:* 1578. *fol:* 335. *Tit:* Cygáni.

Wywołáni máią byc z Pryncypałem wſzyſcy Pomocnicy, ktorzy práwem zwyciężonemu pomagaią. *Zyg: w Piotr:* 1523. *H. P.* 481. *H. L.* 359.

Stároſtowie wywołánych imać máią pod winą 300. grzywien. *Zyg: Aug:* 1564.

Dekret ná nowe Sądy, *fol:* 60. § Też to nas doſzło. *Conſtit:* 1588. *fol:* 466. *Tit:* O imániu Wywołańcow.

[b] *Pro complisitate* może być pozwány, kto *bona per iure victum abſceſſa* broni. *Conſt:* 1588. *fol:* 466. *Tit: De minoreunibus.*

Pro complicitate bannicyi tylko ten pozywáć ma, ktory bannicyą otrzymał. *Conſt:* 1607. *fol:* 848. *Tit:* O pozwach *complicium bannitorum.* Ta Konſtyt: ſłuży Woiewodztwu Podlaſkiemu.

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O krzywdách od Sług, y bez ſłużby mieſzkáiących, tákże od Boiar y od poddánych.

GDyby czyi Sługá [a] álbo Urzędnik, álbo ktożkolwiek Lożny bez ſłużby przy kim mieſzkáiący, uczyniwſzy komu gwałt domowy álbo głowſzczyznę ućiekł, á u iego Páná przez ſtronę byłby záſtany y przypowiedźiany, á on ſpráwiedliwośći z niego nie uczyniwſzy, álbo wydáć go niechcąc, przez tę zápowiedź go upuśćił. [b] Tedy ten Pan, czyi Sługá to uczynił, ſam gwałt y głowſzczyznę y ſzkodę ma płáćić, á ſobie ſzukáć ná ſłudze, á zápłaćiwſzy

ćiwſzy, ma ná tym przyśiąc, iż ten Sługá krom wiádomośći y pozwolenia iego to uczynił, y nie ieſt przez niego umyślnie z poręki wypuſzczony. A gdyby przyśiąc niechćiał, tedy ma ten Pan ſam karany być tym, czym ten Wyſtępcá miał być karany. § c A ieśliby ten Sługá nie był przypowiedźiany, tedy Pan nie powinien zań płáćić, iedno śię ma odprzyśiąc, iż ten uczynek bez iego pozwolenia y wiádomośći ſtał śię.

a Sługá náſzedſzy ręką gwałtowną, ieśli zábije kogo, ma być u Páná iego Woźnym y ſtroną zápowiedźiany, á Pan iego ſpráwiedliwość z niego czynić ma. *Jan Olbr:* a *Piotr:* 1498. *H. P.* 206. *H. L.* 124.

b Nieośiadłego ten ſtáwić do Grodu powinien, ktoryby áreſztowánego záraz nie wydał, ábo nie odſtąpił. *Conſt:* 1588. *fol:* 465. *Tit:* *De impoſſeſſionatis.* § Deklaruiąc.

c A gdźieby Sługá takowy ućiekł, á nie byłby zápowiedźiany, Pan iego ze dwiema Swiádkami ma przyśiąc, iż áni zá wiadomośćią, zezwoleniem, roſkazániem, wolą, ten uczynek śię ſtał, áni był przyczyną. *Jan Olbr:* *tenże H. P. tamże.* Patrz ártyk: 19. w Rozdźiale tymże.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.

JEśliby kto umyślnie odpráwuiąc kogo ná Mężoboyſtwo álbo iáki inſzy zły uczynek, zá co gardłem karzą, podpomogł a konmi, zbroią, ludźmi álbo pieniędzmi, á byłby o to do Sądu pozwány, á znakow y podobieńſtwá ſłuſznego nie okazano, tedy pozwány bliżſzy będźie o to odprzyśiąc śię, że áni rádą, áni pomocą do tákiego złego uczynku przyczyny onemu nie dawał, á zátym wolny będźie od tego obżałowánia, á ten ktory do tey przyśięgi kogo przyprawi, ná Zamku álbo Dworze Náſzym, gdźie śię to ſtánie, ſześć niedźiel śiedźieć ma. § A byłyby okazáne iákie znáki podobieńſtwá znáczne, ſłuſzne, tedy powinien będźie tego obwinionego ná pierwſzych, á naydaley ná drugich rokach, przed tymże Urzędem ku ſpráwie ſtáwić, á ieśli nie poſtawi, tedy iuż przećiw tákowego ſtronie powodowey dowod iść ma, á on pozwány ſam wſzyſtkie ſzkody te o co idźie, zá dowodem płáćić, á nad to iáko Pomocnik według Artykułu pierwſzego tego Rozdźiału, śiedzeniem zá gwałt y zá zránienie opiſanego, karany być ma: á przećię Mężoboycę ſtronie żáłobney wolno będźie pośćigáć.

a Iż śię wielu Pomocnikow przyśięgą ukrywa, przeto y przećiwko Pomocnikowi w kryminałach ma być ſkrutynium, á gdy śię winnym być pokaże, ták ma być karány iáko y Pryncypał. *Conſt:* 1588. *fol:* 465. *Tit:* O Pomocnikach.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O kárániu ludźi ſtánu proſtego zá zábićie Szláchćicá.

KTemu a uſtáwuiemy, ieśliby ludźie proſtego ſtánu, bądź Náśi Hoſpodarſcy, álbo Xiażęcy, Páńſcy, Ziemiáńſcy, Boiárowie pánceerni, putni, Mieſzczánie álbo ludźie ćiáchłe,

ćiáchte, zábili Szláchćicá álbo Szlachćiankę: tedy ile ich będźie przez
ſtronę żáłobną przed prawem obwiniono, á poſtępkiem práwnym
według Artykułu wyżſzego dźieśiątego to ná nich dowiedźiono, ma-
ią wſzyſcy gárdłem karani być. A wſzákże y tákich ludźi proſtych
wyżey trzech człowiekow zá iednę Głowę Szláchecką karáno być nie
2 ma. § A to śię ma rozumieć o zaboyſtwie w zwádźie uczynionym.
A gdźieby ludźie proſtego ſtánu umyślnie gwałtem, ná Dom ábo ná
Goſpodę Szláchecką naſzedſzy, álbo ná drodze umyślnie zaſtąpiwſzy
Szlachćica zábili, tákowi zá dowodem ſłuſznym, ći wſzyſcy ná kto-
3 rych ſtroná poprzyśięże, gárdłem karani być máią. § A gdyby
kto z tych ſtanow proſtych wyżey mianowanych Szláchćicá álbo
Szláchćiánkę zbił, zránił, tákowy ućięćiem ręki karany być ma. A
iesliby rękę, nogę ućiął, álbo ná iákim inſzym członku ochromił, zá to
ma gardłem karany być.

a Gdy proſtego ſtanu Człowiek zábije Szláchćicá, ktoremu żadney przyczyny Szláchćic nie dał, gardłem ma być karany. *Zyg: w Krák:* 1532. *H. P.* 245.
Rany od proſtego ſtanu Człowieka Szláchćicowi zadane, ktoremu nie dał przyczyny, ná gardle karany być ma ten Człowiek, á to śię rozumie o ránie ćięſzkiey, chromoćie, ináczey pieniężną winą według práwá niech będźie karany. Tamże.

ARTYKUŁ XL. 40.

O pochwałkę ná Zdrowie, y pożogę.

1 USTáwuiemy, [a] Jeśliby kto z Szláchty, iákiegokolwiek ſtanu
y zacnośći, ná kogo drugiego też Szláchćicá pochwalił śię,
chcąc ogniem ſzkodę uczynić, tedy ten ná kogo śię pochwalono,
ma zárazem ſkoro po tey pochwałce ná Urzędźie Náſzym ſądo-
wym to opowiedźieć, zápiſać dáć, á potym tego Odpowiedniká bez
omieſzkánia do práwá o tę pochwałkę pozwáć do Grodu dźieśiąćią nie-
dźiel, ábo do Ziemſtwá pierwſzych rokow, z tym pozwániem nie o-
mieſzkiwáiąc. A ieśliby śię ten Odpowiednik do pochwałki przed U-
rzędem przyznał, ábo choćiayby y nie znał, á byłoby to nań ſłuſznie
według práwá przewiedźiono, iáko o dowodách wyżey ieſt według
práwá opiſano. [b] Tedy tákowy ma być dany zá porękę ludźiom do-
brym Szláchćie, w tym Powiećie ośiádłym, gdźie y ten ośiádłość ma,
ktory o pochwałkę żáłuie, że śię onemu Záłobnikowi ſzkodá od tego
2 obżáłowánego nie ſtánie. § A ieśliby potym oney ſtronie żałobli-
wey ſtáłá śię ſzkodá, ſpalono Dom, Dwor, Gumno, ábo zboże złożo-
ne, ábo też cokolwiek ogniem uſzkodzono, á tenby ná onego, kto śię
pochwalił, pozwawſzy go do práwá, poprzyśiągł, z tákim dowodem,
iáko wyżey w tymże Rozdźiále o gwałtách tákowych ieſt opiſano,
tákowy będźie powinien ſtronie żáłobliwey onę ſzkodę opráwić y
zápłáćić, á ſobie winnego ſzukáć, kto tę ſzkodę uczynił. Tymże o-
byczájem y nie Szlachta przećiwko Szláchćie, tákże nie Szláchćie

przećiwko Szláchćica, y Szláchćic przećiwko nie szláchćicá u práwá záchowáni być máią. § [c] A ktoby też ná kogo uczynił pochwałkę odpowiádaiąc ná gárdło, strona żáłobliwa tymże sposobem ma tę pochwałkę przed Urzędem opowiádáć y dáć zápisáć, á przyćiągnąwszy do práwá, ieśli się pochwałká stánie pod czás Rokow Ziemskich ábo Roczkow Grodzkich, tedy zá zákázem przez Woźnego. A ieśli będźie uczynioná gdźie ná stronie, nie pod Urzędem, tedy ośiádły zá pozwy, á nie ośiádły zá postánowieniem śię ku práwu, á tęby pochwałkę według práwá słusznie dowiodł, tedy ták ośiádły iáko y nie ośiádły dla lepszey beśpieczności pokoiu pospolitego ma być dany zá dobre rękoiemstwo ludźiom dobrym Szlachćie w tym Powiećie ośiadłym, gdźie y żáłuiący o pochwałkę ośiádłość ma, dwum ábo iednemu dobrze ośiádłemu, á ći, ábo ten Poręcznik máią po tym ręczyć, że on Załobnik od tego, kto odpowiada, zdrowia swego beśpieczny będźie. § A gdźieby kto po dowodźie pochwałki, poręki po sobie dáć niechćiał, tedy Urząd takowego ma dáć do więźienia Zamkowego, ábo Dworu Nászego sądowego, y do tego czasu w więźieniu ma śiedźieć, aż po sobie o tę pochwałkę rękoiemstwo da. A gdyby zá takową pochwałką zábito tego, ná kogo śię pochwałka stáłá, tedy Poręcznicy będąc o to do práwá pozwáni, máią tego, po kim ręczyli, przed Urzędem ku práwu postáwić, á strona żałobliwa ieśli według tego Statutu dowiedźie y poprzyśięże, iż od niego to záboystwo stało śię, ten gárdłem ma być karany, á głowszczyzna z imienia ma być płacona. § Jeśliby Poręcznik tego, po kim ręczył, przed práwem nie postáwił, tedy ná postánowienie tego, po kim ręczył, ma być mu rok złożony dwanáśćie niedźiel. A iesliby y ná ten rok tego nie postáwił, tedy iuż wszystkim tym winom Poręcznik ieden, ábo ile ich będźie, podlegáią, ktore ten po kim ręczono ćierpieć y płáćić był powinien.

R. 4. § Jeśliby też kto będąc o pochwałkę ná zdrowie ábo po-
a. 20. żogę uczynioną pozwany, á ku práwu bez przyczyn prawnych nie
R. 11.
a. 4. y stánał, ábo stánąwszy przed Urzędem y po dowodźie ná niego po-
40. chwałki, á poręki po sobie nie dáiąc, y do więźienia iść niechćiał, y w tym śię Urzędowi sprzećiwił y posłusznym nie był, á byłby ták możnym, żeby go Urząd do więźienia przymuśić nie mogł, tedy zá to sam ma być do Nas Hospodárá przez list otworzony onego Urzędu ná wywołánie odesłány, á ktemu zá nakłady y szkody stronie żałobney ma ten Urząd ná imieniu tákiego przećiwnego pięćdźieśiąt kop groszy odpráwić według nauki tego Statutu, iako o odpráwach rzeczy sądzonych w Rozdźiale czwartym opisano iest.

a. Patrz Artykuł pierwszy Rozdźiału wtorego, Rozd: 11. Art: 14.

b. Odpowiedź w Koronie ktoby komu posłał, popada *in pœnam* 100. *marc: & in restitutionem damnorum.* *Const:* 1588. *fol:* 461. *Tit:* O odpowiedźi.

c Od-

e Odpowiedniká zá odpowiedźią w Grodźie, ktoby *poſt elapſas ſex ſeptimanas* zniosł, żadnym pœnom ták *ratione homicidii* iáko y inſzych *à quopiam* windykowánych nie podlegá, á *ratione damnorum in Conſt:* 1588. *expreſſorum, forum* Ziemſtwo. *Conſtit:* 1633. *fol:* 41. *Tit. Declaratio.*

ARTYKUŁ XLI. 41.

Jeśliby ſzkodá komu ábo gwałt ſtał śię w czyim Domu, iáko y ná drodze, z wiadomośćią Goſpodarzá domowego.

1 USTáwuiemy gdyby komukolwiek w czyim Domu Szláchećkim, ábo drodze, z przyczyny y náprawy Goſpodárza Domowego, boy, rany, ábo iákie ſzkody ſtáły śię, á on Goſpodarz byłby do Sądu pozwány, y byłoby to nań ſłuſznym dowodem ábo iákiemi znákami prawnie przewiedźiono, tákowy powinien będźie one rany y ſzkody ſwemi włáſnemi pieniędzmi płáćić y oprawowáć, á tych Gwałtownikow ábo Szkodnikow, ktoby to uczynił, ſobie ſzukáć.

ARTYKUŁ XLII. 42.

O Gośćiu ták zwánym w Dom, iáko y niezwánym.

1 KToby też w Dom ſwoy wezwał do śiebie ná ucztę, á byłby ták niebáczny, á tego Gośćiá ª ſwego wezwánego w Domu ſwym zelżył, zbił, ábo zránił, á tenby Gość pozwawſzy go do Práwá, to nań ſłuſznym dowodem przewiodł, tákowy obrážoną ſtronę z práwá ma nawiązáć według ſtanu iego, y ſzkodę płáćić ná czym przyśięgnie, y zá tákowy wyſtępek ma śiedźieć ná Urzędźie Náſzym Grodzkim w Powiećie támecznym, gdźie osiadłość ma, dwanáśćie niedźiel. A ieśliby ten Gość zwány dowodu ſłuſznego nie miał, tedy ma tegoż czáſu, ſkoro po zránieniu okázáć rány, y ſzkody ſwe ludźiom ſtronnym, okolicznym Sąśiadom, obżáłowáć y opowiedźieć, tákże Urzędowi rány, ſzkody, y w księgi to zápiſáć, y przy tym opowiadániu ná ranách, ábo ná boiu, y ná ſzkodách ſwych ſam ma poprzyśiąc, á ten Goſpodarz będźie winien go náwiązáć, y śiedzenie przyiąć, y ſzkody płáćić według tego, R.11. a.2.y 27.
2 iáko wyżey w tym Artykule opiſano. § Wſzakże ieśliby też Gość zwany wiechawſzy w czyi Dom, ták wſzeteczny był, gdyby Goſpodarza domowego, ták też y Goſpodynią, ábo Syná, ábo y Corkę, Sługę, poddánego Goſpodárſkiego, ábo też Gośćia drugiego, zbił ábo zránił. Tedy y ná tákowego Gośćia tákże ſłuſznym dowodem u práwa to ma dowieść. A gdyby dowodu nie miał, tedy tákże opowiadáć ludźiom poſtronnym y obżáłowáć, á przy opowiadániu, ták poſtronnym ludźiom, iáko y Urzędowi, ma káżdy z nich z oſoby ſwey, kogo w Domu ráni, poprzyśiąc, ták ná ránach iáko y ná ſzkodách. A gdy przyśięże, tákowy Gość domowemu Goſpodárzowi, ábo Zenie, y Sy-

nowi, y każdemu inſzemu, kto z nich zrániony będźie, obrażoney
ſtronie ma zá rány náwiązáć, y ſzkody ná czym przyśięże, płá-
ćić, y ná Zamku tákże śiedźieć dwanaśćie niedźiel. § A gdźieby śię
w zwádźie obádwá ránili, ták Goſpodarz iáko y Gość, á dowoduby
ná to z obu ſtron nie mieli, á targnęliby śię obadwa ku przyśiędze,
tedy Los rzućić, czyi śię Los naypierwey wyimie, ten ma ná począ-
tek zwády, ná ranach y ná ſzkodách ſwych przyśiąc. A gdyby Gość w
czyi Dom przyiechał nie wezwány, a tenby domowy Pan przyiął go
w Dom ſwoy zá Gośćia, y coby śię pod tymże obyczáiem przytráfi-
ło ná obie ſtrony, ták Gośćiowi iáko y Domowemu Pánu, tedy toż
prawo ná obie ſtrony, iáko wyżey w tym Artykule opiſano, ma być
záchowáne. § A gdźieby nieośiádły Gość domowego Goſpodarzá
ránił, zbił, ábo iáką ſzkodę uczynił, tedy ukrzywdzony gdźiekolwiek
go poścignąwſzy, ma ſobie z nim przed Urzędem Grodzkim ſprá-
R. 4. wiedliwośći dowodźić. A iesliby Goſpodarz, ábo Zona, Dźiećie, Słu-
a. 30. gá, Szláchćic, od Gośćiá tákowego zabity był, ábo ràniony, á Gość
nie był ràniony, tedy ma być tam w tym Domu záhamowány y
zádźierżány, á Załobnik ma o tym dać znáć do Urzędu Grodzkiego.
A Urząd Grodzki poſławſzy Woźnego y trzech Szláchćicow tam, ma
o tym zaboyſtwie, iáko śię ſtáło, wywiedzenie doſtáteczne kazáć uczy-
nić, á tego Mężoboycę przy trupie przed ſobą poſtáwić, y ſpráwie-
dliwość z nim ukrzywdzoney ſtronie uczynić, iáko z tym, ktory ná
gorącym uczynku ieſt poimány.

a Przyiaćiele zá rány w żarćie Przyiaćiołowi zádáne powinnì nágradzáć. *Kaź: Wielki* 1347. *H. P.* 247.

Gdyby kto w pośiedzeniu świecę zgaśił, á w tym czáśie byłby kto od kogo niewidomie obrażony, ten co świecę zgaśił, zá rány ma doſyć czynić. *Kaź: Wielki* 1347. *tamże.*

W Mázowſzu, gdyby Szláchćic w Karczmie z Kmiotkámi w rząd záśiadł pić Piwo, á iesliby Szláchćica w rząd w Karczmie pijącego Kmiotkowie ubili, o rány nie ma *być* u práwá ſłuchány, wyiąwſzy podrożnego w drodze, y ná targi przyieżdżaiącego, *1567.* O ubiciu Szláchećkim, *fol:* 310. *Conſt:* 1613. *fol:* 12. *Tit:* O Ránach.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Ktoby ná czyie Imienie, ná Wieś, ná ludźie naſławſzy, álbo ſam náiechawſzy, gwałtem pobił, pograbił.

Ustáwuięmy, ktoby ná czyie Imienie, ná Wieś, ná ludźie ſam
gwałtem náiechał álbo náſłał, y tam rány, grábieże, ſzkody
R. 13. gwałtowne poczynił. Tákowy ſtronie obrażoney, ná czym dowod
a. 3. ſłuſzny uczyni, ma y gwałt y rány płáćić, á grabieże z náwiązką
wroćić, y wſzyſtkę ſzkodę dobrze opráwić. A choćiażby nie ránił,
tylko náiechał, á grábił, po temuż gwałt ma zápłáćić, á grabież z
náwiązką przywroćić.

Patrz w Artyk: 1. 2. 20. 59. w tymże Rozdźiale.

ARTY-

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktorym Bráći Rodzonym będźie Oćiec zábity, ábo z nich ſamych ktorykolwiek, ábo Mátká, Sioſtrá, ábo Oycu y Matce Dźiećie.

1 USTáwuiemy, Iż gdyby było kilká Bráći Rodzonych, látá zupełne
máiących ábo y niedoroſłych, dźielnych ábo niedźielnych, á iedne-
goby z nich Brátá, bądź też Oycá ábo [a] Mátkę, ábo też Sioſtrę
zá mąż nie wydáną, ábo Wdowę bezpotomną, zábito. A inśi Brá-
ćia byliby po ſłużbách, ábo w cudzey źiemi, ktory będźie Domá, R. 4.
ten Bráćią ſwą, ma obeſłáć Urzędownie przez liſt upominalny, a.70.
áby z nim poſpołu ták o karánie zá głowę zábitego Oycá, á-
bo Brátá, ábo Mátki, ábo Sioſtry, iáko y o głowſzczyznę, práwem
2 czynili y dochodźili. § Jeśliżby Bráćia iego będąc w tuteyſzym R. 6.
Páńſtwie Náſzym z nim weſpoł tego práwá popieráć, y docho- a.11.
dźić niechćieli; tedy ten, ktory w Domu mieſzka, ma ſam o to prá- R.11.
wem czynić, á doſzedſzy głowſzczyzny z tą Bráćią ſwą nie będźie a.45.
powinien iey dźielić, okrom ktoryby z nich Brat był w cudzey Zie-
mi, á przyiechawſzy z tamtąd ku tey głowſzczyznie przypytywał śię,
tákowy gdy nákład iego, zwłáſzcza ieśliby nie z imienia, álę z
ſwey własnośći nákładał, co on dochodząc tey głowſzczyzny ná-
łoży, część iemu, ktoráby miedzy Bráćią iego nań przyść miałá, od-
łożyć. Tedy má też miedzy Bráćią ſwą ku częśći rowney tey
3 głowſzczyzny przypuſzczon być. § A gdźieby przy żywoćie Oyco- R. 5.
wſkim Syná bezpotomnego, ábo Corkę zá Mąż nie wydáną, ábo a.19.
Wdowę bezpłodną zábito, tedy o to Oćiec ma práwem czynić, y
głowſzczyzna iemuż należeć będźie. Jeśliżby po śmierći Oycowſkiey,
á zá żywota Matczynego Syná ábo Corkę, tákich, iáko wyżey opiſá-
no, zábito: Tedy Mátká z doroſłemi Synámi ſwemi, á nie będźieli
Synow, tedy z Corkámi o to záboyſtwo práwá dowodźić, y głowſzczy-
znę miedzy śię ná rowne częśći podźielić máią. A ieśliby Dźieći iey
były lat niedoroſłe, tedy iedná Mátká może o to práwem czynić.

[a] W Koronie, głowá Mátki zábitey Synowi nierządnie z niey ſpłodzonemu płácona być ma. *Káz: Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 256.
Głowa tego zábitego, ktory śię Szláchcicem mienił, á nie byłby nim, płácona być nie ma. *Zyg: Aug: H. P.* 256.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Kto z Bliſkich ma karánia zá Głowy, y Głowſzczyzny dochodźić.

1 GDyby kilká Bráći było y Sioſtr Rodzonych wypoſażonych y nie wypoſażonych, Oćiec ábo Mátká ich, ábo też ktory z nich Brat, Sioſtrá, byli od kogo zábići, tedy Bráćia ſami mimo Sioſtr, máią o Głowy y Głowſzczyznę práwem czy-

 nić,

nić, y Głowszczyznę sobie bráć, á to się ma rozumieć: gdy zábity Brát ábo Siostrá, Dźieći, Potomstwa, po sobie nie zostáwią, zwłaszczá Siostrá będźieli zábita będąc ieszcze zá Mąż nie wydána, ábo Wdową bezpotomną. Wszákże choćiaż y Dźieći po Bráćie ábo po Siestrze Wdową zábitey zostáną, á będą lat nie dorosłych, tedy, w niedorosłośći lat tákich Dźieći, przećię Bráćia ábo Siostry, Krewne, ábo też Opiekunowie tych Dźieći nie dorosłych, prawá tego popieráć y dowodźić máią. Ale gdy potym Dźieći lat dorosną, Głowszczyzná ti im należeć ma, po wytrąceniu nákłádu, coby Bliscy dochodząc tego
R. 4. a. 35. prawá nałożyli. § [a] A gdźieby Krewni ábo Opiekunowie tego nie dochodźili, tedy same Dźieći doroższy lat prawem o Głowę Rodźicow swych czynić mogą, á dawność im w tym szkodźić nie może. A ieśliby Bráćia zmarli, tedy y Corki máią tákowego prawá o Głowę popieráć. Jeśliby Synowie, Corki zmarli, tedy Bliscy tego dochodźić máią, náprzod naybliższy po Mieczu, á gdźieby Bliskich nie stáło, tedy y po Kądźieli.

[a] Gdyby Bliski Głowę zábitą ochraniaiąc, kogo w śiedzeniu w wieży záiednał, ma być karany winą ná Mężoboystwo opisaną, á ieśliby do roku o zábicie nie czynił, wolno inszemu Powinnemu choć dalszemu z ktoreykolwiek linii o to czynić. *Const:* 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycách y skrutyniach.

Opiekunowie od Opiek odpádáią, gdyby o Głowę zábitego do roku po zábiciu popieráć nie chcieli, á ieśliby przyszło Mężoboycę poprzyśięgáć, á tegoby uczynić Opiekunowie niechcieli, mogą to odłożyć do lat śierocych, 1588. O Mężoboycach y skrutyn: *fol:* 463.

ARTYKUŁ XLVI. 46.

O Mężatce zábitey kto prawem czynić ma.

R. 11. a. 44. JEśliby kto Szláchćiankę Mężátkę zábił, bądź przy gwałtownym náiezdźie ná Dom, álbo gdźiekolwiek, á onáby Dźieći po sobie nie zostáwiłá, tedy Mąż wolen będźie o Głowę Jey prawem czynić, á gdy prawem Záboycę przekona, to y Głowszczyzna iemu płacona będźie. A gdźieby Mąż z iakich przyczyn niechćiał tego prawá dowodźić, tedy Rodźice będąli żywi, á po śmierći Rodźicow Bráćia, á nie byłoby Bráći, tedy Siostry, ábo insi Bliscy, iáko o tym wyżey dołożono, maią tego dochodźić, y sobie głowszczyznę wźiąć. § A ieśliby táka zábita Szláchćianka Dźieći po sobie zostáwiłá lat dorosłych, á zechcąli mimo Męża Mátki swey, ábo swego bądź Oycá ábo Oyczyma o Głowę Mátki swoiey mowić, to im wolno będźie. Jeśliby Dźieći zostáły lat niedorosłych, to iuż Mąż będźie mogł o Głowę Zony swey prawem czynić, á choćiayby prawá dowiodł y Głowszczyznę wźiął, Dźieći tey Głowszczyzny Mátki swoiey ná Oycu swym pozyskiwáć nie máią, wyiąwszy to, ieśliby im Oyczym był, tedy tey Głowszczyzny Mężowi dla nákłádu
R. 12. a. 44. iego prawnego, rowna część miedzy Dźiećmi należeć ma. § A ieśliby Mąż y o tákowey Zony, co po sobie Dźieći zostáwi, zaboystwo

prawá

práwá dowodźić niechćiał, tedy w niedorosłości lat Dźiećinnych, tákże iáko wzwyż opiſano, Rodźice ábo Bráćiá, Siostry, Bliſcy dochodźić tego będą.

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O Boy, Rány Szláchćicá lat niedorosłego.

1 JEśliby kto Szláchćicá ábo Szláchćiankę lat niedorosłych zbił, zránił, á Oćiec, Mátká, Brat, y ktożkolwiek z Bliſkich, pozwałby o to onego, kto zbił, do práwá, á onby śię do tego bićia nie znał, á byłby Boy ábo Rány znáczne, Woźnemu według práwá okazane. Tedy ieśliby śię ten tákowy Boy stał przy bytności tego Powinnego, ktory o to żáłuie, ten Oćiec, Mátká, ábo Brat, Bliſki, Powinny miásto onego bitego, może boju iego przyśięgą ſwą dowodźić, y zá przyśięgą náwiązká ma być ſkazána według stánu bitego, y oddána temu kto przyśiągł.
2 § A ieśli śię ten Boy záocznie stanie w niebytności żałobney strony, tedy przećiwna stroná bliższa będźie od tákowego Boiu y od ſzkod, ktoreby śię przy tym Boiu stáły, odprzyśiąc. Tákże śię y o Pánu y o Páni rozumieć ma, gdyby żałoba ſzłá o zbićie Chłopca ábo Dźiewki lat niedorosłych. A gdy táki bity lat dorośćie, tedy iemu od Powinnego, ábo od Páná, Páni, tey náwiązki połowicá dáná być ma, á Oćiec ábo Mátká nie powinni będą Dźiećięćiu ſwemu nic zá to płáćić. R. 11. a. 2. y 3.

ARTYKUŁ XLVIII. 48.

O tákim, ktoby komu Gwałt, Zaboyſtwo, Boy, ábo ſzkodę uczyniwſzy, pierwey rozſądku práwnego umarł.

1 USTáwuiemy, [a] Gdyby kto uczyniwſzy komu Gwałt iáki, Záboyſtwo ábo Boy, Rány, iakiekolwiek krzywdy, ſzkody poczyniwſzy, á nie rozpráwiwſzy śię z stroną żałobną, umarł, á imienie ábo máiętność ruchomą po ſobie zostáwił, á táby krzywdá ieſzcze zá żywotá tego, ná kogo żałobá idźie, byłá ná Urzędźie y Sąśiádom według tego práwá opowiádána y zápiſana, tedy ukrzywdzony, ábo też Dźieći, Potomkowie, Bliſcy iego, nie przemilczawſzy dawności według uczynku w tym Státućie opiſaney, będą mogli tych krzywd, ſzkod ná Dźiećiach, Potomkach, Bliſkich onego zmarłego, ná kogo po nim máiętność iego leżąca ábo ruchoma przypádnie, práwem pozyſkiwáć.
2 § A ieśliby żałobliwa strona tey rzeczy według tego Státutu dowiodłá, tedy Dźieći, Bliſcy onego Gwałtowniká, ábo Szkodniká od gárdłá wolni zostáną, álc Gwałt, głowſzczyznę, náwiązkę y ſzkody, ná czym załobliwa strona dowod y przyśięgę według tego Státutu uczyni, z imienia y máiętności onego zmarłego, poki iey stánie, płáćić powinni będą. R. 7. a. 18.

 a Ieśli-

a; Jeśliby Mężoboycá w wieży umarł, będąc przekonány o Mężoboystwo, przećię Głowszczyzna ma być płácona z Dobr iego Potomkom zábitego, 1588. O Mężoboycach, *fol:* 463.

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O Mieszczáninie, y o inszym Człowieku prostego stánu, ktoryby Szláchćicá ranił.

JEśliby ktory Mieszczanin miástá Wileńskiego będąc w Burmistrzostwie, Szláchćica zbił álbo ránił, tedy ma náwiązáć ták, iáko wyżey nápisáno, wszákże iesliby Burmistrzostwem ná ten czas nie sprawował, á Szláchćicaby ránił, ma rękę tráćić. Tak też y Chłop prosty w mieśćie mieszkáiący iesliby zbił álbo ránił Szláchćicá, ma rękę tráćić, á ieśli rękę álbo nogę Szláchćicowi utnie, álbo ná członku ktorym ochromi, ma gárdłem karány być.

Pátrz w ártykule 35. Rozd: 3.

ARTYKUŁ L. 50.

O okázániu Szláchectwá, zá skazániem náwiązki.

JEśliby po skázániu náwiązki Szláchecкiey strona przećiwna powie działá, iż ia według skazánia sądowego náwiązki mu dáć gotow, wszákże nie iestem wiadomy, ieśli on iest Szláchćic álbo nie, radbym o tym wiedźiał, tedy ten, ktory śię mieni być Szláchćicem, ma iecháć do oney Ziemi álbo Powiátu zkąd rodem iest, y tamże zebrawszy Bráćią, Stryiow, álbo Krewnych swych, przed Urzędem támecznym Grodzkim, ábo Ziemskim, do ktorego mu śię rychley trafi, ma śię wywieść, iż iest Szláchćic. A Urząd z oney Ziemi álbo Powiátu ma pisáć list otworzony do Sądu, gdźie śię to práwo toczyło, dáiąc o nim świadectwo, iż iest Szláchćic. A gdy tákową wiadomość o sobie przynieśie, tedy stronę swą przećiwną ma do Sądu ná drugie Roki przypozwáć ku przysłucháníu śię tego wywodu iego, á ten pozwány ma śię zá pierwszemi pozwy iáko ná roku záwitym stánowić, y tego wywodu Szláchectwá przysłucháć, á po okázániu Szláchectwá, miásto nagrody Szkod, náwiązkę Szláchecką sowito zápłáćić będźie powinien. § Wszákże iesliby nie ośiadły Człowiek dowiadował śię onego Szláchectwá, ma do tego czásu, poki on ziedźi, ná porękę dany być, á iesliby poręki nie dał, ma być w więźieniu ná Urzędźie Grodzkim zádźierżany.

R. 4. a. 29.

Pátrz ártyk: 19 w Rozd: 3.

ARTYKUŁ LI. 51.

Zá Gwałt pospolity Sąśiedzki.

UStáwuiemy, Iż zá káżdy Gwałt pospolity Sąśiedzki práwnie przewiedźiony, ma być skazano stronie obrażoney dwanaśćie rubli groszy.

ARTYKUŁ LII. 52.

O przemilczeniu Gwałtu, Złodźieystwá, Pożogi, y inszych szkod.

1 GDyby [a] kto komu Gwałt pospolity Sąśiedzki, ábo Złodźiey- R. 4.
stwo, Pożogę, Boy, Grabież, y iáką szkodę uczynił, á tenby mil- a.35.
czał od onego czasu iáko śię to stáło, trzy láta, tedy iuż o to będźie wiecznie milczeć. A ieśliby y pozwawszy o to, á práwá niedowiodszy, á potym zás znowu trzy látá przemilczáł, o to także nie będźie mogł práwem czynić, wyiąwszy ieśliby Opiekunowie zámilczeli, tedy to Dźiećiom, gdy doydą lat, práwo nie ginie, tákże do trzech lat.

a O Złodźieystwo gdy obádwá w iedney Parafii, ieśli do roku nie czynią, sprawę swą dawnośćią tracą, á ieśli w dalszym Powiećie y po rożniu mieszkáią, do trzech lat. *Káź: Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 551.
A o mnieysze rzeczy, iáko o Łup w Bydle ábo w stádach, tylko do roku. *Káź: H.P.* 538.
Præskrypcya o Rány iáko y o Głowę, trzy láta. *Const:* 1588. *fol:* 462. *Tit:* O Ránach.

ARTYKUŁ LIII. 53.

Ktoby po zránieniu po Bieśiádach y Kárczmach bywáiąc pił.

1 UStáwuiemy, gdyby ktory Szláchćic, y iákiegobykolwiek stanu R. 12.
Człowiek bity ábo ránny, po zránieniu iezdźił ábo chodźił po a. 3.
Kolácyách, po Targach y po Kárczmách pił, ná Bieśiádách śiadał, od boiu ábo zránienia, do dwudźiestu czterech dni, á potym choćiayby od tych ran umarł, tedy ten, od kogo te rány ábo Boy iemu śię stał, dowiedźieli tego słusznym dowodem, głowszczyzny płáćić nie będźie powinien, tylko zá rány iego Krewnym dosyć czynić zá dowodem według Státutu.

ARTYKUŁ LIV. 54.

O Rękoiemstwo ná postánowienie.

1 JEśliby kto kogo ręczył ná postánowienie, y czasby temu po- R. 1.
stánowieniu był złożon, á tenby po kim ręczył przed rokiem a.27.
postánowieniu zámierzonym umarł, tedy Poręcznik ma zeznániem Urzędowym, gdźie ten iśćiec umarł, wywieść śię, y tym bę- R. 7.
dźie wolen od Poręki. A ieśliby Poręcznik sam tákże przed ro- a.18.
kiem postánowieniu istcá złożonym umarł, tedy żałobna strona iuż istcá patrząc ma, á Dźieći Poręcznikowe nie będą w tym winni.
2 § [a] Wszákże ieśliby Poręcznik ná rok postánowienia istcá złożo- R. 6. a. 8.
ny niepostáwił, y Poręki z śiebie nie zdał, á po roku tym on iśćiec R. 4.
ábo Poręcznik sam umarł, tedy Poręka tákowa iáko ná samym Po- a.22.
ręczniku poki żyw, ták po śmierći iego y ná Dźieći, y ná máiętność iego spadywa, ná czym Załobnik dowod słuszny szkod swych uczyni.

a Jeśliby ośiádły nie ośiádłego z poręki ná roku nie postánowił, tedy sam ośiadły ma zań odpowiádáć powodowey stronie o rzecz, o ktorą nie ośiadły był obwinion. *Zwyczay Ziemi Krák: H. P.* 360.

Gdy też nie ośiadłemu skażą, áby wierzyćielowi swemu dosyć uczynił, ma dáć porękę ludźi ośiádłych, 1588. *De impossessionatis, fol:* 465.

ARTYKUŁ LV. 55.

Jákiego Więźnia Urząd Nász nie może ná rękoiemstwo dáwáć, á iákiego ma dawáć.

GDyby kto kogo obwiniwszy w uczynku iákim krwáwym, zá co gárdłem karzą, da przed prawem do więźienia Urzędu Nászego osádźić, tákowego Więźnia Urząd Nasz nie ma ná Rękoiemstwo bez pozwolenia strony tey, ktora go osádźi, dáwáć, y z więźienia wypuszczać, á postępek w tey rzeczy ma Urząd ná obie stronie táki
R. 4. uczynić, iáko o tym wyżey w tymże Státućie iest opisano. § Lecz
a. 29. y 32. ktoby kogo obwiniwszy w rzeczách mnieyszych, gdźie o gárdło nie idźie, ábo o dług iáki, bądź ośiadłego dał do więźienia, tedy Urząd tákowego Więźnia y bez dozwolenia strony powodowey może ku postánowieniu ná pewny rok ná Porękę dáć, á stroná w tym nie Poręczniká ále Urzędu pátrzyć ma.

ARTYKUŁ LVI. 56.

Ktory Złoczyńcá będźie ná śmierć skázány, á od tegoby się odkupił ábo odprosżony był.

R. 8. ar: 1. TEż a iesliby kto o Złodźieystwo ábo o ktore złoczyństwo ná karanie gardłem przez Urząd práwá pospolitego skazany był, á w tym karániu gárdło swe pieniądzmi odkupił, ábo się od tego karánia ábo od strácenia gárdłá przez Przyiáćioł swych, ábo Gośći, Posłow, Pánow znakomitych wyprosżony był, á zá tákowy swoy uczynek zły u Kátá w ręku był, táki káżdy miedzy dobremi ludźmi Ry-
R. 1. cerskiemi nie ma więcey tego Przywileiu Szláchecкiego używáć, á
a. 9. Dźiećiom iego to szkodźić nie ma.

a Złodźiey choć stánu Szláchecкiego ieśli ućiecze, á potym sobie Krola przeiedna, przećię práwnie odpowiadáć y dekretowi dosyć uczynić powinien, y bez czći być ma. *Káź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 552.

A ieśli kto w złodźieystwie ábo łupie u sądu będźie przekonány, by też rzecz kradźioną ábo wźiętą wroćił, zostáie bez czći ná wieki. *Káź: tenże H. P.* 553.

ARTYKUŁ LVII. 57.

O tym, ktoryby Szláchćic nie ośiadły zábiwszy kogo pod ktorym Urzędem Nászym, ábo gdźiekolwiek, á nie sprawiwszy się precz uiechał.

R. 1. a. 9. GDyby kto będąc nie ośiádłym w tym Páństwie Nászym
R. 4. bądź Wielkim Xięstwie Litewskim, y nikomu nie służąc, bądź
a. 98. Człowiek przyieżdży, ábo rodźic tuteyszy, záboystwo ábo iáki

insży

inszy zbytek, zá co gárdłem karanie opisáno, pod ktorym Urzędem Nászym, y gdźiekolwiek indźiey uczynił, á nie mogłby być poimany y przed Urzędem ku rozpráwie stawiony, áleby precz uiechał, á strona żałobna niechćiałáby ná tym, u kogoby się táki Człowiek nieośiadły przechowywał, pozyskowáć. Tedy ma po tákiego stroná boląca pozwy od Urzędu Grodzkiego tego Powiátu, w ktorym się to stánie, wźiąć, y te pozwy przez Woźnego dáć poprzybiiáć u wrot Zamku ábo Dworu Nászego sądowego, y w Mieśćie ná Bramach, y też przy Kośćiołach, y kazáć Woźnym te pozwy głośno obwoływáć, áby się ku sprawie w tym obwinionemu stánowił, zá ktoremi pozwy nie stánieli obwiniony ku sprawie ná dwoygu Roczkach Grodzkich, tákowy ná wywołánie do Nas Hospodárá obyczáiem w tym Státućie około tego postánowionym ma być odesłány, á My go mamy kazáć wywołáć ze wszystkich Páństw Nászych, á po wywołániu, iáko stroná, ták Urzędy Násze máią y mogą się przećiw niemu záchowáć, iáko y przećiw inszym wywołańcom, iáko o tym w tymże Státućie iest opisáno.

ARTYKUŁ LVIII. 58.

O przyśiędze ná gwałćie y szkodách przy nim poczynionych: tákże ná szkodách przy Słudze ábo Posłańcu ná drodze podźiałanych.

1 Ustáwuiemy, Iż ná Gwałćie káżdym zá náiazdem ábo nayśćiem ná Dom ábo ná Gospodę Szláchecką, iáko o tym szerzey ná swych mieyscách iest dołożono, gdy przyśięgá stronie powodowey skazaná będźie, á ten gwałt stánie przy bytnośći samego Gospodarzá domowego. Tedy ná tym Gwałćie nikt inny iedno sam ten, kto o ten Gwałt pozywa, ktoregokolwiek stánu będźie, ma według Státutu przyśiąc. A iesliby w niebytnośći samego tego, komu ten Gwałt stánie się: Tedy ná tym, iż spráwiedliwie o tym wiádomość wźiął, że się to ták á nie ináczey stáło, y zá tą wiadomośćią, ćiebie iáko Gwałtownika Domu swego poprzyśięgam. A Urzędnik też ma przyśiąc, że ták iest, iáko on w tym Sprawę Pánu dał, ná szkodach swych właśnych, tákże sam ma Gospodarz domowy przyśiąc. § Niźli iesliby się Gwałt domowy, y przy tym zábranie máiętnośći stáło w niebytnośći Gospodarzá domowego; Tedy on winien będźie tylko ná tym przyśiąc, że ták śiłá, iáko żáluie, w tym Domu y schowániu swym odiechał. A Urzędnik ábo Ciwun, ábo też miedzy uboższemi stany Zona, Syn doroſły, ábo kto ná on czas w Domu iego z poruczenia iego, stárszym będźie, ten ma ná tym przyśiąc, że to iest przy tym Gwałćie pobrano. A iesli R.11. ar. 1. 2 R.4. a.102.

przy iákim gwałćie ſamemu Pánu ſzkody nie ſtáną śię, tylko Sługom, ábo poddánym iego, to przećię Pan ná gwałćie, á Słudzy, Poddáni, káżdy ná ſzkodach ſwych przyśiąc máią. A niezechceli powodowa ſtroná ſam Pan ná gwałćie przyśiąc, to mu wolno odſtąpić. Ale ná ſzkodach zechcąli, ták on ná ſwych właſnych, iáko Słudzy y Poddáni ná ſwych przyśiąc, to też mu wolno będźie. § Po temuż, gdyby kto z Xiążąt, Pánow, Szláchty, mienił ſobie ſzkodę od kogo w czymkolwiek być uczynioną, ná drodze y gdźiekolwiek przy Sługách, ábo iákichkolwiek Poſłańcow ſwych. Tedy Pan ſam ná tym, iż to o co żáłuie, poſłał był przez tego Sługę ábo Poſłáńcá; á Sługá, Poſłániec ten ná tym, że to u niego odięto, ábo ukrádźiono, ábo przy boiu zginęło, máią przy inſzych poſtępkách práwnych przyśiąc. A Sługá, Poſłániec, y ná boiu ſwym, ieśli śię mu ſtánie, zárazem może przyśiąc, á po tákim dowodźie ſkazánie ma być czynione wedle práwá. § A co śię dotycze potocznych, poſpolitych Gwałtow, nie o rzeczy krwáwe, gdźie śię w niebytnośći ſamego Goſpodarza domowego ſtáną, tego mogą Urzędnicy Szláchta przyśięgą dowodźić. A ktoby nie miał Urzędniká Szláchćicá, ten zechceli ſam, ma tákich rzeczy przyśięgą dowodźić, iáko o tym wyżey w tym *Artykule* opiſano.

A R T Y K U Ł LIX. 59.

O piſaniu ſzkod w Pozwie, albo mianowaniu przy uſtney Załobie.

R. 11. ar. 1., IZ nie ktorzy Ludźie zwykli byli w Pozwach Záłoby ſwey, przy gwałtach y przy inſzych rożnicach piſać wiele rzeczy ſzkod, álbo y przy uſtney Załobie ſłownie ich śiłá mienić, á czáſu dokonánia práwá, gdy przyidźie ku przyśiędze, tedy tych ſzkod w Pozwie álbo uſtnie ná Záłobie pomienionych wielką część odſtępowáli, czym iáko Urząd w niepotrzebną trudność przywodźili, ták y śiebie o nieiákie mniemánie przećiwne przyprawowáli. A ták My Hoſpodar, chcąc te w ludźiach tákie myśli wprzod powśćiągnąć, uſtáwuiemy, iż ktoby w Pozwach álbo uſtney Záłobie ſwey ſzkody iákie opiſawſzy y pomieniwſzy, á potym ná práwie álbo czáſu przyśięgi, ktorey częśći ich odſtępował, y ná wſzyſtkich, iáko obżałował, przyśiąc niechćiał, ten iuż y wſzyſtkie inſze ſzkody w Záłobie iego pomienione tráći, y przyśięgáć ná nich nie może, á obżáłowána ſtroná od nich wolna będźie. Jednakże y w tym poſtrzegáiąc My ubliżenia ſtrony ukrzywdzoney żáłobney, ták to wáruiemy. § Iż gdyby śię komu ſtał iáki gwałt, náiázd domowy, y przy tym zábránie máiętnośći álbo odięćia imienia ze wſzyſtką máiętnośćią, ábo też ſzkodą, pożogą, złodźieyſtwem, bądź też ná drodze rozboiem, y inſzym iákim obyczáiem, czegoby ſtroná obrazo-

brażona przez wielki żal álbo zránienie ſwe, álbo ieśliby ſam Pan był zábity, po nim Zoná, Dźieci, Bliſcy, przed tákim fraſunkiem, żálem y ućiſkiem ſwym nie mogłá zárázem wſzyſtkich ſzkod, zábránia máiętnośći ſwey, álbo liſtow ná pámięć ſobie przywieść, álbo wiadomośći o wſzyſtkim tym doſtáteczney dośiąc; tedy tylko gwałt, náiazd, pożogę, złodźieyſtwo, álbo rozboy, rány, ma bez omieſzkánia, iáko nayprędzey według dálekośći drogi może być, Sąśiadom okolicznym y ná Urzędźie według tego Státutu opowiádáć, y do kśiąg zápiſać dáć, dokłádaiąc y to, że śię y ſzkody, ieśli ták będźie, przy tym ſtáły, ktorych oná nie mogłá ták prętko ſpiſać y do kśiąg poſłáć, á potym rozmyśliwſzy śię y wywiedźiawſzy śię o ſzkodach ſobie podźiáłánych, może te ſzkody ná reieſtr miánowićie ſpiſawſzy do Urzędu ku zápiſaniu w kśięgi poſłáć, á Urząd ma do kśiąg przyiąć, nie możeli być bliżey, tedy naydaley w trzech niedźielách, y to ſtronie żałobney u práwá iść ma, wyiąwſzy to, gdźieby ſamego Páná w tym imieniu nie było, gdźie śię tá ſzkodá ſtánie, á byłby gdźie indźiey w kilkudźieśiąt milách, á Urzędnik, Ciwun, álbo Zoná niewiedźieliby iáko o tych ſzkodach Urzędowi Spráwę dáć, tákowemu czas ná opowiádánie ſzkod ma być y do ſześćiu niedźiel.

3 § A ſtáłoliby śię to będącemu ná ſłużbie Náſzey Hoſpodárſkiey y Ziemſkiey zá gránicą Páńſtw Náſzych, álbo ná woynie, tákowemu ná opowiádánie ſzkod czáſu użyczámy po zwroceniu z poſługi Náſzey y Ziemſkiey do ſześćiu też niedźiel.

ARTYKUŁ LX. 60.

O káraniu tákich Niewiaſt wſzetecznych, ktoreby Dźieci ſwe álbo inſzych gubiły.

1 RAdźi to widząc, áby w Páńſtwie Náſzym Chrześćiáńſkim wſzeláka uczćiwość y poważność powołániu Chrześćiáńſkiemu należąca byłá záchowána, á przećiwne temu, żeby karánie ſłuſzne ná ſobie odnośiły, zkądby inſze nierządnego przedśięwźięćia ſwego powśćiągáć śię mogły. Uſtáwuiemy, iż gdyby ktora Białagłowá nie żyiąc w ſtánie Małżeńſkim, ále wſzetecznie śię y nierządnie ſpráwuiąc, y ták Płodu nábywſzy, á potym dla wſtydu, ábo boiaźni karánia ten Płod ſamá ábo przez kogo inſzego tráćiłá, y o śmierć przyprawowáłá: á ná tákim uczynku byłáby ſamá, ábo ten, kto od niey ſpráwowáć to będźie, poimany, áboby to iákim ſłuſznym, pewnym, znácznym y iáwnym dowodem przewiedźiono było, tákowe, iáko ten kto śię tego czynić, á Płod táki gubić podiął, ták y tá ktora Płod ſwoy ná ſtrátę dáłá, ſámi máią gardłem karáni być. A w tákiey rzeczy Urzędy Náſze Grodzkie y Mieyſkie, máią wywiádowánie czynić, y tego poſtrzegáć, á do- R.14. a.29.

 á do-

á doznánych y práwem w tym przekonánych karáć.

ARTYKUŁ LXI. 61.

W czym y kiedy Skrutynium ma być dopuszczone.

SKrutynium ma być czynione w tákich rzeczach, gdźie idźie o [a] Poczćiwość y o [b] gárdło, w czym ſtrony miedzy ſobą miałyby dowody ábo odwody wątpliwe, á bráliby ſobie obie ábo iedna ktora ſtrona ná Skrutynium. Tedy Urząd wyſłuchawſzy dowodow y odwodow, tego iey dopuśćić ma, obyczáiem niżey opiſa-
R.11. a.21. nym; to ieſt, ná Skrutynium ma być dawano, w ten czas, gdy ſtrony ábo zá poimániem ná gorącym uczynku, ábo zá pozwy ná roku práwu przypadłym rozpráwę z ſobą mieć będą. A to dla tego, gdy śię tákie ſpráwy o Poczćiwość, zá odeſłániem Urzędowym ná [d] Seym przed Nas Hoſpodárá, á o gárdło zá appellácyą do Sądu głownego przytoczą: tedy áby obie ſtrony, z Sprawámi ſwemi gotowe były. A nad te rzeczy wzwyż opiſáne, y ná Skrutynium wyięte, gdźieby nie ſzło o Poczćiwość ábo o gárdło, ábo y inſze rzeczy o co ná Skrutynium inſze Artykuły w tym Státućie miánowićie ukázuią. My Hoſpodar, áni Sąd głowny, áni ktory Urząd Naſz ná Skrutynium pozwaláć nie ma. Ale bez odwłoki kàżdemu ukrzywdzonemu zá dowodem prawnym ſpráwiedliwość zárazem ná roku ſłuſznie przypadłym dźiałána być ma.

a W Spráwách ktore śię Poczćiwośći dotykaią ná Skrutynium odeſłano być ma, 1565 O rzeczach ktore śię Poczćiwośći dotykaią, *fol:* 100.
b Skrutyniá o Głowę zábitą czynione być máią, 1588. O Mężoboycach &c. *fol:* 463.
c Ná Skrutynia przed dekretem, á nie po dekrećie dawano być ma, 1578. *De invaſione domus*, *fol:* 336.
d A gdy Spráwá wytoczy śię ná Seym, obiedwie ſtrony z Skrutyniami máią być gotowe, 1575. Skrutynium, *fol:* 328.

ARTYKUŁ LXII. 62.

Kto ná Skrutynium ma wyieżdżáć, y o náznáczeniu czáſu ku wyiazdu ná nie.

GDy [a] iuż Urząd Grodzki z przyczyn wzwyż opiſánych Skrutynium ktorey ſtronie ábo obudwum dopuśći, tedy ná to Skrutynium, to ieſt ná wywiadowánie, ma Stároſta ſądowy tego Powiátu, w ktorym śię táka Spráwá przytoczy, á w niebytności ſamego Stároſty, tedy dwie Oſoby Urzędowe, Námieſtnik ábo Podſtárośći z Sędźią Grodzkim; á ieſliby obadwa ći nie mogli z iákich ſłuſznych przyczyn iecháć, tedy z iednym z nich ktorym Piſarz Grodzki ma iecháć. [b] A nie mogłoliby to być żeby dwa Urzędnicy iechali, tedy ieden z nich ma iecháć. A chociaż ieden ábo y dwa poiadą, przećię máią przy ſobie mieć Woźnego y kilku

Szláchci-

Szláchćicow, ludźi dobrych wiary godnych, przynamniey trzy Osoby, ni iedney stronie w prawie tym stoiącey nie powinne. A czas wyiazdu ná to wywiádowánie ma Urząd stronom oczewisto ná Roczkách oznaymić bez przedłużenia, ále iáko nayrychley być może, skoro po odsądzeniu Roczkow według dálekośći mieysca, ná ktore máią wyiecháć.

a Skrutynia o zábitą Głowę ná Rokach pierwszych Grodzkich ábo Ziemskich odpráwowáne być máią, w czym ma pozew uprzedźić rokiem ná dwie niedźieli do wywiedźienia skrutynium, 1588. O mężoboystwach, *fol:* 463.

b Skrutynium sam Sąd ma odpráwowáć, á nie przez substituty, *inquirendo circumstantias rei. Const*: 1588. *fol:* 463. *Tit:* O Mężoboycach.

A R T Y K U Ł LXIII. 63.

Jákim obyczájem Skrutynium ma być czynione.

1 SI wyżey [a] miánowáni Skrutátorowie, máią ná to mieysce,
gdźie się ten uczynek o co práwo idźie stał, wyiecháć, y tam
wywiedzenie pilne y dostáteczne uczynić u nayblizszych Sąśiádow,
u Szláchty, u Panow samych y ich Urzędnikow, Sług y poddánych,
y u kogożkolwiek inszego, choćiaż y uprzyieżdżego człowieká,
ktoremu by się tráfiło ná on czas, gdy się to stáło, to wiedźieć,
tylkoby u ludźi godnych wiary, niewyimuiąc z tego żadney
Osoby, ták Duchownego iáko y Swieckiego stanu Człowieká, ktorzy
powinni będą, máiąc przed oczymá boiáźń Bożą y sumnienie dobre,
przyrzekszy y ślubowawszy słowem swym dobrym y poczćiwym, zeznáć to,
czego będą w oney rzeczy świádomi prawdźiwie. Ale tych
Osob, u ktorych ma być o tym wywiadowánie czyniono, strony w
práwie z sobą stoiące nie máią ku temu świádectwu sposabiać, y
czásu tego wyiazdu y wywiedzenia przed Skrutatormi stánowić. R.11.
2 § Jedno ći Skrutátorowie sami u tych ludźi, u kogoby rozumieli a.30.
według mieysca, czásu y uczynku, naylepiey y nayszczerzey prawdy y 33.
się wywiádowáć, máią opyt czynić nie tylko o samym tym uczynku
y o przyczynach iego, ále y o záchowániu á postępkach y obeyśćiu
tych obudwuch Osob práwo z sobą wiodących; á strony czásu
3 tákiego opytu y wywiedzenia przy Urzędźie być, y tego przysłuchywáć
się nie máią. Y czego się ći Skrutátorowie w tey rzeczy wywiedzą,
to wszystko dostátecznie spisáć máią, dokłádáiąc prawdźiwie
pod sumnieniem swym káżdego powieśći, tákże czas, mieysce, y
wszystkie insze znaki, podobieństwá. [b] A będąc Urząd sam ná wywiedzeniu,
to pismo ma przy sobie do skuteczney rozpráwy stron pod
Pieczęćiámi Szláchty y Woźnego, przy nich będących, ná liśćie zászytym
záchowáć. Wszákże Urząd Nasz Grodzki powinien będźie ná R.11.
Skrutynium wyieżdżáć bez odwłoki pod tąż przysięgą, ktorą ná Urząd a.62.
swoy uczynił.

 a W Ko-

a W Koronie, ná roku dwuch niedźiel przypadłym strony obiedwie máią przyśiąc, iż tych Swiádkow, ktore będą stáwić nie przekupili, áni są przez nich corrupti, á máią mieć Swiádki wiáry godne, ktorymby oná rzecz byłá dobrze wiadoma, w czym on Sąd ma być ostrożny, áby sam przez śię, á nie przez Námiestniki odpráwował.

Oczewistych Swiádkow ma być pierwsze uważenie, á tych ktorzyby z powieśći świádczyli, nie ma być pisáno, wyiąwszy żeby to do poszlákowánia prawdy powiedźieli, ktorych naywięcey ma być 12. á ći nie z kartek świádect[illegible] máią czynić, ále z powieśći ich Sąd świádectwa ma przyimowáć, á te przyznania za przysięgą, ábo pod wiárą y sumnieniem powiedźieć máią, 1588. O Mężoboycach y skrutyn: *fol:* 463.

b Skrutynia wszystkie spisane máią być w zawartym rotule ábo fascykule, káżdey stronie iego świádectwa wydáwane, 1588. O Mężob: *tamże.*

ARTYKUŁ LXIV. 64.

Jáko strony y Urząd po Skrutynium záchowáć śię máią.

GDy śię iuż to wywiedzenie tym porządkiem iáko wyżey
R.11. opisáno odpráwi, tedy strony, ták żałobna iáko y odporna,
a.31. krom pozwánia ku dokonániu tego práwá y przysłuchániu wyroku Urzędowego, ná tymże Urzędźie stánowić śię, y rozpráwę przyiąć ná pierwszych Roczkach po Skrutynium przypádłych, á Urząd zá pilnym uważeniem y rozmyśleniem, wziąwszy porozumienie y obáczywszy á rozeznawszy o tey Spráwie z onego wywiedzenia, y zá ktorą stroną będą ná wywiedzeniu słusznieysze y pewnieysze świádectwá y znáki, tę stronę ku dowodowi ábo odwodowi według náuki tego Státutu przypuśćić. A przeczytawszy Skrutynium obiema stronom, to miedzy nimi rozsądkiem swym bez przewłoki kończyć ma, to iest, przyidźieli do tego Spráwá, winnego ná gárdło, tákże głowszczyznę, szkody ná imieniu, ábo máiętności ruchomey skazáć ma. § A ieśli ktora stroná po Skrutynium ná pierwszych Roczkách ku rozpráwie przed Urzędem nie stánie, tá rzecz swą tráći.

ARTYKUŁ LXV. 65.

O wysyłániu przez Nas Hospodárá ná Skrutynium.

TEż a gdy śię od własnego Sądu Nászego Hospodárskiego przy-
R.11. tráfi ná Skrutynium wysłáć w rzeczách wyżey opisánych.
a.65. Tedy My mamy ná to wysłáć Osoby dwie ábo trzech Urzędnikow onego Powiátu, gdźie śię ten uczynek stał. A po wywiedzeniu ich po temuż śię rozsądkiem Nászym ku stronom záchowáć mamy, około przypuszczenia ich ku dowodowi álbo odwodowi, iáko o tym wyżey o Urzędách Nászych opisáno.

a Ná Skrutynium gdy Krol J. M. Spráwę odsyła, Skrutatorowie máią być przyśięgli, pod ktorą przyśięgą wywiadowáć śię máią pilnie od ludźi przyśięgą obowiązánych prawdźiwey rzeczy, 1550. § Skrutynia, *fol:* 6.

ARTY-

ARTYKUŁ LXVI. 66.

O Wyſyłániu przez Sąd głowny ná Skrutynium.

1 GDyby też Sądowi Głownemu ukázałá potrzeba według tego Stá- R.11.
tutu ná Skrutynium wyſłáć: tedy maią wyſyłáć z pośrzodku ſie- a.62.
bie ná to obrawſzy dwie Oſoby, ktore wyſłáne od nich Oſoby po wywiedzeniu w rozſądku ſamey rzeczy ſami Sędźiowie Głowni máią śię záchowáć y poſtępowáć, ták iáko wyżey, o Urzędźie Grodzkim ſzerzey ieſt opiſáno. Ale ſtrony iuż bez pozwu po Skrutynii, iedno ná rok od Skrutatorow złożony ku ſkończeniu práwá y wyſłuchánia wyrokow, tám gdźie y w ktorymkolwiek Woiewodztwie w tym roku Sądy Głowne ſądźić będą, ſtánowić śię przed tymże Sądem Głownym będą powinni.

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O Appellácyach w rzeczach krwáwych od Urzędu ktorego ſądowego do Sędźiow Głownych, y o dawániu ná Porękę ſkazánych ná gárdło.

1 KToby ośiádły w Wielkim Xięſtwie Litewſkim w Spráwie tákiey, R.11.
ktora idźie o gárdło po ſkazániu Sądu Grodzkiego, y będąc a.40.
ná gárdło ſkazány, chćiał áppellowáć do Sądu Głownego, á gdźieby o Poczćiwość ſzło do Nas Hoſpodárá, tákowemu káżdemu Appellácya ma być dopuſzczona. Wſzákże pod tym obyczáiem: Iż ten kogoby Urząd ná gárdło ſkazał, ma po ſobie pewne rękoiemſtwo dáć ludźmi ośiádłymi Szláchtą, trzemá ábo dwiema Oſobámi, że śię ku rozpráwie przed Sądem Głownym ſtánowić będźie, á ſtrona żałobna do ſkończenia práwá áby była od ſtrony przećiwney zdrowia ſwego bespieczna. A gdźieby tákowych Poręcznikow wydawſzy, przed Sądem Głownym ábo przed Námi Hoſpodárem nie ſtał, tedy Sąd Głowny tákowego ſkazawſzy ná gardło, ma go przez liſt ſwoy do Nas Hoſpodárá ná wywołanie odeſłáć. A [a] My Hoſpodar będźiem powinni zárazem go kazáć wywołáć wiecznym wywołániem, iż iuż tákowemu y Gleyt Náſz ná podnieśienie wywołánia dawány być nie ma. Ktorego tákiego R.4.
Wywołańca káżdy Urząd Grodzki gdźiekolwiek poścignąwſzy, zá a.67.
żałobą y pomocą ſtrony ukrzywdzoney poimáć, y gardłem go ka- R.3.
ráć rozkázáć ma, á głowſzczyznę, y inſze ſzkody y przezyſki Sąd Gło- a.32.
wny ná ſamych Poręcznikach wſkazawſzy, ku odpráwie tego ná ich imionách do tego Urzędu Grodzkiego, pod ktorym oni ośiádłośći ſwe mieć będą, odeſłáć ma. Co Urząd ten poſtępkiem niżey opiſanym wykonać będźie powinien, á Poręcznicy tych wſzyſtkich

ſwych ſzkod ná imieniu y máiętnośći tego po kim ręczyli, pozy-
R.11. ſkowáć maią. § A ieśliby ten iſty ná gárdło ſkazány, zá Poręką
a.40. R. 6. będąc, ſtronę ſwą powodową o śmierć przyprawił, tedy Porę-
a. 8. cznicy będąc o to od Powinnych zábitego przypozwáni przed Sąd Głowny, zá dowodem prawnym ſami gárdłem máią być karáni. A ieśliby ránił, tedy rány y ſzkody wſzelákie, coby śię przy zábiciu ábo ránach ſtało, ſowito náwiązáć, y nágrodźić powinni będą, á tego wſzyſtkiego Poręcznicy y ich Potomkowie pátrząć ſobie będą ná onym iſtcu po kim ręczyli, y ná máiętnośći iego le-
R. 4. a.29. żącey y ruchomey. § A gdźieby táki, komu idźie o gárdło, rękoR.11. iemſtwá po ſobie nie dał, tedy przez Urząd ma być w więźieniu za-
a.25. R.14. dźierżany do rozprawy, ábo poki Porękę po ſobie da. A Sąd Gło-
a. 4. wny po okázaniu od ſtrony powodowey dekretu Sądu Grodzkiego, będźieli ten dekret według práwá uczyniony, iuż ná wykonánie tey ſpráwy do końca, do tego Sądu Grodzkiego odeſłáć
R. 4. ią ma. A gdyby ten Sąd Urzędu Grodzkiego Sędźiom Gło-
a.40. R.11. wnym zdał śię nie według práwá, tákowego Sądu oni popráwi-
a. 4. wſzy máią Urzędowi Grodzkiemu náukę dáć, iáko w tym dáley po-
R. 4. ſtępowáć. § A ieśliby práwem przekonany nie daiąc śię Urzę-
a.32. R.11. dowi záhámowáć, precz upornie z Zamku ábo z Dworu Náſzego
a. 4. zſzedł, tedy Urząd przećiwko tákowemu według Rozdźiału czwartego Artykułu trzydźieſtego wtorego poſtępowáć ma, á zá przezyſki zárázem odpráwę Załobnikowi ná máiętnośći iego, iáką mieć będźie, uczynić powinien. Po temuż y ſtronie powodowey ieśliby śię dekret Sądu Grodzkiego nie według práwá widźiał, do Głownego Sądu áppellowáć wolno. A pozwany iuż bez rękoiemſtwá, iáko wyżey opiſano, przed Sądem Głownym ku rozpráwie ſtánowić śię ma. § Gdźieby też Urzędowi Ziemſkiemu w tákiey rzeczy y zbytku, co śię pod Rokámi Ziemſkiemi ſtánie, tráfiło kogo ná gárdło ſkazáć, tedy około dopuſzczenia áppellácyi, y dawánia ná porękę, tákże śię ma záchowáć iáko wyżey w tym Artykule o tym dołożono, y Sąd Głowny ná wykonánie ſkazánia do tego Ziemſkiego Urzędu odſyłáć ma.

q Ná bannicye *ex perſonali partium controverſia* otrzymáne, oſobliwie wieczne, żadne ſublewácye y Gleyty *ad iure agendum* z Kancellaryi wydawáne nie máią być. *Conſt.* 1647. *fol.* 20. *Tit.* O Sublewacyach y Gleytách.

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O nieprzechowywániu Wywołańcow we wſzyſtkich Páńſtwach Náſzych.

1 ABy ludźie swawolni czasu wywołánia folgi y obcowánia w Páństwách Nászych nie mieli, ustáwuiemy, że Wywołáńcy Wielkiego Xięstwá Litewskiego, tákże y czći odsądzeni, we wszystkich Páństwách Nászych, nie tylko w Wielkim Xięstwie Litewskim, ále y we wszystkich Páństwach Nászych nie máią być ni przez kogo przechowywáni. R. 11. ar. 5.

Wywołáńcy czći odsądzeni, y Bánitowie ták Polscy w Litwie, iako y Litewscy w Polszcze mieysca mieć nie máią, 1589. *Infames & proscripti, fol. 329.*





Rozdział DWANASTY.

O Głowszczyznach y o náwiązkách ludźi prostych, y o tákich ludźiach y czeladźi, ktora od Pánow swych odchodźi, tákże y o Sługach przykáznych.

ARTYKUŁ I. I.

O zábićiu Człowieka prostego stanu od Szláchćica.

R. 4. a. 67. POwśćiągaiąc My Hospodar swawoleństwá y zuchwalstwa ludzkie, ktore śię od czásu w ludźiach niepowśćiągliwych, bez wszelákiey boiáźni Bożey okázuią, z czego y krew niewinną ludzką niewstydliwie y niewinnie, w nádźieię zápłáty zá nię pieniężney, rozlewáią, y tym nie mniey Páná BOGA ku gniewu ná Rzeczpospolitą pobudzaią. Ustáwuiemy, ieśliby ktory Szláchćic z zuchwalstwá, opilstwá, y bez dánia przyczyny, swawolnie, umyślnie, lekce poważáiąc práwo pospolite, á pastwiąc śię nád stworzeniem Bożym, Człowieká prostego stanu, [a] nie Szláchćicá zábił, á byłby poimany ná gorącym uczynku, w czáśie wyżey w tym Státućie ná gorący uczynek zámierzonym: Táki Szláchćic zá słusznym dowodem ma być gárdłem
R. 11. a. 31. karany, krom Głowszczyzny. Wszákże dowod ná Szláchćicá w tákiey
R. 14. a. 10. rzeczy nie inákszy być ma, tylko ieśli go stroná żałobna przy zábitym z sześćma Swiadkami, z ludźmi dobremi, wiary godnemi, y niepodeyrzánemi, sam śiodmy poprzyśięże, miedzy ktoremi sześćią Swiadkami, má być dwoch Szlachty, wiary godnych y niepodeyrzanych: tedy zá tákim dowodem ten Szláchćic ma gardłem karany być. A ieśliby Szláchty ku dowodowi tákiemu nie miał, tedy gdy y prostego stanu z trzemá Swiadkámi Záłobnik przyśięże, Szláchćic

tylko

2 tylko iuż Głowſzczyznę płáćić powinien będźie. § Wſzákże ieśliby R. 1.
ten Szláchćic powiedźiał, żeby z przyczyny y zá początkiem tego zá- a.13. R. 4.
bitego, w obronie będąc do tego przymuſzony, to uczynił, y bráłby a.62.
śię w tym ku odwodowi, tedy to mu ma być dopuſzczono. A wſzak- R.11. a.19.
że tym obyczáiem odwod ma być, gdy ſamotrzeć przyśięże z dwie-
ma Szláchćicámi, á choćiayby y nie Szláchtą, tylkoby ludźmi wiary
godnemi y niepodeyrzánemi, tákowy ma być wolen od gardłá y
3 Głowſzczyzny. § A gdźieby śię to pokazáło, że ten Szláchćic będąc R.11.
y przed tym nie ſpokoynym, ſwawolnie to uczyniwſzy, tylko ſam a.31. R.14.
ieden brał śię ku przyśiędze bez tákowych Swiádkow, tedy to mu a.10.
iść nie ma, ále przećię zá dowodem zupełnym ſtrony żałobney, iá-
ko ieſt wyżey opiſano, ma być karany gardłem. Jeśliby żáłobliwa
ſtrona nie maiąc zupełnego dowodu tákiego, iáko śię wyżey pomie-
niło, ále tylko ſamowtora, ábo ſamotrzećia tego Szláchćicá poprzy-
śiąc chćiałá, miánuiąc być, iż śię to nie przy ludźiach ſtáło, tedy iuż
przećię ten Szláchćic bliżſzy będźie z ſwym dowodem odprzyśiąc śię,
4 iż to nieumyślnie ále przymuſzony w obronie uczynił. § A ieśli-
by też y Szláchćic Swiádkow ku przyśiędze nie miał, á tylko ſam
przyśiąc chćiał, to iuż ſtrona żáłuiąca bliżſza ſamotrzećia z ſobą
rownemi, tylko ludźmi dobremi y niepodeyrzanemi przy zábitym,
iż nie zá początkiem iego iedno bezwinnie zábity, przyśiąc, á ten
Szláchćic obwiniony zá tákim nie zupełnym dowodem gardłá nie
tráći, tylko Głowſzczyznę według ſtanu iego zápłáćić będźie powi-
5 nien. § A gdźieby też Szláchćic táki nie był ná gorącym uczynku
poimany, tedy przećię będąc potym do práwá według tego Stá-
tutu przyćiągniony, ma zá dowodem ſłuſznym zá zábitego Głow-
ſzczyznę płáćić, y ſzkody, ktoreby śię w ten czas ſtáły, tákże zá ſłu-
ſznym dowodem opráwić.

a W Koronie, Szláchćic gdyby zábił Człowieká proſtego ſtanu, to ieſt wieśniaká, przepada grzywien 30. ktorey winy połowicá Pánu zábitego, á druga połowica Potomkom, 1581. O mężoboyſtwie *Plebeiorum* *fol*: 372.
Plebeii capitis taxa podwyżſzona ná ſto grzywien. *Conſtit*: 1631. *fol*: 19. *Tit*: Taxa *capitis*.
Tęż taxę przyięło Wielkie Xięſtwo Lit: *Conſtit*: 1638. *fol*: 42. *Tit*; Taxa.

ARTYKUŁ II. 2.

O Mężoboyſtwie miedzy ludźmi proſtego ſtanu.

1 TEż [a] uſtáwuiemy, ieśliby Człowiek proſtego ſtánu, drugie-
go Człowieká też proſtego ſtanu nie ſzláchćicá ná śmierć zá-
bił, tedy zá dowodem ſtrony żáłuiącey przy poſtępkach pra-
wnych w tym Státućie opiſanych, y zá przyśięgą ſtrony powo-
dowey ſamotrzećiey ſtrona obwiniona gardłem karana, á głow-
ſzczyzna z máiętnośći iego ruchomey według ſtanu iego zápłá-
cona

cona być ma temu, komu według prawá należeć będźie.

* Gdy Człowiek prostego stanu sobie rownego Człowieká zábije, gardłem ma być karány, w czym też skrutynia máią być chowane, 1581. O Mężoboyst: *fol:* 373. *Plebeii* Głowá, gdyby o nię iáko o Szláchecką czyniono, nie ma byc płacona. *Const:* 1557. *fol:* 10. § Gdźieby kto. A ktoby o nie czynił, wpada w winę 120. grzywien, y ma śiedźieć w wieży rok y sześć niedźiel. *Ibid:*

ARTYKUŁ III. 3.

O Głowszczyznach y náwiązkach ludźi prostego stanu.

PAncernemu Słudze sześćdźieśiąt kop groszy, putnemu Słudze pięćdźieśiąt kop groszy. Bartnikowi czterdźieśći kop groszy. Ciahłemu Człowiekowi dwadźieśćia pięć kop groszy. Czeladnikowi domowemu oyczystemu, ábo Poimáńcowi dwadźieśćia kop groszy. A Zonom ich sowito Głowszczyzná.

A náwiązká im.

Páncernemu Słudze sześć rubli groszy, putnemu Słudze trzy ruble groszy, Bartnikowi dwa ruble groszy, Ciáhłemu Człowiekowi dwie kopy groszy, Czeladnikowi domowemu oyczystemu ábo Poimáńcowi kopę groszy. A Zonom ich sowito. A Niewieśćie, ktora Męża nie miałá y nie ma, náwiązki pięćdźieśiąt groszy, á głowszczyzny dwadźieśćia kop groszy.

ARTYKUŁ IV. 4.

Głowszczyzny, náwiązki, Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom wieyskim.

CIwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Stárcowi głowszczyzny czterdźieśći kop groszy. A ieśliby Czeladnik oyczysty ábo poimaniec w ktorym z tych Urzędow był, tedy iemu w Urzędźie głowszczyzny dwádźieśćia kop groszy, á náwiązki dwie kopy groszy. A ieśliby w Kluczách, ábo Woytowstwie ktory Szláchćic był, tákiemu przećię głowszczyzna ma być według stanu Szlácheckiego. A náwiązki, Ciwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi, po trzy ruble groszy.

ARTYKUŁ V. 5.

O Głowszczyznách rzemieślniczych Ludźi.

ZŁotnikowi, Orgániśćie, Fuszkárzowi, Hawtarzowi, Malarzowi, Sokolnikowi, Masztalerzowi, Krawcowi, Hawtarce, Kobiernikowi, Tkaczowi, Slosarzowi, Stelmachowi, Cieśli, Kowálowi, Stolarzowi, Psiárzowi, Woźnicy, Mularzowi, Szewcowi, Gárnczárzowi, tym wszystkim głowszczyzny trzydźieśći kop groszy, á náwiązki po trzy ruble groszy, á Zonom ich sowito. Po temuż y inszym rzemieślnikom, ktorych tu nie nápisano, ma być płácono, iáko y tym wyżey miánowánym, á Zonom ich sowito.

ARTY-

ARTYKUŁ VI. 6.

O Głowſzczyznach y náwiązkách Mieyſkich, miaſt Uprzywileiowánych y mnieyſzych.

1 W Miaſtách Uprzywileiowanych Náſzych Hoſpodarſkich, Xiążęcych y Páńſkich, w ktorych śię ſądzą práwem Maydeburſkim, á nie máią Przywileiow ná náwiązkę Szlácheckiego práwá. Woytowi, Burmiſtrzowi, Ławnikowi, Piſarzowi, głowſzczyzná po pięćdźieśiąt kop groſzy: náwiązká Woytowi, Burmiſtrzowi, Ławnikowi, Piſarzowi, dźieśięć kop groſzy: á Zonom ich tak Głowſzczyzná iáko y náwiązká ſowito. Wſzákże tym Zonom, ktore śię ſame ſzynkiem nie báwią: á ktore ſzynkuią ſame, tym iáko y inſzego proſtego Mieſzczanina Zenie. Mieſzczáninowi tákich miaſt, co pod Máydeburſkim práwem, Głowſzczyzny trzydźieśći kop groſzy, náwiązki pięć kop groſzy, á Zonom ich ſo-
2 wito. § A ieśliby w ktorym mieśćie tákim Woyt, Burmiſtrz, Ławnik ábo Piſarz, był Szláchćic z Rodu, ábo za [a] Uprzywileiowániem Náſzym Hoſpodarſkim, á nie báwiłby śię ſzynkiem y rzemioſłem, iáko o tym w Rozdźiale trzećim ſzerzey opiſano, tákowemu Głowſzczyzná y náwiązka ma być Szláchecka, á Zonom ich ſowito. W miaſteczkach mnieyſzych, gdźie práwá Maydeburſkiego nie maſz, Woytowi, Ławnikowi, Głowſzczyzny trzydźieśći kop groſzy, á náwiązki pięć kop groſzy, á Zonom ich ſowito: Mieſzczanom tákich miaſt R. 12.
mnieyſzych, Głowſzczyzny dwádźieśćia cztery kopy, á náwiązki trzy a. 3.
kopy groſzy, á Zonom ich ſowito: Szynkarce náwiązki pięćdźieśiąt groſzy, á Głowſzczyzny dwádźieśćia kop groſzy.

a Burmiſtrzom, Raycom, Ławnikom, y Piſarzom miaſtá K. J. M. Wilná, według Przywileiu zá Głowę y náwiązkę iáko Szláchćicowi, *ex iuris qualitate* ſpráwiedliwość ma być czyniona, y ich Synom, ieśliby ſwoiey wolnośći rzemioſłem iákim nie pomázali, patrz Artyk: 35. w Rozdź: trzećim tego Státutu.
Przywileie Mágiſtratowi Wileńſkiemu *ante unionem* nádane, ſą *Conſtitutione unionis* ápprobowáne, ktora Konſtytucya wſzyſtkim *in genere*, y káżdego ſtánu Człowiekowi ápprobowáłá, *fol:* 174. § Też áby iedna ſtroná.
Też Przywileie ápprobowáne ſą. *Conſt: Electionis*, 1632. *fol:* 15. § A ná oſtátek.

ARTYKUŁ VII. 7.

O Głowſzczyznach y náwiązkách Zydowſkich.

1 GDyby [a] Zyd Zydá ná śmierć zábił, ránił, ábo y zbił: tedy o tym Sąd y ſkazanie miedzy niemi ma być czynione, według praw y Przywileiow ich. A ieśliby Szláchćic zábił Zydá, á R. 4. a. 30
byłby poimany ná gorącym uczynku, tedy ma gárdłem być karany, ále iuż Głowſzczyzná płácona nie będźie. Tákże śię ma rozumieć y o rozboiu: á ſzkody przy zábićiu ábo rozboiu udźiałane, z máiętnośći tego Záboycy ábo Rozboynika, zá dowodem płacone być

 máią,

máią, gdyby Szláchćic według Artykułow wyżſzych w tym Státu-
R. 11. ćie opiſanych, pokonány w tym był. Tákże y nieośiádłey Szláchćie,
a. 31. ktorzy nikomu nie ſłużąc, á tylko koſterſtwem á pijáńſtwem báwią
śię, á tákowyby uczynek popełnili, iż tákoweyże winie iáko y ći,
R. 11. ktorzy ná gorącym uczynku będą poimani, podlegáią. § A ieśli-
a. 27. by ktory Szláchćic nie umyślnie z przygody táki uczynek popełni-
wſzy ućiekł, ten będąc z ośiádłośći ſwey do Sądu należnego pozwány,
zá przewodem prawnym tego tákiego uczynku gárdłá nie tráći,
ále gdy ná tym przyśięże, iż nie umyślnie zábił, tylko głowſzczy-
znę, á zá rány náwiązkę, zá dowodem prawnym, iáko Szláchćico-
wi płáćić ma. § A gdźieby śię to zaboyſtwo Zydowi od Chrześćiá-
niná ſtánu proſtego Człowieká ſtáło, ten choćiażby ná gorącym u-
czynku nie był poimany, ále do práwá ſwego, pod ktorym śiedźieć bę-
dźie, przyćiągniony będąc, zá przewodem prawnym gárdłem karany
być ma. A ieśliby ránił ták, żeby rány znáczne y ſzkodliwe bite ábo
krwawe były, tedy zá to náwiązkę ma płáćić iáko Szláchćicowi we-
dług Státutu. A ieśliby ten był ták ubogi, żeby nie miał czym ná-
wiązki płáćić, tedy zá to więźieniem karany być ma według ich
Przywileiu, á Barwierzowi przećię zá lekárſtwo zápłáćić, á zá mnieyſzy
boy tákże śiedzeniem przez kilká dni, według uznánia Urzędowe-
R. 11. go karány być ma. A ieśliby ná członku ktorym ochromiony był,
a. 27. tedy to według tego Státutu ſądzono być ma, iáko o náwiązkách
opiſano ieſt. A w inſzych rzeczách oni według Przywileiow ſwych
ſądzeni y záchowáni być máią. § [b] A ſámi Zydowie gdy w czym od
kogo obwinieni będą, od Woiewodow, Stároſtow, y Dźierżawcow Ná-
ſzych, y od inſzych ſtanow, ktory z nich pod czyią władzą będźie, bez
pozwu iáko inśi poddáni Náśi, ći ktorzy wolnośći Szláchecktch nie
używáią, ſądzeni y ſkázowáni być máią według praw y Przywileiow
im nádánych. § A ieśliby ktory Zyd ábo Zydowka do wiary Chrze-
śćiáńſkiey przyſtąpili, tedy káżdá táka Oſoba y Potomſtwo ich zá
Szláchćicá poczytáni być máią.

O Zydach iákie práwo.

[a] Zydowie ná liſty, Zápiſy, y máiętnośći ſtoiące, leżące, pieniędzy dáwać nie máią, á ieśli dadzą, pieniądze trácą, y do zápłáty Dłużnik nie powinien. *Kaź: w Nieſz:* 1454. *H. P.* 374.

Zyd w zaſtawę rzeczy wſzyſtkie może bráć, wyiąwſzy Kośćielne. *Bolesław H. P.* 366.

Zydowie ceł, myt, żup, ſoli, Karczem, zá cudzym tytułem trzymáć nie máią pod winą 200. grzywien, 1567. O Zydach, *fol:* 131.

Zydźi Chrześćianom w handlach przeſzkadzáć, áni Chrześćianie oboiey płći onym ſłużyć nie máią, Zyd 100. grzywien zápłáći, á Chrześćianin więźieniem karany być ma, Stároſtowie y Burmiſtrzowie doglądáć máią, 1565. Zeby Chrześćianin Zydowi nie ſłużył, *fol:* 98.

Zydowie nie máią zakupowáć towárow y żywnośći, Chrześćiany uprzedzaiąc, 1588. Zydowie, *fol:* 490.

Zyd ieśli powie że Chrześćiáninowi pożyczył zákłádu iákiego, tedy Chrześćiá-
nin

nin z przyśięgą śię odwiedźie, H. P. 366.

Zyd nie ma przyśięgáć ná rodale swym iedno o wielkie sprawy, ktore śię ściągáią áż ná 50. grzywien pienięǳmi; o mnieysze rzeczy ma przyśięgáć u drzwi przed swą szkołą. *Zyg: w Krak:* 1539. *H. P.* 376.

Jáko przyśięgáć máią obrociwszy śię ku słońcu ná stołku stoiąc. *Patrz tamże.*

Te práwá wyżey állegowáne ná Zydy Koronne śię ściągáią.

b Zydźi oprocz Podwoiewodzych do żadnych inszych nie máią być pociągáni Sądow. *Const:* 1633. *fol:* 38. § A przytym. *Appellatio* do Woiewody, z tamtąd zá dworem táka *praxis*, y *Const:* 1638. *fol:* 38. § A przytym.

Zydom W. X. Lit: Statuta y Konstytucye reassumowano, deklaruiąc, iż nie do innych subselliow, tylko do Sądow Woiewódzych y Starościch, á przez áppellácye do Sądow Królá J. M. Zadwornych pociągáni być máią, *sub nullitate decretorum. Const: an:* 1678. *fol:* 23. *Tit:* Dochodzenie spráwiedliwośći.

Tymże dawne práwá y Konstytucye wszystkie *de securitate* onych, reassumowáno. *Const: An:* 1670. *fol:* 48.

Tymże skrypta z Kancellaryi W. X. Lit: *pro securitate* onych wydane reassumowano. *Constit: An:* 1678. *fol:* 23. O Tátarach.

Perpetua lex stánęłá, áby Zydźi czeládźi Chrześćiáńskiey, *nullo prætextu*, *utriusq. sexûs* chowáć nie ważyli śię, *sub pœna* sta grzywien, ktorych *medietas* ma náleżeć *parti*, á druga *Judicio*, á Chrześćianina więźieniem sześćiu niedźiel w turmie Zamkow álbo Dworow Krolewskich sądowych kárác, co śię ma rozumieć o roczney czeladźi; *secus* záś żeby sobie dniami do Browarow męskiey płci, iako y furmanow w drogę naymowáli, o co *forum* przed Woiewodami, Stárostami, lubo ich Urzędnikami Grodzkiemi náznaczono. Ciż Zydźi ceł, myt, czopowych, szelężnych y innych wszelakich podatkow Rzeczypospolitey, áni przez árędę, áni przez ádministracyą, áby trzymáć nie ważyli śię, Konstytucya, 1565. *fol:* 98. *sub titulo*, o kupiectwie żydowskim, druga żeby Chrześćianin żydowi nie służył, trzecia żeby ceł, myt, żyd nie trzymał, reassumowano, y Woiewodom, Stárostom, ábo ich Urzędom Grodzkim, przed ktoremi y *forum* uznano, do exekucyi przywodźić *sub pœna privationis officii* przykazano. *Const: An:* 1690. *fol:* 12. *Tit:* O Zydách W. X. L.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O noszeniu Zydowskim.

1 ZYdowie *a* z Łáńcuchámi y z Kleynotámi złotymi chodźić, ták też Srebrá ná Pasách, ná Kordách, ná Száblách nośić nie máią. Wszákże iednak Sygnet ná palcu ieden, y Pierśćien ieden káżdemu z nich mieć, y Zydowkom Pierśćienie, Pas y ubiory według przemożenia swego nośić wolno.

a Zydowie w Czapkach żołtych w mieśćie po ulicách chodźić máią, wyiąwszy podrożnych. *Zyg: w Piotr:* 1538. *H. P.* 375. W Rzymie to śię ták dźieie.

ARTYKUŁ IX. 9.

Zyd, Tátárzyn, káżdy Bisurmanin ná Urząd przełożonym być, y Chrześćian w niewoli mieć nie ma.

1 UStáwuiemy, *a* y od tego czásu mieć chcemy, áby Zyd y Tá- R. 3.
tárzyn, y káżdy Bisurmanin ná dostoieństwo áni ná ktory a. 12.
Urząd od Nas Hospodárá, áni od Pánow Rad Nászych przełożony nie był, y Chrześćian w niewoli nie miał. A ieśliby ktory R. 4.
z nich Chrześćianina kupił w wieczną niewolą, tákowy pieniądze a. 15.
tráći, á ten Chrześćianin ma być wolnym. A ieśliby Chłopá ábo Niewiástę zákupił, tedy ma przyiść przed Urząd, y w czym zákupi, ábo też z Sądu w zápłáćie iákiey będźie wydány, do ksiąg zápisáć,

pisać, á będźieli summa wielka, tedy ten zákupiony y zákupiona zá śiedm lat z tych pieniędzy wyrobić śię máią, á gdźieby summa nie wielka, tedy z tych pieniędzy ná káżdy rok wyrobku ma być Chłopu rubl groszy, á Niewieśćie kopá groszy, okrom odźieży y pokármu, co oboie onże dáwáć ma. Toż śię y o Poimańcach Chrześćiánách rozumieć będźie; ábo táką czeladź y Poimáńcow ná źiemiách swych osadźáć, y pásznią im dáwáć mogą, á tácy iuż zá oyczyce rozumiáni być máią. Wszákże máiąc tákowych Zákupniow ábo Poimańcow, Dźieći ich w żydowstwo áni w bisurmaństwo ná-
R. 11. mawiáć, áni obrzezowáć nie máią. A ktoryby śmiał ináczey uczy-
a. 4. nić, á byłoby to náń przewiedźiono, tedy bez żadnego miłośierdźia táki ná gárdle ogniem ma być karany, czego Urząd Nász z pilnośćią strzedz, y o tym śię wywiádowáć ma. § A mamki Chrześćianki u Dźieći Zydowskich, y u káżdych Dźieći Bisurmáńskich być nie máią, á ktoby Chrześćiankę ku temu przyniewolił, ábo naymował, á toby słusznie według práwá náń było przewiedźiono, tedy tákowy od kogokolwiek będźie pozwány, temu, ktory pozwie, winy dwadźieśćia kop groszy zápłáćić powinien będźie. A ieśliby-śmy ktoremu Tátárzynowi ábo Zydowi, ábo ktoremu Bisurmáninowi Dwor Nász ábo imienie z ludźmi dáli, máią śię tákowi Zydowie y Bisurmánie ná wysługách swych przećiw Chrześćiáńskim ludźiom, iáko putnym ták y ćiáhłym záchowáć, áby ich ku podatkom y służbom niezwykłym nie przyniewaláli. Wszákże ći poddáni Tátárscy, ktorzy zdawná ná imionách śiedzą, ći zá oyczyce u nich, iáko y u inszych Obywatelow Wielkiego Xięstwá Litewskiego rozumiáni być máią.

* Tátárowie Rotmistrzámi, Chorążemi być nie mogą, 1607. O Tátarach Wielk: Xięstw: Lit: *fol:* 862.

Tátárom przypowiednych listow dawáć nie máią, 1611. O Tátárach W. X. L. *fol:* 47.

O excessy y szkody bez zwłoki Chorąży, pod ktorego Chorągwią służyć będźie, z Tátárzyná sprawiedliwość czynić, á winnych by y gardłem karáć ma, *Tamże.*

Szláchtá, ktorzy u Tatarow Dobra Rzeczypospol: służbą woienną onerowáne pokupili, przy Hetmánie ná káżdey expedycyi służyć powinni pod utrátą máiętnośći oney, *forum* ná Trybunał rokiem záwitym w káżdym terminie ná káżdego popieránie.

Tátárowie u Szláchty Dobr dźiedźicznych kupowáć nie máią, á ktorzy pokupili, do dwuch lat zprzedáć máią.

Tátárowie Chrześćian oboiey płći, czeládźi, Mamek chowáć, áni zá Zony bráć, pod gárdłem nie máią, 1616. O Tátárach W. X. L. *fol:* 45.

Rotmistrzámi, Chorążymi, Porucznikámi byc nie máią, y ten ktoby z Rotmistrzem służyć śmiał, 1000. Złotych płáćić winien, *forum* u Trybunału; á Podskárbiowie płáćić im nie máią, co ieśliby uczynili ná ráchunku od Rzeczyposp: przyięto byc nie ma, 1613. O Tátárach W. X. L. *fol:* 43.

Tátarom, Żydom y innym niewiernym w Dobrach Krolewskich, Duchownych y Ziemskich, ták w Koronie, iáko y W. X. Lit. niegodźi śię Czeladźi y Białychgłow Chrześćiáńskich chowáć (okrom Słodownikow, Browarnikow y Furmanow) áni ceł, mył, y żadnych prowentow *quocunq; titulo* trzymáć, *sub pœna* dwuch set grzywien, ktorey *medietas*, iedna *Delatori*, á druga *Judicio cedere* powinna: & *sub pœna sessionis Turris*, w Zamkach Krolewskich káżdego Woiewodztwa y Powiatu ná Chrześciani-

na y

ná y ná Chrześciankę: o co *forum competens* mieć máią. Y o tym wszystkim dawnieysze prawá, Státutá, y Konstytucye Koronne reassumowáno. *Conſt: An:* 1678. *fol:* 34. *Tit: Reassumptio* prawá o Tátárách y Zydach.

Tátárom Litewskim, Koronnym, Wołyńskim, służbę Ziemską woienną odpráwuiącym, Przywileie od Krolow nádáne *in toto* approbowáno. Waruiąc, áby im táki płácono żołd z skarbu, iáki płácą inszym Chorągwiom Kozackim: do czego Tátárowie cudzoziemscy náleżeć nie máią. *Conſt: An:* 1659. *fol:* 16. *Tit: Confirmatio* Przywil:

Tátárom Koronnym y W. X. Lit: w woyskách oboygá tych narodow będącym, Chorąstwa, tym, ktorzy będą dobrze zasłużeni dożywotnie konferowáne być máią. Ktorzy czásu pospolitego ruszenia, zá uniwersałami Krolewskiemi, Tátárow wszystkich gromadzić, y z niemi do Woiewodztwa, ábo Powiátu, w ktorym swoię ośiádłość máią, ciągnąc, y tám pod władzą Woiewody, álbo *in abſentia* Kasztelana, á w Powiećie Marszałka, y Chorążych, á potym pod władzą Hetmána iść máią, y służbę woienną, według dawnych praw, odpráwowáć *ſub pœnis de expeditione bellica ſancitis. Conſt: An:* 1662. *fol:* 22. *Tit:* O Tátárách.

Tátárow wszystkich W. X. Lit: ktorzy woienną służbę odpráwuią, y służyć powinni, przy wszystkich práwách onym nádanych *in toto* záchowáno, y że do pogłownego z temi Tátárami, ktorzy śię furmaństwem, kupiectwem, y rzemiosłem báwią, nigdy pociągáni być nie máią, deklarowáno. *Conſt: An:* 1670. *fol:* 48. *Tit.* Pogłowne Tátárskie.

Tátárom W. X. Litewskiego dáwne Práwá y swobody, y Przywileje, od Xiążąt Litewskich, y Krolow Polskich, nádáne ápprobowáno, y onych od wszelkich depaktacyi stánowi Szlacheckiemu nie zwykłych, ták w Grodách, w Ziemstwach, Trybunałach, iáko też *in rationibus* kwitowego od Poborcow wymagánia *ſub pœnis in contravenientes*, iáko ná ággráwuiących stan Szláchecki, uwolniono. A zostáiący w woysku ná służbie Rzeczypospolitey y do pogłownego, y innych nie przywykłych ciężárow należeć nie máią. *Conſt: An:* 1673. *fol:* 20. *Tit:* O Tatárách W. X. Lit:

Tátárow W. X. Lit: przy Práwách y wolnościach, *tot Conſtitutionibus*, á osobliwie Seymu przeszłego *An:* 1673. obwarowánych záchowáno: y áby *in ſubſelliis & contributionum generibus*, nad zwyczáy nie byli ággráwowáni postánowiono. *Conſt: An:* 1674. *fol:* 35.

Tátárow W. X. Lit: w rożney usłudze Rzeczypospolitey w W. X. Lit: Zostáiących, znowu przy dawnych práwách y wolnościách, y wierze, według starych Przywileiow, záchowáno, y żeby *in ſubſelliis publicis & privatis*, oppressyi y depaktacyi nie ponośili, wárowáno; *ratione* zás *ſecuritatis* zdrowia y possessyi onych, osobliwie *in criminalibus*, áby według Státutu W. X. Lit: spráwiedliwość im czyniona była, postánowiono; dekreta skárbowe ná Chorążych Tátárskich otrzymáne, & *fortem executionem*, z osob y Dobr ich podnieśiono, zlecáiąc skarbowi przez dworzany *executionem*, á ná potym iuż spisowánie pogłownego Tátárskiego, nie do Chorążych, ale do własnych Jurisdykcyi, w ktorych zostáią, náleżeć ma. *Conſt: An:* 1677. *fol:* 16. *Tit:* O Tátárách W. Xięstwa Litewskiego.

Tátárow W. X. Lit: Dobra iáko Ziemskie od ciężarow, y przechodow żołnierskich wolne być deklarowano. *Ibid:*

Tátárow wszystkich W. X. Lit: znowu przy práwách y wolnośćiach, *in criminalibus*, według Státutu W. X. Lit: *æqualiter* z stanem Szlácheckim *in perpetuum* záchowano, Przywileie od Krolow onym, ná práwá y wolności nádáne ápprobowáno, áby każdy Dobr swoich, u Obywátelow W. X. Lit: máiący słuszne práwo wedle Státutu W. X. Lit: dochodźił, *cum ratione* ustawiczney służby, pozwolono. Pogłowne y insze Seymowi uchwalone podátki, áby rowno z stanem Szlácheckim do skarbu oddawáli, w Kancellaryach Grodzkich, Ziemskich, Trybunalskich, y Assessorskich, od spraw swoich depáktowáni nie byli, warowano. Náostatek Przywiley K. J. M. Ur. Bogdánowi Ulamowi Koryckiemu Rotmistrzowi, reassumuiąc práwá o wolności rowne z stanem Szlácheckim, Chorążym, Murzom, y wszystkim domom w tymże Przywileiu wyrażonym *in toto* approbowáno. *Conſt: An:* 1678. *fol:* 23. *Tit:* O Tátárách.

Tátárowie Litewscy nie excypuiąc się, że w woysku Koronnym lub W. X. Lit: służą, bo ná to żołdy biorą, do pospolitego ruszenia *tenentur* według Státutu Wielk: X. Lit: *Conſt: An:* 1683. *fol:* 1. *Tit:* Pospolite ruszenie.

ARTYKUŁ X. 10.

O Głowszczyznách y náwiązkách Tátárom.

R.11. a.27. USstáwuiemy, ktorzy Murzowie, Kniáziowie, Tátárowie Zákonu Bisurmáńskiego máią ośiadłość, imioná Ziemskie z nádániá Przodkow Nászych y Nas samych, y ieśli ći bywaią ná służbách Nászych Hospodárskich y Ziemskich, w rotách ábo przy Hetmánách Nászych, y w reiestrach woiennych są nápisani, tákowym náwiązka ma być iáko Szláchćie, á Zonom ich sowito, á Głowszczyzna sto kop groszy, y ktemu w wieży śiedźieć rok y sześć niedźiel, okrom

R.4. a.30. gardłá. Wyiąwszy tego, ktoby ná gorącym uczynku był poimány, tákowy gardłem karany być ma. § A ktorzy Tátárowie furmáństwem się żywią, y ogrodne rzeczy sprawuią, bydłem tárguią, skury wypráwuią, y iákimikolwiek rzemiosły żywność sobie zárá-

R.12. ar.3. biáią, tákowym náwiązka rubl groszy, á Zonom ich sowito, á Głowszczyzna dwadźieśćiá kop groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Człowiek wolny zá żaden występek w niewolą wydány być nie ma.

R.14. a.11. R.4. a.15. TEż ustáwuiemy, iż Człowiek wolny zá żaden występek w niewolą wieczną wydány być nie ma, á ieśliby w summie wielkiey był wydány, ma z tey summy wyrobić się, á zá wyrobek ná káżdy rok Chłopu rubl groszy, á Niewieśćie kopa groszy, wszákże odźienie y pokarm od tego ma być dawane, komu kto wydány. A ieśliby z tey summy do śmierći wysłużyć się nie mogł, á będźieli miał Dźieći podrosłe do posługi y roboty godne, tedy Dźieći iego máią z tey summy wyrabiać się, wszakże nie dáley iedno przez śiedm lat, á wyrobku Dźiećiom po temuż ma być, iáko o tym wyżey opisano. A zákupnym ludźiom tymże obyczáiem z summy pieniężney wyrobek ma być, to iest tym wolnym, ktorzyby się sami w czym záprzedáli.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Człowieku Oyczystym.

Vide R. 3. a.38. GDyby ktory Człowiek Oyczysty, bądź Boiarzyn pancerny, putny, ábo ćiáhły Człowiek, Oyczyc przyrodzony, ábo kupny, wysłużony, y iákokolwiek nábyty, odszedszy od Páná swego, á założywszy się zá kogo nie dáleko, w piąćiu ábo sześćiu milách, Domem á nie po naymie chodząc mieszkał, á tenby Pan iego wiedząc o nim, nie pozyskował go, [a] á dawnośćby Ziemską dźieśięć lat przemilczał, tedy iuż o tego Człowieká ma wiecznie milczeć. Jeśliżby ten Człowiek Oyczysty odszedszy od Páná swego, y mie-

y mieszkał dáleko w dźieśiąćiu, ábo w kilkudźieśiąt milach, á Pan
iego o nim wiedząc, á przez dwádźieśćiá lat nie pozyskował go,
2 ten iuż wiecznie o tego Człowieká milczeć ma. § A gdźieby ten
Pan o tym Człowieku gdźie dáleko domem mieszkáiącym nie wie-
dźiał, á ten Człowiek mieszkawszy dáleko, y chociaż dawność tę dwá-
dźieśćia lat tám záśiedźiawszy, ábo y nie záśiedźiawszy, záś bliżey
ku imieniu Páná swego przyszedł, y przemieszkiwał po bliżu, tá-
kowego wolno będźie káżdemu Szláchćicowi zá Oyczycá práwem do-
chodźić, tylkoby dawnośći źiemskiey nie omieszkał, od tego czásu
3 iáko bliżey przyidźie. § Wszákże czeladź Dworna Oyczysta ábo po- R. 9. a. 29.
imána, ktoraby od Pánow swych ućiekłá, przećiw tey Pánom ich,
áni dálekość mieysca, áni dawność poimánia ku odyskiwániu prá-
wem słusznym wádźić y przekazáć nie ma przećiw samym y Dźie-
ćiom ich.

a W Koronie, gdyby od Páná Kmieć ućiekł bez winy Páná swego, tákowy żadnego práwá, áni zápisu ná sobie żadnemu nie ma czynić ták długo, poki Pan iego o nim się nie dowie, á ieśliby Pan o mieszkániu iego wiedźiał, á w rokuby się go nie upominał, iuż potym nie będźie się mogł upomináć. *Káźi. wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 348.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O záśiedzeniu dawnośći Człowieka przychożego wolnego.

1 KTemu ustáwuiemy, ieśliby ktory Człowiek stanu pro- Vide R. 3. a. 38.
stego, Boiarzyn ábo ćiáhły, będąc wolnym pochożym,
á nie Oyczycem czyim, zászedszy zá kogo, zá Xiążąt, Pá-
now, Szláchty, bądź zápomożenie od tego Páná wźiąwszy, ábo
nie wźiąwszy, á dźieśięć lat zá tym Pánem záśiedźiał, tákowy
Człowiek ábo Dźieći iego zechcąli precz odeyść, powinni będą
odkupić się z służby dźieśiąćia kop groszy, y to wszystko, coby u tego
2 Páná swego zápomożenia wźięli, zápłáćić. § a Wszákże ieśliby tá- R. 7. ar. 8.
ki Człowiek, ábo iego Dźieći, chociaż po záśiedzeniu dźieśiąćiu lat od
tego Páná bez wiádomośći Páná swego precz ućiekli, á ten Pan ich
do dźieśiąćiu lat po odeyśćiu ich zá Oyczycow ich nie pozyskował,
to też iuż tákowy Człowiek záś wolnym zostánie. A gdźieby bli-
żey dźieśiąćiu lat Pan tákiego zbiegá poścignął, tedy iuż ma być
skazány y przysądzony temu Pánu zá Oyczycá.

a Zbieg Szláchecki przyiąwszy *ius civitatis*, gdyby dawność Ziemską záśiedźiał, tedy go nie Státutową, ále w Konstytucyi opisaną taxą okupowáć máią. *Const*: 1641. *fol*: 20. *Tit*: O czynieniu spráwiedliwośći w miástach W. X. L. z strony zbiegłych Poddánych.

O Zbiegach Smoleńskich, *vide Const*: 1638. *fol*: 23. *Tit*: Sposob dochodzenia Zbiegow w Woiewodztwie Smoleńskim.

Dawność dochodzenia Zbiegow Poddánych Inflantskich do trzech lat y trzech mieśięcy idźie. *Const*: 1607. *fol*: 843. Ordynacyá.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Poddánych Oyczystych, Czeládzi Dworney Oyczystey, kupney ábo poimáney, tákże y o Sługach przykáznych, y ludźiach przychożych, ktorzy od Pánow swych uciekáią.

R. 4. a. 48. USTáwuiemy, iesliby ktory Człowiek Oyczysty, Máćierzysty, spadkowy, nie pochoży, ábo kupiony, darowny, wysłużony, y iákokolwiek nábyty, ábo Czeládnik Dworny Oyczysty, kupny ábo Poimániec męskiego y żeńskiego rodzaiu, od Páná swego uciekszy zá kogo inszego zászedł. * A ten Pan, zá kogo táki Zbieg zaydźie, będąc od tego Páná czyi Człowiek, Czeladnik Dworny uciekł, Urzędownie nápominany według Artykułu czterdźiestego osmego Rozdźiału czwartego, o wydánie iego ábo o czynienie z nim spráwiedliwośći, tákich Zbiegow nie wydał, y spráwiedliwośći z nimi według tego práwá pospolitego nie uczynił. Tedy pozwány powinien będźie sam, ábo przez umocowanego swego u práwá iáko [4] ná roku záwitym stánąć, y tego ábo tych Zbiegow, ile ich będźie, u práwá postáwić. A Załobnik zá stániem strony pozwaney ku práwu samego ábo przez Prokuratora, y zá przyzwániem do tych Zbiegow, z oczywistego mowienia prawnego dowiedźieli tego, że ten Człowiek ábo Czeladnik, ile ich będźie, są iego właśni. Tedy pozwány, będźie powinien iemu onego Człowieká, ábo Czeladź z Zonámi, z Dźiećmi, y ze wszystką máiętnośćią ich wroćić, y zá omieszkánie służby tych ludźi nawiązki zá káżdy tydźień od káżdey głowy męskiey y białogłowskiey po sześćiu groszy zápłáćić, á to nawiązkę tę

R. 11. a. 36. licząc y ráchuiąc od założenia pozwu. § A iesliby pozwány po skazániu Urzędowym, tákich Zbiegow, oddáć ze wszystkim iáko Sąd skaże, niechćiał: tedy winien będźie zá nich samych, Zon, y Dźieći ich głowy, iáko zá głowszczyznę według opisánia tego Státutu, á zá máiętność tych Zbiegow y własne szkody tego samego Załobniká, iesliby iákie ći Zbiegowie uczynili, ná czym dowod słuszny uczyni, z nawiązką zápłáćić, tákże y o zámieszkánie roboty, nawiązkę wzwyż mianowáną dáć. A iesliby pozwána strona stánąwszy u práwá, do tych się Zbiegow nie znáłá, y tym wymowkę czyniłá, iż o tákim Człowieku ábo Czeládniku niewiedźiałá, y teraz nie wie, y ná ten czas gdy o to pozwem założony był, ná imieniu iego nie był, y teraz nie iest. Tákowy niezgoła od tego wolen być ma, ále tego Páná Urzędnik, Ciwun, Woyt, ábo Ławnik, kogo z tych Załobnik obierze, ma przyśiąc ná tym, iż przy położeniu pozwu nie był, y teraz nie iest ten Zbieg ná imieniu Páná iego. A ktory Szláchćic Urzędniká, Ciwuna, ábo ludźi swych ośiádłych mieć nie będźie, ktoby miał przyśiąc: tedy táki Szláchćic sam ma ná tym przyśiąc.

§ Prze-

3 § Przećię káždy ſtan będźie winien pozwolić ná imieniu ſwym, tych Zbiegow ſzukáć y wźiąć iáko ſwych własnych, ſam áni przez ſług poddánych ſwoich tego nie broniąc pod ſowitą zápłátą tego, o co żáłoba w pozwie idźie. Potemuż y indźiey gdźie śię kolwiek może dowiedźieć, będźie wolno ſtronie żałobney Zbiegow ſwych odyſkiwáć. A nie zechceli pozwány odprzyśiąc śię, to iuż Załobnikowi wolno będźie ná tym, iż ći Zbiegowie pod czáſem prośzenia ſpráwiedliwośći ná imieniu pozwáney ſtrony byli, przyśiąc, tákże y tego, że to ſą iego właſni ludźie y Czeladź dworna według tego Státutu, iákie práwo ná to mieć będźie, dowodźić. A po tákim dowodźie winien będźie pozwány, iáko zá ſámych głowy, zá Zony y Dźieci ich, wedle [b] ſzácunku Státutowego, ták zá máiętność tych Zbiegow, y też właſne ſzkody tego Páná, ieśliby śię ktore ſtáły, y zá omieſzkánie roboty, po temuż iáko o tym wyżey opiſano, zápłáćić. A temu, kto zá te ludźie ábo Czeladź zápłáćił, wolno będźie ſobie ich iáko ſwych właſnych pozyſkiwáć, á doſzedſzy práwem, ma ich mieć zá ſwe poddáne. R. 4. a. 48.

4 § Wſzákże ieśliby ten Pan, ktory ich pierwey práwem dochodźił, y zápłátę zá nich wźiał, chćiał záś názad temu Pánu pieniądze iego wroćić, to iemu wolno będźie, nay-daley do czterech lat, á ten názad u niego pieniądze ſwoie wźiąć, y te ludźie ábo Czeladź iego z Zonámi y z Dźiećmi y z máiętnośćią ich wroćić, á gdźieby do czterech lat nie okupił, tedy iuż zá właſne oyczyce iego poczytáni być máią. Toż śię práwo rozumieć ma y o ludźiach tákich, ktoby komu imienie ſwe przedawſzy, Zbiegow, Oyczycow, ábo Czeladźi dworney tego imienia temu, komu imienie ſpuśćił, pośćigáć y odyſkiwáć moc dał, y práwo ſwe w tey mierze nań wlał, iż iemu tákże iáko y ſamemu Oyczycowi tákich Zbiegow odyſkowáć wolno. R. 12. a. 18.

5 § [c] A co śię dotycze ſług przykaznych, ábo ludźi wolnych pochożych, ktorzyby od Pánow ſwych ſzkody poczyniwſzy ábo y nie poczyniwſzy ućiekli, o tych ma być ſądzono poſtępkiem tegoż Artykułu, y też według Artykułu dwudźieſtego wtorego w tymże Rozdźiale dwánáſtym, do czego śię według uczynku tákich Zbiegow, y według tego práwá poſpolitego rzecz śćiągáć będźie. Wſzákże to waruiąc, że zá tákie ludźie wolne przykazne, pochoże, choćiażby ich pozwány nie poſtáwił, zá głowy ich nic ſkázowáno być nie ma, tylko zá ſzkody przez nie uczynione y práwnie dowiedźione, ábo zá ſummę pieniędzy, w ktoreyby ná wyſługę byli wydani, wyiąwſzy to, ieśliby choćiaż przykázny Sługá ábo Człowiek wolny będąc obwiniony w krwáwym uczynku, zá co gárdłem karzą, ućiekł, tedy pozwány powinien będźie odprzyśiąc śię. R. 11. a. 28. R. 4. ar: 9. R. 11. a. 37.

6 § A ieśliby tákowy przybiegł ná imienie czyie w niebytnośći Páná ſámego, tedy nie ſam Pan ále Urzędnik ábo Ciwun powinien będźie R. 11. a. 25.

przysięgą od tego odwieść się, że w ten czas gdy zá pozwem prá-
wá proszono u niego, ná imieniu iego z wiádomością iego nie był,
á po odprzysiężeniu żałobney stronie wolno będźie tákowego Zbiegá,
gdźie będźie mogł poścignąć, y práwem pokonywáć. § Jeśliżby 7
kto záchowuiąc pokoy w sąsiedztwie, y do Urzędu Nászego nie dá-
iąc się pozywáć, Zbiegow z práwá z domu ábo z imienia swego
wydał, od tego nijákiego przesądu, y niktorym imieniem názwánego
dochodu bráć y domagáć się sobie nie máią, ták sámi Pánowie iá-
ko y Urzędnicy ich. § A dowod ná Zbiegi, Ludźi Oyczystych, y in- 8
szych wiecznemu práwu podległych táki ma być, náprzod listy ábo re-
iestrami dźielczymi, ábo listy y reiestrami kupczymi, y inszemi Urzędo-
wymi, ábo też Bráćią rodzoną ábo stryieczną tych Zbiegow sześćią,
zá ich przysięgą, á w niedostátku tákowego dowodu, Poddánymi Są-
siad okolicznych, tákże z sześćią Swiádkow, á przy nich siodmy Ci-
wun ábo Woyt, ábo stárzec, przysięgámi swemi tego dowieść máią.
A iesliby tákowego dowodu nie miał, tedy Załobnik przy świadectwie
trzech Swiadkow sam przysiąc ma, y tym rzecz swą odźierży.

* Szláchtá o Zbiegi przed Sądy mieyskie nie práwem mieyskim ále Statutem W. X. Lit: ma byc sądzona, po wydániu Zbiegow áby ich tumultami nie odbijano, ma Sąd mieyski przestrzegáć pod winą kop 1000. Litew: o co *forum* do Sądu Zadwornego. *Const: Anni* 1641. *fol:* 20. *Tit:* O czynieniu spráwiedliwości w miástach W. X. Lit: z strony zbiegłych Poddánych.

a Kmiecie zbiegli rokiem záwitym dochodzeni byc máią. *Olbr: w Piotr:* 1495. *H. P.* 353.

W Koronie, o Poddánego cudzego bez listu przyiętego: *forum* Grod, wina pięćset grzywien, *terminus peremptorius in appellat: Const:* 1577. *fol:* 314. *Tit:* Rękoiemstwo.

Poddáni zbiegli w Woiewodztwie Smoleńskim máią być dochodzeni u Sądow Grodzkich y Ziemskich Smoleńskich y Stárodubowskich, ná pierwszym terminie, po dowiedzeniu ma byc wydanie Poddánego ze wszystką máiętnością, á táxa *Poddánego* 500. grzywien, exekucya iako ma być czyniona ná Dobrách leśnych, ábo dożywotnich Krolewskich *sine confirmatione. Const:* 1638. *fol:* 41. *Tit:* Sposob dochodzenia.

Tę Konstytucyą Czerniechowskie Woiewodztwo przyięło, y X. Biskup Smoleński z Duchowieństwem ma podlegáć tey Konstytucyi. *Const:* 1641. *fol:* 34. *Tit:* Porownanie.

O Poddánych zbiegłych do miást Pruskich z Dobr Ziemskich iáko y K. J. M. stołowych *vide Const:* 1609. *fol:* 896. *Tit:* O Poddánych.

Dawność w dochodzeniu Zbiegow Poddánych Inflantskich, trzy látá y trzy miesiące. *Const:* 1607. *fol:* 843. *Tit:* Ordynácyá ziemi Inflantskiey.

O Zbiegách Woiewodztwá Bracławskiego, w Koronie Dźierżawcy K. J. M. y Woytowie ich opowiadáć máią. *Const.* 1613. *fol:* 35. *Tit:* O Zbiegach.

Const: Anni 1611. *fol:* 44. *Tit:* O Zbiegi Szláchechie. Pozwolono z miást, y ze wsi K. J. M. w Dobrá Smoleńskie Chłopom iść dla osady.

b W Koronie, o Poddáne zbiegłe szácunek większy nád 500. grzywien kłádźiony byc nie ma, pod utráceniem Spráwy, 1588. szácunek Poddánych zbiegłych, *fol:* 489.

c Sługá Szláchcic nie ma od Páná odchodźić, ktory przed trzeciemi wiciami przystał, *sub pœna capitis & infamiæ. Const:* 1621. *fol:* 8. § Sługá żaden.

Zbiegłych Sług z woyská nie ma nikt przyimowáć, *sub pœna* 500. *marc: forum* Grod *sine appellatione. Const:* 1628. *Tit:* O Zbiegach.

O Sługach żołnierskich, ktorzy swawolnie od Pánow odieżdżaią, stáre práwo zostáie. *Const:* 1595. *fol:* 521. *Tit:* Sludzy.

ARTY-

ARTYKUŁ XV. 15.

O Człowieka Oyczystego y Czeladź niewolną, ktoby ią wykradł.

USTáwuiemy, iesliby kto wywiodł, ábo wykradł, czyiego Oyczystego Człowieká ábo Czeládniká dwornego, iako wyżey ich názwáno, á pogoniony y poimanby był ná drodze z tym Człowiekiem ábo Czeladnikiem. Tedy ma być z tym licem wiedźiony Szláchćic do Urzędu Nászego Grodzkiego tego Powiatu, w ktorym się to stánie: á Człowiek Xiążęcy, Páński, Szláchecki, ábo do iego Páná, ábo do Urzędu Nászego Grodzkiego. Poddány też Nasz Hospodarski prostego stánu, do tego Urzędu, pod czyim przysądem będźie, y tam sobie spráwiedliwośći dowodźić. Y ieśli się on znáć ku temu nie będźie, áby miał tę Czeladź wykráść: tedy ten kto z tym Czeládnikiem poimá, ma nań dowod słuszny według práwá przysięgę uczynić, iż on ią wywiodł, á on ma być karany iáko Złodźiey, á Czeladź ma być wrocona temu, czyia była. R.14. a.17.

2 § A iesliby ná drodze pogonić nie mogł, á w domu czyim zástał Urzędownie z Woźnym y z stroną, á onby tey Czeládźi wydáć niechćiał. Tedy ten ukrzywdzony ma sobie spráwiedliwośći według práwá dowodźić, y z práwá naydźieli się to, iż iey wydáć nie chćiał: tedy on od tego czásu iáko wiele tych ludźi ábo Czeladźi u śiebie zádźierżał, ma ich náwiązáć, to iest, zá omieszkánie roboty ich, od káżdey głowy ná káżdy tydźień po sześćiu groszy zápłáćić. A od Dźieći małych, ktorzy ieszcze robić nie mogą, po dwá grosze. R.14. ar.5.

O sposobie czynienia spráwiedliwośći Powiátu Wiłkomierskiego y Xięstwa Kurlandskiego, tamże o Kommissarzach náznáczonych, *vide Const:* 1611. *fol:* 43. *Tit:* Sposob spráwiedliwośći, y *Const:* 1613. *fol:* 49. *Tit:* Kommissya o czynienie spráwiedliwośći.

Szláchćicowi Starostę o Zbiegi, gdyby był winien z imion K. J. M. ábo swych własnych, do bliższego Grodu pozwáć wolno będźie rokiem záwitym oczewisto zá niedźiel 4. á záocznie zá niedźiel sześć. A ten Urząd Grodzki má exekucyą uczynić ná Dobrach Stárośćinych, *sub amissione officii. Const:* 1578. *fol:* 338. *Tit:* O Sługach y Chłopach zbiegłych.

Zaden nie powinien kłáść w pozwie większey taxy o Poddáne zbiegłe z Zonami y Dźiećmi y sprzętem domowym, nád 500. grzywien, pod stráceniem spráwy. *Const:* 1588. *fol:* 489. *Tit:* Szácunek.

Taż Konstytucya reassumowáná w Koronie w roku 1613. *fol:* 22. *Tit:* O taxie Poddán.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O imániu Zbiega Człowieká ábo Czeládniká własnego w potrafieniu ná drodze.

1 GDyby kto Zbiegá swego Człowieká wiecznym práwem sobie należącego, dawnośćią nie przemilczanego potráfił gdźie ná drodze, á nie począł pierwey o tego Zbiegá swego práwem czynić. ª Tákowego Zbiega wolno będźie káżdemu Szláchćicowi ze wszystkim tym z czym go zástánie poimáć, y do Urzędu Grodzkiego, ábo pod Rokámi do Ziemskiego Urzędu wieść. A z Urzę- R. 4. a.29.

A z Urzędu, Páná onego zá kim w ten czas mieſzkał, liſtem obnieść,
żeby ku práwu ná rok według dálekośći mieyſca złożony, ſam ábo
Urzędnik iego przyiechał. Y pozyſzczeli z práwá Załobnik tego
Zbiegá ſwego, tedy rzeczy onego Páná właſne przy Urzędźie máią
zoſtáć, dla oddánia iemu, gdy śię w tym poczuie, á potym Zony,
Dźieći, máiętnośći iego, z czym był od niego odſzedł, pozyſkowáć
mu wolno będźie u tego Páná, zá kim mieſzkał, y co rzeczy włá-
ſnych tego Zbiegá będźie, te przy nim zoſtáną. A będźieli co przy
tákim Zbieku rzeczy tego Páná, u kogo czáſu poimánia ſłużył, to
temu Pánu według powieśći tego Zbiegá, iáko przed Urzędem powie,
R.3. oddano być ma. A nie przyiedźieli zá obeſłániem Pan ábo Urzędnik
a.38. ná rok ku práwu, tedy ten Zbieg ábo zá przyznániem ſwym ábo zá
dowodem, temu, czyi będźie, wydany być ma: lecz ieśliby kto począł
Zbiegá ſwego ná kim práwem pozyſkowáć, tákowy choćiayby tego
Człowieká ábo Czeladniká ſwego y ſpotkał gdźie, nie ma go bezprá-
R.4. wnie bráć, ále do końcá práwem go pozyſkowáć ma. § Jeśliżby
a.29. kto Zbiega ſwego potráfił ná drodze, ktoryby mu wiecznym prá-
R.10. wem nie náleżał, tylkoby ſzkodę iáką uczynił, ábo winien co mu
ar:1. był, tákowego tákże ma wieść do Urzędu ſądowego Grodzkiego, á-
R.11. bo pod Rokámi do Ziemſkiego tego Powiatu, ábo do tego Páná,
a.28. komu w ten czas ſłużyć będźie, y tám ſobie ſpráwiedliwośći z nim
dowodźić, tákże zá obeſłániem z Urzędu Páná, u kogo w ten czas bę-
dźie ſłużyć, porządkiem wyżey opiſanym. A nie będźieli mieć z ſobą
zárazem dowodu, ná to mu rok ſłuſzny według dálekośći drogi ma
być złożony, á ten obwiniony w więźieniu do rozpráwy zádźierżany
być ma.

a Nie tylko Poddánego Zbiegá, ále y Sługę iawnego Złodźieia ábo Zdraycę wolno záwſze imáć, y nikt zá to nie popada pod winy, ktore ſą opiſane. *Conſt:* 1588. *Conſt:* 1591. *fol:* 708. *Tit:* O Sługách, y *Conſt:* 1588. *fol:* 462.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jáko Czeládź dworna álbo poimaná zbiegła ma być zápowiadána y wydawána.

JEśliby czyia Czeladź dworna álbo poimana ućiekłá, á ten u
kogo ućiecze zápowiedźiawſzy z iákiego przeymu, y goniąc
zá nią w pogoń, u kogoby ią nalazł, tedy ma temu, u kogo Cze-
ladź záſtánie, przeiem dáć, z czego będźie pierwey zápowiadał,
á Czeladź ſwą do śiebie wźiąć, nad przeiem nic więcey nie da-
R.7. iąc temu, ná czyim imieniu pośćigniona będźie. § A ieśliby kto
a.22. czyią Czeladź u śiebie chował, á ten po kilkákroć zápowiadał, y ná
targu wołał opowiádaiący śię, á potymby ten, czyia Czeladź, w kil-
R.9. ku niedźielach tę Czeladź ſwą u niego znalazł, tedy ma tylko za ſtrá-
a.29. wę od każdego Czeládnika ná niedźielę po dwa groſze mu dawſzy, Cze-
ladź

ladź swą dobrowolnie wźiąć. Jeśliżby kto tákiey Czeladźi dobrowolnie oddáć niechćiał, á do práwá o to był pozwany, tedy ten kto ią swawolnie nád tę uchwałę nie oddał, zá dowodem ma przy oddániu iey zá omieszkánie roboty, zá każdy tydźień nawiązki od káżdey głowy po sześćiu groszy zápłáćić. A ták że śię ma rozumieć, y sądzono być o Naymitách, y Naymitkách.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O Czeladź dworną y poimaną, ktora ućiecze od Páná swego.

1 Ustáwuiemy, [a] gdyby kto czyią Czeladź niewolną wywiodł, ábo wiedząc zákaz u śiebie przechowywał: á toby nań było prawem przewiedźiono. Tedy tákowy powinien będźie tę Czeladź odyskowáć, á odyskawszy oddáć temu Pánu, á gdźieby odyskáć iey nie mogł, ten powiedźiawszy ná Urzędźie pod sumnieniem, że tey Czeladźi prawdźiwie odyskáć nie mogł, áni o niey wie, będźie powinien tę Czeladź sam ceną płáćić, iáko wyżey opisano, y szkodę opráwić, ták tę, ieśliby ktorą tá Czeladź ućiekáiąc Pánu swemu uczyniłá, iáko y omieszkánie roboty od tego czasu, od ktorego mu tá Czeladź nie robiłá; Chłopu, y Niewieśćie zá káżdą niedźielę po sześćiu groszy. Wszákże iesliby śię tá Czeladź potym u teyże przećiwney strony ukazáłá, á ten czyia Czeladź chćiałby ią u śiebie mieć, tedy pieniądze te, co zá głowy ich był wźiął, ma wroćić, á Czeladź swą ku sobie wźiąć, áby káżdy przy swym został. A przy oddawániu Czeládźi przećiwna strona y szkody y práwne nakłady, co pierwey oney Czeládźi swey ná nim pozyskuiąc nałożył, powinien będźie zá dowodem zápłáćić, ábo z tych pieniędzy zá tę Czeladź pierwey iemu dánych wytráćić.

R. 7. a. 22. R. 9. a. 29. R. 12. a. 14.

1 a W Koronie, każdy o Poddáne y wszelákiego Zbiegá Rodźica oboiey płci, ma odpowiadać w Grodźie bez áppellácyi. Except: Mázowiec: *Constit*: 1577. *fol*: 314. *Tit*: Rękoiemstwo.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O wolnych Ludźiach, ktorzy śię w głod przedáią w niewolą, y o Przedaży od inszych Czeladźi niewolney.

1 KToby w Głod sam śiebie z Zoną, ábo Syná, ábo Corkę w niewolą przedał, y list ná to dał, tákowy list nie ma być dźierżan, ále iáko Głod minie, á on pieniędzy nábędźie, ma mu pieniądze oddáć, á nie będźieli miał czym płáćić, táki ma wysługowáć śię, według tego, iáko o tym wyżey w tymże Rozdźiale iest opisano. R. 7. a. 8. R. 9. ar: 2. R. 4. a. 15. R. 14. a. 7.
2 § Wszákże ieśliby kto Czeladź swą niewolną bądź w Głod ábo z iákichkolwiek przyczyn przedał, tá przedaża ma wiecznie trzymána być.

ARTYKUŁ XX. 20.

Ktoby w głod Czeládź swą wygnał.

UStawuiemy też, [a] iesliby kto w głod Czeládź swą niewolną wybił z Domu precz, niechcąc ich karmić y przechowywáć, á tá Czeládź sama się w głod przekarmiłá, tákowá iuż nie ma być niewol-
R. 14. ną ále wolną. A wszákże tym obyczáiem, iż gdy tę Czeládź wybi-
a. 6. R. 11. je, tedy oni opowiádáć to máią Urzędowi Grodzkiemu tego Powiá-
ar. 2. tu, ábo Urzędnikom Mieyskim, Burmistrzom, ábo Mieszczanom, iż ich wybił. A Pan tey Czeládźi nie opowiedźieli, y nie zápisze ná Urzędźie ućieczenie ich, to iuż tá Czeládź wolna ma być wiecznemi czásy.

[a] W Koronie, gdy Pan Dźiewkę ábo Zonę Kmiećiowi swemu zgwałći, gdy dla występku Dźiedźicá Kmiećie z Dobr swóich będą złupieni, ábo gdy w klątwie dla występku Páná swego rok będą, Poddáni od Páná swego do inszego Páná odeyść mogą. *Káz. w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 350.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Niewolnicy iácy być máią.

R. 14. NIewolnicy náprzod máią być nie z inszych przyczyn iedno Poimáńcy,
a. 36. á insza Czeládź niewolna y też Dźieći Potomki Poimáńcow máią być osadzywáni ná źiemiach, y rozumiani być zá oyczycow. A Tátárscy Niewolnicy máią być osadzywáni ná ich źiemiach.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jesliby kto do kogo Sługę przykazáł, á ten Sługá zászkodźiwszy ućiekł od niego.

R. 1. KToby komu przykazał Sługę, á ten Sługá szkodę uczy-
a. 27. R. 4. niwszy temu Pánu swemu, ućiekł od niego precz, tedy
a. 31. ten, ktory go przykazał, y zá niego przyrzekł ustnie ábo
R. 11. a. 10. przez list, że mu ma wiernie służyć y szkody nie uczynić, ma go ku práwu stáwić, á Sędźiowie máią mu rok złożyć do drugich Rokow sądowych, y ná te drugie Roki ma go ználazszy ku práwu postáwić, á to ieśli Zbieg będźie w tuteyszym Páństwie, á iesliby ućiekł zá gránice, tedy ná odyskánie tákiego rok ma być użyczon do trzećich Rokow sądowych. Y iesliby on ná roki te położone tego nie postáwił, tedy on sam powinien będźie tę szkodę opráwić, ná czym słuszny dowod uczyniony będźie. A iesliby po tym onemu Pánu u kogo Sługá ućiecze, przydáło się go widźieć ná tárgu, ábo spotkáć w drodze, y gdźiekolwiek, tedy iuż on sam nie ma go imáć, iedno tego przykazcę swego naydowáć y pátrzyć. Jesliżby ten Pan, od kogo Sługá ućiecze, minąwszy Przykazcę y opuściwszy

ściwſzy go, chćiał ábo począł ſam tego Sługę pośćigáć, to mu
wolno będźie, á Przykazcá iuż wolen będźie. Tákże gdyby Przykaz-
2 cá umarł, tedy Pánu ſamemu wolno tákiego Sługę pośćigáć. § A R.7. a.22.
gdyby kto miał Sługę nie przykáznego, á on mu ſzkodę uczyniwſzy R.11.
ućiekł precz, tedy ugonili go Pan w drodze, wolno będźie przy- a.54.
wiodſzy go w Dom ſwoy, y oſadźiwſzy w nim, práwem przy bytno-
śći trzech ábo dwuch Człowiekow poſtronnych Szláchty y Woźnego;
ma go ſądźić, y według práwá y uczynku iego karáć. A nie ugoni-
li go gdźie w drodze, ále pośćignie gdźie pod ktorym Urzędem, te-
dy iuż ma tego Sługę do Urzędu tego wieść, á dowiedźieli tego
Pan, że to ieſt iego Sługá, tedy Urząd ma tego Sługę odeſłáć y wydáć
Pánu iego ku rozpráwie w tey rzeczy, y o czym będźie od Páná
obwiniony, przydawſzy ku temu práwu Woźnego y dwuch Szláchći-
cow, á to ieśli w ſzkodźie iákiey będźie obwiniony, zoſtánieli ten
Sługá z práwá w ſzkodach iákich winien, tedy to będźie powinien
Pánu ſwemu płáćić, á do zápłáty Pan go w ſwym więźieniu mieć,
5 ábo do Urzędowego więźienia oddáć ma. § Jeśliżby táki Sługá
w ſzkodach nie był obwiniony, ábo z práwá winien w nich nie zoſtał,
tylko o to poydźie, że odiechał ábo odſzedł Páná ſwego nie uczći-
wſzy y nie pożegnawſzy, zá to ma Szláchćic trzy dni w łáńcuchu śie-
dźieć u tego Páná, od kogo ućiekł, á proſtego ſtanu Oſoba trzy nie-
dźiele tákże w tákim więźieniu śiedźieć, á potym będźie powinien
Páná ſwego uczćiwie pożegnáć. Wſzákże Pan máiąc go w wię-
źieniu, nie ma śię nad nim zbytnim więźieniem ſrożyć, áni karánia
na ćiele czynić, áni ná członku ochromić, tákże y głodem morzyć
nie ma.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Jeśliby Słudzy y zá rozkázániem Páńſkim Złodźieia, ábo iákiego Złoczyńcę Páná ſwego gonić, y imáć niechćieli.

1 GDyż śię [a] to pod czas trafia, że Słudzy zá rozkázániem Pá- R.11.
now ſwych Złodźieia y inſzych Złoczyńcow Páńſkich imáć y a.14.
gonić niechcą, dáiąc tę przyczynę, iż ſami Pánowie nie goni-
li, ábo czyniąc tym wymowę, że śię mu nie godźi ná kátá gonić.
W czym ludźiom złym nie tylko folgę ále y wielką obronę tym
czynili, áby rąk uchodźili tych, ktorzy ich poimáć mogli, dla
tego uſtáwuiemy, iż ktorybykolwiek Sługá zá rozkazániem Páná ſwe-
go Złodźieiow ábo Złoczyńcow ktorychkolwiek Páná ſwego gonić á-
bo imáć niechćieli, tákowy ſam ieśli Szláchćic śiedźieć powinien ná
Zamku Náſzym ſześć niedźiel, á nie Szláchćica według ważnośći
wyſtępku, Pánu karáć wolno. A ieśliby kto tákim Sługom, ktorzy

 goni-

gonili ábo poimali Złoczyńcę iákiego, urągaiąc co uſzczypliwego zádawał, to im nic ſzkodźić nie ma, ále tá przymowká ná onym ſamym, ktory przymawiał, zoſtawáć będźie.

a W Koronie, ktorykolwiek Sługá zá rozkazaniem Páńſkim Złodźieia ábo Złoczyńcow gonić ábo łápáć niechciał, tákowy bezecnym zoſtáie, á kiedyby z tego, ktory gonił, drudzy śię urągali, tákowi w tę winę wpadaią. *Alexander w Rad.* 1505. *H. P.* 358.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Łożnych, y o tych, ktorzy będąc bez ſłużby y nie ośiádłymi, do miaſt Naſzych Hoſpodárſkich, Xiążęcych, y Páńſkich przychodzą.

IZ a niektorzy ludźie zwykli od Pánow ſwych nie opowiedźiawſzy śię áni odſtawſzy, y ieſzcze záſzkodźiwſzy precz odchodźić. Przeto uſtáwúiemy, iż káżdy Sługá y Czeládnik wolny ſłużąc komukolwiek, ma odchodząc precz od Páná ſwego, wźiąć liſt Páná ſwego otworzony pod pieczęćią y z podpiſem ręki Páná ſwego, ktoby piſać umiał, y pod pieczęćią drugiego Szláchćicá, z tákim oświadczeniem y oznaymieniem w onym liśćie wſzyſtkim w obec, iż ten Sługá ábo Czeládnik ſłużywſzy mu odſtał od niego uczćiwie, á zá tákowym liſtem ten Sługá ábo Czeládnik wſzędźie dobrowolnie przepuſzczony będźie. § b A gdźieby ktory Pan Sługi ábo Czeládniká ſwego wolnego puśćić, y liſtu mu tákiego dáć niechćiał. Tedy ten Sługá ábo Czeládnik tákowy, ma z Woźnym y ſtroną o puſzczenie Páná ſwego prośić. Jeśliżby y zá tym proſzeniem upornie bez ſłuſznych przyczyn puśćić go niechćiał. Tedy ten Sługá ábo Czeládnik ná Urzędźie Naſzym, gdźie nayblíſzym opowiádáć, y do ksiąg to ſobie zápiſáć dáć ma, y wźiąwſzy tego opowiadánia y zeznania Woźnego wypis z ksiąg, y opowiedźiawſzy śię Pánu ſwemu, má poyść precz, á tym iuż wſzędźie ſłużyć śię wolen będźie. § c A dla tego káżdy Człowiek będąc y bez ſłużby, kiedy gdźie y do ktorego Miáſtá y Miáſteczká przyidźie ábo przyiedźie, ma śię opowiedźieć Urzędowi temu, bądź Naſzemu Hoſpodárſkiemu, ábo Xiążęcemu, Páńſkiemu y Ziemiáńſkiemu, dáiąc o ſobie ſpráwę, kto y zkąd ieſt, komu ſłużył, y w ktorą ſtronę bierze śię. Y gdy tákowy przychodźień zkądkolwiek, do ktorego Miáſtá ábo Miáſteczká przyidźie, y do domu czyiego wnidźie, tedy Goſpodarz Domu tego, zárazem tegoż dnia, á naydaley ná záiutrz Urzędowi ſwemu opowiedźieć go y káżdego Gośćiá nie znáiomego powinien będźie, pod winą ná Urząd kopą groſzy, á zá tákowym poſtępkiem wolno przepuſzczony być ma. § d A gdźieby ktory z tákowych Osob do iákiegożkolwiek Miáſtá ábo Miáſteczká przyſzedſzy, choćiay máiąc o ſobie świádectwo Páná ſwego, á nie opowiedźiawſzy

śię Urzę-

śię Urzędowi tam przemieſzkiwał: tedy Urząd ten wźiąwſzy o nim
wiádomość, ma go poimawſzy w pętá żelazne ná dwie niedźieli o-
kowáć, y do roboty przyſtáwić, á ná Goſpodárzu tym, ktory go u-
taił, winę ſobie ſpráwić kopę groſzy. A ktoryby też bez świade-
ctwá Páná ſwego ábo Urzędowego, do ktorego Miáſtá ábo Miá-
ſteczká przyſzedł, á nie byłby tego kráiu Obywátelem, tedy w więzieniu
źieniu do trzech niedźiel od Urzędu zádźierżany będźie, á potym wy-
5 wiedźiáwſzy śię zkąd y gdźie chce iść, puſzczony być ma. § A prze-
to ták iuż ná wſzyſtkie potomne czáſy mieć chcemy, áby káżdy do-
mowy naymuiąc Naymitá y Naymitkę ku robóćie ſwoiey w Miá-
ſtách Náſzych Hoſpodarſkich przed Cechem, gdźie ieſt práwo May-
deburſkie: á gdźie práwá Maydeburſkiego nie máſz, tedy w táko-
wych Miaſteczkách Náſzych, Xiążęcych, Páńſkich y Ziemiáńſkich,
Urzędowi temu, pod ktorym ten Goſpodárz przemieſzkiwa, onych ſa-
mych y o żyćiu ich wiádomość dał, y do reieſtru Urzędowego wpi-
6 ſáć powinien będźie. § [e] A tych tákowych, ktorzy bez ſłużby ży-
iąc, y niiáką robotą niebáwiąc śię, ná koſterſtwie y pijáńſtwie czas
ſwoy tráwią, nigdźie żaden Urząd ćierpieć nie ma, ále tákowych
káżdego ſtánu, po upomnieniu pierwſzym y wtorym, á zá trzećim
rozgámi bijąc, wygnáć precz z Miaſt y z Miáſteczek kazáć powinien
będźie, á Goſpodarz domowy, ktoryby w domu ſwym po zákáźie y
nápomnieniu Urzędowym tákowego przechowywał, powinien będźie
Urzędowi ſwemu winy dwie kopy groſzy zápłáćić.

a Sługi bez liſtu wyświadczonego żaden nie ma przyimowáć pod winą 100. grzyw: o co *forum* w Grodźie, 1596. O Sługach zbieg: *fol:* 684.

b Wolno Słudze od Páná odiśc, gdy doſłuży czáſu, á iesliby Pan odpráwić ábo liſtu dáć niechćiał, tákowemu Słudze wolno będźie wźiąć liſt od Sądu Grodzkiego ábo Ziemſkiego onegoż Powiátu, 1578. O Sługi, *fol:* 334.

c Swawolnikow *Privatis* wolno imáć, á do Grodu oddawáć. *Conſt:* 1629. *fol:* 13. *Tit:* O Kupach.

d Łożnych ludźi w Miáſtach żaden z mieſzczan przechowywáć, áni onych bronić nie ma, 1611. Oboſtrzenie práwá ná ſwawol: *fol:* 13. y ná W. X. L.

Łożnych Przekupniow y Rzemieślnikow Urzędy Stároście y mieyſkie od miaſt wyganiáć máią. *Conſt:* 1611, *fol:* 27. *Tit:* O Ludźiach Łożnych.

Mianowićie pod poſpolite ruſzenie Miaſta Łożnych ná ſłużbę wyganiáć máią, *ſub pœna* 200. grzyw: *Conſt:* 1621. *fol:* 8. § *De plebeiis*, y *Conſt:* 1620. *fol:* 23. *Tit:* Oboſtrzenie.

Hultaiámi ći śię rozumieć máią, co domow nie máią, dorocznie nie ſłużą, ná Rolách, Karczmach, áni zagrodach nie śiedzą, tylko śię po Komorach kryią. *Conſt. Ibid.*

O nieośiadłych czytay *Conſt:* 1607. *fol:* 858. *Tit:* O pohamowániu. *Conſt:* 1609. *fol:* 896. *Tit:* O Ludźiach ſwawolnych, y *Conſt:* 1613. *fol:* 9. *Tit:* O Ludźiach ſwawolnych.

O ſwawolnych Ludźiach czytay *Conſt:* 1611. *fol:* 6. *Tit:* O Ludźiach. *Conſt:* 1623. *fol:* 6. § A co śię. *Conſt:* 1624. *fol:* 4. *Tit:* Poſtanowienie. *Conſt:* 1624. *fol:* 11. *Tit:* O Swawoli. § Deklaruiemy; y drugi § A gdźieby śię.

Wſzyſtkie te Konſtytucye *reaſſumuntur* *Conſt:* 1626. *fol:* 2. *Tit:* Swawolne kupy. *Conſt:* 1629. *fol:* 13. *Tit:* O kupach. *Conſt:* 1635. *fol:* 12. *Tit:* O tumultach, ktora śię y ná X. Lit: ściąga.

e Konſtytucyą *Anni* 1593. O Hultaiach, Woiewodztwom Poznańſkiemu y Kaliſkiemu ſłużącą, W. X. Lit: *in toto* przyimuie, y ná przećiwnych ſto kop winy zakłáda. *Conſt:* 1683. *fol:* 14. *Tit:* O hultaiách.

Ta záś Konſtytucya pomieniona Woiewodztwom Páznańſkiemu y Kaliſkiemu ſłużąca, to w ſobie ma; iż Hultayſtwo y Zbiegi wſzelákie, Męſzczyzny y Białogłowy, ktorzyby z Rol, Zagrod, od Pánow ſwych, ábo Dżieci od Rodźicow ſwych ſwawolne, tákże y Słudzy od Pánow ſwych odeſzli, á dorocznie śię nie rządźili, Stároſtowie, y ich Urzędy, tákże Urzędy Mieyſkie, á we wśiach Pánowie ábo Dźierżawcy onych wśi *liberè* mogą imáć, okowáć, do roboty przymuſzáć, y ták długo, áż śię Pan o nim dowie y onego śię upomni, zátrzymáć, á potym gdy tenże Pan pokaże, że iego włáſny Zbieg ieſt, wydany być ma *prævia* zá prácę, y pilność *detentionis ſolutione* groſzy dwunaſtu wedle Státutu; też Urzędy od Miáſtá exkludowáć ich, y ieśliby śię wroćili imáć máią, dla czego káżdy Goſpodarz záraz powinien dáć znáć Urzędowi, gdy kto tákowy w Dom iego przyidźie. A Miáſtá dla potrzeb ſwych kontentowáć śię máią Komornikámi, ktorzyby w Mieście dobrze znáiomi od roku mieſzkali; wſzakże y tákowych, gdyby kto ſwego poznał, wydawáć powinno. A ktoby z tákowych mianowánych Urzędow, ábo Pánow, tákie hultayſtwo, w Juryſdykcyi: ábo w máiętnośći ſwoiey ćierpiał, á według tey Konſtytucyi, przećiwko nim nie záchował śię, pozwány *pro pœna duplici quatuordecim marcarum, ad inſtantiam cuiuſvis ſine dilatione, & appellationibus reſpondere* w Grodźie powinien. *Conſt: An:* 1593. *fol:* 643. *Tit:* O Hultaiach.



ROZ-



Rozdział TRZYNASTY.

O Grábieżach y Náwiązkach.

ARTYKUŁ I. 1.

O pográbienie ſtáda Swierzopiego, y o Cenie iego.

1 Ustáwuiemy, ieśliby kto pográbił ná iákimkolwiek grunćie ſtádo Swierzopie, Xiążęce, Páńſkie, Ziemiáńſkie, á dźierżący to ſtádo, Zrzebcá ábo Swierzopę y kilká ich umorzył, ábo ſobie przywłaſzczył, tákowy táką Swierzopę y Zrzebcá z nawiązką ma płáćić, á Cená ſtádu Xiążęcemu, Páńſkiemu, y Ziemiáńſkiemu, táka ma być, zá Zrzebcá ośm kop groſzy, zá Swierzopę cztery kopy groſzy. Wſzakże zá káżdego z tych Zrzebcow y Swierzop będźieli tárguiąc co więcey dáwáno, tedy będźie powinien tę Cenę płáćić zá ſłuſznym dowodem też z náwiązką.

ARTYKUŁ II. 2.

Jákim ſpoſobem maią śię záchowáć o Iſpaſz, y o Grabieże ná Spáſzach.

1 TEż ustáwuiemy, iż nikt ſtáda Swierzopiego ná Dźiedźiźnie cudzey, ták też ná ſwey własney, y ná Iſpáſzy záymowáć nie ma, áni w Grabież bráć. A ktoby ná czyiey ábo ná ſwey Dźiedźiźnie ſtádo záiął, ábo Grabież uczynił, tedy tákowy ma iemu winy trzy ruble groſzy zápłáćić, y ſzkody opráwić, coby śię ſtáło temu ſtádu według uchwały wyżey opiſaney, bo nie ma zá Iſpaſzą ſtáda bráć; by y záſtał ná Iſpaſzy, ma oświadczywſzy Sąśiádom odegnáć do tego Páná, czyie ſtádo ieſt, á Iſpaſzą ma obwieść

ludźmi poftronnemi y okopowáć z tymiż ludźmi, ábo możeli być y z Woźnym, tedy ten powinien Ispaſz zápłáćić, czyie ſtádo ſzkodę uczyniło. § Wſzákże wyzwalámy tylko ſtádo Swierzopie áby ná Iſpáſzy nie było zaymowáno, á Konie iezdne y robocze, y inſze wſzelákie Bydło rogate y nie rogáte, y też Swinie, Gęsi, Kaczki ná Iſpáſzy máią być záymowáne, według obyczáiu dawnego, á ſkoro záymie, ma obeſłáć tego Páná, czyie Bydło, áby Bydło ſwoie ná porękę wźiął, y ná Iſpaſz poſzedł, á co kopa ná Iſpáſzy przyſądźi ſzkody, ten Pan czyie Bydło záięte ma płáćić. § A gdźieby y ná obeſłánie te-
R.10. ar:5. go, komu śię Iſpaſza ſtałá, Bydłá ſwego ná porękę bráć y ná kopę iść niechćiał, tedy ten kto zaymie, naydaley trzećiego dnia ma obwieść tę Iſpaſz ludźmi dobremi ſtroną, y co tá ſtroná ábo Woźny ſzkody okopuią według urodzáiu zboża y uważenia ſzkody w niey uczynioney, on ma w tey ſzkodźie ſwey zoſtáwić Bydłá tylko, coby zá iego ſzkodę ſtáło, á oſtátck odegnáć do tego Páná, czyie Bydło ieſt. Wſzakże ſtádo Swierzopie, Konie, y káżde Bydło tylko do S. Jerzego bez Páſtuchá chodźić wolno ma, wſzakże nie po życie áni zbożu cudzym, á po Swiętym Jerzym w tydźień, káżdy ma około dobytku ſwego ſtrożá ábo Páſtuchá mieć przez wſzyſtko láto áż do wſzyſtkich Swiętych, á dawność zápłáćie zá Iſpaſz nie ma dalſza być, tylko według ſtárodawnego obyczáiu do Bożego Národzenia zbożem y śianem. § A ktoby zá Iſpaſzą przyſądzoną niechćiał do
R.4. a.43. Bożego Národzenia zápłáćić, według kopy, tedy ukrzywdzony ſtronę ſwą przećiwną ma ná rok záwity przed Sąd Ziemſki przypozwáć, á Urząd zá dowodem przez tych, kto okopował, uczynionym, ábo zeznániem Woźnego ſtronie powodowey tę ſzkodę ma ſowito ſkázáć y odpráwę uczynić.

W Grodźie od wyręczenia Bydłá w Koronie nie ma być brano, iedno groſzy 12. á o ſzkody u Ziemſtwá *forum*. *Conſt:* 1588. *fol*: 468. *Tit:* O záiętym.

ARTYKUŁ III. 3.

Ktoby pod Szláchćicem ábo Szláchćianką Grabież uczynił.

R.3. a.37. R.9. a.23. R.11. a.43. TEż [a] uſtáwuiemy, ktoby pod Szláchćicem ábo Szláchćianką Grábież uczynił, Konie pobrał, przy Kośćiele ná targu, ábo ná polu, ná drodze y gdźiekolwiek, ábo pod ſługą, ktoryby przy Pánu ábo Páni ſwoiey w drodze iechał, ábo gdźie ná mieyſce przyiechał, Koniá wźiął, ábo z wozu wyprzągł, by też y bićia żadnego nie uczynił, á ná oſtátek choćiayby ona Perſona przy tey Grabieży ſamá nie byłá, á byłoliby to przewiedźiono ſłuſznym dowodem. Tedy on, ktory grábił, ma tákowego ſamego Szláchćica ábo Szláchćiankę według ſtanu náwiązáć, iákoby zbił. A będźieli kto z ſług przy Grabieży tákiey ràniony ábo bity, to także y Sług

náwią-

náwiązáć według ich ſtanu, á Koniá tákże Koniem náwiązáć, y ſzkodę ieśli będźie przy tym Grabieżu uczyniona, zá dowodem opra-
2 wić. § A ieśliby ſługe czyiemu iadąc zá poſłániem Páná ſwego R.11.
iednemu bez Páná ná drodze y gdźiekolwiek, á Koniá Páná iego a.27.
pod nim pográbiono, choćiażby boy był ábo nie był: Przećię ten kto táki Grabież Szláchćicowi uczyni, powinien będźie zá dowodem práwnym, iáko Koniá Koniem, ták y Sługę onego, pod kim pográbi, według ſtanu Sługi tego, náwiązáć. A inſze ſzkody, ieśliby śię przy tym Grabieżu ſtáły, opráwić y zápłáćić. Jeśliżby kto ták ná polu chodzącego Koniá Szlácheckiego ſwawolnie pográbił, tákowy zá dowodem tylko Koniá Koniem náwiązáć ma.

a Nie tylko grábić, ále ſwego nie wolno wźiąć u nikogo gwałtem. Státut Koronny. *Kaźim:* 1368.

W Woiewodztwie Wołyńſkim, Kijowſkim y Bráćławſkim, ſtroná o Grábież do Grodu rokiem záwitym pozywáć ma, á rokiem licownym ná dwie niedźieli. *Conſt:* 1578. *fol:* 338. Tamże 336. Deklarowáno, żeby licowny rok nie śćiągał śię iedno ná rzeczy kradźione.

ARTYKUŁ IV. 4.

O Grábież Człowieká Xiążęcego, Páńſkiego y Ziemiańſkiego.

1 UStáwuiemy też, ieśliby Szláchćic czyich Ludźi pográbił ná tárgu, przy Cerkwi, y ná dobrowolney drodze, tákowy ma ſtronie obráżoney winy zápłáćić ſześć rubli groſzy, á Grabież z náwiązką oddáć, to ieſt, Koniá Koniem, Wołu Wołem náwiązáć. A ieśliby Szláchćic pográbił u czyich Ludźi ná polu ábo gdźie indźiey, á boiu nie uczynił, tedy ma zápłáćić trzy ruble groſzy, y Grabież tákże náwiązáć. A Chłop Chłopa ieśli przy Kośćiele, ábo ná targu y ná drodze pograbi, ma zápłáćić dwá ruble groſzy,
2 á ná polu ieśli pograbi, rubl groſzy. § A gdźieby Chłop Szláchćicá R.11.
ábo Szláchćiankę pográbił, o tym ma być ſądzono według Artykułu a.27. R.9.
trzećiego tegoż Rozdźiału, á Grábież wſzeláki tákże z náwiązką pła- a.23.
ćić Koniá Koniem, Wołu Wołem, Krowę Krową, y káżde Bydle, iákie pográbił, tákowym náwiązawſzy, ma oddáć, ábo ceną zápłáćić iáko niżey opiſano ieſt.

ARTYKUŁ V. 5.

Cená Koniom roboczym domoroſłym.

1 ZA Koniá ábo za Swierzopę dwie kopy groſzy.
Zá trzećiáká Zrzebcá od roboczych Swierzop dwie kopy groſzy.
Zá trzećiaczkę Swierzopę dwie kopy groſzy.
Zá łońſkie Zrzebię kopá groſzy.
Zá tegoletnie Zrzebię czterdźieśći groſzy.
2 § Wſzakże gdźieby ktory Człowiek mienił tákie Konie robocze być kupione, tedy iáko drogo kupił, ná czym dowod ſłuſzny uczyni, płácono być ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

Cená Bydłu wielkiemu y máłemu domoroſtemu.

ZA Wołu dwie kopy groſzy. Zá Byká ſtádniká pułtorey kopy groſzy. Zá Krowę ſto groſzy. Zá Jałowicę śiedmdźieśiąt groſzy. Zá Byká nieuká kopá groſzy. Zá Cielicę trzećiaczkę czterdźieśći groſzy. Zá Cielę łońſkie trzydźieśći groſzy. Zá Cielę tegoroczne groſzy dwánaśćie. Zá Wieprzá kármnego kopę groſzy. Zá niekármnego pułkopy groſzy. Zá Kiernozá czterdźieśći groſzy. Zá Swinię dwadźieśćia groſzy. Zá Podświnká dwánaśćie groſzy. Zá prośię tegoletnie pięć groſzy. Zá Owcę piętnaśćie groſzy. Zá Báráná dwánaśćie groſzy. Zá Skopa Báráná łońſzczaká piętnaśćie groſzy. Zá Jagnię ſześć groſzy. Zá Kozła roku czwartego ábo piątego czterdźieśći groſzy. Zá trzećiaka pułkopy groſzy. Zá łońſzczaká dwádźieścia groſzy. Zá Kozę dwádźieśćia groſzy. Zá Kozlę tegoroczne ſześć groſzy.

ARTYKUŁ VII. 7.

Cená Ptákom domowym.

GĘś trzy groſze. Kápłun ſześć groſzy. Kokoſz trzy groſze. Kur dwá groſze. Kaczká dwá groſze. Kaczor dwá groſze. Gołąb groſz. Káczká krugowa trzy ruble groſzy. Zá Pawá ábo Pawicę trzy kopy groſzy. Zá Łábędźia domowego trzy kopy groſzy. Zá Kurá ábo zá Kokoſz Kálakucką dwádźieśćiá groſzy.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Cená Ptákom chowánym ná myśliſtwo.

KRzeczot kraſny ſześć rubli groſzy. Zá Białego Krzeczotá pięć rubli groſzy. Száry Krzeczot trzy ruble groſzy. Sokoł trzy ruble groſzy. Jaſtrząb wielki dwie kopy groſzy. Zá Rárogá dwie kopy groſzy. Zá Rábcá ábo Krogulcá pięćdźieśiąt groſzy. Zá Drzemliká trzydźieśći groſzy.

ARTYKUŁ IX. 9.

Cená Zbożu, Siánu, y rzeczom ogrodnym.

ZYtá kopá dwádźieśćiá groſzy. A beczká Zyta dwádźieśćiá cztery groſzy. Pſzenicy kopá dwádźieśćiá groſzy. Járzycy kopá dwánaśćie groſzy. Jęczmienia kopá dźieśięć groſzy. Orkiſzu kopá dźieśięć groſzy. Owſa kopa ośm groſzy. Gryki kopá ośm groſzy. Grochu kopá dźieśięć groſzy. Proſa kopá ośm groſzy. Bobu kopá ośm groſzy. Szocowicy kopá ſześć groſzy. A zá beczkę tych wyżey miánowánych Járzyn ſowito Cená więcey, niżli

żli zá kopę położono, ma być płácono. Lnu kopá dwádźieśćia cztery groſze. Konopi kopá dwádźieśćia groſzy. Zá beczkę Siemienia lnianego czterdźieśći groſzy. Zá beczkę Konopi trzydźieśći groſzy. Zá beczkę máku pięćdźieśiąt groſzy. Rzepy, ábo Rzodkwi beczká ſześć groſzy. Kápuſty kopá trzy groſze. Marchwi beczká ſześć groſzy. Paſternáku beczká ſześć groſzy. Cwikły beczká ſześć groſzy. Ogurkow ſłonych beczká dwádźieśćia groſzy, á świeżych ſześć groſzy. Cebuli iádomey beczká dwadźieśćia groſzy. Czoſnku beczká trzydźieśći groſzy. Náśienia cebulnego funt dwánaśćie groſzy. Ogurkowego náśienia funt ośm groſzy; zá woz Siáná iednym koniem ośm groſzy.

ARTYKUŁ X. 10.

Cená rzeczom domowym ſtrawnym.

1 ZA połeć Mięſa dwadźieśćiá groſzy. Zá Sádło piętnáśćie groſzy. Zá Kump dwá groſze. Zá miednicę Máſłá kopa groſzy. Zá Syr wielki węgláſty dwá groſze. Zá mały okrągły Syr ábo Máłdrzyk ośm pieniędzy. Zá Gomołkę cztery pieniądze. Zá miednicę Miodu kopá groſzy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Cená rzeczom w domu robionym, odźieży należącym y inſzym.

1 ZA Kożuch báráni męſki odźiewálny kopę groſzy. Zá Kożuch báráni białogłowſki torłop śiedmdźieśiąt groſzy. Zá Kitlik puł-kopy groſzy. Zá Siermięgę dwádźieśćia groſzy. Zá Prośćicę śiną ábo czerwoną dwádźieśćia groſzy. Zá Prośćicę czarną ośm groſzy. Zá łokieć Sukna proſtego śiermiężnego trzy groſze. Zá łokieć Płotná ćieńkiego tkáckiego kużelnego ſześć groſzy. Zá łokieć pácześnego Płotna groſz. Zá łokieć Sierpánkow ſześć groſzy. Zá łokieć Námiotek dwá groſze. Zá łokieć Płotna kużelnego proſtego tkania dwa groſze. Zá łokieć Zgrzebnicy puł groſzá. Zá łokieć Obruſow według ważnośći przędzy y tkánia, tákże iáko y zá Płotno. Zá łokieć Ręcznikow po połowicy Ceny Obruſowey. Zá Kobierce domowey roboty, zá opony, tákże zá Pośćiel, y inſze potrzeby y ſprzęt domowy, zá dowodem według uważenia Urzędowego. Zá Topor ſześć groſzy. Zá Sierp dwá groſze. Zá Koſę ſześć groſzy. Zá Chomąt chłopſki rzemienny ſześć groſzy. Zá proſty dwá groſze. Zá Duhę dwá pieniądze. Zá Woże łyczáne pułgroſzá. Zá konopne groſz. Zá Sánie chłopſkie drownie proſte dwá groſze. Zá Koláſę chłopſką proſtą ſześć groſzy. Zá Siodłá, Uzdy, Szlenie, Leyce, Uzdźienice, Wozy, y inſze Ryſztunki, według dowodu y uważenia Urzędowego. Zá Topor wielki Sklut, y inſzy Topor ćieśielſki, bednarſki, ſtelmáſki, tákże zá Piły, Swidry, Heble, Dłota, Spuſty, y inſze

ſze náczynia ćieśielſkiemu y ſtolárſkiemu, ſtelmaſkiemu, młynárſkiemu, po temuż kowalſkiemu, ślosárſkiemu, y inſzych wſzyſtkich rzemieślnikow rożnych rzemioſł y náczynia należące, máią być ſądzone y płácone według dowodu y uważenia ſłuſznego Urzędowego.

ARTYKUŁ XII. 12.

Cená Pſom.

ZA Pſa domowego brzechuná trzy kopy groſzy. Zá Náśládniká y ná Brzeſzniká zwierzynnego trzy ruble groſzy. Zá bobrowego Pſa trzy ruble groſzy. Zá Kurczá y zá Chártá trzy kopy groſzy. Zá wyżłá dwie kopy groſzy. Zá Ułannika źwierzynnego trzy kopy groſzy. Zá Szczáię pułtorey kopy groſzy. Zá pod ſtrzelczego Pſa trzy kopy groſzy. Za Pſa obſocznego trzy ruble groſzy. Zá medeláńſkiego Pſa trzy ruble groſzy. Zá Chártá podſokolego trzy ruble groſzy.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Jeśliby Pies nie przywiązány ukąśił ábo obráźił, y też ktoby Pſa zábił.

R.11. a.35. TEż uſtáwuiemy, iż gdyby [a] kogo Pies uiadł z czyiego przyſzczwánia, á onby ſtánąwſzy zá pozwániem przed ſądem ktemu po-
R.12. ar:3. ſzczwániu śię nie znał. Tákowemu Sąd ma wſkázáć odprzyśiąc śię, iż tego nie uczynił, á gdyby przyśiąc niechćiał, tedy żáłobna ſtroná gdy go w tym poprzyśięgnie, powinien go będźie náwiązáć, iákoby
R.13. a.12. go ſam ſwą ręką ránił. § Jeśliżby kto komu Pſa umyślnie á nie od ręki zábił ábo záſtrzelił, tákowy będźie powinien onego Pſa płáćić według Ceny opiſaney. Wſzákże ieśliby go zábił od ręki kijem ábo iáką bronią śiebie broniąc, nie pociſkiem áni ſtrzelbą, tákowy zá onego Pſa nic płáćić nie będźie powinien.

[a] Gdyby Pies kogo cudzego z poſzczwánia ukąśił, Pan tego Pſa, ieśliby śię do tego nieznał, przyśięgą odwiedźie śię. *Kaź: Wielki w Wiślicy.* 1368. *H. P.* 247.

ARTYKUŁ XIV. 14.

Ktoby w domu ſwym miał Pſa ábo Bydlę, ktoreby w ſąśiedztwie ſzkodźiło.

USláwuiemy, ieśliby u kogo Pies domowy ábo Bydle iáką ſzkodę w Okolicy czyniło, á ten domowy Goſpodarz, o tym wiedząc, onego Bydlęćiá ſtrzedz, á Pſa ná przywięźi dźierżeć y mieć niechćiał. Tedy tákowy będźie powinien wſzyſtkie ſzkody w ſąśiedztwie przez tákie Bydlę ábo Pſa uczynione płáćić y opráwić, ná co dowod ſłuſzny będźie uczyniony. Jeśliżby Bydle iákie Człowieka obráźiło, tedy to Bydle temu, kogo obráźiło, wydáne być ma. § A tákże też ktoby miał Koniá wáśniwego, ktoryby był ſzkodzącym ludźiom, tedy powinien dzwonek ná nim ná pochwach ábo ná nodze mieć, dla tego áby to wiedząc nań nie náieżdżali, á ktoby bez dzwonká ná tákowym Koniu iezdźił, á onby kogo obráźił, tedy ten Koń zá to obráżonemu wydany być ma.

ROZDZIAŁ



CZTERNASTY.

O Złodżieystwie stánu wszelakiego.

ARTYKUŁ I.

O poimániu z licem Sługi y Poddánego czyiego, gdźie ma być wiedźiony.

1 GDyby kto czyiego [a] Sługę, Boiárzyná, Człowieká ćiahłego á- R.14.
bo Czeládniká niewolnego, z iákim licem, rzeczámi krádźio- ar.5.
nymi poimał obyczáiem y porządkiem niżey w tym Rozdźiale
opisanym, ták w domu iego iáko y ná polu, ábo ná drodze, tyl-
koby ná grunćie Páná tego Człowieká. Tedy tákowego licowáne-
go Człowieka ma wieść do Páná iego, czyi będźie, do tego dwo-
2 ru, ku ktoremu on Człowiek należy. § A gdźieby tráfiło śię komu R.11.
czyiego Sługę Człowieká poimáć z licem, nie ná imieniu Páná iego, a.28.
ále gdźie indźiey ná drodze, ábo ná cudzym grunćie będącego, ábo R.10.
też w Miásteczku, we wśi inszego Páná, bądź też w Mieśćie Nászym, a.1. y 14.
gdźie nie sądowy Urząd y nie tárgowego dnia, ábo w śiele Nászym:
tákowego stronie żałobney wolno będźie wieść gdźie zechce, ábo do
Urzędu Nászego Grodzkiego Hospodárskiego tego Powiatu, ábo
też do Páná iego, y powiedźieli do Páná, tedy podawszy go z tym
licem onemu Pánu samemu, á w niebytnośći samego Páná, tedy
Urzędnikowi, Ciwunowi iego ábo rykuniey, á miedzy stany mnieyszy-
mi uboższymi, gdźie Urzędniká, Ciwuná nie będźie, tedy Zenie, ábo
Synowi dorostemu, ma z niego spráwiedliwośći prośić. A ten Pan,
ábo w niebytnośći Páńskiey Urzędnik powinien będźie iemu spráwie-
dliwość nieodwłoczną naydaley do dwuch niedźiel uczynić według te-
go Statutu, y przyidźieli spráwá do zwodu, tedy zwod do ostátnie-

go ſtopniá práwá támże ná tym mieyſcu ma być czyniony, tymże obyczáiem, iáko niżey w drugim Artykule tego Rozdźiału o zwodźie, ná Urzędách Náſzych ieſt ſzerzey opiſano, y do rozſądku práwnego tego Człowieká z licem poimanego, ten, komu go podadzą, ma w dobrey opátrznośći y zá ſwoią ſtrażą, od załobney ſtrony ſtraży nie potrzebuiąc, chowáć. § A ieśliby ten Pan ábo Urzędnik iego ſprá- 3
wiedliwośći iemu o to uczynić niechćiał, ábo ią nie według práwá tego poſpolitego, z krzywdą ſtronie żáłobney czynił. Tákowy będąc o to do Urzędu Náſzego Sądu naleznego pozwány, powinien będźie ſam przed Urzędem Náſzym ſtánąć, y tego w złodźieyſtwie obwinionego poſtáwić, á Urząd Naſz w tey rzeczy miedzy nich rozſądźić, y winnego według práwá karáć ma. § Jeślizby ten Złodźiey ućiekł 4
od tego Páná ſwego, ábo Pan ono lice ſtráćił, y przed Sadem Náſzym Złodźieiaby nie poſtáwił, y licáby nie położyl, tákowy ſam ábo iego Urzędnik, komu ten Złodźiey był podány, powinien pierwey będźie ná tym przyśiąc, iż ten Złodźiey ućiekł, ábo lice zginęło, bez rady, wiádomośći, folgi, y nie zá nieopátrznośćią, ábo niedbałośćią
R. 4. iego. A po tákim odprzyśięzeniu przećię żáłobney ſtronie ſzkodę zá-
a. 49. R. 12. płáćić, ná czym przyśięgnie, ábo iáki inſzy ſłuſzny dowod uczyni,
a. 25. coby iemu przy onym licu zginęło. A ieśliby ten Złodźiey w tákowey winie był obwiniony, zá co gardłem karzą, przećię y potym
R. 4. a. 15. gdźiekolwiek może być pośćigniony, gárdłem karány być ma. § 5
Jeślizby zá przywiedźieniem do dworu ktorego Páná ábo domu Szláckiego, Człowieká iego licowánego on Pan ábo iego Urzędnik, Ciwun, y ktożkolwiek w dworze będący, ſtronie powodowey Woźnemu y ludźiom poſtronnym okázáć śię, ábo okazawſzy śię obwinionego w złodźieyſtwie do śiebie wźiąć niechćiał, tákowego Człowieká wolno będźie ſtronie ukrzywdzoney wieść do Urzędu Náſzego ſądowego Grodzkiego, y tam ſobie z nim ná Urzędźie Náſzym ſpráwiedliwośći dowodźić.

a Káżdy Pan Woiewodztw Ukráinnych, Sługę ábo poddánego ſwego o rozboy lub o złodźieyſtwo obwinionego zá pozwem ná pierwſzy termin ſtáwić powinien, y tam z niego ſam ábo przez Przyiaciela z Urzędem Grodzkim ſpráwiedliwość czynic powinien. *Conſt: 1616. fol: 23. Tit:* O rozboiach.

ARTYKUŁ II. 2.

O czynieniu ſpráwiedliwośći ze wśi w obwinieniu Złodźieyſkim.

Kiedyby też co u kogo ukrádźiono, á widźiałaby mu śię ſzkodá od ktorey wśi, á Szkodniká ſwego nie wie, tedy ma prośić práwá ná tę Wieś u Páná iego. A ieśliby dał wſzyſtkiey Wśi winę, tedy trzey Mężowie z oney Wśi, ktorych on obierze, máią przyśiąc, iáko w tey Wśi Szkodniká iego nie wiedzą, y ſami Szkodnikámi nie ſą. A ieśliby o to nie przyśięgli, 1

śięgli, tedy ona Wieś wszytká tę szkodę wszystkę temu Szkodnikowi
2 ma płáćić, á sobie Złodźieiá szukáć. § A gdźieby w tey Wśi ludźie R. 7.
byli rożnych Pánow, tedy ukrzywdzony ma wszystkich tych Pánow a. 9.
iednym listem upominalnym y ná ieden rok, o uczynienie tákiey
sprawiedliwośći, obnieść, y z tego listu kopije iednemu ktoremu Człowiekowi
káżdego Páná w tey Wśi przez Woźnego podáwáć. A ktory
Pan ábo Urzędnik zá listem upominalnym spráwiedliwośći nie
uczyni, ten Pan sam będąc o to przypozwány, zá dowodem strony
żáłobney, szkodę iemu płáćić powinien będźie. Tákowez śię práwo
w tey mierze y o Wśiach Nászych Hospodarskich rozumieć ma.

ARTYKUŁ III. 3.

O poimániu z licem w Miástách Nászych Hospodarskich, y o zwodach złodźieystwá, z czymkolwiek kto poimany będźie.

1 USTáwuiemy, gdyby kto Szlácheckiego Narodu Człowiek, iáko y prostego stanu, bądź Nász Hospodarski poddany, ábo R. 4. a. 64.
Xiążęcy, Páński, y Ziemiáński, tákże y Człowiek loźny bez
służby mieszkáiący, ábo y Sługá czyi, bez bytnośći Páná swego,
ábo też gość przyieżdży w ktorym Mieśćie Nászym, gdźie są
Urzędy sądowe Grodzkie, był poimány ná Złodźieystwie ná samym R. 4.
gorącym uczynku, ábo też lice, rzeczy kradźione były u niego pozna- a. 29. R. 11.
ne, tákowego nie do Páná iego, czyimby się sługą ábo poddánym a. 32. R. 12.
ozywał, ále do tegoż Urzędu Nászego sądowego Grodzkiego, pod a. 16.
ktorym poimany będźie. A Człowiek mieyski práwá Maydeburskiego
poimany, w tymże Mieśćie mieszkáiący, do swego Urzędu Mieyskiego
wiedźiony być ma. A Urząd wźiąwszy tákowego do więźienia,
y ieśli śię ktory czyim sługą ábo poddánym mienić będźie, ma
o tym Pánu iego znáć dáć, záchowuiąc śię w tym według Artykułu
dwudźiestego dźiewiątego w Rozdźiale czwartym, y rok temu Pánu
ku przysłuchániu tego práwá oznaymić, y przybędźieli Pan sam, ábo
kogo ná swe mieysce ná rok oznaymiony poszle, á Urząd przy
bytnośći iego, tákiego obwinionego według práwá sądźić y skázowáć
będźie, á ieśli sam Pan nie przybędźie y nikogo nie poszle, tedy
iuż Urząd Nász przećię ná ten rok złożony sądźić y kończyć ma według
práwá. Po temuż śię Urząd Nász około dawánia znáć Panom
2 o ich sługach y ludźiach ma záchowáć. § A gdy kto poimany ná drodze, R. 4. a. 55.
ábo gdźie indźiey, iáko o tym w Artykule pierwszym tego Rozdźiału
iest opisano, do Urzędu przywiedźiony y do więźienia podány
będźie, á czásu práwá gdyby obwiniony w złodźieystwie powiedźiał
Zawodcę od kogo lice ma, tedy ma ná tymże Urzędźie Nászym
tego Zawodcę postáwić, ábo zeznániem Urzędowym śiebie oczyśćić

gdźieby to kupił y ná ktorym Urzędźie to opowiadał y w księgi zápisał. A ieśliby ten Zawodca tego obwinionego w złodźieystwie przed Urzędem záſtąpił, á tenby Zaſtępca brał śię ná inſzy zwod, chcąc wieść od Sądu Urzędu Náſzego ná inſzego Záſtępcę y do inſzego Urzędu, to mu nie ma być dano, ále káżdy Zaſtępca do oſtatecznego zwodu ma być ſtánowiony przed tym Urzędem Náſzym, gdźie śię początek ſtał zwodu, á lice u Urzędu będźie ku zwodu ten wykupowáć, kto śię zwodźi, á wſzakże zá wykupowánie licá więcey Urząd nie ma bráć tylko po dwánaśćie groſzy, y zá káżdym zwodem iáko od ſamego Więźnia wypuſzczáiąc go, ták od Iica, ktore będźie ku práwu ſtáwiono, y káżdemu tákowemu kto śię wywodźi, z máiętnośći onego ná kim lice zoſtánie, náwiązká według ſtanu ſkazowana być ma. § A ieśliby u onego Złodźieia máiętnośći ták wiele nie było, czym lice z Urzędu wykupić, ten Urząd ma lice żáłobney ſtronie darmo wroćić, á Złodźiey iáko zá złodźieyſtwo, ták y zá wſzyſtkie náwiązki y ſzkody
R.10. a.14. ma gardłem przypłáćić. A ieśliby Zawodcy przed Urzędem Náſzym do oſtátecznego zwodu nie poſtáwił, á zeznaniem Urzędowym śiebie w tym złodźieyſtwie nie oczyśćił, tedy ten karány być ma iáko Złodźiey, á ſzkodá, ná czym ſtroná żałobliwa przyśięże, to ma być płácono z domu onego Złodźieia. A gdźieby oſtáteczny Zawodca śiebie oczyśćił wypiſem Urzędowym, gdźie onę rzecz kupił, ábo iż to iego Koń ábo Wół domoroſły, świadectwem ſłuſznym śię wypráwił, tákowy iáko náwiązek ták y ſzkod nikomu płáćić nie będźie powi-
R.14. a.20. nien, wſzakże ieśliby tę rzecz kupił, pieniądze ſwe tráći. § A ieśliby ſtrona powodowa ktora pozwałá, mieniłá Konia ábo Wołu ſwym domoroſłym, ábo rzecz Domá urobioną, iáko náczynie, y iakąkolwiek inſzą rzecz, á ſtroná żáłobliwa, ktora będźie z licem przywiedźiona, będąc też niepodeyrzaną, mieniła być ſwym domoroſłym, ábo w domu urobionym, á podobieńſtwo ku temu śię śćiągáło, choćiayby y obiedwie ſtrony wydáły Swiádkow godnych, tedy zá podobieńſtwem y zá świadectwem ſtrona obżałowana przy ſwych Swiadkách bliżſza będźie ku wywodowi przyśięgą, iż to ieſt iego domoroſłe ábo w domu robione, bo temuby iuż ſzło o gárdło. A
R.4. a.77. wſzákże Sąd podobieńſtwá wſzelákie ná dobrey bácznośći mieć ma, y w rzeczach wątpliwych ſkłonnieyſzy ma być ku wyzwoleniu niżli ku karániu. § A proſtego ſtanu Człowiek, ktory pierwſzy ábo drugi raz około tákich rzeczy będźie obwiniony, ten ku tákiemu odwo-
R.11. a.31. dowi ma być przypuſzczony, á po wywodźie tákowym tylko od gárdłá obżáłowány wolen będźie, á náwiązki ſobie domagáć śię nie ma.

ARTYKUŁ IV. 4.

O tym, coby śię ſtało ná Tárgu ábo ná Jarmarku y Kiermáſzu.

Rozumie-

1 ROzumieiąc być niemnieyſzy pożytek Nám y poddánym R.11.
Náſzym, z Targow y Jarmarkow, ktore w tym Páńſtwie Ná- a.22. R.4.
ſzym bywáią, y dla tego wáruiąc, áby tákie zgromadzenia ludz- a.64.
kie w pokoiu y beſpieczności dobrey záchowáni byli. Uſtáwu-
iemy, gdyby kto u kogo co ná Tárgu ukradł, á z tym licem zá-
razem ná gorącym uczynku poimany był, áboby co u kogo przed-
tym kradźionych rzeczy ná Tárgu poznano, álboby iáki zbytek,
gwałt, boy, rány, záboyſtwo uczyniono. Tedy ſtánieli ſię to w Mie-
ście Náſzym pod Urzędem ſądowym, w tym ſię ſtrony y Urząd
Naſz záchowáć máią, iáko o tym wyżey w Artykule wtorym tegoż
Rozdźiału opiſano. A tráfili ſię poimanie z licem ábo záboyſtwo,
gdźie o gardło poydźie, ná Tárgu, ábo ná Jarmarku y Odpuście w in-
ſzych Miáſtach Náſzych, nie pod Urzędem ſądowym, ábo też w
Miáſtach Xiążęcych, Páńſkich y Ziemiáńſkich. Tedy nie możeli być
przytym Woźny, y przed Widzem tego Urzędu Náſzego, ábo tego
Páná, bądź też Urzędniká iego w czyim ſię to Miaſteczku ſtánie,
ma być táki imany, y do więźienia w Zamku ábo w Dworze tame-
2 cznym ſądzony. § Y gdźieby ſię to ſtáło miedzy Sługámi, ábo pod- R.11. a.28.
dánemi Szláchecкiemi, zwłaſzcza w tym iednym Powiećie ośiádłych,
áboby Naſz poddány Hoſpodarſki Szláchecкiego Człowieká obwi-
nił y oſadźił, á ſzłoby o rzecz táką, zá co gárdłem karzą. Tedy żá-
łobna ſtroná ſpoſobiwſzy ſobie Woźnego y ſtronę, ma tego obwi-
nionego, bądź tegoż dnia ábo ná záiutrz, á naydaley dnia trzećiego
ábo czwartego wźiąwſzy z tego więźienia tárgowego, wieść z Wo-
źnym y ſtroną, gdźie zechce, ábo do Urzędu Naſzego ſądowego w
tymże Powiećie, ábo też do Páná tego czyi Człowiek będźie, y tam
3 ſobie ſpráwiedliwośći dowodźić. § A ieśli przez cztery dni ten, kto R.4.
poſadźi, tego Więźnia ſwego z więźienia tákowego Targowego nie a.29. R.7.
wyimie bez ſłuſznych prawnych przyczyn. Tedy ten Urząd ma go a.31.
dobrowolnie tylko wźiąwſzy ſobie poturemne, wypuśćić: á ten Wię-
źień potym nawiązki według ſtanu ſwego, iákoby bity był zá zelże-
nie y więźienie ſwe, także y tego poturemnego, y też ſzkod, ieśliby
ſię mu zá tym imániem y ſadzeniem iákie ſtały, będźie moc ná tym,
kto go był poſadźił, pozyſkiwáć przed tymże Urzędem. Y dla tego
ten Urząd biorąc obwinionego do więźienia, ma też y tego Załobni-
ká, ábo więźieniem, ábo poręką dobrą opátrzyć, iákoby y obwinio-
nemu w tákiey mierze, iáko wyżey opiſano, ſpráwiedliwość nie gi- R.4.
4 nęła. § A będźieli obwiniony w tákich rzeczách krwáwych Naſz pod- a.15.
dány inſzego przyſądu, á nie tego gdźie będźie Targ, od Szláchecкie- y 31.
go Człowieká. Tedy ten żáłobnik ták ſię ma zachowáć, y wieść go
do tego Urzędniká Náſzego, w czyim przyſądźie ieſt, tylkoby w tym-
 że

że Powiećie; y tam ſobie práwá dowodźić. A wykupowáć z więźienia tego pierwſzego Targowego, ten ma, kto da oſadźić, po temu iáko o tym w Rozdźiale czwartym dołożono. A potym tey ſzkody ná winowátym patrzyć: ieśliby krzywdá iáka ná Tárgu, bądź w rzeczach krwawych ábo mnieyſzych inſzych ſtała śię Człowiekowi ná Targ przyieżdżemu, bądź Náſzym ábo poddanym Szláchecki̇m, od ludźi onego Dworu, gdźie Targ będźie, z tákowemi ten Urząd ſpráwiedliwość
R.11. nie odwłoczną co nayrychley czynić powinien będźie. § A przy-
a.28. R.10. ieżdży Człowiek Naſz ábo Szláchecki uczynili krzywdę Człowiekowi
ar.1. onego Urzędu, gdźie Targ ieſt, ten támże ma być do więźienia oſadzony, y będźieli winá w rzeczy krwawey, to Náſzego poddánego do Urzędniká Náſzego, pod czyim przyſądem będźie: á Szláchecki̇ego Człowieká do Urzędu Grodzkiego ábo też do Páná iego, iáko zechce, wieść, y tam ſobie ſprawiedliwośći dowodźić będźie. A w rzeczach mnieyſzych nie krwawych, ma o Naſzym poddanym Urzędnikowi Náſzemu, á o Szláchecki̇m, Pánu iego, ábo w niebytności Páńſkiey, Urzędnikowi dáć znáć. A Urzędnik Naſz ábo Szláchćic ſam przyiechawſzy, ábo przez Poſłańcow ſwych máią tákich obwinionych z tymże Urzędem, pod ktorym śię co ſtánie, ná Tárgu ſpolnie ſądźić y winnych karáć. § A nie przyiedźieli, áni przyſzle Urzę-
R. 4. a.29. dnik Naſz ábo Szláchćic ku temu práwu, tedy iuż ten Pán ábo U-
R.13. rzędnik onego dworu, gdźie Targ był, wźiąwſzy kſobie ná to práwo
a.11. Woźnego y dwuch Szláchćicow Ziemian Náſzych Hoſpodarſkich, ma táką rzecz ſądźić y ſkázowáć, y do zápłáty winnego w więźieniu dźierżeć. Wſzákże tákie poſtępki wyżey opiſane máią śię záchowáć miedzy Obywatelámi tegoż iednego Powiatu, w ktorym ten Targ
R.11. ábo Jarmark będźie. § A co śię dotycze y inſzych ludźi cudzoźiem-
a.22 cow, ábo y tubylcow Kupcow, y inſzych ludźi przyieżdżych z inſzego
R. 4. a.64. Páńſtwá, ábo też y z tego Páńſtwá, ále z inſzych Powiátow dálſzych zá kilkádźieśiąt mil, tákim w krzywdach ich ná tymże Urzędźie, gdźie śię co ná Targu ſtánie, zá obeſłániem od tego Urzędu onego Páná, czyi Sługá ábo Człowiek w czym obwiniony będźie, ſpráwiedliwość czyniona być ma. Tákże y z tákowych Ludźi z daleká przyieżdżych, komubykolwiek oni w czym krzywdę ná Tárgu uczynili, tenże Urząd, pod ktorym śię co ná Targu ſtánie, dáiąc o tym Pánom ich znáć, zwłaſzcza ieśliby obwinieni tego potrzebowáli, y rok według dálekośći mieyſca, iáko ziecháć może, Panom ich ſkłádáiąc, ſpráwiedliwość czynić ma, według Statutu y Porządku o tym wyżey w Rozdźiale czwartym opiſanego. § A ieślizby Szláchćic ná tákim Tárgu nie ſądowego mieyſcá iáki zbytek uczynił, tedy o to z ośiadłośći pozywány będźie, wyiąwſzy to, ieśliby był w rzeczy krwawey,

wey, zá co gardłem karzą, ná gorącym uczynku poimány, tákiego do Sądu Grodzkiego wieść máią. A nieośiadła Szláchta y zá mnieysze występki choćiay nie krwáwe mogą być imáni, wszákże ku rozpráwie wiedźieni do Sądu Grodzkiego.

Jármarkow w Brześciu Litewskim żaden przeszkadzáć nie powinien, *sub pœna* 300. grzywien. *Const*: 1633. *fol*: 62. *Tit*: Jarmarki.

Jármarki w Wilnie dwa do roku. *Const*: 1633. *fol*: 39. *Tit*: *Libertas commerciorum*.

Spráwiedliwość w Miastách składowych y ná Jármarkách z káżdego kupieckiego Człowieka, y y iákiegokolwiek stánu, ma być czyniona práwem gośćinnym przez Stárostę ábo Dzierżawcę, á w Miástach Duchownych, Páńskich y Szláchećkich, sami Pánowie ábo Urzędnicy tákimże práwem gośćinnym spráwiedliwość czynić będą powinni, *salva appellatione* zá dworem. *Const*: 1565. *fol*: 49. § Spráwiedliwość.

Jármarki w Mińsku pozwolone dwa, ieden ná S. Woyćiech, á drugi ná S. Márcin: ná ktore wszyscy Kupcy krom wszelákich ceł y myt przyieżdżáć, y tam przez dwie niedźiele towáry *libere* przedawáć máią. *Const*: 1601. *fol*: 762. *Tit*: Jármarki w Mińsku.

Jármark w Brześciu Litewskim, ktory bywał ná S. Michał, ma bywáć ná S. Márcin. *Const*: *Anni* 1678. *fol*: 21. *Tit*: Miásto Brześć.

ARTYKUŁ V. 5.

Jáko ma w czyim Domu Lice záſtáć.

1 USTáwuiemy, ktoby chćiał w czyim Domu Szláchećkim, ták ná R. 4.
wśiach iáko y w Miástách rzeczy krádźione zástáć, tedy wźią- ar: 3.
wszy Woźnego y ktemu ludźi postronnych wiary godnych, R. 12.
przy nich w onym Domu tych rzeczy krádźionych szukáć ma, á a. 15.
skoroby tam co z rzeczy krádźionych ználazł, y kogo przy Licu zástał, ma przy tymże Woźnym y ludźiach postronnych u tego, kogo przy Licu zástánie, wywiedźieć śię zkąd te rzeczy w Dom iego dostáły śię, á potym oświádczywszy Woźnym y stroną, tego Szláchćicá do Grodu pozwáć ma. A ieśli nikogo nie zástánie, iedno Lice naydźie, iednákoż z tym Licem ma iecháć do Urzędu Nászego, y tam daley
2 według práwá postępowáć. § Jeśliżby kto w swym Domu krádźie- R. 4.
ży szukáć niedopuśćił, Kleći y inszego domowego schowánia otwo- a. 77.
rzyć niechćiał, álbo od Licá odbił, álbo Lice y Złodźieia odiął, tedy ten, kto to uczyni, będźie powinien tę wszystkę szkodę stronie żałobliwey płáćić według dowodu álbo przyśięgi. Tymże sposobem, ktoby chćiał u czyiego Człowieká kradźież zástáć, ma śię zachowáć iáko wyżey nápisano, wszákże tylko z Woźnym y z stroną ostąpiwszy Dom poddánego iego, ma tego Páná álbo Urzędniká, á niebędźieli Urzędniká áni Ciwuna, tedy stárszego, kto w tey wśi będźie, obesłáć, opo-
3 wiedáiąc to, áby nie rozumiał gwałtownego náiechánia. § Jeśliżby Pan álbo Urzędnik iego przy tym obysku być niechćiał, tedy strona żałobliwa przećię z tymi, kogo ma przy sobie, obysk uczynić, y wszystkie schowánia trząść, y ználazszy, z tym do tego Dworu Páná iego, ku ktoremu ten Człowiek należy, wieść ma.

Státut Koronny o Licownym roku deklárowáno, żeby Licowny rok nie śćigał śię, iedno ná rzeczy krádźione. *Constit*: 1578. *fol*: 336. Tamże deklarowano, ukrzywdzony rokiem

rokiem Licownym do Grodu zá dwie niedźieli pozywáć ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

O imániu Złodźieia potráfiwſzy ná drodze.

KIedyby śię komu tráfiło Złodźieia [a] ſwego z licem, ábo y
bez lica z trefunku ná drodze ſpotkawſzy, ábo ugoniwſzy
poimáć, tedy ten poimawſzy ma co naybliżſzym po drodze tey,
R.14. ludźiom okolicznym, á będźieli po bliżu Woźny y Woźnemu to
ar.1. opowiádáć y okázáć, y wieść go ábo do Páná iego, ábo do Náſze-
go Hoſpodárſkiego Urzędu ſądowego co naybliżſzego od tego mieyſ-
ſcá, gdźie poimány, y tam ſobie z nim ſpráwiedliwośći dowodźić.
R.11. Lecz czáſu prawá w tákich rzeczach przy inſzych znakách, dowodách
a.28. nie mniey ma być to upátrowáno. Jeśliże ten kto żáluie, tę ſzkodę
ſwą zárázem, gdy śię mu ſtáłá, będźie ná Urzędźie opowiadał y zápi-
ſywał, bądź mianuiąc właśnie tego Złodźieia imieniem, ábo mieniąc że
niewiedźieć od kogo tá ſzkodá w złodźieyſtwie ſtała śię.

a Sługę iáwnego Złodźieia ábo Zdraycę, chociay Szláchcicá wolno wſzędźie imáć. Conſt: 1558. fol: 462. y Conſt: 1598. fol: 705.

ARTYKUŁ VII. 7.

O ważnośći Licá, zá co Złodźiey gárdłem ma być karány.

R.14. USTáwuiemy, iż káżdy Złodźiey z Licem przywiedźiony y prá-
a.19. wem przekonány przy Licu iego, ktoreby ſtało więcey czte-
R.11. rech kop groſzy, ma gárdłem karany być. A ktoreby Lice czte-
a. 9. rech kop ábo mniey ſtało, á pierwſzyby raz z tym Licem był poi-
mány, tedy táki to, co ukrádźiono, z náwiązką wroćić ma. A nie
będźieli mieć czym náwiązki płáćić, tedy ná wyrobek zá to Złodźiey
będźie wydány, Męſzczyznie ná rok po kopie groſzy, á Niewieśćie po
pięćdźieśiąt groſzy wytrącáiąc. A potym tegoż Złodźieia ieśliby śię
tráfiło komu poimáć powtore z Licem, choćiażby to Lice y dwuch kop
groſzy nie ſtało: [a] tedy iuż rozgami u ſłupá bity być ma, á zá ſzko-
dy y ſowitość nie będźieli mieć czym płáćić, ná wyrob, iáko wyżey
R. 4. opiſano, wydany być ma. A ieśliby trzeći raz tenże co ukradł, tedy
a.77. iuż y gárdłem karany będźie. § A ná dowod przećiw tákowego Zło-
dźieiá, z Licem tákim, zá co gárdłem karánie opiſano, przywiedźio-
nego, przy inſzych poſtępkach prawnych Szláchćicowi iednemu ſame-
mu, á rownemu z nim Człowiekowi proſtemu ſamowtoremu przy-
śięgá ſkazowána będźie. A gdźieby nie ſzło o gárdło, tylko o inſze
karánie mnieyſze, to bez przyśięgi zá świádectwem trzech ábo dwuch
Człowiekow wykonywano być ma.

a Jeśli we Dworze Krolewſkim małe ktorekolwiek rzeczy ukrádnie, niech będźie urzezániem ucha karány. *Kaźimierz Wielki* 1347. *H. P.* 10.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Dla pokoiu pospolitego záſtanowienie od Złodźieyſtwá.

1 OD tego czáſu uſtáwuiemy y chcemy to mieć, áby káżdy z pod- *o frymar-*
dánych Náſzych, y z poddánych Xiążęcych, Páńſkich, Du- *kách.*
chownych y Swieckich, y Boiárſkich, ták możnego ſtanu iáko y mnieyſzego, ktobykolwiek co u kogo ná tárgu, w domu ábo gdźiekolwiek Koniá, Wołu, Krowę, y inſze wſzelákie rzeczy kupił ábo frymarczył. Tedy przy tákiey kupi ábo frymarku máią być Boryſznicy, ludźie dobrzy, wiáry godni, y z tymi Boryſznikámi ſam ten Iśćiec, kto przedáie ábo przefrymárcza, ieśliby śię to ná tárgu ſtáło, zárázem do Urzędu Zamku ábo Dworu Náſzego, ábo do Urzędu Náſzego Mieyſkiego, zwłaſzcza gdźie ieſt práwo Maydeburſkie: A tráfili śię to ná tárgu w Miáſtách Xiążęcych, Páńſkich, Ziemiáńſkich, do ſamego Páná, w niebytnośći Páńſkiey do Urzędniká iego przyiść, y tę przedáżą ábo frymark dawſzy do kśiąg zeznáć y zápiſáć, y on kto kupi ábo wyfrymarczy, wypis ná to ſobie
2 wźiąć ma. § A gdźieby śię kupia ábo frymark ſtał nie ná tárgu, ále w domu ábo gdźiekolwiek, zwłaſzczá w tákich mieyſcach gdźie tárgi opodal, w milach czterech ábo piąći, ábo y dáley, przy tym tákże Boryſznicy máią być, á potym ten, kto przedaie, ná pierwſzy ábo drugi targ po tey kupi ábo frymarku, ma z Boryſznikámi ábo choćiay z iednym Boryſznikiem do bliżſzego Miáſteczká, gdźie targ bywa, iecháć, y tę przedażą ábo frymark zeznáć, á ktory kupił, wypis ſobie wźiąć ma, y tym wypiſem gdy potrzeba ukaże, ma śię oczyśćić. A Urząd káżdy od tákowego zápiſania y wypiſu nie ma więcey bráć, tylko ieden groſz, od kupuiącego pułgroſzá, á od przedáwáiącego drugie pułgroſza. Wſzákże ieśliby kto potym tę rzecz poznał, y to przed Urzędem dowiodł, że to iego właſna rzecz, tedy ten kto pierwey kupił, pieniądze ſwe tráći, á to co kupił przed U-
3 rzędem ma onemu, kto poznał y dowiodł, wroćić. § A będźieli *R. 7.*
mienić, że przy tym licu śiłá poginęło, tedy ten, kto kupił, ma od- *a. 5. y*
przyśiąc śię, iż więcey tych rzeczy nie kupił áni o nich świádom, *a. 11.*
y to kupił niewiedząc, żeby miała być rzecz krádźiona, á ten u ktorego co poznaią, pieniędzy ſwych ma patrzyć ná tym, u kogo co kupił ábo wyfrymarczył. A gdźie Miáſteczka ſą bliżey, tam poddáni Náśi Hoſpodarſcy, tákże Duchownych y Swieckich ſtanow, wieśniacy ná wśiach áni w domach ſwych nic przedawáć nie máią, ále do Miaſt y Miáſteczek wſzyſtko co chcą ſwey właſnośći prowádźić, woźić y przedawáć káżdemu wolno. A Kupczycy ábo Targowcy dla kupowánia niektorych rzeczy po wśiach ieźdźić nie máią, lecz ná tárgách y w Miáſteczkách, gdźie śię komu co tráfi kupowáć

kàżdemu pozwalamy. Czego iáko Urzędnicy Náśi Hoſpodarſcy, ták Xiążęcy, Páńſcy, Duchowni y Ziemiańſcy, máią poſtrzegáć y obwoływáć, áby zá tákowymi pokątnymi y wieyſkiemi kupiectwy y targowlámi Złodźieyſtwo nie mnożyło śię.

ARTYKUŁ IX. 9.

O gonieniu Sládem w iákieykolwiek rzeczy pokradźioney.

Kiedyby [a] pokrádźiono Konie, Woły, Bydło, y inſze rzeczy w domu y gdźiekolwiek, á ten Szkodny poiąłby Slad tey ſzkody ſwey, y zebrawſzy ludźi dobrych okolicznych Sąśiádow według dawnego obyczáiu gonił Sládem: á ten Slad gdźieby ku ktorey wśi, ábo w czyi dom przywiodł. Tedy ma posłáć do tey wśi ábo do domu, gdźie Slad wyſzedł, ludźi dobrych ſtronnych, godnych wiáry, áby ze wśi ſwey y z domu, gdźieby Slad wſzedł, álbo z gruntu, źiemi, wśi ſwey Slad wywiedli. Tákowa wieś álbo w czyi dom Slád wſzedł, máią ten Slád u tey kopy wźiąć, y ze wśi álbo z domu y z źiemi ſwey tey wśi Slad wywieść áż do inſzey grá-
R.11. nicy, kędy ten Slad poydźie. § A ieśliby ta wieś, do ktorey Slad przy-
a.40. wiedźiono, od śiebie Sládu nie wywiedli, álbo od Sládu odbili, álbo
R.12. wygnawſzy bydłem zádeptali, y ná tákowym záſtánowiwſzy śię ta
a.15. kopa, gdźie Sládu nie odwiedźiono, álbo odbito, máią wźiąć Woźnego, y z tym Woźnym ludźie ſtronni, kopá wſzyſtká máią onę ſzkodę oszácowáć, ná czym on Szkodnik ſamotrzeć przyśięże, mianuiąc ſobie ſzkodę od tey wśi. A gdy przyśięże, tedy ona wieś tę ſzkodę powinna będźie zápłáćić, á ſobie winnego ſzukáć. Y po ſkazániu máią przez Woźnego y ſtronę, ktorzy przy tym byli, obiáwić to Urzędowi Grodzkiemu tego Powiátu, y połowicę przeſądu Urzędowi dáć. A Urząd ma rok według ważności ſzkody y náuki Státutowey zápłáćie złożyć, y ten rok liſtem ſwym Pánu tych ludźi oznaymić, y w tym go nápomnieć, áby tę ſzkodę ludźiom ſwym zapłáćić rozkazał, álbo, ieśli w ſamego iego domu kopá będźie, ſam zápłáćił. A nie ſtánieli śię w tey rzeczy zapłáta, ná rok od Urzędu złożony: Tedy ukrzywdzona ſtrona, gdy pozwawſzy o to ſtronę przećiwna do Urzędu Grodzkiego, dowiedźie tego, że ta kopa y ſkazánie ſłuſzne uczynione, ten
R. 9. tę ſzkodę będźie winien ſowito zápłáćić. § A ieśliby ukrzywdzony
a. 8. złodźieyſtwem chćiał ſzkody ſwey dochodźić kopą: Tedy wſzyſcy w tey Okolicy w około ná milę ze wſzyſtkich czterech ſtron, máią kazáć poddánym ſwym ná kopę ſchodźić śię: á to śię ma rozumieć, w przod ná te mieyſca, gdźie do tych czas kopy nie bywały, ktore kopowiſká káżdy Podkomorzy w Powiećie ſwym náznáczyć, y wśi te, ktore śię tám ſtánowić będą opiſáć ma. A ná Ruśi y indźiey gdźie

zdawna

zdawna kopy bywáły, tam máią być y teraz kopy odpráwowáne ná ſtárych kopowiſkach, tym obyczáiem iáko pierwey to bywáło. A ná tych też mieyſcách, gdźie do tych czaſow kopy niebywały, tákowymże porządkiem y poſtępkiem kopy zbierane y odpráwowane być máią, iáko śię ná Ruśi záchowywáło y záchowuie.

* Gdy Sąśiád ná ſwe Sąśiády wołá, áby mu Sládem Złodźieia, ktory Koniá ukradł, gonić pomogli, w czymby Koniá od Złodźieia mogł mieć: ktorzy kmiecie ieśliby gonić niechcieli, y takby Złodźieia z Koniem upuścili, kmiecie máią być ſkazáni ku zápłáceniu tákowego Koniá. *Kaź: Wielki* 1368. *H. P.* 550.

ARTYKUŁ X. 10.

Jeśliby ktokolwiek Szláchćicá ośiádłego álbo nieośiádłego niewinnie y bez licá o złodźieyſtwo obwinił.

1 UStáwuiemy, gdźieby ktokolwiek Szláchćicá ták ośiádłego álbo y nieośiádłego obwinił o złodźieyſtwo bez licá y krom ſłuſzney przyczyny, ták zá pozwy iáko y bez pozwu, Człowieká dobrego, wiáry godnego y niepodeyrzánego, tedy tákowe obwinienie onemu Szláchćicowi ná poczćiwośći y dobrey ſławie iego nic ſzkodźić nie ma, ále zá tákie obwinienie ten Załobnik powinien będźie tego Szláchćicá náwiązáć, iákoby go zranił, y támże ná Zámku álbo Dworze Náſzym, gdźie śię to przytráfi, ma śiedźieć dwánáśćie niedźiel, ieśliby ten Załobnik był ſam Szláchćic, á gdźieby proſtego ſtanu Człowiek Szláchćicá tym obyczáiem, iáko wyżey opiſano, o złodźieyſtwo obwinił, ma zá to u ſłupá rozgámi bity być, obwoływáiąc (R. 3. 4.22. R. 4. 4.11.)
2 ten iego wyſtępek. § Jeślizby w tákim obwinieniu Szláchćicá chociay bez licá iedno wypiſem z ksiąg powołánia, ábo iákie ſłuſzne przyczyny y też znáki nań u práwá pokazał, y złodźieyſtwá nań zátym dowodźić chćiał, á tenby Szláchćic obwiniony przed tym nigdy o to śię ieſzcze nikomu nie odwodźił áni odprzyśięgał. Tedy w tákim obwinieniu pierwſzy kroć od tego ſam ieden odprzyśiąc śię ma, iáko mu w tym nie był y nie ieſt Szkodnikiem, á po przyśiędze zá tákowemi znáki, iuż mu náwiązká nie ma być płacona, áni więźienia nie powinien ćierpieć.
3 § A gdźieby tegoż Szláchćica ieśli ośiádłego zá pozwy, á nieośiadłego y bez pozwu, ná Urzędźie Náſzym ſądowym tákże kto o złodźieyſtwo drugi raz tymże obyczáiem zá ſłuſznymi znáki, y iuż zá drugim powołániem obwiniono było, tedy iuż nie ſam ieden, ále ſamowtor z Szláchćicem ośiadłym, wiáry godnym y nie podeyrzánym, tákże bez náwiązki tego Szláchćicá powołánego, odprzyśiąc śię ma.
4 § A gdźieby y trzeći raz tegoż Szláchćicá z przyczyn pewnych, á nie zgołá, ále zá trzećim powołániem o złodźieyſtwo kto obwinił, tedy iuż ſamotrzeć z Szláchtą ośiadłą, ludźmi wiáry godnymi y niepodeyrzanymi od tego odprzyśiąc śię ma, á ieśliby ſpełna Swiadkow nie miał, choćiayby iednego (R. 11. 4.31.)

 nie-

niedoſtáwáło z kim odprzyśiąc śię, tedy zá dowodem ſłuſznym ábo
zá przyśięgą Załobnika ma wſzyſtkę ſzkodę iemu zapłáćić, á ſobie
R.11. a.31. winnego ſzukáć. § ᵃ A wſzákże ieśliby tego Szláchćicá iuż czwarty
R.12. raz tákże o złodźieyſtwo było obwiniono, zá ſłuſznymi y iawnymi
ar:1. znaki y powołániem iuż nie iednokrotnym w przod tego uczynionym, to nań pokazano y dowiedźiono było, by też y lica przy nim nie záſtali: á ſtrona powodowa Szláchćicem będąc, ſamotrzeć z Szláchtą ludźmi znáiomymi tubylcámi, wiary godnymi y nie podeyrzanymi o to złodźieyſtwo iego poprzyśięgłá, tedy iuż gárdłem karany być ma iáko Złodźiey, á ſzkoda z imienia ábo z máiętnośći iego ruchomey zá dowodem ſłuſznym ma być płacona ſtronie powodowey. A ieśliby Szláchćic obwiniony był od Człowieka ſtanu proſtego, tedy y zá czwartym rázem Człowiek ſtanu proſtego, áż ſamośiodm z dwiema Szláchćicámi, á ze czterma ludźmi ſobie rownymi niepodeyrzánymi poprzyśiąc go ma.

W práwie Koronnym Szláchćic zá iednym rázem pomowienia o złodźieyſtwo ma śię przyśięgą oczyśćić, á zá to żadney winie nie podlega. *Kaź: w Wiślicy* 1368.

Tamże w Koronie, kto trzykroć w złodźieyſtwie przekonány, beze czći ma być. Y Statut W. X. Lit: w Rozd: 11. Art: 31. Art: 37.

A ieśliby proſty Człowiek Szláchćicá o złodźieyſtwo pomowił, ma być u ſłupa karány obwoływáiąc wyſtępek ſwoy. Roz: 3. Art: 22. Stat: W. X. Lit:

ᵃ W Koronie: ktoby raz drugi, á naywięcey trzeći kroć o zły uczynek złodźieyſtwá ábo łupu był oſkárżony, powinien niewinność ſwoię oczyśćić, y wyświadczyć Swiádkami w ſtanie rownymi, nieinaczey iedno iakoby Szláchectwa dowodźić miał, ále ktory będźie czwarty raz obwiniony, iuż práwem ma być karany. *Káźimierz Jag: w Piotr:* 1447. *H. L.* 104. *H. P.* 553.

ARTYKUŁ XI. 11.

O obwinieniu w złodźieyſtwie Szláchćicá lat zupełnych nie máiącego, tákże y o proſtych Ludźiach.

R.14. a.7. JEśliby śię tráfiło, iżby Szláchćic w lećiech ſześnaſtu á nie więcey obwiniony był o złodźieyſtwo, ábo przywiedźiony z licem, tedy
R.12. ar:9. tákiemu przemłodość lat iego nie ma być policzono zá złodźieyſtwo,
R.4. a.15. y nie ma być do Kátá w ręce y ná mękę dawany. Jednak tę ſzkodę Oćiec iego, ábo Mátká, ábo Krewny z imienia częśći iego powinni z nawiązką zápłáćić, y zápłáćiwſzy, to poczćiwośći iego ſzkodźić nie ma. A niebędźieli miał czym zapłáćić, tedy dáć go ná wyſługę, pokiby to záſłużył, co záſzkodźił. A wyſługá ma być po kopie groſzy ná rok. § Tymże obyczáiem może śię rozumieć y o Dźiećiach Ludźi proſtych lat niedoroſłych: á wſzakże táki Chłopiec lat niedoroſły, ieśliby w kilku złodźieyſtwach y przy licu był doznany, tákowych Urząd ma karáć według zdania ſwego, to ieſt, nie gardłem, ále iákim káraniem ná ćiele.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Powołániach.

Uſtáwu-

1 USTáwuiemy, áby powołánia złodźieyſkie przed Urzędem opowiádane y iáwnie wyświadczone, y do kśiąg káżdego Urzędu, gdźie śię to práwo toczyć będźie, á potym y do Kśiąg Grodzkich zá zeznániem Woźnego y ſtrony, zápiſowáne były, ktore kśięgi iáko przed tym ták y teraz zowią czarnymi kśięgámi. Tákowe opowiádánie y powołánie Urzędownie zápiſane, ma u práwá wſzędźie mieyſce mieć y przyimowano być, y kśięgi tákie czarne Urząd káżdy Grodzki ma mieć oſobne, z inſzemi ſpráwámi w iedne kśięgi tákich rzeczy złodźieyſkich nie mieſzáiąc.

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ktoby Złodźieia przyliczne go, wiádomość o nim máiąc, u śiebie w domu chował.

1 USTáwuiemy y ſkázuiemy. Iż kiedyby kto Złodźieia przylicznego wiádomie w domu ſwym, ábo ná imieniu ſwym osádźiwſzy domem chował, ábo mieſzkáć dopuśćił, ábo iawnego Złodźieia od Szubienicy ſwymi pieniędzmi okupił, tedy tákowy káżdy, ieśliby to náń ſłuſznym práwem przewiedźiono było, wſzyſtkę ſzkodę, ktoraby śię komu przez tego Złodźieia ſtałá z imienia iego, będźie powinien płáćić y oprawowáć. R. 11. a. 36. y 64.
2 § Tymże obyczáiem ieśliby komu Złodźieia práwem przekonánego ná śmierć wydano, á onby nie ſkarał, á potym komuby śię kolwiek od tego Złodźieia ſzkoda dźiałá, tedy ten, kto tego Złodźieia puśćił, zá dowodem ſtrony żałobney, że śię mu od onego Złodźieia ſzkodá ſtáłá, powinien będźie tę wſzyſtkę ſzkodę płáćić y oprawić.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O pokrádźieniu Swirná ábo Kleći Páńſkiey y Szlácheckiey, y też Kleći Chłopſkiey.

1 TEż uſtáwuiemy, gdyby pokrádźiono ktoremu Pánu ábo Ziemiáninowi Swiren ſkárbny, ábo Spiżárnią, á toby náń práwem było przewiedźiono, tedy zá to powinien będźie zápłáćić winy dwanáśćie rubli groſzy, y ſzkodę pokrádźioną zá przyśięgą oprawić. R. 10. a. 14. R. 12. a. 15.
2 § Tymże obyczáiem ieśliby Chłop Chłopu Kleć wykradł, tedy zá pokrádźienie Kleći Chłopſkiey trzy ruble groſzy, y ſzkoda wſzyſtka z máiętnośći Złodźieyſkiey ma zá przyśięgą płacona być, á miáſto nawiązki zá oboie tákie złodźieyſtwo, ten Złodźiey ábo y kilká ich będźie, máią gárdłem karáni być.

ARTYKUŁ XV. 15.

O Lice, ktore śię naydźie w Domu Człowieká niepodeyrzánego ábo też y podeyrzanego.

Ustáwuiemy, gdyby u Człowieka niepodeyrzánego wfzelákiego ftanu zá zamkiem Lice było naydźiono, á do tego budowánia byłoby okno, do ktoregoby Lice mogło wrzucone być, y nieprzychronione. Tedy táki Człowiek, ieśli będźie niepodeyrzany, ma z Zoną y z Dźiećmi dorofłymi, będźieli ich mieć, odprzyśiąc śię, á nie będźieli Zony ábo Dźieći, tedy z czeladźią domową. Tymże obyczáiem, gdyby Lice záftał w czyim domu, w gumnie, ábo zá płotem: po temuż ma ten Człowiek niepodeyrzány odprzyśiąc śię, iż tego nie wiedźiał. § A ieśliby w budowániu zá zamkiem było naydźiono, y choćiażby to Lice było przychronione, á oknoby u tego budowania było ták wielkie, y zamknieniem nie obwarowane, żeby Człowiek nim wleść mogł, to tákże ma od tákowego Lica odprzyśiąc śię. A nie będźieli ták wielkiego okna, ábo choćiażby y wielkie okno było, á zámknieniem zewnątrz byłoby dobrze obwárowáne, to iuż tákie Lice ma być policzone zá złodźieyftwo, z ktorym, kogo przy tym Licu záftáną, ma być wiedźiony Szláchćic do Urzędu Náfzego, á fługá ábo Człowiek Páńfki Szláchecki do Paná fwego. § Jeśliżby tákie Lice wątpliwe naydźiono u Człowieka podeyrzanego, to ieft, pierwey przy Licu iákim ftoiącego ábo powołanego. Tedy Szláchćic ieśliby czwarty raz, iáko o tym wyżey dołożono, był w tákiey rzeczy obwiniony, iuż według onegoż Artykułu fądzony być ma. A przećiw proftego Człowieká zá trzećim rázem y przy tákim Licu dowod ma być czyniony. A zá dowodem máią być wedle práwá gárdłem karáni: á fzkoda z imienia ábo máiętnośći winnego z nawiązką płácona będźie.

Gdy co kto ukradnie, á do iedney śię rzeczy przyzna, o wfzyftko śię fprawowáć ma. *Kaźimierz w Wiślicy*, 1368.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O Złodźieiu, ktorego ná złodźieyftwie nie w domu poimáią.

R.10. a.14. R.12. a.15. Jeśliby Złodźiey był poimány ná złoczyńftwie, á nie w domu fwym, á te rzeczy kradźione w domu iefzcze niebyły, táki Złodźiey fam ieden ma zá to złoczyńftwo karány być, á Zoná, Dźieći, y domowa czeladź od tego będą wolni. Jedno fzkodá zá złodźieyftwem iego uczyniona, z máiętnośći tego Złodźieiá za dowodem płácona będźie, coby więcey nád to Lice ukradł.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O znáki złodźieyfkie ná Człowieká podeyrzánego.

R.10. a.14. R.12. a.15. Ustáwuiemy, gdyby ná Człowieká ktorego proftego ftanu podeyrzánego, to ieft, choćiaby ktory przy licu niebył, ále iednak byłby iuż powołanym, ábo złodźieyftwo komu płáćił, kto

kto żałował, mianuiąc sobie od niego szkodę w złodźieystwie iákich rzeczy, á miałby ná to Swiádkow trzech ábo dwuch, ludźi dobrych, niepodeyrzánych, wiary godnych, ktorzyby tego złodźieystwa z iákich słusznych przyczyn świádomi byli. Tedy zá świadectwem tákim ma być ten Człowiek podeyrzány ná mękę wydany, y męczony ma być od strony powodowey ieden raz, wszakże nie daley tylko przez godźinę, tylkoby go ná członku nie ochromił. Y domęczyli śię złodźieystwá, ten ma być gárdłem karány, á ieśli śię nie domęczy, tedy ma go náwiązać według stanu iego.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Trzykroć Złodźieia przylicznego iednego dnia męczyć może.

1 USTáwuiemy, gdyby poimano Złodźieia przylicznego, á ná ten czas bez licá będźie poimany, tedy tákowego Złodźieia trzykroć iednego dnia może męczyć, tylko by go ná ktorym członku nie obráźił, á ieśliby śię niedomęczył, tedy zá każdym rázem męki oney ma go nawiązać według stanu iego. Jeśliżby w oney męce złodźieystwá ná nim domęczyć śię nie mogł, á oną męką umorzył, ábo ná członku ochromił, tákowy będźie powinien zá umarłego głowszczyznę sowito, á zá chromotę iáko zá cáłego Człowieká płácić według stanu iego. R.14. a.12. R.12. a.8.

2 § Wszakże ieśliby ten Złodźiey w oney męce dla czárow spał, á męki nie czuł, á te czáry byłyby przy nim znaleźione w ustách, ábo ná głowie we włosach, pod páchámi, ábo gdźie indźiey, tedy náwiązki mu nie powinien dać, y iesżcze táki przyliczny Złodźiey choćiaby śię zá tákiemi czáry do złodźieystwa nie przyznał, będźie powinien stronie żałobliwey szkodę płáćić, ná czym przyśięże.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O Złodźieiách y Rozboynikach, ktorzyby Urzędniká swego powołáli.

1 USTáwuiemy, gdyby czyichkolwiek poddánych Złodźieiow ábo Rozboynikow, y iákichkolwiek Złoczyńcow poimano, á oniby idąc ná śmierć powołáli Urzędniká swego, iż tego złodźieystwá ich świádom, y tym łupem z nimi śię dźielił. A ten Urzędnik byłby Szláchćic, tákowy ma pierwszy kroć odprzyśiąc śię sam ieden: á potym ieśliby tákowych drugich y trzećich Złoczyńcow poimano: á ći także idąc ná śmierć tegoż powołáli, y ná Szubienicy nie odwołáli. Tedy ten od tych powołány ma odprzyśiąc śię ták, iáko o Szláchćicu wyżey opisano. A zá czwartym rázem, ieśliby tymże sposobem był powołany, tedy iuż bez káżdego odwodu y przyśięgi y bez licá, lecz iednak zá dowodem ma być skazany ná śmierć iáko Złodźiey, á szkoda z imienia ábo máiętności R.11. a.12. y 31.

iego ukrzywdzonemu płácona będźie. § A gdźieby ten Urzędnik nie był Szláchćic, tedy zá pierwszym powołániem złodźieyskim, ktore było śmierćią zápieczętowáli, ma stronie żałobliwey szkodę wszystkę płáćić, ná czym przyśięże. Jeśliżby tego Urzędnika nieszláchćica powtore tacyż Złodźieie y tymże sposobem powołáli, y także śmierćią zápieczętowali, tákowy nieszláchćic iuż bez káżdego lica także zá dowodem ma skazany być ná śmierć iáko Złodźiey. A po tákowego, zá tymi znákami słusznymi y powołániem pokonanego, ma Urząd Nász Grodzki Powiatu każdego zesłáć, á poimawszy go y ná Urzędźie przed sobą postawiwszy, kázáć nań stronie żałobney foldrowáć.

Patrz Artyk: 10. w Rozdźiale tymże, y Rozd: 11. Artyk: 31.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Człowieká niepodeyrzánego.

R.14. a.10. USTáwuiemy, ieśliby Szláchćic ktorego nieszláchćica y niepodeyrzánego pomowił, mianuiąc iżby iego Złodźieiem był, y od niego w złodźieystwie mu szkoda śię stałá, y nie máiąc niktorych słusznych znakow, chćiał go o złodźieystwo poprzyśiąc, tedy ten Człowiek iáko będąc niepodeyrzány, bliższy będźie od tego samotrzeć z Sąśiádami swymi ludźmi niepodeyrzánymi, bądź cudzowłoścami, ábo z ludźmi tegoż iednego Páná, ále iednakoż w osobliwych domach mieszkaiącymi, ludźmi dobrymi, wiáry godnymi, niepodeyrzánymi y nieprzylicznemi odprzyśiąc śię, á Sąd mu tego ma dopuśćić. § A ieśliby ten Człowiek samotrzeć ná tym nie przyśiągł, ten tę szkodę, o co załoba będźie, powinien zapłáćić. A drugi raz gdyby tegoż o złodźieystwo było obwiniono, tedy zá drugim razem y obwinieniem od Szláchćicá, ma być pokonany według práwá y przyśięgi iáko Złodźiey.

ARTYKUŁ XXI. 21.

O zábićie Złodźieia przy Licu.

R.11. a.19. TEż * ustáwuiemy, gdźieby kto Złodźieia przy licu w domu swym zábił, tákiego Złodźieiá zábitego tegoż czásu po onym zábićiu ma okazáć Sąśiadom okolicznym, y potym co náyrychley Woźnym y stroną obwiodszy, do Urzędu przywieść y okazáć ma. A potym będźieli pozwany o to do Urzędu, tedy Urząd ma mu dopuśćić odprzyśiąc śię, iż go ná złoczyństwie przy licu w domu swym zábił. § Tak też ieśliby śię komu tráfiło ná drodze ábo gdźie indźiey polem álbo lasem ućiekaiącego Złodźieia pogonić, á onby poimáć śię niedał, á w tym przy licu był zábity, tedy ten, kto goni w drodze zá Złodźieiem, ma przy sobie mieć Sąśia-

śiadow ábo postronnych ludźi, y z tymi przywiozszy trupá przed Urzędem ma wyświadczyć się, iż go przy licu zábił. A będźieli o to ku prawu pozwány, także ma z tymi ludźmi, z kim zá Złodźieiem gonił, samotrzeć ná tym przyśiąc, iż ná złoczyństwie y przy licu iáko Złodźieia swego zábił, á rannego Złodźieia ma wieść z licem do Urzędu Nászego, ták iáko wyżey opisáno. Bo Złodźieiá przy licu poimánego nikt nie ma ni iednego dnia u śiebie dźierżeć, ále tegoż

3 czasu wieść do Urzędu. § A ktoby Złodźieia przez dźień y przez noc R.12.
u śiebie w domu dźierżał, tedy przywiodszy do Urzędu, pierwey po- ar:3. R.11.
winien będźie onego náwiązáć według stanu, á ranny ieśli będąc poi- a.28.
mány, á do Urzędu nie wiodąc przez dźień y przez noc zádźierżany, y tam w domu iego umarł, tedy będźie powinien głowszczyznę płáćić także według stanu. Tymże obyczáiem iesliby kto Złodźieia poimawszy do Urzędu nie wiodąc, w domu u śiebie ábo ná drodze práwem nie przekonawszy męczył, tákowy także pierwey powinien go sowito náwiązáć, potym w práwo z nim wstąpić.

a Jeśliby kogo w obronieniu brania w nocy iákichkolwiek rzeczy, ránioно ábo zábito, tákowy ktory bronił bez kaźni zostáie. *Káż. Wielki* 1368. *H. P.* 532.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby co ukradł ná Dworze Nászym Hospodarskim.

1 TEż ktoby ná Dworze Nászym Hospodarskim co ukradł, á toby stáło mniey dwuch kop groszy, á szłáby ta rzecz nie o gardło, y práwemby to nań przewiedźiono, ábo lice wyięto, tákowemu ucho iedno urznąć máią. A potym iesliby co ukradł, by też kradźiona rzecz y dźieśiąći groszy nie stała, tedy iuż gardłem ma być karány. Wszákże y w ten czas za słusznym pokonaniem prawnym.

Patrz Artyk. 7. w Rozdźiale tymże.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O Zonach y Dźieciach, ktore używały rzeczy kradźionych.

1 JEśliby lice w domu zástano, á Dźieći y Zona przy tym byly, y tych rzeczy kradźionych, wiedząc ie być kradźionymi, R. 4. a.15.
używáli, tedy oni powinni będą tę szkodę płáćić, á w niedostatku záphaty y sami głowámi wydáwáni być máią. Wszákże nie w wieczną niewolą, iedno poki się wyrobią, iáko tym, ktorzyby zákupieni byli. A gardłem ten sam Złodźiey ma być karány, ktory kradł.

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wydaniu Lica z Urzędu Nászego, y też z Dworu Xiążęcego, Páńskiego, y Szlácheckiego.

R.10. a.14. USTáwuiemy ktemu, [a] iesliby lice przynieśiono było do Urzędu Náſzego Hoſpodarſkiego, Xiążęcego, Páńſkiego, y Ziemiańſkiego: á choćiayby to lice była rzecz ważna, złoto, ſrebro, pieniądze, ſzáty, konie drogie. Tedy od wſzyſtkiego tego licá choćiaż nayważnieyſzego, każdy Urząd wźiąwſzy dochod ſwoy pięćdźieśiąt groſzy, ma to lice temu, kto go zyſzcze, wroćić y oddáć. A Złodźiey zá winę złodźieyſką, gárdłem karany będźie: á ktoreby lice ſtało mniey kopy groſzy, od tego wykupna tylko ſześć groſzy brano być ma.

[a] O Licownym roku deklárowano, żeby śię nie śćiągał, ieno ná rzeczy kráďźiono. *Conſt:* 1578. *fol:* 536. y *fol:* 538.

ARTYKUŁ XXV. 25.

O Błędnych.

R.2. a.25. XIążęta y Pánowie chorągiewni, Rádá tákże y Urzędnicy Ziemſcy, o Błędnych, tákże y o to z czego Złodźiey zegnany bywá, maią śię záchowáć tym obyczaiem niżey opiſanym, to ieſt: gdy śię czyi Koń, ábo iákie inſze Bydle przybłąka, ábo zgonne tráfi śię, ná imieniu ich, będźie wźięte do dworu ich, á będźieli w ten czas w tym imieniu Pan ſam, to tákie Bydle może u śiebie chowáć, poki go ten, czyie będźie, odyſzcze, á odyſkuiąc ma od káżdego Konia, ten czyi będźie, dáć po dwa groſze, á Bydło ma oddawáć dármo. A Szlachta ta, ktorzy śiedzą w Powiátach, przybłędne ábo zgonne Klácze y Bydło máią wodźić y dawáć do dworow Náſzych, á więcey trzech dni nie máią u śiebie chowáć błędnego tákże y zgonnego. § Po temuż śię y Urzędnicy Xiążęcy, Páńſcy, gdy przybłędne ábo zgonne Bydle, ábo kilka ich w niebytnośći, w tym imieniu ſamych Panow ich trafi, máią śię záchowáć y do Urzędu Náſzego oddáwáć, iáko o Szláchćie wyżey w tym Artykule opiſano. A Urząd Naſz te dwa groſze biorąc, Bydło ma temu, kto go da, oddáć, á potym to ſobie u tego czyie Bydło będźie, weźmie.
R.2. a.25. § A ktoby z Szláchty ábo z Urzędnikow Xiążęcych, Páńſkich, przez [a] trzy dni u śiebie błędne ábo zgonne chował, y do Dworu Náſzego nie dał, á to będźie nań przewiedźiono, y lice z domu Szláchecḱiego ábo z dworu Páńſkiego wyięto, to tedy tego ma śię ſpráwowáć iako złodźieyſtwa.
R.14. a.28.

[a] W Koronie, Bydło záięte błędne, ktoregoby do trzech dni do Obory Krolewſkiey nie oddano, *forum* ma być przed Urzędem, á nie przed Sądem Grodzkim, áby Bydło nie było popſowáne, á w Grodźie nie ma być brano tylko groſzy dwánaśćie od wſzyſtkiego Bydłá, á o ſzkody według práwá w Ziemſtwie *forum*, 1588. O záiętym y błędnym Bydle, *fol:* 468.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O krádźieniu Zboża wſzelákiego w kopach ná polu, ábo w Styrtach złożonego, tákże y Siáná.

Uſtá-

1 USTáwuiemy, gdyby kto złodźieyſkim obyczáiem czyie Zbo- R.14.
że żął, ábo gotowe żęte złożone, ábo [a] Siáno kradł, ábo ar.1.
Siánożęć złodźieyſkim táiemnym obyczáiem ſkośił, á ten czyie R.11.
Zboże, ábo Siáno będźie, biorąc záſtał. Tedy ten kto záſtánie, a.28.
ma poimawſzy wieść z tym licem, z wozámi, z Końmi, kędy zechce,
bądź do Urzędu Náſzego Grodzkiego, ábo do Páná iego. A
ten Urząd Náſz ábo Pan, z onego Człowieká ſpráwiedliwość uczynić
2 iáko z inſzymi Złodźieiámi przylicznemi, winien będźie. § Jeśliżby R.11.
ći, co po Zyto ábo po Siano przyiechali, poimáć śię nie dáli, á w tym a.19.
kogo z tych Złoczyńcow zábito ábo rániono. Tedy ten, kto zábije,
ma ſtronie, ludźiom okolicznym, y też ná Urzędźie opowiadáć y Wo-
źnym obwieść, y trupa ábo rannych ná Urzędźie y Woźnemu okazáć,
zwłaſzczá ieśliby ći Złodźieie zmocniwſzy śię trupá z ſobą nie wźięli,
ábo rannymi będąc nie uſzli, á będźieli o to ku práwu przyćiągniony,
tedy ma tego odprzyśiąc śię ſamotrzeć z Sąśiadámi, ktorzyby
przy tym byli, á w niedoſtatku ludźi ſtronnych, z ſługámi poddánymi
ſwemi, iż przy Zbożu ſwym zábił ábo ránił, tákowy głow-
3 ſzczyzny áni ran płáćić nie będźie powinien. § Jeśliżby ći Zło-
czyńce zmocniwſzy śię tego Páná ſamego, bądź ſług y poddánych R.9.
iego przy iegoż Zbożu pobili y porانili, ábo zábili, á toby ná nich a.23.
ſłuſznym práwem było przewiedźiono, tákowi będą powinni gwałt
płáćić dwanaśćie rubli groſzy, y rány poddánym opráwić iákiego
ſtánu będą. A ránili Chłop Szláchćicá, ten gárdło tráći, á ieśliby
Szláchćic Szláchćicá w tákim przypadku zábił, ten gardłem karány
będźie, y głowſzczyzna, gwałt y ſzkody z imienia płácone, á zá zránienie
nawiązka ma być płácona. A zábijeli Szláchćic proſtego Człowieká,
ten gwałt, ſzkody, y głowſzczyznę płáćić ma, á proſty Czło-
4 wiek zá proſtego zábićie gárdłem karány będźie. § Tákże kogoby
poimano kradnąc Snopy z kop, ábo śienne kopy, ábo prażmo rznąc
pod kłos, táki proſty Człowiek gdy będźie z licem przywiedźiony,
ma u ſłupá biczmi bity być, á ſzkodę z máiętnośći zápłáćić, ieśli co
więcey będźie mienić. A ieśliby ná złodźieyſtwie w polu nie poimáno,
ále lice w domu znaleźiono, ábo śládem przyſoczono, o to
iáko y o inſzym złodźieyſtwie má być ſądzono według tego Státutu.

[a] W Koronie, w Sienie ktoby ſzkodę uczynił, winien zá nie doſyć czynić, y Pánu winę zápłáćić práwem przekonány. *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 532.
Zá kopę ktoregożkolwiek Zboża we dnie wźiętego winy Sądowi ſześć grzywien, á ſzkodę cierpiącemu trzy grzywny zápłáćić winien, á ieśliby to w nocy uczynił, popełnia złodźieyſtwo. *Tamże tenże.*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O pokrádźienie Stawu y Sadzawki.

USTáwuiemy, [a] komuby złodźieyſkim obyczáiem łowiono Ryby w Stawie ábo w Sádzawce. Tákowy gdy poimany będźie, y przywiedźiony do Urzędu z licem, pierwſzy raz zá dowodem ma być biczámi bity. A gdźieby tenże drugi raz z licem był poimany, ten zá dowodem ſłuſznym urznieniem uchá karany będźie. A ieśli się tegoż trzeći raz dopuśći, ten zá dowodem ſłuſznym ma być karany iáko Złodźiey, choćiażby lice nie ſtáło, ſzácuiąc, dźieśiąći groſzy.

[a] Ryby w Jeżierze ktoby pokradł, ſtronie doſyć uczynić zá ſzkodę, á Pánu winę opłáwić powinien. *Kaź: w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 542.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O ſzkodźie, ktorá śię ſtánie czaſu pożogi, ábo w tonieniu ná wodźie.

GDyby śię tráfiło pod czáſem od Ognia pogorzenia w Mieśćie, ábo gdźiekolwiek, áboby kto ná Wodźie ſtonął, á w ten czás co mu zginęło, ktora zgubá u kogoby śię kolwiek zátáioná po-
R.14. kazáłá. Tedy ten czyie rzeczy będą, ma z nim o to czynić prá-
ar:3. y 25. wem iáko o złodźieyſtwo: á ten, u kogo to poznano będźie, okáżeli to opowiadániem ná Urzędźie, że to z Wody ábo z Ognia wyiął, od złodźieyſkiey winy wolen będźie: á te rzeczy temu, czyie ſą wroćić. § Ale ten kto tákie rzeczy ſwe zechce mieć, połowicą ceny czego ſtáć będą, ma u onego okupić.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O Ludźiach ſwawolnych tákich, ktoryby z nich námowiwſzy Niewiáſtę Mężatkę, z nią uiechał.

R.14. a.30. R.11. a.13. POwśćiągáiąc złośći ludźi ſwawolnych, uſtáwuiemy, iż gdyby kto iákiegokolwiek ſtanu będąc, przepomniawſzy boiaźni Bożey, y powinnośći ſwey Chrześćiańſkiey, śmiał podmowić y wźiąć komu Zonę, choćiaż z iey przyzwoleniem, y uiechałby z nią. Tedy będźieli pośćigniony w drodze, w Mieśćie, w Goſpodźie, y ná ktorymkolwiek mieyſcu, ma być poimany y do Urzędu Grodzkiego wiedźiony, iáko y ktory inſzy Złoczyńcá, ábo też z ośiadłośći iego źiemſkiey pozwy ku práwu będąc przyćiągniony ná rok záwity, tákowy zá dowodem ſłuſznym gárdło tráći. Ták też y tá Niewiaſtá, ktoráby ná to pozwoliłá, ná gárdle karana być ma, okrom tego, ieśliby Mąż iey gárdłem karáć niechćiał, to ma zoſtáć przy woli iego, á ſzkody, zábránie máiętnośći, zá pozwoleniem tákowey Białeygłowy, to wſzyſtko z ſowitośćią z imienia iego, kto to uczyni, płácono być ma. § Gdźieby śię też to tráfiło, żeby w gonieniu ten, ktory będźie gonił, od tego, kto z Mężátką uieżdża, zábity był, áboby też tego, ktory tákowym przerzeczonym ſpoſobem z Biáłagło-

łągłową uieżdżał, zábito, tedy w tym ſąd záchowáć ſię ma według
tego, iáko o Cudzołożniku w tymże Rozdźiále w Artykule niżſzym
trzydźieſtym ieſt opiſáno.

ARTYKUŁ XXX. 30.

O karániu Cudzołoſtwa.

1 ZAbiegáiąc miedzy inſzymi y tey złośći, áby śię w Páńſtwach R.11.
Náſzych Chrześćiáńſkich nie mnożyła, to ieſt Cudzołoſtwo, a.12. R.5.
ktorym nie mniey Pan BOG bywa obrážony. Uſtáwuiemy, ieśli- a.22.
by Mąż máiąc w podeyrzeniu Zonę ſwą o Cudzołoſtwo, y ná
toby śię náſadźiwſzy Cudzołożniká iákiegożkolwiek ſtánu záſtał z
nią ná wſzeteczności. Tedy wolno będźie Mężowi onego Cudzo-
łożniká y z Zoną ſwą poimawſzy, to Sąśiadom ſwym okolicznym opo-
wiedźieć, potym tákże zárazem wieść do Urzędu Náſzego Grodz-
kiego, á tam pokazawſzy to przed Urzędem iawnie, práwdźiwie, nie
z waśni iáko przećiw Zenie álbo temu, kogo z nią záſtał, ma ich ſa-
motrzeć ábo z ludźmi poſtronnymi, ktorzyby przy tym záſtániu y
poimaniu byli, ábo z ſługámi y czeládźią domową poprzyśiąc, á o-
2 ni oboie gardłem karáni być máią. § Toż śię ma rozumieć y o R.14.
Pánnie, ktoraby boiaźń Bożą y wſtyd odłożywſzy ná ſtronę, wſze- ar:3.
tecznie mieſzkáłá, ná ktorą Powinnym po Oycu y po Mátce wolno
będźie inſtygowáć, wſzákże Urząd ma pilno tego poſtrzegáć, áby to
nie było z waśni, nienawiśći, ábo z chćiwośći maiętnośći iákich.
3 § A ieśliby ten Cudzołożnik nie dał śię poimáć, y w tym był zábi- R.11.
ty, tedy o tym rozſądek ma być ták czyniony, iáko o Gwałtowni- a.19.
ku domu Szlácheckiego ná gwałćie zábitym ieſt opiſano. Jeśliżby
od Cudzołożniká Mąż w ten czas przy záſtániu go, był zábity, táko-
wy Mężoboycá gárdło y cześć tráći, á głowſzczyzná z imienia ábo
z máiętnośći iego płacona będźie, y Zoná táká tákże gárdłem będźie
karana.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O karániu Zwodnic.

1 UStáwuiemy, chcąc to mieć wiecznymi czáſy, iżby Poddáni R.3.
Náśi, pod rozkázowániem Náſzym mieſzkáiąc uczćiwie żyli, a.22.
zyſkow ſproſnych BOGU y ludźiom poczćiwym obrzydłych nie
náśladowali. Przeto áby tákie ludźie, bądź Męſzczyzná ábo Bia-
łagłowá, w Miáſtach Náſzych nie byli ćierpieni, ktorzy zwykli
dlá zyſku ſwego ſproſnego námawiáć Pánny ábo Wdowy y mężá-
tki komu kwoli dla ſproſnośći ćieleſney. Ták iż choćiażby z kto-
rey mogło być co dobrego w ſtánie Małżeńſkim, obrácaiąc śię zá ná-
mowámi Zwodnic wniwecz, w ſproſne á wſzeteczne pomieſzkánie.

Dla tego rozkazuiemy Woiewodom y Starostom, y Urzędowi Mieyskiemu, áby tákich zá okázániem iawnym imáć kazáli, y karáli obrzezániem nosa, uszu, y gęby, y z miast wygániáli. § A gdźieby się y po tákim karániu tymże sprosnym zyskiem żywili, tedy Urząd tákich ná gardle karáć ma.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O zábiciu Bękarta.

R. 12. ar. 3. KToby [a] Bękártá zábił, táki od gárdłá wolny być ma. Wszákże iesliby Mátká żywa byłá onego Bękarta, wolno iey będźie głowszczyzny dochodźić. [b] A głowszczyzná tákowemu Synowi, by go też miałá niewiedźieć z iák zacnym Człowiekiem, nie ma być płaconá, iedno iáko zá prostego stánu Człowieká.

[a] W Koronie, Synowi nierządnie zrodzonemu głowá Mátki zábitey ma być płácona. *Káz: Wielki w Wiślicy*, 1368. *H. P.* 256.
Głowa zábitego, ktoryby się mienił Szláchcicem, á nie byłby nim, płácona być nie ma. *Zyg: Aug: w Warszawie*, 1557. *H. P.* 156. *Const:* 1557. § Gdźieby *fol:* 10.
Podług Koronnego Státutu o Bękarta ma Sąd Duchowny sądźić.
[b] Bękárći sukcedowáć, áni się Szláchectwem szczycić nie mogą. *Const:* 1578. *fol:* 334. *Tit: De illegitima prole.*

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Karczmach pokątnych.

OBáczáiąc [a] też to, iż w tym Páństwie Wielkim Xięstwie Litewskim, ná częstych mieyscach, ná wśiach, námnożyło się swawolnie Karczem pokątnych: ktore Karczmy pokątne, nie iedno ná wielkiey przekáźie, Miástom Nászym y Szláscheckim, ále w Rzeczypospolitey skázę y szkodę przynoszą. Nie mniey z tey samey przyczyny, że w tákowych Karczmach pokątnych ustáwicznie záboystwá, złodźieystwa, rozboie, y insze mnogie zbytki dźieią się; czemu zábiegáiąc: Ustáwuiemy, to chcąc mieć, áby iáko ná imionach Nászych Hospodárskich, tákże y ná imionach Xiążęcych, Páńskich y Szláscheckich, Kárczmy pokątne nigdźie nie były, y poddáni ták Náśi iáko y Xiążęcy, Páńscy y Szláscheccy, po wśiach w domach swych Piwá ná Szynk nie warzyli y nie przedawáli. Tákże Miodem y Gorzałką nie szynkowáli, y Szynkow żadnych nie mieli, krom stodoł przy gośćincách y drogách zwykłych: tákże ná imionach Páńskich y Szláscheckich, w ktorych dla ludźi przyieżdżych iáko rzeczy strawne, ták y Szynk ustáwicznie być może. § A tákowe Karczmy pokątne w káżdym Woiewodztwie, Ziemiach y Powiátach Urząd Nász Grodzki przez Námiestniki swoie, przydawszy do nich Woźnego Powiátowego, iáko w swych Urzędách ták y w inszych dźierżawách Zamkow y Dworow Nászych, ktore w ich Woiewodztwie

ábo

ábo Stároſtwie, we włośćiach, po wśiach będą, hámowáć máią.
Y gdźieby u ktoregokolwiek poddánego Náſzego Piwo ná Szynk u-
warzone, tákże Miod y Gorzałkę ſzynkowną znaleźiono: Tedy iáko
trunek, ták y wſzyſtko náczynie, piwne, miodowe y gorzałczáne,
kotły, kubki, beczki, á nie inſzą máiętność, zábieráć máią do Zam-
ku ábo Dworu Náſzego, á z tego połowicá pożytku ma iść ná Szpi-
3 tal, á drugá połowica ná on Urząd Grodzki. § A ná imionach,
włośćiách, y wśiach Páńſkich, Xiążęcych y Szlácheckich wſzelákie-
go ſtanu, Duchownego y Swieckiego z tego nie wyimuiąc, w ká-
żdym Powiećie máią tego poſtrzegáć, y o tákich Kárczmách pilno
wywiádowáć śię Urzędy Grodzkie. A tákowego Szláchćicá, ktoby
ſam Kárczmy pokątne we wśiach ábo w domu ſwym Szláheckim,
á nie ná gośćincu, ábo przy iákiey drodze nie zbudowawſzy domu
gośćinnego miał, ábo ludźiom ſwym w domách ich mieć dozwalał,
káżdemu Szláchćicowi, kto zechce pozwáć o to do Sądu Grodzkiego
ná rok záwity, wolno. Gdy to ná ktorego Szláchćicá dowiedźiono
będźie ſłuſznym dowodem, ma winy zápłáćić trzy ruble groſzy, kto-
rey winy połowicá ma należeć temu Urzędowi Grodzkiemu, á dru-
gá połowicá ma być dána temu Szláchćicowi, ktory pozwie. Y
ten Urząd Grodzki powinien będźie temu wſzyſtkiemu doſyć czynić,
y to wykonywáć pod winą ná Nas Hoſpodárá do ſkárbu Náſzego
4 Ziemſkiego tego Páńſtwa dwánáſtu kop groſzy. § Po temuż
Stároſtowie, Dźierżawcy, Ciwunowie, y káżdy Urząd Naſz, ktory-
by w tym był przećiwny, á Urzędowi Grodzkiemu tych Kárczem
pokątnych ná włośćiách Náſzych zábieráć bronił, áboby ſam tákich
Karczem używáć poddánym Náſzym po wśiach dla pożytku ſwego
pozwalał, tákoweyże winie miánowáney podlec powinien będźie
zá káżdym rázem, ilebykroć o to dla nie wykonánia tego Artykułu
od kogokolwiek przed Nas Hoſpodárá ábo do Sądu głownego po-
zwany był.

a W Mázowſzu, ieśliby Szláchćicá kmiećie w Kárczmie w rząd pijącego pobili, o to z prá-
wá ſłuchány być nie ma. Excep: Mazow: 1576. *fol:* 310.
Patrz Artyk: 42. w Rozd: tymże.
Uniwerſał poborowy roku 1588. *fol:* 492. O czopowym w Miáſtách, Miáſteczkach, y we
wśiach, *vide*.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Ktoby kogo obwinił y do Sądu przed Urząd przywiodł, ma tegoż czáſu opiſáć śię, ná ktory rok ma dowodźić.

1 TEż ktoby kogo obwiniwſzy przed Urzędem, do więźienia R.4. a.29.
ábo zá rękoymią dawſzy, y rok ku dowodowi od Urzędu przy- § 5.
iąwſzy, ſam bez ſłuſzney przyczyny ná ten rok nie ſtał, ábo R.14. ar.4.
ſłuſzney przyczyny nie ſtánia ſwego przez Poſłańcá ná ten

R. 7. a. 31. rok nie oznaymił. Tedy Urząd po wyściu onego roku, obwinionego ma wolnym uczynić, y wolne mowienie u prawá z tym, kto go obwiniwszy nie dowodźił, zachowáć.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O Cygánach.

JZ [a] Cygáni ſą ludźie niepotrzebni y prożnuiący, ktorzy nie tylko żadney poſługi, pożytku Nam y nikomu w Rzeczypoſpolitey nie czynią, ále y owſzem ſzkodá przez nich w oſzukiwániu proſtych ludźi, y w krádźieży, á ſnadź y w zábierániu potáiemnym nie mała śię dźieie, á czáſem wychodząc do inſzych źiem, zwłáſzcza nieprzyiáćielſkich, ſzpiegámi y wodzami do złego mogliby śię ſtáć. A przeto uſtáwuiemy, áby ich koniecznie od tego czáſu nigdźie w Páńſtwie Náſzym Wielkim Xięſtwie Litewſkim, y w źiemiach do niego náleżących daley nie było chowáno, czego Staroſtowie pográniczni y inśi Dźierżawcy Náśi máią z pilnośćią poſtrzegáć, áby do źiemi Náſzey nie wchodźili. A gdy ich ktory z nich z Stároſtwá y Urzędu ſwego wypędźi, áby żaden z inſzych ſtánow poddánych Náſzych ich nie przyimował, y ná imionách ſwych nie przechowywał, pod winą do ſkarbu Naſzego dwunáſtu kop groſzy.

a Cygáni máią być z źiemi wywołáni, á nigdy nie przypuſzczáni, 1577. § Cygáni, *fol:* 11.

A gdy ich Stároſtowie wypędzą, áby ich żaden nie przyimował, 1565. Cygáni áby w Koronie nie byli, *fol:* 99.

Cygáni ácz ſą Státutem wywołáni, iednak ich przechowywáią, przeto ktoby ie śmiał przyiąć y przechowywáć, áby był pozwány od káżdego, ktoby tákiemu ákcyą uczynić chćiał przed Urząd Grodzki, á táki karány być ma, nie ináczey iedno iáko ten, ktory z bannitámi ſpołkuie, 1578. Cygáni, *fol:* 335.

Wołochow y Serbow nieośiádłych tákże nikt nie ma przechowywáć, *ſub pœna* o Cygánach. *Conſt:* 1624. *fol:* 10. *Tit:* Przechowánie.

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O nowym názwiſku Czeládźi dworney miáſto tego, co ich przed tym niewolnikámi zwáno.

OZnaymuiemy y wiádomo tym czyniemy, iż co w tym teraznieyſzym Státućie tych ludźi ná Czeladź, ktorzy przed tym niewolnikámi byli zwáni, odmieniono názwiſko, y pomieniono, á nápiſano ich Czeládźią dworną, oyczyſtą, Máćierzyſtą, kupną, ábo poimáną. Tedy to odmienienie názwiſká ich, czáſu práwá ná káżdym Urzędźie, gdyby kto Czeládźi ſwoiey pozyſkował niewolney, nikomu z poddánych Náſzych do używánia y do wiedzenia ſpráwiedliwośći nic ſzkodźić y przeſzkadzáć nie ma.

ARTY-

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

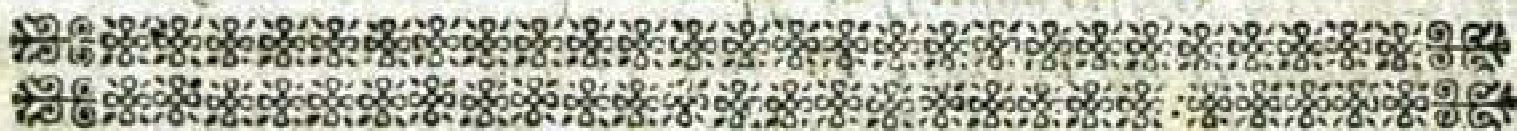
Od ktorego czáſu tym Státutem ſądźić śię máią.

1 A Te wſzyſtkie [a] rzeczy w tym Státućie opiſane máią śię śćią- R. 7.
gáć ná rzeczy przyſzłe od tego czáſu, iáko zá konfirmacyą Ná- a. 13.
ſzą Hoſpodárſką ku używániu ten Státut wydány, [b] wyimuiąc y wáruiąc tylko Artykuł trzynáſty w Rozdźiale śiodmym o ſpoſobie dowodu záſtaw dawnych, ktore uroſly po wydániu pierwſzych ſtárych Státutow.

a Leges & Conſtitutiones futuris dant formam negotiis, non ad facta præterita revocantur. *L. leges Coad: de legibus.*

b Correctura Jurium *y Státutu W. X. Lit: pozwolona* ea conditione, *áby nic ſpiſom Unii nie było przećiwno.* Conſt: 1581. fol: 380. Tit: *Artykuły do práwá.* V ſeu § 2.

Antiquæ leges dant auctoritatem novis, novæ verò interpretationem antiquis.



Dlá większey wygody używáiących tego Státutu, kłádą śię wierſze pewnego Autora, záwieráiące w ſobie materyą, w Rozdźiałách czternáſtu będącą.

Pierwſzy ma przed oczyma Krolow Przywileje,
Drugi w Ziemſkiey obronie kładźie ſwe nádźieje,
Trzeći w wolnośći Szláchtę obiecuje chowáć,
Czwarty Sądom y Sędźiom życzy uſługowáć,
Piąty Wiano, Opráwy, Panienkom Poſagi,
Szoſty dobrą Opiekę wiedźie do powagi,
Śiodmy Zapis, Przedaży w potomność funduie,
Oſmy o zły Teſtament mocno śię práwuie,
Dźiewiąty z Podkomorzym Gránice rozdźielá,
Dźieśiąty w Láſach, Puſzczach Ludźi uweſelá,
Jedenáſty przy Nayśćiách, Gwałtach, Boiach ſtoi,
Dwunáſty Nawiązkami wſzelkie rány goi,
Trzynaſty Grabieżami zawſze zwykł śię báwić,
Czternaſty záś Złodźiejom przećiwnie śię ſtáwić.



Do Czytelniká Łáſkáwego.

PO piąte tenże Statut Wielk: X. Lit: Księgę práwa poſpolitego, uważny Czytelniku, w niedoſtátku Exemplarzow, dla potrzeby káżdego y Rzeczypoſpolitey ná świat z druku wydáiąc, niegodźiło mi śię nic od ſzczyrego przełożenia z Ruſkiego, ábo ráczey Słowieńſkiego języka, ná rzecz Polſką, odſtępowáć, gdyż to nie moia rzecz cudze ſłowa odmieniáć, y ſens poprawowáć: lecz tylko własne słowá, iáko w ſobie brzmią, wydrukowáć. A iż ći śię to proſte ále prawdźiwe przetłumaczenie poniekąd ſmakowáć, ábo podobáć nie będźie, indźiey też przytrudnieyſze słowá, ábo mniey Polſkie, á za tym y wąpliwy ſens zdáć ći śię będźie, tu iuż proſzę przebacz. Gdyż w tym przekłádaniu tego Státutu, nie ſkapość, ábo nie umieiętność słow Polſkiey mowy przeſzkodą było. Ale więcey folguiąc ſzczyremu słow Ruſkich wykłádoni, y prawdźiwemu przetłumaczeniu, ták śię do używaniá ludzkiego podáie: á wſzákże ieśli śię to przełożenie komu podobáć nie będźie, poſtaremu wolny káżdemu rekurs do ſtáróświeckiey Ruſzczyzny zoſtáie. Iednakże proſzę, áby tę moię uprzeymie życzliwą prácę, dla potrzeby káżdego z was podiętą, koſzt y nákład z odwagą uczyniony, zawdźięczne przyiąć raczyli, á ieśli pochwały nie przyznawaſz, przynamniey nágány nie czyń. A zá tym bądź łaſkaw, y zażyway długo ſzczęśliwy.



REJESTR
Ná czternaśćie Rozdźiałow Statutu Wielk: X. Litewskiego, Artykułow y Paragrafow (§) w nim będących; wedle Alfabetu porządnie zebrany.

A.

B.

C

Liſtowny,

Dwory

E.

F.

Grodz-

H.

Imion

L.

F2

Mieyscy

O

Opie-

Syny

Przygo-

KONIEC REJESTRU

Przez Szláchetnego STANISŁAWA GAŁĄSKĘ, Prawnego Prakt: Przyśięg: M. Wileń: porządnie zebrany y ſpiſany, Roku Pańſkiego 1616.

A teraz znowu przedrukowány, w Wilnie w Drukarni I. K. M. Akad: Soc: IESU, Roku Pańſkiego 1744.



TRYBUNAŁ
OBYWATELOM
WIELKIEGO XIĘSTWA
LITEWSKIEGO
NA SEYMIE WARSZAWSKIM
DANY

Roku, Tyśiąc Pięćset ośmdźieśiątego pierwszego.



Wprzod w WARSZAWIE
Roku Pańskiego 1648.
A Teraz Cum Gratia & Privilegio S. R. M.
iuż powtornie przedrukowany
W WILNIE w Drukarni Akademickiey Societatis IESU,
Roku Pańskiego 1744.



SPOSOB PRAW TRYBUNALNYCH.

STEFAN Z BOZEY ŁASKI KROL POLSKI,

Wielkie Xiąże Litewſkie, Ruſkie, Pruſkie, Zmudzkie, Mázowieckie, Inflantſkie, &c. Xiąże Siedmigrodzkie, y innych, &c. &c.

CZyniemy známienito wſzem poſpolićie y káżdemu z osobná, komu to wiedźieć należy, iż co wprzod tego ná przeſzłym wálnym Seymie Wárſzawſkim, w Roku przeſzłym Tyśiąc pięćſet śiedmdźieśiąt dźiewiątym, były do Nas donieśione prozby od Pánow Rad Náſzych, y Poſłow Ziemſkich Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, około porządku ſpráwiedliwośći, to ieſt, odpráwowánia appellácyi ná Sąd Náſz Krolewſki náleżących, áby ten tákowy porządek około ſpráwiedliwośći był od Nas wydány, y mocą onego Seymu ſtwierdzony, iákożeśmy ná to pozwolili, wedle [a] Artykułow przy obierániu Kroĺa Henryká poſtánowionych, y przez [b] Nas poprzyśiężonych, iż o odſądzenie tákowych áppellácyi z Nas ten porządek złożywſzy, ktorym obyczáiem tákie áppelláceye przez Osoby, ktorychby wſzyſtkie ſtany Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego miedzy ſobą ná to obieráli, miáły bydź odſądzywáne, tośmy im ná piſmie wydáwáć byli roſkazáli, zá wárunkiem y zmocnieniem tey rzeczy Konſtytucyą Seymową, iákożeśmy iuż y ręką Náſzą ten porządek ſpiſány około tych Sądow podpiſali byli. Ale iż Konſtytucya Seymowa ná onym Wárſzawſkim Seymie żadna nie doſzłá okrom ſámego Uniwerſału Seymowego, przeto też y ten porządek ſpráwiedliwośći odſądzywánia áppellácyi nie wydány, á Pánowie Rádá Náſi Duchowni, y Swietcy, Xiążętá, Pánięta, Márſzałkowie, Urzędnicy Ziemſcy, y Dworni, y wſzyſtkie Stány, Rycerſtwá, Obywátele Páńſtwá Náſzego Wielkiego Xię-

[a] Articuli Pactorum Conventorum Henrici Regis Anno 1573. die 16. Maji, fol: 224. Confirmat. Juriũ Hen: Reg: An: 1573. die 22. Aprilis, fol: 227.

[b] Literæ Confir: Articul. Henrico oblat: Steph: An: 1576. fol: 253. & fol: 258.

go Xięſtwá Litewſkiego, ziechawſzy ſię zá liſtami y wezwániem Náſzym do Miáſtá Wileńſkiego ſtołecznego onego Wielkiego Xięſtwá ná Konwokácyą ku námowom w ſpráwách, y potrzebách woiennych, wſzyſcy zgodnie iednoſtáynie czynili Nam przypominánie, y proźbę o wydánie im tego nowego porządku ſpráwiedliwośći około odpráwowánia, y odſądzywánia áppellácyi, ná co iákośmy y pierwey tego ná Seymie w Wárſzáwie chętliwie byli zezwolili, y ony iuż ręką Náſzą podpiſali, ták y ná on czas ná Konwokácyi tey Wileńſkiey, żądániu y proźbie Pánow Rad Náſzych y wſzyſtkich ſtanow doſyć czyniąc, y w tym ich wſzyſtkich upewniaiąc, wárowáliśmy to im liſtem Náſzym, y to im obiecáli, iż ná Seymie walnym przyſzłym, ktoryby naypierwey od Nas Królá dla potrzeby ſpraw Rzeczypoſpolitey złożony był, mieliśmy ſtanom Wielkiego Xięſtwá ten porządek nowy około odpráwowánia áppellácyi ná Sąd Náſz przypadáiących wydáć, y w Konſtytucyą to Seymową záraz wpiſáć, iáko to ſzerzey ná tym liśćie obietnicy Náſzey ieſt dołożono. A ták iuż teraz ná tym Walnym Seymie ſpolnym Wárſzawſkim, y zá proźbą Ich Mośći Pánow Rad, y Poſłow, z Woiewodztw, y Powiátow Wielk: Xięſt: Litewſk: czyniąc doſyć tey przyrzeczoney obietnicy Náſzey, względem powinnośći Náſzey Hoſpodárſkiey poſtrzegáiąc tego, áby długim zádźierżeniem rozſądku y ſpráwiedliwośći ludźie ukrzywdzeni nie byli ućiśnieni, á ſwawoleńſtwo pohámowáne y záwśćiągnione być mogło. My Hoſpodar złożywſzy z Oſoby ſwey te wſzyſtkie Sądy, ktore zá odezwámi ábo zá áppellácyámi po wſzyſtkie te czáſy według Státutu y praw Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego Nam Hoſpodárowi ſądźić y ſpráwowáć należáło, nowy porządek odpráwowánia tych wſzyſtkich Sądow, krom niektorych pewnych Artykułow niżey miánowićie opiſánych, mocą tego Seymu uſtáwuiem, wſzyſtkim Obywátelom Wielk: Xięſtwá Litewſkiego, czáſow pewnych niżey po doſtátku y porządnie opiſánych używáć pozwalámy y dáiemy, z obiáśnieniem y popráwą ná teráźnieyſzym Seymie niektorych Artykułow ná Seymie przeſzłym podánych, pod tákim ſpoſobem y wárunkiem, iáko o tych Sądach głownych ná teráźnieyſzym Seymie wydánych w Konſtytucyi tegoż teráźnieyſzego Seymu ieſt opiſáno, y dołożono, ktory iuż obyczay y porządek tych Sądow nowych głownych, ták śię w ſobie máią.

Artykuły y práwa Wiel: X. L. Conſtit: Stephani 1581. fol: 380.

Naypierwey porządek obieránia Sędźiow.

W káżdym

W [a] Każdym Woiewodztwie, Ziemi y Powiećie, gdźiekolwiek Sądy Ziemſkie odpráwowáne bywáią, náznáczamy pierwſze Seymiki ná czas y dźień pewny, to ieſt, o Gromnicach Swięćie Rzymſkim, ktore być ma w Roku przyſzłym Tyśiąc pięćſet ośmdźieśiąt wtorym, á potym każdego Roku ná tákież Swięto Gromnic tákie Seymiki bywáć máią, ná ktory czás wſzyſcy Pánowie Ráda, Urzędnicy Ziemſcy, y Dworni, y wſzyſtká Szláchtá, Rycerſtwo, Obywátele onego Woiewodztwá, y Powiátu, gdźie kto ośiadłość ſwą ma, zieżdżáć śię máią, y w káżdym Roku powinni będą, á ták ziechawſzy śię Sędźiow do tych Sądow głownych obieráć máią, á ktoryby ná tákowy Seymik nie przybył, bądź z Pánow Rad, ábo y Urzędnikow, y też Szláchty, to nic ſzkodźić temu obieraniu Sędźiow nie ma, ále ći ktorzy śię zbiorą, obieráć máią.

a Conſt: Trybunału Koronnego, Stef: Krol Roku 1578. Porządek do obierániá Sędźiow, f. 325. Conſt: Tryb: Wołyn: y Bracław: R. 1589. fol: 537.

[a] Spoſob obierániá Sędźiow.

NA tych Seymikach wyżey miánowánych káżde Woiewodztwo, Ziemia ábo Powiát obieráć máią y będą powinni miedzy ſobą Oſob godnych, bogoboynych, cnotliwych, praw y zwyczaiow onego Páńſtwá Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego Trybunalnych umieiętnych, y ośiádłych, to ieſt, z Woiewodztwá po dwie Oſoby, á z Powiátu gdźie Woiewodztwá niemaſz, tákże po dwie Oſoby. A Ziemia Zmudzka, iż ſwe wolnośći y zwyczay oſobliwy máią, tedy oni oſobliwie w Ziemi Zmudzkiey ieśli zechcą, pewną liczbę Oſob ná odpráwowanie Sądow głownych ſobie obráć máią, y tymże porządkiem Sądy głowne we Zmudźi ná mieyſcu pewnym w Rośieyniach w Mieśćie, ábo gdźie śię zezwolą odpráwowáć będą. A tych Sędźiow obránie być ma, ktokolwiek y iákiegokolwiek ſtanu, bądź z PP. Rad, ábo y Urzędnikow Ziemſkich, ábo Xiążąt, Pánow, Szláchty, kogo ſami zechcą, tylkoby Człowieká godnego, nie brákuiąc Oſobámi, ktorzy ći Sędźiowie do roku tylko trwáć máią, á ná ich mieyſce inśi ku odpráwowániu tych Sądow głownych obieráni być máią, tákże ná Seymikach czáſu y dnia do obierániá tych Sędźiow wyżey náznáczonego, á żaden z Elektow [b] pierwſzych ná Sądy powtore nie ma być obierany do dwuch lat, oprocz tego gdźieby śię w ktorym Woiewodztwie ná tegoż wſzyſcy iednoſtaynie zgodźili, á iżby śię tego podiął, ſami uprośili. Jesliby też w ktorym Woiewodztwie dla ktorey przyczyny obránie tych Sędźiow nie doſzło, ábo śmierć, chorobá ktorego obránego Sędźiego záſzła. Tedy z inſzych

a Conſt: Trybun: Koronn: Stef: Kr: Roku 1578. obieránie Sędźiow, fol. 326. Conſtitu: Trybun: Wołyn: y Bracław: Zyg: III. fol: 538.

b Conſt: Tryb: Koronn: Stef: Roku 1578. z Elector. do 4. lat powtore obránie ma być, fol: 326. Conſt: Trybun: Wołyńſk: y Bracław: Rok. 1589. fol: 538.

Woiewodztw obráni Sędźiowie wszystkie sprawy onegoż Woiewodztwá, ábo Powiátu odpráwowáć máią, á w niebytności drugich nic temu szkodźić nie ma. D Ku temu ieśliby ktoremu z tych głownych Sędźiow iego włáSna támże u Sądu głownego spráwá przypadłá, tedy drudzy Sędźiowie odpráwowáć tę iego spráwę máią, á on sam przy wotowániu tey spráwy swey być nie ma, ále powinien będźie precz wyniść. A gdźieby ktory z Urzędnikow Ziemskich do tych Sądow głownych był obrány, tedy ten Urzędnik do odpráwowánia Rokow sądowych, Ziemskich, mieysce swe Szláchćicem w tym Powiećie ośiádłym, gdźie Roki także sądźić będą, zasadźić ma.

Zgadza się w Rozdźiale 4. ár: 47. ℣. 4. Jesliby.

D Postem nie może być, kto má ná Seymie spráwy swoie, ieśli kontrádykcyá zaydźie. *Const:* 1601. *fol:* 756. *Tit:* O obieraniu.
Postem ná Seym, áni Deputatem Trybunalskim rázem żaden być nie może, áni Poborca, ktory nie ma kwitu od Skarbu. *Const:* 1676. *fol:* 3. *Tit:* O Deputatách, y *Const:* 1631. *Tit:* O Poborcách.
Deputat, od ktorego Appellacya wyszłá, w spráwie tey *votum* nie ma. *Const*: Kor: 1578. *fol:* 326. *Tit:* O Obieraniu.
Deputatem, kto nie iest przytomny ná Seymiku, nie może być obierány. *Const*: 1616. *fol:* 3. *Tit:* O Deputatách.
Deputaći stánu Duchownego nie máią być tylko co dwie lećie ná Trybunał *compositi Judicii* obierani. *Const*: 1670. *fol.* 50. *Tit:* Trybunał Wielki W. X. L.
Deputatámi *crimine notati* w W. X. Lit: obieráni być nie máią, á ktoby obrány był mimo Konstytucyą ná Seymiku *Electionis* zániesioną: miedzy Deputatámi drugiemi záśiádáć nie ma, áni mu u żadnego Sądu obmowá *currere* ma, áni Sąd żáden tákowych obmow przyimowáć powinien. *Const: An:* 1673. *fol:* 19. *Tit:* Deputaći ná Sądy Trybunalskie.
Deputátow dwuch z W. X. Lit: do Remiss: sądzenia ná Seymách należeć ma, ktorzy rowno z Koronnemi przychodźić będą. *Const: An:* 1661. *fol:* 16. *Tit:* O Deputácyach.
Sentencye ich, ták w Koronnych, iáko y Litewskich Remissach, ták iáko y Koronnych w Remissach Litewskich excypowáne być máią. *Ibidem.*
Deputatow do Remiss: ná Seymách, Márszałkowie Poselscy, po wotách Senátorskich, miánowáć máią (*salvâ contradictione.*) *Const: An:* 1683. *fol:* 6. *Tit:* Deklaracya Konstytucyi Grodźieńskiey.
Deputátow do Konstytucyi, po dwuch tylko *ex Gentibus* bywáć powinno. *An:* 1673. *fol:* 11. *Tit:* Izbá Poselska.

O obieraniu Deputatow, &c. W. X. L. Konst: Wárszaw: Roku 1613. fol: 40.

DLá zátrzymánia zgody, y rządu w obieraniu Posłow Ziemskich, y Deputatow ná Trybunał Wielkiego Xięstwá Litewskiego postánawiamy, áby ten Posłem y Deputatem został, przy kim *pluralitas* będźie, á tá

á tá *pluralitas* ták śię rozumieć ma, áby głos Szláchćicá w támtym Powiećie ośiádłego ważny zostawał.

O Deputatách Trybunálskich z Konstytucyi w Roku 1611.

IZ niektorzy dla spraw swych własnych, ktore u Sądu miewáią, stáráią śię y dáią śię obieráć Deputatámi ná Sądy Głowne. Postrzegáiąc tedy, áby spráwiedliwość Swięta szwanku nie bráłá, postánawiamy, áby żaden nie śmiał śię Deputatem ná Trybunał dáć obráć ten, ktory ma swoię sprawę ná Trybunale. A ktoby śię dał obráć, tedy spráwá iego ná drugi Trybunał *ipso facto* nie sądzona zostáć ma. Oprocz tego ieśliby strona iego przećiwna, sama dobrowolnie w Práwo wdáć śię chćiáłá: co ná woli strony zostawáć będźie. A iż niektory bywszy raz obránym Deputatem z iednego Powiátu, stárá śię, áby záraz ná drugi rok był z drugiego Powiátu Deputatem, nád práwo ktore tego broni do lat kilku: deklárujemy, iż żaden nie ma być obrány Deputatem rok po roku, ále áż po wyśćiu czterech lat. A choćiażby był obrany z inszego Powiátu bywszy pierwey: nie ma mieyscá tákowy miedzy inszemi Deputatami głownemi.

Przyśięgá Sędźiow.

A Oni Sędźiowie obráni ziechawszy śię ná czás y mieysce Sądowi náznáczone, naypierwey niżli sądźić poczną, przy Sędźiach Ziemskich oney Ziemi y przy Urzędźie Grodzkim y Szláchćie, ktorzy tám będą ná ten czas, Rotą Sędźiego Ziemskiego w Rozdźiale czwartym Artykule pierwszym opisaną przyśięgę uczynić máią z tym dokłádem, iż nijákich práktyk z nikim czynić nie máią, áni rády, áni przestrogi dawáć: tákże y ná tym ma przyśiąc, iż śię o to obieránie śiebie nie stárał.

Rotá przyśięgi Sędźiow głownych ná Seymie Wárszawskim w Roku 1601. postánowiona.

JA N. przyśięgam Pánu BOGU Wszechmogącemu w Troycy iedynemu, iż ná tych Sądach Trybunalnych wedle BOGA spráwiedliwie, wedle práwa Státutu Wielk: X. Litewskiego, Konstytucyi Trybunalnych, według żáłoby y odporu stron, nic nie przykłádáiąc áni uymuiąc będę sądźił, zeznánia y zápisy przyimowáć będę, záśiádáć ná tych Sądach z boiáźnią Bożą, nie folguiąc wysokim y podłym stanom ná dostoynośćiach y Urzędźie śiedzącym, ná bogátego áni ubogiego, ná przyiáćiela, krewnego, záchowálego, ná Kollegę swego, áni ná dobrodźieystwo żádney osoby, ná nieprzyiáćielá, ná tutecznego, áni ná gośćiá nie pátrząc, nie z przyiáźni, nie z waśni, nie z boiáźni,

z boiáźni, áni zá poſuły, y dáry, ſam przez śię, áni przez żádną Oſobę ich nie biorąc, áni ſpodźiewáiąc śię nápotym dáron y nagrody y podárkow żádnych, áni miáſto pámiętnego, przeſadu, á zgołá náymniey nad Konſtytucyą bráć nie mam, y Kolegom ſwym tego nie pomagáć, nie rádźiłem też nikomu w ſpráwách ná te Sądy po obrániu moim ná nie, y rádźić nie będę pokim ieſt Sędźią, nie boiąc śię káźni, pomſty, y pogrożek, ále ſamego BOGA, iego ſpráwiedliwośćy prawo poſpolite, y ſumnienie ſwe przed oczymá máiąc, práktyk żádnych z nikim w tych Sądach czynić nie mam, rády áni przeſtrogi dáwáć nie będę, á tych Sądow wſzelákimi zábáwámi ſwemi nie omieſzkiwáć, krom wielkiey, prawdźiwey, obłożney choroby mey, abo właſney gwałtowney potrzeby, á iżem o to obieránie śiebie, ſam áni przez kogo innego śię nie ſtárał, y zá żádną práktyką kwoli komu, álbo ſwey ſpráwie ná te Sądy nie wſtąpił, iáko to ſpráwiedliwie przyśięgam, ták mi Pánie Boże dopomoż w Troycy iedyny: á ieśli nieſpráwiedliwie, Boże mię ubiy ná duſzy y ná ćiele.

Conſt: Trybun: Koronn: Stef: Roku 1578. fol: 326. *Przyśięgá Sędźiow. Conſt: Tryb: Wołyń: y Bráclaw: Zyg: III.* 1589. fol: 538.

A ná Elekcyi Deputáckiey Prokurátorowie do Sądow głownych obieráni być nie máią, y obráni záśiádáć nie będą, innych iednák Oſob y ſtanow nie exkluduiąc od tego, według Konſtytucyi Trybunalſkiey.

A Przyłożono do roty przyśięgi Deputátow, áby przyśięgáli *ſuper non revelatione Secretorum Judicii. Conſt:* 1647. *fol:* 6. & 7. *Tit:* O Dekretách Trybunalſkich W. X. L.

W Trybunale W. X. Lit: po wykonáney przyśięدze Deputátow ná Sądy głowne Trybunalſkie z Woiewodztw y Powiátow zesłánych, obrány Márſzáłek rotą podług Prawá y zwyczáiu w Konſtytucyi opiſaną, przyśiąc powinien ná ſpráwiedliwe przywołánie ſpraw z reieſtru, ták iáko śię kto w Kancellaryi Trybunalſkiey wpiſze, ktory oſobney prywatney przećiwko Práwu mieć nie powinien Káncellaryi: także depaktacyi żádnych w Wilnie y inſzych Miáſtách, gdźie śię Trybunały ſądźić zwykły, przez Sędźiego ſwego czynić nie ma, ále y Sędźiego iuż nápotym nigdy żáden z Márſzałkow Trybunalſkich mieć nie powinien.

Item o Depaktácyach Konſtytucye wſzyſtkie *cum pœnis* reaſſumowáno. A ſkrutynia *in occluſo rotulo,* zá uſtąpieniem ſtron, & *Patronorum cauſarum,* czytáne być máią. *Conſt: An:* 1667. *fol:* 64. *Tit:* Trybunał w W. X. L.

Declaratur tá Konſtytucya o przyśiędze Márſzáłká Trybunalſkiego W. X. Lit: ná ſpráwiedliwe przywołánie ſpraw z reieſtru, ták iáko śię kto w Káncellaryi Trybunalſkiey wpiſze. Aby tá przyśięgá nie w záwártym kole, ále *publicè* przy ſtronách odpráwowáłá śię. *In caſu* choroby álbo abſentowaniá śię Márſzáłká, ten ktory ná mieyſcu iego záśiádáć będźie Subſtytut, *eâdem rotâ* przyśięgáć ma. *Conſt:* 1670. *fol:* 50. *Tit:* Trybunał Wielki Wielk: Xięſt: Lit:

Jákim

Jákim ſpoſobem záśiádáć y ſądźić máią.

CI Sędźiowie [A] głowni záśiádáć máią [a] po Woiewodztwach porządkiem tym, iáko ktore Woiewodztwo po ktorym idźie, á ták iuż wotá ich być máią, y ſądźić máią ſpráwiedliwie z reieſtru po Woiewodztwách ſtárſzych w niczym nie odſtrzelaiąc śię od práwá poſpolitego y Státutu Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego, tákże uchwał Seymowych y poprawy Státutowey, BOGA y iego święta ſpráwiedliwość przed oczymá máiąc, á [b] dekretá nie z głowy, ále z piſmá czynić, á pod dekretem dwa ábo trzy Sędźiowie podpiſáć się máią. [B] A gdźieby się tráfiłá ktorąkolwiek ſpráwę rozbieráiąc rożność wotowánia, álbo ieśliby też rowno ná obie ſtrony było, máią znowu raz, dwa, y trzy wotámi ſwemi obeyść śię, á [c] przy tych zamknienie rzeczy zoſtawáć ma, ktora ſtroná zá ſobą dowodow y Artykułow práwnych więcey mieć będźie, á potym większa część zgod ná wyrok ſądowy zámykáć ma. [d] A iż Pánowie Duchowni przed Sądem Ziemſkim, y Grodzkim, y Podkomorſkim ſpráwy ſwe miewáią, przeto do odpráwowánia tych wſzyſtkich ſwych ſpraw, máią Pánowie Duchowni czterech Duchownych Oſob, z pośrzodku śiebie obráć, ktorzy tákże przy tym Sądźie, y tąż rotą wzwyż mienioną ná Ewángelii przyśięgę uczynić máią, á Pánowie [e] Sędźiowie wyſadzeni, obráwſzy miedzy ſobą ſześć Oſob, do tych Oſob Duchownych przyſadźić, y z nimi wſzyſtkie ſpráwy ſwe, ktoreby śię tylko miedzy Duchownemi Oſobami y Swieckimi toczyły ſtány, ſądźić máią, według práwá y Státutu W. X. L. á wotowáć tákże, ieśliby śię zá pierwſzym rázem nie zgodźili, raz y drugi y trzeći obeyść śię máią. A zá ktorąby ſtroną więcey zgodźiło śię ich, zá tym ſkazánie wyiść ma, á gdźieby śię te ſześć Oſob, dla Duchownych ſpraw wyſadzeni, nie zgodźili, [f] á ná obie ſtrony rowneby wotá były, to máią do Nas Krolá zá Dworem rok położywſzy odeſłáć, á opátrzenie Sędźiow Duchownych Pánowie Duchowni máią odpráwowáć. [C] Gdźieby [g] też co nowego w ſpráwách ludzkich pokazało śię, o czymby w Státućie, y w tym teráźnieyſzym poſtánowieniu náuki iákiey, álbo zmianki nie było, tedy to ná Seymi dla poprawy odłożyć máią. [h] A [D] wyroki wſzyſtkich tych Sędźiow máią być ták ważne, iáko Náſze Krolewſkie y Seymowe, á ktoby śię tákowemu Dekretowi ſprzećiwił, á upornie co przećiwnego tám u Sądu mowił, tákowy ma być karany według Státutu, [i] iáko Przećiwnik wyroku Náſzego Krolewſkiego, á to uczynić będźie powinien

[a] *Porządek záśiádánia Tryb: w Rozd: 3. art: 7. y tu niżey* fol: 9.

[b] *Dekret nie z głowy, ále z piſma czynić máią, zgadza śię w R. 4. árt: 3. ℣. 4.*

[c] Maior pars *konkluduie wotow, w Roz: 3. art: 32. ℣. 4. Conſt: Trybun: Koronn: Stef: Krol* 1578. fol: 327. *℣. A tam podług:*

[d] *Duchowni Deputáći máią być oſobno obráni.*

[e] *Duchowni Deputáći oſobno z Swieckiemi ſądźić máią, w Rozdźiále 3. ár: 32. ℣. 4.*

[f] *Odeſłánie w niezgodźie wotow do I. K. M. w Roz: 3. ár: 32.*

[g] *Jeśliby co nowego śię pokazało, od Sadu ma być remiſſ: ná Seym.*

[h] *Ważność Dekretow Trybunalſkich. Conſt: Roku* 1618. fol: 5. *o Dekret: Trybunalſkich.*

[i] *w Rozd: 1. árt: 11.*

k Ná ſprzećiwnego winy kop 100.

powinien támże zárázem, czego gdyby nie uczynił, tedy zá przypozwániem ná rok záwity do tego Sądu, k ſto kop groſzy zápłáćić będźie winien, tym Sędźiom głownym.

A Trybunał ma śię ſądźić z reieſtru po Woiewodztwách. Conſt: 1578. fol: 326. Tit: Jako ſądźić.

Reieſtr Trybunalſki Litewſki, iáko śię weń wpiſowáć; y co od niego dáwáć. Conſt: 1609. fol: 907. Tit: Znieśienie przeſądow. Conſt: 1647. fol: 6. Tit: O Dekretách Trybunálſkich.

B A gdźieby śię tráfiłá rożność, ábo też *paritas votorum*, máią raz, dwá, trzy znowu *per vota* puśćić, y przy tey ſtronie konkluzyą zoſtáwáć ma, ktora zá ſobą dowodow práwnych więcey będźie miáłá, á potym *maior pars* konkludowáć ma. Conſt: 1578. fol: 236. Tit: Jáko ſądźić máią.

Trybunał *pluralitate votorum* ma konkludowáć. Conſt: ibidem § A gdźieby.

Trybunał *in paritate votorum* ſpráwę ná Seym ma odſyłáć. Conſtit: *ibidem*.

C *Nova emergentia* ná Seymie máią być ſądzone. Conſt: 1607. fol 838. Tit: O Remiſsách.

D Trybunalſkie Dekretá máią być ważne iáko Seymowe. Conſt: 1578. fol: 327. § A iuż.

Ani Seymowemi, áni Zadwornemi Dekretami nie máią być znoſzone. Conſt: 1618. fol: 5. O Dekretách. Ani *occaſione* Plenipotentow. Conſt: 1638. fol: 15. Tit: O Znieśieniu.

Contraventio Dekretowi ták Seymowemu, iáko Trybunalſkiemu, ma być karána więźieniem, podług Státutu 2. Rozdź: Artyk: 11.

Winá *Contraventionis* kop ſto znieśiona, że nie Sędźiom, ále ſtronie należeć ma. Conſt: 1647. fol: 6. & 7. Tit: O Dekretách Trybunalſkich.

Seymowe y Zadworne Mandaty przećiwko Dekretom Trybunalſkim, *in ſeriis partium controverſiis* ferowánym, nie máią być wynoſzone *ſub pœna* kop 1000. Conſt: 1638. fol: 14. Tit: Seymowe Mándaty.

Deklarowano, że iáko Poſeł od obránia do Relácyinego Seymiku, ták Deputat obrány do drugiego Seymiku Deputackiego, choćiażby y nie byli *Actu in functionibus*, máią *carere Activitate*, y zá pierwſzą obiekcyą ták z Trybunału, iáko z izby Poſelſkiey, máią być rugowáni, áni ich żádna Proteſtácya *ſuffragari* nie będźie im mogłá, toż y o Poſłach woyſkowych *declaratur*. Conſt: An: 1685. fol: 7. Tit: O Poſłach y Deputatách Trybunalſkich.

W Trybunále W. X. Lit: Duchownym ſpráwom, cáły dźień wtorkowy, w káżdy tydźień, *ſine ullo impedimento*, náznáczono. Do ktorych y z Dyecezyi Smoleńſkiey Duchownego Deputatá obieráć pozwolono, y mieyſce onemu po Deputaćie Dyecezyi Zmudzkiey náznáczono. A koło świeckie, áby *paritas* Deputatow świeckich, z duchownemi byłá, Deputata czwartego Swieckiego do Sądow *compoſiti Judicii* ma wyſadzać. Conſt: An: 1641. fol: 17. Tit: O Sądách Trybunalſkich, W. X. L.

Co ſądźić

Co ſądźić máią.

SAdźić máią [a] wſzyſtkie ſpráwy zá ápellácyami odeſłáne z Sądow Ziemſkich, Grodzkich, Podkomorſkich, y też zá pozwy ktorekolwiek ná Seym, ábo zá Dworem Náſzym Krolewſkim odeſłáne y limitowáne być máią, tákże od Urzędnikow Ziemſkich, Grodzkich, ktorzyby Sądowi ſwemu odpráwy y, końcá nie uczynili, ábo nie wedle práwá y Státutu kogo by oſądźili, ktemu wſzyſtkie ſpráwy przeſzłe, ktorych My Krol y Przodkowie Náśi nie odſądźiliśmy, y wſzyſtkie ſpráwy przyſzłe ktorekolwiek ná Sąd Náſz Krolewſki przypadáćby miáły, temuż Sądowi głownemu náleżeć będą, ták z ſtroną, iáko też y z Urzędnikámi Náſzymi: á miánowićie zá ápellácyą od Sądow Podkomorſkich do Káſztelâná álbo Márſzałka, y inſzych Kommiſſarzow ná ſkończenie rzeczy według Státutu odſyłáć moc mieć będą. A wſzákże ieśliby kto miáł ſpráwę z Urzędnikiem Ziemſkim, ábo Grodzkim y Podkomorſkim o niedopuſzczenie Appellácyi w rzeczách przeſzłych, miánowićie te Oſoby, ktore śię iuż przed Nas Krolá teraz przed Seymem teráźnieyſzym zápozwáły, á w limitácyą wpádły tákie ſpráwy My Krol odſądźić mamy, y nie odkłádáiąc ná czas dálſzy, á potym iuż y tákie ſpráwy o niedopuſzczenie ápellácyi, tenże Sąd głowny odprawowáć ma. A tám iuż przed tym Sądem wſzyſtkie ſtrony w ſwoich ſpráwách ſądowych rok y Roki gdźie będą mieć, y według ich ápellácyi y pozwow odeſłánia od Sądow wſzyſtkich Urzędnikow, limitácyi, y inſzych wſzyſtkich poſtępkow práwnych, iáko ná Seymie ábo zá Dworem Náſzym, ktorekolwiek Woiewodztwa mieć mieli, żadnych nie wyimuiąc, według ich pozwow, ſporow, y ſpráw, wyrokow, ápellácyi, ruſzenia, odeſłánia, roſpiſow, limitácyi y inſzych poſtępkow práwnych, niktorego nie wyimuiąc, y wſzyſtkich ſpraw ich, poſtępki y áktá; nie nárußáiąc żadney ſtrony práwá, krom wyiąwſzy tylko Artykuły Máieſtátowi y Zwierzchnośći Náſzey Krolewſkiey náleżące, to ieſt, w rzeczách tákich krwáwych, komuby ſzło zárázem [b] o gárdło, o poczćiwość, o co Sąd nigdźie indźiey, tylko do Nas Krolá odeſłáć ma. D A ktemu wyimuiemy ſpráwy ſtołowi [c] y ſkarbowi Náſzemu Krolewſkiemu náleżące, y Dobr Náſzych, ktore Sądowi Náſzemu Krolewſkiemu zoſtáwuiem, wedle Státutu. A ieśliby komu ſzłá ſpráwá z Stároſtą [d] ábo Dźierżawcą Náſzym o grunty Náſze Krolewſkie, to iuż ſwym porządkiem wedle Státutu Wielk: Xięſt: Litewſk: záchowáć śię. A Kommiſſarzow od Nas Krolá bráć máią, od ktorych áppellácya do Nas Krola ma

a Conſt: Tryb: Koron: Stefan 1578. Co ſadźić máia, fol: 327. Conſt: Trybun: Wol: y Bracł: 1589. Zygmunt III. fol: 539.

b w Roz: 1. ár: 9. 10. árt: 28.

c w Roz: 4. ár: 3. § 1.

d w Rozd: 1. ár: 20. Roz: 4. ár: 83. y Roz: 9. ár: 17.

lá ma być. A ieśliby kto z rzeczy prostey czyniąc rzecz krwáwą ná Seym, ábo zá Dworem Nászym kogo wyzwał, y gdy będźie uznána rzecz prosta, á nie tykaiąca poczćiwośći y gárdłá, tedy tákowy kto wyzwał, ma winy Nam Hospodarowi pięćdźieśiąt [e] kop groszy zápłáćić: á stronie drugą pięćdźieśiąt kop groszy, á ktemu szkody, co pod tym czásem iáko go będźie wyzywał, zá dowodem zápłáćić, y w wieży dwánaśćie niedźiel śiedźieć, tám gdźie My Hospodar roskázem, á spráwá tá, ma być odesłána do práwá przynáleżącego. A ieśli w rzeczách Ziemskich, to do Sądu Ziemskiego, á ieśli w rzeczách Sądowi Grodzkiemu náleżących, to do Grodu. Wszákże [f] ludźi poimánych ná gorącym uczynku, Urząd Grodzki zárázem sądźić y skázować ma wedle Statutu Wielkiego Xięstwá Litewskiego, á nieośiádłym w onym Páństwie, y áppellácyi nie dopuszczáiąc.

e w Rozd. 1. art. 14. § 4.

f w Rozd. 4. art. 30.

A Trybunalskiemu Sądowi należy sądźić wszelákie áppellácye y remissy, &c. *Const*: 1578. *fol*: 327. *Tit*: Co sądźić máią.

Trybunał *condendarum legum potestatem* nie ma, áni *pœnas irrogare*, áni niemi nikogo *aggravare*, nád to, iáko są práwem pospolitym oznáczone. *Const*: 1627. *Tit*: O Dekretách Trybunál: *fol*: 9. *Item Const*: 1638. *fol*: 14. *Tit*: *eodem*.

D Trybunał *Causas Fisci, fundorum Regalium*, o Kwartę, *bonorum nullo iure receptorum, Causas merè Criminales*, także *Causas Magdeburgenses*, nie ma sądźić. *Const*: 1578. *fol*: 328. *Tit*: Co sądźić máią, § *Exceptis causis*.

Trybunał tych spraw, ktore w práwie nie są opisane, przed śię przypuszczáć nie ma, áni *pœnas* nád práwo *irrogare*, áni Dekretow czynić, ktoreby *vim legis saperent, eô modô Acta nullitati subiacent*. *Const*: 1627. *Tit*: O Dekretách.

Trybunał W. X. L. spraw *in minoribus subselliis* nie ágitowánych sądźić, áni Dekretow *in vim legis* ferować nie ma, ále według Konstytucyi tey Trybunalskiey, ktora śię w tym Statućie nayduie, záchowáć śię ma. *Const*: 1641. *fol*: 14. *Tit*: O Tryb:

E Trybunálskie Dekretá Mándatámi Zadwornymi nie máią być znoszone *sub pœna evocationis*. *Vice versa*, Trybunał w sprawy Zadworne wdawáć śię nie ma. Dekretá ieżeliby iákie w tym były otrzymáne, *nullitati subiacent*. *Const*: 1633. *fol*: 35. *Tit*: O niewynoszeniu.

Trybunał W. X. Lit: spraw, ktore nie były *in minoribus subselliis* agitowáne, przypuszczáć przed śię, y sądźić, tákże wywodow Szláchectwa ná Seymikách Gromnicznych słucháć, áni dekretá *vim legis sapientia* ferować nie ma, ále śię w tym podług dáwnego opisánego Práwá, cále záchowáć powinien. A Deputáci postrzegáć tego máią, áby spraw innego Woiewodztwá, ábo Powiátu w nienáleżny termin nie záćiągáno: oprocz tych spraw, ktore dekretámi

kretámi odkłády swoie podczas mieć będą. A gdźieby po terminie skończonym iáką spráwę sądźić chćieli; tákowy dekret żádney wági mieć nie ma, ále sama spráwá, *ipsô factô*, ná przyszłym Trybunále do rozsądku przypádáć ma. *Ibid: fol.* 17. *Tit:* O Trybunale, W. X. L.

Trybunały W. X. Lit: *in pretia rerum*, ktore przez Kommissárzow Rzeczypospolitey z Seymu náznaczonych *decidi* máią, wdáwáć się nápotym nie powinne. *Const: An:* 1667. *fol:* 64. *Titulô* Trybunał w W. X. L.

Skrutynia,[a] y náznáczenie dni do spraw krwáwych Sądowi Nászemu Hospodarskiemu należących.

SKrutynia, á po Nászemu wywiádowánie ma być uczynione, gdźieby ktora strona potrzebowałá tego, tylko w tych rzeczách kiedy komu idźie o poczćiwość ábo o gárdło, á to, w ten czás, gdy strona żałobna stronę przećiwną w tákich rzeczách do Grodu pozwie, á byłyby dowody ábo odwody wątpliwe, á to dla tego, gdy śię tákie sprawy [b] o poczćiwość zá odesłániem Urzędowym ná Seym, á o gárdło zá áppellácyą do Sądu głownego przytoczą, tedy áby obie strony z práwámi swemi gotowe były, á iżby śię tákie spráwy o poczćiwość ná Seym przypádłe, zawżdy sądźić y odpráwowáć ná Seymie mogły, tedy od początku Seymu, ktory ná dźień náznáczony zá listámi Nászymi, propozycya záwżdy záczynáć śię ma, á po propozycyi odpráwowániu przy Posłach Ziemskich wot, Pánow, Rad, cáły [c] tydźień wolny dźień podle dniá do Sądow tákowych rzeczy ma mieć, ták Polskich iáko y Litewskich, á potym poki iedno Seym będźie, mamy odpráwowáć tákowe spráwy ná káżdą Srzodę, Piątek y Sobotę.

[a] O Skrutyniach w rożney spráwie w Roz: 11. a. 21. 61. 62. 63. 64. 65. 66. &c. więcey patrz w Reiestrze Státut: Const: R. 1550. fol: 6. y Constit: 1557. fol: 10.

[b] w Roz: 3. a. 46. C. 1565. f. 109. Const: R. 1588. Zyg: III. fol: 465.

[c] Dni sądom I. K. M. czásu Seymu Con: 1565. Con: Tryban: Koron: Stef: 1578. Co. 1589. Zyg: III. Criminalia Litewskie, y Sady Seymowe, folio 529.

Scrutinia in occluso rotulo, zá ustąpieniem stron & *Patronorum causarum*, czytáne być máią. *Const: An:* 1667. *fol:* 64. *Tit:* Trybunał w W. X. L.

O Appellácyách w rzeczách krwáwych do Sądu Głownego.

KToby ośiádły w Wielkim Xięstwie Litewskim w spráwie tákiey, ktora idźie o gardło po skázániu Sądu Grodzkiego, y będąc ná gárdło skazánym, chćiał áppellowáć do Sądu głownego, tákowemu káżdemu áppellácya ma być dopuszczona, wszákże pod tym obyczáiem, iż ten, kogoby Urząd ná gárdło skazał, ma po sobie pewne rękoiemstwo dáć ludźmi ośiádłymi, Szláchtą, trzema ábo dwiema Osobámi, że śię ku rospráwie przed Sądem głownym stánowić będźie, á strona żałobliwá do skończenia práwá, áby była od strony przećiwney,

Zgadza śię w Roz: 11. ar: 67.

ny przećiwney, zdrowia swego bespieczna, á gdźieby tákowy Poręcznikow wydawszy przed Sądem Głownym nie stał, tedy Sąd Głowny tákowego skazawszy ná gárdło, ma go przez List swoy ná wywołánie do Nas Hospodárá odesłáć: á My Hospodar będźiem powinni zaraz go kázać wywołáć wiecznym wywołániem, y iuż tákowemu Gleyt Nasz ná podnieśienie wywołánia dáwany być nie ma, ktorego tákowego Wywołáńcá káżdy Urząd Grodzki gdźiekolwiek przyśćignąwszy, zá załobą y pomocą strony ukrzywdzoney poimáć, y gárdłem go karáć roskazáć ma, á głowszczyznę, insze szkody y przezyski Sąd głowny ná samych Poręcznikách, skazawszy ku odpráwie tego ná ich imionách, do tego Urzędu Grodzkiego, pod ktorym oni ośiádłośći swe mieć będą, odesłáć ma. Co Urząd ten postępkiem niżey opisanym wykonáć będźie powinien, á Poręcznicy tych wszystkich swych szkod ná imieniu y máiętnośći tego, po kim ręczyli, pozyskiwáć máią. A ieśliby ten Iśćiec ná gárdło skazány zá porçką będąc, stronę powodową o śmierć przypráwił, tedy Poręcznicy będąc o to od powinnych zabitego przypozwáni przed Sąd głowny, zá dowodem prawnym sami gárdłem máią być karáni. A ieśliby ránił, tedy rány y szkody wszelákie, coby się przy zábićiu ábo ránách stáło, sowito náwiązywáć y nágrádzáć będą powinni. A tego wszystkiego Poręcznicy y ich Potomkowie pátrzáć sobie będą ná onym Istcu, po kim ręczyli, y ná máiętnośći iego leżącey y ruchomey. A gdźieby tákowy, komu idźie o gárdło, rękoiemstwá po sobie nie dał, tedy przez Urząd ma być w więźieniu zátrzymány do czterech niedźiel, á w tym czáśie o rękoiemstwo sobie stáráć się ma: á ieśliby w tych czterech niedźielách rękoiemstwá po sobie nie dał, tedy przećię obwiniony w więźieniu zostawa, á Sąd głowny po okazániu od strony powodowey dekretu Sądu Grodzkiego, będźieli ten dekret według práwá uczyniony, iuż ná wykonánie tey sprawy do końcá do tegoż Sądu Grodzkiego odesłáć ią má: á ieśliby práwem pokonány nie dáiąc się Urzędowi záhámowáć, precz upornie z Zamku ábo z Dworu Nászego zszedł, tedy tákowego Urząd ná wywołánie do Nas Hospodárá przez list swoy otworzony odesłáć, y zá przezyski zárázem Załobnikowi odpráwę ná máiętnośći iego, iáką mieć będźie, uczynić będźie powinien. Po temuż y stronie powodowey ieśliby się Dekret Sądu Grodzkiego nie według práwá widźiał, do Głownego Sądu áppellowáć wolno, á pozwány iuż bez rękoiemstwá, iáko wyżey opisáno przed Sądem Głownym ku rospráwie stánowić się ma.

Wieczne wywołánie.

Ná banicye

B Ná bánicye wieczne, á zwłaszczá *ex controversia personali partium* otrzymáne, żadney sublewácyi, y gleyty *ad Jure agendum* z Káncellaryi wydáwane być nie máią. *Const:* 1550. 1557. 1588. 1589. 1598. 1616. 1641. *fol:* 12. *Tit:* O sublewacyách y Gleytách. *Const:* 1647. *fol:* 20. *Tit:* O Sublewácyách y Gleytach W. X. L.

Mieysca Sądom głownym w Wielkim Xięstwie Litewskim náznáczone.

MIASTO WILNO.

WOiewodztwo A Wileńskie, Powiát Oszmiáński, Lidzki, Wiłkomirski, Bráćławski, á ktemu Woiewodztwo Polockie.

A Trybunáłowi Woiewodztwa Wileńskiego czásu przyczyniono. *Const:* 1598. *fol:* 695. *Tit:* Przyczynienie.
Szláchtá Smoleńska Trybunałowi Wileńskiemu *incorporatur.* *Const:* 1626. *fol:* 8. *Tit:* Opátrzenie.

MIASTO TROKI.

WOiewodztwo Trockie, Powiát Grodzieński, Kowieński, Upitski. A w Zmudźi w Mieście Rośieynach, Sądy głowne odpráwowáne być máią, ábo tám gdźie się zezwolą.

A W NOWOGRODKU.

WOiewodztwo A Nowogrodzkie, Powiát Słonimski, Wołkowyski. Woiewodztwo Brzeskie, y Powiát Piński.

A Trybunał Woiewodztwá Brzeskiego przełożony z Nowogrodká do Wilná, gdźie trzy niedźiele czásu mieć będźie. *Const:* 1598. *Tit:* Czás y mieysce.
Przyczyniono Brzeskiemu niedźiel dwie. *Const:* 1626. *fol:* 8. *Tit:* Opátrzenie.

A W MINSKU.

WOiewodztwo Witebskie, Powiát Orszáński. Woiewodztwo Mśćisławskie. Woiewodztwo A Mińskie, Powiát Mozerski y Rzeczycki. A w tych wszystkich Miástách káżdy Urząd Grodzki, gdy Sędźiowie głowni przyiadą, powinien będźie dla Sądow w Zamku ábo Dworze Nászym Hospodárskim dom iáki postąpić, tákże y gospody w mieście przystoyne tym Sędźiom ma káżdy dáć y zápisáć. *w Rozd: 4. árt: 52. § 2.*

A Trybunałowi Woiewodztwa Mińskiego tydźień przyczyniono. *Const:* 1616. *fol:* 49. *Tit:* Przyczynienie.

Poprawá tego Artykułu ná Seymie Koronácyi Królá JMći ZYGMUNTA III. w Krákowie w Roku 1588. Febr: 1. dnia wydána.

SĄdy Trybunalskie, ktore do tego czásu w Wielk: Xięst: Litewsk: ná czterech mieyscach odpráwowáne były, to iest, iedná część Woiewodztw y Powiátow sądzona byłá w Wilnie: druga w Trokách: trzećia w Nowogrodku: czwarta w Mińsku. Tedy zá zezwoleniem stanow Wielkiego Xięstwá Litewskiego postánawiámy, iż wszystkie Woiewodztwá y Powiáty w Xięstwie Lit: ná dwuch mieyscách sądzone być máią tym sposobem. Iż Woiewodztwá y Powiáty, ktore się do tego czásu w Trokách sądźili, teraz y napotym w Wilnie sądźić się máią: á te ktore się w Mińsku y w Nowogrodku sądźili, tákże ná iedno mieysce znośim, to iest, ieden rok w Nowogrodku wszystko co przedtym w Mińsku sądzono. A drugi rok w Mińsku y te wszystkie spráwy ktore w Nowogrodku sądzą, máią być odpráwowáne, iáko o tym w Konstytucyi Trybunalskiey iest opisano. Jákoż czas tych sądow tym Sędźiom Trybunalskim ná tych mieyscách tákowy náznáczamy, to iest, w Wilnie, Woiewodztwo Wileńskie trzy niedźiele, Woiewodztwo Połockie dwie niedźiele: Woiewodztwo Trockie trzy niedźiele:Ziemi Żmudzkiey trzy niedźiele sądźić máią nie odieżdżáiąc z Wilna. A skończywszy w Wilnie Sądy, w Nowogrodku ábo w Mińsku, zá niedźiel dwádźieśćia dwie po wielkim dniu Sędźiowie stánowić się máią, gdźie porządkiem káżdego Woiewodztwá spráwy po niedźiel trzy, sądźić będą powinni. A iż źiemiá Zmudzka, ktora odźierżáłá byłá sobie osobliwe Sądy Trybunalskie, ále ich y do tego czásu nie używáłá, tedy do Trybunału w Wielk: X. Litew: przystąpiła, y My tego im pozwálamy, y ich Deputáći źiemi Zmudzkiey, ktorych oni przykłádem inszych Woiewodztw po trzy ná káżdy rok obieráć máią, wespoł záwżdy z drugiemi záśiádáć, y Sądy wszystkie porządkiem swym sądźić y odpráwowáć máią.

Przyczynienie czásu Sądom Trybunalskim w Wilnie ná Seymie Wárszáwskim w Roku 1598. uchwalone.

IZ Konstytucya Seymu Koronácyi Národzey Woiewodztwom Wielk: Xięst: Litewsk: ktore śię w Wilnie sądzą, czásu po niedźiel trzy opisano, w Woiewodztwie Wileńskim Powiátom pięćiom, w Trokách czterym, ktore wszystkie zá ták krotki czas odpráwione być nie mogą, y zawsze áż w insze terminy, spráwy tych Woiewodztw

záćią-

záćiągaią ſię. Przeto *authoritate huius conventûs* przydáiemy Woiewodztwu Wileńſkiemu do pierwſzego terminu niedźiel dwie, á potym inſze Woiewodztwá, według tey tám Konſtytucyi Koronácyi Náſzey odpráwowáne być máią.

Czás y mieyſce Sądowi Woiewodztwá Brzeſkiego Trybunálu, ná tymże Seymie Wárſzawſkim Roku 1598. w Wilnie náznaczone.

ZA prozbą Woiewodztwa Brzeſkiego z Powiátu Pińſkiego ſprawy te, ktore dotąd raz w Nowogrodku, drugi raz w Mińſku, odpráwowáne były, iuż do Wilná *exnunc* przekłádámy, y po dokończeniu terminu Woiewodztwá Połockiego, ſpráwom ich niedźiel trzy pozwálámy: á tám w Nowogrodku álbo w Mińſku ná termin ich ſpráwy Woiewodztwá Mśćiſławſkiego, á ná termin Woiewodztwá Mśćiſławſkiego, ſpráwy Woiewodztwá Mińſkiego náſtępowáć máią.

Przyczynienie terminu w Trybunále Woiewodztwu Mińſkiemu, Konſtyt: W. X. Lit: 1616. fol: 49.

IZ śiłá ſpraw dla krotkośći terminu Woiewodztwá Mińſkiego w Trybunále nie doſądzone bywáią: przeto *vigore huius conventûs* przyczyniámy temu Woiewodztwu, dla doſkonálſzego odſądzenia ich ſpraw w Trybunale, nád pierwſzy ich termin, tydźień.

Spoſob beśpieczności Seymikow ná obieránie tych Sędźiow, y porządek przychodzenia przed ten Sąd Głowny.

PRzed A ktory to Sąd Oſobá żadna iákiegożkolwiek ſtánu, [a] doſtoieńſtwá, godnośći, ktoryby ſpráwy ſwoiey nie miał, przychodźić nie ma, áż kogo z reieſtru záwołáią do ſpráwy, nie z żadną zgráią przyſtąpić, y do gmáchu wchodźić ma, tylko naywięcey ſamoczwart, to ieſt, ſam z Prokurátorem, á z dwiemá Przyiáćiołami wniść ma. Niżli ieśliby kilká Uczeſtnikow wedle pozwu do iedney rzeczy y ſpráwy teyże należáło, y ći wniść máią: á ći Uczeſtnicy wſzyſcy tylko iednego Prokurátorá, á dwuch Przyiáćioł mieć máią. A ieśliby ktory uporny [b] nie máiąc ſpráwy wſzedł, á będąc nápomniony wyniść niechćiał, ábo w Domu ſądowym wołánie czynił, tákowy káżdy ma być winą dwunáſtą kop groſzy Litewſkich kárány, ktorą záraz pod tákąż drugą winą nie ſchodząc z práwá ſądowi położyć y zápłáćić powinien będźie: á zápłáćiwſzy przećię precz wyniść. A ktoby temu był przećiwnym, ná tákowym zárázem odpráwá uczynioná być ma, á przy [c] wotowániu áby nikt

a W Roz: 4. ár. 53. Kon: Tryb: Kor: Zyg: III. w Roku 1589. Beśpieczność Sadow, fol. 540.

b Winá ná upornego gdy od Sadu wyniść nie chce, w Roz: 4. ár. 53. § 2. kop 12.

c Kon: Tryb: Kor: 1580. Zyg: III. Tuż f. 540. Przy wotowaniu nikt zoſtáwać nie ma cudzy.

nikt nie zostawał, oprocz samych Sędźiow głownych przysięgłych. g Ktemu żaden iako ná Seymiku obierániá tych Sędźiow, w Woiewodztwie y Powiećie, ták y ná mieysce to, gdźie Sądy te głowne ku odpráwie Sądow záśiádáć będą, áby nie śmiał przyieżdżáć y przychodźić zbroynie, y z żadnemi innemi broniámi, y z niiáką strzelbą, [d] okrom Miecza, Korda, Szábli, Szpády, y dla tego káżdy przyieżdżáiąc do miástá tego Sądom náznáczonego winien będźie rusznicę przed miástem wystrzelić, y skoro przyiechawszy, ták rusznice y árkabuzy, iáko y łuki w gospodźie pochowáć, y z nimi nie tylko do Sądu ále y po mieśćie ták w dźień iáko y w nocy chodźić, y strzelby żadney nośić nie ma. A gdźieby kto kogo iáką strzelbą ránił, tedy zá to gárdłem kárany być ma: á ieśliby zábił, tedy poczćiwość y gárdło tráći: á ktoby śmiał inaczey uczynić, á strzelbą po mieśćie chodźić, ábo ná mieysce sądowe chodźił, áby winą dwunástą kop groszy był kárany zárázem, nie schodząc od Sądu ábo od Seymikow. A ieśliby kto będąc o zápłátę tych win upomniony, upornie precz od Sądu odszedł ábo odiechał nie zápłáćiwszy tych win wszystkich, w kilkáby wpadł, ábo w iedną ktorą z nich, tedy tákowy ma być odesłány przez list Sędźiow głownych ná Exekucyą do Woiewody [e] ábo Stárosty onego Powiátu, gdźie ośiádłość ma, á w niebytnośći ich samych do Námiestnikow ich, á gdźieby kto ná Seymiku w ktorą z tych winę, w iedną ábo w kilká ich wpadł, tedy ten Urząd Grodzki, gdźie śię Seymik odpráwowáć będźie, ma ná tákim winy odpráwowáć tákim sposobem, to [f] iest, pozwawszy go przed śię, w tákowey rzeczy ná rok záwity, [g] pozwem ná dwie niedźiele, y zárázem nie spuszczáiąc z mieyscá, ná nim samym gdy stánie, tę winę odpráwić, á gdy nie stánie, tedy ná imieniu iego krom wszelkiey folgi odpráwę uczynić powinien będźie, ktorey winy Urzędowi Grodzkiemu połowicá, á druga połowica Sędźiom głownym należeć ma, ktorych win Urząd zárázem skoro po odpráwie, połowicę Sędźiom głownym tym, pod ktorych obrániem ábo władzą ten występek stánie śię, odsyłáć ma pod winą [h] ná Sąd głowny, dwánástą kop groszy, o ktorą winę Sąd głowny ten Urząd z ośiádłośći iego przed śiebie pozwáć będźie moc ná rok záwity, bądź samych Pánow Woiewodow, Stárostow, ábo ich Námiestnikow. A ieśliby kto ná imieniu swym zá te winy Urzędowi Grodzkiemu odpráwy uczynić [i] nie dopuśćił, tedy tákowy nieposłuszny ieszcze we dwoie w tákowe winy wpada, á Urząd Grodzki, przećiw tákowego w odpráwie tych wszystkich win dáley postępowáć ma, ták iáko niżey o odpráwie rzeczy przez tych Sędźiow głownych odsądzo-

d *Zgadza śię w R. 1. ár: 10. § 1. Káżdy gość pod czas Głownych Sadow rusznicę przed miástem przyieżdżáiąc ma wystrzelić, y Kon. Wárszaw: 1601. Zyg: III. O Rusznicach. fol: 759.*

e *Odpráwa win ná nieposłusznym w iego Powiećie.*

f *Sposob odpráwowánia winy ná nieposłusznych.*

g *Pozew ná dwie niedźiele rokiem záwitym.*

h *Winá ná Urząd odpráwy nie czyniący kop 12.*

i *Sprzećiwiáiący śię Urzędowi w odpráwie zá winy w co popádáią.*

odſadzonych ieſt opiſano y dołożono, czyniąc Urząd temu wſzyſtkiemu doſyć pod tákąż winą wyżey opiſaną: á tákowy też porządek przy Sądách Ziemſkich záchowáć śię ma, y przećiw wyſtępnym tákowymże ſpoſobem poſtępowáć Urząd będźie winien.

A Trybunalſkiego Sądu beſpieczeńſtwo, kto nie ma żadney ſpráwy, przed Sąd nie ma wchodźić, á kto ma ſprawę, tylko ſamoczwart ma wchodźić, przy wotowániu nie ma nikt zoſtáwáć. *Conſt:* 1578. *Tit:* Beſpieczeńſtwo. *Conſt:* 1641. *fol:* 14. *Tit:* O Trybunale.
B Ruſznic y broni niezwyczaynych nikt nie ma záżywáć, *ſub pœna* 14. *marc. in inſtanti luenda. Conſt:* 1578. § *item* żaden.
Czekánow nie tylko pod czás Trybunáłu, ále y po Trybunále *publicè* nośić nie wolno, *ſub pœna* 1000. *marc. peremptoriè in quovis officio luenda. Conſt:* 1620. *fol:* 20. *Tit:* Zábronienie.
Seymiki ná obieránie Deputátow W. X. L. ktore śię dotąd w ſam dźień Nayświętſzey Pánny Gromniczney odpráwowáły, zá zgodą wſzech ſtánow, *cum omnibus ſolennitatibus*, ná pierwſzy Poniedźiáłek po tym Swięćie przełożono, á obiekcye ná záiutrz rozſądzone być máią. A gdy to Swięto w Poniedźiáłek przypádnie, tedy Seymik ma być w tydźień, to ieſt w naypierwſzy Poniedźiáłek po Swięćie, ktore práwo *pro lege perpetua* poſtánowiono. *Conſt: An:* 1685. *fol:* 7. *Tit:* O Seymiku Gromnicznym.

Wárunek ná niebeſpieczność [a] tego Sądu głownego.

A Wáruiąc beſpieczność y uczćiwość tych Sędźiow głownych, gdyż oni w tych ſpráwách ſądowych mieyſce Náſze Hoſpodárſkie záśiádáć będą, ktemu y beſpieczne przyiechanie do tych Sądow. A Uſtáwuiemy, iż kiedyby iákiegożkolwiek ſtánu Człowiek pod tym czáſem, gdy Sądy głowne do tego miáſtá, gdźie ziechánie Sędźiom náznáczono we dwuch niedźielách, tákże y po odiechániu ich ztámtąd we dwuchże niedźielách tego, kto do Sądow głownych iedźie ábo przyiedźie,[B] bądź ná drodze ábo w mieśćie ná ulicy gdźiekolwiek potkawſzy y przeiąwſzy, bądź ná goſpodę y ná iákie ſtánowiſko gwałtem náſzedſzy, ſamego ábo ſług iego, y kogokolwiek z tákowych zábił ábo ránił, bądź też tylko ſzkodę iáką uczynił, tedy tákowy będąc oczywiſto przez Woźnego zázwány w tákim obwinieniu winien będźie przed tym Sądem głownym bez pozwu ſtronie żáłobliwey uſpráwiedliwić śię, ſowitey winie Státutowey podlegáiąc. Wſzákże ſtroná [b] żáłobliwá tákowemu obwinionemu, gdźie tego potrzebowáć będźie, żáłobę ſwą ná piſmie pod pieczęćią ſwą przez Woźnego dáć ma. A obwiniony potym trzećiego dniá [c] o to, w czym mu winę dádzą uſpráwiedliwić śię winien będźie. A ieśliby po zákazaniu przez

a *Konſt: Warſzaw:* 1611. *Zyg: III. Opatrzenie beſpieczeńſtwa Sadow, ktora Konſtytucya y W. X. Lit: przyimuie, fol:* 7. *Zgadza śię w Roz:* 4. *ar:* 64. *Konſt: Tryb: Kor: Stef:* 1578. *Kon: Tryb: Woł: y Bracł:* 1589. *Zyg: III. Beſpieczeńſtwo Sadow.*

b *Załoba ná piśmie ma być dana, w Roz:* 4. *ar:* 64. *Zgadza śię* § *A ſtrona.*

c *Dźień trzeći, y w Roz.* 4. *art.* 21. § *oſtatni.*

niu przez Woźnego nie ſtánowiąc ſię ku roſpráwie precz zie-
chał, [d] tedy Sąd głowny, gwałt, náwiązki, rány y ſzkody czwo-
ráko ſowito ná tákowym: á będźieli wyſtępek krwáwy, tedy go
y ná gárdło zá dowodem ſkázáć, á ná wywołánie do Nas Ho-
ſpodárá odeſłáć ma. A nie będźieli oczywiſto przyśćigniony y
zázwany: tedy zá przypozwániem przed Sąd głowny pozwem
ná rok záwity ná dwie niedźieli záocznie y oczywiśćie, táko-
wymże ſpoſobem iáko wyżey opiſáno pokonywany, y odpráwá
według Artykułu o odpráwach niżey poſtánowionego ná máięt-
nośći iego zá odeſłániem od Sądu głownego przez Urząd
Grodzki czyniona być ma. A nieośiádły w Wielkim X. Litew-
ſkim ktokolwiek, [e] ieśliby zbytek gdźie przy bytnośći tych Są-
dźiow iáki uczynił, tákowy choćiayby y Páná u ſiebie mienił,
nie dopuſzczáiąc mu do niego odezwu tam zárázem przed Sąd
głowny mocnie ſądzony, y według wyſtępku ſwego ſkázywany
y ſkárány być ma, wyimuiąc to, ieśliby co [f] przy bytnośći Pá-
ná ſwego ná tym mieyſcu ábo ná drodze uczynił, tedy Pan ie-
go z niego ſpráwiedliwość támże zárázem uczynić winien bę-
dźie. A gdźieby ſpráwiedliwośći uczynić niechćiał, tedy ná ſá-
mym Pánu tákowego ſługi ukrzywdzonemu zá dowodem w
Státućie opiſanym wſkázánie obyczáiem w tym Artykule wy-
żey pomienionym czyniono być ma.

d *Niepoſłuſzny w co wpada, zgadza ſię w R. 4. ár. 64. § Ieśliby.*

e *Nieośiádły o exces tamże zaraz ma odpowiádáć.*

f *Exces gdyby przy Panu był uczyniony od ſługi.*

g *Zgadza ſię w Roz: 4. ár: 64. ſzerzey.*

A A ktoby we trzy niedźiele przed záczęćiem ábo po záczęćiu Try-
bunálu kogo ránił, ábo zábił, ma tak być karány, iákoby to ná Sey-
mie uczynił. *Conſtit:* 1578. § A gdźieby.

B Beſpieczeńſtwo tych Sądow ma ſię rośćiągáć w okręgu onego miáſtá,
gdźie Trybunał ſądzą, *in perſonis euntium & redeuntium* ná Trybu-
nał. *Conſt:* 1613. *fol:* 11. *Tit: De termino tacto.*

Securitas Trybunáłu W. X. Lit:

KOnſtytucyą *de ſecuritate Iudiciorum* Trybunáłu Koron-
nego *in toto* W. X. Lit: przyimuie.

Czáſy náznáczone Sądow głownych.

SĄdy tych Woiewodztw y Powiátow wyżey pomienionych
iuż zárázem naypierwey w roku ośmdźieśiąt wtorym
począć ſię, y ták záwżdy tym porządkiem ſądzone być
máią we dwie niedźiele po Wielkieynocy w Wilnie, á tam
do tego mieyſca ze wſzyſtkich Páńſtw onego Woiewodz-
twá Wileńſkiego, y też Woiewodztwá Połockiego z ſpráwami
ſwemi ziecháć ſię, y támże ſądźić ſześć niedźiel, w Wilnie mie-
ſzkáiąc, Woiewodztwá Wileńſkiego ſpráwy cztery niedźiele,
á potym Woiewodztwá Połockiego dwie niedźiele ſądźić

máią,

máią, á po wyśćiu sześćiu niedźiel do Trok iecháć, y tamże wszystkie Powiáty onego Woiewodztwá sześć niedźiel sądźić máią: á osądźiwszy w Trokách niedźiel sześć, máią iecháć do Nowogrodká, y tam stánowić śię máią po skończeniu Trockich Sądow zá dwie niedźiele, y sądźić dwánáśćie niedźiel, to iest, sześć niedźiel Woiewodztwo Nowogrodzkie y Powiáty do niego náleżące, á drugą sześć niedźiel Woiewodztwo Brzeskie z Powiátem Pińskim. A odsądźiwszy te dwánáśćie niedźiel, máią iecháć do Mińská, á tam śię stánowić po odsądzeniu spraw Nowogrodzkich zá dwie niedźiele, á sądźić máią porządkiem, napierwey Woiewodztwo Witebskie, Mśćisláwskie, y Powiáty do nich náleżące: á potym Woiewodztwo Mińskie y z Powiátami iego, ták długo poki wszystkie sprâwy odsądzą: á w Zmudźi Sędźiowie głowni obráni máią począć sądźić po skończeniu Sądow Mińskich zá dwie niedźiele, á tym Sądom głownym y czásom ich náznáczonym Seym, áni woyná tákowa, ktora śię nie pospolitym wszystkiey Rzeczypospl. ruszeniem, ále zá pieniądze ludźmi służebnymi odpráwowáć będźie, nic szkodźić y przekázáć nie ma, wszakże pod ten czás w inszych Powiátach Sądy Ziemskie, Grodzkie, tákże y Podkomorskie sądzone y odpráwowáne ná Roki y czásy swe náznáczone być máią, wyimuiąc tych, ktorych od woyny Konstytucya Seymowa nie wyzwala.

Ten Artykuł popráwiony Konstytucyą Seymu Krákowskiego Koronácyi Królá J. M. Zygmunta Trzećiego w Roku 1588.

Czásy ná ktore Pisarz y stroná dla wpisowániá spraw zieżdżáć śię powinni.

PIsarz Ziemski tego Woiewodztwa, w ktorym Sądy tákowe przypadáć będą, zá trzy dni przed czásem záśiádániá do tych Sądow ná mieyscé náznáczone przyiecháć, y do reiestru wszystkie sprâwy stron wpisowáć ma, u ktorego w tych trzech dniách y potym po záczęćiu Sądow cały tydźień, kázdy ten, komu sprawa w tym Woiewodztwie przypada, do reiestru wpisowáć sprâwy swe może. A ktoby w tym tygodniu do reiestru sprâwy swey wpisáć omieszkáł, tákowego sprâwy po tym tygodniu Pisarz do reiestru przyimowáć nie powinien: lecz iuż to do drugiego roku odłożyć śię ma. A ieśliby Sędźiowie głowni zá mnieyszy czas niżli im iest wyżey náznáczony sprâwy zreiestrowáne odsądźili, y listy sądowe stronom podáwáli, y we wszystkim słusznie odpráwili, tedy nic

 czeká-

czekáiąc wyśćiá czáſu wyżey náznáczonego, mogą śię precz z onego mieyſca roziecháć, wſzákże do Trok z Wilná, á po wyśćiu ſześćiu niedźiel do drugich Woiewodztw ku tákowym Sądom náznáczonym, przećię áż też po wyśćiu ſpełná czáſu wyżey zámierzonego we dwuch niedźielách ſtánowić śię máią, á to dlá tego, áby káżdy pewną wiádomość o przyiechániu Sędźiow mieć mogł.

Spoſob wydániá Dekretow Sędźiow głownych.

WSzyſtkie A Dekreta onych Sędźiow máią być pieczętowáne Pieczęćią Ziemſką onego Woiewodztwá, gdźie śię Sądy odpráwuią, to ieſt, w Wilnie Pieczęćią Ziemſką Wileńſką: á w Trokách Trocką: w Nowogrodku Nowogrodzką Pieczęćią: á w Mińſku Mińſką; do ktorych liſtow ſądowych B Sędźiowie głowni z káżdego Woiewodztwa po iedney Oſobie ręce ſwe podpiſowáć máią, tákże y Piſarz Ziemſki, ktory te ſpráwy w Księgi Ziemſkie wpiſowáć będźie, má podpiſowáć ręką ſwoią, á nikomu ſpraw nie wydáwáć, áż zá wiádomośćią Sędźiow głownych, y przeczytawſzy przed niemi.

A Trybunalſkie Dekreta Ziemſkiemi Pieczęćiámi máią być Pieczętowáne. *Conſt:* 1578. *fol:* 330. *Tit:* Czáſy Sądow.

B W Xięſtwie Litewſkim Deputat z káżdego Woiewodztwá y Powiátu, gdy ktory ſądzony będźie, przy Marſzałku śiedźieć powinien, y Dekreta wſzyſtkie tamże w Izbie poſpołu z Márſzałkiem podpiſowáć ma. *Conſt:* 1647. *fol:* 6. *Tit:* O Dekretach.

Podpiſkowie w Trybunále przyśięgli być máią *ſuper non revelandis* tylko *ſecretis*. *Conſt:* 1647. *fol:* 7. *Tit:* O Dekretach Trybunalſkich.

Umocnienie Dekretow Sądow głownych.

Kon: Tryb: Kor: 1578. Utwierdzenie Dekretow.
Kon: Tryb: Woł: y Bracław: 1589. o tymże.
Kon: 1607. o Dekretach Trybun: y Konſt: 1618. o Dekretach Trybunalſkich, fol. 5. Zgadza śię w R. 1. art. 18.

DEkreta, wyroki, tych Sędźiow wſzyſtkich máią być ták ważne, iáko Náſze Hoſpodarſkie ná Seymie uczynione, á ktobykolwiek ná Dekrećie tych Sędźiow nie przeſtáwáiąc po rozſądku ich upornie ná Seym álbo zá Dworem przed Nas Hoſpodara kogokolwiek, y iákimkolwiek obyczáiem ku ſkáżeniu tákowego dekretu od Sędźiow głownych wydánego pozwał, tedy káżdy tákowy pozwány od pozwow y od rzeczy choćiayby nie ſtał zá tym pozwem, ábo Mandatem Náſzym wolny być ma: á ktoby ieſzcze nad to ták upornym być chćiał, á tákowy pozew popierał, ábo zá nieſtániem ſtrony co odźierżał, tedy tákowe odźierżenie żadney władzy nie ma, y nie może być ku żadney ſzkodźie, y nikomu przez

Urząd

Urząd Náſz odpráwá czynioná być nie ma. [a] A ieśliby też pozwány przed Nas Hoſpodára na tákowy pozew ſtał, tedy ten kto wyzwał, powinien będźie ſam ábo Prokurátor iego nie ſchodząc z práwa [b] zápłáćić winy ſto kop groſzy, ktorey winy połowica ſtronie; á drugá połowicá do ſkarbu Náſzego być ma: á w ſpráwie oſądzoney przez Sędźiow głownych ieśliby śię doſyć nie ſtało, ma być odeſłano do Urzędu Náſzego przynáleżnego, gdźie winny ośiádłość ſwą mieć będźie, ku wykonániu odpráwy rzeczy ſądzoney. A nad [c] to Prokurator tákowy, ktoryby śię tákowey rzeczy przez Sąd przećiw tych dekretow podiął od kogo popieráć, ma być ſkazany do wieży ná tydźień, tám gdźieby śię przed Námi ſpráwa tákowa przytráfiłá.

a Zgadza śię w Roz: 1. ár: 14. § 4.

b *Winy kop ſto, o wyzwánie Mandatem od Tryb: do I. K. M. nieſłuſzne.*

c *Káránie Prokuratora ſprzećiwiaiącego śię Dekretowi Trybunalſkiemu.* Kon: Tryb: Kor: 1578. Kon: Try: *Woł: y Bracław:* 1589. fol. 541. § *A nad to.*

Powinność Piſarza Ziemſkiego przy Sądźie Głownym.

Piſarz [A] Ziemſki onego Woiewodztwá, gdźie tákowe Sądy głowne odpráwowáne będą, ma y powinien będźie przy tych Sądach być, á to dla wpiſowániá tákowych ſpraw do Ksiąg Ziemſkich, á wſzákże ná tych Sądach votum nie ma mieć, á ieśliby pod ten czás odpráwowániá tych Sądow głownych áppellácyinych Roki ktore Ziemſkie w onym Powiećie przypadły, tákowe Roki Ziemſkie, áby nie były ſądzone, ále po odſądzeniu ſpraw y Sądow głownych we dwuch niedźielách zá tymiż pozwy Roki Ziemſkie odpráwowáne być máią. A wſzákże to tylko rozumieć śię ma o tych mieyſcach, gdźie tákowe Sądy głowne odpráwowáć náznáczono, to ieſt, w Wilnie, w Trokách, w Nowogrodku, y w Minſku. A w inſzych Woiewodztwách y Powiátach Roki máią być ſądzone ſwoim porządkiem.

A Piſarze ſámi u Sądow śiádáć máią, *ſub amiſſione officii, ſalvo legali. Conſt:* 1550. *fol:* 5. § Niedoyrzeniem.

Piſarz Trybunalſki W. X. L. bez Korrygatorow powinność ſwoię odpráwowáć powinien, á nad dochod w práwie opiſany według Konſt: 1616. nic nie ma bráć. *Conſt:* 1635. *fol:* 30. *Tit:* O Piſarzu.

O Piſarzu Trybunalſkim W. X. L. *pro lege perpetua ſancitum eſt*, áby nie wprzod záśiadł, áż przyśięgę wykoná, *ſuper non revelanda ſecreta*, że nic nad práwo w Kancellaryi Trybunalſkiey od ſpraw wyćiągáć, áni ſam, áni Regenći nie będą. A to podług Konſt: *An:* 1647. uczyni. Y Regenći ná początku Trybunáłu po obránym Márſzałku toż uczynić powinni. *Conſt: An:* 1667. *fol:* 63. *Tit:* Trybunał w W. X. L.

O Piſarzu Trybunalſkim Konſt: Wielk: Xięſt: Lit: 1616. fol: 43.

GDźieby śię to tráfiło, żeby Piſarz Trybunalſki, lub to przed záśiádániem ná Sądy Trybunalſkie, ábo w ſame Sądy Trybunalſkie, śmierćią z tego świátá zſzedł: máią PP. Deputaći Trybunalſcy z pośrzodku śiebie iednego Deputata obráć, ktory przyśięgę rotą Piſarſką uczyniwſzy, ten Urząd Piſarſki ma odprawowáć: á Księgi wſzyſtkie ſpraw Trybunalſkich zá ſwego ſpráwowánia naydaley w ſześć niedźiel po odſądzeniu Trybunału, do Sądu Ziemſkiego onego Powiátu do Sędźiego y Podſędka oddáć powinien będźie zápieczętowawſzy; wſzakże wypiſy y widymuſy z Ksiąg dawnieyſzych Trybunalſkich y Ziemſkich w ſprawach przez zmarłego Piſarza odprawowanych, Sędźia y Podſędek pod Pieczęćiámi, y z podpiſem ręku ſwych, ludźiom potrzebuiącym wydáwáć maią, do obrániá y konfirmowániá inſzego Piſarza.

O Pozwach przed ten Sąd.

POzwy przed Sąd máią być pod tytułem Náſzym Hoſpodarſkim, y pod pieczęćią onego Woiewodztwa ábo Powiátu, gdźie ośiádłość ſwoię ma ten, kogo pozywáią, y gdźie tę ſpráwę przed Sądem Ziemſkim ábo Grodzkim zaczął, á Rok [a] záwity wſzelákim pozwom być ma przed czáſem ná Sądy głowne wzwyż náznáczone, oczywiśćie zá cztery niedźiele, á záocznie na imieniu pozwy pokłádáiąc zá ſześć niedźiel á nie bliżey, wyimuiąc tylko te Artykuły, o ktore dlá prętſzey ſpráwiedliwośći rok pozwániu dwie niedźiele wyżey ieſt opiſany. [b]

a *Rok záwity pozwom przed Sąd głowny oczywiſto y záocznie podanym.*

b fol. 13. *wyżey tuż* § *Pozwem ná dwie niedźiele.*

Generałowie, ktorzy pozwy do Trybunału podáią, *propter notitiam* ſtronie, terminem niedźiel ſześćią, w ſwym włáſnym Grodźie gdźie pozwy podáią, Relacye áby przyznáwali naydáley zá niedźiel dwie przed ſpráwą, *ſub nullitate citationis. Conſt:* 1647. *fol:* 7. *Tit:* O Dekretach Trybunalſkich W. X. L.

O Zapiſach y Proteſtacyach.

ZApiſy oświádczenia [c] y zeznánia wſzelákich liſtow, zápiſow, y zeznánia Woźnych wſzelákie ták máią być ważne przed tym Sądem uczynione, iáko przed Námi Hoſpodarem, ábo przed Sądem Ziemſkim.

c *Konſtyt: Tryb: Koronn: Stef:* 1578. fol. 331. *Konſt: Tryb: Wołyn: y Bracł: Zyg: III.* 1589. fol. 542.

Odpráwa tákowych Sądow w rzeczách oſądzonych.

SEdźiowie ći głowni, gdy ktorą ſprawę zá áppellácyą ábo zá pozwy, y ná iákimkolwiek roku odſądzą, y co ſtronie żáłobney przyſądzą, tedy przy ſkazániu ſwym położywſzy ná ſtronę przećiwną záręki po-

trzykroć

trzykroć ták wiele, iáko ſamey rzeczy ſkażą, á ten gdźieby wwiązániá y odpráwy Urzędu po tym ich ſkázániu nie poſtąpił, máią ná uwiązánie y odpráwę rzeczy oſądzoney zárazem ná tymże liśćie ſwym ſądowym tego dokłádaiąc odeſłáć [a] do Woiewody, ábo Stároſty: á w niebytnośći ich ſamych, tedy Námieſtnikom ich, ktorym tę ſpráwę odpráwowáć náleżeć będźie, á to w rzeczách Grodzkich: á w rzeczách ſądowi Ziemſkiemu náleżących do Sądu Ziemſkiego onego mieyſca, w ktorym Powiećie tá ſprawa pierwey przed Sądem Ziemſkim ábo Grodzkim, ábo Podkomorſkim, początek ſwoy miáłá: á Urząd [b] Náſz Ziemſki ábo Grodzki, ktoremu to z tych Urzędow zá odeſłániem będźie należeć, tákowym obyczáiem záchowáć śię będźie powinien, to ieſt, gdźieby śię tákowa ſprawa przytráfiłá, w ktorey Roki Státutowe zápłáćie ſummy pieniędzy od Sądu głownego będą złożone, tedy ſkoro pierwſza rátá ſummy pieniędzy iákieyżekolwiek wynidźie, ma ten Urząd zá tę ſummę pieniędzy ktorey rok minie, po temuż y po wyiśćiu inſzych rát, po káżdey raćie ábo po kilku ich, iáko tego ſtrona żałobliwa po Urzędźie potrzebowáć będźie z Urzędnikow Ziemſkich, Sędźiá ábo Podſędek: A Grodzki, Woiewodá, Stároſtá, ábo Námieſtnicy ich, zárázem ſkoro wźiąwſzy wiádomość naydáley do czterech niedźiel według ſkázániá Sędźiow głownych porządkiem y [c] ſzácunkiem w Státućie opiſanym ná imieniu winnego, to ieſt, ná ludźiách y gruntach wſzelákich: á w niedoſtátku ludźi y gruntow y w Dwor ſam, ſzácunkiem ſłuſznym, y we wſzyſtkie Dobrá onego Dworu y imienia, wwiązánie mocne y odpráwę uczynić. A [d] gdźieby ktora ſuma pieniędzy bez ſkłádania rokow Statutowych Sądu głownego ná kim byłá wſkázána. Tedy ſkoro po przynieśieniu oney ſpráwy, ten Urząd, do ktorego to odeſłáno będźie, także naydaley do czterech niedźiel ma odpráwę uczynić porządkiem wyżey opiſanym: á przy káżdey tákowey odpráwie, Urząd káżdy ma [e] przy ſobie mieć piąćiu Szláchćicow w Wielk: X. L. ośiádłych, ludźi dobrych, niwczym niepodeyrzánych, y dwuch Woźnych tegoż Powiátu, w ktorym śię to dźiáć będźie, o ktorą Szláchtę ſtroná powodowa ſtáráć śię ſama y nábywáć ich ma: á [f] zá prácą temu Urzędowi ſamemu, ktory odpráwę czynić będźie, uwiążczego od kopy po ſześćiu groſzy, ten, ná kim odprawę czynią, płáćić ma. A gdy przyidźie uwiązywáć w właſne [g] imienie ſtrony żałobliwey, prawem przezyſkáne, ábo w ludźie, y w grunty, tedy ſtrona powodowa uwiążczego Urzędowi od ſłużby ábo od włoki ludźmi ośiádłey płáćić ma po ſześćiu groſzy, á od puſtey

[a] *Odeſłanie ná odprawę do ſamych Sędźiow, gdźie początek wźięła ſprawa.*

[b] *Sposob ábo obyczay odprawy táki ma być zachowany.*

[c] *Zgadza śię, w Roz: 4. ár: 98.*

[d] *Summy bez rokow Státutowych ſkazáney od Sadu głownego odprawy ſpoſob.*

[e] *Zgadza śię w R. 4. árt: 94. § 2. A ieśli Urząd.*

[f] *Uwiążczego od kopy po groſzy 6. przećiw ar: 94. w R. 4. § A zá práca.*

[g] *Od uwiązánia do właſnośći zápłata.*

paſzney źiemi ábo włoki po dwá groſze: á od inſzych gruntow nic płáćić nie będźie winna. A tę [h] odprawę Urząd w tym czáśie wyżey zámierzonym wykonywáć ma pod winą ſta kop groſzy ná Sąd głowny, o ktorą winę Urząd ten, ktoryby odpráwy uczynić niechćiał, do tychże głownych Sędźiow pozwány być ma. [i] A ieśliby ſtrona tá, ná ktorey Urząd Ziemſki, Grodzki, ábo Podkomorſki, odpráwę czynić zechce, temu Urzędowi Náſzemu odpráwy uczynić ná imieniu ſwym nie dopuśćiłá, w czymkolwiek ſprzećiwiłá śię, tedy ten Urząd, ktoremuby śię ſprzećiwiono, do Nas Hoſpodará ná liśćie ſwym otworzonym pod pieczęćią ſwą, y pod pieczęćmi tych Szláchćicow y Woźnych, ktemu y z podpiſaniem rąk ich, kto z nich piſać umieć będźie, odeſłáć, y o tym uporze oznaymić Nam ma, á My Hoſpodar gdźie ná ten czas Dworem Náſzym będźiemy, tákowego upornego y Urzędu Náſzego niepoſłuſznego kázáć [k] wywołáć z Páńſtw Náſzych, á ná imieniu ſprzećiwnego przez Dworzánina Náſzego ukrzywdzonemu mocną odpráwę uczynić roſkázáć zárázem krom wſzelákiey zwłoki, ták w rzeczy oſądzoney, iáko y w zárękách, zákłádách, winach, y w ſzkodach wſzyſtkich mámy y powinni będźiemy, ktory Dworzánin przy tákowey odpráwie piąćiu też Szláchćicow y dwuch Woźnych przy ſobie mieć ma, á zá [l] tę winę y ſprzećiwienie práwu poſpolitemu y zwierzchności Náſzey Hoſpodarſkiey oſtátek máiętności ſprzećiwnego cobykolwiek iey w Wielkim X. Litew: zoſtáło, wſzyſtkę od małá do wielá, leżącą do ſtołu Náſzego Hoſpodarſkiego wźiąć y przywroćić mamy, ktorą iuż ten Iſty Sprzećiwnik wiecznie tráćić powinien będźie, y iuż My Hoſpodar tę máiętność rozdáwáć mocni y wolni będźiemy ludźiom narodu Szláchecķiego, Nam y Rzeczyp: záſłużonym, iáko włáſne ſpadki ſwoie: á temu Wywołáńcowi nie wrácáiąc, wyiąwſzy to, ieśliby tákowy ſtronie ukrzywdzoney zá wſzyſtkie przezyſki doſyć uczynił, á do Nas Hoſpodará, o miłośierdźieby śię ućiekł, tedy przywrocenie iemu oney máiętności y znieśienie z niego onego wywołánia, będźie przy woli y łáſce Náſzey Hoſpodarſkiey: [m] á ieśliby tenże ták uporny był, y temu Poſłáńcowi Náſzemu ſprzećiwił śię, y odpráwy uczynić nie dopuśćił, ábo to imienie komu innemu, [n] unikáiąc práwá, w ręce puśćił, czego według Artykułu ná Seymie Koronácyi Krolá Henryká uchwálonego uczynić nie mogł, tákowego iáko Sprzećiwniká ſpráwiedliwośći Bożey y zwierzchnośći Máieſtátu Náſzego Hoſpodarſkiego zá przypozwániem od ſtrony ukrzywdzoney przez Nas Hoſpodárá Mandátem ná rok záwity, y po okázániu ná piſmie tego uporu

h *Zgadza śię w R. 4. a. 94. § 6. Mnieyſza wina. Wina na Urząd niedbały odpráwy kop ſto.*

i *Strona gdy Urzędowi odpráwy czynić broni, zgadza śię w R. 4. art: 95.*

k *Dworzánin kiedy odprawę czyni, Kon: 1598. Zygm: III. o Banicyach y ſublewacyach W. X. L.* fol. 695. *y Konſt: 1589.* fol: 543. *o odprawach rzeczy oſądzoney &c.*

l *Sprzećiwnego máiętność konfiſzkuia, zgadza śię w Roz: 4. ar. 95. § 2. A za tę winę.*

m *Káranie na ſprzećiwiáiacego śię Poſłańcowi I. K. M. w R. 4. a. 95. § 3. A ieśliby.*

n *W Rozdź: 4. ar: 73.*

poru y niepoſłuſzeńſtwa zeznániem Poſłáńcá Náſzego, Szláchty y Woźnych przy nim będących tam, gdźie ná ten czas Dworem [o] Náſzym będźiemy w żadną limitacyą nie wpuſzczáiąc, gdy pozwany ſtánie, gardłem go kàráć kàżemy. A ieśli nie ſtánie, tedy ná Seymie po tey Sprawie pierwey zá tymże Mandatemczći odſądźić, y ná gárdło ſkázáć mámy, á poſtępek [p] wſzyſtek odprawy ſtronie żałobney y przywrocenie máiętnośći upornego, do ſtołu Náſzego Hoſpodarſkiego, nie odkłádáiąc do Seymu, ále zárázem zá Mandatem ná roku przypadłym, ták iáko wyżey opiſano przez Poſłáńca Náſzego wykonáć My Hoſpodar bez żadney zwłoki powinni będźiemy. A iesliby ten, komu imienie po założeniu pozwu puſzczono, [q] wwiązánia bronił, tedy ſtroná żáłobliwa tákowego ná rok záwity záocznie zá ſześć niedźiel, á oczywiſto zá cztery niedźiele, do Sądu głownego przypozwáć ma, y gdy ná niego tego ſprzećiwienia świádectwem Urzędowym, iáko wyżey opiſano, dowiedźie, tedy uwiązánie w ono imienie zá rzecz oſądzoną poſtąpić, á ktemu gwałt, záręki w liśćie ſądowym opiſane z nawiązką ſam zápłáćić powinien będźie, co ná właſney máiętnośći iego bez ſkłádánia rokow Státutowych ſkázano, y odpráwa porządkiem wyżey przećiw ſamego Iſtca opiſanym uczyniona być ma. A [r] to śię ma rozumieć, kiedyby kto ośiádły w Wiel-X. Lit: to uczynił: á gdyby ten, ktory wwiązánia bronił w W. X. L. był nieośiádły, á wwiązánia bronił mocno, tedy ſam Iśćiec poſtępkiem wyżey opiſanym we wſzyſtkim pokonywany być ma, á o tym nieośiádłym Sprzećiwniku iednym, ábo kilká ich będźie, iáko y o ſámym Iſtcu Urząd Nam Hoſpodáru oznaymić ma: á My y tych Sprzećiwnikow poſpołu z ſamym Iſtcem z źiem wſzyſtkich Páńſtw Náſzych wywołáć roſkázáć mamy, á iżby żaden tego śię ważyć, á tákowego imienia pod obronę ſwą bráć, áni też z tákowym Wywołáńcem obcowánia żádnego mieć [s] y w Domu ich przechowywáć nie śmiał. Przeto uſtáwuiemy, gdźieby kto iákiegożkolwiek ſtánu Człowiek od niſzſzych áż do wyſzſzego, nie wyimuiąc z tegoż żádney Oſoby, wiedząc o tákowym przewodźie práwá ná ſprzećiwnego, y po obwołániu tákowego dekretu w tym Powiećie, gdźie on wywołány ośiádłość ma, obcowánie z nim miał, ábo go w domu ná imieniu ſwym po dekrećie Náſzym Hoſpodarſkim przechowywał, tákowy będąc przed Sąd głowny [t] przypozwány ná záwity rok, gdźieby śię niewiadomośćią o dekrećie Náſzym wymawiał, ábo do przechowywánia nie znał śię, tedy nie z goła, ále

[o] Sprzećiwny Dworzáninowi I. K. M. w odprawie gárdłem ma być kàrány.

[p] W Roz: 4. ár: 95. § 3. A poſtępek.

[q] Pozew o ſprzećiwieńſtwo w R. 4. ar: 96. § 1. Tedy ſtroná.

[r] Zgadza śię w R. 4. á. 96. § 2. A to śię ma.

[s] W Roz: 11. árt: 68.

[t] W Roz: 15. á. 26. Niewiádomośći przyśięgą śię odwieść.

ále przyśięgą odwiodſzy śię, będźie od tego wolny. A ieśliby przyśiądz niechćiał, tedy gardłem kárány być ma. A ieśliby komu przydáło [u] śię tákowego Wywołańca zábić, tedy ten, kto go zábije, głowſzczyzny płáćić, y żadney winy zá to ná ſobie ponośić nie ma.

u Wywołańca ktoby zábił, wolny głowy y winy, w Roz: 11. ár: 4. § 4.

Exekucya zá Dekretami Trybunalſkimi ná Seymie Warſzawſkim 1601. uchwálona.

KOnſtytucyą Trybunalſką *in ſuo robore* zoſtáwuiąc, uchwálámy, áby po dekrećie Trybunalſkim nie Woźny z Szláchtą, ále Urząd ſam Grodzki álbo Ziemſki ná Exekucyą iechał.

Władza Sędźiow y Marſzałka Trybunalſkiego.

WIelkie [A] trudnośći y pſowánie Juriſdykcyi Woiewodzych, Stárośćich, y Mieyſkich, pod czás Sądow głownych być widząc: záczym y omieſzkánie ſpraw ludzkich dźiáć śię zwykło. Przeto Sędźiowie głowni, y ich Márſzáłek, w żaden Urząd onego mieyſca, gdźie Sądy odpráwuią, wdáwáć śię nie máią: [B] goſpod rozdáwáć, [C] uſtaw rzeczom czynić, mytá álbo tárgowych wybieráć, áni ſobie żádnych pożytkow ná onym mieyſcu, gdźie Sądy odpráwuią przywłáſzczać y wynaydowáć nie máią: oprocz *ſalarium* ſwego ſądowego: [D] áni *privatâ auctoritate*, w goſpodách Sądow żádnych odpráwowáć y więźienia mieć nie máią. Ludźi mieyſkich, Szotow, Rzemieślnikow, Przekupniow, y inſzych, ktorzy miedzy ſobą ſpráwy máią, do ſwych Sądow nie wćiągáć: zoſtáwuiąc káżdego przy iego Juriſdykcyi: oprocz wedlug Konſtytucyi Trybunalſkiey, Sądy ſobie náleżące odpráwowáć będą, ktore ná ich Sądy przypádáią: bądź też ktokolwiek Szláchćie, ktorzy do Sądow przyieżdżáią, y ſługom ich, ábo ſamym Sędźiom, tákże ſługom ich co śię ſtáło, ábo ktoby komu iáki exces, gwałt, zránienie, nayśćie, záboyſtwo, y inny zbytek uczynił: tákowego káżdego ſądźić będą mocni: á obwinionemu żádna excepcya y wolność iść nie ma.

[A] *In cauſis Civilibus exceſſuum & Criminalibus* Mieſzczánie, ktorzy pod práwem Maydeburſkim mieſzkáią, nie gdźie indźiey pociągáni być máią, tylko do práwa Mieyſkiego, pod ktorym śiedzą. *Conſt:* 1633. *fol:* 25. *Tit:* O Sądach Seymowych. *Conſt:* 1601. *fol:* 759. *Tit:* Władza Sędź: Trybunal:

[B] Márſzałkowie Trybunalſcy y Deputáći, nie máią ſobie goſpod rozdáwáć, 1598. *fol:* 704. *Tit:* O Goſpodach.

[C] Márſzałkowie Trybunalſcy, uſtaw rzeczom czynić, mytá, tárgowe wybieráć, y żadnych pożytkow ná onym mieyſcu, gdźie

Sądy odpráwuią, krom *ſalarium*, ſobie przywłáſzczáć y wynaydowáć nie máią. *Conſt*: 1598. *fol*: 704. *Tit*: O Goſpodach. *Conſt*: 1601. *fol*: 759. *Tit*: Władza Sędźiow y Marſzałká Trybunalſk: *Con*: 1647. *fol*: 6. *Tit*. O Dekretach Trybunalſkich.

D Prywátnych Sądow Márſzałkowie w Domach ſądźić nie powinni, áni więźienia prywatnego mieć máią, ludźi Mieyſkich, Szotow, Przekupniow, do ſwych Sądow nie wćiągać. *Vide* we wſzyſtkich Konſtyt: wyżey állegowánych.

Opátrzenie Sędźiow głownych.

Sędźiowie głowni od káżdego dekretu ſwego przeſądu máią bráć od ſummy pieniędzy przyſądzoney, od kopy po groſzu iednemu, á od ſłużby y włoki ośiádłey po dźieśiąćiu groſzy Litewſkich: á od puſtey ſłużby y włoki, od gáiow, láſow, y inſzych gruntow puſtych, y od Jeźior, nic bráć nie máią. A ten, ktory nieſłuſznie áppellował, winien będźie Sądowi głownemu ſześć kop groſzy, á ſtronie drugą ſześć kop groſzy zápłáćić. A ieśliże kto wolnym zoſtánie, tákowy miáſto pámiętnego Sądowi głownemu kopę groſzy dáć ma: á wſzákże ktoby ná kim ſummy pieniędzy pozyſkiwał pożyczoney, tedy nie ten, ktory ſwey ſummy ſzuká, ále ten, ktoryby zápłáćić nie chćiał, przeſąd płáćić ma: á Piſarzowi zá wpiſowánie do Kśiąg groſz ieden, zá wypis ſądowy y zá wſzyſtkę ſpráwę ſądową po dwánaśćie groſzy Litewſkich płacono być ma, á nad to więcey nikt iemu dáwáć nie ma, y nie będźie powinien. A ieśliby więcey Piſarz nad tę uſtáwę Náſzą ná kim zádźierżániem ſpráwy co wyćiągnął, tedy do tegoż Sądu głownego będąc zákazány, winy zá dowodem Załobnikowi dwánaśćie kop groſzy zápłáćić ma.

Konſtyt: W. X. Lit: 1616. Zyg: III. o Piſarzach Trybunalſkich, tákże Ziemſkich y Grodzkich.

Ze Piſarze Trybunalſcy, Ziemſcy, Grodzcy, y Podpiſkowie ich, Stan Szláchecki barzo ućiſkáią, nad práwo dochody wyćiągaią, y rożne ſpoſoby nie prętkim wydáwaniem ludźiom Spraw y Dekretow ná to wynayduią. Przeto iż Korrekturá Praw ná ten czas ſtánąć nie mogła, gdźie też o tym ieſt opiſano. Tedy mocą tego Seymu chcemy mieć, gdyby nad práwo Piſarz abo Podpiſek wyćiągał, y do tygodnia dekretu y ſpraw wſzelákich ſtronom nie wydał y zátrudniáł, áby w winę ſto kop popádał, zá zákázem Piſarza Trybunalſkiego przed tenże Sąd. A Piſarzom Ziemſkim y Grodzkim tákże *forum* ná Trybunał zá pozwem od ukrzywdzonego, á ſtrony powinne będą Kontrowerſye, y inſze

ſpráwy do Piſarzá naydáley do trzećiego dniá oddáwáć.

O dochodach Sędźiow głownych, Uchwałá Seymu Warſzawſkiego Roku 1601. obiáśniłá.

ZAbiegáiąc temu, áby Sędźiowie głowni, podárkow, poſułow, y nad Konſtytucyą większych dochodow nie bráli, uchwalámy, áby przy áppellácyi trzynáſtey kopy z żádney ſtrony nie bráli. Iż też miáſto pámiętnego przeſądy wyćiągáią z wielkim ućiemiężeniem, á od zeznániá pámiętne mieć chcą, y nad Konſtytucyą Trybunalſką większe przeſądy ſami ſobie ſtánowią: przeto poſtánáwiámy, áby tego nie bráli: ále od wſzelkiey Oſoby pozwáney od kogożkolwiek, o káżdą rzecz, gdy zoſtánie wolny od pozwu y od rzeczy, áby nie przeſąd, ále pámiętne było bráne: á ieśli co Aktorowi przyſądzą, y do poſseſsyi ſkáżą, od tego przeſąd máią wźiąć wedle Konſtytucyi, á nie wedle ſwey táxy, od tákiey záś kauzy, w ktorey się ſtrony ziednáią, bądź po przeſłuchániu Kontrowerſyi, nim dekret ferowány będźie, á pogotowiu ktorzy ſłucháć nie będą, przeſądow áni żádnych dátkow wyćiągáć nie máią.

Znieśienie przeſądow u Sądu głownego Trybunalſkiego Wielk: X. Lit: 1609. fol. 907.

SĘdźiowie A głowni ná Sądach ſwoich, od wſzelákich ſpraw áby żádnych przeſądow nie bráli, mocą tego Seymu znośiemy wiecznemi czáſy, y zákázuiemy: áby ich iáko Sędźiowie głowni nie bráli, ták y ſtrony práwuiące śię nie dáwały. Co *exnunc* w tym Roku 1609. u Sądu głownego począć y ná potomne czáſy záchowáć śię ma. A *ſalarium* Sędźiom głownym tákowe być ma. Strony, ktore ſprawy ſwe u Sądu głownego, z iákieykolwiek miáry przypádáiące mieć będą, káżda z nich do reieſtru wpiſáć śię powinna. A wpiſuiąc śię do reieſtru powod y pozwány będźieli śię chćiał wpiſáć, káżdy z nich ma dáć kopę groſzy Litewſkich od Akcyi iedney: á ile Akcyi będźie wpiſowáł, od káżdey po kopie ma dáć. A ieśliby też w iednym pozwie Uczeſtnikow wielu było, tedy nie od Oſob, ále od Akcyi tylko y od pozwu kopá ma być dána. Tákże gdy Sędźiowie Powiátowi do Spraw miedzy ſtronámi, do Sądu głownego bywáią poćiągáni, nie od Oſob, ále od zupełnego Urzędu kopa ma być dána. A gdy ſtrony we wſzelákich ſpráwách ſwych u tego Sądu głownego z kontrowerſyi roſpráwowáć śię będą, zá kim dekret wynidźie, iż mu cokolwiek przyſądzą, lubo wolnym zoſtánie, tedy tylko iednę

kopę

kopę groszy Litewskich Sądowi dać ma, by też naywięcey Uczestnikow w iednym pozwie y kauzie było. Do tego appellácye nie słuszne, y winy excessowe, według Konstytucyi Trybunalskiey Sędziom głownym płácone być máią. A nad to nic więcey od wszelákich spraw brano y dawáno być nie ma. Także od przyznawánia ugody y zápisow wszelákich y zlecenia mocy Plenipotentom u tego Sądu głownego nic nie ma być bráno. To iedno wáruiemy, áby te kopy ten, kto z dekretu winien zostánie, zárazem wracał temu, kto ie Sądowi dáwa, á nie winnym zostáie, pod troiákimi winámi. A pomienieni Sędziowie spráwy sądźić máią z reiestru porządkiem, począwszy iednego Powiátu spráwy áż ie odsądzą: toż dopiero drugiego Powiátu spráwy nástępowáć y sądźić śię máią. Y ták wszystkie Powiáty do końca odpráwowáć będą. Jednakże terminy wszystkich Powiátow według Konstytucyi zostáwáć maią.

Zgadza się Kon: Warszaw: 1618. Reiestra Trybunalskie, fol. 6.

A Wina kop sto z sprzećiwieństwa Dekretu, y wszelákie inne Exakcye są znieśione. *Const*: 1647. *fol*: 7. *Tit*: O Dekretach Trybunalskich W. X. L.

Popráwa tego Sądu y Státutu.

Kon: Tryb: Kor: Stef. 1578. Popráwa Trybunału Woiewodztw &c. § A gdźieby tym, fol. 331.

A Gdźieby temu Páństwu Nászemu Wielk: X. Lit: czegonáprzod w tym porządku spráwiedliwośći ábo y w Státućie onego Páństwa poprawić było potrzeba, ábo ieśliby też dostąpiwszy wszyscy zgodnie tego Sądu głownego, Sądy swe zaś ná Nas Hospodárá włożyć chćieli, áby to im wolno było zawżdy uczynić, to im wáruiemy y upewniámy, że tákowe popráwy tám w onym Páństwie W. X. Lit: ná Seymikach ábo ziazdach swych czyniąc, potym to ku utwierdzeniu przed Nas Hospodárá ná Seym przynośić będą, ktory iuż porządek tych Sądow głownych nowych, dáliśmy wszystkim Obywátelom onego Páństwa Nászego W. X. Lit: Nászą pieczęćią Máiestátną y z podpisem własney ręki Nászey. A iżby to ku wiádomośći wszystkim przyiść mogło. Dla tego Urzędy Násze Ziemskie, Grodzkie, wszędźie ná mieyscach sądowych y też przy Kośćiołach, ná targach, po temuż ná Seymikách y Rokách Ziemskich, to wydánie tych Sądow opowiádáć y obwołáć, y do Ksiąg Ziemskich, Grodzkich, słowo od słowa to wpisáć dáć máią: á kto wypisu ná to z Ksiąg potrzebowáć będźie, tákowemu to z Ksiąg wydáwano być ma. Pisan w Wárszáwie Látá Bożego Národzenia. Tyśiąc pięćset osmdźieśiątego pierwszego. Mieśiąca Márca pierwszego dniá.

Korrekturá praw W. X. Lit: náznáczona, y iákim ſpoſobem ma być odprawowána. Pátrz *Conſt:* 1633. *fol:* 27. *Tit:* Korrektura praw W. X. L.

Zá wolą y roſkazániem Jáśnie Wielmożnego Páná, Jego Mośći Páná LEONA SAPIEHI, Kanclerzá Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ten Trybunał ieſt wydrukowány.

Do łáſkawego Czytelniká.

POrządek Sądow głownych znowu śię wydáie,
Dlá tego, exemplarzow dawnych iż nie ſtáie.
Nie przeto, żeby miáło tu być co nowego,
Lecz tylko dogádzaiąc potrzebie káżdego.
A co śię záś ná brzegach, y niżey przydáło,
Przyimiy wdźięcznie,y popraw,ieślić śię zdá máło.
Y używay ſzczęśliwie, broń ſpráwiedliwośći,
Dáiąc prawny ná Sądźie odpor ludzkiey złośći.

STANISŁAW GAŁĄSKA.



COÆQUATIO JURIUM UNA CUM ORDINATIONE JUDICIORUM TRIBUNALITIORUM, ET REPARTITIONE, LOCATIONEQUE EXERCITUUM MAGNI DUCATUS LITVANIÆ.



COÆQUATIO
JURIUM
STANOW
WIELKIEGO XIĘSTWA
LITEWSKIEGO
z KORONĄ POLSKĄ.



Ważając, żeśmy ſą *ſacrâ unione juncti* z Koroną Polſką, nie widźiemy nic ſłuſznieyſzego nad to, ábyśmy *Iuribus etiam counire* mogli, zá zgodą tedy Rzeczypoſpolitey zgromadzoney ná ten czas *ad Electionem novi Regnantis* przyſtępujemy do praw, y zwyczajow Korony Polſkiey, dając *Poteſtatem* wſzelkim Sądom, ták Trybunalſkim, jako y Ziemſkim, y Grodzkim, & *aliis quibusvis ſubſelliis*, przykładem Praw Koronnych *Pœnas Banitionum, & alias quasvis condemnationes pro exigentia Iuris, & Facti decernendi, publicandi, executiones injungendi & exequendi. Miniſteria* też Buław, Pieczęći, Laſek Marſzałkowſkich, Kluczow Podſkarbich, y *Circumſcriptionem* ich według tychże Praw Koronnych ákceptujemy. Sądow Trybunalſkich, & *aliorum ſubſelliorum formam* z Koroną Polſką *eandem aſſumimus, excepto ſolo uſu* Statutu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, y Sądu Duchowieńſtwa, w czym Ordynacyą oſobliwą tegoż Trybunału, y Taryfę Repartycyi Woyſka Hiberny ná Województwa y Powiaty, także jego lokacyą ninieyſzym Práwem ápprobujemy; Ktoby śię zaś tey naſzey powſzechney zgodźie, y poſtanowieniu Rzeczypoſpolitey ſprzećiwić chćiał, y one ruinować, ma być *pro hoſte Patriæ reputandus, & eo ipſo infamis.*

KAZIMIERZ LUDWIK
BIELINSKI, Podkomorzy
Koronny, Marſzałek
Koła Rycerſkiego.





COÆQUATIO JURIUM WIELKIEGO

XIĘSTWA LITEWSKIEGO, *& annexarum Provinciarum* zá powszechną zgodą Stanow Rzeczypospolitey postanowiona. Także *Circumscriptio Ministeriorum*: Buław, Lasek, Pieczęći, Kluczow Wielkiego Xięstwa Litewskiego, *Repartitio*, y *Locatio* Woyska w Grodźieńskiey, Olickiey, y Pińskiey Ekonomii, tudźiesz w Leśnictwie Sokolskim, y Kámienney, w Stárostwach, y Dźierżawach Województwa Brzeskiego, *salvis proventibus Mensæ Regiæ, & Tenutariorum*, tudźiesz *Ordinatione salvâ* Trybunału Wielkiego Xięstwa Litewskiego *cum omnibus* w niey *expressis contentis circa Pacta Conventa inserta manutenebimus*, y nikomu tego wzruszać nie pozwolemy, ále y owszem *in executione* zachować mamy. Seym *exorbitantiarum* lubo zá Antecessorow nászych nie raz był ná rożnych Seymach námowiony, ále że dotąd dla przeszkod záchodzących *prementibus belli motibus* nie przyszło do niego. Tedy *pro subsidio* Praw, Swobod, y wolnośći, tudźiesz *pro medela exorbitantiarum Status* tey Rzeczypospolitey Seym trzeći ordynaryiny: A *in casu summæ, & urgentis necessitatis* konny, zá zgodą wszech Stanow złożyć obiecujemy. Ná ktory Szlachta *propter tuenda Iura sua, & Immunitates Coæquationis & Ordinationis præsentis, sub pœnis de expeditione bellica sancitis*, stawić śię powinni *viritim*. Trybunał Wielki Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Repartycya, y Lokacya Woysk Wielkiego Xięstwa Litewskiego; lubo Práwem pospolitym o Trybunale Koronnym, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Konstytucyach *Annorum* 1578. 1589. 1607. 1613. 1616. 1618. 1620. 1621. 1627. 1633. 1638. 1647. 1649. 1653. 1670. postanowionym, powaga tych Sądow głownych oboygá Národow y Dekretow przez nie ferowanych dość należyćie iest opisana, y wárowana; że jednak *per abusum quendam* rożnymi sposobami Dekretow Wielkiego Trybunału Wielkiego Xięstwa Litewskiego exekucya była *impedita*, częśćią Mandatami Zádwornemi, ktore ná Dekreta Sądow Trybunalskich mimo Prawo wychodźiły, częśćią, iż Trybunały, y Sądy inne niższe skazawszy Stronę ná Banicyą, álbo Infamią po wynieśienie oney do Kancellaryi Wielkiego Xięstwa Litewskiego *Victorem causæ & actionis* odsyłały, pod pretextem zaś Bánicyi, álbo Infamii tákim sposobem wynieśioney Sądy Zádworne ták Assessorskie, jako y Relacyine Wielkiego

Xięstwa

Xięſtwa Litewſkiego *in cognitionem* Dekretow Trybunalſkich *quæſtiones & actionem bonorum terreſtrium, ac injurias eorum* w ſobie zawieraiące nienależycie wdawali ſię, przez co *protractio* Sprawiedliwośći świętey, y *Injuriatis* wielka krzywda bywała, gdy doyść Exekucyi *rei judicatæ* nie mogli. Przeto te wſzyſtkie Dekreta Trybunału Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego z kontrowerſyi ferowane *ejuſdem authoritatis, roboris & firmitatis* jako Trybunału Koronnego y Seymowe mieć chcemy, y poſtanawiamy, warując, áby ták Trybunał Wielki Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, jako y Sądy Ziemſkie, y Grodzkie wſzyſtkich Woiewodztw, y Powiatow podług zwyczaju Trybunału, y Sądow Ziemſkich, tudźieſz y Grodzkich Koronnych, *Partem jure victam*, lubo Proceſſem Kontumacyinym, lub Dekretem z oczywiſtey kontrowerſyi ferowanym, *pro qualitate Cauſæ Banitione ſimplici, vel perpetuâ,* álbo Infamią wiązały, y te winy *ſuper Partem Iure victam contextu* Dekretow wſkazane Generałom Sądowym ná ten czas przytomnym, według Artykułu piątego z Rozdźiału jedenaſtego w Statućie Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego opiſanego, Remiſſy żadney do Kancellaryi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego nie czyniąc, publikować kázały, á po publikacyi Remiſſy lub do Sądow Ziemſkich, lub Grodzkich Starościnnych *pro finali, & ultima executione ex Iure victis* czyniły. Ażeby zaś należyty porządek w ſądzeniu Spraw Trybunałowi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego podległych był, przeto chcąc *Injuriatis ſuccurrere,* żeby *curſum* Sprawiedliwośći świętey jako náyprędſzy mieli, y dochodźili, ſtanowiemy, iż Trybunał Wielki Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego ſądźić będźie wſzelkie appellacye od Sądow Ziemſkich y Grodzkich Starościńſkich, pochodzące Remiſſye z przeſzłych Trybunałow *ob paritatem votorum contraventionis* Dekretom Trybunalſkim, tudźieſz *Cauſas Officii* względem nieuczynioney Exekucyi Dekretow Trybunalſkich, Ziemſkich, y Grodzkich, jako nie ſądzenia Sądow, y Rokow w czaśie należytym, *extendendo in negligentes Officiales pœnas privationis Officii,* tákże *cauſas gravaminum* przez Sądy Ziemſkie, álbo Grodzkie *illatorum, & Cauſas Fiſci, & Militares* względem krzywd przez żołnierzow uczynionych, tudźieſz *recentis criminis ante omnia,* á te Dekreta *pluralitate votorum* konkludować, y ręką Marſzałkowſką, tudźieſz trzech Deputatow w Protokole Ziemſtwa, Wojewodztwa tego, w ktorym ſię ten Trybunał ſądźić będźie, podpiſywać, nie ućiężając Grzywnami ſtrony żadney, *& præjudicio* tak *in cauſis hæreditatum, quæſtionum Iuris,* jako *facti, & violentiarum* nád Czterdźieśći Kop groſzy Litewſkich, y to w ſprawach *majoris importantiæ, & contraventionum,* nie biorąc ani *partem Iure vincentem,* áby *pro parte Iure victa* winy Sądowe płaćiła, przyniewalać, lecz winy pieniężne *Parti injuriatæ, & Iure vincenti juxta cauſarum merita* przyſądzać, ani też *pœnas pecuniarias Parti vincenti adjudicatas,* Sądowi álbo Inſtygatorowi *condonatas* przyimować, *pœnas ſeſſionis Turris,* álbo też zakłady opiſane *non conſentiente Parte* relaxować, y odpuſzczać, żadney oſoby reſpektu nie mając, Spraw z reieſtru podług wpiſania przywoływać, Dilacye, ktore ná zwłokę *temerè litigantes* brać zwykli, odrzucać, raz pozwolonych ná jedney kadencyi Sądow onych nápotym nie dawać, y w ſprawach tych, ktore *per viam appellationis* od Sądow Ziemſkich y Grodzkich przychodźić będą, zabraniać. Lecz ſprawy, ktore *viâ appellationis* do Sądow Trybunalſkich przyidą, *etiam ſinè beneficio Areſti,* gdy z porządku Reieſtrowego przywołane będą, ſądźić, w ſprawach zaś, ktore *per Citationes crudas, adcitationes*

 przypa-

przypadły, *salvo Aresto* raz *admisso in Causis Iuris*, jeżeli tego będźie potrzeba, dilacye, & *ad munimenta* do czterech Niedźiel á nie daley *in causis facti* podobney delacyi ná inkwizycyą, & *scrutinium* pozwalając. Sprawom zaś Duchownym *exemplo* dawnego zwyczaju dni Wtorkowe w każdym Tygodniu służyć będą; á względem inszych spraw Duchownych z świeckimi, y świeckich z Duchownymi *forum* w Statućie Wielkiego Xięstwa Litewskiego opisane, we wszystkim zachowujemy. A lubo Pisarz Ziemskiego Sądu Województwa, w ktorym się Sądy głowne Trybunalskie odprawować będą, wykonawszy Jurament obecnym będźie, jednak *votum* w sprawach Sądom podległych dawać nie powinien, ále tylko Dekreta w Kole umowione, y *pluralitate votorum* konkludowane, po Polsku, á nie po Rusku pisać y one każdemu potrzebującemu bez wszelkiey Depaktacyi, y przymuszenia strony, do wyimowania terminat z Dekretow, y odkładow wydawać *per extractum sub pœna privationis Officii*, y winą sta kop groszy Litewskich, *sub pœna Banitionis perpetuæ* przez Trybunał *decernendâ*, & *extradendâ* stronie tey, ktorąby ukrzywdźił, *solvendâ*, powinien będźie.

Gdy zaś Trybunał czas limitować przyidźie, Reiestra Sądow ręką Marszałka Trybunalskiego podpisane jako Protokuły, y Akta Dekretow Sądowych przy Ziemstwie Województwa, w ktorym Sądy będą, zostawać mają.

A że z wielką krzywdą prawujących się było, gdy strony Dekretami z oczywistey kontrowersyi ferowanymi przekonane, sposobow rożnych ná zniesienie onych dotąd zażywały; przeto stanowiemy, áby Pozwy, ktore ná Sądy strony przez Generałow wynośić przećiwko sobie zwykły, przez tychże Generałow przy relacyi uczynioney, lubo w Grodzkich, lubo w Ziemskich Aktach tego Województwa, ábo Powiatu, *ubi bona consistunt*, o ktore rzecz poydźie, álbo *in causa facti*, gdźie *citatus* ma possessyą *de tenore suo* dwiema Niedźielami przed kadencyą Sądow wpisywane były, á potym wymyślne processa, ktore donoszono przećiwko Plenipotentom, jakoby o zmowę z Stroną, ábo o upuszczenie obron, znośiemy. Zabiegając temu, takowe sprawy, y sposoby znoszenia niewiadomośćią terminu, Kondemnata, tudźiesz Dekretow z oczywistey kontrowersyi ferowanych, ábrogujemy, że Dekreta *ex seriis controversiis* ferowane, także *evasione*, álbo *comprobatione* zakończone obmowy wszelkie oddalaiąc, nienaruszenie powinne być zachowane stanowiemy. Gdyby jednak Plenipotent *convictus* był, *similiter* y woźny *de fraude & dolo contra Principalem suum*, tákowy na gardle karany, *à Pars temerè objiciens*, & *non convincens de fraude*, & *dolo* Plenipotenta, jako y ći, ktorzy pochwałkami, y protestacyami o nastąpowanie ná zdrowie, álbo ná honor poczynionemi kogokolwiek opisali, á tego *ordinariis probationibus*, & *oculatis testibus* nie dowiedli, procz *pœnam eliminationis*, Tyśiącem kop groszy Litewskich, tudźiesz *sessione Turris* przez pułroka *in fundo sub pœna Infamiæ* w Trybunale *decernenda*, & *publicanda irremissibiliter* karany być powinien. Dekreta wszystkie Polskim językiem odtąd mają być wydawane, dawnieysze Akta, y *inscriptiones*, *Decreta*, zeznania *in suo robore* zostawać mają, z Remissą do Trybunału o przećiwieństwo Trybunalskiemu Dekretowi, dla czego, Kancellarye zawsze otwarte być powinne. Regenći, y Vice-Regenći *Nobiles benè possessionati*, & *jurati*, ktorzyby się od Kancellaryi nie absentowali, być powinni; á w inszych wszystkich rzeczach Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, według ktorego wszelkie *subsellia* dotąd sądźiły się, wcále zachowujemy, chcąc też y w tym *prospicere bono publico*, áby dobra Jego Krolewskiey Mośći tak Stołowe, jako y Starostwa, Dźierżawy, y wszelkie tudźiesz dobra Duchowne, y

Szláche-

Szlacheckie *ab onere militari* dalszego uciemiężenia nie miały, ná lokacyą Woyska Wielkiego Xięstwa Lit: Grodźieńską, Olicką, y Pińską Ekonomią, tudźiesz Leśnictwo Sokolskie, Starostwa, y Dźierżawy w Woiewodztwie Brzeskim, *salvis proventibus mensæ Regiæ, & Tenutariorum* náznaczamy, y przez Kommissarzow exdywidować ná Chorągwie deklarujemy, gdźie żołnierz *subsistere* ma, iednym dachem kontentując się, y pasze w naznaczonych mieyscach wolne maiąc, ktory ták w pole przećiw nieprzyiaćielowi Rzeczypospolitey zá Ordynansami Ich Mośćiow Panow Hetmánow idąc, jako z pola powracaiąc, nikomu żadney krzywdy, y szkody czynić nie powinien, ále tym, co się niżey wyraża, kontentować się ma, dla czego już teraz Wielkie Xięstwo Litewskie Repartycyą Woyska czyni, one ná Woiewodztwa, y Powiaty rozbierá, sposoby y skutek satysfakcyi *in futurum* bierze, ná przyszłe relacyine Seymiki do Braći, ktory ma być *ad proportionem* Repartycyi obmyślony, w Summie, y ludźiach rozebranych zá Zołdy Konsystencye, Hiberny upewniaiąc, że ná koń Usarski złotych pięćset, ná koń Pancerny złotych czterysta, ná koń Raytarski złotych trzysta, ná koń Dragański złotych dwieśćie sto piędźieśiąt, na Piechoty Niemieckiey żołnierza iednego, złotych sto pięćdźieśiąt, ná Piechoty Węgierskiey żołnierza, złotych dwieśćie. Ná ktore Chorągwie listy przypowiedne zá rekommendacyą Ich-Mośćiow Panow Hetmanow od Jego Krolewskiey Mośći wychodźić maią, y zwiiane być nie powinne *ex arbitrio* Ich-Mośćiow, ále *ex mente* Rzeczypospolitey, ktore pieniądze wszystkie Woiewodztwa y Powiaty Wielkiego Xięstwa Litewskiego pierwszą Ratą w dźień Swiętego Marćina Roku teraźnieyszego, drugą w dźień Swiętego Kaźimierza zwoźić, *& prævia liquidatione* z Panami Deputatami od Chorągwi zesłanymi, wypłacać maią. Ktorzy ná to przyśięgną, wiele pod ktorą Chorągwią ludźi *in opere belli* było. Czym żołnierz kontentując się, tak względem żołdu, jako y Hyberny, y Konsystencyi, nic więcey od Rzeczypospolitey pretendować nie ma, ále cały Rok tę porcyą odebrawszy, o tym żyć, y tym kontentować się powinien. Co każdego roku ná terminie pomienionym, poki Woyna z nieprzyiaćielem Krzyża Swiętego trwać będźie, skutecznie Ich-Mośćiom dochodźić ma zá uchwałą od Seymu, do Seymu, á ktorykolwiek był *refractarius* tey exolucyi dość nie czyniąc, takowy powinien *pœnam Infamiæ, & confiscationis Bonorum mota Nobilitate* przez Ich-Mośćiow Panow Rotmistrzow po Woiewodztwach, y Powiatach obranych, tudźiesz *adhibita manu militari* w Sądach Skarbowych Powiatowych, gdźie ktorey Chorągwi Repartycya przypadła, *subjacere*, ná ktorych Sądach z Panami Poborcami rachunki, *& judicia* odprawować się maią, ktorzy *in causam satisfactionis* peaom w prawie pospolitym opisanym podlegać powinni. A jeżeliby co nad to więcey żołnierz pozwolił, jako to przechodami, noclegami, ugodami, *& quocunq titulo* krzywdy czynił, tedy przy teyże zapłaćie *respondere, & satisfacere injuriatis instantanee* powinien. Dla teyże zapłaty Czopowe, Szelężne, Monopolium tabaczne, pogłowne żydowskie, tátarskie, ktore zaraz uchwalamy, przy Woiewodztwach, y Powiatach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zostawać ma, á w długach Ich Mośćiom Panom Hetmanom należących y dawnieyszych zasługach Woysku Wielkiego Xięstwa Litewskiego zasłużonemu *à futuro Regnante* skuteczney spodźiewamy się satysfakcyi, ktora jeśliby nie doszła, Woiewodztwa, y Powiaty ná Seymie *Coronationis* obmyślić maią. Dla czego z tego Seymu Kommissya náznaczona będźie, ná ktorey Jego-Mość Pan Pisarz Polny Wielkiego Xięstwa Litewskiego reiestra swoie powinien będźie podać, wiele w ktorey

rey Kampanii Woyſka popiſał, nie inkludując w to Duchownych ćwierći, tamże od każdey Chorągwi Ich-Mość Panowie Deputaći *ſub nexu corporalis Iuramenti* Reieſtra podadzą, wiele w ktorey ćwierći *in opere* Rzeczypoſpolitey ludźi pod tą Chorągwią było, dla czego Raytarſkie, Tatarſkie, y Kozáckie Chorągwie nád komput Rzeczypoſpolitey poczynione *exnunc* kaſſujemy, y pretenſyi żadney tym nád komput Chorągwiom do Rzeczypoſpolitey nie zoſtawujemy. Owſzem Jaśnie Wielmożny Jego-Mość Pan Wojewoda Wileńſki Hetman Wielki Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego one zwinąć powinien; bo im jako *ultra mentem* Rzeczypoſpolitey zaciągnionym żadney płaty, áni lokacyi dać nie możemy, áni powinniśmy, ná inſze zaś expenſa Rzeczypoſpolitey Cła, nowo podwyſzſzone, y ſtáre Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Skárb Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego *per plus offerentiam* árendować będźie, *ſine gravamine* Szlacheckich defluitacyi według práw dáwnych, y te importancye, tám, gdźie potrzeba Rzeczypoſpolitey ukaże, obracać ma, *ſalva liquidatione* przed Ich-Mośćiami Pánami Deputatami ná Seymach od Rzeczypoſpolitey wyſadzonemi do tegoż Skárbu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, *Quarta nomine Simpla Donativa* wnoſzoná, y ták, jako Práwo mieć chce, obrocona być ma.

A że ſtáre Cło *Menſæ Regiæ* deſtynowáne jeſt dáwniejſzemi Konſtytucyami od Rzeczypoſpolitey, tedy, kiedy Rzecz-poſpolita *ad diſpoſitionem ſuam* bierze z tychże Ceł prowenta, Jego-Mość Pan Podſkárbi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego má wypłacać Krolowi Jego-Mośći wedwu lećiech od Seymu teraźnieyſzego záczą wſzy; ſto tyśięcy *currentis monetæ*. Więc że y *Miniſteria* Ich-Mośćiow Pánow Márſzałkow Wielkiego Xięſtwá Litewſkiego *extra competens forum* wiele ſpráw *cum gravamine* Stanu Szlácheckiego przed ſwoy Sąd *evocare* pozwalają, y Dekretami ſwoiemi *Iurisdictiones alias confundere* zwykły; tedy *abhinc*, jeśliby *ad forum* Ich-Mośćiow nie náleżące ſprawy przypuſzczone były, nie tylko *Pars Actorea pœnis evocationis* podlegać powinna, ále też *Parti injuriatæ* o to *forum* w Trybunále Wielkim Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego z Ich-Mośćiami Pánami Márſzałkami náznaczamy, ktorzy penom w práwie poſpolitym opiſanym podlegać powinni będą.

A że lokácya Woyſka jeſt niżey námieniona, záczym teraz dyſpozycya onego tu ſię námienia, áby Ich-Mość Pánowie Kommiſſarze Ekonomią Grodźieńſką, Olicką, Leśnictwo Sokolſkie y Kámienne rozdźielili ná Chorągwie Uſarſkie, Pancerne, Ráytarſkie, y Kozáckie, w Pińſkiey Ekonomii ná Drágonie konne wſzyſtkie, ná Piechoty Tyśiąc ſześćſet, ná Piechoty Węgierſkie ſześćſet, w Stároſtwach Województwa Brzeſkiego, ná tyśiąc Piechoty Niemieckiey exdywidowali, náznaczają ſię tedy Ich-Mość Pánowie Kommiſſarze ná tę exdywizyą Lokácyi do Grodźieńſkiey Ekonomii Jego-Mość Pán HREHORY OGINSKI, Chorąży Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Jego-Mość Pán Maſſalſki, Chorąży Grodźieńſki, Jego-Mość Pán Alexander Wołłowicz, Cześnik Grodźieńſki, Jego-Mość Pán Stániſław Sopoćko Skárbnik Smoleńſki. Do Olickiey Ekonomii, Jego-Mość Pán LEON OGINSKI, Podſtoli Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Jego-Mość Pán Mikołay Korf, Chorąży Kowieńſki, Jego-Mość Pán Zygmunt Juſzkiewicz, Podſędek Kowieńſki, Jego-Mość Pán Dominik Medekſza, Piſarz Grodzki Kowieńſki. Do Pińſkiey Ekonomii y Stároſtw w Województwie Brzeſkim, ná Piechoty, Jego-Mość Pán Krzyſztof Rajecki, Piſarz Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Jego-Mość Pán Ludwik Poćiey, Podkomorzy Brzeſki, Jego-Mość Pán Reynold Sadowſki, Piſarz Ziemſki Brzeſki, Jego-Mość Pán Mikołay Machwic, Stolnik Brzeſki, Jego-Mość Pán Zygmunt

Bazyli Chrzanowſki, Cześnik Brzeſki. Ci tedy Ich-Mość Pánowie Kommiſſarze do exdywidowánia Lokácyi náznaczeni, mają śię ziachać do mieyſc náznaczonych we cztery Niedźiele po denominácyi Krola Jego-Mośći, y rozdźielić włokámi, po rozdźieleniu Lokácyi, Reieſtra mają do Grodow *per oblatam* podać Extrákty wyjąwſzy, ćiż Ich-Mość Pánowie Kommiſſarze odeślą do Jego-Mośći Pána Chorążego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, á w niebytnośći, do Jego-Mośći Pána Podſtolego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ktorych Ich-Mośćiow *fide & conſcientia* obowięzujemy, áby *ſine ullo reſpectu*, exdywidowali, nie czyniąc *praeiudicium* Dźierżawom, y Woyſku, á ktoryby Ich-Mośćiom miał bronić tey Lokácyi, *pro hoſte Patriae & Infami* deklárujemy. A te Reieſtra Lokácyi exdywidowania ná Chorągwie odeſłać mają, jedne do Jego-Mośći Pána Wojewody Wileńſkiego, Hetmana Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, á drugie do Wojewodztw, y Powiatow; zá odebrániem ktorych, ma Jego-Mość Pan Wojewoda Wileńſki ruſzyć Woyſko z Konſyſtencyi teráźnieyſzych, ná naznaczoną Lokácyą. Inquantumby kto świeżo nápiſanemu práwu ſprzećiwiał śię, tákowy *pro hoſte Patriae* zá dowodem *declaratur, ſub privatione Honorum, & bonorum*, o co *forum* káżdemu wolne, lub do Trybunału, lub ná Seym; Dobra jego *pro vacanti* podáne być mają. Dla zápłaty Woyſka, y dla ráchunkow z Ich-Mośćiami Pánami Poborcámi, y Adminiſtrátorami Szelężnego, y Czopowego, Sądy Skárbowe po Wojewodztwach, y Powiatach ſądźić śię mają według porządku Korony Polſkiey.

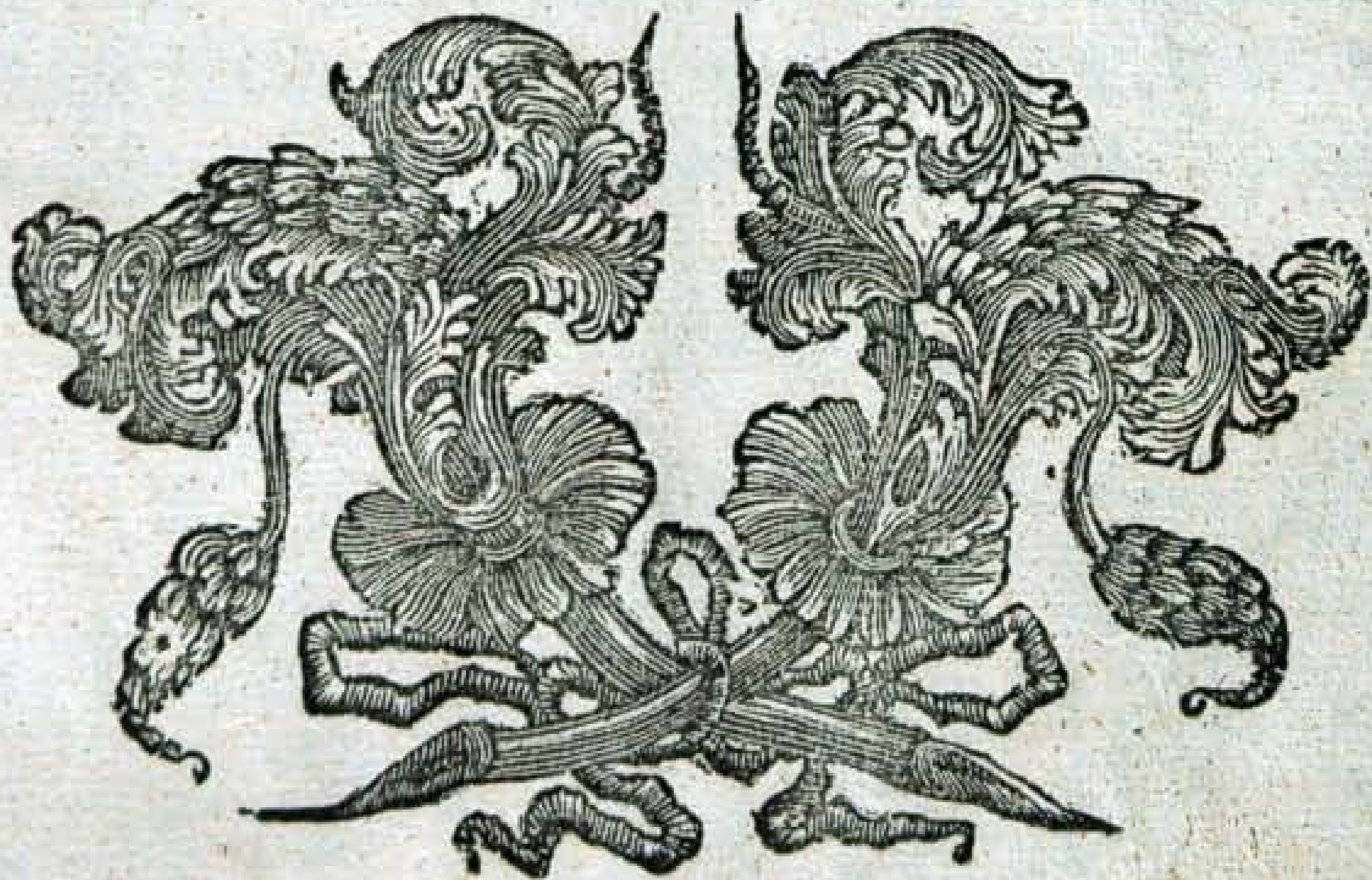
Ján Gniński, Wojewoda Pomorſki, Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*, y ná ten czas Dyrektor. Frančiſzek Grzybowſki, Kaſztelan Inowrocławſki, Deputat z Senatu *m. p. ad Pacta Conventa*. Ján Proſki, Kaſztelan Czerniechowſki, Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*. Jákub z Bleſzna Bleſzyńſki, Káſztelan Międzyrzecki jáko Deputat z Senátu *ad Pacta Conventa*. Ján Mikołay z Kraſnego Kraśińſki, Káſztelan Małogoſki jáko Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*. Krzyſztof Skárbek, Káſztelan Hálicki, Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*. Ján z Chomęćic Moráwſki, Káſztelan Przemęcki, Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*. Woyćiech Kronkowſki, Káſztelán Krzywiński, Stároſta Oboyſki, Deputat z Senátu *ad Pacta Conventa*. Maćiey Z. B. Pſtrokońſki, Káſztelan Spicymirſki, Deputat z Senátu *ad Pacta Conventa*. Michał z Wielkiego Rybſka Rybſki, Káſztelan Goſtyńſki, Deputat z Senatu *ad Pacta Conventa*. Prokop Lipſki, Stolnik Wſchowſki, Piſarz Grodzki Poznański, Deputat z Wojewodztwa Poznańſkiego *ad Pacta Conventa*. Hieronim Broruchowſki, Podſtoli Poznański, Deputat *ad Pacta Conventa*. Wáleryan Náramowſki, Burgrabiá Ziemſki Poznański, Deputat z Wojewodztwa Poznańſkiego *ad Pacta Conventa*. *Ioannes à Skrzynno Dunin, Nuntius Terreſtris Poſnanienſis, Deputatus ad Pacta Conventa*. Jan Łukómſki, Wojewodztwa Poznańſkiego, Deputat *ad Pacta Conventa*. Woyćiech ná Párczewie Parczewſki, Deputat Wojewodztwa Poznańſkiego *ad Pacta Conventa*. Staniſław z Chomęćic Moráwſki, Deputat *ad Pacta Conventa*, z Wojewodztwa Poznańſkiego. Frančiſzek Hryniewicki, Skárbnik Ziemi Bielſkiey, Deputat *ad Pacta Conventa* Wojewodztwa Poznańſkiego. Andrzey Rozbitka Rozbicki, Deputat *ad Pacta Conventa* Wojewodztwa Poznańſkiego. Alexander Haza Radlicz, *ad Pacta Conventa* Deputat Wojewodztwa Poznańſkiego. Frančiſzek z Bliſzna Bliſzynſki, Deputat *ad Pacta Conventa* Wojewodztwa Poznańſkiego. Stefan Koſtrowſki, Chorąży Derpſki, Deputat *ad Pacta Conventa*. Wojewodztwa Wileńſkiego, Krzyſztof z Bratoſzyná Deſzpot Zienowicz, Márſzałek Oſzmiańſki, Leśniczy Wiłkowyſki, Deputat *ad Pacta Conventa*. Stániſław Poźniak,

Chorąży

Chorąży Oszmiański, Deputat *ad Pacta Conventa*, Powiatu Oszmiańskiego. Kaźimierz Władysław z Biegánic Biegański, Márszałek Bracławski, Deputat *ad Pacta Conventa*. Adam Tarło, Stárosta Stężycki, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Sędomirskiego. Stánisław Dunin Kárwicki, Cześnik y Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Sędomirskiego. Stánisław Koszucki, Deputat z Wojewodztwa Káliskiego *ad Pacta Conventa*. Stánisław Dembiński, Deputat z Wojewodztwa Káliskiego. Sebastyan Haza Rádlicz, Deputat *ad Pacta Conventa* z Wojewodztwa Káliskiego. Michał Szczuka, Ciwun, Pisarz Ziemski Trocki, Deputat *ad Pacta Conventa*. Ján Stánisław Bokiey, Podsędek Wojewodztwa Trockiego, Deputat *ad Pacta Conventa*. Stánisław Rukiewicz, Instygator Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Woyski Grodźieński, Deputat *ad Pacta Conventa*, z Grodźieńskiego. Wilhelmus Fridericus Bucholc, Stolnik Inflantski, Deputat Powiatu Upitskiego. Ján Zaleski, Deputat *ad Pacta Conventa*, z Powiatu Rádomskiego Woiewodztwa Sieradzkiego. Stánisław Dźiedoszycki, Chorąży Trembowolski, Deputat *ad Pacta Conventa*, Ziemi Lwowskiey. Adám ná Drohownie Drohojowski, Stolnik Ziemi Bielskiey, Deputat *ad Pacta Conventa*. Károl z Nágłowicz Rey, Podstoli Ziemi Chełmskiey, Deputat *ad Pacta Conventa*, z teyże Ziemi Chełmskiey. Łukasz Fránćiszek Mákowiecki, S. I. D. P. Ziemi Hálickiey. Jerzy Dźiedus zycki, Starosta Zydaczewski, Deputat *ad Pacta Conventa*, z Wojewodztwa Podolskiego. Alexánder Wołłowicz, Cześnik Grodźieński, Deputat *ad Pacta Conventa*. Ján Krosnowski, Chorąży Podolski, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Podolskiego. Stánisław Mákowiecki, Stolnik Látyczewski, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Podolskiego. Adam Rzewuski, Starosta Wiszyński, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Podolskiego. K. O. O. Rzechuski Bibersteyn, Chorąży Lubelski, Deputat *ad Pacta Conventa*. Mikołay Kosakowski, Deputat *ad Pacta Conventa*. Teofil Biszpink, Miecznik Stárodubowski, Deputat *ad Pacta Conventa*, z Powiatu Stárodubowskiego. Kaźimierz Ptak, Pisarz Grodzki Stárodubowski, *m. pp. Felix* Nikodem z Ciechánowicza Ciechanowiecki, Deputat *ad Pacta Conventa* Wojewodztwa Połockiego. Jozafat Zaba, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Połockiego. Maurycy Kaźimierz z Głogowa Głogowski, Deputat *ad Pacta Conventa* z Wojewodztwa Bełskiego, Pułkownik Páncerny Znáku Naiaśnieyszego Krolewica Jego-Mośći Jákuba. Mikołay Stefan de Krukow Radecz Radecki, Chorąży Horodelski, Deputat *ad Pacta Conventa* z Wojewodztwa Bełskiego, Powiatu Horodelskiego. Michał ná Liniewie Liniewski, Łowczy Bełski, Pułkownik, Deputat *ad Pacta Conventa*, Wojewodztwa Bełskiego. Krzysztof Komorowski, Kuchmistrz Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Stárosta Wołkowyski, Deputat *ad Pacta Conventa*. Teofil Olendski, Márszałek Wołkowyski, Deputat *ad Pacta Conventa*. Teodor Łukomski, Sędźia Ziemski, y Deputat *ad Pacta Conventa* Wojewodztwa Witebskiego. Jozef Kaźimierz Hurko, Podsędek Wojewodztwa Witebskiego, Deputat. Michał Kaźimierz Pac, Stárosta Waśilkowski, jako Deputat *ad Pacta Conventa*. Piotr Władysław z Boglewicz Boglewski, Cześnik y Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Czerskiey. Kaźimierz z Mokronosa Mokronowski, Chorąży y Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Warszawskiey. *Stanislaus Iosephus de* Obory Czosnowski, *Dapifer, & Rothmagister Deputatus ad Pacta Conventa Terræ Varsavien*: Stánisław Kraśiński, Stárosta Szumski, Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Wárszawskiey. Fránćiszek z Obor ná Jaśienicy Czosnowski, Cześnik y Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Wárszawskiey. Michał z Koźielska Puzyna S. W. Poseł y Deputat

Ziemi

Ziemi Wiſkiey. Stániſław Opacki, Podczaſzy Zytomirſki, Poſeł y Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Wiſkiey. Szczęſny ná Kraſney Woli Kraśinſki, Podkomorży, y Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Ciechanowſkiey. Woyćiech Jędrzey z Kraſnego Kraśinſki, Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Ciechanowſkiey. Kaſper Jałbruyk ná Kożikach Kożikowſki, Podſtoli Ziemi Łomżińſkiey. Jan Każimierz Brzeżińſki, Podkomorzy, Marſzałek Sądow Kapturowych, y Pułkownik Ziemi Nurſkiey, Deputat *ad Pacta Conventa.* Jan Stániſław ná Zaleśiu Zaleſki, Chorąży Ziemi Nurſkiey, Staroſta Suraſki, Deputat *ad Pacta Conventa.* Mikołay z Krolewic Krolewſki, Podczaſzy Brzeſki, Deputat *ad Pacta Conventa* Ziemi Nurſkiey. Jakub ná Bartkowie Chalecki, Łowczy Województwa Podlaſkiego, Deputat Ziemi Drohickiey *ad Pacta Conventa.* Jan Władyſław Kunat Wyrożembſki, Stolnik Ziemi Mielnickiey do Koekwacyi *Iurium* Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, y *ad Pacta Conventa conſcribetur* Deputat. Ludwik Konſtanty Poćiey, Podkomorzy Brzeſki, y Deputat *ad Pacta Conventa* Województwa Brzeſkiego. Zygmunt Benedykt Chrzanowſki, Cześnik, y Deputat *ad Pacta Conventa* Województwa Brzeſkiego. Marcyan Dominik Wołłowicz, Chorąży Mśćiſławſki, y Deputat *ad Pacta Conventa* Województwa Mśćiſławſkiego. Stefan Konſtanty Zalendzki, Sędźia Ziem: tegoż W. Deputat. Każimierz Liſowſki, S.Z.T. m. p. Jakub Zygmunt Rybińſki, Deputat *ad Pacta Conventa* Województwa Pomorſkiego. Stániſław Owicki Deputat *ad Pacta Conventa* z Województwa Pomorſkiego. Jan Kleyt, Deputat *ad Pacta Conventa* z Województwa Pomorſkiego. Jgnacy Zygmunt Staniſſawſki, Deputat *ad Pacta Conventa* z Województwa Pomorſkiego. M. Kryſzpin Kierſzeſzteyn, Podczáſzy Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Deputat *ad Pacta Conventa* z Województwa Mińſkiego. Krzyſztow Staniſław ná Bakſztach Zawiſza, Mińſki, Czeczerſki Staroſta, Deputat *ad Pacta Conventa* z Województwa Mińſkiego. Michał ná Chalezu Chalecki, Staroſta Mozyrſki, Deputat *ad Pacta Conventa.* Boguſław Jan Ipohorſki Lenkiewicz, Stolnik y Deputat *ad Pacta Conventa* Powiatu Mozyrſkiego. Bonawentura Bryganty, Rayca Krakowa, tegoż Miaſta. P. Jerzy Romuald Schedel Rayca, y Poſeł od Stołecznego Miaſta Jego Krolewſkiey Mośći Krakowa. Paweł Nieſzniowſki, Sekretarz, y Poſeł Miaſta Krakowa. Dominik Wilczek, J. K. Mośći Sekretarz, y Aſſeſſor Sądow Zadwornych, Rayca, Poſeł, y Deputat *ad Pacta Conventa* Miaſta Lwowa. Jan Staniſław Mościcki, *Philoſophiæ Doctor*, Sekretarz, y Poſeł Miaſta Lwowa.





INSTRUKTARZ
CELNY W. X. L.



TAk Cła Stárego J.K. Mośći jako y nowo podwyſzſzonego Rzepltey z donatiwum Kupieckim, ták też *Auctionis ſubſidiorum* ná Seymie Dwuniedźielnym Lubelſkim pod Dyrekcyą Jáśnie Ośw: Xiążęćiá **MICHAŁA KORYBUTA WISNIOWIECKIEGO** ná ten czas Hetmáná Polnego pozwolonego, teraz *noviter* do druku podány, Roku 1733. zá wolą Jáśnie Wielmożnego Jego-Mośći Páná **JANA HRABI** ná Jlli, Iwienou, y Hory-Horkach, z Urſynow Dowoyny **SOŁŁOHUBA** Podſkárbiego Wielkiego y Piſarzá Ziemſkiego **W. X. L.** Jeźierzyſkiego, Przeroſkiego &c. Stárosty, według ktorego Inſtruktarzá Exaktorowie w wybieraniu Cełł **W. X. L.** ná Komorách y przykomorkách ſpráwowáć śię mają.

	Cło Stáre J. K. Mśći.			*Cło nowo podwyſzſzone Rzepltey.*			*Donativum Kupieckie według tey táxy towarow.*		
A.	*Zł:*	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d.*
AKſamitu Refercyatu łokieć. - -		3	6		7	4	15		
Akſamitu pułrefercyatu łokieć. -		1	7		3	6			
Akſamitu gładkiego y rytego łokieć. -		3	6		7	4			
Adámáſzku wſzelákiego łokieć. - -		1	4		4	6	6		
Atłaſu wſzelákiego łokieć. - -		1	4		4	6	5		

	Cło Stáre J. K. Mśći.			Cło nowo podwyſzſzone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey táxy towárow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Amſterdámſkiego ſukná od ſztuki. -	3			6	7	4	500		
Ałunu od kámieniá wielkiego. - -		1	2		2	2½	3		
Altembáſu wſzelákiego od ſztuki. -	12	15		20					
Angielſkiego ſukná poſtaw. - -	1	15		2	25		100		
Anyżu kámień máły. - -		2	4		5	5	6		
Aruſu ſzerokiego od ſztuki. - -		9			22	4	40		
Aruſu wąſkiego od ſztuki. - -		4	4		11	2			
Alakantu pipa. - - -	2			5			500		
Aloeſu od funtá. - - -		2	2		2	6½			
Anſzkotu ſztuka. - - - -		18	6		22	4			
Aurypigmentu funt. - - -							1		
Atłaſu Weneckiego łokieć. - -							7	15	
Arſeniku kámień. - - -							4		
Awſuſzu ſztuká. - - -							12		
Alchimickie towáry ſzácunek. - -									
B.									
BAgázyi od ſztuki. - -			7½		2	3	18		
Báji Angielſkiey od ſztuki. - -		9	3	1	16	7	100		
Báji Sląſkiey od ſztuki. - - -		5			7	7	50		
Balká dębowa. - - -			7½		2	3	6		
Balká ſoſnowa. - - -							3		
Bandoletow od pary. - - -		12	4		18	6	18		
Barán żywy. - - -		1	4		1	4	2		
Baráni kożuch. - - -		1	7		2	6½			
Baránicy ſkury od jedney. - -			1½			3		5	
Barchánu ſztępowánego ſztuká. - -		5	5		9	3	15		
Barchánu proſtego ſztuká. - -		1	7		4	6			
Bawełnicy wąſkiey Sląſkiey mendel. -		3	6		14	½			
Báwełnicy ſztuká. - - -		22	4	1	10		50		
Báwełny kamień. - - -		3	6		9	3	50		
Bereſtu od kámienia. - - -		3	6		9	3			
Bielidła od funtá. - - - -		7	4		11	2	3		
Bielki Moſkiewſkiey od 1000. - -	1	15		3	22	4	200		
Bielki Mohilowſkiey od 1000. - -		22	4	1	26	2	100		
Bielki Moſkiewſkiey grzbietowa ſzubá.		7	4		18	6			
Bieliná ſzubá grzbietowa. - -		3	6		9	3			
Bieline futro brzuſzkowe. - -		3	6		9	3			
Birek Egyptſkich od błamu. - -	1			1	15				
Bláchy białey cetnar álbo báryłká. -		11	2		28	1	80		
Bláchy czarney od cetnará. - -		10	4½		26	2	35		
Bleywáſu kámień. - - - -							6		
Bobkow kámień máły. - -		1	4		2	½	6		
Bobrowa ſzubá. - - -		22	4	1	26	2			

Bo-

	Cło stare J. K. Mći.			Cło nowo podwyższone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Bobrowego podczerewia od jednego.		1			3				
Bobrowego stroju funt. - - -			1½		2	2	10		
Bobrowego stroju kámien. - -		15			18	6			
Bobra od iednego. - - - -		1	7				6		
Bobrowey wełny od kamienia. - -	1			2					
Bobrowy Kapelusz. - - - -		1	7		22	4			
Bomzynu sztuka. - - - -		3	6		9	3	20		
Bramrot do szacunku. - - -							2	15	
Brukateli łokieć. - - - -					3	6	5		
Brunelow skrzynka szacunek. - -									
Bryzelii kamień. - - - -			5		1	7	4		
Brzezińskiego sukna postaw. - -		2	4		3	6			
Buratu sztuka. - - - - -		4	4		11	2	30		
Burły sztuka. - - - - -							5		
Buraxu funt. - - - - -							3		
Bychowskiego sukna postaw. - -		3	6		7	4			
Baranki Astrachańskie, Trochmińskie y Karagańskie, na szacunek. - -									
C.									
CApy od iedney. - - - -		2	4		4	5½	5		
Cechowego od beczki soli. -						4			
Chmielu od kamienia. - -			5		2	6½	3		
Churdy kopa szacunek. - - -							25		
Cimca od iednego. - - - -			6		1	1			
Cimcow od sta. - - - - -		22	4	3	22	4	80		
Cukru kanaru kamień mały. - -		1	7		5	5	15		
Cukru robionego kamień mały. - -		5	5		22	4	25		
Cukru chomosu álbo faryny kamień. -		2	4		3	6	10		
Cukru lodowatego kamień. - -		11	2		15		24		
Cwieczkow Moskiewskich od tysiąca.			5		8	5			
Cwilichu czarnego od sztuki. - -		3	6		9	3	40		
Cwilichu białego od sztuki. - -			6		3		40		
Cwilichowego sukná od postawu. -		22	4	3	22	4	80		
Cwiżgultu Księga. - - - -							5		
Cybulnego náśieniá kamień mały. -		3	6		12		30		
Cynámonu funt. - - - -		2			3		8		
Cyndertu sztuka. - - - -	1	7	4	3	3	6			
Cynobru funt. - - - - -					6				
Czyntakoru z iedwabiem puł sztuki.		3	6		4	3			
Czyntakoru bez iedwabiu puł sztuki.		2	4		3	6	10		
Cyny robioney od kamienia. - -		5			8	3½	25		
Cyny nie robioney od cetnara. -		15			24	3	50		

	Cło ſtare J. K. Mśći.			Cło nowo podwyſzſzone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towárow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Cytryn ſmażonych od funta. - -			3			7½	2	15	
Cytryn od ſta. - - - - -		5			15		20		
Cytwaru funt. - - - - -		1	4		3		4		
Czapek kopa. - - - - -		5			7	4	180		
Czambru drzewa od kopy. - -	1	7	4	2	15		360		
Czamletu ſztuka Tureckiego. - -		15			22	4	40		
Czeſkiego ſukná od poſtawu. - -		7	4		7	7			
D.									
DZiegćiu od beczki. - - -		3	6		9	3	20		
Dorſzu od beczki. - -		1	4		3	6	19		
Dylow od ſta. - - -		28	1	1	7	4	33	10	
Drotu żelaznego cetnar. - - -		10		1	8	6	30		
Dubińſkiego ſukná od poſtawu. -		9	3		23	3½			
Dordadzeny od ſztuki. - - -		11	2		28	1			
Drotu miedźianego cetnar. - -		11	2		28	1			
Drylichu Gdańſkiego ſztuka. - -		7	4		11	2	40		
Drylichu wąſkiego od ſztuki. - -		3	6		5	5			
Dublen ſurowych od pary. - -		2	4		7	4	8		
Dymy ſztuka. - - - - -							40		
F.									
FLamſkiego ſukná poſtaw. - -		15		1	7	4			
Falendyſzu poſtaw. - - -	3			6	7	4			
Farby Kaniny od kamienia. -		3			7	4			
Furſtatu ſztuka. - - - -		12	4		18	6	40		
Flamſkiego płotna ſztuka. - - -		7	4		14	½			
Fig ćwierć kamienia. - - -		5			7	4			
Farby woſkowey retty. - - -		1	2		1	7	20		
Farby Malarſkiey od złotego. - -		1	2		1	7			
Felpy rożne od łokćia. - - -		5			7	4			
Flaſz Gdańſkich ſzklannych małych y wielkich kopa. - - - -		10			15		30		
Fartuchow od ſztuki. - - -		12	4		20				
Ferendyny od ſztuki. - - -					22	4			
Fenkolu alias kminu Weneckiego funt. - - - - - -					2			20	
Francuſkiego Winá od beczki. - -	2			3	22	4	120		
Fiałkowego korzenia funt. - -					2			20	
Fengultu Księga. - - - - -							10		
Flory czarney rzadkiey ſztuka. - -							15		

G.

G.	Cło stare J. K. Mći.			Cło nowe podwyszszone Rzpitey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
GAlasu kamieni. - - - -									
Gałganu funt. - - -		5	5		7	4	10		
Garcow Polskich od wozu iednym koniem. - - -		1	3		3		2	15	
Gazy czarney y białey sztuka. - -		18	6		28	1	30		
Gdańskiego płotna sztuka. - -							15		
Gerlii od postawu. - - - -	1	10		2	15				
Gierzynku sztuka. - - - -			3		3				
Głowien od snopa. - - - -		7	4		18	6	60		
Gemki funt. - - - - -		12	4		22	4	30		
Gorzałki od kwarty. - - -					2		3		
Gozdźi łatnych od beczki. - -			1½			3		5	
Gozdźi Moskiewskich od 1000. - -		5			9	3	8		
Gozdźikow funt. - - - -		18	6		28	1			
Gozdźikowey kory funt. - - -		1	4		3		10		
Gramitu od łokćia. - - - -		1	2		2	2	5		
Granatowego sukna y puł Granaćia sztuka. - - - - - - -	7	15		13	7	1			
Grochu od beczki. - - - -			7½		2	6½	5		
Grubrynu Tureckiego sztuka. - -		7	4		18	6			
Grubrynu iedwabnego łokieć. - -		1	5½		7	4	6		
Grubrynu Niemieckiego od łokćia. -		1	7		3		3		
Gryszpanu funt. - - - -					1	4	3		
Greczychy od beczki. - - -			7½		1	4			
Gumy funt. - - - - - -							1		
Guniek Gdańskich od tuźiná. - -		10			15		15		
H.									
HAlec od sta. - - - - -		5	5		14	½			
Háńskiego sukna od postawu. -		7	4		7	7			
Hronostaiow sorok. - - -		2	6½		9	3	40		
Harmażynu sztuka. - - - -		22	4	1	15		25		
Hronostaiowa szuba. - - - -		15		1					
Haby od sztuki. - - - - -		5			7	4	10		
Holenderskiego sukná od puł sztuki. -	1	15		3	3	6			
J.									
JAbłek od beczki. - - - - -		1	7		1	7	4		
Jagieł álbo Pszony od beczki. -		1	7		3	6	10		
Jałowicza skora iedna nie wyprawna.		2	4		4	5½	2		
Jáłowica żywa. - - - - - -		6	2		9	3	15		
Janczarek od pary. - - - - -	1			1	15				
Jęczmienia od beczki. - - - -		1	4		2	½	4		

	Cło ſtare J. K. Mśći.			Cło nowo podwyżſzone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Jedwabiu Weneckiego od karty.		15			28	1	60		
Jedwabiu od litry.		3	6		7	4			
Jedwabnicy czarney ſztuka.							20		
Jeśiotra od iednego.			6		1	1			
Igieł od 1000.		1	2		1	7	5		
Ikry Jeśiotrowey od beczki.	1			1	20	7½			
Imbieru od kamienia małego.		15			15		10		
Imbieru ſmażonego od funta.			4			7½	2	15	
Indychu farby od funta.		2	2		5	5	5		
Irchy ſto.		6	2		13	1	25		
Irtnicy od funtá.			4			7½			
Juchtowa ſkora iedna.		2	4		7	4	5		
K.									
KAdźidła od kamieniá małego.		5	5		14	½	50		
Kałameyki ſztuka.	1			2			50		
Kameli ſztuka.	1			2	10		50		
Kamfory funt.							5		
Kanawacu ſztuka.	5	18	6	11	7	4			
Kapioná ná złoćie od łokćia.		5	5		16	7			
Kaparow kamień.		2	2		5	5	15		
Kapeluſzow proſtych tużin.		3	6		7	4			
Kart od piąćiu tużinow.					1	7	15		
Karazyi Slońſkiey od poſtawu.		12	3		24	3	30		
Karazyi włoſkiey od poſtawu.		16	3		25		50		
Karuku kamień mały.		5	5			½			
Kartunu ſztuka.					14		40		
Kaſztanow kamień.		1	4		3	6	6		
Karnowego ſukna od poſtawu.	1			2	15		100		
Kilczyboru funt.							2		
Kilim Slońſki.							5		
Kilim Perſki.		15			28	6	40		
Kinetu ſztuka.						1	25		
Kiru od poſtawu.		5	5		7	4	15		
Kitayki dupli od łokćia.		1	7		3	6	4	15	
Kitayki Weneckiey od ſztuki.		15		1	7	4			
Kitayki wąſkiey proſtey od łokćia.			3			6	2		
Kitayki gładkiey y farbiſtey od łokćia.		1			1	4	4	15	
Kleiu kamień.		1	2		7	4	8		
Kleynoty y kamienie drogie ná ſzacunek.									
Klepek od ſta ſztuk.		15		1	28	2	20		
Kminu kámień mały.		2	6½		3		3		
Kobierzec zwyczayny Turecki.		3	6		11	2	40		
Kobierzec Perſki y Adźiamſki ieden.		15			28	1	49		
Kobyły do ſtrzelánia od iedney.		3	6		5	5			

Ko-

	Cło stare J. K. Mśći.			*Cło nowo podwyższone Rzpltey.*			*Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.*		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Kolofonii funt. - - - - -									
Kołtryny sukna od łokćia. - -								13	
Kołdra Turecka podszyta. - -		5	5		7	4	15		
Konopi od kamienia. - - -		3	6		11	2	18		
Konopnego naśienia od beczki. -		1	2		4	5½	3	15	
Kopru funt. - - - - -		1	4		4	5½	4		
Kordymony od funta. - - -		1			2		1		
Kołońskiego płotna od sztuki. -		1	4		3		4		
Kos od sta. - - - - -		3	6		11	2			
Kos od dźieśięćiu. - - - -	2	24	3	5	28	1	100		
Kotow miech wszelakich. - -		8	3½		17	6½			
Kotow błam. - - - - -		1	7½		4	5½	10		
Koń Turecki y tuteyszy ná szacunek.		1	7		4	5½	5		
Koźlina nie wyprawna. - - - -		1	2		1	7	1		
Koźlin małych sto. - - - - -	1			1	8	5	10		
Koźieł żywy. - - - - -		2	1		4	1	3		
Kozłowego zamszu od iednego ykoźliny.			4		1	1	4		
Kożuch Niedźwiedźi. - - - -		3	6		9	3			
Kreponu sztuka. - - - -							30		
Krolikow czarnych od sta. - -		6			15		30		
Krolikowa szuba. - - - -		1	7		4	5½	3		
Krolikowe futro grzbietowe. - -		1	7		4	5½			
Kromlisu od postawu. - - -	1			2	15				
Krowa co zá granicę pędzą. - -		15	5		22	4			
Krup od beczki. - - - - -		1	7		3	6	6		
Kuglaki funt. - - - - - -							1	10	
Kunia szuba. - - - - - -		22	4	3	22	4			
Kuni spodek. - - - - - -		1			1	7			
Kunic wszelakich sorok. - - - -	2			2	22	4	100		
Kunich niedokunkow sorok. - -		25		1	11	2			
Kunich gareł sorok. - - - -		2	6½		9	3			
Kunich ogonkow sorok. - - -		8	3½		19	2			
Kuperwasu kamień. - - - -		2	2		5	5	5		
Kutasu od każdego. - - - -		5	5		16	7			
Kubeby funt. - - - - - -		2	6		2	4	4		
Kuczbaiu od sztuki. - - - - -	1			2	15		60		
Kutnerowego sukna postaw. - -		18	6	1	16	7			
Kilim Turecki. - - - - -		5			9	3	60		
Krolikow Gdańskich bunt. - -							100		
L.									
Lampart ieden. - - - -		12	4		18	6	40		
Laduun od kamienia małego. -		5	5		14	½	30		
Łaguńskiego wina oxeft. - -							150		

	Cło ſtare J. K. Mći.			Cło nowo podwyżſzone Rzepltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Łazurowey farby od funta. - -			6		1	7		20	
Łaśic ſorok. - - - - -		1	2		2	6½	6		
Lemieſzow od kopy. - - -					14	½			
Limonii beczka. - - - -		23	6	2	5	5	40		
Limonii pipa. - - - - -				4	11	2			
Lipſkiego ſukna poſtaw. - - -		15			25				
Lis dobry ieden. - - - -		1	4		2	3	9		
Lis proſty. - - - - -			7½		2	2	5		
Liśia ſzuba grzbietowa. - - -		11	2	1					
Liśia ſzuba noſzkowa. - - -		9	3		9	3			
Liśich gareł od dźieśięćiu. - -		1	7		4	5½			
Liſow bunt. - - - - -	1			1	17	4	120		
Lnianego naśienia od beczki. -		1	7		5	5	12		
Lnu od kamienia. - - - -		1	4		5	5	5		
Łoiu ſzmelcowanego kamień. - -		1	4		5	5	6		
Łoiu od kamienia wielkiego. - -		1	7		5	5	6		
Łośia ſkora iedna. - , - -		2	4		9	3	12		
Łośina nie wyprawna. - - -							6		
Łośina wyprawna. - - - -							12		
Łoſoś Ryſki wielki. - - - -							4		
Łoſośi ſłonych beczka. - - -		5	5		14	½	12		
Lukrecyi kamień. - - - -		2			2		3		
Lundyſzu poſtáw. - - - - -	1			2	15		80		
Lundyſzu rożnego puł ſztuki. -		15		1	7	4	40		
Lubińſkiego ſukna poſtaw. - -		12	4		17	2			
Lunſkiego ſukna poſtaw. - - -		12	4		17	2			
Łyżek Moſkiewſkich od 1000. - -		3	6		11	2			
Lwowſkiego ſukná od poſtawu. - -		2	4		3				
M.									
MAgierek kopa. - - - -		2	6½		7	4			
Małmazyi kuſa. - - -	2	15		5			500		
Maſztu od iednego. - -					22	4			
Medelanu ſztuka. - - - -		5	5		5	5	10		
Miedźi kamień. - - - -		16	2	1	2	4	30		
Miedźi w łachankach kamień. - -		5			9	3			
Mięſa od beczki. - - - -		5	5		11	2	15		
Migdałow kamień. - - - - -		7	4		7	4	20		
Miodu przaſnego od beczki. - -		11	2		28	1	50		
Miodu pitego od beczki. - -		3	6		9	3	20		
Miodowników od ſta. - - -					10		10		
Minii farby kamień. - - - -					2	2	6		
Muchajeru Weneckiego ſztuka. -		16	6		22	4			

Mu-

	Cło Stáre J. K. Mści.			Cło nowo podwyższone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey táxy towárow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Muchajeru Tatarskiego sztuka. - -									
Muchajeru Tureckiego puł sztuki. -		3	6		6	4	50		
Muchajeru Niemieckiego puł sztuki.		5	5		15				
Murawskiego sukna postaw. - -		2	6		6	4½	40		
Muszkateli od kuszy. - - - -		11	2		7	7			
Muszkatowych gałek funt. - -	2	15		5			500		
Muszkatowego kwiatu funt. - -		1	7		3		6		
Muszyńskiego sukna postaw. - -		1	7		3		10		
Muszyny Tureckiey od iedney. -		7	4		7	7			
Muszkietow para. - - - -		1	4		2	6½			
Mydła Hrańskiego od 1000. - -		6	2		11	2	10		
Mydła Moskiewskiego y prostego kamień. - - - - -		15			28	1			
Mydła Barskiego kamień. - - -		1	2		2	2	6		
Mydła Moskiewskiego koszyk. - -		3			7	4	15		
Monopolium Tabaczne od Ruli tabaki, á w rule tak tabaki, jako y tytunu ma się rachować Kamieni pięć. -		1	2	5	3				
N.									
NAkowalnia. - - - - - -		5			9	3			
Nędzy bogatey od sztuki. -		12	4		22	4			
Nędzy wąskiey od sztuki. -		6	2		11	2			
Niedźwiedźiego sadła kamień. - -		1	7		5	5			
Niedźwiedźia skora. - - -		1	7		5	5	3		
Norderskiego sukna postaw. - -							120		
Norek lepszych sorok. - - -		15			28	1	60		
Norskiego sukna od postawu. - -		22	4	3			120		
Noremberskie towary szacować. -									
Nożow Węgierskich Tacher. - -			4			7½			
Nożow Szwedzkich Tacher. - -			4			7½			
Nożow puł Węgierskich tacher. -			7		1	4			
Nożow Moskiewskich od pary. - -					1	7			
Nożow fasa álbo sto buntow. - -	3	22	4	9	11	2	250		
Nożow rogowych bunt. - - -							5		
Nożow składanych francuskich bunt. -							20		
O.									
OLeiu od beczki. - - -		15			15		80		
Obrzeskow sukiennych od beczki.		2	4		4	5½			
Oliwek Faska. - - - -		2	4		11	2	120		

	Cło ſtare J. K. Mści.			Cło nowo podwyſzſzone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Owſu od beczki.			77		1	4	4		
Oliwy Faſka.		22	4	1	26	2	50		
Oliwy pipa.	3			6	7	4			
Ołowiu cetnar.		3	6		8	3½	18		
Ołowiu kamień.		1	2		2	6½	6		
Opończa Habiana.			7½		7	4			
Orzechow Włoſkich od beczki.		1	7½		4	7½	8		
Orzechow proſtych od beczki.		1	1		2	6½			
Obruſow Holenderſkich ſztuka.	1			1	26	2	100		
Obruſow Wrocławſkich ſztuka.	1			1	26	2	30		
Opończa Turecka.		7	4		15				
Octu winnego oxeſt.		18	6	1	7	4	50		
Ochlańſkiego wina oxeſt.	2			3	22	4	150		
Okularow Tuźin.							6		
Obręczy łop dźieśięć ſzacunek.							1	15	
Oliwek od ſztofa.					1	7			
Ormiańſkie towary ná ſzacunek.									

P.

	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
POńczoch Wrocławſkich męſkich tuźin.		7	4		11	2			
Pończoch Wrocławſkich białogłowſkich tuźin.		3	6		9	3	20		
Pończoch ſzkarpetek małych.		1	2		2	6½			
Paczyn od ſta.		22	4	1	15		30		
Pakuli kamień ſzacunek.									
Palamentu puł ſztuki.	1	6		3	22	4	60		
Papieru reza przedniego.		2	4		2	4	6		
Papieru reza lepſzego.		6					10		
Papieru reza ſzarego.							1	15	
Paſamonow życzkowych pułjedwabnych ſztuka.							3		
Pateli ſztuka.		22	4		18	6	10		
Patelni tuźin.		1	2		1	7			
Paſta Genueńſka y inna ná ſzacunek.									
Ptaſtwo rożne iż z przekupienia zwykło śiła zá granice wychodźić, czym śię u nas w wielką cenę podnoſzą, y ſtan Szlachecki z doſtatku onych nie pomału obnażaią: przeto, ná Cłach nowo podwyſzſzonych powinni płaćić od każdego ptaka więkſzego.		2	4		5	5			

Perły

	Cło stare J. K. Mści.			*Cło nowo podwyższone Rzpltey.*			*Donativum Kupieckie według tey taxy towarów.*		
	Zł:	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d.*
Perły według ſzacunku. - -									
Perpetuany ſztuka. - -		12	4		22	4	60		
Peterſymentu Pipa. - -	2	15		5			350		
Pieńki od kamienia. - - -		1	2		4	5½	3	15	
Pieprzu od kamienia. - -		12			22	4	16		
Pieſka od każdego. - -					2	6½			
Pieſkowe futro. - - -		22	4	1	15		10		
Piple od ſta. - - -		22	4	1	22	4			
Piſtoletow para. - - -		12	4		18	6	10		
Piwa beczka białego. - -			6		3		6		
Piwa Gdańſkiego Faſa. - -		15			18	6			
Piwa Gdańſkiego wſzelakiego przywoźnego beczka. - - -		3	6		9	3	12		
Płócienko ſrebrne y złote ſztuka. -		15			18	6			
Płócienko Tureckie. - - -		2			4	5½			
Płotna Moſkiewſkiego ſztuka. -		1	2		1	7			
Płotna Auſuſzu ſztuka. - -		5			7	4	10		
Płotna Holenderſkiego ſztuka. -		7	4		14	½	50		
Płotna Tkackiego ſztuka. - -		8	2		20	5	20		
Płotna ſzwabſkiego ſztuka. - -							40		
Poławecznik. - - -		1			1	4			
Pomarańczowych ſkorek kamień. -		5	5		10		7		
Pometki życzkowey bunt ſzacunek. -									
Pokoſtu beczka. - - -		2	4		4	5½			
Popieliczy kożuch grzbietowy. -		3	6		11	2	25		
Popieliczy kożuch brzuſzkowy. -		1	7		5	5	20		
Potaſzu od beczki álbo faſa trzy ſzyfunty ważąca. - - -		25		1	26	2	120		
Potaſzu aliás ſzmelcugi od łaſzta. -		27	4	1	26	2			
Powidła kamień. - -					8				
Prochu ruſzniczego cetnar. -		22	4		28	1	45		
Przędzy od zachcyka. - -			4			7½	6		
Pſzoná álbo Jagły beczka. - -		1	7		3	6	8		
Pſzenicy beczka. - - -		2	1		3	6	10		
Pułakſamitu ſztuka. - -		15			18	6			
Pułatłaſu łokieć. - -		1	2		2	2			
Pułbayki od ſztuki. - - -					16		50		
Pułgrubrynu od ſztuki. - -		12	4		22	4			
Pułgranaćia y granatu ſztuka. -	6	7	4	13	15				
Purpurynu łokieć. - -		1	4		2	4			
Pułſzkarłaćia y ſzkarłatu od ſztuki.	7	15		15					
Puryſu funt. - - -							5		
Pułſayki ſztuka. - -		15		1	16	7	25		
Pułſzarży od ſztuki. - -		15							
Pułtabinu łokieć. - -							3	15	
Pułfurſztatu ſztuka. - -		5			9	3	20		

	Cło Stáre J. K. Mśći.			*Cło nowo podwyżßzone Rzepltey.*			*Donativum Kupieckie według tey tdxy towarow.*		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
R.									
RUli od tabaki. - - - -	1	3		2	15				
Ryb ſłonych od beczki. -		4	5½		6	4½	10		
Ryb więdłych y marzłych od wozu.		9	2		11	2	50		
Rybiego ſadła od beczki. - -		11	2		22	4			
Ryżu kamień. - - -		1	4		3		8		
Rąbku Flamſkiego od ſztuki. - -		5	5		14	½	20		
Rabarbarum od funta. - - -		2	4		5	5			
Rozynek wielkich kamień. - -		5	5		9	3	15		
Rozynek małych kamień. - -		5	5		5	5	15		
Rogoż od ſta. - - -		5			9	3	15		
Roſomak. - - - -		1	7		3	6	7		
Rąbkow Slońſkich od ſztuki. - -		1	1		2	2	5		
Rękawic Moſkiewſkich ſto par. -		11	2		22	4			
Rękawic perfumowanych tuźiń. -							30		
Ręcznikow Wrocławſkich ſztuka. -		3	6		5	5	20		
Rąbku proſtego ſztuka. - -		1	7		3	6	5		
Ryby więdłey głowa. - -							6		
Rozmarynu kamień. - - -		6			10		10		
Ryńſkiego wina beczka. - -	2			3	22	4	120		
Ręcznikow Holenderſkich ſztuka. -									
Rybiey truty funt. - -							2		
Retty kamień. - - -							1		
Rogu funt. - - -							1		
Ryśia wſzelakiego ſzacunek, á dwa Niedokunki. - - -									
S.									
SAmodźiału ſztuka. - -	1			2	15		80		
Sadła świniego od kamienia. -			7½		2	2	3		
Sai ſztuka. - - -		11	2		22	4	50		
Saletry od kamienia. - -		3	6		11	2	8		
Sarna żywa. - - -		1	4		2	6½	2		
Sarnia ſkora jedná. - -			5		1	1			
Sawka aliás jedwabiu od litry. -		5			7	4			
Sektu pipa. - - -	2	15		5			350		
Seneſu funt. - - -							4		
Serwet Wrocławſkich od tuźina. -		2	2		5	5	10		
Siarki od kamienia wielkiego. -		3	2		4	1	5		
Siebierki Moſkiewſkiey od 1000. -	1	26	2	4	15				
Siebierſkiego ſukna od poſtawu. -		5	5		6				

Sier-
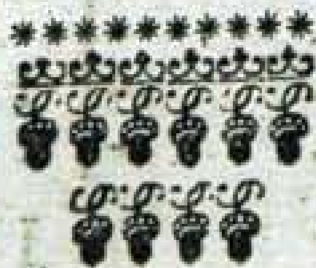
	Cło stare J. K. Mści.			Cło nowo podwyższone Rzeplitey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Siermięga cała. - - - - -			5		1	1	3		
Sierpow sto. - - - - -		2	2		5	5	50		
Siodło Tureckie nie oprawne. - -					22	4			
Sitko Moskiewskie. - - - -		7	4		15				
Skora wołowa wyprawna y nie wyprawna. - - - - -		3	6		6	4½	3		
Skora jałowicza nie wyprawna. -		2	4		4	5½	2		
Skor zubrzynych trzy. - - -		3	6		9	3			
Skora safianowa. - - - -		2	4		4	5½	7	15	
Sledźi od beczki. - - - -		3	6		20		20		
Sliw kamień wielki. - - - -		2	4		4	5½	2	15	
Słoniny połeć. - - - -		1	4		3		3		
Smoły warzoney od łaszta. - -		16	4½	1	15		72		
Smuszkow od sta. - - - -		2	4		7	4			
Smuszkowe futro. - - - -		1	7		2	2	5		
Sobola szuba pupkowa. - - - -	1	7	4	2	10	2½			
Sobola szuba obrzeskowa. - -	1	1	2	1	26	2			
Soboli spodek. - - - - -		2			4	5½			
Sobolich pupkow para. - - -		2	4		4	5½			
Sobolich ogonkow sorok. - -		5			9	3	20		
Sobolich y kunich ogonkow czapka. -		2	4		4	5½			
Soboli sorok ktore mnieysze á srzednie náylepsze wszystkie zárowno kładąc, od ktorego według szacunku. - - - - - -									
Soli od bierkowiska. - - -		12	6½		18	6			
Soli od beczki. - - - - -		5	5		14	4	7	15	
Soli stołpiastey od 1000. - - -		6	2		13	1			
Soli stołpiastey máłey od 1000. - -		3	1		6	6			
Spiży od kamienia. - - - -		6	2		11	2	20		
Srebra nićianego od funta. - -		11	2	1	3	6	70		
Srebrogłowu łokieć. - - -		6			9	3	20		
Srebra robionego y łamanego grzywná.							30		
Sukná śiermiężnego od 1000 łokći. -	2			3			300		
Sukná Swichodźińskiego postáw. -	1			1	15	3	80		
Sukien szerokich Slońskich od sztuki.	1			2	15		100		
A od puł sztuki. - - - -		15		1	7	4	50		
Surnatu funt. - - - - -							6		
Szabel od sta. - - - - -		7	7		16				
Száfranu Cymentu y tureckiego funt.		3	6		6	4½	30		
Stali od kamienia. - - - -		1	7		3	6	8	10	
Stali cetnar. - - - - -		6	4½		15		25		
Szkła prostego woz. - - -		15			25		100		
Szkła cetnar. - - - - -		1	2		1	7	20		
Szkła skrzynia. - - - - -		5			15		20		
Stokwiszu kamień. - - - -		4			6		6		
Stroczki od tuźiná. - - - -					18	6			

D Swi-

	Cło stare J. K. Mści.			Cło nowo podwyższone Rzpltey.			Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.		
	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.	Zł:	gr:	d.
Swiftu od ſztuki.		12		1	7	4	20		
Syropu ſaſka.							40		
Szarży Angielſkiey ſztuka.		24		2			75		
Szłyk marmurkowy.		9			18	6			
Szłyk liśi grzbietowy.		1	2		1	7			
Szockiego ſukna od poſtawu.		22	4		17	2			
Szockie rzeczy ſzkło kryſztałowe, Salamniaku funt, ſzpilek bunt, Smołki ſmolaney, Smołki grubey funt, Smołki Hiſzpańſkiey funt, ſzmelcu funt, ſzedwaſeru funt, ſtroczki florowatey ſztuka, y ſrebro malárſkie ná ſzacunek.									
Sztametu ſztuka.		24		2			75		
Szwarcu baryłka.					9	3	20		
Szmerglu funt.								10	
Szyptuchu poſtaw.	1			2	15		80		
T.									
TArćic od ſta dębowych.				3	22	4	100		
Tarćic od ſta ſoſnowych.		22	4	1	26	2	20		
Tatarſkiego źiela od kamieniá.		3	6		5	5	6		
Talek pułłokćiowych kopa.							5		
Tabinu łokieć.							7		
Torba Turecka.		5			9	3			
Tabinu wąſkiego ſztuka.		28	1	1	16	7			
Toczydła od jednego.		1	2		1	7	1	15	
Tchorzow ſorok.		1	7		3		20		
Tchorzowy kożuch.		3	6		14	½			
Tchorzowe futro.		5			9	3			
Trypy ſztuka.							60		
Taśm dźieśięć.		1	7		3				
Tebaki kamień.		18	4	1	20		15		
Terpentyny kamień.							6		
Tużinku ſztuka.	1	15		3			120		
Talek łokćiowych.							10		
Tarčica jedná.						4½			
Tytunu od kamieniá.		3	6		15		10		
Tureckie máterye y Paſy ná ſzacunek.									
U.									
UTerſinu poſtaw.	1	7	4	2	15				
Uzd y Uzdźienic dźieśięć.							5		

W.

	Cło stare J. K. Mći.			*Cło nowo podwyższone Rzpltey.*			*Donativum Kupieckie według tey taxy towarow.*		
	Zł:	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d.*	*Zł:*	*gr:*	*d*
W.									
Wołozewiku funt. - - -		1	1			7½	2		
Wosku od kamienia. - - -		5		1		7½	36		
Wilka od jednego. - -		1	7		4	5½	7		
Wydra jedná. - - - - -			7½		2	2	6		
Winá Węgierskiego od kufy. - -	1	15		2	15		150		
Wanczoszu od sta. - - - - -		22	4	1	15		120		
Waśilkow od sta. - - - -		15		3					
Wąskiego sukná postaw. - - -		1	4		3.				
Weysztynu od kamienia. - -		2			3	6			
Wyżiny od kamienia. - - -		3			7	4			
Worszu od bierkowiská. - - -		15			22	6½			
Woł żywy. - - - - -					22	4	30		
Welensa od jednego. - - -		3	6		5				
Woskownictwa od kamienia wosku. -					7	4			
Wapna solanka szacunek. - -								15	
Wełny runo szacunek. - - -								7	4
Z.									
ZYtá od beczki. - - - -		1	7		2	6½	5		
Zelaza od wozu. - - - -		2	4		4	5½	7		
Zelaza od sztaby. - - -		1			1	7	5		
Złotá nićianego od funta. - - -		13	6	1	3	6	85		
Záwoykowa szuba liśia. - - -	2	1	2	2	15				
Zęba ryśiego y słoniowego od funta.		1	2		3	6	2		
Zwierćiadeł skrzynia. - - -		28	1	1	28	6			
Zielonogorskiego y Szwedzkiego sukna postaw. - - - -		1	7		7	7			
Zamszu kozłowego y baraniego od jednego. - - - - -		1	7		1	1	3		
Zájęczyn sto. - - - - -		1	7		4	5½	10		
Zywego srebra funt. - - -			3		8	3	5		
Złotogłowu rożnego wszelakiey dobroći y gatunku od sztuki. -	7	15		15					
Zielska farby kamień szacunek. -					15				
Zájęcze futro. - - - - -		1	7		1	1	3		
Złoto robione y łomane ná szacunek.									



A od tych Towarow, ktore śię w tym Inſtruktarzu nie ſpecyfikuią, Cło nowo podwyſzſzone zá ſłuſznym ſzacunkiem uczynionym, ná Komorach Exaktorowie od złotego po groſzu jednym Polſkim, y śiedmiu pieniądzach, Myta zaś ſtarego od złotego po groſzu jednym Polſkim, wybierać powinni będą. Od Donativum záś Kupieckiego według taxy wyż opiſaney, przez Piſarzow Celnych ná komorach u wſzyſtkich Kupcow handle ſwe w W. X. L. prowadzących (excepto ieno ſtanu Szlacheckiego choć handluiącego) maią wybierać od ſta złotych po złotemu jednemu. A ta taxa nie ná dobrą monetę, ále currenti w W X. Litt. rozumieć śię ma.

SPŁAW WODNY

Przy Cle nowo-podwyſzſzonym W. X. Litt. od wſzelkiego ſtanu ludźi handluiących náleżący.

	Zł:	gr:	
OD łaſztu wſzelakiego zboża.	1	15	
Od łaſztu ſzmelcugi aliás popiołu.	1	15	
Od beczki potaſzu.	1	7	4
Od łaſztu ſmoły warzoney.	1	7	4
Od ſta klepki waśilki, piple.	1	15	
Od ſta wanczoſzu.	1	7	4
Od kopy czambrowiny.	1	15	
Od Maſztu.		22	4
Od ſtá bálek.	1	7	4
Od kopy tarćić.		15	
Od beczki śledźi.		9	
Od beczki dorſzu y ſtokwiſzu.		3	
Od beczki ryb Lwowſkich.		18	
Od beczki ryb Lwowſkich y Krolewieckich.		8	5
Od beczki węgorzow.		18	
Od macy wyżiny.	3		
Od beczki jeśietrzyny.		15	
Od ryb więdłych zá złotych ſto.	6	7	4
Od łoſośia więdłego.		1	7
Od troſki wiunow.		1	7
Od wićiny.	3		
Od Pergi.		22	4
Od ſtyrnika.	1	15	
Od fliśnika.	1	7	4
Od jeśiotrá więdłego.		1	7
Od ſtruſzka.	1	15	
Od dylow dębowych.	1	15	

Anno 1733.

INSTRUKTARZ
WYBIERANIA CŁA

Pod Tytułem Aukcya *Subsidiorum* ná teraźnieyszą potrzebę Rzeczypospol: tak *ab evectis*, iako *inductis mercibus* od wszystkich Stanow W. X. L. Duchownych y Sweckich *cujuscunq; Status & præeminentiæ*, w Roku 1733. náSeymie dwuniedźielnym Lubelskim pozwolonego.

NAPRZOD:

OD łasztu Zyta, Jęczmienia, y innego zboża. - po złot: 2. gr: 10.
A ktorzy wozami prowadzą od beczki po groszy - - 2.
Od Towarow Leśnych, od Szmelcugi Łasztu. - - po złot: 5.
Od beczki potaszu 3. Szyffunty ważącey. po złot: 2. gr: 15.
Od łasztu smoły surowey beczek 12. po złot: - - - - 2.
Od łasztu smoły paloney. po złot: 2.
Od fi klepek, to jest od kop 48. po złot: - - - - 15.
Od kopy Cebrowiny. złot: 1. gr: 15.
Od fi Balow. - - - złot: 3.
Od łasztu jednego. - - złot: 4.
Od kopy Tarćic dębow: - złot: 10.
Od kopy Tarćic sosnow: złot: 1. gr: 15.
Od fa paczyn. - - - złot: 1.
Od ierkowca pieńki. - złot: 1. gr: 25.
Od kamieniá lnu. - - - gr: 12.
Od kopy talek, to jest przędzy. gr: 4.
Od beczki lnianego naśieniá. gr: 3.
Od łasztu soli. - - złot: 5.
Od Oxefftu winá Francusk: złot: 2.
Od pipy Hiszpańsk: winá. - złot: 5.
Od Oxefftu Ryńskiego winá. złot: 3.
Od beczki miodu pitego. - gr: 20.
Od Oxefftu octu winnego. - złot: 1.
Od beczki Piwa Kowieńsk: - gr: 3.
Od beczki ryb wszelakich słon: gr: 15.
Od sta suchych ryb. - - gr: 3.
Od Łososia jednego. - - gr: 1.
Od łasztu Sledźi beczek 12. złot: 7.
Od beczki Ryb wszelakich więdł: gr: 10.
Od cetn: olowiu, miedźi, cyny. gr: 15.
Od kamieniá Wosku. - - gr: 25.
Od kamieniá Łoju. - - gr: 6.
Od Wołu każdego. - - gr: 10.
Od Jáłowicy. - - - gr: 5.
Od beczki słonego mięsa. - gr: 8.
Od każdego Konia y klaczy. - gr: 10.
Od śledźiowki miodu przasn: złot: 1.
Od skory wyprawney juchtowey. gr. 6.
Od sta skor ćiemcowych kozłowych y baranich. - - - złot: 3.
Od stá skor łośich. - - złot: 25.
Szyprowie od włásney Szkuty álbo Wićiny oprocz fliśnikow. złot: 2.
Od Dubasa. - - - złot: 1.
Od Lichtaná. - - - złot: 1.
Od nájemnych, ktore z Fraktu naymuią. - - - - złot: 1.
Rotmani ábo Sterniey. - złot: 2.
Flisowie od osoby. - - złot. 1.
Od wszelkiego korzeniá w tym Instruktarzu nie mianowanego *juxta proportionem* taxę każdemu rachuiąc po groszu jednym Litewskim od złotego.
Toż o Limoniach, Cytrynach, Oliwkach, y od wszelakich płoćien.

Materye Jedwabne.

OD sztuki Aksamitu wszelakiego jákimkolwiek názwiskiem nazwanego gładkiego y rysowanego wszelakiey farby. - - - - złot: 10.
Od sztuki Adamaszku wszelakiego gátunku y farby. - - złot: 8.
Od sztuki Złotogłowu rożnego, y wszelakiego gatunku. - złot: 10.
Altembasy, Telety y Srebrogłowy po teyże cenie. - - - zł: 10.
Od sztuki Kitayki dupley wszelákiey farby y gatunkow. - - złot: 8.
Od sztuki Tafty także wszelakiey farby. - - - - złot: 4.
Od sztuki Tafty podłey wąskiey. złot: 1.
Od

Od ſztuki Kanáwacu rożnego. zł: 7. gr: 15.
Od ſztuki Tercyneli. zł: 3. gr: 20. pułtrz:
Od ſztuki Tabinu wſzelakiego wodniſtego, wzorzyſtego, y gładkiego. zł: 7. g. 15.
A od ſztuki Tabinu wąſkiego y Kaffy. zł: 3.
Od ſztuki Boradku rożney farby. złot: 1.

Jedwabie.

OD karty Jedwabiu Weneckiego ſzmuklerſkiego, wſzelakiey farby. zł: 1. gr: 10. á od pułkarty. gr: 20.
Od Tureckiego y Krawieckiego od funta. groſzy, - - - - - - 8.

Złoto y Srebro.

OD funta Złota y Srebra Tureckiego, Weneckiego ciągnionego y nićianego. - - złot: 1. gr: 10.

Sukná.

OD Granátow ſzkarłatowych y puł granáćia od ſzuki. - złot: 10.
Od ſztuki Falendyſzow Holenderſkich ſukien wſzelakiey farby. po zł: 6.
A od puł ſztuki takowego ſukná. złot: 3.
Od ſztuki Sztametu. - - złot: 1.
Od ſztuki Lundyſzow, Paklakow wſzelakiego gatunku. - - złot: 2.
A od puł ſztuki. - - - złot: 1.
Od poſtawu Tużinkow. - złot: 2.
Od ſztuki Karazyi Angielſkiey, y wſzelakiey inney. - - - gr: 15.
Od Kirow rozmaitych wſzelakich od ſztuki. - - - - gr: 6.

Futra.

SObole w ſorokach wſzelakie, także Pupki, Ogonki, kożuchy Sobole, Pupkowe futro, Ryśie, Marmurki, Bobry, Liſy krzyżowe, także Szuby grzbietowe, y inne pod ſzacunek ſłuſzny y uważny ná Komorach pierwſzych, Exaktorom podlegać maią, á ktore Towary ná pierwſzey komorze oſzacowane y zápłacone będą, ná drugich Komorach, lub przy komorkach ten ſzacunek w diſquizycyą & *in dubium* wokowany być nie ma.
Od Liſa Moſkiewſk: y wſzelak: po gr: 3.
Od ſoroka Kun wſzelakich. złot: 2. gr: 15.
Od tyśiącá Popielic Moſkiewſkich y wſzelakich. - - - złot: 3. gr: 10.
Od tyśiąca Bielki Litewſk: złot: 1. gr: 20.

Od Krolikow czarnych y wſzelakich od tyśiąca. - - - - złot: 5.
Od Łaśic ſoroka. - - złot: 5.
Od tyśiąca Smuſzek Angielſkich y wſzelakich innych. - - złot: 2.
Od ſkory Niedźwiedźiey. - - gr: 5.
Od ſkory Wilczey. - - - gr: 3.
Od pieſkow białych y czarnych. gr: 1.
Od błamu Birek. - - - zot: 1.
Od Wydry jedney. - - - gr: 4.
Od ſoroka Gronoſtajow. - gr 20.

Towary Ormiańſkie.

OD Kobierca Adźiamſkiego, Perſkiego y Tureckiego. - złot: 1.
Kobierce, Dywany Perſkie y Tureckie jedwabne złotem przetykane pod ſzacunek.
Od Kilima perſkiego, albo Miśickiego. groſzy - - - - - - 20.
Od Kilima Tureckiego. - - gr: 10.
Od ſkory ſafianowey Tureckiey. gr: 4.
Od ſkory ſafianowey Wileńſkiey inney w tym Państwie wyprawny. po groſzy - - - - - 12.
Od Buchaleru Tureckiego, y Camletu od ſztuki. - - - zt: 1.
Od Bagazyi ſztuki rożney. - gr: 4.
Od Capy źieloney y ſzarey. - gr: 3.
Zawoje rozmaite, wſzelakie Bawełnice, Chuſtki Tureckie, Kołdry, płoenka rożne ná ſzacunek. Łuki Turkie, Łubie, Strzały, Paſy jedwabne, łatczane, złotogłowne, Burki, & cuá ſzacunek.
Od kamieniá Mydła Greckiego y Tureckiego. - - - - - g.
Czapragi, Rżądy, śiodła, śiądzi, Koncerze, Pałaſze, noże, jedt, mieſzki, y inne rzeczy wſzyſt jedwabne, tu nie ſpecyfikowane ſzacunek.
Od Kożucha Tureckiego y Wołoſkie groſzy - - - - - -

Rzeczy Szotſkie y Kramarſk.

MUchajeru wſzelakiego Cudzoźieſkiego od ſztuki. - gr:
Od ſztuki Haruſu ſzerokiego. gr:
A od wąſkiego ſztuki názwaney Cynturi. - - - - gr:
Od Barchanu ſzerokiego rożney farby od ſztuki. - - - gr: 0.
Od Bawelnic białym y czerwon: przy-

kaniem, Wrocławſkich od mędla, ſztuczek 15. małych. - - gr: 7.
Od Fartuchow ćienkich Niderlanſkich y Holendaſkich. - - - złot: 1.
Od Wrocław: y Gdańſkich. - gr: 15.
Od ſztuki Nędzy ſzerokiey. złot: 1.
A od ſztuki wąſkiey. - - gr: 15.
Od ſztuki Rąbku y Płotná Flamſkiego. groſzy. - - - - - 10.
Od ſztuki Rąbku Sląſkiego wſzelakiego. groſzy. - - - - - 10.
Od ſztuki płotná Szwabſkiego wſzelakiego groſzy. - - - 5.
Od płotná Głogowſkiego. - gr: 3.
Od płotná Kowieńſkiego ćienkiego. gr: 15.
A od grubſzych. - - - gr: 7.
Od obruſow Holenderſkich Adamaſzkowych. - - - - złot: 2.
Od Obruſow Sląſkich grubſzych od ſztuki. - - - - gr: 15.
Od tuźina ſerwet Holenderſkich Adamaſzkowych. - - - gr: 8.
A od Sląſkich. - - - gr: 4.
Od ſztuki Drylichu Gdańſkiego y Wrocławſkiego. - - - gr: 5.
Od ſztuki Drylichu Wrocławkiego w koſtki y paſki. - - gr: 10.
Od ſztuki Ręcznikow przednich. gr: 8.
A od proſtych. - - - gr: 4.
Od Nići Bieli, Igieł, Wſtąg, Napırſtkow, Paſamany, Włoczki, pytlow ćienkich, grubſzych, y innego drobiazgu taxa według uwagi ma być od złot: po groſzu Litewſkim á nie więcey.
Od tuźiná Pończoch Francuſkich męſkich, białogłowſkich. - - - gr: 20.
Od Wrocławſkich. - - - gr: 12.
Od Gdańſkich. - - - gr: 8.
A od dźiećinnych wſzelakich. gr: 6.
Od tuźiná Pończoch Baweł: - gr: 15.
Rękawice rożne, noże, miotełki, grzebienie, Paćiorki, y inne kramne wſzelakie drobiazgi, pod ſzacunek podlegać maią, od złotego po groſzu, á nie więcey.

Korzenie.

OD kamieniá małego pieprzu. gr: 15.
Od funta ſzafranu Cymentu gr: 18.
Od ſzafranu Cypryiſk: y innych. g. 9.
Od kamienia Imbieru. - - gr: 10.
Od funta Cynámonu. - - gr: 2.
Od kamienia Kminu Weneckiego. gr: 3.
Od kamienia Cukru Kanáru. gr: 8.
Od Faryny. - - - - - gr: 4.
Od pipy Oliwy. - - złot: 4.
Od Oxeſſtu. - - - złot: 2.
Od kamieniá Migdałow. - gr: 6.
Od kamienia Ryżu. - - gr: 5.
Od funta Muſzkatowego kwiatu, Goźdźikow, gałek muſzkatowych, Gałganu, Kardamonu, Seneſu, Cytwaru, Kubebow, Rabarbarum, Alòéſu. po groſzy - - - - - 3.
Od kamieniá Hanyżu. - - gr: 6.
Od koſza Rozynkow małych y od Kubebow. - - - - - gr: 5.
Od pipy Limoniy, Oliwek. - zł: 2.
Od faſki Fig. - - gr: pułoſma.
Od ſta pomarańcz, Cytryn. gr: pułoſma.
Od funta Cukrow proſtych ná rozmaitym korzeniu robionych. gr: pułtora.
Od funta Cukrow Lodowatych, w ſkrzyneczkach. - - - - po gr: 3.
Od funta Cytryn y Imbieru w Cukrze. groſzy - - - - - - 15.
Od kamieniá Hálunu, Galaſu y od Koperwaſu. - - - - - gr: 6.
Od kamieniá Tatarſkiego źiela. gr: 4.
Od ruli Tabaki. - złot: 2. gr: 15.
Od kamieniá Lukrecyi. - - gr: 5.
Od ſzklanki Orzechow Włoſkich. gr: 5.
Od ſkrzyni ſzkła. - - gr: 10.
Od kamieniá Kadźidła, Gryſzpanu. gr: 10.
Od kamieniá Chmielu. - - gr: 2.
Lant dryakwie bydlęcey pod taxę.
Od kamieniá Bryzelii wſzelakiey. gr: 5.
Kámień naśieniá cybulnego. pod taxę.
Od beczki Blachy białey. - złot: 1.
Od beczki Blachy czarney. - gr: 15.
Mantuary, Szychy, Pozłotki, pod ſzacunek poglegać maią, także y farby Malarſkie.
Od kamienia Chonoma, farby Tatar: gr: 7.
Od kamieniá farby Minii. - gr: 3.
Od kopy Flaſz ſzklanych wielkich: gr: 15.
Od kamieniá Fiałkowego korzenia. gr: 5.
Od kwarty Gorzałki przepalaney, y proſtey, pieniędzy 2.
Gozdźie łatne Krolewieckie pod ſzacunek.
Od faſki Goźdi łatnych Polſkich, ktora w śię bierze kop: 6. *plus vel minus.* - - - - gr: 10.
Od tuźiná Guniek Gdańſkich proſtych groſzy. - - - - - - 12.
Od beczki Jagieł, y od beczki krup. g. 10.
Od ſta Jerchy po groſzy. - 15.

Od kamieniá Kaparow. - - gr: 5.
Od kamieniá Kaſztanow. - gr: 8.
Od ſta Kos. - - złot: 1. gr: 20.
Od ſta Sierpow. - - - gr: 6.
Od cetnara blachy Mośiądzowey robioney w náczyniách y nie robioney, także w trąbkach. - - złot: 1. gr: 20.
Od Achtela Maſła Holenderſkiego. gr: 4.
Od kamieniá Bobkow. - - gr: 4.
Od kamienia Kilczyboru. - gr: 10.
Od kamieniá trućizny Rybiey. gr: 10.
Od beczki Orzechow laſkowych. gr: 5.
Od beczki octu Winnego. - gr: 10.
Od kwarty Oleju wſzelkiego po pieniądzu. 1. Litewſkim.
Od rezy Papieru wſzelkiego białego. groſzy. - - - - - 4.
Od Papieru podłego do uwijaniá. gr: 1.
Od beczki Piwa Gdańſkiego. złot: 2.
Od beczki Piwa Krolewieckiego. gr: 8.
Od beczki piwa Roſkiego y innych wſzyſtkich zámorſkich. - gr: 10.
Pierniki wſzelakie ná ſzacunek.
Od kamieniá Rozmarynu ſuch: gr: 10.
Inſze náśienia, Rozmarynowe, Lawendowe, Majeranowe, y inne pod ſzacunek.

Od kamienia Saletry. - - gr: 10.
Od Serow Holenderſkich wielkich y małych, od ſztuki. - - gr: 2.
Od Pargaminu do piſaniá y farbiſtego od kopy. - - - gr: 20.
Od kamieniá Sliw Francukich y Węgierſkich. - - - gr: 3.
Od garca ſoku limoniow: y cytryńow: groſzy. - - - - - - 2.
Od Szyfunta Stali wſzelakiey. - gr: 20.
Od cetnara Stali wſzelakiey. - gr. 20.
Od Sztaby Zelaza. - - gr: 8.
Od Cetnara blachy grubey żelázn: gr: 20.
Tygle Złotnickie ná ſzacunek.
Od wełny na czapki, magierki. gr: 8.
Od kam: wełny ſukien: rożn: farby. gr: 4.
Od kamienia Weyſztynu wſzelakiego. groſzy. - - - - - 8.
Od kamienia Bawełny. - gr: 10.
Od kamienia Srebra żywego. złot: 1.
Od funta Mercurii ſublimati, aliás Surnat. - - - - - gr: 2.
Od kamieniá Syropu. - - gr: 5.
Od wozu żelaza Polſkiego. - gr. 6.
Od kámienia żywicy. - - gr: 2.
Od ſta Rogoż. - - - gr: 3.

A innych wſzyſtkich in genere *towarow, y rzeczy w tym Inſtruktarzu nie ſpecyfikowanych, ma być taxa ná pierwſzych Komorach według uważenia Exaktorow, ktorzy Exaktorowie przeſtrzegać tego wiernie będą, aby Rzeczypoſpolitey w tym Prowenćie, żadney nie było ſzkody, rachuiąc w taxowaniu Towarow od każdego złotego po groſzu Litewſkim, jáko się też wſzyſtkie groſze w tym Inſtruktarzu ná Litewſkie rozumieć maią.*

MICHAŁ KORYBUTH XIĄZĘ WISNIOWIECKI, Hetman Polny W. X. L. Marſzałek Seymowy.

Marćin Floryan Karaffa, Koributh, Cześnik Orſzańſki, Sekretarz J. K. M. do Konſtytucyi mpp.